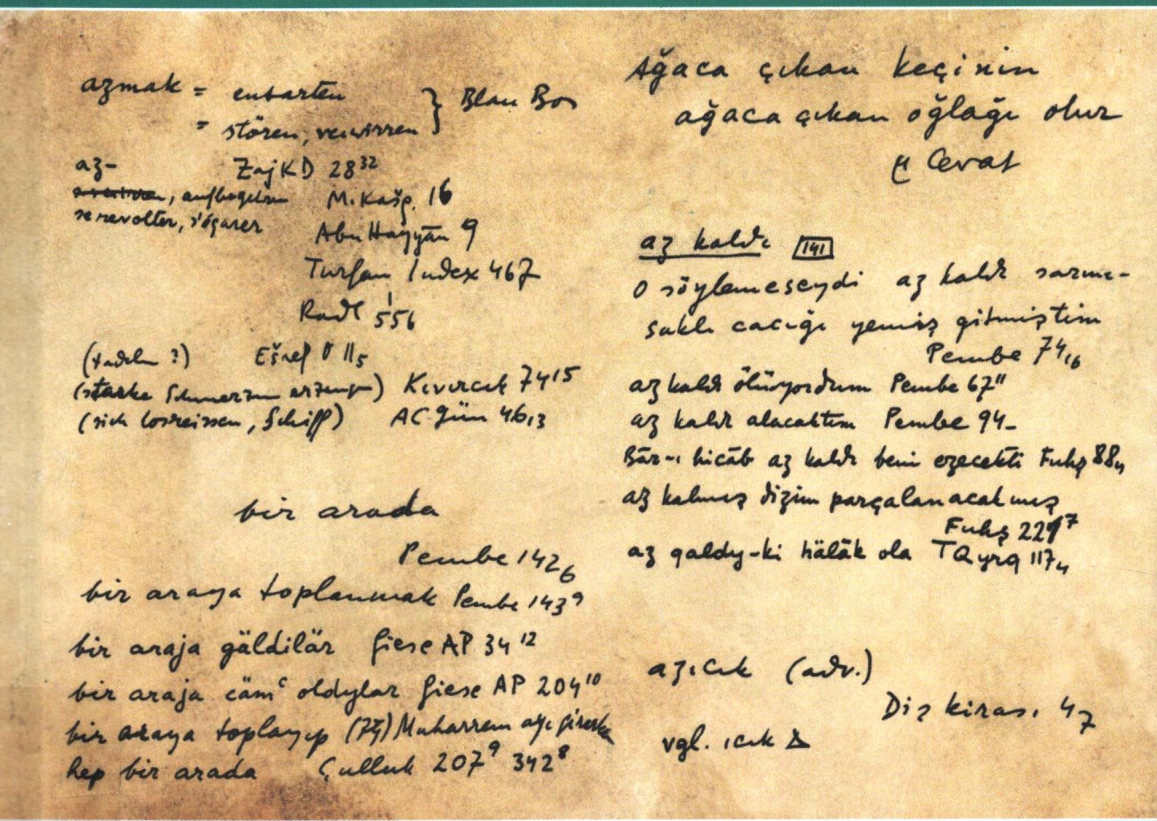
TARİHÎ VE ETİMOLOJİK TÜRKİYE TÜRKÇESİ LUGATİ

ANDREAS TIETZE

DOKUZUNCU CİLT
Y-Z

TÜBA
TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ

Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati
©Türkiye Bilimler Akademisi, 2019

Türkiye Bilimler Akademisi
Piyade Sokak No 27, 06690
Çankaya – Ankara
Tel: 0312 442 29 03
www.tuba.gov.tr

ISBN: 978-9944-252-78-2 (tk.)
ISBN: 978-605-2249-38-3 (9. cilt)

Proje Yöneticisi
Muzaffer Şeker
TÜBA Başkanı

Editörler
Nurettin Demir
Emine Yılmaz

İletişim ve Koordinasyon
Aynur Odabaş

Grafik Tasarım
Ece Yavuz

Birinci Baskı
1100 adet

Baskı Yeri, Tarihi
Tek Ses Ofset Matbaacılık, ANKARA
Aralık 2019

TARİHÎ VE ETİMOLOJİK TÜRKİYE TÜRKÇESİ LUGATİ

Dokuzuncu Cilt

Y – Z

ANDREAS TIETZE

Editörler
Nurettin Demir, Emine Yılmaz

TÜBA
TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ

Ankara
2019

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ

Editörler:
Prof. Dr. Nurettin DEMİR, Prof. Dr. Emine YILMAZ

Araştırmacılar:
Dr. Duygu Özge GÜRKAN, Dr. Işıl AYDIN ÖZKAN, Hasan GÜZEL,
Hasan HAYIRSEVER, Emre ÇETİNKAYA

İÇİNDEKİLER

Ön Söz 7
Editörlerin Ön Sözü 9
Hurufat 13
Transkripsiyon (Yazı Çevrimi) İşaretleri 14
İşaretler ve Kısaltmalar 18
Bibliyografya 22
Bibliyografik Kısaltmalar 99

Lugat

Y 103
Z 468

ÖN SÖZ

Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA) olarak, Avusturyalı ünlü Türkolog, TÜBA Şeref Üyesi Prof. Dr. Andreas Tietze'nin *Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati'ni* (TETTL) özgün taslak ve malzemelere dayalı olarak tamamlayıp yayımlamayı amaçlayan projemiz kapsamında eserin dokuzuncu cildini yayımlama aşamasına gelmekten büyük onur ve memnuniyet duyuyoruz. Şeref üyemiz Prof. Tietze'nin bir ömür boyu çalışarak topladığı malzemelere dayalı olarak hazırlamaya başladığı Lügat'in ilk cildi, kendisi hayattayken Avusturya Bilimler Akademisi ve Simurg Yayınevi iş birliğiyle 2002 yılında[1]; kendisi tarafından hazırlıkları ilerletilmiş durumda olan ikinci cildi ise vefatından ancak 6 yıl sonra asistan ve öğrencileri tarafından tamamlanarak Avusturya Bilimler Akademisi tarafından yayımlanmıştır.[2]

2015 yılında TÜBA ile Tietze ailesi ve ilk iki cildin hazırlanıp yayımlanmasına malî destek sağlamış olan Avusturya Bilimler Akademisi arasında anlaşmaya varılarak TETTL'ye ait bütün taslak, fiş ve malzemeler ile yayın haklarının TÜBA'ya devri konusunda sözleşmeler imzalanmıştır. Bu şekilde TETTL'nin Prof. Dr. Andreas Tietze'ye ait, ailesi tarafından TÜBA'ya verilen, özgün metin, taslak, fiş ve malzemelere bağlı kalınarak tamamlanması ve yayımlanmasını amaçlayan "TÜBA-TETTL Projesi" başlatılmıştır. Proje kapsamında, Prof. Dr. Semih Tezcan'ın yürütücülüğüyle, sözlüğün daha önce iki cilt hâlinde yayımlanan kısımlarını da içeren A-L harflerini kapsayan kısmı 2016 yılında tamamlanmış ve dört cilt halinde yayımlanmıştır. Prof. Dr. Semih Tezcan'ın vefatının ardından, Prof. Dr. Emine Yılmaz ve Prof. Dr. Nurettin Demir editörlüğünde yürütülen proje kapsamında, Lugat'in M-N harflerini kapsayan beşinci cildi ve O-R harflerini kapsayan altıncı cildi 2018 yılında; S-Ş harflerini kapsayan yedinci cildi ve T-V harflerini kapsayan sekizinci cildi 2019 yılında tamamlanarak yayımlanmıştır. Şimdi de Lugat'in Y-Z harflerini kapsayan dokuzuncu cildi bilim dünyamızın istifadesine sunulmaktadır. Bu şekilde eserin tüm ciltleri eldeki özgün taslak ve malzemelere dayalı olarak tamamlanmıştır. Eserin dizinini de düzenleyerek en kısa sürede bilim camiasına kazandırmayı hedefliyoruz.

TÜBA olarak, iki cildini gözden geçirerek, diğerlerini de Prof. Dr. Andreas Tietze'nin özgün taslak ve malzemelerine dayalı olarak tamamlayıp yayımlamakla, Türkiye Türkçesinin yaklaşık 700 yıllık dönemini kapsayan bu önemli lügati belki de kaybolmaktan kurtarıp Türk bilim ve kültür hayatına kazandırarak, önemli bir ulusal ve akademik görevi yerine getirdiğimize

[1] Andreas Tietze, *Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati. Sprachgeschichtliches und etymologisches Wörterbuch des Türkei-Türkischen. Cilt 1 A-E.* Österreichische Akademie der Wissenschaften. Simurg Yayınevi. Istanbul-Wien 2002. 763 s.

[2] Andreas Tietze, *Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati. Sprachgeschichtliches und etymologisches Wörterbuch des Türkei-Türkischen. Cilt 2 F-J.* Österreichische Akademie der Wissenschaften. Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften. Wien 2009. 440 s.

inanıyoruz. Eserin her cildi yayınlandığı tarihte akademik camia tarafından büyük heyecanla karşılanmış ve kalan ciltlerin basımı da heyecanla beklenmiştir. Bu alaka ve projenin dizin aşamasına gelmesi bizim için gurur kaynağı olmuştur.

Bu değerli Lugat'in bilim dünyasına kazandırılması konusundaki değerli bağış, iş birliği ve katkıları için Prof. Tietze ile değerli ailesine ve Avusturya Bilimler Akademisi'ne; eserin Türkçeye kazandırılmasında ve ilk 7 cildin basımında göstermiş olduğu öncülük ve çabalarından dolayı görevi devraldığım bir önceki dönem Akademi Başkanı Prof. Dr. Ahmet Cevat Acar'a; eserin ilk dört cildinin tamamlanıp yayımlanması sürecinde proje yürütücülüğü yapan merhum Prof. Dr. Semih Tezcan ve ekibine; beşinci ve izleyen ciltlerin yayına hazırlanması işini titizlikle sürdüren proje yürütücüleri Prof. Dr. Emine Yılmaz, Prof. Dr. Nurettin Demir ve proje ekibine; bu projeyle TÜBA'da ilgilenen mesai arkadaşımız Aynur Odabaş'a ve TETTL projesine katkı ve destek sağlayan tüm paydaşlarımıza çok teşekkür ediyor, eserin Türkçemiz ve bilim dünyası için yararlı olmasını diliyorum.

Prof. Dr. Muzaffer Şeker
TÜBA Başkanı
Ankara, Aralık 2019

ÖN SÖZ

Prof. Dr. Andreas Tietze'nin uzun hayatı boyunca toplayıp fişlere kaydettiği sözlük malzemesine dayanan *Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati,* elinizdeki dokuzuncu cilt ile tamamlanmış bulunmaktadır.

Prof. Dr. Andreas Tietze'nin fişlerinde kelimeler, tamlamalar, deyimler, kalıp ifadeler, atasözleri gibi sözlük birim olabilecek ögeler yer alır: ***yadigâr*** Zati 3. $93_{6.}$ ***yarı gece*** Türk düğünleri $285_{8.}$ ***yağız at yelesi gibi saçlar*** Çapkın 946, ***yabancı köpeğin kuyruğu apış arasında gerek*** Onuncu 97_{4} vb. gibi. Bu malzeme, Anadolu'da üretilen ilk yazılı metinlerden itibaren, 20. yüzyılın sonuna kadar uzanan zaman diliminde yazılmış eserlerden seçilmiştir. Ayrıca Azerbaycan Türkçesiyle yazılmış eserlerden seçilmiş maddelere de rastlanmaktadır: ***ya yox*** Az. Böyük Dayag 3142, ***yaz öküzü kimi ye-*** 'çok yemek' Az. Nag. 5. 115_{19}. Fişlerde ilgili sözlük verisinin alındığı kaynak eserin kısaltması, örneğin geçtiği sayfa veya beyit ile satır numarası bilgisi de bulunur. Satır numaralarının sayfanın başından mı yoksa sonundan mı sayılması gerektiğini göstermek için satırı gösteren numara sayfa numarasının altında veya üstünde bulunur. Fişlerde zaman zaman, tanıklar yanında madde başlarının anlamlarının tanıklandığı sözlüklere de atıf yapılmıştır. ***yaruk*** 'Spalte, Ritze, Öffnung' Vámbéry AO 179, Thúry.Kast 70, ***yaren*** 'Lesbierin' Steinherr 196, ***yāran*** 'guten Freund, guten Gesell, gesell' Men. III-5536 gibi. Yine bazı maddelerde, ayrıntı çalışmalarına veya dilbilgisi kitaplarına göndermeler yapıldığı da görülür: ***yarındası*** 'ertesi gün' Brock. Ali 18, 25, ***yarındası gün*** Vámbéry AO 178, ***yarındası günde*** WZKM 33/230 (Kowalski) 33/2185, ***yalıncak*** 'nackt' Deny 320 (v 1426), ZDMG 13/198[11], Blau Bos 241 gibi. Vámbéry 1901, Prof. Dr. Andreas Tietze'nin daha sonra G. Hazai ile birlikte yayınladığı *Ferec ba'de* şidde metnine dayanır. Vámbéry 1901'den alınan maddeler ile yeni yayında okuma farklılıkları olması durumunda yeni biçimler tercih edilmiştir.

Daha önceki ciltlerde olduğu gibi dokuzuncu cildin yazımında da Prof. Dr. Andreas Tietze'nin verilerine sadık kalınmış, yeni kaynak veya madde başı eklemesi yapılmamıştır. Ancak bu ciltte yer alan maddelerin tanımlanmasında ve tanıklanmasında, Prof. Dr. Andreas Tietze'nin daha önce kullanmış olduğu eserlerden veya önceki ciltlerden yeni maddeler için örnekler alınmıştır. Ayrıca dokuzuncu cilt için TÜBA'dan teslim aldığımız fişler arasında, Prof. Dr. Andreas Tietze'nin, daha önceki ciltlerde çokça kullanmış olduğu Eski Anadolu Türkçesi dönemi metni olan *Ferec ba'de şidde*'den hiç kayıt yoktu. Prof. Dr. Andreas Tietze, kendi yayını olan *Ferec ba'de şidde* metnini ayrıca fişlere yazma gereği duymamış veya fişlerini ayrı saklamış olmalıdır. Elinizdeki cilde, *Ferec ba'de* şidde'den belirlenebilen tanıklar da eklenmiştir. Ayrıca 13 Nisan 2019 tarihinde Viyana'da görüştüğümüz, Prof. Dr. Andreas

Tietze'nin öğrencilerinden, Tietze sözlüğünün ilk ciltlerinde görev almış olan Sena Doğan, elinde bulunan bine yakın fişi bize teslim etmiştir. Bu fişlerden, sekizinci ve dokuzuncu cilde ait olanlar zaten bu ciltlerde değerlendirilmişlerdir. İlk yedi cilde ait olanlarsa ayrıca değerlendirilmelidir.

Sözlük maddelerinin anlamlandırılmasında, kaynak olarak kullanılan sözlükler ve örnek cümlelerden hareket edilmiştir. Bu sebeple bir maddenin bütün anlamlarının bulunması veya tanımla örnek arasında tam bir örtüşme olması beklenmemelidir. Ayrıca kelimenin bütün anlam alanlarının belirlenmesi gibi bir çaba içinde olunmamıştır. Anlamı açık olmayan madde başlarında, tanım yerine soru işareti konmakla yetinilmiştir.

Köken açıklamalarında alıntı sözler için ilgili sözlüklere, Türkçe kelimeler için G. Clauson, H. Eren, G. Doerfer gibi araştırmacıların yayınlarına gönderme yapılmakla yetinilmiştir. Açık etimolojilerde bir kaynağa atıf yapmaya gerek duyulmamıştır. Kökenin açık olmadığı durumlarda Prof. Dr. Andreas Tietze adına etimoloji yapılmamıştır.

Maddelerin ve alt maddelerin sıralanışında şüphesiz farklı tercihler olabilirdi. Pratik nedenlerle, ana maddelerin sıralanışında *g/ğ, g/ġ, k/ḳ, n/ŋ* arasında bir ayrım yapılmamıştır. Alt maddeleri madde başı, madde başlarını ise alt madde olarak vermek de mümkündür. Ancak temel amaç Prof. Dr. Andreas Tietze verilerinin kaybolmamasını sağlamak olduğu için, beş cildi yayına hazırladığımız iki yıllık sürede, bunlar üzerinde bütüncül bir çalışmaya vakit ayrılamamıştır.

TETTL'de madde başları ve tanıkların bulunduğu kaynaklar Tietze'nin tercihidir. Prof. Dr. Andreas Tietze'nin madde başı seçiminde, o verinin daha önceki kaynaklarda yer almaması, anlamında veya kökeninde açıklamaya muhtaç bir yön bulunması önemli bir rol oynar. Bu nedenle, kaynaklar arasında geleneksel sözlükçülüğün göz ardı ettiği, konuşma diline daha yakın metinler özel bir yer tutar. Arap harfleri ile yazılmış tarih metinleri, halk arasında ciddi bir ilgi görmüş olan *Ferec ba'de şidde* benzeri metinler, konuşma diline yakın yazan Osmanlı şairlerinin şiirleri, İstanbul Türkçesini çok iyi yansıttığı düşünülen Sermet Muhtar Alus ve Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın hikâye ve romanları, eserlerine köyü veya yoksul kesimi konu alan yazarların eserleri ve ağız metinleri bu özel kaynaklardandır. Sözlüğü eşsiz kılan yönlerden biri de, Türkçe söz varlığının ihmal edilmiş bu örneklerini bir araya getirme çabasıdır.

Dokuz cilt ve bir Dizin cildinden oluşan TETTL, Türkçenin tarihi ve etimolojik sözlüğüne çok önemli, ama asla tam olma iddiası taşımayan bir katkıdır. Türkçenin tarihi ve etimolojik sözlüğünün nasıl olması gerektiği konusunda yön gösterici bir çalışmadır ve daha iyisinin yapılması için sağlam bir temel oluşturacağı kesindir.

Bu projenin gerçekleştirmesi için bizimle ilk bağlantıyı kuran Prof. Dr. Claudia Römer'e, bizi TÜBA-TETTL yayınına dahil eden rahmetli Prof. Dr. Semih Tezcan'a, önemini fark ederek projeyi sahiplenen, bize güvenen ve her durumda bizi destekleyen TÜBA'nın önceki başkanı Prof. Dr. Ahmet Cevat Acar'a, projenin sürdürülmesini ve tamamlanmasını sağlayan yeni başkan Prof. Dr. Muzaffer Şeker'e, projenin koordinasyonunu büyük bir ilgi ve ciddiyetle sür-

dürmüş olan Aynur Odabaş'a yürekten teşekkür ediyoruz. Ayrıca proje ekibimizde yer alan değerli araştırmacılarımız da gösterdikleri profesyonellik ve işbirliği nedeniyle özel bir teşekkürü hak ediyorlar.

Son söz olarak, bütün ciltlerin hem kendi içlerinde hem de bütün olarak gözden geçirilmesi ve tamamlanması gereken pek çok yönünün olduğu belirtilmelidir. Günümüz Türk dili araştırmalarının ve teknolojinin ulaştığı seviyede böyle bir sözlüğü çok daha ayrıntılı ve hatasız yapmak mümkündür. Bize tanınan süre, imkan ve malzemenin sağladığı hareket alanı içinde elimizden gelenin en iyisini yapmaya çalıştık.

Türk diline yararlı olması dileğiyle...

Editörlerin önsözü

HURUFAT

Kitabımıza esas olan bugünkü standart Türkiye Türkçesi (BSTTk.) olduğu için, transkripsiyonda (yazı çevrimi) kullanılan harfler de mümkün olduğunca BSTTk.nde geçerli hurufattan seçilmiştir. Mesela "cīm" harfi için Arap dili çalışmalarında yaygın olduğu şekliyle "**ğ**" değil "**c**" harfi kullanılmıştır. Latin alfabesini kullanmayan dillerdeki kelimeler (mesela Slav dillerinden alınan kelimeler) transliterasyonla (harf çevrimi) Türk harflerine aktarılmış ve icap ederse telaffuzları fonetik işaretlerle gösterilmiştir.

Yunanca kelimeler orjinal imlaları ile tespit edilmiş ve ardından telaffuzları Türk harfleriyle gösterilmiştir. Klasik Yunanca ve Yeni Yunanca kelimelerde bu dillere ait bilim dallarında yaygın olarak kullanılan telaffuz şekilleri kaydedilmiş, nadiren her iki telaffuz şekli de verilmiştir.

Arap hurufatlı dillere, yâni Arapça, Farsça, Kürtçe ve Osmanlı Türkçesine, ait kelimelerde Türkiye'de yaygın olan transkripsiyon (yazı çevrimi) sistemi uygulanmıştır. Mesela Anglo–Sakson sisteminde ligaturla **/sh/** ve *Deutsche Morgenländische Gesellschaft*'ın sisteminde köşeli ters şapka (*haček*) ile **š** olarak transkribe edilen harfi biz **ş** ile gösterdik. Diğer harfler için aşağıdaki listeye bakınız.

Ermenice, bu eserde Ermenicenin Anadolu şivesi anlamında kullanılmaktadır.

Ermeniceden Türkiye Türkçesine geçen kelimeler genellikle şivelerden kaynaklandığı için Türkçede bu diyalektlerin telaffuzunu muhafaza etmişlerdir.

Batı ve Doğu Ermeniceleri Eski Ermeniceden (Klasik Ermenice) gramer bakımından farklıdır. Bununla beraber Batı Ermenicesi diğer şivelerden telaffuzda ayrılır; ms. *tenues (tonsuz, sert kapantı sesleri* **p**, **t**, **k***)* yerine *media (tonlu kapantı sesleri* **b**, **d**, **g***)* telaffuz edilir (**/b/** yerine **/p/**, **/c/** yerine **/ç/** vs.), *aspirata (soluklu ünsüzler)* aynen telaffuz edilir. Ama Batı ve Doğu Ermenicesi arasındaki fark en çok edebî dilde görülür. Şiveler bu ayrımı bütün noktalarda açık bir biçimde ortaya koymazlar, yâni Ermenicenin Anadolu şivelerinin hepsi Batı Ermeniceye ait değildir. Örneğin Van'da konuşulan Ermenice en azından fonetik olarak Doğu Ermeniceye denk düşmektedir. Bunların dışında öbür diyalektler de Batı/Doğu ayrımı kurallarına uymazlar. Bu nedenle biz diyalektlerin konuşulduğu yerleri de gösteriyoruz: **Erm. (diyal. Van).**

Burada Ermenice kelimeler transliterasyonla (harf çevrimi) aktarılırken kısmen Ermenicenin milletlerarası transkripsiyon sistemine uymayan kullanımlar yaptık (ms. **/j/** harfi yerine **/dz/** kullanılması vs.). Bu kitapta aspirata (soluklu ünsüzler) bir apostrof ile gösterilmiştir (ms. **/p'/**, **/k'/**, **/ç'/**, **/t'/**, **/ts'/**). Ermenice *tenues (tonsuz, sert kapantı sesleri* **p**, **t**, **k***)* ve *aspirata (soluklu ünsüzler)* Türkiye Türkçesi'ne *tenues (tonsuz, sert kapantı sesleri* **p**, **t**, **k***)* olarak yansır, yani **/p/** ve **/p'/**: **/p/**; **/ç/**, **/ç'/**, **/ts/** ve **/ts'/**: **/ç/**; **/k/** ve **/k'/**: **/k/**; **/t/** ve **/t'/**: **/t/**).

ARAP HARFLERİ İÇİN TRANSKRİPSİYON (YAZI ÇEVRİMİ) İŞARETLERİ

		transkripsiyon (yazı çevrimi)		Arapça	Farsça
harf	**adı**	**DMG'ye göre**	**sözlükte kullandığımız**	**Ar. telaffuz**	**Fa. telaffuz**
ء	hemze	’	’	hafif kesme	~
ا	elif	ā	a, ā	/a/ ile /e/ arası	~
ب	be	b	b	/b/	~
پ	pe	p	p	—	/p/
ت	te	t	t	/t/	~
ث	se	ṯ	ṯ	İng. bath gibi	/s/
ج	cîm	ǧ	c	/c/	~
چ	çîm	č	ç	—	/ç/
ح	ḥâ	ḥ	ḥ	aspirasyon ile çıkan kuvvetli /h/	/h/
خ	ḫı	ḫ	ḫ	kuvvetli ve frikatif /h/, Alm. doch gibi	~
د	dâl	d	d	/d/	~
ذ	ẕâl	ḏ	ḏ	İng. there gibi	/z/
ر	re	r	r	/r/	~
ز	ze	z	z	/z/	~
ژ	je	ž	j	—	/j/
س	sîn	s	s	/s/	~
ش	şîn	ş	ş	/ş/	~
ص	ṣâd	ṣ	ṣ	kalın /s/	~
ض	ḍâd	ḍ, ż	ḍ	/d/ ile /z/ arası	/z/
ط	ṭı	ṭ	ṭ	kalın /t/	~
ظ	zı	ẓ	ẓ	kalın /z/	/z/
ع	‘ayın	‘	‘	sert kesme	~
غ	ġayın	ġ	ġ	arka damağa yakın, kalın /g/	~
ف	fe	f	f	/f/	~
ق	ḳâf	q	ḳ	sert /k/	~
ك	kef	k	k	yumuşak /k/	~
گ	gef	g	g	—	/g/
ل	lâm	l	l	/l/	~
م	mîm	m	m	/m/	~
ن	nûn	n	n	/n/	~
ه	he	h	h	/h/	~
و	vâv	w,u	v,w,ū	İng. why gibi; uzun /u/,/v/	~
ى	ye	y,ī	y,ī	/y/, uzun /i/	~

DMG: Alman Doğu Araştırmaları Derneği

* ~ işareti telaffuzun Farsçada aynı olduğunu gösterir.
* — işareti harfin Arapçada bulunmadığını gösterir.

* Farsça alfabede *he* harfi *vâv* harfinden sonra gelmektedir.

OSMANLI TÜRKÇESİ

harfler	transkripsiyon (yazı çevrimi)	telaffuz
ا/آ	ā, a	uzun */a/*, */a/*
ء	’	hafif kesme
ع	‘	sert kesme
ب	b	*/b/*
ج	c	*/c/*
چ	ç	*/ç/*
د	d	*/d/*
ذ	ẕ	sert */d/*
	e	*/e/*
	ė	EOsm. ve Az. Tk.n de */i/* sesine yakındır
ف	f	*/f/*
گ	g	*/g/*
غ	ġ	arka damağa yakın, kalın */g/*
ه	h	*/h/*
ح	ḥ	*/h/*
خ	ẖ	sert */h/*
ژ	j	*/j/*
ك	k	*/k/*
ق	ḳ	sert */k/*
ل	l	*/l/*
م	m	*/m/*
ن	n	*/n/*
و	v, ō, ū, o, u, ö, ü	*/v/*, uzun */o/*, uzun */u/,/o/,/u/,/ö/,/ü/*
ك	ŋ	genizden gelen */n/*
پ	p	*/p/*
ر	r	*/r/*
س	s	*/s/*
ص	ṣ	kalın */s/*
ث	s̱	*/s/*
ش	ş	*/ş/*
ت	t	*/t/*
ط	ṭ	sert */t/*, velar (arka damaksıl) ünlülü Tk. kelimelerde kalın */d/* veya */t/* ms. *dağ* veya *toz*
ى	y, ī, i, ı	*/y/*, uzun */i/*, */i/*, */ı/*
ز	z	*/z/*
ذ	ẓ	*/z/*
ظ	ẓ	sert */z/*
ض	ż	sert */z/*

* 19. asır metinlerinde ünlüler için bugünkü Türkiye Türkçesindeki harfler kullanılmış, ünsüzler ise metinde bulundukları gibi aktarılmışlardır. Bu kurala yalnızca birkaç kelime istisna oluşturmaktadır (ms. **alub**, **içün** gibi).

* Osmanlı Türkçesi kelime ve metinlerin transkripsiyonunda 19. asrın başına kadar iki ünlü arasındaki **/g/** ve **/k/** harfleri **/g/** ile, 19. asırdan sonra ise **/ğ/** ile gösterilmiştir. (*degil* > *değil* gibi)

* Azerbaycan Tk. açık **/e/** fonemi (**ə** harfi), **/ä/** ile gösterilmiştir.

Ferec ba'd eş-şidde'nin Budapeşte nüshasındaki özel yazım ve transkripsiyon (yazı çevrimi) biçimleri için b. **â ⊡**.

YUNANCA İÇİN TRANSKRİPSİYON (YAZI ÇEVRİMİ) İŞARETLERİ

	Klasik Yunanca (EYun.)	**Yeni Yunanca (BizYun.* ve Yun.)**
α	a	a
β	b	v
γ	g	ġ (/e/ ve /i/ sesinden önce y)
δ	d	ḍ
ε	e	e
ζ	z	z
η	ē	i
θ	th	ţ
ι	i	i
κ	k	k
λ	l	l
μ	m	m
ν	n	n
ξ	ks	ks
ο	o	o
π	p	p
ρ	r	r
σ, kelime sonunda ς	s	s
τ	t	t
υ	u,ü	i
φ	ph	f
χ	kh	ẖ (ardından /e/ veya /i/ gelirse Alm. ich gibi)
ψ	ps	ps
ω	ō	o
Birleşik harfler		
ει	ei/ē	i
αι	ai	e
αυ	au	av/af (sessiz ünsüzlerden önce)
ευ	eu	ev/ef (sessiz ünsüzlerden önce)
οι	oi	i
ου	ou/ū	u
μπ	mp	b/ mb
ντ	nt	d/ nd
γγ (γκ)	ng (nk)	g/ng
τζ	c	c

**BizYun. Bizans Yunancası*

ERMENİCE İÇİN TRANSKRİPSİYON (YAZI ÇEVRİMİ) İŞARETLERİ

harfler		Doğu Ermenice	Batı Ermenice	Sözlükte kullandığımız
Ա	ա	a	a	a
Բ	բ	b	p	p (b)
Գ	գ	g	k	k (g)
Դ	դ	d	t	t (d)
Ե	ե	e	e	e
Զ	զ	z	z	z
Է	է	ē	ē	ē
Ը	ը	ă/ə	ă/ə	ä
Թ	թ	t'	t'	t'
Ժ	ժ	ž	ž	j
Ի	ի	i	i	i
Լ	լ	l	l	l
Խ	խ	x	x	ḫ
Ծ	ծ	c	j	dz (ts)
Կ	կ	k	g	k (g)
Հ	հ	h	h	h
Ձ	ձ	j	c	ts (dz)
Ղ	ղ	ł	ł	ğ
Ճ	ճ	č	ǰ	c(ç)
Մ	մ	m	m	m
Յ	յ	y	y	y
Ն	ն	n	n	n
Շ	շ	š	š	ş
Ո	ո	o	o	o
Չ	չ	č'	č'	ç'
Պ	պ	p	b	p (b)
Ջ	ջ	ǰ	č	ç (c)
Ռ	ռ	ṙ	ṙ	ṙ
Ս	ս	s	s	s
Վ	վ	v	v	v
Տ	տ	t	d	d(t)
Ր	ր	r	r	r
Ց	ց	c'	c'	ts'
Ւ	ւ	w	w	w
Փ	փ	p'	p'	p'
Ք	ք	k'	k'	k'
Օ	օ	ō	ō	ō
Ֆ	ֆ	f	f	f
	և	u	u	u

İŞARETLER VE KISALTMALAR

< >	Kelimenin ödünç alınma yolunu gösterir
??	Mana veya etimoloji meçhul
!!	Çağ.da ve Osm.da ortak kelime olduğuna dikkat
※	Kelimenin geçtiği örnek cümleye işaret eder
※※	Kelimeye örnek cümle bulunamadığını gösterir
*	Aslında var olmayan, uydurulmuş, düşünülmüş kelime veya tabirler
⊡	Toplu bakış maddesi

Kısaltmalar

Genel Kısaltmalar

(Bibliyografik kısaltmalar için b. Bibliyografya)

AD.	Anadolu Türk diyalektleri
a.e.	aynı eser
Alm.	Almanca
Alt.	Altayca
a.m.	aynı manada
Ar.	Arapça
Arn.	Arnavutça
Arom.	Aromunca
Asur.	Asurca
a.y.	aynı yerde
Az. Tk.	Azerbaycan Türkçesi
b.	bakınız
BizYun.	Bizans Yunancası
b.m.	bugün bilinen manada
BSTTk.	Bugünkü Standart Türkiye Türkçesi
Bulg.	Bulgarca
Cerm.	Cermence
civ.	civarı, civarında
Çerkes.	Çerkesçe
Çağ.	Çağatayca
Çek.	Çekçe

Çin.	Çince
diyal.	diyalekt/leri
EAlm.	Eski Almanca
ECerm.	Eski Cermence
EFa.	Eski Farsça
EFr.	Eski Fransızca
EErm.	Eski Ermenice
EFlem.	Eski Flemenkçe
EHind.	Eski Hintçe
Eİng.	Eski İngilizce
Eİt.	Eski İtalyanca
EOsm.	Eski Osmanlı Türkçesi
Erm.	Ermenice
ESür.	Eski Süryanice
ETk.	Eski Türkçe
EYun.	Klasik Yunanca
Fa.	Farsça
Flem.	Flemenkçe
Fr.	Fransızca
Gag.	Gagavuzca
gaz.	gazetesi
Gürc.	Gürcüce
Hakas.	Hakasça
Hind.	Hintçe
HvarTk.	Hvarezm Türkçesi
İbr.	İbranice
İng.	İngilizce
İsp.	İspanyolca
İsv.	İsveççe
İt.	İtalyanca
Kalm.	Kalmükçe
KazTat.	Kazan Tatarcası
Kırg.	Kırgızca
KırTat.	Kırım Tatarcası
Kom.	Komanca

krş.	karşılaştırınız
Kumuk.	Kumukçe
Kürt.	Kürtçe
Kürt. (Zaza)	Kürtçe-Zazaca
Lât.	Lâtince
Leh.	Lehçe (Polonezce, Polonya'da konuşulan dil)
Mac.	Macarca
Malay.	Malayca
Mo.	Moğolca
m.ö.	milattan önce
ms.	mesela
no.	numara
Osm.	Osmanlı Türkçesi
OOsm.	Orta Osmanlı Türkçesi
OAlm.	Orta Almanca
Özb.	Özbekçe
Pehl.	Pehlevice
Protobulg.	Proto-Bulgarca
Port.	Portekizce
Prov.	Provansal
RD.	Rumeli Türk diyalektleri
Rom.	Roma dili, Kıptice, Çingenece
Rum.	Rumence
Rus.	Rusça
Sansk.	Sanskrit
Slavo-Mak.	Slavo-Makedonca
Sırp-Hırv.	Sırpça-Hırvatça
Sl.	Slav/Slavca
Slo.	Slovakça
Slov.	Slovence
Sogd.	Sogdca
Şor.	Şorca
Süry.	Süryanice
TBM.	Toplu Bakış Maddesi
Tk.	Türkçe

Tob.	Tobol diyalekti
Tsak. diyal.	Yunancanın Tsakonia diyalekti
TTk.	Türkiye Türkçesi
Tuv.	Tuvaca
Türkm.	Türkmence
T.Y.	Türkçe Yazmalar
t.y.	tarih yok
Ukr.	Ukraynaca
vs.	ve saire
Yak.	Yakutça
YLât.	Yeni Lâtince
Yun.	Yunanca
YUyg.	Yeni Uygurca
y.y.	yayın yeri yok
yy.	yüzyıl

BİBLİYOGRAFYA

ʿAbdullāh Meḥmed bin Aḥmed

1288/1887. Şerh-i Şefīḳnāme. İstanbul.

Abasıyanık, Sait Faik (1906–1954)

1936 Semaver. Küçük Hikâyeler. İstanbul.

1940 Şahmerdan. Hikâyeler. İstanbul.

1944ma "Matmazel Todori". Genç nesil konuşuyor. Seçme şiir ve hikâyeler. İstanbul, s. 30-33.

1944me [2001] Medarı maişet motoru. İstanbul.

1948 Lüzumsuz adam. İstanbul.

1950m Mahalle kahvesi. İstanbul.

1950s Sarnıç. İstanbul.

1951h Havada bulut. İstanbul.

1951k Kumpanya. İstanbul.

1952h Havuz başı. İstanbul.

1952s Son kuşlar. İstanbul.

1953d [1952] "Dondurmacının çırağı". YH 1953, s. 3-10.

1953k Kayıp aranıyor. Roman. İstanbul.

1954a Alemdağında var bir yılan. Hikâyeler. İstanbul.

1954h [1953] "Hikâye peşinde". YH 1954, s. 3-9.

1955 Tüneldeki çocuk. İstanbul.

1956. Mahkeme Kapısı. İstanbul.

1970 [2001]. Şahmerdan – Lüzumsuz adam. Ankara.

1970ad Bütün hikayeleri 7: Alemdağda var bir yılan – Az şekerli. Ankara.

Abaev, V.I.

1958–1979 İstoriko–ėtimologiçeskiy slovar' osetinskogo yazıka. 3 cilt. Moskva–Leningrad.

Abasov, Abdullah

2005. Üzeyir Hacıbəyli Säçilmiş Äsärläri I-II. Bakı.

Abdülaziz (Bey) ibn Cemâleddin (1850-1918)

1995 Osmanlı âdet, merasim ve tabirleri. (Haz. Kâzım Arısan, Duygu Arısan Günay). 2 cilt. İstanbul.

ʿAbdülḥaḳ Ḥāmid [Ṭarḥan] (1852-1937)

1334 Finten. İstanbul.

ʿAbdülḳādir, Ṭopçıbaşı ??

1054 Tārīḫ–i āl–i ʿOṣmān. Viyana, Nationalbibliothek, Mixt. 130.

Abū Bakr-i Ṭihrānī (ö. 1477)

1962 [875/1470-71] Necati Lugal – Faruk Sümer: Kitāb–i Diyārbakriyya. Ak–Koyunlular Tarihi. Türk Tarih Kurumu Yayınlarından Seri III – No. 7. Ankara.

Acar, Halil Turgut (1927-)

1954 [1953] "Karın doyunca". YH 1954, s. 100-105.

Acaryan, Hraçya (1876-1953)***

1971-1979 Hayerēn Armatakan Baṙaran. 4 cilt. Erevan.

Adamović, Milan (1939-)

1994 [1368–86] Kelile ü Dimne. Türkische Handschrift T 189 der Forschungsbibliothek Gotha. Hildesheim–Zürich-New York.

Adıvar, Halide Edib (1884–1964)

1329 Yeŋi Turan.
1926 Uruŋ ķaḥbeye. İstanbul.
1928 Zeyno'nuŋ oġlu. İstanbul.
1939 Tatarcık. Roman. İstanbul.
1942 Sinekli Bakkal. Roman. İstanbul.

ADİL

1966–1987 [2006] Azārbaycan Dilinin İzahlı Lüġäti I. 4 cilt. Bakı.

Ağaoğlu, Adalet (1929-)

1964 Evcilik oyunu. Oyun. İstanbul.
1973 [1976] Ölmeye yatmak. Roman. İstanbul.
1977 Fikrimin ince gülü. Roman. İstanbul.
1981 Bir düğün gecesi. 4. basım. İstanbul.
1980y [1974] Yüksek gerilim. Öyküler. 3. basım. İstanbul.
1981y [1980] Yazsonu. 2. basım. İstanbul.
1982h Hadi gidelim. Öyküler. İstanbul.
1982o Oyunlar: Evcilik oyunu – Tombala – Çatıdaki çatlak – Sınırlarda – Bir kahramanın ölümü – Çıkış – Kozalar – Kendini yazan şarkı. İstanbul.
1984 Üç beş kişi. Roman. İstanbul.
1985 Göç temizliği. Anı–Roman. İstanbul.
1991h [1987, 2014] Hayır. İstanbul.
1991r [1991] Ruh üşümesi. (Oda romanı). İstanbul.
1992 Gece hayatım. İstanbul.
1993 Romantik bir Viyana yazı. Roman. İstanbul.
1994s [1978] Sessizliğin ilk sesi. Hikâyeler. 2. basım. İstanbul.
1997 [1992] Duvar öyküsü. İstanbul.

Ağaoğlu, Tektaş (1934-)

1955 [1954] "Basri Hoca". YH 1955, s. 54-63.
1957 [1956] "Yağmur yağdıktan sonra". YH 1957, s. 68–82

Ahıskalı, Yusuf (1909-1983)

1940 Bizden iyileri. Ufak hikâyeler. Istanbul.
1944 Kocakarının iki oğlu. Hikâyeler. İstanbul.
1945 Yedek Subayın aşkı. İstanbul.

Aḥmedī (1334/1335-1412)

Tervīḥü l-ervāh. Yazma, Ayasofya 3595.

Aḥmedi Dā'ī (ö. 1421)

1973 Gönül Alpay: Aḥmedi Dā'ī and his Çengnāme. An old Ottoman Mesnevi. Text in facsimile, critical analysis and index. Sources of Oriental languages and literatures 3. Ankara – Cambridge, Mass.

Aḥmed Ḥarāmī***

1972 Hâlis Akaydın: Ahmet Harâmî destanı. İstanbul.

Aḥmed Faḳīh (XII. yy.)

1932 Köprülü-zade Mehmed Fuad. 1932 Anatolische Dichter in der Seldchukenzeit II. KCs-Archivum II, s. 20-38.

Aḥmed Luṭfī* (1817-1907)**

1328 Tārĭhi Ḥāliṣ Luṭfī. İstanbul.

Aḥmed Midḥat (1844–1912)

1296 [1287/1870] Ḳıṣṣadan ḥiṣṣe. İstanbul.
1942 [1288/1871] Yeniçeriler. Roman. Tertip eden: Mustafa Nihat Özön. İstanbul.
1945 [1885] Obur. Hazırlayanlar: Ali Ertan – Baha Dürder. İstanbul.

Aḥmed Paşa (ö. 1497)

1966 Ali Nihat Tarlan: Aḥmed Paşa Dīvānı. İstanbul.

Aḥmed Rāsim (1864–1932)

1316ge Gecelerim. İstanbul.
1316gü Güzel Eleni. İstanbul.
1328 Şehir mektubları. Der Sa'ādet.
1329 Tārīḫ ve muḥarrir. İstanbul.
1333 Romanya mektubları. İstanbul.
1334 Eşkāl–i zamān. İstanbul.
1340/1922 Fuḥş–ı 'atīḳ. Der-Sa'ādet.
1341 Gülüp ağladıḳlarım. İstanbul.
1342/1924 Matbū'āt ḥātıralarından: Muḥarrir, Şā'ir, Edīb. İstanbul.
1926 Muḥarrir bu yâ! İstanbul.
1927 [1312] Falaka. İstanbul.

Aḥmed Şerīf [Önay] (d.1892-**???)**

1326 Anadolu'da Ṭanīn. İstanbul.

Aḥmed Vefīḳ Paşa (1823–1891)

1306 [1293] Lehce–i 'Oṣmānī. Ṭab'–ı dīger. Der–Sa'ādet.
1339/1341 [1869] Zor nikāḥı. İstanbul.
1927 Yorġaki Dandini. İstanbul.
1928 Merāḳī. İstanbul.
1933az Azarya. (L'Avare). İstanbul.
1933db Dekbazlar. İstanbul.
1933dc Don Civani. İstanbul.
1933dk Dudukuşları. Les précieuses ridicules. İstanbul.
1933ia İnfial–i aşk. İstanbul.
1933ka Kafes arkasında. Komedi, 4 tablo. İstanbul.
1933me Merakî. İstanbul.
1933ta Tabib–i aşk. (L'amour médecin). İstanbul.
1940 Zoraki tabip. Üç fasıllık oyun. Tertip eden: Mustafa Nihat Özön. İstanbul.

Ahmedof, Niyazi M.***

1957 "Tekerleğin ardından (Hikâye)". Kaynak. Sofya, s. 82–84.

Ahmet Hidayet (1895-1971)??***

1930 "Bir 'Viyana' hatırası". 1929 En güzel hikâyeler. İstanbul, s. 35-43.

Ạhmet'yanov, R[ifkat] G[azizianovich] ??

1988 'Solva kuzı ~ qorɣu i termini igrı v al'çiki v tatarskom i russkom yazıkax.' Materialı po tatarskoy dialektologii 6. Kazan, s. 108-116.

Ahundov [Ahundzade], Mirza Fätäli (1812-1878)

1958–1961 Äsārläri. 2 cilt. Bakı.
2005 Äsärläri. 3 cilt. Bakı.

Ạhundov, Süleyman Sani

2005. Sāçilmiş Äsärläri, Bakı.

Aḥvālı muḥāṣarası Peç v. 265b

Aka Gündüz (1886–1958)
1930 Çapkın kız. Roman. İstanbul.
1938 Zekeriyya sofrası. İstanbul.
1940 [1928] Tank – Tango. Roman. 2. basılış. İstanbul.

Akalın, Mehmet (1933-1991)
1948 "Hergele meydanı". SHD II, sayı 7, s. 7–9.

Akalın, Sami (1924-)
1993 Ayakkabıcılık terimleri sözlüğü. İstanbul.

Akatlı, Füsun (1944 – 2010)
1982 Bir pencereden. İstanbul.

Akbal, Oktay (1923 – 2015)
1946 Önce ekmekler bozuldu. Hikâyeler. y.y.
1950 Garipler sokağı. Roman. İstanbul.
1953 [1952] "Matmazel Mathilda". YH 1953, s. 34–38.
1967 Yalnızlık bana yasak. Hikâyeler. İstanbul.

Akçam, Dursun (1930 – 2003)
1978 Kafkas kızı. İstanbul.

Akdoğan, Hakan (1971-)
1998 Nü Peride. Roman. İstanbul.

Akımsar, Besim (1920–2001)
1943 "Ahtapot". Antoloji. İzmir hikâyecileri. İzmir, s. 93–97.

Akın, Cemâlettin ??
1956 "Ekmek". YH 1956, s. 107-108.

Akıncı, Ali ??
1959 [1958] "Erkeksiz kadın". YH 1959, s. 70–74.

Akkuş, Muzaffer (1952-2014)
1995 Kitāb-ı Ġunya: inceleme – metin – indeks – tıpkı baskı. Türk Dil Kurumu Yayınları 592. Ankara.

Akman, Rami ??
1946 Seçme köylü fıkraları. İstanbul.

Aksal, Sabahattin Kudret (1920 – 1993)
1954 [1953] "Bir başka türlüsü". YH 1954, s. 49–56.
1956b Bir odada üç ayna. İstanbul.
1956 [1955] "Sezai Beyefendi". YH 1956, s. 37–42.
1956y Yaralı hayvan. İstanbul.

Aksel, M. (1903–1987)
1948 "Tanıdığım bir ressamın portresi". SHD II, sayı 7, s. 11-15.

Aksoy, Ömer Asım (1898-1993)
1933 Gaziantep dilinin tetkiki. Gaziantep.
1945–1946 Gaziantep ağzı. 3 cilt. İstanbul.
1965 Atasözleri ve deyimler. Türk Dil Kurumu Yayınları. Ankara.
1976 [1996] Atasözleri ve deyimler. Cilt II: Deyimler sözlüğü. Türk Dil Kurumu Yayınları. Ankara.

Aktunç, Hulki (1949-)
1990 Türkçenin büyük argo sözlüğü. Tanıklarıyla. İstanbul.
1998 Türkçenin büyük argo sözlüğü. Tanıklarıyla. İstanbul.
2004 Türkçenin büyük argo sözlüğü. Tanıklarıyla. İstanbul.

ʿAlī Emīrī (1857-1924)
1927 "Avenki meşâhîr". Papağan 225, s. 3

ʿĀlī, Muṣṭafā ʿĀlī (1541-1600)
1587 Ḳavāʿidü l-mecālis. Yazma, Reşid Efendi 1146, İstanbul.
1004/1595–1596 Maḥāsinü l-ādāb. Yazma, Nurosmaniye no. 224.
1588–89 Miḳāt-i Cihād. Yazma, Reşit Paşa Kütüphanesi no. 678.
1277 Künhü'l-aḫbār. I. cilt. İstanbul.
1956 M. Cavid Baysun: Mevāʿidü n-nefāʾis fī ḳavāʿidi l-mecālis. İstanbul.
1958 John R. Walsh: "Müverrīḫ Ālî'nin bir İstidanâmesi". [1584] TM XIII, s. 131–140.
1975 [1599] Andreas Tietze: "Muṣṭafā ʿĀlī's description of Cairo of 1599". Österreichische Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-Historische Klasse, Denkschriften, 120. Band. Wien.
1977 Andreas Tietze: "The poet as critique of society; a 16th-century Ottoman poem". Turcica IX/1, s. 120–160.
1979, 1982 Andreas Tietze: "Muṣṭafā ʿĀlī's counsel for Sultans of 1581". 2 cilt. Österreichische Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-Historische Klasse, Denkschriften 137, 158. Wien.
1994 [1591-99] [2017] Mustafa İsen: Künhü'l-ahbâr'ın tezkire kısmı. Atatürk Kültür Merkezi Yayını 93. Tezkireler Dizisi 2. Ankara.

ʿAlī ʿAzīz, Giridli (ö.1798)
1268 Mu̱hayyelāt-ı ʿAzīz Efendi. İstanbul.

ʿÂlī Beg (1844–1899)
1940 [1955]. Ayyar Hamza. Üç fasıllık oyun. Tertip eden Mustafa Nihat Özön. İstanbul.
1961 [1287/1870] Kokona yatıyor. Külliyât 1. Baskıyıya hazırlayan Doğan Aksan. Ankara.

ʿAlī Muẓaffer (ö.1911-12) ***
1316 Geri ḳalmış izdivāc, yaḫūd: bu işe ben de şaşdım. Der-Saʿādet.

ʿAlī Seydī (1870-1933)
1324 Defter-i ġalaṭāt. Der-Saʿādet.

ʿAlī Suʾāvī (1838-1878)
1978 YTEA cilt II, s. 497–598.

Alp, Aslan ??
1959 [1958] "Köy ...". YH 1959, s. 79–88.

Alpay, Ulviye (1951-)
1999 Mavi bir merhaba. İstanbul.

Alsan, Necip (1918-)
1957 Onlar ermiş muradına. Roman. Ankara.

Altan, Ahmet (1950-)
1985 Sudaki iz. Roman. İstanbul.
[t.y.] "Kılıç yarası gibi'den". 20. Yüzyıl türk edebiyatından seçmeler. Beşinci Kitap. Atilla Birkiye (haz.). y.y., s. 23-41.

Altan, Çetin (1926–2015)

1965m Mor defter. Piyes, üç perde. İstanbul.
1965s Suçlular. Oyun. İstanbul.
1974 Bir avuç gökyüzü. Ankara.
1975 [1968] Geçip giderken. Ankara.
1976b [1971] Ben milletvekili iken... Ankara.
1976v [1975] Viski. 3. Ankara.
1978 Küçük bahçe. Ankara.

Altınay, Ahmed Refik (1880–1937)

1333 Onuncu asr–ı hicrîde İstanbul hayatı (961–1000). Ta'rîḫ–i'Oṣmânî Encümeni külliyâtı 6. İstanbul.
1930 Hicri on ikinci asırda İstanbul hayatı (1100–1200). İstanbul.
1931 Hicri on birinci asırda İstanbul hayatı (1000–1100). İstanbul.
1932 Hicri on üçüncü asırda İstanbul hayatı (1200–1255). İstanbul.

Altınel, M. Sabri (1925-1985)

1949 "Manda tarağı ve ruj". SHD III, sayı 20-21, s. 5-9.

Alus, Sermet Muhtar (1887–1952)

1933k Kıvırcık Paşa. Resimli millî roman. İstanbul.
1933p Pembe maşlahlı hanım. Resimli millî roman. İstanbul.
1934 Harp zenginin gelini. İstanbul.
1940–1950 Akşam gazetesinde çıkan makaleler. İstanbul.
1944 Eski çapkın anlatıyor. İstanbul.
1943 „Gördüklerim, Duyduklarım: Eski Balatlılara Dair". Akşam Gazetesi, 22 Kânunuevvel 1943.
1951 "Gördüklerim, Duyduklarım: Lânga Bostanları", Akşam Gazetesi, 22 Mayıs 1951.

Ambros, Arne A. (1942-2007)***

1981 "Zur Entstehung der Emphase in Allāh". WZKM LXXIII, s. 23–32.

ʿAmrī (ö.1524)

1979 [17.yy.] Mehmed Çavuşoğlu: Dîvan. Tenkidli basım. İstanbul.

Anadol, Müfide Güzin (1925-2005)

1984 Tahta evler. İstanbul.

Anadol, Selâhattin ???

1947ç "Çarşının vitrinleri". SHD I, sayı 3, s. 17–24.
1947f "Fakirin kısmeti". SHD I, sayı 1, s. 3-7.
1948 "Mahallemiz". SHD II, sayı 7, s. 17–22.
1949 "Yarım kalan rop". SHD II, sayı 13–14, s. 7–14.
1950 "Sarı kızın ettikleri". SHD IV, sayı 26–27, s. 7–10.

Anday, Melih Cevdet (1915–2002)

1961 Doğu–Batı. İstanbul.
1965a Aylâklar. Roman. İstanbul.
1965i İçerdekiler. Oyun, 2 bölüm. İstanbul.

Andriotis, Nikolaos P. (1906-1976)***

1974 Lexikon der Archaismen in neugriechischen Dialekten. Österreichische Akademie der Wissenschaften, Philosophisch–historische Klasse. Schriften der Balkankommission, linguistische Abteilung XXII. Wien.
1983 Etymologiko lexiko tēs koinēs neoellēnikēs. Tritē ekdosē, Thessalonikē.

Anhegger, Robert (ö.2001)
1943 Beitraege zur Geschichte des Bergbaus im Osmanischen Reich. I Europäische Türkei, cilt 1. İstanbul.

Ankara, Zeynep (1957-)
1991 Kanatsız düşüşler. Öyküler. Ankara.

Antoloji
1943 İzmir hikâyecileri. İzmir.

AOECS
1978 Arab organization of education, culture and sciences. Cilt V: Dictionary of botanical terms.

Apaydın, Talip (1926–2014)
1952 Bozkırda günler. Köy notları. İstanbul.
1967 Karanlığın kuvveti: köy enstitüsü yılları. Anılar. İstanbul.
1959 [1958] "Ortakçılar". YH 1959, s. 8–18.
1991 [2000] Köylüler. Roman. İstanbul.

Aral, İnci (1944-)
1986 Ağda zamanı. İstanbul.
1997 [1994] Yeni yalan zamanlar. İstanbul.
1998 İçimden kuşlar göçüyor. İstanbul.

Arat, Reşid Rahmeti (1900-1964)
1947, 1959, 1979 Kutadgu bilig. 3 cilt. İstanbul.

Arayıcı, Oktay (1936–1985)
1979 Bir ölümün toplumsal anatomisi. Ankara.

Araz, Nezihe (1922–2009)
1957 [1952] Bozbulanık. Hikâyeler. 2. baskı. Ankara.

Arcan, İ. Galip b. İsmail Galip (1894 – 1974)

Argenti, Filippo (16. Yüzyıl)
1938 Alessio Bombaci: La 'Regola del parlare turcho' di Filippo Argenti. Materiale per la conoscenza del turco parlato nella prima metà del XVI secolo. R. Istituto Superiore Orientale. Pubblicazioni del centro di studi di Turcologia No. 1. Napoli.
2001 Milan Adamović: Das Türkische des 16. Jahrhunderts. Nach den Aufzeichnungen des Florentiners Filippo Argenti (1533). Göttingen.

Arısoy, M. Sunullah (1925–1989)
1957 [1956] "Karışık hikaye". YH 1957, s. 44–55.

Arıt, Fikret (1918–1987)
1957 Muhtar. Roman. İstanbul.

Armağan
1994 Armağan. Festschrift für Andreas Tietze. Herausgegeben von Ingeborg Baldauf und Suraiya Faroqhi unter Mitwirkung von Rudolf Veselý. Praha.

Armyanov, Georgi ??
1993 Reçnik na bılgarskiya jargon. Sofia.

Arpad, Burhan (1910–1994)
1961 Son perde veya "Komik-i –şehir". Hikâye. İstanbul.
1968 Alnımdaki bıçak yarası. Roman. İstanbul.
1974 Direklerarası. Türk tiyatrosundan hikâyeler. 2. baskı. İstanbul.
1975 Taşı toprağı altun. Şehir/dolayısıyla. İstanbul.
1976 Hesaplaşma. İstanbul.

Artun, Erman (1948-)
1978 Tekirdağ folklor araştırması. İstanbul.

Asaf, Özdemir (1923-1981)
1997 Yalnızlık paylaşılmaz. İstanbul.

Ascı, Aline ??
1997 "Groupes consonantiques et épenthèse en turc". Turcica XXIX, s. 145–168.

Asena, Duygu (1946–2006)
1987 Kadının adı yok. İstanbul.

Asena, Orhan (1922–2001)
1955 [1954] "Kaçış". YH 1955, s. 81–87.
1962 Kocaoğlan. Oyun. Ankara.
1964 Gecenin Sonu. Oyun. Ankara.

ʿĀşıḳ Çelebī (1520–1572)
1971 G.M. Meredith-Owens: Meşāʿir üşşuʿarā or Teẕkere of ʿĀşıḳ Çelebi. London.
2018 Filiz Kılıç: Meşâ'irü'ş-şu'arâ. Ankara.

ʿĀşıḳpaşazāde (1392/93–1481)
1332/1914 ʿĀşıḳpaşazāde tārj̄hi. İstanbul.

Aşnin, F. D.
1960 "Çetıre Turetskih frazeologizma". Voprosı Yazıkoznaniya 1960 II, s. 80-85.

Ata, Aysu (1969-)
1996 "'Çok' kelimesinin kökeni üzerine". TD 543, s. 1310–1313.

Ataç, Nurullah (1898–1957)
1952 Sözden söze. Edebiyat konuşmaları. İstanbul.

Atalay, Besim (1882-1965)
1986 [1943] Divanü Lûgat-it-Türk dizini. "Endeks". Ankara.

Atasoy, Avni ??
1940 Serseri. Hikâyeler. İstanbul.

Atasü, Erendiz (1947-)
1991 Onunla güzeldim. İstanbul.
1996 [1995] Dağın öteki yüzü. İstanbul.
1997 Taş üstüne gül oyması. Ankara.

Atay, Cahit (1925–2012)
1963 Karalar'ın Memet'leri. Hamdi ve Hamdi. İstanbul.
1964 Ana Hanım – Kız hanım. Ormanda. 2 oyun. y.y.

Atay, Falih Rıfkı (1894–1971)
1938 Zeytindağı. İstanbul.

1952 [1932] Roman. 2. basılış. İstanbul.
1953 Niçin kurtulmamak? İstanbul.

Atılgan, Yusuf (1921–1989)
1959 Aylâk adam. Roman. İstanbul.
1973 Anayurt oteli. Ankara.

Atmaca, Osman Naci ??
1950 "Hane berdûş". SHD IV, sayı 28–29, s. 7–13.

Attar (1142/1145-1221)
Tezkeretü' l-Evliyā. Török F. 33. Budapest.

Avcı, Cemil ??
1937 Teknik avcılık bilgileri. Ankara.

Ay, Nurten (gerçek yazar: **Teoman, Ali 1962–2011)**
1991 Gizli kalmış bir İstanbul masalı. Öyküler. İstanbul.

Aygün, Fevkıye (1923-)
1955 [1954] "Yalnızlık". YH 1955, s. 121–125.

Aykın, Cemalettin
1955 [1954] "Hastane imamı". YH 1955, s. 115–120.

Aykız, Ece (1959-)
1992 Aşk düşü. Şiirler. İstanbul.

Aynur, Hatice ??
1988 Sultan II. Mahmud'un kızı Saliha Sultan ile Tophane Müşiri Halil Rıf'at Paşa'nın düğün törenini anlatan Surnameler. M.A. Thesis. Bosphorus University, İstanbul.

Aytekin, Halil (1913–1973)
1945 Harman yangını. Hikâyeler. Ankara.
1947 "Fakir çocuklar". SHD I, sayı 2, s. 15–23.
1948 "Gülağa". SHD II, sayı 7, s. 23–31.
1965 Doğuda kıtlık vardı. Ankara.

Ayverdi, Samiha (1906–1993)
1940 Mabetde bir gece. İstanbul.
1941 [2005] Ateş ağacı. Roman. İstanbul.

Azärbaycan dilinin dialektoloji lüġäti (ADDL)
1964 Bircildlik. Bakı.
2003. II cilt. Ankara.

Azärbaycan Halġ dastanları.
1961 Birinci cilt. Bakı.

Azärbaycan dastanları.
2005. 5 cilt. Bakı.

Azärbaycan nağılları.
1960–64 5 cilt. Bakı.
2005 5 cilt. Bakı: Şärġ-Ġärb

Azärbaycan Sovyet Ensiklopediyası
1976–1987 10 cilt. Bakı.

Bahadınlı, Yusuf Ziya (1927-)
1964 İtin olayım ağam. İstanbul.

Bāḳī (1526-1600)
1276 Dīvān-ı Bāḳī. İstanbul.

Baklacie[v], Salih (1924-)***
1957k "Kabul edilmedik dua (hikâye)". Kaynak. Sofya, s. 98-100.
1957n "Numan Aganın yaptırdığı türbe (hikâye)". Kaynak. Sofya, s. 94-98.

Balaban, İbrahim (1921-)
1965 İz. Anı – düş = iz. Ankara.
1968 Şair Baba ve damdakiler. İstanbul.

Balaban, Memduh ??
1959 [1958] "Satılık tablolar". YH 1959, s. 61–69.

Baldauf, Ingeborg
Die Knabenliebe in Mittelasien: Bačabozlik. Berlin 1988.

Baler, Mahmut (ö. 1987)***
1944 [1969] Baldan damlalar. İstanbul.

Balhassanoglu
1904 "Dialecte turc d'Erzerum". KSz V, s. 126–130.

Bang-Kaup, Willi (1869-1934)
1934 "Gewagte türkisceh Worterklärungen. 1. Die Wörter für "süss" und "sauer"; 2. Die Wörter für "tanzen" und "Tanz"; 3. Die Wörter für "Wasser". Mémoires de la Société Finno-Ourienne 67, s. 35-41.

Bang[-Kaup], Willi A. von Gabain.
1929 Türkische Turfan-Texte I. Berlin.
1931 Analytischer Index zu den fünf ersten Stücken der Türkischen Turfan-Texte. Berlin.

Banguoğlu, Ṭaḥsin (1904-1989)
1938 Alt–osmanische Sprachstudien zu Süheyl–ü Nevbahar. Breslau.
1974 Türkçenin grameri. Ankara.

Barbera, D. Giuseppe ??
1940 Elementi italo–siculo–veneziano–genovesi nei linguaggi Arabo e Turco. Beyrouth.

Barbier de Meynard, Charles Adrien Casimir (1826-1908)***
1881, 1886 Dictionnaire turc–français. Supplément au dictionnaires publiés jusqu'à ce jour renfermant les mots d'origine turque et les mots arabes et persans employés en osmanli avec leur signification particulière et aussi un grand nombre de proverbes et de locutions populaires et un vocabulaire géographique de l'Empire ottoman. 2 cilt. Paris.

Barkan, Ömer Lûtfi (1902-1979)
1941 "Akkoyunlu hükümdarı Uzun Ḥasan Beye ait kanunlar". Tarih Vesikaları I. Ankara, sayı 2, s. 91–106; sayı 3, s. 184–197.

1942 [1502] "Bazı büyük şehirlerde eşya ve yiyecek fiyatlarının tesbit ve teftişi hususlarını tanzim eden kanunlar". Tarih Vesikaları I, sayı 5, s. 326–340; Tarih Vesikaları II sayı 7, s. 15–40; sayı 9, s. 168–177. Ankara.
1943 [955/1548] XV ve XVI'ncı asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda ziraî ekonominin hukukî ve malî esasları. Birinci cilt: Kanunlar. İstanbul.

Barlas, Orhan ??
1950 "Hülya ağacı". YH 1950, s. 99–103.
1951 "İkinci". YH 1951, s. 83–88.

Barlas, Uğurol (1938-)***
1975 Safranbolu masalları. Cilt I. Karabük.

Barlok, Muharrem ??***
1950 "Mektepli". YH 1950, s. 17-23.

Barthélemy, Adrien (1859-1949)
1935 Dictionnaire arabe–français. Dialectes de Syrie: Alep, Damas, Liban, Jérusalem. Paris.

Bartholomaeus Georgievits
1943 W. Heffening: Die türkischen Transkriptionstexte des Batholomaeus Georgievits aus den Jahren 1544-1548. Ein Beitrag zur historischen Grammatik des Osmanisch Türkischen. Leipzig.

Basetemur, Turhan ??
1952 [1951] "Baba Davit". YH 1952, s. 91–98.

Baskakov, Nikolay Aleksandrovic (1905-1996) ve başkaları
1968 Turkmensko–russkiy slovar'. Moskva.
1973 Gagauzsko–russko–moldavskiy slovar'. Moskva.
1976 "Über die Herkunft des Ethnonyms 'Baškir'". Tractata Altaica. Denis Sinor, sexagenario optime de rebus altaicis merito dedicata. Wiesbaden, s. 51-58.
1991. Gagauz Türkçesi Sözlüğü. Çev. İsmail Kaynak, A. Mecit Doğru. Ankara.

Başaran, H. Birsen (1927–1997)
1999 Canevimde mor ısırgan. İstanbul.

Başaran, Mehmet (1926–2015)
1955 Çarığımı yitirdiğim tarla. Köy notları. İstanbul.
1962 Aç harmanı. İstanbul.
1964 Zeytin ülkesi. Ankara.
1969 Pıtraklı memleket. İstanbul.
1992 Kalın mavi bir ses. Seçilmiş öyküler. İstanbul.

Başkurt, Selâmi
1949. "Teker Dönüyor" SHD IV, sayı 26–27, s. 15-18.

Başkut, Cevat Fehmi (1905–1971)
1946 Küçük şehir. İstanbul.
1956 Harputta bir Amerikalı. Komedi 3 perde. İstanbul.
1962 Göç. Komedi. İstanbul.
1963s Sana rey veriyorum. Piyes 3 perde. İstanbul.
1963t Tablodaki adam. Piyes 5 tablo. İstanbul.
1964 Buzlar çözülmeden. Komedi 3 perde. İstanbul.

Battaglia, Salvatore (1904-1971)
1961–1996 Grande dizionario della lingua italiana. 18 cilt. Torino.

Batu, Selahattin (1905–1973)
1951t.y.a Türk atları. y.y.
t.y.k Türkiye koyun ırkları. y.y.
t.y.d Deve cinsleri. y.y.
1951 Türkiye keçi ırkları ve keçi yetiştirme bilgisi. Ankara.

Baydar, Oya (1940-)
1998 Hiçbiryer'e dönüş. İstanbul.

Baykurt, Fakir (1929- 1999)
1955 Çilli. İstanbul.
1959e [1974]. Efendilik savaşı. Hikâyeler. Ankara.
1959y [1970y] Yılanların öcü. Roman. İstanbul.
1960 Efkâr tepesi. İstanbul.
1961ı [1976ı] Irazca'nın dirliği. Roman. İstanbul.
1961k Karın ağrısı. Hikâyeler. Ankara.
1961o Onuncu köy. Roman. İstanbul.
1967a [1975a] Amerikan sargısı. Ankara.
1967k [1975k] Kaplumbağalar. Roman. İstanbul.
1970 Anadolu garajı. Ankara.
1970t [1971t] Tırpan. Roman. 2. baskı. İstanbul.
1971c [1979c] Çilli – Karın ağrısı – Cüce. Hikâyeler. İstanbul. (Bu ilk iki eser için b. 1955 ve 1961k).
1982 Gece vardiyası. Öyküler. İstanbul.

Bayrı b. Meḥmed̲ Hālid (Bayrı)

Baysal, Faik (1922–2002)
1944 [1972] Sarduvan. Millî roman. İstanbul.
1947 "Kestaneci Rahim". SHD I, sayı 3, s. 33-43.
1955 Perşembe adası. İstanbul.
1955r Rezil dünya. İstanbul.
1956 [1955] "Aaarifff". YH 1956, s. 30–36.
1957 [1956] "Kız kuyusu". YH 1957, s. 28–36.
1968 Sancı meydanı. Hikâyeler. İstanbul.
1992 Güller kanıyordu. Öyküler. İstanbul.

Baytop, Turhan (1920-2002)
1994 [2007] Türkçe bitki adları sözlüğü. Türk Dil Kurumu Yayınları: 578. Ankara.

Bazin, Louis (1920-2011)
1971 "Note sur *angγïrt, nom turco–mongol d'une variété de 'canard'". Studia Turcica, s. 55–59.
1981 "A propos du vocabulaire Turc du jeu de cartes". Turcica XIII, s. 170-173.

Bedevian, Armenag K. ??
1936 Illustrated polyglottic dictionary of plant names in Latin, Arabic, Armenian, English, French, German, Italian and Turkish languages. Cairo.

Behçet Mahir
1973 Köroğlu destanı. Derleyenler: Mehmet Kaplan–Mehmet Akalın–Muhan Bali. Atatürk Üniversitesi yayınları. Ankara.

Behcetü'lḥadā'īḳ
832/1429 Yazma. Berlin, Staatsbibliothek, Hs. or. quart 1076.

Bektaşi hikâyeleri
1943 Bektaşi hikâyeleri. İstanbul.

Beldiceanu, Nicoară (1920-1994)
1967 [1501] Code de lois coutumières de Meḥmed II. Kitāb–i ḳavānīn–i ʻörfiyye–i ʻoṣmānī. Wiesbaden.

Belenli, Mahmut ??
1959 Bazı tabirlerimizin tarihi ve hikâyesi. İstanbul.

Belletête, M.
1812. Şeyḫzāde Aḥmed Mışrī. Contes turcs en langue turque, extraits du roman intitulé, les quarante Vizirs. Paris

Belgeler. Türk tarih belgeleri dergisi.
1964–1988 Türk Tarih Kurumu. Ankara.

Belot, Père J.B. ??
1929 Al–farā'id ad–durrīya fī l–luġatayn al–ʻarabīya wa–faransīya. Vocabulaire arabe–français à l'usage des étudiants. 14me édition. Beyrouth.

Belviranlı, Ali Kemal (1923-2003)
1966 Aruz ve ahenk. Konya.

Bener, Hikmet Erhan (1929–2007)
1956 Gordium. Roman. Ankara.
1960 Loş ayna. Roman. İstanbul.
1965. Kedi ve Ölüm. İstanbul.
1969 Baharla gelen. İstanbul.
1999 [1984] Sisli yaz. İstanbul.

Bener, Vüs'at O. (1922–2005)
1953 [1952] "Pazarlık". YH 1953, s. 66–77.
1956 [1955] "İlki". YH 1956, s. 50–56.
1957 Yaşamasız. Hikâyeler. Ankara.
1962 Ihlamur ağacı. Oyun. Ankara.
2003. Dost, Yaşamasız. İstanbul.

Benzing, Johannes (1913-2001)
1976 Islamische Rechtsgutachten als volkskundliche Quelle. Akademie der Wissenschaften und der Literatur, Abhandlungen der geistes– und sozialwissenschaftlichen Klasse, Jahrgang 1977, no. 3. Mainz.

BER
1971-1996 Bălgarski etimologiçen reçnik. 5 cilt. Sofya.

Berkes, Niyazi (1908 – 1988)
1997 Unutulan yıllar. İstanbul.

Berki, Ali Himmet (1884-1976)
1966 Vakfa dair yazılan eserlerle vakfiye ve benzeri vesikalarda geçen ıstılah ve tâbirler. Ankara.

Bernardo da Parigi (1597-1669)***
1665 Söz kitābı. Vocabolario Italiano–Turchesco. 3 cilt. Roma.

Berneker, Erich (1874-1937)
1924, 1950 Slavisches etymologisches Wörterbuch. 2 cilt (ikinci ciltten yalnız bir cüz çıkmıştır). Heidelberg.

Beysanoğlu, Şevket
1966 Diyarbakır Ağzı. Ankara.

Bezmen, Nermin (1954-)
1994 [1993] Kurt Seyt & Murka. Roman. İstanbul.

Biç, M. Hilmi ??
1944 Türk güreşi. Yağlı güreş. İstanbul.

Bilbaşar, Kemal (1910–1983)
1939 Anadoludan hikâyeler. İstanbul.
1941 Cevizli bahçe. İzmir.
1943d Denizin çağırışı. Roman. Ankara.
1943i "İzin". Antoloji. İzmir hikâyecileri. İzmir, s. 10–22.
1944 Pazarlık. Hikâyeler. İzmir.
1953 Pembe kurt. İstanbul.
1957 "Bir bardak su ve pantolon". Perşembe Yağmurları. Ankara, s. 5–15.
1961 Ay tutulduğu gece. Roman. İzmir.
1969 Memo. Cilt I+II. İstanbul.

Bilginer, Recep (1922–2005)
1964 İsyancılar. Oyun, 3 perde. İstanbul.
1965 Ben devletim. Oyun. İstanbul.

Billûr Köşk
1940 Selâmi Münir Yurdatap: Resimli Billûr Köşk hikâyesi. İstanbul.
1930 1929 En güzel hikâyeler. İstanbul.

Birkiye, Atilla (haz.) (1955-)
[t.y.] 20. Yüzyıl türk edebiyatından seçmeler. Antoloji. Beş Kitap. [y.y.].

Birand, Hikmet (1906–1972)
1957 [1999] Anadolu manzaraları. Ankara.

Birnbaum, Eleazar
1981 [14.yy.] The Book of Advice by King Kay Kâ'us ibn Iskander. The earliest Old Ottoman Turkish version of his Ḳābūsnāme. Sources of oriental languages and literatures 6. Turkish Sources VI. Duxbury, Mass.

Birsel, Salâh (1919-1999)
1955 Hacivatın karısı. Şiirler. Ankara.
1961 [1980] Dört köşeli üçgen. Roman. Ankara.
1969 Kendimle Konuşmalar. İstanbul.
1995 Papağanname. Günlük: 1993–1994. İstanbul.
1992 'Yalnızlığın fırınlanmış kokusu'. 20. Yüzyıl türk edebiyatından seçmeler. İkinci Kitap. Atilla Birkiye (haz.). [y.y.], II, s. 82-90.

Blāsing, Uwe
1992 Armenisches Lehngut im Türkeitürkischen am Beispiel von Hemşin. Dutch studies in Armenian language and literature 2. Amsterdam-Atlanta.
1995a Armenisch–Türkisch. Etymologische Betrachtungen

ausgehend von Materialien aus dem Hemşingebiet nebst einigen Anmerkungen zum Armenischen, insbesondere dem Hemşindialekt. Dutch studies in Armenian language and literature 4. Amsterdam–Atlanta.
1995k "Kurdische und Zaza–Elemente im türkeitürkischen Dialektlexicon. Etymologische Betrachtungen ausgehend vom Nordwestiranischen". Dutch Studies in Near Eastern Languages and Literatures no. 2, s. 173–218.
1997 "Irano–Turcica: Westiranisches Wortgut im Türkeitürkischen Dialektmaterial". Studia Etymologica Cracoviensia II, s. 77–150.
1998 "Etymologische Untersuchungen anhand von Materialien aus dem Hemşingebiet". STC V, s. 41-63.

Blau, Otto
1868 Bosnisch–türkische Sprachdenkmäler. Leipzig.

Bloch – Wartburg
1932 Dictionnaire étimologique de la langue française. Paris.

Bombaci, Alessio
1938 b. Argenti 1938.
1941 Le Fonti turche della battaglia delle Gerbe, 1560. [Including the Turkish text of the "Ferah" of Zekeriyyāzādé.]. Rome.
1942 "Le fonti turche della battaglia delle Gerbe (1560)". Estratto della Rivista degli Studi Orientali Vol. 20. Fasc. 2. 279-304.
1946 "Le fonti turche della battaglia delle Gerbe (1560)". Estratto della Rivista degli Studi Orientali. Roma, s. 193-304; s. 189-218.

Bonelli, Luigi
1899 "Appunti grammaticali e lessicali di turco volgare". Actes du XI Congrès des Orientalistes. Firenze, s. 285-401.
1902 "Voci del dialetto turco di Trebisonda". KSz III, s. 55–72.

Boratav, Pertev Naili (1907- 1998)
1995 [2006] Nasreddin Hoca. İstanbul.

Boretzky, Norbert
1975, 1976 Der türkische Einfluß auf das Albanische. 2 cilt. Wiesbaden.

Borhān = Moḥammad Hoseyn b. ̨Halaf-e Tabrīzī moṭahalleṣ Borhān.
1342/1973 Borhān–e ḳāṭe'. 5 cilt. Tahran.

Boziyev, A. Yu.
1982 Materialı i issledovaniya po balkarskoy dialektologii, leksike i fol'kloru. Teksty, perevodı, kommentarii, slovar'. Kabardino–balkarskiy nauçno–issledovatel'skiy institut. Nal'çik.

Bravmann, M.
1968 The Arabic elativ. A new approach. Leiden.

Brockelmann, Carl
1916 "Zur Grammatik des Osmanisch-Türkischen". ZDMG LXX, s. 185-215.
1917 'Alī's Qiṣṣa'i Jüsuf. Der älteste Vorläufer der osmanischen Literatur. Abhandlungen der königlich preussischen Akademie der Wissenschaften, Jahrgang 1916. Philosophisch–historische Klasse, Nr. 5. Berlin.
1919 "Altosmanische Studien I. Die Sprache 'Āšyqpāšās und Aḥmedīs". ZDMG LXXIII, s. 1-29.

1920 Turkologische Studien. ZDMG, Vol. 74, No. 1 (1920), s. 212-215.
1928 Lexikon syriacum. Editio secunda aucta et emendata. Halis Saxonum.

Bucak, Nevra (d.1952)
1994 Beyoğlu'nun eski ustaları ve yaşayan hüzün. İstanbul.

Budagov', Lazar'
1869. Sravnitel'nıy slovar' turetsko-Tatarskih' Nareçiy. Tom I. Sanktpeterburg'.

Budjaktan seslär.
1959 Kişinev.

Buğday, Korkut M. ??
1996 Evliyā Çelebis Anatolienreise. Aus dem dritten Band des Seyahātnāme. Edition, Übersetzung und Kommentar. Leiden – New York – Köln.

Buğra, Tarık (1918–1994)
1963 Küçük ağa. İstanbul.
1964 [1969] Hikâyeler. İstanbul.

Buharalı, Eşref (1951-)
1991 "Çigiller". TAD 1990–1991, V, sayı 26, s. 59–62.

Burak, Sevim (1931–1983)
1982. Sahibinin sesi. Oyun. İstanbul.
1983 [1965] Yanık saraylar. Öykü. İstanbul.

[Morkaya], Burhan Cahit (1892-1949)
1934 Dünkülerin romanı. İstanbul.
1941 Ayten. Roman. İstanbul.

Burian, Orhan (1914–1953) – Günyol, Vedat (1912-2004)
1995 Konuşmalar 1945-1950. İstanbul.

Bußmann, Hadumod (1933-)
1990 Lexikon der Sprachwissenschaft. Zweite, völlig neu bearbeitete Auflage. Stuttgart.

Buvet, Pierre-André ??
1997 "Les noms de machine en –euse". Cahiers de Lexicologie LXXI (1997/2). Revue internationale de Lexicologie et Lexicographie, s. 5–19.

Buyrukçu, Muzaffer Orhan (1930–2006)
1954 [1953] "Anastas mum satsana". YH 1954, s. 106–109.
1956 Katran. İstanbul.
1957 Acı. Hikâyeler. İstanbul.
1959k Korkunun parmakları. Hikâyeler. İstanbul.
1959u [1958] "Umutlar bir çiçek tarlasıydı...". YH 1959, s. 36–40.
1961 Bulanık resimler. İstanbul.
1969 Gürültülü birkaç saat. Roman. İstanbul.
1982 Sıcak ilişkiler. Anı. İstanbul.
1992 Şarkı gibi: Öyküler. İstanbul.

Büngül, Nurettin Rüştü (1882-1951)
1939 Eski eserler ansiklopedisi. İstanbul.

Cabbarlı, Cäfär
2005. Säçilmiş Äsärläri I-IV. Bakı: Şärġ-Ġärb.

Caferoğlu, Ahmed (1899-1975)
1931 Abû Hayyân. Kitâb al-İdrâk li-lisân al-Atrâk. İstanbul.
1940 Anadolu dialektolojisi üzerine malzeme I. Balıkesir, Manisa, Afyonkarahisar, Isparta, Aydın, İzmir, Burdur, Antalya, Muğla, Denizli, Kütahya vilâyetleri ağızları. İstanbul Üniversitesi Yayınları no. 105. İstanbul.
1941 Anadolu dialektolojisi üzerine malzeme II. Oyunlar, tekerlemeler, yanıltmaçlar ve oyun ıstılahları. Konya, Isparta, Burdur, Kayseri, Çorum, Niğde vilâyetleri oyunları. İstanbul Üniversitesi Yayınları no. 136. İstanbul.
1942 Doğu illerimiz ağızlarından toplamalar I. Kars, Erzurum, Çoruh ilbaylıkları ağızları. İstanbul.
1943 Anadolu ağızlarından toplamalar. Kastamonu, Çankırı, Çorum, Amasya, Niğde ilbaylıkları ağızları, Kalaycı argosu ve Geygelli yürüklerinin gizli dili. İstanbul.
1944 Sivas ve Tokat illeri ağızlarından toplamalar. İstanbul.
1945 Güney doğu illerimiz ağızlarından toplamalar. Malatya, Elazığ, Tunceli, Gaziantep ve Maraş vilâyetleri ağızları. İstanbul.
1946 Kuzey–Doğu illerimiz ağızlarından toplamalar. Ordu, Giresun, Trabzon, Rize ve Yöresi ağızları. İstanbul.
1948 Orta Anadolu ağızlarından derlemeler. Niğde, Kayseri, Kırşehir, Yozgat, Ankara Vilâyetleri ile Afşar, Saçıkaralı ve Karakoyunlu Uruklarının ağızları. İstanbul Üniversitesi Yayınlarından no. 346. İstanbul.
1951 Anadolu illeri ağızlarından derlemeler: Van, Bitlis, Muş, Karaköse, Eskişehir, Bolu ve Zonguldak illeri ağızları. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınlarından no. 487. İstanbul.
1955 "Anadolu ağızlarındaki metathèse gelişmesi". TDAY-Belleten, s. 1–7.
1970 Cayka'dan şayka'ya. TDAY-Belleten, s. 1-11.

Cambazo[v], İsmail (1928-)***
1957 "Saatçi (Hikâye)". Kaynak. Sofya, s. 65–70.

Cangidze, Venera ??
1980 "Gruzinskaya leksika v dialektakh turetskogo yazıka". [Gürcüce]. Şatsni, s. 95–104.
1983 "Gruzinskaya substratnaya leksika v artvinsko–Şavşet–Artanuc–Artaanskoy turetskoy reçi". [Gürcüce] Vostoçnaya Filologiya cilt V. Tbilisi, s. 81–87.
1984 "Anadolu Türk ağızlarında Gürcüce sözler (Türkiye'de halk ağzından Derleme Sözlüğü'ne göre)". JTS VI, s. 45–52.

Cansever, Edip (1928–1986)
1965 Çağrılmayan Yakup. Şiirler. İstanbul.

Carbognano Costantinopolitano, Cosimo Cómidas de
1794 Primi principj della grammatica turca ad uso dei missionarj apostolici di Costantinopoli. Roma.

Cavide Rıfat ??
1947 "Kahve ajanı". SHD I, sayı 3, s. 69–70.

Celâlettin Ekrem (??)
"İmanı bütün". 1929. En güzel hikâyeler. İstanbul, s. 74–88.

Cemal Refik [Delibaş] (????-1960)***
1943 Mahkeme röportajları. İstanbul.

Cemal Süreya (1931–1990)
1991 99–yüz. İzdüşümler/Söz senaryosu. İstanbul.

Cenâb Şahâbeddîn (1870–1934)
1335 [1919] Avrupa mektûbları. İstanbul.

Cep kılavuzu
1935 Türkçeden Osmanlıcaya cep kılavuzu. İstanbul.

[Başkut],Cevat Fehmi (1904-1971)
1963 Tablodaki adam. Piyes. 5 Tablo. İstanbul.

Cevdet Kudret (1907-1992)
1958 Havada bulut yok. İstanbul.
1973, 1975 Ortaoyunu. 2 cilt. Ankara.

Cevdet Paşa, Aḥmed (1822 – 1895)
1271–1301 Tārīḫ-i Cevdet Paşa. 12 cilt. İstanbul.
1960 Tezâkir 13-20. Yayınlayan Cavid Baysun. Ankara.
1974 YTEA cilt I, s. 64–7; s. 299–307.

Cherkesi, E. ??
1950 Georgian–English dictionary. Oxford.

Chlöros, Ioanné ??
1899 Türkceden–Rumcaya ḳāmūs–ı ʻoṣmānī. 2 cilt, İstanbul.

Cikiya, Sergej S. ??
1957 "O gruzinskoazerbaycanskĭh yazıkovı̆h vzaimootnoşeniyah". Trudı İnstituta yazıkoznaniya; seriya, vostoçnı̆h yazıkov, II. Tbilisi, s. 207–218.

Cingöz Recai, b. Peyami Safa

Clauson, Sir Gerard (1891-1974)
1972 An etymological dictionary of pre–thirteenth–century Turkish. Oxford.

Clodius, Johann Christian (1676-1745)
1730 Lexicon Latino-Turcico-Germanicum ... Lipsiae.

Corbeil, Jean–Claude – Archambault, Ariane ??
1992 PONS Bildwörterbuch Deutsch – Englisch – Französisch – Spanisch. Stuttgart -Dresden.

Corominas, Juan ??
1954 Diccionario crítico etimológico de la lengua castellana. 4 cilt. Bern.

Cortelazzo, Manlio (1908-2009) – Zollo, Paolo ??
1979 Dizionario etimologico della lingua italiana. 5 cilt. Bologna.

Criss, Bilge ??
1993 İşgal altında İstanbul. İstanbul.

Cumalı, Necati (1921–2001)
1948 "Güvercinler". SHD I, sayı 5, s. 35–46.
1956 Değişik gözle. Hikâyeler. İstanbul.
1969 Oyunlar 3: Nalınlar – Masalar – Kaynana ciğeri. İstanbul.
1970 [1955] Yalnız kadın. İstanbul.

Çabej, Eqrem (1908-1980)
1976, 1987 Studime etimolojike në fushëtë Shqipes. cilt II: A–B. cilt III: C–D. Tiranë.

Çağatay, Neşet (1917-)
1982 "Anadolu'da ahilik ve bunun kurucusu Ahi Evren". Belleten XLVI, sayı 121, s. 423–436.

Çağlar, Behçet Kemal (1908–1969)
1994 Benden içeri. Ankara.

Çağlıyan
1958 Edebi derleme. Derliyen Akif Solakof. Sofya.

Çakır, Abdülkadir ??
1949 "Asalet meselesi". YH 1949, s. 21–28.

Çakırhan, V. Nail (1910-2008)
1996 Daha çok onlar yaşamalıydı. İstanbul.

Çamlıbel, Faruk Nafız (1898-1973)
1933 Yangın. İstanbul.

Çamuroğlu, Reha (1958-)
1999 [2. Baskı] İsmail. İstanbul.

Çavuşoğlu, Mehmed (1936–1987)
1970 "Zâtî'nin Letâyîfi. I". TDED XVIII, s. 25–51.
1977 "Zâtî'nin Letâyîfi. II". TDED XXII, s. 143–161.

Çaydam, Hamdi Rıza ??
1946 Şamandıra. İstanbul.

Cehiz, Neşe (1958-)
1996 Fasulyeden aşklar. Öyküler. İstanbul.

Çelen, Meral (1934-)
1955 [1954] "Gece nöbeti". YH 1955, s. 98–104.
1961 Güllü güzel. Hikâyeler. İstanbul.

Čaŭsević, Ekrem (1952-)***
1996 Gramatika suvremenoga turskog jezika. Hrvatska sveucilisna naklada. Zagreb.

Dadaloğlu (1785?-1868?)
1974 YTEA cilt I, s. 412–417.

Dağlarca, Fazıl Hüsnü (1914–2008)
1950 Toprak ana. İstanbul.
1951 Sıvaslı karınca. İstanbul.
1957 Çocuk ve Allah. İstanbul.
1957d Delice böcek. İstanbul.
1963 Türk olmak. İstanbul.

Dâî b. Aḥmedi Dâ'î (ö. 1421)

Dalli, Hüseyin ??

1932 Kuzeydoğu Bulgaristan Türk ağızları üzerine araştırmalar. Ankara.

Dankoff, Robert (1943-)

1991 An Evliya Çelebi glossary. Unusual, dialectal and foreign words in the Seyahat-name. Sources of Oriental languages and literatures 14. Turkish sources XII. Duxbury, Mass.

1995 Armenian loanwords in Turkish. Turcologica XXI. Wiesbaden.

2004. Evliya Çelebi Seyahatnamesi Okuma Sözlüğü. Katkılarla İngilizceden Çeviren Semih Tezcan. İstanbul.

Dawkins, R.M. (1871-1955)***

1916 Modern Greek in Asia Minor. A study of the dialects of Sílli, Cappadocia and Phárasa with grammar, texts, translations and glossary. With a chapter on the subject-matter of the folk-tales by W.R. Halliday. Cambridge.

Dedem Ḳorḳut

1958 Muharrem Ergin: Dede Korkut kitabı. I. Giriş – metin – faksimile. Ankara.

1964 Muharrem Ergin: Dede Korkut kitabı. Metin – sözlük. Ankara.

1973 Orhan Şaik Gökyay: Dedem Korkudun kitabı. İstanbul.

Deliorman, Tuğrul ??***

1943 "Gâvur". Antoloji. İzmir hikâyecileri. İzmir, s. 106–115.

Demirbağ, A. – Demiriz, T. (haz.)

1944 Genç nesil konuşuyor. Seçme şiir ve hikâyeler. İstanbul.

Demircan, Ömer (1935-)

1989 "Türkçe'de pekiştirme işlemi". Dilbilim Dergisi VIII. İstanbul, s. 147-164.

Demircioğlu, Yusuf Ziya (1897–1976)

1934 Yürükler ve köylülerde hikâyeler – masallar. İstanbul.

Demirel, Benâl ??

"Yağmur şehri". Perşembe yağmurları. Ankara, s. 25–30.

Demirezen, Mehmet ??

1978 "Türkçenin ünlü ile başlayan pekiştirme sıfatlarının fonolojisi ve kural sıralamasına bir örnek". Genel Dilbilim Dergisi, sayı 2. Ankara, s. 59-71.

Demiro[v], Lütfi (1929-1990)***

1957 "İlkyaza düğünümüze buyurun (Hikâye)". Kaynak. Sofya, s. 71-76.

Deny, Jean (1879-1963)***

1921 Grammaire de la langue turque (Dialecte osmanli). Paris.

1955 Principes de grammaire turque ("turk" de Turquie). Paris.

Dernschwam, Hans (1494-1568)

1923 [1553–1555] Tagebuch einer Reise nach Konstantinopel und Kleinasien (1553/55). Neşre hazırlayan Franz Babinger. München – Leipzig.

Devellioğlu, Ferit (1906-1985)
1959, 1970 Türk argo sözlüğü. 4. ve 5. basım. Ankara.

Devrim, İhsan (1914-2010)
1943 Yemen türküsü. Hikâyeler. İstanbul.

Dikbaş, Mehmed Lâtif ??
1936 Kendi düşen ağlamaz. Duyal ve sosyal piyes. İstanbul.

Dilçin, Cem 1942-2013
1991 Süheyl ü Nev-Bahār, Ankara: TDK.

Dilçin, Dehri 1901-1977
1945 Edebiyatımızda atasözleri. İstanbul.

Diniz, Saadet ??
1948 "Mesleğe giriş". SHD II, sayı 9-10, s. 19-23.

Dino, Abidin (1913-1993)
1944 Kel. Adana.
1996 Verese – Kel. İstanbul.

Dino, Güzin (1910-2013)
1991 Gel zaman git zaman. Anılar. İstanbul.

Doerfer, Gerhard (1920-2003)***
1963–1975 Türkische und mongolische Elemente im Neupersischen. Unter besonderer Berücksichtigung älterer neupersischer Geschichtsquellen, vor allem der Mongolen– und Timuridenzeit. 4 cilt. Wiesbaden.
1982 "Materialien zu türk. *h*- (II)". UAJb N.F. II, s. 138-168.
1984 "The problem of Rhotacism/Zetacism". CAJ XXVIII, s. 36–42.
1985 Zum Vokalismus nichterster Silben in altosmanischen Originaltexten. Stuttgart.
1992 "Mongolica im Alttürkischen". Bruno Lewin zu Ehren. Festschrift aus Anlaß seines 65. Geburtstages. Cilt III, Korea. Bochum, s. 39-56.
1993 "The Older Mongolian Layer in Ancient Turkic". TDiA III, s. 79-86.
1997 "Das türkische Suffix ***–mlş*** als Lehnelement". Sprach– und Kulturkontakte der türkischen Völker. Materialien der zweiten Deutschen Turkologen–Konferenz Rauischholzhausen, 13. – 16. Juli 1990, s. 87–92.

Donaldson, Bess Allen ??
1938 The Wild Rue. A Study of Muhammadan Magic and Folklore in Iran. London.

Dozy, Reinhard P. A. (1820-1883)
1845 Dictionnaire détaillé des noms des vêtements chez les Arabes. Amsterdam.
1927 Supplément aux dictionnaires arabes. 2me édition, 2 cilt. Leide–Paris.

Dozy–Engelmann ??
1869 Glossaire des mots espagnols et portugais dérivés de 'arabe. Amsterdam.

Dölek, Sulhi (1948–2005)
1993 "Havbis cehennemde". Varlık Dergisi, sayı 1032. İstanbul, s. 35–36.
[1991] 1999 Korugan. İstanbul.

Dranas, Ahmet Muhip (1909-1980)
1947 Gölgeler (3 perdelik piyes). Ankara.

DS
1963–1982 Türkiye'de halk ağzından derleme sözlüğü. 12 cilt. Ankara.
1962 Folklor sözleri. Ankara.

Dubois, Jean – Mitterand ??, Henri – Dauzat, Albert (1877-1955)
1993 [1964] Dictionnaire étymologique et historique du français. Nouvelle édition. Paris.

Duda, Herbert (1900-1975).
1930 Die Sprache der Qyrq Vezir-Erzählungen. 1. Teil Formenlehre. Leipzig.

Duden
1996 Das große Wörterbuch der deutschen Sprache in 10 Bänden. Mannheim et al.

Duman, Faruk (1974-)
1999 Av dönüşleri. Öyküler. İstanbul.

Dupuis, André ??
1951 Dictionnaire du costume et de ses accessoires des armes et de étoffes des origines à nous jours. Gründ–Paris.

Dursun Beg, b. Tursun Bey (1426-1491 civarı)***

Duru, Orhan (1933–2009)
1962 Denge uzmanı. Hikâyeler. İstanbul.
1995 İstanbulin. Deneme. İstanbul.

Duygulu, Behiç (1933–1985)
1961 Ağlama n'olur. Hikâyeler. İstanbul.
1963 Sırtlan bayırı. Hikâyeler. İstanbul.

Ebübekir Ḥāzım [Tepeyran] (1864-1947)
1326e Eski şeyler. İstanbul.
1326y Yeŋi şeyler. Küçük Paşa. İstanbul.

Ebü l-Ḫayr Rümī, b. Ṣaltuḳ-nāme.

Ebu'l-Leyṣ Semerḳandī (ö.983)***
1965 Selâhattin Olcay: Teẕkiretü'levliyâ. (Tercümesi). İnceleme–metin–indeks. Ankara.

Eckmann, János (1905-1971)
1940 [1941] "Die türkische Mundart von Warna". KCsA III, s. 144–214.
1953m "Karamanlı Türkçesinde –maca ekli fiil şekli". TDAY, s. 45–48.
1953r "Türkçede –raq, –rek ekine dair". TDAY, s. 49–52.
1955 "Türkçe'de *d, t* ve *n* seslerinin türemesi". TDAY, s. 11–22.

Edgü, Ferit (1936-)
1959 Kaçkınlar. İstanbul.
1977 [1990] O. Hakkâri'de bir mevsim. Roman. İstanbul.

Ediboğlu, Baki Süha (1915 – 1972)
1958 Karanlıkta geçen gemiler. İstanbul.

Edirneli Nazmî, b. Naẓmî (1559'dan sonra)

Ediskun, Haydar ??
1985 Türk bilgisi. İstanbul.

Egeli, Münir Hayri (1901-1970)
1944. Uryan Efe. İstanbul.

Egorov, V.G. ??
1964 Ėtimologiçeskiy slovar' çuvaşskogo yazıka. Çeboksarı.

EI = Encyclopaedia of Islam
1960– 9 cilt. Leiden–London.

Elçin, Şükrü (1912–2008)
1975–1976 "Dâstânı ḳıssai Şâd ile Gam. Ferruhdil ile Mehmed Bey'in hikâyesi". TKA XV, s. 167–201.
1977–1978 "Sansar Mustafa hikâyesi". TKA XVI, s. 195–224.

Eloğlu, Metin (1927–1985)
1957 "Et". Perşembe yağmurları. Ankara, s. 42–48.

Erünsal, İsmail (1945-)
1982 Kütüphanecilikle İlgili Osmanlıca Metinler ve Belgeler. İstanbul.

Elvan Çelebi (1611-1684?)
1984 [1358–59] İsmail E. Erünsal–A. Yaşar Ocak: Menâkıbu l-ḳudsiyye fî menâsıbi l-ünsiyye (Baba İlyâs-ı Horasânî ve sülâlesinin menkabevî tarihi). İstanbul.

Elwell-Sutton, Laurence, Paul (1912-1984)***
1969 [1963] Elementary Persian grammar. Cambridge.

Emiroğlu, Kudret (1956-)
1989 Trabzon–Maçka etimoloji sözlüğü. Ankara.

Emre, Ahmet Cevat (1876-1961)
1931 Yeni bir gramer metodu hakkında lâyiha. I. cilt. İstanbul.

Encyclopedia of Islam
1960– New edition. Leiden–London.

Enderünî Fāżıl Beg (1759??–1810)
1286 Defter-i 'ışq¸Hûbân–nâme. Zenân–nâme. Çengî–nâme. [İstanbul].

Engin, İlhan (1925–1990)
1949 İnsanlar bilselerdi. İstanbul.
1961 Partinin adamları. Oyun: 3 tablo, 2 perde. İstanbul

Enverî (ö.1547)
1928 Mükrimin Halil: Düstürnāmei Enverî. Türk tarih encümeni külliyatı 15. İstanbul.

Eray, Nazlı (1945-)
1976 Ah bayım ah! Ankara.
1984 Deniz kenarında pazartesi. İstanbul.
1986 [1992] Eski gece parçaları. Öyküler. İstanbul.
1990 [1989] Aşk artık burada oturmuyor. Öyküler. İstanbul.
1994 [1992] Ay falcısı. Roman. İstanbul.
1999 Elyazması rüyalar. Roman. İstanbul.

Erbay, Rauf ??

1948 "Son tren". SHD II, sayı 11-12, s. 17-25.

Erbil, Leylâ (1931- 2013)

1961 Hallaç. Hikâyeler. Ankara.
1968 Gecede. Öyküler. İstanbul.
1984 [1977] Eski sevgili. Öykü. İstanbul.
1985 Karanlığın günü. Roman. İstanbul.

Erdal, Marcel (1945-)

1982 "Early Turkish names for the Muslim god, and the title çelebi". AAS XVI, sayı 3, s. 407–416.
1991 Old Turkic word formation. A functional approach to the lexicon. 2 cilt. Wiesbaden.
1993 "The Concept of Sovereignty in the Altaic World". PIAC, 34th meeting. Berlin 21.–26. July 1991. Wiesbaden, s. 81-99.

Erdinç, Fahri (1917–1986)

1947 "Yeşil banknot". SHD I, sayı 2, s. 33-41.
1948k "Kırmızı ampul". SHD II, sayı 6, s. 21–28.
1948a "Allah yapısı". SHD II, sayı 8, s. 31–38.
1948f "Felek yar olmadı". SHD II, sayı 8, s. 49–53.
1948fes "Fes". SHD II, sayı 8, s. 7–13.
1948h "Hamurkâr Süleyman". SHD II, sayı 8, s. 67–73.
1948i "İstida". SHD II, sayı 8, s. 19–29.
1948iç "İğde çiçekleri". SHD II, sayı 8, s. 55–61.
1948ik "İstiridye kabuğu". YTH I, s. 19–27.
1948r "Rüşvet". SHD II, sayı 8, s. 39–47.
1948rg "Resmigeçit". SHD II, sayı 11–12, s. 27–42.
1949d "Destur ya sefalet". YH 1949, s. 29–34.
1949i "İftira". SHD III, sayı 18–19, s. 5–11.
1955 Āsi. Bugünkü Türkiye'den hikâyeler. Sofya.
1956 İşte böyle... Şiirler. Sofya.
1958 [2010] Alinin biri. Roman. Sofya.
1960 Memleketimi anlatıyorum. Hikâyeler. Sofya.
1961 [1977] Acı lokma. Roman. Sofya.
1969 Diriler mezarlığı. Hikâyeler. İstanbul.
1973 Canlı barikat. Hikâyeler. Sofya.

Erduran, Refik (1928-)

1962 Ayı masalı. Komedi iki bölüm. y.y.

Eren, Hasan (1919-2007)***

1940 [1941] "Beiträge zur türkischen Wortforschung". KCsA III, s. 129–143.
1946 "Etimoloji araştırmaları". TM IX, 1946-51, s. 95-96.
1952 "Zu rufe an Tiere bei den Türken". UAJb XXIV, s. 134-137.
1953 "Türk dillerinde métathèse". TDAY, s. 161–180.
1958 " Türkçe *folluk* kelimesi üzerine". TDAY, s. 13-15.
1960 "Anadolu ağızlarında Rumca, İslavca ve Arapça kelimeler". TDAY, s. 295-371.
1963 "Caucasian-Turkic elements in the Anatolian dialects". Studia Caucasica I, s. 93–126.
1974a "Anadolu'da toplu yardımlaşma gelenekleri: İmece". TD XXIX, sayı 271, s. 545-549.
1974d "Dibek". TD XXX, sayı 277, s. 761-764.

1978 "Türk dili'nin étymologique sözlüğüne katkılar". Ömer Asım Aksoy Armağanı. Ankara, s. 87–89.
1979 "Türklerde ekinciliğin gelişmesine katkılar". Türkoloji Dergisi VIII, sayı 1, s. 1–28.
1980 Kitab tenkidi: "Daher, Ymär: Agricultura Anatolica I". TM XIX, s. 283-308.
1981d "Düden". TDAY, s. 17-21.
1981t "Türk dilinin étimologique sözlüğüne katkılar". TDAY 1978-1979, s. 1-15.
1983 "Alpullu". Türk Dili XLVII, sayı 384, s. 523-525.
1987b "Balkan adının kökeni". TD LIV, sayı 429, s. 113-124.
1987k "Keşişleme". TD LII, sayı 424, s. 256-258.
1988m "Mırın kırın etmek". TD LVI, sayı 439, s. 25-28.
1988s "Sırça köşkte... (Başlangıç)". TD LVI, sayı 442, s. 188-207.
1989a "Apazlama". TD LVIII, sayı 455, s. 251–254.
1989ç "Çevlik". TD LVIII, sayı 456, s. 277-280. Ankara.
1989k "Küheylân". TD LVIII, sayı 454, s. 169-172.
1991ed "Edincik". TD 1991/I, sayı 471, s. 137-140.
1991ez "Ezine". TD 1991/I, sayı 470, s. 91-98.
1992k "Kumpir". TD 1992/II, sayı 488, s. 81-84.
1992s "Sırça köşkte... II". TD 1992/2, sayı 489, s. 161-213.
1993aa "Ağabey ve abla". TD 1993/I, sayı 498, s. 405–410.
1993b "Balıklava". TD 1993/II, sayı 500, s. 111–117.
1993s "Sırça köşkte... III". TD 1993/2, sayı 499, s. 1-82.
1994td "Türk dilinin étymologique sözlüğü". TD 1994/II, sayı 513, s. 179-198.
1994tm "Tüm mü, yoksa bütün mü?" TD 1994/I, sayı 510, s. 403-408.
1995 "Türkçede doublet örnekleri". TD 1995/II, sayı 523, s. 731-736.
1999 Türk dilinin etimolojik sözlüğü. Ankara.

Ergin, Muharrem (1923-1995), b. Dedem Ḳorḳut

Ergin, Muharrem, b. Kāżī Burhānüddīn

Ergun, Sadeddin Nüzhet (1901–1946)
t.y. Türk Şairleri. 4 cilt (son cilt natamam). İstanbul.

Ergür, Atila (1945-1997)
2002 Tekstil Terimleri Sözlüġü. İstanbul.

Ergüven, Fehmi Rahmi ??
1953 [1952] "Sihirli define". YH 1953, s. 104–107.

Erhan, Ahmet (1958-)
1993 Öteki şiirler 1976-1991. Ankara.

Erimer, Kayahan ??
1973–74 "Gün ışığına çıkan değerli bir eser". TDAY, s. 265–281.

Erlmeier – Brandt ??
1967 Handbuch der Pistolen und Revolverpatronen. Cilt I. Wiesbaden.

Ersoy, Meḥmed ʿĀkif (1873–1936)
t.y. [birinci tab 1911] Safahât. İkinci tab. İstanbul.

Ersöz, Cezmi (1959-)
1999 İçime gir ama sigaranı söndürme. İstanbul.

Ertem, Sadri Etem (1900–1943)

1930se "Sen ne iyi adamsın!" 1929. En güzel hikâyeler. İstanbul, s. 61–70.

1930su "Sukut eden dâva". 1929. En güzel hikâyeler. İstanbul, s. 48–60.

1931 Çıkrıklar durunca. Roman. İstanbul.

1933 Bacayı indir, bacayı kaldır. İstanbul.

1935 Düşkünler. Yerli roman. İstanbul.

Ertunç, Yılmaz ??

1982 Yankesicilik ve buna benzer çeşitli suçların işleniş şekilleriyle açıklamaları. İstanbul.

Eruz, Nahit (1936-)

1969 Çuvalın yanındaki adam. Hikâyeler. İstanbul.

Esemenli, Deniz (1960-)

1990 "Baldaken formlu camilerin geç Osmanlı devrindeki dış görünümleri üzerine". Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi III, sayı 8, s. 49–57.

Esendal, Memduh Şevket (1883–1952)

1934 Ayaşlı ve kiracıları. Roman. İstanbul.

1949 "Çocukluk". SHD III, sayı 24-25, s. 15-23.

1958m Mendil altında. (Hikâyeler II). Ankara.

1958o [1985] Otlakçı. (Hikâyeler I). Ankara.

Eşref, Buharalı, b. Buharalı Eşref. (bknz. Buharalı, Eşref)

Eşref, Şair (1846–1912)

1958 Hilmi Yücebaş: Şair Eşref. Hayatı – hâtıra-ları–şiirleri. İstanbul.

Eşref bin Muhammed (14. yüzyılın sonları ile 15. yüzyılın başları)***

1961 Bedi N. Şehsuvaroğlu: Hazâ'inü's-saâ'dât 1460 (H. 864). Ankara.

Eşrefoğlı Rümī (?–1469)

1286 Dīvän–ı Eşref–oğlı 'Abdulläh er–Rūmī. [İstanbul].

Evliyä Çelebī (1611–1685?)

Türkçe Yazmalar. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi

1314–1938 Seyahatname. 10 cilt, İstanbul.

1989 Fahir İz (introduction): The Seyahatname of Evliya Çelebi. Book One: Istanbul. Facsimile of Topkapı Sarayı Bağdat 304, Part 1: Folios 1a-106 a. Sources of Oriental Languages and Literatures 11, Turkish Sources IX. Harvard University.

2005 Seyit Ali Kahraman - Yücel Dağlı - Robert Dankoff: Evliyä Çelebī Seyahatnâmesi. 9. kitap. Hazırlayanlar: İstanbul: Yapı Kredi Kültür Yayınları.

2006 Robert Dankoff - Seyit Ali Kahraman - Yücel Dağlı: Evliyä Çelebī Seyahatnâmesi. 1. kitap. İstanbul.

2009. Seyit Ali Kahraman - Yücel Dağlı - Robert Dankoff: Evliyä Çelebī Seyahatnâmesi. Hazırlayanlar: İstanbul.

Evren, Turgut ??

1943 Yolların tükettiği adam. Hikâyeler. Ankara.

Eyuboğlu, İsmet Zeki (1925-2003)

1991 [1988] Türk dilinin etimoloji sözlüğü. Genişletilmiş ve gözden geçirilmiş ikinci basım. İstanbul.

Eyuboğlu, Sabahattin (1908–1973) – Günyol, Vedat (1912–2004)
1994 Konuşmalar 1956-1960. İstanbul.

Eyüboğlu, Bedri Rahmi (1913–1975)
1938 "Ide ağacı". Genç neslin en güzel hikâyeler. İstanbul, s. 93-100.

Eyüboğlu, E. Kemal ??
1973 Şiirde ve halk dilinde atasözleri ve deyimler. 1. kitap. İstanbul.
1975 Şiirde ve halk dilinde atasözleri ve deyimler. 2. kitap. İstanbul.

Faḫrī ??
1974 Barbara Flemming: Faḫrīs̱ Ḫusrev u Šīrīn, eine türkische Dichtung von 1367. Wiesbaden.

Fahriye Nedim ??
1933 Alaturka ve alafranga mükemmel yemek ve tatlı kitabı. İstanbul.

Fatma ʿAliyye (1862–1936)
1328/1910 Enin. İstanbul.

Fazlı Necip (1864–1932)
1930 Külhanî Edipler. Jön Türklerden Cumhuriyete kadar inkılap içinde geçen tarihî zaman. İstanbul.

Fekete, Ludwig Lajos (1891-1969)***
1932 Türkische Schriften aus dem Archive des Palatins Nikolaus Eszterházy, 1606–1645. Budapest.

Felek, Burhan (1889–1982)
1947 Felek. İstanbul.
1957 Vatandaş Ahmet Efendi. İstanbul.
1971 Eski İstanbul hikâyeleri. İstanbul.

Feraizci-zâde Mehmed Şâkir (1853–1911)
1979 Kırk Yalan Köse. Yalan Tükendi. Hazırlayan: Nevin Önberk. Ankara.

Ferec = Ferec baʿde şidde
855/1451 Yazma. Macar Bilimler Akademisi Tö F 71. Edirne.
y.y. Yazma. Berlin, Staatsbibliothek, Ms. or. oct. 1882.

Ferheng-nāme-i Saʿdī
1340–1342 [1073] Kilisli Muʿallim Rıfʿat: Ferheng-nāme-i Saʿdī tercümesi. İstanbul.

Feridun Osman [Menteşeoğlu] (1904-1958)
1936 Son mektub. Yurt hikâyeleri. İstanbul.

Fethi Naci (1927-2008)
1999 [1999] Dönüp baktığımda... Anılar. İstanbul.

Feyzī, b. Tarlan 1948 III, s. 57–80.

Feyzioğlu, Yücel (1946-)
1985 Uğultu. Roman. Ankara.

Fikret Adil (1901–1973)
[1933] Asmalımesçit, 74. (Bohem hayatı). 2. baskı. İstanbul.

Fikrī ??
1307 Luġat-i ġarībe. y.y.

Firdevsî-i Rûmî (15./16 yy.)
1980 İbrahim Olgun – İsmet Parmaksızoğlu: Kutb–nâme. Türk Tarih Kurumu Yayınları XVIII. Ankara.

Fîrûzâbâdî, Muḥammad b. Yaʿḳûb (729/1329–817/1415)
1305 El–Oḳyānūs fî tercümeti l-Ḳāmūs. 3 cilt. Mütercimi: Aḥmed ʿĀṣım ʿAyntabî. Bulaḳ.

Fischer, Wolfdietrich (1928-2013)***
1972 Arabische Grammatik. Leiden.
1980 "Die arabische Pluralbildung". ZAL V/80.

Fleischer, Heinrich Leberecht (1801-1888)***
1875 (1847). Grammatik der lebenden persischen Sprache: nach Mirza Mohammed Ibrahims Grammar of the Persian language. Leipzig.

Frayha, Anis ??
1947 A dictionary of non–classical vocables in the spoken Arabic of Lebanon. Beirut.

Freytag, Georg Wilhelm (1788-1861)***
1830 Lexico Arabico–Latinum. 4 cilt. Halle/Saale.

Fużûlî (ö.1566)
1958 K. Akyüz: Fuzûlî Türkçe divan. Ankara.

Füruzan (1938-)
1972k Kuşatma. Ankara.
1972p [1971] Parasız yatılı. Ankara.
1975 [1974] 47'liler. 2. Basım. İstanbul.
1981 [1973] Benim sinemalarım. 4. Basım. y.y.
1982g Gecenin öteki yüzü. Öykü. İstanbul.
1982k "Kanı unutma". b. F. Akatlı. İstanbul.

Gabain, Annemarie von (1901-1993)
1974 [1941] Alttürkische Grammatik. 3. Auflage. Wiesbaden.

Ġaçaġ Näbi
1961 [2009, 2011]. Ġaçaġ Näbi, Bakı.Dastan. Bakı.

[Bodrumlu] Galanti, Avram (1873-1861)
1951 Ankara tarihi. Birinci kısım. İstanbul.

Ġālib Paşa, ʿAbdülhalîm (?-1876)
t.y. [1911] Muṭāyebātı türkiyye. y.y.

Galtier, M.E. ??
1904 "Notes de linguistique turque". Bulletin de l'Institut d'Archéologie Orientale III, s. 1–14.

Gamillscheg, Emil ??
1925 Etymologisches Wörterbuch der französischen Sprache. Innsbruck.

Garzanti, [Aldo] (1883-1961)??***
1961 Mario Hazon: Garzanti comprehensive. Italian-English English-Italian dictionary. New York – Toronto – London.

Ġazālî
1973–1974 Günay Kut: "Gazâlî'nin Mekke'den İstanbul'a yolladığı mektub ve ona yazılan cevaplar". TDAY, s. 223-252.

Ġazavât-ı Sulṭān Murād b. Meḥemmed Han
1978 Halil İnalcık – Mevlûd Oğuz: İzladi ve Varna savaşları (1443–1444) üzerinde anonim Gazavâtnâme. Türk Tarih Kurumu yayınları XVIII. Ankara.

Gavazo[v], Süleyman (1924-)***
1957 "Muallime". Kaynak. Sofya, s. 101–105.

Gemalmaz, Efrasiyap (1937-)
1978 Erzurum ili ağızları. İnceleme – metinler–sözlük ve dizinler. 3 cilt. Erzurum.

Georgacas, Demetrius J. (1908-1990)
1964 "From the river systems in Anatolia: The names of the longest river". Names XII, s. 197–214.
1969 "The name Asia for the continent; its history and origin". Names XVII/1, s. 1–106.
1971n The names for the Asia Minor peninsula, and a register of surviving Anatolian pre–Turkish placenames. Heidelberg.
1971w "The waterway of Hellespont and Bosporus: the origin of the names and Early Greek haplology". Names cilt XIX/2, s. 65–131.
1976 (1977) "Turkish ichthyonyms and fishing terms of Greek origin". Praktika tês Akadêmias Athênôn LI, s. 583–599.
1978i Ichtyological terms for the sturgeon and etymology of the international terms bostargo, caviar and congeners. Athenai.
1978t "Turkish common names of aquatic animals (and congeners) and fishing terms of Greek origin". Bollettino dell'Atlante linguistico mediterraneo XX (Pisa), s. 119–145.

Gibb, Elias John Wilkinson (1857-1901)
1900–1909 History of Ottoman poetry. 6 cilt. London.

Giese, Friedrich (1870-1944)
1929 Die altosmanische Chronik des 'Āšiḳpašazāde auf Grund mehrerer neuentdeckter Handschriften von neuem herausgegeben. Leipzig.

Giray, Fethi (1918-1970)
1949 "Defteri kebir memuru". SHD II, sayı 13-14, s. 19-22.

Girginsoy, Naci (1924–1982)
1955 [1954] "Hastaneye mektup". YH 1955, s. 105–107.
1956 [1955] "Adaya vapur". YH 1956, s. 90-92.

Givón, Thomas (Talmy) (1936-)
1984 Syntax: a functional-typological introduction. Amsterdam-Philadelphia.

Goloğlu, Mahmut (1915-1982)
1943 Sevda masalları. Masallar. Hikâyeler – hatıralar. Ankara.

Göçmen, Çetin ??
1959 [1958] "Yıllardan sonra". YH 1959, s. 51–60.

Gökçe, Orhan Rahmi (1904-1972)***
1943 "Kamburun dünyası". Antoloji. İzmir hikâyecileri. İzmir, s. 26–33.

Gökçek, Cihat ??
1943 "Nar danesi". Antoloji. İzmir hikâyecileri. İzmir, s. 120–133.

Gökgöl, Mirza ??
1937 Doğu-Karadeniz bölgesinde bir araştırma gezisi. Ziraat Vekâleti neşriyatı. Ankara.

Gökşen, Enver Naci (1916-1986)
1949 Durakta bir adam. Hikâyeler. y.y. [İstanbul].
1952 Çardak altı. Hikâyeler. İstanbul.
1964 "Eklemeli pekiştirme sıfatları". TD XIII, sayı 149, s. 279-282.

Göktulga, Fahri Celâleddin [Fahri Celâl] (1895-1975)
1943 Eldebir Mustafendi. Küçük hikâyeler. İstanbul.
1948 Avur zavur kahvesi. Hikâyeler. İstanbul.
1953 Salgın. Seçilmiş hikâyeler. İstanbul.
1973 Bütün hikâyeler. İstanbul.

Gökyay, Orhan Şaik (1902-1994)
1978 Gelibolulu Mustafa Āli. Görgü ve toplum kuralları üzerinde ziyâfet sofraları (Mevâidü'n-nefâis fî kavâidi'l-mecâlis). 2 cilt. İstanbul.

Gölpınarlı, Abdülbaki (1900-1982)
1934 "Yunus Emre'de öz türkçe kelimeler". TM IV, s. 265-280.
1945 Divan Edebiyatı beyanındadır. İstanbul.
1948 Yunus Emre divanı. Cilt 2-3. İstanbul.

Graeco-Romanica
1997 Akten zur Tagung vom 24. April 1996. Thessaloniki.

Grönbech, Kaare (1901-1957)
1942 Komanisches Wörterbuch. Türkischer Wortindex zu Codex Cumanicus. Köbenhavn.

Grönbech, Vilhelm (1873-1948)
1902 Forstudier til tyrkisk lydhistorie. Köbenhavn.

Grzimeks Tierleben
1968 Enzyklopädie des Tierreiches. 13 cilt. Zürich.

Güler, Mehmet (1944-)
1990 İstanbul kanatlı ben. Roman. İstanbul.

Gülsoy, Murat (1967-)
2000 Bu kitabı çalın. Öyküler. İstanbul.

Günay, Turgut [Yetik Ozan] (ö. 1978)***
1978 Rize ili ağızları (inceleme – metinler – sözlük). Kültür Bakanlığı, Millî folklor Araştırma Dairesi yayınları 27. Ankara.

Günay, Umay (1943-)
1975 Elâzığ masalları. İnceleme. Doktora Tezi. Atatürk Üniversitesi Yayınları no. 350. Erzurum.

Günel, Burhan (1947-2012)
1984 Dünyanın en güzel kadını. Öyküler. Ankara.
1991 Baraka. Roman. İstanbul.

Günel, Sadi (1911- ???)
1947 "Kınalı parmaklar". SHD I, sayı 1, s. 27-34.

Güner, Tarık (1922- ???)
1951 Peynir ekmek. İstanbul.

Güney, Bumin Gaffar (1934-)
1953 Tellâk Ali. Hikâyeler. İstanbul.

Güney, Eflâtun Cem (1896–1981)
1946n]1949n] Bu toprağın masalları. I: Nar tanesi. İstanbul.
1946k Bu toprağın masalları. II: Karayılan. İstanbul.
1947 Bu toprağın masalları. III: Akıl kutusu. İstanbul.

Güngör, Kemal (1914-1961)
1941 Cenubî Anadolu yürüklerinin etno–antropolojik tetkiki. Ankara.

Güngör, Nasıh ve Ozanoğlu, İhsan
1939 Kastamonu bilmeceleri. CHP Kastamonu Halkevi neşriyatı. İzmir.

Güngör, Necati (1949-)
1992 Bir taşralının İstanbul nostaljisi. İstanbul.
1998 İyiler genç ölür. İstanbul.

Güntekin, Reşat Nuri (1889–1956)
1343/1924 Gizli el. Roman. İstanbul.
1927 Bir ḳadın düşmanı. Çirkiniŋ romanı. y.y. [İstanbul].
1928 [1971] Yeşil gece. İstanbul.
1930 Yaprak dökümü. Roman. İstanbul.
1932 [1944] Kızılcık dalları. Roman. 2. baskı. İstanbul.

Günyol, Vedat (1952- 2004)
1992 Güne doğarken. İstanbul.
1995 Dünden bugüne. Denemeler. İstanbul.
1999 Günlerin içinden. İstanbul.

Günyol, Vedat – Eyuboğlu Sabahattin
1995 Konuşmalar 1956-1960. İstanbul.

Gürbüz, Şule (1971-)
1992 Kambur. İstanbul.

Gürçay, Lûtfi ??
1943 Gemici dili. İstanbul.

Gürler, Celâl Sıtkı (1905-1949)***
1939 Porsuk. Hikâyeler. İstanbul.

Gürpınar, Hüseyin Rahmi (1864–1944)
1316 Teṣādüf. Der–Sa‘ādet.
1327. Şıpsevdi. İstanbul.
1330 Cadı. Külliyatı, 2. hikâye. İstanbul.
1332 Hazan bülbülü. Millî tiyatro. İstanbul.
1335 [1887] Ḥaḳḳa sığındıḳ. İşidilmedik bir vaḳ‘a. İstanbul.
1335h [1940] Hayattan sayfalar. Roman. İkinci basılış. İstanbul.
1336k Ḳadınlar vä‘iẓi. Küçük hikäyeler. Der–Sa‘ädet.
1336ş [1888] Şıḳ. İkinci tab‘. Der-Sa‘ädet.
1339 Tebessüm–i elem. İstanbul.
1340a Afsüncu baba. İstanbul.
1340c Cehennemlik. İstanbul.
1341 Ben deli miyim? İstanbul.
1341mh Meẏhānede hanımlar. İstanbul.
1926b Billür ḳalb. İstanbul.
1927mü [1315, t.y.] Mürebbiye. İkinci ṭab‘. İstanbul.

1927mu [1314] Muṭallaḳa. 2. ṭab‘. İstanbul.
1927n Ni‘met-şinās. İstanbul.
1928 [t.y.] Muḥabbet ṭılsımı. İstanbul.
1929m Mezârından ḳalḳan şehîd. İstanbul.
1933i İki hödüğün seyahatı. İstanbul.
1933ke Kadın erkekleşince. Piyes: 3 perde, 3 tablo. İstanbul.
1933kp Katil puse. İstanbul.
1933n Namusla açlık mes‘elesi. İstanbul.
1933ş Şeytan işi. İstanbul.
1934 [1972t] Tünelden ilk çıkış. İstanbul.
1938 [1912] Gulyabani. Roman. İkinci basılış. İstanbul.
1939 Gönül ticareti, diğer hikâyeler. İstanbul.
1942 [1337] Kesik baş. Zabıta romanı. İstanbul.
1943g [1972g] Gönül bir yel değirmenidir, sevda öğütür. İstanbul.
1943m [1972m]. Melek sanmıştım şeytanı. İstanbul.
2000 [1968]. İnsanlar Maymun muydu? İstanbul.

Güvemli, Zahir (1913–2004)
1949 [1955] Türk mizah edebiyatı antolojisi. Manzum – mensur. İstanbul.

Güzelce, İbrahim (1922-1976)
1948 "Üç kardeştiler". YTH I, s. 118–128.

Hacıhasanoğlu, Muzaffer (1924–1985)
1948 "Hep insanoğluyuz". YTH I, s. 35-44.
1951t Bir tespih tanesi. İstanbul.
1952 [1951] "Bu sabah". YH 1952, s. 51–58.
1953 [1952] "Ayşe". YH 1953, s. 48–65.
1954b Bu dağın ardı. Hikâyeler. İstanbul.
1954y [1953] "Yıldızlar kadar para". YH 1954, s. 64–71.
1955 [1954] "Sıcak". YH 1955, s. 32–42.

Hafız, Nimetullah (1939-)***
1985 Kosova Türk halk edebiyatı metinleri. Kosova Üniversitesi Priştine Felsefe Fakültesi. Priştine.

Ḥafīd, Meḥmed (ö.1811)***
1221 Ġalaṭāt-ı Ḥafīd. İstanbul.

Haǧverdiyev, Äbdürrähimbey (1870-1933)***
1971 Seçilmiş äsärläri. Birinci cilt. Bakı.
2005 Säçilmiş Äsärläri I-II. Bakı: Lider Näşriyyat.

Halasi-Kun, Tibor (1914- 1991)***
1969–1982 "The Ottoman elements in the Syrian dialects". ArchOtt I, s. 14–91; V, s. 17–95; VII, s. 117–267.

Halıcı, Feyzi (1924- G
1994 Şair Burhaneddin'in Nasreddin Hoca'nın fıkraların şerheden eseri [1892]. Atatürk Kültür Merkezi Yayını 77. Ankara.

Halıcı, Mehdi (1927- ???)
1959 [1958] "Taşa vurulu düğüm". YH 1959, s. 99–104.

Halikarnas Balıkçısı = Cevat Şakir Kabaağaçlı (1886–1973)
1946 [1997a] Aganta! Burina! Burinata! Roman. İstanbul.

1947k "Karısını voltayla avlayan". SHD I, sayı 3, s. 25-32.
1947m [1962] Merhaba Akdeniz! 30 seçme deniz hikâyesi. İzmir.
1948 "Ticaret". SHD I, sayı 5, s. 27-33.
1952 Egenin dibi. İstanbul.
1954a Anadolu efsaneleri. İstanbul.
1954y Yaşasın deniz. Hikâyeler. İstanbul.
1955 [1999ö] Ötelerin çocuğu. Roman. İstanbul.
1969 [1997] Deniz gurbetçileri. İstanbul.
1972 [1995] Egeden denize bırakılmış bir çiçek. Ankara.
1991. [1996] Çiçeklerin düğünü. Ankara.
1995. Dalgıçlar. Ankara.

Hamit Zübeyr, b. Koşay, Hamit Zübeyr (1897-1984)

[Purgstall]-Hammer, Joseph von (1774-1856)
1815 Staatsverfassung und Staatsverwaltung des Osmanischen Reiches. 2 cilt. Wien.

Hançerlioğlu, Orhan (1916–1991)
1951b "Bağlayan toprak". YH 1951, s. 53-56.
1951k Karanlık dünya. Roman. İstabul.
1952 Büyük balıklar. Roman. İstanbul.
1953 İnsansız şehir. Hikayeler. İstanbul.
1953o Oyun. Roman. İstanbul.
1954 Ekilmemiş topraklar. Roman. İstanbul.
1956 Kutu kutu içinde. Roman. İstanbul.
1960 Bordamıza vuran deniz. Roman. İstanbul.

Handjéri, Alexandre (1760-1854)***
1840–1841 Dictionnaire français–arabe–persan et turc, enrichi d'exemples en langue turque avec des variantes, et de beaucoup de mots d'arts et de sciences. 3 cilt. Moscou.

Harmandalı, İhsan
1974 Güreş terimleri sözlüğü. Ankara.

Hasan Rüştü (Ermenekli) (1285-1936)
1937 Hayat ve eserleri. Yazan: Memduh Yavuz Süslü. Konya.

Hasluck, Frederick William (1878-1920)
1929 Christianity and Islam under the Sultans. 2 volumes. Oxford.

[Kılıçoğlu] Hatiboğlu, Vecihe (1916-1996)
1973 Pekiştirme ve kuralları. Ankara.
1981 Türk dilinde ikileme. Genişletilmiş ikinci baskı. Ankara.

Hauenschild, Ingeborg ??
1989 Türksprachige Volksnamen für Kräuter und Stauden mit den deutschen, englischen und russischen Bezeichnungen. Wiesbaden.
1994 "Botanica im Dīvän luġät at–turk". JT II, sayı 1, s. 25–100.
1996–1997 "Türksprachige Benennungen für den Maulwurf". OS XLV–XLVI, s. 63–88.
1998 "Türksprachige Benennungen für Eidechsen". AOH Acta, s. 131-158.

Hayali Bey (?–1557)
1945 Hayâlî Bey dîvânı. İstanbul.

Hazai, György (1932-)
1973 Das Osmanisch–Türkische im XVII. Jahrhundert. Untersuchungen an den Transkriptionstexten von Jakab Nagy de Harsány. Bibliotheca orientalis hungarica XVIII. Budapest.

Hazar, İrfan ??
1943 "Memişin eşeği". Antoloji. İzmir hikâyecileri. İzmir, s. 38–41.

Helâkî (ö.1575)
1982 Mehmed Çavuşoğlu: Helâkî. Dîvan. Tenkidli basım. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları no. 2979. İstanbul.

Hepçilingirler, Feyza (d.1948)
1990 Kırlangıçsız geçti yaz. Öyküler. İstanbul.
1997 Savrulmalar. İstanbul.

Heuser-Şevket, Fritz ??
1942 Türkisch-deutsches Wörterbuch İstanbul.

Heyd, Uriel (ö.1968)***
1973 Studies in Old Ottoman criminal law. Edited by V.L. Ménage. Oxford.

Heyd, W. ??
1936 Histoire du commerce du Levant au moyen-âge. 2 cilt. Leipzig.

Hikâyei Ebû Alî ibn Sînâ 1302

Hindoglu, Artin (ö.1844)***
1838 Hazîne-i luġât ou Dictionnaire abrégé turc–français. Vienne.

Hinz, Walther (1906-1992)***
1955 Islamische Maße und Gewichte, umgerechnet ins metrische System. Handbuch der Orientalistik. Ergänzungsband, Heft 1. Leiden.

Hisar, Abdülhak Şinasi (1883-1963)
1941 Fahim Bey ve biz. Hikâye. İstanbul.
1944 [1996] Çamlıcadaki enişte miz. Hikâye. İstanbul.
1953 Geçmiş zaman köşkleri. İstanbul.

Hist Lex = Historikon lexikon tēs neas hellēnikēs
1933–1984 5 cilt. Athēnai.

Hobson-Jobson
1968 [1903] Hobson-Jobson. A glossary of colloquial Anglo–Indian words and phrases, and of kindred terms, etymological, historical, geographical and discursive. By Col. Henry Yule and A.C. Burnell. New edition edited by William Crooke. Second edition. Delhi.

Hoca Taḥsin (1812-1880)
1974 YTEA cilt I, s. 159–165.

Huart, M. Cl. 1921 Un commentaire du qorân en dialecte Turc de Qastamoûni, (XV. siecle), Journal Asiatique, s. 261-216.

Houtsma, M. Th.
1894 Ein türkisch-arabisches Glossar. Leiden – E. J. Brill.

Hubschmid, Johannes
1935 Schläuche und Fässer. Wort- und sachgeschichtliche Untersuchun-

gen mit besonderer Berücksichtigung des romanischen Sprachgutes in und ausserhalb der Romania sowie der türkisch-europäischen und türkisch kaukasisch-persischen Lehnbeziehungen. Romania Helvetica Vol. 54; A. Francke AG Verlag, Bern.

Hünalp, Ayhan (1927 – 2013))

1959 [1958] "Büyük yürekli ırgatlar". YH 1959, s. 43–50.
1962 Vapur düdükleri. Ciné–Roman. Ankara.

Hüseynov, H.

1941 Azärbaycanca-rusça lüğät. Bakı.

Hüseyn, Mehdi

2005. Säçilmiş Äsärläri I-II-III. Avrasiya Press.

Ibrahim, Jamshid ??

1991 Kulturgeschichtliche Wortforschung. Persisches Lehngut in europäischen Sprachen. Wiesbaden.

Ilgaz, Rıfat (1911–1993)

1943 Yarenlik. Şiirler. İstanbul.
1944 Sınıf. Şiirler. İstanbul.
1959 [2007] Stepne [= Rıfat Ilgaz]: Hababam sınıfı. 2 cilt. İstanbul.
1962k Kesmeli bunları. Mizah hikâyeleri. İstanbul.
1962n Nerde o eski usturalar. İstanbul.
1962s Saksağanın kuyruğu. İstanbul.
1969g Garibin horozu. İstanbul.
1969k Karadenizin kıyıcığında. Roman.
1973 Pijamalılar. İstanbul.
1981 Yıldız karayel. İstanbul.
t.y. [1983] Sosyal kadınlar partisi. Öyküler. İstanbul.
1990 Şeker kutusu. İstanbul.
1991ç Çalış Osman çiftlik senin. İstanbul.
1991r Radarın anahtarı. İstanbul.
1996 Yokuş yukarı. İstanbul.

İbn Kemal (1468-1536)

1957 Şerafettin Turan: Tevârih–i âl–i 'Oşmân, VII– defter. Tenkidli transkripsiyon. Türk Tarih Kurumu Yayınları Ankara.
1970 Şerafettin Turan: Tevârih–i âl–i Osman. I. defter. Ankara.

İbn Manẓür (1232-1311/1312)

1968 Lisān al–'Arab. 15 cilt. Beirut

İbn Muhennā,

1340. Kitābu hilyetü'l-insn ve halbetü'l-lisān. Kilisli Mu'allim Rıf'at, İstanbul.
1900. P.Y. Melioranskiy: Arab' filolog' o turetskom' yYzık', Sanktpeterburg'.

İbrahimov, Mirze (1911-1994)***

1960 Böyük dayağ. Bakı.
t.y. Böyük dayağ. Bakı. [Latin harfli]

İdrizof, Halil ??

1957 "Hakikî bir hâdise (hikâye)". Kaynak. Sofya, s. 51–54.

İleri, Selim (1949-)

1980 Bir akşam alacası. y.y.

İlhan, Attilâ (1925 – 2005))

1953 Sokaktaki adam. Roman. Ankara.
1957 Abbas yolcu. Yolculuk notları. Ankara.
1957z Zenciler birbirine benzemez. Roman. Ankara.
1963-1964 [1982] Kurdlar sofrası. Roman. 2 cilt. İstanbul.
1972 Hangi batı? (Anılar ve acılar). Ankara.
1973 Bıçağın ucu. Ankara.
1979 [1977] Böyle bir sevmek. İstanbul.
1981f [1991] Fena halde leman. 4. baskı. y.y.
1981s [1974] Sırtlan payı. Ankara.
1982 [1978] Yaraya tuz basmak. Ankara.
1988 [1981] Dersaadet'te sabah ezanları. Ankara.

İlhan, Cengiz (1927-2011)

1959 [1958] "Hasan Bey ve Bizans". YH 1959, s. 23–30.

İlhan, Mustafa ??

1983 Egin göçerken. İstanbul.

İlhan, Uğur (??1954)

1993 Kırk tas namus. İstanbul.

İlhan, Zeynel ??

1945 Aylâk. Hikâye. İstanbul.
1948k "Kapıcının rüyası". SHD II, sayı 11–12, s. 53–59.
1948s "Saltanat arabası". SHD II, sayı 7, s. 33-41.
1950 "Sancaktar". SHD IV, sayı 26–27, s. 19–29.

İmamoğlu, İsmet ??

1949 "Ardıç başında abam var". SHD III, sayı 18–19, s. 20–24.

İnalcık, Halil (1916-)

1954 Hicrî 835 tarihli Sûret-i defter-i sancak-ı Arvanid. Türk Tarih Kurumu. Ankara.

İnalcık, Halil – Oğuz, Mevlûd b. Ġazavāt-ı Sulṭān Murād b. Meḥemmeḏ Han.

İpekçi, Leyla (1966-)

1998 Maya. İstanbul.

İpşiroğlu, Zehra (1948-)

1998 Konuşan çınar. İstanbul.

İslâm Ansiklopedisi

1940–1986 İslâm âlemi tarih, coğrafya, etnografya ve biyografya lugati. 13 cilt. İstanbul.

İsmail Galip [Arcan] (1894 – 1974)

1932b Baloda kulak misafiri. İstanbul.
1932bb Barda bir baskın. İstanbul.
1932dk Diş kirası. İstanbul.
1932ed Eski düğünler. İstanbul.
1932ei Eski ilaçlar. İstanbul.
1932hs Habibe Mollanın sırrı. İstanbul.
1932mb Moda belâsı. İstanbul.
1932p Piyanko cilveleri. İstanbul.
1932s Habibe Mollaya göre spor. İstanbul.
1932ydk Yemeklere dair konferans. İstanbul.

1932ydü Yeni düğünler. İstanbul.
1949 Hava parası. 4 perdelik oyun. Ankara.

İşigüzel, Şebnem (1973-)
1993 Hanene ay doğacak. Öyküler. İstanbul.

İz, Fahir (1911- 2004)
1965 "Makale-i Zindancı Mahmud Kapudan". TM XIV, s. 111–150.
1964 Eski Türk edebiyatında nesir. XIV. yüzyıldan XIX. yüzyıl ortaına kadar yazmalardan seçilmiş Metinler I. İstanbul.

İzbudak, Velet [Çelebi] (1869-1950)
1936a Atalar sözü. İstanbul.
1936i El-İdrâk haşiyesi. İstanbul.

İzgü, Muzaffer (1933-)
1992 [1986] Azrail nasıl rüşvet yedi? İstanbul.
1993 Nasıl baba oldum? Ankara.
2000 Tom Baba'nın Tombalası. Ankara.

Îzolî, D. ??
1987 Ferheng Kurdî–Tirkî, Türkçe–Kürtçe. den Haag.

İzzet Molla, Keçeci-Zâde (1785–1829)
1269/1849 Mihneti Keşan. İstanbul.

İzzetî = Âşık Ali İzzet Özkan (1902–1981)
İlhan Başgöz: Âşık Âli İzzet Özkan. Yaşamı, sanatı, şiirleri. Ankara.

Jaba, Auguste (1801-1894)*– Justi, Ferdinand (1837-1907)*****
1879 Dictionnaire kurde-français. St.-Pétersbourg.

Jarring, Gunnar (1907-2002)
1964 An Eastern Turki – English dialect dictionary. Lund.

Jensen, Hans ??
1931 Neupersische Grammatik – mit Berücksichtigung der historischen entwicklung. Heidelberg.

Jente, Richard ??
1947 Proverbia Communia. A 15th century collection of Duch proverbs together with the Low German version. Indiana University Publications, Folklore Series No. 4. Bloomington.

Johanson, Lars (1936-)
1986 "Zur Konsonantenstärke des Türkischen". OS 33-35, s. 195-209.
1998 "Zum Kontakteinfluß türkischer Indirektive". Turkologie heute – Tradition und Perspektive. Materialien der dritten Deutschen Turkologen-Konferenz. Leipzig 4.-7. Oktober 1994, s. 141-150.

Johanson, Lars (1936-) – Csató, Éva Ágnes (1948-)
1998 The Turkic Languages. London–New York.

Jones, William, Sir (1746-1794)
1828 [1783] A grammar of the Persian language. (The 9th ed. with considerable additions and improvements, and some specimens of the finest Persian and Arabic hand writing, for the exercise of the student, by Rev. Samuel Lee). London.

Kabaağaçlı, Cevat Şakir b. Halikarnas Balıkçısı

Kaçan, Metin (1961–2013)
1991 [1990] Ağır roman. İstanbul.
1999 Fındık sekiz. İstanbul.

Kadri, Hüseyin Kâzım (1870-1934)
1926 –1945 Türk Iûgati. 4 cilt. İstanbul.

Kafadar, Cemal (1954-)
1992 Müteredddit bir mutasavvıf: Üsküplü Asiye Hatun'un rüya defteri. Topkapı Sarayı Müzesi Yıllık 5, s. 168-222.

Kaftancıoğlu, Ümit (1935-1980)
1972 Dönemeç. İstanbul.
1975 Çarpana. Hikâyeler. İstanbul.
1983 İstanbul allak bullak. İstanbul.

Kahane, Henry – Kahane, Renée ??
1977 "Balcone, the window". Romance Philology XXX, no. 4. Berkeley, California, s. 565–573.
1993 "The image of the woman in the Venetianisms of Cephalonia". Jahrbuch der österreichischen Byzantinistik XLIII. Wien, s. 203–219.

Kahane, Henry ve Renée – Tietze, Andreas (1914-2003)
1958 The Lingua Franca in the Levant. Turkish nautical terms of Italian and Greek origin. Urbana, Illinois.

Kakınç, A. Faruk ??
1950 "Geçim meselesi". SHD IV, sayı 28–29, s. 29–32.
1993 "Salepçiler". Varlık Dergisi, sayı 1032. Ankara, s. 59.

Kakuk, Suzanne ??
1973 Recherches sur l'histoire de la langue osmanlie des XVIe et XVIIe siècles. Les éléments osmanlis de la langue hongroise. Bibliotheca Orientalis Hungarica XIX. Budapest.

Kanık, Orhan Veli b. Orhan Veli [Kanık] (1914-1950)
Kanlı nigâr
1941 (Anonim) Kanlı nigâr. Tertip eden Mustafa Nihat Özön. İstanbul.

Kanok, M. Bedri (1933-)
1984 Memleket ipi. Gözü yaşlı mizah hikâyeleri. İstanbul.

Kansu, Ceyhun Atuf (1919-1978)
1949 "Kahvede". YH 1949, s. 43–48.
1954 [1953] "Ormanda". YH 1954, s. 57–63.
1955 [1954] "Geçmiş bir gün". YH 1955, s. 43–48.
1955d Haziran defteri. İstanbul.

Karabudak, A. Faik ??
1950 "Çılgır". SHD IV, sayı 26–27, s. 39–52.

Karahüseyin, Hasan ??
1957 "Fenerli (Monolog)". Kaynak. Sofya, s. 55–58.
1958 "Yakılan mektep (Hikâye)". Çağlıyan. Sofya, s. 59–61.

Karaosmanoğlu, Yakub Kadri (1889–1974)
1928e Erenlerin bağından. İstanbul.

1928s Sodom ve Ġomore. İstanbul.
1932 [1983] Yaban. Millî roman. İstanbul.
1938 Bir sürgün. Ankara.
1939 [1922] Kiralık konak. İstanbul.
1953–1954 Panorama. Roman. 2 cilt. İstanbul.
1957 Anamın kitabı. İstanbul.
1958 Vatan yolunda. Millî mücadele hâtıraları. İstanbul.

Karapotosoğlu, Kostas ??
1999 "Etymologika sta neoellēnika daneia tēs demodous tourkikēs". Archeion Pontou 48. Athēnai, s. 85-173.

Karasu, Bilge (1930–1995)
1963 Troya'da ölüm vardı. Hikâyeler. Ankara.
1979 [2006] Göçmüş kediler bahçesi. İstanbul.
1995na Narla incire gazel. İstanbul.
1995ne [1994] Ne kitapsız ne kedisiz. Denemeler I. İstanbul.

Karatay, Fehmi Edhem
1961 Topkapı Saray Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu. (Hazırlayan) İstanbul.

Karay, Refik Halid (1888–1965)
1939a [1918, 2009] Ago Paşanın hatıratı. 2. basılış. İstanbul.
1939i Bir içim su. 2. basılış. İstanbul.
1939 yk [1992yk] Yezidin Kızı. İstanbul.
1940g [2009g] Gurbet hikâyeleri. İstanbul.
1940k [2009k] Kirpinin dedikleri. İstanbul.
1940m [1919] Memleket hikâyeleri. 2. basılış. İstanbul.
1947 Anahtar. Roman. 2. basılış. İstanbul.
1964 Bu bizim hayatımız. Roman. 2. basılış. İstanbul.

Kasem-Beg, Mirza Alexander
1981 [1848–1849] Allgemeine Grammatik der Türkisch Tatarischen Sprache. Amsterdam.

Kātib Çelebī (1609–1657)
1329 Tuḥfetü l-kibār fī esfāri l-biḥār. İstanbul.

Kavukçu, Cemil (*1951)
1997 [1995] Uzak noktalara doğru. Öykü. İstanbul.
1998 Dönüş. Roman. İstanbul.
2000 [1999] Dört duvar beş pencere. Öyküler. İstanbul.
2001 [2010] Gemiler de ağlarmış. Öyküler. İstanbul.

Kawaguchi, Yuji ??
1992 "Sur les adjektifs intensifs en Turc moderne". Turcica XXIV, s. 317-330.

Kayacan, Feyyaz (1919–1993)
1962 Sığınak hikâyeleri. İstanbul.
1968 Mutlu azınlık ve Âdem ile Mâdem; sevgililer; oda. Birer perdelik dört oyun. İstanbul.

Kaygılı, Osman Cemal (1890–1945)
1339 Altun babası. İstanbul.
1930 "Çocukken geçtiğim yolda". 1929. En güzel hikâyeler. İstanbul, s. 93–100.

1938a Aygır Fatma. İstanbul.
1938s Sandalım geliyor, varda!.. Roman. İstanbul.
1939 [2011] Çingeneler. Bundan 25–30 yıl önce yaşanmış hakikî ve gayet derin çingene aşklarını gösteren bir maceradır. İstanbul.
2003 Köşe bucak İstanbul. Hazırlayan: Yıldırım, Tahsin. İstanbul.

Kaynak
1957 Hazırlıyanlar B. Çakırof–H. Karahuseyin. Sofya.

Kāżī Burhānüddīn (1334-1399)
1980 Muharrem Ergin: Kadı Burhaneddin divanı. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları no. 2244. İstanbul.

Kazimirsky, A. de Biberstein ??
1846, 1860 Dictionnaire Arabe–Français. c. I+II. Paris.

Keçeci-Zāde b. İzzet Molla (ö.1830)

Kemal Bekir b. Manav, Kemal Bekir (1924-)

Kemal Edip, Urfalı ??
1945 Urfa Ağzı. İstanbul.

Kemal Tahir (1910–1973)
1955g Göl insanları. İstanbul.
1955s [2003s] Sağırdere. Roman. İstanbul.
1957k Körduman. Roman. İstanbul.
1957r [1973, 2011] Rahmet yolları kesti. Roman. İstanbul.
1958 Yedi çınar yaylası. İstanbul.
1967 Bozkırdaki Çekirdek. İstanbul.
1961 [2007] Esir şehrin mahpusu. Roman. İstanbul.

[Aksüt] Kemali, Ali (1884-1962)***
1932 Erzincan. Tarihî, coğrafî, içtimaî, etnoğrafî, idarî, ihsaî tetkikat tecrübesi. y.y.

Kenan Hulûsi (1906–1943)
1938 “Dörthanlıların kulaksızı”. Yaşar Nabi 1938. İstanbul, s. 103–126.
1944 Bir yudum su. Hikâyeler. İstanbul.

Kent, Tevfik ??2004]
1965 Çelik Yıldırım. İstanbul.

Kerestedjian, Bedros Effendi (1840-1907)
1912 Dictionnaire étymologique de la langue turque. Londres.

Kerimof, Yusuf (1922-)***
1957 “Kör çıban (Hikâye)”. Kaynak. Sofya, s. 112–115.

Keskin, Yıldırım (1932–2012)
1953 [1952] “Parador ve sonrası”. YH 1953, s. 108–119.
1954 [1953] “Enrico”. YH 1954, s. 93–99.
1955 [1954] “Bir gece giden”. YH 1955, s. 64–71.
1957 Bir gecenin beyliği. İstanbul.

Ḳınalı-zāde Ḥasan Çelebī (1546–1607)
1978, 1981 Teẕkiretü ş-şu‘arā. Eleştirmeli baskıya hazırlayan İbrahim Kutluk. 2 cilt. Ankara

Kısakürek, Necip Fazıl (1905–1983)
1935 Tohum. Piyes, 3 perde. İstanbul.
1938 Bir adam yaratmak. Piyes, 3 perde. İstanbul.

Kıvanç, Metin (Ümit) (1956-)
1995 [1995] Yalnız olmuyor. İstanbul.

Kieffer, J. D. – Bianchi, T. X.
1835, 1837 Türk ve fransa lisānlarınıŋ luġati. Dictionnaire turc–français a l'usage des agent diplomatiques et consulaires, des commerçants, des navigateurs et autres voyageurs dans le Levant. 2 cilt. Paris.

Kilimci, Suphi ???
1949 "Yatakhane hademesi Topal Osman". YH 1949, s. 54–64.

Kissling, Hans Joachim (1912-1985)
1951 "Baljemez". ZDMG CI, s. 333–340.
1937 Über einige Bildungssuffixe im Osmanischen. ZDMG 91: 699-710.

Klein, Ruth ??
1950 Lexikon der Mode. Drei Jahrtausende Europäischer Mode. Baden–Baden.

Klimov, Georgiĭ Andreevich
1964 Ėtimologiçeskiy slovar' kartvel'skĵh yazıkov. Moskva.

Kluge, Friedrich (1856-1926)
1975 [1883] Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache. 21. basım. Berlin–New York.

Kocagöz, Samim (1916–1993)
1941 Tellikavak. Hikâyeler. İstanbul.
1946 Sığınak. Hikâyeler. İstanbul.
1948 "Gecekondu". SHD II, sayı 6, s. 39–46.
1948b Bir şehrin iki kapısı. İstanbul.
1949a "Allah, devlet ve toprak". SHD II, sayı 13-14, s. 46–62.
1949d "Düşman". SHD III, sayı 24-25, s. 43-50.
1954 Cihan şoförü. Hikâyeler. İstanbul.
1957 "Başkan. Mizah hikâyesi." Perşembe yağmurları. Ankara, s. 31–41.

Koçu, Reşat Ekrem (1905-1975)
1938 Ahmed Rasim. Hayatı, seçme şiir ve yazıları. İstanbul.
1958–1971 [1946–1948] İstanbul Ansiklopedisi. 2. baskı, 10 cilt. İstanbul.
1967/1969 Türk giyim, kuşam ve süslenme sözlüğü. Ankara.

Kodaman, Hulûsi ??
1944 Zar – kâğıt oyunları ve hileleri. İstanbul.

Kokona, Vedat (1913-1998)
1977 Fjalor shqip–frengjisht. Tiranë.

Kongar, Emre (1941-)
1991 [1989] Hocaefendi'nin Sandukası. Roman. 7. basım. İstanbul.

Konyalı, İbrahim Hakkı (1895/1896-1984)
1946 Alanya (Alâiyye). İstanbul.
1974-75 Âbideleri ve kitabeleri ile Niğde Aksaray Tarihi. 3 cilt. İstanbul.

Koray, Kenan Hulûsi b. Kenan Hulûsi (1906-1943)

Korkmaz, Zeynep (1922-)

1956 Güney–Batı Anadolu ağızları. Ses bilgisi (Fonetik). Ankara.

1959 "Türk dilinde +ça eki ve bu ek ile yapılan isim teşkilleri üzerine bir deneme". A.Ü. Dil ve Tarih–Coğrafya Fakültesi Dergisi XVII, sayı 3–4, s. 275–358.

1963 Nevşehir ve Yöresi ağızları. I, ses bilgisi. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih–Coğrafya Fakültesi yayınları, sayı 142. Ankara.

1973 b. Şeyhoğlu, Şadru'd-dīn

1992 Gramer terimleri sözlüğü. Ankara.

1994 [1965] Bartın ve Yöresi ağızları. 2. baskı. Ankara.

Kornfilt, Jaklin

1997 Turkish. [Descriptive Grammars]. London-New York.

Korok, Daniş Remzi (1905-1976)

1942 İncili çavuş. İstanbul.

Kostov, K. ??

1974 "Lehnwörter zigeunerischen Ursprungs im türkischen Argot. Sprache, Geschichte und Kultur der altaischen Völker". Protokollband der XII. Tagung der Permanent International Altaistic Conference 1969 in Berlin. Herausgegeben von Georg Hazai und Peter Zieme. Berlin, s. 357–361.

Koşay, Hamit Zübeyr (1897-1984)

1932 Anadilden derlemeler (İshak Refet ile beraber). Ankara.

1935 Ankara Budun bilgisi. Ankara Halkevi, Dil – Tarih – Edebiyat Şubesi, no. 14. Ankara.

1944 Türkiye Türk düğünleri üzerine mukayeseli malzeme. T.C. Maarif Vekilliği, Eski Eserler ve Müzeler Umum Müdürlüğü yayınlarından. Ankara.

1947 Yuvaktaşı. Halk diriminden mülhelm içtimaî ve millî roman. İstanbul.

1952 Anadilden derlemeler II. (Orhan Aydın ile beraber). Ankara.

Kowalski, Tadeusz (1889-1948)

1926 "Osmanisch-türkische Volkslieder aus Mazedonien". WZKM XXXIII, s. 166-231.

1929 Karaimische Texte im Dialekt von Troki, Krakowie.

1933 Les Turcs et la langue turque de la Bulgarie du Nord–Est. Polska Akademja Umejętnosci. Prace Komisji Orjentalistycznej no. 16. Kraków.

Kökden, Uğur (1934-)

1995 Seslerin resmi. Deneme. İstanbul.

Kömürciyan, Eremya (1637–1695)

1981 Eremya Çehelebi Kömürjian's Armeno–Turkish poem "The Jewish bride". Edited by Avedis K. Sanjian–Andreas Tietze. Budapest.

Köprülüzâde/Köprülü, Meḥmed Fuad (1890-1966)

1918 Türk edebiyatında ilk mutasavvıflar. İstanbul.

1934 Eski şairlerimiz. Divan Edebiyatı Antolojisi. İstanbul.

1935 Türk Halk Edebiyatı Ansiklopedisi. Ortaçağ ve Yeniçağ Türklerinin

Halk Kültürü Üzerine Coğrafya, Etnoğrafya, Etnoloji, Tarih ve Edebiyat Lûgati. İstanbul.
1939 Türk Sazşairleri. Antoloji, XVI–XVIII. asırlar. İstanbul.

Körükçü, Muhtar (1915–1985)
1948 "Aş erme meselesi." YTH I, s. 67–71.
1949 "Vatandaş hukuku". YH 1949, s. 65–70.
1950 Köyden haber. İstanbul.
1952 [1951] "Kendime ve bizlere dair". YH 1952, s. 28–35.
1953 [1952] "Dişçi". YH 1953, s. 78–82.
1954 A. İstanbul.

Kraelitz, Friedrich (1876-1932)***
1921 Osmanische Urkunden in türkischer Sprache aus der zweiten Hälfte des 15. Jahrhunderts. Ein Beitrag zur osmanischen Diplomatik. Akademie der Wissenschaften in Wien, philosophisch–historische Klasse, Sitzungsberichte, c. 197, 3. Abhandlung. Wien.

Krauss, Heinrich (1922-2014)
1993 Geflügelte Bibelworte. Das Lexikon biblischer Redensarten. München.

Kreiser, Klaus (1945-)
1975 Edirne im 17. Jahrhundert nach Evliyā Çelebī. Freiburg.

Kriaras, Emmanouna ??
1969–1993 Lexiko tēs mesaiönikēs hellēnikēs dēmödous grammateias, 1100–1669. 11 cilt. Thessalonikē.

Kulin, Ayşe (1941-)
1997 [1997] Adı: Aylin. İstanbul.

Kúnos, Ignacz (1862-1945)
1908. Das Türkische Volksschauspiel "Orta Ojnu". Leipzig.

Kunt, Bekir Sıtkı (= Bekir Sıtkı) (1905–1959)
1933 Memleket hikâyeleri. İstanbul.
1937 Talkınla salkım. Hikâyeler. İstanbul.
1948 Yataklı vagon yolcusu. İstanbul.
1949 "Eski köye yeni imam". YH 1949, s. 71–73.
1952 [1951] "Kömür". YH 1952, s. 10–15.
1953 [1952] "Sıra". YH 1953, s. 11–17.
1957 [1956] "Şimdikiler". YH 1957, s. 3-9.

Kurdoev, K.K. ??
1960 Kurdsko–russkiy slovar'. Akademiya Nauk SSSR, Institut Vostokovedeniya. Moskva.

Kurdoev, K.K. – Yusupova, Z.A. ??
1983 Kurdsko–russkiy slovar' (Sorani). Moskva.

Kurşunlu, Nazım (1911–1980)
1952 Branda bezi. İstanbul.

Kuru, Mahmut (1928-1976)
1957 Taşlı tarla. İstanbul.

Kut, Günay (1939-)
1971 "Veysî'nin divanında bulunmayan bir kasidesi üzerine". TDAY, s. 169-178.
Krş. Gazâlî ve Sehī Beg.

Ḳuṭbeddīn İzniḳī, b. Meḥmed (ö.1418)
836/1433 Muḳaddimei Ḳuṭbeddīn HS. Berlin Staatsbibliothek, Ms. or. quet. 1856.

Kutlu, Ayla (1938-)
1983 Tutsaklar. Ankara.
1983c Cadı ağacı. Roman. Ankara.
1987 Hoşça kal umut. Roman. Ankara.
2000 [1990] Sen de gitme Triyandafilis. Ankara.
1995 Mekruh kadınlar mezarlığı. Bütün eserleri 10. Ankara.

Küçük İskender (1964-)
1996 Güzel annemin hayal gücü. Şiirler. İstanbul.

Kültür, İsmet
1943 "Recep Ağa". Antoloji. İzmir hikâyecileri. İzmir, s. 55-60.

Kür, Pınar (1943-)
1976 Yarın... Yarın... Ankara.
1979 [1979] Asılacak kadın. Ankara.
1983 Akışı olmayan sular. Öyküler. İstanbul.
1984 Küçük oyuncu. Roman. İstanbul.
1987 Bir deli ağaç. Öyküler. Ankara.

Kütükoğlu, Mübahat S. (1932-)
1983 Osmanlılarda narh müessesesi ve 1640 tarihli narh defteri. İstanbul.

Landmann, Salcia (1911-2002)
1964 Jiddisch. Abenteuer einer Sprache. München.

Lane, Edward W. (1801-1876)
1984 Madd al-ḳāmūs. An Arabic–English Lexicon. 2 cilt. Cambridge.

Laṭīfī (1491–1582)
1314 Teẕkire–i Laṭīfī. Der–Sa'ādet.

Laude–Cirtautas, Ilse ??
1961 Der Gebrauch der Farbbezeichnungen in den Türkdialekten. Wiesbaden.

Laut, Jens Peter (1954-)***
2000 Zur Rolle des alttürkischen in der türkeitürkischen Lexik. Folia Orientalia XXXVI, s. 183-195.

Lazard, Gilbert (1920 -)
1957 Grammaire du Persan Contemporain. Paris.

League of Arab States
1977 Terminology of health and the human body in public education. cilt V. Casablanca.

LeCoq, Albert von (1860-1930)
1916 Volkskundliches aus Ost-Turkestan. Berlin.

Leloir, Maurice (1851/1853?-1940)
1951 Dictionnaire du costume et de ses accessoires des armes et des étoffes des origines à nos jours. Paris.

Le Robert
1986 Le Grand Robert de la langue française. Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française. 9 cilt. Paris.

Levend, Agâh Sırrı (1894–1978)
1943 Divan Edebiyatı. Kelimeler ve remizler, mazmunlar ve mefhumlar. 2. basım. İstanbul.

Levent, Numan Ali (1935-2001)***
1955 [1954] "Direğin yanındaki insan". YH 1955, s. 112-114.

Levitchi, Leon (1918-1991)
1973 Dictionar Român–Englez. 3. baskı. Bucureşti.

Levy, Reuben (1891-1966)
1951 The Persian language. London. New York.

Ligeti, Louis (1902-1987)
1980 „A propos du Rhotacisme et du Lamdacisme". CAJ XXIV, s. 222–250.

Littmann, Enno (1875-1958)
1924 Morgenlāndische Wörter im Deutschen. Zweite, vermehrte und verbesserte Auflage nebst einem Anhang über die amerikanischen Wörter. Tübingen.

Lokotsch, Karl ??
1927 Etymologisches Wörterbuch der europāischen (germanischen, romanischen und slavischen) Wörter orientalischen Ursprungs. Heidelberg.

Lugs, Jaroslav ??
1956 Handfeuerwaffen. Systematischer Überblick über die Handfeuerwaffen und ihre Geschichte. 2 cilt. Praha.

Luvsandendev, A. ??
1957 Mongol'sko–russkiy slovary. Moskva.

Mahmud Yesari (1895–1945)
1928 Çulluḳ. İstanbul.
1930 [1969] Bağrıyanık Ömer. Roman. İstanbul.
1932 Su sinekleri. Roman. İstanbul.
1937 Sürtük. Piyes, 3 perde. İstanbul.
1938 Yakacık mektupları. Hikâyeler. İstanbul.
1943 [1933, 1974] Tipi dindi. 2. basılış. İstanbul.

Maḫdümḳulı Firāġī (1733–1797)
1889 Armin Vámbéry. "Die Sprache der Turkomanen und der Diwan Machdumkuli's". ZDMG 33, s. 387-444.

Majidi, Mohammad-Reza ??
1995 Rücklāufiges Persisches Wörterbuch. Hamburg.

Makal, Mahmut (1930-)
1950 [1978, 2008] Bizim köy (Bir köy öğretmeninin notları). İstanbul.
1952 Köyümden. Köy öğretmeninin notları: II. İstanbul.

1954 Memleketin sahipleri. İstanbul.
1957h [980] Hayal ve gerçek. İstanbul
1957k Kuru sevda. İstanbul.
1959 17 Nisan. İstanbul.
1960 Kalkınma masalı. İstanbul.
1965 Köye gidenler. Hikâye. İstanbul.
1970 Kokmuş bir düzende. Ankara.
1971 [1968] Yer altında bir Anadolu. 2. yayımı. İstanbul.
1975 Bizim Köy. İstanbul, Derinlik Yayınları.
1979 Köy enstitüleri ve ötesi. (Anılar, belgeler). İstanbul.
1980 [1957] Hayal ve gerçek. İstanbul.
1980b [1957] Bir işçinin günlüğünden. İstanbul.

Manav, Kemal Bekir (= Kemal Bekir) (1924-)
1948 "Berberin düşündükleri". SHD II, sayı 7, s. 43–51.
1949a "Anlıyan için". YH 1949, s. 75–85.
1949h "Hazırlık". SHD III, sayı 24–25, s. 5–14.
1958 Yabancılar. Roman. İstanbul.
1961 Kaçaklar. Roman. İstanbul.

Mansuroğlu, Mecdut
1947 Anadolu Türkçesi (XIII. Asır). Dehhanî ve Manzumeleri. İstanbul.
1946 Anadolu Türkçesi (XIII. Asır). Şeyyad Hamza'ya Ait Üç Manzume. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, TED 1-4.
1953 "Drei Gedichte Şayyād Ḥamza's". UAJb XXVI/1–2, s. 78–89.
1958 b. Sultan Veled

Marchand, Hans
1953 "Die Bildung der lautsymbolischen Wörter im Türkischen". Oriens VI, s. 50–62.

Margosyan, Mıgırdiç (1938-)
1996 [1995] Söyle Margos nerelisen? Öykü. İstanbul.

Maṭraḳçī, Naṣūḥü's-Silāḥī (ö.1536)
1976 Hüseyin G. Yurdaydın: Beyān-ı menāzil-i sefer-i 'Irāḳeyn-i Sulṭān Süleymān Ḫān. Ankara.

Me'ālī (1490-1535/1536)***
1982 Edith Ambros: Candid penstrokes. The lyrics of Me'ālī, an Ottoman poet of the 16th century. Berlin.

Meḥmed ??
1965 [1398] Sedit Yüksel: Işk-nâme. İnceleme – metin. Ankara Üniversitesi Dil ve Coğrafya Fakültesi Yayınları: 150. Ankara.

Meḥmed 'Ākif (1873–1936)
t.y. [1911] Ṣafaḥāt. İstanbul.

Meḥmed Ḫālid (Bayrı) (1896–1958)
1934 İstanbul argosu ve halk tabirleri. İstanbul.

Meḥmed Hurşīd ??
1974 YTEA cilt I, s. 308–309.

Māmmädov, Māmmād
2004. Mirzā Älākbär Sabir: Hophopnamä I-II, Bakı: Şärġ-Ġärb.

Meḥmed Raʾüf (1875–1931)
1331 Bir ʿaşḳıŋ tārīḫi. Der-Saʿādet.

Mehmet Selâhattin (1923-)
1971 Küçük dünya. Roman. İstanbul.
1977 Sam yeli. İstanbul.

Meḥmed Şefīḳ ??
1288 [1115] Şefīḳ-nāme-i ʿibret-meʾāl. [İstanbul].

Meḥmed Tevfīḳ (1843-1893
1300 İstanbulda bir sene. Beşinci ay: Meɣhāne. İstanbul.

Mélikoff, Irène (1917-2009)
1954 Le Destān d'Umūr Pacha. (Düstūrnāme-i Enverī). Paris.
1960 La geste de melik Dānişmend. Étude critique du Dānişmendnāme. Tome II: Édition critique avec glossaire et index. Paris.

Mélikoff-Sayar, Irène b. Mélikoff, Irène

Memet Fuat (1926-2002)
1998 [1997] Gölgede kalan yıllar. Anı. İstanbul.

Ménage, Victor L. ??
1976 "Edirne'li Rûhi'ye atfedilen Osmanlı tarihinden iki parça". İsmail Hakkı Uzunçarşılı'ya Armağan. Ankara, s. 311–333.

Menges, Karl Heinrich (1908-1999)
1968 The Turkic Languages and Peoples. Wiesbaden.
1971 "Zur Etymologie von Türkisch avurt etc. 'mundvoll', avuč, avut/ aðut 'handvoll'". Zentral-Asiatische Studien des Seminars für Sprach- und Kulturwissenschaft Zentralasiens der Universität Bonn. Wiesbaden, s. 139-143.
1984 "Das Problem der 'gelehrten Volksetymologie'". Die slawischen Sprachen 6, s. 45–76.
1991 "Der Instrumentalis und einige seiner Funktionen im Türkischen, anderen altajischen und verwandten Sprachgebieten". Turcica XXI-XXIII, s. 321–342.
1994 "Uigurisch ***vajdury*** 'Bergkristall, Beryll', Ursprung und seine Verbreitung". Armağan. Festschrift für Andreas Tietze. Herausgegeben von Ingeborg Baldauf und Suraiya Faroqhi unter Mitwirkung von Rudolf Veselý. Praha, s. 161–167.

Meninski, Franciscus à Mesgnien (1623-1698)
1680 Thesaurus linguarum orientalium turcicae, arabicae, persicae... lexicon turcico-arabico-persicum. 4 cilt. Vienna.
1780 Lexicon arabico-persico-turcicum. 2. Basım. 4 cilt. Vienna.

Mercümek Aḥmed (XV. yy. ilk yarısı)
1944 Kabusname. İstanbul.
1966 Orhan Şaik Gökyay: Kabusname. İstanbul.

Meriç, Cemil (1916–1987)
1992 Jurnal. Cilt 1. İstanbul.

Meriç, Nezihe (*1925)
1950 "Evin tuzu biberi". SHD V, sayı 40–41, s. 40–41.
1951a "Alaturka şarkılar". SHD V, sayı 40–41, s. 9–18.

1951kt "Keklik türküsü". SHD V, sayı 40–41, s. 51–60.
1951o "Oda müziği". SHD V, sayı 40–41, s. 71–79.
1951pn "Püf noktası". SHD V, sayı 38–39, s. 65–78.
1956 Topal koşma. Hikâyeler. Ankara.
1957 [1952] Bozbulanık. Hikâyeler. 2. basılışı. Ankara.
1965 Menekşeli bilinç. Hikâyeler. Ankara.

Mes'ūd b. Aḥmed (14. yy.)

1925 I. H. Mordtmann: Suheil und Nevbehār. Romantisches Gedicht des Mes'ūd b. Aḥmed (8. Jhdt. d. H.). Hannover.
1991 Cem Dilçin: Süheyl ü Nev–bahār. İnceleme – metin – sözlük. Atatürk Kültür Merkezi Yayını 51. Ankara.

Mészáros, Gyula

1907 Osmán-Török Babonák. Keleti Szemle, 130-145.

Metzler

1993 Metzler Lexikon Sprache (yay. Glück, Helmut). Stuttgart-Weimar.

Meyer, Gustav (1850-1900)

1893 Türkische Studien I. Die griechischen und romanischen Bestandtheile im Wortschatze des Osmanisch–Türkischen. Sitzungsberichte der K. Akademie der Wissenschaften, Philosophisch–historische Classe CXXVIII. Wien.
1894 Neugriechische Studien. II. Die slavischen, albanischen und rumänischen Lehnworte im Neugriechischen. Sitzungsberichte der K. Akademie der Wissenschaften, Philosophisch–historische Classe CXXXII. Wien.

Meyer-Lübke, Wilhelm (1861-1936)

1935 Romanisches etymologisches Wörterbuch. Heidelberg 1935.

Mihrī Ḫātūn (??–1512)

1967 E.I. Maştakova: Mihrī Ḫātūn. Divan. Kritičeskiy tekst i vstupitel'naya stat'ya. Moskva.

Mikhaïlov, Mikhaïl ??

1930 Matériaux sur l'argot et les locutions populaires turc–ottomans. Leipzig.

Miklosich, Franz (1813-1891)

1889 "Die slavischen, magyarischen und rumänischen Elemente im türkischen Sprachschatze". Sitzungsberichte der Kais. Akademie der Wissenschaften in Wien, philosophisch–historische Classe CXVIII. Wien, s. 1-29.

Misailidis, Evangelinos (1820-1890)

1986 Robert Anhegger – Vedat Günyol: Seyreyle Dünyayı (Temaşa–i dünya ve Cefakâr–u Cefakeş). İstanbul.

Mladenov, Stefan ??

1941 Etimologiçeski i pravopisen reçnik na bılgarskiya knijoven ezik. Sofia.

MNTESz = A magyar nyelv történeti–etimológiai szótára

1967–1984 4 cilt. Budapest.

Molla Näsräddin.

2004. Molla Näsräddin Lätifäläri. Bakı.

Moldavsko–Russkiy slovar'.
1961 Moskva.

Molino, Giovanni (17. yüzyıl?)
1641 Dittionario della lingua italiana e turchesca. Roma.

Mollova, Mefkûre (1927- 2007?)***
1957 "Rodopları gezerken (Yol notları)". Kaynak. Sofya, s. 77-81.
1958 "Yaz seyahati notları". Çağlıyan. Sofya, s. 73–77.

Moravcsik, Gyula (1892-1972)
1943 Byzantinoturcica II. Sprachreste der Türkvölker in den byzantinischen Quellen. Budapest.

Muğanna, İsa
2009 Seçilmiş Äsärläri 1-6, Avrasiya Press: Bakı.

Muhteremoğlu, Âfet (1937-)
1959 [1958] "Fildişi kule". YH 1959, s. 110–112.

Muḳaddimei Ḳuṭbeddīn, b. Ḳuṭbeddīn İzniḳī.

Mundy, Cyril ??
1957 "Evet, evet ki and geyise". Studia altaica. Festschrift für Nikolaus Poppe zum 60. Geburtstag am 8. August 1957. Wiesbaden, s. 118-125.

Mungan, Murathan (1955-)
1989 [1985] Son İstanbul. İstanbul.
1996 Murathan '95. İstanbul.
1999 [1999] Üç aynalı kırk oda. İstanbul.

Musahipzade Celal (1870–1959)
l936aa Atlı ases. Şarkılı piyes, 3 perde. İstanbul.
1936ak Aynaroz kadısı. Komedi, 7 tablo. İstanbul.
1936ba Balaban Ağa. Komedi, 8 tablo. İstanbul.
1936dş Demirbaş Şarl. Piyes, 3 perde. İstanbul.
1936fd Fermanlı deli hazretleri. Piyes, 3 perde. İstanbul.
1936g Gülsüm. Facia, 4 perde. İstanbul.
1936gg Gül ve gönül. Piyes 2 perde, 4 tablo. İstanbul.
1936ie İstanbul Efendisi. Komedi, 3 perde, 1 tablo. İstanbul.
1936k Kaşıkçılar. Komedi, 3 perde. İstanbul.
1936ka Kafes arkasında. Komedi, 4 tablo. İstanbul.
1936kd Bir kavuk devrildi. Komedi, 3 perde, 3 tablo. İstanbul.
1936kö Köprülüler. Tarihî piyes, 3 perde. İstanbul.
1936l Lale devri. Şarkılı tarihî 0peret, 3 perde. İstanbul.
1936mh Macun hokkası. Şarkılı komedi, 3 perde. İstanbul.
1936ms Mum söndü. Komedi, 5 tablo. İstanbul.
1936pp Pazartesi... Perşembe. Komedi, 3 perde. İstanbul.
1936s Selma. (İstanbul'un imarı). Dram, 3 perde. İstanbul.
1936y Yedekçi. Komedi, 3 perde. İstanbul.

Mustafa Niyazi (1912–1977)
1950 "Çoban". SHD IV, sayı 26–27, s. 53–57.

Muṣṭafā Sāmī Efendi (ö.1855)***
1974 [1256] Avrupa risālesi, YTEA I, s. 73–83.

Mustafa Şerif ??

1959 [1958] "Pis hava". YH 1959, s. 31–35.

Mühendis Fāiḳ ??

1974 YTEA cilt I, s. 84–87.

Müller, F.W.K (1863-1930).

1908. Die Anbetung der Magier, ein christlihes Bruchstück. 2. Die Reste des buddhistischen "Goldglanz-Sütra". Ein vorläufiger Bericht. Uigurica I. Berlin.

1916

Müller, F.W.K - E. Sieg

1916 Maitrisimit und "Tocharisch". Sitzungsberichte der preussichen Akademie der Wissenschaften 16, s. 395-417.

Münîf Paşa (1830-1910)

1974 Çeşitli Makaleler, YTEA cilt I, s. 177–203. İstanbul.

Müstaḳīm-zāde

2001 Anetshofer, Helga und Karateke, Hakan T.: Traktat über die Derwischmützen (Risālei tāciyye) des Müstaḳīm-zāde Süleymān Sa'deddīn (st. 1788). Leiden, Boston, Köln.

Nâbî–zâde Nâẓım (1862–1893)

1307 [1889, 1943] Kara Bibik. Hikâye. İstanbul.

1960 [1894] Zehrâ. Külliyat. Ankara.

Nadi, Nadir (1908-1991)

1989 [1985] Dostum Mozart. İstanbul.

[Örik], Nahit Sırrı (1895-1960)

1934 Muharrir. Piyes. Ankara.

Na'îmā, Muṣṭafā (ö.1715)

1280 Tārīḫ–i Na'îmā. 6 cilt. İstanbul.

Nāmıḳ Kemāl (1840–1888)

1307 [1289] Vaṭan yāḫud Silistre, dört faṣl – tiyatro. Def'a–i sābi'. İstanbul.

1941 Sadeddin Nüzhet Ergun; Namık Kemal'in Şiirleri. İstanbul.

1944 [1867] İntibah. Sergüzeşt–i Ali Bey. Ankara.

1967–1986 Fevziye Abdullah Tansel; Namık Kemal'in Hususî Mektupları. 4 cilt. Ankara.

1978 Çeşitli Yazılar, YTEA cilt II, s. 183–494.

Naum–Dühani, Said (1892-1970)***

1947 Vielles Gens. Vielles Demeures. Topographie sociale de Beyoğlu au XIXème Siecle. İstanbul.

Nâzım Hikmet (1902–1963)

1930 Varan 3. İstanbul.

1932 Kafa tası. Facia, 3 kısım, 15 bap. İstanbul.

1935 Unutulan adam. Piyes, 3 perde: 6 tablo. İstanbul.

1965e Enayi. Oyun 3 perde. Ankara.

1965i İnek. Oyun 3 perde. Ankara.

1965s Saat 21-22 Şiirleri. İstanbul.

1936a Alman faşizmi ve ırkçılığı. İstanbul.

1936s Simavne kadısı oğlu Şeyh Bedreddin destanı. İstanbul.

1966 Sabahat. Oyun. İstanbul.
1967 Şiirler 1916–1951. Sofya.
1969 Nâzım Hikmet'in ilk şiirleri. İstanbul.
1970. Yeni Şiirler. İstanbul.

Naẓmī (?-1555)

1928 Köprülü-zāde Meḥmed Fu'ād. Millī edebiyyāt cereyānınıŋ ilk mübeşşirleri ve Dīvān-ı türkī-yi basīṭ. XVI'nci asır şā'irlerinden Edirneli Naẓmī'nin eṣeri. İstanbul.

Necātī Beg (?–1509)

1963 Ali Nihad Tarlan: Necatî Beg divanı. İstanbul.

Necatigil, Behçet (1916–1979)

1956 Eski toprak. İstanbul.
1968 İki başına yürümek. Şiirler. İstanbul.
1970 Üç turunçlar. Beş kısa oyun. İstanbul.
1976 Sevgilerde. Bütün şiirlerinden seçmeler. İstanbul.

Németh, Gyula (1890-1976)

1916 Türkische Grammatik. Berlin & Leipzig.
1919 "Das Feraḥ-nāme des Ibn ̦Haṭīb. Ein osmanisches Gedicht aus dem XV. Jahrhundert". Le Monde Oriental XIII, s. 145–184.
1965 Die Türken von Vidin. Sprache. Folklore, Religion. Budapest.

Nesin, Aziz (1915–1995)

1956 Damda deli var! Mizah hikâyeleri. İstanbul.
1957h [1955] Kadın olan erkeğin hatıraları. 2. baskı. İstanbul.
1957k Kazan töreni. Mizah hikâyeleri. İstanbul.
1958g Gıdı gıdı. Mizah hikâyeleri. İstanbul.
1958k [2. baskı] Koltuk. İstanbul.
1958m Memleketin birinde. Mizah masalları. İstanbul.
1959b Bir şey yap Met! Oyun, 5 tablo. İstanbul.
1959k Kör döğüşü. Mizah hikâyeleri. İstanbul.
1959s [1957] Bir sürgünün hâtıraları. İstanbul.
1960a Az gittik uz gittik. Fıkralar. İstanbul.
1960g Gözüne gözlük. Mizah hikâyeleri. İstanbul.
1961k Bir koltuk nasıl devrilir? İstanbul.
1961y Yüz liraya bir deli. İstanbul.
1961z [1967z] Zübük. Kağnı gölgesindeki it. İstanbul.
1962 Biz adam olmayız. Mizah hikâyeleri. İstanbul.
1964. Namus gazı. Ankara.
1965 Sosyalizm geliyor savulun! Mizah hikâyeleri. İstanbul.
1966 Böyle gelmiş böyle gitmez. Otobiyografi. İstanbul.
1967b Böyle gelmiş böyle gitmez II. Yokuşun başı. Özyaşam. İstanbul.
1967 Fil Hamdi. İstanbul.
1968 Vatan sağolsun. Mizah hikâyeleri. İstanbul.
1970c Hadi öldürsene canikom! Oyun (3 bölüm). İstanbul.
1970i [1955] İt kuyruğu. Mizah hikâyeleri. İstanbul.
1970r [1968] Tut elimden Rovni. Oyun (3 bölüm). İstanbul.
1972i İnsanlar uyanıyor. Mizah hikâyeleri. İstanbul.
1972m [1957] Mahallenin kısmeti. Mizah hikâyeleri. 4. basım. İstanbul.
1975 [1965] İhtilâli nasıl yaptık. Mizah hikâyeleri. 4. basım. İstanbul.
1976d Duyduk duymadık demeyin. Seyahatnâme. İstanbul.
1984s. Bir Sürgünün Anıları. İstanbul.
1988 Nah kalkınırız. Öykü. İstanbul.

1989 'Namus gazı', 20. Yüzyıl türk edebiyatından seçmeler. İkinci Kitap. Atilla Birkiye (haz.). [y.y.], s. 43-70.
1992 [1958] Nazik alet. Öykü. İstanbul.
1995 Sizin memlekette eşek yok mu? Aziz Nesin'in Aziz Nesin'den seçtikleri. İstanbul.

Neşrī (1450-1520).
1859 Nöldeke, Th. "Auszüge aus Neśrî's Geschichte des osmânischen Hauses". ZDMG XIII, 176-218, 342.

Nev'ī (1533–1599)
1977 Mertol Tulum–M. Ali Tanyeri: Nev'î divanı. Tenkidli basım. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları no. 2160. İstanbul.

Noll, Volker (1938-)
1996 "Der arabische Artikel ***al-*** und das Iberoromanische". Romania Arabica. Festschrift für Reinhold Kontzi zum 70. Geburtstag. Herausgegeben von Jens Lütke. Tübingen.

Nutku, Özdemir (1931-)
1977 Meddahlık ve Meddah Hikâyeleri. İstanbul.

OED = Oxford English Dictionary (Compact Edition 1971)

Oğuz, Cemal ??
1959 [1958] "Micheline'in mavi bir tayyörü olacak". YH 1959, s. 89–98.

Oğuzkan, A. Ferhan (1921- ??)
1951 "Kısmetçi". YH 1951, s. 57-66.
1953 [1952] "Sıcak bir yazdı". YH 1953, s. 87–99.

Ohannessian, Mihran ??
1925 Dictionnaire arménien–français. Constantinople.

Okay, Orhan (1931-)
1975 Batı medeniyeti karşısında Ahmed Midhat Efendi. Ankara.

Oktay Rifat (1914-1988)
1954 Karga ile Tilki. İstanbul.
1961 Bir takım insanlar. Oyun, 2 perde. İstanbul.

Okuyucu, Cihan
1987 "Mustafa Cinânî ve 'Bedâyi'ü'l–âsâr'ı". Tarih enstitüsü dergisi XIII. İstanbul, s. 351–385.

Olcay, Hamdi
1949 "Kıskanç". SHD III, sayı 18–19, s. 41–50.
1951ah "Arslan horoz". SHD V, sayı 38–39, s. 39–45.
1951ak "Ayran kabarması". SHD IV,sayı 36–37, s. 31–41.
t.y. [1952?] "Mardinli Abdi". SHD V, sayı 47, s. 5–10.

Onaran, Mustafa Şerif (1927-2013)
1957 [1956] "Kale kapısı". YH 1957, s. 83–86.

Onger, Fahir (1920–1971)
1944 "Aynı minval üzere". Genç nesil konuşuyor. Seçme şiir ve hikâyeler. İstanbul, s. 48–52.

Oran, Bülent (1924-2004)
1956 Kapatma. Mizah hikâyeleri. İstanbul.

Orbeli, I.A. ??
1957 Kurdsko–russkiy slovar'. Moskva.

Orhan Kemal (1914–1970)
1947 "Uyku". Yaşar Nabi: Türk edebiyatının en güzel hikâyeleri. Antoloji. İstanbul, s. 211–225.
1948a "Afaracı Hac'eli". SHD II, sayı 9–10, s. 29–34.
1948e "Eskici ve oğulları". SHD II, sayı 6, s. 35-37.
1948g "Eski gardiyan". YTH I, s. 45-58.
1949a "Âmir ve memura dair". Türk mizah edebiyatı antolojisi. İstanbul, s. 137-142.
1949b [1963b] Küçük Adamın Notları: I. Baba evi. İstanbul.
1949e Ekmek kavgası. Hikâyeler. İstanbul.
1949p "Piyango bileti". YH 1949, s. 49–53.
1949r "Recep". SHD II, sayı 13–14, s. 37–45.
1949s "Sarhoşlar". SHD III, sayı 24–25, s. 31–41. [Bu hikâye 1951s cildinde de var.]
1950â [1957, 2000] Küçük Adamın Notları. 2. Âvare Yıllar. İstanbul.
1950c "Celfin Eti". YH 1950, s. 29–34.
1950d "936". SHD IV, sayı 30–31, s. 49–56.
1950e "Ekmek peşinde". SHD IV, sayı 30–31, s. 61–67.
1950i "İki kız". SHD IV, sayı 30–31, s. 57–59.
1950k "Kırmızı mantolu kadın". SHD IV, sayı 30–31, s. 25–37.
1950ö "Ölürmüsün, Öldürürmüsün?" SHD IV, sayı 39–31, s. 39–44.
1950t "Telefon". SHD IV, sayı 30–31, s. 69–90.
1951b "Baba". SHD IV, sayı 36–37, s. 9–29.
1951n "Nurettin Şadan Bey". SHD V, sayı 38–39, s. 13–38.
1951s Sarhoşlar. İstanbul.
1952c [1958c] Cemile. Roman. İstanbul.
1952ç Çamaşırcının kızı. İstanbul.
1952m [1982] Murtaza. Roman. İstanbul.
1953 [1952] "Macera". YH 1953, s. 28–33.
1954b Bereketli topraklar üzerinde. Roman. İstanbul.
1954k [1953] "Kırk yaş". YH 1954, s. 10–14.
1954y 72inci koğuş. İstanbul.
1956 Arka sokak. İstanbul.
1957 Kardeş payı. Hikâyeler. Ankara.
1959 Gâvurun kızı. İstanbul.
1962 [2005] Eskici ve Oğulları. İstanbul.
1963d Dünyada harp vardı. Hikâyeler. İstanbul.
1963m Mahalle kavgası. Büyük hikâye. İstanbul.
1965f Bir Filiz vardı. Roman. İstanbul.
1965i İspinozlar. Oyun, 3 perde. İstanbul.
1966 İşsiz. Hikâyeler. İstanbul.
1966m Müfettişler müfettişi. İstanbul.
1968g Grev. Hikâyeler. İstanbul.
1968ö Önce ekmek. Hikâyeler. İstanbul.
2016 Baba Evi-Avare Yıllar. İstanbul.

Orhan Veli [Kanık] (1914-1950)
1947 "Kan". SHD I, sayı 3, s. 61–68.
1994 [1951] Bütün şiirleri. 22. basım. Ankara.

Orhonlu, Cengiz (1927-1976)
1967 Osmanlı İmparatorluğunda derbend teşkilâtı. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yayınları, no. 1209. İstanbul.

Oruc b. ʿÂdil
1343/1925 Tevārīḫ-i āl-i ʿOṣmān. Frāns Bābīnger [Franz Babinger] işbu ṭabʿıŋ taṣḥīḥine ve taṭbīḳına baḳmışdır. Hānöfer.

Orucev, E.E. ??
1976 Azerbaycanca – Rusça Fraseologija Luġäti. Bakı.

Osman Cemal, b. Kaygılı, Osman Cemal (1890-1945)

Otyam, Fikret (1926-2015)
1957 Ha bu diyar. Gezi notları. Ankara.
1960 Gide Gide. Gezi notları. Ankara.
1962 Gide Gide 4: Uy babo. Gezi notları. Ankara.
1963 Gide Gide 5: Topraksızlar. İstanbul.
1965 Bir karış toprak için. Gide Gide 7. Ankara.

Ozansoy, Halit Fahri (1891-1971)
1958 Bir dolaptır dönüyor. İstanbul.

ʿÖmer bin Mezīd ??
1995 [840/1437] Mustafa Canpolat: ʿÖmer bin Mezīd – Mecmūʿatü n-neẓā'ir. Ankara.

Ömer Seyfeddin (1884 – 1920)
1926 Gizli Maʿbed. İstanbul.
1943 [1938] Bomba. Yeni Kahramanlar – Eski kahramanlar. İstanbul.
1949 "Düşünme zamanı". Türk mizah edebiyatı antolojisi. İstanbul, s. 34-45.
1953 Yüksek ökçeler. Dördüncü basılış. İstanbul.
1956 Beyaz lâle. İstanbul.
1957 [1956] Mahcupluk imtihanı. İstanbul.

Örnek, Sedat Veyis (1928-1980)
1957 [1956] "İnsan oyunları". YH 1957, s. 102-108.
1959 [1958] "Hi". YH 1959, s. 75–78.
1971 Anadolu folklorunda ölüm. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi. Ankara.

ÖTS
1995-1996 Örnekleriyle Türkçe Sözlük. 4 cilt. Ankara.

Öz, Erdal (*1935)
1957 [1956] "Çocuk". YH 1957, s. 87–91.
1960 Odalarda. Roman. İstanbul.
1980 [1973] Yaralısın. Roman. İstanbul.

Öz, Tahsin (1887-1973)??***
1941 "Murad I. ile Emîr Süleyman'a ait iki vakfiye". Tarih Vesikaları, Cilt I, sayı 4. s. 241–244.

Özakın, Aysel (1942-)
1979 [2007] Alnında mavi kuşlar. Roman. İstanbul.
1982 [1980] Genç kız ve ölüm. İstanbul.
1975 Gurbet yavrum. Roman. 2. basım. İstanbul.

Özakman, Turgut (1930-2013)
1955 Güneşte On Kişi. Piyes, 3 perde, 5 tablo. Ankara.

Özay, Mahmut (1908–1981)
1950 "Mıstâfendi". YH 1950, s. 48–55.

1951 ”Şemsiyeler”. YH 1951, s. 67–70.
1953 [1952] ”Kargalar”. YH 1953, s. 83–86.
1956 [1955] ”Bu böyledir işte bey”. YH 1956, s. 43–49.
1957 [1956] ”Deeeh ... deh!” YH 1957, s. 56–67.

Özel, Sevgi (1948-)
1993 Afili mavallar. Ankara.

Özer, Kemal (1935-2009)
1957 ”Boyunduruk”. Perşembe yağmurları. Ankara, s. 66-70.

Özgentürk, Işıl (1948-)
1981 Hançer. İstanbul.

Özkan, Hakkı (1926-1999)
1979 Babamın türküleri. Hikâyeler. İstanbul.

Özlü, Demir (1935-)
1958 Bunaltı. Hikâyeler. İstanbul.
1963 Soluma. İstanbul.
1966 Boğuntulu sokaklar. Hikâyeler. İstanbul

Özlü, Tezer (1943-1986)
1984 Yaşamın ucuna yolculuk. İstanbul.

Özmen, Mehmet (1945-)
1993 ”Değirmen, teker ve tegzinmek kelimelerin kökenleri üzerine”. JTS XVII, s. 147–151.

Özön, Mustafa Nihat (1896–1980)
1941 Kanlı Nigâr. Tertip eden Mustafa Nihat Özön. İstanbul.
1943 Türkçe tâbirler sözlüğü. İstanbul.

Öztoprak, Nihat
2010 “Divan Şiirinde Giyim Kuşam Üzerine Bir Deneme”, Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi 4, s. 103-154.

Özturanlı, Osman Zeki (1926–1982)
1959 [1958] “Avucu kaşınıyordu”. YH 1959, s. 119–122.

Öztüre, Avni (1925-)
1950 ”Dünyanın Sonu”. SHD IV, sayı 28-29, s. 45-52.

Özünal, Mucize (??1947)
1991 Kızkovalayan. Öyküler. Ankara.

Özyalçıner, Adnan (1934-)
1957 ”Alt ucu”. Perşembe yağmurları. Ankara, s. 59–65.
1960 Panayır. Yedi hikâye, iki sonuç. İstanbul.
1963 Sur. İstanbul.
1991 Cambazlar savaşı yitirdi. Öyküler. İstanbul.

Pakalın, Mehmet Zeki (1886-1972)
1946t Tarihe malolmuş fıkralar, nükteler. İstanbul.
1946–1954 [1971-1972] Tarih deyimleri ve terimleri sözlüğü. 3 cilt. İstanbul.
1993. Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü II, MEB: İstanbul.

Pala, İskender (1958-)
2003 [2000] İki dirhem bir çekirdek. Hikâyeleriyle deyimlerimiz. İstanbul.

Pamuk, Orhan (1952-)
1991 [1985] Beyaz kale. Roman. 8. basım. İstanbul.
1999 [1998] Benim adım kırmızı. İstanbul.

Papadopoulos, Anthimos A. (1878-1962)
1958–1961 Historikon lexikon tēs pontikēs dialektou. 2 cilt. Athēnai.

Papahagi, Tache (1892-1977)***
1963 Dicţionarul dialectului aromîn general şi etimologic. Dictionnaire aroumain (macédo-roumain) général et étymologique. Bucureşti.

Paspati, Alexandre G.
1870 Études sur les Tchinghianés ou Bohémiens de l'Empire ottoman. Constantinople.

Pavet de Courteille, Abel (1821-1889)
1972 [1870] Dictionnaire turk-oriental. Amsterdam.

Peçevī, İbrāhīm (1574-1649?)
1281, 1283 Tārīḫ-i Peçevī. 2 cilt. İstanbul.

Pere, Nuri ??
1968 Osmanlılarda Madenî Paralar. Yapı ve Kredi Bankasının Osmanlı madenî paraları koleksiyonu. İstanbul.

Peride Celal (1915-2013)
1977 Üç yirmidört saat. y.y.
1978 Jaguar. İstanbul.
1981 Bir hanımefendinin ölümü. y.y.
1985 Pay kavgası. Öyküler. İstanbul.
1991 [1990] Kurtlar. Roman. İstanbul.

Perşembe Yağmurları
1957 Salim Şengil: Seçilmiş hikâyeler. Ankara.

Peyāmī
1949 Ali Nihad Tarlan: Divan şiiri. Fasikül 4. s. 83–93. İstanbul.

Peyami Safa [Server Bedi, Cingöz Recai (müstear)]
1930 "Ölüm karşısında insan". 1929. En güzel hikâyeler. İstanbul, s. 7–29.
1931 Fatih harbiye. Roman. İstanbul.
1937 9-uncu hariciye koğuşu. İstanbul.
1944 [Server Bedi]: Cingöz Recai. Harikulâde maceralar. İstanbul.

Pfeifer, Wolfgang (1922-)
1989 Etymologisches Wörterbuch des Deutschen. Erarbeitet von einem Autorenkollektiv des Zentralinstitutes für Sprachwissenschaften. Berlin.

PhTF = Philologiae Turcicae Fundamenta
1959–1964 2 cilt. Aquis Mattiacis.

Pīrī Re'īs
1926 Paul Kahle: Piri Re'īs Baḥrīje. Das türkische Segelhandbuch für das Mittelländische Meer vom Jahre 1521. 2 cilt. Berlin-Leipzig.
1935 Kitabı bahriye. Türk Tarihi Araştırma Kurumu Yayınlarından no. 2. 2 cilt. İstanbul.

1988 Kitab-ı Bahriye. Pirî Reis I. The Historical Research Foundation İstanbul Research Center. Ankara.

Serboianu, Popp I. Calinic (1883-1941)***
1930 Les Tsiganes. Histoire – Ethnographie – Linguistique – Grammaire – Dictionnaire. Paris.

Poppe, Nikolaus (1897-1991)
1960 Vergleichende Grammatik der altaischen Sprachen. Teil I: Vergleichende Lautlehre. Wiesbaden.

Prati, Angelico (1883-1961)
1951 Vocabolario etimologico italiano. Torino.

Preobrajenskiy, A.G. ??
1958 [1910–1914] Ėtimologiçeskiy slovar' russkogo yazıka. Moskva.

Procházka, Stephan
1993 "Some Remarks on the Semantic Function of the Reduplicated Quadriliteral Verb (Structure fa'fa'a)". Proceedings of the Colloquium on Arabic Lexicography (C.A.L.L.), The Arabist Budapest Studies in Arabic VI-VII.

Pröhle, Wilhelm
1909 "Karatschajisches Wörterverzeichnis". Keleti Szemle 10, 83 150.

Puşcariu, Sextil (1877-1948)
1975 [1905] Etymologisches Wörterbuch der rumänischen Sprache. Lateinisches Element mit Berücksichtigung aller romanischen Sprachen. Zweite, unveränderte Auflage. Heidelberg.

Puşkin, Alexander Sergeyevich (1799-1837)
1934 Qapitan Qızı, Çevireni Ä. Çavad, Bakı.

Püsküllüoğlu, Ali (1935-)
1974 [1994] Yaşar Kemal sözlüğü. İstanbul.
1996 Türkçenin argo sözlüğü. İstanbul.

Qāmüs, b. Fīrüzābādī.

Radloff, Wilhelm (1837-1918)
1893–1911 Versuch eines Wörterbuches der Türk–Dialecte. 4 cilt. St. Peterburg.

Rāhimov, Süleyman (1900-1983)***
1959 Seçilmiş äsärläri. c. I. Bakı.
2005. Seçilmiş Äsärläri I-II, Bakı: Şärġ-Ġärb.

Rāhman, S.
2005 Seçilmiş äsärler İki cildde. Bakı.

Ramstedt, Gustaf John (1873-1950)
1935 Kalmückisches Wörterbuch. Helsinki.
1952 Einführung in die altaische Sprachwissenschaft. Band II: Formenlehre. Helsinki.

Ran, b. Nâzım Hikmet. (1902-1963)

Rāsānen, Martti (1893- 1976)
1933 Türkische Sprachproben aus Mittel–Anatolien I. Sivas VIL. Helsingforsiae.

1935 Türkische Sprachproben aus Mittel-Anatolien. II. Jozgat VII. Helsingforsiae.
1936 Türkische Sprachproben aus Mittel-Anatolien. III. Ankara, Kajseri, Kıršehir, Čankırı, Afion Vil. Helsingforsiae.
1942 Türkische Sprachproben aus Mittel-Anatolien, IV. Konja VII. Helsinki.
1957 Materialien zur Morphologie der türkischen Sprachen. Helsinki.
1969 Versuch eines etymologischen Wörterbuchs der Türksprachen. Helsinki.

Raschmann, Simone-Christiane (1958-)
1995 Baumwolle im türkischen Zentralasien. Wiesbaden.

Recaizāde Ekrem (1847 – 1914)
1941 [1330] Mustafa Nihat Özön: Çok bilen çok yanılır. İstanbul.

Redhouse, Sir James W. (1811-1892)***
1890 A Turkish and English lexicon. Constantinople.
1968 Redhouse yeni Türkçe-İngilizce sözlük. New Redhouse Turkish-English dictionary. İstanbul.

Reşat Enis (1909 – 1984)
1933 Gonk vurdu. Roman. İstanbul.
1935 Gece konuştu. Roman. İstanbul.
1944 [2002] Toprak kokusu. Roman. İstanbul.
1945 [1939] Afrodit buhurdanında bir kadın. 2. basılış. İstanbul.
1947 Ekmek kavgamız. Roman. İstanbul.
1957 Despot. Roman. İstanbul.

Reşat Nuri, b. Güntekin, Reşat Nuri

Reşīd Paşa ??
1974 YTEA cilt I, s. 166–167.

Richards, Gertrude Randolph Bramlette
1932 Florentine merchants in the age of the Medici. Letters and documents from the Selfridge collection of Medici manuscripts. Cambridge, Mass.

Rifāʿa bin Bedevī ??
1974 YTEA cilt I, s. 103–108.

Ritter, Hellmut (1892-1971)
1924, 1941, 1953 Karagös. Türkische Schattenspiele. 3 cilt. Hannover, İstanbul, Wiesbaden.
1927 "Kleine Beiträge zur osmanischen Grammatik und Stilistik aus der Dolmetscherpraxis". Islamica II, s. 479–497.

RMJ = Reçnik na Makedonskiot yazik
1961–1966: Todor Dimitrovski. 3 cilt. Skopye.

Rodop Türk halk masalları
1963 Derleyenler: Emil Boev, Hayriye Memova. Sofya.

Rohlfs
1972 Historische Grammatik der italienischen Sprache und ihre Mundarten. 3 cilt. Bern.

Rona, Mustafa ??
1944a Karagöz'ün ağalığı. İstanbul.
1944b Karagöz'ün bekçiliği. İstanbul.
1944g Karagöz'ün gelin oluşu. İstanbul.
1945ç Karagöz. Çifte cadılar. İstanbul.
1945y Karagöz'ün yazıcılığı. İstanbul.
1947 Karagöz'ün başına gelenler. "Kütahya çeşmesi". İstanbul

Rosenthal, Franz (1914-2003)
1971 The herb. Hashish versus medieval Muslim society. Leiden.

Röhrborn, Klaus (1938-)
1977 Uigurisches Wörterbuch. Sprachmaterial der vorislamischen türkischen Texte aus Zentralasien. 4 Lieferungen. Wiesbaden.
1985 "Zur Bedeutungsentwicklung des türkeitürkischen Suffixes + ç°1". MT 11, s. 105–111.

Römer, Claudia ??
1981 "Der Einfluß der Übersetzungen aus dem Persischen auf die Entwicklung des Osmanischen". WZKM LXXIII, s. 90–114.

Rubinçik, Yuriy A. ??
1970 Persidsko–russkiy slovar'. 2 cilt. Moskva.

Saba, Ziya Osman (1910–1957)
1948 "Bir Kurban Bayramı hikâyesi." YTH I, s. 94–103.
1950 "O mahalle". YH 1950, s. 60–78.
1952 Mesut insanlar fotoğrafhanesi. İstanbul.
1955 [1954] "O banka". YH 1955, s. 10–26.
1956 [1955] "Yaz gezintileri". YH 1956, s. 6–23.
1957 [1956] "Kış gezintileri". YH 1957, s. 10–27.

Sabahattin Ali (1906–1948)
1935 Değirmen. Hikâyeler. İstanbul.
1936 Kağnı. Hikâyeler. İstanbul.
1937k [2002k] Kuyucaklı Yusuf. Roman. İstanbul.
1937s Ses. Hikâyeler. İstanbul.
1940 İçimizdeki şeytan. Roman. İstanbul.
1943 [2003] Yeni dünya. Hikâyeler. İstanbul.
1947 Sırça köşk. Hikâyeler – masallar. İstanbul.
2001 [1997] Bütün öyküleri II. İstanbul.
2002 Bütün Öyküleri I: Değirmen, Kağnı, Ses. İstanbul.
[t.y.] "Kürk mantolu madonna'dan". 20. Yüzyıl türk edebiyatından seçmeler. Birinci Kitap. Atilla Birkiye (haz.). y.y., s. 35-63.

Sābir, Mirza ʿAli Âkbār (1862-1911)***
1948 Hop–Hop–name. Bakı.
1962 Hop–Hop–nāme. Bakı.

Saçlıoğlu, Mehmet Zaman (1955-)
1995 [1994] Yaz evi. Öyküler. İstanbul.
1997 Beş ada. Öyküler. İstanbul.

Sait Faik, b. Abasıyanık, Sait Faik

Sakaoğlu, Saim (1939-)
1973 Gümüşhane masalları. Metin toplama ve tahlil. Ankara.

Ṣaltuḳ-nāme
1577 Bor, Halil Nuri Bey Kütüphanesi 17292.
1974–1984 Fahir İz: The legend of Ṣarı Ṣaltuḳ. Collected from oral tradition by Ebü'l Ḫayr Rümī. Text in facsimile with a critical and stylistic analysis and index. Sources of oriental languages and literatures 4. Turkic sources IV. Harvard Üniversitesi.
Fahir İz: Ebū Ḫayr Rūmī, Ṣaltuḳ-nāme. Turkic sources IV. Part 8: Mikrofiche, Milli Kütüphane Ankara B 64.

Sāmī-paşa-zāde Sezā'ī (1860-1936)
1316 Rümüzü l-edeb. Der Sa'adet.

Ṣānī
1949 Ali Nihad Tarlan: Şiir mecmualarında XVI ve VVII. asır divan şiiri. Fasikül 4: Revanî – Hayretî – Haverî – Ahî – Peyamî – Sani. İstanbul, s. 95-110.

Sarıyüce, Hasan Lâtif (1929-)
1959 [1958] "Bir gün daha bitti". YH 1959, s. 41–42.

[Mehmed Esad] Ṣafvet Paşa (1814-1883)
1974 YTEA cilt I, s. 145–149.

Savaşçı, Özgür (1955-)
1986 "Über die Wortstellung in nicht–lexikalisierten Redewendungen im Türkischen". ZDMG XXXIII, Suppl. VII.

Sayılgan, Aclân (1924-2001)
1950 "Hüso'nun tükrüğü". SHD IV, sayı 28-29, s. 53-57.

Sayın, Hidayet (1929-)
1965 Pembe kadın. Oyun, 2 bölüm. İstanbul.

Schakir, Saadet ??
1935 Denominale Verbbildungen in den Türksprachen. Roma.

Scharlipp, Wolfgang–Ekkehard (1947-).
1978 Untersuchungen zur Morphologie und Substitution türkeitürkischer Neologismen. Hamburg.

Schregle, Götz (1923?- ???)
1981 Arabisch–Deutsches Wörterbuch. 2 cilt. Wiesbaden.

Scognamillo, Giovanni (1929-)
1990 Bir levantenin Beyoğlu anıları. İstanbul.

Seçilmiş hikâyeler dergisi (SHD)
1947–1951 Çıkaran: Salim Şengil. 5 cilt. Ankara.

Segijewski, Maxim W. ??
1979 Geschichte der französischen Sprache. München.

Sehī Beg (?–1548)
1978 Günay Kut: Heşt Bihişt, the teẕkire by Sehī Beg. Sources of Oriental languages and literatures 5. Turkic sources V. Duxbury, Massachusetts.

[Sedes], Selâmi İzzet (1896-1964)***
1934 Bir kadın geçti. Küçük roman. İstanbul.

Selânikī Muṣṭafā Efendi (16.yüzyıl)
1281 Târīḫ-i Selânikī Muṣṭafā Efendi. İstanbul.
1989 [1599] Mehmet İpşirli: Tarih–i Selânikî. 2 cilt. Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları no. 3371. İstanbul.

Selimoğlu, Zeyyat (1923-2000)
1950 "Dimo". YH 1950, s. 79-84.
1951 "Bir iki tanıdık". YH 1951, s. 64-66.
1970 [1969] Direğin tepesinde bir adam. Hikâyeler. 2. basılış. İstanbul.
1971 Kıç üstünde toplantı. Hikâyeler. İstanbul.

Sertoğlu, Midhat (1915- 1995)
1958 Resimli Osmanlı tarihi ansiklopedisi. İstanbul.

Server Bedi, b. Peyami Safa (1899-1961)

Sevortyan, Ėrvand V. (1901-1978).
1974–1980 Etimologiçeskiy slovary tyurkskix jazykov. 3 cilt. Moskva.

Seyda, Mehmet (1919–1986)
1958n Ne ekersen. Roman. Ankara.
1958y Yaş ağaç. Roman. İstanbul.
1962b Beyaz duvar. İzmir.
1962z Zonguldak hikâyeleri. İstanbul.
1963 Başgöz etme zamanı. Hikâyeler. İstanbul
1966 Cinsel oyun. Roman. İstanbul.
1969 Anahtarcı Salih. Hikâyeler. İstanbul.
1970 Yanar taş. Roman. Cilt I+II. İstanbul.
1974 Kör şeytan. Hikâyeler. İstanbul.

Seyfettin Turhan ??
1951 Yol parası. Hikâyeler. Ankara.

Seyidoğlu, Bilge (1942-2014)
1975 Erzurum halk masalları üzerinde araştırmalar. Metinler ve açıklamalar. Ankara.

Seyrānī (1807–1866)
1974 Yeni Türk edebiyatı antolojisi. Cilt I. İstanbul, s. 378–388.

Seyyid Murād (16. yüzyıl)
1981 Aldo Gallotta: Il "Ġazavāt-ı ʿHayreddīn Paša" di Seyyid Murād. Studi Magrebini XIII. Napoli.

Seyyid Yahya Celaleddin Şirvanî??
1300 Kitab–ı Ebû 'Alî ibn Sīnā. Der Sa'ādet.

Sezā'ī, Sāmī Pāşāzāde(1860–1936)
1305 Sergüẕeşt. Der Sa'ādet.
1316 Rümūzü ledeb. Der Sa'ādet.

Shaw, Robert B. ??
1880 A Skech of the Túrkí Language spoken in Eastern Túrkistán (Káshghar and Yárkand) together with a Collection of extracts. Vol. II: Journal of the Asiatic Society of Bengal. c. 46, Calcutta, s. 242-368. Vocabulary, c. 47.

Shaw, Stanford Jay (1930-2006)
1962 The financial and administrative organization and development of Ottoman Egypt 1517–1798. Princeton, N.J.

Sılay, Celâl (1914-1974)
1945 Acaba. İstanbul.

Siggel, Anton ??
1950 Arabisch–Deutsches Wörterbuch der Stoffe aus den drei Naturreichen, die in arabischen alchemistischen Handschriften vorkommen. Berlin.

Siliḥdār Fındıḳlılı Meḥmed Aġa (1658–1724)
1928 Siliḥdār tārīḫi. Türk Tārīḫ Encümeni külliyyātı. 2 cilt. İstanbul.

Simavi, Sedat (1896–1953)
1941 Ceza. Piyes: 3 perde. İstanbul.

Škaljić, Abdulah
1966 Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku. Sarajevo.

Skok, Petar (1881-1956)
1971–1974 Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika. 4 cilt. Zagreb.

Soran, Sabri (1918–1975)
1950 "Orman bekçisi". SHD IV, sayı 26–27, s. 59–66.

Soysal, Sevgi (1936 – 1976)
1976 Barış adlı çocuk. Ankara.
1979ye [1973] Yenişehir'de bir öğle vakti. Ankara.
1979yı [1976yı] Yıldırım bölge kadınlar koğuşu. Ankara.

Spies, Otto (1901–1981).
1941 Türk Halk Kitapları. Çeviren. Behçte Gönül, İstanbul.

Steingass, Francis Joseph (1825-1903)
1930 [1892] A comprehensive Persian–English dictionary. Including the Arabic words and p hrases to be met with in Persian literature. Second impression. London.
1998 [1892] A comprehensive Persian–English dictionary. Including the Arabic words and p hrases to be met with in Persian literature. New Print. Beirut, Lebanon.

Steinherr, Franz (1902-1974)
1932 "Zur Stambuler Volks– und Gaunersprache". Islamica V, s. 178–197.

Steuerwald, Karl (1905-1989?)
1972 Türkisch Deutsches Wörterbuch. Türkçe Almanca Sözlük. Wiesbaden.

Su, Mükerrem Kâmil (1906-1997)
1951 "Huzur". SHD IV, sayı 36–37, s. 43–56.

Suat Derviş H. (1905–1972)
1930 "Hikâyesi ... " 1929. En güzel hikâyeler. İstanbul, s. 105–140.

Sulṭān Veled (1226–1312)
1341 Veled Çelebī – Kilisli Muʿallim Rıfʿat: Dīvān–ı türkī–yi Sulṭān Veled (ḳuddisa sirrahū). İstanbul.
1958 Mecdut Mansuroğlu: Sultan Veled'in Türkçe manzumeleri. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları. İstanbul.

Süleyman Tevfik (1860-1939)
1930 Lâtaif cüzdanı. İstanbul.

Sümer, Güner (1936-1977)
1962 Yarın cumartesi. Oyun, 3 Perde, 8 Tablo. Ankara.

Süreya, Cemal
2007 [1991]. 99-yüz. İstanbul.

Symeonidis, Charalambos ??
1973 "Griechische Lehnwörter im Türkischen". BS XIV, no.1, s. 167–200.
1997 "Zu den italienischen Lehnwörtern des Griechischen". Graeco–Romanica, s. 115–133.

Şafak, Elif (1971-)
2001 [1999] Mahrem. 3.basım. İstanbul.

Şahâbeddîn Süleymân (1885–1921)
1912 Furtuna. Piyes, 2 perde. İstanbul.

Şahap Sıtkı (İlter) (1915–1991)
1949s "Sisler içinde" SHD II, sayı 13-14, s. 23-28.
1949 "Hisse senetleri". SHD III, sayı 18–19, s. 13–18.
1951 "Şerefli mazi". SHD IV, sayı 34–35, s. 25–38.
1958 Gün görmiyen sokak. Roman. İstanbul.
1960 Gülen ayva, ağlıyan nar. Ankara.

Şahin, Osman (1940-)
1994 [1990] Ay bazen mavidir. Öyküler. İstanbul.

Şaiġ, Abdulla
2005 Seçilmiş Äsärläri, Üç cilddä. Bakı.

Şaineanu, Lazăr (1859-1934)***
1900 Influenţa orientală asupra limbei şi culturei române. 3 cilt. Bucuresci.

Şair Eşref, b. Eşref, Şair (1847-1912)

Şakirof, Rizvan Ö. ??
1957 „Palaz Hasan (Oçerk)". Kaynak. Sofya, s. 89–93.

Şapolyo, Enver Behnan (1900-1972)
1938 [1937] Halk ninnileri. İstanbul.
1946 Seçme Türk masalları. Ankara.

Şemseddîn Sâmî (1850-1904)
1317–1318 Ḳāmüs–ı türkî. 2 cilt. Der-Sa'ādet.

Şengil, Salim (1913 [nüfus kaydında 1916]-?)
1943 Kafasını törpüleyen adam. Ankara.
1947 "Bir ilk yaz güniydi". SHD I, sayı 1, s. 47-61.
1948h „Hikâyenin sonu." SHD II, sayı 9-10, s. 49-54.
1948k "Küçük şehir". SHD II, sayı 7, s. 61–69.
1948p "Pencere". SHD I, sayı 5, s. 63–70.
1949t "Toprağa dönüş". SHD II, sayı 15–16, s. 7–16.
1951 "Postacı Bayram". SHD IV, sayı 34–35, s. 41–52.
1990 [1980] Es be Süleyman es. Dizi öyküler. 3. baskı. İstanbul.

Şeyḫī (1371?-1431?)
1291 Dīvān-i Şeyḫī. İstanbul.
1937 Hasan Âli Yücel: Bir Türk hekimi ve tıbba dair manzum bir eseri. İstanbul.
1942 Şeyhi divanı. Tarama sözlüğü ve nusha farkları. İstanbul.

Şeyḫoğlı Muṣṭafā (1340-1413)
1979 [1540] Hüseyin Ayan: Şeyhoğlu Mustafa. Hurşîd-Nâme (Hurşîd ü Feraḥşâd). İnceleme – metin – sözlük-konu dizini. Atatürk Üniversitesi yayınları 93. Erzurum.

Şeyhoğlu, Şadru'd-dīn ??
1973 Zeynep Korkmaz: Marzubān-nāme tercümesi. İnceleme – metin – sözlük – tıpkıbasım. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi yayınları 219. Ankara.

Şeyyād Ḥamza (? – ?)
1945 Dehri Dilçin: Yusuf ve Zeliha. Türk Dil Kurumu. İstanbul.
2017 İbrahim Taş. Yüsuf ve Zeḫīhā, Giriş-Metin-Çeviri-Notlar-Sözlük. Ankara.

Şem'dânî-Zâde Süleyman Efendi (ö.1779)
1978 M. Münir Aktepe: Şem'dânî-Zâde. Fındıklı Süleyman Efendi Târihi Mür'i' tTevârih. İstanbul.

Şevket, Ertuğrul ??
1949 "Ankara ve köpekler". Türk mizah edebiyatı antolojisi. İstanbul, s. 128-130.

Şimşek, Selâhattin (1928 – 1960)
1960 Hakkâri dedikleri. İstanbul.

Şinâsī (1826–1871)
1940 Mustafa Nihat Özön: Şair evlenmesi. Komedi, 1 perde. İstanbul.
1974 Şiirleri. YTEA cilt I, s. 490–508.

Şipal, Kâmuran (1926-)
1956 [1955] "Bahşiş". YH 1956, s. 93–96.
1962 Beyhan. Hikâyeler. İstanbul.
1964 Elbiseciler çarşısı. Hikâyeler. İstanbul.
1971 Buhurumeryem. Hikâyeler. İstanbul.
2009. Gece lambalarının ışığında. Toplu öyküler. İstanbul.

Şirvan, Yusif (1910-1979)***
1958 Şäfäġ. Bakı.

Škaljić, Abdulah ??
1965 Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku. Sarajevo.

Taeschner, Franz (1888-1967)
1929 "Beiträge zur Geschichte der Achīs in Anatolien (14.–15. Jh.) auf Grund neuer Quellen". Islamica, s. 1–47.
1951 Ğihānnümā. Die altosmanische Chronik des Mevlānā Meḥemmed Neschrī. c. I. Leipzig.

Abdulla Şaiġ
2005. Talıbzadä, Kamal. Säçilmiş Äsärläri I-II-III, Bakı..

Ta'lîḳî-zâde Meḥmed Şubhî Çelebi Fenarî (ö. 1599)

1983 [1596] Christine Woodhead: The Şehnâme-i hümâyûn of Ta'lîḳî-zâde Meḥmed Efendi. on the Ottomen campaing into Hungary in 1593-4: A critical edition of the tert, with tindroduction an annotation. Phd Thesis, University Edingurgh.

1983 [1596] Christine Woodhead: Ta'lîḳî-zâde's Şehnâme-i hümâyûn. A history of the Ottoman campaign into Hungary 1593-94. Berlin.

Talu, Ercümend Ekrem (1886 – 1956)

1341 Sevgiliye masallar. İstanbul.
1928 Gemi arslanı. İstanbul.
1935 Kodaman. Roman. İstanbul.
1937 Papeloğlu. Yerli roman. İstanbul.
1939 [1922] Sabir Efendinin gelini. Roman. 3. baskı. İstanbul.

Tanaydı, Sedat ??

1948 "Lâpinalar". SHD II, sayı 7, s. 70-79.

Taner, Haldun (1915-1986)

1949 "Harikliya". YH 1949, s. 100-104.
1951e "Eller". YH 1951, s. 35–43.
1951t Tuş. İstanbul.
1952 [1951] "Kantar kâtibi Ali Rıza Efendi." YH 1952, s. 36–45.
1953 [1952] "Eczanenin akşam müşterileri". YH 1953, s. 39–47.
1954 On ikiye bir var. İstanbul.
1960 [1977] Devekuşuna mektuplar. Ankara.
1969 Sancho'nun sabah yürüyüşü. Ankara.
1971 Bütün Hikayeleri 3. On ikiye bir var, Sançoho'nun sabah yürüyüşü, Gülerek ölmek. İstanbul.
1971h Hikâyeler 2. Ankara.
1971s Sersem Kocanın kurnaz karısı. Keşanlı Ali destanı. Ankara.

Tanpınar, Ahmet Hamdi (1901 – 1962)

1955 Yaz yağmuru. İstanbul.
1961 Saatleri Ayarlama Enstitüsü. İstanbul.
1992 "İstanbul". 20. Yüzyıl Türk edebiyatından seçmeler. Birinci Kitap. Atilla Birkiye (haz.). [y.y.], s. 9-22.

Tarancı, Cahit Sıtkı (1910-1956)

1957 Sonrası. İstanbul.

Ṭaṛhan, 'Abdül-haḳḳ Ḥâmid, b. 'Abdül-haḳḳ Ḥâmid (1851/1852-1937)

Tarık Dursun K. (1931-2015)

1952 [1951] "Makina". YH 1952, s. 99–105.
1954 [1953] "Kamyon deviren...". YH 1954, s. 110–117.
1955 Hasangiller. İki hikâye. Ankara.
1957r Rıza Bey aile evi. İstanbul.
1957v Vezir düşü. İstanbul.
1959 İnsan kurdu. Roman. İstanbul.
1960 Güzel avrat otu. Hikâyeler. İstanbul.
1966 Yabanın adamları. Hikâyeler. İstanbul.
1967 Sabah olmasın. Roman. İstanbul.
1982 Hasangiller/ Rızabey Aile-Evi. İstanbul.
1993 Aşk allahaısmarladık. Öyküler. Ankara.

Tārīḫ-i ḳırḳ vezir
1303 İstanbul.

Tārīḫ-i Naʿīmā
1280 Istanbul.

Tarlan, Ali Nihad (1898-1978)
1948–1949 Şiir mecmualarında XVI ve XVII. asır divan şiiri. 4 fasikül. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yayınları. İstanbul.

Tarus, İlhan (1907–1967)
1947k "Bir kasabanın ruhu". Yaşar Nabi: Türk edebiyatının en güzel hikâyeleri. Antoloji. İstanbul, s. 185-196.
1947t Tarus'un hikâyeleri. İstanbul.
1948 "Ateş ve insan". SHD I, sayı 5, s. 5-18.
1949 "Müsteşar Bey". YH 1949, s. 105–112.
1950â "Âdil Bey". SHD IV, sayı 26–27, s. 67–75.
1950a Apartman. İstanbul.
1950k "Kaçak". YH 1950, s. 90–93.
1951 "Merhamet". SHD V, sayı 38–39, s. 55–61.
1955 Yeşilkaya savcısı. Roman. İstanbul.
1956 [1955] "Gece oturumu". YH 1956, s. 24–29.
1957 Var olmak. Roman. İstanbul.
1961 Duru göl. Roman. Ankara.

Taşer, Suat (1919–1982)
1956 Bir dünya ki. Ankara.

Tatarsko-russkiy slovar'
1966 Moskva.

Tavtati kütüpati
1959 Genç Oyuncular: Tavtati kütupat. Önoyun ve iki bölüm. İstanbul.

Tecer, Ahmet Kutsi (1901–1967)
1947 Köşebaşı. Oyun. 3 perde, 2 tablo. Ankara.

Tekin, Latife (1957-)
1984 [1983] Sevgili arsız ölüm. Roman. İstanbul.
1990 [1986] Gece dersleri. İstanbul.
[t.y.] "Berci Kristin çöp masalları'ndan." 20. Yüzyıl Türk edebiyatından seçmeler. Beşinci Kitap. Atilla Birkiye (haz.). [y.y.], s. 127-148.

Tekin, Talât (1927-2015)
1971 "(daha ?) oder Gemination?" TD VIII, sayı 85, s. 25–27.
1969 "Zetacism and sigmatism in Proto–Turkic". AOH XXII (1), s. 51–80.
1975 "Further evidence for 'Zetacism' and 'Sigmatism'". Researches in Altaic Languages. (BOH 20).
1979 "Once more Zetacism and Sigmatism." CAJ 23, s. 118–137.
1982 "Some corrections in Kitābı Dede Qorqut". Studia turcologica memoriae Alexii Bombaci dicata. Napoli, s. 563–576.
1986 "Zetacism and Sigmatism: Main pillars of the Altaic theory". CAJ XXX, s. 141–160.
1994 "Notes on *old Turkic word formation*". CAJ XXXVIII/2, s. 244–281.
1994c. "Corrections in *Kitāb-ı Dede Korkut II: Kara polad uz kilic*. Festschrift für Andreas Tietze", ed. Ingeborg Baldauf und Suraiya Faroqhi unter Mitwirkung von Rudolf Veselý, Praha, s. 177-181.

1997 “Notes on some Chinese loanwords in Old Turkic”. TDiA VII, s. 165-173.

Tekin, Talât – Tietze, Andreas
1990 “Tarama sözlüğü üzerine bazı açıklamalar”. Erdem cilt 5/13. Ankara, s. 285–293.
1994 “Tarama sözlüğü üzerine bazı açıklamalar”. TDiA IV, s. 159–169.

Teoman, Ali b. Ay, Nurten

Termen, Ziya (1917-1979)??
1950 “Sıkıntı”. SHD V, sayı 38–39, s. 5–12.

Tevfik Fikret (1867–1915)
1959 Şermin. Çocuk şiirleri. Sofya.

Tezcan, Semih (1943-2017)
1993 “Yaygın bir gölge sözcük: çişek/çişik”. Türk Dilleri Arıştırmaları III. Ankara, s. 257–266.
1995s “Süheyl ü Nev-Bahâr üzerine notlara birkaç ekleme”. TDiA V, s. 239-245.
2001 Dede Korkut Oğuznameleri üzerine notlar. 1.Basım. İstanbul.
1997 “Additional Iranian loan-words in early Turkic languages.” TDiA VII, s. 157-164.

Tezel, Naki (1915-1980)
1937 İstanbul Masalları. Türk halk bilgisine ait maddeler ve tetkikler. cilt 10. İstanbul.

THASDD = Türkiyede halk ağzından söz derleme dergisi.
1939–1952 6 cilt. Ankara.

Thackston, W.(heeler) M.(cIntosh) Jr.
1978 An introduction to Persian. Tehran.

Theodorides, Dimitri ??
1966 “Einiges über die osmanische Gaunersprache.” Beiträge zur Südosteuropa-Forschung. München. s. 125-134.
1975 “Aus dem griechischen Lehngut im Osmanischen (I)”. Turcica VII, s. 32-49.
1977 “Türkeitürkisch kayarto”. Münchener Studien zur Sprachwissenschaft. Heft 36. München, s. 145-150.
1987 “‘Frühstück’ im Türkeitürkischen und Aserbaidschanischen”. Svenska Forskningsinstitutet i Istanbul, Meddelanden 12. Stockholm, s. 82-86.

Thompson, W.A. ??
1892 Hand-book of nautical terms and technical and commercial phrases in English, Italian, French, and Turkish. Constantinople.

Thury, J. (1861-1906)
1885 A kasztamonii török nyelvjárás. Értekezések a nyelv– és széptudományok köréből AI, XII/7. Budapest.

Tımış, Ahmet (1926-)***
1958d “Dönüş (Hikâye)”. Çağlayan. Sofya, s. 47–51.
1958f “Fıkralar”. Çağlayan. Sofya, s. 52–54.

Tietze, Andreas (1914-2003)

1942 "Die Geschichte vom Kerkermeister-Kapitän. Ein türkischer Seeräuberroman aus dem 17. Jahrhundert". AO XIX, s. 152-210.

1948 "'Aziz Efendis Muhayyelat". Oriens I, s. 248–329.

1950–1955 "XVI. asır türk şiirinde gemici dili". 80'inci doğum yılı münasebetiyle Zeki Velidi Togan'a armağan. Symbolae in honorem Z. V. İstanbul, s. 451–467.

1951 "XVI. asır türk şiirinde gemici dili. Âgehî kasidesi ve tahmisleri". TM IX, s. 113–188.

1952 "Die formalen Veränderungen an neueren europäischen Lehnwörtern im Türkischen". Oriens V, s. 230–268.

1953 "Die Wiederholung mit verändertem Wortbeginn im Türkischen". UAJb XXV, s. 92-108.

1955 "Griechische Lehnwörter im anatolischen Türkisch". Oriens VIII, s. 204-257.

1957 "Slavische Lehnwörter in der türkischen Volkssprache". Oriens X, s. 1-47.

1958 "Direkte arabische Entlehnungen im anatolischen Türkisch". Mélanges Jean Deny. Ankara, s. 255-333.

1962 "Einige weitere griechische Lehnwörter im anatolischen Türkisch". Németh armağanı. Ankara, s. 373-388.

1964 "Persische Ableitungssuffixe im Azerosmanischen". WZKM LIX–LX, s. 154–200.

1965 "Ein türkisches Intensivsuffix". UAJb XXXVI, s. 416–422.

1966 "Das Hendiadyoin mit Reduplikation und -r-". Reşit Rahmeti Arat İçin. Ankara, s. 423–428.

1967 [1969] "Persian loanwords in Anatolian Turkish". Oriens XX, s. 125–168.

1973–1974 "Ein slavisches Lehnwort in den früh-osmanischen Chroniken". WZKM LXV-LXVI, s. 219–222.

1976 "Thoughts around the table". RO XXXVIII, s. 277–281.

1980 Sieben Jahre in Aleppo (1656-1663). Ein Abschnitt aus den "Reiß-Beschreibungen" des Wolfgang Aigen. Beihefte zur WZKM. Wien.

1982g "Griechische soziale Typenbegriffe (von Homer bis Aristoteles) in ihrem Nachleben im Türkischen". Das Fortleben altgriechischer sozialer Typenbegriffe in den Sprachen der Welt, kısım II. Berlin, s. 584–599.

1982z "Die Zusammensetzung des gewerblichen Wortschatzes in der Provinz Kars". ZBalk XVIII/2, s. 159–215.

1986 "The influence of English on the Turkish language". English in contact with other languages. Studies in honour of Broder Carstensen on the occasion of his 60th birthday. Hazırlayan: Wolfgang Viertel-Wolf-Dietrich Bald. Budapest.

1989 "Observations on the Convergence of Passive and Medioreflexive Verb Forms: the Case of Modern Turkish." Studia Linguistica et Orientalia Memoriae Haim Blanc Dedicata. Wiesbaden, s. 283-288.

1992 "Türkeitürkisch: posat, pusat." Festgabe an Josef Matuz: Osmanistik-Turkologie-Diplomatik. Hrsg. von Christa Fragner u. Klaus Schwarz, mit einem Vorwort von Bert G. Fragner. Berlin, s. 303–309.

1993p "Μανουλα μον! Ein psycholinguistischer Turzismus?" To Ellinikon, Studies in Honor of Speros Vryonis, Jr., cilt II. New York, s. 425–433.

1993ta "Tarama sözlüğü". TDiA III, s. 267–270.
1993tü "Türkeitürkisch Possessivsuffix + Pluralsuffix." ZDMG, s. 202–211.
1995-1996 "Der türkeitürkische Wortschatz". ArchOtt XIV, s. 5-37.
1997 "Eine griechisch–türkische Etymologie und ihr kulturhistorischer Hintergrund". ZBalk XXXIII/1, s. 98-100.
1999 Wörterbuch der griechischen, slavischen, arabischen und persischen Lehnwörter im Anatolischen Türkisch. Anadolu Türkçesindeki Yunanca, İslavca, Arapça ve Farsça Ödünçlemeler Sözlüğü. (Derleyen: Mehmet Ölmez). İstanbul.

Timuroğlu, Vecihi (1927-2014)
1994 Atatürk şiirleri. Ankara.

Tinghir, Anton B. ?? – Sinapian, Kirkor ??
1891–1892 Fransızcadan Türkceye ıstılāhāt luġati. Dictionnaire français–turc des termes techniques des sciences, des lettres et des arts. 2 cilt. Constantinople.

Tirali, Naim (1925-2009)
1947 Park. Hikâyeler. İstanbul.
1948 Yirmibeş kuruşa Amerika. Hikâyeler. y.y.
1952 [1951] "Motor". YH 1952, s. 71–77.
1953 Aşka kitakse. Hikâyeler. İstanbul.

Tisdall, William St. Clair. (1859-1928)
1959 [1902] Modern persian conversation grammar – with new reading lessons and Perisian letters. Selected by Zia Missaghi. New York.

Tokgöz, Ahmed İhsan (1868 – 1942)
1993 [1930–31] Matbuat hatıralarım. Yayına hazırlayan Alpay Kabacalı. İstanbul.

Tokmakçıoğlu, Erdoğan (d.1934)
1957 [1956] "Sıfırdan önce". YH 1957, s. 98–101.

Topaloğlu, Ahmet (1943-)
1976–1978 Muhammed bin Hamza: XV. yüzyıl başlarında yapılmış 'satır arası' Kur'an tercümesi. 2 cilt. İstanbul.

Topuz, Hıfzı (1923-)
1998 [1998] Meyyâle. İstanbul.

Tör, Vedat Nedim (1897 – 1985)
1977 Sahte kahramanlar. İstanbul.

Trimingham, J. Spencer (1904-1987)
0*1973 [1971] The Sufi Orders in Islam. London-Oxford-New York.

TS = Tarama sözlüğü
1963–1977 XIII. yüzyıldan beri Türkiye Türkçesiyle yazılmış kitaplardan toplanan tanıklariyle tarama sözlüğü, 8 cilt. Türk Dil Kurumu. Ankara.

TTV
1941, 1942 Türk tarih vesikaları. Ankara.

Tüġī, Ḥüseyn ??
1967 Fahir İz: XVII. yüzyılda halk diliyle yazılmış bir tarih kitabı. Hüseyin Tûğî: Vak'a–ı Sultān Osmān̲ han. TDAY, s. 119–154.

Tuğrul, Mehmet ??
1946 Malatya'dan derlenmiş masallar. Ankara.
1969 Mahmutgazi köyünde halk edebiyatı (menkabe, hikâye, masal, fıkra). İstanbul

Tuğrul, Saadettin
1944 Sokak Kızı: Hikâyeler. İstanbul.

Tulum, Mertol
2011. 17. Yüzyıl Türkçesi ve Söz Valığı. Ankara.

Tuna, Osman Nedim (1923-2001)
1972 "Osmanlıcada Moğolca ödünç kelimeler". TM XVII, s. 209–250.

Tuncer, Cengiz (1931 – 1981)
1960 Hacizli toprak. Roman. İstanbul.

Turan, Şerafettin (1925-2015)***
1967 [1801] "Osmanlı İmparatorluğu ile İki Sicilya Krallığı arasındaki ticaretle ilgili gümrük tarife defterleri". Belgeler cilt IV. Ankara, s. 79–167.

Turková, Helena??
1950 "Das Wort duduşka im Sejahatnáme des Evlijá Čelebí". ArOr XVIII, sayı 4, s. 317–320.

Tursun Bey (ö.1491'den sonra)
1977 [1490–1495 arası] Târîh-i Ebü'l-Feth. Hazırlayan Mertol Tulum. İstanbul.

Türkali, Vedat (1919-)
1977 [1975] Bir gün tek başına. Roman. İstanbul.

Türk Halk Masalları.
1961 Sofya.

Türk masalları
1991 [1328–1329/1912] Türk masalları. K. D. Yeni yazıya aktaran İbrahim Aslanoğlu. İstanbul.

Türkmen, M. Kemal ??
1959 [1958] "Kapı". YH 1959, s. 113–118.

TüS = Türkçe Sözlük
1983 Türk Dil Kurumu. Genişletilmiş 7. baskı. 2 cilt. Ankara.
1988 Türk Dil Kurumu. Yeni baskı. 2 cilt. Ankara.
2010. Türk Dil Kurumu. 11. baskı. Ankara.

Tzitzilis, Christos ??
1987b "Balkanische Etymologien (1–60)". LBalk XXX, sayı 2. Sofia, s. 99–111.
1987g "Griechische Lehnwörter im Türkischen (mit besonderer Berücksichtigung der anatolischen Dialekte)". Österreichische Akademie der Wissenschaften, philosophisch–historische Klasse. Schriften der Balkankommission, linguistische Abteilung 33. Wien.
1989 "Zu den griechisch-türkischen Sprachbeziehungen." Academie Bulgare des Sciences. LBalk XXXII, s. 3-4.
1990 "Zur Problematik des Lehnguts im pontischen Türkisch

(Zusammenfassung)". Studies in Greek linguistics. Proceedings of the 10th annual meeting of the Department of Linguistics, Faculty of Philosophy, Aristotle University of Thessaloniki, s. Supplement. Thessaloniki, s. 179–213.
1994 "Das Griechische als unmittelbare Quelle und als Vermittler von Wortgut im Türkischen". Armağan. Festschrift für Andreas Tietze. Herausgegeben von Ingeborg Baldauf und Suraiya Faroqhi unter Mitwirkung von Rudolf Veselý. Praha, s. 199–209.
1995 Δεύτερυ συμβολυ στυν ποντιακύ ετυμολογία. Ελλυνικύ Διαλεκτολογία 4, s. 73-97.
1997 "Zur Problematik der griechischen Lehnwörter im Rumänischen". Graeco-Romanica, s. 83–102.

Uçarı, Ercüment (1928 – 1996)
1948 "Sahil çocukları ve Ahmet Ağabey". SHD I, sayı 5, s. 73-78.
1958 Cümbüşçübaşı. Şiirler. Ankara.

Uçuk, Cahit (1911-2004)
1947 "Postacı". SHD I, sayı 1, s. 75–79.

Ullmann, Manfred ??
1997 "Zur Geschichte des Wortes ***barīd*** 'Post'". Bayrische Akademie der Wissenschaften, philosophisch-historische Klasse. Sitzungsberichte. Jahrgang 1997, Heft 1. München.

Ulunay, Refi Cevad (1890 – 1968)
1941 Köle. Millî roman. İstanbul.
1994 [1958] Sayılı fırtınalar. İstanbul.

[Yiğiter], Umran Nazif (1915-1964)
1948g "Gaz fişi". YTH I, s. 85–93.
1948y Yaşamak için. Hikâyeler. İstanbul.
1953 [1952] "Süslen berberi". YH 1953, s. 18–27.
1954 [1953] "Veysel Efendinin kuşları". YH 1954, s. 15–23.
1955 [1954] "Gizli ödenek". YH 1955, s. 27–31.
1962 Aşk Üçgeni. Istanbul.
1964 Tepedeki ev. Hikâyeler. İstanbul.

Urgan, Mîna (1915-2000)
1998 Bir dinozorun anıları. İstanbul.
2000 [1999] Bir dinozorun gezileri. İstanbul.

Uşaḳlıgil, Hālid Żiyā (1866 – 1945)
1307 Bir ölünüŋ defterinden. İzmir.
1317 Ṣolġun demet. Der-Sa'ādet.

UTİL
1981 Alikulov, T. A. ve diğerler: Üzbek Tilining İzohli Luġati. 2 cilt. Moskva.

Uyar, Tomris (1941-2003)
1980 [1979] Yürekte bukağı. Öyküler. İstanbul.
1982d [1971] Dizboyu papatyalar. Öykü. İstanbul.
1982ö Ödeşmeler. İstanbul.
1983 Gecegezen kızlar. Öyküler. Ada Yayınları.
1985 Günlerin tortusu. (Bir uyumsuzun notları.) Ada Yayınları.
1986 Yaza yolculuk. Öyküler. İstanbul.

Uz, Kâzım (1873-1943)
1964 [1310/1894] Musiki ıstılâhatı. Düzeltilip genişletilmiş yeni basımı. Ankara.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı (1889-1977)
1943–1944 Osmanlı devleti teşkilâtından Kapukulu Ocakları. Türk Tarih Kurumu. 2 cilt. Ankara.
1945 Osmanlı devletinin saray teşkilâtı. Türk Tarih Kurumu. Ankara.
1948 Osmanlı devletinin merkez ve bahriye teşkilâtı. Türk Tarih Kurumu. Ankara.
1974 "Çapanoğulları". Belleten XXXVIII, sayı 150, s. 215–162.
1975 "Sancağa çıkarılan osmanlı şehzadeleri". Belleten XXXV, s. 659–696.

Uzuner, Buket (1955-)
1994 [1994?] Şairler şehri. 2. basım. İstanbul.
1997 Kumral ada – mavi Tuna. İstanbul.
[t.y.] "İkizlerden biri". 20. Yüzyıl türk edebiyatından seçmeler. Beşinci Kitap. Atilla Birkiye (haz.). [y.y.], s. 99-120.

Ülken, Hilmi Ziya (1901 – 1974)
1941 İnsan meddücezri III. Posta yolu. İstanbul.

Ümit, Ahmet (1960-)
t.y. [1990] Çıplak ayaklıydı gece. Öyküler. İstanbul.
1993 Bir ses böler geceyi. İstanbul.
1994 Masal masal içinde. İstanbul.
1996 Sis ve gece. İstanbul.

Üngör, Etem Ruhi (1922-2009)
1981 Türk musikisi güfteler antolojisi. 2 c. İstanbul.

Ünlü, Rüksan Türkân (1934-?)
1959 [1958] "Tesadüf". YH 1959, s. 123–125.

Ünlü, Şemsettin (1928-?)
1986 Yukarışehir. Roman. İstanbul.

Ünver, A. Süheyl (1898-1986)
1948 Tarihte 50 Türk yemeği. İstanbul.

Üstün, Nevzat (1924 – 1979)
1968 Akrep üretim çiftliği. İstanbul.
1970 Çıplak. İstanbul.

Vāḥidī (ö. 16 yüzyıl)
1993 [929/1522] Ahmet T. Karamustafa: Menāḳıb-i ̇Hvoca-i Cihān ve Netīce-i Cān. Vāḥidī. Sources of Oriental languages and literatures 17. Cambridge, Mass.

Veliyev, Eli (1901-1983)***
1957 Seçilmiş äsärläri. cilt I. Bakı.

Vámbéry, Hermann[Armin] (1832-1913)***
1885 Das Türkenvolk in seinen ethnologischen und ethnographischen Beziehungen. Leipzig.
1901 Alt-osmanische Sprachstudien. Mit einem azerbaižanischen Texte als Appendix. Leiden.

Vâ Nû = Vâlâ Nureddin (1901-1967)
7.III.1941 Akşam gazetesinde çıkan makale. İstanbul.

Vartanian, Osep / Vartan Paşa (1813-1879)
1991 [1851] Andreas Tietze: Ayapi/Aḳabi hikyayesi. İstanbul.

Vásáry, István (1887-1955)
1993 "***+sXn*** and its related suffixes. Studies in Turkic word formation and etymology". JT I, sayı 1, s. 113–153.

Vāṣıf ʿOṣmān (-1824)
1257 Enderūn–ı hümāyūndan mạḥrec Vāṣıf ʿOṣmān Beg dīvānıdır. İstanbul.

Vasmer, Max (1886-1962)
1953–1958 Russisches etymologisches Wörterbuch. 3 cilt. Heidelberg.

Vincze, Fridrich
1908 Beitrāge zur Kenntnis des anatolischen Türkisch. Keleti Szemle 9, 141-181.

von Gabain, Annemarie b. Gabain, Annemarie von (yukarıya bakınız)

von LeCoq, Albert b. Lecoq, Albert von (yukarıya bakınız)

Vullers, Johann August
1864 Lexicon persico-latinum etymologicum. II cilt. Bonnae ad Rhenum.

Wagner, Max L. ??
1943 "Der türkische Argot". Buletinul Institutului de filologie romînă "Alexandru Philippide". c. X. Iaşi, s. 1–34.

Wahby–Edmonds = Taufiq Wahby (1891-1984) and C.J. Edmonds ??
1966 A Kurdish–English dictionary. Oxford.

Wehr, Hans (1909-1981)
1958 [1949] Arabisches Wörterbuch für die Schriftsprache der Gegenwart. 3. unveränderte Auflage. Leipzig.
1985. Arabisches Wörterbuch für die Schriftsprache der Gegenwart. Arabisch-Deutsch. 5. Auflage. Unter Mitwrikung von Lorenz Kropfitsch neubearbeitet und erweitert. Wiesbaden.

Wittek, Paul (1894-1978)*i*
1951 "Ayvansaray, Un sanctuaire privé de son heros". Annuaire de l'Institut de Philologie et d'Histoire Orientales et Slaves c. XI (Mélanges Henri Grégoire c. III). Bruxelles, s. 505–526.

Wulff, Hans E. ??
1966 The traditional crafts of Persia. Their development, technology and influence on Eastern and Western civilizations. Cambridge, Mass. – London.

Wright, W. ??
1962 A Grammar of the Arabic Language. 3. basım.

Xalġ dastanları
1961 Azārbaycan Xalġ dastanları. Cilt 1. Bakı.

[Taşlıcalı] Yaḥyā Beg (16. Yüzyıl)
1977 Mehmed Çavuşoğlu: Dîvan. Tenkidli basım. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, yayın no. 2233. İstanbul.

Yaḥya Āgāh b. Ṣāliḥ ??

1899/1900 Fütüvve-i esrār-ı tāc-ı sa'ādet ve'l-edeb. Süleymaniye Ktp. Nuri Arlasez 101.

Yağcıoğlu, Halim (1919-?)

1955 Anzelha. Şiirler. İstanbul.

Yağmur, Mahmut (1927-)

1957 Dertler pazarı. İstanbul.

Yalçın, Hüseyin Cahid (1874 –1957)

1935 Edebî hatıralar. İstanbul.

Yaltkaya, Mehmet Şerefeddin (1879-1947)

1934 "Mevlâna'da Türkçe kelimeler ve Türkçe Şiirler". TM IV, s. 111–168.

Yamaç, Cavit ??

1944 "Papağan döğüşü". Genç nesil konuşuyor. Seçme şiir ve hikâyeler. İstanbul, s. 53-58.

Yamaç, Ziya (1914-?)

1948 "Hayatı hususiye". SHD II, sayı 9-10, s. 63-66.
1956 [1979] Mehmet. Roman. Sofya.

Yanıkoğlu, Bilal Aziz ??

1943 Trabzon ve havalisinde toplanmış folklor malzemesi. İstanbul.

Yaşar Kemal (1922– 2015)

1955ç Çukurova yana yana... İstanbul.
1955i [2004] İnce Memed. 2 cilt. İstanbul.
1955t Teneke. İstanbul.
1960 [1991] Ortadirek. Roman. İstanbul.
1969 [1983] Ölmez otu. İstanbul.
1970 Üç Anadolu efsanesi: Köroğlunun meydana çıkışı. İstanbul.
1971bb [2004] Bin boğalar efsanesi. Roman. İstanbul.
1971bd [1976bd] Bu diyar baştan başa. İstanbul.
1976 [1994] Al gözüm seyreyle Salih. Roman. İstanbul.
1973 [1974] [1980d] Demirciler çarşısı cinayeti. İstanbul.
1974 [1995] Baldaki tuz. İstanbul.
1980 Ağacın çürüğü. Yazılar–konuşmalar. İstanbul.
1982h [1951] Höyükteki nar ağacı. İstanbul.
1992kk [1985] Kale kapısı. Kimsecik 2. İstanbul.
1992ks [2009ks] Kanın sesi. Kimsecik 3. İstanbul.
1993b [1974] Bir bulut kaynıyor. Bu diyar baştan başa, IV. İstanbul.
1993f [1977] Filler sultanı ile kırmızı sakallı topal karınca. İstanbul.
1993k [1978, 2002] Kuşlar da gitti. İstanbul.

Yaşar Nabi [Nayır] (1908-1981)

1938 Genç neslin en güzel hikâyeleri. Antoloji. İstanbul.
1947 Türk edebiyatının en güzel hikâyeleri. Antoloji. İstanbul.

Yavuz, Hilmi (1936-)

1977 Doğu şiirleri. İstanbul.
1992 Ayna şiirleri. İstanbul.

Yavuzarslan, Paşa

2013 Tarihî Türk dili metinlerinde şimşek (< *süğşek*? ~ *süŋşek* <

süŋüşek) kelimesinin varyantları ve etimolojisi. AÜ, DTCF, Türkoloji dergisi 20/2, 135-170

[Pekşen] Yazıcı, Yasemin (1957-)
1990 Kaybolan kasaba. Roman. İstanbul.

Yedekçioğlu, Kâzım (1919-?)
1289 Yedi ʿālimler ḥikāyesi. (İstanbul).
1989 Kayseri ağzı I. Deyimler. Kayseri.

Yemni, Sadık (1951-)
1997 [1996] Muska. İstanbul.

Yeni Hikâyeler
1949. İstanbul.
1950. İstanbul.
1951. İstanbul.
1952 [1951].İstanbul.
1953 [1952]. İstanbul.
1954 [1953]. İstanbul.
1955 [1954]. İstanbul.
1956 [1955]. İstanbul.
1957 [1956]. İstanbul.
1959 [1958]. İstanbul.

Yeni Türk Hikâyeleri I (YTH I)
1948 Hazırlayan: Yaşar Nabi. İstanbul.

Yerdelen, Füruzan
1957 "Bahriyeli Recep". Perşembe Yağmurları. Ankara, s. 52-58.

Yıldırım, Tahsin, b. Kaygılı, Osman Cemal

Yıldız, Bekir (1933-1998)
1978 [1970] Kaçakçı Şahan. 10. basım. İstanbul.

Yıldız, Şerafettin (1967-)
1989 Sümüklü umudum. Wien.

Yörük, Cengiz (1928-2008)
1953 [1952] "Gülsüm ile Hasan". YH 1953, s. 124–128.
1957 [1956] "Arkadaşlar". YH 1957, s. 92–97.

YTEA
1974–1982 Mehmet Kaplan – İnci Enginün – Birol Emil: Yeni Türk edebiyatı antolojisi. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi. 4 cilt. İstanbul.

Yudaḫin, K.K. ??
1965 Kirgizsko–russkiy slovar'. Moskva.

Yumer, Sacid ??
1955 [1954] "Gölgesinden çıkan adam". YH 1955, s. 72–80.

Yünus Emre (? – 1320/21?)
1941. Abdülbâki Gölpınarlı: Yunus Emre Hayatı. İstanbul.
1943 Abdülbâki Gölpınarlı: Yunus Emre divanı. Metinler – sözlük–açıklama. Cilt 1. İstanbul.
1965 Abdülbâki Gölpınarlı: Yunus Emre. Risâlat al–nushiyya ve divân. İstanbul.

Yurdakul, Ahmet (1954-)

1987 Kahramanlar ölmeli. Roman. Ankara.
1989 Yorgun çanlar. Roman. Ankara.
1991 Bir masal akşamı. Roman. Ankara.
1993 Korsanın seyir defteri. Roman. Ankara.
1996 Despina'nın gözyaşları. Ankara.

Yurdatap, Selâmi Münir (1905-1987)

1941 Bekri Mustafa'nın lâtifeleri. İstanbul.

Yusuf Hüseyin ??

1933 Hayatımın defteri. Mektep hatıratı ve kolejlerin iç yüzü. İstanbul.

Yüce, Kâmran (1926 – 1986)

1961 Soyunuk. İstanbul.

Yüce, Nuri (1942-)

1977 "***Doqurcun***– ein türkisches Wort mit einem mongolischen Suffix". Altaica. Proceedings of the 19th annual meeting of the PIAC... Helsinki, s 255-259.

Yücedağ, Behice (Behice Sadık Boran'ın müstearı**) (1910 – 1987)**

1957 "Kurtuluş". Perşembe Yağmurları. Ankara, s. 22–24.

Yücel, Hasan-Âli, b. Şeyhī.

Yücel, Tahsin (1933-)

1950 "Dert çok, hemdert yok!" YH 1950, s. 94-98.
1954 Uçan daireler. İstanbul.
1955 Haney yaşamalı. Hikâyeler. İstanbul.
1955 [1954] "Katuşa masalı". YH 1955, s. 49–53.
1958 Düşlerin ölümü. Hikâyeler. İstanbul.
1960 Mutfak çıkmazı. Roman. İstanbul.
1969 Yaşadıktan sonra. İstanbul.

Yücel, Yaşar (1934-)

1988 Osmanlı devlet teşkilâtına dair kaynaklar. Ankara
1992 Es'ar Defteri (1640 tarihli). TTK Yayınları, Ankara.

Zafer Hanım ??

1994 Aşk–ı Vatan. Giriş, çevriyazı, sadeleştirme Zehra Toska. Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, yayın no. 10. 1. baskı. İstanbul.

Żaʿīfī (ö. 1557)

1950 [1555] Robert Anhegger: "16. asır şairlerinden Zaʿifī". İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk dili ve edebiyatı dergisi IV, sayı 1-2. İstanbul, s. 133–166.

Zajączkowski, Ananjasz (1903-1970)

1932 Sufiksy imienne i czasownikowe w języku zachodnio-karaimskim. Kraków.
1934–1937 Studja nad jezykiem staroosmańskim. Études sur la langue vieille–osmanli. Polska Akademia Umiejetnosci, Prace Komisji orientalistycznej. 2 cilt. Kraków.

Zaparta ??

1943 Seçme lâtifeler, nükteler. Ankara.

ZAStud
19.. Zentralasiatische Studien. Wiesbaden.

Ẕātī (1477 – 1546)
1967, 1970 Ali Nihad Tarlan: Zatî Divanı. Edisyon kritik ve transkripsiyon. Gazeller kısmı. 2 cilt. İstanbul.
1977 b. Çavuşoğlu 1977.
1987 Mehmed Çavuşoğlu – M. Ali Tanyeri Zatî: Divanı. Edisyon kritik ve transkripsiyon. Gazeller kısmı. III. cild. İstanbul.

Zenker, Julius Theodor (1811-1884)
1866–1876 Türkisch–arabisch–persisches Handwörterbuch. Leipzig.

Ẕihnī, Bayburtlu (1795/1800? – 1859)
1992 Ḥikāye–i ġarībe. Hazırlayanlar Saim Sakaoğlu – Ahmet Sevgi. Konya.

Żiyā Paşa (1829-1880)
1978 YTEA cilt II, s. 15–161.

ZTS
1976 Zanaat Terimleri Sözlüğü. Hazırlayanlar Orhan Acıpayamlı vs. Ankara.

Zülfikar, Hamza (1941-)
1995 Türkçede ses yansımalı kelimeler. Ankara.

BİBLİYOGRAFİK KISALTMALAR

AAS	*Asian and African Studies* (Haifa)
AO	*Acta Orientalia* (Copenhagen)
AOH	Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae (Budapest)
ArchOtt	*Archivum Ottomanicum* (Wiesbaden)
ArOr	*Archív Orientální* (Praha)
BS	*Balkan Studies* (Thessaloniki)
Belleten	*Türk Tarih Kurumu Belleten* (Ankara)
CAJ	*Central Asiatic Journal. International periodical for the languages, literature, history and archaeology of Central Asia* (Wiesbaden)
FO	*Folia Orientalia* (Krakauw)
GR	*Graeco-Romanica* (Thessaloniki)
Isl	*Islamica* (Lipsiae)
JT	*Journal of Turkology* (Szeged)
JTS	*Journal of Turkish Studies* (Cambridge, Mass.)
KCsA	*Kőrösi Csoma-Archivum* (Budapest)
KSz	*Keleti Szemle* (Budapest)
LMO	*Le Monde Oriental* (Uppsala)
LBalk	*Linguistique Balkanique* (Sofia)
MT	*Materialia Turcica* (Bochum)
Oriens	*Journal of the International Society for Oriental Research* (Leiden-New York-Köln)
OS	*Orientalia Suecana* (Uppsala)
RO	*Rocznik Orientalistyczny* (Warszawa)
SHD	*Seçilmiş Hikâyeler Dergisi* (İstanbul)
STC	*Studia Turcologica* Cracoviensia (Kraków)
StTu	*Studia Turcica* (Budapest)
TAD	*Tarih Araştırmaları Dergisi* (İstanbul)
TD	*Türk Dili* (Ankara)
TDAY	*TDK, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten* (Ankara)
TDED	*Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi* (İstanbul)
TDiA	*Türk Dilleri Araştırmaları* (Ankara)
TDK	*Türk Dil Kurumu* (Ankara)

TKA	*Türk Kültürü Araştırmaları* (Ankara)
TM	*Türkiyat Mecmuası* (İstanbul)
Turc	*Turcica* (Paris/Louvian)u
TüDer	*Türkoloji Dergisi* (Ankara)
UAJb	*Ural–Altaische Jahrbücher* (Wiesbaden)
WZKM	*Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes* (Wien)
YH	*Yeni Hikâyeler* (Ankara)
YTH	*Yeni Türk Hikâyeleri*
ZDMG	*Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft* (Wiesbaden)
ZBalk	*Zeitschrift für Balkanologie* (München)

TARİHÎ VE ETİMOLOJİK TÜRKİYE TÜRKÇESİ LUGATİ

Dokuzuncu Cilt

Y – Z

Y

y I ‘***h*** **>** ***y*** değişmesiyle ortaya çıkmış ses’. ***gayfe*** **<** ***kahve***.

y II ‘***r*** **>** ***y*** değişmesiyle ortaya çıkmış ses’. ***aykırı*** **<** ***arkuru.***

y III ‘söz sonunda türeme ses’. ***bugday*** **<** ***bugda***, ***yay*** **<** ***ya***, ***debboy*** **<** ***depot***.

y- ‘söz başında türeme ses’. ***ıpran-*** **>** ***yıpran-***

-y- ‘vokalle biten kelimelerden sonra cevher fiilin eklenmesi sırasında araya giren konsonant, cevher fiil düşse de konsonant korunur’. × ***Eğer fenaysa kabahat bende mi?*** (M. Yesari 1937 s. 15). × ***–Fabrikatörü soyarken o ne itinaydı!?*** (Reşat Enis 1944 s. 174). × ***Halbuki, başhekimin evi tenhaydı*** (a.e. s. 255).

ya I/yay II ’ok atma aracı, yay gibi olan; kavis; kuş fakında hilal şeklindeki değneği kaburga kemiği parçasına bağlayan ip’ B. Atalay 1986 IV, 723, A. Caferoğlu 1931 s. 116, Meninski 1680 III, 5556, W. Radloff 1905 III, 1; T S 4175, G. Doerfer 1975 IV, no. 1821. <ETk. ***yā*** a.m. G. Clauson 1972 s. 868, 869. × ***Kaşlaruŋ yadur gözüŋ oḳlar atar / Gönlüm ol oḳlariçün oldı amac.*** (Sulṭān Veled 1341 s. 14). × ***Her söz kim aġız zindānından daşra çıḳa ve her oḳ kim ya ḳabżasından atıla, ol sözi gizlemek ve ol oḳı girü döndürmek mümkin olmaz.*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I. 31). × ***Oḳ gibi her yaŋa atar beni güce görüp ah / Baŋa güci o ḳaşı ya güzel ol yüzden eder.*** (Naẓmī 1928 [16. yy.] s. 5). × ***Doḳına bir kişiye kim derd oḳı / Bükilüp ol iki ḳat olmaz mı ya.*** (a.e. s. 9). × ***Ẕātīyā mesken ėdin ol nev-tahāruŋ küyını / Yay gibi ḳāmetüŋ güz ėtmesünler ḳışlaruŋ.*** (Ẕātī 1970 [16. yy.ın ilk yarısı] II, 220). ***yaydan ok çıkar gibi*** ‘çok hızlı biçimde’: × ***Ben ḫamīde-ḳad nigārā saḫt olub ah eylesem / Ḳatı yaydan oḳ çıḳar gibi çıḳar ahum benüm.*** (Ẕātī 1970 [16. yy.] II, 381). × ***Ḳıl ḥazer ey çaḫ ben saḫt u kemān-ḳad ahumı / Ḳatı yaydan oḳ çıḳar gibi çıḳar tīr eyledüm.*** (a.e. no. 503). ***yay doldur-*** ‘yayı germek’ Meninski 1680 III, 5556. ***yayını çek-*** ‘yarışa kalkmak’: × ***İrfan içinde çekmiye yayını tir-i çaḫ / K’işi anuŋ hata bigi fikrüŋ senüŋ savāb.*** (Şeyḫī 1942 s. 57). × ***Uzaḳ atana ḳarşu çekme yay / Çekerseŋ savış u eglenme hay.*** (Ferheng–nāme–i Sa‘dī 1340/42 s. 21 no. 251). ***yay kur-*** ‘yayı germek’ Meninski 1680 III, 5556.

ya II (seslenme nidası) ‘ey’, J.W. Redhouse 1890 s. 2177 <ETk ***yā*** a.m. G. Clauson 1972 s. 869. × ***Cevdet efendi için en çıkar yol, Viyoleti yerin dibine geçirmekti. Ya Settar deyip girişti: -Buyurduğun gibi ortaya bir dudağı yerde bir dudağı gökte bir alamet girdi; onun ayağının atmasile de curcuna mayna oldu. Meğerse mundar, ne uğursuz ifritmiş.*** (S.M. Alus 1934 s. 351). × ***Ebe, ya Allah, bismil-***

lah diye çocuğu aldı. Fakat eş bir türlü gelmedi. Onu alabilmek için Haticeyi kızdırılmış tencere üstüne oturttular. (Reşat Enis 1944 s. 39). × ***Müftü dudaklarını hızlı hızlı açıp kapayarak dualar okumaya başladı. Ağzından fısıltı halinde birtakım Arapça kelimeler dökülüyor, ara sıra derin derin iç çekip, ya Allah, sen günahlarımı affeyle ya rabbi, diyordu.*** (Mehmet Selâhattin 1971 s. 8–9). × ***"Ya Allah" demiş. "Ya Allah, ya Hızır.. Ya İlyas..." Vakit geçiyor. Hemen bir şey istemeli... Hiçbir şey gelmiyor aklına. "Ya Allah, ya Hızır, ya İlyas... Şu altımdaki tepeyi al da şu ırmağın öte geçesine götür."*** (Y. Kemal 2004 s.18).

ya III (ünlem) 'zaten, çoktan, daha önce; herhâlde; hayır, olamaz; tabii, elbette, peki, bu durumda ... ne olacak' J.W. Redhouse 1890 s. 2177, DS 4110. × ***Gitdigim yerlerde 'ilāc yok, yanımda bir de eczāḫāne ṭaşıyamam ya!*** (Aḥmed Şerîf Önay 1326 s. 295). × ***Artıḳ eski rencberler tarla ṣāḥibi olmuşdular. Faḳat, dėdik ya, Ulaḥ Bulgar gibi bāġçivān-ı biṭṭabi' degildir, o ṣapandan ziyāde yıldızları ve ḳazmadan ziyāde şi'r ve san'atı sever.*** (Cenâb Şahâbeddîn 1335 s. 56). × ***Ḥālbu ki bu mes̱'eleyi Romanya'da bir şuḳūfe-i ta'aṣṣüb ẓann edenler aldanırlar. Biraz yuḳarıda söyledim ya, Ulaḥ umür-ı dīniyede mübālātsızdır. Romanyada dīniŋ ne lehinde ne 'aleyhinde bir cereyān ḥiss olunmaz.*** (a.e. s. 58). × ***Sen gögsüŋ 'aşk-ı milletle memlü gidersiŋ, ya çocuklar? Seni günde yüz kere unutup iki yüz kere̯ hāṭırlayan, oynarken eṭrāflardaki yanaḳlardan yaşlar yuvarlandığını görerek ḳahḳahalarını şuşdura ... çocuḳlar.*** (a.e. s. 98). × ***Nerīmān ḍışarıda dikip getirmek üzere fanilayı alır, oḍadan çıkarken Nihād beg ṣorar: Nereye ya? -Dikip getireyim efendim***. (H.R. Gürpınar 1927n s. 103). × ***Elindeki bardaġıŋ muḫteviyātını üstüme başıma dökerek beni taḥḳīr ede ede fırladı gitdi. -Gider ya! Durup da sizden ḍayaḳ mı yesin...*** (a.e. s. 125). × ***Pek a'lā ṣabāḥ olsun her şey aŋlaşılır. Ẓāten bunda pek aŋlaşılamayacaḳ cihet de yoḳ ya, iş belli!*** (a.e. s. 126). × ***Bir on kuruş, glase bir deriye vurulan Nüget cilası gibi, parlatıvermişti ya şu çocuğun gözlerini. Daha ne isterdim Allahtan***. (F. Baysal 1956 s. 31). × ***Binbaşı, birdenbire bana döndü: -Ya siz, ne yapacaksınız, diye sordu. -Ben mi? Vallahi bilmiyorum. Ben de bu köylüler gibi oldum.*** (Y.K. Karaosmanoğlu 1960 s. 112). × ***Hayvanların kaldırdığı toz henüz yatışmadan bir konuşmadır başlıyordu: -Acaba bu geçen türk müydü? -Ne sandın ya!*** (Z. Yamaç 1972 s. 98). × ***Sen bu Ayfer'i bir yokla. Vıcır vıcır kız işte. Durumu da iyiyse, sana yükü olmaz. Köyden bir paçası düşüğü alacak değilsin ya sonunda?*** (A. Ağaoğlu 1981f s. 188).

ya IV 'menfi anlamda pekiştirme yapan ünlem'. × ***Etrafa baksam ya; gelin odasını yatak odasını, çeyizleri görsem ya... Davetlilerin tuvaletlerini, elmaslarını seyretsem ya..*** (S.M. Alus 1933p s. 81).

ya V/yaa (ünlem) 'ha, öyle mi' J.W. Redhouse 1890 s. 2177, H.Z. Koşay–İshak Refet 1932 I, 410. ***"Yaa! demek haybeden kokteyl... gacolarla dans... arkadan cızlam... nerede."*** (B. Felek 1957 s. 64). × ***Bir şey söylemeden kabineden çıktım. "Abi neymiş?" "Kız." "Yaa? Yalan söylersin, yalan!"*** (M. Buyrukçu 1959u s. 38). × ***-Yaa, demek bu li-***

manda bir kadına malik olmak istemiyen tek tayfa sen misin? (M. Baler 1969 s. 27). × ***Suali soran hayret ederek: - Ya! demek biliyorsunuz. O halde kuzuya ne derler?"*** (a.e. s. 41).

ya VI 'veya, yahut'. <Fa. ***yā*** a.m. F. Steingass 1930 s. 1523. × ***Çünkü, yarı beline kadar sarkıp tetkik ettiği sokakta herhangi bir kalabalıktan, bir hareketten, bir geliş ve gidişten eser yoktu. Beş on dakikada bir, bir araba geçiyor; ya geçmiyor; beş on dakikada bir, gecikmiş birkaç kişinin birer gölge sessizliğiyle duvar kenarlarından süzülüp uzaklaştığı görülüyordu.*** (Y.K. Karaosmanoğlu 1980 s. 53).

ya VII Az. 'yoksa' J.W. Redhouse 1890 s. 2177. <Fa. ***yā*** 'or' F. Steingass 1892 s. 1523. × ***De görüm mānimlā razısan, ya yọḥ?*** (Mirze İbrahimov t.y. s. 235). × ***İndi māslāhātin nādir, ana, ọhuyum, ya yọḥ?*** (Süleyman Rāhimov 2005 II, 10).

yaa b. ***ya VII***.

yâ b. ***yağ***.

yaba/yapa/yava I 'tınazı savurmaya yarayan, ağaçtan yapılmış, uç tarafı uzunlamasına elin dört parmağını andıran tarım aleti; büyük yaba' Meninski 1680 III, 5558, DS 4110, J.W. Redhouse 1890 s. 2178, ZTS 204, A. Tietze 1982z no. 264, < ? H. Eren 1999 s. 437. × ***Bir adam harmanı savurmuş, çeç etmiş, yabayı ortasına dikmiş.*** (A. Caferoğlu 1945 s. 163). × ***Harmandakiler koşmağa başladılar. Eline anadat alan, dirgen alan, yaba, yabaltı alan koşuyordu. Çocuklar, delikanlılar, kızlar koşuyorlardı. Tarlalardan, harman yerinden, Purluğa doğru bir akın başladı.*** (F. Baykurt 1967k s. 165).

yabaltı 'büyük yaba' DS 4111. × ***Habire ormana sarıyorlar. Tekne, tokuç; düven, boyunduruk; yaba, yabaltı yapıp ağaçsız köylerde satıyorlar. Ölecek değiller ya açlıktan?*** (F. Baykurt 1960 s. 109). × ***Harmandakiler koşmağa başladılar. Eline anadat alan, dirgen alan, yaba, yabaltı alan koşuyordu. Çocuklar, delikanlılar, kızlar koşuyorlardı. Tarlalardan, harman yerinden, Purluğa doğru bir akın başladı.*** (F. Baykurt 1967k 165). × ***Dağlılar, geçmiş kadar geleceği de uzun uzun düşünen insanlardır. Çocuklarını da bu koşullara uygun yetiştirirler. Baba yabaltı düzerken, oğul dolayında döner. Keseri boş görürse keseri, burguyu boş görürse burguyu kapar, ayağını kanatarak, elini keserek yarınki zor işe hazırlanır.*** (F. Baykurt 1979c s. 258).

yaban 'dışarı, uzak yer, gurbet, ıssız, yerleşim olmayan yer; yabancı, el, yerli halktan olmayan; yabani, insana alışmamış' J.W. Redhouse 1890 s. 2178, H.Z. Koşay–İshak Refet 1932 I, 410, TS 4175, DS 4111, G. Doerfer 1963 I, no. 403, K. Emiroğlu 1989 s. 228. <Fa. ***biyābān*** 'uncultivated, desert; a desert' H. Eren 1999 s. 437. × ***Sen yabanda bulın, ben bu ḥarām-zādenüŋ işini ḳayuram, andan seni isteyem.*** (Ferec 855/1451 v. 46a). × ***Ḳāżī müfhem u mülzem oldı, eyitdi: "Dur, 'ademe mülḥaḳ ol! Zerüŋi yabanlarda ḥarāmīlere vėrdüŋ, bu gez geldüŋ, Baġdād şehri icinde bizi ḥarāmīlersin." dėdi.*** (a.e. v. 127b). × ***Revende yabanlarda bir gün gezeriken işitdi ki şehrde bir ṣāḥib-vücūd belür-***

miş. (a.e. s. 246b). × ***Resm-i ḫınzīr: yabanda güdülenden iki ḫınzīrdan bir aḳçe alınur.*** (Ö.L. Barkan 1943 [1520 (920)] s. 290). × ***Tahta kaşık duydun mu / Uymuş yabanın ağzı?*** (F.H. Dağlarca 1950 s. 61). × ***Az ilerde bir yaban eşeği vardı. Eşeğin yabanı öteki eşekler gibi harcıâlem değildi. Alacası çizgi çizgi dışına vurmuştu. Değişik bir eşek olduğu belliydi.*** (Ç. Altan 1975 s. 59). × ***Güzelsin işte. Göğsün, vücudun, her yanın güzel. O ahmak kocanda akıl olsa, gürlediğin sırada seni ortalarda koyup yabana gider miydi?*** (M. Başaran 1992 s. 51). ***sözüm yabana*** 'söz meclisten dışarı, buradakiler söylediklerime alınmasın' J.W. Redhouse 1890 s. 2178. × ***"Sözüm yabana pezevengin sedası hala kulağımın dibindedir, tut ettim buradan, efendim üç çifte ile sıra vardı, Boğaziçi köylerini dolaştım ve kahvelerde araştırmadık adem bırakmadık ise de bulamadım"*** (E. Misailidis 1986 [1872] s. 500). × ***Para ile değil, sıra ile!.. deyip, sözüm yabana ben de sıkışmışım gibi yaparak yerimden fırladım. Gazino tarafına doğru hızlı hızlı yürüdüm; öteden kıvrıldım. Yan kapıdan haydi dışarı.*** (S.M. Alus 1944 s. 26). ***yaban köye gelin gidiyormuşuz gibi hüzünlü*** 'çok üzgün': × ***Çaresiz, ahbablarımızdan özür diliyerek, tekrar otomobile bindik. Yaban köye gelin gidiyormuşuz gibi hüzünlüydük. Şoföre evin adresini verdik ve yolda hiç konuşmadık.*** (Yeni Hikâyeler Dergisi 1949 s. 33). b. ***söz. yabana at-*** 'ıssız bir yere atmak, kimsenin bulamayacağı bir yere bırakmak' Velet İzbudak 1936i s. 50, J.W. Redhouse 1890 s. 2178, TS 4179. × ***Bu ḳız gendüyi çuḳurda görür bir maḥbūb ṣüretlü laṭīf gişi gelür bunu çuḳurdan çıḳarur. Geydügi giyeceklerin daḫı çıḳarur yabana atar. Bunuŋ gevdesini yur.*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 31). × ***Şābür getürdi yaġlıġı, yabāna atdı.*** (Ferec 855/1451 v. 118b). × ***Bedī'ülcemāl ḳomadı, bıçaġı elinden aldı, yabana atdı.*** (a.e. v. 152a). × ***Bu cümlede Ḳız 'Alī ḥalvā-fürūşa dedi ki benüm cānım bir miḳdār teveḳḳuf ile cāriyelere döşek bıraḳdıralım ve ṣoyunub gömlekleri yabana atup cānı cāna ḳatalım dedikde 'Alī daḫi ṣāḥiḥ ẓann edüb ma'ḳüldur dedi.*** (Seyyid Yahya Celaleddin Şirvanî 1300 s. 66). Krş. ***yazıya at-***. ***yabana atıl-*** 'göz ardı edilmek, dikkate alınmamak': × ***Ümmî ise de yabana atılmayacak bir zekâya malik; alnının terile ekmek parasını çıkarıyor, karınca kararınca, eve de yardımı oluyor.*** (S.M. Alus 1934 s. 27). × ***Hoş, Reha Bey'in bu fikri de pek yabana atılır şey değildi. Bence, ortada başka hiç bir sebep olmayınca Reha Bey'in bulduğu bu sebepten daha uygununu bulmanın yolu yoktu.*** (O.C Kaygılı 1939 s. 240). × ***Öz yavru yabana atılmaz, ay kızım. Anaç tavuk cücüğüne kanat açar. Pisik cindalını, it eniğini yemez.*** (D. Akçam 1978 s. 59). ***yabana atma-*** 'önem vermek, değersiz görmemek, ciddiye almak': × ***Yabana atma, deli kız, bu da bir düşeş!*** (S.M. Alus 1933p s. 46). × ***Küreğin sapını bıraktı, kasketini düzeltti. Şaka maka, Topal Kadir'i de yabana atmamalıydı hani. Topal ayağının üstüne oturdu da bağlamaya yumuldu muydu.*** (Orhan Kemal 1956 s. 21). ***yabana git-*** 'boşa gitmek': × ***Binā'en 'alā ẕālik ol ḥicāb u ġazābıla elindeki ṭabli yere çalub şikest etmiş. Meger ki ṭılsem-i rīḥ imiş / Ḫāṣṣiyeti yābāna gitmiş.*** ('Ālī 1975 [1599] s. 155). ***yabana kay-*** 'çürümek, yok olmak' Meninski 1680 II, 3828. ***yabana sadala-*** 'boşuna inat etmek; boş konuşmak ?': × ***BOHUR –Bu yaşında evlenmek kaydına düşmekten***

arlanmaz mı? Ona âşıklık henüz yakışır mı? Hâlâ meydanı gençlere komaz mı? YAKO -Hakkınız var. O yabana sadalamış. Bırakınız, ben ona bir çift söz diyeyim. (Aḥmed Vefīḳ Paşa 1933az s. 119). ***yabana sal-*** 'serbest bırakmak, yabancı yere göndermek, yabancı yere gitmesine izin vermek' TS 4180. × ***Bir niçe balıḳ çıḳardı. Anasınuŋ öŋine atdı. Anası bir bir aldı, ağzına bıraḳdı, gėrü yabana saldı.*** (Ferec 855/1451 v. 258b). × ***Saŋa bu ḳādar devlet el vėrmiş iken ol maḥbübuŋu ḥelvāsını yėmeyüp yabana ṣaldıŋ ve gendü ayaġıyla gelmiş şikārı yerlere çaldıŋ.*** (Seyyid Yahya Celaleddin Şirvanî 1300 s. 28). ***yabana sayıkla-/yabana söyle-*** 'boş boş konuşmak, gevezelik etmek, saçma sapan konuşmak, saçmalamak'. Meninski 1680 II, 2927, III, 5558, R. Dankoff 2004 s. 276. ***yabanda bul-*** (akuzatif ile) 'kıymetsiz olmak, değersiz olmak, değersiz biçimde öylesine elde etmiş olmak': × ***Nice teşbīh idelüm 'ar ara ey bād-ı ṣabā / Biz yabanlarda mı bulduk o gül-endāmumuzı.*** (Revānī, A.N. Tarlan 1949 IV s. 22). ***yabanda kal-*** 'dışarda kalmak, uzak yerde kalmak': × ***Elbette gendüsi yābānda ḳalmaz, ḫuṣūṣan ki yeŋi başdan ḳul olup bollıḳ bollıḳ satılmaz.*** ('Ālī 1956 [1586–87] s. 205). × ***Sulṭān-ı mülk-i maʿrifete ḫizmet eyleyen / Ḳalmaz yābānda şāh-ı belāġat-nişān olur.*** (a.e. s. 219). × ***Bu aṣl fikirlü nā-sāzkārlar yabānda ḳalması muḳarrerdür.*** ('Ālī 1956 [1586–87] s. 245). × ***Eger kimsenüŋ ṭavarı yabanda ḳalsa evlerine iledürdi bir gün gördiler ki iki siyinin beline sokmış ve tez tez gider.*** (Ebu'l-Leyṣ es-Semerḳandī 1965 s. 140). ***yabandan*** 'yabancı, dışardan' TS 4181. × ***Elin çulsuzunun yabandan gelip bu topraklara yerleştiği yetmezmiş gibilerden bir de kalkıp soydan eşraf bir kişizade ile sidik yarışına çıkmasına içerliyordu***. (Aziz Nesin 1956 s. 14). ***yabandan degül*** 'iyi arkadaş, dost' Meninski 1680 III, 5559. × ***Cevān ḥalvāfurūş söyleyüp gendüyi bildürdi. Sulṭānum yabandan degildir, ben ḳulıŋım firāḳıŋa taḥammül edemeyip geldim dedi.*** (Seyyid Yahya Celaleddin Şirvanî 1300 s. 65). ***yabanda gez-/yabanda yürü-*** 'uzak yerlerde gezmek, dolaşmak': × ***Yabanlarda gezer, maşharalıḳlar eylerler, sīlīler yėr, sögilür, dögilür, ḳatuma gelür vurur dutar gider.*** (Ferec 855/1451 v. 69a). × ***Bir yıl tamām yabanda gezdiler, bulduḳları cīfele ḥaşerāt-ile dirildiler.*** (a.e. v. 102b). × ***Şehzāde şikār ḳovaraḳ leşkergāndan ıraḳ düşdi. Bir ḳaç gün yabanda gezdi, maʿmüre yolına mühtedi olmadı.*** (a.e. v. 238b). × ***Vardı bir müddet yabanda yüridi.*** (a.e. s. 246a). × ***Yabanda yüriye Pervīzi Hürmüz, / Anuŋ taḫtına Behrām ola gürbüz.*** (Fąhrī 1974 s. 363 no. 2188). ***yabanın*** (isim tamlamalarında tamlayan olarak) 'kaba, görgüsüz; yabandan olan, yabanda yetişmiş; evcil olmayan' ***(yabanın çingenesi, yabanın katili, yabanın kazları)***: × ***-Yok ama Etem, benden çok senin ahbabın! -Yabanın Çingenesi benim neden ahbabım oluyormuş?..*** (O.C. Kaygılı 1939 s. 72). × ***-Bana bak, Emine -dedi, -inkarı bırak. Bu oğlandan gayrı sana hayır gelmeyeceğini anladın. Devlet onu sana bırakmaz. Ondan sorulacak hesabı var. Nesine acırsın yabanın katilinin?*** (Sabahattin Ali 1937s. 41). × ***Bunlar yabanın kazları gibi büyümüşler. Yabancı memur ney görmemişler.*** (İ. Tarus 1955 s. 69).

yabancı ‘el, başkaları; yerli olmayan, başka dilden alınan’ J.W. Redhouse 1890 s. 2178. × < ***yaban*** + burada geçici bir vasfı ifade eden ***–cı*** eki, krş. ***evci***. b. ***aḥşam*** ⊡. ***“Ḳarşı ḳarşıya iki yabancıdan başḳa kimse değildik!” cümlelerine gelince duralayorum.*** (Y.K. Karaosmanoğlu 1928 s. 66–67). × ***Olmaz, kızım, münasebet almaz. Çünkü sen bir yabancısın. Bunlar erkek çocuk olsa haydi neyse amma, kız oldukları için belki anneleri razı olmaz.*** (O.C. Kaygılı 1938a s. 87). × ***Sonra gözü birdenbire yabancıya takıldı. Bir boksörün kıpıksız bakışile ağır ağır hasmına ilerleyişi gibi Vedada doğru yürümeğe başladı. Saldıracak mıydı?*** (H.R. Gürpınar 1939 s. 72). × ***Adana’da, mütegallibe toprak sahibi tarafından uydurulmuş bir efsane vardır: bir yabancının Adana’da daha çok göneneceğini, yerlinin onmıyacağını ifade eder.*** (Reşat Enis 1944 s. 289). × ***Yabancı bir göz, bu alelâde tümseklerin mezar olduğunu ilk bakışta kestiremezdi.*** (F. Erdinç 1955 s. 110). × ***Bozuk kullandığımız sözcükler arasında benim şahsen en çok bozulduğum “akademisyen” sözcüğü. Üniversite hocaları kendilerine neden düpedüz “öğretim üyesi” demeyip, üstelik yanlış olarak yabancı bir sözcük kullanırlar acaba? Ancak bir akademinin üyesine “akademisyen” denir.*** (M. Urgan 1998 s. 76). ***yabancı bul-*** (akuzatif ve datif ile) ‘yadsımak’: × ***Artık onu kendine, kendini ona yabancı buluyordu.*** (A.Ş. Hisar 1996 s. 167). ***yabancı değil*** ‘tanıdık, yakın’: × ***Parmağımı kapıya üç dört kere vurdum vurmadım, Rum ağziyle bir ses: -Tiyne?.. –Yabancı değil, aç! dedim.*** (S.M. Alus 1944 s. 110). × ***Evvelâ ağzını bir ararım, bir şey sezer sezmez “Ulan aklını başına topla, onlar benim yabancım değil. Şayet kıpırdanırsan, bir fesatlık karıştıracak olursan alimallah gözünü patlatırım.*** (S.M. Alus 1944 s. 178). ***yabancı kal-*** (datif ile) ‘görmezden gelmek, ilgisiz davranmak, uzağında kalmak’: × ***Bir yanda aşağılatılan insanoğlu. Yokluk içinde, ölüm içinde, esirlik zincirinde insanoğlu, öteki yanda buna yabancı kalmış sanatçı. Dedik ki, insanların en duyguluları sanatçılar, insanların bu hallerine yabancı kalamazlar.*** (Y. Kamal 1995 s. 38). × ***İnsan soyunun meselelerine yabancı kalmış kişi, sanatında usta da olamaz.*** (a.e. s. 38). ***yabancı köpeğin kuyruğu apış arasında gerek*** ‘bir yerin yabancısı olanın biraz alttan alması gerekir’: × ***Bak Esen Ali, yabancı köpeğin kuyruğu apışarasında gerek arkadaş! Bu öyle mi? Damalı’nın yetmiş yıllık yerlisiymiş gibi zart zurt ediyor!*** (F. Baykurt 1961o s. 97). ***yabancının bilmem nesi datlı olur*** ‘bedel ödenmeden elde edilen şey iyi sayılır, bedava sirke baldan tatlıdır’: × ***Kırk yıl okutsa bundan bir feyda gelmez! Gelmiyeceğini siz de bilirsiniz emme, yabancının bilmem nesi datlı olur demişler hani!.. Biz söylesek hora geçmez, ille yabancı söyliyecek!...*** (F. Baykurt 1961o s. 147).

yabancıla- (akuzatif ile) ‘yadsımak, tuhaf bulmak, yabancı tutmak’ DS 4112. <***yabancı*** + isimden fiil yapım eki ***-la-***, b. ***acapla-*** ⊡. × ***Aysel yabancılamadı beni de. Biraz sonra konuşmağa başlamıştık. Ağaçları gösteriyor: “Aaa ağaç!”, koyunları gösteriyor: “Aaa kuzu!” diyor.*** (Yeni Hikâyeler Dergisi 1951 s. 51). × ***Baban da başlarda tutkuluydu. “Yapacak çok şey var Nüveyre” diyordu. Günlerce bizi yabancılayan bakışlarla dolu yorgun çocuk yüzlerini izliyorduk.*** (Füruzan

1974 s. 247). × ***Ulus'un dörtyol ağzında ise amaçsızdım. Üstelik beni yabancılayan bir minibüs içine kendimi henüz alıştırmaya başladığım bir sırada olmuştu bu.*** (A. Ağaoğlu 1976 s. 66). × ***İnsanlar aynıydılar. Oysa annesi hiç de çocuğa benzemez, herkesi yabancılardı. Sinirli bir dikkatle bakışlarını çevresinde gezdiriyor, sanki kimsenin işitmediği seslere kulak kabartıyordu.*** (Füruzan 1982g s. 44).

yabancılık 'yabancı olma' <***yabancı*** + nomen abstactum yapan ***-lık*** eki, b. ***ağırlık*** ⊡. ***yabancılık çektirme-*** 'yadsımasını engellemek, alışmasına yardımcı olmak': × ***İstanbula geldigi zamān Murād, işini gücünü bırakmış, yabancılık çekdirtmemiş, onuŋla çarşı Pazar dolaşmışdı...*** (M. Yesari 1928 s. 388). b. ***acemilik çek-***.

yabancısı 'tanımama, alışmamış; yeni gelmiş, o yerden olmama'. <***yabancı*** + iyelik üçüncü tekil şahıs eki ***-sı***. × ***-Babalık, dedi, ne yatarsın burada? -Yoruldum da evlât! -Sen buraların yabancısısın galiba! Ne ararsın buralarda? -Pek yabancı değilim, eskiden on, on iki sene evvel buralarda biraz rençperlik etmiştim!*** (O.C. Kaygılı 1939 s. 285). ***yabancısı değil*** 'aşina, tanır, bilir': × ***O semtlerde vaktiyle uşaklık etmiş olduğundan oraların pek yabancısı değildi.*** (H.R. Gürpınar 1335 s. 82). ***yabancısı ol-*** 'tanımama, bilmeme, yerlisi olmama': × ***Kimisi kadın, kimisi erkek olan bu sürgünler, her altı ay sonunda sıkıyönetim kalkacak diye umutla bekleye bekleye yabancısı oldukları illerde, ilçelerde türlü acılar, sıkıntılar içinde altı yıl geçirdiler.*** (Aziz Nesin 1984 s. 65).

yaban eşeği 'saygısız, görgüsüz' J.W. Redhouse 1890 s. 2178. × ***Ebü 'Alī Sīnāya gün-a-gün zehrnāk sözler söyledi ve bire yaban eşeği*** [metinde ***aşġı***] ***çünki akçaŋ yoġıdı, ḥamāma niye geldiŋ.*** (Seyyid Yahya Celaleddin Şirvanî 1300 s. 57).

yabanı 'kurt' <Fa. ***yabānī*** 'waste, desolate, wild' F.J. Steingass 1892 s. 1528. ××.

yabani dağ keçisi 'yaban keçisi, geyik, capra aegagrus; DS 4112. × ***Anadolunun Kuzey-doğu mıntıkasındaki dağlarda ve Vetulaniye nazaran bilhassa Trabzon vilâyetinin dağlık kısımlarında, Gümüşhane ve Kars vilâyetlerinde ve bilhassa İspir, Tortum, Yusufeli mıntıkaları ile Erzurum dağlık bölgelerinde yabani dağ keçisi ismi verilen Capra Aegagrus yaşamaktadır.*** (S. Batu 1851 s. 32).

yaban oğlanı 'yerli olmayan, yabanda büyümüş adam; kaba oğlan' × ***Bir şükrāne daḥı budur ki bu kel ḥasīb u nesībdür yoḫsa yaban oğlanı bu ḳadar hüner ḳanda ögreniserdür?*** (Ferec 855/1451 v. 205a). × ***Ḥāl evvel ne idügini bilürsiz. Şimdi nābeḳār rāfıżī aşaḳa ḳanda vardıġı ma'lüm degül iken ol yaban oğlanına ne vechile eydelim.*** (Seyyid Yahya Celaleddin Şirvanî 1300 s. 102). × ***Beg ḥaẓretleri ġażābnāk olup bire yabān oğlanı, benüm başıma bunca belā getürdiŋ beni rüsvā-yı 'ālem itdiŋ, kormıyam seni deyüp emir eyledi.*** (a.e. s. 103). × ***Kafal˘Hryat˘haylaz haydud çeteci. / Sıġırtmac u namerd yaban oğlanı / Na-saz hayvan ve canavar berani, / Kavradın kıjımi Arnavud!*** (E. Kömürjian 1981 s. 142–143).

yabansı- ‘yadırgamak’ <Fa. ***yābān*** + isimden fiil yapan ***–sı*** eki, b. ***ayruksı-*** ⊡. × ***Kaptıkaçtıdan inen yolculardan birini, orada toplaşanlar yabansıdılar. Giyinişinden, duruşundan, davranışından besbelli buralı değil.*** (Aziz Nesin 1961z s. 5).

yaban tezeği ‘kırlarda kurumuş tezek’ DS 4113. × ***Böyle bir zaman geçmiş aradan, burada adettir, yaban tezeği toplanır. Bu kız komşularıyla beraber yaban tezeği toplamağa gitmiş. Bunlar yaban tezeği toplarken bir fırtına kopmuş.*** (U. Günay 1975 s. 431).

yabı Az. ‘işe yaramaz at, lağar at, iğdiş edilmiş at; erkek at, aygır’ ADİL 2006 IV, 498, THASDD s. 1450, J.W. Redhouse 1890 s. 2178, DS 4113 <Fa. ***yābū*** ‘a pony, nag, com; a pachors; a draught-hors’ F.J. Steingass 1892 s. 1524. × ***Bir çolaġ yabını minirsān, bir ġuşu şökküdürsān barmağıyın başına, onun da bir gözü kor, bir gözü dā māyus.*** (Äbdürrähim bäy Haġverdiyev 2005 I, 51).

yabyassı b. ***yapyassı***.

yacan ‘korunma, usanma, çekinme, itiraz, korku’ TS 4183. × ***Ve ol yılan ki gördüŋüzse geceni soḳar, ısırur, kimsenüŋ anda mübālātı iḥtirāzı yacanı yoḳ, meṯel-i düniyādur ki dükeli ̮halkı ısırur ve hīc kimse andan perhīz ėtmez.*** (Ferec 855/1451 v. 192a). ***yacan gör-*** ‘korkmak’: × ***Yavuz yaġı elinden ḳaçırup cān / Giderlerdi görüp yüz dürlü yacan.*** (Fąhrī 1974 [1367] no. 1205).

yacan-/yacın- ‘korunmak; bıkmak, usanmak; sıkılmak, utanmak; korkmak, sakınmak, çekinmek; utanmak’ B. Atalay 1986 IV, 724, Velet İzbudak 1936i s. 50, Meninski 1680 III, 5534, J.W. Redhouse 1890 s. 2180, TS 4183, DS 4114 <ETk. ***yaçan-*** a.m. G. Clauson 1972 s. 882. × ***Kirpigüŋ oḳı belādur nice bir / Saklana göŋül dąhi yacana.*** (Şeyḫī 1942 96). × ***Cānda elif-ü-sīnede cān gibi yiri var / Şöyle yacanur bizden o cān ṣan...*** (Ẕātī 1967 [16. yy.ın ilk yarısı] I, 195). × ***Gafesteki bülbülüŋü / Ben koparacam gülüŋü / Güzel, benden yacanma! / Ḳoḳulamam sümbülüŋü.*** (M. Räsänen 1942 s. 72).

yacın- b. ***yacan***.

yad/yat I ‘yabancı, el, ecnebi, garip’ B. Atalay 1986 IV, 758, Meninski 1680 III, 5534, A. Caferoğlu 1931 s. 122, J.W. Redhouse 1890 s. 2179, H. Vámbéry 1901 s. 176, H.Z. Koşay–İshak Refet 1932 I, 418, TS 4184, R. Dankoff 2004 s. 276. < ETk. ***yāt*** a.m. G. Clauson 1972 s. 882. × ***Ḳaçan nefs ḥāceti ve şehvet ḳuvveti eksilür, ol döst ve maʿşūḳ bir yad gibi olur, ammā ʿavratuŋ ḥalālı ata menzilinde ve ḳarındaş yėrinde ve oġul ḳız maḥallında olur.*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 82). × ***Eger bu güç ėden yad olaydı / Beg anuŋ ̮hānumānını alaydı / Urur neşter yad eline / Velī ditrer eli gendü ḳoluna*** (Fąhrī 1974 [1367] no. 346-347). × ***Yad er çıḳdı gitdi ve dürger aŋul aŋul tąhta aġdı, oturdı.*** (a.e. s. 88). × ***Benüm mālum mülküm yadlar elinde ʿāriyetdür.*** (Ferec 855/1451 v. 35a). × ***Yad u biliş ḳatında berāberidi.*** (a.e. v. 71a). × ***Çün aclıḳlar susuzlıḳlar çekdi, āḫır bir yad iḳlīme düşdi.*** (a.e. v. 238b). × ***Ḳardaşı geldi. ḥişārı berkitdi. İmdi kerem ėdüŋ atasınuŋ memleketini bu yad leşkere yıḳdurmaŋ dediler.*** (F. Giese 1929

[890/1485] s. 90). × ***Bunlardan mā'ādā şöyle ki yanaşan kimesne yad vilāyetden risālet ile gelmiş ola, ol taḳdīrde sā'ir mevānī' gözedilmeyüb her ne ḥāl ise pādişāhlaruŋ saġ cānibinden yanaşdurula ve ḳaṭ'-i kelām ve vaḳf-i peyām vāḳi' olduġı gibi ilerüce çıḳub selāma ḍurub müfāraḳat eyleye.*** ('Ālī 1982 [1581] II, 231). × ***Hemān-ki mezbüruŋ bu yüzden ẓuhürı yad ėlden gelme ecnebīlere ma'lüm oldı.*** ('Ālī 1956 [1586–87] s. 122). × ***Ne peder yār olur ne ḳardaşuŋ, / Yadlar ḥidmetiyle ḫöş-demsin.*** ('Ālī 1977 no. 34). × ***Yanko mel'ün gördi kim çāre yokdur, at sürüb ilerü safa çıkub küffār-ı ḥākisāra istimāletler vėrüb dururken 'asker-i İslām tarafından bir kurşun atını vurdı. Ol sā'at atıyla ve yad yaraġıyla bāzār damından kelb uçar gibi güldürrarak yıkıldı.*** (Ġazavāt-ı Sultān Murād 1978 s. 21). × ***Bu yad ėllerde be deryā-yı 'ışḳa āşinā oldum, / İlāhī, vādī-yi ġurbetde bīmār olmasun kimse!*** (Ẕātī 1987 [16. yy.'ın ilk yarısı] III, 182). × ***Anuŋ degme bir beytine tercüme / Düzüb sürmedüm yad sözi ḥarcuma.*** (Ferheng-nāmei Sa'dī 1340–42 s. 4 no. 49). × ***Çü yad er yüzin görüp 'avrat güler / Erine di[r] ögünme erligile*** (a.e. s. 63 no. 762). × ***Yad er gözi göricek kör olsana / Çü evden çıḳa 'avrat girsün sine.*** (a.e. s. 63 no. 764). × ***Oġul cün-ki dükede on yaşını, / Yad ādem anuŋ ėtme yoldaşını.*** (a.e. s. 64 no. 776). ***yad ve biliş*** 'yabancı ve tanıdık, tanıdık tanımadık' H. Vámbéry 1901 s. 151. × ***Ben bir 'avratam. Yėrüm bucaḳ yaraşur. Cün pādişāhlık 'uhdesi üstümdedür, her ėyü yavuzıla, yad u bilişle hem-sa̱hun olmaġum gerekdür. 'İffetümden bu nesneyi revā görmezem.*** (Ferec 855/1451 v. 49a). × ***Yad u biliş ḳatında berāberidi.*** (a.e. v. 71a). × ***Benüm da̱hı uş buŋa beŋzer işim / 'Ayblamasun yadum ve bilişim.*** (Ferheng-nāmei Sa'dī 1340–42 s. 6 no. 64). × ***Dilümizde ol dost adı cānumızda ol dost dadı / Gönlümüzi ol dost aldı unutduḳ yad u bilişimiz***. (Eşrefoġlı Rūmī 1286 s. 51). (ablatif ile) 'yabancı olmak' × ***Gemiden ḍaşra geldi, ḳızdan vefādārlıḳ istedi. Ḳız eyitdi: "Henüz biri birimüzden yaduz. Ḳatlan, biri birümüze küstā̱h olalum. Hem ḳarnumuz acdur. Yėmecük ne varısa, yėyelüm. Andan işümüz var-ise görevüz."*** (Ferec 855/1451 v. 99b). ***yad ol-*** 'yabancılaşmak, yabancı olmak, unutulmak' DS 4115. × ***Ataŋ anaŋ ḳardaşlaruŋ yad olup senden ayrıla / Şol ėtdügüŋ ẓulmüŋ hep dādı senden alına.*** (Eşrefoġlı Rūmī 1286 s. 33). × ***Varın viren utanmaz, baldızın alan yad olmaz.*** (Velet İzbudak 1936a s. 48 no. 443).

yâd 'hatırlama, hatır, zihin' J.W. Redhouse 1890 s. 2181 <Fa. ***yād*** 'remembrance, recollection, memory; waching etc.' F.J. Steingass 1892 s. 1524. × ***Şimdi bu geçmiş zamanın tatlı yadlarile avunmağa uğraşıyordu.*** (H.R. Gürpınar 1933p s. 46). ***yâd et-/yâd eyle-*** 'hatırlamak, anmak, düşünmek': × ***İrem gülzārını yād ėtmek oldı / Cemālüŋle cihān oş cennet-ābād.*** ('Ömer bin Mezīd 1982 [840/1437] s. 135). × ***Va'dei vaṣluŋ içün, işitdük, ey peymān-şiken, / 'Ahd-ı bī-bünyādı çün yād eylemişsin, eyleme!*** ('Ömer bin Mezīd 1982 [840/1437] s. 235). × ***Ḳorḳarısaŋ ki sözüŋi sırruŋı kimseye dėyem, eymān-ı muġallaẓa ḳesem yād ėdeyim ki saḳlayam.*** (Ferec 855/1451 v. 144b). × ***Bir manḳur içün nāmı Hudāyı biŋ kerre yād ėdüb andlar vėrürler. Ḥattā bir mertebe de ġılẓet ėderler ki taşadduḳ ėtmege and içer-***

sin. (ʿĀlī 1975 [1599] s. 126–127). Az. × ***Ġämär. Ah, sän nä daş üräkli ḳardaşsanmış. Mäni heç yad edirdinmi?*** (S.S. Ahundov 2005 s. 221). ***yaddan çıhart-*** 'unutmak': × ***Cäbi, sän öläsän bu gecä, ağan Mehdi bäyi tämiz süngä çäkiblär. Yaḫşı ki, hälä papağını da yaddan çıḫartmayıb.*** (S.S. Aḫundov 2005 s. 48). ***yâd dut-*** 'hatırlamak, hatırında tutmak': TS 4189. × ***Kelīleyile Dimne söyleşmeginden oyanmışıdı, bularuŋ sözin tamäm diŋledi ve yäd dutdı, hīç nesne dėnmedi ve kimseye daḳı dėmedi.*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 61). b. ***kasem***. ***yadına düş-*** Az. 'aklına gelmek, hatırlamak, hafızada yeniden canlanmak, hatırlanmak' DS 4114, ADİL 2006 IV, 498. × ***Amma ḫöräyi o ġädär dä yemäli olmur. İllärlä badımcan ḫöräyi yemäsäm heç yadıma düşmäz.*** (Molla Näsräddin 2004 s. 22). × ***İndi yaḫşıdı ki, sän soruşdun, yadıma düşdü.*** (a.e. s. 52). × ***Yol ilä gedä-gedä fikir edirdi; birdän yadına düşdü ki, Hacı Saleh öländä öz ġızıl saatını ona bağışlamışdı.*** (Cäfär Cabbarlı 2005 IV, 206). ***yadına gel-*** 'aklına gelmek, hatırlamak': × ***Bu beyt daḫı yäduma geldi.*** (Ferec 855/1451 v. 114a). ***yadından çık-*** Az. 'hatırında olmamak, aklında olmamak, unutmak' ADİL 2006 IV, 498. × ***Hämin gecä Osmanlı paşası da, şoġäribin adı yadımdan çıḫıb, min atlı ilä gäldi.*** (Ġaçaġ Näbi 2009 s. 398). ***yad ḳıl-*** 'hatırlamak' TS 4189. × ***Ol kimesne teväbiʿine bezli dīnär u direm ėtdügini yäd ḳılmaḳ, fi l-meṣel aŋa "sen dün-himmetsin" dėmekdür.*** (ʿĀlī 1587 v. 133b). × ***Fürümändalar göŋlini şäd ḳıl / Fürümändalıḳ günini yad kıl.*** (Ferheng-näme-i Saʿdī 1340/42 s. 25 no. 302). × ***Ol kimesne teväbiʿine bezli dīnär u direm ėtdügini yäd ḳılmaḳ, fi l-meṣel aŋa "sen dün-himmetsin" dėmekdür.*** (ʿĀlī 1587 v. 133b).

yada- 'ızdırap çekmek, muzdarip olmak, acı çekmek' TS <Mo. ***yada-*** a.m. O.N. Tuna 1972 s. 243. × ***Apaŋsuz yaŋlış işe uġradum / Yavu oldı vü uş iŋen yadadım.*** (Mesʿūd b. Aḥmed 1991 [14. yy.] s. 384).

ya da (bağlaç) 'veya' <Fa. ***yä*** + Türkçe ***da*** × ***Kahve deyince akla cigara dumanları, çay bardaklarının şıngır-mıngırları, domino, tavla ya da pişpirik şamatası gelmelidir.*** (S. Birsel 1961 s. 96). × ***Annem çok becerikli kadındı. Eline biraz kıyma, yağ ya da peynir, pekmez geçmeye görsün, kaçamak yapardı, börek ya da poğaça bile pişirirdi bize, bahçedeki çalı çırpı ateşinin üzerine oturttuğu tavada.*** (H. Özkan 1979 s. 22). × ***Kale ve eski kentin kalıntıları arasında dolaştık. Kilimlere, el dokumalarına, pet şişelere, votka ya da rakı şişelerine doldurulmuş, ev yapımı olduğu söylenen zeytinyağı şişelerine, kahverengine çalan şekilsiz —yine ev yapımı ve çok faydalı —sabunlara, küçük poşetlere konmuş kekik, nane, ısırgan-otu ve kantaronlara alıcıymış gibi baktık.*** (C. Kavukçu 2001 s. 73).

yaddaş 'hafıza' ADİL 2006 IV, 498. ××.

yâdegâr b. ***yâdigâr***.

yad el 'uzak yer, yabancı yer, gurbet' TS 4189. × ***Ḳaçan endämlarınuŋ birisi aġrır olsa şol otlar kim aŋa aşşı ėder ıraḳ yollardan ve yad ėllerden getürürler.*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 10). × ***Novada ḥāṣıl olan ṭuz tamäm ṣatılduḳdan ṣoŋra ġayri yad ėllerden ṭuz getürüp***

satarlar. (F. Kraelitz 1921 [15. yy.'ın ikinci yarısı] s. 92). × ***Hemān-ki mezbüruŋ bu yüzden ẓuhürı yad élden gelme ecnebīlere ma'lüm oldı.*** ('Ālī 1956 [1586–87] s. 122). × ***Yād élden gelme bir 'acemī ṣaḥṣ iken...*** ('Ālī 1975 [1599] s. 166). × ***Bu yād éllerde be deryā-yı 'ışḳa āşinā oldum, / İlāhī, vādī-yi ġurbetde bīmār olmasun kimse.*** (Ẕātī 1987 [16. yy.'ın ilk yarısı] III, 182). × ***Salihin ağası ve Salihlerin, Salihlerin, Salihlerin, binlerce Salih'in ağası, babası Çanakkale içinde vurulurken, yâd ellerde kalırken Niko'nun ve Nikoların ağası yaman birer aşçı, yaman birer tüccar olmuştu.*** (T. Buğra 1963 s. 44). × ***Gül döşedim zembile / Gözyaşım sile sile / Yâdellere bıraktım / Yavrumu bile bile.*** (Musahipzade Celal 1936gg s. 79).

yades 'lades' J.W. Redhouse 1890 s. 2181, DS 4114 <Fa. ***yād est*** 'hatırda, hatırımda': × ***Birader! Bizim iş işlikten çıktı, yades oyunu şeklini aldı. Ne zaman gidip sorsam "aklımda" diyip geçiştiriyorlar.*** (Süleyman Tevfik 1930 s. 27).

yâdgâr b. ***yâdigâr***.

yadırga- 'alışamamak, yabancılık çekmek, yerinden soğumak' J.W. Redhouse 1890 s. 2181, H.Z. Koşay–İshak Refet 1932 I, 410, DS 4114 < ***yad*** 'yabancı' + isimden fiil yapan ***-ırga-*** genişlemesi b. ***azırga-*** ⊡. × ***Meclisten önce Melek bir yadırgama hissi duydu. Sonra kendini en dostları içinde yapayalnız hissetti.*** (S.F. Abasıyanık 1944 s. 34). × ***Kenana öyle geliyor ki hanımın, yarı dilini dişlerinin arasına sıkıştırıp duran saçaklı ve pasaklı Pekinuva köpeği ihtiyar adam hududu aşar, salona adımını atarsa muhakkak homurdanmakta ve o ön tarafta bulundukça -tramvaya binmek zorunda kalmış hususi otomobilli biri nasıl muhitinden saymadıklarını yadırgarsa- bir türlü rahat edememektedir.*** (R.H. Karay 1947 s. 63). × ***Abdi efendi yerine Naşid'i sahnede gören seyirciler, önce yadırgar gibi olmuşlar, fakat az sonra keyifle, makaraları koyuvermişlerdi.*** (B. Arpad 1961 s. 18). × ***Ayvansaray'da veya Hırkaişerif'te evlenmiş, çoluk çocuk sahibi olmuş, bizim kıyafetimizi uzviyetlerinin itiyadı hâlâ yadırgayan Çin müslümanları, siyah kalpaklı, belleri gümüş tokalı kemerlerle sıkılı Kafkaslılar...*** (A.H.Tanpınar 1992 s. 11). × ***Çok yadırgadığım bir şey var, onu söylüyeceğim... Farkındasın, evelemekle kalmıyorum, uzattım bile...*** (B. Karasu 1994na s. 118). b. ***azırga-***, ***eşirgen-***.

yadırganlık 'tuhaflık' <***yadırga-*** + fiilden isim yapan ***-n*** + nomen abstractum ***-lık*** eki ?. × ***Enistemizin bu yadırganlık devresinde esvapları, biçimsiz garip ve buruşuk kumaşlı, hülasa, gülünç, yanında bulunanları adeta mahçup edecek şeylerdi.*** (A.Ş. Hisar 1996 s. 18). Krş. ***eşirgen-***

yadırgı 'yabancı; yadırgayan' H.Z. Koşay–İshak Refet 1932 I, 410, DS 4114, Ö.A. Aksoy 1946 s. 720. × ***Ḳırḥ yılda bi doġru söz söylemiş. El yurdı başka ḳuşların yuvasıdır. Sen ne ḳādar olsa onlara yadırġısıŋ, bir gün olur atallar.*** (E.H. Tepeyran 1326y s. 169). × ***On iki saatlik yorucu bir işten sonra kavuştukları hürriyetin neşesiyle güneşe karşı gerinen, birbirini kovalıyan, birbirlerine yaslanarak iplikâne kızlarını seyreden, lâf atan delikanlı dokumacılar, fabrika mey-***

dan hammalları, yalın ayak çocuklar, bütün bu gürültü, şamata ve kaynaşmayı alışmamış, yadırgı gözlerle seyreden yayla memleket uşakları. (Orhan Kemal 1954b s. 20). × ***Yusufla Ali barakaya yadırgı gözlerle baktılar. Dürülmüş yataklar, şurya burya atılmış boş çimento torbaları, kırmızı tuğlalar, karyola gibi kullanılan şeker sandıkları...*** (a.e. s. 77). × ***Siverekli kahveden içeri nefes nefese girdi. Altı kollu iskambil oynıyan hamalbaşının yanına gitti: -Ağa, dedi, depoda yadırgı hambalları işbaşı yaptırdılar haberin olsun!*** (Orhan Kemal 1957 s. 7). × ***Siverekli, -Nolacak şimdi ağa? -dedi. Çatık kaşlarıyla sertçe baktı: -Ne nolacak? –Yadırgı hambal meselesi? Âdeta şahlandı: -Benim canım sağken o depoda yadırgı hambal çalışamaz!*** (a.e. s. 8). × ***Allah canını ala deli it! Depo sahabından avantasını almış, yadırgı hamballara bırakmış işi!*** (a.e. s. 13). ***yadırgı yadırgı*** 'yabansı yabansı, tuhaf tuhaf': × ***Devletin, otomobile sürat bağışlayan yolunda akıp gidiyoruz. İki yanımızda bodur agaçlar, harmanlar, akar sular ve jeep'e yadırgı, yadırgı bakan köylüler.*** (F. Otyam 1960 s. 86).

yâdigâr/yâdgâr/yâdegâr 'armağan, hatıra, hediye, mec. utanmaz adam' J.W. Redhouse 1890 s. 2181, Şemseddîn Sâmî 1318 II, 1523, M.Z. Pakalın 1972 III, 599. <Fa. ***yād-gār*** 'anything given as a memorial, a valuable present to a mistress or friend; a souvenir, keepsake; a monument, anything memorable, worthy of remembrance, or which recal of a person or thing to memory' F.J. Steingass 1892 s. 1525. × ***Ol vaḳt bu ḫatuŋ bennāya bir tāze vü pākīze şimşād destesin vėrdi. "Benden saŋa bu yādegār olsun, saḳla, bunı göresin, beni aŋasın avınasın. Solmış görecek olursaŋ, bilesin-kim ayagum vefā dāyiresinden çıḳmışdur" dėdi.*** (Ferec 855/1451 v. 19a). × ***Gitdüğümde baŋa bir deste tāze şimşād vėrdiyidi. "Yādigārum olsun; bu solıcak vefā dāyiresinden ayaġumı daşra basduġumı bilesin!" dėmişidi.*** (a.e. s. 20a). × ***Cāme vü engüşterī vu esb bende Süleymān beyġāmberüŋ yādigārıdur.*** (Ferec 855/1451 v. 143b). × ***Silāh ḳısmınuŋ ve edevāt-ı cengüŋ yād-gārını ḥazırlamış ola.*** ('Ālī 1982 [1581] II, 242). × ***Ḫuşūşā Mışr-ı Ḳāhire ve 'İrāḳ-ı 'Arabdan gelürler, daḫı İstānbüla vāṣıl ve vüzerānuŋ ḫalvet-serāsına dāḫil olmadın benüm-ile buluşurlar ve pīşkeş niyetine getürdükleri tuḥaf u yādigāruŋ zübtesini ve esb-i Tāzī ve şeh-bāz-ı pervāzī cinsinüŋ nebẕesini baŋa çeküb 'izz-i ḥużūrum-ile görişürler.*** ('Ālī 1982 II. 228–229). × ***Didüm ur laṭīf yara baŋa yādiġāruŋ olsun / Didi ḫışm ile be Ẕātī nice yādigār imişsin.*** (Ẕātī 1987 [16. yy.'ın ilk yarısı] s. 93). × ***Dipdeki köşede biri oṭuran, açık renk esẖābli biri var. O, 'İrfān beg dedikleri, o yādigār... Onuŋ buynuna ḳolunu dolamış, yayıḳ yayıḳ gülen hergele de şoför 'azīz...*** (M. Yesari 1928 s. 203). × ***Murād, polisiŋ: "ma'lüm eşḫāṣ" diye şaydığı nāmlı yādigār arasında "Hanım Evlādı İnce Yusuf" ismini duymuşdu.*** (a.e. s. 221). × ***Tesbīḥli yādigār cāmi'de 'acabā şimdi ṣüret-i ḥaḳdan naṣıl evrād-ı tezvīr çekiyor.*** (H.R. Gürpınar 1339 s. 43). × ***Yādigārlar niẓāmāṭ-ı 'askeriye tevsīḫ olunursa muḥaḳḳak olan zevāl-i menfa'atlerinden endīşe-nāk idi.*** (Aḥmed Luṭfī 1328 VIII, 361). × ***Baḥr-ı maẕmuŋ dür-i yetīmi geçen / Südlücedeki yādigār eyü mi.*** (Ġazālī 1973-74 [ca. 1530] s. 232). × ***Ters-ḫāne***

emīni Körce Velī / Kātibi ḳırca yādigār eyü mi. (a.e. s. 233). × ***Onların bir Hamzası varmış... uşakları. Bakınız onun adını iyi bilirim, o bir misilsiz yadigâr, her türlü metholunsa şayan.*** (Aḥmed Vefīḳ Paşa 1933db s. 90). × ***Sizin aşıkınız yadigârı öyle benim dekbazlığımdan şüphelenmekten, benim safdilliğime leke bulaştırmaktan ise ben ona diyeyim ki o kendini okutsun.*** (Aḥmed Vefīḳ Paşa 1933ia s. 8). × ***Berlinde bir az ziyādece münteşīr gördüğüm bu şīvei müẕehhebe ba'żıları "Büyük Frederik" yādigārı diyorlar.*** (Cenāb Şahābeddīn 1335 s. 125). × ***Çorāb giymegi bile zevā'idden ṣayan ṣoŋ moda yādigārlarına denecek, kollar koltuklara, bacaḳlar ḳalçalara ḳadar a'yān, eŋse, göğüs hākeẕā. Bu çıplaġı demirci prostelāsı ḳadar da ehemmīyet-i kesāfeti olmayan yeŋi çıḳma "eponj", eski bürümcük taḳlīdleri mi örtmüş 'add-edilir?*** (Aḥmed Rāsim 1926 s. 179). × ***"Benden bu saŋa yādigār olsun" dėyüb süvār olduġı raḥşuŋ saġ yanından ḫışt çıḳarub...*** (Ş. Elçin 1977–78 s. 215). × ***A zavallı! Bundan sonra sen bir yere gidemezsin; çünki vefat etmişin. Şimdi seni güzelce techiz ve tekfin etmek biz mahallelinin borcudur; çünki kimimizin bizzat hocası, kimimizin akrabası, kimimizin baba yadigârı dostu, kimimizin ahbabısın...*** (N. Boratav 2006 s. 252). ***yâdigâr efendi ol-*** 'ölmek': × ***Ah cehennem zebanisi suratsız köse, hain, yadigâr efendi olmuş gitmiş ha? Hayır hayır ölmemiştir, bu öldürmüştür***. (Feraizci–zâde Mehmed Şâkir 1979 s. 133). ***yâdigâr kal-*** (ablatif ile) 'birinden hatıra kalmak, ölen biri tarafından geride bırakılmak': × ***Velḥāṣıl ecdāddan yādigār ḳalan bir çoḳ rabıṭalar bu adamları bir birine baġlayor.*** (Aḥmed Şerīf Önay 1326 s. 280).

yadlı yabancı 'yerli yabancı, tanıdık tanımadık' × ***Halep'ten, Beyrut'tan, Şam'dan mal alıp sevkediyorlar. Sonra Mısır'a dolaşıyorlar. Mısır'a vardıklarında, tellâl ünnetiliyor: —Yadlı yabancı, yedi yaşından yetmiş yaşına kadar, falan sarayın önüne toplansınlar! diye.*** (M. Tuğrul 1969 s. 301).

yad-yadırga Az. 'yabancı, bilinmeyen, tanıdık olmayan' × ***Baḫ, män buna gülmüşäm ki, ölkäni başdan-baha zindana çevirän bu ġolu bağlı caninin baş härämi äyläşdiyi, gäzindiyi bu färşlärin altında görün nä ġädär dä yad-yadırġa adam vardır.*** (Süleyman Rāhimov 2005 I, 279).

yaf'alala 'Arapça, Arapça fiil çekimi ?' × ***Taṣarrīfāt ẕihnimden çıḳmış ḫtiyārlıḳla artıḳ çekemiyorum. Yardım etmez misiŋiz? Şemsī birdenbire ciddīleşerek: -Biz mektebde "yaf'alala" oḳumadıḳ.*** (H.R. Gürpınar 1340 s. 338).

yaf'alcı 'tacizci' <Ar. ***yaf'al*** + Tk. isim yapan ***-cı*** eki, b. ***evci***, b. ***attarcı*** ⊡. × ***Ol daḫı dünle vardı. İlerüki ḥāl anuŋ dahı başına gelüb zīr-i zemīn ḳapusına varıcaḳ maḥbüs vezīr: "köylüler, yaf'alcılar geldi" sanub varıdı, bir bucaḳda epsem yatdı***. (Ferec 855/1451 v. 24b).

yaf'alla-/yef'alle- 'kuşak çözmek, cima etmek; cinsel ilişkide bulunmak, düzmek, koitiren' H. Duda 1930 s. 117, H.J. Kissling 1937 s. 700, H. Aktunç 1998 s. 307, R. Dankoff 12004 s. 280. <Ar. ***yaf'al*** 'o yapar' + isimden fiil yapan ***-la-*** genişlemesi, b. ***acabla-*** ⊡, ***aḫşamla-/akşamla-*** ⊡ ××.

yafır yafır (mec.) 'alev alev' × ***Bacaklarında, peyikleri diz kapaklarına kadar inen krizet şalvarlar vardı... —Yanıyom Mısdafa, dedi biri. Mustafa: —Ben de yanıyom, diye mırıldandı. —Ben öyle yanıyom ki... Yafır yafır... Birşey kırmak, birşey koparmak, birşey sıkmak istiyom.*** (T. Yücel 1954 s. 89).

yafta 'parça, tezkere, pusula' THASDD s. 1451, DS 4115, M.Z. Pakalın 1972 III, 599. <Fa. ***yāfta*** 'a receipt' F.J. Steingass 1892 s. 1526, H. Eren 1999 s. 437. ***yafta yafta*** 'parça parça ?'. × ***Çocukluğumun içimi gıcıklıyan en tatlı hatıraları çınarların yafta yafta gölgelikleri altında çeşit çeşit oyunlar oynamakla geçti.*** (C. S. Gürler 1939 s. 95).

yaftala- 'etiketlemek' <***yafta*** + isimden fiil yapan ***-la-*** eki. × ***Yeni ama yalnız onun için yeni, başkaları daha önce görmüş bu eşyayı, adlandırmış, yaftalamış. Yani çocuk, düzenlenmiş bir albümü karıştırmaktadır, bu bakımdan daha huzur içindedir.*** (C. Meriç 1992 s. 191).

AD. **yaf yaf** 'durmadan' DS 4115 <Fa. ***yāf*** ? 'vain, foolis, futile' F.J. Steingass 1892 s. 1526. ***yaf yaf et-*** 'istek uyandırmak, arzu uyandırmak, yanmak; çok istekli olduğunu açıkça belli etmek' DS 4115, H. Aktunç 1998 s. 303. × ***Gitmesen köy yeri batar, bunalırsın. Kendir kement zaptedemez seni, gidersin, mücerret gidersin. Gidince de eyleşebilir misin? Ne mümkün? Bu sefer sıladır içinde yaf yaf eder, burcu burcu kokar, üryalarına girer.... Ah bi gitsem, deyi can atarsın, sılayı ipinen çekersin sılayı.*** (Orhan Kemal 1954b s. 10).

yağ/yâ 'süt ve yoğurttan elde edilen madde, bitki ve çiçeklerden elde edilen sıvı madde; yağı andıran ve sanayide kullanılan minarel madde'. B. Atalay 1986 IV, 725. <ETk. ***yāg*** a.m. G. Clauson 1972 s. 895, krş. H. Eren 1999 s. 437. × ***Donuŋı çıḳar, bu yaġdan dörtün!*** (Ferec 855/1451 v. 38b). × ***Ol ḥoḳḳadan bir şīşe yaġ çıḳardı. Ol yaġdan bir pāre gendözine dörtdi, bir küpe bindi, ol küp ḳuş gibi havāya dügdi.*** (a.e. v. 60b). × ***Alsun, andan anı cölmekde duzıla biraz bişürsün, üstüne gelen yaġı cem' ėtsün, şīşeye ḳoysun.*** (Ferec 855/1451 v. 61a). × ***Ol sudan elin yüzin yudı, yaġ gibi, 'uẕvını yumşaddı, icdi: bal gibi dadı. Ḳatı yėller esüb anı egüb bükemez, ammā eṭrāfından reşāş ḥāṣıl olur.*** (a.e. v. 244b). × ***Ve yaylaḳcı olan kimesnelerüŋ ki çehār-pāsı ola her ḫāneden bir nügi yaġ alalar.*** (Ö.L. Barkan 1943 s. 158). ***yağa bala ver-*** 'kıymetini bilmek': × ***Paralarını alırım ama, yabancı kurda kuşa karşı da aslan gibiyimdir. Candarma gelir, tahsilda gelir.. Benim gibi müdür bulsunlar da yağa bala versinler. Bir başkası gelirse görürüm onların günlerini.*** (M.Ş. Esendal 1940 s. 97). ***yağ bağla-*** 'yağlanmak, kirlenmek; şişmanlamak': × ***Oṭurmadan içi yaġ baġlamış bodur masanıŋ / Yayılmış üstüne birçoḳ kāġıt ki, oynayanın, / Elinde yaġlı meşin ẓanneder görünce adam.*** (M.A. Ersoy t.y. s. 164). × ***Çoḳdan size diḳḳatle bakmamışdım; dedi. Zavallı dostum, meger ne ḳadar değişmişsiŋiz; ṭıbkı bir 'Osm̱ānlı paşası gibi yaġ baġlıyorsuŋuz.*** (Y.K. Karaosmanoğlu 1928 s. 180). × ***Kış uykusuna girerken, bazı hayvanlar da çok çok yiyerek yağ bağlarlarmış ya... kendimi onlara benzetiyorum.*** (M. Bedri Kanok 1984 s. 89). (Argo) ***yağ çek-/yağ yak-*** (datif ile, mec.) 'pohpohlamak, yaltaklanmak, gönlünü okşamak, dalkavukluk etmek' H. Aktunç 1998 s.

303. × ***Daha bundan bir hafta önce, kalktı yerini Nabi Beye bu Hamdi Bey verdi. Mutlaka var bir şeyi bu Hamdi Beyin, çünkü çok yağ yakıyor Nabi Beye.*** (M. İzgü 1993 s. 150). × ***Ama Salih çok şaşırmıştı kendi haline. Bu anda bu bakır dağı da nereden aklına gelmişti. Besbelli, yağ yakmak istiyordu Cerrah Aliye.*** (Yaşar Kemal 1976 s. 370). ***yağ gibi*** 'sarsıntısız; zorlamadan, hiç zorlamadan': × ***Filḥakīka öyle güzel bir "b" ki,... yağ gibi. Faḳaṭ... faḳaṭ bu güç yazılacaḳ!.. Biḷhāṣṣa teknesi ḳolay benim ḳalemiŋ ucunda böyle laṭīf bir iŋhinā ile çıḳamayacak...*** (Aḥmed Rāsim 1927 s. 88). × ***Su ilâve etmiyerek bardağı birden çekti; çatala bile lüzum görmeden elile zifirli parmaklarını daha siyah gösteren bir parça peynir kopardı. Fazıla: —Sen de yuvarla bakayım... Yağ gibi gidiyor, alimallah!.. Fazıl: —Beni bırak... diyordu. Sen istediğin gibi keyfine bak. Ben yavaş içerim, ağır içerim, hiç içmem...*** (F.C. Ulunay 1941 s. 259). ***yağdan kıl çeker gibi*** 'kolayca, hissettirmeden': × ***Benim bildiğim enişte ise hepsini yoluna kor, düzeni yerine getirir, yağdan kıl çeker gibi Molla beyi bu çirkeften kurtarıp Pembemizin koluna takar...*** (S.M. Alus 1933p s. 223). × ***Avukat, boşanmayı sağlamak için usulünce müzakerelere girip, adamın eline yüklü bir para vererek, yağdan kıl çeker gibi skandala dönüşmeden halletmişti işi.*** (P. Celal 1985 s. 136). ***yağı bala kat-*** 'yapılacak işi cazip hâle getirmek ?': × ***Koltuğa veren şişman hanımefendi arkalarında, merdivenin son basamaklarına yaklaşırlarken, eski bir muhibbesine çapkınca göz kırparak, mırıldandı: —Yağı bala kattım!.. Sofadakiler de açıldılar. Fakat güveyde tuhaf bir telâş vardı.*** (F.C. Göktulga 1943 s. 91). ***yağın erit-*** 'korkutmak; istek uyandırmak': × ***Ḥuṣuṣā işbu deryā ḥavf yėridür / Kim ehlinüŋ de ol yağın eridür.*** (Pīrī Re'īs 1988 [932/1525] I, 56). ***yağını veren Allah bulgurunu da verir*** 'bir iyilik gerçekleşti ise başka biri de gerçekleşir': × ***Hiç yoktan galır mı be herif; işte yaptığımız bi iyilik varmış ki garşı geldi: Allah bi şapka saabı etti. Yağını veren Allah bulgurunu da verirmiş. Güzelce yamalığını da buldum.*** (M. Makal 1957h s. 57). ***yağ kok-*** 'söz ve davranış dalkavukluk olduğu anlaşılmak' H. Aktunç 1998 s. 303. ***yağla bal kimi ol-*** Az. 'çok iyi geçinmek, çok yakın olmak, çok iyi anlaşmak': × ***Näbi ilä Häcär bir-birilä yağla bal kimi oldular.*** (Ġaçaġ Näbi 2009 s. 11). ***yag ile bal karış-*** 'daha istek uyandırıcı olmak, daha fazla keyif vermek': × ***Ṭoḳınsa lebi bir birine ḳılsa tekellüm / Bir arada yaġ ile ḳarışur ṣanasın bal.*** (Ẕātī 1970 [16. yy.'ın ilk yarısı] II, 360). ***yağla balla kes-*** 'kibarca araya girmek, birinin sözünü çok kibar biçimde kesmek': × ***Ḳorḳudan ṣarṣılan siŋirleriniŋ bütün te'sīri diline ṭoplanmış şeb-i yeldāniŋ sözlerini yaġıla balla kesdikden ṣoŋra Ḫalīl aġayı aramaya başladılar.*** (H.R. Gürpınar 1926b s. 394). ***yağ yemez, yağcıyı öldürür*** 'işe yaramaz, faydadan çok zararı olur, beklenmeyecek şeyleri yapar': × ***Çokları beni tanıyıp "Bu âdemden memul olunmaz (umulmaz) bunda bir yanlışlık olmalı" dediler ise de dinleşilmedi. Bazısı da "Harlamayan sudan korkulur, bu bir eli göğsünde şeytana benziyor, zira niceler var ki yağ yemez yağcıyı öldürür" dediler.*** (E. Misailidis 1986 [1872] s. 412). × ***Fakirliğe takviyet vermemek (güçlendirmemek) için hiç fukaraya sadaka vermez idi, ama yağ yemeyip de yağcıyı öldüren gibi, daima kontrabanda eder, yani gümrükten mal kaçırır idi.***

(a.e. s. 609). ***yag yogurtdan mı olur, yogurt yagdan mı olur bildür-*** ‘gününü göstermek, hangisinin diğerinin sebebi olduğu belirsiz olmak’: × ***Ayrancılara zemāne yaġ yoġurtdan mı olur, yoġurt yaġdan mı olur bildüre.*** (M. Çavuşoğlu 1977 [16. yy. başı] s. 152).

(Argo) ‘övgü, aşırı övgü’ H. Aktunç 1998 s. 303.

yağ- ‘yağmur, kar, dolu düşmek’ <ETk. ***yag-*** a.m. G. Clauson 1972 s. 896. × ***Ne yaġmurdur ki yaġdı cān üzerne, / Ki cāndan biŋ gülef, biŋ bāġ bitdi?*** (Sulṭān Veled 1958 s. 42). × ***Bir gün ḳażā-yı āsumānī bulıt ḳopdı, ra‘d caġırdı, barḳ deprendi, yaġmur yaġdı, yėl esdi.*** (Ferec 855/1451 v. 32b). × ***Nā-gāh yėl u ġubār ḳopdı, havādan ḳan yaġdı, andan bir ulu cesed yėre düşdi.*** (a.e. v. 148b). ***yağan yağmur esen yele yetme-*** ‘kazanç hemen elden çıkmak, beklentileri karşılamamak’: × ***Tayfalara, eski alacaklarına karşılık, kırk-elli lira ayırır. “Yağan yağmur esen yele yetmez!” Bazı defa da maaşlarını yolda kaptandan alacaklarını söyler. Martaval! Bu adamlar, aldatıldıklarını yarı yolda anlarlar***. (Reşat Enis 1944 s. 284). ***yağıp es-*** ‘hakaret etmek, tehditler savurmak’: × ***Babası bu bir tek olaya dayanarak genellikle insanlara yağıp esmiş, tümünü hırsızlıkla suçlamıştı.*** (Y. Atılgan 1974 s. 21). × ***Söylüyor, soruyor, bağırıyor, Hazırgada. Yağıp esecek, ortada eksik yok. İçeri giriyor, dışarı çıkıyor.*** (Ü. Kaftancıoğlu 1983 s. 159). × ***Söz çevirmek değil, babalarının önünden geçmezlermiş de.. Bilmem ne de. Yağıp esecekti gene. Biz geçtik mi? Kıymetimiz bilindi mi?*** (M. Başaran 1992 s. 106).

AD. **yağ** b. ***yagı***

yağalu ‘yağmurlu, yağışlı’ <***yağ-*** + fiilden isim yapan ***–a*** + sıfat yapan ***-lu*** eki × ***Rüşen eyler bārī geh geh anı berḳ-ı tāb-nāk / Bir yaġalu gice yeg biŋ gündüzümden dostlar.*** (Ẕātī 1967 [16. yy.’ın ilk yarısı] I, 264). Krş. ***yaġalur*** TS 4192.

yağan-/yağın- ‘tehdit etmek, düşmanlık etmek, kin bağlamak; yapmak istediği kötülüğü şurda burda söylemek’ Meninski 1680 III, 5580, O. Blau 1868 s. 240, TS 4192, DS 4416, 4119. × ***Yaġanurmış baŋa düşmen ey dost / Berü gelsün erise işte meydān.*** (Naẓmī 1928 [16. yy.] s. 48). × ***Ol çuvalı evine iletince şāhuŋ zıḳḳı çıḳdı ve ṭurmayup şāh şeẏhe yaġanurdı. Elḳıṣṣa şāhuŋ ḥammallıḳdan ṭākaṭı ṭāḳ oldı.*** (M. Belletête 1812 s. 29). × ***Kahvede yaptığı konuşmadan beri açıktan açığa yağınıyordu ona Muhtar. Ödü kopuyordu seçimlerde karşısına çıkacak diye. Neye ayarttı, yanına çekti Gülsüm’ü?*** (M. Başaran 1992 s. 170). ***korkudup yağan-*** ‘tehdit etmek’ Meninski 1680 II, 3789.

AD. **yağar I** b. ***yağır***.

AD. **yağar II** ‘sırt’ H.Z. Koşay-O. Aydın 1952 II, 139, DS 4116. ××.

AD. **yağarnı** b. ***yağrın***.

yağcı ’yağ üreten veya satan; yalaka, pohpohlayan, dalkavuk’ DS 4118, H. Aktunç 1998 s. 303. <***yağ*** + isim yapan ***–cı*** eki, b. ***evci***. b. ***attarcı*** ⊡ × ***-Bugünkü ahçılığı öldüren pahalılık mıdır? Adam cevap verdi: -Pahalılıktan ziyade bizi yağcılar mahvetti bayım... Ahcı marifetinin yarısını yağcıya borçludur. Hele bizim yemeklerin temeli iyi yağa***

dayanır. İyi, temiz yağsız ahçı, tüfeksiz avcı gibidir. (H.F. Es, Ahçıbaşının Protestosu, Akşam 22.5.1946). × ***İçlerinde bir Yamuk Osman vardı. İlk sicili o almıştı bizden. Kel Mahmut'un dersinde tam 45 dakika yağcılık etmiş, her cümlesini "evet efendim"le cevaplandırmıştı. Yağcılarla savaşanların başında Güdük Necmi de vardı. En önde oturduğundan herkesin yüzünü daha kolay görebildiği için "yağcılarla mücadele" kurumuna girmişti.*** (R. Ilgaz 2007 s. 129).

(Argo) **yağcılık** 'dalkavukluk' H. Aktunç 1998 s. 303. <***yağcı*** + nomen abstractum yapan ***-lık*** eki, b. ***ağırlık*** ⊡. × ***"Tamam. Yağcılığa başladın gene," dedim. "Demek Adapazarı'na gidiyorsun ha?" dedi Edip Cansever, Hayati'nin çenesini tuttu. "Yüzüne son bir kez bakayım da unutmayayım." Baktı uzun uzun, bakışlarını vücudunda dolaştırdı.*** (M. Buyrukçu 1982 s. 48). × ***Aman Kılçık beyciğim, iki gözüm... bir sürü yağcılık! Derhal bir Chevrolet koşturuyoruz, gönülleri oluyor. Eh, gör beni, göreyim seni.*** (A. İlhan 1982 s. 132). × ***Vardım yanlarına, önümü ney ilikledim. Amma şapka ney çıkarmadım. Yalancılık yağcılık yok. Teker teker toka ettim hepsinin elini, "Good good..." deyip duruyorlar hep.*** (F. Baykurt 1967a. s. 77). ***yağcılık et-*** 'dalkavukluk etmek': × ***Belkim gelecek sezon transfer ederler beni diye yağcılık etti. Bak arkadaş, ben bir daha bu ineğin olduğu takımda yokum.*** (H. Taner 1969 s. 94). ***yağcılık yap-*** (datif ile) 'dalkavukluk etmek': × ***Beni alt etmek için düşmana yağcılık yapar. Kadın böyle mi olur. Çok afedersiniz kardeşlerim, (bu özür, mektubu okuyacak askerî sansür için yazılmış olmalı) bir yatakda benimle eyi, ondan sonra tamamen kötüyüm. Ben mezara kadar yanarım buna. Etme Karım Boyabat'a gitme dedi, Hüseyin'e yağcılık yapayım diye gitti.*** (S. Soysal 1971 s. 97). × ***Parayı kumarda ezmeyi biliyordun da, silahı mı bilmezden geliyon sülalesini ....m, ben kime yağcılık yapmışım ulan, kime yağcılık yapmışım? Kendi polise yağcılık yaptı da hava aldı.*** (a.e. s. 97).

yağcıoğlu 'hokkabaz' × ***Bir taraftan zibidi "yamak," usûl ile "daire"sini tıngırdatırken ötede "pehlivan" ince ince kestiği pamuk ipliğini keten helva diye onun burnuna sokuyurdu: -Buyurun! -Aferin be yağcıoğlu, çok nezaketlisin! "Terbiye'yi de beraber götürdün be! Belediye kavasları nezakette senin yanında koruk şerbeti gibi hafif kalır.*** (R. Enis 1947 s. 86).

yağda- 'yıkamak, yıkayarak yağdan arındırmak' <***yağ*** + isimden fiil yapım eki ***-da-***, b. ***alda-*** ⊡. × ***Anası, elindeki asker gömleğini leğene bıraktı. Leğenin içi kipkirli kömür gibi kara bir suyla doluydu. Daha birinci sudayım." dedi annesi. "Git elini yüzünü yagda, ikinci suya sen vur şunları." Zührenin sol gözü çakmak gibi yandı-söndü.*** (Tarık Dursun K. 1966 s. 81).

yağdalı 'kirli, pis; tiftik ve yapağının yağlı, kirli durumu' DS 4418. × ***Odada bulunanlar cigaralarını yakmışlar, kendilerine göre konuşmaya başlamışlardı. Öteki üç hoca muska yazarken, sapı, yağdalı bir iplikle camına bağlı gözlüğünü takan Seyfi hoca, herbirine bir şeyler fısıldadı.*** (M. Makal 1954 s. 45). × ***"Yok muydu on kuruşun?***

"Ne on kuruşu canım, yirmi kuruş çay kahve. Tam yirmi kuruş, yirmi kuruşu verse Allah, şu yağdalı şapkayı havaya atarım. Yirmi kuruş yirmi bin taşın altında bugüne bugün. (M. Makal 1957k. 6). × ***Birisi şapkanın eskiyen siperine, çuldan sökerek yağdalı bir keten parçası yamatmış. Bütün bu yamalar, bir renk karşıdı olup kabartma gibi duruyorsa da, hiç yamalamıyan ya da karın barsak açıkta gezenlerden yine bir derece olsun iyidir.*** (M. Makal 1980h s. 79).

yağdanlık (mec.) 'yağcı' <Tü. ***yaġ*** + Fa. ***-dān*** 'içinde tutan, muhafaza eden' b. ***abdan*** ⊡, + ***dan***'ın fonksiyonunu kuvvetlendiren ***-lık*** eki, b. ***buhurdanlık*** ⊡. × ***Televizyonda bakıyorsun: Önde 'beyefendiler,' arkada yırtık yırtık gülen yağdanlıklar, tutsaklar.*** (P. Celal 1991 s. 461). (Argo) 'yağcılık' H. Aktunç 1998 s. 303.

yağdarılık/yağdarlık 'yağış' DS 4119. <Tk. ***yağ*** + Fa. ***dār*** 'mâlik olan'+ nomen concretum yapan ***-lık*** ?, b. ***abdar*** ⊡, ***ahfadiyelik*** ⊡ × ***Anası hemen atılarak: —Nahal olacak halimiz ağam? Ümmeti Muhammet tanığımız olsun ektiğimiz tohumu bile alamadık diyordu. Adamsa: —Baharın ilk önceleri yağdarılığa diyecek yoktu. Otlar tiksirdi, zabahları da bir iki ayazla kırağı yaptı.*** (Halikarnas Balıkçısı 1946 s. 147).

yağdarlık b. ***yağdarılık***.

yağı/yağ 'savaş; düşman' W. Bang-Kaup, A. von Gabain 1931 s. 512, B. Atalay 1986 IV, 726, İbn Muhennā 1340 s. 210, A. Caferoğlu 1931 s. 117, F. Argenti 2001 [1533] s. 288, Velet İzbudak 1936i s. 50, J.Th. Zenker 1876 II, 952. H. Vámbéry 1901 s. 176, H.Z. Koşay-O. Aydın 1952 II, 139, M.Ş. Yaltkaya 1934 s. 52, TS 4194, DS 4119, G. Doerfer 1973 IV, 1801, H. Eren 1999 s. 438, R. Dankoff 2004 s. 276. <ETk. ***yagı*** a.m. G. Clauson 1972 s. 898. Karaçay: ***cau*** W. Pröhle 1909 s. 147. × ***Ki o her laḫẓa yağı bolgay.*** (M.Ş. Yaltkaya 1934 s. 65). × ***Gözüŋ gāretle ėder cānaˬ hasāret / Kimesne görmedi bu resme yağı*** ('Ömer bin Mezīd 1982 s. 116). × ***Gelen yağıya ḳarşu gerdi rāh ile bī-tevaḳḳuf cenge başladılar.*** (Ferec 855/1451 v. 42a). × ***İmdi sulṭān 'Alāeddīneˬ habar vardı kim 'Osṃān ġāzinüŋ üzerine kāfirler ġalebe leşkerile varmışlar ḳardaşı Şaru Yatıyı şehīd ėtmişler. Her ḳanḳı kāfirüŋ leşkeri vardısa bildürdiler. Sulṭān daḫı eyitmiş kim ma'lüm oldı kim Ḳaracaḥiṣār tekürü bizümle yağı olmış dedi.*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 12). × ***Devletlü sulṭānum Arnavud vilāyetinüŋ ba'żısı İskendere yağı oldı. Sulṭānum buyurursa varayum Akçaḥiṣārı sulṭānuma alıvėreyim.*** (a.e. s. 123). × ***Dut elümi, düşmişem, eyle meded / Ḳoma yağı yıḳa ėlüm, eyle redd!*** (Enverī 1928 [1464] s. 41). × ***Yağı olan yėri vīrān ėtdiler. / Her ki ṭapmadıysa giryān ėtdiler.*** (a.e. s. 47). × ***Neˬ hoş bāgidi dirligüŋ bu bāġı /ˬ Hazān yėl aŋa olmasa yağı.*** (Fąḫrī 1974 [1367] no. 777). × ***Keremden luṭf ide ḳahr ola yağı / Şına düşmen başı iblis ayağı.*** (Şeyḫoğlı Muṣṭafā 1979 [1540] s. 309 no. 4764). × ***Emīr Süleymānuŋ bir ḳızı ḳaldı. Kaçup Ḳonsṭanṭiniyeye girmişlerdi ve bu ṭarafdan Vidin yağı olmışdı. Müsā Beg vardı ol ṭarafı aldı.*** (Oruc b. 'Ādil 1343/1925 s. 39). × ***Eflāk ile yağı olmışdı. Aŋa geçmegi ḳaṣd eyledi. Ḳaraman oğlından ve İsfendiyār oğlından çeri istedi, an-***

lar daḫı vėrdiler. (a.e. s. 43). × ***Suçın anuŋ yaradana bağışla / Eyle yağıya eylügi sağışla.*** (Fąḫrī 1974 [1367] no. 1936). × ***Çerimüz niçün böyle ġafil ola / Ki yaġı gelüp geçmege yol bula.*** (Mes'ūd b. Aḥmed 1991 [14. yy.] no. 937). × ***Savaş istenür dün ü gün baş açup / Yaġıdan bular dönmemişdür ḳaçup.*** (Mes'ūd b. Aḥmed 1991 [14. yy.] s. 256). × ***Seni yaġı nereden darımış güzel yurdum?*** (Dedem Ḳorḳut 1973 [14./15. yy.] s. 19). × ***Aŋa yaġı olanuŋ yüregi yaġı her çaġ / Ol ululıġı çerāġın anuŋ aydın eyler.*** (Naẓmī 1928 [16. yy.] s. 5). × ***Yaġı görincek daşıla od çaḳavuz, 'adüyı yanduravuz.*** (a.e. v. 243a). × ***Sipāhīnüŋ olmayıcaḳ yaraġı / Nite ṭurı bile göricek yaġı?*** (Ferheng-nāme-i Sa'dī 1340/42 s. 22 no. 260). × ***Anı kim urış gör diyü ṭurmadı / Sen öldür eger yaġı öldürmedi.*** (a.e. s. 23 no. 270). × ***Ḳarındur ayaḳ ṭutsaġı el baġı / Boġaz yasırı ṭaŋrıyadur yaġı.*** (a.e. s. 53 no. 648). × ***Bir iki çıplaḳ abdāl od buldılar çönerler.*** (Necātī Beg 1963 s. 202). × ***Varuban iş görenler ėşiginden / Ki kimse aŋlamadın keşiginden / Mu'ayyen ḳıldılar yaġınuŋ işin / dėdiler ̧Husreve gizlü ṣaġışın.*** (Fąḫrī 1974 [1367] no. 302 no. 937–938). ***düşman ve yagı*** 'düşman': × ***Henüz sen düşmen ve yaġı görmemişsindür dėdi. Murād bunuŋ bu sözini aṣlā 'aynına almadı.*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 172). ***dilsiz yagı*** 'sessizce kötülük eden ?': × ***Od ile su dilsiz yağıdır. Ateş ile sel dilsiz düşmandır, haber vermeden gelir.*** (Velet İzbudak 1936a s. 209).

yağın- b. ***yağan-***.

yağıncuk 'yığın, küçük yığın' H. Vámbéry 1901 s. 176. ***<yıgın*** + küçültme eki ***-cuk***. × ***Gücükligine ḫüküm ėden eyitdi: "Çökdügi yėrde ḳıġlarımış. Poḳı yaġıncuġıyıla durur, dağılmazımış. Ḳuyruġı olsa elbette salınub dağılsa geregidi.*** (Ferec 855/1451 v. 123b).

yağır/yağar l/yağrı/yanır/yaŋır 'semer yarası, binek hayvanlarının sırtında semer, palan vb. nedeniyle oluşan yara' Meninski 1680 III, 5546, O. Blau 1868 s. 240, H.Z. Koşay–İshak Refet 1932 I, 411, TS 4198, DS 4116, 4119, 4168, A. Püsküllüoğlu 1994 s. 93. <ETk. ***yağır*** a.m. G. Clauson 1972 s. 905, G. Doerfer 1975 IV, no. 1919. × ***Elleri ḳabarıcaḳ arḳayıla odun daşıtdılar. Arḳaları daḫı yaġır oldılar.*** (Ferec 855/1451 v. 146b). × ***Senden cerb çıḳub, senden cüst çıḳub yaġrınuŋdan gerek göni dėrise nėdisersin?*** (a.e. v. 241a). × ***Kaşağuyı al ahura gir yağır at bellidür.*** (Velet İzbudak 1936a s. 41 no. 361). ***yagır ol-*** 'binek hayvanların sırtında semerin vurması sebebiyle yara olmak': × ***Yükin gözedür kāruvān gey ağır / Esirgemez olursa gölük yaġır.*** (Ferheng-nāmei Sa'dī 1340–42 s. 11 no. 126). × ***Ol kadar çeker idi yükler ağır / Ki teninde tü komamıştı yağır.*** (Köprülüzade 1934 s. 82). × ***Sırtının tam ortasında, hiç iyi olmayan bir yağarı vardı.*** (Yaşar Kemal 2004 s. 49). ***yanır eşek*** 'sırtı yaralı eşek': × ***"Vay anasını be! bir "it" kadar, bir "cücük" kadar kıredimiz yok şu dünyada! Beni zengin evin "yanır eşeği" yaptılar, gelen biniyor, giden biniyor***. (Y.Z. Bahadınlı 1964 s. 37).

yağış 'yağmur' TS 4199, DS 4120 ***<yağ-*** + ***ış*** ekiyle yapılan nomen actionis, G. Clauson 1972 s. 908, b. ***akış*** ⊡. ***yağışdan çıkıp yağmura düş-*** 'yağmurdan kaçarken doluya tutulmak, basit bir şeyden kurtulmaya çalışırken daha büyüğüne çatmak, küçük bir beladan kurtulmaya çalışırken büyü-

güne uğramak': × ***Fäğät män ġoŗhuram yağışdan çıḫıb, yağmura düşäk. Türklärin älindän ġurtarıb italyanların päncäsinä keçäk!*** (Cäfär Cabbarlı 2005 II, 135). ***yagışdan çıharıb yağmura sal-*** 'güç bir durumdan kurtarıp daha güç bir duruma düşürmek': × ***Balaş säni anlamır; o säni häyatdan gizlädir, uydurur, o säni öz istädiyi kimi yağışdan çıḫarıb yağmura salacaġdır.*** (Cäfär Cabbarlı 2005 III, 12). ***yağış yağ-*** 'yağmur yağmak': × ***Az gelifler, çoḫ gelifler. Bir zaman baḫıflar ki yağış yağır.*** (A. Caferoğlu 1942 s. 6).

yağışlı 'yağmurlu' <***yağış*** + isimden sıfat yapma eki ***-lı***. × ***Akşamüstü, havanın yağışlı olmasına rağmen, baktım, Gülizar, omzunda fal heybesi ile dediğim yerden geçiyordu***. (O.C. Kaygılı 1939 s. 157). × ***Fakat yağışlı bir havada, paltosuz, pardesusuz; ceketinin yakasını kaldırmış, paçalarından sular sızan adama şüphe ile bakıyor!*** (M. Yesari 1974 s. 166).

yağız 'doru, esmer; yiğit; tavlı, bakımlı hayvan' W. Bang-Kaup, A. von Gabain 1931 s. 512, Velet İzbudak 1936i s. 50, Meninski 1680 III, 5546, H.Z. Koşay-İshak Refet 1932 s. 411, DS 4120. <ETk. ***yağ-*** fiilden isim yapma eki ***-ız*** 'suya doymuş, esmer rengi almış, esmer' G. Clauson 1972 s. 909, 985, H. Eren 1999 s. 439. × ***Tayfur beyin, nefti bato faytonuna kurularak, yağız beygirlerini tırıs sürerek, piyasaya katılması mümkün değil.*** (S.M. Alus 1933p s. 5). × ***Elden ucuz düşme yağız bir at aldırmış.*** (S.M. Alus 1934 s. 278). × ***Neş'esi soldu. Yüzü inceldi. Güneşte kızarmış hissini veren renkli yağız yüzü karardı.*** (K. Bilbaşar 1939 s. 25). × ***Süs, tuvalet, çekidüzen dediğin bu kadar olur. O yağız at yelesi gibi saçlarını kıvırmış, kıvırmış, alnının üstüne yastık gibi kabartmış. Yüzüne düzgünün, allığın katmerlisini vurmuş.*** (S.M. Alus 1944 s. 94). × ***İçlerinde beyaz, düz beyaz, kafuri beyaz, kumral, buğday renkli, az esmer, koyu esmer, sarışın, kısa, bodur, bücür, endamlı, yağız, balık etli, sıska, orta şişman, etine dolgun, paytak çıkık karın, sallabaş, bacakları bükük… ipek gibi olanlar da var.*** (H. Kodaman 1944 s. 137). ***yağız atın yanında gezen ya huyundan ya suyundan*** 'insan biriyle dostluk ederse ondan etkilenir': × ***Onun, beş parasız elde ettiklerini bunlar binliklerle imkânı yok elde edemezler. Herif dil otu vermişti sanki. Şeytan tüyü mü vardı, neydi? Anlıyamadım. Yağız atın yanında gezen ya huyundan ya suyundan derler ama, bizde kafa yok anlaşılan, öğrenemedik bu işin sırrını.*** (M. Hacıhasanoğlu 1954 s. 27).

yağla- 'yağ sürmek; yağcılık etmek, gönlünü okşamak' <***yağ*** + isimden fiil yapma eki ***-la***- ⊡, ***ạḫşamla-/akşamla-*** ⊡. × ***Arabanın üstünde döşeme yoktu. Arka dingili, sulak çivisine kadar geri çekti. Bu suretle araba, ok boyunca uzamıştı. Çatalın altına asılı yağdanlıktan tavuk kanadını alıp tekerlekleri yağladı.*** (Kemal Tahir 1955g s. 166). × ***Sizde bir ganturduran var dediler, gözünü seveyim!…" "Ulan Mamıdefendi, bizim uşakların (çocuk) çullarını (yatak) bit almış, sende aktoz (D.D.T.) varımış, bi çimcik ver de gaza gatıp yağlayım (süreyim)."*** (M. Makal 1957h s. 83). × ***Beni biraz yağlayıp yola koyarak, rahatça çekip gitmek istiyor belli.*** (P. Celal 1977 s. 237). × ***Alış veriş için girdiğimiz dükkanda kahveler çaylar derken iki***

saat oturmuşuz! Konuşkan, insana rahatlık, güç veren çok hoş bir insandı baban. Bana hoş görünmek için babamı yağlıyordu! (a.e. s. 381). × ***"Vallahi, o yazar akrabanız var ya, sizden on yaş büyük gösteriyor hanımcığım!" diye onu yağlar.*** (P. Celal 1991 s. 206). ***çarıkları yağla-*** 'kaçmak, sıvışmak': × ***İsmail kaptan daha ilk çatışma olmadan çarıkları yağlamış, "Medet!" diye bağıra çağıra ormanı boylamıştı.*** (Feridun Osman 1936 s. 75). (Argo) 'pohpohlamak, dalkavukça konuşmak; dalkavukça tavırlar takınmak'. H. Aktunç 1998 s. 303.

yağlama-börekleme 'bir çocuk oyunu' × ***Taş yarışı yapanların çevresinde, birbirinin eline vurup kaçarak "yağlama-börekleme" oynuyordu çocuklar.*** (M. Makal 1954 s. 43).

yağlandırıp ballandır- 'abartmak, gönle hoş gelecek biçimde anlatmak, aşırı övmek' × ***Yazdıḳları ḥavādiṯden baʿżıları bir ḳısım ḳāriʾin üzerinde ne dürlü teʾṯīrāt-ı meşʾüme ḥuṣüle getirebilir. Bunu aṣlā düşünmümezler. Onlar yalıŋız her vaḳıʿayı yaġlandırıp ballandırıyorlar.*** (H.R. Gürpınar 1340c s. 26). ***yağlandıra ballandıra*** 'aşırı derecede överek'. DS 4123.

yağlı I 'yağ sürülmüş, yağlanmış, paralı, zengin' H. Aktunç 1998 s. 303.***<yağ*** + sıfat yapan ***-lı*** genişlemesi. ***yaglı dil*** Az. 'aldatıcı, güzel söz, gönül alıcı söz' ADİL 2006 IV, 502. × ***Māmalik isä hälakularla olan ġādim ädavāti unutmur, dädä-baba düşmäninin yağlı dilinä inanmır, ġohumluġ bürüncäyindä gälän düşmänlä sazişā girmir, ancaġ onlara "durun buradan itilin, gedin!" dā demirdi.*** (Süleyman Rāhimov 2005 I, 103). ***yaglı epbey olub göye çekil-*** 'yok olmak, ortadan kaybolmak': × ***Bir tähär paççah sakit eliyif, här yerä atdılar, carçılar salıllar. Heş kim ġızdan ̆hävär-ātär gätirā bilmir, elä bil ġız yağlı äpbäy oluf göyā çäkilif.*** (Azārbaycan naġılları 2005 V, 258). ***yağlı göte kuyruk bağla-*** 'zengin birine borç vermek'. H. Aktunç 1998 s. 303.

yağlı II 'sıkı, kuvvetli toprak, istekli, çabuk' E. Berneker 1924 I, 443, THASDD 1454, DS 4121, krş. ***yağlı toprak*** 'killi toprak' THASDD 1454.

(Argo) **yağlı boya** 'çekilin, açılın, yol verin'. H. Aktunç 1998 s. 303. ××.

yağlık 'mendil, havlu; peşkir, başörtüsü' THASDD 1454, 1498, H.Z. Koşay-İshak Refet 1932 s. 411, TS 4199, ZTS 204, G. Doerfer 1975 IV, no. 1871, DS 4122, 4212, A. Tietze 1982z no. 262, H.Z. Koşay-O. Aydın 1952 II, 139, 140. ***<yağ*** isminden + isimden isim yapma eki ***-lık*** eki, ***ellik*** ⊡. × ***Ṭaberī yaġlıḳlarıla elümüzi, aġzumuzı sildük. Andan ̆hᵛaḥdan, ʿüddan, sögütden ̆hilāller getürdiler, dişlerümüz arıtduḳ.*** (Ferec 855/1451 v. 115b). × ***Yaġlıḳ, boyama çevre, geh havlu ve pīrehen, / Başdır ḳo servi ṣanduġa dizile çehīz çemen.*** (Vāṣıf 'Oṣmān 1257 s. 49). × ***Tazeler en yeni tülbent ve yağlıktan başlarına kalak sarardı.*** (Reşat Enis 1944 s. 24). × ***Oğlan tarafı, büyük bir sini üzerine şekerler, peşkirler, fincanlar, kadehler, yağlıklar, kutnu topları dizdiler.*** (a.e. s. 123). × ***Başlarına da giydiklerine de "kofi" diyorlar. Renk renk ipekli yağlık sarmışlar, kofilerin üstüne. Renklerin en cicili bicilisi, renklerin en göz alıcısı başlarında.*** (Yaşar Kemal 1971bd s. 62). × ***Derken Huvat çalgıcılarla kamyonları kapıya dayadı. Çalgıcıları şaplağa tutup bahçeye oturttular. Huvat eline bir yağlık geçirdi, halayın başına geçti.*** (L. Tekin 1984 s. 39).

yağlı kuyruk/yağlı guyruk ‘varlıklı, zengin, kendisinden kolay çıkar sağlanan, şişko; iyi kısmet’ DS 4122. × ***İskele cadesindeki büyük evi seniŋ üzeriŋe ėdecek.. Böyle yaġlı ḳuyruḳ kaçırılır mı? Sen varmazsaŋ bu ḳoca memlekette oŋa ḳarı olacaḳ genç fā̆hişe mi yoḳ?*** (H.R. Gürpınar 1335h s. 105). × ***Bakındı şu yaptığınız cinnete... Yağlı kuyruğu yakalamışken, bile bile fırlatıyorsunuz...*** (S.M. Alus 1933p s. 177). × ***O tenekeci yahudi kılıklı kazasker, meseleden haberdar olduğu dakika bizlere düşen şey, hemen pes edip kispeti atmak, artık Molla beyi de mumla aramaktır.. Yağlı kuyruğu bir daha ele geçirebilirsen geçir..*** (a.e. s. 214). × ***Yosma da kara gözlerine âşık değil a, daha yağlı kuyruklusunu bulup dehlerdi. Herifcağızın ele güne karşı mostrayı bozması olmaz.*** (S.M. Alus, Akşam gaz. 16. I. 1944). × ***Gelen adam her seferde Hasan’dan alışveriş eden, iki seferde bir, gidecekleri köyden bir şeyler ısmarlayan, pazarlıksız ödeyen bir yağlı kuyruktu.*** (S.F. Abasıyanık 1944me 164). × ***Yavrum, sen kokozsun, ben kokoz. Birimizden birimiz bir yağlı kuyruk bulmalıydık. Yalan mı? Hadi durma, nereye taşınacağını söyle!*** (M. Seyda 1958n s. 129).

(EO) **yağlu** ‘kolay’ × ***Sözde tedbīr eylemeklik yaġludur / İlle kim taḳdire tedbīr bağludur.*** (Milan Adamović 1994 [1368–86] s. 133 no. 1673).

yağma ‘talan, savaş sonrası talan’ <Tü. ***yagma*** boyunun adından gelişmiş, ***yagma!*** ’Yagmalar geliyor’ adından olabilir, G. Doerfer 1975 IV, no. 1874. × ***‘Osṃān ġāzī daḥı bir ḳaç gün ṣabr ėtdi. Ā̆hir ḳal‘ayı yaġma ėtdi. Feṯḥ olındı.*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 12). × ***Andan Aynagöle geldiler hemān ki geldi yaġma ėtdi. Ġāzīler yaġma adın işitdiler hay dėyince ḥiṣāra ḳoyıldılar. Tekürin pārepāre ėtdiler.*** (a.e. s. 18). ***yaġma de-*** ’yağma etmek’: × ***Ḥaḳ yolına yaġma diyüp ġāzīler her ṭarafdan yürüyüş ėdüb cebren yaġma ḳılup alup ġāyet ḍoymalıḳ oldı. Çevre vilāyetlerden daḥı olup ġazīler māl ġanimetle ġanī olup gelüp Edirnede ḳarar ėtdi. Hicretüŋ sekiz yüz otuz üçünde.*** (Oruc b. ‘Ādil 1343/1925 s. 49). ***yağma et-*** ’yağmalamak’: × ***Çoḳ adam ḳırdılar. Ā̆hir şehri yaġma ėtdi. Yezidüŋ ḳabrin buldı, süŋüklerin çıḳardı yaḳdı ḳabrını necis ṭoldurdı.*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 69). × ***Devletlü sulṭānum, bu ḥiṣār ceni ̮haylī zaḥmetlüdür bu ḥiṣarı sulṭānum yaġma ėtmek gerekdür kim bu alına dėdi.*** (a.e. s. 106). Krş. ***vurgun et-***. ***yağma Hasan’ın böreği*** ’kimsenin sahip çıkmadığı, herkesin sömürdüğü kaynak’: × ***Maḥalline ṣarf etmeye eliŋiz varmayacaḳsa i‘āne toplamayıŋız; Aḥmediŋ başındaki külāhı sizin Meḥmede giydirmek maḳṣadıyla tensiḳāt yapmayıŋız, imtiyāz baḥiṣ̱lerinde işi yaġma Ḥasanıŋ böregine çevirmeyiŋiz.*** (R.H. Karay 1888 231). ***yagma kıl-*** ’yağmalamak’: × ***Bu şehri āzād ḳıldı ammā māllarını aldı ve gendülerin öldürmedi. Andan geçüp Ba‘lbege vardı. Anı daḥı yaġma ḳıldı.*** (Oruc b. ‘Ādil 1343/1925 s. 33). × ***Ḥaḳ yolına yaġma diyüp ġāzīler her ṭarafdan yürüyüş ėdüb cebren yaġma ḳılup alup ġāyet ḍoymalık oldı.*** (a.e. s. 49). × ***Baġdād ḳatına gelicek ṣu‘luḳlar ḥarāmīler bu Levvāḥa üzere yol kesdiler, tamāmet mālını ni‘metini esbābını yaġma ḳıldılar.*** (Ferec 855/1451 v. 125b). × ***‘Aşḳ beni yaġma ḳılubdur sen beni ṣorma baŋa/Ben beni bulımazum nite ̮hayr vėrem saŋa.*** (Eşrefoğlı Rümī 1286 s. 6). × ***Kāfir ordu-***

sını yaġma ḳıldılar / Orduya çünkim muẓaffer geldiler. (Enverī 1928 [1464] s. 26). ***yagma ve talan et-/yagma ve talan kıl-*** 'yağmalamak': × ***Gögercinlik üzerine gelen Engürüs şebḫûn ėdüp ṭaġıdup ṭoplarını ve tüfenklerini Tunaya döküp yaġma ve talan ėtdiler.*** (Oruc b. 'Ādil 1343/1925 s. 48). × ***Arı bala üşer gibi ḳāfir leşkerine üşdiler, ḥāżır bulunan leşkerlerini ḳırup 'arabalarını toplarını tüfenklerini ve ḫazīnesini yaġma ve talan ḳıldılar.*** (a.e. s. 58). × ***Sulṭān Murād Arnavud vilāyetine varup Ḳocacuḳ ḥiṣārını feṯḥ ėtdi ve vilāyetini yaġma ve talan ėdüp Arnavud begi İskender deŋize ḳaçup kiliselerin yıḳup ḫarāb ėdüp ol vilāyetlerde islām ehli şevket ṭutmış.*** (a.e. s. 59). × ***Niçe ādemler helāk oldı. 'Āḳıbet aldılar, yaġma ve talan ḳıldılar, ġāzīler māl ve ġanāyimile ṭoyum oldılar.*** (Oruc b. 'Ādil 1343/1925 s. 63). ***yagmaya ur-*** 'yağmalamak, yağma etmek': × ***Mıṣırlu leşkerini Anaṭolı cenginden ayırdılar. Mıṣırlu ḳaçdı, ḳovmadılar, zīrā 'Osmānlunuŋ 'ādeti degüldür, kaçanı ḳovmazlar. Döndi ḫaymelerine geldi, gördiler cemi' esbāblarını Ḳaraman ḫa'inleri yaġmaya urmış gėtmişler. Bular daḫı ḫā'inlerüŋ ardlarına düşdiler kim esbāblarını ḳurtaralar.*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 232). × ***Yüregüme şerḥa şerḥa yaralar urdı bu 'aşḳ / Ġāyret etdi göŋlüm ėlin yaġmaya urdı bu 'aşḳ.*** (Eşrefoġlı Rūmī 1286 s. 2). ***yağmaya ver-*** 'yağmalamak, talan etmek': × ***Bu sevdā bir 'aceb sevdā getürü başuma ġavġa / Nicenüŋ tāc u ṭaḫtını bu sevdā vėrdi yaġmaya.*** (Eşrefoġlı Rūmī 1286 s. 40). × ***Dil esīri ḫalḳ olup yaġmaya verme kendiŋi / Ser-te-ser ḥaḳ-bīn ol vaḥdet naṣīb olsun saŋa.*** (Şeyḫī 1291 s. 13). ***yağma yok*** 'o kadar kolay değil': × ***–Suat hanım olmadı bu!... Külâhları değişmek istiyorsun yağma yok; hiç boşuna yorulma.*** (S.M. Alus 1934 s. 115). × ***Gene anî olarak parlayıp kolundan yakalamaz mı? -Nereye gidiyorsun. Yağma yok...*** (a.e. s. 209). × ***-Kulak asma! Onların bütün çalıp söyledikleri şeyler, hep bildiğimiz şeylerdir. Hem, onların çalıp söyledikleri şeyleri berikiler onlardan kat kat üstün, kat kat şatafatlı çalarlar. -Yağma yok... İstanbul'un en meşhur zurnacısı Yakomi Vidoslu imiş...*** (O.C. Kaygılı 1939 s. 39). × ***-Epsini süylersem bize bir şey kalmaz! Sen tatlı tarafından ağzımı arayıp bizim sırlarımızı üğrenmek istiyorsun amma, yağma yok beyzadem...*** (a.e. s. 63). × ***—Olur mu hiç, bırakır mıyız sizi biz, yağma yok kuzum, gelmesi sizden gitmesi bizden, (mendilini çıkarıp ağlayarak) Aaaa can ciğer gibi alıştım, evin içi tısss...*** (H.R. Gürpınar 1972m s. 53). ***yagmayıla*** 'yağmalayarak': × ***Cenk ėdiler. 'āḳıbet yaġmayıla aldılar. Andan Misin ḳal'asına vardılar.*** (Oruc b. 'Ādil 1343/1925 s. 20). × ***Andan geçüp Şama vardı. Şamuŋ hiṣarına düşdi. Yaġmayıla aldılar ve Yezīdün maḳberesini buldılar.*** (a.e. s. 33).

yagmacı 'yağma yapan' <***yağma*** + isimden isim yapma eki ***–cı***, b. ***akşamcı*** ⊡. × ***Hemçu yaġmacist ḫāne mikoned.*** (M.Ş. Yaltkaya 1934 s. 153).

yağmala- 'yağma etmek, talan etmek, birinin malını zorla almak' <***yağma*** + isimden fiil yapan ***la-*** genişlemesi, b. ***acabla-*** ⊡. × ***Üç Oḳ Boz Oḳ yıġnaḳ olsa Ḳazan ėvin yaġmaladurıdı. Ḳazan gėrü ėvin yaġmalatdı.*** (Dedem Ḳorḳut 1958 [14.-15. yy.], Dresden v. 147b). × ***'Āḳıbet Faẕlullāhı dutdılar, ḳullarını nökerlerini urdılar, mālını ni'metini***

tamām aldılar, kārvānı yaġmaladılar. (Ferec 855/1451 v. v. 10b). × ***Andan berü kim cānum cihānı ġamuŋ sulṭānınuŋ dārülmülki oldı, ve göŋlüm elini şeḳüŋ tatarı yaġmaladı, ḫarāb étti.*** (a.e. v. 26a). × ***Ol ḳaltaban hemān at araḳasına geldi. Emīr ṭaġına yaylaya gelen élі urup yaġmaladı. Müselmānlaruŋ ʿavratlarını ve oġlanlarını fesādlar étdürdi.*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 118). × ***Bu sancaḳ begi ġāfiliken ceng étdiler münhezim oldı. Ordılarına varımadılar. ʿAlaeddevle Türkmen bunlaruŋ ordusın yaġmaladı, ḫarāb étdi.*** (a.e. s. 226). × ***Bunlar cengdeyiken Ḳaraman ḫāʾinleri orduyu yaġmalayup ḳaçdılar.*** (a.e. s. 232). × ***Bu düşmenler olursa saŋa ḳavī / Boyın virmeyüp yaġmalarlar evi.*** (Ferheng-nāmei Saʿdī 1340–42 s. 56 no. 684). × ***Ḳamu yaġmaladı ʿaşḳuŋ ey dost hay / Şüret mülkin yıḳup eyledi vīrān.*** (Eşrefoġlı Rümī 1286 s. 6). × ***İçini yaġmalayup oldı ḳıtāl / Bi-ḥadd anda ḥāṣıl oldı rüz u māl.*** (Enverī 1928 [1464] s. 26).

yağmalan- ‘yağma edilmek, malı zorla alınmak’ ***<yağmala-*** fiilinin passivum hâli. × ***Yanağun şem’ine hüsn-i Yûsuf’un pervānedür / Çok gönüller yağmalandı sen yüzi meh-pāreden.*** (M.F. Köprülüzade 1934 s. 42).

yağmur ‘atmosferden sıvı olarak yere düşen buğu’ W. Bang-Kaup, A. von Gabain 1931 s. 512 <ETk. ***yaġ-*** fiilinden isim yapan ***–mur*** genişlemesi, G. Clauson 1972 s. 903. × ***İttifāḳ gėce ėrişdükde bulıt ḳopdı, ḳar u ḳay u yaġmur u ruʿüd u bürüḳ u ṣavāʿiḳ riyāḥ ʿāṣıfe belürdi*** (Ferec 855/1451 v. 131b). × ***Ḳatı yėller esüb anı egüb bükemez ammā eṭrāfından reşāş ḥāṣıl olur. Ol daġuŋ saṭḥını yaġmur gibi sulamış.*** (a.e. v. 244b). ***kaza yagmurı gibi*** ‘arka arkaya çok sayıda musibete uğramak’: × ***Atlusını yayasını berk édüp ardından ṭurub ṭopların tüfeneklerin ve zenbereklerin ḳażā yaġmurı gibi yaġdurup iki ṭarafdan alaylar birbirine ṭokışup kāfirler āhen-püş ʿaraba ardından çıḳup…*** (Oruc b. ʿĀdil 1343/1925 s. 61). × ***Hindī ve mıṣrī ve rümī ḳılıçlar başlar kesüp ḳanlar döküp başda ışıḳlar dāḫı engüstvāne misāl ḳażā yaġmurı gibi ṭoplar tüfekler iki ṭarafdan atılup ḳudret semāʿına ḳarşu ṭuran alp erenleri…*** (a.e. s. 62). × ***Yüz havāya aġup güneşüŋ şuʿlesini başup ġazīler ḳażā yaġmurı gibi yaġan toplara ve tüfenklere gögüs gerüp ḳarşu ṭuran sulṭan Murād ḫan dāḫı oġlı sulṭan Mehmedi kendü alayına getürüp…*** (a.e. s. 63). ***ecel yagmurı*** ’ölüm’: × ***ʿAẓīm ceng oldı kim ecel yaġmurı yaġup ḳudret semāʿı urulup ecel derzīsi ṭonlar biçüp neyzeler ve süŋüler yalmanı nebtīz igne gibi ḳollar bėller söküp elmāsī demrenlü oḳlar atılup…*** (Oruc b. ʿĀdil 1343/1925 s. 62). × ***Deminki ihtiyar köylü, arabaya yaklaşmıştı: -Ağa, Tarsus’a yağmur düşmüş derler… Doğru mu ki? Şakir işin alayındaydı. Yağmur nereye yağarsa tarlayı oraya kaldır, dayı! dedi. Oysaki, bu atasözü, yalnız kendi menfaatini düşünen Zühtü Paşaoğlu gibiler için biçilmiş kaftandı.*** (Reşat Enis 1944 s. 251). ***yağmur yağarken küpünü doldur-*** ’fırsat varken servet edinmek’: × ***Evet, ḥacı Ferhād efendi, yaġmur yağar iken küpünü doldurmuşdu. Ṣervet ṣerveti ceẓbeder.*** (H.R. Gürpınar 1335 s. 8). × ***Hakkın var, sen her zaman böyle borç veren, ben borç isteyen yerinde oldukça senin ahlāklı, benim yüzsüz olacağıma şüphe yoktur. –Yağmur yağarken küpünü doldurmadın. – Bırak Allahını se-***

versen şu köhne lakırdıyı, benim damıma ne yağmur yağdığı var ne de dolduracak küpüm. (H.R. Gürpınar 1972m s. 44). ***yağmurda yağışta*** 'kötü havada': × ***Faḳīr fuḳarāya yazıḥ; onlar daġda, ḳırda yazıda, yabanda ṣıcaḳda, ṣoġuḳda çalışaraḥ, yaġmurda, yağışda açıhda yanaraġ işler*** (E.H. Tepyran 1326y s. 112).

yağmurca 'ceylan türü, dağ keçisi, dağ sığırı; bir çeşit sığın geyiği' TS 4202, DS 4124, H.Z. Koşay-O. Aydın 1952 II, 139. <***yagmur*** + diminutivum eki ***-ca*** b. ***ahça/ağca*** ⊡. × ***Gehī yaġmurcala ḳoldaş olurdı / Gehī ḳulan ile yoldaş olurdı.*** (Faḥrī 1974 [1367] no. 3055).

yağmur çamur 'kötü hava şartları, kötü hava şartları ve yolların yağış nedeniyle bozukluğu': × ***Seneniŋ bir çoḳ günlerinde şimdiki gibi yaġmurdan, çamurdan geçilmeyecek eyyāmda mürür ve 'ubür muntaẓamdır.*** (Aḥmed Şerīf Önay 1326 s. 224). × ***Ḫh, ḥasretlik 'ayıplanmaz emme, şunuŋ şurasında bir ay bitip gelir, yaġmur çamur demeyüp atdan inmeyorsuŋ. Hem de hep 'aynı semtlerde...*** (M. Yesari 1928 s. 278).

yağmurlık 'asker paltosunun yakası, yeniçerilerle çorbacıların ve sekban ve zağarcıların giydikleri üstlük' M.Z. Pakalın 1972 III, 600. + <***yağmur*** + isimden isim yapma eki ***-lık*** eki, ***akçalık*** ⊡, ***ellik*** ⊡. × ***Yaġmurlıḳ cāmedānı, a'lā, 235 akça, siyāh meşīn cāmedān, a'lā, 55 akça*** (M. Kütükoğlu 1983 [1640] s. 239).

yağrı b. ***yağır***.

yağrın/yargın/yağarnı 'kürek kemiği, sırt; omuz başı' İbn Muhennā 1900 s. 117, M.Cl. Huart 1921 s. 213, A. Caferoğlu 1931 s. 117, Velet İzbudak 1936i s. 50, C. Brockelmann 1917 s. 49, A. Zajączkowski 1937 [1405] II, 85, H.Z. Koşay–İshak Refet 1932 I, 411, 416, H.Z. Koşay-Orhan Aydın 1952 II, 140, TS 4204, DS 4117, 4182. <ETk. ***yağır*** 'sırt, arka, iki kürek kemiğinin arası' + ***-ın*** küçültme eki. H. Eren 1999 s. 439; b. G. Clauson 1972 s. 905, kelime Türkçede ***bıkın*** 'kalça', ***burun, tapan*** gibi ***–n*** ile biten organ adlarından biridir, G. Doerfer 1975 IV, no. 1868. × ***Senden cerb çıḳub, senden cüst çıḳub yaġrınuŋdan gerek göni dėrise nėdisersin?*** (Ferec 855/1451 v. 241a). × ***Tā ḳulaġından ki var dutmış iken / İki yaġrını arasına degin.*** (Gyula Németh 1919 s. 169). × ***Bahādur idi yavlaḳ ṭayısınca / Bili vü yaġrını yaṣṣı vü ince.*** (Meḥmed 1965 [1398] no. 7424). × ***Ustam da şamarı tam anıtladı, vuracakken geriye çekiliverdim; arkamdaki eşiği çekdim yargın üstü yere düştüm.*** (Y.Z. Demircioğlu 1934 s. 148). × ***Vaktile diyelim, biri Muğlada biri Aydında iki angılı pehlivan varmış. Bunların kendi taraflarında yargınları yere gelmemiş. Günlerden bir gün Muğladaki pehlivan diğerinin namını şöhretini duymuş.*** (a.e. s. 154).

yağrınlı b. ***yarınlı***.

yağşa- b. ***yaŋşa-***

AD. **yağşak** b. ***yanşak***

yağşan- 'söylenmek' DS 4125 <***yaŋşa-*** fiilinin reflexivum hâli. ××.

AD. **yağşı** b. ***yahşı***.

yağ tulumu ‘içine yağ konan tulum; (mec.) şişman, kilolu, tombul’ DS 4125, H. Aktunç 1998 s. 303. × ***Nereye sıvıştı o rezil yangaboz?... Nereye cehennem oldu o alçak yağ tulumu?... Karılar karılar, kulağınız sağır mı kaltaklar?...*** (S.M. Alus 1933p s. 221). × ***Tevekkeli sinsiden kork dememişler. Bu şişman bakkal yağ tulumunda neler var neler, ne maydanozlu köfteler.*** (S.M. Alus 1934 s. 327). × ***O esnada yanına sokulup entarisinin eteğini tutan kızına da: -Kucağıma gel bakayım yağ tulumu.*** (S.M. Alus 1934 s. 35). ***yağ tulumunu bile sıkarsan patlar*** ‘fazla zorlarsan sonucu iyi olmaz’: × ***SABRİ -Kadınların suçu yok... günahı Hacı Davud’un boynuna, Anne, yağ tulumunu bile sıkarsan patlar. Uzaktan - (Tulumbacıların nârası) haaat...hey, huuu... hey, semti Drağman, uşağı yaman, yel gibi uçan Drağmanlılar, yaman gider heyyy.*** (Aḥmed Vefīḳ Paşa 1933ka s. 26).

yağ yahması Az. ‘üzerine yağ sürülmüş ekmek‘ ADİL 2006 IV, 500. × ***Ġarı uşaġları çağırıb här birinä bir parça yağ yaḫması verib, Cırtdanı onlara tapşırdı.*** (Azärbaycan naġılları 2005 I, 296). × ***Anam sizä yağ yaḫması verdi ki, mänim dä odunumu toplayasınız.*** (a.e. I, 296). × ***Cırtdan cavab verdi: -Anam sizä yağ yaḫması verdi ki, mänim dä odunumu getiräsiniz.*** (a.e. I, 296). × ***Yorulmuşam, anam sizä yağ yaḫması verdi ki, män yorulanda mäni dä dalınıza götüräsiniz.*** (a.e. I, 297).

(Argo) **yağ yak-** b. ***yağ çek-***

yahın b. ***yakın***.

yahlaşdır- ‘yaklaşmak’ × ***Biraz yol ġetdikcek Lētif şah ėycene fenaleşdi, şehere yaḫlaşdırdılar, lele dėdi ki; iki adam gönderek.*** (A. Caferoğlu 1942 s. 30).

yahlı b. ***yaklı***.

yahnıya dorga- ‘mantara bastırmak’ × ***Gözüme şamşırak göründü, bėzeneklerim bālandı. Beni yaḫnıya dorgamışlar, haberim olmamış.*** (Ö.A. Aksoy 1945 s. 376).

yahni ‘soğan, salça ile pişirilen sebzeli et yemeği’ <Fa. ***yaḫnī*** a.m. H. Eren 1999 s. 440, G. Doerfer 1975 IV, no. 1830. × ***Alsun, andan anı cölmekde duzıla biraz bişürsün, üstüne gelen yaġı cem‘ ėtsün, şīşeye ḳoysun, etinden yėsün, yaḫnı götürsün.*** (Ferec 855/1451 v. 61a). × ***yahni yanak*** ‘balon gibi şişkin yanak’: × ***Teyzesi Vesīle hanımın görücülükden ‘avdetinde ta‘rīf etdigi yırtıḳ başma ḍonlu, o yaḫni yanaḳ, o manġafa ḳıza biŋ lira aġırlıḳ ṭalebi laṭīfe ṭarzında īrād ėdilse bile istimā‘ına taḥammül olabilir bir söz degildi.*** (H.R. Gürpınar 1330 s. 612). × ***Bu esnāda hizmetçi ḳahve getirir. On üç on dört yaşında ḳırmızı yüzlü yahni yanaḳ erkek simālı bir Türk kızı...*** (H.R. Gürpınar 1330 s. 46). × ***Ve fodulaları hāk-i siyāh rengine girüb meder şüretini bağlamışdur, şörbāları yuyuntıya ve pilāvları ve żırvaları ḳusundıya dönüb yaḫnilerinüŋ ekseri öldükten soŋra boġazlanmış lāġar ḳoyun etlerinden olub bir dereceye varmışdur ki ‘imäretlerine ḳonanlar mücerred süknä içün ḳonub ṭa‘ā-***

mı zamānında taḫte l-ḳalġeye çekilürler. (‘Ālī 1982 [1581] II, 144). (Argo) ‘bön, budala, aptal’ H. Aktunç 1998 s. 303. ××.

yahnilik ‘enayi, her türlü hileyi yutan oyuncu’. H. Kodaman 1944, 261 < Fa. ***yaḫnī*** + isimden isim yapan ***-lik*** genişlemesi. × ***Duruşa bak, tam yahnilik. Hemen yapış!*** (a.y.)

yahşı/yakşı ‘iyi; iyice; huzurlu, ehemmiyetli, itaatli’ A. Caferoğlu 1931 s. 120, Velet İzbudak 1936i s. 50, Koşay 1932 s. 411, TS 4209, DS 4126, R. Dankoff 2004 s. 276. ***<yakış-*** + fiilden isim yapan ***-ı***, ETk. ***yaḫşı*** a.m. G. Clauson 1972 s. 908. × ***Yamanları biçdi, yaḫşıları yaḫşıladı.*** (a.e. v. 27b). × ***Buyurdı, sarāyında anuŋçün yaḫşı maḳām tertīb ėtdiler, bisāṭlar, döşekler, şāhāne döşediler.*** (Ferec 855/1451 v. 71a). × ***Biregü bir yėre ʿazm eylese gėrü dönmek yaḫşı degül.*** (a.e. v. 103b). × ***Beni bu melāda itler eline vėrmesünler: Daḫı bu itlere ṭaʿām vėrmesünler, āvādan acıḳdursunlar, tā baŋa yaḫşı muḳayyed olalar, tīzcek yėyeler: ʿaẕāb coḳ cekmeyem!*** (Ferec 855/1451 v. 125a). × ***Ṭaraf-ı Vidinden ḫaber geldi ki Üngürüz kāfirleri mubālaġa leşkerle ve yaḫşı yaraġıla geliyorur dėdiler.*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 123). × ***Pādişāh daḫı tekürine ve sipāhilerine yaḫşı dirlik ve eyü tımārlar vėrdi.*** (a.e. s. 136). × ***Sulṭān Meḥmed ḫan gāzi ḳulı Gedük Aḥmede buyurdı ki tėzcek yaḫşı yaraḳ gör kim seni ġazāya gönderürin dėdi.*** (a.e. s. 175). × ***Gözümden çıḳma kim bu ev senüŋdür / Benüm gözüm saŋa yaḫşı sarāydur.*** (Sulṭān Veled 1341 s. 14). × ***Meger bir gün köprisinüŋ yamacında bir bölüm oba ḳonmış idi. Ol obada bir yaḫşı ḫub yigit ṣayru düşmiş idi*** (M. Ergin 1958 s. 177). × ***Eger cünüb olursaŋuz yaḫşı yunuŋ.*** (A. Zajączkowski 1937 [1405] II, 18). × ***Kim yaḫşı eyürekdurur Taŋrıdan dīn yöninden.*** (a.e. s. 85). × ***Bir kişi kim aġzı dadın bile yėr / Ḳandayısa ṭatlu ṭatlu yaḫşı ot.*** (Naẓmī 1928 [16. yy] s. 11). × ***Oḳımaġa, yazmaġa yaḫşı dümük, / Ḍurma, baş ḳaldurma, bėlüŋ iki bük!*** (a.e. s. 78). Az. × ***Yaḫşı olar ki, sān ġızına nāsihāt veräsān, deyäsän ki, adam sözünün yerini bilär, böyük-kiçik ġanar, ġız uşağı sürtülmüş aşıġ kimi hey alçı durmaz. Ağır oturar, batman gälär.*** (M. İbrahimov 1960 s. 55). × ***Rüstām kişi koḫozu saz halda, yaḫşıca väziyyätdä tähvil verib getdi.*** (a.e. s. 168). × ***Elä ki, uşaġ oldu, zahı on gününü yatdı, yaḫşı olub durdu ayağa, on hamamına getdi, şäbbāḫeyrini verdi, öz uşağın ġundağlayıb aldı ġucağına, düz on beş gündän sonra, Āhmād saat ḫoşluyub, bir ḫoş saatda gäldi onun otağına.*** (Azārbaycan Naġılları 1960 2, 253). × ***Yaḫşı, tülkü, sänlä mänimki ġalsın. Bu hayıfı yerdā ġoymaram.*** (a.e. 1960 4, 238). × ***Cābi, sān öläsän bu gecā, ağan Mehdi bāyi tämiz süngā çākiblār. Yaḫşı ki, hālä papağını da yaddan çıḫartmayıb.*** (S.S. Ạḫundov 2005 s. 48). ***nä ola yaḫşıdır?*** ‘Ne olsa beğenirsin?’ (Mirze İbrahimov t.y. s. 316). ***yahşı yol*** Az. ‘yolun açık olsun, güle güle’: × ***Mähämmädin yanına ġoşuf, “yaḫşı yol olsun” deyif, yola salıfdı.*** (Azārbaycan dastanları II. 337). × ***İndi oğlanlarım, sizä yaḫşı yol, baş götürün, başġa mämläkätlärä gedin, orda kāsbkarlıġ eläyin.*** (Azārbaycan Nağıllan. 2005 IV, 30). × ***Çıḫ get, Allah sänä yaḫşı yol versin!*** (a.e. IV, 89).

yahşıla- ‘tasdik etmek, ödüllendirmek’ H. Vámbéry 1901 s. 176. <***yahşı*** + isimden fiil yapma eki ***-la-***. × ***Yamanları biçdi, yaḫşıları yaḫşıladı.*** (Ferec 855/1451 v. 27b).

yahşılan-/yakşın- ‘çullanmak, sırnaşmak’ Mercümek Aḥmed 1966 s. 99. <***yahşı*** + ***-lan*** genişlemesi, b. ***abaplan-*** ⊡. × ***Meselâ serhoşlukta çok söylemek arbededir; becit âdeme yahşilenmek ve üstüne düşmek ve çimdimek ve çok gülmek ve çok ağlamak sercümle arbededir.*** (Mercümek Aḥmed 1944 [15. yy.] s. 117). (Metnin 1966 baskısında ***yahşilenmek*** kelimesi, ***yakışınmak*** olarak değiştirilmiştir. (Mercümek Aḥmed 1966 [15. yy.] s. 99).

yahşı yaman ‘iyi kötü’. × ***Paşasın ey ḫanum aytġıl ne diler göŋlün / Kimdür ki saŋa ayda bu yaḫşı vü ol yaman.*** (Sulṭān Veled 1341 s. 28). × ***Özin yaḫşı ṣanmaḳ yamandur aġa / Neçük menligüŋ taŋrılıġa ṣıġa.*** (Ferheng–nāme–i Saʿdī 1340/42 s. 41 no. 490).

yahtu/yaktu/yakdu ‘ışık, nur, ziya, aydınlık’ A. Caferoğlu 1931 s. 120, C. Brockelmann 1917 s. 53, W. Radloff 1905 III, 33, M.Cl. Huart 1921 s. 214, C. Brockelmann 1919 s. 27, TS 4213. × ***Nice ki bunlara ṣuʿle vėrdi, yüridiler anuŋ yaḳdusında.*** (A. Zajączkowski 1937 [1405] II, 3). × ***Ḫalḳını ḫulḳını gören kişiler / Yaḫtu virüb güneş gibi ışılar.*** (Elvan Çelebī 1984 [1358–59] no. 1080). × ***Çu Bendü oldı öldüginden āgāh / Güni yaḫtusı ḍulundı dėdi āh.*** (Fāḫrī 1974 [1367] no. 1321). × ***Güneş kim cümle ʿālem yaḫtusıdur / Ügünüŋ līk ḳarançtusıdur.*** (Meḥmed 1965 [1398] no. 486).

yahtulandır- ’aydınlatmak’ <***yahtu*** + ***-lan*** genişlemesi ve ettirgenlik eki ***-tur-***. b. ***abaplan-*** ⊡, ***acıkdur-*** ⊡. × ***Çu yüzüm yaḫtulandurduŋ gözüm aç / Çu vėrdüŋ niʿmeti şükre sözüm aç.*** (Fāḫrī 1974 [1367] no. 77).

yahtulu ‘aydınlık, parlak’ TS 4214. <***yahtu*** + isimden sıfat yapma eki ***-lu***. × ***Gölgesin sen! Ḳanda olasın güneş kim ḳılasın içbu gögi yaḫtulu.*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 5). × ***Ėyü yaḫtulu baḫt / Urulmış Ḫusrev içün Ḫusrev-i taḫt.*** (Fāḫrī 1974 [1367] no. 2714). × ***Gün gibi sözi yaḫtulu dāyim / Ḥaḳ ḫülu Ḥaḳ bakışlu Ḥaḳ gözlü.*** (Elvan Çelebī 1984 [1358–59] no. 1154).

yâhu I ‘seslenme sözü, karı koca birbirini çağırmak için kullanılan ünlem; teklifsiz konuşmada dikkat çekmek, anlamı güçlendirmek için, baksana, dikkat etsene gibi anlamlarla kullanılan ünlem’ DS 4126, TS 4214 <Ar. ***yā*** ‘ey’ ***hū*** ‘o’. × ***Bu tarafa, bu tarafa!... Tosun, biz buradayız yahu!... Yanımıza gel be hemşerim!... diye barbar bağırıyorlar...*** (S.M. Alus 1944 s. 54). × ***Tam zamanı yahu, Küçükçekmece civarlarında, Ambarlıda, dağın taşın bıldırcın kesildiği mevsim.*** (a.e. s. 150). ***yahu!... yâmenhu!*** ‘selam ve selam sözünün cevabı’: × ***Sadece “hanım” kelimesi de pek ufak ev harcı bir tabir... Ben ona “yahu!”, o da bana “yâmen hu” diyemez. Fildişi çerçeve içinde minyatürü bulunan Hıdiv Mehmet Ali Paşanın cariyelerine dediği gibi: -Malım! diye çağırsam, bu söze Dilfikârdan evvel ben gülerim.*** (F.C. Ulunay1941 s. 145). ***yâhû di-*** (kadeh tokuşturma sözü) ‘şerefe demek, çok yaşa demek, kadeh tokuşturmak’ Meninski 1680 III, 5556. × ***Çün gidersin bir***

ṭolu iç bārī andan git didüm / Götürüp ol dem ayaġı didi kim yā hū saŋa. (Ẕātī 1967 [16. yy.'ın ilk yarısı] I, 22). × ***Cām-ı ʿışḳı şu ki Ẕātī gibi nūş itdi revān / Hem-nişīn-i dil ü ʿaḳla didi yā hū begler.*** (a.e. I, 378). × ***Çün gidersin bir ṭolu nūş eyle didüm defʿī o şūh / Götürüp ayaġı didi saŋa yā hū begler.*** (a.e. I, 379). × ***El ucı ile meṛhabā itse virürdi devlet el / Götürüb ġam ayaġı dirdi o dem yāhū baŋa.*** (a.e. I, 44). × ***Götürüb ayaġı Mecnūn dėdi kim yā hū saŋa / Gördi yoḳ meydān-ı ʿışḳ içre ayaḳdaşum benüm.*** (Ẕātī 1970 [16. yy.'ın ilk yarısı] II, 397). × ***Her taraf yüksek yosunlarla örtülüydü. Ona, "yahu*** [metinde ***yahtu***, yazım yanlışı] ***sen sünger avına mı, yoksa yosunların gidip gelen akıntılarda, nazlı nazlı bel kırışlarını seyre mi çıktın?" dedim.*** (Halikarnas Balıkçısı 1947m s. 144).

yahu II 'veya, yahud' Gyula Németh 1919 s. 163, TS 4215. <Fa. ***yā*** 'veya' ‿***hōd*** 'kendisi, bizzat' ××.

yahud ki/yahut ki 'ya da, veya' J.W. Redhouse 1890 s. 2180. <Fa. ***yāẖōd*** ve ***ki***. × ***Bu lüzūm üzerine iki raḳīb artıḳ barışdılar. Yāẖūd ki öyle görünüyorlardı.*** (H.R. Gürpınar 1927mü s. 225). × ***Bazan, bunların nasıl matahlar olduklarını bilmiyen, yahut ki bile bile boy ölçüşmek sevdasına düşen başka bir mahallenin çocuklarile kavgaya tutuşuyorlardı.*** (E. Talu 1935 s. 8). × ***Temiz ve yüzüne bakılır gençler, bu yaraya temas etmemek endişesile, mütemadiyen mücadeleye yahut ki cahil kalmağa mahkûm gibi idiler.*** (a.e. s. 76). × ***Bir tek evi vardı. Onu da, sokakta kalırım korkusile, satmak, yahut ki istiğlâl etmek işine gelmiyordu.*** (a.e. s. 164). ***ve yahud ki*/veyahut kim** 'veya, ya da' × ***Yā bunlarıŋ evcek ṭopu da dīvānedir veyāẖūd kim biz delirdik.*** (H.R. Gürpınar 1340a s. 82). × ***Yoḳsa birdenbire aġır ‿hastalıġa mı ṭutuldu? Ve yāẖūd ki geldi de Semānıŋ uyḳusuna bir raḥasızlıḳ vermemek için bekciligini eṭrāfda sessiz şedāsız mı yapıyordu?*** (H.R. Gürpınar 1926b 417). × ***Bu lüzūm üzerine iki raḳīb artıḳ barışdılar. Yāẖūd ki öyle görünüyorlardı.*** (H.R. Gürpınar 1927mü s. 225). × ***Bir kuru kuzu kestaneci ve yahut ki yaşının ilerlemesi hasebiyle mahalle tulumbacılığı riyasetinden çekilmiş, san'at kavgasında vaktiyle hayli kırbaç sallamış bir çapkın, bir hovarda eskisi.*** (H.R. Gürpınar 1940 s. 10). × ***Fakat ara sıra bu saklanışları kendi isteği dışında olduğunu bana sezdirecek tavırlar alır. Yahut ki ben sırf kendi kuruntumla bu sanıya kapılırım.*** (H.R. Gürpınar 1972m s. 9). × ***Aġır ‿hasta birdenbire üzülür, yāẖud ki gücüne gidecek bir laḳırdı olur da, şoŋra ḳaş yapalım derken göz çıkarırız.*** (E.E. Talu 1928 s. 134).

yahudu 'yahudi, Musevi inancından olan' <Ar. ***yahūdī*** a.m. H. Wehr 1985 s. 1450. × ***Şeherlerine geldikleri zaman, bir ‿hana ėneller, paraları olmadığı çün oğlan gerdannığı alır çarşıya çıḫar. Gider bir yahuduya gösderir.*** (A. Caferoğlu 1945 s. 22).

yainki Az. 'ya da, veya, yahut' ADİL 2006 IV, 511. <Fa. ***yā*** 'veya' ***īn*** 'o' + ***ki*** bağlacı. × ***Bütün damarlarımda ġan bilmārrā dondu, yainki ġaynadı.*** (Cäfär Cabbarlı 2005 I, 284). × ***Yoḫdur, bilmiräm yerä batdı, yainki göyä çıḫdı? Nä vaḫtadäk belä böyük bir hökumät bu ġoca ġarının älindä aciz ġalacaġ?*** (Äbdürrähim bäy Haġverdiyev 2005 I, 233).

yak- I ‘ateşe vermek, ateş tutuşturmak; acıtmak, acı vermek’ <ETk. ***yak-*** a.m. G. Clauson 1972 s. 897. × ***Nabzı beynine vayoz gibi vuruyor, sanki kafatasında ziller, çanlar çalıyordu. Işıksa gözlerini yakıyordu. Yanan gözleri sanki kızgın iki kor, kızgın iki demir çubuk oluyordu da beynini cayır cayır dağlıyordu.*** (Halikarnas Balıkçısı 1999ö s. 132). × ***Bir kez de şu gün gideceğiz dedik de, o gün gitmedik miydi toprak ayaklarımı, hava da ciğerlerimi cayır cayır yakıyor***. (a.e. s. 192). ***yaka boza*** ‘yakıp yıkarak’: × ***Dört yanın yaḳa boza ḫarāmilik ide Bursaya geldi.*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 75). ***yakıp boz-*** ‘yakarak tahrip etmek’: × ***Yüridi Nigebolıyı ve Silistreyi feṯḥ ėtdi. Andan döndi geldi Mora ṭarafına gitdi. Ḳarafiriye geldi gendü oturdı dört yaŋa aḳıncılar gönderdi yaḳdılar bozdılar mubālaġa fetiḥler olındı.*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 62). × ***Bu Ḥasan bunlara bu bābda hīç i‘tibār ėtmedi geldi ol vilāyetleri yaḳdı ve bozdı ̮harāb eyledi.*** (a.e. s. 163). × ***Sulṭānum niçün ṭurursun küffār hücūm ėdüp uş yüridi geliyorur vilāyet ̮harāb olur bozar yıḳar ve yaḳar dėdiler.*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 121). ***yakıp kavur-*** ‘dağıtmak, perişan etmek, şaşırtmak, aşırı derecede kendine bağlamak; hayran bırakmak, şöhreti yayılmak’: × ***Pembem kalksın; omuz titretip, gerdan kırıp, ceylân gibi sekip, bizi yakıp kavursun.*** (S.M. Alus 1933p s. 172). × ***Yahu, dedim, ben de şu gerdanı, sineyi fora edip nazeninleri yakıp kavuramaz mıyım?*** (S.M. Alus 1944 s. 17). × ***Mecidiyeli Manvonun dilberliği, işvesi, cilvesi dillerde destandı. Ortalığı yakıp yakıp kavuruyor, denilirdi.*** (a.e. s. 113). × ***Sultan Aziz devrinde, delikanlı mabeyincileri, şabıemred hünkâr yaverlerini yakıp yakıp kavuran, mirasyedi beyleri ipipullah sivri külâh eden meşhur buymuş meğerse*** (a.e. s. 119). ***yak- kül eyle-*** ‘yakarak yok etmek, ortadan kaldırmak’: × ***Anaṭolı ḥiṣārlarında anlara tīmār vėrdiler ve ba‘żısınuŋ ̮hıyānetin buldılar. Anları ṣatup naḳd ėtdiler ve hem ol ḥiṣārları yaḳdılar kül eylediler.*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 180). ***yakıp yık-/yakıp yıkıp boz-*** ‘tarumar etmek, darmadağın etmek’: × ***Ḳuyulı ḥiṣāruŋ üzerine var cehd eyle kim ḥiṣārı feṯḥ ėdesin ve eger feṯḥ olmayacaḳ olursa vilāyetdeki köylerini urasın yaḳasın ve yıḳasın tā kim niçe zamānlar ma‘müre olmaġa yaramaya.*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 152). × ***Rüm Meḥmed yüridi Lārendeye vardı mescidlerin ve medreselerin yaḳdı ve yıḳdı bozdı. Atası evi gibi ̮harāb eyledi.*** (a.e.s. 165). × ***Anuŋ memleketinde elleri ėrdügi yėre degin urup talan etsünler yaḳup bozsunlar ve yıḳsunlar.*** (a.e. s. 171). × ***Mıṣır leşkeri Ḳaraman vilāyetinde Ḳayṣeriye ve Engüriye Aḳsarāya Lārendeye varup bu vilāyetleri yaḳdı ve yıḳdı.*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 233). × ***Andan ṣoŋra sefer ėtdi. Sakar yaylaḳına çıḳdı. Avın şikārın ėdüp oturdı. Laz vilāyetine aḳıncı vėrüp yaḳup yıḳup bī-nihāyet māl ġanīmetile geldiler hicretiŋ sekiz yüz otuzunda.*** (Oruc b. ‘Ādil 1343/1925 s. 48). × ***Bunları ḳomazdı ḳāfir çıḳmaġa / Oruban ėlin yaḳuban yıḳmaġa.*** (Enverī 1928 [1464] s. 48).

yak- II ‘yaklaşmak, yakına gelmek; ısındırmak, alıştırmak, yaklaştırmak’ M. Adamović 1994 [1368–86] s. 391, TS 4221, DS 4130. <ETk. ***yak-*** G. Clauson 1972 s. 896. × ***Dėdi māni‘ ne durur kim çıḳmaduŋ / Dostlıġiçün ḳatumuza yaḳmaduŋ.*** (M. Adamović 1994 [1368–86] no. 2272). × ***Ė***

yigit! Seni baŋa kim yaḳdı? Sen benüm elüme neden düşdüŋ? (Ferec 855/1451 v. 151b). × ***Koyunum seni yaylalar çekeyim. / Kınalı taşlara tuzlar dökeyim. / Kuzun öldüyse sana yavru yakayım. / Ablan sağsın, ben karşıdan bakayım.*** (Y.Z. Demircioğlu 1934 s. 26). × ***Canım sen de bir öksüz kuzu alır, koynuna yakmaya gidersin! Her akılı ben mi öğreteyim sana yahu! Hiçbir şey bilmezsin, bir de bu kadar kafa şişirirsin burda!..” “Laf hep!.. Öksüz kuzuyu, yabancı koyuna yakmak kolay mı, zor mu? Düşündüğün yok! Hem de “Bir yanlışlık!” deyip çıkıyorsun işin içinden!*** (F. Baykurt 1959y s. 257).

yak- III (türkü, ağıt, yakım) ‘yapmak, düzmek’ DS 4130. × ***“Neredeyse gelir Sefil Ali. Şimdi tepenin sivrisindedir. Türkü yakıyor. Kim bilir ne üstüne? Dağdan gelir gelmez, soluk soluğa sazı çeker kucağına yumulur üstüne. İşte böyle bizimkisi. Düğün şenlik.*** (Yaşar Kemal 1955i s. 291).

yak- IV ‘sürmek’ G. Clauson 1972 s. 896, Karaçay: ***cak-*** ‘sürmek’ W. Pröhle 1909 s. 145.

yaka ‘boyun, gerdan, giysilerin boyunu çeviren veya boyna gelen bölümü; döş üstü; taraf, yan, yön, kenar; yeleklerin kenarları ve köşeleri; semt; sahil, kıyı’ Velet İzbudak 1936i s. 50, J. Thury 1885 s. 71, L. Gürçay 1943 s. 408, DS 4127, M.Z. Pakalın 1972 III, 601. <ETk. ***yaka*** ‘the edge, or border’. G. Clauson 1972 s. 898, H. Eren 1999 s. 440. × ***Yüzüŋe gül teşebbüh ėtdüği-çün / Şabā elinde çāk oldı yaḳası.*** (‘Ömer bin Mezīd 1982 [840/1437] s. 143). × ***Andan aldılar Ferruḫ-rüzı, ol ulu sarāya vardılar.˘Handeḳı ve ferşi gösterdiler: “Öte yaḳada cezīrede bir perde var. Ė ṭālib muḫliṣ! Maṭlūbuŋ anuŋ ardındadur” dediler.*** (Ferec 855/1451 v. 39a). × ***Yaḳamdan yapışdı, beni yėrden ḳapdı, havā yüzinde beni bir-az vaḳt gezdürdi. Andan beni anda havāda bir od deŋizi varımış, beni aŋa bıraḳdı. Ol od diledi ki beni yandura. Bir yėl geldi, beni od icinden ḳapdı, bir ulu daġa bıraḳdı.*** (a.e. v. 43a). × ***Bir gün beni ḳuş kapar, ḳaçayım! Bu ḳarşuda gelen˘halḳıla ḳarşu yaḳaya geceyim, ḳurtılayım!*** (a.e. v. 60b). × ***Derḫāl kenīzek cāmı ele aldı, şehzādeye sundı. Şehzāde gerindi sündi cāmı aldı, sundı nüş ėtdi, ḳızuŋ göŋlini˘höş ėtdi. Bir ḳac devir gecdi, cāriye şeh-zādeye artucaḳ vėrürdi, ḳıza azacuḳ vėrürdi. Ḳız icer gibi olurdı, yaḳasından aşaġa dökeridi.*** (a.e. v. 139b). × ***Āh ėtdiler, yaḳalarını çāk ėtdiler.*** (Dedem Ḳorḳut 1973 [14.–15. yy.] s. 41). × ***Öteden berü yaḳaya ve berüden öte yaḳaya gelen piyādeden iki aḳca resmi geçüd alına.*** (Ö.L. Barkan 1943 [Kanunî Süleyman devri] s. 302). × ***Pes vaż‘-ı müġtādı üzre ṭurre ile ol ṭabluŋ yaḳāsına bir kerre urdı. Ḥālenki tābl öteden ṣadā virdügi gibi gendünüŋ şikemi ṭabli daḫı berüden ṣadā virdi.*** (‘Ālī 1975 [1599] s. 155). × ***-Kendiŋ sürtüksüŋ de ondan. -A, içiŋ dışıŋa sürtülsün ḥerīf... Neye olayım sürtük... -Ben demiyorum bu lāfı ‘ālem diyor. -‘Ālemiŋ de seniŋ de yaḳaŋıza ḳuşayım... -Estaġfirullāh... deme öyle kötü lāf..*** (H.R. Gürpınar 1335h. 20). × ***Aldı aŋsuz beni bir˘harti ṣuratlu maryol, / Niçe demdür ki göŋül taḳla urur gėŋ yaḳadan!*** (Tietze 1950–1955. s. 454 no. 32). ***bu yakalarda*** ‘bu taraflarda’: × ***Sen bilmezsin, karakoldan karakola yayan sevk olmak ne demektir. Hele bu yakaların candarma-***

ları beni hep tanırlardı, dostum olan vardı, düşmanım olan vardı. (Sabahattin Ali 2004d s. 158). b. ***geŋ. yaka al-*** 'iğfal etmek': × ***Söra gızdan yaḳa almaḳ istedi. Gız olmaz dėdi. Kaloğlan cebri dėdi ki olacak bu iş.*** (A. Caferoğlu 1946s. 195). ***yakadan at-*** 'terk etmek, bırakmak; kurtulmak': × ***–Allah versin, yeryüzünde, cennet melâikesine kavuştun da hepimizi yakadan attın.*** (S.M. Alus 1934 s. s. 305). × ***Selime niçin böyle olmadı? Birini mi seviyor? Sevse de bizi bu kadar yakadan atacak ne vardı? Ancak bunlara bakmayıp gene bir mektup yazılabilir.*** (M.Ş. Esendal 1934 s. 366). × ***Beni siz ḳolayca yaḳadan atarız şanıyursuŋuz. Öyle mi? Biri zor pazusuna öteki de güzelligine güveniyor.*** (H.R. Gürpınar 1927mü 268). × ***–Vay! Üstad... Hoş geldin... Ayağınıza sıcak su mu dökelim? – Bu ne vefazızlık!... –Bizi bütün bütüne yakadan attınız.*** (R.C. Ulunay 1941 s. 253). ***yaka parala-*** 'pişman olmak, yakasını yırtmak': × ***Dilegile teslīm olurlar ḥaḳa / Çü duymayalar paralarlar yaḳa.*** (Ferheng-nāme-i Sa'dī 1340–42 s. 38 no. 457). ***(söz, laf vb.) yakası aç-*** 'başlatmak, konusunu etmek': × ***Ḳorḳma ben nā-ḥalef degilim baŋa derdiŋi taḳrīr eyle dėdi. Hezār pīç ü tāb ile sözüŋ yaḳasın açıp pesperdeden bir ḥayāle uġradıġımı naḳl ve īhām etdim. Üzerime at sürüp iḳrār eyle dėyü beni tamāmca söyletdi.*** (Giridli 'Alī 'Azīz 1268 s. 119). × ***Esbak valilerden Bayram paşa, öteden beri hikâyelerile meşhurdu. Bir hikâye yakası daha açmıştı.*** (S.M Alus 1933k s. 69). × ***İçlerinden en mirikelâm olan ve durmadan lâkırdı yakası açan kırçıl sakallı, müteaddit kere, vükelâ sandalyesine oturmuşlardandı.*** (a.e. s. 108). × ***Velinimeti, gülümseyerek ve elini paşanın omuzuna götürerek ayağa kaldırdı: evelkinden daha samimiyetle bir alay hasbühal yakası açtı.*** (a.e. s. 117). × ***Ali Mehmet beyin bekâr olması, benim için ayrı bir mesele yakası açacak...*** (S.M. Alus 1933p s. 68). × ***Önden lâkırdı yakası açan, peşinden çorap söküğü gibi çekip uzatan, büyük hanımdı.*** (S.M. Alus 1934 s. 140). ***yakası açılmadık*** 'duyulmamış, alışılmamış' (küfür, söz vb.) TS 4216. × ***Bu misilli dişehli taifesinde de nice yakası açılmadık şeytanlıklar var ki, erkek şöyle dursun, nefs-i Şeytanın (kendisinin) aklı ermez.*** (E. Misailidis 1986 [1872] s. 136). × ***Hacı bey, gene yakası açılmadık küfürlerle diyordu ki: -Evvelâ, adı üstünde: Top; saniyen, balyemez güllesi kadar bir alâmetmiş...*** (S.M. Alus 1933p s. 170). × ***Siz korkmayınız. Benim de sırtım kızdı. Bakınız, ben onlara ne yakası açılmadık eziyetler hazırlarım.*** (Aḥmed Vefīḳ Paşa 1933ia s. 39). × ***Koridordaki iskemleye ilişmiş bekliyor. Karşısında prodüktörün odası. Camlı bir kapısı var. İçerden yakası açılmadık küfürler ve kahkaha sesleri geliyor.*** (A. Yurdakul 1991 s. 31). ***yakası el elinde ol-*** 'serbest hareket edememek, birine bağımlı olmak': × ***El uzatma ḫār-veş dāmānına bir kimsenüŋ / El elinde olmasun derseŋ birāder sen yaḳam.*** (Hayretî, A.N. Tarlan 1949 IV; 49). ***yakasına dikil-*** 'karşısına dikilmek, karşısına geçmek': × ***Yaḳasına dikilüp tenhāda / Ṣıḳmaġa olur idi āmāde.*** (Enderūnī Fāżıl Beg 1286 s. 115). ***yakasına yapış-*** 'hesap sormak için yakasından tutmak': × ***Zīrek anuŋ yaḳasına yapışdı, "altunı sen alduŋ!" –dėdi, "senden artuḳ kimesne bilmezdi" dedi.*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 45). × ***Yarın ḳıyāmet güninde āmennā ve ṣaddaḳnāya niçe gez ol mertebeyi ėrişüp gelüp benüm yaḳama***

yapışasız baŋa ẓulm ėtdüŋ dėyü. (M. Belletête 1812 s. 69). × ***Canım, benimkisi ağız tamburası; yaniya, gelişi güzel atıverdim. Ne yahudi var, ne çıfıt!... diye temin ededursun, Leman yakasına yapışmış, bir türlü bırakmıyordu.*** (S.M. Alus 1934 s. 327). × ***Deli oğlan yakasına yapıştı, gitti, kıyamet kopsa bırakmaz. Evdoksiya gittikçe perişanlaşıyor, Badi Necmi önüne rakı şisesini çekmiş, soluk almadan üst üste içiyor.*** (S.M. Alus 1944 s. 169). ***yakasından dut-*** 'yakalamak, tutmak, yakasından tutarak gitmesini engellemek': × ***Hemān ḥarāmīnüŋ yaḳasından ṭutup ol kişiye telīm eyledi.*** (Tārīḫ–i ḳırḳ vezir 1303 s. 272). × ***Dün gece otelde oṭurmaḳda iken soḳaḳda işidilen sesler, gürültü üzerine balḳona çıḳdım. İyice bir ġalabalığıŋ ortasında bir polisiŋ yaḳasından ṭutduġı bir adamı sürükleyerek, çekişdirerek ve araşıra ṭoḳatlayaraḳ götürmege çalışdığı görülüyordu.*** (Alḥmed Şerīf Önay 1326 s. 245). ***yakasından düş-*** 'rahatsız etmeyi bırakmak, rahat bırakmak': × ***Şu Kaymakama söyle de yakamdan düşsün. Ben onun hakkında uğraşmadım. Etmesin. Yemin ederim uğraşmadım. Ben severim onu.*** (Yaşar Kemal 1955t s. 8). × ***"Ağır olsana biraz delikanlım! dedi. "Konuşacaklarımız var!" "Söyle" dedim. "Sen bu kızın yakasından ne zaman düşeceksin?" Bilmezlikten geldim: "Hangi kızın? "Bilirsin sen!"*** (R. Ilgaz 1962s s. 17). × ***Adam olamadık işte, serseri olduk ne yapalım. İftihar edin. (Gene şahlanır) Düşün yakamdan be yahu, düşün be!!!! (Sülo araya girer, bir tokat atar. Mustafa ondan iri olduğu halde, aldırmaz.*** (O. Kemal 1965i s. 7). × ***ANNE —(Endişeli) Düşsün yakasından oğlumun. İki çıplak yakışır bir hamama! EROL —Bunu da söyledim, kızdı, aldı voltasını. Alsın be. Aynur'dan bize ne?*** (a.e. s. 18). × ***SÜLO –Serseriliği bırak lan! ÇİNGENE -Niye bırakayım yahu? Düşer oğlanın yakasından.*** (a.e. s. 46). × ***Hiç tek kuruşum yok. Veremem bişey. Canımı alacak değil ya. Alsın, bir kuru canım kaldı Osmannının alacağı. Onu alsın da düşsün yakamızdan, bıraksın***. (Ü. Kaftancıoğlu 1972 s. 73). ***yakasından geçür-*** 'evlat edinmek; oğul edinmek' Meninski 1680 II, 3884, M.Z. Pakalın 1972 III, 601. × ***Meger şāhuŋ daḫı hīç evlādı olmaz imiş. Hemān bu çocuġa raḥm ėdüp yaḳasından geçirüp evlād ėdindi ve eyitdi: Eger Tanrı 'ömri verüp vefāt etmezse benden ṣoŋra taḫta geçüp pādişāh olsun dėdi.*** (Tārīḫ–i ḳırḳ vezir 1303 s. 75). × ***Tüccar Tembel Eḥmedi alıp eve götüri. Karısına meseleyi anlati. Karının da ̆hoşuna gidi. Tutup her ikisi de oni yaḫalarından geçirirler. Evlâtlıḫlari oli.*** (Ş. Beysanoğlu 1966 s. 228). ***yakasından patlak ver-*** 'ifşa olmak, ortaya çıkmak': × ***Karısına ne olmuşdu? Kendinin Nerīmāna olan sevdāsı 'acabā yeŋiden yaḳasından bir paṭlaḳ mı vermişdi? Nihād bu 'aşḳını o güne ḳadar kimseye ifşā etmemişdi.*** (H.R. Gürpınar 1927n s. 175). ***yakasını al-*** 'canını almak, yakasına yapışmak': × ***Ölüm haberi gelmedin / Ecel yakamız almadın / 'Azrâil hamle kılmadın / Gel dosta gidelim gönül.*** (M.F. Köprülüzade 1934 s. 20). ***yakasını bırakma-*** 'ısrarcı olmak': × ***O, sorduklarıma boyuna kaçamak yapıp başka bahislere atlıyordu. Ben, yakasını bırakmıyordum.*** (S.M. Alus 1944 s. 8). × ***Padişah babasının emrini mi yerine getirecek, yoksa onu mu dinliyecek? Yakasını bırakır mı artık, balta olmuş.*** (a.e. s. 125). × ***Mahpussa o başka, yok değilse biraz yakasını bırak. Haftada bir***

olsun komşuya momşuya gitsin; çarşıya marşıya çıksın... (a.e. s. 179). ***yakasını çâk et-*** 'yakasını yırtmak, feryat etmek': × ***Āh ėtdiler, yaḳalarını çāk ėtdiler.*** (Dedem Ḳorḳut 1973 [14.–15. yy.] s. 41). × ***Çü sizmiş lālenüŋ baġrın yaḳâsın / Delürmiş ġonce çāk itmiş yaḳasın.*** (M.F. Köprülüzade 1934 s. 56). ***yakasını karva-*** 'hesap sormak için yakasına yapışmak': × ***Cüneyd gelüb Ḥamza beg çadırına girdi ve gördi oġlı daḥı anda oturur. Hemān bī-tekellüf Yaḥşi beg yerinden ṭurı geldi, Cüneydüŋ yaḳasın karvadı, ṭutdı aldı, gendü çadırına ėletdi.*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 97). ***yakasın kurtar-*** 'kurtulmak': × ***Yazılduḳdan soŋra ise ̯halāṣı mümkin olmaz. Gendüler daḥı firār itmek ḳaṣdın itse yaḳasın ḳurtaramaz.*** ('Ālī 1975 [1599]. 131). ***yakasını sal-*** 'bırakmak, gitmesine izin vermek': × ***"Yapma Kadir hafız, radyo gibi aklına estiği zaman Kuran okuyup bizi zorda bırakma, her zaman abdaslı olmuyoruz, Allah dedenin kelâmını abdassız dinletip günaha sokma bizi." dediler ama Kadir hafız kulak asmadı. Onlar da "Bize ne? Biz üstümüze düşeni söyledik." deyip saldılar yakasını.*** (F. Baykurt 1961 s. 72). ***yakasını sıyır-*** 'kurtulmak, elinden kurtulmak': × ***Ben bilâkis memnundum; içim ferah ve rahattı. Tobacın elinden yakamızı sıyırabilsek sevincimden oynıyacaktım; fakat belli etmiyor, susuyordum.*** (S.M. Alus 1933p s. 225). ***yakasını ver-*** (datif ile) 'birinin eline düşmek': × ***Maḥmūd Paşa eydür: Hay Murād Beg gelin ṣuyı geçmeyelüm ġāfil düşmeyelüm düşmāna yaḳamuzı vėrmeyelüm. Murād bunuŋ sözin eslemedi.*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 171). ***yakasını yar-*** 'yakasını yırtmak, feryat etmek': ×***̯Halḳıŋ 'anber gibi yanduḳları ben işte budur / 'Ālemiŋ yaḳasını yardığı ten işte budur / Neyleyim seyr-i çemenzār-ı gülistānı ben / Depeden ṭırnaġa dek vird-i semen işte budur.*** (Vāṣıf 'Oṣmān 1257 s. 366). ***yakasın silk-*** (ablatif ile) 'kurtulmak': × ***Görür ki ̯halāṣına imkān yoḳ, da'vāsından ferāġat ve meblaġ-i mazbūrı medyūnına hibe ṭarīḳīyle ibra'-i ẕimmet ider ve gendü zu'mınca muḫżir elinden yaḳasın silküp kâr u kesbine meşgül olmaġa gider.*** ('Ālī 1979 [1581] I, 179). ***yaka silk-*** (ablatif ile) 'bıkmak, usanmak, nefret etmek' M.Z. Pakalın 1972 III, 601. × ***Ne derece sırnaşık tabiatli olduğunu kendimiz söyleyip dururken, kendimiz yaka silkerken, bunların hepsini unutup kırk yıllık tanıdık gibi karşısına geç, görüş.*** (S.M. Alus 1933p s. 106). × ***Pazara indiği günlerde, komşu köy muhtarlarile dertleştikleri zaman onlar da seslerini alçaltarak gizli gizli ayni belâdan yaka silkiyorlardı.*** (K. Bilbaşar 1942 s. 46). × ***Eve getirdiğim dakikadan itibaren valide, cicianneler teyzeler yaka silkmeye başladılar, defettiğim gün de adeta bayram etmişlerdi.*** (S.M. Alus 1944 s. 73). ***yakaya at-*** 'kenara atmak': × ***Saŋa yalvaranı atma yaḳaya / Ki āḫir vurmaysın el yaḳaya*** (Meḥmed 1965 [1398] no. 3205). ***yaka yakaya ol-*** 'boğaz boğaza gelmek, karşı karşıya gelmek': × TS 4216. × ***Hemān kim Server anı ikinci kez ki çaldı ol dīv durı geldi, Servere yapışdı. Yaka yakaya olup cenge başladılar.*** (Ṣaltuḳ-nāme 1974 [15. yy.'ın sonu] s. 294). ***yakayı ele ver-*** 'yakalanmak, ele geçmek, tutulmak, görülmek' M.Z. Pakalın 1972 III, 601. × ***Anı gördi kim siyāset gelür 'acabā aṣlı nedir diyüp baḳa düşdi gördi ki derdümend bīçāre yaḳayı ele vermiş, pes keşān keşān getürdiler. Gördigi gibi hemān Ebü 'Alīniŋ 'aḳlı gitdi.*** (Seyyid Yahya Celaleddin Şir-

vanî 1300 s. 68). ***yakayı kurtar-*** 'güç bir durumdan sıyrılmak, serbest kalmak' M.Z. Pakalın 1972 III, 601. × ***Niçe ehl-i 'ırżuŋ ḫidmetkārları ol belāyı ḫtiyār eder. Yazılduḳdan ṣoŋra ise ḫalāṣı mümkin olmaz. Gendüler daḫı firār etmek etse yaḳasın ḳurtaramaz. Ġıbbe ẕālik ḫafī olmaya-ki fī-mā-ba'd yazılacaḳ māddeler Mıṣr cündileri erāzilinüŋ aḥvāl-i nā-sezasıdur.*** ('Âlī 1975 [1599] s. 131). × ***Enişte, yakayı kurtardığımızı, biz bize olduğumuzu anlayınca, derhal yüzüne bir ciddiyet, tavrına bir tahakküm takınarak, emreder gibi: -Çocuklar, diyordu, lâklakiyatın sırası değil.*** (S.M. Alus 1933p s. 174). × ***Bu antikadan da yakayı nasıl kurtaracağız bilmem? Topacın hiç değilse parası var. Bu herifse, hem züğürt, hem tulumbacı, hem de tehlikeli.*** (a.e. s. 178). × ***Baksana bizim moruk ortak, zıvanadan çıktı; Leman denilen karı körkütük, küfelik oldu, gel rezaleti seyret! diye ısrar etmiş ise de Suat, "pek fenayım, başım dönüyor!" diye yakasını kurtarmağa muvaffak olmuştu.*** (S.M. Alus 1934 s. 331). × ***Jandarma tehdit ederek onu susturmağa çalışıyordu. Kâtip, Murat Çavuştan yakayı kurtarır kurtarmaz, hemen gitmiş ve jandarmaları uyandırmağa koşmuştu. (K. Bilbaşar 1941 s. 130).*** × ***Bir yamaç arkasından dönüp köyü gözden kaybetmiş, Allaha şükür yakayı da kurtarmıştık.*** (S.M. Alus 1944 s. 187). ***yahıyı kurtar-*** 'yakayı kurtarmak, zor bir durumdan sıyrılmak': × ***Molla Nesreddinnen yaḫa gutarammiyaciḥ. Yaḫşisi budu ki and içek yaḫıyı ḳutaraḫ. Bunnar Molla Nesreddine and içipler inandırıplar.*** (A. Caferoğlu 1942 s. 134). ***yaka yırt-*** 'üzüntüden üstünü başını parçalamak, mec. açılmak': × ***Savaşda meger bir kişi sögdi / Bir er yaḳasın yırtuban dögdi.*** (Ferheng–nāme-i Sa'dī 1340–42 s. 38 no. 710). × ***Beyregüŋ babası ḳaba sarıḳ götürüb yere çaldı, tartdı, yaḳasın yırtdı, oğul oğul dèyüben bögürdi, zārılıḳ ḳıldı.*** (Dedem Ḳorḳud 1973 s. 41). × ***Maḳṣūd iŋen kim ele düşvār irişür / Yırtma yaḳaŋı elüŋe āsān ire umma.*** (M.F. Köprülüzade 1934 s. 22). × ***Şabā yırtar idi yakaşın gülüŋ / Fiġānı çıḳardı göge bülbülüŋ.*** (a.e. s. 49). × ***Serāsīme vü unıdup kendüzin / Yaḫa yırtup u göge diküp gözin.*** (a.e. s. 51). ***yakayı sıyır-*** 'kurtulmak, elinden kurtulmak': × ***Ben bilâkis memnundum; içim ferah ve rahattı. Tobacın elinden yakamızı sıyırabilsek sevincimden oynıyacaktım; fakat belli etmiyor, susuyordum.*** (S.M. Alus 1933p s. 225). × ***Suat, Lebipten nasıl yakayı sıyıracağını, bu komedyadan ne şekilde kurtulacağını düşünüp duruyor, çarpıntılar geçiriyordu.*** (S.M. Alus 1934 s. 163). × ***Hem sen biliyor musun, eskiden, siyasi sürgünler, tilkinin bakır peşlediği sürgün yerlerinde bile, türkü söylermiş. Yakayı bir sıyırdılar mı, yeniden komitacılığa başlarmış herifçioğulları. Nerde bizde o yürek?*** (A. İlhan 1973 s. 29).

yakalan- (datif ile) 'hisse kapılmak, tutulmak' <***yaka*** + isimden fiil yapma eki ***-la-*** ve passivum eki ***-n-***. × ***Üstelik yedirdin içirdin beni, babamdan bir kuruş istemeden! Harikasın anne!" Titredi Eser'in her yanı öfkeyle. Kıza karşı nefrete yakın bir duyguya yakalanıyordu sırasında. Korktu duyduğu öfke gidip kızı bulacakmışcasına, vapurun pencere yanına, tahtaya vurdu, kötülüğü uzaklaştırmak kaygısıyla.*** (P. Celal 1981 s. 36). × ***Bir garip boşluk, insanı içinden***

yakalayıp tedirgin eden, sıla duygusuna benzer bir acı! Yaşamı boyunca hiç bir şey yapamamış olmanın kıskançlığına yakalanır gibi oldu. (a.e. s. 42).

yakalı 'taraflı, taraftan olan' <***yaka*** + isimden sıfat yapma eki ***-lı***, b. ***adamakıllı*** ⊡. ***bizim yakalı*** 'bizim taraflı, bizim yaşadığımız yerden': × ***Yazdıklarıma karşılık vermiyordu. Bölüklerde de bizim yakalı kimse yoktu ki onlardan işin aslını öğrenelim.*** (F.O. Menteşoğu 1936 s. 101).

yakamoz 'geceleri deniz suyundaki fosforun hava ile temasından ortaya çıkan parıltı' G. Meyer 1893 I, 23, L. Gürçay 1943 s. 408, H. Eren 1999 s. 441. <Yun. ***διαχαμός*** 'phosphorescence of the sea' Kahane–Tietze 1958 no. 763. b. ***cadaloz/cadolos*** ⊡. × ***Gece basıp da ağaç altları kuş yuvası gibi vıcıldamaya, denizde sandallar yakamozlara dalıp ateş böcekleri gibi yanıp sönmeye başladı mı, kapıdan, bacadan, ağaçtan, pencereden seğirtir, başını alıp gizliden evden kaçar kız.*** (Peride Celal 1978 s. 144). × ***Ne yakamozların oynaştığı sularda aheste*** çekilen ***küreklerin hışırtısı, ne de kiraz dudaklı, japone kollu, balıketinde hanımların hep bir ağızdan söyledikleri o nihavent*** şarkılar. (N. Güngör 1992 s. 7). (Argo) ***yakamoz ol-*** 'gizlendiği yer belli olmak, ele geçmek, yakalanmak' H. Aktunç 1998 s. 303.

yakamozlan- 'denizde yakamoz oluşmak' <***yakamoz*** + isimden fiil yapan ***-lan-*** genişlemesi, b. ***abaplan-*** ⊡. × ***Uzakta deniz yakamozlanır; insanlar yakamozlanırdı.*** (Yeni Hikâyeler Dergisi 1951 s. 102).

yaka paça/yaka pençe 'yaka paça, zorla' × ***Begiŋ ̮hanesini başmışlar. Kim varsa, ḥattā uşağına ḳadar cümlesini yaḳa pençe bāb-ı żabṭiyeye götürmüşler. Zavāllılar, ḥālā içerideler...*** (Aḥmed Rāsim 1340 s. 326). × ***Bir parmak tıraşlı, çapaçul, yaka paça birer yana sarkmış, babayani, hımbılca bir kıyafetle gezmeliyim. Maazallah karımdan başka bir kadın beni beğenmesin, dikkatlice kendime çeki düzen verdiğim zaman suratı asılır.*** (H.R. Gürpınar 1972 s. 7). ***yakapaça et-*** 'çabucak yakalamak, karşı koymasına fırsat vermeden yakalamak': × ***İçime bu kuşku girdi. Acaba köye şüpheli biri mi geldi de yakapaça etmeğe seğirttiler.*** (S.M. Alus 1944 s. 184).

yaka pençe b. ***yaka paça***.

yakar- 'yalvarmak, dua etmek' DS 4128. × ***Yalvardı, yaḳardı. Salıvėrdiler. "Vėr, ḥāluŋda ol!" dėdiler.*** (Ferec 855/1451 v. 238b). × ***Bir gün bir ̮hoş-vaḳtda bulunduḳ; göŋli ̮hoşıdı. Yalvardum, yaḳardum, yapışdum ḳomadum, and vėrdüm. "Ol ḥālı baŋa dė!" dėdüm.*** (a.e. v. 250a). × ***İşe Zübükzade, yalanının tutulacağından korktu. "Aman aramızda kalsın, gizli bir devlet işi", diye ondan yakardı durdu.*** (Aziz Nesin 1961z s. 81). × ***"Gözünü seveyim baba!" "Tamam," dedi Hikmet Efendi kararlı bir sesle, "yeter ki, sen yakarmayı kes. Mahkûm nerede?"*** (A. Yurdakul 1989 s. 148).

yakarca 'tatarcık' DS 4127. <***yak-*** + ***-arca*** genişlemesi b. ***emerce*** ⊡ × ***Taraçada gezinen iri örümcekler, günbatımında çıkan yakarcalar...*** (A. Ağaoğlu 1980y s. 135). × ***Burnunun dibinde bir bölük tatarcık, akşam yakarcaları döneniyor.*** (A. Ağaoğlu 1984 s. 313).

yakasuz 'züğürt, çaresiz ?' <***yaka*** + isimden menfi sıfat yapan ***-suz*** eki, b. ***adsuz/adsız*** ⊡. × ***Yaḳamı çāk eyleyüb geŋ yaḳadan ah eylerin / Olmışam ben dāmen-i ʿışḳuŋ tutaldan yaḳasuz.*** (Ẕātī 1970 [16. yy.'ın ilk yarısı] II, 53).

yakar gare 'marka adı ?' <modacı 'Yacquard Carré' adından × ***Zâhir bakayım şu yakar gare sincap kürk, şu tenrubi şal kuşak neye yarar?*** (Aḥmed Vefīḳ Paşa 1933az s. 34).

yakaza 'uyanıklık' M.Z. Pakalın 1972 III, 601. <Ar. ***yaḳaẓa*** 'uyanıklık, uykusuzluk' H. Wehr 1985 s. 1448. × ***Çok zamandan beri onun zihni böyle bir söz sarfedebilmek yakazasını göstermemişti...*** (H.R. Gürpınar 1933n s. 38).

yakı b. ***yaku.***

yakıl- 'alıştırılmak; alışmak, sevgiyle bağlanmak' H. Vámbéry 1901 s. 178, DS 4128 <***yak II*** fiilinin passivum hâli. × ***"Bu getürdüğüŋ ḳuzı anası südile-mi bėslendi yo̱hsa ayruḳ südile-mi beslendi?" dėdi. Çopan: "Anası öldi, bu bir ite yaḳıldı, dāyimā emeridi." dėdi.*** (Ferec 855/1451 v. 123b). × ***Yavaş yavaş bana o derece yakıldı ki, hatta bensiz ne tavşan ne de zenne avına çıkar idi. Her nasıl ise, kalemde mahir olduğumu haber alıp, bana üç madamaya göndermek üzere üç kıta muhabbetname yazmamı sıpariş eyledi.*** (E. Misailidis 1986 [1872] s. 587).

yakımcı 'şair, türkü veya ağıt yakan' H.Z. Koşay-O. Aydın 1952 II, 139, DS 4129. < ***yak- III*** + fiilden isim yapma eki ***-ım*** ve isim yapan ***-cı*** eki, b. ***evci***, b. ***attarcı*** ⊡

yakın/yahın/yakin 'uzak olmayan; az kala, yaklaştığı sırada; akraba' W. Bang-Kaup, A. von Gabain 1931 s. 512. <ETk. ***yakın*** a.m. G. Clauson 1972 s. 904. × ***Ol-dem ḳız derincegini başından götürdi durdı, ḳāżiye yaḳın yėrde oturdı. İki giysi cıḳardı: müşk-reng, ʿanber ṣıfat. Eyitdi: "Hīc üşbunda ʿayb varmıdur?" dėdi. Ḳāżī cün ol ṭurreyi merġūlı müselseli meftūlı gördi, vālih oldı. "Ḥāşā vu kellā, bunda ʿayb nistesün?" dėdi.*** (Ferec 855/1451 v. 15b). × ***Şehr yaḳındur. Şehre var. Ḳapuda kėşikciler vardur, seni göreler, ḳarşu geleler, ḳulıḳ ėdeler.*** (a.e. v. 38b). × ***Ol-dem Belḳīs buyurdı: orduyı, göçürdiler. Bir münāsib yėre otlu sulu niʿmetlü ābādānlıġa yaḳın menzile iletdi, ḳondurdı.*** (a.e. v. 89b). × ***Nülüfer Ḫatun ol ḫatundur kim Ḳapluca ḳapusına yaḳın yėrde Bursa ḥiṣārı dibinde tekkesi var.*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 19). × ***Bular eydür köyümüz uş yaḳındur/ İp ile boynuŋa tırmaç taḳındur.*** (Şeyḫoġlı Muṣṭafā 1979 [1540] s. 243 no. 6189). × ***Bir yanına Mecidiyeliyi, öbür yanında da Selimiyeli ile Selimiyelininkini oturttu. Ben hâlâ kapının yakinindeki sandalyede, sustaya kalkmış bir fino gibi hiç kıpırdamadan bekliyordum.*** (S.M. Alus 1944 s. 127). × ***Yakininde durdukları bir kayıkta ihtiyar bir adamın, bir taraftan rakı, bir taraftan da olta atması Padişahın hoşuna gitti.*** (M.Z. Pakalın 1946t s. 80). × ***Ben bunu beşerin, yakinine karşı alâka göstermek ihtiyacı ile tefsir ediyorum. Şadan ağlıyamadığı annesinin, babasının acısını ancak anneme ağlamak suretile telâfi ediyordu.*** (R.C. Ulunay 1941 s. 241). × ***Bakırköylü gö-***

zümün önüne geliyor. Edeceğim cakayı düşünüyorum; verdiğim iki liraya yakın paraya da acıyorum. (S.M. Alus 1944 s. 35). × ***İki aya yakın bir zaman geçmişti.*** (Y. Ahıskalı 1944 s. 93). ***yahın dur-*** Az. 'yakınlık göstermek, yakınlaşmak; yardıma gelmek' ADİL 2006 IV, 507. × ***Belä dövläti olmağına baḫmayarağ, tacir Firuz çoḫ acgözdü, camaatnan räftarı da pis idi. Amma ġardaşı Āhmäd tacir tayfasına yaḫın durmazdı. Sänäti yähär ġayırmağ idi.*** (Azārbaycan naġılları 2005 III, 272). ***-e yakın*** 'kadar, yaklaşık': × ***Şoŋ bir aya yaḳın ṭosundan da hīç bir ḫaber alamamışdı.*** (H.E. Adıvar 1926 s. 136). × ***Kâtip de nedense ortalıkta görünmüyordu. Belki bir saate yakın bekledi, odasının kapısını açıp açıp içeri baktı, kimsecikler yoktu.*** (Sabahattin Ali 1945 s. 16). ***-masına yakın*** '...madan önce, ...masına doğru': × ***Huvat havaların soğumasına yakın köye geldi. Gelir gelmez, ha oğlum ağır yaradan kurtuldu, ölümden döndü demedi***. (L. Tekin 1984 s. 52). ***yakında*** 'uzak olmayan yerde, etrafta': × ***Meğerse geçen bizim taraflara taşınmışmış; hem de bize o kadar da yakındaymış ki.*** (S.M. Alus 1944 s. 11). ***yakınına gel-*** 'yaklaşmak': × ***Yaklaştı, yaklaştı. Ben yürüyüşü yavaşlattım, bekliyordum. Şöyle üç dört adım kadar yakınıma geldi.*** (S.M. Alus 1944 s. 27). ***yakına yanaş-*** 'yaklaşmak, yakınına varmak': × ***İtfaiye zabiti mevcut ta, hepsi bu patırtıyı gürültüyü görüyor da birinden biri yakına yanaşmıyor. "Bu rezalet, bu kır serdarlığı nedir? Burası Eğridere mi?" diyip Arnavudun hakkından gelemiyor.*** (S.M. Alus 1944 s. 108). ***yakın kal-*** 'az kalmak, yakın olmak, yaklaşmak': × ***Ey yäränlarum uş ben āḫiret saräyına rıḥlet ėtmege yaḳın ḳaldım. Baŋa āḫiret ḥaḳḳın ḥeläl eyleŋ.*** (M. Belletête 1812 s. 70). × ***Bedenüm ola bu derd ile yaḳın ḳaldı hiläl / Ol gözüm närı beni veh ki ıraḳdan gözedür.*** (Ẕātī 1967 [16. yy.'ın ilk yarısı], I 305). × ***Meğerse geçen bizim taraflara taşınmışmış; hem de bize o kadar da yakındaymış ki.*** (S.M. Alus 1944 s. 11). × ***Gapınıŋ ogunde bi ekin guyusu varıdı. Guyya düşdüler. Guyu da yaḫınımış, Haydar çıḫdı, Ömer guyunun içinde galdı.*** (A. Caferoğlu 1948 s. 203). ***yakın ol-*** (datif ile) 'yaklaşmak, cinsel olarak yakınlaşmak': × ***Gız īse: ben gıṛh gün yas dutacağım. Baa yaḫın olursaŋ bu zehiri içerim dėdi***. (A. Caferoğlu 1945 s. 51).

yakın- I 'yakmak' <***yak- I*** fiilinin reflexium hâli. × ***Hayvan geceye kadar öyle yattı. İnsan gibi inliyordu. Başını beklediler. Çözülüp gidemiyorlardı. Hayvanın başında bir ateş yakındılar. Ali ceketini hayvanın sırtına çekti.*** (Tarık Dursun K. 1959 s. 101). × ***Ateş yakındılar. Heybelirdeki azıkları üleştiler. Zeynep, yemeğini yerken, olduğu yere yıkıldı kaldı***. (a.e. s. 121).

yakın- II 'sürmek, sürünmek, koymak' DS 3130. <***yak- V*** + reflexivum hâli. × ***Kınadan evvel mecliste bulunan hoca tarafından bir dua okunur, kına yakındıktan sonra güveyi büyük akrabasının elini öper.*** (H.Z. Koşay 1944 s. 178). × ***Güveyinin yalnız elinin ortasına yakarlar, kız evinde ise bütün genç kız ve gelinler yakınır. Gelinin tekmil eliyle ayağına yakarlar. Kına gecesi gelin oynarsa o sene buğday bereketli olurmuş.*** (a.e. s. 178). × ***Yaşlı adam bir yandan, soluyor, bir yandan da mahkemeye geç kaldıklarından yakınıyordu. "Saati olanınız var mı, ağalar?" diye sorunca baktım: Saat 8.15'ti.***

Mahkemenin açılmasına hemen hemen yetişebilirlerdi ama, iyice güçleri de kesilmiş... (M. Makal 1957h. 63). × ***Taşın kınaları pul pul açılmış, dut yaprağı gibi büyümüştü. Tükrükleyip sürttükçe yeşil olur, yakındıktan sonra allaşırlardı.*** (F. Baykurt 1961o s. 314). × ***"Ne akıl be! Düğün kınası yakınacak yosmam!" Yerden birer taş buldular. Tükürükleyip sürtmeğe başladılar.*** (a.e. s. 316). × ***Tarık beyin yazdığı ilaçların içerisinde, iğneden ipliğe kadar ne ararsan hepsi mevcut. Yakılarını yakındıktan sonra, bir taraftan iğnelerini vurdur... bir taraftan üçer üçer haplarını yut... bir taraftan da, kaşık kaşık şurubunu iç!*** (M.B. Kanok 1984 s. 57).

yakın ana 'üvey ana, uxoris mater, socrus' Meninski 1680 I, 433. ××.

yakıncak 'yakıncacık, pek yakın' ***yakın*** + küçültme eki ***–cak***, b. ***artucak*** ⊡. × ***Yaḳıncak ile boya ḳıldı i'lām / Ki bu gün giceye dek͡hāş ile ʿām.*** (Meḥmed 1965 no. 4778).

yakında (zarf) 'uzak olmayan bir zamanda, kısa süre önce' ***<yakın*** + lokatif hâli. × ***Ṣāliḥ "bunlar böyle olur. Yaḳında alındı, ben ancaḳ birer, ikişer def'a geydim." demiş ise de͡Hacca aŋlamıyor degil, aŋlamaḳ istemiyordu.*** (E.H. Tepeyran 1326y s. 159). ***pek yakında*** 'çok uzak olmayan geçmişte, geçen günlerde': × ***Filḥaḳīḳa daha pek yaḳında ḥaleb civārında İskenderüna gitmekde olan posta vurulmuş idi.*** (Aḥmed Şerīf Önay 1326 s. 249).

yakınlaş- 'yaklaşmak, yakına gelmek' ***<yakın*** + isimden fiil yapan ***–laş-*** genişlemes, b. ***bayramlaş-*** ⊡. × ***Mesāfe yaḳınlaştıḳça, göŋlünüŋ͡hecānı artıyordu.*** (E.E. Talu 1928 s. 19).

yakınlık 'aşıktaşlık, dostluk etmek' ***<yakın-*** + nomen abstractum yapan ***-lık*** eki, ***ağırlık*** ⊡. ***yakınlık eyle-*** (instrumentalis ile) 'dostluk etmek; cinsi münasebette bulunmak' TS 4218. × ***Pes şāh şeẏhile dostlıḳ ėdüp ẕikr olanları aŋa gönderdi. Çün bir ḳaç gėce anlaruŋıla yaḳınlıḳ eyledi, mekkārenüŋ biri ṣordı ki ya şeyḥ bu da'vete ḳadar olmaduġuŋ vaḳit var mıydı dėyü ṣordı.*** (M. Belletête 1812 s. 32). × ***'Avrat şeytān gibi olup her vechile şeyṭānlıḳ ve cāsüslıġıla elḥāl eyledi tā şeẏh cenābet ḥālde ḳadir olmazam dėdi. Pes 'avrat ol sözi melikü'l-ümerāya ėrişdürdi, eyitdi: Filān gėce ben şeẏhile yaḳınlıḳ ėdicek siz ḥāżır olup ṭutuŋ dėdi.*** (a.e. s. 32). × ***Anuŋ ile yaḳınlıḳ istemezdi / Zīrā kibir içinden gitmez idi.*** (Aḥmed Ḥarāmī 1972 no. 375). ***yakınlık göster-*** (datif ile) 'dostça davranmak, samimi davranmak': × ***İçimdeki duygu ve hasreti sezmiş gibi bana yakınlık gösterdi.*** (T. Evren 1943 s. 57). × ***Ayaküstü halhatır sorup geçecektim. Ama o olağanüstü yakınlık gösterip, "Zamanınız varsa bu akşam yemeğini birlikte yiyelim, beni sevindirirsiniz." dedi.*** (A. Nesin 1982 s. 151).

yakınsak 'tek bir noktaya doğru yönelen ışın; ışıkları aynı noktaya doğru yöneltme özeliği taşıyan; birbirine yaklaşarak uzanan' TüS 2011 s. 2508. ***<yakın*** + isimden fiil yapım eki ***–sa-*** + fiilde isim yapan ***–k.*** ××.

yakırdı 'lakırdı, söz, laf' b. ***lâkırdı***, ***lâkırdı*** ⊡ × ***Her hafta buraya, bu kutunun karşısına geçip te tatlı tatlı konforas söyleyen cimlâstikçi başıyı beğenmezlerse zavallı Habibeciğin yakırdısına kulak veren***

olur mu? (İ.G. Arcan 1932hs s. 4). × ***Konusu komşusu ileri geri yakırdılar ettiler... ne ise uzatmayalım.*** (a.e. s. 6). × ***–Habibe sen eğer kurnaz bir karı isen şu oğlanın ağzından yakırdı alırsın, dedim.*** (a.e. s. 11). × ***Kurnazlıknan evirdim, çevirdim... yakırdıyı evlenmeğe getirdim. Söz azaramızda İzzetçiğim, Allah aşkına saklama. Şu evlenmediğinin sebeni bana söyleyiver.*** (a.e. s. 12).

yakış- I 'yaklaşmak, dokunmak, yakına gelmek' B. Atalay 1986 s. 731, TS 4219, A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 165). <ETk. ***yakış-*** 'to approach, draw near to, one another' G. Clauson 1972 s. 908. × ***Pes ol zāhide mürīd oldı, bu ṭarīḳile anuŋ ḳatına yaḳışdı, ve uzlıḳ ile bir niçe vaḳt anuŋ ḳatında ḳullıḳ eyledi.*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 14). × ***Ve uslu pāẕişāhlar delim kişiler kim bularuŋile işirgenmegi ve yaḳışmaġı yoḳdur, hüneri ve doġruluġı içün yaḳın ve ḫāṣekī ėdinürler.*** (a.e. s. 50). × ***Oşbu terbiyyet üzerine oruc dutıcı çetük bir ḳaç demdeme bulara oḳudu, tā kim aŋa yaḳışdılar, ve imin ve fārig ve ḳorḳusuz ve iḥtiyātsuz olup ilerü geldiler.*** (a.e. s. 81). × ***Bu mekkāreye iŋende yaḳışma / Ṭama' ėdüp buŋa berk berk yapışma*** (Eşrefoġlı Rümī 1286 s. 78). × ***Beni ayrılıġ odına nice bir böyle yaḳış / Ḳaçma benden be güzel gel berü gel baŋa yaḳış.*** (Naẕmī 1928 [16. yy.] s. 25). × ***Ey perī ādemlik ėt yaḳış baŋa / Ne ḳaçarsın ḳaçına benden sevdügüm.*** (a.e. s. 44). × ***Düşdi bu göŋlüm sāŋa hay sevdügüm / Nola yaḳışsan baŋa hay sevdügüm.*** (a.e. s. 45). × ***Ya'rūŋ eŋ soŋ saŋa yakışması Naẕmī umulur / Engelin ṣavabilürseŋ hele anuŋ bir ṣav.*** (a.e. s. 54). × ***Dėyicek saŋa kim ne rāz durur ol / İve Behrāma yaḳış tīz ü cüst ol.*** (Fąhrī 1974 [1367] no. 2636).

yakış- II (sigara için) 'birlikte yakmak, aynı anda yakmak' ***<yak-*** fiilinin reciprocum hâli. × ***Cıgara paketini çıkardı. Tuttu. Yakıştık. Somyanın bir ucuna ilişti. "İplikte çalışıyorum. Gececiyiz bu hafta." dedi.*** (Tarık Dursun K. 1957r s. 11). × ***Sıradan çıktık, incir çuvallarının arasına girdik. Bir cıgara uzattı. Yakıştık.*** (a.e. s. 30). × ***Cigara paketini çıkardı, bana tuttu sonra babama uzandı. –"Yaksana amca!" Babam da aldı. Yakıştık, sustuk. Babama baktım, bana daha da küçülmüş, ufalmış gibi geldi. Bıyıklarının akı çoğalmıştı. Sakalları upuzundu.*** (Tarık Dursun K. 1966 s. 12).

yakışık 'uygun, mütenasip, yakışmış' TS 4219. ***<yakış-*** 'uygun düşmek' + fiilden isim yapan ***-ık*** eki. ***yakışık al-*** 'uygun düşmek, münasip olmak, hoş olmak': × ***–Ben Nezo'nun çadırına gideceğim. –Doğru mu ya? Yakışık almaz. –Kiminki yakışık almaz, acaba? Haydi elektrik fenerini ver.*** (M. Yesari 1923 s. 295). × ***Bu cemiyetlere bir türk muhiti demekten ziyade beynelmilel salonlar demek daha ziyade yakışık alırdı.*** (Fazlı Necip 1930 s. 170–180). × ***Bu öfkeli konuşmalardan, şaşkınlıktan sonra bir de onunla ilgilenmek, aşırı bir şey olurdu kendisi için. Yakışık almazdı. Hem de kızına yüz vermek olurdu belki.*** (K.B. Manav 1961 s. 57). b. ***münasebet alma-*** ⊡.

yakışıksız 'uygun düşmeyen, uygun olmayan; tipsiz' ***<yakışık*** + İsimden sıfat, bâzen de zarf yapan ***-sız*** eki için b. ***adsuz/adsız*** ⊡. × ***O vaḳit, sarāyda böyle münāsebetsiz, yaḳışıḳsız ta'yīnler çoḳ olurdu.*** (E.E. Talu 1928 s. 26). × ***Irazca sesini salıverdi: "Tanrı'nın zalimleri!.. Ye-***

diniz yiğidimi Tanrı'nın zalimleri!.. Tenhada kıstırdınız aslanımı!.. Tüüü sizin yüzünüze yakışıksız adamlar!.. (F. Baykurt 1959y s. 173). × ***Sürekli incindiğim halde Eda'ya yakınmadım onun bu küstah bencil, yakışıksız tutumundan***. (İ. Aral 1996 s. 142).

yakıştır- 'uydurmak, uygun biçimde yapmak; bir yolunu bulmak, uygun bir şey bulmak; yaklaştırmak' TS 4220. <***yakış-*** fiilinin kausatif hâli, b. ***acık-dur-*** ⊡, ***artur-/artır-*** ⊡. × ***Balolara, eğlencelere gider, dans da eder, dedikodu yapmaktan da hoşlanır. Tanıdık kızlarına analık taslar: -A vallahi Behiceciğim, yapmışsın, ama hiç yakıştıramamışsın, deyiverir.*** (M.Ş. Esendal 1934 s. 189). × ***Yorgi gider, böyle böyle, küstüler, gitmiyeceklermiş filân diye yakıştırır. Baktık, Umumi Kaptan geldi. İlkpeşin sert yapmak istedi, sonra perde perde yumuşadı, Nihayet: "Onunla göbeğiniz bitişik değil ki!" dedi. "Bitişik!" dedik. Güldü.*** (Orhan Kemal 1949b s. 110). × ***Sonra, daha mühimi, baban, annen, kardeşlerin... Onlar orda pesperişanken senin evlenmen yakışık alır mı?*** (Orhan Kemal 1950a s. 113). × ***Biri karnında, biri sırtında, biri kucağında, üç canı üstünde taşıdığı günlerde bile, oraktan harmandan kalmamış, danayı otsuz, davarı çalısız bırakmamıştır. Kocasının, çocuklarının, geçen yıla kadar kaynanasının giysilerini kesmek, dikmek, yetmediği zamanlarda ulayıp eklemek, eskidiği zaman yakıştırıp yamamak.*** (F. Baykurt 1971c. s. 335). (Argo) 'iş güç sırasında biraz içki içivermek' H. Aktunç 1998 s. 303.

yakıt- 'sulamak, hayvanı sulamak' H.Z. Koşay–İshak Refet 1932 I, 411, DS 4130. < **yak- IV** fiilinin kausatif hâli, b. ***acıt-*** ⊡. × ***Bir ağa, çeşmeye at yakıtmaya varmış. At, sudan ürkmeye başlamış. Ağa bakmış ki, suyun içine bir kızın şevengi (parıltısı) vurmuş.*** (M. Tuğrul 1969 s. 263).

(Argo) **yakızla-** 'sigarasını yakmak' H. Aktunç 1998 s. 303. ××.

yakin b. ***yakın***.

yakînen 'iyice, tam olarak' <Ar. ***yaḳīn*** 'kesin' + ***-en*** zarf eki, H. Wehr 1985 s. 1449. × **İnsân, faẕîletle perverde olmuş bu sâde adamların ḥayâtlarına ḳarışaraḳ yaḳînen temâs edince onların hüviyyet-i maʿnevîyelerini istîlâ ve tezyîn eden meziyetleri ʿulüvv-ı cenâbı, ḥiss-i selîm ve insâniyeti daha iyi aŋlıyor.** (Aḥmed Şerîf Önay 1326 s. 16). × ***Birden boynuma sarılıp öpmeyi ve "Vay efendim, sen de fakirhanemize teşrif eder mi imişsiniz, inşallah yakinen stefananızı da öpmekliye müyesser olurum, adanın kızları cümlesi hemşirem Anastasia'nın bahtı için haset (kıskançlık) ediyorlar" dedi.*** (E. Misailidis 1986 [1872] s. 554). × ***Benim sülale Osmanlıyla dokuz göbekten akraba. Ceddimi bildiğim kadar sizleri de*** **yakinen** ***tanırım.*** (A. Yurdakul 1987 s. 53).

yakînî 'kesin, şüphe ve tereddüde yer bırakmayacak surette olan' Şemseddîn Sâmî 1318 II, 1550. <Ar. ***yaḳīn*** + sıfat yapan ***–ī***, H. Wehr 1985 s. 1449, b. ***Abbasî*** ⊡. × ***Ve lâkin meẕhebden murâd meẕhebi yaḳînîdür-ki maʿrifetden ʿibâret ola; zîrâ meẕhebi dînî ʿaḳîdenüŋ ḥâli olmaġ-ile dâyimü levḳât mestürdur***. (ʿÂlî 1982 II, 243).

yaklan- ‘yaklaşmak’ TS 4221. **<*yak-*** + isimden fiil yapan ***-lan-*** eki. × ***Ḳazan Beg gördi ki kāfīr ḳatı yaḳlandı.*** (Dedem Ḳorḳut 1964 s. 51). S. Tezcan kelimeyi başka bir yerde geçmediği gerekçesiyle ***yaklaştı*** olarak düzeltir (2001 s. 212).

yaklaşık ‘yaklaşmış’ × **<*yaklaş-*** + fiilden sıfat yapan ***-ık*** eki, b. ***akık*** ⊡.× ***Söylenip duruyor. Maden çavuşu sağımda. Solumda da askerliği yaklaşık bir delikanlı... Biri bir yandan, biri öbür yandan, erittiler beni. Zaten etim ne, ensem ne? Kaç kiloluk adamım?*** (F. Baykurt 1955 s. 69).

yaklaşılır ‘temas kurulabilir, konuşulabilir (insan)’ **<*yaklaş-*** fiilinden sıfat yapan ***-ır***. × ***Ne olurdu biraz daha münis, biraz daha yaklaşılır olsaydı!*** (H.Z. Ülken 1941 s. 218).

yaklı/yahlı ‘yalın (kılıç)’ × ***Kılıc elinde, yahlı aldı, tuttu yolu.*** (Behçet Mahir 1973 s. 149). × ***Kılıcı definin üstüne uzattı yaklı, boynunu uzattı.*** (a.e. s. 149). × ***Geri döndü Kiziroğlu kendi koşununa: “Beyler!” diyende, dediler: “Buyur ağa!” “beyler şu kızı gördünüz mü?”, dediler: “Evet, gördük.”, “Bak yaklı elinde kılıç sallıyor, yol almış da bize karşı duruyor.”*** (a.e. s. 336).

yaktu b. ***yahtu***.

yaku/yakı ‘çeşitli otlardan, nesnelerden yapılarak ağrıyan, hasta organ üstüne konulan ilaç’ W. Radloff 1905 **III**, 27, TS 4222, DS 4128, <ETk ***yakığ*** ‘ointment’ G. Clauson 1972 s. 900. × ***Çün dilkü anuŋ gövesi yoġunlıġın gördi ve āvāzı heybetini işitdi, ṭama‘ bağladı kim anuŋ derisi daḥı āvāzına göre ola, pes dürişdi ve ol ṭavulı yırtdı, ḳurı yaḳudan ve yėlden ayruk nesne bulumadı.*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 11). ***yakı aç-*** ‘yakıyı çıkarmak’: × ***Bu maḳṣad-ı ḫayr-ḫāne ile mi onuŋ tekmīl sāḥa-i bedeniyyesine bu ‘umümī pehlivān yaḳısını açmışdı.*** (H.R. Gürpınar 1340c s. 113).

yakut ‘kıymetli bir taş’ < Ar. ***yāḳūt*** a.m. <Yun. ***ὑάκινθος*** G. Meyer 1893 I, 36. × ***Ol kişiler kim işlerden ġāfildür ve hünerlerden ‘āṭıldur şol ‘ākiller ve hünermendler ve bilgeler üzerine yėŋlemeye, kim iki dürlü iş pādişāhlar içinde eyü degüldür: ayaḳ bezegin başa bağlamaḳ, baş bezegin ayaġa bağlamaḳ ve yāḳūtı ve incüyi ḳurşuna oturtmaḳ.*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 9).

yal I ‘köpeklere verilen un ve kepekle hazırlanan bulamaç’ H.Z. Koşay-İshak Refet 1932 s. 411, TS 4224, DS 4131. × ***Akşam yalından sonra, kulakları seste olan köyün bütün köpekleri, iki geçeli yanlarını sarmışlar, kıçları yallandıkları kapulara dayalı habire gürültü çıkarıyorlar.*** (H. Aytekin 1945 s. 85). × ***Koçanların gömleklerini de hayvanlar yedirirler. Bazı yerlerde bunları sıcak suda haşlayarak tercihan süt hayvanına yedirirler ve adına da yal diyorlar.*** (M. Gökgöl 1937 s. 36).

yal II b. ***yalı*** ××.

yal III Az. ‘yokuşun başı, tepe’ ADİL 2006 IV, 512. × ***Onu bilmirām, kor ġoyacaġ, ya ġoymayacaġ. Ancaġ biliräm ki, yal aşağı otlayandan bir adam ḫeyir görmāyib.*** (Mirzā İbrahimov t.y. s. 343).

yal- 'neşelenmek' × ***Kele bayakleyn uşak uɣhudan kakdı, onuŋ gucändan onuŋ gucäna güldü yaldı. Herkeş bi hanek dėdi.*** (Ö.A. Aksoy 1945 s. 352).

yala- 'bir şeyi dili ile ıslatmak' <ETk. ***yalġa-*** a.m. G. Clauson 1972 s. 926. ***yala- yut-*** 'her şeyi yiyip bitirmek, ne varsa tüketmek; çabucak, bir yolunu bulmak': × ***Öteygün gözüme bir çikil gitti de uğraşa uğraşa çıkaramadım. Kel Haççа sağ olsa bir solukta yalar yutar temizleyiverirdi gözümü.*** (M. Makal 1954 s. 22). × ***Önde bütün tablolar, düğmeler şıkır şıkır parlıyordu elmas gibi. Kız, gözleriyle her yanını sömürdü arabanın yalar yutarcasına.*** (P. Celal 1978 s. 52).

yalabı-/yalbı-/yalpı- 'parlamak, parıltı saçmak, ışık yansıtmak, parlayıp sönmek, şimşek çakmak' Meninski 1680 III, 5598, H.Z. Koşay–İshak Refet 1932 I, 412, TS 4224, DS 4132, 4149, R. Dankoff 2004 s. 277. ***<yalab*** + isimden fiil yapan ***–ı*** eki. Ch. Symeonidis 1973 no. 43'te ***yalabı-*** fiilinden türemiş ***yalabıma*** kelimesinin kökünün Yun. ***γυαλάδα*** 'parlaklık, Glanz' kökünden geldiğini ileri sürerse de etimoloji şüphelidir. × ***Yalabırsın güneş gibi ay oġul / Saŋa gey yaraşur şol al aṭlas.*** (Naẓmī 1928 [16. yy] s. 23). × ***Ṭaşra käfir çıḳdı atlar kişneşür / Yalabır ışıḳ çuḳallar çıġşaşur.*** (Enverī 1928 [1464] s. 48). × ***Meyān-ı meydānda bāzār-ı kārzār ḳurılub dellāl-i ecel elinden ḳabāy-ı bekā yoḳ bahāya alınub ve mübārislerüŋ bād-ı hamlesinden deryā-yı veġa temevvüc ėdüb ḳılıçlar şimşekler gibi yalabırdı***. (Maṭraḳçī 1976 [1533–36] s. 274).

yalabıdak 'şimşek gibi, birden bire, ansızın' H.Z. Koşay–İshak Refet 1932 I, 412, TS 4223, DS 4131. ***<yalabık*** + ***dek*** 'gibi' ?. × ***Böyle digeç oğlanuŋ ḳulaġına ses ṭoḳındı. Baş ḳaldurdı, yalabıdaḳ gözin açdı anasınuŋ yüzine baḳdı.*** (Dedem Ḳorḳut 1964 s. 10). × ***Altmış ṭutam ala gönderin ḳoltuḳ ḳısdı, Aruza bir gönder urdı. Göksinden yalabıdak öte kiçdi.*** (a.e. s. 120).

yalabık/yalabuk 'cilalı, parlak, güzel, parlak; çevik' Meninski 1680 III, 5598, J. Thury 1885 s. 71. H.Z. Koşay–İshak Refet 1932 I, 412, TS 4224, DS 4131. ***<yalabı-*** fiilden isim genişlemesi ***–k***. × ***MUNİSE –(Kahkaha ile güler). YEDEKÇİ -Ah, yalabuk kız. Gün yüzünü görünce yüreğimden ısıcak ısıcak alev çıkıyor.*** (Musahipzade Celal 1936y s. 11). × ***Bakıyorum da, eski çamlar sahiden bardak olmuş; bizde ne dinlemeğe tahammül kalmış, ne de o yalabuk zekâ... Hele dikkat hak getire...*** (F. Erdinç 1948f s. 49). × ***Ḍışı bu ḳādar dımışḳī (düz), yalabıḳ (mücellā, şeffāf); içi geven gibi dikenli, ḳaraçalı ḳadar çoŋur (büyük dikenli) bir ḫanım yere batsın.*** (E.H. Tepeyran 1326y s. 168).

yalabık II/yalabuk 'çam, köknar, kamalak gibi ağaçların altındaki incecik ak zar, kabuğu soyunca kabukla birlikte çıkar, kabuktan ayrılarak yenilir' DS 4131, A. Püsküllüoğlu 1994 s. 93. × ***Bana göre kamalak "Yalabuk"u daha tatlıdır. Bazıları çam, bazıları da köknar diyorlar. Bence kamalaktan şaşmamalı... Yirmi yıl önce bir kamalak ormanında yalabuk yapmıştım... Ne zaman aklıma düşse, daha daha, o ormanı, rüzgarı, kokusu, nanesi, yaban gülü, peryavşanı, püreni, yarpuzu, salep çiçeği, mantıvarı, sarı sarı mantıvarı, arı kekiğiyle etimde***

duyarım. Ormana karışır giderim. Ben kamalak yalabuğunu hiç bir şeye değişmem. Ama kamalak her ormanda bulunmaz. Azdır. Bizim köylüler de kamalak yalabuğunu hiç bir şeye değişmezler. Bilirim. Bir köylüye bir parça yalabuk götürün size canını versin. Bu kadar işte. Bir lokma yalabuk yeyip, dünya kirinden, dünya hayhuyundan arınıp orman olsun, ağaçlığını, yepyeni bir dünyaya uğultulu, kokulu, yıldız yıldız yellerle esip, ağaçlığını etinin her zerresinde duysun. Bir şehir adamı, kaldırım, dükkan, büro adamı gitsin ormana, yalabuk yesin para etmez. isterse bir hafta yesin, orman bana mısın demez. Yani orman olamaz. Bir orman adamını deli eden bir lokmacık ince yalabuk, şehir adamının dişinin kovuğunda bile kalmaz... (Yaşar Kemal 1976bd s. 349-350). (Argo) 'edilgin eşcinsel (erkek)' H. Aktunç 1998 s. 303. b. ***kokoz***.

yalabıkca 'parlak' ***<yalabık*** + isimden zarf yapan ***-ca*** eki, b. ***anca*** I ⊡. × ***Arḳasındaki eski ḫākī caketile bir 'asker ḳaçaġına beŋzeyen, genç, yalabıkca faḳaṭ ġayet kirli ḳahverci tābi'i Ṭosun ḳapalı ṭavlayı ḳavrayaraḳ -Oyun kimde ḳaldı?*** (H.R. Gürpınar 1926b s. 22).

yalabıkla- 'parlamak' ***<yalabık*** + isimden fiil yapan ***-la-*** genişlemesi, ***acabla-*** ⊡. × ***Bir zamān seyr edip ṭāhir ḳızım cevāhir dedikleri budur. Pes billür pek yalabıḳlıyor diyerek ḥayrān ve gāh altunlara bakḳup 'acabā bunuŋ her biri ḳaç pāra ėder dėyü nigarān ve gāh ḳızım inşallāhu ta'ālā baḫtımız açıldı, bundan şoŋra pilāvlar ẕerdeler neler yeriz.*** (Giridli 'Alī 'Azīz 1268 s. 216).

yalabıklık 'parlaklık, güzellik' ***<yalabık*** + nomen abstractum yapan ***-lık*** eki, b. ***ağırlık*** ⊡. × ***Gördüŋüz mü bir ḥammāl ḳızınıŋ yalabıḳlığına efendimiz aldanıp bu ḳadar kibār ḳızları ve ricālzādeler ḍurur iken bu miṣillü gelin bizim begimize yaḳışır mı?*** (Giridli 'Alī 'Azīz 1268 s. 218).

yalabuk b. ***yalabık II***.

yalağuz b. ***yalıŋuz***.

yalah b. ***yalak***.

yalah-goz Az. 'bir çocuk oyunu' × ***Bāli, ġız bir rāml atıb, fala baḫıb gördü ki, bu pāhlivan yeddi yaşında bir uşaḫdı. Hālā küçādā-bacada uşaḫlarnan yalaḫ-ġoz oynayası vaḫtıdı.*** (Azärbaycan naġılları 2005 V, 133).

yalak I/yalah 'yere kazılan küçük çukur; köpeklere yal verilen çukur; hayvanların tuz yalaması için açılan çukur; köpeğin su içtiği tas' ZTS 204, H.Z. Koşay–İshak Refet 1932 I, 412, H.Z. Koşay-O. Aydın 1952 II, 139, DS 4134, 4135, M.Z. Pakalın 1972 III, 602, A. Tietze 1982z no. 263. ***<yala-*** fiilinden isim yapan ***-k*** genişlemesi. × ***Rümī yalaḳdan yėmeyince köpek / Ḳaşınub siŋler ulur aṣfer köpek.*** (Firdevsī–i Rümī [15./16 yy.] 180 s. 20). × ***Kendi korusu, koruda kaynayan şifalı sularıyla... uçsuz bucaksız bir bahçesi vardır. Bahçede, şemsiye biçimi oymalı çatısı ile —patançları yosun bağlamış kedi köpeklerin su araştırdıkları —yalağı hâlâ sağlam ama, insan elinin yetişebildiği yükseklikteki yerleri —oyulmuş, dökülmüş, gene de ara ara kabartma üzüm salkımları***

seçilebilen mermer bir çeşmesi vardır. (L. Erbil 1985 s. 21). (Argo) 'gevşemiş, gevşek; bön, aptal; dişilik organı; oyunda sürekli yenilen' H. Aktunç 1998 s. 303, DS 4134.

yalak II 'dalkavuk; geveze; sırnaşık, açgözlü, arsız; onursuz, sürtük' DS 4136. b. ***yalak I*** × ***On dakika sonra kapı açıldı bir başkası peydahlandı, sırıtkan, hatta yalak biri. Hiç konuşmadan Halim'i ardına taktı, koridorların onca zaten bilinen girdisi çıktısını dolaştırarak, yine onca bildik bir kapının önüne getirdi bıraktı.*** (A. İlhan 1973 s. 202). × ***Sonra sabah. Çok geç gelen bir sabah. Islak ve pis, her gördüğü pisliğe burnunu uzatıp her köşeyi koklayan, kocaman ve yalak köpekler vardır, onları andırıyor.*** (a.e. s. 224). × ***"Çok hızlı çalışıyorsunuz Komiserim" diyor yalak bir tavırla. "Şıp diye buldunuz herifleri."*** (A. Ümit 1996 s. 145). × ***"Nasılsın Sedat" diye soruyor. Yalak herif, sanki dün odamdan onu kovan ben değilim.*** (a.e. s. 228).

(Argo) **yalaka** 'ciddiyetsiz; sırnaşık; zevzek, dalkavuk' DS 4135, H. Aktunç 1998 s. 303. × ***Bacı, teyze şurda kalsın, öz anasına yüreğini bozar, Allah göstermesin özbeöz anasına... Bir de kılıbık... Bir de yalaka... Koca Tanrıyı dinlemez de, kötü bir karı bir laf söylese padişah fermanı gibi tutar.*** (Kemal Tahir 1973 s. 84).

(Argo) **yalakalaş-** 'aşırı samimiyet göstermek, sırnaşmak, yüz göz olmak' H. Aktunç 1998 s. 303. ***<yalaka*** + isimden fiil yapım eki ***-laş-***, b. ***bayramlaş-*** ⊡ ××.

yalakalık 'dalkavukluk' ***<yalaka*** + nomen abstractum yapan ***-lık*** eki, b. ***ağırlık*** ⊡. × ***Nesnel kriterlere göre değerlendirme yapmanın yerini yalakalık, adam kayırmacalık gibi bilimsel çalışmalarla uzaktan yakından ilgisi olmayan tutum ve davranışlar almıştı.*** (A. Ümit 1996 s. 179).

yalaklık 'yaltaklık, gevezelik' DS 4136 ***<yalak*** + nomen abstractum yapan ***-lık*** eki, b. ***ağırlık*** ⊡. × ***Boyu, boşu ẕararsızdı, çirkin de denemezdi, lakin sevimsizdi. Ḥâcı Ḳadīriŋ: "Alımlı ḳız!..." demesi, yalaḳlıḳdı., dalḳavuḳlukdu.*** (M. Yesari 1928 s. 304).

yalama I 'cilt hastalığı, gün yakmasından dudakta hasıl olan yara; dudakta kuruma, çatlama' TS 4225, DS 4137. ***<yala-*** fiilden isim yapan ***–ma*** genişlemesi, b. ***akıtma*** ⊡. × ***Dördüncüsü, Fatıma anamızın ölüm yaşına yaklaşmış bir koca karıydı. Dudakları yalama, eli yüzü buruş buruştu.*** (F. Baykurt 1961 s. 146). × ***Kir desen, elin kendi kalınlığı kadar var. El suya değmeyice yüzlerin hali ne olacak? Dudaklar tekmil yalama. Tıraş yok. Genci sakallı, kocası sakallı. Kir saçı da yapıştırıyor, sakallı da.*** (M. Makal 1978 s. 72). × ***Kışınki halleri bile kalmamış çocukların. Ağız burun birbirine karışmış. Bütün yüz yanık ve kavlak. Çoğunun dudakları yalama olmuş.*** (a.e. s. 150).

yalama II (kumarcı terimi) 'iskambil kâğıtlarına işaret koymak, sirkaflamak, yalaka'. H. Kodaman 1944 s. 261, H. Aktunç 1998 s. 304. ××.

yalamaç 'bir yemek çeşidi ?' × ***Zübükzade'nin anası, -Buyurun Buyurun... dedi. Kolay gele bacı..., Bulamaçlar, yalamaçlar, gülemeçler***

lenger lenger dizilmiş. Bazlamalar, gözlemeler yapılmış. Tüccardan Emin Efendi kulağımın dibine girip fısıldadı: -Heyri, şimdiyecek hükûmetin geleceğine inanım yoktu. (Aziz Nesin 1961z s. 77). × ***Ev sahibinin uşakları bulamaç, yalamaç, gölemeç, tuzlama, bazlama, gözleme getirdi. Memleketin buncadır görmediği bir efeyi ağırlamak kolay mı? Aşın üstüne kahveler geldi, büyükler kahveleri höpürdettiler.*** (a.e. s. 131).

yalamuk 'ilkbaharda, çam ağaçlarından akan sakızlı su; yiyecek artığı' DS 4138. × ***Yollara çiğ yağmış. Yanımızdan tek tük kamyonlar geçiyor, hepsi tepeleme yığılı. Işıkları beyaz yalamuk yapışıyor asfalta. Ulu ağaçlı bir tepeye tırmanıyor otobüs.*** (F. Yerdelen 1957 s. 55).

yalan I 'doğru olmayan; yalancı, sözünde durmayan' TS 4225, DS 4138. <ETk. ***yalgan*** a.m. G. Clauson 1972 s. 926. ***yalanım varsa şu güneşe kör bakayım*** 'yalan söylüyorsam kör olayım': × ***Birdenbire beyaz sakallı bir adam, beni kolları arasına aldı. Yalanım varsa şu güneşe kör bakayım.*** (R.N. Güntekin 1928 s. 103). ***yalan at-*** 'yalan söylemek, doğru olmayan bir şeyi söylemek' DS 4138. × ***Bir yalan atarak arkadaşların yanından savıştım.*** (S.M. Alus 1944 s. 57). × ***Aksi şeytana bak, demin söyledikleri lokantanın ismi aklıma gelmez de gelmez. Bir yalan atayım diyorum, bu sefer de dilim oynamıyor. Yutkun babam yutkun.*** (a.e. s. 122). × ***Elbet bilmezsiŋ... Seni insan ḥesābına ḳatmıyor ki... Geçen haftada yalan atmışdı. Bu, kaçıncı başdan ṣavma...*** (M. Yesari 1928 s. 34). ***yalandan*** 'mış gibi yapmak, öylesine, ciddiye almadan': × ***-Ah canım Etem baba, sakalcağı keten baba! -Ayağa kalkıp yalandan göbek çalkalayarak- Eğer ki işim olursa, sana göbek atam baba!*** (O.C. Kaygılı 1939 s. 189). ***yalanım olmasın*** 'tam olarak hatırlamıyorum, yanlış bilgi vermeyeyim': × ***Yalanım olmasın, beş gün mü, altı gün mü, Sirkeci birahanesine devam ettik.*** (S.M. Alus 1944 s. 34). ***yalanım varsa…*** 'eğer yalan söylüyorsam, söylediklerim doğru değilse': × ***İstirati dediğini öyle bir tarif ediyor, "yalanım varsa sen de beraber gel de gözünle gör. Uzak değil."*** (S.M. Alus 1944 s. 88). × ***-Şaka ediyorsun, Yıldız... -Vallahi şaka değil... -İnanmam... -Ölünü öpeyim yalanım varsa... Dün gece komşularda bir ebeyle tanıştım...*** (R. Enis 1945 s. 24). ***yalanım yok*** 'doğru söylüyorum, yalan söylemiyorum': × ***Hanım, iki elim yanıma gelecek bir kelime yalanım yoḳ.*** (H.R. Gürpınar 1926 s. 111). ***yalanı yok*** 'gerçekten, doğrusunu söylemek gerekirse': × ***Yalanı yok; benimkisine budalalık, dangalaklık daha açıkçası eşeklik denir...*** (S.M. Alus 1944 s. 90). ***yalansın*** 'yalan söylüyorsun': × ***Irzıma nikâhıma essah... Pereliyim bugün. —Nâpiym, Teber geliverir.. —Gelmez, o şimdi kızlara getti.. Kadın sertçe döndü: —Ne? Orospilere mi? —Heye.. —Yalansın.. —Yalancı senden irezil olsun!*** (Orhan kemal 1949e s. 46). ***-Sorma, bizim teyze oğluyla kafayı çekdiydim, biraz fazla kaçırmışım... -Yalansın.. -Yalan mıyım? Yalancı senden rezil olsun be!*** (Orhan Kemal 1952c s. 114). ***yalan kıvır-*** 'yalan uydurmak': × ***Ebuzarif beye yalanları kıvırırken, ateşler içinde yatıyoruz derken sırası mı?... Vakıa gece, çayıra, mayıra çıktığına hiç tesadüf etmedik; etmedik amma edeceğimiz tutar.*** (S.M. Alus 1933p s. 126). × ***Ne bitmez sual bu? Gerçekten zevzekmiş ya!.. Çare ne***

biraz yalan daha kıvırmalı. (Recaizāde Ekrem 1941 s. 22). ***yalan söyle-*** (zar ya da iskambil kâğıdı) 'o anda istendiği gibi gelmemek; hileli zarla gelmesi ümit edilen sayının gelmemesi' Meninski 1680 II, 2719, H. Kodaman 1944 s. 261, H. Aktunç 1998 s. 304. × ***Öküzleri koştum, şeş gelecekti. Gelmedi, yalan söyledi!*** (H. Kodaman 1961 s. 261). ***yalan söylet-*** (akuzatif ile) 'yalan söylemesine sebep olmak': × ***-Ağa demediğime kızıyorsun değil mi? -Hayır! Niçin kızayım? —Kızıyorsun işte. –Beni boş yere yalan söyletme şimdi. Kızmıyorum dedim sana. -Kızıyorsun. –Fesüphanallah! Ne geçimsizsin be. Sabah sabah kavga etmeye mi geldin.*** (F. Baysal 1955 s. 33). ***yalan yere and iç-*** 'yanlış olduğunu bilerek yemin etmek' Meninski 1680 I, 449. ***yalanını tut-*** 'yalanını yakalamak, yalan söylediğini fark etmek': × ***Beş seneye varan müddet zevciyetlerince Nihādıŋ henüz bir yalanını ṭutmamışdı. Zevcesine ʿaṭf-ı naẓar eylediği zaman Nihādıŋ gözlerinden şefḳat, muḥabbet, ṣadaḳat, ṣanki birer seyyāle-i maʿnevīye gibi aḳardı.*** (H.R. Gürpınar 1927n s. 74). × ***Benden de gizlemeğe başladı. Bir iki yalanını tuttum, çok korktu. Yemin, ant, şart, tövbe...*** (M.Ş. Esendal 1958o s. 12).

yalan II 'karşıdan görünen dağ sırtı' H.Z. Koşay-İshak Refet 1932 s. 412. ××.

yalan III 'alev' H.Z. Koşay-İshak Refet 1932 s. 412. ××.

yalan- 'diliyle dudaklarını yalamak' H. Vámbéry 1901 s. 177 <***yala-*** fiilinin reflexivum hâli. × ***Anda ḳāżī egitdi: "Ayruḳ beni incitme, nikāh ėtsünler, rıżā buyur" dėdi. Renz-rezüŋ rengi mütaġayyir oldı, yalandı, yudundu. Dört yaŋadın: "Hey, noldı saŋa daḫı ne fikir ėdersin? Utanmaz mısın, bunuŋ gibi bāzār ḳanda bulasın" dėdiler.*** (Ferec 855/1451 v. 116b). × ***Gėce olıcaḳ vezīri yalıncaḳladılar, itler öŋine bıraḳdılar. İtler ḥissile bildiler ki bu gişi bulara üç günden berü etmek vėren gişidür. Geldiler, öŋinde yalandılar, ileyinde yuvalandılar.*** (a.e. v. 125a).

yalanbaşdan Az. 'tavlayarak, yalandan, gayri ciddi olarak' ADİL 2006 IV, 513. × ***Här gün bir-iki saat Nardan ḫanım durub gālärdi Zärnigarın yanına. Yalanbaşdan Zärnigarın başını aldadıb tez durub gedärdi Murtuzun yanına*** (Azārbaycan naġılları 2005 II, 159).

yalan dolan 'dalavere, aldatıcı' DS 4139. × ***İçki, esrar, kumar... Yalan dolan, küfür... Dövme, vurma, kesme...*** (S.M. Alus 1933p s. 26). × ***Bu dünya yalan dolan dünyası, desise ve hud'a dünyası dübara dünyası... Hilekâr mısın, senden rahatı yok.*** (a.e. s. 52). × ***-Ḳazanan altı yüz biŋ Franḳ alıyor!... naʿrasıyla demgüẕār Rum, Ermeni çıġırtḳanlar bulunan dükkānlar, bir ḳaç tuḥāfiyeci, ḥāżır kunduracı, ismen banker olan yalan ḍolan dolapları, maġāzaları var idi.*** (Aḥmed Rāsim 1340 s. 160).

yalan gerçek 'doğru olmayan veya doğru olan': × ***Sonra yavaş yavaş herkese alışır ve yalan gerçek bin bir maskara hikaye uydururlar***. (S.F. Abasıyanık 1940 s. 97).

yalan kumkuması 'çok yalan söyleyen' × ***TUZSUZ -(İçerden) Çık dışarı ulan, yalan kumkuması herif. (Dayak atar, Karagöz dışarı fırlar.)*** (M. Rona 1944b s. 45).

yalan-palan Az. ‘yalan yanlış, doğru veya yanlış, asılsız sözler’ ADİL 2006 IV, 513. × ***Yoḫ, yoḫ, bizim imkanımız var, biz yalan-palan danışıb nä Salamatın babalını, nä dä bu ġızların ah-nalasini boynumuza götürä bilmärik!*** (Süleyman Rähimov 2005 II, 79).

yalan yanlış ‘doğruluğuna bakılmaksızın, kulaktan dolma’ × ***Adları çavuş u müteferriḳa, müfṯhörlüg-ile meşhur bir fırḳadur ki işleri ḳahve-ḫāne ṣadrına geçmekdür, söze geldükce ġanādan dem urub veresiye ḳahve içmekdür, yalan yanlış baʿż-i muḳaddemāt naḳl idüb otı geçdügi gibi gendüden geçmekdür.*** (ʿĀlī 1975 [1599] s. 109). × ***Dur, gitme; şimdi Gülfidan beceremeyecek; sen de yalan yanlış bir şey yapacaksın.*** (S.M. Alus 1934 s. 74). × ***Cevdet efendi, yalan yanlış, beş on Rumca kelime bilir, neşelendi mi mutlaka sırasına getirip bunları sarfederdi.*** (a.e. s. 119). × ***Boru değil bu, herifçioğlu Epikür’den, Çiçeron’dan dem vuruyordu. Vakıa onlara eski menşur birer çorbacı diyordu ancak, kapkara cahil bir göçebe Çingene’nin o meşhur, eski, büyük adamları bu kadar da olsun, yalan yanlış bilmesi bir hayli marifetti.*** (O.C. Kaygılı 1936 s. 62). × ***Konservatuvardaki kızlar, ne olursa olsun, bir işle uğraşıyorlardı, yalan yanlış, severek veya laf olsun diye kendilerini bir sanata bağlamışlardı.*** (Sabahattin Ali 1940 s. 153). × ***Ben nesine başlayacağım. Şevḳefza laḳırdı bıraḳmadı ki... Yalan yanlış hepsini aŋlatdı... Anlatacaḳ söz ḳaldı mı?*** (H.R. Gürpınar 1927n s. 155).

yalancı ‘yalan söyleyen’ <***yalan*** + isimden isim yapan ***-cı*** eki, b. ***ạḥşam/ạkşamcı*** ⊡, ***attarcı*** ⊡ × ***Yalancı ṣofılar çoḳ ḳopdı şimdi / Uyub delüler ṣoyını ṣoylar.*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 83). × ***Yalancılar! Bī-ḥayālar! Ḥarām-zādalıġı benüm ḥaḳumda ve ol miskīn, bī-günāh bennā ḥaḳında ġāyete yėtürdüŋüz.*** (Ferec 855/1451 v. 26b). × ***Zaten fal, remil dediğin nedir? Bir sürü yalancının, cerrarın uydurmasyonu.*** (S.M. Alus 1933p s. 43). × ***Yalancı zannettiğiniz İhsan Bey gerçekçi İhsandır.*** (Recā’ī–zāde Ekrem 1941 s. 57).× ***Bu fodul, yalancı, utanmaz herife ne dersiniz?*** (F.C. Göktulga 1943 s. 19). × ***Zeynel, yalancının anasına, avradına, kız bacısına, beşikteki zürriyetine, küncüden ufağına uzun uzun söğdü.*** (Orhan Kemal 1954b s. 203). ***(Belki mızıkçıyım – yalancıyım, şuyum buyum... ama su koyvermedim!) Nitekim, garsonun tutmasına bırakmadan, kaptı, paltosunu hemen geçirdi sırtına.*** (M. Seyda 1966 s. 182). ***Yalancının evi yanmış, kimse inanmamış.*** ‘Yalan söylemeyi âdet edinen kişinin sözlerine kimse inanmaz’ (Ö.A. Aksoy 1988 I, 465). ***yalancısı ol-*** ‘birinden duyduğunu aktarmak’: × ***Öteki: Yooook... Yanlışın var, ancak bilmem, günâhı boynuna, ben de Niyazi’nin yalancısıyım. Onun dediğine baksan, çırağın haberi varmış. Ama, mahsus domuzluğundan kadına der ki. Kaymakam sözü kesti. Dükkân kiramızdadır, ama, oda değildir, dedi.*** (M.Ş. Esendal 1958o s. 141). ***yalancı çıkar-*** ‘birinin yalan söylediğini göstermek veya söylediğinin doğru çıkmamasına sebep olmak’ Meninski 1680 III, 5599. ***yalancı kezzap*** ‘yalancı’: × ***-Adil sizden... –Hangimizdense onu tanır, it kısmı da onun gibi yalancı kezzap değil ya...*** (Kemal Tahir 1957r s. 191).

yalancı dolma ‘et kullanılmadan yapılan dolma’ × ***Miʿde ve sinirlerimi bozan bu yalancı dolmaları yutamayacağım için mi ben ʿaḳıllılar-***

dan fi'len, fikren, ayrılmış oluyorum. (H. R. Gürpınar 1341 s. 7). × ***Geçen gün tatar böregi yapdıŋ. Üzerine ṣarımṣaḳlı yoġurt dökdüŋ. Yediŋ yediŋ yediŋ..., ṣoŋra yalancı dolma yapdıŋ... onu da yediŋ.*** (H.R. Gürpınar 1927n s. 185). (Argo) 'işe yaramaz' × ***Abut da onlar gibi konuşuyordu, okkalı bir küfür sallayıp içmediğime büsbütün kızdı. –Ne yalancı dolmasın be, kuru kalabalık. Islık çalıp nâra attı, küfretti, altınını alan hocayı yerin dibine sokup çıkardı.*** (F. Baysal 1944 s. 169).

yalancı şafak 'doğuda ufka doğru oluşup kaybolan aydınlık, fecr-i kâzib' × ***Yavaş yavaş bu gam havası içlerden ruhlara geçti. Yürekleri dolaştı. Keder perileri kalplere girdi. Siyah tahtlara çıkıp gönüllere kuruldu - Şarkının son nağmesini bitiren derin bir (ah) dağları dolaşırken yalancı şafağın ilk çizgileri sivri ağaçların tepelerini dolaştı.*** (M.H. Egeli 1944 s. 22).

yalancıktan 'gerçek olmayarak, öyleymiş gibi yaparak' <***yalan*** + isimden küçültme yapan ***–cık*** + zarf yapan ablatif, b. ***açmazdan*** ⊡× ***Dadımın da gençliğinden kalma bir tezgâhı olacak. Cumbalı odaya getirdim onu. Yalancıktan, gırç gırç tülbent dokumağa kalkarım. Mekiği bir tek, bir çift atarsam biliniz ki Bahri herifi evde; mekiği hep tek atarsam, yok.*** (S.M. Alus, Son Posta 27.XI.2943). × ***İnsan hoşlanmadığı ve çekindiği adamlar meclisinde yalancıktan bu kadar memnun ve neşeli görünebilir mi?*** (R.N. Güntekin 1974 s. 37). × ***Mahalleli ısrarı arttıracak olursa Bedri'yi yalancıktan hasta edersiniz.*** (a.e. s. 131).

yalandır- 'aldatmak, ağzını yalamasına sebep olmak' H.Z. Koşay–İshak Refet 1932 I, 412. <***yalan-*** fiilinin kausatif eki. b. ***anlaştır– II***. × ***Aslı yoḳdur bilürüm va'de-i bü-i dehenıŋ / Nâfile bal çalup aġzıma yalandırdı beni.*** (A.S. Levend 1943 s. 469). × ***Bekçi: —Ekmek yiyek! dedi. —Karnım tok, bırak. —Ekmek yiyek lan! —Bırak be.. Deli mi ne oğlan? Bağırırım ha! —Pere verecem.. —Nâpiym.. —Entari ne alacam. — Heye, entari ne alacam... Hep yalandırırlar da.. Irzıma nikâhıma essah... Pereliyim bugün.*** (Orhan Kemal 1949e s. 46).

yalangı 'dağlarda biten ve süpürge yapılan bir ot' B. Baytop 2007 s. 280. × ***Kimseler anlayamazdı. Ayın şavkı bile bir gürültüydü. Gecenin içinde güm güm vururdu kayalar. Yalangı bitkileri sallanırken bir gürültü olurdu. Dağ fareleri, ses etmeden büyük bir gürültüyle gidip gelirlerdi oraya buraya. Kayaların arasına birikmiş kum ve çakıl yığınları durup dururken akmaya başlarlardı.*** (N. Üstün 1968 s. 82).

yalangoz/yalankoz 'aylanduz ağacı, mürver ağacı, kokar ağaç' THASDD 1462, DS 4139, Ö.A. Aksoy 1946 III 725, B. Baytop 2007 s. 181. ××.

yalanguz b. ***yalıŋuz***.

yalanlık 'geçicilik, geçiçi olma' <***yalan*** + nomen abstractum yapan ***–lık*** eki. × ***Sevmemiş Naẓmī o kim her giz bu yalan dünyeyi / Dünyenüŋ yalanlıġın gerçekden oldur tanımış.*** (Naẓmī 1928 [16. yy] s. 25).

yalanuz b. ***yalıŋuz***.

yalapşap/yalap şalap ‘baştan savma; tatsız yemek’ H.Z. Koşay–İshak Refet 1932 I, 412, DS 4139. × ***Biraz sonra yenge başı örtülü olarak içeri girer kahve getirir, damada yalap şalap kahve içirilir damat odadan dışarı çıkarken gene para serper ha..*** (İ.G. Arcan 1932ed s. 13). × ***Süslen diyorsam inceden incesine demiyorum; yalapşap tuvalet kâfi.*** (S.M. Alus 1933p s. 204). × ***Gündelikçi kadının yalapşap yaptığı işleri, gittiğimiz geceler Neclâ tamamlıyor. Onun böyle boş saatlerinde yaralılara yardım eden bir prenses edasiyle içeri dışarı, işgüzar işgüzar gezelediğini gören ihtiyarcık ezilir, büzülür***. (H. Taner 1954 s. 68). × ***Hayır ben bakmazsam imkânı yok doğru dürüst yıkanmaz. Yalapşap şöyle bir su dokunur, işte o kadar.*** (C.F. Başkut 1962 s. 71). × ***Gerçekten de, kalçasına oracıkta yalapşap bir mendil sarıyor, ardına öteki erleri de takıp, o öfkeyle yeniden tepeye yallah!*** (A. İlhan 1973 s. 308).

yalap yalap ‘parlak, nurlu, parıl parıl’ H.Z. Koşay–İshak Refet 1932 I, 412, DS 4139. × ***Beş aylıkmışım. Dedem kundağımı avluya çıkarmış. Gökte on beşinde, yalap yalap bir ay varmış. Bakmış bakmış “Cıss” demişim.*** (Orhan Kemal 1949b s. 5). ***yalap yalap et-*** ‘ışıldamak, parlamak’ R. Dankoff 2004 s. 277. × ***Cırdıraḳ Ṭav dibinde yaʿnī yalap yalap eder daġ dibinde.*** (a.y.). × ***Bir ara istavritten daha büyük bir balığın çırpındığı göründü. Karnının beyazı ağın içinde yalap yalap ediyordu. Bir lüfer olabilirdi bu.*** (R. Ilgaz 1962s 80).

yalat- ‘tokatlamak, dövmek, sopayla vurmak’ DS 4140. <***yala-*** + kausatif eki, b. ***acıt-*** ⊡ × ***Yeter ağabey, bizim görevimiz suçluyu bölgeye götürmektir. Orda alır alacağını. Yeter... diyerek elinden kurtardı Kel Ali’yi. Hilmi, bu dönüş oğlunu ele aldı Kel Ali’nin. Bir kaç da ona yalattı. Bu arada attan da indiler.*** (Ü. Kaftancıoğlu 1983 s. 151).

yalavac b. ***yalavaç***.

yalavaclıg b. ***yalavaşlık***.

(EO) **yalavaç I/yalavac/yalawaçi/yalvaç** ‘elçi, peygamber, yumuşak?’ B. Atalay 1986 IV, 733, W. Bang-Kaup, A. von Gabain 1931 s. 512, A. Caferoğlu 1931 s. 118, İbn Muhennā 1340 s. 118, İbn Muhennā 1900 s. 138, C. Brockelmann 1917 s. 49, H.Z. Koşay–İshak Refet 1932 I, 413, M.Ş. Yaltkaya 1934 s. 153, TS 4231, R. Dankoff 2004 s. 277. <ETk. ***yalavaç*** a.m. <İran. ‘voice’ G. Clauson 1972 s. 920 × ***Uzlıġıla ve eyü dil ve luṭf ve yumşaḳlıḳ birle el işe urġıl! Kim yalavac söz luṭfıla sarmaşmış işi açar.*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 77). × ***Uzlıġıla ve eyü dil ve luṭf ve yumşaḳlıḳ birle el işe urġıl! Kim yalavac söz luṭfıla sarmaşmış işi açar.*** (a.e. I, 77). × ***Doġru rāy oldur kim yalavac vėrbiyelüm.*** (a.e. I, 83). × ***Ki kişisin dėdi dėdi yalavaç / Ki ̮Husrevden gelürven ḳapuyı aç.*** (Fāḫrī 1974 [1367] no. 852). × ***–Öyle mi? Yalnız mahpusluk mu acaba? Asıl dışarısı sorun oluyor. Ya yalvaç yerindeyim, ya, saldırmasından korkulan bir hayvan. Eski arkadaşlarımın çoğu gözlerini kaçırıyor, kaldırım değiştiriyor***. (A. Kutlu 1987 s. 108).

yalavaç II Az. (sıfat) ‘aç susuz, yemeksiz’ ADİL 2006 IV, 514. × ***Novruzlu kändilāri gecā-gündüz işlāyir, çalışırdılarsa da, yenā dā ġarınları ac, āyinlāri yalavac ġalırdı.*** (Ġaçaġ Näbi 2009 s. 134).

(EO) **yalavaçlık/yalvaçlık** ‘elçilik’ TS 4231. <***yalavaç*** + nomen abstractum yapan ***–lık*** eki. × ***Pes gey sınamayınca ve deŋemeyince ivmek gerekmezidi ve düşmana yalavaçlığa vėrbimek ve rāzları aŋa dėmek maşlaḥatdan ırağıdı.*** (A. Zajączkowski 1934 s. 12). × ***O, bir büyük gizli iş duymuş gelip size anlatacak. İşte bizim yalvaçlık tamam oldu.*** (Alḥmed Vefīḳ Paşa 1933ia s. 52).

yalavaşlıg/yalavaclıg Az. ’kıyafet için kumaş, üstbaş‘ ADİL 2006 IV, 514. × ***Şāhārdān gālirām. Ġızım üçün bir az yalavaşlıġ almışam, aparıram. Sabah ġızımın toyudur.*** (Äbdürrähim bäy Haġverdiyev 2005 I, 302). × ***Olsun ki, bu yalavaclıġ parçanın pulunu varlılardan borc almısınız, hā?*** (Ġaçaġ Näbi 2009 s. 56).

yalavuz b. ***yalŋuz***.

yalawaçi b. ***yalavaç***.

AD. **yalayah başaçıh** ’yalın ayak baş açık‘ × ***Bu gören dünya gözeli bu bildi ki her tarafı ataşa yaḥacaḥ bu asger. Haman gız yalayaḥ başaçıḥ oğlanın yanna goşdu.*** (A. Caferoğlu 1945 s. 11).

yalaz/yalaza/yalazı/yalız ’alev; kızgın hava cereyanı‘ THASDD 1462, 1463, 1466 H.Z. Koşay–İshak Refet 1932 I, 412, DS 4141. × ***Ben de bu hayattan hoşlanmamalı idim. Bunların yalazası acemi gözlerden başka acemi dimağları da kamaştırıyor.*** (Aka Gündüz 1938 s. 107). × ***Güneşin serpiştirdiği kızgın fırın sıcaklığını andıran yakıcı bir yalaz insanı buram buram terletiyordu.*** (C.S. Gürler 1939 s. 10). × ***Bir çift pırıl pırıl göz yalaza gibi çeken akşamın içinden anlıyamadığım bir dişilikle bana bakıyordu. “Acele ettiğim yok Hüsne.” “Yalan söyleme. Şu hayvanın memesini tutmadın ama sen de bittin ha.” “Valla değil Hüsne.”*** (F. Baysal 1972 s. 177). × ***Alevleri görür görmez at sinekleri vızıldamaya başlamıştı. Vahrat kapının arkasında duran baltasını aldı, yemlik tahtalarından ikisini parçaladı, birlikte dönüp ocağı tutuşturduk. Altımıza eski bir çuval parçasını çekip yalaza karşı oturduk. Vahrat anlattı, biz de hiç lâfa karışmadan hep dinledik.*** (a.e. s. 312). ***yalaz yalaz yan-*** ’alev alev yanmak‘: × ***Zaten Satılmış, ticaret, micaret düşünecek halde değildi. Kendisinin bizzat itiraf ettiği gibi, yalaz yalaz yanıyordu.*** (E.E. Talu 1937 s. 221). b. ***alaz***, ***alaza***.

AD. **yalazı** b. ***yalaza***

yalbı- b. ***yalabı-***

yalbır/yalbırdak ‘parlak; kınsız; çıplak, yarı çıplak, don gömlek’ H.Z. Koşay–İshak Refet 1932 I, 412, DS 4142, Ö.A. Aksoy 1946 s. 725. <***yalbır*** + isimden fiil yapan ***-da-*** eki, ***-da-*** + fiilden etken fiil ismi [nomen concretum] manasında sıfat yapan ***-k***, b. ***alda-*** ⊡ ***çat I*** ⊡, ***acuk/acık*** ⊡. × ***Karşıdan Salman, elinde uzun çift ağızlı yalbırdak hançer, koşarak geldi. İsmail Ağa kayanın üstüne oturmuş gülerek, o hep gülerdi, yanındakilerle konuşuyordu, eli yalbırdak hançerli Salman İsmail Ağanın karşısında durdu.*** (Yaşar Kemal 2004ks. s. 13).

yalbırdak b. ***yalbır***.

yalda- ‘ırmağı atın yelesine tutunarak geçmek’ R. Dankoff 2004 s. 277. × ***Tatar ṭarzı atları ṣuya urup yaldadılar.*** (a.y.).

yaldah ‘yalan, yaltak’ × ***Bezirgan gariyi çağırdi, gariyi yaldaḫ dilnen gandırdilar, haman elini, ayağını bağladilar, o sandığın içine goydilar.*** (A. Caferoğlu 1951 s. 28).

yaldak ‘eyersiz at’ R. Dankoff 2004 s. 277. ××.

yaldat- ‘aldatmak, ikna etmek, inandırmak’ × ***Men havada uçarken / O yar avladı meni / Men bahami bilirken / O yar yaldatdi meni.*** (A. Caferoğlu 1951 s. 16). × ***Yarını yaldatıp ġaçar gördüm*** (B. Seyidoğlu 1975 s. 349). × ***Kırḫ köseler oğlanın etrafına toplanmişlar oni yaldatmışlar koyını ḫoraz niyetine almışlar.*** (Ş. Beysanoğlu 1966 s. 142). × ***Bir gün bir keçel ben paşaya bütün Diyerbekir ḫelkine bir ziyafet verecağam deyi: Anasi edi etmi keçeli yaldatami. Keçel paşay gidi.*** (Ş. Beysanoğlu 1966 s. 172).

yaldık yıldız ‘akyıldız, Sirius, Hundsstern’ Meninski 1680 III, 5550. ××.

yaldız/yaldızlı/yaldız altunı ‘altın, eski altın paralardan biri, Ducate’ Meninski 1680 I, 381, M.Z. Pakalın 1954 III, s. 602. <ETk ***yultuz*** ‘yıldız, yıldız gibi’ G. Clauson 1972 s. 922. × ***“İlahi Stefane hem Allah sana beş bin yaldız ile bir güzel baldız versin” deyü dua eyledim.*** (a.e. s. 585). × ***İgumenos mecburen 2000 yaldızlı verüp istediği manastıra müdür oldu. Ve 2000 yaldızın üçte ikisi Beyin hazinesine ve sülüsü (üçte biri) cenabımın cebine girdi.*** (E. Misailidis 1986 [1872] s. 593). × ***Cenāb-ı şeyḫe soruŋ pāk yaldız altunı / Cemī‘-i derde devā nuṣha-i mücerrebdür.*** (M.Z. Pakalın 1954 III, s. 602). (Argo) ‘yalan, abartı, pohpoh’ H. Aktunç 1998 s. 304.

(Argo) **yaldızcı** ‘yalancı hileci’ H. Aktunç 1998 s. 304. ××.

yaldız altunı b. ***yaldız***.

yaldızla- I ‘parlatmak, yaldızla süslemek, (Argo, bir kadın, bir kız) ‘boynuz takmak, aldatmak’ H. Aktunç 1998 s. 304. <***yaldız*** + isimden fiil yapan ***-la-*** × ***Zengin bir enişteye yutdurmaḳ için yaldızmalamalı” demişti.*** (H.R. Gürpınar 1327 103). ***boynuzları yaldızla-*** ‘boznuzları süslemek; (bir kadın, bir kız) boynuz takmak, aldatmak’ H.Aktunç 1998 s. 304 × ***Koçları yıkamışlar, kınalamışlar, boynuzlarını yaldızlayıp sıraya koymuşlar.*** (A. Nesin 1959k s. 33). × ***Vay köpoğlu karısı vay, bize boynuz yaldızlatacak. —Boynuz yaldızlayacak değiliz, diye bağırdım. —Yaldızlamayıp ta ne b.. yeriz, kovulmak mı istiyorsunuz? dedi Arif.*** (S. Birsel 1961 s. 33).

yaldızla- II ‘gözetlemek ?’ × ***Osmanın arkadaşları, Hatçenin anası yakalamasın diye gözcülük ederdi (İşin doğrusu yaldızlardılar! Arkadaş hatırı...***). (R. Enis 1957 s. 23).

yaldızlat- ‘parlattırmak’ <***yaldızla-*** fiilinin kausatif hâli. × ***Senin oynaşın, sırdaşın yok ta bir sıraya dişlerini neye yaldızlattın? Puhu kuşu gibi o kuyruklu kuyruklu sürmeleri kimin için çekiyorsun?*** (H.R. Gürpınar 1934 s. 92). ***boynuz yaldızlat-*** (kadın eşini, sevgilisini) ‘aldatmak’: × ***Vay köpoğlu karısı vay, bize boynuz yaldızlatacak.*** (S. Birsel 1961 s. 33).

yaldızlı/yalduzlı ‘yaldızla kaplanmış’ <***yaldız*** + sıfat yapan ***–lı***. × ***Firengi göbekli, içi ḳaṭīfe, ḥalḳaları ve gülleri altun yalduzlu ḳalḳan 1600 aḳca.*** (M. Kütükoğlu 1983 s. 217). × ***Yarın ahrette iki elim, o yaldızlı boynuzlarına yapışsın da kökünden kütür kütür kırsın işallah!..*** (S.M. Alus 1933p s. 222).

yalduzlama yalan ‘yalan olduğu çok açık, göz boyayıcı yalan’ × ***Arslan anası çün gördi kim Dimne sözi arṣlan ḳātında riżā ḳulaġıla işidilür, pes gümān düşdi ve endīşe ḳıldı ve eyitdi: Oṣbunuŋ bu yalduzlama yalanlarına ve göŋül ḳapıcı aldamaḳlarına aŋsuzda aldana, nitekim yavlaḳ issi sözlü ve datlu dillüdur.*** (A. Zajączkowski 1934 s. 58).

yalduzlı b. ***yaldızlı***.

yalesa ‘hep beraber, haydi’ Karadeniz’de birlikte çalışma teşvik için ***helesa yalesa*** biçiminde söylenir, farklı varyantları için b. Kahane–Tietze 1958 no. 274. × ***Bu başlamaya gür bir uğultuyla karşılık verildi gerilerden: “Halesa yalesa!” ön sıralardan yeni baştan seslendiler: “Biz bu işi işleyelim!” Gene aynı gür karşılık gerilerden “Helesa yalesa!” “Bu yıl burda kışlayalım.” “Helesa yalesa!”*** (R. Ilgaz 1969 s. 338). × ***Denize kışkış taşları, demirler atıldı. Balıklar dehşete düşsün diye pontal sırığıyle –Tıpkı Deli Petro gibi- denizi uzun uzun dövdüler. Her seferinde de: -Hiyasa! –Yalesa! diye haykırışarak istinga halatlarına yapışıp kan ter içinde dibini boğdukları ağla su çektiler.*** (R. Enis 1947 s. 59). × ***Bir gemim va üş direkla / Sandalı çüfte kürekla / Helasa ya lėsa!*** (A. Caferoğlu 1951 s. 160).

yalguz b. **yalŋuz**.

yalguzag Az. ‘yalnız kurt, tek dolaşan kurt’ ADİL 2006 IV, 515. × ***Yaḫınlaşdım, diġġātlā baḫdım. Nā ola yaḫşıdır?! Yalġuzaġ!*** (Mirzä İbrahimov t.y. s. 316). × ***Belā yalġuzaġ cāsarāti ḫanın cavanlığ çağlarında ola bilārdi... Ġoca ḫanda o güc, o nāfās indi harda idi ki, Māhtabanın ġollarını ġatlasın, cır-cındasını parçalayıb āynindān çıḫarsın, onun ağzını ġapayıb öz niyyātini yerinā yetirsin?!*** (Süleyman Rähimov 2005 I, 16).

yalguzek ‘inci’ H. Vámbéry 1901 s. 177. × ***Ṣedefler gelürler, bunda otlarlar semirirler. Yalġuzekler bu ṣedeflerde bulınur.*** (Ferec 855/1451 v. 226b).

yalguzın/yalŋızın ‘yalnız, yalnız olarak’ C. Brockelmann 1919 s. 15, W. Radloff 1905 III, 178. <***yalguz*** + instrumentalis hâli eki ***–ın***. b. ***acın*** ⊡.××.

yalı I/yali/yeli ‘kıyı, denizle karanın birleştiği hat, uçurum’ THASDD 1464, DD 1509, L. Gürçay 11943 s. 408. ***yalı***, ***yalu*** Meninski 1680 III, 5551, J.W. Redhouse 1890 s. 2192. H.Z. Koşay–İshak Refet 1932 I, 413. <Yun. ***γιαλός*** ‘seashore, beach’ Ch. Symeonidis 1973, no. 38, Kahane–Tietze 1958 no. 756. × ***Köse Miḥal oġlı Meḥmed Beg Leşkeriyle ḥiṣārı ḳuşatdı yalı ḳapusına sürdi şehr ḳavmı ḳapuyı açdılar ya‘nī ceng ėderler.*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 91). × ***Ve orada olan Anaḍolu kenārınuŋ deŋiz yalısında neresin iki ḳarış miḳdār ḳazarlarsa ṭatlu su*** çıḳar. (Pīrī Re’īs 1935 [932/1525] s. 231). × ***Tevfīḳ-i ilāhī mu‘īn olup rüz-***

gār serī'ül-seyr mevāfakatlar ėdüp sāḥil-i şehr-i Ṭrablus ḳaribinde Tacure nām belde yalılarına yapışup... (Bombaci 1941 [1560] s. 245). × ***Bir kere Çekmece gölü sāhilinde Topḳapulu Mahmûd ağa yalısında oturuken sayyâtlar bir küçük murina balığı sayd edüp Sultân İbrâhîm Hâna hediye gönderdiler.*** (Evliyā Çelebī 1314 [17. yy.] III, 290). × ***Ben paraları alışın, "Yarından sonra bundayım" deyip, elini berü ver Beyoğlu demekle, derhal yalıya indim ve bir iki-çifteye suvar olup, Kabataş'a çıktım.*** (E. Misailidis 1986 [1872] s. 494). × ***Yalıya fener geldi / Algıma neler geldi / Yaşım guççükdür emme / Başıma neler geldi!*** (A. Caferoğlu 1951 s. 182). × ***Gene kulağımı yere yapıştırmış, dinliyorum; Hacı bey köpürüyor: -Karı mısın, kısrak mısın, ne haltsın, şimdi bilmemnen yalıya inecek... Dinim hakkına başıma kan çıktı, gözlerim döndü; kap kapamaca alayınızı yakmazsam, topunuzun canına mevlût okutmazsam, şu bıyıklarımı kazıtırım.*** (S.M. Alus 1933p s. 157). ***yalı git-*** 'yelkenli gemiler sahili takiben gitmek, gemi kıyıdan gitmek' Kahane–Tietze 1958 no. 756, DS 4144. ***kumyalı*** H.Z. Koşay-İshak Refet 1932 I, 253.

yalı II 'deniz kıyısında bulunan konak' R. Dankoff 2004 s. 277, M.Z. Pakalın 1972 III, 602. × ***"Bu adamlar bu kadar parayı nereden buluyorlar?" —"Vükelâ, vüzerâ ḳonaklarından, ekâbir yalılarından, saraylardan... Bunlar, bu dediğim yerlere bir kına gecesine, bir sünnet düğününe gittiler miydi, o zaman paranın anasını ağlatırlar. Farazâ sekiz kişilik bir saz takımı, yahut altı kol bir çengi takımı, Boğaziçindeki en kibar yalılardan birine on, on beş liraya pazarlıkla giderler; fakat gece kafalar dumanlanıp ta herkes kendinden geçmeğe başladı mıydı, yalı sahiplerinden olsun, misafirlerden olsun, en aşağı otuz, kırk lira bahşiş kaldırırlar."*** (O.C. Kaygılı 1939 s. 184). × ***Önlerindeki müşfik sularda, bir dilim mehtap gibi, renklerinin akisleri ıslanan yalılar. Açmış bir erguvan ağacı renginde bir yalı ve yanında şamfıstığının içi renginde bir yalı.*** (A.Ş. Hisar 1956 s. 88).

yalı III/yal II/yele 'yele' H.Z. Koşay-O. Aydın 1952 II, 139, TS 4222, DS 4144, A. Püsküllüoğlu 1994 s. 93. <ETk. ***yāl*** a.m. G. Clauson 1972 s. 916, Az. ***yal,*** Türkm. ***yāl*** × ***Ebrişüm ipege bezer senüŋ yėlecügüŋ.*** (S. Tezcan 2001, s. 383). × ***At, Koca Osmanın evinin önünde bekliyordu. Kişniyor, eşiniyordu. Beli incecikti. Gözleri kız gözleri gibiydi. Işıltılı, kederli. Kuyruğu topuklarına kadar sarkıyordu. Süzülüyordu. Yalısı sağa yatmıştı. Koştuğu zaman dürülür, kaval gibi olurdu***. (Yaşar Kemal 1955i I, 347). × ***Koca Osman atın yalısını okşayıp: "İnce Memedime, şahinime de layık," dedi. "Oğluma da layık bu at."*** (a.y.). × ***Memed, hiçbir şey söylemeden kalktı, ata doğru gitti çözdü, atladı. Doludizgin... Rüzgar gibi süzülüyordu at. Yalısı kaval gibi duruluyordu.*** (a.e. I, 349).

yalı IV 'süt veren ineklere verilen, kepeğin su ile karıştırılmasından meydana gelen inek yemi" H.Z. Koşay-O. Aydın 1952 II, 139. ××.

yalı adamı 'ovalık yer insanı' R. Dankoff 2004 s. 277. ××.

yalı kazığı (gibi) 'uzun boylu ve iri kemikli, işe yaramaz, aylak' × ***Mü-***

rüvvetiŋ boğazından aşağı aḳıtma ʻameliyesi yapan operatörler başlarını açılan ḳapıya çevirince bu yalı ḳazığı ḳadar, ḳuru uzun ḳızı ile göz göze geldiler. (H.R. Gürpınar 1926b s. 224). × ***Ayşe hanım, kaşla göz arasında kendini aşağıya atıp Agavniyi uyandırmış, palas pandıras kapı dışarı salmış. Bodrum katındaki yalı kazıkları hâlâ meşgulmüş; eşikteki haydut yerinde yokmuş...*** (S.M. Alus 1933p s. 165). × ***Ayol burası İstanbul; adamın pabucunu öyle bir eline verirler ki almadan gider; ettiğine, edeceğine bin kere tövbe eder... Zeynel bey dedikleri yalı kazığına mı güveniyorlar...*** (a.e. s. 213). × ***O yalı kazığı hanımı, kimmiş, anlayalım? Kıskandım ettim de ondan böyle yazıyorum sanmayın. Aman Allah şuna bak, bu yalı kazığı da nereden çıktı? diyen ben değilim, arkadaşlarım.*** (M. Seyda 1966 s. 234). × ***Böyle işsiz, yalı kazığı gibi dolaş, karın, sonra da kızın başlasın çalışmağa...*** (Orhan Kemal 1965f s. 40).

yalık çal- ʻıslık çalmakʼ × ***Duvardaki şu resmin nasıl yapıldığını görmüştü: yalık çalar gibi uzanan dudaklar, kırışan genç alın; uzun umutsuz, koyu mavi bakışlar.*** (Y. Atılgan 1959 s. 31).

yalım I/yalıŋ IV ʻgaliba, sanırımʼ DS 4144 × ***Neden acaba? Atikler muhtarı: "Beni seçemedi yalım; hakkı da var ya, birbirimizi görmeyeli en az bir buçuk yıl oluyor." diye söylendi ve ayağa kalkmak, ona işaret etmek istedi.*** (Y.K. Karaosmanoğlu 1953 I, 210).

yalım II ʻderece, rütbe; huy, doğa; değer, derece' TS 4236, DS 4145. × ***Yaşuŋ uzun yalımuŋ yüce olsun / Yüzüŋ gülsün düşmen yüzi ṣolsun.*** (Fāḥrī 1974 [1367] no. 3995). ***yalımı alçak*** ʻyüksekliği az, yassı, yaygın, sığʼ TS 4238, × ***Cüy-veş ṣāf-dilüz yalımumuz alçaḳdur / N'ola asla yaḳamuz her ḫasuḫāṣāk bizüm.*** (Nevʻī 1977 s. 413). × ***Zen-perestiŋ yalımı alçaḳdır / Ḫuẕele zümresine mülḥaḳdır.*** (Enderūnī Fāżıl Beg 1286 s. 134).

yalım III/yalum ʻtaş; sarp yer, sertʼ TS 4236, DS 4145. <ETk. ***yalım*** ʻbareʼ G. Clauson 1972 s. 905.× ***Hem bir gemiden ġayrı gemiye yataḳ bulunmaz deriŋdür, yalımdur.*** (Pīrī Re'īs 1988 [932/1525] I, 437). ***baltanuŋ yalumı ile*** ʻbaltanın keskin tarafı ileʼ Meninski 1680 III, 5550. ***yalım kaya*** ʻsarp kaya, yalçın kayaʼ Velet İzbudak 1936i s. 50. × ***Bir nevʻ becene var ki bir yüce ḍaġ eteginde yalım ḳayadur, üsti aşağasına ḥavāle, ve iki yaŋından arḳurı bir nerdübān-şekl yol ėtmişler ki bir bir çıḳılur.*** (Tursun Bey 1977 [1490–95 arası] s. 123). × ***Ḳıbleye ḳarşu deŋiz üzerine ḥavāle bir yüce yėrde vāḳiʻ olmışdur. Ḳaradan hergiz alınmaġa ḳabil degüldür, yalım ḳayadur.*** (Pīrī Re'īs 1988 [932/1525] II, 307). × ***Anuŋ gün batısı ṭarafında Falḳon İlḳun dėrler iki ışşızca ada vardur. Ammā İlḳün cümleden yüce bir yalım ḳayadur.*** (a.e. III, 1074).

yalım IV ʻalevʼ H.Z. Koşay–İshak Refet 1932 I, 413. <b. ***yalın III***. × ***Gençlerin her biri birer kibrit çaktılar. Haydi orda durabilirsen dur, dayanabilirsen dayan artık! Nasıl bir alaf, bir yalım? Nasıl şavkartıyor yeri göğü!*** (F. Baykurt 1967a s. 411). × ***Binlerce kırmızı yalım gibi ceren gelmişti aşağıdan, çölden.*** (Yaşar Kemal 1976 s. 151). × ***Yalımlar savruluyordu denizin üstüne mağaradan. Temel reisin ağzından***

ballar akıyordu. Denizin üstüne dört bir yandan ebemkuşakları sağılıyordu. (a.e. s. 1976 s. 159). × ***Zero, ocağı ölçerdi, yalımlar çoğaldı.*** (Yaşar Kemal 1992ks s. 41).

yalım V 'yayılım; alev' H.Z. Koşay–İshak Refet 1932 I, 413. <***yayıl-*** fiilden isim yapan ***-ım*** eki. ***kahkaha yalımı*** 'arka arkaya kahkaha atma' × ***Gemi sanki çevresine bir kahkaha yalımı saçıyormuş gibi suları püskürtüyordu. Kara ile benim arama deniz girmişti artık.*** (Halikarnas Balıkçısı 1946 s. 81). × ***Sanki üzerime bir yalım ateş açılmış da kurşunlar kemiklerimi kırmış gibi oldu. Bir paçavra gibi sarka kaldım.*** (a.e. s. 126).

yalımlu 'yüce' <***yalım*** II + isimden sıfat yapan ***-lu***. × ***Delim devletlü çoḳ yalımlu şāhum / İşitgil nice ėrer göge āhum.*** (Faḫrī 1974 [1367] no. 4468).

yalım yalım yalvar- 'çok yalvarmak'. ***"Akşamdanberi aç duruyorum. Bir lokma yiyecek veriniz" diye yalım yalım yalvarmaya başladı.*** (C. Refik 1943 s. 92).

yalın I/yalıŋ I 'çıplak, üryan; saf' H. Vámbéry 1901 s. 177, H.Z. Koşay–İshak Refet 1932 I, 413, TS 4241, DS 4145. <ETk. ***yalıŋ*** a.m. G. Clauson 1972 s. 929. × ***Ḳażā oḳı ṭoḳınıcaḳ çat çat / Yalın ten gėyürse çoḳāl ḳat ḳāt.*** (Ferheng–nāme-i Sa'dī 1340–42 [1073] s. 46 no. 560). × ***Nefsüŋ ḥacca varduġı mescidlere girdügi / Ac yalın yürüdügi maḳṣūdı bir sāpāşdur.*** (Eşrefoğlı Rūmī 1286 s. 36). × ***Bu Eşrefoğlı mücrim Rümī miskīn / Ḳapuŋa geldi ac ve yalıŋ elgin.*** (a.e. s. 73). × ***Güreşciler yalıŋ olub tutuşalar, işleri ve gücleri bir birinüŋ ayaġın alıvėrmek ola, şāgirdlerine baġda uralar.*** (M. Çavuşoğlu 1977 [16. yy. başı] s. 149 no. 103). ***ayağı yalın, baş açık / baş açuk yalgu ayak*** 'üstünde başında bir şey olmadan' Gyula Németh 1919 s. 154. × ***Cümlesi baş acuḳ yalın ayaḳ Bulḳāsimüŋ sarāyı ḳapusına vardılar, 'azā vėrdiler, ṭābūtı götürdiler, güristāndın yaŋa yüridiler.*** (Ferec 855/1451 v. 6a). × ***Derviş Memmet ejdehayı öldürdü, ayağı yalın, baş açıḥ filan mağaraya gader geldi, biriniz dėmediniz ki gardaş gel, terkime bin.*** (A. Caferoğlu 1945 s. 31). ***yalın ayak*** 'ayakları çıplak (olarak), ayağında bir şey olmadan, yoksul' DS 4145. × ***Bu'lḳāsim yėr öpdi, 'özürler diledi. Ḍaş ėşige degin yalın ayaḳ gönderü çıḳdı.*** (Ferec 855/1451 v. 5a). × ***Ḥişārdan 'ahdile biŋ beş yüz kişi çıḳardılar, erenlerin ṭutsaḳ sipāhīlerile yayaḳ ve yalın ayaḳ ve yalıncaḳ iplere dizdiler.*** (F. Giese 1929 [890/ 1485] s. 128). × ***Ol uzaḳ yollara sen bir gün gidersin nāgehān / Azuġuŋ yoḳ yalın ayaġ yayaḳ yoluŋ aġır.*** (Eşrefoğlı Rūmī 1286 s. 52). × ***İstedüm yedi iḳlīm, ne Rümı ḳodum ne Şāmı / Gezdüm, yüridüm tamāmı, başum açuḳ, yalın ayaḳ.*** (a.e. s. 63). × ***Görseler başı açıḳ yalın ayaḳ / Naẓmīyi güzeller ururlar heye.*** (Naẓmī 1928 [16. yy.] s. 58). × ***Yalın mı yeg ayaḳ yā paşmaḳ ṭarı / Sefer yeg mi yā evde şavaş varı.*** (Ferheng–nāme–i Sa'dī 1340/42 s. 63). × ***Erkekler, çocuḳlar yalın ayaḳ gezerler. Ḳadınlar da tesettüre ri'āyet yoḳdur. Hemān her işi ḳadınlar görür.*** (Aḥmed Şerīf Önay 1326 s. 250). × ***Yalın ayaklarının altında fırın külü kadar kızmış ince tozlu yolda battal battal yürüyordu. Keseden gitmek için sığırın yaylım yoluna vurdu. Yol, suyu çekilmiş bir dere yatağından geçi-***

yordu. (Orhan Kemal 1948 s. 30). × ***Kulaklarına geçmiş soluk kurşuni fötrü, açaları diz kapaklarına kadar çemirli kara donu, yalın ayaklarıyla.*** (Orhan Kemal 1949e s. 23). ***yalın ayak başı kabak*** 'üstünde bir şey olmadan': × ***Agavni, yemek yediğimiz odanın penceresinden atlıyarak, sağımızdaki köşkün yıkık duvarından kayarak, kimseye görünmeden yalın ayak başı kabak, kaybolmuş.*** (S.M. Alus 1933p s. 165). × ***Efendim, köy yalın ayak başı kabak, sarı kırrmızı şemsiye bizim için kel başa şimşir tarafk olur, dedim.*** (H.E. Adıvar 1939 s. 126). × ***Yalın ayak başı kabak sokak kapısından fırlar fırlamaz, yallah cadde... Öyle bir gidiş gidiyordum ki tıpkı son hızını almış bir lokomotif gibi.*** (S.M. Alus 1944 s. 135). ***yalın ayak, çıplak bacak*** 'ayağında, bacağında bir şey olmadan': × ***Yarım Hacı Hasan Ağanın çeltiklerini ekeceğiz diye –âdeta boğaz tokluğuna- bataklığa girmişler, kalçalarına çıkan çamurlu su içinde günlerce yalınayak, çıplak bacak dolaşmışlardı.*** (Reşat Enis 1944 s. 81). ***yalın çelik*** 'saf çelik, katışıksız çelik ?': × ***Kısık sesinde, ne zorlu bir basış, ne yalın çelik sertliği vardı. Emine'ye gelen uyuşukluk, sinme; kendi uyuşukluğu, korkaklığı değildi. Ay ışığı vuran korkunç gölgenin korkunç ağırlığı, kısık sesin zorlu basışı, yalın çelik sertliği Emine'nin ḳaynar damarlarını dondurmuş, azgın sinirlerini uyuşturmuş, sindirmişti.. Yoksa Emine kolay yenilmezdi.*** (Mahmud Yesari 1969 s. 56). ***yalın ayaklı*** 'çıplak ayaklı, ayağı çıplak olan': × ***Herşey bir anda olup bitmiş, semt karakolundan polis ekipleri gelinceye kadar çekilinmiş, hattâ rahatlanmıştı. Yalın ayaklı çocuklar, ani darbeden pek te haberi olmayan şiş karınlı kadınlar, buruş buruş ihtiyarlar, hayretten büyümüş gözleriyle şaşkın bakışıyorlardı.*** (O. Kemal 1958c s. 152). × ***Adam şaştı, şaşaladı. Bu yalın ayaklı, pantolonu lime lime, saçları taraz taraz, bu bücür, bu Allah rızası için birkaç para istemesi gereken çocuk dikiliyordu ha?*** (Orhan Kemal 1968ö 13). ***yalın ayak ve baş açık*** 'üstte başta bir şey olmadan': × ***Çürümiş tenlere bir gez eger dirsem biiẓnī ḳum / Yalın ayaḳ u baş açıḳ ṭuralar ḳamusı 'üryān.*** (Eşrefoğlı Rūmī 1286 s. 72). ***yalın kat*** 'ince, dayanıksız; tek katlı' TS 4248, DS 4146. × ***Bu etti kırk! Allah şükür kesemizin dibi yalınkat değildir.*** (S.M. Alus 1933p s. 207). × ***-Oh, âlâ! Uydurduk... Desene ki biz, şimdiye kadar sade harmancılarla yalınkat akraba iken, şimdi sizin Reha Bey'i de geçip iki taraflı Çingenelerle duble akraba olduk!*** (O.C. Kaygılı 1939 s. 218). × ***Potiş cebinden sekiz mecīdiye çıḳarıp ḥerīfe vererek bu para ile yarın ḥażır Elbiseciler-den bir ṭaḳım yalın ḳat esẏāb alıp ẓāhiren güzelce giydikden ve bir ḳaç muḳavva üzerine "dans ̧hocası mösyö Tirel" yazdırdıḳdan ṣoŋra alafranġa sā'at dörtde Panġaltıdaki ̧hāneye gelmesini tenbīh etdi.*** (H.R. Gürpınar 1336ş s. 152). ***yalın kıçın*** 'açıkta kalmış, işsiz': × ***Bu iki çete de semtlerince keçe külāh edilmiş, ya'nī teşkīlātdan ṭard edilmiş yalın ḳıçın ḳabadayılarla raḥmetli Oduncu İsma'īl gibi yığınıŋ palalığından, sesiniŋ gürlügünden ḍolayı öyle yürekli ẓann edilenler de vardı.*** (Aḥmed Rāsim 1926 s. 330). × ***Nācī ġazetede 'Demdeme'siyle 'Ekrem' Beg meŗhüma 'alabanda' vereḍursun, ben yalın ḳıçın Tercümān-ı Ḥaḳīḳata başladım***. (a.e. s. 373).

yalın II/yalıŋ II 'kınından çıkarılmış, sıyrılmış' TS 4241. × ***Sürdiler ạḥşam ḳaraŋusında ḥişāra girdiler, bir iki ḳaṭar öküz kim girdi, keçe***

yüklerinden adamıla yalıŋ ḳılıclar dökildi, ḳapucıları paraladılar. Ḥişārda˫ḥod adam az ḳalmışıdı. (F. Giese 1929 [890/1485] s. 18). × ***Ey māh, felek āhumuzı yoḳuşa sürdi; / Yalıŋ ḳılıc ile nola bu gelse aŋa dik?*** (Ẕātī 1970 [16. yy.'ın ilk yarısı] II, 263). × ***Ey göŋül ol yaŋaġı gülnār ḳaygusı ile / Sen dahı yalıŋ ḳılıç ol imdi od gibi ṭutuş.*** (Naẓmī 1928 [16. yy.] s. 24). × ***Āh o yalıŋ yüzlü bir yalıŋ ḳılıc alub ele, / Naẓmīnüŋ ister ki ḳara yėre ḳara ḳanını.*** (a.e. s. 67). × ***Şem'i serkeş kellesi ḳızduḳca bezmi yārdan, / Germ olub her dem yalıŋ˫hançer ḍutar pervāneye.*** (Āhī, A.N. Tarlan 1949 IV, 75). × ***Memiş bir kere daha silkinip üzerine hücüm etmek istedi. Hem de yalın ḳama ile bir hücüm. Ḥüsni bilegine nişān alıp bir iskemle daha 'aşḳ etdi.*** (Meḥmed Tevfīḳ 1300 s. 33). × ***"Neme gerek benim ben postacı mıyım ki mektup götürem?" dedim. Herif bir yalın kama gösterdi: "Sabahleyin aç karnına bunu yer misin?"*** (H.R. Gürpınar 1972m s. 67). × ***Güveyi getirirken göğsünden birisi kavşırır (kavşırmak = kavuşturmak), arkadan birisi de yalın kılıç kılıcın ağzı dış tarafa ve ucu başı hizasından bir karış yukarı durmak şartiyle güveyi düğün odasına o halde getirirler.*** (H.Z. Koşay 1944 s. 258).

yalıŋ III/yaluŋ 'alev' W. Bang-Kaup, A. von Gabain 1931 s. 512, B. Atalay 1986 s. 735, O. Blau 1868 s. 241, THASDD 1465, H.Z. Koşay–İshak Refet 1932 I, 413, TS 4238, DS 4145. <ETk. ***yalın*** a.m. G. Clauson 1972 s. 929. × ***Arslanuŋ göŋlin yavlaḳ ṭar buldı, şöyle-kim açlıḳ odı anı tīzlik yėline bindürmiş ve ḳamıḳ ve˫ḥışım yalıŋı anuŋ ḥareketinde belürmiş.*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 24). × ***Bu odlu yaluŋlarla çıḳan ahum olubdur / Ḳayġu çerisi˫hanına uş bir ḳızıl otaḳ.*** (Naẓmī 1928 [16. yy] s. 29). ***yalın yüzlü*** 'tüysüz, parlak yüzlü' TS 4253. × ***Ve yiğit kullukçun olsa hiç yönden avretin üzerine evine girmeğe yol verme, eğer yalın yüzlü kara habeşî kul ise dahi.*** (Mercümek Aḥmed 1966 [15. yy.] s. 171). × ***Behey ṣofı bu yalın yüzlülerden / Meger kim seng ola yanmaz küyünmez.*** (Ẕātī 1970 [16. yy.'ın ilk yarısı] II, 15). × ***Ṣaḳalluları igli*** (metinde ***iŋli) köfte˫hārlardur yalıŋ yüzlülerin aġcalıġı ġarradur dimiş.*** (Ẕātī, TDED 1970 XVIII, 40). × ***Sovuḳ yüz gösterür 'uşşāḳa tīġüŋ / Yalıŋ yüzlü durur ammā ḳatı serd.*** (Helākī 1982 [16. yy.] s. 64). × ***Āh o yalıŋ yüzlü bir yalıŋ ḳılıc alub ele, / Naẓmīnüŋ ister ki ḳara yėre ḳara ḳanını.*** (Naẓmī 1928 [16. yy]. 67). × ***Bir yalıŋ yüzlü ki senden ḳaça dınma aŋa küy /Aŋa dek kim geçe ol çaġı yüzinde bite tüy.*** (a.e. s. 79). × ***Çihresinde göreli lem'ası nüru nebevī / Bir yalıŋ yüzlü ışıḳ şevḳına oldum 'Alevī.*** ('Ālī 1994 [1591–99] s. 212). × ***Şāh baḳdı gördi kim Mışır şehrine bir od düşmüşdür kim yalıŋı ucı havāda oynar.*** (M. Belletête 1812 s. 25). × ***Bu cihān sevmegin kemişmekdür / 'Işḳ odından hemīşe pişmekdür.*** (a.e. s. 48).

yalıŋ IV b. ***yalım I***.

yalın- 'yaltaklanmak, yalvarmak' W. Radloff 1905 III, 167, C. Brockelmann 1917 s. 49, DS 4252. <ETk. ***yalın-*** a.m. G. Clauson 1972 s. 931. ××.

yalıncak 'çıplak, üryan, cascavlak' O. Blau 1868 s. 241, TS 4244. ***<yalın + -cak*** küçültme eki, ek hakkında b. J. Deny 1921 s. 320, b. ***artucak*** ⊡. × ***'Alemlü˫hil'atin˫halḳ ġeydiler çoḳ / Ṭonandı hep yalıncaḳ rind ü ḳallāş*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 53). × ***Bu 'Osmān ġāzīnüŋ 'ādeti***

buyıdı her üç günde bir ṭaʿām bişürür faḳīrleri cemʿ ėdüp yėdürdi ve yalıncaḳları getürüp egnine libās gėydürmegidi. (a.e. s. 193). × ***Ḥiṣārdan ʿahdile biŋ beş yüz kişi çıḳardılar, erenlerin ṭutsaḳ sipāhīlerile yayaḳ ve yalın ayaḳ ve yalıncaḳ iplere dizdiler.*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 128). × ***Muhammed ile bile miʾrâca ağan benem / Ashab-ı Suffeyile yalıncak olan benem.*** (A. Gölpınarlı 1943 s. 196). × ***Fülān rubāṭda oluruz. Atam anam benden daḫı yalıncaḳlardur. Ḳaydumuzı görürseŋüz, bize müvāsāt ėderseŋüz, saʿyuŋuz meşkür ola, ʿindallāh żāyiʿ olmaya.*** (Ferec 855/1451 v. 129a). × ***Bir eve girdi, gördü, on yalıncaḳ kişi otururlar, semirmişler, gözleri görmez olmış.*** (a.e. v. 228b). × ***Ḳılıc ehli çādır içinde nite / Yalıncaḳ oluban kösile yata?*** (Ferheng–nāme-i Saʿdī 1340–42 [1073] s. 23 no. 280). × ***Ecel olıcaḳ süngü cevşen bozar / Ecelsüz yalıncaḳ nėce gezer.*** (a.e. s. 47 no. 562). × ***Yalıncaḳ ḳalup aġladı ġam yėdi / Bir uṣlu kişi anı gördi dėdi.*** (a.e. s. 58 no. 711). × ***Yalıncaḳ budaḳ gibi boş alavuz / İŋen berk söz ḫālimüzdür yavuz.*** (a.e. s. 86 no. 1054). × ***Dėdi: Bir gün bir yetīm gördüm nāgāh, / Çib yalıncaḳ. "Ḳarnum aç" dėr, ḳılur āh.*** (Gy. Németh 1919 [15. yy.] s. 157). × ***Üç günde bir ṭaʿām bişirüb fuḳarāyı ve ṣulaḥāyı cemʿ ėdüp ṭaʿām ėderdi ve hem yalıncaḳları gėyürüp ṭonadurdudı ve ṭul ʿavratlara dāyim ṣadaḳa vėrürdi.*** (Th. Nöldeke 1859 s. 198). ***yalıncak eyle-*** 'soymak, çıplatmak' TS 4248. × ***Dalle der-ḥāl evine vardı, ḳızlarına, ḳaravaşlarına ḳara ḳura dürtdi, yalıncaḳ eyledi. Her birinüŋ eline bir silāḥ vėrdi.*** (Ferec 855/1451 v. 220a).

yalıncakla- 'çıplatmak, soymak' H. Vámbéry 1901 s. 177. ***<yalıncak*** + isimden fiil yapan ***–la-***. × ***Segbānlara buyurdı: "İtleri açıḳduruŋ!" dėdi. "Vezīri saḳlaŋ, gėce yėdürüŋ!" dėdi. Gėce olıcaḳ vezīri yalıncaḳladılar, itler öŋine bıraḳdılar.*** (Ferec 855/1451 v. 125a).

yalıncaklık 'çıplaklık, fakirlik, yoksulluk' H. Vámbéry 1901 s. 177. ***< yalıncak*** + nomen abstractum yapan ***-lık*** eki. × ***Ḥerīfleri anuŋ müflisliginden göricek ḳatına gelmez oldılar. Şöyle üftāde oldı ki yalıncaḳlıḳdan evden çıkamaz oldı.*** (Ferec 855/1451 v. 52b). × ***Tefāvüşt degül kimse ṭon ara / Yalıncaḳlıġı yaraşur gevhere.*** (Ferheng–nāme-i Saʿdī 1340–42 [1073]. s. 41 no. 500).

yalıŋ ışık 'basit, sade; çıplak derviş, nackte Derwisch ?' × ***Şemʿ bir yalıŋ ışıḳ ne içün o māha beŋzedem / Billāh ey Ẕātī gedā ile görür mi şāhı bir.*** (Ẕātī 1967 [16. yy.'ın ilk yarısı] I, 480). × ***Ey ḳamer-ruḫ beŋzedürdüm anı nür-i ḥüsnüŋe / Olmasa bir āteşī yalıŋ ışıḳ-meşreb çerāġ.*** (Ẕātī 1970 [16. yy.'ın ilk yarısı] II, 132). × ***Nice teşbīh idem ruḫsār-ı yāra āteş ü ābı / Birisi anlaruŋ yalıŋ ışıḳdur biri bir sürtük*** (a.e. II, 219).

yalıŋlat- 'harlatmak, alevi arttırmak, alevlendirmek' TS 4252. ***<yalıŋla-*** fiilinin kausatif hâli. × ***Bir cāriye ol çömlek içinde od yaḳardı vaḳitde bir ḳapusın açardı odı yaluŋlaturdı gėrü ḳapayı kordı.*** (M. Belletête 1812 s. 46).

yalıŋuz/yalanuz/yalŋuz/yalağuz/*yalanguz*/*yalavuz*/yalguz/*yaluŋuz* 'yalnız, tek başına' TS 4259, Bartholomaeus Georgievits 1943 [1544-48],

s. 121. <ETk. ***yalŋus*** G. Clauson 1972 s. 930. × ***Yalguz seni sever men.*** (M.Ş. Yaltkaya 1934 s. 161). × ***Yalguz senüŋ katında.*** (a.e. s. 162). ***yalŋuz kal-*** 'tek başına kalmak, kimsesiz kalmak': × ***Çeriler her ṭarafa gitmişiken Murād ġāzī yalŋuz ḳalmış idi. Meger bir fedāyī mel'ün kāfir evler arasından çıḳup pādişāhuŋ elin öperem diyü yüridi.*** (Oruc b. 'Ādil 1343/1925 s. 25). × ***Vezīri 'Āli paşa ve ḳalan begler paşalar aḥvāli görüp emīr Süleymānı aradan aldılar bir ṭarafa çıḳdılar gitdiler. Yıldırım ̯han alayıyla yalŋuz ḳaldı. Yeŋi çerisiyle ve ḳapu ̯halḳıyla 'ākıbet gördiler ḥāl böyle oldı.*** (a.e. s. 35). × ***Binden yuḳumı ḳaptın vardın yalavuz yattın / Aytġıl ne belādur bu 'ışḳıŋ ne diler benden.*** (Sulṭān Veled 1341 s. 26). × ***Ṣarp işdür bunı idemeyesin / Yalınuz bu yola gidemeyesin*** (a.e. s. 48). × ***Bir gün Meysān vefāt ėtdi. Ol sebebden Urvīye yaluŋuz ḳaldı, elikdi.*** (Ferec 855/1451 v. 173b). × ***Yanuŋdan çeri çün ṭāġılla gide / Yaluŋuz varup cānuŋ atma oda.*** (Ferheng-nāme-i Sa'dī 1340–42 [1073] s. 21 no. 254). × ***Yaluŋuz göremez oldum o yāri / Çoġaldı gezdigi çağlar uyarı.*** (Naẓmī 1928 [16. yy] s. 64). × ***Vallaha da bırakmam.. billâha da bırakmam. Nireye gideceğin? Beni burda yalağuz mu goyacağın? Ahan, bu aşağı oda senin.*** (E.E. Talu 1937 s. 74). × ***O da diyir çi, ben celmirem. Ali gahdi cetdi. Veli de evin yanında yalanguz oturirken yuharı celdi uyudi. Uyandı çi hamamçi ölmüş.*** (B. Seyidoğlu 1975 s. 310).

yalız b. ***yalaz***.

yali b. ***yalı I***.

yalkı I 'bir tür tek namlulu tüfek, tek tüfek' Y.Z. Demircioğlu 1934 s. 112, DS 4147. × ***Geyikler bu sese şaşkınlaşarak bakakalmışlar. Hacı Ahmet yalkısını sıkılamakta iken geyikler tutuşmuşlar, lâkin Hacı Ahmet, hemen atmıyor, boynuzları birleşsin de doğrulmasın diye bekliyor.*** (Y.Z. Demircioğlu 1934 s. 112). × ***Dayı kaplan beni yiyordu... dedim. Neyse kaplan da korkudan bir taşlığa yollandı. Arkadaş ardından yalkıyı salıverir, fakat oradaki taşın tozu dumanını karıştırıyordu.*** (a.e. s. 114).

yalkı II 'bir kağnı cinsi' H.Z. Koşay-Orhan Aydın 1952 II, 139. ××.

yalkı kazı '?' × ***Ālāt – Bir ḳadırġaya çārmīḫ ve abli ve yalḳı ḳazı ve üçürdek ve bradone ve tartıla tirinketenin ve büyük yelkenüŋ cümle yigirmi yedi ḳanḳal vėrilür.*** (Kātib Çelebī 1329/1913 [1656] s. 155).

yalla- 'yal vermek, köpeğe yiyecek vermek' DS 4147. ***<yal*** + isimden fiil yapan ***-la-*** eki. × ***"Kızı çağır!" diye çıkıştı Velikul. "İt yallar gibi, bırakıverme beni! Çağır çabuk kızı! Kendin de geç şuraya. İkişer lokma yiyip kaldıralım. Adet yerini bulsun."*** (F. Baykurt 1971t s. 32).

yallah 'haydi, bir bakmışsın, aniden; defol!' <Ar. ***yā Allāh***. × ***Yallah, yellerine ṣapan ṭaşı yetişmez. Geriŋize neft yağı-mı sürdiler? ... Gemi azıya almış küheylānlar gibi ḳoşuyorduḳ.*** (H.R. Gürpınar 1929m s. 199). × ***Pantalonun arka cebindeki yüklü cüzdanı, yeleğinin iç cebine soktu. Potininin tekini oraya, öbür tekini, beline geçirdi. Ata***

biner gibi pencereye oturdu. Yallah! deyip kendini verecek... -Ne mümkün!... İncirin dalı bir saatlik yolda. (S.M. Alus 1934 s. 385). × ***-Yoluk hindi kıyafetli pinpon!... Kart köçek kılıklı herif, gaiplere mi karıştın?... Hangi deliğe girdinse kafanı çıkar! Cevdet efendi, bir yallah daha diyerek parmaklarını açtı. Maçona ile çekilirken zinciri kopan bir balya gibi, kendini yerde buldu.*** (a.e. s. 386). × ***Arkama dönüp bakayım ki masanın üstünde kocaman bir tepsi. Tepside rakı şişeleri, kadehleri, meze tabakları.. Yallah ona da bir tekme, hepsini şangur şungur yere yuvarlayıp paramparça ettim.*** (S.M. Alus 1944 s. 95). × ***Yalınayak, başıkabak sokak kapısından fırlar fırlamaz yallah cadde... Öyle gidiş gidiyorum ki tıpkı son hızını almış bir lokomotif gibi.*** (S.M. Alus 1944 s. 135). × ***Fabrika sahibi kızdı. İplikâne ustasına: "Al götür personele," dedi, "yıksınlar kayıtlarını, defet, yallah!"*** (Orhan Kemal 1950d s. 54). × ***Askere aldılar, hasta ettiler, iki imzalı bir lâpor, haydi bakalım yallah, kaptılar koyuverdiler.*** (Orhan Kemal 1952ç s. 62). × ***Polis Sabri Efendi toplanan kalabalığa: "Haydi yallah, dağılın bakalım", dedi, "Oyun oynanmıyor burada."*** (H. Taner 1954 s. 23). × ***Bacak daha kötüleşirse, yal-!ah mahpusa giderim. Doktoru var, ilâcı var. Müddeiyi zorladım. Mahkeme ḳâğıtlarımı çıkardı. "Yedi ay günüm var. Beni mahpusa gönder beyim!" diye yalvardım.*** (Kemal Tahir 1955 s. 136). × ***Yunus, suya ne oldu diye şaşarak bakarken kemerin altından büyük bir fok balığı içeri girdi. Ama Yusuf'u görünce korktu ve yallah gerisin geriye dalıp dışarıya fırladı.*** (Halikarnas Balıkçısı 1969 s. 226). × ***Şeytan, şunun altından yatağı bir çek de görsün, diyor ya Allah var. Hadi yallah, sıkıysa yürü bakalım.*** (S. Soysal 1976 s. 140-141). × ***Süklüm püklüm dışarı çıkan Nuh: —Abarruuuh, dedi, herif tekmil barıt dinime imanıma.. Lâf söylenmiyor.. Fitili nirden almışsa gayri...*** (Orhan Kemal 1957m s. 151). ***yallah deyince*** 'anında, daha başlar başlamaz': × ***Herifler yallah deyince otuz kuruş kırdılar. Sen olsan benim yerimde ne yapardın? -Refik bey gibi yapardı ama, gene de:- Sen tükürdüğün tükrüğü yaladın! dedi.*** (Orhan Kemal 1957 s. 9). × ***Bugün şu ırzı kırık dükkânda üçü sırt sırta vererek çalışma karşılığı ellerine ortalama sekiz, on lira ancak geçebiliyordu. Hadi on beş de. Değil ya, söz temsili. On beş. Bu on beş yallah deyince dokuz kişiye pay oluyordu ki, yazının yüzünde bu dokuz kişinin beşi de çalışır para kazanırlardı.*** (Orhan Kemal 1962 s. 86). × ***Çok geçmeden bu mesele fabrikada bomba gibi patladı. Yallah deyince dört tehdit mektubunu birbiri peşisıra aldım. Ölümle tehdit ediliyordum. Bu kızdan vazgeçmeliydim.*** (Orhan Kemal 1964â s. 140). ***yallah et-*** 'atmak, fırlatmak, Ya Allah diyerek fırlatmak': × ***Pencereden içeri, el bombasını yallah etsinler. Havaya uçursunlar! Kolları bir yana, bacakları bir yana savrulsun!*** (Kemal Tahir 1961 s. 235).

yallah yallah 'olsa olsa' × ***Tüylerini kırptırmaktan korkan filozoflarımızın, şairlerimizin tuvaletsizliği bunda da var. Ama Hurrem uzaktan göründüğüne nazaran genç, yallah yallah otuz beş, fazla yok... Fazla yok.*** (H.R. Gürpınar 1972g s. 47).

yallan- (köpek) 'yal verilmek' ***<yalla-*** fiilinin passivum/reflexivum hâli. × ***Duymadın mı her köpek yallandığı kapıda ürermiş.*** (H. Aytekin 1945

s. 7). × ***Akşam yalından sonra, kulakları seste olan köyün bütün köpekleri, iki geçeli yanlarını sarmışlar, kıçları yallandıkları kapulara dayalı habire gürültü çıkarıyorlar.*** (a.e. s. 85).

yallı I 'mağara, in' × ***Bi yallı delīne ġotürmüş, nebim yallı diller imiş ezelden garannıḥ bi yire māluğuŋ delīne.*** (Z. Korkmaz 1963 s. 146). (Argo) 'fahişe' H. Aktunç 1998 s. 304.

yallı II 'birbirinin elinden tutarak grup hâlinde oynanan halk dansı' ADİL 2006 IV, 515. ***yallı get-/yallı tut-*** Az. 'yallı oynamak' ADİL 2006 IV, 515. × ***Ġoy ağsaçlı, ağsaġġallı ozanlarımız saz çalsınlar, ġoy ozanlar o̱husunlar, ġoy sonra da ġız-gālinlārimiz, ārgān oğlanlarımız lap ġocalarımıza ġādār yallı tutsunlar!*** (Süleyman Rähimov 2005 I, 164).

yalloz b. ***yelloz***.

yalman/yelmân 'kılıcın keskin tarafı; kılıç, süngü, kama gibi silahların ağzı veya ucu; mızrak başı, ok temreni; sivri uç' Meninski 1680 III, 5603, TS 4255, R. Dankoff 2004 s. 277, H.Z. Koşay–İshak Refet 1932 I, 413, DS 4148. ***<yalman*** a.m. G. Doerfer no. 1975 IV, 1891. × ***'Aẓīm ceng oldı kim ecel yaġmurı yaġup ḳudret semā'ı urulup ecel derzīsi ṭonlar biçüp neyzeler ve süŋüler yalmanı nebtīz igne gibi ḳollar bėller söküp elmāsī demrenlü oḳlar atılup...*** (Oruc b. 'Ādil 1343/1925 s. 62). × ***Berḳ ururdı tīġler ṣan yıldırım / Süŋüler yalman ḥarbe müstaḳīm.*** (Enverī 1928 [1464] s. 30). × ***Ḳılıç yalmanına yüz sürmek olmaz / Dutup çaluyı urca sürmek olmaz.*** (Meḥmed 1965 [1398] no. 5863). × ***Başra ḳarġısı ṭaraḳlarıŋ yalman demirleri.*** (R. Dankoff 2004 s. 277).

yalman- 'yalanmak, dudaklarını yalamak, yalanıp yiyecek aramak' Velet İzbudak 1936i s. 50, TS 4258. × ***Ḳapuya ḳarşu çıḳuban yalmanur / Zāhid ol dem sandı fāsid endīşe ḳılur.*** (M. Adamović 1994 [1368–86] no. 3833). Az. 'yaltaklanmak, yaltaklık etmek': × ***Acıdil Ġācālā istār ̬hābārçilik etsin, istār etmāsin, bütünlüklā Göy göl diyarı dilā gālib deyirdi, sān ey öz gözālliyinā aludā olan Maral ̬hanım, özünü sārvġād saḥla, sānā yalmanan, zāif damarını tutub sānā ġāsidā ġoşan tülküdil Çaġġaldan özünü ġoru!*** (Süleyman Rähimov 2005 I, 231).

yalnızcana 'sadece, yalnızca' ***<yalnız*** + aslında bir küçültme grubu olan ***-cana*** genişlemesi krş. ***acarcana*** ⊡.× ***Umudu, beklentisi, aklı, hayali yalnızcana Tanrı'nın oğlunda! İnsanlar hakikatsiz, dünya yalan; ama seksen yıllık yaşam serüveninin tek gerçeği İsa!*** (N. Güngör 1992 s. 49).

yalŋızın b. ***yalguzın***.

yal otu 'kurutulup ufalanarak, ilaç olarak kullanılan, sarmaşık biçiminde bir ot; dönek, benzetme olarak rüzgâr nereden eserse o tarafa eğilen (kimse)' DS 4149. Az. x ***Sānā demādimmi bu yal otundan özünü gözlā! Hā, nā oldu, indi gördün ki?*** (Mirzä İbrahimov t.y. s. 819).

yalpa 'gemilerin bordadan gelen denizler tesiriyle sancaktan iskeleye ve iskeleden sancağa yatışı; sallanarak, yana eğilerek yürüme' L. Gürçay 1943 s. 409. × ***Hemen arabadan atladılar. Söylemeğe hacet yok, ikisi***

de yalpada; kol kola tutunmasalar yıkılacaklar. (S.M. Alus 1933p s. 146). ***yalpa et-*** 'gemi bordadan gelen denizler tesiriyle sancaktan iskeleye ve iskeleden sancağa yatmak' L. Gürçay 1943 s. 409, M.Z. Pakalın 1972 III, 603. ***yalpa yap-*** 'sallanmak': × ***Sesi çıkmadı oğlanın. Çamaşırlarını yerden toplarken iki yana yalpa yapıyordu. Ense kökünde bir ağrı belirmişti.*** (İ. Tarus 1961 s. 252). × ***Sağa sola yalpa vura vura koridora daldı.*** (F. Baysal 1968 s. 70).

(Argo) **yalpa attır-** 'kırıtmak, kalçaları abartılı biçimde sağa sola sallamak' H. Aktunç 1998 s. 304. ××.

yalpak I 'şaşkın, beceriksiz, dalkavuk, yüze gülücü' TS 4258, DS 4149. × ***Hüseyin hepimizin tanıdığımız kapıcı tiplerinin en karakteristik taraflarını nefsinde cemetmiş bir adamdır. Cin gibi zeki, son derece menfaatperest, bozan* yalpak *ve müraî, bazan küstah, edepsiz, zalimdir.*** (C.F. Başkut 1962 s. 8). × ***Çocuksu ve yalpak halleriyle yalnız kadınlığımızı değil, analık duygularımızı da sömürürler.*** (M. Seyda 1966 s. 231). × ***Kızlar da yalpak mı yalpak. Oturduk. Suarelerde bu onbuçukla oniki arası güç geçen saatlerdir. Azar azar içilir. Herkes, keyfini gece yarısından sonraya saklar. Ben, içmediğim için daha güç durumdaydım.*** (B. Felek 1971 s. 167). ***yalpak yalpak*** 'şaşkın şaşkın, beceriksizce': × ***Osman kediyi usulca yere koydu. Ardından, kuyrugu havada, yalpak yalpak gidişine baktı.*** (M. Seyda 1958 s. 23).

yalpak II 'başörtüsü' DS 4149, A. Ergür 2002 s. 293. ××.

yalpaklık 'şaşkınlık, beceriksizlik, dalkavukluk' TS 4258. <***yalpak*** + nomen abstractum yapan ***-lık*** eki. × ***O nazlı sözleri, o dilsuz ricaları, o muhrik yalpaklıkları hiç birini unutmayınız ki bunlara yanılmıyacağına itimadım vardır.*** (Aḥmed Vefīḳ Paşa 1933az s. 110).

yalpala- 'sallanarak yürümek' <***yalpa*** isimden fiil yapan ***-la-*** eki. × ***Topaç, mendili öperek, yüzüne gözüne sürerek, "yanıyorum pembe maşlahlım!" diye yalpalıyor. Arada bir, etraftan görmüyorlar zannile, bir ağacın arkasına çömelerek cebindeki şişeyi ağzına dikiyor.*** (S.M. Alus 1933p s. 90).

yalpı- b. ***yalabı-***.

yalpır yalpır 'parıl parıl' DS 4149. × ***Çeŋeden burna, tepeden ḳaşlar üzerine ḳadar mestür bir simā-yı mechūl üzerinde yalıŋız iki gözü yalpır yalpır ışılar yerli, ṭaşralı ḳadınlardan, ḳızlardan, ḳokonalardan, ṭütīlerden, ḳoriçalardan mürekkep bir cemm-i ġafīr görürdüm.*** (Aḥmed Rāsim 1340 s. 130).

yalpırdı 'parlaklık' <***yalabır-*** + fiilden nomen actionis yapan ***-tı*** eki, b. ***anırtı*** ⊡. × ***O gecelerin şāh eşeri olan ḳamer henüz ḍoġmamış idi. Anıŋ içün süngüleriŋ yalpırdısı farḳedilmiyor. İnsana ta uzaḳlardan gelen 'aẓim bir uġultunuŋ vāsi' bir maġāraya ḍolmaḳda olduġunu ẓann etdirecek şehellī iḥtisāsāt 'arż oluyordu.*** (Aḥmed Rāsim 1333 s. 95).

yalpuz b. ***yarpuz***.

yalp yalp ’parıl parıl, ışıl ışıl’ DS 4149. ***yalp yalp et—*** ‘parıl parıl etmek, parlamak, parıldamak’ A. Püsküllüoğlu 1994 s. 93. × ***Doğuda kuyruk yıldızı yalp yalp eder dururmuş. İnce, kokulu bir yel esmiş. Lokman uykudaymış. Ulu bir çınar varmış orada. Tarsus’un yukarı yanlarıymış oralar.*** (Yaşar Kemal 1955ç s. 10). ***yalp yalp et-/yalp yalp yan-*** ‘parıl parıl parlamak’: × ***Bu toprak, parça parça billur gibi donmuştur. Sansı, kırmızısı, moru, mavisi, yeşili, türlü türlüsü vardır. Bu, renk renk toprak billurları biribirine karışmıştır. Bu sebepten, Memed’lerin evlerinin damı güneşte çeşit çeşit rengile yalp yalp yanar.*** (Yaşar Kemal 1955 I, 45). × ***Bizim kadar, yani on beş, on altı yaşlarında, kara kuru bir çocuktu, ama, o sırada, güneşte yalp yalp yanan bıçağıyla, çok büyük göründü gözlerimize.*** (T. Yücel 1969 s. 70). × ***Bir tuhaf delilikte çakıyordu gözleri, ateş içinde yanan bir insanın gözleri gibi yalp yalp yanıyordu kimi zaman. Sağlam sol kanadında yirmi sekiz tane teleği vardı, bir bir saydı Salih. Baştan birinci telek ikinciye bakarak az daha kısaydı.*** (Yaşar Kemal 1976 s. 319). × ***Düldül dağının da doruğuna gün vurmuştu, dağın doruğu ışık içinde kalmış bir yıldız gibi yalp yalp ediyordu.*** (Yaşar Kemal 1982 s. 80).

yaluŋ b. ***yalıŋ***.

yaluŋuz b. ***yalıŋuz***.

yaluŋuzlık ‘yalnızlık’ ***<yaluŋuz*** + nomen abstarctum yapan ***-lık*** eki. × ***Oşbu ḳarārsuz dünyadan yüz döndürmişlerdür, anuŋ leẕẕetlerinden ve ārzülarından el dartmışlardur, yaluŋuzlıġı ḫalḳa ḳarışmaḳ üzerine yėglemişlerdür.*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 55).

yalvaç b. ***yalavaç***.

yalvaçlık b. ***yalavaçlık***.

yalvar- I (transitif) ‘istemek, birinden bir şeyi ısrarla istemek’. <ETk. ***yalvar-*** ‘to beg, beseech, pray’ G. Clauson 1972 s. 920. × ***Hay ömrüne bereket, ben de senden bunu yalvaracaktım. Kalp kalbe karşı imiş.*** (K. Bilbaşar 1944 s. 81). × ***Irmak boyundaki köylüler de, hallerine göre hediyelerle yüklü olarak gelmişler, bahçeden, çayırlıklarının, tarlalarının, baba ocağı penceresiz evlerinin korunmasını yalvarmışlardı.*** (K. Bilbaşar 1941 s. 11).

yalvar- II (intransitif, datif ile) ‘yakarmak, istemek’ W. Bang-Kaup, A. von Gabain 1931 s. 512. <b. ***yalvar I***. × ***Nice Veled ḫalḳiçün bir ḳaç ‘āṣī içün / Yıl on iki ay aġlayup yalvarasın Teŋriye.*** (Sulṭān Veled 1341 s. 36).

yalvar yakar ‘yalvarıp yakarmak suretiyle’ b. ***alver ⊡***. × ***Yā bul taḳrībini ṣun cām-ı ṣahbā / Yāḫud mestāne ṣayd ėt Vāṣıf āsā / Yāḫud yalvar yaḳar at bāġa tenhā / Ṣar ol nevres-nihāl-i nāzenini*** (Vāṣıf ‘Oṣmān 1257 s. 93). × ***Huvat o akşama doğru yalvar yakar Halit’i ambar odasından çıkardı. Oğlunu yanına’ alıp, yatsı namazına Pir Abdal’a vardı.*** (L. Tekin 1984 s. 48). ***yalvar yakar ol-*** ‘çok yalvarmak, çok dil dökmek’: × ***Hem anaokulunda çalışanların çocukları alınıyormuş... Almadılar. Yalvar yakar oldum. Almadılar. Dilleri dura onların, elleri kırıla, kolları soğula onların.*** (Ü. Kaftancıoğlu 1983

s. 31). × ***Oyuna girmemişsem, çeker iskemleyi yanlarına oturur; bir onun, bir ötekinin kâğıtlarına bakardım. Şimdi yukarıda beni bekliyen başkomiserdi, yalvar yakar bir sesle, "İkinci seans yok mu beyim?" diyen.*** (M. Seyda 1962z s. 41). × ***Yalvar yakar bir sesle: "İkinci seans yok mu beyim? dedi.*** (M. Seyda 1962b s. 108). × ***Geçiş yıllarda çok mera kavgası yapardık bunlarla. Muhtarla üyeler, eşeklere binip gelirler, yalvar yakar olurlardı, cereme verirlerdi, öyle bırakırdık. Toprağımıza başka mal girmesin, başka ayak değmesin diye titizlenirdik.*** (F. Baykurt 1970 s. 54). × ***Hükümet aklıydı işte! Bir kere damga vuracağım diye tutturdu mu vururdu! Vurma diye yalvar yakar olmanın gereği yoktu. Varsın vursun onunda böyle gönlü olsundu.*** (a.e. s. 54). × ***Ne tuhaf, dedi, bizden köpek isteyen bu büyükelçinin karısı arkadaşımdır. Eskiden, şu bizdeki köpeklerden birini alması için o kadar rica etmiştim de almamıştı. Şimdi yalvar yakar köpek istiyor***. (Aziz Nesin 1972i s. 45). × ***Neyse sonunda Huvat, ara tara bir yerden bir teknik kaplama ustası buldu. Ustaya yalvar yakar oldu. Mahmut'u alıp götürdü, ustaya teslim etti.*** (L. Tekin 1984 s. 177). × ***Evdeki herkesi deliye döndürdü. Atiye içinden, "Bayrak gibi damlarda dikili kalasın herif!" diye söylendi, dışından yalvar yakar oldu. Bayrak lafının üstünü zorla kapattı.*** (a.e. s. 184).

yalvar- yakar- 'çok dil dökmek, ısrarla istemek' × ***Saatlerce evvvel gelmiş, herkesi ite kaka, kan ter içinde, ön sırayı kapabilmiş olan bir alay kocakarılar bekliye dursun. İstedikleri kadar yalvarsınlar, yakarsınlar.*** (S.M. Alus 1944 s. 49).

yalvar-yapış elä- Az. 'yalvarıp yakarmak, dil dökmek, çok yalvarmak' ADİL 2006 IV, 517. × ***Härä bir täräfdän yalvar-yapış elәyib padşahı razı saldılar***. (Azärbaycan naġılları 2005 V, 119). × ***Bälkä̧ hidmätindä dayanan bu ġırmızı saġġal bağbana yalvarıb-yapışmaġ, onu vasitäsilä̧ hanın ġızı Ännağana̧ häbär çatdırmaġ ki, durma, gäl, atanın başına bir damcı da olsa, ağıl ġoy?!*** (Süleyman Rähimov 2005 I, 22). × ***Bäyalı oğlu Göyalı öz gälächäk Makkä ziyarätindän, orada necä ulu Tanrıya yalvarıb-yapışmağındaņ heyli danışdı.*** (a.e. I, 184). × ***Nä ġädär yalvar-yapış elädimsä, günahımdan keçmädiler.*** (Azärbaycan naġılları 2005 V, 224). × ***İlyas çọh yalvar-yapış eliyännän sonra ġız utana-utana dedi: -Vallah sänä o ġädär isinmişdim ki, indi getmäyini istemiräm.*** (a.e. V, 256). × ***Ġız yalvar-yapış eliyif deyir: -Ġäriv adamam, heş kimim yọhdu.*** (a.e. V. 259). × ***Belä ki duan müstäcäb olur, elä dua elä Näcäfin pulunu ud. Daha niyä yalvar-yapış elәyib binävanı tovlayırsan?*** (Äbdürrähim bäy Haġverdiyev 2005 I, 56).

yal-yamac 'dağın tepesi ve yamacı' ADİL 2006 IV, 517. × ***O, gündüzlәri päncärä ġabağında dayanıb, sanki azad uçuşdan tutulub ġäfäsä salınmış bir ġuş kimi yal-yamaca, dağ-daşa boylanırdı.*** (Süleyman Rähimov 2005 II, 144). × ***Yal-yamacdan adamlar tamaşa elәyirdilär. Kinkor bäy yerä säriländä çọh sevindilär.*** (Ġaçaġ Näbi 2009 s. 75). × ***Yal-yamacla getmäk çätin idi. Ancaġ Näbi tüpürdüyünü yalayan adam deyildi.*** (a.e. s. 186).

yama ‘delik ve yırtığı tamir etmekte kullanılan parça’ B. Atalay 1986 IV, 738. <ETk. ***yama-*** + fiilden isim yapan -***g*** genişlemesi, a.m. G. Clauson 1972 s. 934. × ***Bütün bu yamalar, bir renk karşıdı olup kabartma gibi duruyorsa da, hiç yamalamıyan ya da karın barsak açıkta gezenlerden yine bir derece olsun iyidir.*** (M. Makal 1957h s. 80). ***yama vur-*** ‘yama yapmak, yamamak’: × ***Pantalonumun her yanı elimle vurduğum yamalarla dolu. Yalvarıp yakarıp yirmi sekiz lira borca aldığım palto, ceketin yırtıklarını gizliyor, ama onun da iler tutar yanı kalmamış.*** (M. Makal 1950 s. 101). ***yaması kendinden*** ‘kendi kendine iyileşir’: × ***–Ha Kavruk, Necûyu ben kaçırdım. Yüreğim ağır bastı nedense. Dayağı da hak ettim birader. Gözüm başım yarıldı, amma aldırma, yaması kendinden.*** (F. Baysal 1944 s. 133).

yamaç ‘dağ veya tepenin eğimli yan tarafı; yan; karşı, karşı taraf; ön, yan, karşı’ H.Z. Koşay–İshak Refet 1932 I, 413, TS 4260, DS 4151. × ***Meger bir gün köprisinüŋ yamacında bir bölüm oba ḳonmış idi. Ol obada bir yaḫşı ḫub yigit ṣayru düşmiş idi.*** (M. Ergin 1958 s. 177). × ***Meẕkür Taraġona bir büyük ḥiṣārdur, deŋiz kenārından ḳaraya buçük mil menzīlde yamaca ḳarşu vāḳi‘ olmışdur.*** (Pīrī Re’īs 1988 [932/1525] III, 1260). × ***İzzetî Efendi de, onun yamacında, ufak tefek işler kıvırarak, geçinip gidiyordu.*** (E.E. Talu 1937 s. 185). × ***–Gulak asma, diye cevap verdi. Yamacınızda cenderme Durmuş varkan, heç gasavet çekmen. Sizi rahat rahat götürürüm.*** (K. Bilbaşar 1941 s. 66.). × ***Sora tasi, gız, goydi pėştamalın içine; gėşdi ḫocanın yamacına, oggaden vurdi ḫociya, hoca uppuzun galdi.*** (A. Caferoğlu 1942 s. 148). × ***Ben de yamaçına geşdim, mayıl mayıl yüzlerine baḫiyon.*** (A. Caferoğlu 1944 s. 213). × ***Bakdım yamaçdan Zengin geliy. Ondan da yüz parāk duzluca aldım.*** (Ö.A. Aksoy 1945 s. 368). × ***Mīğır ölu paşanın yamacına geşdi oturdu.*** (A. Caferoğlu 1945 s. 135). × ***Gözünü aşdı ki pādışah devriş, yamacında duriy.*** (a.e. s. 229). × ***Gözlerim gene karşı yamacın sol böğründeki bozbeyaz, gümüş gibi parıldıyan meşe adacığına takılır.*** (H. Birand 1957 s. 26). × ***Haççа hiçbir gün, bir dediğini iki etmedi. Hiçbir gün yamacına dikilip “sensin” demedi.*** (F. Baykurt 1959y s. 160). × ***“Çök yamacıma!” “Söyle Abbas emmi.” dedi Rıza.*** (F. Baykurt 1967k s. 146). × ***Bekliyordu, çünkü önüne yeni bir uçurum çıkmıştı. Hemen uçurumdan atladı indi. Bu sefer karşıda dik bir yamaç vardı. İyi biliyordu, bağ bu yamacın ardındaydı. Biraz tırmandı. Çok zordu bu yamacı aşmak.*** (F. Baykurt 1967k s. 184). × ***Gördüm o kazıcıları ben de o zamanlar, çadır çatak, serilmişler köyün üst yamacına.*** (A. Ağaoğlu 1981f s. 249). × ***Birden köylülerin elinden kurtulmuş yönünü dönmüş dağa… Biz olanı biteni duyduğumuzda o çoktan yamacı tutmuştu. Kurşun tutağını aşmıştı. Ona kurşun geçmiyormuş.*** (Y. Kemal 1992kk s. 913). × ***Bir gün dağın yamacında bir tavşana bırakmış Ali Çavuş kuşunu. Kuş çavmış gitmiş, bir daha da dönmemişti.*** (Yaşar Kemal 1992ks s. 15). ***yamaçtan yamaca*** ‘karşıdan karşıya’: × ***“Keloglan da gelir sözünü söyler sana; sen ise yamaçtan yamaca gözlerimden okur, diyecegmi dersin ona” demeye kalmaz, Keloglan da çika gelir; önce elpençe divan durur; sonra, baş egip söze koyulur.*** (E.C. Güney 1949n s. 22). ***yamaç yamaca*** ‘karşı karşıya’: × ***İki taraf da koç***

yiğitlerini seçer, seçilen yiğitler yamaç yamaca geçer; bugünkü gibi ne top, ne tüfek; o günkü gibi teke tek vuruşurlarmış. (E.C. Güney 1949n s. 6).

yamak 'yamanmış, örülmüş;' Meninski 1680 III, 5607. <***yama-*** + fiilden isim yapan ***-k*** eki. ××.

yaman 'kötü, musibet, fena; kötülük, fenalık; şiddetli; (mec.) alışılmadık, becerikli; dişli' B. Atalay 1986 IV, 738, TS 4260, R. Dankoff 2004 s. 277. <ETk. ***yaman*** a.m. G. Clauson 1972 s. 937. × ***Nėdelim? Neyleyelüm? Ne ḳażāya oġraduḳ. ̧Halīfeye varursa, işimüz tamāmdur, 'encāmumuz yaman encāmdur.*** (Ferec 855/1451 v. 7a). × ***Egerçi pādeşāhlaruŋ keremi 'ām olur, ammā bu ḥadda yėtişmeŋ ki ̧halḳ pādişāhuŋ keremine i'timād ėdeler azalar, yaman işler düzeler.*** (a.e. s. 20a). × ***Yamanları biçdi, yaḫşıları yaḫşıladı.*** (a.e. v. 27b). × ***Şofiya çoḳ yaman ḳarı imiş, benim gibi serseriyi çekdi çevirdi, bas-bayağı adam ėtdi.*** (Maḥmūd Yesārī 1928 s. 450). ***yaman kurt*** 'becerikli, kurnaz': × ***-Kıyak plân değil mi?... Nasıl yaman kurt muyum?.. Zaten bizimkilerin ikisi de hımbıl; inanıp giderler.*** (S.M. Alus 1934 s. 214). ***yaman yerde ạḫşamla-*** Az. 'umulmadık bir anda zor duruma düşmek, tehlikeli bir duruma düşmek' ADİL 2006 IV, 518. × ***Mustafa bāy (hāyācanla gāzir). Yoḫ, yaman yerdā ạḫşamladıġ. Hamısını elāyān o Mirzā Kārimdir.*** (Äbdürrähim bäy Haġverdiyev 2005 I, 257). × ***Yazıġ günā ġaldım, yamanca yerdā ạḫşamladım.*** (a.e. I, 442). ***yaman yerde yat-*** 'kötü bir işe bulaşmak': × ***"Benim saralıp solmama üş turuşlara aşığ olmuşam, ya yarımı buluram ya yolunda ölürem." "Oooo çoh yaman yerde yattın. Baban seni goymaz, sen bundan vazgeç. Biz seni everelim.*** (B. Seyidoğlu 1975 s. 291). Krş. ***çötü yerde ahşamla-*** × ***"Onun haberini alır celirsen. Alıp celmezsen ben buni parçalarım." "Seni de parçalaram." "Heyvah heeeey... çötü yerde belimi gırdın, çötü yerde ahşamladım." Gahdi mejbur ayilesine çadır gurdi, teslim etdi ejderhaya.*** (B. Seyidoğlu 1975 s. 270).

yaman- I (datif ile) 'dayanmak, yaslanmak, yanaşmak, birinin sırtından geçinmek, birine yük olmak; birinin himayesine sığınmak' H.Z. Koşay–İshak Refet 1932 I, 413, TS 4263, R. Dankoff 2004 s. 277. <***yama-*** fiilinin reflexifum hâli G. Clauson 1972 s. 937. × ***İRİNİ -Kadinḳu sen ḳapınıŋ ḳanadına yaman.*** (Aḥmed Vefīḳ Paşa 1927 s. 68). × ***Arabanın kıçını kıvırtmazsan, usulca sağlayıp sollamazsan zınk eder takılırsın. Altını da yırttırıverirsin. Belli olmaz. Gelip gelip, karaya zorla yamanıveren bir vapurdan korkulur.*** (A. Ağaoğlu 1977 s. 192). × ***Başlangıçta iki kardeş de biraz umutlanmış, Nihat beye yamanarak sinirli, tutucu, cahil annelerindne, Nazır'ın kendini beğenmiş kızından kurtulacaklarını düşünmüşlerdi.*** (P. Celal 1991 s. 390).

yaman- II 'karşılaşmak, görüşmek' J. Thury 1885 s. 7. ××.

yamaştır- 'bırakmak, sokmak ?' × ***Bizi usta bir dalyan re'isi gibi bir çıḳmaz soḳaġa yamaşdıracaḳ şoŋra gelsin boğuntu sögündü... Ne dersiŋiz beg efendi?...*** (H.R. Gürpınar 1316 s. 328).

yama yuma gelme- 'kandırılmamak, fazla lakırtıdan hoşlanmamak ?'× ***Doğruyu, dosdoğru anlat. Bilirsin ya, yahut işitmişsindir, ben pek***

yama yuma gelmem. Şıp diye çakarım işi. (Seçilmiş Hik. Derg. VI-2 s. 31).

yamçı 'yağmur ve soğuktan korunmak için kıldan, keçeden yapılmış üst giysisi, yağmurluk' DS 4154, Karaçay: ***camçı*** 'manto' W. Pröhle 1909 s. 145. × ***Arkadan gelen dört candarma, yamçılarına bürünmüş ve martinlerini sırtlarına çaprazlama asmışlardı. Yamçılar atların kasıklarına kadar uzandığı ve tüylü, siyah bir ehram halinde süvarisi ile hayvanını birleştirdiği için bir tek mahluk gibi görünüyorlardı.*** (Sabahattin Ali 1937k s. 6). × ***Bu sırada, at hazırlanmıştı. Ali'yi çağırdılar. Bir delikanlı hürmetlice atı tutmuş onu bekliyordu. Atın terkisinde de uzun tüylü kara bir yamçı bağlıydı. Yağmur siyim siyim.*** (Yaşar Kemal 1955i I, 89). × ***Yağmur yeniden şiddetlenmeye başladı. Topal Ali terkideki yamçıyı sırtına aldı. Ötekiler susuyorlardı.*** (a.e. I, 92). × ***Yaylayı tutunca, yorgana, yamçıya sarılmadan durulmaz.*** (Kemal Tahir 1958 s. 318). × ***Şehzadem, ilerde çocuklar kavga ediyorlar. Bunlar padişah çocuklarıydı, babaları ölünce bütün malları yediler, bitirdiler. Bir yamçı, bir fes, bir ok, bir de yay kaldı, onları bölüşemiyorlar.*** (S. Sakaoğlu 1973 s. 396). × ***Kendisi yamçıyı başına çekip başını heybeye koyup yatmaya durdu.*** (B. Mahir 1973 s. 549). × ***Ağa bakar Hasan durmuyor, tutar bir terki altın, bir gümüş hançer, bir filinta bir de yamçı verir, bir de yavuz atını verir.*** (U. Günay 1975 s. 354).

yamenhu 'selam' ***menhu*** selamının cevabı. b. ***menhu***.

AD. **yamık** b. ***yamuk***.

yamrı yumru 'basık, eğrilmiş' H.Z. Koşay–İshak Refet 1932 I, 414, DS 4157. × ***Alt katta, lodosa karşı, hamam halveti gibi bir oda; yalın kat bir şilte; yamrı yumru bir yastık; pire tersi içinde bir çarşaf; dört parmak kalığında, kazık gibi kara kışlık bir yorgan.*** (S.M. Alus 1934 s. 218). × ***Meşelā bir gün odaŋdan başını çıḳarıp yabancınıŋ evine dönen şofaya baḳdığıŋ zamān ḳurbaġa ḳādar ince bacaḳlı, ḳocaman ḳarınlı ʿādetā Amriḳān fıstığı gibi yamru yumru bir çocuġuŋ dolaşdığını görürsüŋ.*** (R.H. Karay 1888 s. 86). × ***Burada her şey gibi maʿbedler de birer şato ḳadar süslüdür. Bunlar yamrı yumru ve ḳubbeleriniŋ şaʿşaʿ-i ṣerveti ile birer sereṭān-ı müẕehhebi ḫaṭırlatan Rus kileselerine beŋzemezler.*** (Cenâb Şahâbeddîn 1335 s. 77).

yamsuk (burun için) 'eğri, çarpık, yassılmış, basık' DS 4158. × ***Fethiye teyzeyi görür gibisin. Yamsuk burunlu 'Fansa'cık, güzeller güzeli ortanca teyze beyaz saten gece giysileri, incileri, ortadan ayrılmış kara saçlarıyla ve Büyükanne, senden ayrı bir yerde, kendi aralarında söyleşiyorlar.*** (P. Celal 1991 s. 416).

yamuk/yamık 'eğri, eğik, çarpık; basık' H.Z. Koşay–İshak Refet 1932 I, 413, DS 4154, 4158. ***yamuk adımlarla*** 'eğri, düzgün olmayan adımlarla × ***İsmail düşük pantolonunu düzeltti, ağzını şapırdattı, yamık adımlarla koşmağa başladı.*** (Antoloji: İzmir Hikayecileri 1943 s. 81). × ***Üç kazanım var dedi. Birinin kulpu kırık birinin kıyısı yamuk, birinin evvelden temeli yok.*** (Y.Z. Demircioğlu 1934 s. 45).

yamul- 'bir tarafı yassılmak, eğrilmek' H.Z. Koşay–İshak Refet 1932 I, 413, DS 4159. × ***Görülecek şeydir o... Yamulmuş duvarlar, tavana yakın ufacık pencereler ve kalın kalasların üstünde simsiyah bir çatı...*** (Sabahaatin Ali 1935 s. 7). × ***Yalnız bu sefer pencere kanatlarının biraz daha yamulmuş, bazı evlerin çiğ bir boya ile boyanmış olduğuna dikkat etti.*** (Sabahattin Ali 1937k s. 154). × ***Çıkarıp tabancayı atıyorsa da, kadın bunun suratına bir tokat aşkediyor ve çocuğun ağzı yumuluyor... Ahırdaki kadına falan akıl erdiremem. Belki görüyorlar, belki korktukları için korkuyorlar; ama Ali'nin perişan halini, yamulan ağzını gördüm. Bereket versin, Allah böyle derde tutulanlar için "parpıcılık" denen sanatı yaratmış.*** (M. Makal 1954 s. 6). × ***Hiç birinin eski mantolarından, müslin çoraplarından, topuğu yamulmuş pabuçlarından, yüksünen bir halleri yoktu.*** (Yeni Hikâyeler Dergisi 1957 s. 47). (Argo) 'çok beğenmek; çok beğendiğini belli etmek, ağzının suyu akmak'. H. Aktunç 1998 s. 304.

yamult- 'eğmek' <***yamul-*** fiilinin kausatif (ettirgenlik) hâli. × ***Küp, sanki hıçkıracakmış gibi göbeğini kapırdattı. Ağzını yamulttu. Ali'nin şaşırarark "yahu sana ne oluyor?" demesine kalmadan, küp birden dile geldi.*** (Halikarnas Balıkçısı 1962 s. 115). (Argo) 'birini yoğun biçimde etkilemek, kendisine hayran etmek' H. Aktunç 1998 s. 304.

yamut- 'yamultmak' <b. ***yamult-*** × ***-Yaaa... Demek böyle diyor baban da?.. Altan ağzını yamuta yamuta: -Yaaa... Demek böyle diyor baban? diye koca ninenin taklidini yaptı. Koca nine: -Ağzın eğriyse, demirciye götür de ağzını düzeltsin!*** (O. Kemal 1951s. s. 16). × ***Topal şeytan, inatçılık etmese, epeyce toprak çevirecekti. Ağzını yamuta yamuta, "Hak geçirmek yok, müsavat üzere herkese toprak verecem!.." Dürzü, sanki babasının toprağından verecek!*** (F. Baykurt 1961o s. 17). × ***Silindir şapkayla... ak donla... topal bacakla... kıçını yamuta yamuta ne işin vardı oralarda? Bir de bana laf dokandırmış: Sütlü keçiyi mi seversin, sütsüz keçiyi mi?.. Sütlü keçi neyin rumuzuysa? Bir abukat tutup uğraştıracağım gözelce.*** (a.e. s. 90).

yamyam 'vahşi, insan eti yiyen' × ***Bir fırḳası yine ḥayvānāt derilerine ṣarılmış yabān ādemleri yamyamlar kim allāhüme ʿāfinā gören ādemleriŋ zehreleri çāk olur.*** (Evliyâ Çelebī 1314 [17. yy.], I s. 593). × ***Vay, daha dırlanıyor musun, adlatıcı timsah, yam yama yürekli câris.*** (Aḥmed Vefīḳ Paşa 1933ia s. 27). × ***Bir de baktım ki üstünüzdeki elbise yanmış; saçınız sakalınız kavlamış; vücudunuz çırçıplak, yüzünü o tavlı kafalara benzeyen yamyamları andırıyor.*** (Feraizci–zâde Mehmed Şâkir 1979 s. 57). (Argo) 'adi hırsız, adi suçlu; maddi bakımdan kötü durumdaki mahkûm, âdem baba'. H. Aktunç 1998 s. 304.

yamyaş 'ıpıslak, iyice ıslanmış' <***yaş*** kelimesinden öntakı (réduplication + tezat ünsüzü) ile kuvvetlendirilmiş sıfat, b. ***apaḳçıl*** ⊡.× ***Güverin yavrusu kadar mini mini, pamuk gibi yumuşak bir el. İçi yamyaş; dediği gibi terler boşanıyor.*** (S.M. Alus 1944 s. 173).

yan I 'taraf, cihet; bitişik; çevre, yakın, sağ ve sol taraf' TS 4264. <ETk. ***yān*** a.m. G. Clauson 1972 s. 934. × ***Ḳılıcı gibi daḳılan yanına / Yār yanın-***

da olur Naẓmī yarar. (Naẓmī 1928 [16. yy] s. 18). × ***Gönlüm gemisin engine ṣalup / Ṭoġruldayın ol yaŋa dümeni.*** (a.e. s. 76). × ***Durup dururken yanlarından yok oluvermem Tatar Etemle Arab Sadiyi meraka sokmuş. Telâşlı telâşlı beni arıyorlarmış.*** (S.M. Alus 1944 s. 157). ***bir yana / bir yaŋa*** 'bir tarafa': × ***Sevgü çaġında olanuŋ gözi yaşın kim ṭutar / Tuna gibi ṣuyı gider ol ki bir yaŋa ṣava.*** (Naẓmī 1928 [16. yy] s. 8). ***bir yana at-*** 'bir tarafa bırakmak, önemsememek': × ***Bir kartal gibiydi. Artık gelinliği kızlığı bir yana atmıştı. Kardeşi onun tek korkusuydu. Onu da yancı görünce, keskinleşti.*** (Ü. Kaftancıoğlu 1972 s. 105). ***...bir yaŋa, ...bir yaŋa*** '... bir tarafa ... bir tarafa, ...bir tarafta ... bir tarafta, birbirinden uzak': × ***Olur ten bir yaŋa cān bir yaŋa āvāre gelmezseŋ / Derūnum tīġ-ı ḥasret pāreler bir pāre gelmezseŋ.*** (Nev'ī 1977 s. 379). ***bir yaŋa ko-*** 'bırakmak': × ***Dilek eyleyü ʿusreve ṭutma yol / Ṭama' bir yaŋa ḳo ve ʿusrev sen ol.*** (Ferheng–nāme-i Sa'dī 1340–42 [1073] s. 52 no. 628). ***bir yandan*** 'bir taraftan': × ***Bu bunaḳ ḳarı da geleyim diye diye bu ḳızı yüzsüz edecek. Biz bir yandan terbiyesine uğraşıyoruz, o bir yandan münāsebetsizlik ediyor. Naşıl olsa da şunuŋ ḳulaġını büksek?*** (H.R. Gürpınar 1927n s. 63). × ***Müfīd Beğ iki arada ḳalmış, fenā ḥālde ezilüb sıḳılmaġa başlamışdı. Bir yandan imdād gelmesine imkān yoḳdu. Belediye re'īsi ʿhastalandığını söyleyerek arabasına binüb ṣavuşmuşdu.*** (R.N. Güntekin 1928 s. 97). × ***Bir yandan böyle salapatı sözleriniz, bir yandan da bol bol harcınız, israfınız, sebep olacak, altın babasıdır diye bir gün evime girip beni boğazlıyacaklar.*** (Aḥmed Vefīḳ Paşa 1933az s. 33). × ***Bana doğru yaklaştı; "buyurun!" dedi... İki yanı ağaçlıklı bir yol...*** (S.M. Alus 1944 s. 39). × ***Bulunduğumuz yer, bayırın aşağısında, galiba Rum evlerinden birinin çalı çırpı ile bölünmüş bahçe duvarının yanı idi.*** (a.e s. 176). × ***Göğsüme yumruğu ile üç kere vurdu. Fakat, ne olur ne olmaz hesabı, belki cayıveririm diye beni bir yandan da cesaretlendirmiye çalıştı.*** (F. Baysal 1944 s. 148). × ***Yıldız'ı çeyreklediler. Ümmü teyze bir yandan, Zehra bir yandan peştemallarla onu sıkıştırdılar: loğusa doğururken kemikleri açılırmış da, kemikler yerleşsin diye!*** (Reşat Enis 1945 s. 107). × ***Desturun az kaldı ki üstümü başımı ıslatayım. Kokudan yüreğim güp güp atıyor bir yandan; burnumun sızısı ciğerimin başına vuruyor bir yandan.*** (Z. Güvemli 1949 s. 123). × ***Bir ekmek aldı eline; parça parça ederek çocuğun vücuduna basıyor, bir yandan da okuyor, esniyor. Sonra bir avuç tuz aldı, çocuğun üstünde gezdirdi, gezdirdi. Ekmeklerle tuzu bana verdi: "Ekmeği bir köpeğe küçülemeden at, tuzu da bir ateşe at, çatır çatır çatlasın!"*** (M. Makal 1954 s. 74). × ***Bir tarafta betoniyer işliyor, bir yandan kürekle beton karılıyordu.*** (F. Erdinç 1955 s. 169). × ***Kolunu kaldıracak hali kalmamışdı. Yorgunluk. İş bir yandan, fikrî çalışma bir yandan. Sabahtan akşama kadar.*** (C. İlhan 1959 s. 29–30). × ***Alman Nazilerinin motörlü birlikleri bütün dünyayı bir yandan kuzeyin uçsuz bucaksız bozkırlarına, öte yandan Atlantiğin, Akdenizin çivit maviliklerine sürüyorlardı.*** (Orhan Kemal 1963d s. 66). × ***Taktım fişi, koydum ızgaraya bonfileleri. Bir yandan çektim şarabı, bir yandan da bonfileleri atıştırdım, ohhh!*** (R. Ilgaz 1969g s. 53). × ***Bir yandan çaylar, bir yandan sütler yumurtalar. Hadi bugün gene***

altıdansın, Muazzez Hanımcığım! (M. Seyda 1970 I, 277). × ***Kar yağabileceği kadar yağmış, bir yandan da yağmaktadır. Kardan zaten gözlerimiz karıkmış, beyazlığına baka baka, bir de tipi kıvratıyor.*** (M. Makal 1971 s. 30). × ***Tuntul sıkıldı sıkılmasına ya, bir yandan da: "Hiç değilse kardaşım şimdi iki lokma yer, şu adamı Tanrı yolladı" diye düşündü. "De kardaşım, iki lokma al. Bak, payının üstüne geldi, hiç değil onu bekletme!" diye dayattı. "Alacak Tuntul, niye almasın. Dolu sofra, o da yesin!"*** (Ü. Kaftancıoğlu 1972 s. 100). × ***Konuşuyordu bir yandan Arabikoyla.*** (Peride Celal 1978 s. 7). × ***Bir yandan diyet kolamı höpürdetirken, bir yandan da üç göbeğimden hangisinin daha çabuk eriyeceğini tahmin etmeye çalışıyordum.*** (E. Şafak 1999, s. 153). × ***dört yan/dört yanı*** 'etraf, çevre, her yön, her taraf': × ***Kal'a-i İskenderiyye bir refî' ü menî' ve sathı vesî' üzre, dört yanı uçurum, bir tarafı Boyna-âm sunun –ki mânend-i Nîl nehr-i gazîrdür- kenârında bünyâd urulmış.*** (Tursun Bey 1977 [15. yy.] s. 176). × ***Bahçenin dört yanını kesikle çevireceğiz.*** (S. Kocagöz 1946 s. 8). × ***Akkavak şehrinin şenliği, cuma geldiği zamanda, kız bahçeye inmeden, bahçenin dört yanını şenlik sarardı, ki "Bugün cumadır, o güzel bahçede salınıp dolanacak, bizde seyredelim!".*** (A. Caferoğlu 1942 s. 136). × ***Dört yanına bir göz attı ki, millet kaş kaş olmuş, bakışıyordu.*** (F. Baykurt 1959y s. 237). × ***Takkis tüfeğin bir gözünü ateş etmişti. Ama sarsıntıyla öteki gözün horozu da düşmüştü. Tüfeğin kundak ve mekanizmasının ötesi, sanki bir bomba parçalanmış gibi, dört yana savruldu.*** (Halikarnas Balıkçısı 1969 s. 227). × ***"Niye saklayım. Belli değil mi? Yarası olan, yağarı olan gocunur." "Yoo" dedi Dumbacı, "açık söyle seçik düşün. Süpürgeye sıçıp da dört yanına saçma."*** (Ü. Kaftancıoğlu 1975 s. 118). ***dört yaŋa*** 'her tarafa, her yön': × ***Ḳuyu dibinde durdı, dört yaŋa naẓar bıraḳdı. Gördi, bir ṭarafda bir ḳapu var, üstüne perde örtülmiş.*** (Ferec 855/1451 v. 64a). × ***Dört yaŋa mīrşikārlar veṣṭaḥarlar segirdürler, atlar depelerler, isterler, bulımazlar.*** (a.e. v. 130a). × ***Sīmurġ eyitdi: "Ṣabr eyle! Ben saŋa érte daḥı yégrek atlar bulam." dédi. Ṣabāḥ durdı, dört yaŋa pervāz urdı, hīc ata ẓafer bulımadı. Dermānde ḳaldı.*** (a.e. v. 197b). ***şoför yanı*** 'şoför mahalli': × ***Yolcu yolunda gerek diyip yola çıktık. Ben kamyonun üstünde, eşyaların arasına oturmuştum. Biraz sonra, şoför yanının sıcaklık ve kokusundan bunalan hanım da yanıma geldi.*** (M. Körükçü 1950 s. 7). × ***Opel'in şoför yanı dardı azıcık. Üç kişi zor sığardı. Opel, çoğunluk yağ, yumurta, kümes hayvanları taşırdı Ankara'ya.. Sınıfı geçtiğim yıllar — ah nedense bu öyle az olurdu ki — büyük bayramlar, babam ödül olarak Ankara'ya gönderirdi beni.*** (F. Otyam 1957 s. 32). ***yan al-*** Az. (datif ile) 'yanaşmak, yakınlaşmak' ADİL 2006 IV, 529. × ***Külbā yavaş yavaş sahilā yaḫınlaşırdı. İçindākilārin bürüşmüş alınları çatılmış ġaşları, uçmuş bāt-bānizi açılmış, gözlärinde ġurtuluş vā ümid ġığılcımları uçuşurdu. Biraz sonra külbä sahilä yan aldı.*** (Abdulla Şaiġ 2005 I, 57). × ***Yaḫınlaşırlar, yaḫınlaşırlar... Gāmi dayandı. Heyif ki, çoḫ ġaranlıḫdır, aydın görünmürlār. –Mān de ayrın görürām. Ancaġ deyäsān hālā yan almamışdır. –Necā yan almamışdır. Bās onda nā üçün gāmi tārpānmir?*** (a.e. I, 447). × ***Zeyd yan alıb bir tāhārlā Mācnunu***

ayıltdı. (Azärbaycan dastanları 2005 II, 280). × ***Tacir birinā yan alıb soruşdu ki, nā var, nā olub, bu ġapıya niyā yığışmısız?*** (Azärbaycan naġılları 2005 III, 250). × ***Yan alıb gördülār ki, bir ġayıġdı, içindā dā bihuş bir cavan oğlan var.*** (Azärbaycan dastanları 2005 I, 249). ***yan at-*** 'yan gelip yatmak, tasasızca uzanmak ?': × ***Bu ġece ẕevḳimize ḍoġrusı zanbaḳ ṣıġmaz / O gül Allāh gülzāra varup yan atdıḳ.*** (Vāṣıf 'Oşmān 1257 s. 325). ***yana çek-*** (ablatif ile) 'meyletmek': × ***–Canım Ayten abla adamcağızı görmedin mi? Eli, yüzü kan içindeydi. Hâlâ içim titriyor. -Ne olursa olsun kuzum Jale, sen de hep böyle baldırı çıplaklardan yana çekersin. Saçma efendim saçma. Öyle ise nefer subayına, hizmetçi hanımına, odacı müdürüne rastgele el kaldırıp kafa tutsun.*** (H. Aytekin 1945 s. 101). ***yana çık-*** (ablatif ile) 'taraf olmak': × ***Damadından yana çıkmak isterken yolu şaşırıyor.*** (S.M. Alus 1934 s. 294). ***yana ür-*** (alb. ile) 'tarafını tutmak, birini tarafını tutarak konuşmak': × ***"Vay vaay!.. Eski muhtar Cemal!.. Şakir Hafız! İt Omar!.. Hepiciği onun bok yidicibaşısı! Onlar adamı iyi işe çağırır mı? Düşünsene, biri muhtar, biri imam, biri de İt! Kimden yana ürer bunlar? Oldum bittim zeyinsizsin Velikul! Olacakları olmadan düşünemezsin.*** (F. Baykurt 1971t s. 31). × ***Mustu serteldi birden: "İt Omarı severim!" dedi. "Sadıkane çalışır! Eyi ürer benden yana!" dedi bağırarak.*** (a.e. s. 237). ***yan bak-*** 'düşmanca bakmak, kötü niyetle bakmak': × ***Bizim Tosunumuz, bu makule sayılı fırtınalardan kat'iyyen değildir. Ömründe kimseye yan bakmamış, öf dedirtmemiş, belki tavuk bile kesmemiştir.*** (S.M. Alus 1944 s. 9). ***yan bas-*** 'yanında yer almak, tarafını tutmak' TS 4271. × ***Böyle olmayınca her nesneye itikat etme. Ve müctehit ol. Ve taassupla yani kimseye yan basıp yüz göre söyleme***. (Mercümek Aḥmed 1966 [15. yy.] s. 206). ***yan çık-*** 'yan çizmek, vazgeçmek' DS 4163. × ***"Niye öyle yan çıktın. Bunu isteyen sendin. Göz önünde olmaz ki, şuraların kapanması gerek. Bakıver çaresine..." Yüzü kıpkırmızı Neden bilmem.*** (Ü. Kaftancıoğlu 1983 s. 52). × ***Samıyı mı kırdı, sambağı mı kopardı. Burukların Adıgüzel'in tosun açıldı. Nasıl açıldı, öyle de, yan çıktı. Şimdi tutulmaz. Buynu acımış hayvanın.*** (a.e. s. 141). ***yan çiz-*** 'vazgeçmek, kaçmak, sıvışmak, önem vermemek' DS 4163, H. Aktunç 1998 s. 304, M.Z. Pakalın 1972 III, 604. × ***Yan çiz ḳapdırma destmālıŋ elleri boşa / Başıŋ ḍonar yeter yorulursuŋ ḳoşa ḳoşa / Olma soḳak süpürgesi ḳadıncık ḳadın ol.*** (Vāṣıf 'Oşmān 1257 s. 47). ×˘***Ham olur māh gibi şehrīsi / Yan çizer hāle gibi mihrisi.*** (Enderūnī Fāżıl Beg 1286 s. 33). × ***O ḳaraŋlıḳda, o ġalabalık arasında yan çizdi. Çamura düşdü, bizi köye şoḳdu.*** (Aḥmed Rāsim 1333 s. 96). × ***"Bu˘hükümet şu aḥaliye biçilmiş ḳafṭān! / Kime derd aŋladacaḳsıŋ? Hadi aŋlat şimdi... / Ben mi ḳaldım, neme lāzım!" diyerek yan çizdi.*** (Meḥmed 'Ākif 1911 s. 18). ×˘***Hattā baŋa gösterdiler idi. Ḥaḳīḳaten güzel, cāẕibedār, bir ḳādın idi. Faḳaṭ ben: ṭeşādüf ettikce yan çizer, şerrine neni der idim.*** (Aḥmed Rāsim 1922 s. 293). × ***Hasan, ilk çocukluk göz ağrısı ile bu şekilde buluştuktan sonra Zaika'nın kendisine yan çizmesini fazla düşünemezdi.*** (O.C. Kaygılı 1938a s. 90). × ***Lâkin bu yarımşar günlük serbesti ona yetmiyor. Gündelik kuruştan olmaksızın, mektebi nasıl edip te yan çizmeli? Kodamanın zihninde yerleşen endişe şimdilik bu.*** (E.E. Talu 1935 s. 17). × ***Cebinde man-***

giz suyunu çekince gaco buna yan çızmaya başladı. (M.L. Dikbaş 1936 s. 90). ***O, vazosunu övdükçe, vazocuk da "Al beni" diye gözümün içine içine baktıkça yan çizmişimdir. Daha üstüme varılınca, "İstesem de alamam, ay sonu yahu, param yok" diye kirişi kırıvermişimdir.*** (H. Taner 1954 s. 75). ***yan dön-*** 'yan tarafını dönmek, yan yan giderek': × ***Salonun daracık kapısında yan dönüp şunu bunu iteliyerek içeri girebilen şişman, kırmızı yüzlü adam...*** (Sabahattin Ali 1947 s. 10). × ***Sözüm ona nezaket gösterip (sanki su içmek ayıp bir şeymiş gibi) yan döndü, kıvrandı. İğrenç bir lıkırtı ile içti suyu.*** (Seyfettin Turhan 1951 s. 61). ***yan dur-*** 'kenara çekilmek, karışmamak': × ***Gençliginde uzun seneler geçirdigi hapishanenin havası suratında, ruhunda, elbisesinde kalmış, onlarla beraber kemanını çalardı. Ömer, -Sen hele biraz yan dur Karabet -dedi. Karabet isterse bunu kendine bir hakaret sayar; külhanbey damarları işlemiş olsa Ömer'in üstüne atılabilirdi.*** (S.F. Abasıyanık 1950s s. 40). ***yan durup yalman çıkar-/yan vurup yalman çıkar-*** 'eğimli vurarak yanlamasına kesmek; ne yapıp edip istediğini elde etmek ?' DS 4148. × ***Bu hal yüzünden üzüldükçe Ayşe beni budala sayıyordu. Onca erkek dediğin hep koparmalı, hep yan durup yalman çıkarmalıydı. Bana: "Böyle davranırsan bütün köylüler hep sırtımızdan geçinmeğe kalkışırlar. Avanak olmasana Mahmut" derdi.*** (Halikarnas Balıkçısı 1946 s. 140). (kitabın yeni baskılarında ***durup*** yerine ***vurup*** kullanılmıştır. Bu yüzden ilk baskıdaki biçim bir baskı hatası olabilir.) ***yan gel-*** 'yan tarafı üstüne uzanmak, yan tarafına yaslanmak; tasasız bir biçimde oturmak; tembellik etmek' M.Z. Pakalın 1972 III, 604. × ***Dünyalık oldu mu alt tarafını düşünme; karşında kim olursa olsun, keyfine bak, yan gel!... Amma manevra da lâzım.*** (S.M. Alus 1934 s. 67). × ***Haftada bir iki akşam, ziyareti kaçırmıyor, arka sokağa nazır odanın köşesinde, koltuğuna yan geliyordu.*** (a.e. s. 150). × ***Beni takdim etsene!... diyor, o ise hiç oralı olmıyor, koltuğun birine yan gelmiş, hiddetli ve heyecanlı, içini döküyordu.*** (a.e. s. 182). × ***İçeride, bildiği gibi yan geliyor, nazarıdikkati celbetmiyordu.*** (a.e. s. 330). × ***Sāʿat beş, buralarda gece çabuḳ ḥulül ediyor. Derdim tükendi diye oteliŋ ṣırasındaki şekerlemecide yan geldim.*** (Aḥmed Rāsim 1333 s. 50). ***yan gözle bak-*** 'bakmıyormuş gibi yaparak bakmak'. ***yanın*** 'yanlamasına' TS 4285. × ***Tabakasına şöyle yangözle baktım, halis muhlis sarı fakfon, üstündekiler de sırça.*** (S.M. Alus 1933p s. 124). × ***Bililtizam, kendimi şezlongun üstüne atarken, penyuarımı kapamıyorum, eteklerimi çekmiyorum. Yan gözle onu tetkik ediyorum... Dakikalar geçtiği halde hiç oralı değil.*** (a.e. s. 142). × ***Masalarımız karşı karşıya olduğu için yan gözle delikanlılara şöyle bir baktım ve bakar bakmaz birisini tanır gibi oldum.*** (O.C. Kaygılı 1939 s. 235). × ***Yengece niçün yanın yürürsün demişler yiğide nice yürürse yaraşur demiş.*** (V. İzbudak 1936a no. 333). ***yanını belini alama-*** 'ayağa kalkamamak, ayakta duramamak': × ***Merāḳ etdim döşekden ḳalḳmaya uğraşdım. Yanımı bile alamıyorum ki. Ḳaryoladan inebilmek içün baḳ ne ḳadar vaḳit geçdi. Ne var? Ne oldu?*** (H.R. Gürpınar 1339 s. 202). × ***Şinaver Bey epey zamandır iki büklüm olmuş bir türlü yanını belini alamıyordu. Aygır bir asıldı tulumbaya. Kol gibi su, güldür güldür akmağa başladı.*** (S. Ertem 1935 s. 6).

yanını belini yokla- üstünü başını dokunarak kontrol etmek, etrafını dokunarak kontrol etmek': × ***Huvat içinde bir sıkıntıyla uyandı. Elleriyle yatağı, yanını belini yokladı. Derin derin soludu. Yeniden gözlerini yumdu***. (L. Tekin 1984 s. 128). × ***Kızının yolunu gözledi; bir, ağladı; bir, kızına büyük bir korku vermesi, sokağa çıkartmaması için Tanrıya yalvardı. O yalvardıkça Dirmit anne korkusunu kaybetti. Yanında belinde dolaşan annesi mi, el mi bilemedi***. (a.e. s. 199). ***yanını kes- / yanını kesdir-*** Az. 'el çekmemek, ayrılıp gitmemek'. ADİL 2006 IV, 521. × ***Ġaraca ġız tamam gecāni ufultu vā zarıltı ilā keçirib sübhā yaḫın yuḫuya getdi. Amma Yasāmān ġızdırma içində bir dāġiġā rahat olmadı. Vāfalı Hüsniyyā rāfiġāsinin yanını kāsdirib sübhā ġādār gözlārini yummadı.*** (S.S. Ahundov 2005 s. 383). ***yanını yere go- (goy-)*** Az. 'böğrünü yere vermek, yan tarafını yere yaslamak': × ***Mālāk nānā āyilib, āvvāl āllārini yerā dayayıb, sonra "aḫ, ay vay" edib yanını yerā ġoydu. Bir az nāfäsini dārib üzünü Şābana çevirdi.*** (Äbdürrāhim bāy Haġverdiyev 2005 II, 181). ***yanı kalabalık*** 'etrafı kalabalık, meşgul, yanına yaklaşmak güç': × ***SUUBET - Allah ömrü afiyetlerini müzdat buyursun.. münasip bir hizmetle terfi ve terfihim için sadaret kaymakamı Kırtaseddin Paşa Hazretlerine (elindeki zarfı göstererek) şu tasviyenameyi ihsan buyurmuşlar. SEVADİ – İyi ama... Paşa Babamın yanı kalabalık.*** (Musahipzade Celal 1936pp 100). ***yanı kalabalıkça*** 'etrafı epeyce kalabalık': × ***Gene çalgı mevcut, kalabalık pek fazla değil ama hatırı sayılacak derecede... Hanımlar alay alay dağılmağa başladılar. Bakırköylüm göründü. Bu sefer yanı kalabalıkça. İki üç taze, bir iki de orta yaşlı var.*** (S.M. Alus 1944 s. 29). ***yan kes-*** 'para kesesini kesip içindekiyle birlikte çalmak' Meninski 1680 III, 5552. ***yanlarında*** 'nezdlerinde': × ***Meṣelā yanlarında ḳal'e feṭḥi ḳal'i büyüti 'ankebüt menzilesinde ve yed-i mü'eyyedlerinde aġdā ḳam'ı ḳamġı- rīş-i pīr-i fetüt meṣābesinde idügi günden aẓherdür.*** ('Ālī 1979 [1581] I, 123). × ***Bu def'a çift bozan resmine ḳā'il olmaduḳları taḳdīrce yérlü yérlerine varmaları fermān olunursa naḳl u riḥletleri muḥāl olub ve lākin çift bozan resmi seneden seneye ḳazanduḳları mālıuŋ 'öşrinüŋ 'öşri gelmeyüb edāsı yanlarında emri sehil olmaġ-ile sāl-be-sāl alınub bilā nizā' u cidāl Mışrı Ḳāhireye mu'ādil bir memleket feṭḥ olunmaḳca vardur.*** ('Ālī 1979 [1581] s. 151). × ***Farażā maḥalline beẕl-i luṭf u 'aṭā zuġm-i fāsidlerince nā-maḥall u nāsezā olub yanlarında ḥabbeye değmez erāzile meṣelā ḥāṣıl-ı kişṭzār nisārı azdan az ve mā–melek u ˘hānumān temlīkine müstaḥaḳḳola efāżile bir moḳra īsārı.*** (a.e. I, 153). × ***Ya'nī ki icrā-yi fermān-i münife fermān-berān olduḳlarında her ḳaṣabaya ki gelürler mīr-i livāsına mürāca'at ve ḳāżīsi ma'rifetiyle mübāşeret yanlarında cāyiz olmayub rāḥ-i ẓulm u taġaddīde dāmen dermiyān olurlar.*** ('Ālī 1982 [1581] II, 148). × ***˘Huṣūṣā kendinüŋ ve ḍavarınuŋ ˘harcını bunlara çekdürmek muḳarrer olmaġ-ıla ol ṭarīḳa sülük yanlarında metrük olub fi l-ḥāl bir beḫāne īcād iderler ve ḳaç nefer ādem göndermek murādları ise ulaġ-ıla gönderürler.*** (a.e. II, 152). ***yan salla-*** 'kalçalarını sallamak ?': × ***Dik başlı ḳaḥbe yan ṣallayup gitme dikime / Pay vérüp öyle ṭaş başına ninemüŋ déme / Yazıḳ degül mi abu çekilen emegime / Ṣoŋra seni ḥerīfler omuz-***

larsa kim kime / Olma ṣoḳāk süpürgesi ḳadıncıḳ kadın ol. (Vāṣıf ʻOṣmān 1257 s. 50). ***yan sıyır-*** ʻbahane bulmak, bahane uydurmak': × ***"Bir horoza gücünüz yetmedi mi?" diye bağırıyorlar. Yancıklı hemen yan sıyırıyor: -Aha bu oğlanın eline bir solukluğuna verdim ki bir cıgara yakam. Nasıl verdim, öyle de kaçırdı.*** (Ü. Kaftancıoğlu 1975 s. 154). ***yan sokak*** ʻparalel sokak, yan tarafta bulunan sokak': × ***Binanıŋ öŋündeki soḳak, ḥınca ḥınç ḍolmuş, yük, ceḫhāne arabaları dizi ile yan iki soḳaḳdan ẓuhür edip istiḳamet alıyorlar.*** (Aḥmed Rāsim 1333 s. 101). × ***Topaca: "Aman paşacığım, bizi sen kurtaracaksın. Peşkircibaşının küçük oğlu yan sokakta evi gözetliyor" der demez Molla bey palas pandıras sırra kadem.*** (S.M. Alus 1933p s. 124). ***yan vir-*** ʻkaçmak, sıvışmak, uzak durmak' Meninski 1680 III, 5552, TS 429. × ***Yan virürler bu ḥükme vü ḥakeme / Ḳalur İsḥāḳ cemāʿatıyla heme.*** (Elvan Çelebi 1984 [1358–59] no. 546).

yan II ʻcep, kese' × ***Her altun niʿmet ki ṭoldı yanuŋ / Vėr imdi ki ṣonra degüldür senüŋ.*** (Ferheng-nāme-i Saʿdī 1340–42 [1073] s. 25 no. 297).

yan III ʻbölüm, bölük, kısım' × ***Asgerin bir yannı öldürdü bir yanı gaşdı. Pādşah bunu görüp, bu ne hal dėyi sordu.*** (A. Caferoğlu 1945 s. 50).

yan- ʻb.m., zor bir durumda kalmak, sevdalanmak; oyunda yanlış yapmak; boşa geçmek; dert dökmek, şikayette bulunmak' C. Brockelmann 1917 s. 49, TS 4291, DS 4172. <ETk. ****ya-*** fiilinin reflexivum hâli, G. Clauson 1972 s. 942. × ***Yüregümde ne ṭatlu ʿışḳun odı / Yüregüm ʿöd bigi yandı dütti.*** (Sulṭān Veled 1341 s. 40). × ***Kumkapının çarşı boyundaki Aynalı meyhanede bol mezeli bir iki tekle biraz safra bastırdık. Zaten artık o gün yanmıştı. Yerimize akşam varacak, ava ertesi sabah çıkacaktık.*** (S.M. Alus 1944 s. 152). × ***Kız, "bana hücum etti" dedi mi yandın. Biz düşündük hepsini. Hadi hurdalık etme!*** (V.O. Bener 1957 s. 136). × ***Eyi düşün Bozoğlan. Gara Bayram'la gomşudur onlar. Sen eskere gidince Bayram'ı bir dadırırsa yandın arkadaş! Fatmaca'nın gızı dadınca duramaz.*** (F. Baykurt 1961ı s. 54). × ***Bunlar köydeki ağa başına vergi keserlerse hep yandık.*** (Aziz Nesin 1980 s. 143). × ***Bizden olaylar bir şeyler istiyor. Bu isteği yerine getirmek zorunluğunu duyuyoruz. Bereket versin ki, bir zorunluk duyma çabamız var. O da olmasa yandık.*** (Yaşar Kemal 1980 s. 32). ***yana düş-*** ʻyanmaya başlamak': × ***Ṭaşı sovudı içi yana düşdi / Teni oda gözi ʿummāna düşdi.*** (Meḥmed 1965 [1398] no. 2980). ***yandık otuz birle*** ʻ(Eski) Türk Ceza Kanunu'nun otuz birinci maddesine göre ceza alırız': × ***İster misin bir terslik olsun, yakalasınlar oğlanı, haydi içeri. Olur mu, olur, Parayı teslim alırken, bir cürmümeşhut. Yandık otuz birle. Hay Allah belâsını versin.*** (A. İlhan 1953 s. 100). ***yandım Allah çek-*** ʻbıkıp usanmak, yaka silkmek': × ***Eğri Ahmet enişteni sen bilmez misin? Yedi vilayetin toprağını kastı kavurdu. Valiler elinden "Yandım Allah" çekti. Küçük hükümetti canım, bir küçük hükümetti rahmetli Eğri Ahmet enişten!...*** (Kemal Tahir 1957k s. 386). ***yanıp sön-*** ʻparlayıp kaybolmak': × ***Kızlardan siyah saçlarında bir bakır rengi yanıp sönen, taze kabuklu cevizin ellerde bıraktığı lekeler kadar kırmızımsı siyah saçlı kıza: -Mürüvvet be, dedi, gel bak bakalım Osman ağanın falına.*** (S.F. Abasıyanık 1948 s. 29). ***yanıp***

kal- (datif ile) 'aşık olmak': × ***Lâkin Terzi Güzeli, kıza yanıp kalıyor. Gidiyor eve, başlıyor ağlamaya. Ağlarken derviş geliyor: -Neye ağlıyorsun? diyor.*** (M. Tuğrul 1969 s. 288). ***yanıp tutuştur-*** 'telaşlanmak, aşırı telaş etmek, aşırı istek göstermek': × ***Bakırköyünde otururdu. Haydi ismine biz de Bakırköylü deyiverelim. Zaten Bakırköylü aşağı, bakır köylü yukarı deyip yanıp tutuşturdumdu ya.*** (S.M. Alus 1944 s. 23). ***yanmış harmanın öşrü olmaz*** 'verimliyken kazaya uğrayan şeyden gelir ve verim veya vergi beklenmez': × ***Çünkü evinde hasta yattığını işittiğim Ejder efendi, terlere boğulmuş durumda, akşam üstü eve geldi. Sedire oturur oturmaz: -Bu sefer baltayı taşa vurdun, dedi. -Adam sende... Yanmış harmanın öşrü olmaz. Elinden ne gelirse yapsın. —Gene sinirlerin oynamış.. —Oynar ya.. Herif benden izahat almağa gelmiş.*** (İ. Tarus 1955 s. 197).

yaŋa I 'taraf, cihet' A. Caferoğlu 1931 s. 119, H. Vámbéry 1901 s. 178, A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 186, TS 4264 <ETk. ***yan-ka***, yanlışlıkla nominatif olarak kullanılmaya başlanmış görünüyor, G. Clauson 1972 s. 943. × ***Dört yaŋadan: "Hey, noldı saŋa? Dạhı ne fikir ėdersin?" dėdiler.*** (Ferec 855/1451 v. 16b). × ***Anda ḳāżī eyitdi: "Ayruḳ beni incitme, nikāh ėtsünler, rıżā buyur" dėdi. Renz-rezüŋ rengi mütaġayyir oldı, yalandı, yudundu. Dört yaŋadın: "Hey, noldı saŋa dạhı ne fikir ėdersin? Utanmaz mısın, bunuŋ gibi bāzār ḳanda bulasın?" dėdiler.*** (a.e. v. 116b). × ***Oşbu āvāzdur kim işidürsin, bilmezven ḳanḳı yaŋadındur.*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 11). × ***Senüŋ göŋlüŋ saḳlamaḳ ve ḥürmetüŋ beklemek baŋa lāzimdur, ve baŋa ḥalāl eyle kim senüŋ-çün yavuz endīşeler eylemişdüm. 'Avrat daḳı ne kim varıdı araya getürdi ve suçın diledi, iki yaŋadın ḫışm götrüldi ṣafālıḳ oldı.*** (a.e. s. 88). × ***Yüce pervāz ider anḳā-yı ḳāf-ı nuṣret olmıştur. / Livālar her yanadan güyiyā kim ana şeh-perdür.*** (a.e. s. 170). × ***Çıḳdı āvāz iki yaŋadan göge / Pāre pāre oldı ḥarbile göge.*** (Enverī 1928 [1464] s. 21). × ***Ol yaŋada uracak ėl yoġıdı / Gerçi kim vīrāne yėrler çoġıdı.*** (a.e. s. 43). × ***İbrāhīm Edhem bir gün bir yazıda giderdi. Nā-gāh bir atluya uġradı. Ol atlu eydür: "Āvādānlıḳ ḳanġı yaŋadur?" dėr.*** (Ebū l-Leyṣ 1965 s. 110). × ***Ol name sakal ağarmaktır kim adamın sakalı ağarsa çalaptan yanadan nida gelmektir kim ey kulum, yarağlan bu mülkü koyup anda varmağa.*** (Mercümek Aḥmed 1966 [15. yy.] s. 6). × ***Ve aya ve ayın burcuna ve ol ay burcunun sahibine ve ol yıldız ki ay andan yanadan yüz çevirmiş ola ve ol yıldıza ki ay andan yana yüz tutmuş ola.*** (Mercümek Aḥmed 1966 [15. yy.] s. 249). × ***Bu sözlerde iken gördi Siyāvuş / Ki maşrıḳdan yanadın aġdı bir kuş.*** (M.F. Köprülüzade 1934 s. 54). × ***Yārdan yaŋadan, ey daŋ yeli, gel, baŋa yetiş, / Dün u gün göster esenlikle anuŋ gibi gelişi.*** (Naẓmī 1928 s. 25). × ***Ol vaḳtin kim Hocam baŋa söyleme dėdi.*** (H. Duda 1930 s. 62).

yaŋa II (ablatif ile) '-a tarafa; -a doğru; açısından, yönünden, bakımından' A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 186. × ***Biz muḥāsibler hisābına sıġmaz māl alduḳ ve ... bir nice hidmetkārıla gemiye oturduḳ, Baṣra şehrindin yaŋa müteveccih olduḳ.*** (a.e. v. 102b). × ***Andan bayaġı düzenile melik-i cindin yaŋa yöneldiler. Cāriyeyi maḥāfeye ḳoydılar.*** (a.e. v. 59b). × ***Ṣandal gereklü olan kişi yazın bir yügrük olan ata bi-***

nerimiş, bilesinde et pārelerin alub ṣandaldın yaŋa segirdürimiş. (Ferec 855/1451 v. 147a). × ***Ḳızuŋ gönli şehzādedin yaŋa ḍalabıdı, 'ışḳ ġalebesinden gendüyi aşaġa bıraġası geldi.*** (Ferec 855/1451 v. 195b). × ***Gönlüm ḳarasın aç ey yüzi aḳ. / Gel ṣu gibi bir benden yaŋa aḳ.*** (Naẓmī 1928 [16. yy] s. 33). × ***Hāṣṣaten ki ḳuyruġı binüsinden yaŋa ola eyü degüldür.*** (Mercümek Aḥmed 1944 [15. yy.] s. 195). × ***Dėdi indi ṭur var şımarla aŋa / dürişsün yürimege ṣaġdın yaŋa.*** (Mes'ūd b. Aḥmed [14. yy.] s. 233). × ***Nite düşdi bir gün ḳaḳıdı baŋa / ḳatı ̵hışm ile baḫdı bendin yaŋa.*** (a.e. s. 240). × ***Görelden servi boyuŋ uşbu gönlüm / Şu gibi aḳdı senden yaŋa Aḥmed.*** (Naẓmī 1928 [16. yy] s. 14). × ***Görüp ṣordı mecnūnı kimse aŋa / Niçün gelmez olduŋ obadan yaŋa.*** (Ferheng-nāme-i Sa'dī 1340–42 [1073] s. 36 no. 438). × ***Olar taŋrıdan yaŋa yol buldılar / Ke miḥnet oḳına umaç oldılar.*** (a.e. s. 43 no. 523). × ***Şimden girü benden yana ne fā'ide ḳılsun / Çünk'oldum anuŋ 'aşḳınuŋ āvārelerinden.*** (M.F. (Köprülüzade 1934 s. 119). × ***Oḳuŋ ḍoġruldınca cismi ̵hākiden yaŋa, cānum, / Revān ḳarşu çıḳar, bir oḳ atım yėrde anı ḳarşular.*** (Ẕātī 1967[16. yy.] I, 184). × ***Yeni askerin pek makbüle geçen Yeniçelerini birer birer alıp paketi boşaltıverdik ve ona cigaradan yana hiç sıkılmamasını, çantamızda bol bol asker cigarası bulunduğunu haber verdik.*** (B.S. Kunt 1937 s. 56). × ***Gözlerim Mecidiyeliden yana kaçacak diye başım öne eğik.*** (S.M. Alus 1944 s. 129). × ***Bana ne diyor, biliyor musun? "Sakarya baraja alındıysa daha iyi ya? Çabamızı sanayiden yana göstermeliyiz..."*** (A. Ağaoğlu 1984 s. 168). ***bendin yaŋa*** 'bence, benim açımdan' × ***Nite düşdi bir gün ḳaḳıdı baŋa / ḳatı ̵hışm ile baḫdı bendin yaŋa.*** (Mes'ūd b. Aḥmed [14. yy.] s. 240). ***bıŋardın yaŋa*** 'suya doğru' ***iki yaŋadın*** 'iki taraftan', ***saġdın yaŋa*** 'sağa doğru' (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 160). × ***Pes arslan anı gendüden yaŋa yaḳın eyledi.*** (a.e. s. 186). ***yüz ... yaŋa dut-*** (ablatif ile) '-e yönelmek' A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 186). × ***Pes ikisi yüz arslandan yaŋa duttılar***. (a.y.). ***yana baktın yan yattın / yan yattı çamura battı*** 'her durumda, çeşitli bahanelerle': × ***Nihayet, dedemin sanatı avukatlığı tercih eyledim. Gözünü sevdiğim avukatlık, yan yattı da al parayı, çamura battı da al parayı; davayı zayi etsen, hastası vefat eden hekimin vizitaları zayi olmadığı misilli, kavil etmiş (sözleşmiş) olduğu akçenin hiç olmaz ise nısfı cebinde kalır.*** (E. Misailidis 1986 [1872] s. 77). × ***Yana baktın yan yattın diye kesilen cezaları Belediyeye yatıracaksın. Ve ondan sonra da bir araya toplayıp icraya hanımın nafakasını koyacaksın! Hişt arabacı, kendine gel. Buradan başka mektebi yok bunun..*** (Ü.N. Yiğiter 1954 s. 10).

yan ağrısı/yanara 'zatülcenp, akciğer zarı iltihabı ?' TS 4264. ***yanaradan git!*** 'yan ağrısından öl' (beddua sözü): × ***Sarı inek, bel bel sağında bağlı duran buzağıya baktı. Huysuzlandı. Hasibe kadının kucağındaki çömleği devirdi. Kadın fırladı kalktı. Öfkeyle: -İlâhi "yanaradan git, domuz inek!" dedi. Altındaki "kürsü"yü çekip hayvanın sağrısına hınçla vurdu.*** (T. Evren 1943 s. 80).

yanak I/yaŋak 'yüzün yan tarafları; havudun arkasındaki çıkıntı' O. Blau 1868 s. 241, H.Z. Koşay–İshak Refet 1932 I, 414. <ETk. ***yangak*** G. Clauson 1972 s. 948. × ***Dudaġuŋ kim yaŋaġuŋ birle öger hep Naẓmī /***

Pes gülile yarışur ḳanda kim olursa kiras. (Naẓmī 1928 [16. yy] s. 22). × ***Beŋzüm a güzel ṣararubdur özenmekden senüŋ / Şol aġ alın ḳırmızı yaŋak ḳara gözile ḳaş.*** (a.e. s. 23). × ***Ey göŋül ol yaŋaġı gülnār ḳayġusı ile / Sen daḫı yaluŋ ḳılıç ol imdi od gibi ṭutuş.*** (a.e. s. 24). × ***Zülfi yāruŋ ile bu ne yüz ḳarasıdur / Öpe anuŋ yaŋaġın hem dönüp o̱hşaya eŋek.*** (a.e. s. 36). × ***Şol güzel ḫaṭṭ nola ṭutarsa yaŋaguŋ nidesin / Çün yaraşuġı durur her ṣü kenārı çemenün.*** (a.e. s. 37). ***yanak al-*** 'yanaktan hafifçe sıkmak': × ***İlhan'ın yüzüne vurduğu, bunu böyle diyen bir şaplaktı çünkü. Müjgân'dan da bir yanak alıp yürüyor şimdi. "Ay pis!" dedi Müjgân. Bu çok açık.*** (A. Ağaoğlu 1981 s. 138).

yanak II 'alacalı bulacalı, çok renkli' O. Blau 1868 s. 241. ××.

yanak döğen 'fesin yanlarından yanaklara sarkıtılan sembolik şekiller'. × ***İnce elifi, öŋe düşük, ḳalḳık, gür, bir ḳaş, yanaḳ dögen, uzun, ḳıvırcıḳ, dökük, arpacık felāketzedesi ḳirpik, alaburus, yandan naḍaslı, ḳıvır ḳıvır, perīşān ṭaralı, müzellef, arḳadan bombeli bir ṭaḳım saç.*** (Aḥmed Rāsim 1328 s. 121).

yanakı Az. 'yanlamasına, yan tarafa çevrilmiş vaziyette, yarı dönmüş hâlde' ADİL 2006 IV, 522. × ***Rüstām kişi yanakı oturub balaca stola dirsäkländi vä yaz äkininā hazırlıġ haġġında mälumat verdi.*** (Mirze İbrahimov t.y. s. 56).

yanal 'kırmızı, parlak kırmızı, bir yanı al' S. Tezcan 2001 s. 52 H.Z. Koşay–İshak Refet 1932 I, 415, DS 4159. ***yanal alma*** 'kırmızı ve hoş kokulu bir tür elma türü' A. Püsküllüoğlu 1994 s. 94. × ***Kara saçları örgü örgü... Fatmaca'nın kızı da bir "yanal alma" idi. Gözleri kömür gibiydi. Çenesi çok hoşuna gidiyordu.*** (F. Baykurt 1976ı. 25). × ***Şurda iki karı var, biri kocamış buruşmuş, bir de teze, yanakları yanal almalar gibi... Söyle bakalım, sen hangisini seversin.*** (F. Baykurt 1961o s. 86).

yanar/yanariz/yanaros 'Ocak ayı; Aralık ayı' THASDD 1472 <Yun. ***γενάρις*** G. Meyer 1893 I, 68, ***Ιανουάριος*** 'Ocak' A. Tietze 1955 no. 87.

yanara b. ***yan ağrısı***.

yanar döner 'çeşitli renklerde parlayan, rengarenk; çabuk fikir değiştiren; konudan konuya atlayan; bakıldığı noktaya göre değişen renklerde görünecek surette muhtelif renkli ipeklerle dokunmuş kumaş' M.Z. Pakalın 1954 III, 604, DS 4160. × ***Ḳız, hani seniŋ ḳumru göğsü yanar döner cānfesden paçalığıŋ vardı; ne oldu o?*** (H.R. Gürpınar 1316 s. 77). × ***Aralıḳlardan yürüyenler, ṣafların arḳasından parmaḳlarına başaraḳ ağız açıḳ, ṣırıtḳan yüz baḳanlar, araba kenārlarında sivtinenler, fes ḳaşda, püskülü perendebāz, tāzetıraş, burma bıyıḳ, gerden-firāz istiʿnā, yaḳadan atma rengārenk ipekli mendīl ile yanar döner...*** (Aḥmed Rāsim 1340 s. 75). × ***Yaḳadan atma rengārenk mendīl ile yanardöner, ṣabāḥleyin silinmiş, altun ḳordonu parıl parıl parlar.*** (Aḥmed Rāsim 1922 s. 76). × ***Bir de yanar döner çarşaf yaptım... Her aḳşam pirzola, balıḳ bir az et bağlasın diye pilav, maḳarna, patates, ṭatlı...*** (a.e. s. 378). × ***Yanardöner ipeklile-***

rini giydi. Göğsünü, göğüslükle kaldırdı. Saçına taşlı taraklarını, kulağına salkım küpelerini, parmaklarına Yemen taşlı yüzüklerini taktı. (S.M. Alus 1933p s. 73). × ***Çabuk likolte (yani dekolte) göğüslü, kısa kollu, yanardöner ipeklilerini giy, vardakosta tavrını takınıp hazır bulun, dişsiz şebeleyi şimdi yanına getireceğim.*** (a.e. s. 161). × ***Papas Köprülü Modistra Kalyopi'nin dikdiği mavi, kavun içi açık tirşe, yanar döner kumaşlardan, fena biçimleri hep örnek elbise giymekten ibaretti.*** (E.E. Talu 1939 s. 11). × ***Kuran'ın müzehhep yaprakları arasında, üzüm kundaklar içinde beslemeğe çalıştığım tavus tüylerini, Zümrüdüanka'ya benzetirdim. Onun parlak, yanar döner yeşili içinde, annemin ölünceye dek beklediği, ama bir türlü eremediği murat gizliydi.*** (K. Bilbaşar 1943d s. 53). × ***Yanar döner: erişi mor, argacı kanarya sarısı olup iki renkli görünür.*** (H.Z. Koşay 1944 s. 328). × ***Bu aval Zafer kuru sıkı atar ama korkağın tekidir. Taktir ettiğim yanı, yanar döner anasına kafa tutup hayatını kazanmaya çıkmasıdır. Siktir etmiş karıyı, bu kıyak işte...*** (Füruzan 1982g s. 84). × ***Küçücük kuşlar, iri, yanar döner mavi, turuncu, ak, kırmızı benekleriyle kapkara kelebekler, tostoparlak, güneşe gelince çakan, ortalığı gürültüye boğan arılar, kırmızı karıncalar, bin bir renkte kabukları ışıltılı böcekler, sarı, mavi, turuncu, mor pampallar birbirine girmişler ovaya çökmüş bol ışık içinde uçuşuyorlardı.*** (Yaşar Kemal 1992ks s. 362). 'aşık, sevgili' × ***Vaḳtiyle Poliksina nāmında bir ālufte var idi. Bunuŋ da bir yanar döneri!... Mevsim ḳarnaval, ḳar, bora ḳıyāmet, Odeon ḳalabalık. ... Yarım sāʿat geçdi geçmedi, o maşhara yine geldi, yanımda ḍurdu. Maʿhüd cilveler, pantomima işāretleri, el şıḳmalar, gögüs geçirmeler... Derken Poliksina'nıŋ yanardöneri geldi.*** (Aḥmed Rāsim 1926 s. 311).

yanariz b. ***yanar***.

yanaros b. ***yanar***.

yanar taş 'su ve çini mürekkebi sürtmek için kullanılan, işlenmiş taştan yazı aleti; Reibstein' Meninski 1680 III, 5553. ××.

yaŋaru (ablatif ile) 'yana, tarafa' TS 4269. ***<yan*** + yön eki ***-garu***. × ***Ḥaḳīkat oldı kim ol yār-ı ṭannāz / Medāyinden yaŋaru ḳıldı pervāz.*** (Fa̱hrī 1974 [1367] no. 821). × ***Şehinşāh ol arada göcdi gitdi / Medāyinden yaŋaru ʿazm ėtdi.*** (a.e. no. 4180).

yanaş- (datif ile) 'kalkışmak, razı olmak; yaklaşmak'. ***<yan*** + isimden fiil yapan ***-a-*** + reciprocum eki ***-ş-***. × ***İmdi rüküb ḥāletinde yanaşmanuŋ ṭarīḳı budur ki eger rüzārlu gün ise rüzgârdan canibe yanaşılmaya ki söyledükçe ağzı yarı saçılub̲ ḥanvāḳin-i kiramı bī-ḥużür eylemeye ve günden ṭarafa daḫı ḍurmayalar.*** ('Ālī 1982 II, 230). × ***Yooo.. Mirasyediliğe yanaşmıyorum, herkes içtiğinin parasını sökülüyor. Bende efkâr da va, iç babam iç...*** (S.M. Alus 1944 s. 33). × ***Pādṭşah dėdi ki, lele! Senen bir imza allam. Ėle bir imza vėrejeksen ki, bir kimsenin bir çigidini aldıŋsa, seniŋ sinsileni keserem. Lele yanaşdı, bir imza vėrdi pādṭşaha, dėdi ki pādṭşahım, kimsenin bir çigidini almıyacağam.*** (A. Caferoğlu 1942 s. 27). × ***Lele gaḷhdı gėdi Yemen***

pätşahının yanına, dėdi ki pätışahım, bir başport vėrsin, bezirgen başportu, Hindisdana gėdejik. Pätşah yanaşdı bir başport yazdı Lėtif şahnan leliye. (a.e. s. 32). × ***Yalvarıp yakarmama rağmen silmeye yanaşmadığın bir kaç cümle başıma bir sürü belâ açtı. Kavgacılığın, ast üst dinlemeyen dik başlılığın ...*** (L. Tekin 1990 s. 171).

yanaşı Az. 'bitişik, yanaşık, birbirine yakın vaziyette; üçgen biçiminde kesilen hamurla yapılan bir yemek' TS 4268, DS 4160, ADİL 2006 s. 522. ***<yan*** + ***aşı*** veya ***yanaş-*** fiilden isim yapan ***–ı***. × ***Kostyumlu, ġalstuklu, üzü tämiz ġıṛhılmış adamlarla yanaşı motalpapaġlılar, üzünü tük basmış, saç-saġġalı bir-birilä ġarışmışlar da vardı.*** (M. İbrahimov t.y. 203). × ***Anası päncärä boyu, häräkät edän vaġonla yanaşı yeriyärak tez-tez nä isä deyirdi***. (a.e. s. 426). × ***Här iki atlı ġoşalaşıb yanaşı süzäyä başladı.*** (S. Rähimov 2005 II, 81).

yanaşık düzen 'yanyana ve aynı hizada' × ***Denizde bir delikanlının genç bir kızın bacakları arasından süzülüp yüzme hünerleri gösterme-sinin gözlemini henüz bitirmiş, ıslak bedenimle gelip kumlar üstüne oturmuştum ki uzaktan, plâjın kapısından doğru, bir kadınla bir erkeğin kolkola, yanaşık düzen yaklaştıklarını gördüm.*** (S. Birsel 1961 s. 30).

yanaşma 'hizmetçi, parayla tutulmuş uşak, bir kapıya yanaşıp karın tokluğuna çalışan uşak' H.Z. Koşay–İshak Refet 1932 I, 414, DS 4160, R. Dankoff 2004 s. 277. × ***Eteklerini toplayıp kendi başına atlamıya kalkıştı, fakat beceremediği için yanaşmanın gelip elinden tutmasını bekledi.*** (Sabahattin Ali 1937 s. 175). × ***Dört yüz elliyi geçti, beş yüzü buldu; hâlâ sonu gelmiyor. Frenk yanaşmanın ceketinin, yeleğinin, pantalonunun cebleri de tıklım tıklım***. (S.M. Alus 1944 s. 139). × ***Ağaların "azap", "yanaşma", "serkâr", "hizmetkar" adlarına göre değişen bir sürü hizmetçileri veya sadece "adamları" vardır.*** (M. Körükçü 1950 s. 112). × ***O sıra yanaşmalardan biri ya yanda, ya da uzaktan gözcü bulunur, fazlaya gideni derhal bahçıvana söyler, o da şipşak damlardı.*** (S.M. Alus 1951 Akşam Gazetesi, 22 Mayıs 1951). × ***Tarlaları yanaşmalar ekerdi. Abbuş bunlardan biriydi. İki senedir Musa ağanın yanında kapılanmıştı Gedeydi Abbuş. Anası vardı, bir de kız kardeşi.*** (A. Alp 1959 s. 82). × ***İşe koşulduğunun üçüncü günü koca öküzü ahırda çalışmıya isteksiz bir yatışla yan gelmiş, geviş getirir buldular. Yanaşma dürttü, vurdu, tekmeledi, yerinden kımıldatamadı.*** (R.H. Karay 1940m s. 44). × ***Gözlerinde ne şaşkınlık, ne hiddet vardı. Yanaşma ikide birde: —Acap marazlandı mı ki?... Diye söyleniyordu.*** (a.e. s. 44). Krş. ***besleme***, ***kapatma***.

yanaz/yaŋaz 'titiz, huysuz, nazlı, (çocuk için) şımarık, aksi, ters, huysuz, inatçı; kavgacı' Meninski 1680 III, 5589. J. Thury 1885 s. 70, Aḥmed Vefīḳ Paşa 1927 s. 33, H.Z. Koşay–İshak Refet 1932 I, 415, TS 4270, DS 4161. × ***Ṣabāḥlar ḫayr olsun. Yanaz güzel.*** (Aḥmed Vefīḳ Paşa 1927 s. 33). × ***Yanaz ve dikkafalılar için de hep: "Ebu Cehil yapılı..." denir.*** (M. Makal 1957h s. 43).

yanazlan- 'huysuzluk etmek' ***<yanaz*** + isimden fiil yapan ***–lan-***. × ***MÜŞTAK -Şuradan şuraya gitmiyeceğim (duvara kollarını dayıyarak***

yüzünü kapar, yanazlanır, haykırır) yalancı Pembe hanım, yalancı peme Hanım. PEMBE – A... a.. delinin zoruna bak! Gözcü Dede sakın içeri koyayım deme. a.. bu ne bu? (Kafesi indirir, çekilir). MÜŞTAK (Hâlâ yanazlanır). (Musahipzade Celal 1936ms s. 60). × ***AZARYA, kendi kendine –Hay yumurcak! BOHUR –İşte bakınız yanazlanıyor. AZARYA yavaşça oğluna –Seni nemrut seni! Cellât seni, buhtunnasır...*** (Aḥmed Vefīḳ Paşa 1933az s. 101).

yaŋazlık 'hırçınlık, dikbaşlılık' R. Dankoff 2004 s. 278. ***<yanaz*** + nomina abstractum yapan ***–lık. yanazlık et-*** 'hırçınlık etmek, huysuzluk etmek': × ***Şem'i – (yanazlığa başlar) İhı... ihı... ihı... ben gideceğim, efendicağazıma, ukkâmları göreceğim.. ZAHİDE - Yanazlık etme iki gözüm.. yalnız yollıyamam.*** (Musahipzade Celal 19326ak 57). × ***ŞEM'İ –Midillime binmiycek miyim? Efendicağazıma söyleyeyim.. seyisie ayvaz tutsunlar, ben dahdahımı isterim.. (Yanazlık) ihhı.. ihhı.. ZAHİDE - Yanazlığı bırak iki gözüm. Ah hep evlât hatırı, (İşverize'e) kız git kâhya efendiyi bul, dönme dolaba çağır.*** (a.e. s. 58).

yan bastı 'topal, aksak' DS 4161. × ***Bunlar iki ḳardeşdir.... Biriniŋ başı ḳeldir peruḳa ṭaḳar. O zaman, o yan başdı ḥerīf: Allāhümme berden / Kendiŋi ṣaḳın kelden körden.*** (Aḥmed Rāsim 1922 s. 258). ***yan bastığım kabahat*** 'topallamasını kusur olarak görme, yapılan herşeyden suç bulma': × ***Bu güveni vermeye üşendiğim günlerde başka şeyler tutturarak huysuzluğu çekilmez bir dereceye varır. Artık yan bastığım, öne baktığım, aksırdığım, öksürdüğüm bağışlanmaz birer kusur olur.*** (H.R. Gürpınar 1972 s. 8). × ***Konağa geleli beri, Ömeri rahatı kaçmıştı. Bozpınarda da yüreği büsbütün pek ferah değilse de serbestti, görüşeni yoktu, yan bastın, çamura bastın, diyen yoktu. Oraya dokunma, buraya basma, bu odaya girme, o taşlığa çıkma, diyen yoktu.*** (Mahmud Yesari 1930 s. 158). × ***ARİF: Aaaa, dayımız geliyor. RÜSTEM: Dayım mı? FARUK: Eyvah. RÜSTEM: Hah, şimdi yan bastın. FARUK: Aman ağabey, sakın söyleme ayıya seslendiğimi.*** (R. Erduran 1962 s. 40).

yan baş (güreş terimi) 'tek ya da çift çapraza alınarak gerisingeri sürülen güreşçinin, karşı güreşçinin kolları arasından sıyrılırken kolu ile o güreşçinin koltuğu altından iterek yan tarafına savurup yere atması' İ. Harmandalı 1974 s. 42, × ***Yanbaş: Çapraza alınan kimse sürülükren birdenbire bir tarafa döner ve ayni zamanda öbür taraftaki elile sürenin koltuk altına tazyik yaparak döndüğü tarafa iter.*** (M.H. Biç 1944 s. 28). ***yanbaştan at-*** 'yanbaş oyunuyla yenmek; birini başından atmak, savmak': × ***Gûş et bu pendimi sakın unutma / Üstada hürmet et yanbaştan atma / Ben yiğidim deye tafralar satma / Sırtı yere gelmez pehlivan olmaz.*** (D. Dilçin 1945 s. 60). × ***Ta ezelden beri böyledir âdet / Dost dostu yan baştan atar demişler.*** (D. Dilçin 1945 s. 169).

yan başı gel- 'denk gelmek, aynı değerde olmak' R. Dankoff 2004 s. 277. × ***Venediğiŋ yaldız altunına yan başı gelir ġāyet ḫāliṣdir.*** (a.y). × ***Tehī ẓarfı pür āteş-i küḫān gösteren ve germiyet-i meclīsleri ḥamāma yan başı gelenlerdür.*** ('Ālī 1956 s. 159).

yanbegi/yanbeki/yanbeyi/yanpuru 'bir yana eğik, aykırı ters, yampiri; yamacın enine; az eğimli yamaç, bir yana eğik' Meninski 1680 III, 5553R. DS

4161, Dankoff 2004 s. 277, DS 4161, 4172. × ***Karacanın da tavşan gibi arka ayakları uzun ve buna mukabil ön ayakları kısa olduğu için bayır yukarı daha çok koşar, ve alelâde bir takibe maruz kaldığı zaman her vakit ya bayır yukarı kaçmaya veyahut köylülerin (yan bey) tabir ettikleri sathı maili ufkî olarak yandan yana ve tedricen yükselerek katetmeyi tercih ederler.*** (C. Avcı 1937 s. 199). × ***Üç numaralı okla gösterilen istikameleri köylü avcılar (yan bey) tabir ederler. Eğer rüzgâr, tutulan düzlük istikametinden esmekte ise notaya doğru yani aşağı istikameti takip ederse de nadirdir.*** (a.e. s. 220). × ***Gız yeddi ay cezdi yan beyi yatdi. Yedi, oğlan da ilanlara agu verdi. Atını bile satdi, yedi.*** (B. Seyidoğlu 1975 s. 396). × ***Hanci buna verdi bi oda. Girdi yanbegi yatdi, başladi zevhetmeye.*** (a.e. s. 416). ***yanbeki otur-*** 'her iki ayağını bindiği hayvanın bir tarafına uzatarak oturmak; yaslanmak' H.Z. Koşay–İshak Refet 1932 I, 414.

AD. **yanbeki** b. ***yanbegi***.

yan-be-yan 'yanyana' b. ***be I***.

yan bey b. ***yanbegi***.

AD. **yanbeyi** b. ***yanbegi***.

yanbol/yanbul 'uzun tüylü battaniye, kilim, keçi kılından dokunmuş tek parça kilim' THASDD 1473, 1473, DS 4162, DS 4162, M.Z. Pakalın 1972 III, 604. < Yun. ***γιάμπολη*** A. Tietze 1962 no. 312.

yanboli kebeleri 'kaba keçe, felt pads from Yanboli' × ***Ma'a-haẕā 'avretlere maḥṣüṣ ḳalın minderler ṣalına ve nihālīler altına yanboli kebeleri yėrine cāmehāblar döşenüb zenāne cünbīş gösterile.*** ('Ālī 1587 v. 134b). b. ***kebe***.

(Argo) **yanbolu** 'ahmak, bön, taşralı' H. Aktunç 1998 s. 304. ××.

yan cebime koy- 'istemiyor gibi davranarak istemek' × ***Arkasından atar tutar, küfürü basar herife ama! Yan cebime koy sen yani! Bir kez gözleriyle görmüştü. Perdenin arkasında yarı çıplak. Sallanarak dolanan o değil miydi ışığı yakıp?*** (P. Celal 1978 s. 68). ***o sözleri yan cebime koy!*** 'külahıma anlat, dediklerine hiç inanmıyorum': × ***MİHRİBAN –(Kahkaha ile güler) kocanı mı? Allah mübarek etsin, benim yetmiş yaşındaki kocan ile bir alışverişim yok. SAFİYE –O sözleri yan cebime koy, her şeyi biliyorum. Sen gelir gelmez ayalimin her hali değişti. Senin gözünün içine bakıyor.*** (Musahibzade Celal 1936I s. 23).

yancı 'nişan töreninde kız evine götürülen armağanları korumak için yanında giden delikanlı' DS 4162. × ***Bir kartal gibiydi. Artık gelinliği kızlığı bir yana atmıştı. Kardeşi onun tek korkusuydu. Onu da yancı görünce, keskinleşti.*** (Ü. Kaftancıoğlu 1972 s. 105).

yancık b. ***yancuk I***.

yancidar elä-/*yançıdar elä-* Az. 'atı yan taraftan cidarlamak; uzaklaşmaması için hayvanın ipini bir yere bağlamak; atı yan taraftan bağlamak' ADİL 2006 IV, 523. × ***Ġaraġaş düşüb atdan, atını yancidar eläyib oturdu!*** (Azärbaycan naġılları 2005 II, 17). × ***Aḫırda yorulup el äkdi dovşan-***

dan, gālib bir böyük çarhovuzun yanında atın açıb yancidar elādi, ġabağına ġaysı, kişmiş töküb, çıḫdı çarhovuzu üstünā. (a.e. II, 39). × ***İbrahim bārk yorulmuşdu, çākib atın bir sārin bulağın üstünā yancidar elādi, özü dā uzanıb dincālmākdā olsun, bir vādā gördü ki, bir dārādān tüstü çıḫıb ġaḫdı havaya.*** (a.e. II, 57). × ***Bir sārin bulağın üstünde atlarını yançıdar elāyib, göy otlağa buraḫdılar, özləri dā göy otun üstünde uzandılar, tākcā Hayik ayaġ üstünde tüfängā söykānib hār tārāfä baḫırdı.*** (Ġaçaġ Nābi 2009 s. 107).

yancuk I/yancık ‘çanta; sırt çantası, kese, azık torbası; at örtüsü veya zırhı’. B. Atalay 1986 IV, 740, Meninski 1680 III, 5553, H. Vámbéry 1901 s. 177, TS 4274, DS 4162, M.Z. Pakalın 1972 III, 604, R. Dankoff 2004 s. 278. <ETk. ***yançuk*** a.m. G. Clauson 1972 s. 945. × ***‘Osmāŋ ġāzīnüŋ bir şırtaḳ tegelesi var yeŋice ve bir yancuġı daḫı var ṭuzluġı ḳaşıḳlığı daḫı var.*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 34). × ***Kişinün yoldaşı yancuğıdur.*** (V. İzbudak 1936a no. 100). × ***Yiğit hoş yancuk boş.*** (a.e. no. 248). × ***Atmı satdun gümüşlü yancuğum isen kesil***. ‘Bana at mı sattın, atın sırmalı çulu isen de çekil, benden uzaklaş’ (a.e. no. 450). × ***Çabalama üğrenörsün yancuğım.*** (a.e. no. 658). × ***Durugeldi yėrinden oldı revān / Yanındaġı yancuġa şaldı revān.*** (M.F. Köprülüzade [14. yy.] 1934 s. 48). × ***Eger incü girmezise yancuġa / Heves eyler oġlan uşak boncuġa.*** (Ferheng–nāme-i Sa‘dī 1340–42 [1073] s. 5 no. 62). × ***Gözüme ḳarşu benüm kanda giderse ol yār / Nice bir engeli yancuḳ gibi yanına daḳa.*** (Naẓmī 1928 [16. yy] s. 59). ***büzme yancuk*** ‘ağzı büzülerek kapatılan torba’: × ***Yanında büzme yancuġı ve çaḳmaḳ / Bulımaz ḳav ki çaḳmaġın çaḳaydı***. (F. Giese 1929 [890/1485] s. 81).

yancuk II ‘koltuk, oturak yeri, sağrı, kıç’ J. Thury 1885 s. 70, TS 4275. ××.

yançıdar elä- b. ***yancidar elā-***

yançıl- ‘ezilmek’ <ETk. ***yançıl-*** a.m. G. Clauson 1972 s. 945. × ***Yėre düşdi vü yuvalandı nālān / Dürüldi nite kim yançılmış ılan.*** (Faḫrī 1974 [1367] no. 2980).

yandan ‘yan taraftan, yana doğru’ × ***Yine meṣelā ṣaçlarıŋızı yandan ayırmaḳ istiyorsuŋuz derḥāl āyineŋizden bir su’āl vārid olur.*** (Cenâb Şahâbeddîn 1335 s. 29). ***yandan çarklı*** ‘yan tarafında veya arkasında büyük bir çark bulunan buharlı gemi, yavaş ilerleyen deniz taşıtı, davlumbaz pervaneli gemi‘ L. Gürçay 1944 s.410. × ***En büyüğü şimdi Adaya işliyen yandan çarklılar yok mu, onlardan bile küçük...*** (S.M. Alus 1944 s. 98). ***yandan çarklı bir çay*** ‘şekeri yanına konmuş çay’: × ***Başında halen kar görünüyor. Kamyonun eğlendiği yerdeki kahvenin önüne oturduk. Yandan çarklı birer çay geldi, içtik.*** (S. Şimşek 1960 s. 10). (Argo) ‘yavaş giden (taşıt); sade kahve, tek şekeri kahve tabağına konmuş kahve’ H. Aktunç 1998 s. 304. (Argo) ***yandan fırlama*** ‘hergele, piç, fırlama’. H. Aktunç 1998 s. 304. ***yandan nadaslı*** ‘saç kesim biçimi, Haartracht ?’: × ***İnce elifī, öŋe düşük, ḳalḳık, gür, bir ḳaş, yanaḳ dögen, uzun, ḳıvırcıḳ, döküḳ, arpacık felāketzedesi ḳırpik, alaburus, yandan naḍaslı, ḳıvır ḳıvır, perīşān ṭaralı, müzellef, arḳadan bombeli bir ṭaḳım saç.*** (Aḥmed Rāsim 1328 s. 121).

yandım alamadım ‘Sümerbank’ın Nazilli fabrikasında üretilen, renk renk çiçek desenleri olan entari kumaşı; desenli, çok renkli kadın kumaşı’ DS 4163. × ***Onun rastıklı kaşları, yandım alamadım entarisi, et rengi çorapları gözlerimin önünden gitmiyordu.*** (C. Göcek 1943 s. 129. × ***–Ne giyeyim, dye, soran karıma: – Geçen gün, dedim, yandım alamadım basmasından dikip bitirdiğin entarini giyersin.*** (S. Kocagöz 1948 s. 109).

yandım Allah ‘fanila türü, dikkat çeken, alışılmadık ?’ × ***Yandan cepli bir panṭolon, potini eski lastigi yeŋi bir pabuş, üzeri ipekli baş parmak ṭarafı yırtıḳ bir çorap, tiriḳo bir ḍon, al ṭavanlı yandım Allah bir fanila.*** (Aḥmed Rāsim 1328 s. 121).

yandır-/yandur (akuzatif ile) ’yakmak, tutuşturmak; gönül çelmek; dokunaklı sözlerle karşıdakine acı vermek’ TS 4277, DS 4163. <ETk. ***yantur-*** a.m. G. Clauson 1972 s. 947. × ***Ṣabrum hırmenini yandurduŋ.*** (Ferec 855/1451 v. 41a). × ***Bu esn̲āda emri ilāhī bir ḳızıl bulıt peydā oldı, yaġmur yėrine od yaġdurdı. Ne-ḳadar deŋiz yüzinde gemi vü gemici varısa, heb yandurdı.*** (Ferec 855/1451 v. 46b). × ***Şeh-zāde bir müm yandurdı, geldi, ḳapuyı acdı: bir İrem gibi ārāste, bir serv gibi pīrāste vücūd gördi. Aldı, içerü girdi.*** (e.a. v. 139a). × ***Ol-dem biline ki ol [cihetde] yaġı var. Tedbīrin ėdeler. Eger tedbīr ėdemeyeler, düşmen hücüm ėde, ile gire, bir daş ile bu ʿamüduŋ ḥarekete gelen yüzüni [sürteler] iki daş arasından bir od çıḳa, vara, ol ʿaduvvı ḳanda belürse yandura.*** (e.a. v. 242a). × ***Vezīri ʿÂlī paşa ol gėce bu tedbīri ėtdi, ki meşʿale yandurdı ne ḳadar müselmān ölisi varısa mecmüʿını ṭaşıdup şuya dökdiler.*** (Oruc b. ʿĀdil 1343/1925 s. 27). × ***Yaḳınum çerāġını yandurġıl.*** (Ferheng-nāme-i Saʿdī 1340–42 [1073] s. 87 no. 1066). × ***Burḳa getür iy şems ü ḳamer çehrelü ḫalḳı / Pervāne gibi şemʿ-i rūḫuŋ nürına yandur.*** (M.F. Köprülüzade 1934 s. 37). × ***Muntaẓīr oldı vaṣlına ḥasret ü derd içün göŋül / ḫoş degül anı yandurup vaʿde vü intiẓāre gel.*** (a.e. s. 39). × ***Yandurdı şevkuŋ cānumı ey derde dermān ḳandasın / Cānumda cān sensin velī ister seni cān ḳandasın. (a.e. s. 41).*** × ***Ey ġonca aġızlu beni andurdı hicrüŋ ḳāndasın / Gel gel ki sensiz ġonca tek doldı ḳan ḳandasın.*** (a.e. s. 41). × ***Er duru geldi, çırāġ yandurdı, gördi kim ʿavratı ṣaġ selāmet ve burnı bayaġı gibi ḳārārında.*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 16). × ***Ḳaçan umduġı menzilete ėrse ve pāḏişāh ḳorḳusından imīnlik bulsa, ḫayr suyunı bulamaġa ve şer odını yandurmaġā başlar.*** (a.e. s. 28). × ***Yandurısardur eŋ soŋ erenler çerāġını / Her kim ki yüz sürüp düşe bir er ocaġına.*** (Naẓmī 1928 [16. yy] s. 60). × ***Ey iki gözüm bir diŋle sözüm / Yandurup özüm aġlatma beni.*** (a.e. s. 77). × ***Çerāġ-ı ʿaşḳı yandur cān suzān et.*** (Şeyḫī 1291 s. 13). × ***Cānumı odlara mı yandurursın? / Ḍonumı göklere mi bandurursın?*** (Şeyḫoġlı Muṣṭafā 1979 s. 358 no. 6069). × ***Ne denlü kim odu alçak yerde yandırsalar şu'lesi ve himmeti yücelmektedir.*** (Mercümek Aḥmed 1966 [15. yy.] s. 8). × ***Çün ḫatun bu ḥāli gördi ḫışmı odı sīnesinüŋ tennürunı öyle yandurdı kim dimāġı düḏhanesinden zebāne-i āteş cihān ucına şerāre yetüşdürdi.*** (M. Belletête 1812 s. 16). (Argo) ‘vermek’ H. Aktunç 1998 s. 304.

yangaboz 'vücudu orantısız kimse, kambur'. × ***Nereye sıvıştı o rezil yangaboz?... Nereye cehennem oldu o alçak yağ tulumu?...*** (S.M. Alus 1933p. s. 221). × ***Udu çalana baktım. Kısacık boylu, göğsü kambur, tüysüz tüzsüz bir yangaboz. Kıyafetinde hiç mirasyedi hali yok.*** (S.M. Alus 1944 s. 163). × ***Yangaboz oğlan boyuna bir şeyler fısılıyor; o, ya göz kapıyarak "evet", ya da kaş kaldırarak "hayır" demek istiyor.*** (a.e. s. 166). (Argo) 'hayret, şaşılacak şey' H. Aktunç 1998 s. 305. ××

yangı 'ateş, ısı, hastalık ateşi' H.Z. Koşay–İshak Refet 1932 I, 415, 4164. <***yan-*** + fiilden nomen abstractum yapan ***-gı*** eki için b. ***açgı*** ⊡. × ***– Annem, dedi. Yine yangı (hararet içinde)...*** (A. Gündüz 1940 127). × ***Küçükken pişik sivilceleri çıkmış kafamda. Anam katran yakısı sıvadı. Yangısına dayanamadım, ama sıktım dişimi. Geçti. Şu üç dört benekten başka izi kalmadı çok şükür.*** (F. Erdinç 1961 s. 141–142).

yangın I 'ateş, normalden yüksek vücut ısısı, hararet; sevda, coşkunluk; tahribat' DS 4165. <***yan-*** + participium passivum manasında sıfat yapan ***-gın*** eki, b. ***akkın*** ⊡. × ***Reşk-i nār-ı ruḥlarunla ey 'iẕārı şeb-çerāġ / Ṣubḥ dek görseŋ ne yanġınlar çeker her şeb çerāġ.*** (Ẕātī 1970 [16. yy.'ın ilk yarısı] II, 132). × ***Bağır, köpek! Kendiŋ istediŋ, al öyle ise! Yanġın yerlerinde yol kesen ḳaḥbe evlādı seni!*** (M. Yesari 1928 s. 216). × ***Bu iki yabancı, mütehassıs sıfatile bir dost memleketten getirtilmişlerdi. Harp yangınından çok uzakta bulunan bu kasabada yaşamak, onlara sonsuz bir zevk ve huzur veriyordu.*** (Antoloji: İzmir Hikayecileri 1943 s. 109). × ***Süleyman ezile büzüle anlattı: -Hali kötüye benziyor Büyükağa... (Çaldereliler derviş ağaya büyükağa, altmışlık oğullarına küçükağa derlerdi). Çok yangını var bu akşam.*** (O. Hançerlioğlu 1951 s. 20). × ***Kadıbaba "yangın"ın "fiyevr" mânasına geldiğini biliyordu: -Yangını çok mu? -Çok. Sen onu ne yap yap yarın kasabaya atmanın bir çaresine bak, belki tehlikeli bir şeydir.*** (O. Hançerlioğlu 1951 s. 20). × ***Seyit, "Gitmeye ne kalkma ben sana yeni şapka alırım," dedi. Ama Huvat'ın içinin yangınını söndüremedi. Huvat, "Yeni şapka istemem," diye diretti.*** (L. Tekin 1984 s. 128). ***yangına körükle git-*** 'kışkırtmak, gerginliği arttıracak biçimde davranmak': × ***Vecala gözlerini lokma gibi açarken hatunu susturdu: -Ayol sarhoştan deli bile kokmuş. Yangına körükle gitmenin âlemi var mı?*** (S.M. Alus 1934 s. 203). × ***–Ben, sana, demedim miydi? –Yangına körükle gitme rica ederim. Öyle fena oldum, öyle fena oldum ki...*** (M. Yesari 1932 s. 66). ***yangından çıkmış gibi*** 'aşırı telaş içinde, ne yapacağını bilmez halde': × ***Tüfekçibaşı Tahir paşa yangından çıkmış gibi telâşla, soluk soluğa karşısına dikilmiş.*** (S.M. Alus 1944 s. 124). ***yangından mal kaçır-*** 'çok acele etmek, gereksiz telaş etmek': × ***Oğlum, deli olma; ben daha evlenmeye bile karar vermiş değilim. Düşünüp, taşınalım, yangından mal kaçınmıyoruz ya!*** (M.Ş. Esendal 1934 s. 374). ***yangın yerine dön-*** 'hiçbir şey kalmamak': × ***Şu masanıŋ ḥālini görmüyor musuŋ, yangın yerine döndü. Ne raḳı var, ne meze...*** (M. Yesari 1928 s. 66).

yangın II (datif ile) 'sevdalı, tutkun; âşık; gadre uğramış, zulüm görmüş' A. Püsküllüoğlu 1994 s. 94, M.Z. Pakalın 1972 III, 604, H. Aktunç 1998 s. 305.

× ***Ṭīğuŋla kes serin saŋa yaŋġın geçenlerüŋ / Şem'üŋ niteki başını ey māh-rü maḳaṣ.*** (Ẕātī 1970 [16. yy.'ın ilk yarısı] II, 117). × ***FATİME NİNE –Yutkunup durma. Ne ki? -GARİP ALİ –Dayanamayacağım Fatime Nine. Gülizar'a yangınım. FADİME NİNE —O nasıl söz öyle. Öğretmen de duymasın, Gülizar da. GARİP ALİ —Şuramda bir kor yanıyor.*** (R. Bilginer 1864 s. 52). (ablatif ile) 'dertli, muzdarip': × ***"Karı zaten sinirlinin biriydi... Başına böyle bir iş geleceği belliydi!" dedi. Muavin atıldı: "Kocası da karıdan yangınmış... Şoförlere: Şunu bir hendeğe yuvarlayıp beni kurtaramadınız!" dermiş.*** (Sabahattin Ali 1943 s. 56). × ***Hemşireler gencin fazla gezginciliğinden, ele avuca sığmazlığından yangın.*** (S.M. Alus, Akşam gaz. 8.VII.1941). × ***O rahmetliden gerek valide, gerekse bütün akraba ve taallûkat pek memnundular. Gelgelim ikincisinden hepsi yangındı. Onu doğrudan doğruya kendim bulmuş, kendim almıştım. Görgüsüz, çaçaron, geçimsiz, aşağılık biriydi.*** (S.M. Alus 1944 s. 73). × ***İstanbula giderken üzerinde temiz – pak bir elbisesi olurdu daima. İt, elbise kıymeti mi bilirdi ki? Bir yüzbaşı ağabeyisi vardı, yangındı, Amerikalıdan.*** (Tarık Dursun K. 1955 s. 18).

yangınlık 'dertlilik, ıstırap içinde olma' ***<yangın*** + nomen abstractum yapan ***–lık***. × ***Her ḳadın ṭalāketi nisbetinde birer yangınlıḳla şimdiye ḳadar çekdiklerini aŋlatıyor, hepsini söylüyor, hīç biri diŋlemiyordu.*** (H.R. Gürpınar 1336k s. 86).

yangın yalaza 'ateş, alev; telaşa düşürecek şey' × ***O merdivenden nasıl indik? harika vallah.. biz tam açıklığa çıkınca ikinci duvar da, merdiven de göçtü... Mucize dedikleri bu... Ben yangından korkuyordum. Aşağı doğru köye bir baktım... ses çok ama yangın yalaza yok...Toz duman da ... geçmesi lâzım.*** (M. Körükçü 1950 s. 29).

yaŋġu b. ***yankı***

AD. **yanıç** b. ***yengeç***.

yanıh- 'teessüf etmek, dertlenmek' ADİL 2006 IV, s. 524. × ***-Heyif o kluba ki, -deye Murtuzov yaŋḥdı,- sān onun bāzāk bölmāsindā iştirak edirsān!*** (Süleyman Rāhimov II, 118). × ***Alı kişinin āli yerdān-göydān üzüldü, yaŋḥdı: Deginān ġızımı vermirām, ġurtarsın getsin dā. Ta bizim ağzımızı niyā dağa-daşa diryirsān, balam!?*** (Ġaçaġ Nābi 2009 s. 9).

yanık 'bıkmış, usanmış, dokunaklı' DS 4167. ***<yan-*** + fiilden isim yapan ***–ık*** eki. × ***-Sihirbazlara karşı cihada iştirak etmezseniz avratlarınız boş olsun mu? Karılarından yanık sekiz, on ses duyuldu: -Boş olsun!*** (S. Ertem 1931 s. 190). (Argo) 'çok seven, âşık' H. Aktunç 1998 s. 305.

yanı kara 'buğday hastalığı, sığır hastalığı, şarbon' H.Z. Koşay–İshak Refet 1932 I, 414, TS 4282, DS 4167. × ***Envā'ı mezrū'ātdan her nev'e maḥṣūṣ bir nevi' ṭufeylī vardır. Buġday sāḳları tarlada henüz tāze iken 'ārīż olub "cemre", "yānı ḳara" veyā "külçer" ta'bīr olunan ẖastalığı ḥuṣüle getiren şey "ostilaġo" isminde bir nevi' manṭardır.*** (H.R. Gürpınar 1927mü s. 63). × ***İki yakana bir baksana! Hiç ev***

önüne ev yapan var mı çevrende? Yanıkara hastalığından gidesi herif! Ben ölmedikçe sen buraya ev yapamazsın! (F. Baykurt 1959y s. 46). × ***Sığır hastalıkları: yanıkara (hayvanın bir tarafında eti kararır. 24 saat yaşamaz, ani olarak öldürür.).*** (K. Güngör 1941 s. 37),

yanıl- I/yaŋıl- 'yanlış yapmak, hata etmek' <ETk. ***yaŋıl-*** a.m. G. Clauson 1972 s. 951 × ***Bir biti birle bizüm yazup yaŋılup bāri bir / Ol güzeller ̬hanı aŋayıdı Naẓmī adımız.*** (Naẓmī 1928 [16. yy] s. 20). × ***Baŋa yindek yalan söyleyorır yārim / Yaŋılup söylemez gerçek nedür bu.*** (a.e. s. 54). ***yanılıp da/yanılıp ta*** 'yanlışlıkla, yanlış yaparak': × ***Büyük küçük, herkes ona levmediyor, lânetler yağdırıyordu. Yanılıp da bir gün dışarı çıksa ihtimal üzerine atılıp parçalayacaklardı.*** (Ömer Seyfeddin. 1943 s. 106). × ***Ḳatoşlarınıŋ burnunda başaraḳ bir edā ile öŋümden seke seke geçerken yaŋılıp da on para istesem para verene biŋ naṣīḥat vermege başlar...*** (H.R. Gürpınar 1335h s. 14). × ***Kiraz kadın bazen onu kahveye bırakır: –Ben gelinceye kadar yerinden kıpırdama, diye bir tenbih basar giderdi. Zavallı Mustafa efendi, hani yanılıp da iskemlesini değiştiremez.*** (M.H. Egeli 1944 s. 14). × ***Şimdi, yanılıp ta sokağa çıkacak olsa, belki o adamlardan biri kendisini tanır da ya vurur, yahut ki hiç olmazsa döverdi.*** (E.E. Talu 1937 s. 163).

yanıl- II (datif ile) 'oyunda yenilmek, oyunda kandırılmaya göz yummak' × ***Bu dorğu mu? Benim kimin pādişahı cemaʿata garşı mehcüp düşürmesı dorgu mu, dėye söylüyünçe cemaʿat: ̬hėyir pādişahım, oğluŋ-da bir de sāa yaŋılıp utuzmalı, dėdiler.*** (A. Caferoğlu 1945 s. 215).

yaŋıltmaç 'yanıltıcı, sarsıcı söz; bulmaca' Meninski 1680 III, 5594, TS 4274. ***<yanılt-*** + fiilden isim yapan ***–maç,*** b. ***çığırtmaç*** ⊡

yanına 'yakınına, dibine, yanıbaşına, olduğu yere' ***<yan*** + iyelik üçüncü tekil şahıs + datif eki. × ***Ḳahveci bunları içeri aldı, ṣobayı yaḳdı. Bunlar yanına iki genc deliḳanlı, iki babayigit de geldi.*** (Aḥmed Şerīf Önay 1326 s. 318). × ***Otel yanına geldiğimiz zaman, akşam paydosunda mutlaka beni gelip göreceğini söyleyerek ayrıldı.*** (K. Bilbaşar 1943d 50). ***yanına bırakma-/yanına koma-/yanında bırakma-*** (akuzatif ile) 'intikamını almak, yapılan bir kötülüğe karşılık vermek': × ***Allah yaptıklarını yanına bırakmayacak.*** (Aḥmed Rāsim 1922 s. 293). × ***Emme Dana Meḥmed diyordum; ʿAli ʿOsm̱ān, bunu seniŋ yaŋında bırakmaz... ̬Hasta̱hāneden çıkdı mı, ne yapar yapar, ḳırk yıllıŋ başında seni ḳurd ḳapanına getirir, yere çalar... Öyle oldu ya...*** (M. Yesari 1928 s. 359). × ***Muavin koştu, kolundan tutttu. –Nereye usta? –Hiç, şöyle gidiyorum. Garajdan çıktı, yapacağını biliyordu, bunu onun yanına bırakmıyacaktı. "Bırakırsam, anamın donu başıma!" diye mırıldandı.*** (Orhan Kemal 1957 s. 46). × ***-Keserler ya, karıyı yanına niçin almamış? -Almamış işte. Karıya dokunmazlar demiş. -Hah, dokunmazlar olur mu? Ne yapsalar yaparlardı. Arabacı biraz sustuktan sonra, -O da onların yanına komaz, dedi. -Komaz da ne yapar? dedim. -Gör bak. Hepsini gebertir, dedi. O ne domuzdur.*** (M.Ş. Esendal 1958o s. 20). ***yanına bırakacak değil*** 'intikamını alır, karşılığını verir': × ***Lebib, bu muameleyi yanına bırakacak de-***

ğildi amma daha dün bir, bugün iki... (S.M. Alus 1934 s. 218). ***yanına çık-*** 'oldukları yere varmak, huzuruna varmak': × ***Doktor diye o müfsit, iblis herifin yanına çıkıyor da bana mı naz? O padişah düşmanı, devlet haini katırın karşısında oturuyor da benden mi kaçıyor?...*** (S.M. Alus 1933p s. 123). × ***Yahudi kızı mıdır, kapatması mıdır, nedir? diye oda kapılarını örterlerken Suzan yanlarına çıkıp ta kızkardeşi olduğunu söyleyince ve çıtır pıtır konuştukça ısınmışlar...*** (S.M. Alus 1934 s. 283). × ***Başınızı örtün, maşlahı giyin; siz de misafir yanına çıkın.*** (a.e. s. 284). ***yanına düş-*** 'uğramak, birlikte gitmek, takip etmek': × ***Ol aradan uzun Ḥasan hemān Tebrīze heves ėtdi. Ḳaraman oğlı yanına düşdi, ḳaçarlar mı ḳaçarlar nice ḳaçmaḳ biri birin geçerler.*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 173). × ***Ertesi perşembe, gene Adilin yanına düştüm. Gene kahveleri getirttik; sigaraları yaktık.*** (S.M. Alus 1944 s. 51). Az. 'birlikte gitmek' ADİL 2006 IV, 521. × ***Dev bir ġara bulud olub ġızın yanına düşdü. Rehan gördü ki, här täräfi ġara bulud basdı. İstädi getsin, dev onun gözlärinä göründü.*** (Azärbaycan nağılları 2005 IV, 129). ***yanına kal-*** 'onun olmak, harcamamak; bakımını üstlenmek': × ***-Cemile talihli kızdır, üstü başı, oda kirası hep ondan. Bankadan aldığı yanına kalıyor.*** (M.Ş. Esendal 1934 s. 8). × ***Amcasının yanına kalmış (çocuklar). Bu herif ölmüş, bu çocuklara göstermemişler herifi, gömmüşler.*** (M. Tuğrul 1946 s. 12). ***yanına kalma-/yanında kalma-*** 'yapılan kötülüğün karşılığını görmek' M.Z. Pakalın 1972 III, 605. × ***Ol mal'ün her ne ėderse yanına ḳalmaya Allāhıŋ 'ināyetinde ve Muḥammmedüŋ mu'cizātında ve evliyānıŋ himmetinde ben sebeb olam.*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 93). × ***Ne kim ėde kişi ḳalmaz yanında / Bulur ya oġul ḳız ṭatlu cānında.*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 134). × ***Merhametsiz!... Seyrime bakmak için mi beni bu hâle koydun yoksa Kâmiye dedikleri o sısıka ile yalnız kalmak için mi?... Yanına kalmadı ya, çıfıtın yetişti, burnundan getirdi.*** (S.M. Alus 1934 s. 376). × ***"Bu da senin yanına kalmaz elbet!" —"Elinden geleni yap. Benden yana fermanlısın."*** (E.E. Talu 1935 s. 146). ***yanına kâr kal-*** 'karşılıksız kalmak, ettiği kötülüğün karşılığını görmemek, cezasız kalmak': × ***Köylü ancaḳ iki günde ḥüḳumete gelir, eŋ aşaġı bir günde işini görebilir. İki günde de 'avdet eder ve Fekede yatmaġa mecbür ḳalırsa barınacak bir yer bulamayacaġından çekecegi eẕiyet ve meşāḳḳat yanına ḳār ḳalır.*** (Aḥmed Şerîf Önay 1326 s. 318). × ***Fakat, bizim, kalkacağı sırada koşarak bindiğimiz tünelde duyduğumuz sevincimiz yanımıza kar kalırdı. Büyükler bunu anlayamazlar.*** (A.Ş. Hisar 1996 s. 21). ***yanına kat-*** 'birlikte göndermek': × ***"Ablam da bu afacanı ne diye yanımıza kattı?" diye söyleniyor.*** (S.M. Alus 1944 s. 52). × ***Beş on dakikanın içinde ben de kıyafetime girdim; avcılık ötemi berimi tamamladım; köpeğim Kantoru yanıma kattım. Haydi Alibey yokuşundan Kumkapı.*** (a.e. s. 152). ***yanına katıl-*** 'birlikte gelmek, birlikte gitmek': × ***-İstersen sen de yanımıza katıl, yahut akşama gel.*** (S.M. Alus 1944 s. 179). ***yanına tak-*** 'birlikte gelmelerini sağlamak': × ***Zorba herif te polisleri, zaptiyeleri yanına takıp dörtnala soluğu burada aldı.*** (S.M. Alus 1944 s. 185). ***yanına varılma-*** (ablatif ile) 'kibirlenmek, kimseyi beğenmemek': × ***Elīŋ ḍonsuzu damad diye eve al.. Cebinde on paraları yoḳ. Burnu ḳaf ḍaġında... 'Aẕametinden yanına varılmaz.***

Yemek begenmez. (H.R. Gürpınar‘ 1339 s. 203). ***yanına yönine*** ‘sağına soluna, etrafına’: × ***Daireden çıkınca Resul Efendi hiç bir yere uğramadan doğru eve giderdi. Bu otuz yıldır böyleydi. Omuzları düşük, yüzü soluk... Kederinden göz kapaklarını kaldırıp da şöyle bir yanına yönüne bakamıyordu. Donmuş gibi, put gibi.*** (Yaşar Kemal 1955t s. 7). × ***Kaymakam korkuyla kendine geldi. Yanına yönüne bakındı. Bir sürü çocuk, her birinin elinde bir teneke, bütün güçleriyle çalıyorlardı.*** (a.e. s. 111).

yanınca ‘yanında’ ***<yan*** + iyelik üçüncü tekil şahıs + ekvatif eki. × ***Çalınur ṭabl u neḳḳarā ve nefīr / Bile yanınca anuŋ nice emīr.*** (Enverī 1928 [1464] s. 18). ***yanınca uydur-*** ‘birlikte götürmek’: × ***Farażā ‘avretini yanınca uydurub meṣābesinde bī-‘ār bī-ġayretlikdür...*** (‘Ālī 1956 [1586–87] s. 243).

yanında ‘gözetiminde, iş yerinde, dibinde, bulunduğu yerde; ona göre, onun anlayışına göre, nezdinde; onunla kıyaslayınca’ ***<yan*** + iyelik üçüncü tekil şahıs + lokatif eki. × ***Birdür acı ṭatlu hep yanında / Bilme o ki yaşı yaman.*** (Naẓmī 1928 [16. yy] s. 66). × ***İki sene usta yanında çalışdı, bu gün ḳapalı çarşıda kendi ḥesābına dükḳan açdı...*** (E.E. Talu 1928 s. 70). × ***O zaman ışıkları sönmüş köyler etrafında uyumuş kadınları düşünerek, ziynet akınlarıyla süslenmiş gerdanlar tahayyül ederek kıvranıyor; nihayet fırtınaların devirdiği bir kuru ağaç yanında kendisini uyanmış, güneşi hayli yükselmiş buluyordu.*** (R.H. Karay 1940m s. 107). × ***Gızın Mahanın güzel bir cėreni vardı. Çoḳ yanında gıymatlıydı.*** (A. Caferoğlu 1945 s. 231). ***yanında belinde*** ‘çevresinde, etrafında’: × ***Kâğıtlarla gözlerini yanaklarını boyadı, girdi çıktı esans döküdü. Kocasının yanında belinde gözlerini süze süze dolanmaya başladı.*** (L. Tekin 1984 s. 23). × ***O, korkudan geceleri gizlice tulumbanın başına inemez, ayı, yıldızları seyredemezken, Zekiye’nin yüzünde gonca güller açıldı. Halit’in yanında belinde, kaş kaldırıp göz süze süze değirmen taşı gibi dönmeye başladı.*** (a.e. s. 49). × ***Dirmit önce ne bağıracağını bilemedi. Yanında belinde yürüyen insanlara kulak kesildi. Kulağına toplu bir çığlıktan başka bir şey gelmedi.*** (a.e. s. 167). ***yanında dursun*** ‘senin olsun, gerekmez, minnet etmeye değmez’: × ***Minnet ėtme tīġuŋ ile Ẕātīyi öldürmegi / Firḳāt anı öldürür yanuŋda ḍursun minnetüŋ.*** (Ẕātī 1970 [16. yy.’ın ilk yarısı] II, 207). ***yanındagı*** ‘yanındaki’: × ***Durugeldi yerinden oldı revān / Yanındaġı yancuġa ṣaldı revān.*** (M.F. Köprülüzade 1934 s. 48). ***yanında halt et-*** ‘kıyaslayınca önemsiz kalmak’: × ***Herif titremekte ki ıslanmış it yanında halt etmiş...”*** Kemal Tahir 1973 s. 22). × ***Sen o tıkırtıyı bilir misin? Yedi buçukluk cebel topu yanında halt etmiş. Biz Sungurlu toprağında ağır makineliyle barınamazdık Ağa, lakin o tıkırtı ile gül gibi geçinmekteyiz!*** (a.e. s. 56). ***yanında ... kal-*** ‘kıyaslayınca ... gibi olmak’: × ***Peşkircibaşının oğlu, zaten güçlü kuvvetli, genç irisi, kapı gibi delikanlıdır. Öbürünün yanında, çocuk gibi kalmış. O, maazallah bir ibret minare kırığı gibi bir zevellâ*** (S.M. Alus 1933p s. 148). × ***Neclâ, Beyrut’ta, hayalindeki sarayın yanında bir tavuk kümesi gibi kalan küçük bir eve indi.*** (R.N. Güntekin 1930 s. 146). × ***Şimdiki ḳuvvet temrīnlerinde ḳullanılan gülleler bunuŋ yanında lastik***

ṭop gibi ḳalır. (H.R. Gürpınar 1335h s. 5). × ***Yepyeni kırmızı ciltlerin altın yaldızları parlıyordu. Benim zavallı parça parça kitaplarım bunların yanında ne kılıksız kalıyordu.*** (H.C. Yalçın 1930 s. 92). × ***Güzelliği, cüreti ve ötekiler üstündeki mutlak hakimliğ, her şey, onun bu yüksek vasfı yanında süs kalıyor.*** (H.Z. Ülken 1941 s. 92). × ***Lakin, bu nevi mektupları yazan kimseler bilmiyorlar, hissetmiyorlar ki kendi yaptıkları feci ve galiz hareketin yanında bir genç kızın şaşırması, bir kadının fahişeliği, bir kumarbazın hırsızlığı, hatta bir katilin cinayeti hiç kalır.*** (Y.K. Karaosmanoğlu 1939 s. 70). × ***Vallahi Manakyanın o meşhur madam Hekimyanı madam Binemeciyanı yanında hiç kalır. Tıpkı onların şanoda konuştukları gibi, belki de bin kat daha muntazam, daha serbest konuşuyor.*** (S.M. Alus 1944 s. 59). ***yanında sandal olama-*** 'çok ufak kalmak, göze görünmez hâl almak' 'Ālī Beg 1940 s. 55. × ***Konkordiyadaki kızların, tiyatrolardaki kantocuların, balozlardaki matmazellerin, yanımda sandal olamayışı... Peruzların, Amelyaların, Virjinilerin yayan kalışı...*** (S.M. Alus 1933p s. 166). × ***En şık mirasyedi beyler, en ileride paşa oğulları, paşa damatları benim yanımda sandal olabilirler mi acaba?*** (S.M. Alus 1944 s. 14). × ***Diri diri ateşe atılan, etinden et kesilen, derisi yüzülen bir adam nasıla acı acı bir feryat koparır, tıpkı eşi. O, bu haykırışın yanında sandal olamaz.*** (a.e. s. 135). × ***O kadar nasihat, o kadar tekdir etmişken o da bir şey yaptı ki sizin mahdum beyin yaptığı onun yanında sandal olamaz***. ('Ālī Beg 1940 s. 55). ***yanında yaya (ol-)*** (genitif ile) 'birine göre daha geride olmak, biri daha usta olmak': × ***Bilgi bakımından ben yanında yayayım. Pek küçük düşmemek için bazen yarı atmasyon yolunu tutarak bilgiçlik taslamaya kalkışıyorum. Derhal incelikle yanlışımı düzeltmeğe ve beni incitmemeğe bakıyor.*** (H.R. Gürpınar 1972g s. 27).

yanından 'çevresinden, bulunduğu yerden, nezdinden; tarafından' <***yan*** + iyelik üçüncü tekil şahıs + ablatif eki. × ***Şeyhler pīr olalar il yanından aḫīleneler.*** (M. Çavuşoğlu 1977 s. 148). × ***Şā'irler maḥbūblar yanından ḫarcanalar. Dellāller ḫalḳuŋ esbābın ṭolanduralar.*** (a.e. s. 145). × ***Fazla bir kelime lâf etmedi; ismini bile bildirmedi. Hızlı hızlı yürüyüp yanımdan gitti.*** (S.M. Alus 1944 s. 105). × ***Torunu Yeşer'i yanından ayırmıyordu. Yeşer şimdi en çok dedesini, sonra ninesini seviyordu.*** (F. Baykurt 1967k s. 373). × ***"Hocaefendilik" ünvanını ise "okumuş yazmışlığını" simgelemek için kullanıyordu. "Hocaefendi" beraberinde getirdiği sandukayı hiç yanından ayırmıyordu.*** (E. Kongar 1989 s. 24). ***yanından ayırma-*** 'sürekli yanında bulundurmak, sürekli birlikte götürmek': × ***Pādişāh daḫı aŋa şöyle 'āşıḳ olmış idi–ki bir sā'at görmese ṣabr u ḳarārı ḳalmazdı dā'imā yanından ayırmazdı. Ol sebebden vālideynleri oğlana ḥasret olmışlar idi.*** (Tārīḫi ḳırḳ vezīr 1303 s. 116). × ***Nedîmesini bir laḥẓa yanından ayırmıyordu; ve belki uşanıp da gider vehîmesiyle eskisinden daha ḫoş ṭutuyor, in'ām ve iḥsāna ġarḳ ediyordu.*** (E.E. Talu 1928 s. 56).

yanın kıçın 'sağından solundan, yanlamasına veya arkadan' × ***Bazı akıllılar vardır ki onlara yanın kıçın yanaşmalı. Yoksa karşı gelmeğe tahammül etmez***. (Aḥmed Vefīḳ Paşa 1933az s. 45).

yanın sıra b. ***yanı sıra***.

yanır/yaŋır b. ***yağır***.

yanı sıra/yanınsıra/yansıra 'yanında, yanınca, ayrıca, ek olarak, ***-dan*** başka'. × ***Sıkıldığınızı ne zamandır hissediyorum. Ve onun cevap vermeden, yanısıra muttasıl yere bakarak yürüdüğünü görünce sözüne devam etti.*** (H.Z. Ülken 1941 s. 129). × ***Hâlimi doktora hulâsa ettim. Reçete yerine, bir şişe incir rakısı çıkardı. Bizim teneke masayı çadırın önüne sürdük. Şişeyi ortasına oturttuk. Bir kutu ton, yanısıra yer aldı.*** (B. Akımsar 1943 s. 96). × ***O gün, akşama kadar vakit gırgırla geçirildi. Lütfi Bey, iyi huylarının yanısıra kötü huyları da olan, böyle bir servisi yönetme yeteneğinden yoksun kişiydi.*** (M. Seyda 1970 s. 222). b. ***sıra II***.

yanış I 'nakış' × ***Bunlardan cicim çul, alaçuval, heybe ve namazlağlar üzerine orijinal yanışlar (Nakış) koyarlarlar.*** (K. Güngör 1941 s. 47).

AD. **yanış II** 'yanlış' × ***Dīler ki olmadi, guş yanış gonmiş. Bi daha atın. Bi daha guşi uçuriler***. (A. Caferoğlu 1952 s. 30).

yanış- 'birlikte yanmak' <***yan-*** fiilinin reciprocum hâli, b. ***ağlaş-*** ⊡; b. ***alış-I, II*** ⊡ × ***Anuŋ ile yana yana derd ile yanışmaġa / Küḷhan-ı*** 'ālemde ***biz bir ṣadr-ı pür-nār isterüz*** (Ẕātī 1970 [16. yy.'ın ilk yarısı] II, 44). × '***Işḳ odından yanışalum gel ṣafā geldüŋ dėyü / Pāyına pervānenüŋ geldükce döker āb şem'.*** (a.e. II, 129). × ***Nār-ı mihri yaḳdı bir māhuŋ per-i ṣabrum benüm / Yana yana yanışalum bir dem ey pervāne gel.*** (a.e. s. 348).

yanıtla- 'cevaplamak' (akuzatif) <ETk. ***yanut*** 'someting which comes back' + isimden fiil yapan ***-la-*** genişlemesi. G. Clauson 1972 s. 947. × ***Bilge, anacan bir sesle yanıtladı: ...*** (B. Günel 1991 s. 47). × ***"Neden geciktin? Dün nasıl sözleşmiştik?" Sesi sevgilisini azarlayan genç bir kızınki kadar dokunaklıydı. Tufan mat ve renksiz bir ses tonuyla yanıtladı: "Dün gece Ufuk geldi."*** (Y. Yazıcı 1990 s. 14). × ***Gülerek: "Ama siz de hiçbir şey yemediniz!" dedi. "Yolculukta tıkanıyorum," diye yanıtladım.*** (N. Eray 1986 s. 56). × ***İngiliz bana baktı. "Ne bekliyordunuz?" diye sordu. "Bilmem!" diye yanıtladım.*** (a.e. s. 70).

yankesici 'para kesesini kesip içindekiyle birlikte çalan kimse, birinin cebini keserek çalan' × ***Cihānda ḫırsız u hem yankesici kim durur dirseŋ / 'Ases başı ile taḫḳīḳ subaşıdur inan billah.*** (G. Kut 1971 s. 173).

yankı/yanku/yangu 'yankı, aksiseda' W. Bang-Kaup, A. von Gabain 1931 s. 512, H.Z. Koşay–İshak Refet 1932 I, 414, Velet İzbudak 1936i s. 51, TS 4285, ***yangku*** 'Echo' TIn, ***yanko*** 'Echo...' Meninski 1680 III, 5554. <ETk. ***yanku*** a.m. G. Clauson 1972 s. 949. × ***Yankudan kaya yıkılur bühtandan ölür er.*** (V. İzbudak 1936 no. 208). × ***Ġazab vaḳti sögen baḫt ü günine / San itdür yanġuda ürür ünine.*** (Ża'īfī 1950 [1555] s. 152). × ***Dertsüzlere benüm sözüm benzer kaya yankusına / Hâldaşı bilir kişinün gönlündeki şol râzını.*** (A. Gölpınarlı 1943 s. 121). × ***Işksuzlara benüm sözüm benzer kaya yangısına / Bir zerre ışkı olmayan bellü bilün yabandadur.*** (A. Gölpınarlı 1943 s. 277).

yankı- ‘yankılanmak’ <***yankı*** ismi neolojizm olarak fiil gibi kullanılmış. × ***Kadınların ağıtları kayalarda yankıyordu. Selin sürüklediği iri bir kaya yine bir evi ezmiş, içindekileri öldürmüştü. Yoksul derviş, köyün yaşlılarına, —Ben sizi bu koca kaya belâsından kurtarırım.. dedi.*** (Aziz Nesin 1964 s. 33).

yankılan-/yankulan- I ‘aksisada vermek, ses yankılanmak’ TS 4288. <***yankı*** + isimden fiil yapan ***-lan-*** eki. ***abaplan-*** ⊡. × ***Bögrüşüp çün vururlar avāze / Yanḳulanurdı daġ u dervāze.*** (Şeyḫī 1942 s. 53). × ***Bögrüşüp çün ururlar āvāze / ʿHār-ı miskīn ider iken seryān.*** (M.F. Köprülüzade 1934 s. 82). × ***Seyidin sesi derinden gelirmiş. “Bir ses ki,” der anam “sanırsın şikeftandan yankılanır. Bir ses ki yüreğine ferahlık verir, burnuna amber kokular getirir”.*** (K. Bilbaşar 1969 I, 17). × ***Köyden gelen uğultu gittikçe çoğalıyor, koygunlaşıyor, karşıki kalenin kayalıklarında da yankılanıyordu.*** (Yaşar Kemal 1992kk s. 8). b. ***ankılan-***.

yanku- b. ***yankı***.

yankulan- I b. ***yankılan-***.

yankulan- II ‘at topallamak’ × ***Daḫı ḳardaşı oġlı Ayṭoġdı şehīd oldı Dinebozda Koyunḥiṣārına gider yoluŋ üzerinde yatur. Mezārına ṭaş çevirüp dururlar. Ol vilāyetde at yanḳulansa anuŋ mezārına iledürler, ḍolandururlar, Allāhu taʿālā şifā vėrür.*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 22).

yanla- ‘yan gelmek, yaslanmak; zarardan korunmak için sıvışmak, sıvışmak’ TS 4290, DS 4171. <***yan*** + isimden fiil yapan ***-la-*** eki, b. ***acapla-*** ⊡. × ***Gayfeci Alinin gayfesindeki hasır peykeler üzerinde yanlayarak rahat edecekleri kış günleri, Allahın ayazında habire kazma sallarlarsa, yazın tarlayı sürecek dermanı nereden bulacaklardı?*** (K. Bilbaşar 1941 s. 46). × ***Davrandım, nafile. Bunun üzerine, adam ağır bir küfür savurdu. Derhal karşılıkta bulundum ve küreği attım. Herkes güldü. Amele çavuşu yanıma sokuldu: —Zor mu geldi? dedi. Zor geldiyse, bey bubanın konağında yanlıyaydın! Bahçe sehrası mı bura? —Çalışmayacağım! dedim.*** (Orhan Kemal 1950â s. 85). (akuzatif ile) ‘yanından geçmek’: × ***Küçük bahçede kedi nihayet aradığı kuytu köşeyi bulup yanlamıştı. Elbet bu kedinin de bir geçmişi vardı.*** (Ç. Altan 1978 s. 34). × ***“Hele bir davranın geri yuvarlayak insin dereye, nerdeyse çıkaracaksınız. Nedeceksiniz minareyi baba?” dedi Kurbanı’yı yanlayarak.*** (Ü. Kaftancıoğlu 1983 s. 98). (datif ile) ‘gitmek, kapağı atmak, gidip bir yerde bir şey yapmadan geçinmek’: × ***Hâmiş münderecatından müsteban olmağla.. Valdenin yanına yanlamaktan başka çarem yok, Atacığım!*** (E.E. Talu 1937 s. 16). × ***Her halde: “yok” demez. Seni seviyor. Öyle oldu mu idi, konağa yanlar otursun. Adeta iç güveyisi gibi.*** (a.e. s. 60). × ***“Ben mi n’apardım? Çocuk olma be... Evi mevi, dükkânı mükkanı okutur, mangizleri cebe küt, atardım kapağı İstanbul’a. Orada yanlardım palaslardan birine... Bir diploma kopardım mı, eh gayri…”*** (Orhan Kemal 1951s s. 44).

yanlama/yanlamasına ‘yan taraftan, yandan; yana yatmış biçimde’ <***yan*** + ***lama/lamasına*** mekân zarfı ekleri. b. **aykırılama/aykırılamasına**

⊡. × ***Delikanlı sallandı ve arabaya yanlama çarptı. Arkadaşlarına baktı. Dudağını ısırdı.*** (A. Gündüz 1930 s. 185). × ***Boğazın sol kısmı, inişli çıkışlı hafifçe dirseğe yatmış gibi, daha yanlama bir şekil taşıyordu.*** (O.R. Gökçe 1943 s. 27). × ***Yanlamasına, çene altıyla sol şakağını görmesi bile yetti. Tamam işte, oymuş; On beş gün önce Kitabevine yazdığı romanı getirip Hasan beyle tartışan, tartışma sonunda sigarasını söndürüp paketine koyan adam.*** (M. Seyda 1958 s. 96). × ***Burnumu, diklemesine çekecek; gözlerimi, yanlamasına... Kulaklarım nasıl olur ki? Tıpkı kulak gibi olur... İşte gözlerim oldu. Ne bildin? Bezin öte yakası gözükmüyor ki? Görür gibi oluyorum. Yanlamasına çekiyor kalemi baksana.*** (İ. Balaban 1968 s. 106).

yanlamasına b. ***yanlama***.

yanlık/yannık 'yayık, sütten yağ ve ayran çıkarılan tahta alet; yoğurt tulumu' H.Z. Koşay-Orhan Aydın 1952 II, 140, H.Z. Koşay–İshak Refet 1932 I, 415, DS 4171. ***<yan*** + nomen concretum eki ***–lık***. × ***Hatice hep cana yakın şeydi haniya... Zenep kadın onu hemen sevdi. Kusuru musuru da yoktu. Ağzı kokmuyordu. İyi ahlâklıydı. Kilim dokumasını, inek sağmasını, yanlık yapmayı, dikiş dikmeyi, yemek ve çamaşır yapmasını biliyordu.*** (R. Enis 1944 s. 116). × ***Sıra sıra şişek, bunu bilmiyen eşşek: "Yannık, yastık"***. (N. Güngör ve İ. Ozanoğlu 1939 s. 121). × ***Yağ, yannık (yayık) adını verdikleri keçi derisinden –ki diğer derilerden daha sağlam olur. –mamul bir tulum içinde ...*** (K. Güngör 1941 s. 45). × ***Yağ, peynir koymak ve yannık imal etmek için buna muhtaçtırlar. İki türlü deri işlerler. 1 –Tüylü deri. 2-Tüysüz deri (yannık derisi).*** (a.e. s. 47).

yanlış/yanış II 'doğru değil' ***<yanıl-*** + fiilden isim yapan ***–ış*** eki. × ***O ki mānḳ ola o bir sözi oŋat anlayamaz / Olur ol yüzden olanuŋ sözi yindek yaŋlış.*** (Naẓmī 1928 [16. yy] s. 25). × ***İşin bilmez işi hep yaŋlış olur / Her ol kimse kim anda olmaya uş.*** (a.e. s. 26). × ***Bugünkü gibi biliyorum ṣalıydı. Ṣıcaġa gitdikdi bāġçeye selecikleri aṣdıydım. Ḳoskoca ṣalıyı Pazarėrtesi diye niçün yaŋlış aŋlatsın?..*** (H.R. Gürpınar 1927n s. 149). × ***Allāh bir mu'cize gösterdi. Ümīdimi yaŋlış çıḳar.*** (Nāmıḳ Kemāl 1307 s. 112). × ***Öteki: Yooook... Yanlışın var, ancak bilmem, günâhı boynuna, ben de Niyazi'nin yalancısıyım. Onun dediğine baksan, çırağım haberi varmış. Ama, mahsus domuzluğundan kadına der ki. Kaymakam sözü kesti. Dükkân kiramızdadır, ama, oda değildir, dedi.*** (M.Ş. Esendal 1958o s. 141). ***yanlışı var*** 'yanılıyor': × ***İVAZ –Kim! kim! Ben mi? Ne münāsebet! Yaŋlışıŋız var, bu olmayacaḳ lākırdı! MÜSTECİP. —Ay efendim! İşte doğru ḥeṣābı meydānda, işte kendi iḳrārıŋız!*** (Aḥmed Vefīḳ Paşa 1339/1341 s. 7). × ***Arap Sadinin yanlışı var. Bu bastıbacak dünyada Badi Necmi değildir... Hem efendim, nasıl olur?*** (S.M. Alus 1944 s. 164). ***yanlış hesap Bağdattan döner*** 'yanlış iş başarıyla sonuçlanmaz': × ***Dayıcık diyor ki, yanlış hesap Bağdattan döner... Her*** şey ***kanuna göre be adam, nasıl döner? Anlamıyor.." "Vah yazık!.."*** (Fakir Baykurt 1967 s. 327). ***yanlış hayal*** 'boş hayal': × ***Gendü ādemleri elleriyle elli esīr çıḳarmaḳ yaŋlış ḫayāldür.*** ('Āīī 1979 [1581] I,

171). ***yanlış kapı çal-*** ‘olmadık bir işe kalkışmak, isteğinin yapılmayacağı yere başvurmak’: × ***–Yanlış kapı çalıyorsun gözümün nuru. Evvelâ ben de burada misafirim; bu eve davetli olarak geldim. Saniyen ortada vak’a yok cinayet yok. Asıl kimi arıyorsan onu söyle aslanım.*** (S.M. Alus 1934 s. 347). × ***Fakat iki gözümün bebeği, bu sefer yanlış kapı çaldın. Sen bu usulü daha ziyade kırkını geçmiş memurlarla, lise talebesine tatbik edecektin.*** (Sabahattin Ali 2004 s. 107). × ***İş çaparızda; yanlış kapı çalmıyalım!*** (S.M. Alus 1944 s. 110). ***yanılmış ol-*** ‘yanılmak, yanlış bir şey yapmış olmak’: × ***Uyku sersemliği ile yaŋılmış olabilirim. Ḳaṭ‘iyyen ḥükm eyledigim cihet ḳapımı bağlayanıŋ o ḍışarıda söylenen ḳadın olmamasıdır.*** (H.R. Gürpınar 1927mü s. 154).

yannık b. ***yanlık***.

yanos/yanoş ‘Hünyadi Yanoş müshili’ R.E. Koçu 1968 IX, 4889. × ***Haremi hümayunda bu yolda rahatsızlıklara düçar olanların ilk evvel müshil almaları iradei seniye ile tekarrür etmiş bir usul idi. Haremde haftada birkaç defa haznedarlardan biri elinde “Yanos Honyadi” şişesi olduğu halde oda, oda dolaşıp böyle “namizaç” arardı.*** (Akşam 20.VII.1935 s. 8).

yanoş b. ***yanos.***

yanpala zeydün ‘şaşkın, ne yapacağını bilemez halde’. × ***—İşte bu havadis güzeeeel... Şerefine içelim efendim... Yine duvar panolarında cümbüş.. —E, bu karardan kârlı çıkan istanbul’daki arkadaşınız oluyor, Murat beyefendi. —Orası öyle! Selim, büyük köyde yanpala zeydün. Zaten kısmetlidir o, Müdür bey.. Daima dört ayak üstüne düşer.. Kısmetlidir kâfir...*** (İ. Tarus 1961 s. 122).

yan peleş (zarf) eğik, eğri’ × ***Gözleri küçük küçük. Üstü başı düzgün, boz. Ayağında kunduralar. Yan peleş tutuyor ayaklarını biraz. Kalın, kapı gibi, dağ gibi bir adam Çollo...*** (Ü. Kaftancıoğlu 1972 s. 35).

yanpiri/yanpuru ‘yampiri, yan yan yürüyen, eğrilmiş, eğri; dürüst davranmayan’ DS 4172. × ***Ḫattā bir aḳşam eve gelirken bizim soḳağıŋ başında na‘ra atan, fesi eŋsesine düşük, gözleri dönük beli ḳırıḳ gibi yanpuri, bir eli duvāra yapışık, bir bacağı öŋünde ḳırıḳ, diğer bacağı arkada mā’ilen bir mostrası daha görerek ṣoŋ derece nefret etmiş, “çaḳır keyf” nedir ne işitmiş, ne bir yerde okumuş idim.*** (Aḥmed Rāsim 1340 s. 73). × ***Aġabegimiŋ o geceki ḥāli ile soḳaḳ başında gördügüm o yanpuri seŋḥoşuŋ vaż‘-ı mecnūnānesinden arada ṣırada arḳadaşlarımdan işitdigimden meɣhāne faci‘a ve mācerālarından, biḷhaṣṣa vāldenin ḍuyacaḳ olursa pek ziyāde müte‘sīr olacağını bildigimden elimi bir türlü ḳadeḥe uzadamıyordum.*** (a.e. s. 102). × ***Vallahi delikanlı olaydım, dünyada bir o bir ben kalaydım, o yanpiri yanpiri yürüşünü görünce hemencecik buz kesilir, yanından kaçardım.*** (S.M. Alus 1934 s. 204).

yanpörtü ‘yanı üstünde, yana doğru, yana eğilerek’ ADİL 2006 IV, s. 527. ××.

yansar ‘kör nefes, duman, gaz bulutu’ O. Blau 1868 s. 241. ××.

yaŋsıl- ‘saygısızlık etmek’ krş. Meninski 1680 III, 5549, DS 4173. ××.

yansıla-/yaŋsıla- ‘taklit etmek, söz veya hareketi tekrarlayarak alay etmek veya karşı çıkmak, karşı çıkmak’ Meninski 1680 III, 5594, H.Z. Koşay–İshak Refet 1932 I, 415, TS 4291, DS 4172-4173. <***yansı*** + isimden fiil yapan ***–la-*** eki, b. ***acapla-*** ⊡. × ***Güldügi içün ḥālüme ḳah ḳah benüm dīvāneler / Yanşılarlar ey perī-zād anları vīrāneler.*** (Ƶātī 1967 [16. yy.’ın ilk yarısı] I, 450). × ***Onu evde, benimle yalnız kalınca görmeli... Birini taklit eder, yansılarken sanatkârdır. Çok şükür ki, başı ağrıyan, içi sıkılan bir kadına düşmedim.*** (M.Ş. Esendal 1934 s. 446).

yaŋsıla- b. ***yansıla-***.

yan sıra b. ***yanı sıra***.

yansıt- ‘aksettirmek’ <***yansı-*** fiilinin kausatif (ettirgenlik) hâli. × ***Hiç bir şey yansıtmayan bir ev. Gazetelerin pazar eklerindeki renkli ‘sıcak yuva’ resimlerin bile ...*** (P. Kür 1984 s. 102). × ***Adam, kızın uyuduğu yatağa yaklaştı. Başucundaki eski komodinin üstünde lamba yanıyordu. Arkasındaki ayna ışığın tümünü kızın yüzüne yansıtıyordu.*** (A. Kutlu 1991 s. 38). × ***Çünkü koyu renk camdan yapılmıştı. Koskocaman bir ayna gibi, sâdece meydanı yansıtıyor, anıtları yansıtıyor, orada gezenleri yansıtıyor, meydanın ortasında ayakta durmuş, flüt çalan bir delikanlıyı yansıtıyordu.*** (M. Urgan 1999 s. 211).

yansora/yansura ‘balta’ O. Blau 1868 s. 241. ××.

yansura b. ***yansora***.

yaŋşa-/yağşa- ’gevezelik etmek, boşboğazlık etmek, söylenmek’ Meninski 1680 III, 5593, H.Z. Koşay–İshak Refet 1932 I, 411, 415, Y.Z. Demircioğlu 1934 s. a.m. G. Clauson 1972 s. 953. × ***Ḳurbaġa gib yaŋşar anda hemān / Yāvegülıḳda tercümān ‘Osmān.*** (‘Ālī 1982 [1581] II, 159). × ***Nice yaŋşar bu nice yaŋşaḳdur / Öte ḍur dirseŋüz aŋa ḥaḳdur*** (‘Ālī 1994 [1591-99] s. 320). × ***Ateşin başında çoban olacak galiba: -Çok yağşama o adam burda.*** (Y.Z. Demircioğlu 1934 s. 115).

yanşak/yaŋşak/yağşak/yavşak I ‘geveze, boşboğaz’ B. Atalay 1986 IV, 743, J. Thury 1885 s. 70, Velet İzbudak 1936i s. 51, H.Z. Koşay–İshak Refet 1932 I, 415, TS 4292, DS 4124, 4173. <ETk. ***yaŋşak*** a.m. G. Clauson 1972 s. 953. <***yanşa-*** + fiilden isim yapan ***–k*** eki. × ***Nice yaŋşar bu nice yaŋşaḳdur / Öte ḍur dirseŋüz aŋa ḥaḳdur*** (‘Ālī 1994 [1591-99] s. 320). × ***Baŋa billāhi hem-dem itme anı / Nālemüŋ şayruluġı yaŋşaḳdur.*** (Ƶātī 1967 [16. yy.’ın ilk yarısı] I, 397). × ***Kendi keser göbeğini öksüz olan – savul! / Yaŋşaḳ, ḳarışma dırdır edüb! Ḳalayım mı dul?*** (Vāşıf ‘Oşmān 1257 s. 54). × ***Yanşağı sağır siker.*** (V. İzbudak 1936 no. 650). × ***Hastalıġı yaŋşaġ imiş gönlümüŋ / Şehd-i lebin vird-i zebān eyledi.*** (‘Amrī 1979 [17. yy.] s. 162). × ***Çenesini açmağa dünden hazır, yanşak yanşak lâfa başlıyacak.*** (S.M. Alus 1933p s. 18). × ***Sokak gezmesi sevilmez: neymiş o, oğul uşak, it yavşak, sokaklara dökülüp, geceleri, elde fener, mahalle aralarında seyran sekmek? Adam olan, evinin saltanatını sürer!*** (Attilâ İlhan 1988 s. 238). Az. ‘aşık, ozan’ ADİL 2006 IV, 426. × ***Āsli bacı, bir yanşaġ dayanıb bağça-***

nın ağzında, elā yanıġlı-yanıġlı ọhuyur ki... (Azärbaycan dastanları 2005 II, 77). × ***Bu yanşaġ çọh yaralı-yaralı ọhuyur. Deyāsān, çọh böyük dārdi var. Özü dā ġārib adama ọhşayır.*** (a.e. II, 78). b. ***gakşak*** 'serhoş' J. Thury 1885 s. 54, ***gakşaklık*** 'serhoşluk' J. Thury 1885 s. 54, ***gakşa-*** 'serhoş olmak' J. Thury 1885 s. 54.

yanşaklık 'gevezelik, boşboğazlık' DS 4174. <***yanşak*** + nomen abstractum yapan ***–lık*** eki. × ***Üç, dört çeşīd "Türk" taḳlīdinde ṣāḥibi mehāret olan bu ṣanʿatkār, meddāḥlığında biri "hemücük" dediğimiz pek ḳaba, dīgeri simidci ve emṣāli Anaḍolu yarŋşaḳlığını İstanbulda biraz taʿdīle muvaffaḳ olmuş orta ḳaba, aşcıbaşı gibi dili olduḳca dürüst İstanbul şīvesine yaḳlaşan üç, dört ṭaşralı arasında īfā etdiği tercümān rolü bir ḳomedi değil idiyse de bī-misāl bir "monoloġ" idi.*** (Aḥmed Räsim 1926 s. 66). × ***"Safa geldin kızım, nasılsın elmasım!" diye hatır, gönül sorar; etrafı tenha görürse, abanî sarıklı fesini öne yıkarak yanşaklığa başlar.*** (S.M. Alus 1933p s. 36). × ***Yahut, biraz oturduktan sonra, helâya çıkayım dedi de, abteshanede şişeyi dikti; yanşaklığı, sululuğu, musallatlığı tutturdu.*** (a.e. s. 195). × ***Bu telefon dedikoduları, arkadan arkaya dalbudak sararken, Cevdet efendi, otomobilden atlayıp konağa giriyor, içkili içkili, yanşak yanşak başlıyordu: -Ne oluyorsunuz be mübarekler?...*** (S.M. Alus 1934 s. 153).

yanşan- 'gevezelik etmek; söylenmek, azarlamak, çekişmek; mızmızlanmak' DS 4174. <***yanşa-*** fiilinin reflexivum hâli. × ***Topardıç köyünün erkekleri kalktılar. "Ula ula!" diye yanşanan adam, çetenini çıkardı. Öküzünün iyi olanını koştu. Sürdü Kazım öğretmenin evi önüne.*** (F. Baykurt 1960 s. 23).

yanşanma 'gevezelik etme, söylenme, mızmızlanma' <***yanşan-*** + nomen actionis yapan ***–ma*** eki, b. ***budama*** ⊡. × ***Şuna bakulan! Ya Kaymakam olacak serseri ne yapıyor? Koskoca bir Muhtarın sorusuna cevap vermiyor da, bir Dertli Karı'nın yanşanmasına cevap veriyor.*** (F. Baykurt 1959y s.198). × ***Dilkiburun, Tuluğ Paşa'ya sokuldu: "Paşam Hazretleri! Bak sana ne diyorum..." deye yanşanmaya başladı. O da dinledi dinledi. "Ümmet tarlasına değil, ümmeti Muhammet tarlasına!" dedi.*** (F. Baykurt 1967a s. 87). × ***"Aslan kaplan deyi yanşanmayı bırakın canım! Sözünüz varsa söyleyin, yoksa usulca toz olun! Bakın, bostanın içinde kimse kalmadı. İşiniz sizi bekliyor..."*** (F. Baykurt 1967k s. 170).

yantır 'şaşı' × ***Oyun, Aydın havası kısa kesildi. Bunun arkasından savrulan boyalı bir kaç kelimecik Cemil Sutaş'ın patlak, yantır gözünü ışıldattı.*** (S. Şengil 1943 s. 92).

yan topı 'savaş gemilerinde alt güvertede sıralanan topların adı' Firdevsī–i Rūmī 1980 [15./16 yy.] s. 329. × ***Yan ṭopı ki ḳalʿaya ururdı ḍarb / Şarṣılub yir ditrerdi şarḳıla ġarb.*** (Firdevsī–i Rūmī 1980 [15./16 yy.] 159). × ***Çün ki yan topı kovanından çıkar / Ildırum-veş ḳalʿaya inüb yakar.*** (a.e. s. 212).

yanular yan- 'öfkelenmek, söylenmek, tedit etmek' H. Vámbéry 1901 s. 177. × ***Cün ol cāhil ʿUrvīyeyi bu ḥālda bu ṣıfatda buldı, saḫt oldı,***

eyitdi: "Ḥācetümi bitürmedüŋ, zaḥmetümi götürmedüŋ. Gör imdi ben saŋa nėderem!" dėdi. Yanular yandı, coḳ herze merze söyledi, cıḳdı, gitdi. (Ferec 855/1451 v. 174b).

yanüstü seril- 'yan tarafına uzanıp umarsızca yatmak, yan tarafına düşmek'. × ***Biz Osmanı ararken bir de başımızı çevirelim ki, demin oturduğumuz sarmaşıklar arasındaki kanapeye, Molla bey yanüstü serilmiş.*** (S.M. Alus 1933p s. 92). × ***Kayıkçı, şişeyi bitirdikten sonra denize fırlatıp yanüstü serilivermiş.*** (a.e. s. 150).

yan- yakıl- 'dertlenmek' × ***Āteş ḳanda pinhān olduġunuŋ sırrına kimesne ėrmezdi. Halk bibirine yanup yaḳılup nār-ı ḥaste āteşile cigerleri kebāb ve tāb-ber-tāb idi.*** (Seyyid Yahya Celaleddin Şirvanî 1300 s. 118). × ***Yumruklarını sıkar, insanların terbiyece daha pek ilkel durumda bulunmalarından her vakit yanar yakılır. En çok korktuğu hastalık ve ölümdür.*** (H.R. Gürpınar 1972t s. 26).

yan yan (zarf) 'yanlamasına, yan tarafını dönerek, yan tarafından' × ***Ben uşağa haber vereyim de arka odaların kepenklerini kapatsın. Fırtına çıkıyor, dedi. Yan yan çekildi, gitti.*** (N. Eray 1986 s. 23). × ***Evet, çevremdeki her şey, ama her şey gerçekti. Kerpiç duvarda asılı idare lambası, toprak damı taşıyan tavanda yan yan dizili sekiz yorgun direk, taş avlıya açılan iki küçük pencere; kimisi çiriş, kimisi un bulamacı ve gazeteyle sıvanmış çatlak camlar, eski bir vesikalık resimden büyütülmüş duvara asılmış, fesinin ve bıyığının altından gülüp gülmemekte kararsız, kimbilir hangi devlet memurunun eski harflerle attığı imza yüzüne taşmış tahta çerçeveli fotoğraf adam; duvardaki oyukta iki pirinç kül tablası, yanında bakır su tası.*** (M. Margosyan 1996 s. 66). ***yan yan bak-*** 'kafayı çevirmeden yana doğru bakmak; düşmanca bakmak': × ***Gardaş gardaş oynicaz işte. Yüzüme yan yan baktı. Sonram hep bi olup yanımızdan açıldılar, kendi aralarında gonuştular.*** (Seçilmiş Hikâyeler Dergisi, sayı 26-27 s. 46). × ***Görmüştü beni yan yan, olduğu yerden kıpırdamadan bakıyordu.*** (N. Eray 1986 s. 24).

yanyana 'bitişik durumda, aynı sırada, aynı hizada' × ***Bu saydığım yan yana kazinoların önünde, salapuryalar, kayıklar sıralanmış...*** (S.M. Alus 1944 s. 54). × ***Nikonun meyhanesini geçip akarsulu çeşmenin önüne geldin mi, yanyana dört meyhane daha.*** (a.e. s. 154). × ***Benden şüphe ediyorsun ve kirli bir dünya kızı ile, temiz bir aşk kızını yanyana getirmek istemiyorsun.*** (A. Gündüz 1930 s. 253). × ***Ortada siftik siftik dolaşıyor. Ağzını açıp iki lâkırdıyı yanyana getiremiyor; temenna etmesini bile beceremiyor da eteğe varıyor.*** (S.M. Alus 1933p s. 84). × ***Orada ilim adamı ile kaldırım yosması yanyana, en müthiş vatanperverle en malûl kozmopolit eleledir.*** (Burhan Cahit 1934 s. 185). × ***Sesin geldiği tarafa dönünce, parmakcağın gerisindeki tahtaboşun altında kendisi gibi daha birçok kadınların elleri koynunda yanyana dizili olduklarını gördü.*** (H. Aytekin 1945 s. 15–16). × ***Arasıra genç annelerin bir kaçı yanyana gelir, tatlı tatlı konuşur ve çocuklara bakalak olmak işini, dört beş adım gerilerinden gelen temiz kıyafetli beslemeye bırakırlar.*** (Sabahattin Ali 1947 s. 59–60). × ***Masasına çöken kâtip başını avuçları içine***

almıştı. Sağda, uzun bir masada yanyana çalışan primanota, defteri kebir ve muavin hesaplara bakan iki arkadaş, — biri tombul, beyaz, yakışıklı, öteki esmer, kuru, çirkin, üstelik kendini beğenmiş – kaplarına sığamıyorlardı. (Orhan Kemal 1952c s. 31). × ***Bir de ne göreyim, babam bürgülü, habaralı bir fellâh kadınla yanyana oturuyor.*** (Y.K. Karaosmanoğlu 1957 s. 20). × ***Yanyana merdivenleri tırmanmaya başladılar konuşmadan. Doğanın güzelliği içinde Ada'yı yeniden bulmuşcasına canlanıvermişti.*** (P. Celal 1981 s. 38). × ***Gazete idarehanesi gibi bir yerdeyim. Yanyana masalar,*** çat çat çat ***yazı makinelerinin sesleri, duvarlara asılmış bültenler.*** (A. Ağaoğlu 1992 s. 96). × ***Bostanın kıyısına gelip yanyana durdular. Burunlarına patlamış yeşilin bataklık kokusuna, ilkmiş su kokusuna benzeyen kokusu geldi. Derin derin soludular bu kokuyu.*** (Yaşar Kemal 1993h s. 82).

yan-yanaşı Az. 'yan yana' × ***Bu gün hār kāsā bālli olan sāhnāmizin böyük dahisi Aġtay Eloğlu ilā yan-yanaşı tarịhimizdā ilk dāfā olaraġ, sāhnāmizā Azārbaycanlı ġızı çịhır.*** (Cäfär Cabbarlı 2005 II, 264). × ***Otaġda zārli mebellārlā yan-yanaşı oturmaġ üçün sadā ġarpulayaọhşar bir şey ġoyulması, bir ġabda iki rāng su kimi görünürdü.*** (a.e. IV, 135).

yanyancık 'yanını dönen ?' × ***Ṭutalum ba'żısı yanyancıḳdır / Neyleyim adı yine ḳancıḳdır.*** (Enderūnī Fāżıl Beg 1286 s. 134).

yan yattı çamura battı b. ***yana baktın yan yattın.***

yan yol 'tali yol, paralel yol, yan tarafta olan yol' × ***Besmeleyi çekip yan yola vurduk.*** (S.M. Alus 1944 s. 187).

yan-yöre 'etraf, çevre' H.Z. Koşay–İshak Refet 1932 I, 415, DS 4175, ADİL 2006 IV, 528. × ***Çıt yok yanda yörede. Yavaşça kapıyı tırmaladı, bekledi. Ses yok. Bir daha dokundu kapıya. Fatmanın ak eli aralıktan uzandı. "Gel!" dedi, "niye geciktin?" Kapıyı kapatınca, kırk yıllık hasretmiş gibi birbirlerine sarıldılar.*** (V. O. Bener 1957 s. 130). Az. × ***Naḫırçı yan-yörāsinā göz gāzdirib gördü buralar tamam meyidlā, sür-sümüklā doludu. Elā ġaranlịhdı ki, göz-gözü görmür.*** (Azärbaycan nağılları 2005 V, 112).

yan yun 'etraf, çevre, sağ sol; eğri büğrü, rastgele; ters ters' × ***Düz ovanın kıyısında, düz tarlaların başında.. toprakları yan yun çizgilenmiş, tarlalanmış.. fakat ağaçsız, bolluksuz.*** (F. Baykurt 1961o s. 343). × ***Bir ses duydum, yana yuna bakındım, bir şey göremedim.*** (M. Başaran 1964 s. 49). × ***Bilmiyorum kaç saatte kasabaya geldik ki, direklerde sarı ampuller titriyor. Minarenin hoparlöründe, bindigimiz taşıttan daha gürültülü bir yatsı ezanı. Yan yun bir sokaga saptık. Bir hanın avlusunda durduk.*** (F. Baykurt 1970 s. 67). × ***Asıl möhümü, avratlarınız, kıllı bacaklı Havanayla elâgadar olsunlar. Kızı da boş bırakmayın. Yanyun konuşup durmasınlar. Valla bu iş bana olmazsa kızı dağa kaldırtırım!*** (F. Baykurt 1971t s. 105). × ***Gençliğinde gün görmediği gibi yaşlılığında da göreceği yoktu. Kocası hep yanda yunda... Sonunda fakrikaya atmıştı kıçını.*** (M. Başaran 1992 s. 66). × ***Birden "Küt!" etti, kocca bir taş düştü ayak-***

larının ucuna. Yüzünde duydu rüzgârını soğuk soğuk. Öylesine silip geçmiştir. Sarardı. Yana yuna bakındı, anlıyamadı nereden geldiğini. (a.e. s. 127). ***yan yun hoop ol-*** 'devrilmek': × ***Hacı'nın otobüsü Zıgılcamam altlarına gelince yan-yun-hoop oldu. Sosanın yüzü suluydu. Sulusepken kar yağmıştı. Sulu asfaltta yılan gibi o yana, bu yana oynadı araba. Sonra Hacı fren yaptı. Araba kıç döndü. Fırladı bir yanının üstünden.*** (F. Baykurt 1970 s. 105). × ***Otobüs devrildi. Kiminin kolu, kiminin beli ulan! Otobüs de yanyun-hoop oldu! Çabuk eller yukarı, dürzü!*** (a.e. s. 107).

yap- I 'etmek, eylemek, hâle getirmek, yerine getirmek, ortaya koymak' J.W. Redhouse 1890 s. 2179. <ETk. ***yap-*** a.m. G. Clauson 1972 s. s. 870.). × ***Gönül aç ġuṣṣalar ḳapusını yap / Ġamı yık ṣādi şehrin yirine yap.*** (Meḥmed 1965 [1398] no. 392). × ***Nice eyler kişi bu kübrâyı / Yapmadan farḳ mı var mütāyı.*** (Enderūnī Fāżıl Beg 1286 s. 73). (isimlerden sonra gelerek birleşik fiil yapmaya yarar.) × ***Hāniyā operasyon yaparlarken ̯hastalara kloroform koklatmazlar mı? İşte bu usta Avrupalı bize elektrik ḳoydu.*** (H.R. Gürpınar 1336 s. 116). × ***Bazı bazı arkadaşları takılıp: "Sen ne tilkisin Hamdi, karda yürür de izini belli etmezsin!" dedikçe, kendi kendine "Keşki öyle olsaydım!" der ve dalavere yapamadığına için için yanardı.*** (S. Ayverdi 1940 s. 84). × ***Bilir ̯misiniz ki dişi bir sivrisinek haftada tam dört yüz yumurta yapar. Her yumurtadan bir sivrisinek çıkacağına ve onların da bu kadar yumurtlıyacağına göre, var hesaplayın üst tarafını!*** (Reşat Enis 1944 s. 80). × ***Ben sana, beni kıskan da ağla, dedim mi? Ama, insan kocasına bu kadar kayıtsız olur mu? Kocası bir yanlışlık yaparsa, karısı ihtâr etmez mi?*** (M.Ş. Esendal 1958 II, 165). × ***Beşinci koğuşun uzun boylu hastası, bu oyun arasında fırsat buldukça Habeş kızın kolunu sıkıyor, karşı koğuşlardan kıvırcık saçlı, bacağından yaralı hasta da Hediye'yi köşeye sıkıştırmış kıskançlık yapıyordu.*** (M.Ş. Esendal 1985 s. 199). × ***Bu adam da dėr ki: aṛhadaşlar, ben köyde ̯hırsızlı̯h yapardım. İdara yapamadım başga melmeketlere gėdip ̯hırsızlı̯h yapacādım.*** (A. Caferoğlu 1945 s. 15). × ***Kaynağı yapan çırak şalamayı saca fazla yaklaştırınca bekin ucuna erimiş metal sıkıştı.*** (M. Kaçan 1991 s. 79). ***amma yaptın ha!*** 'öyle şey olur mu' anlamıyla şaşma, hayret bildirir': × ***– Boşamış... Hem de ṭalāḳ-ı ṣelāṣe ile!.. –Sebeb ne imiş? –İzinsiz çarşıya gitmiş!.. –Amma yapdıŋ ha!... -Bencesi de böyledir... Bu gün çarşıya gideceğini söylemeyen ḳadın yarın filan yere gideceğini de söylemez.*** (Aḥmed Rāsim 1340 s. 10). ***amour yap-*** 'âşıktaşlık etmek': × ***Ama, sen hālā benim için bir muammasın ve ben hiç tanımadığım bir adamla "amour" yapamam. Yaparım ama, işte öylesine. Halbuki, seninle öyle baştan savma yatmak istemem.*** (Y.K. Karaosmanoğlu 1938 s. 209-210). ***bir ... yap-*** '... etmek, gerçekleştirmek, sebep olmak': × ***Şimdi derhal Nafiaya git. Hallaçyan orada ise onunla bir mülâkat yap.*** (B.C. Morkaya 1934 s. 5). × ***Kızma. Biz de ona bir alay yaparız. Muhakkak benim paket te böyledir. Onu bir kaç pakete daha sarar, kendisine yollarız.*** (B.C. Morkaya 1934 s. 204). × ***Bu 'Aliye lehinde ḳuvvetli bir taḳdīrden ziyāde ḳadrini küçültecek bir te'sı̯r yapdı. Kendi keselerini ṣıyanet için 'Aliyeniŋ işvebāz ve***

aḫlaḳsız olmasını tercih edeceklerdi. (H.E. Adıvar 1926 s. 37). × ***Bir türlü yerinden kımıldayamadı. Sol bacağı hiç bir hareket yapmağa kadir değildi.*** (Y.K. Karaosmanoğlu 1932 s. 315). × ***Yusuf'a hiçbir şey açmamayı tercih etti. Deli oğlan gidip bir taşkınlık yapar, kendini tutamayıp bir vaka çıkarır, işi düzelmez bir hale sokardı.*** (Sabahattin Ali 1937k s. 65). × ***Serçeden korkan darı ekmez: İşitmedin mi? Ufak bir taşkınlık yapacak olursam beni uşaklarına kırbaçlatacağını söyledi. –Buna hiçbir zaman cesaret edemez... -Ya ederse? –O zaman ne olursa olur. "Serçeden korkan darı ekmez"*** (R. C. Ulunay 1941 s. 181). ***arzu yap-*** 'arz etmek': × ***Benum başima gėçeni arzu yapayim. Arḳadaşlar, efendiler, kimse dişari çıḳmiyecek.*** (A. Caferoğlu 1946 s. 197). ***rol yap-*** 'etki etmek, rol oynamak': × ***Gözdeler her zamanki gibi ikbalde, dostluk, aşinalık, akrabalık mühim mevkilerin inhisarı etrafında büyük rol yapıyor, maden imtiyazları, meclisi idare azalıkları gibi eski devirde damatlara, mahtum beylere nasip olan paralı ve rahat nimetler şimdi de gözdelere, dalkavuklara hısım, akrabaya kısmet oluyor.*** (B.C. Morkaya 1934 s. 76). AD. ***keşik yap-*** 'bir şeyi sırayla yapmak, nöbetleşmek': × ***Eliŋe ṣaġlı , abla ḳadın, yı̱ha! Keşik yaparı̱h, ben-de seni yurum.*** (Ebü–Bekir Ḥāzım 1326 s. 45). ***ne yapıp yapıp*** 'mutlaka bir yolunu bulmak, ne olursa olsun başarmak': × ***Çorbacılara kalsaydı, senin halin de ötekilere benzerdi ama, ben, hatırın için, ne yapıp yapıp, senin toprakları hep bitişiğinde tarlaları olanlara sattım. Yoksa Tahirin yüzüne bakamazdım. Hem yalnız Tahirin hatırı için yapmadım bunu doğrusu, ben de seni severim.*** (Z. Yamaç 1979 s. 149). ***sihir yap-*** 'büyü yapmak': × ***Tövbe estaġfirullāh, bizim gibi adamlar bile her gün beş vaḳit Cenāb-ı Ḥaḳḳa namāzlarımızda şerrinden ḳurtulmaḳ için du'ā etmesek içimizi ḳarmaḳarışıḳ yapar. Bu ḳadının şeyṭāndan gelen güzelliginden başḳa, öyle de siḥir yapmaḳta maḥāreti var ki..*** (H.E. Adıvar 1926 54). ***yapmadığını bırakma-*** 'çok kötülükte bulunmak': × ***Kandilzade, Ecmelin evine geldiği akşam, Suada bir yapmadığını bırakmamıştı ya.*** (S.M. Alus 1934 s. 297). ***yapmadığı yok*** 'her yolu deneme, her tür çabayı gösterme': × ***Kara kadını unutmak için yapmadığım yoktu. Tüysüz Haçiğin peşine takılarak en nadide, en cevahir kızları görmeğe gidiyordum.*** (S.M. Alus 1944 s. 71). ***yap- yakıştır-*** 'ne yapıp edip, bir şekilde başarmak' × ***Afroditi.., Afroditi... Afroditi... (Dinler) eyvahlar olsun, ses yok (Bir iki adım çıkar.) Arfoditi, (Dinler) eyvah! (Çıkar, dinler) a... çıt yok... (Dinler) görün mü mü aksi şeytanı.*** **Yap, yakıştır,** ***tamam iş kıvamına geldiği zaman.. hay mel'un şeytan.. hay... (Kapıyı açar) Afroditi... Yavrum... neredesin?*** (Musahipzade Celâl 1936ak s. 39). × ***"Ne lâzımsa bul buluştur", dedi Komiser. "Yap yakıştır, tez günde cereyan ver şu iki hücreye."*** (F. Erdinç 1969 s. 54).

yap- II 'inşa etmek' <ETk. ***yap-*** a.m. G. Clauson 1972 s. s. 870. × ***Oları ki biz ḳıravuz girü cānların verevüz / Ol ili ki biz yıḳavuz anı biz yapavuz.*** (Sulṭān Veled 1341 s. 20). × ***Gönŋül aç ġuṣṣalar ḳapusını yap / Ġamı yık ṣādi şehrin yirine yap.*** (Meḥmed 1965 [1398] no. 392). ×

Arasında iki ḳuş āşiyāne / Yapup olmışdı ol yirde nişāne. (a.e. no. 804). × ***Yapdı bir ulu ḳadırġa oldı şād / Ol gemiye vėrdi paşa ġāzī ad.*** (Enverī 1928 [1464] s. 20). × ***Bursada gendüye ʿimāret yapdı ve ʿimāret üzerine medrese yapdı.*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 51). × ***Bāyezīd ̯han Bursaya geldi, binā-yı ̯hayrāta meşġūl oldı, cāmiʿ yapdı. Muḳābilinde medrese ve şehir ucında bir ʿimāret ve yanında medrese ve bir tīmār̯hane ve zāviye-i Ebü İsḥāḳiye yapdı.*** (a.e. s. 58-59). × ***Bu bāb sulṭān Murād ̯han ġāzī Ergene köprüsini yapıcaḳ ne ṣüretle yapdı anı beyān ėder.*** (a.e. s. 104). × ***Suʾāl: Sulṭan Meḥmed ̯han ġāzī İstanbulda ne yapdı. Cevāb: Sekiz medrese orta yerinde bir ulu cāmiʿ ve cāmiʿüŋ muḳābelesinde bir ʿālī ʿimāret ve bir ḍarüş-şafakā be bu mdrese ardında her birinin birer tetimme yapdı.*** (a.e. s. 134). × ***Bāyezīd ̯han ̯haṣılatı: Ol ḏaḥı atası ve dedesi yapduġı ʿimāretlerden ḏaḥı ziyāde yapdurdı ce cāmiʿler ve mescdileri ḏaḥı ziyādesiyle yapdurdı ve darüş-şifā ḏaḥı yapdurdı ve bir zāviye Ebü İsḥāḳ yapdurdı anlardan ziyāde.*** (a.e. s. 193). × ***Şu yolında ev yapmaġıl ey hümām / Ki hīç olmaz uşbu ʿādet tamām.*** (Ferheng–nāme-i Saʿdī 1340–42 [1073] s. 55).

yap- III ’kapamak, kapatmak, örtmek’ B. Atalay 1986 IV, 744, H. Vámbéry 1901 s. 178, TS 4300, Karaçay: ***cap-*** ’zudecken, bedecken’ W. Pröhle, 1909 s, 146. <ETk. ***yap-*** a.m. G. Clauson 1972 s. s. 870. × ***Hemīn ki ̯han vardı, kāfirler şehrüŋ ḳapusını yapdı, cenge başladı. ̯Han ḏaḥı yaġma dėdi.*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 59). × ***Bāyezīd ̯han vardı ḳonyanuŋ üzerine ḳondı. Şehrüŋ ḳapularını yapdılar, ̯harman vaḳtiydi.*** (a.e. s. 64). × ***Ṭurmadın aḳınlar ėder oldı, gāhgāh İstanbula ḏaḥı segirdürdi ḳapusın ḏaḥı yapdurdı geldi Silivriye düşdi.*** (a.e. s. 74). × ***Elḥāṣıl ol arada hemān buyurup ḥişārı yapdurdı. Tamām oldı, Aḳçaylu oġlı Meḥmed begi gönderdi kim tīz İstabuluŋ var ḳapusın yapdur dėyü buyurdı.*** (a.e. s. 131). × ***̯Huvendigār ḏaḥı ḳastamonuya geldi, andan Sinaba yüridi gelüp Sinabuŋ ḳapusın yapdurdı, ammā ḳapu ̯halḳıyla ̯huvendigār bir güç ḳondı.*** (a.e. s. 149). × ***Rızkın kapısını üzerine yapma ve kendüzünü gücün yettiği miktarınca hoşça tut.*** (Mercümek Aḥmed 1966 [15. yy.] s. 136). × ***Ey gözüm revzenüŋ yapma kim ol meh bu gice / Göŋül uġurlıgına gelse gerek revzenüŋe.*** (ʿAmrī 1979 [17. yy.] s. 145). × ***Aḥşamdan sonra kapunı yap.*** (V. İzbudak 1936 no. 83). × ***Göŋül aç ġuṣṣalar ḳapusını yap / Ġamı yık ṣādi şehrin yirine yap.*** (Meḥmed 1965 [1398] no. 774). × ***Demürlü ḳapusın yapdı çu girdi / Çu anuŋ gibi ḳatı güni girdi.*** (Fāḫrī 1974 [1367] no. 1206).

yap- IV ’çocuk doğurmak’ × ***-Kuçük ḳız ḳardaşlari-da: peni al ṭemiş. Pen sana pir ḳızlan pir oğlan yaparım tėmiş. -Pekī, seni alırım. Almiş o ḳızi, ėvine gedirmiş; kendi asgerin üzerine kitmiş. Ḳadın kebe olmiş. Ḳadın uşaḳ yapduğu zaman, pi çazi ḳari ebeluğa kelmiş; iki tāne köpeğ enugi sanduğa ḳomiş.*** (A. Caferoğlu 1946 s. 199).

yap- V (akuzatif ve datif ile) ’arasını bulmak’. × ***Naṣıl ḳızmam, bizimki de cān... dönüp bir baḳan olsa, hemān cāndan göŋül vereceğim...***

Gül gibi ḳız... Nesi var? Gel gelelim ṭāli'i yoḳ... –Çoḳ hoşuŋa gidiyorsa, saŋa yapalım. Ev barḳ ṣaḥibi de olursuŋ. (M. Yesari 1928 s. 61). × ***Yusuf büsbütün güldü: "Ne o yahu, Muazzez'i sana yapacağız işte... Başka çare var mı?" Ali bu sözdeki alayı, hatta belki de hakareti fark etmedi.*** (S. Ali 1937k s. 96).

yap- VI 'biriktirmek, tasarruf etmek' × ***Atinada idim, ṣoŋra İzmire geçdim. Üç beş ġuruş yapdım.*** (M. Yesari 1928 s. 206).

(Argo) **yap- VII** (erkek) 'cinsel ilişkide bulunmak, düzmek' H. Aktunç 1998 s. 305.

yapa b. ***yaba***.

yapağı/yapak 'yün, ilkbaharda kırkılan yıkanmamış koyun yünü; koyu saç, püskül' Meninski 1680 III, 5558, O. Blau 1868 s. 241, J.W. Redhouse 1890 s. 2178, H.Z. Koşay–İshak Refet 1932 I, 415, <ET <ETk. ***yapaku*** G. Clauson 1972 s. 874, ****yapa–*** 'örtmek' fiilinden isim yapan **-gu** genişlemesi, H.Eren 1999 s. 441.

yapak b. ***yapağı***.

yapalak I 'tüylü' ***<yapak*** 'yün' + ***kulak*** G. Clauson 1972 s. 875, 878, H. Eren 1999 s. 441. × ***Boz yapalak devlengice emek yemen irte gice / Anun işi göz sepekdür salup ördek alur degül.*** (A. Gölpınarlı 1943 s. 180).

yapalak II 'baykuş, kükümavdan küçük, iri bir tür baykuş türü, bubo maximus, kukumav'. J.W. Redhouse 1890 s. 2179, H.Z. Koşay-Orhan Aydın 1952 II, 140, TS 4294, DS 4175, G. Doerfer 1975 IV, no. 1774. <b. ***yapalak I***. × ***Alelitlak gagaları iğri, sert ve kıvrık tırnaklı kuşlar umumiyetle yırtıcılardır. Ve maişetlerini yalnız et ile temin eylerler, bunlar da iki kısımdır. Bir kısmı geceleri avlanır. Gözlerinin teşekkülü zıyaya da mütehamil olmadığından faaliyetlerini munhasıran geceye tahsis ederler. Bunların en küçüğüne "yapalak" daha büyüğüne "kukumav" daha büyüğüne "puhu" ve en büyüklerine de baykuş denir.*** (C. Avcı 1937 s. 292).

yapama- (instrumentalis ile) 'bir arada olamamak, sevgili olamamak' ***<yap-*** + olumsuz yeterlik eki ***–ama-***. × ***Ona işte böyle bahşişsiz bir lokantada rastladım. Sesinden tanımıştım. O da beni tanıdı mı, bilmem. Ama daha beni karşılayışından kendisiyle dünyada yapamayacağımı anlamıştım. Tabii bunu sezdirmedim.*** (K. Şipal 1962 s. 67). 'duramamak, mutlaka yapmak': × ***Gizli kapaklısı yok, işreti seven, akşamcı bir adamım; vakti kerahet gelince çakmadan yapamam.*** (S.M. Alus 1944 s. 85). ***–siz yapama-*** '... olmadan duramamak, desteğine ihtiyacı olmak': × ***Ha, o var; yalnız yün kuşaksız yapamam.*** (S.M. Alus 1944 s. 15). × ***Ölçüyorum, biçiyorum, onsuz yapamayacağım.*** (a.e. s. 90). × ***Kömürsüz durulmuyor***. (K. Bilbaşar 1944 s. 25). × ***Ama ben efendimsiz yapamam!*** (N. Cumalı 1969 s. 207). × ***Bir parmak rakıya yarım bardak suyu doldura doldura, çabuk bitmesin diye yudum yudum içerken bir de bakmışım ki tabakamda sigaram kalmamış... Tütünsüz edemem; evde nargile içmek te âdetim değil.*** (S.M. Alus 1944 s. 86). krş. ***-siz edeme-***

yapas/yapaz ‘yatık, yaslı; biçimsiz’ DS 4176. × ***Dizi dizi yıkık çeşmenin arkasında kıvrılıp kaybolan dağ yolundan, odun yüklü bücür eşeklerin ardları sıra belirirler, dört peşli kaba dokuma fıstanlarının içinde gizlenmiyen narin vucutlarını iki büklüm ederek taşıdıkları yüklerini kara kepekli furunların önlerine, yapas han avlularına, kerpiç duvarlı kapılarına yıkıp indirikten sonra çarşının küçük dükkânlarına dağılırlar ve ortalığı şamataya boğarlardı.*** (Antoloji: İzmir Hikayecileri 1943 s. 46). × ***Yükseldikçe zenginliğini değiştiren ve seyrine doyum olmaz güzelliğini artıran böyle bir yolculuğun sonunda onları, onların erkeklerini yapas bir kulübenin önünde bizleri beklerken gördük.*** (a.e. s. 47).

yapayalnız/yapa yalıŋız ‘iyice yalnız, kimsesiz’ Meninski 1680 III, 5550, J.W. Redhouse 1890 s. 2179. × ***Biri: —Lan yine bu ayı, dedi. Kavga başlamadan ayırdılar bizi. Sözleşmişler gibi, hemen hepsi aynı anda bırakıp gittiler. Yapayalnız kalmıştım.*** (N. Üstün 1968 s. 102).

yapa yapa b. ***yap yap***.

yapaz b. ***yapas***.

yapçe/yapçene/yapça ‘yavaş; yavaşça’ Meninski 1680 III, 5530, O. Blau 1868 s. 241, J.W. Redhouse 1890 s. 2178, J. Thury 1885 s. 70, H.Z. Koşay-Orhan Aydın 1952 II, 140, TS 4295, DS 4176. ××.

yapdur- I ‘yapmasına sebep olmak, eyletmek, ettirmek; inşa ettirmek’ J.W. Redhouse 1890 s. 2178, ***<yap- I, II*** fiilinin kausatif hâli. G. Clauson 1972 s. 872. × ***Rıbāṭlar, ḫāneḳāhlar, medreseler, mescidler yapdururdı. Maḳṣūdı ḥāṣıl olmadı.*** (Ferec 855/1451 v. 90b). × ***Oṛhan ġāzī gelüp İzniki feṭḥ ėtdi. Nevaba‘ile bir ulu cāmi‘ yapdurdı.*** (Oruc b. ‘Ādil 1343/1925 s. 16). × ***Daḫı oġlanları Yıldırım Bāyezīdi ve Ya‘ḳūb Çelebiyi dügün ėdüp sünnet ėtdi ve Bilecikde bir ‘ālī cum‘a yapdı ve Burusada daḫı bir cum‘a ve bir medrese yapdurdı.*** (a.e. s. 23). × ***Yıldırım ̆han Burusada oturdı bir cāmi‘ ve bir medrese ve bīmāṛ̆hāne yapdurdı.*** (a.e. s. 26). × ***Bir ulu ḳanṭara yapdurmış idi / Felekden örneğin kapdurmış idi.*** (Meḥmed 1965 [1398] no. 774). × ***Üsküdarda bir ‘imāret ve bir medrese yapdurdı ve āḫir ġayri vezīrlere ṣanduġı kendü başına geldi.*** (F. Giese 1929 [890/ 1485] s. 198). × ***Yıldan yıla vaḳti mu‘ayyende rüz-be-rüz artması sābıḳā ̆hulefā-yı ‘Abbāsīyeden Me’mün ̆Halīfe yapdurdıġı miḳyāsdan ma‘lüm olmışdur. Ḥaddi ẓātinde maẓharı nübüvvet u ‘ilmi ḥikmet olan İdrīs Peyġamber anı inşā ėtmişdür.*** (‘Ālī 1975 [1599] s. 97). × ***Ḳomşumuz işte bu terlikçi ḳızı / Ḳoçi yapdur[d]ı aŋa ol geŋezi***. (Enderūnī Fāżıl Beg 1286 s. 80). × ***Sevdā buġusimi yapdırdı bilmem; ehlimi mısmıllāsız cin dernegine başmışa, çarpılmışa dönderdi.*** (Ebūbekir Ḥāzım 1326y s. 238). × ***Saba gün-ortaya ġeder arvat ... düyü pilovu pişitdirif, çörek yapdırıf, çay ġoyduruf ...*** (A. Caferoğlu 1942 s. 6). × ***Biz varmadan pātṣaḥ doŋdurmadan bir havuz yapdırmış olacaḥ.*** (A. Caferoğlu 1948 s. 25).

(O) **yapdur- II** ‘kapattırmak’ ***<yap- III*** fiilinin kausatif (ettirgenlik) hâli. × ***Tekür Aḥmed paşaya geldi kim bu ḥiṣarı teslīm ėde. Bu tekürüŋ bir ̆ḥışmı varıdı, ol daḫı bu ḥiṣarda bile olurdı. Ḥiṣarı vermege rāżı***

olmadı. Ḥişāruŋ ḳapusın yapdurdı cenge başladı. (F. Giese 1929 [890/1485] s. 177). × ***Her ṭarafa aḳın ṣalardı, gendü bile varurdı. Gāh gāh Ḳonsṭanṭiniye öŋüne seġirdürdi, ḳapusın yapdurdı. Gelüp Silivriye düşdi.*** (Oruc b. ʻĀdil 1343/1925 s. 39).

yapı/yapu ʻgemilerin şekil ve biçimi; kereste, yapı malzemesiʼ O. Blau 1868 s. 241; L. Gürçay 1943 s. 411. <ETk. ***yapıġ*** ʻbuilding, edifice; coverdʼ G. Clauson 1972 s. 872. × ***Bu sırada kereste yüklü bir motor yanaştı. Yapı önden demiri attıktan sonra iki tayfa kıçtan birinci çimayı bağladılar. Yapının kıçındaki ikinci çimayı da geçiriyorlardı. Fakat birincisi bağlı olduğu için o kadar da acele etmiyorlardı.*** (Y. Ahıskalı 1944 s. 63).

yapıcı/yapucı ʻinşaat ustası, duvarcıʼ H. Vámbéry 1901 s. 178, TS 4303, DS 4176. ***<yap-*** + ***-ıcı*** ekleri b. ***alıcı*** ⊡. × ***Pādişah pekī dėdi. Yapıcılara, daşcılara emṙėtti: Benim gonağmıŋ garşısına bir gonaḥ yapmalısınız, benimkinden fazla olmalı dėdi.*** (A. Caferoğlu 1945 s. 214).

yapıh- Az. ʼesenekliğini, yumuşaklığını yitirerek yapışkan gbi olmak, sıkışmış gibi olmakʼ ADİL 2006 IV, 528. × ***Vahidovun ġara saçları bir-biṛinä ġarışmış, onun sarımtıl saġġalı ġıvrılıb ağbāniz sifātində yapıḥmış, ġısa bığları yana doğru uzanmışdı.*** (Süleyman Rähimov II, 262).

yapık/yapuk ʻyemeni; başörtüsü; at örtüsü, atı yağmurdan korumaya yarayan örtü; eyerde üzerine oturulacak, beşikte içine yatılacak yerʼ Meninski 1680 III, 5531, H.Z. Koşay 1832 s. 416, TS 4304, DS 4176, 4180. <ETk. ***yap-*** fiilinden ***-ık*** genişlemesi, G. Clauson 1972 s. 873. × ***Bir ḏaḥı Mışruŋ evvelki ekābirindeki himmet-i ʻulyādur ki zamān-i ṣabıḳda ki Mışra geldüm her kimüŋ ki žiyāfetine gitdüm soŋunda raḫtı ve yapuġı ve altun üzengisi ve dikme ʻabāyīsi mükemmel baḫşiş atına binüb ʻavdet itdüm***. (ʻĀlī 1975 [1599] s. 155] s. 105). × ***Bohçalar hazırladı. Yanına hatırı sayılır iki yaşlı kadın alıp dağ köyündeki yeni bacılığına dünürcü oldu. Zekiye'ye "yapık, yüzük" koydu. Zekiye daha Akçalı'ya el öpmeye gelmeden, onun toka gibi iri gözlü, epil epil yüzlü, serpme benli, eline çabuk bir kız olduğunu tüm köy duydu.*** (L. Tekin 1984 s. 33).

yapı kapı ʻbinalar, ev barkʼ × ***Şimdi bütün Çubuk ovasında, Aydos dağlarında, Kalaycık, Şabanözü yanlarında hep bizim köy konuşuluyor. Ağaçlar böyle süyüverince, ortaya bu kadar yapı kapı çıkıverince, bu danalar tosunlar geliverince, köyümüzün ünü böyüdü.*** (F. Baykurt 1967a s. 153).

yapıl- I ʻyapma işine konu olmak ?ʼ ***<yap-*** ʻkılmak, etmekʼ fiilinin passivum'u. × ***Dürüş yoḳsulı saḳla vü apıla / Ki dervīşile pāẕişāh yapıla.*** (Ferheng–nāmẹ-i Saʻdī 1340–42 [1073] s. 7 no. 82).

yapıl- II ʻkapanmak, kapatılmakʼ F. Argenti 2001 [1533] s. 288. J.W. Redhouse 1890 s. 2179, TS 4296. ***<yap-*** ʻkapamakʼ fiilinin passivum hâli, G. Clauson 1972 s. 877. × ***Geldi ki hacetin bitire. Gördü ki terzinin dükkânı yapılmış. Komşusundan sordu ki terzi kanda gitmiştir. Komşusu ayıttı: Terzi dahi bardağa girdi. Yani*** ölü ***geçtiğince bardağa bir taş bırakırdı.*** (Mercümek Aḥmed 1966 [15. yy.] s. 77). × ***Ağaç***

kapu yapıldıysa altun kapı açıldı. 'Allah bir kapıyı kaparsa bin kapıyı açar' (V. İzbudak 1936a no. 379).

yapın 'bir baş örtüsü türü' × ***Kız tarafına gitmiş Yenge bunlar kahve içesiye kadar gelin olacak kıza her cins ve nevi yazma ile (yazma, yemeni, yapın) yüksek bir baş bağlarlar.*** (H.Z. Koşay 1944 s. 255).

yapın- I 'edinmek; elde etmek, almak, kapamak; ele geçirmek, kendisi için yapmak; giyinmek, kapatılmak, örtünmek; silaha davranmak' B. Atalay 1986 IV, 745, Meninski 1680 III, 5532, H.Z. Koşay 1832 s. 416, TS 4298, DS 4178, E. Kömürciyan 1981 s. 193; R. Dankoff 2004 s. 278. <ETk. ***yapın-, yap-*** + fiillin reflexivumu, G. Clauson 1972 s. 878. × ***Çünki paşa çekdi ḳılıç depinür / Ėrişür küffāra ḳalḳan yapınur.*** (Enverī 1928 [1464] s. 19). × ***Bürime ḍonlu yėg atlar binürler / Ḳılıç elde vü ḳalḳan yapınurlar.*** (Şeyḫoġlı Muṣṭafā 1979 [1540] no. 5602). × ***Başdan ayaġa demür gėymiş fireŋk / Cümle ḳalḳan yapınup eylerdi ceng*** (a.e. s. 64). × ***Ḥavāle ḳıldı Mehlā gürzin aŋa / Bu ḳalḳanın yapındı*** çevre ***yaŋa***. (Meḥmed 1965 [1398] no. 7435). × ***Nola, sultanım, deyü yapındım, / Hamlaye yahu gel berü etdım. / Eyub Sultane oldem yanaşdım, / İsgelesıne çıkdıler harbi.*** (E. Kömürciyan 1981 s. 113). × ***Bir mecidiye daha ver de barim, ben de kendime bir basma yapınayım!*** (E.E. Talu 1935 s. 11).

yapın- II 'alışmak; hazırlanmak; beslenmek, kendine gelmek' Meninski 1680 III, 5532, J.W. Redhouse 1890 s. 2179, DS 417. × ***Bir keresinde Sarı Dede'nin bağ yokuşunda Kaz Ali'yi kovalamış pepeme bir candarma, tutunca da iki tokat atmış ve "Sarı Dede'nin yokuşunda yapınırsın Kaz Kuyruk!" demiş. Kaz kuyruk hala yaşar, hala yapınır, adı da Kaz Kuyruk kaldı o gündür...*** (M. Makal 1968 s. 96). × ***Öyle, ama ilk hamlede rüsuh, metanet göstermeli ki sonra mahcubiyetinizden istifade eder, cundanıza biner; artık sizi çocuk gibi alışır, yeder. Hele bakınız, yapınıp talim ediniz. Cüret, cesaret, haydi bakalım, ne derse gayretle cevabını dikmiye.*** (Aḥmed Vefīḳ Paşa 1933db s. 24). × ***Yangın başlayalı çok olmamış. Çamlar çatırdayarak devrilirken, adamın biri de yangını genişletmek için çabalıyor bir yanda. Hiç ummazken, dağbaşında birkaç yolcunun görünüvermesi hoşuna gitmedi adamın. Yapınıp kaçmaya yeltendi. Saim Bey çifteyi, çevirince kaçamadı; yanımıza geldi. Kimliğini saptadık.*** (M. Makal 1957k s. 42).

yapınca 'bir çeşit ateşli silah' B. Seyidoğlu 1975 s. 442. × ***Elçi hemen Hasan Bey'e taraf gelir gelmez hemen Hasan Bey yapıncayı atdi. Elçinin elini ayağını bağladi, götürdü o yanda bir dere var, derenin içerisine bırahdı.*** (B. Seyidoğlu 1975 s. 339). × ***Köroğluynan Ayvaz Hasan Bey'e yahın gelende Hasan bey hemen yapıncayı atdı, atın üzerine hopladı.*** (a.e. s. 339).

yapıncak 'seyrek taneli, ufak, kırmızı benekli bir üzüm, kınalı yapıncak, Marmara'da bir köy ve o köyün özümü' J.W. Redhouse 1890 s. 2179. × ***Çavuş, yapıncak, misket, nurunigâr, müşküle üzümlerinden yevmiye elli küfe.*** (Musahipzade Celal 1936pp s. 36). ***yapıncak çili /yapıncak çillisi*** 'küçük kırmızı benekli çil ?': × ***Tam karşımda iki kız var. Ama ne***

kızlar... Seslerini, gülüşlerini duyuyorum. Biri açık kumral üstüne, öbürünün yapıncak çillisi toz pembe bir teni var. Canlı, diri kızlar. (Aziz Nesin 1961y s. 25). × ***En çok soran, yüzü yapıncak çili güzel bir kadındı. Erkeksi sesi, körpe salatalığın kırılışındaki çatırdıya benzediği için, içimden kadının sesini çıtır çıtır yeme isteği geçiyordu.*** (Aziz Nesin 1962 s. 16). × ***Erkeksi sesli, yapıncak çilli kadın elindeki viski bardağını bakır sininin üstüne koyup yanıma oturdu.*** (a.e. s. 17). × ***Narlı Pınar'ın dere yatağı boyunca akıp giden ince suyunun yöresinde; yoncalar, yapıncaklar, sazlar, iri yapraklı ısırganotları gögermişti.*** (Ş. Ünlü 1986 s. 57).

yapındır- 'işi olur duruma getirmek; bir işi kendi eliyle, özenle yapmak, bulmak, halletmek' DS 4178. ***<yapın-*** fiilinin kausatif hâli. × ***"Biz çalışmıyoruz," dedim. "Boşuz. Bir de arkadaşım var: Hulûsi. İncir'deydik ama, mevsim bitti. İşsiz kaldık..." "Pekiy, n'olacak işsiz?" "Bilmem ki. Bir şeyler yapındıracağız elbet..." "Allah büyük," dedi göğüs geçirerek. "Bir kapıyı kaparsa, ne derler, öbürünü açarmış..."*** (Tarık Dursun K. 1957r s. 11). × ***Öbür cepleri fındık, fıstık dolu. Ben de daha başka şeyler yapındırdım. Oturup karşılıklı içmeye başladık.*** (a.e. s. 67). × ***Eee? Allahın bildiğini kuldan saklayacak değilim küçükten küçükten yapındırmasam, yolumu bulmasam aç kalır çocuklar. Yooo, çocuklarımı aç bırakmam... Bırakamam... Gerekirse, onları doyurmak için yol keserim, hırsızlık ederim, adam boğazlarım...*** (Aziz Nesin 1968 s. 231). × ***-Çalışırım emme araç gereç olacak. Böyle bomboş olmaz ki. -Dur bakalım düşünürüz. Yapındırırız bir şeyler. Buna memnun oldum. Akıllılık etmişsin.*** (T. Apaydın 2000 s. 103). × ***Köyün önüne biraz sebze mebze de ekelim... Anamla Hacer yapındırır o işleri. Biraz nohut fasulye... Ee köylülük, çalışmadan olmaz.*** (a.e. s. 111).

yapınış/yapış 'kırıtma, eda, bed şive' Aḥmed Vefīḳ Paşa 1927 s. 35. ***<yapın-*** fiilden isim yapan ***–ış***. × ***Zevkini icra eylemek için her yola sapar; onlara mahsus olan hünerler ise, göz açıklığı, el çabukluğu, söz mevki'inde şaklatmak, türlü yapınış, şerden sakınış göstermekle, ahmakları aldatmak; hatta fuhşu, iffet nakşı altında gizlerler.*** (Feraizci–zâde Mehmed Şâkir 1979 s. 26). × ***Sizinꝫ yapınışlarınꝫız ile berāber baŋa söyledikleri gerçek olduġunu kendi ṭavrınꝫızdan da aŋladım, benim niḳaḥımda olduğunuzu hīç ṣymıyorsuŋuz, görüyorum***. (Aḥmed Vefīḳ Paşa 1927 s. 35). × ***Hastanın şifa bulmasında onların ne methali var. San'atleri bütün hilebazlık, yapınış...*** (Aḥmed Vefīḳ Paşa 1933dc s. 45). × ***MARİNET – Ben mi? Ben ne bilirim ki... sen bilirsin. –GORİNE –Yok. İşte sen bilirsin. Sen söyle. –MARİNET – Ben bir şey diyemem. –GORİNE -Adam, iyisi bu yapınışlardan geçelim. Doğruya gelsek iyi olur. Ver elini, bak ben geçtim.*** (Aḥmed Vefīḳ Paşa 1933ia s. 83). × ***Saçlarını uzatır, yüzünü pudralar, dudaklarını boyar, tırnaklarını kadın tırnakları gibi uzatır, kırmızı cila sürer, ipek mendil, ipek gömlek kullanır, en ince kokular sürünür, konuşması, yapışları kadın konuşmasına, kadın yapışlarına benzer***. (M.Ş. Esendal 1957 s. 133).

yapısı 'üretilmiş' ***avrupa yapısı*** 'Avrupa'da üretilmiş': × ***Çanta deyip geçme, Çanta avcılıkta en mühim şeydir. Avrupa yapısı, delikli küçük***

sepetleri geç öteye. Bizler için en muvafığı kıptilerin yaptığı sepetlerdir. (S.M. Alus 1944 s. 142).

yapış b. ***yapınış***.

yapış- 'dokunduğu şeyden ayrılmamak, tutmak, sıkıca tutmak, kavramak; halatı kuvvetli tutup çekmek; (kumarcı terimi) oyun teklif etmek' B. Atalay 1986 IV, 745, J.W. Redhouse 1890 s. 2179, L. Gürçay 1943 s. 509, H. Kodaman 1944 s. 161. <ETk. ***yapış-*** a.m. G. Clauson 1972 s. 880. × ***Ol mefred bu sözi işidicek Faẕluŋ üstinden durdı, saçına yapışdı, keşān keşān iletdi, bir vīrāne eve bıraḳdı. Ḳapuyı üstüne bağladı vu gitdi.*** (Ferec 855/1451 v. 11b). x ***Sene 982 saferinde hikmet-i ilâhî ile Matbah-ı âmirde kebâb çevrilürken kazâ-i Rabbânî, tâbede yağ tutuşup, yukarı kuruma ateş-i alev yapışur, hiç bir vechile söyündürmeğe mecâl ü imkân olmayup alev karşuda hidmetkârlar odalarına ulaşur, kilara ve helva-hâneye varur. Azîm ihrâk oldı.*** (Selânikî 1989 [1599] I, s. 90). Az. 'bir an bile ayrılmamak, yapışıp el çekmemek': × ***O, bätnindāki övlad düyününü açmaġ, ağır yükdän yapışmaġla bätnindäki düyünü dağıtmaġ mäġamına çatırdısa, analıġ hissi onun ġabağını käsir, aman vermirdi.*** (Süleyman Rähimov 2005 II, 47).

yapışak 'yapış yapış, yapışkan' TS 4299, DS 4178. <***yapış*** + fiilden isim ve sıfat yapan -***ak*** eki. × ***KADIN: Verme Allah aşkına. Şimdi her tarafı yapışak edecek. ANNE I: Etsin ayol. Etsin varsın. Siliveririm ne olacak.*** (A. Ağaoğlu 1964 s. 23). × ***ANNE I: Al bakalım, al. Yavaş. Bir tane al ama ... Kızım, bir tane al dedim. Onu ye, ondan sonra. Allahım, şimdi her yeri yapışak edecek.*** (a.e. s. 24).

yapışgan b. ***yapışkan otu***.

yapışkal 'yapışkan, birinin peşini bırakmayan ?' × ***Bu infi'āl ile ẕihnimde bir ḳaç ḳāfiye parladı. Bu kesīf ṭılaya / Yapışḳal belā / Ẓann etmem ki Loḳmān / Bal ḳoysun bir baṭmān.*** (H.R. Gürpınar 1340c s. 109).

yapışkan otu/yapışkan ot/yapışgan 'kökü kırmızı boya otu, duvar çatlaklarında yetişen bir ot türü, ökse otu; bir çeşit ısırgan otu; 2 metreye kadar çıkabilen, kırmızı renkli küçük yuvarlak meyveleri olan bir ağaç' O. Blau 1868 s. 242, J.W. Redhouse 1890 s. 2178, H.Z. Koşay 1832 s. 416. 'St. Peterkraut' Meninski 1680 III, 5531, DS 4148.

yapıştır- 'mec. vurmak, sertçe vurmak, vurmak; bir sözü çabucak söylemek' Redhouse 1890 s. 2178. <***yapış-*** fiilinin kausatif hâli. × ***Kızdan su istemişsiniz. Verirken tokatı yapıştırmışsınız. Sular üstünüze başınıza dökülmüş.*** (H.R. Gürpınar 1927n s. 131). × ***"Vay şaḳallı orospu seni! Bizi ġāfil avladıŋ. Muştayı böyle inerler" muḳābelesiyle ḥerīfiŋ ağzı ortasına ḍoğru bir yapışdırır.*** (H.R. Gürpınar 1939 s. 147–148). × ***Bir daha oralarda görünür ise dayakla öldüreceği tehdidiyle belinin ortasında bir tekme yapışdırarak kapı kapı dışarıya âzâdladı.*** (a.e. s. 567). × ***Kadın sözünü bitirmeden Hacı Ethem birden kolunu yakaladı, kıvırdı ve bağırarak iki büklüm olan kadına şiddetli bir tokat yapıştırdı.*** (Sabahattin Ali 1937k s. 54–55). × ***Katıksız bir Rum olup çıkmıştık ya, yerle beraber temennahla "Efharistopoli***

pasam!"ı yapıştırıp iskemlemi masanın önüne çektim. (S.M. Alus 1944 s. 128). × ***"Bu fukara demin harman yerinde ağanın önüne çıkmış da, senin geldiğini diyecek olmuş." —"Ee?" —"Esi, o da kamçıyı yapıştırıvermiş yüzüne!"*** (F. Erdinç 1958 s. 95). × ***-"Sus bakayım!" dedi. İki tane daha yapıştırıp dışarıya çıkardı.*** (F. Baykurt 1971t s. 28). (Argo) 'esrarlı sigara sarmak için sigara kâğıtlarını birbirine eklemek'. H. Aktunç 1998 s. 305.

yapıştırma 'gelinlerin yüzlerine yapıştırılarak yapılan süs' ***<yapıştır-*** + fiilden isim yapan ***–ma*** eki. × ***Başındaki tacı, ağırlıktan arkaslara sarkıyor, kafasını büsbütün kıstıyor. Ablak suratında, yapıştırmalar ben gibi kalmış...*** (S.M. Alus 1933p s. 84). × ***Kız gelin olduğu gün entarı giyer, iskemleye oturur, yüzünün gözleri, ağzı ve burnu delikleri hariç kalmak üzere diğer kısmına göz kapaklarına varıncaya kadar yapıştırma yapıştırırlar; yüzlerine yaldız sair yerlerine allı, yeşilli puldan süs yaparlar.*** (H.Z. Koşay 1944 s. 247).

yapış yapış 'yapışkan bir şey bulaşmış; yapışmış; yapışıyor gibi, bırakmayan' × ***Hafîf ḳıvrıḳ, uzun boyunuzları, terden, ṣalyadan yapış yapış, faḳat vücüduŋ ḥarāretinden hîç bir zamān buz ṭutmayan ṣaḳalı havāda, öŋ ayaḳlarını ḳaldırараḳ; güneşi ateşleyen, şimşeği yaḳan, çığları ṭoplayan rüzgārları ḳudurtan, enginleri çoşduran ezelî ḳuvvetiŋ müstesnā şiddetiyle ileriye atılan ḳızgın bir teke hayāli görünüyor.*** (M. Yesari 1928 s. 11). × ***Bir kenarda ikiye kıvrılmış bir çift keçe duruyordu. Muazzez onları çekip altına aldı. Ağır ve keskin bir koku neşreden bu keçeler terli zamanlarında hayvanların sırtına konurdu. Muazzez elbisesinin ve ellerinin yapış yapış olduğunu farketti.*** (Sabahattin Ali 1937k s. 170). × ***Yarın sabah yine her sabahki gibi ağzın küflü, yapış yapış, bezgin uyandıracağız seni.*** (S.F. Abasıyanık 1950m s. 59). × ***Bir de taşıtlar geçerdi arada yoldan. Bir yapış yapış yalnızlığa belenir, oyulur giderdim kendi içime doğru.*** (M. Başaran 1964 s. 81). × ***Yırtık ve yıkanmamış entari giyer çocuklar; kızların saçları yanaklarında yapış yapış.*** (Ç. Altan 1975 s. 45). ***yapış yapış ol-*** 'yapışkan olmak' × ***Saçlarımın briyantini bozuldu. Feci bir halde, yapış yapış oldu.*** (M. Yesari 1932 s. 206).

yap- ko- 'yaşamak, görüp geçirmek' × ***Karısına demiş ki cambaz: -Karı, karı! aç kapıyı! demiş. Karı çıkmış gelmiş. -Oooo! hoş geldin adam, demiş. Ne yaptın kodun? derken cambaz anlatmış. —İşte karı, buradan gittim, koyun çobanına rastgeldim, koyun aldım.*** (M. Tuğrul 1969 s. 221).

yapma 'tezek' H.Z. Koşay 1832 s. 416, DS 4148. ***<yap-*** + fiilden sıfat/isim yapan ***-ma*** eki. × ***Açlıḫdan ẓıbarır, cıblaḫlıḫdan geberir; yapma (tezek) yoġurmayan, kerme tepmeyen ayaḳ ḳışın ḳarlar ḳapıyı ḳapadıp igne yurdusı ḳadar göççük bir delikden deve gibi boyraz ṣoḫulurken ocaḳ başında ataşdan yaŋa uzatılıp yatılamaz.*** (Ebū–Bekir Ḥāzım 1326y s. 224).

yapma bebek 'oyuncak bebek' ***yapma bebek gibi*** 'süslü, bakımlı, çekici': × ***Laḳırdımı şaşırıyorum... Bu üç genç ḳarı.... Hepsi böyle birer***

yapma bebek gibi bir süsle bir edā ile oṭomobiliŋ içine ḳuruldular. Arabacı yan ṭarafına el etti, bir şeyler yapdı. (H.R. Gürpınar 1335 s. 25).

yapmacık 'yapay, gerçek olmayan' <***yapma*** + küçültme eki ***-cık***. × ***Tayfurun boynu bükük duruşu, yaslı mendili koklayışı "Çeşmi mahmur"unu üstüste çalışı yapmacık...*** (S.M. Alus 1933p s. 96). × ***Göksuda, iki yudumcuk konyakla kendinden geçişi yapmacık değil miymiş?... Şimdi sıvırya rakı deviriyor, hem de susuz, mezesiz.*** (S.M. Alus 1944 s. 64). × ***Duhter bacının teessürünün candan geldiğine şüphe yoktu. Fakat Fitnat hanımınki tamamen yapmacıktı.*** (R.C. Ulunay 1941 s. 241). × ***ZİBA -(Mırıldanarak) ıh, artık yapmacık.. Akifime nikâh olacak derdemez sevincinden bayıldı.*** (Musahipzade Celal 1936mh s. 39).

yaponca 'yağmurluk, Regenmantel' Meninski 1680 III, 5532. ××

yaprak I 'ağaç yaprağı, sayfa' J.W. Redhouse 1890 s. 2178. <ETk. ***yapurgak*** a.m. G. Clauson 1972 s. 879. × ***Yapraḳlardan esdi bād-ı seḥer lāle-zārda / Ḳodı aşaġa yelkenini berg-i yāsemīn.*** (Nev'ī 1977 s. 451). ***o yaprağı çevir-*** 'o bahsi geçmek, o konudan söz etmemek': × ***SELİME -- Ey, ne varmış? Ne diyecekmişsin sanki? İVAZ -Ey, bes. O yaprağı çevirelim. Bildiğimizi biliriz. Yeter artık.*** (Aḥmed Vefīḳ Paşa 1933ta s. 29). × ***Hani bazı evhamlı kimseler vardır. Hastalık yahut ölüm lakırdısı açıldı mı "Aman, şimdi sırası değil, çevir o yaprakları!" diye lafı kapatırlar.*** (S.M. Alus 1934 s. 136). ***o yaprakları kapa-*** 'o konulardan söz etmemek': × ***-Etme be nurum, vazgeç Allasen kapat o yaprakları. Zira şimdi keyfim hiç mütenehni değil...*** (S.M. Alus 1944 s. 7). ***yaprak cigarası*** 'yaprak tütünle sarılarak yapılan kalın sigara': × ***Bugün, bej rengi siviller giymiş, ağzına da bir yaprak cigarası almış.*** (S.M. Alus 1933p s. 184). ***yaprak dökümü*** 'değer verilen insanların azalması': × ***'Ali, dedi.. Borcum çoġalmış. Faḳat havālar böyle ėyi gidip de buradan tabut geçmezse ġalibā aclıḳdan birer birer hep ölecegiz... ṭaş ḳızġınlıġı bir, yapraḳ dökümü iki, kānünlarla mart üç... işte mortocularıŋ yüzünü güldüren üç mevsim.*** (H.R. Gürpınar 1335h. s. 15). ***yaprak oynatan*** 'esinti, hafif rüzgar': × ***Ve öyle çok gece ortalarında değil, saat yirmi sularında, yaprak oynatanın esmeğe başladığı sularda, ben, annem ve ablamla Hayrettin iskelesine gezmeğe çıkmışızdır.*** (L. Erbil 1968 s. 76). (Argo) 'kokain' H. Aktunç 1998 s. 305.

yaprak II 'bıçak ağzı ?' × ***Ẓaḥmumuŋ aġzı ḳatı yapraḳdur / İşi derd-i derünum açmaḳdur.*** (Ẕātī 1967 [16. yy.'ın ilk yarısı] I, 397).

yaprak III 'yelken bezi, 18 pustan 2 kademe genişliğindeki yelken bezi' Kahane–Tietze 1958 no. 348; M.Z. Pakalın 1972 III, s. 605, ***yaprak*** kelimesi bu anlamı kazanması hakkında b. Kahane–Tietze 1958 no. 348. × ***Gökden ṣā'iḳa mı indi ne güne aḥvāl oldı dėdükde ˘haber aldum ki bād-bān-ı ˘hişār buraya yapraḳdan gelmiş, ˘hattā keştinüŋ diregin yıḳub hebā ḳılmış***. ('Āli 1956 s. 237). × ***Bahr-ı 'işḳa düşeli oldı muḥālif çenber / Ḳorḳum oldur ki gele bād-ı belā yapraḳdan.*** (A. Tietze 1951 s. 115). × ***'Āşıkuŋ himmeti a'lā vü bülend, ey zāhid /***

ʿIşḳ körfüzleri heb ḍoldı levend, ey zāhid / Gelse yapraḳdan olursın alavand, ey zāhid / Bahr-i ʿışḳ içre olan ʿāşıḳa pend, ez ẓāhid / Ḳaradan ālet oŋarmak gibi-dür gėŋ yaḳadan. (A. Tietze 1951 s. 124).

yaprucak '??' × ***Yavaş ola, tezce olmıya ve saç yaprucak (?) ola ve saru ola. Çünkü bu dediğim nişanları oldu, ol aşçılığa ve ferraşlığa yaradı.*** (Mercümek Aḥmed 1966 [15. yy.] s. 148).

yapsatçı 'inşaat yapıp satan' <***yap*** + ***sat*** fiillerinin emir biçimleri isim kökü gibi alınarak meslek adı yapan ***-çı*** eki eklenmiştir. × ***Semra Hanım, şişman, uyanık bir mahalle dilberi. Mahmut, bir yapsatçı, bir emlak komisyoncusu. Şevki, vurdumduymaz bir iş adamı.*** (T. Uyar 1986 s. 62).

yapu b. ***yapı***.

yapucı b. ***yapıcı***.

yapuk b. ***yapık***.

yapyabancı 'iyice yabancı' <kuvvetlendirici sıfat takısı (réduplication + tezat ünsüzü) + ***yabancı***, b. ***apak*** ⊡. × ***En baş AĞULU KÖPEKLER'i yapyabancı bi kraldan edinmişti, yüz binlerce paradan başka,*** çok ***sevdiği karısı ve kızı ve oğlu köpekleri de birer geceliğine vermişti o krala. ... Bunlar demekti ki yapyabancı kral bu ülkeye adalet getirici ve yönetici köpeklerden başka baharat da vermişti.*** (L. Erbil 1961 s. 59). × ***Dün ben burda otururken birdenbire biri, yapyabancı bir adam eğilmiş penceremden bana bakıyordu.*** (S. Burak 1982 s. 60).

yapyakıcı 'iyice yakan, çok yakan' <kuvvetlendirici sıfat takısı (réduplication + tezat ünsüzü) + ***yakıcı***, b. ***apak*** ⊡. × ***Hemen yakalanırdı o tutuklu ve birdenbire saldıran köpekler evine; dişleri yapyakıcı saydam ağular çıkaran köpeklerin evine gönderilirdi.*** (L. Erbil 1961 s. 59).

yapyalın 'olanca, bütün' <kuvvetlendirici sıfat takısı (réduplication + tezat ünsüzü) + ***yalın***, b. ***apak*** ⊡. × ***Tâ uzaktan Fatmanımın çekilmiş parlak bir kılıç gibi yapyalın gövdesinin beyazlığını gördüm. Farkına varmadan ben de, o da büyümüştük.*** (Halikarnas Balıkçısı 1946 s. 73). × ***Adanın siniri tutmuştu. Ada, yapyalın sertliğiyle, sipsivri sokuculuğuyla, kapkanca tırmalayıcılığıyla Kocadağ'ı tekmeledi, tokatladı, tokatladı, tartakladı ve daldı.*** (Halikarnas Balıkçısı 1972 s. 76).

yapyanlış 'tamamen yanlış' kuvvetlendirici sıfat takısı (réduplication + tezat ünsüzü) + ***yanlış*** b. ***apak*** ⊡.× ***Mavi duman halkaları, burun deliklerinden, düğümlene düğümlene çıkıyorlar, bu da apayrı bir zevk, yapyanlış bir heyecan.*** (A. İlhan 1973 s. 82).

yap yap/yapa yapa 'yavaş yavaş, ağır ağır, usul usul, sessizce' Meninski 1680 III, 5530, H. Vámbéry 1901 s. 178, J. Thury 1885 s. 70, H.Z. Koşay 1832 s. 416, TS 4305, DS 4180, R. Dankoff 2004 s. 278. × ***Şunuŋ ḳarār bulduğı on ḍokuz gündür. Andan ṣoŋra, yab yab eksilmege baṣ-***

lar. Velī ḳudretince, ya'nī çoḳ ve eger on altı sā'at gider, altı sā'at gelür. Şular ḳarar üzerinde durmaz. (Pīrī Re'īs 1988 [932/1525] IV, 1416). × ***Üstād mi'mārlar ṭaşı yirine ḳoya, sözi yapa yapa söyleye.*** (M. Çavuşoğlu 1977 s. 153). × ***Yıḳma dil zevraḳce-i ṣahbā ile yap yap / Gökşuya gel ey çeşm-i ḳebūd 'ālem-i āb ėt.*** (Vāṣıf 'Oṣmān 1257 s. 97). × ***Geldi mevsim-i bahār aḥbāb ne dėrsiŋiz / Gitsek mi gülşene yap yap ne dėrsiŋiz.*** (a.e. s. 317). × ***Ḍokuzuncu vaṣiyet budur ki donanma giderken baştarda kürekcileri ḳartal ḳanadı ya'nī yab yab çeküb ayaḳ ayaḳ gideler.*** (Kātib Çelebī 1329 s. 159). × ***Germ olub bir ˇhöş emişirken senüŋle yab yab / Başa çıḳduŋ, ḍurmaduŋ peymāna, bozduŋ ṣoḥbeti.*** (Ḳınalı-zāde H.Ç. 1978 [1586] I, 394). × ***Bir ḳoyun ala gözlü ile yab yab egir / Şādī ġanemlerini dile bī-ḥisāb egir.*** (Ẕātī 1967 [16. yy.] I, 366). × ***Yüzümüz ateşi gayızla yanar; müştakı, huzurdan nice müddet dûreder, sonra âşık bizi yumuşatır, aşk lâkırdısı dinletmiye yap yap alıştırır.*** (Aḥmed Vefīḳ Paşa 1933dk s. 10).

yapyassı/yabyassı 'yamyassı, iyice ezilmiş' TS 4308. <kuvvetlendirici sıfat takısı (réduplication + tezat ünsüzü) + ***yassı***, b. ***apak*** ⊡. × ***Vücutlar, sırılsıklam, alınlar tuzlanıyor, gözler buharlı camlar arkasından pili bitmek üzere olan bir ampul gibi ha söndü ha sönecek. Yukarı aşağı inen sinirler ve damarlar yayvanlaşıyor. Çalışanlar hep yapyassı...*** (S.E. Ertem 1933 s. 35). × ***Kelle-i nā-tirāşidelerine göreˇhass uˇhāşāk ile ḍolmış devl ü nümāyān ve yāˇhöd cündīlerüŋ debbüşları żarbından ekserīyā debbüslarınuŋ depesi yabyası olduġına bürhān bir ġarīb ḳażiyedür.*** ('Ālī 1975 [1599] s. 116).

yar I 'uçurum, suyun yardığı yer' B. Atalay 1986 IV, 747, Meninski 1680 III s. 5535, J.W. Redhouse 1890 s. 2181, TS 4306. <ETk. ***yār*** a.m. G. Clauson 1972 s. 953, H.Z. Koşay–İshak Refet 1932 I, 416. × ***'Āḳıbet Süleymān şāh at tebdi Fırat ırmaġın geçmege, meger öŋi yarımış, atıla Fırata boğuldı.*** (Oruc b. 'Ādil 1343/1925 s. 6). × ***Bunu su şehirden hayli aşağıya kıyıya götürdü. Bir yılgına yapıştı, durdu, ille yar idi, yukarı çıkamadı. Ve hem ol araya âdem gelecek yer değildir. Sergerdan kalmış iken baktı, yarda bir delik gördü ki su oymuş idi.*** (Mercümek Aḥmed 1966 [15. yy.] s. 39). × ***Tam bu sırada kulübenin önünden geçmekte olan Fen müdürünün odacısı: —Ayık Nuh emmi ayık! dedi,*** **yarbaşına** ***geldik.*** (Orhan Kemal 1952m. s. 141). ***yardan atlat-*** 'kandırmak, zor bir işi yaptırmak': × ***Ben alacaġım dersi aldım. Mā'il beg gibi çoḳlarını yardan atlatdım. Faḳaṭ bunu cidden seviyorum.*** (H.R. Gürpınar 1316 s. 481). ***yar yık-*** 'uçurumu göçürmek, uçurumu yıkmak': × ***Egerçi ol zamāna dek feleküŋ adı yidi idi sekize çıḳmazdı ve kemāl-i rıf'atinden kimesne ḳulle-i sipihrüŋ üzerine yar yıḳmazdı.*** ('Āṣıḳ Çelebi 2018 [1568], s. 70). × ***Bī-çāre deŋizüŋ üstine ne yarlar yıḳar, deryā-dil olmaġın 'aynına almaz ve ḳulaḳ ṣalmaz.*** (a.e. s. 340). × ***Seyl itdi ġayrılar yolına yaşını diyü / Ẓulm ile gör ki yıḳdı benüm üstüme o yar.*** (Ẕātī 1967 [16. yy.'ın ilk yarısı] I, 188). ***yar yıkıl-*** 'yarın göçmesi, uçurumun çökmesi' × ***Yaralı ḳalbümi yıḳarsa ne ṭozlar ḳoparam / Yar yıḳılduġı gün ḳopar imiş çün kim ṭoz.*** (Ẕātī 1970 [16. yy.'ın ilk yarısı] II, 31). × ***Üstüme yār yıḳarlarsa ne ṭozlar ḳoparam / Yar yıḳılduġı gün ṭoz ḳopar nolsa gerek.*** (a.e. II, 195). ***yar yıkıntısı*** 'zengin kızı; any sudden, overwhelming misfortune'

J.W. Redhouse 1890 s. 2181. × ***Ama ağalık çalışıp çabalamakla değil, babadan kalanla. Babadan kalmamışsa, en sağlam yerini yırtsan nafile, ille babadan! Anamın dediğine bakılırsa, bazen "yar yıkıntısı"na uğramakla da bu muradına erebilirsin. Örneğin, varsıl birinin kızını alırsın. O zaman, devril keyfine bak. Yokluk nedir, kıtlık nedir? bilmezsin.*** (F. Baykurt 1959e s. 4). × ***"Yok! O kadar değil Koca Linlin! Her şeyi yaparım, Amerikalılarla iş yapıp kolay para kazanmaya yanaşmam! Evladıma da müsade etmem yani!" "Etmezsen bu zibidilikten kurtulamazsın benim gibi!" "Benim demem şöyle bir yar yıkıntısı! Oğlanı bir varsılın kızıylan evlendirirsem neden olmasın meselâ? Kızı Mustuya veriyoruz bak!*** (F. Baykurt 1971 s. 199).

yar II 'salya' TS 4308. W. Bang-Kaup, A. von Gabain 1931 s. 512, B. Atalay 1986 IV, 747, DS 4180. <ETk. ***yar*** a.m. G. Clauson 1972 s. 953, H. Eren 1999 s. 442. × ***Daḳı anuŋ içün kim her kim ki yılanı elinde dutа, niceme kim ol anı ısırmazısa, daḳı azacuḳ yarıla kim anuŋ aġzından aŋa ėrer helāk eyler.*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 78). × ***Aġzı yarı ṭopraġa düşse eger / Oldı cümle nebāt andan şeker.*** (Enverī 1928 [1464] s. 74). × ***Ṭatlu ṭatlu sögmeyi her dem ḍudaġuŋ aġzuma / Kār ėdinmiş̧ husrevā Allāh ki ṭatlu yar imiş.*** (Ẕātī 1970 [16. yy.'ın ilk yarısı] II, 109). × ***Ey şeker yo̧hsa senüŋ süd bir ḳarındaşuŋ mıdur / Vay ne ṭatlu yar olur şīrīn zebānı̆ Husrevüŋ.*** (a.e. II. 173). × ***Cān dėdi revān Merve ḥaḳı Zemzeme beŋzer / Ḥaḳ bu ki ṣafāda deheni yarı Ḥalīlüŋ.*** (a.e. II, 275). × ***Bir sinek aġzı yarını yirken / Ḳaḳıyup didi kim ne poh yir şu.*** ('Amrī 1979 [17. yy.] s. 185). × ***Bir kişinüŋ ayaġına diken batsa ayaġın dizi üstine alup aġzı yarıyla ıslar ve igne ucıyla anı hezār muḥābāyıla ve endīşeyle arayup nice sā'at zaḥmet çeker.*** (M. Belletête 1812 s. 57). × ***Kokuyordu kaplamalarının pasları. Pastan başka bir koku daha vardı. Dayanılacak gibi değildi. Sonra bırakmıyordu dilini. Ağzının yarı suyu, ağzının pis suları, Dürü'nün ağzında kalıyordu. Gidip tükürmesine bırakmıyordu.*** (F. Baykurt 1971t s. 176).

yâr 'sevgili' <Fa. ***yār*** a.m. F.J. Steingass 1892 s. 1525. × ***Dėdi arḳuncaḳ yārına nāzile / Kim: "Baŋa sor sen ḳatı āvāzile, / Erüŋi-mi yeg seversin yā beni?".*** (M. Adamović 1994 [1368–86] no. 3033–34). × ***Görmeyeliden yārı 'aynum yaş aḳıtdı şol ḳadar / Kim ḳatında yėdi yem bir ḳatra anuŋ nem degül.*** ('Ömer bin Mezīd 1982 s. 218). × ***İt issin bilmez, aġyār yārın farḳ ėtmez meş̧ābesinde çoḳlıḳ olmaya.*** ('Ālī 1587 v. 125a). × ***Ey göŋül bir sen degülsin derdi yāre mübtelā, / Bu cihānda bu belādan ḳurtulmaz hīç aḥad*** (Necātī Beg 1963 s. 175). × ***Ḥālümi aġlamaġa yāre utanmaya dėyü ... Nev'īyā çihreme bu ḳanlu yaşum oldı ḥicāb.*** (Nev'ī 1977 s. 243). × ***Gör 'āşıḳ āvaradur 'azmi hem yāradur / Düşübeni ile şāra 'ālemi ol gezüpdurur.*** (Eşrefoġlı Rūmī 1286 s. 25). × ***Hepsinden doğrusu ve kibarvarisi, tenteneli ipek mendil, menekşe lâvantası, pirinç pudrası gibi kadın tuvaletine yarar bir iki şey almaktı. "Siz güllüme lâyık değil ama yarım elma, gönül alma!" yahut "yârim beni ansun da isterse çürük elma ile" deyip kibar kibar bir kenara koyuvermekti.*** (S.M. Alus 1944 s. 39). ***yâr ağyar*** 'dost düşman'× ***Yār aġyārı eger eyler ise eg-***

lence / Ben de fikr-i ġam-ı aġyārım ile eglenirim. (M.F. Köprülü 1934 [19. yy.] s. 557). ***tali yâr ol-*** 'şansı olmak, talihi yardımcı olmak': × ***Dostlar ḫandān u ṭāli' yar u devlet dest-gīr / Müdde'ī maḥzün u a'dā münbezim düşman ḥaḳīr.*** (Taşlıcalı Yaḥyā Beg 1977 [16. yy.] s. 152). × ***Tali gene yâr olarak, fazla intizara hacet bırakmadan, hatuncağız bir kız evlât annesi de olmuş.*** (S.M. Alus 1934 s. 33). ***yar değül*** 'yanında olmak, nasip olmak, fayda etmemek': × ***Aŋa-kim 'aḳl u devlet yār degüldür / Öŋinde ḍaġlar olsa gözi görmez.*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 172). ***yâr ol-*** (datif ile) 'yardım etmek, yardımcı olmak; sevgili olmak, eş olmak': × ***Göŋlüŋ var ola mı yār olasın, / Der-dīde'u der kenār olasın / ger mest ėdesin beni lebüŋden / sermest olasın ḫumār olasın!*** (Ferec 855/1451 v. 204b). × ***Vallāhī benim anladığım ise ėyü güzel ẓarīf dilber ḳız ammā size yār olacaġında şübhem vardır.*** (Giridli 'Alī 'Azīz 1268 s. 218). × ***Dünyāda her şey'e inan olur, ille ve lākin ḳadına inan olmaz. Şerefüddīne yār olmayan ḳarıdan saŋa daḫayr gelmez.*** (E.E. Talu 1928 s. 146). × ***Cenubdan ameleliği gelen irili ufaklı, erkekli dişili kırk aç insan, çaresizlik içinde şu boş tarlada otlamağa çıkmışlardı. Kör talih bunlara yâr olmamış: Otların arasına karışan bir kargabüken nebatı korkunç zehriyle kırkının birden kuyruğunu büküvermişti.*** (Reşat Enis 1944 s. 262). × ***Gel gör ki felek bize yâr olmadı. Yani sevincimiz uzun sürmedi.*** (M. Yağmur 1957 s. 35). ***ana gibi yar Bağdat gibi diyar olmaz*** 'insanı en çok annesi sever, en güzel yer Bağdat'tır': × ***Meşhür kelāmdır: Baġdād gibi diyār, ana gibi de yār olmaz derler.*** (E.E. Talu 1928 s. 317). × ***Zavallı anacığımın bu hali yüreğimi sızlattı. "Ana gibi yâr olmaz, Bağdad gibi diyar olmaz!" derler. Ben ne halt ediyorum; o kadar sütü bozuk muyum?*** (S.M. Alus 1944 s. 77).

yar- 'ileri geçmek, geride bırakmak' S. Tezcan 2001 s. 159, TS 4358. <ETk. ***yar-*** 'to split, or cleave' G. Clauson 1972 s. 954. × ***Senüŋ atuŋı menüm atum ġeçmedi mi? Oḥ atanda men senüŋ oḥuŋı yarmadum mı.*** (a.y.).

yara 'vücutta açılan kesik, yüzeyde açılan kesik' Velet İzbudak 1936i s. 51, J.W. Redhouse 1890 s. 2181, 2183. ***yara çıka/yara çıha*** 'beddua sözü, Allah belasını versin': × ***Yassır olam, gine mektup yazasın. Yara çıḥa buranın işine. İki sadır mektup yazmā, mühlet bulamıyım.*** (Caferoğlu 1944 s. 95). × ***Gavardan bir su geliy ki, haḳugaları cāḥınnan doluyur. Yara çıḥa.*** (a.e. s. 96). × ***Baḳ, işte kendi kendine, arḳasız, ṭutarsız yürüyüverdi. Yaradan naẓardan şaḳlasın. Ben doğurdum ama, pīr doğurmuşum. Şaçımı el ḳapılarında süpürge etdim, ne yapdım yapdım yetişdirdim.*** (E.E. Talu 1928 s. 233). ***yaradan ölmedim, sorardan öl-*** 'hastalıktan veya zorluktan çok soru sorandan sıkıntı çekmek': × ***Ali çavuş her sorana ne bileyim oğul, yaradan ölmedim, sorardan öldüm, diye bu işten çok üzüldüğünü anlatmak istiyordu.*** (Antoloji: İzmir Hikayecileri 1943 s. 89). ***yarasına biber ek-/yarasına tuz ek-*** 'insana acı veren bir şeyi hatırlamak, taze olan bir acıyı söz ve davranışlarla hatırlatmak veya büyütmek, ızdırabını artırmak': × ***Ararken refū ḳalb-i ṣad-pāreme / Avuçla tuz ekdi felek yāreme.*** (A.S. Levend 1943 s. 471). × ***-Hele o piryol saat aklıma geldikçe hâlâ içim sızlar. -Sus, yarama biber ekme!' Ne saatti o? Merhum saray tablakârı***

olduğu için, şehzadelerin sünnet düğününde, sultan Aziz kendi elile yadigār etmiş. (S.M. Alus 1934 s. 17). ***yara işle-*** 'yarası kanamaya devam etmek': × ***Eger degişdirmezseŋ saŋa pehlivān yaḳısı gibi öyle bir yara açarlar ki işlemekle bitip tükenmez...*** (H.R. Gürpınar 1316 s. 357). × ***Evet bunları ḥiss edişim Şöhret isimli o çirkāb ḳarınıŋ yüregime açdığı iltiyāmı nāpeẕīr yaralarīn işlemesi, onlarıŋ o ca'ile ḳalbimiŋ peydā ėtdigi riḳḳat-ı te'sīrātıyladır.*** (a.e. s. 552). ***yarasına bir çimdik bas-*** 'yarasını deşmek, sıkıntı veren bir durumu hatırlatmak': × ***Önüne gelen bir çimdik basıyordu X...'in karısının yarasına: —Seninki dün gece de gelmedi değil mi? —Nasıl dayanıyorsun bilmiyorum. Ben olsam o kaltağı bulur saçından tutup yerlerde sürüklerdim. —Vallahi kardeş darılma ama iyi mide*** (Ç. Altan 1978 s. 216). ***yarasına melhem ol-*** 'derdine çare olmak': × ***Hele, bir şöyle yanlarına varalım, belkim bir yaramıza melhem olurlar... diye üçer, beşer heyetin başına toplaştılar.*** (H. Aytekin 1945 s. 77). ***yarası var*** 'kumarda kaybetmiş' H. Kodaman 1944 s. 261). ***yara ur-*** 'vurup yaralamak, yaralamak': × ***Yüregüme şerḥa şerḥa yaralar urdı bu 'aşḳ / Şimdi ḥākim göŋlümüŋ iḳlīmine 'aşḳdur benüm.*** (Eşrefoğlı Rūmī 1286 s. 2). × ***Defn ḳıldılar şehīd olanları / Baġladılar hem yara uranları.*** (Enverī 1928 [1464] s. 30). ***yara ye-*** 'yaralanmak': × ***Yėdi ḳırk*** üç ***yėrde Hülāgü yara / Ol ḳıtāluŋ kim evvelā vaṣfın vėre.*** (Enverī 1928 [1464] s. 12). × ***Pīşrev beg boġazdan yara yėr / Heybetinden şeşkerüŋ ditredi yėr.*** (a.e. s. 26).

yara- (datif ile) 'değmek; faydalı olmak, yararı olmak; mümkün olmak, uygun olmak,imkân vermek' W. Bang-Kaup, J.W. Redhouse 1890 s. 2182, A. von Gabain 1931 s. 512, TS 4323, DS 4180. <ETk. ***yara-*** a.m. G. Clauson 1972 s. 956. × ***Ḥidmet-içün alursaŋ 'aybı vardur. Saŋa yaramaz.*** (Ferec 855/1451 v. 114b). EO. ***binüye yaramaz***. 'binilmez' Meninski 1680 I, 904. × ***Çün diş yėnmege başladı, anuŋ aġrısından şifā bulmaġa yaramaz illā ol dişi ḳoparmaḳlıġa; ve ol ṭa'ām kim ma'dede anı sinürmeye, göŋül döndürmege başlaya, anuŋ derdinden ḳurtılmaḳ olmaz illā ol ṭa'āmı ḳusmaḳ.*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 31). × ***Zāġ eyitdi: bu söze behāne bulmaġa yarar, ve arslanı ol ḳavuldan çıḳarmaġa yarar.*** (a.e. I, 37). × ***Bu masa̲lı anuŋçün getürdüm tā bilesin kim hīç ḥālde düşmānı ̯hör dutmaġa yaramaz***. (a.e. s. 42). × ***Pes endīşe ḳıldı ve eyitdi kim yigitligi gėrü getürmege yaramaz kim, ḳocalıḳ bārī dülek ve pāyidār oladı!*** (a.e. I, 94). × ***Çalışda gözetgil ḳaçacaḳ yeri / Ne bilmege yarar bilmege ne yarar nolısar çeri.*** (Ferheng–nāmei Sa'dī 1340–42 s. 21 no. 253). × ***'Aṣāyıla çün tekyelenü gidem / Yaramaz ki dirlige tekye ėdem.*** (a.e. s. 78 no. 956). × ***Camızlara, eşeklere, danalara, sıpalara iyiydi. Uçları iğne gibi uzun dikenli, bir işe yaramaz, yenmez içilmez, mala maşata yaramaz.*** (F. Baykurt 1959y s. 13). × ***Deden iyi denizciydi bir tane ... Ama sen, sen babanun oğlisun, bi işe yaramazsun ... Çertenek ...*** (Z. Selimoğlu 1970 s. 43). ***demeğe yara-/demegine yara-*** 'anlatılabilmek': × ***Ol ḳadar yaş u kuru yėmden yėmişden, şekerden ü ḳamışdan ġarībüşşekl ve 'adīmülmisi̲l sīnilerile tebsilerile iḫẓār ėtdiler ki dėmege yaramaz.*** (Ferec 855/1451 v. 3b). × ***Direm doğrusın saŋa ey şehriyār / Çü söz ḥaḳ dimegine yarar*** (Ferheng–nāmei Sa'dī 1340–42

s. 19 no. 226). ***işe yara-*** 'yararı olmak, faydası olmak': × ***Köy odalarında isten duvarları kaplayan zift gibi tabakanın kadrini bilmezdik. Meğer o da işe yarar mı.*** (M. Makal 1950 s. 61). ***-mak yarar*** 'maya uygun düşer, ***-mak*** mümkün olur': × ***Yarar bağlamaḳ öŋdin öldürmeyin / Girü bitün olmaz kesilen boyun.*** (Ferheng-nāmei Sa'dī 1340–42 s. 17 no. 206). × ***Yarar dive yol açmaḳ ėtgil ḳıyās / Velī girü bağlamaġa yaramas.*** (a.e. s. 58 no. 701). × ***Yarar Diclenüŋ şu yolın bağlamaḳ / Yaramaya ḫalḳun dilin bağlamaḳ.*** (a.e. s. 67 no. 817). × ***Rāy ve tedbīrile ele gelesi işi her gez ḳılıcile ele getürmek yaramaz.*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 43).

yarabbi 'Rabbim' <Ar. ***yā rabbī*** 'ey Rabbim' × ***Bu ẓafersiz ḳahramanıŋ kefenlendirmeden gömdürdügü insānlarıŋ ḥeşābını eger cenāb-ı Haḳ ondan ṣoracaḳsa amān yārabbī... Şormayacaḳsa*** şöyle ***böyle günāhları işlemekden hīç ḳorḳmayalım.*** (H.R. Gürpınar 1340 s. 144). × ***Zavāllı Nihād efendiye bir de i'tilāfcılıḳ lekesini sürerseŋiz, maḥv olduġunuŋ resmidir. Kimi bulalım yā-rabbī, kimi bulalım?*** (R.N. Güntekin 1928 s. 236). × ***Oh, yarabbi şükür! Hele faslı bir bitirsinler; elbette bizi görecekler. Yanımıza gelirler.*** (S.M. Alus 1944 s. 159). × ***Çocuğu yıkamak için bir tas su döküyor, bakıyor su altın oluyor, bir tas daha döküyor, o da altın oluyor: "Yarabbi sana şükür, bu nasıl kudumlu çocuktur!" diyerek pis çaputlara sarıyor.*** (U. Günay 1975 s. 402). ***-e şapur şupur bize yarabbi şükür*** 'başkalarının isteğini karşılarken bize gelince sadece lafla geçiştirir': × ***Āleme şapur şupur da bize yarabbi şükür mü? Bu gece muradıma ermezsem alacağınız olsun, yapacağımı ben bilirim.*** (S.M. Alus 1933p s. 149). × ***Baltayı iyi asamamışsın. Adamakıllı asıl da bak! Herkese şapur şupur bize yarabbi şükür mü?*** (Musahipzade Celal 1936ka s. 59). ***yarabbi şükür de-*** 'şükretmek' (bazen beklenmedik bir durum karşısında kötü bir şey söylememek için de kullanılır.): × ***Böyle günde tencere dolusu yemek pişiyor, yine doymuyorlar. Ya Rabbi şükür dediklerini işitmedim. Aman o çocuklar maşallah büyüklerden çok yiyorlar***. (H.R: Gürpınar 1972m 50). × ***Hala "Ya Rabbi şükür, Allah bize ansızın bir kiracı göndermiş" diye ellerini kaldırmış yüzüne vurmuş.*** (H.R. Gürpınar 1972 s. 38).

yaradan 'Tanrı, Allah' J.W. Redhouse 1890 s. 2181. <***yarat-*** + sıfat fiil ***-an***, <ETk. ***yaratkan*** G. Clauson 1972 s. 960, ***yaratgan*** B. Atalay 1985 s. 758.× ***Yaradana kurban olayım ne biçim endam züğürtü genç.*** (S.M. Alus 1934 s. 282). × ***Vaṣf-ı cemāline hīç girişmeyeyim. Ḳakanoz mu ḳakanoz! Yaradana kurban olayım...*** (H.R. Gürpınar 1927mü s. 72). ***yaradana sığın-*** 'Allaha sığınmak, zorluk karşısında tevekkül etmek': × ***-Seniŋ aŋladığıŋ gibi başılma ezilme degil... -Üstünden "oṭomobil mi geçdi? Yaradana ṣığındım otomobilllerden. Soḳaklardan bum bum boru çalaraḳ gidiyorlar.*** (H.R. Gürpınar 1339 s. 195). ***yaradana yan bak-*** 'şaşı bakmak': × ***Evli misin? Evli isen boşa, benim kızı al. Bir gözü kör, öteki gözü Yaradana yan bakar. Bir burnu var. Enfiye mendili dayanmaz.*** (S.F. Abasıyanık 1970ad s. 13). × ***Ünlü jigolo, içki delisi o yağlı gazeteciyle, gölgesinde yaşadığı bet, yaradana yan bakan, şaşı sevgilisi.*** (A. İlhan 1973 s. 110).

yaradılmış ‘insan, mahluk, kainat’ TS 4309. ***<yaradıl-*** + ***mış*** fiilsıfatı (participium) eki. × ***İkisinden fārigˇ ol ḥaḳḳa dönkim / Yaradılmış ḥaḳḳa dapmaġçundur.*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 35). × ***Elif okuduḳ ötürü / Pazarı ettik götürü / Yaradılmışı hoş gördük / Yaradandan ötürü*** (M.Ş. Yaltkaya 1934 s. 128). × ***Cümle yaradılmışuŋ dervīşler dilin bilür / Süleymān neden bilmez zebānı dervīşlerüŋ*** (Eşrefoġlı Rūmī 1286 s. 25). × ***Yaradılmış cümle oldı şādumān / Ġam gidüp ‘ālem yeniden buldı cān.*** (M.F. Köprülüzade 1934 s. 78). × ***İy göŋüller derdinüŋ dermānı sen / İy yaradılmışlaruŋ ṣulṭānı sen.*** (a.e. s. 78).

yarag b. **yarak**.

yaraglan- b. ***yaraklan-***.

yaraglanıb yasaglan- Az. ‘hazırlanmak, gerekli tedbirleri almak, silahlanmak’. × ***Ġuldurlardan iki nāfäri yaraġlanıb-yasaġlanıb ġayıtdılar ġābiristanlığa.*** (Azärbaycan naġılları V, 252).

yaragu ‘dava’ M.Ş. Yaltkaya 1934 s. 162. × ***Senin elinden min yaraġu yazarmen.*** (a.y.). ***yaragucu*** ‘yargıç, kadı, davaları faslı eden kimseye yargucu denir’ M.Ş. Yaltkaya 1934 s. 162. ***yarguculuk*** ‘yargıçlık’ M.Ş. Yaltkaya 1934 s. 162. ××.

yarah b. ***yarak***.

yarahla- b. ***yarakla-***.

(EO) **yarak I/yaraḥ/yarag** ‘silah, âlât-ı harp, araç gereç; hazırlık, tedbir, fırsat, imkân’ B. Atalay 1986 IV, 747, İbn Muhennā 1340 s. 173, M.Ş. Yaltkaya 1934 s. 153, F. Argenti 2001 [1533] s. 288, Meninski 1680 III, 5570, J.W. Redhouse 1890 s. 2181. H. Vámbéry 1901 s. 178, H.Z. Koşay 1832 s. 416, TS 4310. ***<yara-*** fiilinden isim yapan ***–g*** eki, G. Clauson 1972 s. 962 s. 28). × ***Naẓar ḳıl ‘āleme ḥālüŋi aŋla / Yaraġa meşġūl ol sen ey müselmān.*** (Aḥmed Faḳīh 1932 [XII. yy.]. 1932 × ***Şol siŋmez aḫşam ṭa‘āmın yaraḳlaya – anuŋçün kim düşman mühlet bulıcaḳ ḳuvvet dutar ve zamān ve müddet birle yaraḳ ve ālet bulur.*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 30). × ***Dişisi eyitdi: gendüzin bilmeḳ ḫöş nesnedur; ne yaraġuŋ ve ne ḳuvvetüŋile sen deŋiz vekilin ḳorḳudasın.*** (a.e. s. 39). × ***Sulṭān ‘Alaeddin daḫı ‘Osmān gāzīyi oḳıdı getürdi. Ḥiṣārıçün getürdükleri yaraḳları cemī‘sini vėrdi. Eydür oġul ‘Osmān gāzī, sende sa‘ādet nişānları çoḳdur.*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 12). × ***Bir kişi aŋa çekivėrdi bir at / Ne ḳılıç var bile ne yaraġ u yat.*** (Enverī 1928 [1464] s. 34). × ***Eyle olsa Hak sübhanehu ve taâlâ seferi lâzım etti mümin kullarına tâ kim maldan faide göreler ve hem Tanrı fermanın yerine getireler, evini ziyaret edeler. Amma yoksul kullarına buyurmadı. Zira ol yola yarar yarağları yoktur. Eyle olsa Hak taâlâ yoksul kulların esirgediği olur; güçleri yetmediği kulluk buyurmaz.*** (Mercümek Aḥmed 1966 [15. yy.] s. 23). × ***Sipāhīnüŋ olmayıcaḳ yaraġı / Nite ḍurı bile göricek yaġı?*** (Ferheng–nāme–i Sa‘dī 1340/42 s. 22). × ***Düşmana yarak gerek, ya düşmandan ırak gerek.*** ‘düşmana karşı varmak için silah lazımdır, silah bulunmazsa uzak bulunmak daha doğrudur’. (Velet İzbudak 1936a s. 51 no. 483). Az. ‘silah; yakışan şeyler’ ADİL 2006 IV, 532. × ***Paltarı-***

nı, yarağını, atını götürüb sähär tezdän gälib atı o biri atların, paltarı paltarların vä yarağı da yaraġların yanına ġoydu. (Azärbaycan naġılları 2005 III, 133). ***başınuŋ yaragın ėt-*** 'başının çaresine bakmak': × ***Ḳamu ̯Husrev ḳatına Rüma gitsün / Bu günden başınuŋ yaraġın ėtsün***. (Fąhrī 1974 [1367] no. 1264). ***yaragın kıl-*** (genitif ile) 'birisi için hazırlığını yapmak, birisiyle savaş için hazırlık yapmak': × ***Atasınuŋ mülkini aldı tamām / Ḳıldı Hülāgü yaraġın vesselām.*** (Enverī 1928 [1464] s. 11). ***yaragın ye-*** 'hazırlanmış olan şeyleri yemek': × ***Çün oġlı sözi işitti bildi ḥizmeḳārlara buyurdu mekke yaraġın yėdiler ḥācīlarla çıḳtı mekkeye gitti.*** (Ebu'l-Leyṣ Semerḳandī 1965 s. 114). ***yaragı ol-*** 'hazırlığı olmak, tedbiri olmak': × ***Gėcesi içinde çerāġuŋ ola / 'Amel düz saŋa ger yaraġuŋ ola.*** (Ferheng-nāme-i Sa'dī 1340/42 s. 81 no. 989). × ***Ḳaraman oġlı dąhı gelmedin şehrüŋ ̯halḳın oḳudı eyitdi: Müselmānlar, pādişāhumız Rüm ėlindedür, Ḳaraman oġlı geliyorur. Ḥişār yaraġı olan gişi ḥişāra girsün dėdi ve anuŋ ki yoḳdur ḥişārda maḥbüs olmasun dedi.*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 76). ***yarakda ol-*** 'hazır olmak, hazır hâlde beklemek': × ***Fermān melikün; ammā ol gaddār ve mekkār ol fitne odın yandurucı gelicek, gey yaraḳda olmak gerek kim melik üzerine furṣat bulmaya.*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 32). ***yarak düz-*** 'hazırlık yapmak, gerekli şeyleri hazırlamak, tedbir almak' TS 4313. × ***Çü söz eydildi eyden örü durdı / Yaraġın düzdi yola izi urdı.*** (Fąhrī 1974 [1367] no. 468). × ***Vezīre didi çün giderler ırąḥ / Yüri tīzrek düz bulara yaraḥ.*** (Mes'ūd b. Aḥmed 1991 [14. yy.] no. 788). × ***Çü düzilde yaraḥ yola girmege / Gelür oġlı atasını görmege.*** (a.e. no. 793). × ***Bulmasa ̯hāheşi üzre yaraġı / Düşürü ol gėce ṭası ṭaraġı.*** (Enderūnī Fāżıl Beg 1286 s. 135). ***yarak et-*** 'hazırlık yapmak, levazım düzmek' TS 4313. × ***İrenlere gidelüm eteklerin dutalum / Yol yaraġun idelüm yolda kalmamaġiçün.*** (A. Gölpınarlı 1943 s. 259). × ***Çün can aġdi hazrete / Yarak it âhırete / Tanla duran tâata / Tanrı evüne ir gider*** (a.e. s. 293). × ***Hak'dan haber geldi yine kullar yaraġ itsün dimiş / Dirilüben evliyadan bir el etek tutsun dimiş.*** (a.e. s. 329). × ***Pes Germiyān oġlınuŋ sözine ėlçi gerekdür dėdiler, ėlçi yaraġın ėtdikim göndere.*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 68). × ***İşdür bu ḥālden paşa ̯habar / Yaraġ etdi ḥaḳ vere feṭḥ u ẓafer.*** (Enverī 1928 [1464] s. 22). × ***İlttüŋ ise anda yaraḳ ola saŋa ol ̯hoş ṭurak / Bunda ne kim ḳılduŋ yaraġ anda saŋa ḳarşu gele.*** (M.Ş. Yaltkaya 1934 s. 157). × ***Ḥüküm paşa ḳıldı, ėtdiler yaraḳ / Ḳurıdan gemi çeker olub yayaḳ.*** (a.e. s. 43). × ***Şöyle cehdeyle kim bunda bir azık yarak edesin kim ol yola yarar ola.*** (Mercümek Aḥmed 1966 [15. yy.] sş. 8). × ***Becīd bilüridük yaraḳ etmegi / Hīç aŋmaz mıduŋ sen yola gitmegi.*** (Ferheng-nāme-i Sa'dī 1340/42 s. 76 no. 933). ***yarak gör-/yarağın gör-*** 'hazırlık yapmak, bir şey için hazırlık yapmak, tedbir almak' TS 4313. × ***Mubālaġa aġır yaraḳ gördi kim adlu düğün eyleye, esbāb tamām oldı. Eṭrāfuŋ ḳāfirlerine ve tekürlerine oḳuyuçılar gönderdi.*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 16). × ***Ġāziler ġazāya meşġül oldılar gendü devletilen düğün yaraġına meşġül oldı. Bursada çünkim düğün esbābı cemī' müheyyā olındı.*** (a.e. s. 94). × ***Ḳış yaraġın görmeğe odun aldılar ve atlarına dökmege ḳurı otlıḳ getürtdiler. Otlıḳ getürene eyitdiler: "Bu otluḳ azdur. Bize bir cuvāl dąhı otlıḳ getür!" dėdiler.*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 98).

× ***Bursa ḫalḳını getürüp meşveret ėtdi. Ḳaraman oġlı geliyorır diyü ḥiśār yaraġın gördiler.*** (Oruc b. ʿĀdil 1343/1925 s. 42). × ***Sevgü yolı özge yoldur var-durur çoḳ ṣarpı çoḳ / Aŋa göre görelüm gel biz daḫı Naẓmī yaraḳ***. (Naẓmī 1928 [16. yy] s. 32). × ***Baḳāsına münāsib iḳamet yaraġın göre, tā ki yevmü l-fezāʿi l-ekberde mīzān-i nevʿ-i beşer mümeyyiz-i eṣnāf-i ḫayr u şer olub her kesüŋ aʿmāli ẓāhire ve seyyiʾātı bāhire olduḳda aḳrānından utanmaya.*** (ʿĀlī 1982 [1581] II, 246). ***yarak kıl-*** ‘hazırlık görmek, hazırlanmak’ TS 4313. × ***Dėdiler: Biz ḳavla ḍurub gelmişüz, / Düşmenüŋ ḳaṣdına yaraḳ ḳılmışuz.*** (Enverī 1928 s. 41). ***yarak kuşan-*** ‘silah takınmak’ TS 4317. × ***Hemāndem kim ʿAlī ḳuşandı yaraḳ / Bėlinde Ẕülfiḳār bidügi buraḳ*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 191).

yarak II ‘erkeklik organı’ J. Thury 1885 s. 70. ***<yar-*** fiilinden isim yapan ***-ak***. ***yarağa yan bas-*** ‘çok kötü durumda kalmak; kurtulması zor bir hata yapmak, tuzağa düşmek’ H. Aktunç 1998 s. 305. ***yarağı ye-*** ‘kurtulması güç bir duruma düşmek; yenilmek’ H. Aktunç 1998 s. 305.

yarak III ‘zayıf at’ F. Argenti 2001 [1533] s. 288. ××.

(EO) **yarakla-/yarahla-** ‘hazırlamak, tehiz etmek, silahlandırmak’ A. Caferoğlu 1931 s. 120, H. Vámbéry 1901 s. 178, TS 4318. × ***Fāḫir ṭaʿāmlar yaraḳlasun.*** (a.e. v. 246b). × ***Ayruḳlar işüŋ ṣoŋında bildügin ol öŋdin bilür, anun tedārükin ve yaraġın eyler, kişiler iş olduġından ṣoŋra ḳılduḳları tedbīri ve fikri ol öŋdin yaraḳlamış olur.*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, s. 26). × ***Şol siŋmez ạḥşam ṭaʿāmın yaraḳlaya – anuŋçün kim düşman mühlet bulıcaḳ ḳuvvet dutar ve zamān ve müddet birle yaraḳ ve ālet bulur.*** (a.e. I, 30). × ***Şoloḳ sāʿat azıḳ yaraḳladı, pes dürger anı esenledi.*** (a.e. s. 87). × ***Girü düzdiler süci vü nuḳl ü cām / Yaraḥladılar dürlü dürlü ṭaʿām.*** (Mesʿūd b. Aḥmed 1991 [14. yy.] no. 1919). × ***Vezīr eyitdi: “Maṣlaḥat görürseŋiz şimdi Baṣra begine biti yazalum, Baṣraı Bul-Kāsıma ısmarlasun. Yarın inşāʾallāh hedāyāyı ḳamusını yaraḳlayub menşūr-ile ben alam varam!” dėdi.*** (Ferec 855/1451 v. 5b). × ***Bu ḫaberi Ḥuvendiġāra dėdiler. Ḥuvendigār daḫı ėşitdügi gibi ol ṭarafa müteveccih oldı. Anuŋ meṣāliḥi neyse göreler ve yaraḳlanalar.*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 94). × ***Ayuyı beliŋlet temaşaya bak, kurdu beliŋlet kefen yarakla***. (Velet İzbudak 1936a s. 188).

(EO) **yaraklan-/yarağlan-** ‘hazırlanmak, silahlanmak’ TS 4319, ADİL 2006 IV, 532. × ***Andan vüzerānuŋ birisi yaraḳlandı, çoḳ altunlar, cevherler, ḫilʿatlar götürdi, Bem şehrine gönüldi.*** (Ferec 855/1451 v. 21a). × ***Fermān senüŋ, gidelüm ammā baŋa on gün mühlet vėr yaraḳlanayım.*** (a.e. v. 54b). × ***Bu ġulām-ı siyāḥ-dil ol günden bėrü ki Urvīye gitdi, şıl u mübtelā olub-dururmış, bir pāyigāhda yaturmış. Pes yaraḳlandı, siyāhı mehāreye koydı, gendü deveye bindi, hemrāh oldı. Gitdiler.*** (a.e. v. 181a). × ***Ol name sakal ağarmaktır kim adamın sakalı ağarsa*** çalaptan ***yanadan nida gelmektir kim ey kulum, yarağlan bu mülkü koyup anda varmağa.*** (Mercümek Aḥmed 1966 [15. yy.] s. 6). × ***Gözüŋ açuġiken yaraklan özüŋ / Ki sinde ḳarınca yėyiser gözüŋ.*** (Ferheng-nāme-i Saʿdī 1340/42 s. 80 no. 975). × ***Bu endīşeyi ḳılurıdı ve yaraḳlanurıdı.*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 42). × ***Eger gelüp ḳaṣd ėderlerse yaraḳlanmış bulınalum, ilerü***

varalum, ḳatı savaş eyleyelüm. (a.e. s. 71). Az. × ***Hata görünür, uşağlara deginän ki, hamısı yaraġlansınlar.*** (Äbdürrähim bäy Haġverdiyev 2005 I, 257).

(EO) **yaraklu** 'silahlı, mücehhez, hazırlıklı, hazır' TS 4322. <***yarak*** + isimden sıfat apan ***-lı*** eki, ETk. ***yarağlığ*** 'suitable, oportune, useffull; equipped, armed, G. Clauson 1972 s. 964, B. Atalay 1986 IV, 748. × ***Kārvān bir niçe gün yüridiler, bir mürgizāra yėtişdiler, ḳondılar. Müreffeh olub otururken, elli atlu ḥarāmī, yaraḳlular, girüb geldiler.*** (Ferec 855/1451 v. 9b). × ***Ḳırḳ ḳara ḳul ḳırḳ deveye binmişler, iki yėdek temām yaraḳlu bilelerinde dutarlar.*** (a.e. v. 54b). × ***Aḳınçıları ṭaġıdup uç begleri ve yeŋiçeri ḳalmışken girü Engürüs leşkerleriyle Yanḳo mel'ün Mezīd begi ġāfil bulduġı gibi bunı dạḥı ġāfil bulup yaraḳlu āhen püş kāfir yayasını öŋine bıraġup atlusına ardınca bu ḳadar heybeltü leşkerile 'alel-ġafle Şehābeddin paşa ve şancaḳ beglerinden niçe begler Firüz beg ... bilcümle on beş ulu begler hep anda şehīd oldılar.*** (Oruc b. 'Ādil 1343/1925 s. 53). × ***Anaṭoludan on biŋ 'azab ve Rüm ėlinden on biŋ 'azab ve on biŋ yeŋiçeri yaraḳlu ġazā-yı ekberdür dėyüp mecmü' ehl-i islāma ̮haber olup şeẏhlerden ve tekye-nişīnlerden ve dervīşlerden ve abdāllardan ḥażır olanlarla Ḳonsṭanṭin üzerine yüridiler.*** (a.e. s. 65). × ***On ḳadırġa vardı kāfirden aŋa / Cümle yaraḳlu gören ḳalur ṭaŋa.*** (Enverī 1928 [1464] s. 38).

(EO) **yaraklu yasaklu** 'silahlı, intizamlı' TS 4323. × ***Ḳonsṭanṭin tekürü oġlını bir niçe biŋ ādemle yaraḳlu yasaḳlu ehl-i islām üzerine gönderdi.*** (Oruc b. 'Ādil 1343/1925 s. 7). × ***Sähär sübh tezdän ġıṛh ġuldurun hamısı yaraġlı-yasaġlı gäldilär ġäbiristanlığa.*** (Azärbaycan nağılları 2005 V, 253).

(EO) **yaraksuz** 'silahsız' <***yaraġsız***, a.m. G. Clauson 1972 s. 964. × ***Ben anı depelemegi işāret eylemesven, kim ẓa'īf ve yaraḳsuz ve yoḳsuldur.*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 84).

yaralı 'yaralanmış, yarası olan' ***yaralı parmağa işe-*** 'faydası dokunmak, yardım etmek' <***yara*** + isimden sıfat yapan ***-lı*** eki. ***yaralı barnağa işememe*** 'en küçük yardımı bile esirgemek, yardım etmemek': × ***Ona, dedi, Topalağa dimişler hey Hasan, yaralı barnağa işemez o. (Köse Topal'a döndü:) Ulan Topal, sana bunları korsam bana da Hidayetin oğlu dimesinler... Dur sen!*** (Orhan Kemal 1954b s. 83). × ***Bu boynuzlu yaralı barnağa töbe işemez! Paran varsa kuyruk sallar, yüzüne gulüverir, yoğsa, bi kaşık suda boğar..*** (a.e. s. 85). × ***Eşşek eşşeği ödünç gaşır. Gün olur ben de sizin yaralı barmağınıza işerim. Hemi de işemekteyim. İne çıka, bunca işinizi görmekteyim.*** (F. Baykurt 1976ı s. 100). × ***Elbeyi anladık, ne üsteliyorsun? Sen kimsenin yaralı parmağına işemezsin. Bunu bilmez değilim.*** (Ü. Kaftancıoğlu 1983 s. 138). ***yaralı düş-*** 'yaralanmak, yara almak': × ***POLİS -Neye şallanıyorsuŋ? Emīn - Dedik ya imanım ṭopalız... Bu başḳın muḥārebesinde yaralı düşdük.*** (H.R. Gürpınar 1339 s. 104).

yaramaz 'faydasız, boş, uygunsuz' TS 4325. <***yara-*** + fiilsıfatı (participium) eki ***-maz***, b. ***açmaz*** ⊡. ***yaramazın çivisi*** 'çok yaramaz, yaramazın önde gideni'. × ***Ol benümile ġarīmlıḳ ėden kenīzeki ̮hör u şermesār***

ḳatuma getürdi, eyitdi: "Bu yaramaz saŋa vü baŋa ėtdügi yaramazlıḳlaruŋ cezāsını vėr!" dėdi. (Ferec 855/1451 v. 73b). × ***İki tane çocuğu olacaktı. Biri kız biri oğlan. Kız sarı, oğlan babası gibi, biraz tatarımsı, kabak kabak kabacık! Hem de, yaramazın çivisi. Bahçenin öbür ucundaki kümesin yanından kızın çıngır çıngır sesi gelecek.*** (N. Meriç 1952 s. 134).

yaramazlık 'fenalık, kötülük' J.W. Redhouse 1890 s. 2182, TS 4329 × ***Ol benümile ġarīmlıḳ ėden kenīzekį̄ hör u şermesār ḳatuma getürdi, eyitdi: "Bu yaramaz saŋa vü baŋa ėtdügi yaramazlıḳlaruŋ cezāsını vėr!" dėdi.*** (Ferec 855/1451 v. 73b). × ***Gerekdür ki benüm şefā'atüm-ile ḳardaşlaruŋuŋ yaramazlıḳlarına ḳalmayası, 'afv ėdesin, belā bendinden bunları ḳurtarasın.*** (a.e. v. 103a). ***yaramazlık et-*** 'kötülük etmek, fenalıkta bulunmak': × ***Bāyezīd̲han eydür. Yā bire 'arab nice olur. 'Arab eydür.̲Hanum paşalar bilür anlaruŋ ḥallerini. Bāyezīd̲han 'Alī paşayı oḳıdı. Eydür: Bu ḳāżīler hep oḳımış mıdur. 'Alī paşa eydür. Ya Sulṭānum okımaduḳ ḳaz̲ı mı olur.̲Han eydür ya oḳıdılar niçün yaramazlıḳ ėderler. 'Alī paşa eydür: Ya ṣulṭānı bunlaruŋ düşelügi azdır.*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 64). × ***Yıldırım̲han ̲Halīl paşayı ḳıgırtdı, eyitdi: Ey̲Halīl bu ḳāżīler şimdi okımış mıdur. ̲Halīl paşa eyitdi: Ya sulṭanum oḳımaduḳ kişi ḳāżīlık mı ėdebilür. Yıldırım̲han eyitdi: Ya oḳımışlardur niçün oḳıduḳların ṭutmazlar, yaramazlıḳlar ėderler?*** (Oruc b. 'Ādil 1343/1925 s. 30). × ***Kim bilir, konaḫda ne 'arsızlı̲ḫ, ne şarġadalı̲ḫ (şarkadalık, yaramazlık) itdi.*** (Ebübekir Ḥāzım Tepeyran 1326y s. 175). × ***... maḥallesi̲halḳı meclisi şer'a gelüb "Maḥallemüzde 'Arab Fātī ve Nārīn ve Giritlü Nefīse ve Atlu 'Ases dėmegile ma'rüfe Ḳamer ve Balatlu 'Aynī nām 'avretler yaramazlıḳ ile meşhürlardur..."*** (A.R. Altınay 1333 s. 55).

yârân/yâren 'dostlar, arkadaşlar' Meninski 1680 III, 5536, J.W. Redhouse 1890 s. 2182, M.Cl. Huart 1921 s. 214 <Fa. ***yār*** kelimesinin ***-an*** ekiyle yapılmış çoğulu, A. Tietze 1967 no. 126, H. Eren 1999 s. 442, b. ***Abbasiyan*** ⊡, ***gariban*** ⊡. × ***Ḥarāmī-başı eyitdi: "bunı şimdi öldürmezem, yārenlerümüŋ öçlerini bundan çıḳarsam gerekdür." dėdi.*** (Ferec 855/1451 v. 9b). × ***Yārenler! Oş-bu üc mürüvvet islerinüŋ ḳanḳısı ef̲żaldür?*** (a.e. v. 124a). × ***Bir gün ḥācibü̲lḥüccāb yārenlerile oturub muḥādeṣe ėderlerdi. Nāgāh̲Hālid-i Ef'ī sözi cıḳdı, "Kimse anuŋ ḥālından bilür mi?" dėdiler.*** (a.e. v. 212b). × ***Pes ol tavşan yārānlarına eyitdi: eger beni vėrmekde müsāmaḥa eylerseŋüz ve biraz vaḳt sehl dutarsaŋuz, ben sizi işbu ḳan yėyici, cān alıcı ẕālimüŋ cevrinden ḳurtaram.*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 23). × ***Ger beni mey öldüre mey-ḫānede yārān dėye, / Çekdi ol merḥümı anda ara ṭopraḳ ara ṣu.*** (Ẕātī 1987 [16. yy.'ın ilk yarısı] III, 136). × ***Eṣnā'i cimā'da̲höd günāgün cünbişleri ve binici altından çıḳmış esbi tāzī gibi ekṣerinüŋ mezīdi leẕẕeti şehevānī olur ḳanışları aṣḥābı tecribeden olan zenpāre yārān ve ālüdei zenān olan ẕurefā vu rindān ḳavlince muḳarrerdür.*** ('Ālī 1975 [1599] s. 113). × ***Ehli ḥiref u kāsibleri ṣınā'atinden berī olub yārānı ile a̲hṣām olınca yėr içer.*** (a.e. s. 126). × ***'Ārif iseŋ̲hoş geçür gel bu demi yārān ile.*** (M.F. Köprülüzade 1934 s. 115). × ***Bir gün Hoca ile yârânları saklanbac oynarlar.*** (P.N. Boratav 1996 s. 152). × ***Dede Ḳorkut aydur: Yārenler çünki meni***

gönderürsiz, bilürsiz kim Delü Ḳarçar ḳız ḳardaşını dileyeni öldürür, bāri Bayındır Ḫanuŋ tavlasından iki şāhbāz yügrük at getürüŋ, bir kiçi başlu kiçer ayġırı bir toḳlı başlu ṭorı ayġırı, nāgāh ḳaçma ḳovma olur-ise birisini binem, birisini yedem didi. Dede Ḳorḳuduŋ sözi maḳbül geldi. Vardılar Bayındır ḫanuŋ tavlasından ol iki atı getürdiler. Dede Ḳorḳud birinbindi birin yetdi, yārenler sizi Ḥaḳḳa ışmarladum didi gitdi. (Ergin 1952 s. 125-126). ***yârân yoldaş*** 'dostlar, yol arkadaşlar': × ***Aḥmed vardı üç yüz miḳdārı gemileri ṭonatdı ve eyü yārān yoldaşları bile aldı ve gemilere atlar ḳoydı.*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 175). × ***Gözel, cidden gözel köydür bizim Kızılöz! Ya da bana öyle gelir. Oğlum uşağım, yaranım yoldaşım kalkıp gittiler Ankara'ya, ben gitmedim.*** (F. Baykurt 1967a s. 45).

yaranal Az. 'eskiden general sözünün konuşulan dilde kullanılan biçimi' ADİL 2006 s. 533. × ***Nābigil yaranalın bütün ġoşununu birbābir vurub Araza ġārġ elāyirdilār.*** (Ġaçaġ Nābi 2009 s. 275).

yâranlık/yârenlik 'dosluk, arkadaşlık; şaka, oyun, eğlence; haftada bir defa yapılan gece toplantıları' W. Radloff 1905 III, 109, H.Z. Koşay-Orhan Aydın 1952 II, 140, DS 4180.< Fa. ***yārān*** + Tk. nomen abstractum yapan ***-lik*** A. Tietze 1967 np. 126. × ***En möhümü ciddi ol. Otururken çıt çıkarma. Ḳulağıma bir kötü yaranlığın çalınırsa, keser köpeğe doğrarım seni, bunu unutma! Benim namısımı iki paralık etme!*** (F. Baykurt 1961o s. 90). ***yârenlik et-*** 'takılmak, şakalaşmak, söyleşmek, birlikte eğlenmek; yaramazlık etmek' THASDD 1483, DS 4182. × ***Hiç unutmam, bir gün kışlada arkadaşlarla yarenlik ederken duvara şöyle hafifçe çarpıvermişim. Koca binada bir gürültüdür koptu. Palaskasını kapan bahçeye fırlıyor.*** (Feridun Osman 1936 s. 108). × ***Postacılar, tahsil memurları, daha bir kaç kişi, istasyonun gölgeli buvetinde oturmuşlar, masadan masaya yarenlik ediyorlar.*** (H. Taner 1952 s. 36). × ***Lokanta gene yükünü almıştı. Patates soymakla meşgul koca göbekli, hoşsohbet, hatırnaz aşçının etrafında birkaç dokumacı toplanmış, tatlı tatlı yarenlik ediliyor.*** (Orhan Kemal 1952m s. 67). × ***Kâtip o sırada arka mağazadan dönmekte olan Köse Hasanın yolunu kesti. Kâtibin yarenlik ettiğini sanan Köse Hasan, hıkırtıyla gülerek, geçmek için zorladı.*** (Orhan Kemal 1954b s. 54). ***yaranelik eyle-*** 'dostluk etmek': × ***Şīrazī esīr alalıdan berü anun / Uş gice vü gündüz / İtleri ile bile yatur güller içinde / Yārānelik eyler.*** (M.F. Köprülüzade 1934 [15. yy.] s. 119). ***yarenliği tuttur-*** 'şakalaşmak, sohbet etmek': × ***İçki dediğin, candan ahbapla birlikte yarenliği tutturarak söyleşe şakalaşa içilir... Tek başına bir kenara büzülüp rakı atmanın ne zevki vardır ki?*** (S.M. Alus 1944 s. 54).

yararca 'nitelikli, high-quality' <***yara-*** fiilinin geniş zaman fiilsıfatı (participium aoristi), b. ***açar I*** ⊡ + ekvatif eki, krş. ***kaynarca***, ***kokarca***. × ***Ba'ż-i çavuşlar tā diyār-i 'Arabdan yararca yondlara binüb tedrīc-ile Rüma dek getürmek ve ser-menzile geldügi gibi bir ādemine virüb döl niyetiyle çiftligine göndermek mirāren vāḳi' olmışlardur.*** ('Ālī 1982 [1581] II, 153).

yaraş- I 'layık olmak, münasip olmak, yakışmak, uygun düşmek, uyuşmak; yararı dokunmak' B. Atalay 1986 IV, 478, J.W. Redhouse 1890 s. 2181,

H.Z. Koşay 1832 s. 416, TS 4337, DS 4181. **<*yara-*** fiilinin reciprocum hâli, b. ***ağlaş-*** ⊡; b. ***alış- I, II*** ⊡. × ***Et ne denlü arık olsa etmek üstünde yaraşur.*** ‘et ne kadar zayıf, yağsız olsa yine ekmek üstüne yakışır. Fazilet sahibi kimse her ne kadar fakir dahi olsa yine faziletiyle mütenasip mevkiye yakışır’ (Velet İzbudak 1936a. s. 21 no. 130). ***yarşur*** ‘yaraşır’: × ***Dögülmek eşeğe yarşur edebsüzlik itme.*** (Velet İzbudak 1936a s. 34 no. 281). × ***Aŋa kibr ü benlik yaraşır ʿaẕīm / Ki ẕātı ġanīdür mülki ḳadīm.*** (Ferheng–nāme–i Saʿdī 1340/42 s. s. 1 no. 9). × ***Tefāvüşt degül kimse ṭon ara / Yalıncaḳlıġı yaraşur gevhere.*** (a.e. s. 41 no. 500). × ***Yaraşur yigide örü ṭurmak / Kaçaturımaz bulmayınca ḍayak.*** (a.e. s. 78 no. 952). × ***Hoş yaraşur ʿāşıḳ gözi yaşı / Kim ki ʿāşıḳsa gözünden biline.*** (Eşrefoġlı Rūmī 1286 s. 60). × ***Hoşdur ol ġamzelerüŋ ḫastaluġı kim yaraşur / Merdüm- ẕālimüŋ eksilmese bīmārlıġı.*** (Köprülüzade 1934 s. 96). × ***Vaṣfuŋ çemeninde yaraşur jāle yirine / Müstaġrāḳ ola lü’lü’-i şehvāra benefşe / Bu şiʿr-i dil-āvīzi Necātī yaraşur kim / Ḥall ile yaza ṣafḥa-i jengāra benefşe.*** (a.e. s. 104). × ***İy Necātī yaraşur muṭrībi şeh meclisinüŋ / Raḳs urup oḳuya bu şiʿr-i teri döne döne.*** (a.e. s. 105). × ***Sen Hudā ẓıll-ı hümā ẓılluŋ yaraşur kim ola / Murġ-ı nürın bāline efkārınuŋ şeh-per güneş.*** (a.e. s. 109). × ***Yaraşmaz kimseye bu bendelikde öyle daʿvā*** (Şeyḫī 1291 s. 12).

yaraş- II ‘yarışmak ?’ × ***Ḳul u ḳıymetle sözile girişme / Siyāset ḳıl yā dınma vü yaraşma.*** (Fāḫrī 1974 [1367] no. 1672).

yaraşık (datif ile) ‘uygun, yakışan, yakışır’ TS 4334. **<*yaraş-*** fiilinden isim yapan ***-ık*** genişlemesi, G. Clauson 1972 s. 972. × ***Saḳal olur yaraşığı çün erüŋ / Bir dutamdan ziyādesin giderüŋ!*** (Żaʿīfī 1950 [1555] s. 138). ***yaraşık al-*** ‘uymak, yakışmak, yakışık almak’: × ***Talʿatıŋ üzerine ḫıdmetciyi sevmekle ḳanaʿat etmeyip de bunu bıraḳıp ötekini almaġa ḳalḳışmaḳ... Bu size yaraşıḳ alır bir ḥareket midir? Kızımıŋ ḳuşüru, kabāḥati nedir!*** (H.R. Gürpınar 1927n s. 225). × ***Bu reẕālete baḳıŋız, şu ḥāl, cāmiʿde öŋ şafda namāz ḳılan tesbīḥli efendiniŋ gösterdigi taḳvā ṣalābetiyle yaraşıḳ alacaḳ reẕāletlerden midir?*** (H.R. Gürpınar 1339 s. 95).

yarat- ‘ortaya koymak, ortaya çıkarmak, yoktan var etmek’ J.W. Redhouse 1890 s. 2181 **<*yara-*** fiilinin kausatif hâli G. Clauson 1972 s. 959, b. ***acıt*** ⊡. × ***Vurulmuş askerlerin yaralarını sarmak için âdi ispirto bulmakta zahmet çekilen bir zamanda, o, sandık sandık şampanya yaratıyordu. Ve bu sihirli şarapla para, Gardenbarda, Tanrının gecesi su gibi akardı.*** (E.E. Talu 1937 s. 230).

yaratgan/yaratkan ‘Yaratan, Tanrı’ TS 4340. **<*yarat-*** + isimsıfatı (participium) eki ***-gan*** × ***Bildüreydiŋ ḫalāyıḳa sözile / Görelerdi yaratḳanı gözile.*** (Sulṭān Veled 1341 s. 64). × ***Yaratġan özine öŋ āferīn ol / Eyitdi baŋa gitdi āferīn ol.*** (Fāḫrī 1974 [1367] no. 2566).

yaratkan b. ***yaratgan***.

yarayışlı ‘kullanışlı, işe yarar’ **<*yarayış*** + sıfat yapan ***–lı*** eki. × ***Bu konuşmaların arkasından bize yarayışlı, bir şeyler çıkacak umudiyle köylüler “ya sabur” diyerek onların başından ayrılmamışlar.*** (H. Aytekin 1945 s. 538).

yarculaş-/yarçulaş- ‘münakaşa etmek, tartışmak’ Meninski 1680 III, 5537, TS 4342 <***yarcu*** ‘dedikodu’ TS 4341 + isimden fiil yapan ***-la-*** genişlemesi ve reciprocum hâli. ××.

yarçı- ‘keyiflenmek, sevinmek’ S. Tezcan 2001 s. 82 <ETk. ***yaşu-*** ‘to flash, to shine’ G. Clauson 1972 s. 977. × ***yarumasın yarçımasun*** ‘iflah olmasın’ × ***Görür misin Dirse ḫan neler oldı, yarumasun yarçımasun, senüŋ oğlun kür ḳopdı erçel ḳopdı, ḳırḳ yigidin boyına aldı, ḳalın Oğuzuŋ*** üstine ***yorıyış itdi.*** (M. Ergin 1958 s. 83). × ***Yarımasun yarçımasun, Evnük Ḳal‘asıŋ kāfirleri bunları cāsusladı.*** (a.e. s. 118).

yarçulaş- b. ***yarculaş-***.

yarda ‘0.941 metreye denk gelen İngiliz uzunluk birimi’ J.W. Redhouse 1890 s. 2182, L. Gürçay 1943 s. 411. ××.

yardacı ‘tekstil fabrikasında kumaşlardan sorumlu işçi ?’ × ***Bir gün fabrikada bir hırsızlık oldu: Yardacı Parmaksız Yusuf, beline doladığı sekiz metre kaput beziyle kapıda yakalandı.*** (Orhan Kemal 1949e s. 13). × ***Büyük kızı Fitnet aldı, ortancayı bizim dokumacı Haydar, en küçüğü de yardacı Bulgaryalı Memet...*** (a.e. s. 39).

yârdan ayrıldım ‘üç köşesi kırık’ × ***Başlarına o zamānıŋ modasınca “yārdan ayrıldım” denilen biçimde birer yazma yemeni bağlamışlardı.*** (Meḥmed Tevfīḳ 1300 s. 25). × ***Asmalı, İncirli, Büyük Müslim, Uzun odalar akşamcılarından siyah, püskülü yandan atılma, yardan ayrıldım sarılı sıfır fes, kıvırcık perçem, çizik bir alın, uzun, gözünün üzerine doğru mütemayil, kıranta kaş....*** (R.E. Koçu 1938 s. 57). × ***Bunlardan ma‘adā üzerine “ṣarıḳ”, “dülbend”, aġabânî “şal” mendīl “yardan ayrıldım”, yemeni, ince yüŋ örmeleri envā‘ī de ṣarılır.*** (Aḥmed Rāsim 1926 s. 15). ***yârdan ayrıldımlı*** ‘üç köşesinde kırık olan’: × ***Ḥelvacı ḳalfasınıŋ yardan ayrıldımlı fesi düşmüş.*** (Aḥmed Rāsim 1340 s. 78). ***yardan ayrıldımvārī*** ‘yardan ayrıldım biçiminde’: × ***Ḳoyu siyāh fesi yine ṣıfırdı. Siyāh şeritli bol panṭolonu yine açıḳ ḳaraḍut rengindeydi. İpek Ṭrablus kuşaġı, “yardan ayrıldımvārī” çapraz yelegi, gümüş musḳalı ḳalın boynundan kenārları gözüken, ḳavun içi fildekos fanilası...*** (Ömer Seyfeddin 1926 s. 70).

yardarlıġ Az. ‘icar, icarlama, elde edilen mahsulün yarısını toprak hakkı olarak toprak sahibine vermek’ ADİL 2006 IV, 536. × ***Çoḫ işlädim, az işlädim, bundan da çörāk pulu çıharda bilmädim. Bir gün gedib bir tor tapıb yardarlığına ḫāşām tutmağa başladım.*** (Azärbaycan naġılları 2005 II, 178).

yardım b.m. <ETk. ***yartım*** a.m. G. Clauson 1972 s. 959. ***yardıma koş-*** (datif ile) ‘desteklemek, acil bir durumda destek olmak için acele etmek, olabildiğince hızlı biçimde destek olmaya çalışmak’: × ***Sabek’le, Dürdane de Fatma’ya yardıma koşmuşlardı.*** (Mahmud Yesari 1923 s. 23). ***yardımı ile*** ‘yardımıyla’: × ***Şahinde, Şube Reisi’ninki ve kızı, hizmetçilerin yardımı ile arka taraftan arabaya binerek şemsiyelerini açtılar ve kır at tırıs adımlarla yola düzüldü.*** (Sabahattin Ali 1937k s. 175). × ***İlkönce Mehmet bir çınar kovuğunu sandal yaparak Emine’yi Ahmet’in köyünden, Ahmet’in yardımı ile alıp kaçırmıştır.***

(S.F. Abasıyanık 1940 s. 30). ***yardım ver-*** (datif ile) 'yardım etmek': × ***Mışr sulṭānı Melik Eşref anlara yardım verdi yėrlü yėrlerine vardılar. Ol vaḳitden berü Mışırlu ḥükm ėder.*** (Oruc b. 'Ādil 1343/1925 s. 32). ***yardımın kov-*** 'yardımını aramak': × ***Cühud etmeğin yiyen yine cühud yardımın kovar.*** 'Yahudi ekmeğini yiyen (sayesinde geçinen) Yahudi taraftarı olur, Gavurun ekmeğini yiyen gavurun kılıcını çalar' (Velet İzbudak 1936a. s. 37 no. 308). ***yardüm yetiştür-*** 'yardım ulaştırmak' Meninski 1680 III, 5537.

yardımcı ol- (datif ile) 'yardım etmek'. × ***Menecerim İrfan, taksinin parasını verip kolunu uzattı, çıkmama yardımcı oldu.*** (N. Eray 1986 s. 11). × ***Fantastik Senfoni'nin en görkemli bölümü çalıyordu o sırada. Yardımcı oldum eleştirmene. "Buyurun, ne isterseniz sorun. Bugün her soruyu yanıtlayacağım!" dedim.*** (a.e. s. 14).

yardımlaşa 'birlikte, birbirine yardım ederek' <***yardımlaş-*** + zarf yapan ***-a*** eki. × ***Yemekten sonra sofrayı evin hanımiyle hizmetçiler yardımlaşa kaldırırlar, sonra sıra kuru üzüm, incir, ceviz içi, incir pestiline gelirdi. Evdecinin karısı, esmer fakat canlı bileğine dar gelen gümüş bileziğiyle oynıyarak, masallar anlatırdı.*** (Orhan Kemal 1949b s. 21).

yardım yaka 'yardımlaşa, yardımlaşarak' × ***Bursa mı, İzmir mi olur... Dönüşte, benim köyüme... Olmazsa, başka bir köye isteriz. Evimiz okula yakın olur, yardım yaka dayar döşeriz. Ah, daha önce tanışabilseydik! Ama fırsat vermiyorlar ki.*** (M. Başaran 1992 s. 242).

yarem 'boyunduruğun kıyılarına sokulan demir' THASDD 1483, A. Tietze 1957 s. no. 65, Vuk 256. <Slav. ***yarém*** a.m. E. Berneker 1924 I, 456.

yâren I b. ***yârân***.

yâren II/yeren, yerenlik 'delikanlı topluluğu, arkadaş' H.Z. Koşay 1832 s. 416, THASDD 1517. <b. ***yaran***. × ***Bu Hasan, köyde delikanlı üzerine küçük başağa seçildi. "Yapmayın, ceremesini çekersiniz!" dedim, dinletemedim. Sonunda delikanlı parasını yedi. Hasan'ı, bu yüzden yarene almazlar.*** (Kemal Tahir 1955 s. 242). × ***Herkesin sırtında yaren âleminin ilk gecesi şerefine bayramlık, düğünlük elbiseler var.*** (Kemal Tahir 1957k s. 155).

(Argo) **yâren III** 'lezbiyen' F. Steinherr 1932 s. 196, DS 4181. ××.

yâren kilidi 'bir kına şekli' THASDD 1483, A. Tietze 1967 no. 126. ××.

yârenlik b. ***yâranlık***.

yâren otu 'tütün' THASDD 1483, <Fa. ***yārān*** + Tk. ***otu*** A. Tietze 1967 no. 126. ××.

yarga b. ***yarka***.

yârgâr 'dost, çok yakın arkadaş, vefalı dost' <Fa. ***yāri gār*** 'A companion İd a cave, i.e. an intimate friend, confidant' F.J. Steingass 1892 s. 1525. × ***O gėce ḫayāl-i cedīde ile ṣabāḥladım. Sā'at ikide idi ki bizim yārgār çıḳageldi. İkrām ve nüvāziş ėdüp aġyārdan ḫālī bir maḥalde oṭurduk*** (Giridli 'Alī 'Azīz 1268 s. 224).

yârgârlık ‘yoldaşlık, dostluk’ <***yārgār*** + nomen abstractum yapn ***-lık***. × **yârgârlık et-** ‘dostluk etmek, yoldaşlık etmek’: × ***Hān-ı meẕkür sākinlerinden bir adam ba‘żan oḍama gelür ve baŋa yārġarlıḳ ėder idi.*** (Giridli ‘Alī ‘Azīz 1268 s. 156).

yargın b. ***yağrın***.

yargu ‘yargı, hüküm, kadının hükmü’ Meninski 1680 III, 5538, H. Vámbéry 1901 s. 178. <***yar-*** + fiilden isim yapan ***-gu*** eki, G. Clauson 1972 s. 963. × ***Ḍaḥı nola, ‘alāmeti hem görem tā yarġuda ġalaṭ vāḳi‘ olmaya!*** (Ferec 855/1451 v. 26a).

yarı I/yaru ‘bütünü oluşturan iki parçadan her biri, bir şeyin ikiye ayrılmış parçalarından her biri, yarıya kadar’ J.W. Redhouse 1980 s. 2183. <ETk. ***yaru*** a.m. G. Clauson 1972 s. 956. × ***Hümā’nuŋ beŋzi varduġınca ṣaru / Olup ḳalmadı et cisminde yaru.*** (Meḥmed 1965 [1398] no. 1075). × ***Birisi kim teni aru degüldi / Bilüsi ḳavmi yaru degüldi.*** (Fąhrī 1974 [1367] no. 1109). × ***Çu Husrev gördi ḳalmışlardı yaru / İçi sızdı vü beŋzi oldı ṣaru.*** (a.e. no. 1196). × ***Beyaz mendil pencereden uzandı mı “Gel, seninim, teslimim” demek; her sabah bir kerecik bakarım; kırmızı ise nafile rahatsız olmam, seyredeceğim diye pencerelerde beklemem; fakat beyaz ise yatsıyı kılar, gazımı söndürür, kafesi yarı indirir beklerim.*** (R.H. Karay 1940m s. 100). ***bu köyün yarı adamı*** ‘köydekilerin yarısı’: × ***Bizim basmaya gittiğimiz köy: Sarıca... Bu köyün yarı adamı Muhtar Arif reziline akraba olur.*** (Kemal Tahir 1973 s. 170). ***yarı dön-*** ‘hafif dönmek’: ***Dizlerini tutarak kalkmıştı, kuşağını düzelti, yemenilerini çekti, kapının önünde yarı döndü.*** (M. Yesari 1969 s. 650). ***yarı et-*** ‘yarılamak’: × ***Sigaraları, dumanı topuklarına vardırırcasına çekiyor, bir nefeste yarı ediyorlar. Yanaşıp da herifleri bir güzel soysan, galiba gözlerini mandadan ayırıp da “Ne yapıyorsun?” demiyecekler.*** (F. Erdinç 1958 s. 67). ***yarı bıçkın*** ‘bıçkına benzer, bıçkın tavırlı’: × ***–Hayır! Biz Üsküdarda keseriz. Orada adamımız var, alır.. Sen aldın mı? –Almadım, arıyorum. O esnada arkasından bir güzel koyun gelen yarı bıçkın birisi sokuldu: —Beybaba! Şu dağlıca bak yahu! Yağ tulumu mübarek. Ucuz vereceğim. Al da kurtulayım***. (B. Felek 1947 s. 205). ***yarı bel*** ‘bel hizası’: × ***Orta kat sofanın aptesane aralığında, yarı beline çıkan burumburuşuk kombinezonunun örtemediği dantelleri kopuk, kirli, lekeli donile, sıska bir kadın dağınık saçlı başını ıslatıyordu.*** (Reşat Enis 1933 s. 134). × ***Birden köpürerek atıldı, yarı beline kadar pencereden sarkarak, tükrüklerini saça saça, kızara morara, veriştirmeğe başladı.*** (a.e. s. 167). × ***Ortanca hanım, renkten renge giriyor, zavallının yarı belinden aşağısına iğneler batar gibi oluyordu.*** (S.M. Alus 1934 s. 203). × ***Lebip, meydan okurken, kendini unutmuş, gürleyip duruyor, karşışındaki biçarenin de, yarı belinden aşağısı tutmuyordu.*** (a.e. s. 372). × ***Kızım pencereye koşmuş, yarı beline kadar dışarı sarkmış, ama aşağı düşmeden oğlan eteğinden yakalamış...*** (Sabahattin Ali 1937k s. 83). × ***Āşıktan sonra jigolo! Akşam üstü kocası ile gülerek konuşurken, perdeyi açıp yarı belime kadar sarkıp “Hey sahte kadın!” diye bağıracağım geldi.*** (F.R. Atay 1952 s. 58). ***yarı boğaz*** ‘boğazının

ortası': × ***Çün pādeşāh vezīrden bu dil-peẕīr sözi istimā' ėtdi, saḥt oldı, yarı boġazında ḳurıdı, diledi ki bī-mücib, nā-münāsib ḥareket ėde.*** (Ferec 855/1451 v. 70b). ***yarı buçuk*** 'aşağı yukarı, baştan savma, üstünkörü, biraz' J.W. Redhouse 1890 s. 2184, DS 4183. × ***Yeni dost talep et amma eski dostun dahi dostluğu yerinde dursun, tâ ki dayim dostların çok ola. Ve sakın ol dosttan ki seninle dostluğu yarıbuçuk ola. Eğer anın bigi olursa ki seninle dostluğu yarı edeler, sen anlara tamam dostluk göster ve dayim eyilik et ve mizaçlarınca depren.*** (Mercümek Aḥmed 1966 [15. yy.] s. 182). × ***Kendi kendimin can düşmanı değilim ki yarı buçuk bir sebep olmayınca kederlenip ruhuma eza edeyim.*** (Aḥmed Vefīḳ Paşa 1933ia s. 10). × ***Abdi Hoca, halkın selâmlarına yarıbuçuk cevaplar vererek ağır ağır gidiyordu.*** (F.H. Karay 1940m s. 96). × ***-Kız ben sana bu dümbük herifinen ağız ağıza virme demiyom mu? Kadın omuz silkti: -Ağız ağıza verdiğim nerde? -Gordüm kız, su dökmânede gordüm, yarı buçuk kalkdım... -Kendi geldi, ben mi çağırdım?*** (O. Kemal 1954b s. 92). ***yarı buçuk olsun*** 'yarım yamalak da olsa': × ***Bir haftadır ütülettinse, yarı buçuk olsun ütü gördüyse vallahi arabım, arabın fellahıyım!*** (S.M. Alus 1944 s. 20). ***yarı canı ağzına gel-*** 'aşırı telaşlanmak, aşırı tedirgin olmak': × ***Fakat kızın validesi bunu yarım canla kabul edebildi. Çünkü kızda bu kadar cür'eti görünce şayet işte bir müşkül zuhûr eder ise kızın bu cesaretle nerelere kadar varabileceği kaziyesi derhal hatırına hutur ederek vücudundan aşağı sıcak su dökülüyor gibi bir şeyler hissetmiş ve diyebilirim ki bu halde yarı canı ağzına gelmiş idi. Fakat vakit başka vakit, karşısındaki adam başka adam.*** (Aḥmed Midḥat 1942 s. 43). ***yarı çıplak giyin-*** 'tam olarak giyinmemiş, giysilerinin bir kısmını giymiş': × ***Yarı çıplak giyinmiş bir kadın tiril tiril ipeklileri içinde arkadan sanki kayıyormuş gibi geldi, iki sazcının arasına dikildi.*** (T. Apaydın 1952 s. 38). ***yarıda*** 'tamamlanmadan, bitirilmeden': × ***Murād, yine gülerek, ḥātır ṣoraraḳ her selāma muḳābele ediyordu. Teşrīfāt bitince yarı bıraḳılan ḳahveler, çıġaralar, tekrar ele alındı, uyuyanlar, tekrar uykuya daldılar...*** (M. Yesari 1928 s. 288). × ***Bir günü daha bitirmenin sevincini, yarına başlıyor olmam yarıda bırakıyor.*** (Ş. Gürbüz 1992 s. 67). ***yarıda bıraktır-*** 'sözünü kesmek, süzünü tamamlamasına fırsat vermemek': × ***-Yoḳ... Ṣanḳi derim Ḥikmet ḫanımla Ḥālet, bir degildir... Emine, onuŋ sözünü de yarıda bıraḳdırdı: -Al birinden, vur ötekine. Onlar insan mı?*** (M. Yesari 1928 s. 256). ***yarıda kal-*** 'tamamlanmamak, sonlandırılmamak': × ***Telefonun zili çaldı; çaldı da boyama yarıda kaldı.*** (R. Ilgaz 1962n s. 10). ***yarıda kesil-*** 'tamamlanmamak, sonuna kadar getirilememek': × ***Ben biraz bekledikten sonra, hoşuma giden bu oyun yarıda kesildiği için deminkinden de canhıraş bir sesle bağırıyordum.*** (M. Margosyan 1996 s. 75). ***yarıdan keçir-*** Az. 'ikiye bölmek ?': × ***Näbi täk ġaldı. Düşmän ġoşununu ġırıb yarıdan keçirdisä dä, aradan çıḫa bilmädi, onu da vurdular.*** (Ġaçağ Nābi 2009 s. 427). ***yarı garnı ac, yarı garnı toh*** Az. 'yarı aç yarı tok, iyi beslenmeden': × ***Hämid kişi här gün meşädän şälä ilä odun gätirib satar, aldığı pulla uşaġlarını yarı ġarnı ac, yarı ġarnı toḫ dolandırardı.*** (Azārbaycan naġılları 2005 IV, 245). Krş. ***bir garnı ac, bir garnı toh.*** × ***Ay bala, biz bir naḫırçı babayıġ, ḫalḫın mal-ġarasını***

otarıb, bir ġarnı ac, bir ġarnı ṭoḫ dolanırıġ. Amma o bir dövlätli şahdır, sana ġızını vermäz. (Azärbaycan nağılları 2005 I, 62). ***yarı gece*** ‘gece yarısı’ J.W. Redhouse 1890 s. 2184, DS 4347. × ***Yarı gece sağdıç tarafından gönderilen meyva gerdek odasına gönderilir. Sabaha kadar uyumamaya mecbur olan gelin ve güvey bir müddet meyva yemekle vakit geçirirler.*** (H.Z. Koşay 1944 s. 285). ***yarı geceye kadar*** ‘gece yarısına kadar’: × ***Eda yengen, döşek yaptırdı seni yatırdı. Yarıgeceye kadar başında bekledik.*** (M. Yesari 1930 s. 72). × ***Erkek evinde cemaat çabuk dağıldı, hepsi de gün ağarmadan işinin başına koşacaktı. Kadın evinde cümbüş gece yarısına kadar sürdü. Debleklerin tıngırtısı yarı geceye kadar, köyün havasında heyecanlı bir kalp gibi vurdu durdu.*** (Reşat Enis 1944 s. 120). AD. × ***Çocuḳ ḳabinin kėrisine kizlendi. Yari kėciye toğri tiv pir seslan padşahın odasina kirdi. Padışahı ėğıldi yėmē.*** (A. Caferoğlu 1946 s. 219). × ***Bir de ne görsün, yarı gece sularında padişahın hanımı gelip atı çeker. Keloğlan da onu takip eder. Vezirlerin karıları da kendi kocalarının atlarını çekerek padişahın hanımına katılırlar.*** (S. Sakaoğlu 1973 s. 606). × ***Cariyenin biri yatdı yanında. Yarı gece oldi, bi de bahdı ki bir guş geldi cama gondi. “Hubi yarım” “Ne var hubı yarım” “Altında ne var?” “Hasır” “Üstünde ne var?” “Telis” Başında ne var?” “Tezek” “Vah vah sultan duysa seni ele goymaz.”*** (B. Seyidoğlu 1975 s. 176). × ***İşde filân gün filân yarı gece de dutun da bahanemizi azığımızı tuzumuzu yarı geceden gaçah.*** (a.e. s. 349). × ***Yarı gece, saat bir, bir buçuk, iki... Halim, gözleri açık, sırtüstü yatmış, saatların kara cübbeli cellâtlar gibi, siyah siyah, kaçışlarını izliyor.*** (A. İlhan 1973. s. 359). ***yarı kalk-*** ‘biraz doğrulmak, bir parça ayağa kalkmak’: × ***Üst ḳatda teläşlı bir ayaḳ sesi duyuldu. Soḳağa näẓır pencerelerden biriniŋ ḳafesi yarı ḳalḳdı, dışarıya şarkan beyäż örtülü bir baş, yemek vaḳti gelen bu misäfiriŋ hüviyetini aŋlamaḳ içün aşaġıya baḳdı.*** (E.E. Talu 1928 s. 21). ***yarı kes-*** ‘ikiye bölmek’ × ***Valide sultan bunnarın her ikisini de getidi, almanı pātşah çıhartdı civinnen, yarı kesdı. Yarısını valide sultan yėdi, yarısını pātşahın özü yedi.*** (A. Caferoğlu 1942 s. 21). ***yarı könül*** Az. ’istemeye istemeye, gönülsüz’ ADİL 2006 IV, 537. × ***Häcär ävväl-ävväl razı olmadı, yoldaşları hamısı ona minnät eläyändän sonra yarıkönül razı oldu.*** (Ġaçaġ Näbi 2009 s. 151). ***yarı tok/yarı tok yarı aç*** ‘tam doymamış’: × ***Gedā yir bir etmek ḍoyar ḳaydı yoḳ / Melik yidi iḳlīm yėr ü yarı ṭoḳ.*** (Ferheng-nāme-i Sa‘dī 1340/42 s. 54 no. 660). × ***Ādem olan bunun bigi lâfızdan yani özürlü sözden katı utanır ve yiyesi dahi yemez olur. Hânından yarı tok, yarı aç kalkar. Andan ki konuğun aç kalur, pes özre mukayyet olma.*** (Mercümek Aḥmed 1966 [15. yy.] s. 92). ***yarı uyku*** ‘uykuyla uyanıklık arası; uykunun yarısı’: × ***Acem minyatürlerindeki renkli ve yaldızlı insanlar gibi parlak hareketlerini esrar içine aksettiriyor ve ben bütün bunları yarı uykumun arasında ruya gibi görüyordum ve bu şeyleri böyle hayal meyal geçerken gönlümün sükûtuna yarayan birtakım emniyet verici işler yapıldığını sezer gibi olurdum.*** (A.Ş. Hisar 1996 s. 80). ***yarı yarıya*** ‘yarısından olmak üzere, iki eşit parça olarak’ Meninski 1680 III, 5540 × ***Tramvay Beyazıtta yarı yarıya boşalmıştı.*** (S.M. Alus 1944 s. 56). ***yarı yerde*** ‘yarısında, bitmesini beklemeden, de-

vam ettiği sırada': × ***Nihayet yarı yerde, sıkıldık, çıktık.*** (R.H. Karay 1939a s. 128). × ***Çok zaman başa kadar çıkaramayacağımızı aklımız kesince, namazı yarı yerde bırakarak birer, ikişer geri taraftaki kapudan sıvışı verirdik.*** (H. Aytekin 1945 s. 68). × ***Göreceğim düşü ilk gece görmüştüm zaten. Yarı yerde uyanıyorum, dalınca yeniden başlıyordu. Eve varmışım, karım önüme bir tas su koymuş, ha bire ayaklarımı yıkıyorum.*** (M. Seyda 1962z. 52). ***yarı yerine kadar*** 'yarısına kadar': × ***Yarı yerine kadar batan güneşin sararmış çayırlara, küçük bulut kümelerine, bir yılan dili gibi kıvırarak uzattığı son kırmızı ışıkları uzun uzun seyrettim.*** (Sabahattin Ali 1935 s. 76). ***yarı yol*** 'yolun yarısı': × ***Fakat bir defa buralara gelmiş bulunduk; yarı yoldan dönmek büsbütün abes olacak.*** (S.M. Alus 1933p s. 200). ***yaru bahâsı*** 'yarı fiyatı': × ***Dobrunikden alınan ṭuzuŋ yaru bahâsı beglik ṭarafına olup yarusı Dobruvnigüŋ ola.*** (F. Kraelitz 1921 [15. yy.'ın ikinci yarısı] s. 89).

yarı II 'yardım'. DS 4344. ***yarı kıl-*** 'yardım etmek' DS 4347. × ***Nice gürbüz ayaġa düşer ḳalur / Nice düşmişe baḫt yarı ḳılur*** (Ferheng-nāme-i Sa'dī 1340/42 s. 27 no. 325). × ***İmdi ey oğul, zinhar sen vasıtaya bakma velîkin vasıta garaz neyise onu gözle, yani yer vasıtadır: dane bitmeye; eğer eksen ve bitmeye, onu yerden tutma ve eğer talihin yarı kılmaya, onu dahi yıldızdan tutma.*** (Mercümek Aḥmed 1966 [15. yy.] s. s. 15).

yarı- I 'parlamak, aydınlanmak' Velet İzbudak 1936i s. 51. Ferheng-nāme-i Sa'dī 1340/42 s. 111 not. 12. × ***Dirīġa ki bizsüz nice rüzgār / Bite güller ü yarıya nevbahār***. (Ferheng-nāme-i Sa'dī 1340/42 s. 81 no. 994). ***taŋ yarı-*** 'tan atmak, şafak sökmek': × ***Çu ṭaŋ yarıdı durdı ol ḳaravaş / Gönüldi Ḫusrev öŋinde ḳoyup baş.*** (Fāḥrī 1974 [1367] no. 3609). × ***Bir çiçek ile yaz yarımaz*** 'bir çiçekle yaz [bahar] olmaz, olursa da hazı olmaz; bir çiçek açtı diye bahar gelmez, bir şeyin olumlu gitmesi her şeyin öyle olacağı anlamına gelmez' (Velet İzbudak 1936a s. 40 no. 345).

yarı- II Az. 'lazım olmak, gerek olmak; faydalı olmak, fayda vermek; memnun olmak, tatmin olmak' ADİL 2006 s. 538. × ***Ay bala, sān hālā ḫamsan. Davakarlığının sābābi var, bilmirsān! Ārā verdin yumşalıb ipāk kimi olacaġ. Eşitmāmisānmi, ārdān yarımayan arvad bāḍhasiyyāt olar.*** (Mirzä İbrahimov t.y. s. 484).

yarıcı I 'ortakçı, hasılatın yarısı tarla sahibine verilmek üzere çalışan çiftçi' H.Z. Koşay-İshak Refet 1932 I, 416, DS 4183. ***<yarı + cı*** nomen actoris eki. × ***Mehmet Efendi, ince uzun bir defteri çıkardı. -Bak şu yarıcıların hesabına. Mehmet Efendi bir solukta okudu: Bir okkası deşteban ücreti, kaldı 69 kıyye, otuz dört buçuk okkası efendinin hakkı minha! Baki otuz dört buçuk kıyye tutar. 12 kıyyesi öküz masrafı, minha! Kaldı 22 buçuk okka. 10 kıyyesi sapan masrafı minhaaa! Kaldı 12 kıyye buğday, helalinden malınız. Yarıcılara seksener okkalık buğday istihsalatından ancak 12 okka isabet ediyordu. Köylüler bu hesaptan memnun oldular.*** (S. Ertem 1931 s. 78). × ***Arka sıradaki tahta iskemlelerde sıkışık bir halde oturanlar ise; ekecek tarlası olmıyan "yarıcı"lar, "üçtebircilerdir" ki, has, timar, zeamet usullerile imparatorluğun kendilerine toprak peş-***

keş çektiği vezirlerin, paşaların, geniş arazilerini işletmeğe üşenen torunları elinde kölelerdirler. (Reşat Enis 1944 s. 88). × ***Ötekiler küçük toprak sahipleri, yarıcı veya üçtebirci köylülerdi ki vilâyete bider, kazma sapı, yahut çapa için ırgat tedarikine gidiyorlardı.*** (Orhan Kemal 1951s s. 22). × ***İşte bu sebeple Dede Kasım'ın kârına çoktan beri kesat elverdi. Yarıcı şurda dursun, parasıyla gündelikçi bulup ekinini kaldırmaya gücü kalmadı derbederin...*** (Kemal Tahir 1973 s. 219). Krş. üçtebirci.

yarıcı II 'yardımcı' TS 4345, R. Dankoff 2004 s. 278. ***<yarı*** 'yardım' + nomen actoris eki ***cı***. × ***Dâvicün danişmend oldu yarıcun Allah olsun.*** 'Davacın danışment ise, yardımcın Allah olsun, hasmın kadı ise yardımcın Allah olsun'. (Velet İzbudak 1936a s. 28 no. 201). × ***Olaldan gün gibi ḥüsn iline şāh / Bütün dünyā dėdi yarıcuŋ Allāh.*** (Yaḥyā Beg 1977 [1582] s. s. 263). × ***Ne yüküm bir nefes giderici var / Ne biraz çekmeğine yarıcı var.*** (Şeyḫī 1291 s. 54). × ***Ne yüküm bir nefes giderici var / Ne biraz çekmegine yarıcı var.*** (M.F. Köprülüzade 1934 s. 86).

yarıcılık 'alınan para karşılığında mahsule ortak etmek' H.Z. Koşay-Orhan Aydın 1952 II, 140. ***<yarıcı*** + nomen abstractum yapan ***-lık*** eki.

yarık/yaruk 'çatlak, delik, aralık; yarılmış, kafada kanamaya sebep olan kesik; odun yarmaya yarayan blok, Block zum Holzspalten' H. Vámbéry 1901 s. 179, J. Thury 1885 s. 70, J.W. Redhouse 1890 s. 2183, DS 4183. ***<yar-*** fiilinden isim yapan ***-uk*** genişmesi, G. Clauson 1972 s. 962. × ***Ne sebebdür, dėdi, sen böyle aruḳ, / Eyegülerüŋ delük, arḳa yaruḳ?*** (M. Adamović 1994 [1368–86] no. 3626). × ***Durmış 'avratuŋ hücre-i ḫāṣına gelmiş. Bizüm demdememüz işitmiş, ḳapu yaruġından baḳar.*** (Ferec 855/1451 v. 110a). × ***Żikr olan Şuruḳ burnında bir balamar uzunı ḳarada ṣakızlaḳ çalısınuŋ içinde bir ḳaya yaruġı vardur. Ol yaruġa müm ile girürler ve ṣu alurlar.*** (Pīrī Re'īs 1988 [932/1525] I, 406). × ***Çün müheyy oldı çeri gördi yaraḳ / Yaruḳ üstüydi gemide oturaḳ.*** (Firdevsī-i Rūmī 1980 [15./16 yy.] s. 156). × ***Bir gün gördük, esīrlerden damġa-bahā almaġa giden ̇Han aġalarınuŋ başları yarıḳ gelüb ̇Hana ... şikāyet ėtdiler.*** (Evliyā Çelebī 1938 [17. yy.] VIII, 35). × ***Duvarlarda çatlaklar, yarıklar hâsıl olmuştu. Sövelerinden sökülen kapılar yan yatmış, koridorun yerinde açılan korkunç boşluktan, aşağıya, bodruma sarkıyordu.*** (E.E. Talu 1937 s. 33). × ***Yarık tabanlarından zırıl zırıl kanlar akıyordu, sevaplarına giydirip kuşattılar, pisliğini temizlediler.*** (R. N. Güntekin 1944 s. 57). × ***Bu sesinden azametinden ben onu tabiatın ruhundan geliyor sanırdım. Cidden bu sarnıcın yarığından tabiatın ruhuna varmak mümkün olacağına inanırdım.*** (A.Ş. Hisar 1956 s. 12). × ***Tanımaz mıydı Irazca bu eni? Sol kulakta, önden iki yarık. Bu en bu köyde Irazca'nın eniydi.*** (F. Baykurt 1959y s. 71). × ***Gidiyor padişahın küllüğünde geziyor geziyor, bir altın buluyor, gidip diyor ki: "Hele urubunuzu verin, benim ağam altınını ölçecek" Urubu eline alıyor, getiriyor, yarığına altını sokuyor, götürüyor.*** (U. Günay 1975 s. 279). × ***Geçen gün bir arkadaşımız bir apartmana girerken kapağı açık olan kömür deposuna düştü. Birkaç kaburga kırığı, birkaç çürük ve yarıkla atlattı bu vartayı.*** (O. Duru 1995 s. 41). × ***Yağmur,***

içindeki meyveleri kolayca yıkayabilmek için ağzına kadar suyla doldurulup, dibine delikler açılmış plastik bir torbadan akan su gibi boşalıyordu, gıpgri gökyüzünde açılan sayısız yarıktan. (E. Şafak 2001, s. 164). (Argo) 'dişilik organı, vajina' H. Aktunç 1998 s. 305. × ***Uluguş, tek dizinin üstüne doğruldu: "Uyduruyorsun donuz herif!" dedi içinden. Sonra, "Allahı da Kabak Musdu'nun koluna aldın nâlet Hafız!" diye bağırdı. Dışarda Velikul: "Bak bak! Koskoca köyün hocasına nasıl dik geliyor! İki karış yarığına bakmadan imamın işine karışıyor, sidikli!.." dedi içinden.*** (F. Baykurt 1971t s. 118). × ***Kabak Musdu cigarasını savurdu: "Fazla dıngırdama bakalım Havana!" dedi. "Biz şurda, geldik, adam adama bir derdi konuşuyoruz. Bir karış yarığınla sen bize karışma! Bugün davulcular geliyor. Onca masıraf ettik. Eşi dostu okuladık.*** (a.e. s. 234).

yarıla- 'yarısına kadar gelmek, tüketmek, yapmak vb.' J.W. Redhouse 1890 s. 2184. × ***Evvelâ Ayşe hanımın karbonatıyla, arkasından kendi tozumla dişlerimi oğdum. Kolonya ile baştan aşağı silinip şişeyi yarıladım. Bütün vücuduma hafif "kold krem", üstüne ince bir pudra sürdüm.*** (S.M. Alus 1933p s. 117). × ***Bir yudum derken Binnaz hanım, lak lak lak! içmeğe başladı. Sürahiyi yarıladıktan sonra şıp diye gözlerini açtı ve iki elile sımsıkı tuttuğu şeyi gösterdi.*** (S.M. Alus 1934 s. 89).

yarım 'bitmemiş, tamamlanmamış, tam olmayan, yarı, bir bütünün ikiye ayrılmış parçalarından her biri; güçsüz, sakat, hastalıklı' B. Atalay 1986 IV, 749, Velet İzbudak 1936i s. 51, J.W. Redhouse 1890 s. 2183 ***<yar-*** fiilinden isim yapan ***–ım*** genişlemesi, G. Clauson 1972 s. 968. × ***Bu yarım pāpüşla geyüb a postāl çediklerin, / Olma soḳāḳ süpürgesi, ḳadın ḳadıncıḳ ol!*** (Vāṣıf 'Osṃān 1257 s. 46). × ***Billâhi yarım elmanın yarısı sen, yarısı o. Kaşlar, gözler, bıyıklar. Giyim kuşam, alım çalım, aynı.*** (S.M. Alus 1933p s. 123). × ***Ayşe hanım zaten yarım kadın; daha yolda iken, muhakkak tıkanmıştır; hiç değilse kurtulmuştur.*** (a.e. s. 164). × ***Bir parmak rakıya yarım bardak suyu doldura doldura, çabuk bitmesin diye yudum yudum içerken bir de bakmışım ki tabakamda sigaram kalmamış... Tütünsüz edemem; evde nargile içmek te âdetim değil.*** (S.M. Alus 1944 s. 86). × ***Dört yarım bardak üst üste binince islim de tamamlandı. Bereket versin içkiye çok tahammüllüyümdür. Kendimi idare ediyor, akından kakından karıştırmıyordum.*** (a.e. s. 129). × ***Bu sefer bu ishal yakasını bir türlü bırakmamıştı. İlk günler sürgünü keser diye hemen koruk ezip içmiş, faydası olmayınca bu pahalı zamanda yarım fincan kuru kahveyi, koruk suyiyle kararak yemiş, yine bu netameli dertten kurtulamamıştı.*** (S. Ali 1943 s. 101). × ***Gebe zarlar yarım liradan başlıyarak bir, bir buçuk liraya kadar satılır.*** (H. Kodaman 1944, s. 23). × ***Mustafa bu yarım lirayla gidip sakalını, şayet bir ay sonu, iki sefer dönüşüyse, saçını kestiriyor, bir gazoz içiyor, bir paket de tütün alıyordu.*** (S.F. Abasıyanık 1944me s. 161). × ***Acaba bütün insanların hayatı da bu şekilde birtakım kopuk, yarım şeritlerden mi ibarettir? Romanlarda olduğu gibi bir başlangıç, bitiş arzu ediyordu. Her yarım şey yahut her bütün fakat az şey onda inkisarlar, hüzünler yaratıyordu. Fakat yine de düşündü ki bu yarım ya-***

rım şeylerdir ki ona yeni yeni yaşamak hamleleri vermiştir. (S.F. Abasıyanık 1944me s. 98). × ***Çocukların çoğu yarım bir pabuçla, eski bir terlik veya nalınla gelirdi mektebe. Defterler, kitaplar kapsız, buruş buruştu, etiket falan hak getire!*** (M. Özay 1957 s. 62). × ***Damağında buruk, yarım kalmış bir lezzetin tortusu vardı.*** (Şahap Sıtkı 1958 s. 66). × ***Liseyi bitirmesine tatiller çıktıktan sonra yalnızca ondört ay vardı. Yarım ders günü cumartesilerle pazarlar çıkınca üç yüz otuz bir gün kalıyordu.*** (A. Nesin 1968 s. 143). × ***Masanın üstünde bir ispirto ocağı, ocağın yanında ekmek fırdalariyle yarım dilim bir ekmek ve ortasında yenmiş yumurtanın artığı görünen çinko bir tabak vardı.*** (Ç. Altan 1976v s. 27). × ***Köyde herkes senin gibi düşündüğü için, yarım sofular cahilliklerini cafcaflı sözlerle pullayıp hikmet gibi yutturuyorlar bize.*** (A. Ümit 1993 s. 67). ***yarım ağız / yarım ağızla*** (zarf) 'isteksizce, istemeye istemeye' DS 4184. × ***Yarım ağız vaṣla iḳrārı bütün dünyā deger / Cāna ṣatsa vaṣlını ol yār-ı rāḥ-efzā deger.*** (Ẕātī 1967 [16. yy.'ın ilk yarısı] I, 391). × ***Tamām olurdı ġam u ġuṣṣa emri yarım ağız / Diye idi ġonca lebin açub ol yüzi gül gül.*** (Ẕātī 1970 [16. yy.'ın ilk yarısı] II, 361). × ***Meṛhabā dėdi gelüb yarım ağız yār baŋa / Şanki bağışladılar baŋa bu dünyāyı tamām.*** (a.e. II, 493). × ***Baŋa 'ayn-ı sa'ādet göz ucıyla bir selāmuŋdur / Bütün dünyāca 'izzet yarım ağız bir kelāmuŋdur.*** (Nev'ī 1977 s. 312). × ***Cabbār ve Ramażān iki hafta ẓarfında Zeynoyu ancaḳ üç def'a o da ṣırf ḳudretini ḥiss ettirmek için olduḳça yarım ağızla dögdü, bu 'ādetā bir rekordu.*** (H.E. Adıvar 1928 s. 69). × ***Büsbütün yabancı bir kimse imiş gibi Lütfiye yarım ağızla sordur.*** (S.M. Alus 1934 s. 67). × ***Nedense, bu akşam, ikisi de bana karşı pek belli olacak bir tarzda soğuk davrandılar. Ben, bunun böyle olacağını zaten biliyordum. Onlar daha yarım ağızla: "Buyurun!" demeden ben yanlarına çöktüm ve onların daha, "Merhaba!" demesine vakit bırakmadan meseleyi açtım.*** (O.C. Kaygılı 1936 s. 252). × ***Ütülünce, yarım ağızla izin isteyip otuz liramı önümden alan, oyun içinde geri veren. Konuşmamışız. Paşa gönlüme kalmış, ister oynarım, ister oynamam. Kazandıklarım, dilediğim yere tüydürürdü beni.*** (M. Seyda 1962 s. 41). × ***Ne bir tatlı söz, yarım ağızla da olsa, ne bir türkü... Habire çapa sallamak... İki çift öküzün karartabileceğinden daha fazla yer kararıyordu arkalarında.*** (M. Başaran 1992 s. 174). × ***Birini recā ve ḥuṣūl-i merāmumuzı anlar daḥı yarım ağız iltimās-ıla istid'ā ėtdüklerinde aṣlā terbīyeleri südmend olmadı.*** ('Ālī 1982 [1581] II, 212). ***yarım akıllı*** 'dengesiz, sağı solu belli olmayan': × ***Annemiŋ bu ṣoŋ ṭurfanda izdivācındaki ma'ẕūriyetini de ben teşkīl ediyordum. Ben yarım 'aḳıllı imişim. İşlerimize baḳılmıyormuş. İdāremiz berbādlaşmış...*** (H.R. Gürpınar 1341 s. 30). × ***Zaten zırzopun, delinin, yarım akıllının birisiydi.*** (A. Hünalp 1962 s. 65). ***yarım baş ağrısı*** 'başın bir kısmının ağrıması': × ***Kendimi üşüttüm mü nedir, ayağa kalkacak mecalim yok; başımı koyacak yer arıyorum; alnımı camlara, duvarlara dayıyorum... Kırgınlık, yarım baş ağrısı, nefes kesikliği...*** (S.M. Alus 1933p s. 137). ***yarım baş ağrısı tut-*** 'başının yarısında ağrı başlamak': × ***Evvelâ şakağımdan yarım başağrısı gibi tutuyor, sonra kollarıma, parmaklarıma yayılıyor.*** (S.M. Alus 1934 s. 70). × ***Büyük hanımın yarım***

başağrıları beş dakika bile fasıla vermiyordu. (a.e. s. 149). × ***Küçüklügümden beri çekdigim yarım baş ağrısını ortaya sürdüm.*** (Aḥmed Rāsim 1340 s. 306). ***yarım buçuk*** 'bir parça, kısa': × ***Belki benden önce ölecekti. Yarım buçuk canımız kalmıştı ikimizin de. Bugün isterse bugün, hemen isterse hemen buyur deyecektik Hazreti Azrail'e!*** (F. Baykurt 1967a s. 417). ***yarım çarıkla*** 'hiçbir şeyi olmadan, yoksul olarak': × ***-Adam sende... (gülerek, yavaş sesle) bizim Ağa da yirmi sene evel kaynatası Ketenciler Kâhyası Numan Ağanın yanına Divrikten yarım çarıkla gelmiş!*** (Musahipzade Celal 1936y s. 7). ***yarım çeyreklik*** 'çok az, belli belirsiz': × ***Az ötedeki sandaldan yarımçeyreklik bir karpit ışığı dökülüyordu.*** (A. Hünalp 1962 s. 44). ***yarım elma gönül alma*** 'küçük bir şeyle de gönül alınabilir': × ***Hepsinden doğrusu ve kibarvârisi, tenteneli ipek mendi, menekşe lavantası, pirinç pudrası gibi kadın tuvaletine yarar bir iki*** şey ***almaktı. "Siz gülüme layık değil ama yarım elma gönül alma!". Yahut "yarim beni ansın da çürük elma ile!" deyip bir kenara koyuvermekti.*** (S.M. Alus 1944 s. 39). ***yarım elmanın yarısı ... yarısı ...*** 'birbirine çok benzemek, birbirine denk olmak': × ***Şehzade Abdülkadir efendi... Billâhi yarım elmanın yarısı sen, yarısı o... Kaşlar, gözler, bıyıklar... Şan şöhret, giyim kuşam, alım çalım, ayni...*** (S.M. Alus 1933p s. 123). ***yarım insan*** 'gücü kuvveti yerinde olmayan, hasta': × ***Bunu, dudaklarım söylüyor, Nebiye.. Yüreğimden kan gidiyor... Sen de, ben de yarım insanlarız. Haydi ben, bir ayağı çukurda, alil bir ihtiyarım! Bir gün hık! der, gidiveririm! Fakat sen. Sana günah, yazık... Tanrının günü baş ağrısı çekiyorsun... Yüzün kaşık kadar kaldı.*** (Mahmud Yesari 1923 s. 149). × ***Aman paşazadem kendini tut... Biz sinirli, çarpıntılı, yarım insanlarız. Bizlere acı da dişini sık, babayiğitlik sende kalsın!...*** (S.M. Alus 1933p s. 148). × ***Maksadın lâtife idiyse bu biçim lâtife olmaz... Hastalıklı, yarım insanlar olduğumuza pekâlâ agâhsın.. bu zavallılar, "hımhımla bursunuz, birbirinden uğursuz"a döndüler diye acıyacağına zevklenmek mi lâzım?... Hasta hasta, ta Sarıyerden Beyoğluna kadar inip iki eli böğründe kalmak kolay mı?*** (a.e. s. 202). ***yarım kal-*** 'tamamlanmamak, sonuçlanmamak': × ***Kızım, helecansız tane tane söyle. Gerekli olanı söyle. Kısa söyle. Belki şimdi araya bir engel çıkar, lakırdıyı kesmek zorunda kalırız. Söz yarım kalır.*** (H.R. Gürpınar 1972g s. 131). ***yarım ol-*** 'güçsüz kalmak, güçten düşmek': × ***Genç yaşımda çarpıntılı oldum, yarım oldum da hâlâ dediğinizden şaşmıyorsunuz; kalbim duruyor, nefesim tıkanıyor da gene bildiğinizi okuyorsunuz...*** (S.M. Alus 1933p s. 198). ***yarım padşah*** 'padişah yarısı; zengin ve kudretli' Az. × ***Paşa bāy yarımpadşah bir adam idi. Hār adam bir dövlātin-varın bazı olduğu kimi, o da heyvandarlığın bazı idi.*** (Ġaçaġ Näbi 2009 s. 186). × ***Gör nā güclü düşmāndisā, Paşa bāy kimi yarımpadşahı da ġaradalaġ elāyib.*** (a.e. s. 188). ***yarım pabuçla sokaklarda kal-*** 'beş parasız kalmak': × ***Hacı fettahın kızı konaklara sığamadı; damat bey Avrupayı komşu kapısı yaptı. Bugün hepsi yarım pabuçla sokaklarda kaldılar. İnanır mısın gömüldüğü yere bir taş bile dikilmemiş.*** (R.C. Ulunay 1941 s. 130). ***yarım sağ*** 'sağ tarafa doğru yarı, sağa doğru biraz': × ***Ḥerīf, geniş tepeli bir ṭopaç gibi sür'atle yarım ṣaġa döndü.*** (E.E. Talu 1928 s. 20).

yarım sağ et- 'sağa doğru yarı eğilerek veya dönerek': × ***Bu aralık bizim arabacı "Çabal Saḳal" ṣandalyesi üzerinde yarım ṣaġ ederek bir şeyler göstermege başladı.*** (Aḥmed Rāsim 1933 s. 95). ***bir yarım sağ yaptı*** × ***Kapalı bir zarfı eline verdi. Muallâ, şöyle bir yarım sağ yaptı, zarfı açtı...*** (S.E. Ertem 1935 s. 175). ***yarım tertip*** 'bir parça, hafiften': × ***Gazetecilik hayatında yarım tertip delilere tesadüf ettiğim çok oldu. Boşandığı kocasının aleyhinde birkaç satır yazı yazdırmak için sizin başınızı ağrıtan kadınlardan başlıyarak size hiç taallûku olmıyan dertlerini yanmak için vaktinizi, sabrınızı, nezaketinizi suiisitimal eden kimseler hakkında yarım tertip tâbirinden başka bir şey kullanamazsınız.*** (H.C. Yalçın 1935 s. 117). Krş. ***nim tertib*** × ***Bendeŋizi emr buyurmuşsuŋuz efendim. Müsteşār, nīm tertīb ḳıyām ederek, muḥāṭabına, yanı başında yer göstedi.*** (E.E. Talu 1928 s. 64). ***yarımyamalak*** 'baştan savma, tamamlamadan, usta işi olmayan': × ***Kesik kerem'i yarım yamalak bırakıp helâya inmiş olan Firdevs hanım yukarı bağırıyordu.*** (S.M. Alus 1934 s. 311). × ***Oraya gelmekte olan arabada ise yalnız on, on bir yaşlarında başı yazma yemenili bir kız, yarım yamalak bir tef çalıyor; söyledikleri türkü ise berikinde söylenenlerin yanında sivrisinek vızıltısı gibi kalıyordu.*** (O.C. Kaygılı 1938a s. 11). ***yarım yırtık*** 'bir parça, hayal meyal': × ***Biraz düşündü, makina için Reşit Hocanın söylediklerini yarım yırtık hatırladı.*** (Kemal Tahir 1957k s. 102). × ***Ne diyorsunuz arkadaşlar, Hasanı bağışlayalım mı? Birkaç kişi mırıldanır gibi yarım yırtık cevap verdi: —Hele dursun*** (a.e. s. 156). × ***Yitirilen inançların yerine, durum zorluyor diye, acilen yarım yırtık yeni inançlar koyuveriyorsan, utanmamak için, salt utanmamak için yeni inançlar edinmişsin gibi dört dönüyorsan ortalıkta, daha çoook utançlar yaşarsın.*** (A. Ağaoğlu 1981 s. 25). × ***Bunalmış, aşk kırgınlıklarına uğramış, motorcuyu devrimci yapamamış, kendi devrimciliklerine de inandıramamış, hiçbir yerde ise aradıklarını bulamamış, yarım yırtık iki arkadaşları varsa, onlarla da küsüşmüş olarak geri dönerler.*** (a.e. s. 42). × ***Ama bir de bakıldı ki köylü eskisi gibi hırsız, yalancı, pis, cahil... Soylular, ağalar, beyler de yarım yırtık şimdi. Hele memurlar ... Dosyalarının başında uyumaktalar...*** (A. Ağaoğlu 1973 s. 223). × ***Emine'nin böyle kaçamak cevaplarıyla avunuyordum. Yapmacıksızlıkları, ulaştırdıkları yarım yırtık haberler, her seferinde bana adamakıllı dokunur, bir koşu çocukluğuma gidip gelmeme sebep olurdu.*** (A. İlhan 1973 s. 60). ***yarım yurum*** 'bir parça, çok az, belli belirsiz': × ***Defterin birkaç sahifesini okumak kabil olmadı. Silik ve karışıktı. Yarım yurum seçilebilen cümlelerden anlaşıldığına göre, Naciye, babasının ölümünü, ... vilâyetinden ayrılışını anlatıyordu***. (R. Enis 1933 s. 157). × ***Epeyce oldu, erkekler Birinci Dünya Savaşına gittiler. Seferberlik oldu. Yunanı kovdular. Cumhuriyet geldi. İkinci Dünya Savaşı oldu. Demokrasi çıktı. Yarım yurum bir okul geldi. Kaymakam uğradı.*** (F. Baykurt 1971t. 10).

yarımasun yarçımasun (beddua) 'bahtiyar olmasın, yüzü gülmesin, iyi gün görmesin, sevinmesin' DS 4348, S. Tezcan 2001 s. 82. × ***Ḳırḳ yigit ilen yiyüp içüp otururlar-idi. Yarımasun yarçımasun, kāfirüŋ***

cāsüsı bunları cāsüsladı, varup Bayburd ḥiṣarı begine ḫaber virdi. (Dedem Ḳorḳut 1964 s. 33). × ***Böyle digeç, yarımasun yarçımasun, Yalançı oġlı Yartaçuḳ aydur: Sulṭānum ben varayın, ölüsi dirisi ḫaberin getüreyin didi.*** (a.e. s. 34).

yarımçıg Az. 'sona erdirilmemiş, tamamlanmamış, bitmemiş' ADİL 2006 IV, 539. ***yarımçıg goy-*** Az. 'yarıda bırakmak' × ***Molla görür ki göydän ölü tökülür. Namazı yarımçıġ ġoyub başlayır ġaçmağa.*** (Azärbaycan naġılları 2005 V, 192). ***yarımçıg kesil-*** Az. 'yarıda kesilmek, yarım kalmak': × ***Fikri uzaġlarda, Käläntärlä yarımçıġ käsilmiş mübahisädä idi.*** (Mirzä İbrahimov t.y. s. 272).

yarımlağa/yarımlagı/yarımlığa/yarımlık 'tahıl ölçeği; bölgelere göre yarım kilo?, dörtte bir kilo?, yedi kilo, on beş kilo, şinnik' H.Z. Koşay–İshak Refet 1932 I, 416, DS 4184, 4185. <***yarım*** + isimden ismi yapan ***-lağa/lağı*** eki ?, b. ***avlak*** ⊡. × ***Hasanın kırk yarımlık yeri vardı. Ekinden, tohum, yiyecek, vergi çıktıntan sonra senede eline kırk lira kadar da kalır.*** (Y. Ahıskalı 1940 s. 22). × ***Göğşenlerin Çakır Ali ile Tellinin Pullu Fatik aç yatıp aç kalkıyorlarmış. Bizden azıcık yiyintilikle beş on yarımlığa tohumluk istediler. Veremedik, ne yaparsın hay kardeş!*** (H. Olcay 1951ak s. 34). × ***Buğdayını sürdü savururdu. Allah bin bin berket versin, 120 yarımlığa buğday kaldırmış.*** (a.e. s. 40).

yarımlagı b. ***yarımlağa***.

yarımlığa b. ***yarımlağa***.

yarımlık b. ***yarımlağa***.

yarın 'sonraki gün, sabah' B. Atalay 1986 IV, 750, J.W. Redhouse 1890 s. 2184. <ETk. ***yarın*** a.m. G. Clauson 1972 s. 970. × ***Peşkeşler çekdi paşaya yarın / Saŋa dėdim ḳışṣanuŋ yüzde birin.*** (Enverī 1928 [1464] s. 31). × ***Bu gün ḥareketle akşamı Çayırḫanı ḳaryesinde ḳalacaḳ, yarın aḳşam üzeri Miḥalıçıḳda olacaġım.*** (Aḥmed Şerīf Önay 1326 s. 148*)*. × ***Yarın değil o bir gün.*** (C.C. Carbognano 1794 s. 506). ***yarın bir gün*** 'ilerde bir gün, gün gelir de': × ***İmdi çün bu sa'ädet yüz gösterdi, gerekdür duḫter-i çü-aḫteri buŋa vėresin ve minnet dutasın ki yarın bir gün bu vaṣlat ḫaberi Māhiyārşāha yėtişicek senden minnet-dār ola ve işüŋi ā'lā-yı 'illiyīne ėrüre!*** (Ferec 855/1451 v. 14a). × ***Ben yarın Māhiyāra biti göndereyim, yarın bir gün gelsün.*** (a.e. v. 14b). × ***Fakat Leman'ın ölümü beni adamakıllı düşündürdü. Yarın öbür gün aynı akıbet benim için de mukadderdi. Bilmem neden, hayatımın hiç olmazsa bir kısmını bir deftere geçirmek ihtiyacını duydum.*** (R. Enis 1933 s. 131). × ***Sonra birden sustu. Ana: "Ben gidiyorum," dedi. "Allahaısmarladık kızım. Sana doğru bir haber ulaştırırım yarın bir gün. Heybede yağ var.*** **Yumurta, ekmek var*****. Gelecek cuma gene gelirim. O gâvur köye gene gelememişse. Heybeye sahip ol***. (Yaşar Kemal 1955i I, 183). × ***"Öyle söyleme" dedim, "Kazık meselesi değil, ama yarın bir gün bir milyonla, yarım milyonla gâvurlar al paranı diye barakamın kapısına dayanırlarsa, ben de kime ne vereceğimi şaşırmayayım. Onun için sen bu kâğıtları kontrol edip iyi sakla.*** (B.M. Kanok 1984 s. 95). × ***Allah kahretsin! Böyle şeyler düşünmeyi bırakmalı. Ayıp! Olan oldu, ev-***

lendik! Yarın bir gün çoluk çocuğa kavuşacağız. (Tarık Dursun K. 1967 s. 117). ***yarından tezi yok*** 'hemen yarın, hiç vakit kaybetmeden': × ***Ne duruyoruz, yarından tezi yok bu işi yapalım.*** (S.M. Alus 1933p s. 114). ***yarınsı öbürsü gün*** 'yarın bir gün': × ***Ağan dellik eti bubanı öldürdüyse, Hilmi'nin suçu ne? Yarınsı öbürsü gün Hafize Kadın da ölürse, ortada kalmayacan mı?*** (M. Başaran 1992 s. 160). ***yarın olsun da hayrı beri gelsin*** 'sabah ola hayrola': × ***Kendi vaziyetini bir an düşündü. Bu fazla ileri gitmek olacaktı. —Yarın... Yarın olsun da hayrı beri gelsin, dedi.*** (S.F. Abasıyanık 1944me 131). × ***Hasan Kaptan şüpheli bir sesle: —Pekâlâ pekâlâ, dedi, yarın olsun da hayrı beri gelsin. Şimdi sen gir. —Yok ağa! Şimdi ver paramı, gidip bir ağaç altında yatarım.*** (a.e. s. 166). ***yarın ola hayr ola*** 'yarın elbette uygun bir çaresi bulunur': × ***–İmkânı yok, dedi. Daha bugün görüştüm. Nasıl olur? Bana yalan söylemediler ya! Bir yanlışlık var herhalde... Yarın ola, hayır ola. Gider doğrusunu anlarım.*** (Seçilmiş Hik. Derg. 18-19 s. 54). ***yarın öbürgün*** 'yarın bir gün, gün gelir': × ***Bedeli, oğlunuŋ nāmına Emniyet Ṣandığına yatırdı. Ne olur, ne olmaz, yarın öbür gün onu güvey ḳoyduğu zamān para lāzım olacaḳdı.*** (E.E. Talu 1928 s. 45). × ***Nerede ise yarın öbürgün cehennemi boylar. Hanlara, hamamlara, akarlara, iratlara konmak da cabası.*** (S.M. Alus 1933p s. 240). × ***Yarın öbür gün bütün malı kendi üzerine geçirsin de, görürsünüz. Efendi giderse, kala kalırsınız!*** (E.E. Talu 1939 s. 53). × ***Karadağın karı apakçıldı karşıda. Yarın öbürgün o da eriyiverdi mi ...*** (Seyfettin Turhan 1951 s. 19). × ***Oturmuşsun sırtın başına, evin havadar, önünde bahça... yarın bürgün su da getireceğiz... daha ne istiyorsun?*** (F. Baykurt 1961o s. 74). b. ***öbür.***

yarındası/yarındesi/yarundası/yarındaysı/yarıntası 'ertesi, yarından sonra' Meninski 1680 III, 5539, H. Vámbéry 1901 s. 178. C. Brockelmann 1917 s. 18, 25, H.Z. Koşay–İshak Refet 1932 I, 417, TS 4349, DS 4185. ***<yarın*** + ***ertesi*** J. Deny 1921 s. 1095. × ***Yarındası oḳıdı Çīn ilini / Ḳonuḳlamaġa bağladı bilini.*** (Mes'ūd b. Aḥmed 1991 [14. yy.] no. 1270). × ***Yarındası naḳḳāş varur şara / Arar bir ören kim sarāy başara.*** (a.e. no. 1327). × ***Cün yarındası oldı, vezīr dạhı pādişāh vėrdügi in'āmları 'arża ḳıldı.*** (Oruc b. 'Ādil 1343/1925 s. 8). × ***Yarındası sevinü vu uru kef / Melik eşigine bağladılar ṣaf.*** (Fạhrī 1974 [1367] no. 1412).× ***Ol kişinüŋ bir oğlın daşra buldı, aldı, bir yėrde gizledi. Yarındası oğlanı istediler, bulumadılar.*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 48). × ***Ol zīrek kim uṣluyidi yarındası vardı, ol altunı aldı.*** (a.e. s. 45). × ***Eger edügin daŋlacaḳ geyse ve ābdesti ikindin ṣınsa gėrü yarındası (i)kindüye-degin mesḥ ėde.*** (Ḳuṭbeddīn İzniḳī [15. yüzyıl başı] v. 33a). × ***Yarındası gün Ferruḫrüz silāḥ geydi, yėl ayaḳlu ata bindi, Melik u şeh-zādeye vidā'ī eyledi. "Himmetüŋüz bile olsun!" dėdi.*** (Ferec 855/1451 v. 37a). × ***Şehzāde Ḫalef yarındası gün durdı, bāzāra vardı, kimse gėrü yüzine baḳmadı. Durdı, dil-i ġamnākıla, dīde-i nemnāk-ile şehr dervāzesinden cıḳdı, bir yėrcügezde oturdı, ḥālını aġladı.*** (a.e. v. 129b). × ***Süleymān ol münāẓara güninüŋ yarındası gün cümle insi, cinni, cerendeyi perendeyi, vuḫūşı, ṭuyyūrı cem'e buyurdı.*** (a.e. v. 187b). × ***O gice anda anda rāḥat olup yarındası 'ale's-seḥer rụḥet ėtdiler.*** (Vāḥidī 1993 [929/1522] s.

121). ***yarıntası gün*** ‘yarından sonraki gün’ × ***Donanma-yı hümāyün gemilerinden yigirmi ḳıṭ‘a keştī-i seri‘ül-ḥarekāt tebdīl-i esbāb ve ālāt ėdüp gėceyile varup durdukları yerde mülākāt ėdüp ḳarışup yarındası günde bir ḳaç kişi daḫı karışup çıḳsunlar.*** (A. Bombaci 1946 [1560] s. 89). × ***Yarındaysi günde gene gezenmē giderler.*** (T. Kowalski 1926 s. 218). × ***Yarındası günde gene gecenmē gideller.*** (a.e. s. 218). × ***Yarıntası gün ava gidėkene çöçük dedi: dayı ben-de gėtçem senle ava dedi.*** (A. Caferoğlu 1940 s. 72). × ***Köse yukardan savruldu endi, baḳdi ki çocuḳ üzerinde; öldüremedi gersine döndü getti. Yarıntası günü gine illa öldüreceksin dedi.*** (a.e. s. 73). × ***Yarıntası gün ortancıl kız yanında yatıyor. Gece yarısı oluyor gene geliyor.*** (M. Tuğrul 1946 s. 21).

yarındaysı b. ***yarındası***.

yarındesi b. ***yarındası***.

yarınlı/yağrınlı ‘iri yapılı’ DS 4124. ***<yağrın*** ‘sırt’ + sıfat yapan ***-lı*** eki. × ***Bonundan, kulaklarının ardınandan su gibi ter akıyordu. Fan fan ötüyordu kafasının içi. Beli kopmuştu yorgunluktan. Yarınlıydılar, (iri yapılı), boyuna sıkıştırıyordu Çotuk’un oğlanları.*** (M. Başaran 1992 s. 174).

yarıntası b. ***yarındası***.

yarıntı ‘sel sularının açtığı yarık, oluk’ DS 4186. ***<yar-*** + fiilden isim yapan ***-ıntı*** eki, b. ***akıntı*** ⊡ × ***Böylece birkaç saat daha geçti. Su hep yükseldi, yükseldi, fakat ümitler kesilmedi. Eski seneler gibi, çok şükür taşkın, taşkına benzemiyordu. Artık köye inmeye karar verildiği bir sırada, en ihtiyar, sözü en çok geçen Mehmet Ağa, parmağı ile bir noktayı işaret ederek: —Menderesin şu dirseğini görüyor musunuz? Şu canım, şurası, İsmail’in sürdüğü tarlanın üsttarafı! dedi, bütün köylü ona yaklaştı: —E!... dediler, Mehmet Ağa devam etti: —Oradaki yarıntıdan korkuyorum. —Yok canım... Yarıntının o yanı sağlam! dediler. Mehmet Ağa başını salladı: — Görmiyor musunuz, su oraya nasıl yükleniyor.*** (S. Kocagöz 1941 s. 27). × ***Hani yarıntı ortadan bir patladı mı.. işimiz tamamdır...*** (S. Kocagöz 1941 s. 28). × ***Zaten toprağı kazıp, boydan boya yararak, çıkan toprağı Menderesin kenarına yığdıkları için, bu sedlere yarıntı ismi verilmiştir.*** (a.e. s. 31). × ***Murat bey, hesap memurları ile defterleri gözden geçirirken, onlar ciplerle sağa sola koştular. İkiyüz metre ilerde, ovanın başka taraflarına inen ayrı bir su yarıntısı keşfettiler.*** (İ. Tarus 1961 s. 116). × ***Bizim Okluca’ya çıkan patika, yarıntı, bıçıntı, kaya doluydu. Nasıl çıkıp gelmişse bu cip, çıkıp geldi. Hemen başına biriktik.*** (F. Baykurt 1971c s. 249).

yarısıycan ‘yarısı kadar’ × ***Gördü ki, Ocıbınḫ elā hündür adamdı ki, Siman onun heç yarısıycan yoḫdu.*** (Azārbaycan nağılları 2005 II, 43).

yarış ‘birbirini geçmeye çalışma, rekabet’ J.W. Redhouse 1890 s. 2182. ***<yar-*** fiilden isim yapan ***-ış*** eki. ***altı yarış araba*** ‘altı atın çektiği araba’ Meninski 1680 II, 3241. ***imdi altı yarışlü kotçi*** ‘altı atın çektiği fayton’ Meninski 1680 III, 5537. ***yarışta*** ‘yarış içinde, rekabet hâlinde’: × ***Malû-***

ma, onun da kahkahası boldur. Ebuzarif beyle yarışta idi. (S.M. Alus 1933p s. 145).

yarış- 'geçmeye çalışmak; iyi anlaşmak' B. Atalay 1986 IV, 750, S. Tezcan 2001 s. 159, DS 4186. ***yar-*** fiilinin reciprocum hâli, G. Clauson 1972 s. 972. × ***Şol vaḳt ki evlāda ḳarışurlar / Ḳarıları ile çoḳ çeküşüb az yarışurlar.*** ('Ālī 1956 s. 24). × ***Zīrā ki ḫizmet-i mücāme'atda ḳalub ḳılıç ḳalḳan ḳullanmaları bir yüzden olub faṣl faṣl oḳ yarışurlar.*** ('Ālī 1956 s. 25).

AD. **yarıt-** 'bir işi başarıyla sonuçlandırmak, başarmak' <ETk. ***yarut-*** 'illuminate, make it brihet,' G. Clauson 1972 s. 960). ***yaz danası gibi yarıt-*** 'yormak, yaz danasının insanı yorduğu gibi yormak': × ***Tek kalasın, tek kalasın! Biz ölek, yok olak da sen tek başına kızıl kurdunan kıyamata kalasın! Tek başınasın da öyle ki, yaz danası gibi yarıttın beni. Varlıktan darlığa düşürdün.*** (Ü. Kaftancıoğlu 1972 s. 64).

yarı... yarı... 'biraz .... biraz': × ***Murād, başı egik diŋliyordu. Ḥacı Ḳadīr, yarı acır, yarı tesellī eder şekilde söyledi: -Artıḳ bundan ṣoŋrası selāmet aġam...*** (M. Yesari 1928 s. 296). × ***Fener naṣıl sönmüş bilmiyorudu, çünkü rüzgār yoḳdu. Nefer yarı ḳumandandan, yarı da ḥaḳīkat ġayri ṭab'ī bir ḳuvvedden o ḳadar ḳorḳmuş görünüyorduki gayri iḫtiyārī selām vaż'iyetinde olduġunu unutdu, haç çıḳardı.*** (H.E. Adıvar 1929 s. 90). × ***Fakat, dişlerimi sıkıp belli etmeden ve sendeleyen kızı elinden kavrayıp, yarı sürükler, yarı taşırcasına ileriye götürdüm.*** (Y.K. Karaosmanoğlu 1932 s. 311). × ***Orada oturanlardan birkaçı daha kocakarının karşısına geçip çömelerek yarı kandırır, yarı tehdit eder şekilde uzun uzun söylendiler.*** (Sabahattin Ali 1936 s. 6). × ***-Hadi nene lâzım, İsmail Efendi, bizi de belâya sokma... Diyerek arzuhalcinin arkasını sıvıya sıvıya, yarı tehdit, yarı nezaket sokaktan çıkardı.*** (R.H. Karay 1940m s. 29).

yarka/yarga 'tavuklaşmaya başlayan piliç' THASDD 1483, 1485, DS 4186. <Bulg. ***várka*** a.m. A. Tietze 1957 no. 66, E. Berneker 1924 I, 447, DS 4182.

yarlıga- 'affetmek, merhamet etmek, bağışlamak' A. Caferoğlu 1931 s. 121, Meninski 1680 III, 5538, J.W. Redhouse 1890 s. 2183, H.Z. Koşay–İshak Refet 1932 I, 417, TS 4352, DS 4187, R. Dankoff 2004 s. 278. <ETk. ***yarlıġ*** 'emir, hakanın mektubu, ferman' + isimden fiil yapan ***-ka-*** genişlemesi, G. Clauson 1972 s. 968 × ***Yalvaruran taŋrıya ben dün ü gün / Kim dükelin yarlıġa benimiçün.*** (Sulṭān Veled 1341 s. 84). × ***İkimiz birüz iki görmeŋ bizi / Dutuŋ anı yarlıġaya ol sizi.*** (a.e. s. 90). × ***Yarlığagıl sen Yunus'ı bu günahlu kullar ile / Eğer yarlığamaz isen key katı firak Çalabum.*** (A. Gölpınarlı 1943 s. 206). × ***Eger özüme ger saŋa ṭaparam / Beni yarlıġa her resme ki varam.*** (Fąhrī 1974 [1367] no. 46). × ***Fercümi yıġdum zinādan iḫtirāż / Eyledüm kim yarlıġaya bī-niyāz.*** (M. Adamović 1994 [1368–86] no. 298). × ***"Günāhlarumuzı ḫaṭ eylegil" deŋ, tā ki biz yarlıġayavuz sizüŋçün günāhlaruŋuzı, daḫı taḥkīḳ ziyāde ḳılısaruz iḫsānı muḫsinlere kim bu ağuya ṭapmadılar.*** (A. Zajączkowski 1937 [1405] II, 8). × ***Ė şehriyār! Üş-bu dem uyurdum, Mesīḥi düşümde gördüm, baŋa eyitdi: "Ė mübed!***

Melikī Kişmīre benden selām eyle, eyit ki, seni Taŋrıdan diledüm, yarlıġadı. Uzun ʿömür, coḳ memleket, coḳ niʿmet saŋa bağışladı. (Ferec 855/1451 v. 40b). × ***Bu yıḳık göŋli evini Naẓmīnüŋ / Yarlıġaya taŋrı her kim kim yapa.*** (Naẓmī 1928 [16. yy] s. 10). × ***Her kim ki dürütdi anı hay taŋrı yarlıġasun / Kim her kim içse göŋli şence ėder müsėlles.*** (a.e. s. 12). × ***Biz koşup imanımuz yarlıġa / Muḥammed yüzi ṣuyına yarlıġā***. (a.e. s. 82).

yarlıgan- ‘affedilmek, bağışlanmak’ C. Brockelmann 1917 s. 53, TS 4356. ***<yarlıga-*** fiilinin passivum-reflexivum hâli. × ***Çün şol mālın beklemek üzerine düşmekde şāhīdlik maḳāmı ve yarlıġanmaḳ menzileti ḥāṣıl olur.*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 39). × ***Yarlıġanmaḳ umarsın ḳomayalum gel Naẓmī / Ki çalab kullarını ṣuçılayindek ḳıramaz.*** (Naẓmī 1928 [16. yy] s. 21). × ***Her kişi kendü ṭarīḳince yarlıġānur deyü ṭarīk-i ʿilmden ˌhurüclarını revā görmezlerdi.*** (ʿĀlī 1979 [1581] I, 165).

yarlıgla- ‘bağışlamak’ H. Vámbéry 1901 s. 179. ***<yarlıg*** + isimden fiil yapan ***-la-*** eki, b. ***acapla-*** ⊡. × ***Ė cihāŋdan bu vaḳta dek kimse ėtmedügi işe şüruʿ ėder, erenleri düşmen dutar, yaramaz işini terk ėtmeyince aŋa yarlıġlamaḳ yokdur.*** (Ferec 855/1451 v. 40a).

yarlıganmaklık ‘affedilmek, bağışlanmak’ A. Zajączkowski 1937 [1405] II, 85, TS 4357. ××.

yarlı-yaraşıglı b. ***yar-yaraşıglı***.

yarma I ‘iri öğütülmüş bulgur, ikiye bölünmüş buğday tanesi, döğme; çatlak, iri yarılmış ağaç; yarık’ H.Z. Koşay–İshak Refet 1932 I, 417, DS 4187. ***<yar-*** fiilinden isim yapan ***-ma*** genişlemesi, G. Clauson 1972 s. 969. × ***Kötü Ağanın kapısında adam elbet kötü olurdu. Yarmanın en fenasını lâpa yapıp yedirir, aşa kattığı bir damla çiğit yağının da en ucuzunu seçerdi.*** (Reşat Enis 1944 s. 84). × ***Saat onikide öğle paydosu verildi. Yüzseksen amele, evdecinin bir kazan içinde, tarla çavuşlariyle çiftlikten yolladığı yarma pilâvının başına çöktü.*** (a.e. s. 138). × ***“Ufalaman şu ekmekleri!” dememişler. Valla ben kendi payıma, heç ekmek ufalamadım. Dahi, şimdi ufalamam da çocuklarıma. Zufranın başında, yarmayı kapıp bir göründüm mü, döküp saçmadan, ufalayıp etmeden, gözel gözel yimeyi öğrenirler.*** (F. Baykurt 1971c. s. 336). ***yarma çorbası*** ‘iri öğütülmüş bulgurdan yapılmış çorba’: × ***Yemeklere ibtida çorba ile başlanır. Köylerde çorba yarma çorbası tâbir olunan etli, yoğurtlu, nohutlu ve buğdaylı, bir nevi çorbadır.*** (H.Z. Koşay 1944 s. 196). × ***Gezikduran; anasının babasının öldüklerini o gece öğrendi. Saatlerden beri açtı. Öylesi açtı ki, önüne konan yarma çorbasına kaşık sallarken, anasının babasının ölümüne pek de o kadar yanmadı.*** (Reşat Enis 1944 s. 71). ***yarma pilavı*** ‘ikiye kırılmış buğdaydan yapılan pilav’ O. Kemal 1954b s. 128. × ***Çiftliğin arkasındaki ulu dutların gölgesinde, altları harıl harıl yanmakta olan yan yana üç herenide çapa ırgatlarının yarma pilâvı pişmekteydi.*** (a.y.). (Argo) ‘iri yarı, kaba saba, görgüsüz, aptal’ F. Steinherr 1932 s. 196, H. Aktunç 1998 s. 305, DS 4188.

yarma II ‘tef yapmak için kullanılan kurutulmuş derí parçaları’ × ***Etrafında kirli bezlere benzeyen, mendil büyüklüğünde bir şeyler dizili; o da bunları kurutuyor. Cıgarasından cıgaramı yakıyor, merhabalaşıyor. -Bunlar nedir, hemşerim? diye soruyorum. -A be yarmadır bunlar, beyim! -Yarma diye, buna mı derler? Bizim bildiğimiz... Sözümü kesiyor: -Öylesine yarma da bulunur içimizde ama, te biz böylesine de “yarma” deriz.*** (S.F. Abasıyanık 1955 s. 28). × ***-Peki ne yaparsın bu yarmaları be hemşerim? -Tef yapar, satarım çoluk çocuğa. Takarım zilleri de kenarcağızlarına tefceğizlerin, geçerim mahallelerden.*** (a.e. s. 29).

yarmaça Az. ‘odun parçası, yarılmış ikiye ayrılmış odun parçalarından her biri’ ADİL 2006 IV, 544. <***yarma*** + ekvatif eki ***-ça***. × ***Āllärinä ağacdan, yarmaçadan aldılar, atları budayıb zämidän çıḫartdılar.*** (Ġaçaġ Näbi 2009 s. 140). × ***Güllü yorğanı burạḫıb yerdän bir yarmaça götürdü, bir strajnikin başına elä çırpdı ki, strajnik gicälländib yerä yı̯ḫıldı.*** (a.e. s. 333).

yarmak ‘para’ B. Atalay 1986 IV, 751, C. Brockelmann 1917 s. 53, ETk. ***yarmak***/***yaratmaġ*** ‘para, altın para’ F.W.K. Müller - E. Sieg 1916 s. 408. <Toch. ***yarm*** ‘a measure’ ? G. Clauson 1972 s. 969. × ***Çü ḳalmaz dünyede devletle varmaḳ / Cihänuŋ mülki degmez iki yarmaḳ.*** (Fạḫrī 1974 [1367] no. 2444). × ***Timur beglere eydür: Ey beyler, imdi bu Yıldırım̆ han̆ hod ġäzī̆handur. Siz dėrsiŋüz bizüm günähumız yoḳdur. İmdi̯ hanlar̆ hod sebesiz kimseyi incitmezler dėr ve hem sebeleri dạḫı bir nice envä‘dur. Bir bu kim sizden yarmaḳ diledi, bir dạḫı eyür gelüŋ baŋa ṭapu ḳıluŋ dėr.*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 68).

yarmalık ‘abdallık, görgüsüzlük’ × ***Lebip köpürdü. Yarmalığın âlemi var mı? Seyyar mısın yoksa Lüksemburgta, Ruayalda filân mı iş görürsün diyorum sana.*** (S.M. Alus 1934 s. 367).

yarmar- ‘yalvarmak, isti’taf etmek’ Şeỵhī 1942 s. 99. × ***Yarmaru iŋleyü dedi ey pīr / Ḥamr-ı rübäh bigi pürtezvīr.*** (Şeỵhī 1942 [14./ 15. yy.] s. 69).

yarma şeftali ‘çekirdeksiz şeftali; (şaka yollu) vulva’ J.W. Redhouse 1890 s. 2183, F. Steinherr 1932 s. 196. ××.

yarmur- b. ***yermür***.

yarpız b. ***yarpuz***

yarpuz/yarpız/yalpuz/yapruz/yerpis ‘sulak yerlerde biten yenir ot, dere nanesi, su nanesi, yaban nanesi, oğul otu, kuzu kulağı; mentha aquatica’ B. Atalay 1986 IV, 752, J.W. Redhouse 1890 s. 1182. Balhassanoglu 1904, s. 128, THASDD 1468, 1482, 1486, 1519, H.Z. Koşay–İshak Refet 1932 I, 417, TS 4360, DS 4149, 4189, B. Baytop 1994 s. 213. <ETk. ***yarpuz*** ‘a herb, or herbs?, of the mint family, usually pennyroyal, mente pelagium’ G. Clauson 1972 s. 957; G. Doerfer 1975 IV, 55. × ***Ne zaman aklıma düşse, daha daha, o ormanı, rüzgarı, kokusu, nanesi, yaban gülü, peryavşanı, püreni, yarpuzu, salep çiçeği, mantıvarı, sarı sarı mantıvarı, arı kekiğiyle etimde duyarım.*** (Yaşar Kemal 1976bd s. 349). ***su yarpuzu*** THASDD 1258. b. ***narpız*** THASDD 1076.

yapruz b. ***yarpuz***.

yarsı- ‘tamah etmek, heves etmek’, çok beğenmek, çok sevmek’ DS 4189. × ***Ḥocalar bu düdüğa yarsıyollar. Ḳose bize düdüğü sataŋ mı, dėyolar. Ḳose de satarım dėyo.*** (A. Caferoğlu 1943 s. 84). × ***Didiler şāh aŋa çoḳ yarsıyupdur / Velīkin evvel ol ʿahdi sıyupdur.*** (Şeyḫoğlı Muṣṭafā 1979 [1540] no. 7542).

yâr tekmesi ‘festeki çukur, fesin tepesi veya yanlarında oluşan çukur, kalıpsız fesin kıvrıntıları’ M.Z. Pakalın 1954 s. 606. × ***Baʿżen öŋ ṭarafda ve ṭabla ile ʿaṣabede ḥāṣıl olan çuḳura yār tekmesi denir. ʿĀḳif Paşazāde meŗḥūm Reşīd Paşanıŋ fesinden bu yār tekmesi eksik degil idi. Lisān-ı żerāfetiŋ yār tekmesi dedigi bu çuḳuruŋ ḳopuḳlar arasındaki nāmı kuş yuvasıdır.*** (Aḥmed Rāsim 1926 s. 15). × ***Bunuŋ bir nevʿi daha vardır ki fes üç dört yerinden yār tekmesiyle bozuḳ düzen ḍurur.*** (Aḥmed Rāsim 1926 s. 16).

yaru b. ***yarı***.

yaruk b. ***yarık***.

yar-yaraşıglı/*yarlı-yaraşıglı* Az. ‘göze hoş görünen, güzel, yakışıklı’ ADİL 2006 IV, 546 × ***Maral Güzgü gölā anbaan daha artıġ māftunluġla baḫa-baḫa öz-özünā düşünürdü ki, taleyini bu Çaġġala tāslim edārsā, daha da yaḫşılaşacaġ, yar-yaraşıġlı olacaġdır.…*** (Süleyman Rähimov 2005 I, 221). × ***Bir azdan, Māhtaban, yarlı-yaraşıġlı, zārli-zibalı libasında āzālkindān dā gözāl göründü…*** (Süleyman Rähimov 2005 I, 80).

yas ‘matem’ THASDD 837, H.Z. Koşay–İshak Refet 1932 I, 417. <ETk. ***yās*** ‘damage, harm, destrucition, loss’ G. Clauson 1972 s. 973. ***yas çek-*** Meninski 1680 s. III, 5543. × ***Faġet Gündeşlīġızı on üç sene içerlerinde bütün başdan ayā gadar gararlar gėymiş. Yas çekmekdeyidi.*** (A. Caferoğlu 1945 s. 419). ***yas dut-*** ‘acı çekmek, üzüntü yaşamak’ O. Blau 1868 s. 242. ***yas et-*** ‘yas tutmak’: × ***Yas edüben cümle ʿörsin urdılar / Yedi gün mecmūʿı anda durdular.*** (Enverī 1928 [1464] s. 35). ***yas kıl-*** ‘yas tutmak, üzülmek, kederlenmek’: × ***Sāʿid içün ḳıldı paşa ḳatı yas / Gėydi mecmūʿ ġuzzāt anda palās.*** (Enverī 1928 [1464] s. 39). ***yas kur-*** ‘yas tutmak’: × ***Cefā yasını yas u yas ḳurma / Sögütden istemegil yaş kurma.*** (Meḥmed 1965 [1398] no. 3170). ***yas sahla-*** Az. ‘yas tutmak’: × ***Ġıŗḥ gün gıŗḥ gecā yas saḫlayıb, külü bir ġābirdā basdırdılar, üstündā dā bir günbāz tikdirdilār.*** (Azärbaycan dastanları 2005 I, 104). × ***Tacir Ġuluǰhan ġıŗḥ gün yas saḫladı. Sonra bir molla çağırdı, Arzının kābinini özünā kāsdirdi.*** (a.e. V, 245). Krş. ***bayram sahla-*** ‘kutlama yapmak’: × ***İmdiyādāk iş başında ġolçomaġlar dururdular, onlar hamısı ġadınların vā ġadınlığın düşmāni idilār. Onlar heç vaḫt ġābul elāmāzdilār ki, ġadınlar başı açıġ meydanlara çıḫıb bayram saḫlasınlar. İmdi ġadınlar da iş başındadırlar.*** (Äbdürrähim bäy Haġverdiyev 2005 I,364).

yas- ‘yayın kirişini gevşetmek, dağıtıp yaymak’ B. Atalay 1986 IV, 754, Meninski 1680 III, 5556, TS 4369, R. Dankoff 2004 s. 278. <ETk. ***yas-*** ‘to loosen’ G. Clauson 1972 s. 973. × ***Cefā yasını yas u yas ḳurma / Sögütden istemegil yaş kurma.*** (Meḥmed 1965 [1398] no. 3170).

yasa ’adalet, kanun, ferman’ M.Ş. Yaltkaya 1934 s. 153, İbn Muhennā 1340 s. 208, J.W. Redhouse 1890 s. 2185, TS 4361.

yasa- (akuzatif ile) ’yapmak, inşa etmek, düzenlemek’ J.W. Redhouse 1890 s. 2185, H.Z. Koşay-Orhan Aydın 1952 II, 140, TS 435, R. Dankoff 2004 s. 278. <ETk. ***yasa-*** a.m. G. Clauson 1972 s. 974. × ***Az zamānda ʿacīb u ġarīb sarāyı yasadılar.*** (Ferec 855/1451 v. 28a). × ***Sehel zamānda bir ḫüb, dilkeş, mevzün sarāyı yasadılar.*** (Ferec 855/1451 v. 40a). × ***Üstād ṭāmemi içinde bir gümişden aġac düzdiler. Yapraḳlarını, yėmişlerini altundan yasadılar.*** (Ferec 855/1451 v. 91b).

yasak ’kanun, buyruk, ferman; yapılması kanunen uygun olmayan; yapılması yasaklanmış; savaş düzeni’ J.W. Redhouse 1890 s. 2185, H. Vámbéry 1901 s. 179, TS 4361, R. Dankoff 2004 s. 278. < ***yasa-*** fiilinden ***–k*** genişlemesi, G. Clauson 1972 s. 974. × ***Bāyezīd ḫan niyet-i ġazā dėdi. Alaşehre yürüdi ve daḫı vilayetine varmadın yolda çaġırdup yasaġıyıla gėtdi. Kimsenüŋ bir çöpini ẓulmile almayalar ve her kim bu yasaġı ḳabul etmeye yazuġı gendü boynına dėdiler, yasaġıyıla geldi*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 59). × ***Ṣaruḫan ilinüŋ göçer ḫalḳı varıdı. Menemen ovasında ḳışlarlardı. Ol iḳlīmde ṭuz yasaġı varıdı. Anlar ol yasaġı ḳabul ėtmezlerdi. Bāyezīd ḫana bildürdiler.*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 66). ***yasak et-*** ’yasaklamak’: × ***Bir gün vezīrüŋ gönli bir ekşice ḥubbül-zamān taʿāmı arzu ėdüp zindāncıya emr eyledi. Baŋa bir ekşilice taʿām peydā eyle getür, zīra göŋlüm pek ister. Meger pādişah daḫı ol ṭaʿāmı yasaḳ ėtmişdi. Zindāncı ḫafva tābiʿ olup yapmadı.*** (Tārīḫ–i ḳırḳ vezir 1303 s. 87). × ***Eski aḳçayıla ṣatu bāzār olmamaġı anlar anlar iḥdās ėtdiler, dürlü dürlü yasaḳlar ėtdiler. Eski aḳça ġayrı memlekete gėtmeye.*** (Oruc b. ʿĀdil 1343/1925 s. 29). × ***Novada ḥāsıl olan ṭuz ṣatılup tamām olduḳdan ṣoŋra varup ḥāricden ṭuz alup getürüp anda ṣatarlarımış. Bu nesneden Dobrovnikde ḥāsıl olan ṭuza żarar olup incitürlermiş. İmdi buyurdum ki ʿammāle yasaḳ ėdesiz.*** (F. Kraelitz 1921 [15. yy.ın ikinci yarısı] s. 66). ***yasak sav-*** ’bir işi mecbur olduğu için istemeye istemeye yapmak’ J.W. Redhouse 1890 s. 2185. × ***İmam efendi uzatma, yasak savar! deyip cebimdeki kokulu name kâğıtlarından birini girme çıkma kurşun kalemimi uzatırken “olmaz” diye kaşlarını kaldırıyor, gözlerini açıyor.*** (S.M. Alus 1944 s. 82). × ***-Kesin, susun! Camı yapmak bizim için yasak savmak. Desinler şahın bağı var, üzümü yok yarpağı var.*** (Ü. Kaftancıoğlu 1972 s. 78). ***yasak yokdur*** (datif ile) ’yasak tanımama, yasağa tabi olmama’: × ***Ey ʿazīz bu Āl-i ʿOsmānuŋ leşkeri gürüh güruḫdur. On iki ṣınıf leşkerdür. Her gürüh bir ḳavme musallaṭdur Bu ʿazab ṭayfası her vilāyet kim varsalar bunlara yasaḳ yoḳdur. Anuŋiçün kim bunlar pādişahuŋ ʿulüfesiyle varurlar.*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 152).

yasakçı ’bekçi, nöbetçi, muhafız, gözcü; dernek geceleri kız evi kapısında bekleyen erkek; yasak taraftarı’ J.W. Redhouse 1890 s. 2185, H.Z. Koşay-Orhan Aydın 1952 II, 140, TS 4363, DS 4191, R. Dankoff 2004 s. 278. × ***Kız evinin kapısında dernek geceleri bir erkek yasakçı bekler.*** (H.Z. Koşay 1944 s. 66). × ***Demirbaş, herbirinin macerasını dikkatle dinler ve böyle zamanlarda, adamına göre, bazısına karşı yasakçı***

gibi, bazısına karşı arkadaşça konuşur. (F. Erdinç 1948r s. 44). × ***Bir yasakçı kadar şarap düşmanıyım.*** (A. Kutlu 1995 s. 175). b. ***nigehbān*** × ***Biñer aḳçaydı ücret-i ḥammām / Beşer altun daḫı nigehbāne.*** (ʿĀlī 1982 [1581] II, 130).

yasakla- 'men etmek, yasayla engellemek' × ***Kocaman camekanlarında isimleri büyük dükkanlar, birdenbire insanların muhtaç oldukları her şeyi yasaklamışlardır.*** (S.F. Abasıyanık 1955 s. 11).

yasaklu 'techizatlı, tertipli' × ***Ḳonsṭanṭin teküri oğlını bir niçe biñ ādemle yaraḳlu yasaḳlu ehl-i islām üzerine gönderdi.*** (Oruc b. ʿĀdil 1343/1925 s. 7). × ***Yıldırım ḫān ġāyet yasaḳlu pādişāh-idi, kimseye bir ḥabbe aldurmadı.*** (Oruc b. ʿĀdil 1343/1925 s. 31).

yasavul 'yasakçı, muhafız; an arranger of state processions, etc.; a kind of master of the ceremonies' J.W. Redhouse 1890 s. 2202, TS 4367, krş. R. Dankoff 2004 s. 278. × ***Mehmed Çelebi ḫidmetleri ellerindeki şeşperile boztoġanları ve ol muhīb ve muḫavvef yaṣavul çomaḳlarıyla ḫalḳı bulup bucaḳ bucaḳ zīr ü bālā sürüp çaḳ ḳucak ḳucak beher ḥāl eger az eger çoḳ kifāyet miḳdārı çalıları daşıtmayınca sizleri rāḥat ḳomaḳ yokdur.*** (A. Bombaci 1946 [1560] s. 91).

yasdan-/yastan- (intransitif) 'yaslanmak, dayanmak; sık sık gidip gelmek; sürekli müşterisi olmak' TS 4372, R. Dankoff 2004 s. 279. × ***Hemāndem melik buyururıdı: bulıtlar dumanlar, bürüḳ u ṣavāʿiḳ peydā olurıdı, ʿālem ẓulmāt dolarıdı. Ṭūfān açılduġından ṣoŋra şol ḳum tepecükleri bigi altundan öyükler biribirine yastanub yaturdı.*** (Ferec 855/1451 v. 56b). × ***İçerü engel ḳatuŋda yol mıdur / Yaṣdanam ben ḳul ḳapuŋda ṭaş eşik.*** (Naẓmī 1928 [16. yy] s. 35). × ***Ḳoymaz ol yār çün evlerine beni / Bāri yaṣdanamaġa ḳosa dīvārına.*** (a.e. s. 76). × ***Ḳoyub ser minbere vāʿiż gözi olanda aġlamsar / O bir ḫōş āḫıret ḫatunıdur geh-vāre yasdanmış.*** (Ẕātī 1970 [16. yy.'ın ilk yarısı] II, 87). × ***Ṣaḳın ol ġamze-ġāruŋ geçme ey dil çeşm-i yanından / Ḫaẕer ḳıl ḫançerin ol reh-zen-i ḫün-ḫāre yaṣdanmış.*** (a.e. II, 99). × ***Bir kişi bir devletlünüŋ meclisine varub zuʿmınca ben pī-i rüzigār-dīdeyin dėyü veyā ḫüd beyne n-nās nehāret u maʿrifetle bergüzīdeyin dėyü teklīf olunmaḳsızın ol meclisüŋ ṣadrına geçüb oturmaḳ, ḥattā güstālıḳ ėdüb ḍayanub ḍuran yayına yaṣdanmaḳ ḫaylice terk-i edebdür.*** (ʿĀlī 1956 s. 243-244). × ***Ṣubḥ metrislerde ḫāk u ḫāra yaṣdanup ve döşenüp mübārek dest ü pāların ṣıġayup kār-güẕār olup...*** (A. Bombaci 1942 [1560] s. 90). **transitif:** 'yastık olarak kullanmak, başını koymak':× ***Bir gėce ėşigüŋi yasdananuŋ I Ḳadr ile başı āsumāna deger*** (Necāti Beg 1963 s. 190).

yasıl- 'yayın kirişi gevşetilmek' TS 4368. <ETk. ***yas-*** 'to loosen' fiilinin pasivum hâli, G. Clauson 1972 s. 973. × ***Büzürgümīḏüŋ ümidi kesilmiş / Çü gördi Ḫusrevüŋ yası yasılmış.*** (Faḫrī 1974 [1367] no. 4554).

yasin 'Yasin suresi, Kur'an'da otuz altıncı sure' × ***Ağız açup öger olsam üstümüzde Taŋrı görklü; hecesinleyin düz okunsa Yâsin görklü.*** (Dedem Ḳorḳut 1973 s. 2). × ***En kıymetli, Hafız Osman Kuranları, Mısır baskısı Kuranlar... Elifbeler, cüzler, yasinler... Gül yağları, menekşe, kekik, çoban, şıpır yağları... Pahalı, ucuz yağlar... Her çeşidi var.*** (Yaşar Kemal 1971bd s. 253).

yasla/yaslağı/yasle ‘hayvan yemliği’ THASDD 1488, THASDD 1489, DS 4193. <Bulg. ***yásli*** ‘yemlik’ A. Tietze 1957 no. 67.

yaslağaç/yaslahaç/yastağaç/yastığaç/yassı ağaç ‘fırına pazı taşımak için kullanılan, kısa saplı tahta araç; fırında pişen ekmekleri çevirmek için kullanılan kısa saplı yassı ağa, yufka ekmeği açmak için kullanılan oval tahta; üstünde odun yarılan kütük‘. Velet İzbudak 1936i s. 51, H.Z. Koşay–İshak Refet 1932 I, 418, ZTS 207, TS 4375, DS 4193. ***<yasgaç*** G. Clauson 1972 s. 975, B. Atalay 1986 IV, 754H. Eren 1999 s. 442. × ***Çul çuval içinde kaybolmuş Kezban’ın başı ucuna dövüne dövüne eğildi. İki göz vardı karşısında, kocaman kocaman, yaslağaç ve soğan dizilerinin sallandığı alçak tavanın simsiyah direkleri arasında bir yerde kaybolup gitmişlerdi.*** (F. Baysal 1968 s. 23). × ***Odanın ortasına alacalı bir örtü yayılmış, üstüne bir yastağaç yerleştirilmişti. Bunun üzerinde dumanı tüten bir kase çorba ile fırından henüz çıkarılmış koskoca bir somun duruyordu. Mehmet yastağaçta iki kaşık görünce şaşırdı.*** (Z. Yamaç 1979 s. 147). × ***Sonra sahanı almak üzere davrandı. Fakat Mehmet hemen sıçrıyarak yemeği getirdi ve yastağacın üzerine koydu.*** (a.e. s. 149). × ***Arabaların içinde çocuklar, kadınlar, kirli yorganlar, içi ot dolu, bir yanından patlamış yataklar, kazanlar sacıyaklar, yaslahaçlar oklavalar, boş yırtık çuvallar heybelerle tıklım tıklımdı.*** (F. Baysal 1944 s. 167). × ***Sonra sahanı almak üzere davrandı. Fakat Mehmet hemen sıçrayarak yemeği getirdi ve yastağacın üzerine koydu.*** (Z. Yamaç 1979 s. 149).

yaslağı b. ***yasla***.

yaslahaç b. ***yaslağaç***.

yasle b. ***yasla***.

yaslı ‘yaslanmış, yaslanmış vaziyette’ × ***Köşe başındaki, kıraathanede, gece nöbeti tutan hafiyeler, kırmızı fesli başları, mermer masaların üzerinde kıvrılmış dirseklerine yaslı olduğu halde uyku kestiriyorlar.*** (E.E. Talu 1937 s. 11).

yassar Az. ‘beceriksiz, işe yaramaz, ferasetsiz, elinden iş gelmeyen’ ADİL 2006 IV, 548. × ***Get evinä, bir tikä çörāk ye, ay yassar, sonra gälärsän. Män MTS-ä zäng edācāyām. Görüm ālavā traktor yola salıblarmı. Sän get! Ġuyruġ kimi nä bağlanmısan dalıma!*** (Mirzä İbrahimov t.y. s. 254).

yassı ağaç b. ***yaslağaç***.

AD. **yasta-** ‘dayamak, yaslamak; ezmek’ H.Z. Koşay–İshak Refet 1932 I, 418, TS 4371, DS 4195. × ***Baş açup dün gün ölüm isterüz / Ḥaḳ yolına başa ḳılıç yaştaruz.*** (Enverī 1928 [1464] s. 70).

yastağaç b. ***yaslağaç***.

yastan Az. ‘dağ ve tepelerdeki düzlük yer, dağ ve tepelerde düz yer; dört yanı açık tarla’ DS 4195, ADİL 2006 IV, 548. × ***Hamı başġa tārāfā yönāldi, Hācārlā Nābi bir yastanda gizlānib ̮hırımla dağın başına tārāf çı̮han adamları gözlāmāyā başladılar.*** (Ġaçaġ Näbi 2009 s. 72).

yastan- b. ***yasdan-***.

AD. **yastı** ‘yassı’ H.Z. Koşay–İshak Refet 1932 I, 418, DS 4195.

yastı ağaç b. ***yaslağaç***.

yastı balaban Az. ‘müzik aleti olan balabanın bir türü’ ADİL 2006 IV, 549. × ***Kānd meydançası. Mayın biridir. Evlār, dükanlar ġırmızı bayrağlarla, yaşıl otlarla bāzānmiş. Arvadlar, kişilār, uşaġlar fạhir libasda gāzişirlār. Bir tārāfdā musiġi – yastı balaban çalınır.*** (Ābdürrāhim bāy Haġverdiyev 2005 I, 438).

yastık ‘başın altına koymak veya sırta dayamak için kullanılan içi yün, pamuk vb. ile doldurulmuş ev eşyası’ B. Atalay 1986 IV, 755. <***yasta-*** ‘dayamak’ fiilinden ***–k*** genişlemesi G. Clauson 1972 s. 974, H. Eren 1999, s. 443. **bir yastıkta baş çürütün** / ***bir yastıkta kocayın! / bir yastıkta kocasınlar*** ‘yeni evlenenler için dua sözü’: × ***Bir yastıkta kocayınız, boy beraber evlâtlar yetiştiriniz!*** (S.M. Alus 1933p s. 78). × ***-MİHRİYAR – Ah iki gözüm, senin saadetin benim saadetim demek. Yavrucuğum. Allah Nevresçiğimle beraber mes’ut ve bahtiyar etsin. Bir yastıkta kocayın inşallah. NESİME - Sevgili dadıcığıma da Allah*** ömürler ***versin.*** (Musahipzade Celal 1936kd s. 82). × ***Yorgancınınoğlu meğer bu tokatı iltifat zannetmiş, tutulmuş mu Şermin’e... Yastıktan düşer bin parça olurum ille de Şermin diye yorgan döşek yatmış...*** (F. Erdinç 1943 s. 17). × ***Bundan sonra meclise köyün hocası gelir zifafa aid sıhhi ve*** şeri ***nasihatlar verir. Kendisine hayırlı bir izdivaç temin etmesi için dua eder. Hocanın nasihatları*** şunlardır: ***akıllı olun, iyi geçinin, hayırlı iyi evlat yetiştirin.. bir yastıkta baş çürütün... gibi tâbirlerdir.*** (H.Z. Koşay 1944 s. 281). ***yastık çerezi*** ‘yengenin gerdek gecesi gelin ile güveyi tanıştırdıktan bir saat sonra bir kap içinde getirdiği yemek’ H.Z. Koşay-Orhan Aydın 1952 II, 140. × ***Gelinle güvey yarım saat kadar içerde yalnız kaldıktan sonra yenge yastık çerezi denen birkaç kab yemek getirir ve gelinin yatak çarşafını toplar.*** (H.Z. Koşay 1944 s. 308).

yastı-yapalag ‘enli, alçak boylu, zevksiz’ × ***Maşını rayon maarif şöbāsinin birmārtābāli yastı-yapalaġ binası ġabağında sạhladı vā özünā mạ̄hsus sārbāst hārākātlā düşüb içāri getdi.*** (Mirzā İbrahimov t.y. s. 36).

yastu b. ***yatsı***.

yas yas yalvar- ‘pek çok yalvarmak’ A. Püsküllüoğlu 1994 s. 94. × ***Yılan kafese girince işi anlayacak, çırpınacak, kıyameti koparacak, beni buradan çıkar, diye sana yasyas yalvaracak, aman ha onun yalvarmalarına kanıp da kafesin ağzını açma, çıkar çıkmaz seni sokuverip öldürür.*** (Yaşar Kemal 1976 s. 175).

yaş I ‘doğuştan itibaren geçen yılların her biri’ J.W. Redhouse 1890 s. 218.6 <ETk. ***yaş*** ‘taze, yeşil, bitki, göz yaşı, geçirilen yıl’ G. Clauson 1972 s. 975. × ***Nazardan korkar olduk valla! Vedat’ın iç cebine bir muska diktim, haberi de yok; o inanmaz böyle şeylere bilirsin! Ben de inanmazdım ya, yaş elli oldu, ancak belimizi doğrulttuk şekerim!*** (L. Erbil 1985 s. 231). × ***Hacı Ana parayı alıp çorabının lastiğinin arasına sıkıştırdı. Dışarı çıktı. Az sonra, kara kuru, Mahmut’un üç***

yaşında bir kadınla geri geldi. Kadın önce Mahmut'a hoş geldin etti. (L. Tekin 1984 s. 189). Az. × ***Käräm üç yaşında uşağ kimi başladı ağlamağa.*** (Azärbaycan dastanları 2005 I, 13). ***yaş al-*** 'yaşlanmak, yeni bir yaşa girmek': × ***Metin Toker yaş aldıkça demagojiden sıyrıldı. Ama bu kez de fazla sayılabilecek bir görev duygusuna kapıldı.*** (C. Süreya 1991 s. 419). ***bu yaşa geldim geleli*** 'bu güne kadar, bu yaşıma kadar, şimdiye kadar': × ***Ayşe hanım: "Bu yaşa geldim geleli bu kadar yorgunluk görmedim" diyor.*** (S.M. Alus 1933p s. 130). ***bu yaştan sonra*** 'artık, bundan böyle, bu kadar yaşım olduğu hâlde': × ***Sabah sabah aç karnına sopa... Bu yaştan sonra acem eşeği olduk... Kırk güne çıkarsam yüzüme tükür...*** (S.M. Alus 1933p s. 104). ***... yaşını sür-*** '... yaşın içinde olmak': × ***Çocuḳ degilsiŋ. On yedi yaşıŋı sürüyorsuŋ. Bir ḳaç ay ṣonra ana olacaḳsıŋ...*** (H.R. Güprınar 1337 s. 103). ***bir yaşına daha gir-*** 'aşırı şaşırmak, çok şaşırmak': × ***Böyle ḳızları biri sever, bir ev veya oḍa ṭutar.. Orada oturtur, baḳar, buŋa "çekmek", "ḳapatmaḳ" derler. Böyle ḳadına da "ḳapatma", Fransızcası da "metres"... -Bir yaşıma daha giriyordum. -Aŋladım. Ḳapatan kim imiş?*** (Aḥmed Rāsim 1340 s. 154). × ***A, a a!... Vallâhi bir yaşıma daha giriyorum. Amma da şakacısınız; ev içinde katır ne arıyor a gözümün nuru?*** (S.M. Alus 1933p s. 156). × ***Emine, gülmekten katılarak, -Ah anacığım, bir yaşıma daha girdim. Dünyada her*** şey ***aklıma gelirdi de, tefle ayı oynatmak gelmezdi.*** (O.C. Kaygılı 1939 s. 213). × ***"Evet evladım, doğrusu, size hiçbir*** şey ***yapmadım. Fakat hiç olmazsa düşündüm ya!" Fahim Bey bunu arkadaşlarına anlatırken boynunu büker: "Bir yaşıma daha girdim!" dermiş. Bu "birşey yapamadımsa da düşündüm ya"yı bütün arkadaşları uzun müddet dillerinden düşürmemişler.*** (A.Ş. Hisar 1941 s. 22). × ***Bir yaşıma daha girmiş kadar şaşırmış, avucum çenemde, sakal sıvazlar gibi tıraşımı uğuşturup duruyor, karşımdakine bakarken, bu şimdi söylediklerimi bir bir aklımdan geçiriyordum.*** (S.M. Alus 1944 s. 176). ***yaşı kırılmaya yüz tut-*** 'yaşlanmak, yaşlanmaya başlamak': × ***Ne de olsa artık yaşı kırılmaya yüz tuttu, geçti o gençlik âvârelikleri, gezdi, tozdu dilediği kadar, ama sonunda gene bana, beğenmediği, hor gördüğü karısına kaldı ya diyordum.*** (S.K. Aksal 1958 s. 44). ***yaşımdan beri*** Az. 'bu yaşıma kadar, bugüne kadar': × ***Bala, sän çoḫ hoşbaḫt adamsan. Män yaşımnan bäri o däryada ġızıl balıġ olduğun eşidib, görmämişäm. Ata-babamız da deyärdi ki, bı däryada ġızıl balıġ olmaz.*** (Azärbaycan nağılları 2005 I, 95). ***yaşında görün-*** 'görünüşüne bakılırsa ... yaşında olmak': × ***Ancak on yaşında görünen sarı saçlı bir kızın elinde bir vazo kulpu, yanındaki oğlanın elinde de adam kafası biçiminde küçük bir mavi taş vardı.*** (A. Nesin 1995 s. 91). ***yaşını yaşa- dişini dişe-*** 'yeterince uzun yaşamış olmak, görüp geçirmiş olmak': × ***Biz artıḳ yaşımızı yaşadıḳ, dişimizi dişedik. Siz gençsiŋiz, bizi olduġumuz yerde bırakıp kendi başıŋızıŋ çäresine baḳıŋız.*** (Aḥmed Şerīf Önay 1326 s. 319). × ***Benim demem budur Linlin karısı Azime! Al şinci beni: Ne işim var daha bu içini kurt yemiş dünyada? Ne işin var senin? Yaşsa yaşadın, dişse dişedin! Ne beklersin, ne umarsın daha? Sırma saçlı oğlanlar doğuracaksın da, ülkenin ortasına divan mı kuracaklar?*** (F. Baykurt 1971t s. 293). ***... yaşlarında göster-*** 'görünüşe göre ... yaş-

larında olmak': × ***Elli yaşlarında gösteren bir adam.*** (A. Nesin 1995 s. 73). ***yaşsa yaş, dişse diş*** 'yeterince yaşadım': × ***"Ben onu dağlardan da endiririm işallah, o işi gören benim, tırpanı Acaraya verip düzdüren benim, tırpanın kendisi benim, ben Dürünün sandığına girdim, heç o el kadar kızın bu işlere aklı erer mi? Daha körpecik bir kuzu, bir çocuk o, onu yapan benim esas... Böyle derim, alırım maralımı ipten. Yaşsa yaş, dişse diş! Neyim kalmış şurda!"*** (F. Baykurt 1971t s. 358). ***yaş sür-*** 'yaşamak, ömür sürmek': × ***Öldi 'ışḳuŋdan Nesīmi uşda dünyādan gider / Sen murādile cihānda sür şehüm çoḫ yaşlar.*** ('Ömer bin Mezīd 1995 [840/1437] s. 172). × ***Meğer, üç on beş yaşında ve anası kızım der bir hatun ebe ile ve hekim ile ittifak ederek, güya çocuk yaptım ve mezkûr delikanlı bikrimi türlü vaatler ile izale eyledi deyü yolmak için aleyhinde şikâyet eylemiş imiş.*** (E. Misailidis 1986 [1872] s. 488). ***yaş yaşamış gün görmüş / gün görmüş yaş yaşamış*** 'tecrübeli, görmüş geçirmiş': × ***Ḳanı bir merdüm-i çeşmim gibi demler sürmiş / Şevḳ-ı mihrüŋle senüŋ yaş yaşamış gün gürmüş.*** (A.S. Levend 1943 s. 464). × ***Ayşe hanım, gün görmüş, yaş yaşamış kadındır. Onun ne doğru bir lâfı var.*** (S.M. Alus 1933p s. 6). ***bu yaşında*** 'yaşı bu kadar küçük olduğu hâlde; tecrübeli olması beklenmediği hâlde': × ***Ağzımı arayışına büsbütün içerleyerek: "Söyleyeyim," diye homurdandım, "beni fena*** çarptı." ***Düşün ki, bu yaşında." derken gülüyordu. Ossaat dikildim. "Yaşında ne varmış kadının? Olsun olsun da." Bu "olsun olsun da"nın gerisini gelmedi, getiremedim gerisini***. (M. Seyda 1969 s. 78). ***yaşa dol-*** Az. 'yaş yaşamak, yaşında olmak' ADİL 2006 IV, 550. × ***Vaḫt dolandı, il kėçdi, oğlanla ḳız yeddi yaşa doldular.*** (Azärbaycan dastanları 2005 I, 127). × ***Bu padşah iyirmi beş yaşa dolmuşdu.*** (a.e. I. 243). ***yaşına bulaş-*** 'büyümek, yetişmek': × ***Ne kişi kim şehe ulaşmışidi / Ol işden yaşına bulaşmışidi.*** (Fąhrī 1974 [1367] no. 1265). ***yaşı yerde sayıl-*** 'genç yaşta ölmesini dilemek anlamında beddua': × ***Şimdiye ḳadar ṣoyumuzda işte böyle bir kepāze çıkmadıydı. İlāhī yaşı yerlerde ṣayılsın... 'Ayıbı ḳara ṭoprakḷar örtsün.*** (H.R. Gürpınar 1332 s. 112). × ***İlāhī, o Ḥācı Ferhād denen ḥerīfiŋ boyu devrilsin. Onu dört ḳollu ile ḥācılar götürsün. Kızlarınıŋ, damadlarınıŋ, ṭorunlarınıŋ yaşları yerlerde ṣayılsın.*** (H.R. Güprınar 1335 s. 6). × ***Baŋa... anaŋa ẕerre kadar çekmediŋ. Edepsiz... bütün ümīdlerim sende olmasa senin de ablaŋ gibi yaşıŋ yerlerde ṣayılsın, 'ayıbını ṭopraklar örtsün diyeceğim amma, ah... yine analık, bir türlü dilim varmıyor.*** (H.R. Gürpınar 1335h s. 102).

yaş II 'ıslak, nemli, sulu' B. Atalay 1986 IV, 756, H.Z. Koşay–İshak Refet 1932 I, 418, TS 4376. <b. ***yaş I***. × ***yaşta kalmış kavaf pabucu gibi*** 'kendini kovyermek, iradesini kaybetmek': × ***Ah, nasıl anlatayım sayın Bayan. Behice iyi kadındır, hoş kadındır, gel gelelim pokere oturtup ta beş kâğıtçığını aldın mı, yaşta kalmış kavaf pabucu gibi yayılıverir.*** (M.Ş. Esendal 1958m 61).

yaş III 'kötü, zor, sanıldığı gibi değil, olumsuz, güvenilmez' H. Aktunç 1998 s. 306, DS 4196. × ***Şarkışlalı Yunus Veli'ye döndü. -Sen bu işe ne diyon arkadaş? Veli omuz silkti: -Valla Yonuz usta, yaş gibi geliyor bana: -Yaş ki ne yaş. Durmuşlardı. İflâhsızın Yusuf: -Yaş olup da***

meselâ... Hemşerimiz.. Hemşerinin kötüsü olur mu? (Orhan Kemal 1954b s. 28). × ***Bir kız ne? Gece yavaşça kaçtı, kaptanın yanına geldi, ipleri kesti, kaptanı kurtardı. Yaş gibi geliyor bana...*** (Orhan Kemal 1963 s. 45). ***yaş yere yatmak*** 'aldanmak, uyanık davranmamak': × ***Herifler biraz daha sokuldular. Birisi: -Biz gitsek bu herif bize açılmaz, dedi. Sen de gel, biz senin zahmetini veririz. -Açılmaz mı? O da ne demek gülüm? -Hava parası için... Bana bak*** şekerim, ***sen ortağına selâm söyle, Haşmet Gülkokan yaş yere yatmağa tövbeli imiş, de emi! -- Efendim, bunda ne var!.. -Ne olduğunu ben ne bileyim gülüüm. Ortalığın dolabına, domuzluuğuna akıl erer mi?*** (M.Ş. Esendal 1958m. 62).

yaşa- 'ömür sürmek; tecrübe etmek, başına gelmek' B. Atalay 1986 IV, 756. <***yaş*** adından fiil yapan ***-a*** eki, G. Clauson 1972 s. 976. × ***Bir müddet bu cem'i şemi yaşadı; ata, ana, oğul, gelin gün gördi, aş aşadı.*** (Ferec 855/1451 v. 141a). × ***Evvelden ben bir sā'at-i hicrān yāhud bir rüz-ı ḥaẕ ve ṣafā yaşadım denemezdi. Şimdi denir.*** (H.R. Gürpınar 1339 s. 129). × ***Bir gez alan meyānuŋı āğüşa biŋ yaşar.*** (Vāṣıf 'Oşmān 1257 s. 46). × ***Bir ana evlât gibi yaşadık.*** (S. Simavi 1941 s. 75). ***yaşa!*** 'çok yaşayasın anlamında övgü sözü': × ***Eksik olma, dünya durdukça yaşa! Sen bizi uçurumdan, ölümden kurtardın.*** (S.M. Alus 1944 s. 187). × ***Yaşa vallahi. Siz de bir yudum alsanıza. Kullanmaz mısınız? Hatırımız için... Peki öyle ise, siz bilirsiniz. Siz bilirsiniz dedikten sonra kavga çıkmazmış ha.*** (S. Şengil 1943 s. 89). × ***Raif Efe güldü. "İlâhi çok yaşa Çavuşum, boşuna zahmet ederiz gibime gelir."*** (K. Bilbaşar 1944 s. 80). × ***Yaşa, Hurşut, yaşa, sen biŋler yaşa!*** (Caferoğlu 1945 s. 235). × ***Maçı bir sayı farkla kazandık. Halkın yaşaları arasında kulübe geldik, soyunduk, tulumbanın altında çabucak birer duş alıp, giyindik ve lokantaya dâvet olunduk.*** (Orhan Kemal 1949b s. 113). × ***Arslan karım benim, yaşa!*** (Orhan Kemal 1965f s. 171). × ***Yaşa ula ölüm! Önce birez fadikledin emme, gine de erkekmişsin, boynu bükük komadın bizi, yaşa!*** (F. Baykurt 1961k s. 69).

yaşamış 'ihtiyar, yaşlı'. <***yaşa-*** + fiilsıfatı yapan ***-mış.*** × ***Ne kişi kim degül bu imile bir / Eger kiçi yigit, ger yaşamış pīr.*** (Faḫrī 1974 s. 1262). × ***Yaşamışlaruŋ re'yi birle düriş / Ḳarı ḳurdı çoḳ ṣınamış olur iş.*** (Ferheng-nāme-i Sa'dī 1340–42 [1073] s. 22 no. 266).

yaşar 'yaşında' <***yaşa-*** + fiilsıfatı yapan ***-ar.*** × ***Ḳarıcuğuŋ on yaşar oğlı varıdı.*** (Ferec 855/1451 v. 123b).

yaşıd Az. b. ***yaşıt***.

yaşık 'meyve sandığı' THASDD 1491, DS 4196. Az. ***yaşik*** H. Hüseynov 1941 s. 123.<Rus. ***yaşçik*** 'sandık, çekmece' A. Tietze 1957 no. 68.

yaşıt/yaşıd 'akran, taydaş' H.Z. Koşay–İshak Refet 1932 I, 418, ADİL 2006 IV, 552. <***yaş*** + isimden isim yapan ***-ıt.*** × ***Kendisiyle yaşıt olan köy delikanlısı, bütün köy halkı gibi, tâ küçük yaşta babasiyle birlikte Sivas köylüklerinden çiftliklerine Adak olarak gönderilmiş, o zamandan beri Veliyullahın hizmetine girmişti...*** (H. Aytekin 1945 s. 32). × ***Bizim ...deki yalı ile yaşıdım.*** (Aḥmed Rāsim 1334 s. 75).

× ***Şemsī Muẓaffer ile yaşıt bulunduġundan kendisi içün oġlunuŋ anası olmaḳ felāketi nāḳābil-i redd bir ḥaḳīḳat-ı müsbete olunca ʿāşık ittiḥāẕına ḳarār verdigi gence ḳarşı da bir maḳāmda ḳalması bir emr-i żārūrī oluyordu.*** (H.R. Gürpınar 1340c s. 152). × ***Eve yaklaşırken caminin önünde domuzcuk oynayan yaşıtlarını görünce dayanamadı. Büyük bir kalabalık halinde ellerindeki değnekleri sallaya sallaya yuvarlak bir taşın ardından deli gibi koşuyorlardı.*** (Seyfettin Turhan 1951 s. 21). × ***Küçük bir taşra kasabasında doğan kişi, daha çocukluğunda, kafası gelişime düşman insanlarla çevrili bulur kendini. Sanata ilgi duyarsa yaşıtları onu efemine sayarlar. Kendinden büyük olanlar da ona ahlak dışı biri göziyle bakarlar.*** (S. Birsel 1995 s. 118). Az. × ***Beläliklä, Salman buradakı yaşıdları vä taytuşlarının hamısından çoḫ şey görmüşdü, täcrübäli idi.*** (Mirzä İbrahimov t.y. s. 145).

yaşma-ġuru ele- Az. ‘çabucak yıkamak, yıkayıvermek’ × ***Bäli, getdilär hamama. Yazıġ heç bilmädi necä yuyunsun. Suyu bir tähär yaşma-ġuru eläyib, durub gäldi evä.*** (Azärbaycan naġılları 2005 II, 259).

yaştaş/yaşdaş ‘aynı yaşta olan’ O. Blau 1868 s. 242, Meninski 1680 s. III, 5544, TS 4378, DS 4196. ***<yaş*** + ortaklık gösteren ***-taş*** eki, b. ***adaş*** ⊡. × ***Yaşdaşı itmez oldı yoldaşlıḳ / Geh ḳoḳar u geh dilin ṣoḳar iyüdür.*** (Ġazālī 1973-74 [ca. 1530] s. 247).

yaşur- ‘gizlemek’ W. Bang-Kaup, A. von Gabain 1931 s. 513, B. Atalay 1986 IV, 758, TS 4385. ***<yaş-*** fiilinin kausatif hâli, G. Clauson 1972 s. 979. × ***Yaşursaŋuz olur ḳuluŋuzdan cemālüŋüz / Gitmez hele göŋülden efendi hayālüŋüz.*** (Ẕātī 1970 [16. yy.’ın ilk yarısı] II, 33).

yat I b. ***yad***.

yat II ‘levazım, araç gereç, hazırlık’ TS 4387. × ***El altındaġınuŋ gözetgil yatın / Ki devrān elidür saŋā üstin.*** (Ferheng–nāme-i Saʿdī 1340–42 [1073] s. 6 no. 70). × ***Sefer ėdenüŋ hem yiyeler etin / Ki eblehdür aŋlamaz işi yatın.*** (a.e. s. 70 no. 850). ***yatuŋ düz!*** ‘silahlarını hazırlamak, savaşa hazırlanmak’: × ***Çü fitne ḳopa savaşa düz yatuŋ / Ki kinlüye olur ḫaṭā şefḳatüŋ.*** (Ferheng–nāme-i Saʿdī 1340–42 [1073] s. 20 no. 244). ***cenk yatın düzin-*** ‘savaş araç gereçlerini hazırlamak’: × ***Sen uġurlayın cenk yatın düzin / Ki düşmen siŋirdim ėder aŋsuzın.*** (Ferheng–nāme-i Saʿdī 1340–42 [1073] s. 23 no. 278). ***yatını yaragını ye-*** ‘ölünün ardından yapılması gerekenleri yapmak ?’: × ***Şeyḫ eydür ḳançaru gidersiz dir eyitdiler sizüŋ ḫaberüŋüz yoḳ-mıdur ki bu giçe bir āvāz işidildi-ki taŋrı ḫāṣlarından birisine ḥüküm oldı varuŋ namāzını ḳılıuŋ dinildi güristana giderüz, uşta namāzını ḳılmaya didiler. Şeyḫ eydür vardum yatını yaraġını yedüm yine geldüm ḫalḳ şol ḳadar cemiʿ olmış-idi-ki ikindüden soŋra güç-ile den ittük.*** (Ebu’l-Leyş Semerḳandī 1965 s. 112). × ***İbrāhīm gendüzin unutdı yatın yaraġın yediler iletdiler laḥdine ḳodılar.*** (a.e. s. 116). × ***Beyāzīd öldi didiler andan yatın yaraġın yediler defn ittiler bir şākirdi ol gice düşinde gördi sordı-ki yā şeyḫ taŋrı şunı itti ki ben anı dilerdüm.*** (a.e. s. 168). × ***İçerü girdüm gördüm ol yigit ölmiş yatur bildüm ki bu yigit taŋrı ḫaşlarındandur tīz durdum anuŋ***

yatın yarağın yedüm diledüm ki kefene ṣaram gözin açdı baŋa baḳdı güldi. (a.e. s. 176).

yat III 'hüner, usul, üslub' TS 4386. × ***Güzel kim olmaz anuŋ ḳatı yatı / Bıraḳmaz 'āṣıḳuŋ içine yatı.*** (Meḥmed 1965 [1398] no. 2893).

yat- I b.m. B. Atalay 1986 IV, 759, J.W. Redhouse 1890 s. 2180. '***-a, -up*** zarf-fiillerinden veya bazı çekimli fiillerden sonra süreklilik bildirir' × ***Sulṭān Yıldırım Bāyezīd Ḫan Ḳonya üzerine düşdükde ḫırman vaktiydi. Ḫırmanuŋ çāçları yıġılmış yaturdı.*** (Oruc b. 'Ādil 1343/1925 s. 31). × ***Döküldiyse bir az ṣu bardaġuŋdan / Aḳa yatur Şaṭṭ u Dicle bāġuŋdan.*** (Fāḫrī 1974 [1367] no. 3488). × ***Eger rüzigār şuruḳ-ḳıble vaḳtinde ise, ya'nī ḳış ise meẕkür körfezüŋ şuruk ṭarafında bir kilise var. Ol kiliseye ṣan İstifanu derler. Meẕkür kilisenüŋ öŋünde kenara balamar bağlayup demür koyup yaturlar.*** (Pīrī Re'īs 1988 [932/1525] II, 123b). × ***İmdi büyük gemiler varurlar, meẕkür adada yaturlar.*** (a.e. I, 336). × ***Ḳana gark olub yatur bir nāzik bezle ṣaraḳomışlar.*** (H. Duda 1930 s. 103). × ***Ayā kimesne ẓuhür ėder mi fikriyle bir iki sā'at sersem sersem etrāfına baḳdı yatdı. Bildi kim içinde kimesne yoḳdur. Nerdübāndan yuḳaru çıḳup ḳırk elli ḳadar oḍanıŋ ortasında bir dīvāŋḫāne-i 'ālīye girdi.*** (Giridli 'Alī 'Azīz 1268 s. 22). × ***"Defterim! Defterim!" diye çarpındı. Atiye, "Aran yat, geberesice!" deyip tesbihini eline aldı. Dirmit'in ağlamasını, yalvarmasını umursamadı.*** (L. Tekin 1984 s. 165). × ***Ama Atiye, Huvat'ın sakalını eline geçirdi, içinden "Konuş yat sen!" diye söylendi. Dışından Huvat'a kafa salladı. Bir mendilin daha dört ucunu bağladı.*** (a.e. s. 172). ***yatacak yeri yok*** 'çok kötülük yapmış olma, mezarda bile rahat edemez': × ***–Yazık... Temelli günah! Ulan, senin yatacak yerin yok!*** (Kemal Tahir 1957k 137). × ***Parası için adam vuranın namazı kılınmaz. Yatacak yeri yoktur. Peygamber şefaat etmez.*** (a.e. s. 250). × ***–Sus.. tövbe yarabbi! Senin şu dünyada yatacak yerin yok.*** (a.e. s. 371). ***yat ... kalk ...*** 'her zaman, sürekli': × ***Mâide'ye söyle bir baktı, içi ezim ezim ezildi. Bundan sonra can besliyecekti, can... Yat kuru fasulye, kalk kuru fasulye... "Ulan, içim dışım gaz oldu da rengim sarardı be..."*** (Aziz Nesin 1957 s. 34). Krş. ***otur... kalk.*** × ***yatma!*** 'oyalanma!, çabuk ol!': × ***Harâmî eydür imdi yatma tîz dur / Ne işleyem bu yolda saŋa bir gör.*** (Aḥmed Ḥarāmī s. 136 no. 758). (Argo) 'cinsel ilişkide bulunmak; iş yürümemek, başarısızlığa uğramak; yetinmek'. H. Aktunç 1998 s. 306.

yat- II (datif ile) 'bir şeyle idare etmek, istemeye istemeye razı olmak, rıza göstermek, içine sinmek' DS 4202. × '***Ādetleriŋ göreneklериŋ, ḳānünlarıŋ zincirlerini ḳırmalı.. Uyuşmalıyız. Revān beni ḳabül etdikden ṣoŋra ben her yola yatarım. Sen yine ḳocası ḳal żararı yoḳ. Bu uṣüli biz icād etmiyoruz ya...*** (a.e. s. 524). × ***Biz de Allahın kuluyuz; bizi de ana doğurdu; bizde de din, iman var be!.. Her gün kapuskaya yat, ısıt ısıt, ye. Artık benden yana paso.*** (S.M. Alus 1934 s. 127). × ***Zehra, ikide bir Sıdıka Hanım'a nikâh ve düğünden sonra iki ailenin birleşmesini, iki taraftan birinin kendi oturdukları evi kiraya verip hepsinin bir yere toplanmalarını, böylelikle daha içli dışlı tam bir aile olmalarını teklif ediyor, Sıdıka Hanım***

da gitgide müstakbel gelininin bu teklifine yatıyor gibi idi. (O.C. Kaygılı 1938a s. 166). × ***Küçük kızı ve kendi tuzla bibere bazan kuru ekmeğe yatarken, ne yapıp edip Mahmureciğine haftada bir iki kere cızbız yediriyordu***. (R. Enis 1947 s. 208). × ***Bütün kış bekar odalarında titremek, her gece pastırma ile helvaya yatmak, iki şiirimi basacaklar diye ciğeri beş para. etmiyen dergi sahiplerine yaranmak... Bu mu idi hayat?*** (H. Taner 1951t s. 13). × ***Aman, orucu bozup altmış bire yatmak olur mu?*** (Kemal Tahir 1957k s. 82). × ***Kış uykusuna girerken, bazı hayvanlar da çok çok yiyerek yağ bağlarlarmış ya... kendimi onlara benzetiyorum. Ben de buradan çıkar çıkmaz kuru peksimete yatacağıma göre, fırsat elde iken ne kadar depolayabilirsem, o kadar iyi olur diye düşünüyorum***. (B.M. Kanok 1984 s. 89). ***yatan arslandan gezen tilki iyidir*** 'çaba gösteren bir şey yapmayandan daha değerlidir': × ***Sen bu lafı hesapça bize dokundurdun ya, ben it sözüne hiç aldırmam. Aklın olsa dolaşırsın. Ne demişler? "Yatan aslandan gezen tilki iyidir" demişler.*** (Kemal Tahir 1973 s. 186). ***yatar gibi ol-*** 'meyletmek, razı olmak': × ***Koca*** İmamın ***kayınçosu Sâbire, her ne kadar kendisine biraz yatar gibi oldu ise de Koca İmam babasına düşmandı***. (Nâbî–zâde Nâẕım 1943 s. 39). ***yatan yılanın kuyruğuna bas-*** 'uyuyan yılanı uyandırmak, bir kötülüğün ortaya çıkmasına sepeb olmak': × ***Çü yatur göresin ılanı ḳo var / Basup ḳuyruġına uyarma zinhar.*** (Meḥmed 1965 [1398] no. 5511).

yat- III 'kâğıt oyunlarından otuzbirde kâğıt çekmemek' × ***Birinci oyuncu, eğer elindeki kâğıtlar, 14, filiz, iki as ve ilâh... gibi kazandırıcı kâğıtlardansa, kâğıt çekmez; -Bak sana!.. diyerek yatar. Bu cins kâğıtlardan değilse, bir kâğıt çeker. Ortaya kapora koyduğu için, kâğıdı almak hakkıdır ve her kâğıt çekişte ortaya para koyabilir ve en nihayet bir para daha sürüp yatabilir. Yani artık kâğıt çekmez.*** (H. Kodaman 1944 s. 105). × ***Bu çektiği kâğıt kafa ise 27 sayı yapmış olur. İsterse yatar. Bu gönül işidir.*** (a.e. s. 108).

yat- IV Az. 'uyumak' ADİL 2006 IV, 557. ***geceni yat-*** Az. 'uyumak, geceyi geçirmek': × ***Çadır ġurulub ġurtarandan sonra o günü sähärdän aḫşamacan keyf çäkib, gecäni yatdılar.*** (Azärbaycan nağılları 2005 II, 39). ***Yatma tülkü kölgäsindä, ġoy yesin aslan säni!*** Az. 'kötülere muhtaç olma, kötülere eyvallah etme, kötülere muhtaç olacağına seni aslan yesin' anlamında atasözü: × ***Dädälär yaḫşı deyib: "Yatma tülkü kölgäsindä, ġoy yesin aslan säni! Keçmä namärd körpüsünden, goy aparsın sel säni!".*** (Mirzä İbrahimov t.y. s. 278).

yatag otagı 'yatak odası' × ***Otaġları ġuş baḫışı bir näzärlä süzdükdän sonra özünü yataġ otağına atdı.*** (Abdulla Şaiġ 2005 I, 78). × ***Ḫasay yataġ otağında çarpayı altında gizländi.*** (a.e. I, 154). × ***Sähnä şahzadä ḫanımın yataġ otağını täsvir edir.*** (a.e. II, 335).

yatak I 'uyanan veya yatılan yer; bir şeyin bol olduğu yer, sürekli kalınan yer; akar suların içinde aktığı yer; yuva, in'. J.W. Redhouse 1890 s. 2179. <ETk. ***yatgak*** a.m. G. Clauson 1972 s. 888, fiilden mekân ismi yapan ***-ak*** eki için b. ***akak*** ⊡. × ***Meẕkür burunuŋ ḳıble ṭarafı eyü yataḳdur, ammä yuvḳä ṣüdur.*** (Pīrī Re'īs 1988 [932/1525] I, 336). × ***Ve ol ḳal'a-***

nuŋ önü eyü yataḳdur. Deriŋligi on sekizden yigirmi ḳulacadandur. (Pīrī Re'īs 1935 [932/1525] s. 366). × ***Ġayrı-ḫtiyārī bir naẓarla yanı başındaki yataḳda, cibinlikler arasından ḫayāli muẓlim gibi görünen bu ölüye baḳdı.*** (H.Ż. Uşaḳlıgil 1307 s. 124). × ***Köpek mutat seslerini değiştirip "ağlamak" tabir olunan fevkalmu'tat feryada başladığı noktada tavşanı bulmuş demektir. Ve bunu mütekib "yatak" denilen yerden kaldırmış ve kaçmaya mecbur etmiş.*** (C. Avcı 1937 s. 138). ***yatağa düş-*** 'yataktan kalkamayacak derecede hastalanmak, yatmak zorunda kalacak derecede hasta olmak': × ***"Babam nasıl?.. Son günlerde iyice, değil mi?" Yusuf, kızın, "Babam nasıl?" diye bu kadar tabii bir şekilde soruşuna güldü: "Yatağa düşmüyor..." dedi.*** (Sabahattin Ali 1937k s. 149). × ***Hayatta, hiç gün görmiyen bir zavallıyım. Daha on yaşımda yokken, annem yatağa düşmüştü. On iki yaşında, üvey ana eline kalmış bir öksüzdüm.*** (S.M. Alus 1933p s. 23). × ***Sabanan téyarasını évine eletdi. Yatağına düşdü yatdi. Aḫşam olunca, çıḫdı.*** (A. Caferoğlu 1945 s. 7). ***yatağı (ol-)*** 'bol olduğu yer, çok olduğu yer' J.W. Redhouse 1890 s. 2179. × ***Eski Bakırköy şimdikinden bin kat daha rağbette, kibar yatağı, eğlenceli, civcivli, bilhassa hurisi bol bir yerdi.*** (S.M. Alus 1944 s. 23). ***yatak yorgan yat-/yatak döşek yat-*** 'hastalanıp yatmak zorunda kalmak, ayağa kalkamayacak kadar hasta olmak': × ***Kaynanam o günden sonra iflâh olmadı, felce uğrayıp yatak döşek yattı.*** (S.M. Alus 1933p s. 29–30). × ***Gün geçmeden bronşiti, çarpıntısı tutar; bir kenara büzülüp yatak yorgan yatar. İyice olduğu zamanlarda, akşamları iki kadehcik içer içmez oturduğu yere yığılır...*** (a.e. s. 95). × ***Dakika geçmeden, verilecek cevabı kararlaştırdık: Dün akşamdan beri yatak yorgan yattığımı, ateşle çayır çayır yandığımı söylemek.*** (a.e. s. 108). × ***Taze başını kaldıramıyor, yatak döşek yatıyor dedik, sen evde yoklar diyorsun. Bu ne perhiz, bu ne lâhana turşusu?...*** (a.e. s. 113). × ***Enişteden maada, bütün evce perişanız, yatak döşek yatıyoruz.*** (a.e. s. 208). × ***Bunu hiç kimse için yapmıyordu. Tanrı'ya inancı sonsuzdu ve yaptığı fedakârlıkları düşünüp hesap çıkarmakla Tanrı'yı ancak gücendirebilirdi. Yine de, kocasının yatak döşek yattığı devirlerde bile bir erkek gibi çaiışıp, çaḃaiayıp o evi çocukları için sıcak tuttuğu onca yıl boşa mı gidecekti?*** (N. Bezmen 1993 s. 41). ***yatakda*** 'uykuda': × ***Oğlan düşüp yatiy, guş ganatlarını onun üsdüne geriy ki kölge ola. Oğlan yataḫda olsun bi-de baḫiy ki bir ağlamaḫ, bi gıyamet sesi geliy.*** (A. Caferoğlu 1945 s. 129).

yatak II 'şaftlara ve millere mesnetlik yapmak üzere pirinçten veya pelesenkten yapılmış yuva' L. Gürçay 1943 s. 412. ***yatak yak-*** (taşıt terminolojisi) 'motor arızası': × ***Arabanın motoru ansızın dumanlar çıkarmaya başladı. Birden, zınk edip durdu. Yatak yaktık, desem değil. Ama benim ilk aklıma gelen, nedense yine Osman Hasat'ın uyanıp uyanmadığı oldu.*** (A. Ağaoğlu 1982h s. 110).

yatak III 'otlak, yaylak' Bartholomaeus Georgievits Georgievits 1943 [1544-48] s. 122, DS 4199. × ***Yavaştan yavaştan karnı dolup şişende, müjde fırsatını kollamağa başlamış anam. O günlerde Diyarıbekir'den bir savahçı şıh, adamlarile yatak kiralamaya gelmiş obamıza.*** (K.

Bilbaşar 1969 I, s. 18). × ***Babom Abdo Koresanlı'ların ulusu, Ke... uşağının namdar şıhı idi. Sürüsü celebi sayıya gelmez, yatağının toprağının sonu nere, bilinmezdi.*** (K. Bilbaşar 1969 I, 15).

(Argo) **yatak IV** 'içki bardağı, kadeh; özellikle bira bardağı' H. Aktunç 1998 s. 306. ××.

yataklık et- (datif ile) 'saklamak, evinde gizlemek, saklanmasına aracılık etmek' J.W. Redhouse 1890 s. 2179. × ***İşiniz, gücünüz yalan dolan! Evinde de asker kaçaklarına yataklık et! Gevenli, "onlar asker kaçağı değildirler" diyecek gibi oldu ise de, kumandan söyletmedi. -Kes sesini, dedi. Ben senin gibilerini çok gördüm. Mütegallibenin kafası kopmadıkça, bu 'millete rahat yoktur.*** (M. Ş. Esendal 1958m s. 74).

yatala- 'sendelemek, dengesini kaybetmek' <***yat-*** fiilinden sıklık bildiren ***-ala-*** eki. × ***Bunun bigi olan at oldur ki bentgüşalarında bez olur ki ol bez bentgüşası içinde yumurlanıptur, at ol sebepten adımın endaze ile alamaz, aşırı atar ve yatalar. Ve harun at yani tevsen at yaramazdır, âdem üzerine binmeğe yaramaz.*** (Mercümek Aḥmed 1966 [15. yy.] s. 166).

yatar 'yatan, gece yatma zamanı, yatmaya yakın' H.Z. Koşay–İshak Refet 1932 I, 418; ADİL 2006 IV, 555.. ***yatar garına*** Az. 'yatmadan önce' × ***İçmä, Salman, yatar ġarına içmä, sonra ağrısını çäkärsän.*** (Mirzä İbrahimov t.y. s. 314). b. ***aç karnına***.

yat geber 'saat 4-5 arasında verilen düğün yemeği' × ***Bütün bir gün koşan, oynayan, gülen, eylenen misafirler pek tabiî olarak gece acıkacaklardır. Düğün evi bunu düşünerek saat 4-5 arasında misafirlerine bir yemek daha ikram eder. Yenen yemeğin adına Yat Geber denir.*** (H.Z. Koşay 1944 s. 176).

yatgeberik 'yatsı yemeği' DS 4200. b. ***geberyatlık***.

yatır- I (akuzatif ile) 'ikna etmek, inandırmak' <ETk. ***yatgur-*** a.m. G. Clauson 1972 s. 888. × ***Murat bey, uygun bir iş yapmamış olduğunu anlıyordu. Pertev de bundan sonra elbet başka çeşit bir hareket çizgisi tutturacaktı. Çaresi yoktu, tutturacaktı. Tek çıkar yol da nişanlı hanımı geldiği yere göndermekti. Bu görüşe onu yatırmak da güç olmazdı herhalde.. Ya inanmazsa?*** (İ. Tarus 1961 s. 137). (Argo) 'gerekli ilgiyi göstermemek, ihmal etmek'. H. Aktunç 1998 s. 306. ××.

AD. **yatır- II** 'sıvışıp gitmek, kaçmak' H.Z. Koşay–İshak Refet 1932 I, 419. ××.

yatırt- Az. 'grev yapmak, işi durdurmak, engellemek' ADİL 2006 IV, 556. × ***Atam, sizä nä lazımdır? Mänzil lazımdır – veriräm, paltar lazımdır – veriräm, sabun lazımdır – veriräm, mävacib nä ġädär istäyirsiniz – artırım, daha nä istäyirsiniz? Ancaġ mänim mädänimi yatırtmayın.*** (Cäfär Cabbarlı III, 175).

yatış durış 'usul adap, yatıp kalkmak' × ***Bir dahi gelin olsam yatış turuş öğrendüm.*** (V. İzbudak 1936 no. 145).

yatış eyle- 'sevişmek' H. Vámbéry 1901 s. 179. × ***Ṣabāḥ bāġa vardı, bāġubaŋī oḳıdı, ol aġacdan bir enār getürtdi, däneledi: yüz däne çıḳdı, tamāmın yėdi,. Yüz gėcede yüz cāriyeyile yatış eyledi. Dükelinüŋ yüki belürdi.*** (Ferec b. 63a).

yatızdır- Az. b. ***yatırt-***

yatka 'ceviz içi' THASDD 1493, DS 4202. <Bulg. ***yadka*** 'çekirdek' A. Tietze 1957 no. 64, E. Berneker 1924 I, 456. ××.

yatkın (datif ile) 'meyilli, istidatlı, alışkın, usta' H.Z. Koşay–İshak Refet 1932 I, 419, DS 4202. ***eli işe yatkın*** 'becerikli, kabiliyetli': × ***Sözü, sohbeti yerinde, şen, şakrak, kılığı kıyafeti düzgün, eli işe yatkın; âdetleri, tabiatları oldukça bize yakın, diye onu daha ziyade beğendi...*** (O.C. Kaygılı 1939 s. 229).

yatlı b. ***yatlu***.

yatlu/yatli/yatlü 'yabansı, kötü' Meninski 1680 III, 5562, Velet İzbudak 1936i s. 51, J.W. Redhouse 1890 s. 2180, H. Vámbéry 1901 s. 179, W. Radloff 1905 III, 205, TS 4390, DS 4202. ***<yat I*** + isimden sıfat yapan ***–lu***. × ***Bir kişinün yatlu sözin varıban kimseye dime / Biz uludan işitmişüz hınzirden giridür gammaz.*** (A. Gölpınarlı 1943 s. 342). × ***Kimi acı vü kimi ṭatlu olur / Kimisi eyü kimi yatlu olur.*** (Mes'ūd b. Aḥmed 1991 [14. yy.] no. 5588). × ***Cihānuŋ yėgrek işi ḍoġrulıḳdur / Kişinüŋ yatlu fi'li oġrulıḳdur.*** (Fąhrī 1974 [1367] no. 679). × ***Ve ḳulluḳçı niceme yatlu ve kiçiyise, daḥı bir ziyān gidermekden ve bir assı getürmekden ḫālī olmaz.*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 9). × ***Vezīrüŋ yigregi oldur kim işleyesi işi işleye, hīç söylemeye ve yatlurağı oldur kim ögine ve söyleye ve hīç işlemeye.*** (a.e. s. 43). × ***Bu masąlı şundan ötrü getürdüm, tā bilesin kim mekrüŋ 'āḳıbeti yavuzdur ve aldamağuŋ ḫātimeti ve soŋı yatludur.*** (a.e. s. 47). × ***Ėyüyi yatluyıla şol kişi kim bir göre ol / Görüsün anı ki berāber midür altunıla tuç.*** (Naẓmī 1928 [16. yy] s. 13). × ***Çün eyü yatlu geçürür imdi hay / Dünyede nite ki kişi ṣağ olur.*** (a.e. s. 19). × ***Bir ėyü bir yatlu gelse bir yere / Ṣan ki bir yere gelür kil birle gül.*** (a.e. s. 41). × ***Ne var ger zebünuŋ dili ṭatludur / Çüḫaşmuŋ düşe mestlığı yatludır.*** (Ferheng-nāme-i Sa'dī 1340–42 [1073] s. 42 no. 502). × ***Ṭopı ol alur kim dili ṭatludur / Yavuzḫülınuŋ işi ṭop yatludur.*** (a.e. s. 42 no. 512). × ***Eger yatlu sözde dilüŋ yoyasın / Yeg andan ki işde elüŋ yuyasın.*** (a.e. s. 60 no. 729). ***yatlu ol-*** 'kötüleşmek' × ***Gördi paşa yatlu oldu ḥāl / Müselmānlar zārī ḳılur ḳopdı şer.*** (Enverī 1928 [1464] s. 25). ***yatlu söz*** 'iftira, kötü söz' TS 4395. × ***Anları bunca gez sınamışdur ve nekim ayruḳlar ḥaḳḳında yatlu söz dėrler, ḳamusına ınanur.*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 33).

yatluluk 'fenalık' TS 439. × ***Görgil, i az bililü ve ẓā'īf rāylu, ol gendü ḥilelerüŋ 'āḳıbet yatlulūġın!*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 42).

yatlü b. ***yatlu***.

yatsı/yastu/yatsın, yatsıyın (zarf) 'yatsı vakti, uyku zamanı, yatsı' C. Brockelmann 1917 s. 50, W. Radloff 1905 III, 223, TS 4395. ***<yat*** + isme gelen benzerlik (similativum) sıfatı eki olan ***–sı***, J. Deny 1921 no. 890, 2b.

b. ***ayruksı*** ⊡. × ***O gice ellēne ḳına yēni çerşembe günü hamam götürüle, gelini tefle eylendirile ve ėrtesi cuma āşamı yatsın güvē göla.*** (A. Caferoğlu 1940 I, 4). × ***Ortalık ağarmadan başlayıp yatsıyın sona eriyor, aralıksız on beş saat sürüyordu.*** (R. Enis 1947 s. 170). × ***Fikret üstüne başında kumaş ve iplip kırpıntılariyle – fakat koltuklarında birer okkalık ekmekle – yatsıyın dönerlerdi mahalleye...*** (R. Enis 1957 s. 26). × ***Çoğu kere geç vakit, akşam ezanından sonra, arada bir yatsıyın, kimi defa da gece yarısına doğru, telgraf müvezzii İbrahim Efendi, elinde birkaç sayfa kâğıtla ışığın altına geliyor, gözlüklerini takarak, yüksek sesle günün haberlerini okuyordu.*** (İ. Tarus 1957 s. 11). ***yastı (namazı)*** 'yatsı namazı; yatsı ezanı': × ***Zifaf vaktine kadar gelin odasına hiçbir kimse girmez, yastı namazından çıkıldıktan sonra kirve tabir ettikleri güveğinin öğütçüsü ve arkadaşları damadı odasına kadar teşyi eder ve duadan sonra dağılırlar.*** (H.Z. Koşay 1944 s. 262). × ***Yastı namazından evvel damadı arkadaşları evine götürür.*** (a.e. s. 281). × ***Akşam oldu, yemekler yenildi... erkekler ayrı bir odada zıkkımlarını içtiler... çalgılar çalındı... namaz kılanlar yatsıyı evde kıldılar... ön tarafta güldür güldür tekbirler alındı.*** (İ. Galip Arcan 1932ed s. 16). × ***Arkadaş ta karısı da ayaklandı. İkisi de bana tebelleş mi tebelleş: -Yatsı okunuyor güvey, gir bakalım. Namazını kıl, hanımınla başbaşa oturup biraz muhabbet et.*** (S.M. Alus 1944 s. 83). ***yatsıdan sonra nâra*** 'iş işten geçti, bunları söylemek için geç kaldın' manasında deyim: × ***Şehrimiz bir grip salgını geçirdi. Yirmi, yrimi beş gün evvel tutulmaya başladık. Bir müddet hastalığın salgın halde olup olmadığı incelendi. Nihayet anlaşılarak on gün evvel mektepler, bir az sonra sinemalar, tiyatrolar kapatıldı. Birkaç gün evvel de müttedileri bittiğinden açıldılar. Bu arada ömürlerinde hiç grip olmıyonlar bile gripin, ne olduğunu öğrendiler. Onunla savaştılar, iyleştiler. Dün gazetelerden birini açtım. Doktorlarımızdan birinin uzun bir makalesi. "Grip nedir? Nasıl tedavi edilir?" "Yatsıdan sonra nâra..." sözü aklıma geldi.*** (Akşam 11.IV.45 s. 2).

yatur 'yatmış vaziyette olmak, yıkılmış' Velet İzbudak 1936i s. 51, TS 4396, DS 4202. <ETk. ***yatur*** 'lying-down' G. Clauson 1972 s. 892, ***yat-*** fiilinin fiilsıfatı. × ***Meẕkür Oryos bir ḳal'adur, deŋiz kenārından ḳaraya bir mildür ve anuŋ muḳabelesinde olan kenārlar eyü limandur. Yüz pāre gemiye müteḥammil büyük barçalar yatur demür yeridür.*** (Pīrī Re'īs 1988 [932/1525] I, 282).

yat yarak 'silah ve diğer araç gereçler; azık ve gereç, erzak ve malzeme' J.W. Redhouse 1890 s. 2181, TS 4397, R. Dankoff 2004 s. 279. × ***Melik bularuŋ ḳaydın gördi, yat yaraḳ, zād, ḥayme, tuḥfe, ṭurfe buyurdı.*** (Ferec 855/1451 v. 141a). × ***Muḥanneşlere ve zenlere yat yaraġ hibe ḳılmaḳ bir seyfi mücevheri dibsüz ḳuyıya bıraḳmaḳdur.*** ('Ālī 1587 v. 129b).

yav! 'yahu' × ***Huvat gidip Halit'in başını divandan kaldırdı. "O kadar mı yüksek gönüllüsün lan, n'oldu elimi öptüysen!" diye siteme başladı. Halit, "Bırak başımı, yav!" diye diye içini çekti.*** (L. Tekin 1984 s. 91).

AD. **yava I** b. ***yaba***.

yava II/yâve/yavu/yavı/yavi 'saçma, saçma sapan söz, şaka; kayıp; köye yeni gelip yerleşen, yeni yerleşimci' TS 4398, THASDD 1494, 1496. <Fa. ***yāva*** 'lost, ruined; vain, foolish, futile, absurd, stupid; men or things whose origin is not known' A. Tietze 1967 no. 127. F.J. Steingass 1892 s. 1528. ***yavu kıl-*** 'kaybetmek' A. Tietze 1967 no. 127. ***yavu var-*** 'kaybolmak' A. Tietze 1967 no. 127. × ***O 'āşuḳuŋ ḫānesinde içilen ḳonyaḳlarıŋ 'adedleri artdıḳca 'āşıḳlarıŋ ḳafaları döndü. Ẕihinleri bulandı. Bir ṭaḳım raṭb u yābis yāveler gevelemeğe başladılar.*** (H.R. Gürpınar 1336ş s. 127).

yavacı 'sahipsiz, yitik, başıboş hayvan emanetçisi' TS 4399. ××.

yavalık 'şaka, latife' THASDD 1494. <Fa. <Fa. ***yāva*** + nomen abstactum yapan ***-lık*** A. Tietze 1967 no. 127.

yavan 'katıksız, yağsız, tatsız' Velet İzbudak 1936i s. 51, DS 4203. <ETk. ***yavgan*** G. Clauson 1972 s. 874. × ***Muḥammed yėridi yavan güceyi***. (Eşrefoġlı Rūmī 1286 s. 27). × ***Yüzümü yavan pasṗatır suyunda yıkar, yeniden kitaba sarılır, zavallı kafamın küçük değirmeni hepsini öğütmeğe çalışırdı.*** (S. Şengil 1947 I, 6). × ***Bu sabah yirmi bir kişi hiç bir şey yemeden aç gelmiş, on kişi yavan ekmek dürünüp yemiş. 11 Ekim öğleden sonra: Otuz bir kişi de hep karpuz şalağı ile ekmek yemiş.*** (M. Makal 1978 s. 152).

yavaş 'yumuşak ve ağır adam, huyu ve konuşması güzel olan kimse; iyi huylu hayvan' W. Bang-Kaup, A. von Gabain 1931 s. 513, Meninski 1680 III, 5614, B. Atalay 1986 IV, 761, İbn Muhennā 1340 s. 147, M.Ş. Yaltkaya 1934 s. 154, H.Z. Koşay-Orhan Aydın 1952 II, 141. <ETk. ***yavaş*** a.m. G. Clauson 1972 s. 880. × ***Bağla nefsüŋ itini yimesün ḫalḳ etini / Emīn olma nefsüŋden dime nefsüm yavaşdur.*** (a.e. s. 36). × ***Savaşı ḳo yavaş ol geç bu işden / Ki yėmiş istemiş yoḳ hīç ḳışdan.*** (Faḫrī 1974 [1367] no. 1063). × ***Ne yavuz ol asıl ve ne yavaş ol basıl.*** (V. İzbudak 1936 no. 126). × ***Yeŋiler savaşları ḳovcı kişi / Ḳaḳıdur yavaşı vü bozar işi.*** (Ferheng–nāme-i Sa'dī 1340–42 [1073] s. 61 no. 742). × ***Bu 'aşḳ zencīrine çün kim çekildi / Ḳoyundan daḫı yavaş oldı arslan.*** (Eşrefoġlı Rūmī 1286 s. 6). × ***Yavaş gedān çoḫ gedär sakit duran salamat olar.*** (Süleyman Rähimov 1959 I, 533). ***yavaş gel!*** 'ağır ol, söz ve hareketlerine dikkat et; soğukkanlı ol' H. Aktunç 1998 s. 306. × ***Ben iki elimi adamın ağzına sokarsam şöyle pas gibi ayırıveririm. Anladın mı? Lakırdını bil de söyle. ANİKA: Yavaş gel kuzum. Benim ağzım eski salaşpur değil.*** (H.R. Gürpınar 1332 s. 168). × ***Loḳumları getirmeye giden Tosun yürürken aġziyle bir carta çekerek "Yavaş gel! Benim şüratımı pişmiş kelle mi şanıyorsun dağılacaḳ"*** (H.R. Gürpınar 1926b s. 23). × ***Caka Mehmet gerdanını çekip omuzlarını çarpıttı. -Yavaş gel ağam! Yelloz Emine -Güm! Aman da bu taş aman! Acaba kimin başına geldi.*** (A. Gündüz 1940 s. 6). × ***Peykeye bir yumruk attı. Şarapçı: -Yavaş gel! dedi, noluyorsun? -Bırak Mahmut, tepem attı.*** (Orhan Kemal 1954y s. 79). ***yavaştan yavaşa*** 'ağır ağır, yavaş yavaş': × ***Bir koltuğa yaslanınca yavaştan yavaşa da mırıldanmağa başlardı.*** (S.M. Alus 1934 s. 291). × ***Arabın sesi güzeldir. Yavaştan yavaşa derken tutturdu mededi.*** (S.M. Alus 1944 s. 153).

yavaşa I/yavaşçi/yavaşu/yaveşi ‘huylu hayvanlara nal çakılırken bulunlarına takılan kıskaç; kantarın demiri; dizginlik’ THASDD s. 1494, H.Z. Koşay-İshak Refet 1932 I, 419, H.Z. Koşay-Orhan Aydın 1952 II, 141, ZTS 208, TS 4400, DS 4204. <Fa. ***labāşa/lavāşa*** a.b. ‘Barnachles for restive horses, a farrier’s, twitch F.J. Steingass 1892 s. 1130, H. Eren 1999 s. 444. Az. ***lavaşa*** H. Hüseynov 1941 s. 191.

yavaşa II ‘yufka ekmeği’ b. ***levaşe***.

yavaşçacık (zarf) ‘yavaşça, sakince, yavaş yavaş’ <***yavaş*** ekvatif hali; -***ca*** + ***cuk*** küçültme eki, b. ***anca I*** ⊡, ***acıcık*** ⊡. × ***Arada boynunu büküyor, sesini yükselterek bir şeyler anlatmak istiyor, sesi ağırlaşıyor, yükseliyor, sonra yavaşçacık tükeniyordu.*** (Orhan Kemal 1949e s. 21). × ***Lemanın saçlarına bir öpücük kondurdu. Yavaşçacık Firdevse “Bırak, biraz da başka yerde otlıyalım; bir çiçekle yaz olmaz! diyerek ve elliliği sokuşturarak Lemanın da gönlünü etti.*** (S.M. Alus 1934 s. 326). × ***Bekçi Süleyman yavaşcacık yerinden kalktı, gramofonun başına geçti, elini uzatıp bir plak seçti, yerleştirdi, kurdu ve iğneyi plağa dokunduruverdi.*** (O. Akbal 1950 s. 93).

yavaşçi b. ***yavaşa I***.

AD. **yavaşı-** ‘sakinleşmek, yavaşlamak’ THASDD s. 1194, H.Z. Koşay–İshak Refet 1932 I, 419, TS 4401, DS 4204. ××

yavaşıt- ‘yola getirmek, alıştırmak’ H.Z. Koşay–İshak Refet 1932 I, 419, TS 4401. × ***Felek meydândadur anuŋ zebünı / Özi yavaşıdupdur bu ḥarünı.*** (Faḫrī 1974 [1367] no. 581). × ***Ocağını söndürürüm ben o gomonosun. Marşla traktur susturmak, yolunu kesip de sayın Başvekilimizi susturmakla birdir... ve de... yarından tezi yok Araboğlu, ben de bineceğim senin yanına mektabın önünde iyice patırdatacaksın motoru, inadına. Sıkıysa motorun o patırrtı yavaşıdan tapasını bulsak da takmıyacaksın. İnadına patırdasın!*** (F. Erdinç 1970 s. 70).

yavaşlık I ‘iyi huyluluk; soğukkanlılık’ Meninski 1680 III, 5614, THASDD s. 1194, TS 4401, DS 4204. <***yavaş*** + nomen abstractum yapan eki. × ***Eğer kimse kakıyıp söylerse sen ana yavaşlık ile cevap ver. Ve lâkin ahmaklara cevap verme, illâ epsem olmak ile.*** (Mercümek Alḫmed 1966 [15. yy.] s. 43). × ***Şöyle ki hiç bap ile özünü vezire yavaşlıkla gösterme. Ve bir uğurda özünü vezirin reyine muhtaç eyleme.*** (Mercümek Aḥmed 1966 [15. yy.] s. 302).

AD. **yavaşılık II** ‘mandayı yavaşlatmak için çene altına konulan demir çatal’ DS 4204.

yavaşu b. ***yavaşa I***.

yave b. ***yava II***.

yâvegû ‘saçma sapan söz, boş laf’ × ***Ya‘nī ki yāvegülaruŋ medḥ u ḳaḍḥından müstaġnī kāmillerdür.*** (‘Ālī 1956 s. 223).

yâvegûluk ‘saçma sapan söz’ <Fa. ***yāva + gü*** ‘söyleyen’ + Tk. nomen abstractum yapan ***-lık*** eki. × ***Ḳurbaġa gib yaŋşar anda hemān / Yāvegü-***

lıḳda tercümān ʿOsm̱ān. (ʿĀlī 1982 [1581] II, 159). ***yâvegûluga başla-*** 'saçma sapan konuşmaya başlamak, saçmalamaya başlamak' × ***"Yoḳsa evvel sebze mi satarduŋ ve yā ˇhod şāʿiligi bir eyü nesne sanub bulduġuŋ ˇhār u ˇhassi şüküfezār-i t̰ahayyülātuŋa mı ḳadarduŋ?" deyü yāve-gülüġa başladuḳda Sebzī-yi rāst-bīn her çent ki serv gibi istiḳāmet-i t̰abʿını tebyīn ve ḥāṣıl-i ʿömri sebzezār-i maʿārif u kemālāt olduġını tefhīm u taʿyīn eyledi.*** (ʿĀlī 1979 [1581] I, 173).

yaveşi b. ***yavaşa***.

yavı b. ***yava II***.

yavi b. ***yava II***.

yavraz 'sarı çiçekli bir kır bitkisi' DS 4205. × ***Bir köşede bir yığın ot kurusu. Şabla, yavraz, kadın düğmesi, ince çayır. Bir ateş vereceksin, yanıp çıkıp gidecek cayır cayır…*** (F. Baykurt 1959y s. 209). × ***Gemi gibi doldurun! İşte ot, işte yonca, çayır! Marsıma, filfili, guşdili, yavraz, gadındüğmesi!.. Bana da heç gabat bulmayın.*** (F. Baykurt 1976ı. s. 15). × ***Bak şu filfil otlarına! Bak şu çobançantalarına, kuşekmeklerine, kuşdillerine! Bak şu yavrazlara! Taptaze! Yemyeşil Ulan sizin hatırınıza köyün bir tek malı girmiyor buraya! Bütün köylü sizi sayıyor. Yesenize kör olasıcalar!*** (F. Baykurt 1967a s. 223).

yavru ağzı I 'kavuniçi ile pembe arası bir renk; bu renkte olan' × ***EŞREF -Estağfirullah efendim. Size zorla beğendirmek benim ne haddime. Canınız severse, gönlünüz isterse. Kumaştan anlamaz değilsiniz ki. Şöyle bir bakınca ne kuşam olduğunu anlarsınız. ŞEHNAZ - Evet şu yavru ağzı, yanar döner, kumru göğsü canfesi gözüm tutuyor gibi.*** (Musahipzade Celal 1936kd s. 28). × ***Okmeydanı sırtları kızıllaşır, Halıcıoğlu kıyılarına gölge düşermiş. Deniz bir renkte değilmiş, Hint şalı gibi üzerinde turuncu, şaraptortusu, yavruağzı birçok renkler, çeşitli resimler belirir, uzakta Beyoğlu'nu, tütsü koktuğunu zannettiği bir duman kaplarmış; günlük tütsüsü!*** (R.H. Karay 2009g. 93). × ***Madam Kalyopi gelinliğimi dikerken bu ne kollar, bu ne bilekler, küçük gelin demişti. Yavruağzı yatak takımları yapılmıştı.*** (Füruzan 1971k s. 35).

yavru ağzı II 'lale, tulipa sylvesiris' T. Baytop 1994 s. 196. × ***Kayalara varınca gordüm ki öte yanda küçük bir su sızıntısı bir evlek kadar yeri ıslatmış, yeşertmiş ve yeşil çimenlerin arasından çıkan düğün çiçekler, yavruağızları, yabansüsenleri, papatyalar, mor sümbüller, ak sütçiçekleri bu ıslak, yeşil yeri bir çiçek bahçesine çevirmişler.*** (H. Birand 1957 s. 31).

Yavru bey 'İstanbul'da kölerin oluşturduğu locaların ilahı' <***Yavroubé*** <***Yoruba*** Afrikalı kabile adından benzetilmiş olmalı. × ***Şeytana, perilere, iyi saatte olsunlara hatta, kim bilir, belki de Rüküş hanıma ve Yavru beye inanırdı?*** (A.Ş. Hisar 1996 s. 37).

yavru eyle- 'yavrulamak' × ***Her gez kim ol ḳurbaġa yavrı eylerdi, ol yılan yėrdi.*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 46).

yavşak I b. ***yanşak***.

yavşak II ‘bit yavrusu, sirke’ H.Z. Koşay–İshak Refet 1932 I, 419, TS 4407, DS 4206. <***yapış-*** fiilinden isim yapan ***-ak*** genişlemesi H. Eren 1999 s. 444. (Argo) ‘çocuk’ H. Aktunç 1998 s. 306. ××.

yavşaklaş- ‘yılışmak, gevezelik etmek’ <***yavşak*** + isimden fiil yapan ***–laş-*** eki. × ***İnsana çok şey gerekli değil. Yavşaklaşmadan, ona buna yaltaklanmadan sayılıp sevilmek var ya; sen osun işte Sultan ablam.*** (A. Ağaoğlu 1982h s. 33).

yavşan/yuşan/yoşan ‘pelin, pelin otu’ Velet İzbudak 1936i s. 51, O. Blau 1868 s. 246, THASDD s. 1145, 1595, TS 4407, K. Emiroğlu 1989 s. 231. <ETk. ***yabçan/yavşan*** ‘wormwood, Atermisia’ G. Clauson 1972 s. 872, H. Eren 1999 s. 444-445. ***acı yavşan*** ‘yavşan otu’ THASDD s. 1599. Ar. ***yānşan*** ‘anis’ < Gr. Belof 982. Krş. Rus. yevşan Vasmer I. Krş. Az. ***yovşan*** H. Hüseynov 1941 s. 157. b. ***pay yavşanı***, ***per yavşan***.

yavu b. ***yava II***.

yavuk ‘yakın’ <ET. ***yaguk*** G. Clauson 1972 s. 901. × ***Bir pir meğer ki bir cevane / Canının içinde mihribane / Dedi yanıma gel ey dil-ârâm / Tâ can tuta vaslın ile ârâm / Dedi koca ölüme yavuksun / Yok ıssılığın iğen sovuksun.*** (Mercümek Aḥmed 1966 [15. yy.] s. 80). ***yavukta*** ‘yakında’ Aḥmed Vefīḳ Paşa 1940 s. 77. × ***Güzel sütana, ben adam bilirim ki, hem de yabanda değil, yavukta adam var ki sizin memeciğinizden bir öpmiye canını verir.*** (Aḥmed Vefīḳ Paşa 1940 s. 77).

yavuklu ‘nişanlı’ H.Z. Koşay–İshak Refet 1932 I, 419. <***yavuk*** + isimden sıfat yapım eki ***–lu***. × ***Meger ilerü zamānda bir yigit bir ḳızla sevişürlerdi amma ḳızuŋ bir ġayrı yigit yavuḳlusı varıdı. Pes ḳızı seven yigit aḥ ėdüp eydür kim ol gėce kim sen gerdek olıcaḳ benüm ḥālüm ne ola dėrdi.*** (M. Belletête 1812 s. 105). ***yaukulu***, ***yaukulı*** Meninski 1680 III, 5555.

yavuk ol- ‘kaybolmak’ F. Argenti 2001 [1533] s. 290. ***yavuk olunmış*** ‘kayıp’ F. Argenti 2001 [1533] s. 290.

yavuktur- ‘alıştırmak’ × ***Aradan aylar geçerek, öyle Keloğlan Kırat’ı kendine yavukturdu, ki Keloğlan, Kırat’ın yanından ayrıldığı zaman, Kırat kişnerdi.*** (Behçet Mahir 1973 s. 181).

yavuncu- ‘çok yalvarmak, eğilip büzülerek, yalvarıcı bir tavırla atlatmak’ H.Z. Koşay–İshak Refet 1932 I, 419, DS 4205. × ***Peki, bak Elbeyi, biz şu asker karısından para almıyoruz, aranızda beş yüzü paylaşırken, bu kadını katmayın, dediler. Ne yapsın bakımcılar? Adıgüzel nasıl yavuncuyor, dağlar taşlar erir.*** (Ü. Kaftancıoğlu 1983 s. 142).

yavuz ‘kötü, vahşi’ W. Bang-Kaup, A. von Gabain 1931 s. 513, B. Atalay 1986 IV, 761, A. Caferoğlu 1931 s. 123, TS 4418, <ETk. ***yavız*** ‘ufavourable, inauspicious’ G. Clauson 1972 s. 881. × ***Kalasın anda yavuzdur yalnız kanda kalursen***. (M.Ş. Yaltkaya 1934 s. 164). × ***Eğer geydir karındaş yoksa yavuz / Uzun yolda sana budur kılavuz.*** (a.e. s. 167). × ***Kim ölürse bugün diri ola / Kim olursa yarın yavuz ola.*** (Sulṭān Veled 1341 s. 46). × ***Gendüden yavuzı gidermaḳdur. / Ol kim ėtmez bunu ne ıraḳdur.*** (a.e. s. 48). × ***Muṣṭafā gökde nite yardı ayı / Niçe ayırdı yavuzlardan geyi.*** (a.e. s.74). × ***Ḳaçan kim elüm gögsine ururam /***

Yavuz aŋlaram ḥālini görürem. (Mes'üd b. Aḥmed 1991 [14. yy.] no. 718). × ***Meger bir daḫi çāre eyleyevüz / Oŋarsa eyü oŋmaz ise yavuz.*** (a.e. no. 1953). × ***İmdi ne kim iş yėŋilenür eyüden yavuzdan saŋa bildürmek benüm üzerüme vācibdur.*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 33). × ***Sāl-ı hicret altı yüz ṭoḳsan olur / Yavuz 'amālile ol daḥı ölür.*** (Enverī 1928 [1464] s. 14). × ***Yegdür ölmek ḳaşmaŋuz siz ölmeden / Yavuz adıla ciḥanda ḳalmadan*** (a.e. s. 34). × ***Ḳanġı kimse ki aŋa hīç bir ėylük yaramaz / Olur anuŋ gibi kimse ḳanı yavuz yaramaz.*** (Naẓmī 1928 [16. yy] s. 21). × ***Yavuzlıġı görmeye eylük ėden / Ye eylük nite gele yavuzdan.*** (Ferheng-nāmei Sa'dī 1340–42 [1073] s. 15 no. 173). × ***Bıraḳdı ḫalḳ diline anı yavuz / Tamāmet 'āleme eyledi nice sulṭān.*** (Eşrefoġlı Rümī 1286 s. 6). × ***Ol serve ḳarşu ah ėdemez bāġbān-ı dil / Yavuz yėl esdügin dilemez yārüm üstine.*** (M.F. Köprülüzade 1934 s. 97). × ***Ne yavuz ol asıl ve ne yavaş ol basıl.*** 'Ne aşkın taşkın ol asıl, ne de pek mulayim ve mutevazi ol basıl': (V. İzbudak 1936 no. 126). ***yavuz baş*** 'dik kafa, hırçın, serkeş': × ***Yavuz baş issine hınzır / toguz güttürür 'talihsiz, düşüncesiz baş sahibini türlü türlü belâlara uğratır, hattâ domuz çobanlığı bile yaptırır'.*** (V. İzbudak 1936 no. 104). × ***Gütsem 'aceb mi düşmeni bağrumda çıḳdı baş / Şāhum yavuz baş issine ḫınzīr gütdürür.*** (Ẕātī 1967 [16. yy.'ın ilk yarısı] I, 415). ***yavuz et-*** 'kötülük etmek': × ***Atıla bilgil deve cüft olmadı / Eyle kim yavuz ėden gey bulmadı.*** (Sulṭān Veled 1341 s. 82). × ***Yavuz ėtdi İblis, ėyü görmedi*** (Ferheng-nāme-i Sa'dī 1340/42 s. 16 no. 190). ***yavuz gümān et-*** 'kuşkulanmak' R. Dankoff 2004 s. 279. ***yavuz ılduzlu*** 'talihi kötü, bahtı kara, kara bahtlı': × ***Yavuz ılduzlusın iy şüm-i beḏbaḫt / Saŋa lāyıḳ degüldür isteme taḫt.*** (Fāḫrī 1974 [1367] no. 1084). ***yavuz iş*** 'kötülük, fahişelik': × ***Yavuz işiŋe ḳaḳırısa ne var / Çü terk edesin mācerāsı ṣavar.*** (Ferheng-nāmei Sa'dī 1340–42 [1073] s. 1 no. 5). × ***Ne bünyāẕı varısa yėle vėrür / Şu kim bir yavuz işe bünyāẕ urur.*** (a.e. s. 8 no. 95). ***yavuz işlü*** 'fahişelik': × ***Zāhid geçdi, geçerü şehre ėrdi, bir yėr istedi kim düneye. Pes bir yavuz işlü 'avrat evine ḳonuḳ oldı. Ol 'avratuŋ fāḥişe ḳaravaşları varıdı.*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 14). ***yavuz it*** 'yavuz köpek, ısıran köpek': × ***Yavuz it üre üre ağıla kurt duşurur.*** (V. İzbudak 1936 no. 455). × ***Yavuz it ne kendü yir ne biregüye yidürür.*** (a.e. no. 651). ***yavuz nazar*** 'kötü göz, nazar, kem göz': × ***Jāle ṣaŋmaŋ ṭaḳdı ṭıfl-ı ġoncaya öz boncuġı / Ḳılmaġa yavuz naẓar def'in sirişk-i 'andelīb.*** (Nev'ī 1977 s. 244). ***yavuz öğret-*** 'kötülük öğretmek, kötü yetiştirmek': × ***Can alıcıdan korkup oğlancukların yavuz öğretme.*** (V. İzbudak 1936 no. 223). ***yavuz sirke*** 'keskin sirke': × ***Yavuz sirke küpüne ziyan eyler.*** (V. İzbudak 1936 no. 354).

yavuzlık 'kötülük' A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 130, TS 4428. ***<yavuz*** + nomen abstractum yapan ***-lık*** eki. × ***Ḥaḳ söylemek dīn ve mürüvvet içinde yavlaḳ ulu işdür; ikinci ol kim bir ḫiyānet kişinüŋ ḳulaġın burmaḳ-ile ḳamu fesād ve ḍelālet ehli yavuzlıḳdan yığılur.*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 61). × ***'Ālimler eyitmişlerdür kim her açuḳ kaşlu kim anuŋ ṣaġ gözi sol gözinden kiçrek ola, yā daḳı gözin tīz yelbirdedür ve burnı sol yanına egri ola, ve hemişe naẓarı yėre baḳmaḳ ola, anuŋ ẕātı fesād ve mekr evi olur ve göŋ-***

li yavuzlıḳ ve ġadr bınarı olur. (a.e. s. 63). × ***Ḳamusı öldiler, ḥikāyet oldılar. ʿAḳlı var kişiler ʿibret aldılar ki eyülikden eylük doğar, yavuzlıḳdan yavuzlıḳ doğar.*** (Ferec 855/1451 v. 66b). × ***Bular üc gişi ol ṣaḥrā-yı, bī-pāyānda ʿuryān u giryān ḳaldılar. Şehzāde ̯Halef ṣığar-ı sin icinde maʿrifet ḥaṣıl ėdüb-dururdı, atasına eyitdi: "Bu bize vāḳiʿ olan işler ol ėtdügümüz yavuzlıḳlaruŋ mükāfātı-dur".*** (Ferec 855/1451 v. 128b). × ***Tevāżuʿ ėden ʿizzet bulur, yavuza yavuzlıġı ḳalur.*** (a.e. v. 187a). × ***Ne ṣanursın bu ̯halḳa sen yavuzlıḳ / Ḳomaz bil Ḥaḳ anı cümle cānında*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 134). × ***Yavuzlıḳ ėden ḥavyāndan ednā / Dėnildi bel aḍall mı olmamışdır.*** (a.e. s. 153). × ***Yavuzlıġı bulmaya eylük eden / Ya eylüük nit biter yavuzdan*** (Ferheng–nâme–i Saʿdī 1340/42 s. 15 no. 173). × ***Yavuzlıḳ yavuzdur, ḳoġıl gendözüŋ / Ki ḳodı dėrseŋ ḍuta ḳonşı sözüŋ.*** (a.e. 1340–42 [1073] s. 71 no. 870). ***yavuzlıḳ et-*** 'kötülük etmek' TS 4429. × ***Andan buyurdı, ḳıġırtdılar: "Eyülere yavuzlıḳ ėdenüŋ cezāsı budur!" dėdiler.*** (Ferec 855/1451 v. 10b). × ***Size ne yavuzlıḳ ėtdük? Alduḳlaruŋuz size ḥelāl olsun. Bize yol vėrüŋ gidelüm! Gidelüm ayruḳ ̯hāne–daġallıḳda bulunmayavuz.*** (a.e. v. 25b). × ***Bihrüz gece gündüz ol ṣaneme ̯hidmet eyledi. Ammā göŋüli eyitdi: "Bu cāriye'yi cāndan sevdüŋ, alduŋ. İllā nīyet-i yār-ı Baġdādī(yi) mensī olmaḳ sezāvār olmaya! Diyānet ḳapusından girüb hevā vu hevese uymamaḳ, cüvānmerdlerüŋ eylüklerine yavuzlıḳ ėtmemek olur.*** (a.e. v. 106b). × ***Yavuzlıḳ ėtmege her giz erinmez / Ki öz anasına emīn görinmez.*** (Fạhrī 1974 [1367] no. 4298).

yay I 'yaz' W. Bang-Kaup, A. von Gabain 1931 s. 512, Meninski 1680 III, 5556, B. Atalay 1986 IV, 763, İbn Muhennâ 1900 s. 116, A. Caferoğlu 1931 s. 123, TS 4433, R. Dankoff 2004 s. 279. Karaçay: ***cay*** W. Pröhle 1909 s. 145 <ET **yāy** G. Clauson 1972 s. 980. × ***Senün boyın budạḥdur aġdı geçti / Cihān imdi yüzünden yaz u yaydur.*** (Sulṭân Veled 1341 s. 16). × ***Yay geliyo... Gün dönümünden geri yaylaya çıḳarız ha?..*** (Nâbî–zâde Nâẓım 1307 10). × ***Mah-ı yay geldi..... Yaylaya çıḳdılar.. yüz deve odun isterim... yüz deve.. altı çetele sileceğim.. Ḳarabibik bunu istikşār ėtdi. Yüz deve yükü odun altı çeteleye mi? Vay insāfsız vay. Hey oġul geçen yay pazarlık böyle mi idi?*** (a.e. s. 34). × ***Ṣarı Sımayıl ni vaġıt everiyor? Yaydan keri.*** (Nâbî–zâde Nâẓım 1307 s. 37). ***yay ayı*** 'yaz ayı': × ***Görmedüm bir meh-i nev ḳaşlaruŋuŋ yayı gibi / Vėrdi ey māh ḥarāret baŋ yay ayı gibi***. (Ẕātī 1970 [16. yy.] III, 354). ***yay günü*** 'yaz günü': × ***Ve oşbu zamānenüŋ 'ömrin ve ululıġın –kim ādemīlere demişdur- yay güni buludı ve güllistan bezegi gibi ṣebātsuz ve ḳararsuz saya.*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 80). ***yay kış/ yay u gış*** 'yaz kış, bütün yıl': × ***Ne dirlik gibi dünyāda saġış var / Ne yigitlik günince yay u ḳış var.*** (Fạhrī 1974 [1367] no. 825). × ***Ḳatılıḳla geçürdi yay [u] ḳışı / Elinde ḳalmadı bir umlu işi***. (a.e. no. 3023). × ***Hazan vaktinde hazaniyyat ayıt, bahariyyat ayıtma. Ve yayda ve kışta hem böyle gerek.*** (Mercümek Aḥmed 1966 [15. yy.] s. 259). × ***Padişah buyurduğu gerçektir ve lâkin âdemin eceli gelmeyince yay gününde Berda'a varmaz.*** (a.e. s. 267).

yay II b. ***ya I***.

yay- (transitif) ‘otlatmak, otlamak için bırakmak’ H.Z. Koşay–İshak Refet 1932 I, 420. <ETk. ***yāḏ*** ‘to spread out (on the ground, etc.)’ G. Clauson 1972 s. 883. × ***Bir dilki geldi baḳdı ki bir at bağli duror. Bu dilki atı çėzdi başladı otlu yėrlerde yaymaya başladı. Avcı geldi baḳdı ki görmediyi bir ḥeyvan atını yuralın ağzına alaraḳ atı yayor. Bu çocuḳ ḳorḳaraḳ bu ḥeyvan beni yīyici dordu.*** (A. Caferoğlu 1945 s. 184).

yaya I/yayag/yayak/yayan ‘yaya, piyade asker, yaya olarak’ B. Atalay 1986 IV, 724, Meninski 1680 III, 5557, H. Vámbéry 1901 s. 177, C. Brockelmann 1916 s. 207, TS 4436, 4437, 4440, H.Z. Koşay–İshak Refet 1932 I, 419, DS 4208, 4209, R. Dankoff 2004 s. 278. <ETk. ***yaḏag*** a.m. G. Clauson 1972 s. 887, ***yadag*** + instrumentalis eki ***–n***. × ***Sulṭān Murād̲ Ḫān zamānında sefere giderken bir yaya bir it enügi oġurlamış. Anuŋ issi enügini bulmış. Yayaya eyitmiş: “Enügi sen–mi ḍoġurduŋ kim oġurlarsın, bre enük yaya?” dėyü sögmiş.*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 37–38). × ***Bilesince bir ḳaç yaya oğlanıla bir nice ṣolaḳ vardılar Çaġaṭayuŋ alayın bir birine vurmaġa başladılar.*** (a.e. s. 70). × ***Sürüp yayaḳ getürdi̯han öŋine / Anı begdür diyenler cümle baḳdı*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 89). × ***Ḳaçub gitdiler. Bu yaya kāfiri at ayaġı ile pāyımāl ėdüb ḳırdılar, şöyle ḳırġun oldı–kim ġāzileruŋ atları kāfirlerüŋ ölüsi üzerinde yüridi.*** (a.e. s. 115). × ***Çavuş başı eyitdi: Niçün beglere selām vėrmedüŋ ve edügüŋ çıḳarmaduŋ. Ėlçi cevāb vėrdi kim yaya atluya selām vėrmek revā degüldür ve sünnet degüldür dėdi.*** (a.e. s. 222). × ***Geldiler, revendenüŋ ayaġına döküldiler. Bir müretteb bedevīye bindürdiler, öŋince, yanınca yayaḳ yürüdiler.*** (Ferec 855/1451 v. 245a). × ***Ḥüküm paşa ḳıldı, ėtdiler yaraḳ, / Ḳurıdan gemi çeker olub yayaḳ.*** (Enverī 1928 [1464] s. 43). × ***Çok kulaḳ düşdi ve anda ayak / Gey ḳatı buŋaldı yürüyen yayaḳ.*** (a.e. s. 47). × ***Damında kişi yürüseydi yaya / Bügideydi kim göge dokunmaya.*** (Köprülüzade 1934 s. 52). × ***Yaya on beş beg yüz er oldı süvār / Dimetoḳaya ėrişdi şehriyār.*** (Enverī 1928 [1464] s. 47). × ***İmdi bunun misali ol iki hacıya benzer ki biri bay ve biri yoksul. İkisi dahi berriyede giderlerdi. Bay mahfede rahatta, yoksul yayağ mihnette. İkisi birbirleriyle giderken söyleştikleri gibi.*** (Mercümek Aḥmed 1966 [15. yy.] s. 23). × ***İslāmbolda on yıldan ziyāde mütemekkin olan yaya ve müsellem [ṭāyifesi] yayalıḳdan ve müsellemlikden̯ halāṣ olub İslāmbol evi ola dėyü buyurulmışdur.*** (Ö.L. Barkan 1943 [935/1528] s. 24). × ***Ḳalan ḳavim bilürsen ḳim nider / Yayan ḳum içinde nitesi gider*** (Ferheng–nāme–i Saʿdī 1340/42 s. 12 s. 137). × ***Ḳısasaŋ idinme aġacdan ayaḳ / Ki uzun ṣanalar yürirken yayaḳ.*** (a.e. s. 48 no. 583). × ***Ol uzaḳ yollara sen bir gün gidersen nāgehān / Azuġuŋ yoḳ yalın ayaġ yayaḳ yoluŋ aġır.*** (Eşrefoğlı Rūmī 1286 s. 52). ***yaya kal-/yayan kal-*** ‘geri kalmak, başaramamak; doğru söylememek, yakayı ele vermek’: × ***Konkordiyadaki kızların, tiyatrolardaki kantocuların, balozlardaki matmazellerin, yanımda sandal olamayışı... Peruzların, Amelyaların, Virjinilerin yayan kalışı...*** (S.M. Alus 1933p s. 166). × ***–Ben vermedim, onlar çalmışlar, isterim onlardan paralarımı. –Tamam, şimdi yayan kaldın, Tatar ağası! Onlarda para ne gezer? Senin paraları bile bir kaç saatin içinde***

ezdiler. (M.Ş. Esendal 1934 s. 203). × ***Sen, hâlâ eski hamam eski tas, göz, gez, arpacıkta isen yayan kalırsın. Kuşu tüfeğin arpacığından kaybedeceksin, sonra tetiği çekeceksin.*** (S.M. Alus 1944 s. 143). × ***Beceriksiz desen değildir; arasıra öyle işlerde bulunur ki deme işgüzarlar böyle noktalarda yayan kalır.*** (S.M. Alus 1934 s. 50). × ***Ticaret boru mu be? Çekirdekten yetişmezsen yaya kaldın; benim gibi piyasanın içinde pişmeli, cazır cazır kavrulmalı.*** (a.e. s. 134). Krş. ***bilüden piyade kal-*** 'bilgiden geri kalmak': × ***Ve lâkin ben bilüden piyade kaldım, yetemezem.*** (Mercümek Alḥmed 1966 [15. yy.] s. 201). ***yayak ol-*** 'attan inmek, yaya olarak hareket etmek': × ***Tekür işitdi kim Türk gelürmiş ḳaçdı, Elete ṭaġına çıḳdı, ḥişārını boş ḳodı. Orhan ġāzī yayaḳ oldı sürdi, ṭaġa ardunca vardı, bile ḳaçan ėl ḳarşu geldiler.*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 28). × ***Oldılar yayan öper ata dizin / Hem öper paşanuŋ ol yüzin gözin.*** (Enverī 1928 [1464] s. 33). Krş. ***Piyade olup yürüdi*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 153). ***yayak ve yalın ayak ve yalıncak*** 'yaya ve ayakları çıplak olarak' × ***Ḥişārdan 'ahdile biŋ bėş yüz gişi çıḳardılar, erenlerin ṭutsaḳ sipāhīlerile yayaḳ ve yalın ayaḳ ve yalıncaḳ iplere dizdiler.*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 228). ***yaya bırak-*** 'geçmek, üstün gelmek': × ***Delige ḳaç def'a girmiş çıkmış.. Şöyle böyle avuḳatları yaya bıraḳacak vuḳūf-ı 'adliyesi var.*** (H.R. Gürpınar 1339 s. 556). × ***Kapının yanında iki ayağını bitiştirerek en usta (metr dotel)leri yaya bırakacak bir zarafetle boyun kırdı.*** (R.C. Ulunay 1941 s. 38). × ***Bu ikinci ses, horozunkini Tatarağası gibi yaya bıraktı. Şafakleyin turşu satan bu deli kimdir diye çok merak ettim.*** (Halikarnas Balıkçısı 1995 s. 207). × ***Huvat'ın şehirden getirdiği kadın pek yaman çıktı. Az zamanda tandırda ekmek pişirmeyi, koyun kırkmayı, tezek yapmayı, kuzu emiştirmeyi, tavuk teleğiyle çocuk düşürmeyi öğrendi. Bir erişte döküyordu, inci gibi. Halı kertmekte köyün gelinlerini, kızlarını yaya bıraktı.*** (L. Tekin 1984 s. 12).

yaya II 'babaanne'. × ***Bu da Fransızların, Türkleri, Türk ailelerini Macit Paşa Enişte'mi ve Türk yemeklerini ne kadar sevip benimsemiş olduklarını gösteriyor. Fransız Yengemin solundaki Fuḥya Teyze'min Fransızca Öğretmeni Monsieur Jak, önlüklü şişman kadın Ermeni Yayacığım Arusyak'tır.*** (S. Burak 1965 s. 36). × ***"Sevgili oyuncaklarım / Pamuk Halam / Üç Portakalım / Yayacığım / Kutularım / Bebeklik patiğim / Kraliçe biçimine şapkam / Anahtarlarım / Pencereḷerim / Odam elveda ben gelinceye kadar uslu oturun / Sakın ya'aramazlık yapmayın / Sahibinizin ufak bir işi var dedim ölüm".*** (a.e. s. 41).

ya ... ya ... I (bir olumlu ve bir olumsuz çekimli fiille) 'ancak, en fazla' <Fa. **yā** a.m. F. Steingass 1930 s. 1523. × ***Ayşe içti; Agavni içti. Ben iki kadeh ya içtim ya içmedim. Daha doğrusu içim almıyor.*** (S.M. Alus 1933p s. 55). × ***Üç dört kere, ya görüşmüş, ya görüşmemiştik. Oturduğum eve taktı kancayı...*** (a.e. s. 57). × ***İki dakika ya geçti ya geçmedi, simsiyah böbrek dudaklı bir Arap karısı, ak gözlerini devire devire lânet lânet içeri baktı.*** (S.M. Alus 1944 s. 41). Krş. ***bir ay olmuş olmamıştı*** × ***Çeşmicellât (Tirifeleğe paşanın koyduğu isim) Tahir mollanın evine geleli bir ay olmuş olmamıştı.*** (S.M. Alus 1933k s. 76).

ya ... ya ... II/ya ... ya da .../ye ... ye ... (bağlaç) 'seçeneklerden biri, iki ihtimalden biri, veya' Meninski 1680 III, 5641. <Fa. ***yā*** a.m. F. Steingass 1930 s. 1523. × ***Ki ava gidiserven degül çoḳ / İki hafta duram yā var veyā yoḳ.*** (Faḥrī 1974 [1367] no. 689). × ***Evlenmenin talihsizliği ikidir: Ya çok sevmek, ya hiç sevmemek... Orta kararda hiç bir tat yoktur.*** (H.R. Gürpınar 1933n s. 84). × ***Kapıyı vurarak maceraya başlıyacaktım, bunun başka şekli yoktu. Bu bir sevda piyangosuydu. Ya kazanç, ya kayıp... Bir elimi kalbime dayadım öbürüyle hafiften tıktıklara başladım, bir dakika bekledim, cevap yok.*** (H.R. Gürpınar 1972m s. 13). × ***Karşımdaki Rum, mum değil; halis muhlis ya bir paşa ya da bir bey kızı; yanındaki de bir İstanbul hanımı.*** (S.M. Alus 1944 s. 172). × ***Memedi verirler kucağına. Ay akşamladığı bir gün tutar kollarından, sallar. "Ya al, ya dirilt" diye Allaha nerdeyse karşı gelerek yapılan bu sallama, bir hafta sürmüş. Senem kadın karışıyor söze Salladığımızdan sonra birez kendine geldi. Bu sallama ayırt yakasıydı. Böyle yapınca ya alacak, ya da iyileştirecek. Almasından korkumuz boşaymış, iyilik verdi.*** (M. Makal 1960 s. 84). × ***Fazla gerilirse ya film kopar, ya da tamburanın gerisine akar. O zaman şerit ark lambasının sıcaklığıyla yanabilir.*** (S. Şengil 1990 s. 90). ***ya huyundan, ya tüvinden/ya huyundan ya tüyünden*** 'insan birbirinden etkilenir' anlamında deyim: × ***Topal ile oturan aksamak öğrenir ve bir atın yanında duran ya huyundan ya tüvünden hisse kapar tefhimince, neler öğrendim ki, mektebe gitmekle tahsil olunamaz.*** (E. Misailidis 1986 [1872] s. 380). × ***Lord Çelebim beni maiyetinde bir kaleme tayin etti ise de, benden büyüklerin vaktinde gelmeyip, işlerine devam etmediklerini gördüğümden, kır atın yanında duran ya huyundan ya tüyünden kapar fehvasınca, ben de artık ebem sekti ben de sekerim havasını tuttum, eyle ya, üzüm üzümü görerek kararır, derler.*** (a.e. s. 740). ***ya bir kışlık, ya bir kuşluk*** 'kısa süreli veya uzun süreli': × ***Kırk yıl konuk kalsanız birinizi bile salamam. Bu havada "ya bir kışlık, ya bir kuşluk" olursunuz... dedi.*** (Ü. Kaftancıoğlu 1972 s. 144). × ***"Yol arkadaşlığı daha dost bir arkadaşlığa dönerse yol değişmeli. Ben değiştiririm." "Ben değişemem." "Biz kadınları ya bir kuşluk ya bir kışlık düşündürür."*** (Ü. Kaftancıoğlu 1983 s. 48). ***ya bu deveyi gütmeli, ya bu diyardan gitmeli*** 'bu işi yapmalı ya da burda olmamalısın, burada olduğuna göre bu işi yapmalısın' (Musahipzade Celâl l936aa s. 19). ***ya deve ya deveci*** 'mesele bir biçimde çözülür, o zaman kim bilir neler olur': × ***Dolmuşa binerken elinde olmadan korkunç bir şey düşünüyor: "Temmuzda mı? Temmuza kadar, ohoo, ya deve, ya deveci..."*** (A. İlhan 1978 s. 2346). ***ya devlet başa ya kuzgun leşe*** 'ya her şey ya da hiç, iyi kötü ne olacaksa olsun, Vogel greift oder stirb' Meninski 1680 II, 2187, Meninski 1680 III, 5529. × ***Bilmem kaç yıl geçecek de aylığın bilmem kaç kuruş artacak. Biri kovulacak, ölecek de iki adım ileri gideceksin. Onun için "ya devlet başa, ya kuzgun leşe," dedim, kendimi bu kafileden, yani "Altın Yaprak Anonim Şirketi"nden dışarı attım...*** (R.N. Güntekin 1930 5). × ***Murād, ḳararını vermişdi, ölecekdi, dönmeyecekdi. Ya devlet başa, ya ḳuzġun leşe...*** (M. Yesari 1928 s. 363). ***ya elimi kes ya eteyimi*** Az. 'derdime bir çare bul?': × ***ḲOCA ARVAD. Oğlum, başına dönüm, bu sāhār Tābrizā***

yola düşdü vä tapşırdı ki, ägär män Täbrizdän ġayıdıb arvadımı hamilä görmäsäm, haman gün boşayacağam vä säni dä o ġädär döyäcäyäm bädänin ġara tuluğa dönüncä. Başına dönüm, Molla Kazım, äl mänim, ätäk sänin. Ya älimi käs, ya ätäyimi... MOLLA KAZIM. Çọh äcäb. Müalicäsi asandır. Belä arvadların çọhusunu män müalicä etmişäm (Äbdürrāhimbey Haġverdiyev 2005 I, 266). ***ya er koynunda, ya yer koynunda*** 'kızları bir an önce evermek gerek': × ***Yani kız ayalleri defnetmek ya er koynunda ya yer koynunda sercümle hürmetli işlerden birisidir.*** (Mercümek Alḥmed 1966 [15. yy.] s. 178). ***ya herru ya merru*** 'ne olacaksa olsun' <Kürt. ***waro-maro*** a.m. I.A. Orbeli 1957 s. 401. × ***Dönüşte gömlekleri de bırakırım olmazsa. Yaa, Balkız. Böyle oldu işte. Ben dedim, ya herru, ya merru. Battığım zamanlar olmadı mı? Hem nasıl! Yiyecek bir lokma ekmeğe muhtaç kaldığım günler çok.*** (A. Ağaoğlu 1977 s. 269). ***ya sıla ya Parmakkapu*** 'ne olacaksa olsun, ya kavuşma ya ölüm' (İstanbul'daki çeşitli Parmakkapılardan Beyoğlu'ndaki Büyük Parmakkapı'da idam cezaları infaz ediliyordu.): × ***Baktım ki, bu gidişle değil ve bunları başka türlü muhabbet bahsine sokamaycağım. Artık iki iki dört eder ya sıla ya Parmakkapu deyp, açıktan teklif etmeye niyet ettim ve "Ey matmuazeller bu hal ne haldir ki, güya tecmis ve lağz söyler gibi yekdiğerin mükâlemesini anlayamıyorum? Ben Nuh diyorum, siz Peygamber diyemiyorsız, eğri sözün doğrusu, ben sizi seviyorum, ölüyorum, yanıyorum, tutuşuyorum, Nedir cevabınız?" dedik.*** (E. Misailidis 1986 [1872] s. 67). ***ya şundadır ya bunda helvacının kızında*** 'çocuk oyunlarında ebe seçmek için kullanılan tekerleme': × ***Hangisiniŋ ṭopunu çevireyim? Ya şundadır, ya bunda, ḥelväcınıŋ ḳızında... Küçük iken ḳadınlarla fincänlar içinde şaklı yüzük oyunu oynadığımız zamän ḳullandığımız bu ṭılsım da işime yaramadı.*** (H.R. Gürpınar 1341 s. 179). ***ya taht ya baht*** 'ne olacaksa olsun, ya devlet başa, ya kuzgun leşe' Meninski 1680 III, 5527.

yaya başı 'yayaların komutanı, piyadelerin komutanı' Hans Dernschwam 1923 [1553–1555] s. 62. ××.

ya ... ya da... b. ***ya ... ya ...***

yayag b. ***yaya I***.

ya ... yahut ki ... 'ya... ya da...' × ***Ya bu kızda düştüğü hâlin acıklılığını anlayacak kafa yoktu, yahut ki bana karşı oynayacağı bir oyun vardı.*** (H.R. Gürpınar 1972 s. 16).

yayak b. ***yaya***

yaya kaldırım 'yaya kaldırımı' × ***Korkunç bir gürültü vardı Akdeniz Caddesinde. Kamyonlar, otomobiller, minibüsler yeri göğü sarsıyordu. Yaya kaldırımlarda nefes alacak yer kalmamıştı. Gelip geçenler omuzuna, koluna, kalçasına çarpıyorlardı.*** (F. Baysal 1968 s. 16).

yayan b. ***yaya***.

yaya piyasası 'yaya olarak gezme, gezinti' × ***Eylül girince Fenerbahçe ve Çiftehavuzlardaki kibar kalabalığı da tavsar. Kadıköy tiyatro-***

ları paydos edildiği için Kuşdili çayırı, Dereboyu, Yoğurtçu yaya piyasalarını da geç. (S.M. Alus 1944 s. 150).

yayan yapıldak/yaya yapıldak/yayan yapıldık 'yaya olarak, yayın ayak' H.Z. Koşay-Orhan Aydın 1952 II, 140, DS 4209. × ***Bir sabah, atlı bir çandırma çavuşu onu tarlasından almış, yayan yapıldak önüne katmış, şehre kadar koşturmuştu. Kan ter içine batmıştı o gün...*** (Reşat Enis 1944 s. 100). × ***Elif'e bir fistanlık uydurmuşlar, bir süslü cam bilezik almışlar; ikindiye doğru yayan yapıldak köyün yolunu tutmuşlardı.*** (a.e. s. 111). × ***Elinde çanta böyle, yaya, yapıldak köylerin içine karışıp köye gittiği için; içinde tuhaf bir gurur ve sevinç belirdi.*** (H. Aytekin 1945 s. 81). × ***Lâkin, gitti.. Ciğerine bir avuç köz atıp gitti. Kadın işi gücü bıraktı, bulurum ümidiyle, yayan yapıldak, tuttu şehrin yolunu. Yollardaki koyu gölgeli melengiç veya dardağan ağaçlarının altında dinlene dinlene, şehre vardı.*** (Orhan Kemal 1949e 53). × ***Harmanla şehir arasında hayli yol vardı. Irgatlar yayan yapıldık dökülmüşlerdi yollara.*** (Orhan Kemal 1954b s. 213). × ***Nerede dönen bir kartal kümesi görse yaya yapıldak oraya koşuyordu. Bir iğne, bir ipliğe dönmüştü. Bazan kartallar çok uzaklarda, meselâ Yağmurtepenin üstünde dönüyorlardı. Orası bir günlük yol çeker. Döne, oraya da gidiyordu.*** (Yaşar Kemal 1955i I, 33). × ***Atın katırın bir şeyin yok muydu? Yayan yapıldak ayan yapıldak mı geldin?.*** (F. Baykurt 1955 s. 38). × ***Başka bir ustaya götürüyorsun, yahud da yayan yapıldak dönüp şehere, bir usta bindirip getiriyorsun taksiye.*** (F. Baykurt 1955 s. 65).

yaya yapıldak b. ***yayan yapıldak***.

-ya, -ye b. ***bamya-bamye***.

yaygara/yaykara 'gürültü, gereksiz bağırıp çağırma'. ***yaygarayı bas-*** 'bağırıp çağırmak, bağırıp çağırarak huysuzluk etmek': × ***Yanlarındaki çocuk yemiş mi yoksa oyuncak mı isterim diye tutturmuş, yaygarayı basmaya başlamıştı.*** (S.M. Alus 1944 s. 52). × ***Şerbetçinin üstünde muştayı, tekmeyi basa basa horon tepen gene o sıska, kaçık Arnavut. Deli herif şimdi şu yaygarayı basıyor: -Yirmi bardak şerbet içmişiz de verdiğim altını bozmazsın ha eşşekoğlu eşşek!*** (a.e. s. 108). × ***Hemān babası olacaḳ paşayı getir ve niḳāḥı vėr. Varsunlar cehennem olsunlar dėyü yayġarayı baṣdı. ḥācī Süleymān efendi ḳarı zebünu bī-şu'ür bir ādem idi.*** (Giridli 'Alī 'Azīz 1268 s. 219). ***yaykaralar eyle-*** 'gürültü patırtı etmek' × ***Belā oḳına nişāne ḳılup dil ü cānı / Ḳurup ḳaşuŋ yayını yayḳaralar eyleyesin***. ('Amrī 1979 s. 127).

yayıg b. ***yayık***.

yayık/yayıg 'yayık yaymaya yarayan alet' O. Blau 1868 s. 240, H.Z. Koşay–İshak Refet 1932 I, 420, DS 4210. ***<yay-*** 'dövmek' fiilinden isim yapan ***-ık*** eki, G. Clauson 1972 s. 981. ***yayık yay-*** 'süt veya yoğurdun yağını ve ayranını ayırmak için yapılan işlem': × ***Gadının birisi evin hayatta yayŋh yayarken, beḳdaşiler oturmuş. Gadın bunlardan hėç bir şey sormayınca beḳdaşinin birisi aṛhadaşına: Aṛhadaş! gadına duyurmaḥ uçun***... (A. Caferoğlu 1943 s. 139).

yayıka- b. ***yayka-***

yayım 'kına türküsü, kına yakılırken söylenen türkü' × ***Kına yakılırken çevremizde Ahmediye ve Muhammediye gibi kitaplardan bazı yerlerin onunması âdeti de varmış. Diğer bazı yerlerde de bazı yayımlar da söylenirmiş. Yalvaş çevresinde söylenen bu yayımlardan Bay Numan Yılmazın topladığı şu yayım elime geçmiştir.*** (H.Z. Koşay 1944 s. 169).

yayın 'yazın' TS 4442, DS 4211. <***yay*** 'yaz' + ***-ın*** vasıta hâli (instrumentalis) eki, b. ***acın*** ⊡. × ***Yayın Ermen dağıdur aŋa yaylaḳ / Semenler bī-semendür güller aylaḳ.*** (F. Köprülüzade 1934 s. 91).

yayın- 'dağılmak, yayılmak' H. Vámbéry 1901 s. 177, TS 4443. <ETk. ***yaḍın-*** G. Clauson 1972 s. 892. × ***Ḫışm odı bānūnuŋ dimāġı ḳubbesine cıḳdı, ögi yayındı.*** (Ferec 855/1451 v. 34b). × ***Cün emīr-i Sāmire ḳızından bu sözi işitdi, sevinmekden ögi yayındı. Ayılıcaḳ durdı, Ḥudādād ḳatına ḳızıla bile geldi.*** (a.e. v. 65b-66a). × ***Ṣā'id gemisi ġarḳ oldı. Ol ḥāletde şehzādenüŋ ögi yayınmışdı. Cün gendözine geldi, ḥāl neydügini bildi.*** (a.e. v. 146a). b. ***ög***.

yayış- 'yayılmak' <ETk ***yaḍış-*** a.m. G. Clauson 1972 s. 894. × ***Şevrole ile Kırayzler, yandaki küçük kahvede tavla oynuyorlar, öbürleri ise siyah-Buik'in kanapelerine yayışmış, gece yapılacak Avrupa serbest-güreş şampiyonasından konuşuyorlardı.*** (T. Buğra 1959 s. 115). × ***Münir Cevdet bir dilim salatalık atıyor ağzına: incecik dudaklar hazla yayışıyor.*** (a.e. s. 142).

yayka-/yayıka- 'yıkamak, çalkalayarak yıkamak' Velet İzbudak 1936i s. 52, F. Argenti 2001 [1533] s. 290, Meninski 1680 III, 5557, O. Blau 1868 s. 240, H.Z. Koşay–İshak Refet 1932 I, 420, TS 4443, DS 4211, R. Dankoff 2004 s. 278. <***yayık*** adından fiil yapan ***-a*** genişlemesi, G. Clauson 1972 s. 981. × ***Yatağıŋ, yorġanıŋ o ḳadar killi dağil, bu ḳış geçsin, baharda yaɣarız.*** (Ebū–Bekir Ḥāzım 1326y s. 216).

yaykala- 'sudan geçirmek, su ile çalkalayarak yıkamak' DS 4211. <***yayka-*** fiilinden diminütif–iteratif fiil yapan ***-la-*** genişlemesi, b. ***avkala-*** ⊡, ***çalkala-*** ⊡. × ***Haççа, çabuk kağnının gölgesine koştu. Su tasını yaykaladı. Bir daha, bir daha yaykaladı. Su doldurup getirdi.*** (F. Baykurt 1976ı s. 188).

yaykara b. ***yaygara***.

yaykın 'dağ eteği, dere kıyısı gibi yerlerde bulunan küçük düzlük' DS 4211. × ***Bu vaziyette domuza yapılacak baskında dağın aşağısındaki "yaykın" dedikleri düzlükte en az üç kişi 2-5-11 nolu avcılar gösterilen mevkilerde durur, buna mukabil dağın sırtında mutlak bir sırt yol vardır.*** (C. Avcı 1937 s. 219).

yayla/yaylag/yaylak I 'yazın geçirildiği yer, yazın oturulacak yer; otlak, yaz otlağı; hayvan sürülerinin saklandığı yer, serin ve sefalı yer' B. Atalay 1986 IV, 764, M.Ş. Yaltkaya 1934 s. 154, TS 4445, ADİL 2006 IV, 562. <ETk. ***yayla-*** 'yazı geçirmek' fiilinden isim yapan ***-ġ*** genişlemesi, G. Clauson 1972 s. 981, ***lag*** > ***-la*** gelişmesi için b. ***avlak II*** ⊡. × ***Ussuŋı ḳoġıl bugün yaylada görgil düğün / Delü bigi oynaġıl kim bulasın Taŋ-***

rıyı. (Sulṭān Veled 1341 s. 34). × ***O iki aralığı anlara yurd vėrdi. Sögütcük ėrler aŋa varınca yurd ṭutalar. Ṭomaliç ṭaġını ve Ermeni ṭaġını anlara yaylaḳ ve ḳışlaḳ vėrdi.*** (Oruc b. ʻĀdil 1343/1925 s. 7). × ***Andan ṣoŋra sefer etmedi. Sakar yaylaḳına çıḳdı, avın şikārın ėdüp odurdı.*** (a.e. s. 48). × ***Gėrü Sulṭān Murād Edirnede ḳarār ėdüp Çökeye yaylaḳa çıḳdı. Ḫalīl paşa babası vefāt ėtdi.*** (a.e. s. 49). × ***Gėrü Sulṭān Murād Edirnede ḳarār ėdüp sefer ėtmeyüb Çöke yaylasına çıḳup avın şiḳarın eyledi.*** (a.e. s. 49). × ***Engürüse aḳın vėrdi uç beglerine ve gendüsi yaylaḳda oturdı, hicretün sekiz yüz ḳırḳ dördünde.*** (a.e. s. 52). × ***Sulṭān Murad ḫan Edirnede oġlı Sulṭān Mehmedi everdi. Dulgadir oġlı Süleymān beg ḳızı sulṭān Zülveyi düġün ėyleyüp alıvėrdi. Ṣoŋra yaylaḳa çıḳdı.*** (a.e. s. 64). × ***Yayın Ermen dağıdur aŋa yaylaḳ / Semenler bī-semendür güller aylaḳ.*** (F. Köprülüzade 1934 s. 91). × ***Bu feṭḥüŋ tārīḫi hicretün sekiz yüz seksen üçinde vāḳiʻ olındı. Bu sulṭān Meḥmedüŋ ġazāsı İskenderiye tamām oldı. Andan ṣoŋra oturdı ʻadle ve bedle meşġül oldı ve andan ṣoŋra Ḳoṣanṭaniyenüŋ yayalarında seyr eyledi. Tārīḫüŋ sekiz yüz seksen beşinde iken.*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 182). × ***Vakit bahardı. Yaylâk siyah kıldan yapılmış yörük çadırlarile dolu idi. Uzaklarda, başları bulutlara karışan büyük dağların karlı sırtları görünüyor, yaylâğa arka veren bu koca dağların çamlı ve fundalıklı etekleri irili ufaklı bir sürü inek, buzağı alacalı noktalar halinde kıpırdayıp duruyordu.*** (C. S. Gürler 1939 s. 50). Az. × ***Tādbir, tādbir, aḫırda günlārin birindā böyük bir yaylaġ tikdirdi, gözāl, hām dā hiylāgārlikdā şeytana papaġ tikān ġızını da aparıb ġoydu ora.*** (Azärbaycan nağılları 2005 II, 103). × ***Vilâyeti mezbürenüŋ baʻżı yaylaḳ ve çayırlu yėrlerinde olub celebkeşlik ve arabacılıḳ ėdüb...*** (Ö.L. Barkan 1943 s. 252). ***yayla gibi bir kadın*** ʻgöz alıcı kadınʻ: × ***–Ben Naciye... Hepinize sevgiler.. diye bağırdı. Salonda çılgın bir alkış koptu. Bunlar hep bir anda oldu. Ben gözlerimi uğuşturuyordum. Dolgun, beyaz, yayla gibi bir kadındı.*** (T. Apaydın 1952 s. 38). ***yaylasını al-*** ʻalışkın olduğu yere gitmek, alışkın olduğu işi yapmakʻ: × ***Oğlan avunsun, karısını kurup kendisini üzmesin! diye yularını gevşetmişler, o da bildiği gibi yaylasını almıştı.*** (S.M. Alus 1934 s. 278). ***yaylaya niyyet et-*** ʻyaylaya gitmeye karar vermekʻ: × ***Bu muṣībeti gördi. Cemīʻ vilāyette māllar ṣadaḳa ėtdi ve niçe faḳīrleri ġanī etdi. Padişah dāḫı yayalaya niyyet etdi, göçdi, Beşikṭaşa çıḳdı.*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 234).

yayla- ʻyazı geçirmek, yaylaya çıkmakʻ B. Atalay 1986 s. 764, TS 4446, DS 4212. ***<yay*** I + isimden fiil yapan ***–la-*** G. Clauson 1972 s. 982. × ***Sulṭān Meḥmed eydür, bu yıl İstanbulı yayların, dėr. Geldiler İstanbuluŋ ḥiṣārınuŋ üzerine ḳondılar.*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 132). ***yaylaların yayla- kışlaların kışla-*** ʻyazı kışı geçirmek, yazı yaylada kışı kışlada geçirmekʻ: × ***Gündüze Sisi ḳışla vėrdi. Sis ṭaġını yayla verdi. Ramażān gendü Adanayı taḫt ėdindi ve bu bāḳī. Olur buŋa tābiʻ oldılar. Yaylaların yayladılar ve ḳışlaların ḳışladılar. Niçe yıllar Ata Ḳuşün Külek ḳalʻasın gendüye ṭapdurdı.*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 189). × ***Gündüze Misi ḳışla vėrdi ve Mis ṭaġını yayla verdi. Ramażān gendi Adanayı taḫt ėdindi ve bu bāḳī. Begler buŋa tābiʻ***

oldılar. Yaylaların yayladılar ve ḳışlaların ḳışladılar. Ve Ḳuşûn Külek ḳal'asın gendüye ṭapdurdı. (a.e. s. 216). ***yaylayub kışla-*** 'yazı kışı geçirmek': × ***Ẕikirden ṭoġdı andaġı ḳüşlar / Dükeli anda yaylayup ḳışlar.*** (Sulṭān Veled 1341 s. 54). × ***Varayın ben de buġday işleyeyin / Anda yaylayup anda ḳışlayayın.*** (M.F. Köprülüzade 1934 s. 85). × ***Lâmekân ḳafında ḫayme ḳuruban yaylar idük / İşbu Hâristân içinde ḳalduŋ uş ḥor ḥaḳīr.*** (Eşrefoġlı Rūmī 1286 s. 51).

yaylag Az b. ***yayla***.

yaylak b. ***yayla***.

yaylan- 'yay gibi zıplamak; sallana sallana yürümek; kovulmak, defedilmek' ***<yay*** + isimden fiil yapan ***–lan-*** eki. × ***İdris çalıyor, hepsi horon tepiyorlardı, açılıp kapanarak, gerinip kasılarak, yaylanıp doğrularak. Artık teh sabukla horon da tepilemeyecek. "Kes şu kemaneyi İdris emmice."*** (H. Taner 1954 s. 37). × ***"İncir çuvallarının arkası ne güne durruyormuş.. Beş dakikaya çıkar, apteshane diye gelirim. Beni orda beklersin..." "Tuh. Allahsız seni. Yaylan hadi!*** (Tarık Dursun K. 1957r s. 26). × ***Evet, kısa boylu olduğum, yürürken yaylandığım, konuşurken çok el oynattığım doğru. Gene de kırk yıl düşünsem aklıma gelmeyecek bir niteleme bu: cimcirik!*** (P. Kür 1983 s. 37). × ***Ve ikimiz de aynı anda bu işi daha fazla uzatmamaya karar verdik. Ben boğuk bir sesle yaylanmasını söyledim adama. O da, çirkefe bulaşmamak üzerine kısa bir nutuk attı.*** (E. Şafak 1999 s. 89). ***yaylan!*** 'çek arabanı, kaybol!': × ***Beşinci bir yudum daha teklif ederken delikanlılardan biri bir gözünü kısarak; "sen yaylan buradan bakalım kivire" diye homurdandı.*** (T. Buğra 1969 s. 211). × ***Ben de bir bakışımla, (O kadarı elimizden gelir aslanım, her şeyden önce sen yaylan!) deyince, Allahtan olacak, çekti yürüdü.*** (M. Seyda 1966 s. 195). × ***"Tuh, allahsız seni! Yaylan, hadi..." Daha sokuldu. Ağzımın içine girdi girecek. "Beğenmiyor musun beni?" dedi. "Beğeniyorum, n'olacak?"*** (Tarık Dursun K. 1982 s. 180). (Argo). 'gitmek, savuşmak, yürüyüp ortadan kaybolmak'. H. Aktunç 1998 s. 307.

yaylandır- 'defetmek, kovmak' ***<yaylan-*** fiilinin kausatif hâli. × ***Biri "Ya ötekiler?" dedi. "Olsun, dedi bu, ne olacak? Fazla mal göz mü çıkarır? Ama bu hepsine değer. Daha olmazsa, onları yaylandırırım gider.."*** (Yeni Hİkâyeler Dergisi 1957 s. 51).

yaylım I 'otlak; hayvan otlayacak ot; otlamak için gerekli bitki topluluğu; yayılma, otlama' F. Baykurt 1959y 272, H.Z. Koşay–İshak Refet 1932 I, 420, TS 4448, DS 4212, A. Püsküllüoğlu 1994 s. 95. K. Emiroğlu 1989 s. 231. ***<yayıl-*** fiilinden ***–ım*** genişlemesi. × ***Sen bunun için merak etme Atiye abla! Yol nasıl olsa bizim yaylımdan geçer. Karataş Muhtarının kapanına biri düşmese, biri düşer!*** (F. Baykurt 1959y s. 136). × ***O gün Yaşar tüfeğini omuzlamış, dumanlı dağ dibine develeri yaylıma salmağa gitmişti. Kader bu ya, orada tekeyi raslar ve iki sıkıda deviri-verir.*** (Y.Z. Demircioğlu 1934 s. 118). × ***Yalın ayaklarının altında fırın külü kadar kızmış ince tozlu yolda battal battal yürüyordu. Keseden gitmek için sığırın yaylım yoluna vurdu. Yol, suyu çekilmiş bir dere yatağından geçiyordu.*** (Orhan Kemal 1948 s. 30). (Argo) 'hesap, hesap kitap, hesaplama'. H. Aktunç 1998 s. 307.

yaylım II ‘ardı arkası gelmeyen, yayılarak yapılan’ × ***Narayı müteakip müthiş bir küfür yaylımı, daha ardından şrak şrak sesler ve can havlile, aman! aman! aman!.. diye feryat ve figan...*** (S.M. Alus 1933p s. 146). × ***Zira kulenin methali pek dardı. Huruç hareketi imkânsızdı. Hafif bir yaylım ateşi bile buradan kimseyi çıkartmazdı. Herkes silah başında tetik duruyor, yirmi kişi, hiç dinlenmeden palanganın iç avlusundaki büyük dibekte evvelce hazırlanmış kömürleri dövüyordu.*** (Ömer Seyfetttin 1943 s. 91). × ***Manifaturacı dükkânları yaylım ateşi açıyor. —Yaramaz, bize yaramaz bu adam. Gavuris- tanda okuyandan ne hayır gelir zaten.*** (N. Üstün 1970 s. 60). × ***O sağanaklarla beraber fındık ve ceviz boyunda bir dolu yaylımıdır güvertelerde takırdadı, top gibi patlamaya koyuldu yıldırımlar.*** (Halikarnas Balıkçısı 1997 s. 34). ***göz yaylımı*** ‘gözün görebildiği uzaklık’: × ***Çünkü İmdat mağarasından aşağısını gözlüyorsa, Cennet’i alacakaranlıkta kolay kolay seçemezdi, İmdat’ın göz yaylımına gündüz gözüyle girmeliydi.*** (Halikarnas Balıkçısı 1997 s. 197). ***göz yaylımınca*** ‘göz görebildiği kadar’: ***Ondan sonra göz yayımınca deniz. Gemiler geçerdi önümüzden. Her gemi benim gözümde flokundan tutunuz da babafingosuna dek bir ateşti. Ne acı, tatlı oluyor zamanlar... Dedik ya! Gök yaylımınca denizdi.*** (Halikarnas Balıkçısı 1997 s. 131).

yaylımla- (kumarcı terimi) ‘arka arkaya çıkan kâğıtların cinsine, nev’ine dikkat etmek, öbür defasında ona göre kâğıt çekmek’ H. Kodaman 1944 s. 261. × ***Kupa papazın arkasından 9’lu çıkmıştı. Onun arkasından da 7’li yaylımladım, ona göre oynadım.*** (a.y.)

yayma Az. ‘mayasız hamurla pişirilen ince ekmek’ ADİL 2006 IV, 562. <***yay-*** fiilinden nomen concretum yapan ***-ma,*** b. ***akıtma*** ⊡, ***bazlama*** ⊡. × ***Ġalḫ ayağa, ocağın üstünä bir ġazan ġoy. Bir az düyü arıtla, atana bir dövrä sütlü yayma bişir.*** (Äbdürrähim bäy Haġverdiyev 2005 I, 321).

AD. **yaynıktır-** ‘tedirgin etmek, yıldırmak, soğutmak, yerinden uzaklaştırmak’ DS 4214. × ***İlkin bütün mahalleli, kendi horozlarını yaynıktırır diye bu horuza düşman oldularsa da sonradan yumuşadılar..*** (H. Olcay 1951ah s. 40).

yaz I ‘ilkbahar, yaz’ W. Bang-Kaup, A. von Gabain 1931 s. 513, B. Atalay 1986 IV, 764, Meninski 1680 III, 5541, J.W. Redhouse 1890 s. 2184, TS 4449. <ETk. ***yäz*** a.m. G. Clauson 1972 s. 982. Karaçay: ***caz*** ‘bahar’ W. Pröhle 1909 s.147 × ***Ḳışı anda ḳışladı. Yaz kim oldı Rüma tevecc̈üh ėtdi. İsfendiyär ḳarşu vardı Timurilen bile geldi, Ṣaruḳamışa degin bir gice sıvışdı destür almadın gine Ḳastamuniye gitdi.*** (F. Giese 1929 [890/ 1485] s. 69). × ***Yeŋi ‘avrat al yaz biticek çiçek / Ki taḳvīm işe gelmez eskiyicek*** (Ferheng-nāme-i Sa‘dī 1340/42 s. 63 no. 769).. ***yaz ve yay*** ‘ilk bahar ve yaz’: × ***Senin boyun budaḫdur aġdı geçti / Cihän imdi yüzünden yaz u yaydur.*** (Sulṭān Veled 1341 s. 16). × ***Ger aŋmazsaŋ beni ėy ḍolu ayum / Benüm bäġumsın u hem yaz u yayum.*** (Fąhrī 1974 [1367] no. 3222). × ***Mizacı nedir ve faslı yaz mıdır, yay mıdır, güz müdür ve kış mıdır ve mahass yani nabız hali nicedir ve bu hastalık ki arız olmuştur, ne cinstir, zahirde.*** (Mercümek Aḥmed 1966 [15. yy.] s. 239). × ***Sözinden süza düşsün cümle***

ʿuşşäk / Yüzinden yaza dönsün ḳamu evräḳ. (Meḥmed 1965 [1398] no. 526). × ***Açılur feri vü artar ḳuvveti / Böyle olur yaz güninüŋ heyʾeti.*** (M.F. Köprülüzade 1934 s. 26). × ***Sarımsaġlı yaylağı yaylağların şahı hesab olunurdu. Här il yazda, yayda här täräfdän buraya elat sel kimi ạhıb gälirdi.*** (Ġaçaġ Näbi 2009 s. 277).

yaz II ʿyaz mevsimi, yaz ayları' × ***Bular birliğe batdı oldı işler / Ṣafälar sürdiler çok yaz ḳışlar.*** (F. Giese 1929 [890/ 1485] s. 35). × ***Yaz degüldi, esdi foryaz, oldı ḳış, / Ḍoldı leşker boġaz içre sanki rīş.*** (Firdevsī–i Rūmī 1980 s. 183). × ***Yaz güninde deŋiz rüzgärı ol burundan iki bölinür.*** (Pīrī Reʾīs 1935 [932/1525] s. 685). × ***Reʿäyä ve ehl-i şehrüŋ ġalīẓ yėmekler yėmesi, yaz güni eyyämı ḥarrede ṣıġır başını ve päçesini ve ciger u işkenbe gibi hażme ḳäbil degül yėmekleri ḫära geçürmesi…*** (ʿĀlī 1975 [1599] s. 118). × ***Hulasa, uzatmayalım, bu hastaneye ambar kâtibi olarak girdik. Yetmiş lira aylık… Yaza da yeter kışa da… Durmaya hiç gönlüm yoktu. Hele bir idare müdürü vardı ki, barut mu barut…*** (Sabahattin Ali 1947 s. 79). × ***Çamları, kavakları, çimleri, bahçeyi seriyordu gözümün önüne. Yaz hazırlığını çoktan bitirmişti komşum.*** (Peride Celal 1985 s. 57). × ***Bir sabah zamanı, yaz başlarında bir gün; Bodrum'a giderken arabamın birden içine daldığı, beni ana rahmindeki bir plasenta gibi çeviren, içimi ürperten bembeyaz, yoğun sis'i anımsıyorum.*** (N. Eray 1999 s. 10). ***yaza çıkmaz*** ʿyazı getiremez, yaza kadar kalmaz': × ***-Bize uğrar mı, Ağama?.. -Eskiden uğramıştır. Şimdi köy bekçisi olduğundan bir yere gitmez. Ulan yaza çıkmaz bir işi olmayınca Kuru Zeynel senin namussuz Çerçi Ağana neden uğrayacakmış?*** (Kemal Tahir 1973 s. 169). × ***İskender delirmiş mi? Bu kadar parayı bize neden dökmekte? Bu işin içinde yaza çıkmaz bir domuzluḳ var. İşin içyüzünü bilelim. İşin içyüzü gelsin…*** (a.e. s. 163). ***yaz altı ay*** ʿbahar ve yaz ayları boyunca': × ***Eve getirdiklerinin tümden emmeye yemeye yaramıyacağını, yaz altı ay koşturduklarının değil, eve getirirken çektiklerinin bile karşılığı olmıyacağını hep bilirler.*** (M. Makal 1954 s. 31). × ***Onlar öbür toprağı bol köylere, bey çiftliklerine ortakçılık yapmağa giderler. Yaz altı ay çoluğu çocuğu ile, eşeği, ineği ile oralara taşınırlar. Bin bir rezillik çekerler. Çeltik ekimi zor bir tarımdır.*** (T. Apaydın 1967 s. 102). × ***Buna varsıllık diyorlar Esethanlı kilesiyle. "Varsıl dürzü, yatmasın da kim yatsın yaz altı ay!" "Varsıl herif, çıkmıyor dışarı, avrat koşuyor!"*** (F. Baykurt 1970 s. 46). × ***Dönüşte bir çift öküz aldı. Kazandığı üç kuruşu biriktirmek için, yaz altı ay, yavan ekmek, soğan ekmek yedi, çalıya çırpıya döndü. Ama sonunda bir çift öküzü vardı. Sürecek tarlayı bulacaktı.*** (Fakir Baykurt 1979c. 331). ***yazdan bir gün*** ʿyaz günü gibi sıcak gün': × ***Kış ortasında yazdan bir gündü. Ortalık günlük güneşlik. Paltolar, pardesüler atılmıştı. Hattâ gömleklerinin kollarını dirseklerine kadar sıvayan delikanlılar da vardı.*** (Orhan Kemal 1956a s. 38). ***yaz ekinçi gış dilenci*** Az. ʿemeğinin karşılığını görmeme, her zaman sıkıntı çekme': × ***Odur ki, Allahın ġäzäbi sizä keçib, äkinlärinizi gah çäyirtkä yeyir, gah dolu vurur, gah ġuraġ aparır. Özünüz dä yaz äkinçi, ġış dilänçi.*** (Ābdürrähim bäy Haġverdiyev 2005 I, 251). × ***Odur ki, ḫudavändi-aläm bäräkätinizi käsibdir. Hamınız yaz äkinçi, ġış***

dilänçi vä çöräyä möhtacsınız. (a.e. s. 382). ***yaz gelir yaylım, güz gelir aylım kapan-*** 'yaz gelince yayılacak yer, kış gelince sığınacak ağıl olmamak, çıkar yol yok': × ***Güzlekçi, yazlıkçı, kışlıkçı, çoban, ırgat, imece... Bolver Ağa devlet. "Ağanın malından, davarından yollar kapandı baba, geçemez olduk." "Yaz gelir yaylım, güz gelir aylım kapanır, bize yer yok. Bu adam kurtardı sanki buraları Urus ayağından.*** (Ü. Kaftancıoğlu 1983 s. 111). ***yazla kış ayrılıyor gibi*** 'şiddetli, çok şiddetli': × ***Tam o esnada yazla kış ayrılıyor gibi bir gökgürültüsü. Bir de baktım ki ortada o devanası karı.*** (S.M. Alus 1934 s. 355). ***yaz var güz var*** 'her şeyin bir sırası var': × ***"Dur sen, diye söylendi, yaz var, güz var demişler.. Bolu'lunun arkası varsa benim de...*** (Orhan Kemal 1952ç s. 42). × ***Zeynelnen Şamdin paralarını aldılar mı dedim, beni tersledi. Öyle olmasa niye terslesin? Ama dur, ben bilirim işimi.. Yaz var, güz var demişler. Deveden büyük fil var, ben de Kemal Cesursam...*** (Orhan Kemal 1954b s. 231). ***yaz var kış var, evecek ne iş var*** 'acele etmeye gerek yok': × ***"Çok eviyoruz..." "Eyidir. Yaz var, kış var, evecek ne iş var? deme sen de! Baksan millet nasıl çalışıyor?"*** (F. Baykurt 1961o s. 230).

yaz- I (akuzatif ile) 'kaleme almak' J.W. Redhouse 1890 s. 2184. <ETk. ***yaz-*** G. Clauson 1972 s. 934. × ***Firāḳ-ı hecr ile nāme yazardı / Gözi yaşında ġarp olup yazardı.*** (Meḥmed 1965 [1398] no. 7609). × ***Ahmet Rasim burasını yazmış.*** (S.M. Alus 1944 s. 110). ***yaz duvara kalsın bahara*** 'para yok, ödeyecek para yok': × ***Çırağın uzattığı şişeyi aldı: —Yaz duvara kalsın bahara! Çıktı gitti. Veresiye defterine borcu kaydettikten sonra bakkal: —Ustalığına diyecek yok amma, sebatsız, dedi.*** (Orhan Kemal 1952c. s. 9).

yaz- II (nominatif ile) 'yazılı olmak'. × ***"Tramvaylar artık ufaḳlık almıyacaḳlarmış. Varsa polis ḳolundan ṭutub atacaḳmış." —"Yā? İçeride ufaḳlık alınacaḳ diye yazıyor!" —"Öyle ufaḳlık değil, macar!"- "Macar mı? Yine bineriz."*** (Aḥmed Rāsim 1334 s. 20). × ***Bu hangi kitapta yazar?*** 'böyle bir şey olamaz': × ***Bir kız bana gelin olacakken, gitsin bir baldırı çıplakla kaçsın. Bu hangi kitapta yazar? -Elinizi iyice vicdanınıza koyun... Vicdanın karışmadığı işte, iş yoktur. Hayır gelmez. İlle de vicdan... Elinizi vicdanınıza koyun." Tomruk Musa: "Ağamız için değil mi, koyduk da gittik," dedi. Ağa, takdirle: "Varol Musa," dedi.*** (Yaşar Kemal 1955i I, 119). × ***Halim, genzi o sulfato acısından yine zehir gibi, gündelik saplantısını yaşıyordu: "— ... mahfuz hisseme dokunamazlar, kanunda yazıyor bu, resmen: Fürûun, terekedeki hissesi..."*** (A. İlhan 1973 s. 121). × ***"Bir kadının gözüne girmek istiyor musun monşer? Önüne ne getirirse ağzını şaplatacak, öveceksin o yemeği." Sorarım: "Hangi kitapta yazıyor bu?".*** (M. Seyda 1970 s. 330). × ***Sekiz aydır birlikte çalışıyorduk. Onunla ilk görüşmeye gitmeden önce bana iletilen raporda, dürüst, çalışkan ve son derece yetenekli bir devrimci olduğu yazıyordu.*** (A. Ümit t.y.ç s. 60). × ***Üzerime bir gazete örtüyorlar. Bold harflerle sekiz sütuna atılmış manşette, İstanbul'da bir örgütün daha çökertildiği yazıyor.*** (A. Ümit t.y.ç s. 83). × ***Cebimden avuç avuç sarı, mavi ve uçuk renkli konfetiler çıkartıp otobüsün camından aşağıya atıyorum. Hepsinin üstünde "Bugün***

çok mutluyum!" yazıyor. Rengârenk konfetiler kentin üstüne, seninle gezdiğimiz sokaklara yayılıyor. (N. Eray 1990 s. 93). × ***Sobanın üstünde ince bir dilim kepek ekmeği kızartılacak. Tuzu alınmış bir parça beyaz peynirle yenecek (Kibrit kutusu büyüklüğünde. Diyet formüllerinde öyle yazıyor).*** (A. Ağaoğlu 1991h s. 17).

yaz- III 'nakş etmek, boyamak, çizmek' H. Vámbéry 1901 s. 180, TS 4457, DS 4219. × ***Şüratın yazdur Yüsufuŋ naḳḳāşa / Daḫı senüŋ şüratuŋ bile paşa.*** (Şeyyād Ḥamza 2017 s. 46). × ***Andan oḳı sarāya gelsün anı / Görsün ol sarāyda yazılmış seni.*** (a.e. s. 46). × ***Kendözin sarāy dìvārında yazar / Gözlerini sürmeler gözin azar.*** (a.e. s. 46).

yaz- IV 'yaymak' B. Atalay 1986 IV, 724, H.Z. Koşay–İshak Refet 1932 I, 421, TS 4458, DS 4218.< ***yad-*** a.m. G. Clauson 1972 s. 882. × ***Yazdı simāṭ-ı 'işreti perverdigār-ı ṣun' / Bir resm ile ki yazmaya naḳḳāş-ı naḳş-ı*** Çīn. (Nev'ī 1977 s. 451). × ***Evin sahibi dev: —Aman Mıdığım, güzel Mıdığım, sen neden uyumazsın? demiş. O da: —Ninem yatağımı yazıverirdi de de öyle uyurdum, demiş. Dev karısı, bunların yataklarını yazıvermiş (serivermiş). Mıdık gene uyumamış.*** (M. Tuğrul 1969 s. 303).

yaz- V 'yanılmak, şaşmak; yaklaşma gösteren yardımcı fiil' Velet İzbudak 1936i s. 52, TS 4459, DS 4219. <ETk. ***yaz-*** 'to make an error or ommission' G. Clauson 1972 s. 983. 180. ***-e yaz-*** 'az kalsın': ***ölü yazdum.*** H. Vámbéry 1901 s. 180. × ***Dün küyuŋa vardum öliyazdum dėdi yārān / Varduḳca olur derdi ziyāde bu ġarībüŋ.*** (Ẕātī 1970 [16. yy.'ın ilk yarısı] II, 313). × ***Yine burc-ı bedenden cān sevincümden çıḳayazdı / Nigāruŋ göŋline girdüm demürden bir ḥiṣār aldum.*** (a.e. II, 476). (Argo) 'önemli olmak, değeri olmak, bir anlam taşımak' H. Aktunç 1998 s. 307.

yaz ağzı Az. 'bahar başlangıcı' ADİL 2006 IV, 564. × ***Ġurbanım olum, ġoŋ̡hmagilān, yaz ağzıdır, adam çoḫ ġarışıġ-ġuruşuġ yu̯hular görär.*** (Äbdürrähim bäy Haġverdiyev 2005 I, 60).

yazar 'yazı, yazılmış şey' ***<yaz- I*** + fiilsıfatı (participium aoristi) eki ***–ar,*** b. ***açar*** I ⊡. × ***Alnında yazarı mı var ulan, Memiş nasıl da adamını tanırsın.*** (H. Aytekin 1945 s. 58).

yazar bozar 'rakam tahtası, Schreibtafel, Schreibbühel' Meninski 1680 III, 5541, H.Z. Koşay–İshak Refet 1932 I, 420. ××.

yaz-boz tahtasına dön- 'sürekli değişen kararlar almak' × ***1860 yılında, kimi yolsuzluklar dolayısıyla bu yazılı sözleşme ortadan kaldırılır, Havza yaz-boz tahtasına döner. Yönetim, eskisi gibi, İngiliz "Kömür Kumpanyası"na devredilir.*** (M. Seyda 1970 s. 47).

yaz- çiz- 'yazmak, yazarak çokça dile getirmek' × ***Beglerüŋ meṣāliḥini yazub çizmede, umürı cumhüra müte'alliḳ tedbīr lāzım gelse leṭā'ifü lḥiyel ḳullanub taṣavvur̯hil'ati ḳāmeti işābete rāst getürecekleyin kesüb biçmede fehm u iẕ'ānı rāst, taḥmīn u tecribesi bī-kem u kāst bir̯höşca çelebīdür.*** ('Ālī 1975 s. 143). × ***Karı ötede fink atarmış. Koca böyle yazıp çizip de el aleme akıl öğretmeğe uğraşacağına, başını kaldırsın da da ötede karısı ne haltlar yiyor,***

ona baksın (H.R. Gürpınar 1972g s. 46). × ***Efendim, karım yıllardan beri Beyefendi Hazretlerinin hayranıdır. Çünkü kendisi de biraz yazar, çizer.*** (a.e. s. 66). × ***Korktumdu kadın kızım. Önceki dinelmem, alazlamam hırppadak sörptü, gitti. Bizim köylük yere ne zaman bir yazıp çizen gelse, sonu bize hayır değildir.*** (F. Akatlı 1982 s. 185).

yazıl- çizil- 'sözü edilmek, çokça yazılmak' × ***Bunuŋ içün eṭrāfdan bir ṭüfān-ı iştikā yükseldi. Naẓārete ʿaḳs etdi. Yazıldı çizildi.*** (Aḥmed Şerīf Önay 1326 s.104).

yazgı I 'alınyazısı' DS 4216. ***<yaz- I*** + fiilden nomen abstractum yapan ***-gı*** eki, b. ***açgı*** ⊡. × ***O bu değil. Allah yazgısını bulanadan gezdirir adamı. Varsın şelekli olsun; demek alnının yazgısı buymuş. Ne çıkar şelekten, kocasına bağlı, kaynanasının, kayatasının, yumuşunu tutar oldu mu yeter.*** (M. Makal 1957k s. 39). × ***Bilmez o. Bazen samıt gibi olur. Bir karşılık vereyim demez. Siz yokken hep kendi kendime konuşurdum. Şimdi de öyleyim. Ne edeyim, benim yazgım da bu...*** (T. Apaydın 2000 s. 79). × ***Tahtın çevresinde süzülen kanatların birbirinin canına avcı olduğu, yazgının ebced hesabına göre yaşandığı imparatorluğun kalın duvarları ardındaki her şey gibi, durup dururken ölen padişahın ölümüne de rivayet bulmak kaçınılmazdı.*** (M. Mungan 1996 s. 82). b. ***alın yazgısı***.

yazgı II 'yaygı, örtü, ev sergisi, halı kilim vb.' H.Z. Koşay–İshak Refet 1932 I, 420. ***<yaz- IV*** + fiilden nomen actionis ve nomen concretum yapan ***-gı*** b. ***açgı*** ⊡. × ***Yere temiz bir yazgı serdim. Duvardan Kuran'ı aldım. Parmaklarımı yazıların üstünden geçirmeye başladım.*** (F. Akatlı 1982 s. 201). ***yazgı yaz-*** 'yaygı sermek, üzerine bir şey komak için yere örtü sermek': × ***Dileği gerçekleşenler, dileklerinin derecesine göre, çok kere, klilimdir keçedir, getirip yazgı da yazarlar. Bu yazgılar, kat kat dolar taşar da, fazlasını, hocaların oyuyla çevredeki yoksul köylerin camilerine pay ederler.*** (F. Baykurt 1961 s. 154).

yazgın 'çok yazan' ***<yaz- I*** + fiilden sıfat yapan ***-gın,*** b. ***akkın***. × ***Kır Abbas şişindi: "Siz nerenin lâfını ediyonuz beyim?" dedi. "Valla sizin için kapıyı kırar, odun ederiz! Allah sizlere zeyin açıklığı versin, kalemlerinizi yazgın etsin. Mâmirsiz devlet, devletsiz millet olur mu beyim?*** (F. Baykurt 1967 s. 259).

yazı I/yazu I 'sahra, kır, ova, düzlük; tarla; yabancı yer' W. Bang-Kaup, A. von Gabain 1931 s. 513, B. Atalay 1986 IV, 765, W. Radloff 1905 III, 229, ibn Bibi 15, A. Caferoğlu 1931 s. 123, Meninski 1680 III, 5541, M.Cl. Huart 1921 s. 213, H.Z. Koşay–İshak Refet 1932 I, 420, TS 4450, DS 4216, H. Eren 1999, s. 448, R. Dankoff 2004 s. 280. ***<yaz- IV*** fiilinden ***-ı*** genişlemesi, G. Clauson 1972 s. 934. × ***Bugün yine furṣat bize yār ola / Bu giŋ yazı gözüŋüze ṭar ola.*** (Mesʿüd b. Aḥmed 1991 [14. yy.] no. 2655). × ***Ḥaleb leşkerini cemʿ ėdüp aġır leşkerle gelüp Ḥaleb yanında Mecnün ṭabaḳ yazusında uġraşdılar.*** (Oruc b. ʿĀdil 1343/1925 s. 33). × ***Şāġal eyitdi: senüŋ maṣlaḥatuŋ oldur kim havā yüzine pervāz edesin, ve evler ve yazılarda bakaşın; ola kim bir bezek görübilesin kim anı ḳaḳmaḳ sāŋa müyesser ola.*** (A. Zajączkowski

1934 [1405] I, 22). × ***Getürmişlerdür kim bir arslan maḳām dutunmayaydı bir yazıda çemende, kim anuŋ gökçek ḳoḳuları uçmaġı mu'aṭṭar ḳılmışıdı.*** (a.e. s. 23). × ***Çün rāy issi 'āḳil kişi bu tertib üzerine gendü işin ve aḥvālını dözede, dükeli vaḳtde düşvār işlerin boyın bağı anuŋ taṣarrufı elinde ola, andan ilerü kim belā düdenine düşiser, gendüzin iminlik yazısına bıraġa.*** (a.e. s. 26). × ***Ol çiçeği kim yazıda bulduŋ / Kimseye verme hasmına virgil.*** (M.Ş. Yaltkaya 1934 s. 160). × ***Şimdiki ḥālde ol ṣaḥrāya ṭaşaḳ yazusı èrler.*** (Neşrī 1859 [15. yy.] s. 195). × ***Gördi kāfir ölüsi ṣahrā ṭolu / Ḳırgınıla ṭolu yazıda ölü.*** (Enverī 1928 [1464] s. 28). × ***Āḫir ṭatar başıldı şeyle ḳırdıklar kim ̮hayālarını kesdiler derisin bir birine dikdiler keçeye ḳapladılar ṣayevānlar ètdiler ad-içün, şimdi daḫı ol yazıya ṭaşaḳ yazısı dèrler.*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 13). × ***̮Halebüŋ yanında Mecnün ṭabaḳ yazısında uġraşdılar, leşker-i Mışr münhezim oldı.*** (a.e. s. 69). × ***Boz ata süvār oldı, Ḥasan-ı Dırāz dere depe uzaḳ yazılar gözler oldı, ḳaçmaġa bünyāḍ eyledi, ḳaçar mı ḳaçar.*** (a.e. s. 173). × ***Yügürürdi, baḫmaz idi ardına. / Nite kim yazı yèrde ḳasırġa yel, / Yā yoḳuşda tavşan u inişde sel.*** (M.F. Köprülüzade 1934 s. 51). × ***Aḳ varaḳtan ger ḳışın ḳıldıysa pür yazı yüzün / Dürlü renge defter açar gülşen aydur anıdur.*** (Şeyḫī 1942 s. 54). × ***Altlarındaki tāzī atları türktāz yazılarında havā-peymādur***. ('Ālī 1979 [1581] I, 148). × ***Ey kaşı ya oḳ gibi yazıya ṭoġrul anda gez / Oḳla oḳla saŋa her egri baḳanı nice kez.*** (Naẓmī 1928 [16. yy] s. 20). × ***Nola ḳayġu çerisi ḳonsa kuh olmaz / Göŋül gibi bir özge ulu yazı.*** (a.e. s. 64). × ***Çü uyḳu saŋa göstere dest-bürd / Çe taḫtında sulṭān yazıda körd ür.*** (Ferheng-nāme-i Sa'dī 1340/42 s.. 55 no. 665). × ***Bu yoḳluḳ yazusında çoḳ segirtdi / Beḳāsın tā bulınca ol beḳānuŋ***. (Eşrefoğlı Rūmī 1286 s. 66). × ***Faḳīr, fuḳarāya yazıḥ, onlar daġda, ḳırda, yazıda; yabanda ṣıcaḳda, ṣoġuḳda çalışaraḥ yaġmurda, yaġışda açıhda yanaraḥ işler.*** (Ebū-Bekir Ḥāzım 1326y s. 112). × ***"Bi kere düşünseŋe, arayan yoḫ, ṣoran yoḫ, dur baḫalım, saŋa ne oluyor." diye ̮hayli ṣoḳurdandıḳdan ṣoŋra "aḫılsız başıŋ belesini ayaḥ çeker, neme gerek, itin ayaġı daşdan esirgenmez; yeldir tazıyı görsün yazıyı" diyerek işleriyle meşġül oldu.*** (a.e. s. 182). × ***Üç yüz ırgat; yatak denkleri, sandıkları, ekmek tahtaları, saçları, çeki sepetleri, boş hararları, leğenleriyle yazının orta yerine bir safra gibi boşatıldığı zaman Hanyayı Konayayı anlıyacak.*** (R. Enis 2002 s. 146). × ***Boş çeki sepeteleri, çiftliğin tulumbasından doldurulan cereler omuzlanır uykulu gözlerle, nemden kazıklaşan bir vücutla Allahın yazısına gidilirdi. Yırık ağzın dediği gibi: "Fıkaranın geçimi geçim mi; ölüm! Azrail canını alsın da atmasın düşmanımı yazıya!"*** (a.e. s. 147). × ***Her aile; çeki sepetine topladığı pamuğu, yazının ortasında kendine mahsus harmana yığar.*** (a.e. s. 148). × ***Ağanın çiftliğe gelişi, Allahın güneşinde yazıya çıkışı çoğu tuzağa düşüreceği avı arama hevesinden doğmaktadır.*** (a.e. s. 151). × ***Bu evde kuşun südünden yılanın ödüne kadar her şey vardı. Bunu, Ali ile yazılara çiğdem, kenger, burçallık kazmak için gittiğim zaman sezerdim.*** (H. Aytekin 1945 s. 72). ***gin yazuyı tar et-*** 'dünyayı dar etmek, büyük güçlük çıkarmak' × ***Kāfirler aydur: "Tekürden buyruḳ saŋa oldı, sen var" didiler. Egrek aydur: "Uşda uyur, gelüŋ vara-***

lum didi. Kāfirler aydur: Hay ne uyumaḳ, ḳoltuġı altından baḳar, ḳalḳar bize giŋ yazuyı ṭar gösterür dėdiler. (M.Ergin 1958 s. 230). × ***Yėmēni yinennen soyna tėyarasına binmiş dōğru harb isdiyen pādişan gonduğu yére ėgilmiş ki bi yazının üzünü bėmbėyaz çadır gapatmış.*** (A. Caferoğlu 1942 s. 7). ***yazının çıplağı*** 'ovanın fakiri, ovada yoksul dolaşan kimse' (hakaret sözü olarak kullanılır): × ***Yedi gününü yetirdim, bıyığını bitirdim. Onu ben kendi elimnen evermedim, it sürüsü gibi çocuk doğurt demedim. Ben cenâballah değilim, burası küşneli ahır değil. Gidip yazının çıplağını alacağına, o da herkes gibi halli menallı birini bulaydı!*** (Orhan Kemal 1948eo s. 36). ***yazının eğri dinlisi*** (hakaret sözü) 'ovanın imansızı, ovada doğru olmayan iş yapan': × ***Oğlunun kolundan çekti. Son defa doktora taraf sertçe baktı. –"Yazının eğri dinlisi!" dedi, yürüdü gitti.*** (Orhan Kemal 1950e s. 67). ***yazının hello çellosu*** 'kim olduğu belli olmayan' × ***Kimlerden olurmuş? Aslı nesli, soyu sopu belli insanlar mı? Gidip te yazının hello çellosuna takılma!" "Namus cihetinden gayet namuslu.*** (Orhan Kemal 1950â s. 113). ***yazının iti!*** (hakaret sözü) 'boş boş gezen': × ***Sevabına kardaş,*** şu ***koltuğuma girivirisen de... –Nolacak koltuğuna girivirdiğimde? – Su dökümâne bi yol... Köse Topal: -Dert! diye kalktı, su dökümâneymiş... Yazının ac iti... Bubayın gapısında benim gibi kaç dene uşağı vardı?*** (O. Kemal 1954b s. 83). ***yazının uğrusu*** (hakaret sözü) 'ovada hırsızlık yapan': × ***Amanın uşaak görün mü hele. İnkârdan geldi çıktı göz göre... Yazının uğrusuna hele.*** (Seçilmiş Hik. Derg. 30-31 s. 88). **yazının vacibisi** × ***Şuna bak... Durup dururken on, on iki bin liralık bir ziyan... Yazının vacibisi... Bellersin eziyetini benimnen birlik çekdi..*** (Orhan Kemal 1951 s. 57). ***yazıya düş-*** 'ovaya düşmek, ovada bulunmak': × ***Tatarī at ėrişmez tāziye / Şoyınca yiler düşüben yazıya.*** (Ferheng–nāme–i Sa'dī 1340/42 s. 5 60). ***yazıya at-*** 'ıssız bir yere atmak': × ***Aşkını gönülden sanema sordum tuttum / Dağlar bigi kaygılarını yazıya attım.*** (Mercümek Aḥmed 1966 [15. yy.] s. 194). Krş. ***yabana at-*** .

yazı II/yazu II 'yazılmış şey; baht, talih' A. Caferoğlu 1931 s. 123, J.W. Redhouse 1890 s. 2184, H.Z. Koşay–İshak Refet 1932 I, 420, DS 4216. ***<yaz-*** fiilinden isim yapan ***–ı(g)***. × ***Ne bilmek yarar ṭon içinde ne var / Bilür bitügi ol ki yazu yazar.*** (Ferheng–nāme–i Sa'dī 1340/42 s. 50 no. 603). ***su üzerine yazu yaz-*** 'boşuna çabalamış olmak, yararsız bir işe harcamak': × ***Her kim ki ḳulluġı bir kişiye ḳıla ve ögüdi bir kişiye vėre kim ol ögüdüŋ ve ḳulluġuŋ ḳadarın bilmeye, şol kişiye beŋzer kim ṭaḥıl getürmek ümīdine ṭoḥmı çorḳ yére saça; ve ölü-yile ṭanışıḳ eyleye ve andan şaġır doġmışa rāz söyleye; ve su üzerine yazu yaza; ve her ılısudaġı yazılmış şüretile döl 'ışḳ-bāzlıḳ eyleye.*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 36). × ***Vüzerā'-i 'uẓmānuŋ ve sā'ir ümerā ve mīr-i mīrānuŋ bu ̯hidmetlerdeki ādemleri yarar zi'āmetlerde ve ikişer ve üçer yazusına müteḥammil tīmārlar ile pāye-i emāretlerde bulunmaḳ ne muvāfıḳ-i rāy-i münīr ve ne muṭābıḳ-i tedbīr-i dil-peẕir olduḳdan ġayrı edebden ̯hāric vaż'-ı nā-şāyeste ve ̯hiyānetelerini mücib ̯hişāl-i ŋaḳış u kāste idügi rüşendür.*** ('Ālī 1979 [1581] I, 186).

yazıcı ‘yazan, katip, dilekçe yazan‘ TS 4454, DS 4216. ***<yaz- I*** + fiile gelen ***–ıcı*** eki. b. ***alıcı*** ⊡. × ***Maḥmüd paşa çadırına geldi. Emīnler ve yazıcılar gönderdi. Padişāhün emrini tamām bī-ḳuṣür yerine getürdi.*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 157). × ***Yazıcı uzatsa elin yā dilin / Ḳalem bigi kesgil ü fi’l-ḥāl elin.*** (Ferheng–nāme–i Sa‘dī 1340/42 s. 32 no. 382).

yazık I/yazuk ‘günah, hata’ W. Bang-Kaup, A. von Gabain 1931 s. 513, F. Argenti 2001 [1533] s. 291, J.W. Redhouse 1890 s. 2184, TS 4461. ***<yaz- V*** fiili+ fiilden isim yapan ***–ık*** eki, G. Clauson 1972 s. 985. × ***‘Ulemā bir nesneye yazuḳ diye Al-‘Osm̱ān andan ḳaçarlardı.*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 63). × ***Ben bir biçere ey ilâh yavlak çok eyledim günah / Yazıklarımdan ah ah na şerh eden gelmez dile.*** (M.Ş. Yaltkaya 1934 s. 158). × ***Dükeli yazuġını müzd ide / Nür olasın ḳaranuluḳ gide.*** (Sulṭān Veled 1341 s. 62). × ***Müzdden yigrek eyleye yazuġın.*** (a.e. s. 64). × ***Yazuğım çok günah öküş yürür idüm dünyada hoş / İtdüklerimün hisabın sorayım andan varayım.*** (A. Gölpınarlı 1943 s. 190). ***yazuga ko-*** ‘günaha sokmak, hataya düşürmek’: × ***Ögenler hep seni yazuġa ḳoyar / Melāmet ėdendür saŋa dost yār.*** (Ferheng–nāme–i Sa‘dī 1340/42 s. 18 no. 219). ***yazugı gendü boynına!*** ‘günahı boynuna’: × ***Her kim bu yasaġı ḳabül ėtmeye yazuġı gendü boynına dėdier.*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 59). ***yazık degül mi/yazık değil mi?*** ‘üzüntü ve esef bildiren ifade’: × ***Yazıḳ degül mi ėller aḳça ṣaya süçiye / Naẓmī baŋa gerekmez anı yėter müs̱elles̱.*** (Naẓmī 1928 [16. yy] s. 12). × ***Bu Naẓmī ḳaldı ayaḳda elin alur bir ādem yoḳ / Degül mi aŋa hey begler ağalar göz nüra yazıḳ.*** (a.e. s. 295). × ***–İŋleyerek: “Evet ḫanımcığım evet... Begden işte öyle insafsızcasına bir ṭoḳat yedim” dedi... –(Geŋiş geŋiş nefesler alarak) Oḥ... oḥ.. –(Ḥiddetle) Niçin oḥ diyorsuŋuz beg?... Kıza yazıḳ değil mi? –Kıza acıdığım içün oḥ diyorum ya?.. –Ay niçin?*** (H.R. Gürpınar 1927n s. 134). × ***yazuk götür-*** ‘günaha sebep olmak, günah getirmek’: × ***Olur her ḳanda maḥbüb olsa gögcek / İşi ḳan dökmek ü yazuḳ götürmek.*** (Meḥmed 1965 [1398] no. 5541). ***yazık et-*** (datif ile) ‘kendini çok kötü bir duruma düşürmek’: × ***Beyobası’nı geçmişler, bayır aşağı dereye inerken Emine bir bakmış, Hasan’ın yüzünden, ellerinden su gibi ter boşanıyor... Az önce genişleyen yüreği daralmış: Kendine yazık etme, Hasan!’ demiş. ‘Ver çuvalı bana, ben gideyim! Sen bahçene dön!’*** (Sabahattin Ali 1943 s. 131). × ***Kâmil Bey: “Ahçı başı bekasalara yazık etmiş, pişirmesini bilememiş” dedi.*** (M.Z. Pakalın 1946t 174). × ***İçerdekiler mahpus kaldıkça, dışarıda tabur olarak bekleyen çoluk çocuk kalabalığı, talimde yerlerinde sayıyorlarmış gibi tepine tepine, donlarına da, yerlere de yazık ediyorlardı.*** (Halikarnas Balıkçısı 1999ö s. 182). ***yazık günah değil mi?*** ‘esef, üzüntü verici bir durumun sürdürülmemesi, değiştirilmesi için kullanılan kalıp söz’: × ***Büyükbaban yerindeki pinponla ömrün kararıyor. Gençliğine, güzelliğine yazık, günah değil mi a çocuk?... Aklını başına al, biraz da keyfine bak, gönül avundur!*** (S.M. Alus 1944 s. 175). ***yazıkın bagışla-*** ‘hatasını affetmek’: × ***Gendüzi bigi seni ḫāṣ yelye / Raḥmetinden yazuḳuŋ bağışlaya.*** (Sulṭān Veled 1341 s. 80). ***yazıklar işle-*** ‘kötülük yapmak, günah işlemek’: × ***Yazuḳlar işleyüp yüz ḳara-***

sıyla / Yüz aḳlığın ḳazanmadan ḳıralduk. (Naẓmī 1928 [16. yy] s. 32). ***yazıklar olsun*** 'hoşa gitmeyen bir durumu ayıplamak için kullanılan kalıp söz': × ***Oḍalara, dolaplara, ṣandıḳlara mālik oldı... Yazıklar olsun bizim verdiğimiz emeklere... Bu kız imdi bizimle berāber işe gitmeyecek mi?*** (H.R. Gürpınar 1927n s. 56). × ***Ḳızıŋ pederi süküt idüp göŋlünden iyder. Yazıḳlar olsun ki bu ḳadar̆ hazīne̬ harc idüp Baġdaddan getürdüm ve gendü elümile derdimi artırdım.*** (Seyyid Yahya Celaleddin Şirvanî 1300 s. 59).

yazık II 'küçük, zavallı, aciz' J.W. Redhouse 1890 s. 2184, ADİL 2006 IV, 565. × ***Yoḫ, sen gençsen, evvela babani yīm, sen ne yapacaḳhsan bu ölü cendegi, sen yazıḫsan.*** (A. Caferoğlu 1951 s. 3). Az. × ***O yazığlar oğlanlarının bir belä zähmät, mäşäġġät ilä peşä sahibi olmasını görüb çoḫ şad oldular.*** (Azārbaycan nağılları 2005 I, 65). × ***Paççah olmaġ üçün bäzänib-düzänän̬ hanzadälär, bäyzadalar düşdülär yazıġ Lalanın üstünde ġapaz altda itirdiler.*** (a.e. I, 170). ***yazığı gel-*** (datif ile) 'acımak' A. Püsküllüoğlu 1994 s. 95, ADİL 2006 IV, 565. × ***Ne yapım sana üregim rahatlansın. Seni öldürecaġam, gençliğine yazığim geli.*** (A. Caferoğlu 1951 s. 8). ***yazık-yuzuġ*** Az. 'zavallı, aciz, fakir insanlar, çaresiz insanlar' ADİL 2006 IV, 565. × ***Köpäk oğlanları, bu yazıġ-yuzuġ sizä neyläyib ki, onları ilan kimi çalırsınız, zäli kimi ġanlarını sorursunuz.*** (Ġaçaġ Nābi 2009 s. 61).

yazıkla- 'acımak, acıma hissi duymak' DS 4217. ***<yazık*** + fiilden isim yapan ***-la-*** genişlemesi × ***Irazca, yüreği kıyım kıyım kıyılarak kardeşinin gözlerine bakıyordu. Sultanca'nın gözleri siyah üzüm tanesi gibiydi. Dumanlı bir renge bürünüyordu. Yazıklamayla, acımayla doluyordu. Biraz da suçlama vardı.*** (F. Baykurt 1976ı 70).

yazıklan- 'üzülmek, esef etmek' ***<yazıkla-*** fiilinin reflexivum hâli. × ***Kim kimi on yıl öncesinin coşkusuyla sevebilir artık? Üçümüz de yıkılır, yazıklanırız. Annem bile yokluğuma alışmıştır. Artık kimse kimseyi aramıyor.*** (A. Ağaoğlu 1984 s. 32). × ***Murat'ın bu tanıştırma isteğine boyun eğdiği için yazıklanıp durmakta, galeri denen o yerde kendini çok iğreti duymaktaydı.*** (a.e. s. 178).

yazıl- I 'yayılmak, dağılmak, serilmek, açılmak' B. Atalay 1986 IV, 766, TS 4455, DS 4217. ***yaz-* IV** fiilinin passivum hâli, G. Clauson 1972 s. 987 × ***Girip oturdular. Yere hemen bir kilim yazılmış, köşelere minderler, yastıklar konulmuştu. Soba yanıyordu.*** (F. Baykurt 1961o s. 72). × ***Al, yeşil, mor adamlıklarına bürünmüş oba halkı konağın çevresini doldurdu. Avluya elvan elvan kilim halı yazıldı. Sünnet bebelerine, konuklara divanlar düzüldü.*** (K. Bilbaşar 1969 I, 159).

yazıl- II 'ayrılmak, unutmak, bırakmak' ***<yaz-*** 'loosen, untie' fiilinin passivum hâli, G. Clauson 1972 s. 987. × ***Bu bir ḳaç yalvaru nāme yazıla / Şehinşāh göŋli ol kīnden yazıla.*** (Fąhrī 1974 [1367] no. 1218).

yazıl- III '... olarak kaydını yaptırmak, talepte bulunmak' J.W. Redhouse 1890 s. 2184. ***yaz I*** fiilinin passivum hâli. × ***Müteahhit çadır yetiştirememiş. Şafakla beraber tekrar faaliyet başlıyor. Bizim köyden de amele yazılanlar var. Beş on kuruş kazanıp vergi borcunu ödeyecekler.*** (Sabahattin Ali 1943 s. 10). (Argo) 'birisiyle, bir ortamla veya bir yerle ilişkisini düzenli olarak sürdürmek'. H. Aktunç 1998 s. 307.

yazılı ‘yayılı, yayılmış’ J.W. Redhouse 1890 s. 2185. ***<yaz- IV + -ılı***, b. ***ardılı*** ⊡. × ***Yerde bir çift kuru hasır yazılıydı. Karyolası duvarın dibine çatılmıştı. Ocaktaki isli bir gaz tenekesi kapalıydı.*** (F. Baykurt 1961o s. 263).

yazılı dîvâne ’?’ × ***Göreli rüyuŋı ṣüretleri büṯhānelerüŋ / Oldılar cümle senüŋ yazılu dīvānelerüŋ.*** (Nevʿī 1977 s. 374).

yazım yazım ‘ferah ferah, acele etmeden, yayıla yayıla’ × ***Çelebilerin kotan Ulgar eteklerinde herk ediyor, yazım yazım.*** (Ü. Kaftancıoğlu 1972 s. 175). ***yazım yazım toprak*** ‘geniş arazi’: × ***Şuraya bakmadınız mı hiç? Hiç mi görmediniz? Yazım yazım topraklar, ala yeşile bürünmüş dümdüz tarlalar, otlaklar Hopalıların elinde kalmış.*** (Ü. Kaftancıoğlu 1983 s. 90). ***yazım yazım yaz-*** ‘tarlayı rahat rahat iyice sürmek, mec. rahat rahat sevmek’: × ***Gözüm kalmıştı, üstümüze yazdırmıştık. Tanrı kayıl olmadı. Sıkma canını. Yazım yazım yazacaktım kara tarlayı. Olmadı.*** (Ü. Kaftancıoğlu 1972 s. 60). × ***Karısına yaklaştı. Yeter’in yüzünden kara bulutlar uçuştu, ak-pembe belirtiler gelmeye başladı. -Sıra sende, Yeter. Bu gece seni yazım yazım yazacağım. Kara toprak olmasın da ak toprak olsun... Ne yapalım?.. dedi. Akşamdan, alaca karanlıkta sürüm başladı.*** (a.e. s. 61).

yazın I ‘yaz mevsimi, yaz zamanı, yaz vakti’ C.C. Carbognano 1794 s. 507, J.W. Redhouse 1890 s. 2185. ***<yaz + -ın*** vasıta hâli (instrumentalis) eki, b. ***acın*** ⊡. × ***Ben İstanbul’un buralarını, hiç bilmem. Selim Usta’lara, konuk geldik de gördüm. Karımın akrabası oluyorlar. Onlar da geçen yazın bize gelmişlerdi.*** (Tarık Dursun K. 1957v s. 72). × ***Yazın yersin lokumu, kışın yersin bilmem neyi (bokumu)*** ‘idaresizlik’ (Ü. Kaftancıoğlu 1972 s. 30). ***yazın ayransız, kışın tarhanasız*** ‘fakir, hiçbir şeyi olmayan, hayvanı da tarlası da olmayan’: × ***Yenidoğan’daki damadının evine köyden “koca karıyı” da getirmiş, böylece köyle ilgisini kesmişti. Hem, “yazın ayransız, kışın tarhanasız” olduktan sonra, köyde yaşamanın “tadı tuzu” kalır mıydı hiç?*** (Yeni Hikâyeler Dergisi 1949 s. 27). ***yazın yaylay ve kışın kışla*** ‘yazı ve kışı geçirmek’ × ***Bu elli biŋ göçer ev Erzurumda ve Erzincanda bir ḳaç yıl yazın yaylayup ḳışın ḳışlayup ol eṭrāfıŋ kāfirlerinden ḳabup ḳarup yürürlerdi.*** (Th. Nöldeke 1859 s. 188).

yazın II ’yazılı olarak ?’: × ***Bu resme nāmede söz yazdı yazın / Degüldi Husrev-i şāh sözde uzun.*** (Fāḫrī 1974 [1367] no. 1854).

yazın- ‘kendisi için yazmak’ ***<yaz- I*** fiilinin reflexivum hâli. × ***Ammā kitābet sevādınuŋ yine żalāletinde ser-gerdān güyā ki müddet-i ʿömrinde bir iki ḥarf yazmamış, yaʿnī ki yazup yaŋılub sikkeyi mermerde ḳazmamış, ḥālā ki her işitdügi beyti yazınmaġ ister.*** (ʿĀlī 1956 s. 182).

yazı-pozu Az. ‘yazı işleri’ ADİL 2006 IV, 566. × ***Nä bilim, ay bala, biz dünyaya gäländä yazı-pozuya fikir verän vardımı? Gözæyarı deyändä yaşım gärək dọhsanı aşmış ola.*** (Mirzä İbrahimov t.y. s. 188). × ***-Neyläyäcäk: fermanı on il ävvälki kimi saḫlayır, partiyanın indiki ġärarlarına görä işi ġura bilmir, yazıġ, mändän beşbätär yazı-po-***

zuda piyadadır. (a.e. s. 702). × ***Oğul, mänim heç bir elmidän ḫäbärim yo̯hdur, özü dä yazı-pozu bilmirem.*** (Azārbaycan nağılları 2005 V, 204).

yazır- ‘yazdırmak’ ***<yaz-*** fiilinin kausatif hâli. × ***Gaynanam da habire mektup yazırıp gattırıyor. Posta paralarına yazık. Elindeki avratları boşlayıp da açmaz bile bunları.*** (F. Baykurt 1970 s. 194).

yazıstan Az. ‘bahar ülkesi, bahar yeri ?’ ***<yaz*** + Fa. ***-istān***. × ***Güläşräfin saçı gäzär birtähär, Sayalının ġoynu yazıstan, şähär, Sara, Güllü, Sona, Yetär - här sähär, Bülbül sädasıdır ünü ġızların.*** (Azārbaycan dastanları 2005 I, 238).

yazı tura ‘metal paranın düştüğünde üstte kalacak tarafını önceden tahmine dayanan çocuk oyunu’, parayı havaya atmadan önce ***yazı mı tura mı*** diye sorulur. Bu yüzden oyunun adı ***yazı mı tura mı*** olarak da bilinir. × ***Okullarda barbut, yazı mı, tura mı, oynandığını arada sırada duyuyorum.*** (H. Kodaman 1944 s. 7). (Argo) ‘dişilik organı ve makat’ H. Aktunç 1998 s. 307.

yazı yaban ‘kır, ova, dağ taş, her yan; bağ bahçe’ TS 4456, DS 4217, A. Püsküllüoğlu 1994 s. 95. × ***Şimdik size bir emir söylerim ki, bu yazı-yaban asgere kesecek, her asgeriŋ önüŋde bi ataş yaḫıp silahları elinde hazır olacaḥ, emrini vėrdi.*** (A. Caferoğlu 1945 s. 10). × ***Zira ki köy hâsılla azizdir. Eğer hâsılsız olursa köy, yazı ve yabanı ekinin farzeyle kim ekincinin kıymeti ekinlikledir ve ekinliğin kıymeti hâsıl iledir ve hâsıl imaretle ele girer.*** (Mercümek Aḥmed 1966 [15. yy.] s. 160). × ***İlerde, Karabelen’e doğru yeni bir yol ağıyor. Kamyonlar boş gidip dolu geliyorlar. Herifçoğlu yazı yaban çıkıp geldi, bizimkiler uyurken kapıverdi madeni. Hiçbirimiz böyle açıkgöz olamadık.*** (Fakir Baykurt 1967a 185). ***yazıda yabanda*** ‘ıssız yerde’: × ***On üç yaşına kadar, yarı karnı aç, yarı karnı tok yazıda yabanda sürünmüş, kendinden iki yaş büyük kardeşiyle, yıllarca köyün sığırını güderek ev geçindirmiştir.*** (H. Aytekin 1945 s. 25). × ***Bu zavallı baḫtsız çocu̯h sabağ olunca gözünü aşdı ki bir yazı yabanda galmış yanında hėş kimseler yo̯h.*** (A. Caferoğlu 1945 s.103).

yaz kış/yaz u kış ‘yaz ve kış, yıl boyunca, bütün yıl’ × ***Yaz u ḳış elinden bir yelpäze eksük olmayub ḥaräreti def‘ine sa‘y eylerimiş.*** (‘Ālī 1994 [1591–99] s. 204). × ***Eger olsaŋ ışıḳlıġa mäyil, / Başdan ayaġa süz u äh olasın, / Yaz u ḳış pä-ser u bürehne gezüb / Beng u esrära loḳma-̯häh olasın.*** (‘Ālī 1977 s. 136 no. 138–139). × ***Zaḳḳüm aġacın bisleseŋ yaz u ḳış / Ṣanur mısın andan yiyesin yimiş***. (Ferheng–nāme–i Sa‘dī 1340/42 s. 15 no. 182). × ***Fıçılara peynirini bastırdığın gibi, iki karın da yağ yaptırırsın. (Sen yaptırırsın emme biz gemimizi geveriz yaz kış, o da başka).*** (F. Baykurt 1959y s. 136).

yazla- ‘yaz (bahar?) ‘gelmek’ TS 4456. ***<yaz*** adından ***–la-*** genişlemesi. ***hava yazla-*** ‘yaz havaları başlamak’: × ***Elimdeki birçok eserlerin ikmâline muvaffak olmadım. Bir onbeş güne gelinceye kadar âdeta keyifsiz idim. Hava yazladı; keyifsizlik de geçti.*** (Nāmıḳ Kemāl 1967 [1873] I, 249).

yazlak ‘yayla’ H.Z. Koşay–İshak Refet 1932 I, 420, A. Püsküllüoğlu 1994 s. 95. <***yazla***- + mekân eki olan ***-(a)k,*** + ***-lag*** > ***-la*** gelişmesi için b. ***avlak II*** ⊡. × ***Göllendirme umumiyet üzere su birikintilerinde yapılır. Bir çok yerlerde göllendirme havuzlarına “kendir yazlağı” adı verilir ve suları ekseriyetle yağan yağmurlardan birikmiştir. Bu havuzlar topraktır; bazı çiftçiler bu çukurların altına taş ve böylelikle kendirin havuzun çamuru ile temasının önünü alır.*** (M. Gökgöl 1937 s. 72).

yazlı kışlı ‘yaz ve kış, bütün yıl’ × ***Nuri, küçük bir memurdur. Kirası az diye yazlı kışlı buralarda oturur. Her Allahın günü işine gidip gelir. Akşama koltuğunun altında iki okkalıkla döner. Evinde yoluğu çocuğu vardır. Zengin olmayı aklından bile geçirmez.*** (Yeni Hikayeler 1955 s. 8).

yazlu ‘yazılmış’ <***yaz-*** + ***-ılı***, b. ***ardılı*** ⊡. × ***Ne çâre başum terkini uravan / Ne kim yazlu alnumda var göreven.*** (Köprülüzade 1934 s. 52). krş. ***aslu***.

yazmış ‘ikiden üç yaşına kadar dişi keçi, doğurma yaşına girmiş keçi’ H.Z. Koşay-Orhan Aydın 1952 II, 141, DS 4219.

yazub çiz- b. ***yaz- çiz-***.

yazuk b. ***yazık I***.

yaz u kış b. ***yaz kış***.

yazup yaŋıl- ‘hata etmek, günah işlemek’ TS 4466. × ***Bir biti birle bizüm yazup yaŋılup bāri bir / Ol güzeller ḫanı aŋayıdı Naẓmī adımız.*** (Naẓmī 1928 [16. yy] s. 20). × ***Yazub yaŋılup gelse şikeste dili yapsa / Billâhi nesi eksilür idi kereminüŋ.*** (Ẕātī 1970 [16. yy.’ın ilk yarısı] II, 277). × ***Rüzgār yazup yaŋılup iki ehl-i dilüŋ ṣaḥīfe-i murādātını kilk-i ‘ināyetle mersüm ḳılmışdı.*** (‘Ālī 2017 [1591-99] s. 203).

EO. **yazuklu** ‘günah, günahkâr’ M.Ş. Yaltkaya 1934 s. 165. <***yazuk*** + isimden sıfat yapan ***-lu*** eki. × ***Ger yazuḳluvan bağışla, e kerīm, / Ḳuluŋa dutma ḳatı, bu gez geç!*** (Sulṭān Veled 1341 s. 12). × ***Yazuḳlu ki ḳorḳa ṭura taŋrıdan / Yėgirek mi yā razḳ u ṣālüs ėden.*** (Ferheng–nāme–i Sa‘dī 1340/42 s. 41 no. 494). × ***Dıraḳula oğlı ol bedbaḫt murdār / Kırar dimez sėvābludur yazuḳlu.*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 155). × ***Yazuḳlu ümmetüŋ dāyim ümīḏi / Çalap genci ḳapusınuŋ kilīḏi.*** (Fāḫrī 1974 [1367] no. 101).

EO. **yazuksuz** ‘suçsuz, günahsız, masum’ TS 465. <***yazuk*** + isimden sıfat yapan ***-suz*** eki, b. ***adsuz/adsız*** ⊡.

EO. **yazuksuzlık** ‘masumiyet’ × ***‘Avrat eyit: İ ẓālim! Dur, kim Taŋrınuŋ faẓlını göresin, kim benüm arılıġum ve yazuḳsuzlıġum ẓāhir idi.*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 16).

AD. **yaz yeri** ‘sürülüp dinlenmeye bırakılan tarla’ A. Püsküllüoğlu 1994 s. 95. ***yaz yeri çıkar-*** ‘tarlayı sürüp dinlenmeye bırakarak ekime hazırlamak’ A. Püsküllüoğlu 1994 s. 95. × ***Rıza, yaz yeri çıkarmak için bir çift öküz buldu. Pulluğu arkasına taktı öküzlerin. Toprak, pulluğun ağzında ufalanıyordu. Bütün derdi hemencecik tarlayı sürüp bitirmek,***

kendisinin olan tarlayı şöyle sürülmüş, tohumunu almaya, bire otuz, bire kırk vermeye hazır görmekti. Yazyeri çıkarılırken çift iki kere koşulur. Biri şafaktan iki saat önce, öteki ikindin, garbi yeli çıktıktan sonra. Şafaktan önce koşulan çift gün kızıncaya kadar devam eder. Gün iyice kızdıktan sonra, artık çift sürülmez. (Yaşar Kemal 1955i I, 170).

ye 'veya' <Fa. ***yā*** a.m. F.J. Steingass 1892 s. 1523. × ***Yavuzlığı görmeye eylük ėden / Ye eylük nite gele yavuzdan.*** (Ferheng-nāme-i Sa'dī 1340/42 s. 15 no. 173). × ***Eger pehlevānsın ye ḳılıc eri / Kefen alsun odalansın yėri.*** (Ferheng-nāme-i Sa'dī 1340/42 s. 80 no. 982). × ***Bu māl u mülk-i ḫānümān senüŋdür eyā miskīn / Gör ne ḳıldı mālına ye mülkine Süleymānuŋ.*** (Eşrefoġlı Rümī 1286 s. 57).

ye-/yi- 'yemek yemek; kullanmak, harcamak' J. Thury 1885 s. 72, B. Atalay 1986 s. 767, A. Caferoğlu 1931 s. 124. <ETk. ***yė-*** G. Clauson 1972 s. 868. × ***Ḥaydar Beg eydür "Yörgüç, ben nolacaġum oldum, Allāhdan umarın ki senüŋ daḫı ṣoŋuŋ benden daḫı bėter olsun." dėdi. Kendü iḫtiyārıyıla ḥiṣārı vėrdi. Bu ḫabarı Yörgüç ḫünkāra bildürdi. Ḫünkār daḫı Ḥaydar Bege yaḫşı timār vėrdi, ölince yėdi. Yörgüç daḫı ḥiṣārı taṣarrüf ėtdi.*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 103). × ***Şular kim düşmendin ġāfil oldı / Virür başın murādsuz maġbün oldı / Atın düşmėn yėr evi yıḳılur / 'Adülar şād dostlar maḥzün oldı.*** (a.e. s. 227). × ***Ol vaḳt Laz eli sancaġını Minnet oġlı Mehmed Bey yėrdi.*** (Oruc b. 'Ādil 1343/1925 s. 72). × ***Evet... O zamānda biz o loḳanṭada yiyorduk. Ṣāhibi ġāliba bir Rum.*** (Aḥmed Rāsim 1333 s. 47). × ***O gün sokaktan beri yememişti.*** (Y. Ahıskalı 1944 s. 58). (datif ve akuzatif ile) 'vurulmak, darbe almak': × ***Mişafirlik üç gün sürer. Yaramazlıḳ, ḥaylazlıḳ ederseŋ ayaḳlarıŋa falaḳayı yersin!*** (Aḥmed Rāsim 1927 s. 32). × ***Atlar karınlarına mahmuzları yedikçe kulaklarını kısarak tozlu yollardan incecik, kıvrıntılı bir yoldan inişe geçtiler ve bir dönemeci saptılar.*** (Sadri Ertem 1931 s. 251). × ***Oradan ötesini sorarsanız, o, iskemleyi kulaktozuna yiyince yattığı yerden bir daha kalkamamış ve galiba da kıyamette, İsrafil surunu çaldığı zaman kalkacakmış...*** (O.C. Kaygılı 1939 s. 283). × ***Yarı yolda kalabalığın içinde bir omuz yedi. Yerinde bir kere döndükten sonra, karşısına dikilen iri yarı, gelişli delikanlıyı tanıdı.*** (Y. Ahıskalı 1940 s. 43). × ***Şoför bu sefer uyanacağa benzemiyordu. Kasketinin altından fırlayan, tozdan bembeyaz olmuş saçları direksiyonun üzerine serilmişti. Kafasına odun yemiş biri gibi, tamamıyla kendinden geçmiş bulunuyordu.*** (Sabahattin Ali 1943 s. 60). × ***Kendinde her zaman en yüksek en yüksek duygu ve düşüncelerin barınmadığını öğrenmesi için Freud'u beklemesi gerekliydi, bir tokat da ondan yedi.*** (M. Seyda 1970 I, 41). × ***Padişahın kızından tokat yedi. Ardı sıra gelen koca bir "veled-i zinalar" ordusu yenilgiye uğradı. Çoğu kaçtı, öldü, canına kıydı, yıkıldı yok oldu.*** (C. Süreya 1991 s. 101). (akuzatif ve instrumental ile) 'takıntı hâline getirmek': × ***Lânetleme rakı fıçısı herif! Aklını mezeyle mi yedin? Ne bok yiyorsun be?*** (K. Bilbaşar 1941 s. 110). (Argo) ***bok ye-*** 'uygun olmayan bir iş yapmak, kötülük etmek, zor bir durumdan çıkmak için çare aramak': × ***Yėdiği boḳları taṭhīr ėdemez Baḥr-ı muḥīṭ.*** (Şair Eşref 1958 s. 123). × ***Ne boḳ yer!***

Bir muḫaddese nā-maḥrem bir erkege çıḳsın, berāber raḳı içmege ḳalḳışsın… Bu fenā degil de başḳa nedir? (O.C. Kaygılı 1939 s. 132). × ***Bu bir lastik tekeri bana üstün tutuyor işte. Bok yiyecek. Dört tekerin üstüne kurulacak da, kuzularla kırpılıp koyunlarla yayılacak. Kuzularla kırpılsın belki ya, koyunlarla zor yayıltırlar seni!*** (A. Ağaoğlu 1981f s. 169). ***yara ye-*** 'yaralanmak': × ***Yėdi ḳırḳ üç yėrde Hülagu yara / Ol ḳıtāluŋ kim ola vaṣfın vėre.*** (Enverī 1928 [869/1464] s. 12). ***yediği ayrı git-*** 'sürekli birlikte olmak, her şeyi birlikte yapmak': × ***İyi köpektir, / bir yediğiniz ayrı gider. / O da bilir senin kadar / peşine düşecek çöp arabasını.*** (R. Ilgaz 1944 s. 16). ***yemiş yemiş de etmemiş gibi*** 'çok şişman': × ***-Dur, dur, dur!... Aklıma gelir gibi oluyor. -Yemiş yemiş te etmemiş gibi bir herifmiş; sakallı imiş.*** (S.M. Alus 1934 s. s. 378). ***yemiyen malını yerler*** 'kazandığını sen harcamazsan başkası harcar': × ***Bir cami güvercini senin sofradan bir kırıntıya nail olmamıştır. Dünya böyle iki gözüm! Yemiyenin malını yerler... Senin malını da yiyecekler. Buna emin ol!*** (R.C. Ulunay 1941 s. 130). ***ye ye yap-*** 'yemesi için ısrarcı olmak': × ***"Kızlar koşmaz, kızlar etmez," der dururdu, "örselenilmiş" nazik yerleri kızların koşunca, onun için birinci olurdum koşularda ben de gider, göstereceğim ben daha ona "örselenmeyi", Elizabeth sarayında "ye ye" yapar mı kim bilir? Sonunda anamın istediği biçim bir kız oldum heh!*** (L. Erbil 1968 s. 50). ***yiyecek gibi*** 'öfkeli veya rahatsız edici biçimde': × ***Apiko çapkınlıkta böyle göz kamaştıran bir yosmaya kendini kaptırdın mı, fırsatı düşürüp yanına da yerleştin mi, hemen yiyecek gibi göz dikmek çiğliktir.*** (S.M. Alus 1944 s. 158). ***yiyen ağız utanır/yiyen ağız udlu olur*** 'birinin yemeğini veya ekmeğini yiyen ona karşı daha fazla yardımcı olur': × ***Öğretmen ve muhtarın bin bir zahmetle hazırlattığı kaz dolması, taze yoğurt, baklava ve meyvelerden ibaret olan basit ve sade yemekler ezdirildi. Yiyen ağız utanırdı. Köylülerin gönlünü almağı da ihmal etmediler.*** (H. Aytekin 1945 s. 76). × ***Üşenme de gözleme yap! Yap da Taki Beye, Baki Beye götüreyim! Taki Beyle Baki Bey gözlemeyi öyle severler ki! Hem de yidirmiş oluruz gıız! Yidirince daha fazla gayrat ederler gıız. Yiyen ağız udlu olur gıız! .. Yedirmek iyidir gıız!.. Üşenme gıız!.. Gözleme yap gıız!.."*** (Fakir Baykurt 1970 s. 187). ***yiyen öküz harman yerini görüşün uğurdur*** 'insan yaşadığı kötü bir olayı hatırlar, harmanda dirgen (tırpan) yiyen sıpa, yılına kadar acısını unutmaz': × ***Tâ karşısında durdum ve yakın gelip, benidir gördü ise, diz kapaklarının bağı çözülüp, oraya yığılakaldı, kapudaki halk bunu bayıldı kıyas ederek kimi su, kimi limon ile seğirdip, aklını başına getirdiler ise de, derken yiyen öküz harman yerini görüşün uğurdur fehvasınca, mecnun olmuş gibi gözlerini bana çevirerek ve hayal zannederek, "euzu billah şeytanel-recim" demeye başladı.*** (E. Misailidis 1986 [1872] s. 414). × ***Aklıma hiffet getirmemek (aklımı kaçırmamak) için yataktan sıçrayıp taşra çıktım ve biraz def-i gam için Macar Kazinolarına gittim, ama derken "Yiyen öküz harman yerini görünce oğurdur?" dedikleri gibi, iptida Anastasia'yı onda gördüğüm hatırıma gelüp, tüylerim ürperdi.*** (a.e. s. 557). ***yediği çanağa sıç-/yediği kaba et-*** 'nankörlük etmek, gösterilen bir iyiliğe kötülükle karşılık vermek': × ***"Nankör!... Sen zaten yediğin kaba eden***

soyundansın...” derdi. Bağırırdı. Vururdu. Çürük içinde kalırdım. (Tarık Dursun K 1957r s. 62). × ***Haa... Herifin niyeti kötü, gözü hayınlıkda... Kendine gel Kemal, yediğin çanağa sıçma insanlığa yakışmaz dedim...*** (Orhan Kemal 1954b s. 236). × ***Vallaha ağa senin epmeğini yiyorum. Yediği çanağa sıçmak isanlığa yakışmaz. Ben senin kapıyın itiyim meselâ, sâyende sebepleniyorum...*** (a.e. s. 237). ***yediği ekmek gözüne dizine dur-*** ‘kendisine iyilik yapılan birinin beklenmedik, menfi bir hareketi üzerine söylenen beddua sözü’: × ***Bizim çıftlik kahyâsı Zekeriyâ efendi... İlâhî seni efendiler götürsün... Tuh nankör.. Yediğiŋ ekmek gözüŋe diziŋe ḍursun.*** (H.R. Gürpınar 1912 s. 247). × ***Aaa velī niʿmetiŋe ḳarşı bu küfrān vallahi kör, ḳötürüm olursuŋ Manṣūr. Yediğiŋ ekmek gözüne dizine durur***. (H.R. Gürpınar 1926 s. 100). ***yidügi etmek dizi üzerinde ol-*** ‘zararı dizine dokunmak ?’ × ***Ḥallāclaruŋ yėdügi etmek dizi üzerinde olup ̬halḳı pamucuġla boġāzlayalar.*** (M. Çavuşoğlu 1977 [16. yy. başı] s. 145). × ***Eğer bunları yapmazsan, Allahın cehenneminde çatır çatır yanarsın. Yediğin ekmek gözüne durur, kör olursun. Yediğin ekmek dizine durur, çot olursun.*** (N. Üstün 1968 s. 71). ***yediği elinde yemediği belinde (ol-)*** ‘her şeye sahip, bolluk içinde, sıkıntısız’: × ***Tek başınasın da öyle ki, yaz danası gibi yarıttın beni. Varlıktan darlığa düşürdün. Babamın evindeyken yediğim elimde, yemediğim belimdeydi. Şimdi el bakıncı oldum.*** (Ü. Kaftancıoğlu 1972 s. 64). × ***Ovvv! Vay itin eniği! Onlarla sen bir misin? Onlar şeher çocuğu! Yedikleri elinde yemedikleri belinde! Sen onlarla kendini bir mi tutuyon? Baksana şeherin itleri bile beyaz ekmek yiyor.*** (Ü. Kaftancıoğlu 1975 s. 159). × ***Sıcaktı ahır. Dört çocuğu, karısı günlerini, gecelerini sıcacık ahırda geçiriyorlardı. Yedikleri elinde, yemedikleri belindeydi. Hışto varsıldı. Geniş topraklara konmuştu.*** (Ü. Kaftancıoğlu 1983 s. 132). ***yediği halta bak! / yediği naneye bak*** ‘yaptığı ayıp işe bak’ × ***-Yediği halta bak, şimdi gel, diyorum sana! Telefonu kapadım. Yarım saat sonra Fahri geldi.*** (M.Ş. Esendal 1934 s. 383). × ***Şunun yediği halta bak hanım, orda burda dedikodumuzu yapacağına, kendi kıçını örtsün o... Sanki bizim kızlar koktu evde... Ama dur hanım, yapacağım onun yuvasını...*** (F. Baykurt 1967k s. 321). × ***Bre mekkâre... vay gidi postal.. yediği naneye bak, ben düzenbaz, efsuncu, büyücü, dolandırıcı... sen bir rezilesin mutlak, vay gidi cenabet kaltak...*** (H.R. Gürpınar 1933ş s. 60). × ***Şimdi beğendiniz mi yediğiniz naneyi? Gördünüz mü başımıza gelenleri, bilhassa eniştemizin başına geleni?...*** (S.M. Alus 1933p s. 175). × ***A a!.. Şu yediği naneye bak! Daha bir hafta önce neler söylüyor, Mediha için nasıl yanıp yakılıyordu, bugün ise bize ne ağızlar yapıyor!*** (O.C. Kaygılı 1938a s. 129). ***yediği önünde yemediği arkasında*** ‘her şeye sahip, bolluk içinde, sıkıntısız’: × ***Ah Nazıdil! Şu tekkede yediği önünde, yemediği arkasında. Gani Ağanın bütün malı mülkü eninde sonunda onun olacakken benim nankör kızım bunları tekmeledi de gitti ha, yazıklar olsun.*** (Musahipzade Celal 1936ms s. 79). × ***Yediği önünde, yemediği arkasında.. üstü başı çiçek gibi idi. Ah şu hizmetçiler yok mu çok namkör şeyler... rahatı buldular mı, burunları büyür..*** (Musahipzade Celal 1936g s. 40). × ***Zengin evlerinde yediğin önünde, yemediğin ardında, yersin içersin, artanı ve-***

rirler, eve de götürürsün... "Bizim oralarda, sineğin akıllısı işkembeye konar da şehre göç eder, derler." Şehir yeri gibi var mı, hele İstanbul... (A. Nesin 1964 s. 55). × ***Yediğin önünde, yemediğin ardında, ne ekelenip duruyon öyle?*** (N. Üstün 1970 s. 78). b. ***istediği önünde, istemediği ardında*** 'her şeye sahip, bolluk içinde': × ***Sonunda refaha kavuşmuştu işte, daha ne istiyordu? Haaa, ilk yıllarda umutsuzluğa kapılıp yapsaydı böyle bir şey, o zaman aklım ererdi. Ama şimdi? İstediği önünde istemediği ardında... Makul, akla yakın ne istedi de olmaz dedik?*** (P. Kür 1988 s. 81). ***yeme de yanında yat*** 'çok güzel, çok çekici, istek uyandırıcı': × ***Köşe başındaki Bulgar öyle bir işkembe çorbası yapıyor ki yeme de yanında yat.*** (S.M. Alus 1934 s. 108). × ***Bir cızbız köftesi pişirirdi ki parmaklarını ye; bir midye pilâkisi yapardı ki yeme de yanında yat!*** (S.M. Alus 1944 s. 53). × ***Şimdi elinde bir Rum kızı var. Yeme, yanında yat! Kurabiye kardeşim, kurabiye!*** (S.F. Abasıyanık 1951h s. 63). (Argo) 'çıkar elde etmek, güzel bir insanla yakın ilişki kurmak' H. Aktunç 1998 s. 308. ***yeyersen gaz etini, görersen lezzetini*** Az. 'ne olacağını yapınca görürsün': × ***Sän bu mirzä Häydär imansızla nä ġayıracaġsınız ġayırın, amma yiyärsän ġaz ätini, görärsän läzzätini.*** (Ā. Haġverdiyev 2005 I, 34).

(Argo) 'içki, uyuşturucu vb.) kullanmak, tüketmek; aldanmak, kanmak; aldatmak, kandırmak; dövmek, hırpalamak; öpmek, emmek, yalamak; cinsel ilişkide bulunmak; cinsel açıdan kullanılmak; düzülmek; becermek, yapıp etme yeteneği olmak; mahkum olmak, ceza almak'. H. Aktunç 1998 s. 308. b. ***gözü ye-***.

yebati 'Sırpça galiz bir küfür' <Sırb. ***jebati*** 'düzmek' × ***Ne oḳur ne yazar ne ḫod işidür / Vay anuŋ şä'ir aġzını yebati.*** (M. Çavuşoğlu 1970 [16. yy.'ın başı] I, 45). × ***Yebati diyü sögmişdür dilince / Müselmänlar ne bilsün ol lisänı.*** (a.e. s. 46).

AD. **yebre** b. ***yelve***.

yecuzü 'caiz' <Ar. ***yacüzu*** 'caizdir' (/cvz/) kökünden. × ***Cebinde anzorot varsa, pek iştaha gelirsen şu balyaların arkasına gidip bir iki yudum çek; o da yecuzü. Hiç çekinme, keyfine bak.*** (S.M. Alus 1944 S. 48).

yeçin- 'tedirgin olmak, ıstırap çekmek, cruciari, totueri, angi ex aliqua re' Meninski 1680 III, 5562. × ***Andan yeçindi ḳocundı***. (a.y.).

yed-/yede-/yedi-/yet- II/yide- 'bir hayvanı başından bir iple çekmek, çekerek götürmek, yedeğinde götürmek; birini elinden tutup götürmek' Meninski 1680 III, 5565, B. Atalay 1986 s. 776, Bartholomaeus Georgievits 1943 [1544-1548] s. 122, O. Blau 1868 s. 243, A. Vámbéry 1901 s. 180, H.Z. Koşay–İshak Refet 1932 I, 421, DS 4222. <ETk. ***yė:t***- (atı) 'çekmek' G. Clauson 1972 s. 884. × ***Şeyḫ avlanmaġa mı çıḳmışdur kim elinde it dutmışdur yėder?*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 82). × ***Dilden nesne gelemez suyıla gönül yunmaz / Eger ciğin gelenler yederler bir kıl ile.*** (Yünus Emre 1943 [14. yy.] s. 83 no. 364). × ***Bäḳīşın paşa anuŋ çekdi gider / Ḳudretile yėl gemileri yėder.*** (Enverī 1928 [869/1464] s. 33). × ***Altmış gemi ile gendü gėder / Elli***

gemiyi Aḥmed bey yéder. (a.e. s. 41). × ***Beni bendlü bile yétdiler. Görenler şehzādeyi bu öldürmiş déyüb yüzüme tükürdiler, ḫār u ḫāşāk, ḳaẕürāt-ı nāpāk başuma dökerler.*** (Ferec 855/1451 v. 44b). × ***Der-ḥāl bindi. Beni yétdiler. Deryā kenārına geldük. Görürem, kenārda bir sivri yüce münāre gibi ḳaya bitmiş, depesinde bir pulād direk berkinmiş.*** (a.e. v. 44b). × ***Beni dutdılar, elümi, ayaġumı bağladılar, boynuma ip daḳdılar, yétdiler; ve ol küşteyi götürdiler, bir ma'müre eve getürdiler.*** (a.e. v. 109a). × ***Germiyan oġlı daḫı Çeşnigīr başı Paşacuḳ aġayı gelinüŋ atın yedmege bile gönderdi.*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 54). × ***Dıraḳula eydür "Devletlü sulṭānum, ben ḥāżırum devletlü sulṭānumuŋ atın yedmege dédi.*** (a.e. s. 111). × ***Uzun Ḥasandan gelen beg kim, Yüsuf İmirzādur ve hem ol Uzun Ḥasanuŋ 'ammusi oġlıdur, cengde anı ṭutup esīr étdiler boynına ip daḳdılar, it yéder gibi yétdiler. Ḳaramanoġlı Pīr Aḥmed ḳaçdı gitdi.*** (a.e. s. 170). × ***Ve on biŋ altın eyerlü ve oyanlu ḳuyruġı kesilmiş ve ṭablbāzı yırtuḳ atları ve on biŋ ḳul ḳara çullar géyüp atları yéderlerdi.*** (M. Belletête 1912 s. 77). × ***Boġazıŋ öbür yaḳasındaki çıplak bir ṣırtda, arkasında bir ḥayvān yedeyerek bir adam geçiyordu.*** (E.E. Talu 1928 s. 286). × ***Dadı hanım dediklerinin gözleri görmüyor da yederek görüyorlar.*** (S.M. Alus 1933p s. 194). × ***Dal gibi kolları, küçük bir kız / Kadını yediyor, / Başı camlara yukarı.*** (B. Necatigil 1956 s. 24). × ***Mustafa hemen döndü, gelin attan indiği için başıboş hayvanı yedeyerek ahıra giriverdi. Gemi bile çıkarmadan fukarayı bir köşeye bağladı.*** (Kemal Tahir 2003s s. 131).

AD. **yedavla** b. **yedecek**.

AD. **yeddi** b. ***yedi***.

yeddimin/***yed-i emîn***.

yeddir- 'çektirmek, götürtmek, birinin yürümesine yardım etmek' DS 4219. × ***<yed-*** fiilinin kausatif hâli. × ***Şıh Persin, Ke... uşağının şıhlık postuna oturduğundan bu yana heçbir töremize, geleneğimize saygı göstermemiş, aşiret halkını üretip dirliğe kavuşturacağına, kırbaç altına yatırıp yıldırmağa kalkmış, hayme söktürmüş, kom yıktırmış, yiğitlere kervan yeddireceğine oba bastırmış katar soydurmuş, pul uğruna kul harcamıştır.*** (K. Bilbaşar 1969 I, 51).

yede- b. ***yed-***

AD. **yedecek/yedavla/yedegıla** 'saban okunun ön ucundaki deliğe boyunduruğu tutturmak için geçirilen kalın demir ya da ağaç çivi' DS 4219 <Yun. ***κατακλείδι*** (kataklíḑi) 'sürgü' Ch. Tzitzilis 1987g no. 180. b. ***teklici*** ⊡, ***gevle II*** ⊡, ***gerdeliç*** ⊡, b. ***dedegülüç*** ⊡ ××.

yedegıla b. ***yedecek***.

yedek/yidek 'elle çekilip götürülen at' Meninski 1680 III, 5564, A. Vámbéry 1901 s. 180, H.Z. Koşay–İshak Refet 1932 I, 421, DS 4220. ***<yed-*** fiilinden isim türeten ***-ek*** eki. ***yedekte*** 'çekmek suretiyle': × ***Bir kira arabasına binmişler, hayvanlar kurada oldukları için araba bayırı sökememiş, Dilber ile Bilâl ağa yedekte olarak yokuşu yayan çıkmışlardı.*** (S.M. Alus 1933k s. 29). ***yedeğe al-*** 'çekerek götürmek, yedekte götür-

mek' Meninski 1680 III, 5565. (Argo) ***yedeğine al-*** 'arkasına geçmek, sürtünecek biçimde konum almak'. H. Aktunç 1998 s. 307. ***yedeyi elden goyma-*** Az. 'elden bırakmamak, boş tutmamak, yakasını bırakmamak' ADİL 2006 IV, 568. × ***Säfi oğlu İskändär bu ġıza bänddir. Häsän kişinin dä yedäyini äldän ġoymur. Häsän kişinin dä deyäsän ġızı ona vermäyä könlü var.*** (Ä. Haġverdiyev 2005 I, 315).

yedekçe b. ***tekliçi***, ***gevle II***, ***gerdeliç***.

yedekle- 'yedeğini bulundurmak, yedeğini sağlamak' <***yedek*** + isimden fiil yapan ***-le-*** genişlemesi, b. ***acabla-*** ⊡. × ***Cemil evden hiçbir şeyi eksik etmez gerçi, dolaplar hep doludur, sigaralarımı bile o yedekler. Dostça, saatlerle sınırlı, saygılı bir birliktelik bizimki.*** (Tomris Uyar 1986 s. 105).

yedi/yeddi 'altı ile sekiz arasındaki sayı' A. Caferoğlu 1931 s. 124, G. Doerfer 1975 IV, no. 1828, DS 4219, H. Eren 1999 s. 44. <ETk. ***yėddi/yėtti*** a.m. G. Clauson 1972 s. 886. × ***Ḳutsuzuŋ yėdi eve deg ziyānı ḍoḳunur.*** (V. İzbudak 1936a no. 688). ***yeddi gıznan bir derede gal- / bir därädä yeddi yetimlä ġal-*** Az. 'kimsesiz, çaresiz olmak': × ***Sän niyä älläri ġoltuğunda gäzirsän, yeddi ġıznan bir därädä ġalmamısan ki?*** (Abdulla Şaiġ 2005 III, 364). ***yeddi yuhu al-*** Az. 'derin uykuya dalmak ?': × ***Padşah oğlu Mälik hämi çoḫ yorulmuşdu, hämi dä yaman ärkäsöyün böyümüşdü deyin elä başını yasdığa ġoyan kimi ˘horḥaḫornan düz yeddi yuḫu aldı.*** (Azärbaycan nağılları 2005 V, 47). ***yedi adım yolunan bir içim suyun hakgı var*** 'tanışıp kaynaşmak ve dostluk bağı oluşturmak için özel bir kurala, yola gerek yok': × ***İḫdıyar da dėdi ki: ōlum yėdi adım yolunan bir içim suyuŋ haḳgı var, diyerek saŋa ben yėmek getirdim dėdı.*** (A. Caferoğlu 1945 s. 164). ***yedi bela*** 'çok geçimsiz, sürekli şirretlik yapan': × ***Dīdār bir başına geçenlerde hepimizi ḳırdı geçirdi. Bu gece yanında bir de yedi belā var!*** (H.R. Gürpınar 1339 s. 532). ***yedi belalık*** 'çok şirret olma': × ***Görmemezliğe gelip sıvıştık… Benim içimde hālā merak ta merak. Bu yedi belālık taslıyan sünepe, acaba hangi mirasyedinin kavası?*** (S.M. Alus 1944 s. 107). ***yedi ced*** 'soy sop, sülale, yedi göbek sülale': × ***'Āṣıḳī yaz menāḳıb-ı Āl-i 'Osṃān / Yedi ceddüŋ bu ālılan bile geçdi.*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 96). × ***Hele bir dāne ṭoḫuma ḳaçmış 'acür var. Silsilesini bellediğim yedi ceddini, biŋ bir hünerini aŋlatmaḳ için yarım sā'at beni ḳarşısında ayaḳda tutdu.*** (H.R. Gürpınar 1926b s. 72). × ***Yedi ceddine kadar paşa zade, nazik nazenin diye elin kurumyozunu göklere çıkarıyoruz. Ağzımı açtırmasınlar, çünkü cemaziyülevvellerinden haberim var.*** (S.M. Alus 1933p s. 40–41). × ***Bendeniz yedi cedden Türk oğlu Türküm.*** (Y. Keskin 1957 s. 86). ***yedi ceddine*** 'yedi göbek sülalesini anmak suretiyle, soyunu sopunu anarak': × ***La'net olsun, bir daha mı Ḳaḍıköyüne geçerim!.. Yedi ceddime tövbe.*** (Aḥmed Rāsim 1334 s. 175). × ***Teşekkür ederim Bahīre ˘hanım… ben bu oyunu o ḳaltaḳlarıŋ yanına bıraḳırsam yedi ceddime la'net olsun…*** (M. Yesari 1928 s. 155). × ***Ulan itoğlu itler, yedi ceddinize tövbe edin bakayım, bir daha buralara çıkıp elālemin kızına kısrağına sataşmıyacağınıza!*** (O.C. Kaygılı 1938a s. 73). × ***-O da olur; ben ona bir iki rakı yuvarlattıktan sonra çekerim***

şöyle köşeye de kulağına iki çift laf edeyim, dinim, Rabbena hakkı için, hani yok mu, herif bir daha senin ismini ağzına almamak için yedi ceddine tövbe eder. (O.C. Kaygılı 1939 s. 160). × ***Yüzü gözü yara bere içinde.. Yuf olsun katilin yedi ceddine.*** (K. Bilbaşar 1941 s. 119). × ***Hayvanlar yine bana mısın demeyince, başını camdan çıkarıp bir güzel sövdü; anasına dedi, babasına dedi, yedi ceddine dedi; dedioglu dedi ya, yine söz geçiremedi sürüye.*** (Tarık Dursun K. 1966 s. 47). ***yedi ceddine düz git-*** 'yakınlarına, soyuna sopuna ağırca küfretmek': × ***Maraza çıkarıp bunu bozanın yedi ceddine düz gidilecek.*** (H. Taner 1971s s. 154). ***yedi ceddine tükür-*** 'bütün sülalesine sövmek': × ***Büyük hayalleri, barlarda iki şişe şampanya ile bir çift karı ayağı yıkayan, topuğuna çivi batan kadınların ayakkabısına yüz lirayı katlayıp bırakan, yedi ceddine tükürdüğüm heriflere bıraktım.*** (A. Hünalp 1962 s. 51). ***yedi dağın çiçeği*** 'bir oya türü': × ***İşlemeli baş örtüleri, boncuklu pullu hamam tülbentleri, bir sıra krep, bir sıra papazi oyalı yemeniler (çimen oya, yedi daağın çiçeği, biber oya, gül koncası, iğde çiçeği ...) namları verilen oyalarla tezyin edilmiştir.*** (H.Z. Koşay 1944 s. 100). ***yedi denizin dışarı atığı/ yedi denizin taşra attığı*** 'hiç kimsenin kabul etmediği, hiç kimsenin yanında istemediği': × ***Lâkin Ali, Abooo... Yedi denizin dışarı attığı. Tevge mi tevge. (yaramaz).*** (Orhan Kemal 1954b s. 277). × ***Hele bana bunlardan biri bir oyun etti, hâlâ hatırımdan çıkmaz, meğer üzerimde para var idügünü sezmiş olup, bir desise ile beni soymaklığı yedi denizin taşra attığı bir hatun ile mukavale eylemiş.*** (E. Misailidis 1986 [1872] s. 109). × ***Bunda bir yanlışlık var, bilir misiniz Beyoğlu'nda Simitçi sokağında yedi denizin taşra attığı bir Aspasia vardır.*** (a.e. s. 262). ***yediden yetmişe*** 'büyük küçük herkes': × ***Bütün yabancı krallar, paşalar, Amerikalı uzmanlar, devletimizin bilmum konukları, başşehre gelince bizim köye uğramadan gitmez oldular. Yediden yetmişe şaşıp kaldık. Muhtar, üye, bekçi, imam, hepimiz birer maskaraya benziyorduk***. (F. Baykurt 1970 s. 145). × ***Hele ayazmanın etrafı görülecek şey. Bütün hıristiyanlar, yedisinden yetmişine kadar, hep oraya üşüşmüş.*** (S.M. Alus 1944 s. 99). × ***Yediden yetmişe kadar kadın erkek, çenesini tutarak hocaya koşan, köydeki "dişçi"ye giden ya da elini savadının altına sokup duvar diplerinde "of" çekerek ağlayanlar, öyle yürek sızlatan bir görünüm oluştururlar ki, onları görenin de ağlayası gelir.*** (M. Makal 1952 s. 45). × ***Hindisdan şahı, emir vėrdi, yėdididen yėtmişe esger tofladı.*** (A. Caferoğlu 1942 s. 36). ***yedi derya*** 'bütün denizler': × ***Biz de vaḳtiyle genç olduḳ. Ṣarḳıntılıḳ edenlere şöyle yanından, kenārından bir parça gendimizi oḳşatır, beş on paralarını alır ḳaçardık. Bu seniŋ yediğiŋ boḳu yedi deryānıŋ ṣuyu temizlemeyecek.*** (H.R. Gürpınar 1935h s. 102). × ***Ṣanʿatıŋ bu faṣlında o ḳadar ṣāḥib-i meleke ve yektālar vardır ki ki iftirānın kurbānı olan zavāllı yedi deryānın ṣuyile yıḳansa üzerine bulaṣdırılan levsden artıḳ temizlenemez.*** (H.R. Gürpınar 1341 s. 158). × ***-Azizim bu oyunda ben yandım. Kadın beni estetik güzellikle değil hilekarlığıyla yaktı. -Kim bu kadın? -Kendi eşim. -Ayrıldınız ya... -Başka çare var mı? -O halde çektiğiniz acı dinmiş olacak? -Hayır. Aile namusuna öyle bir kir bulaştırıp gitti ki yedi deryanın suyu temizleyemez.*** (H. R.

Gürpınar 1939 s. 5). ***yedi döşeği*** ‘doğuran kadınların bir kaç gün adi bir yatakta yattıktan sonra yatmaları için özel surette hazırlanmış yatak, üç yatağın üst üste konmasıyla yapılan yatak’ H.Z. Koşay-Orhan Aydın 1952 II, 141. × ***Ara tara, hepsi sırra kadem. Denizde bir kazaya uğrayıp öbür dünyayı boyladıkları tahakkuk etmiş. Biçare kadın ise hamile. Kısa keselim, hatun ölü doğurduktan sonra yedi döşeğinden kalkamadan ahretine kavuşmuş***. (S.M. Alus 1934 s. 27). ***yedi düvel*** ‘düvel-i muazzama, Almanya, Avusturya, Fransa, İngiltere, İspanya, İtalya, Macarsitan, Rusya’dan oluşan yedi ülke; herkes, bütün dünya‘: × ***Evet, bu millet yedi düveliŋ ġayret u entrīkasına raġmen Yünānı buradan atmaġa kādir olursa emīn ol, pādişāhlarıŋ, softalarıŋ da pābüclarını ellerine verir.*** (R.N. Güntekin 1928 s. 296). × ***Das ist abscheulich!... —Allah açkina gene ermenice tutturma; biliyoruz, yedi düvelin lisanina açinasin.*** (S.M. Alus 1934 s. 41). × ***Bu piyanoyu çalmak bir kızıma, bir de Muzikai hümayunlu, kuklacı Halim beye verir. Halim beyin üstüne, zaten yedi düvelde çıkmazmış.*** (a.e. s. 291). × ***Gerçi içtiği rakı onu pek tutmamıştı; fakat o, bu halile karşısına yedi düvel çıksa yere sereceğini zannediyor, kollarını kabartıp, lüzumundan fazla sallanarak yürüyordu.*** (Samim Kocagöz 1941 s. 3). × ***Yedi düvelin baş edemediği Kırık Ali’nin, bir Bekir hoca iman kuvvetine, hakkından geldi.*** (A. Nesin 1995 s. 87). ***yedi göbek*** ‘soyağacında geriye doğru yedi kuşak, yedi cet; bütün sülale‘: × ***Yedi göbek öteden gelen deli-düz, baba-dede tarlam.*** (Ü. Kaftancıoğlu 1972 s. 71). × ***Yedi göbek İstanbulluyuz.*** (N. Bucak 1994 s. 18). × ***Olmaz ağabey, olmaz! Beni bednam edersin ki, melmekette bir dile düştük mü, çoluk çocuk yedi göbek kurtulamayız bu lekeden!*** (A. Nesin 1995 s. 106). ***yedi göbek sayar.*** Meninski 1680 III, 4050. ***yedi gününü yetirdim, bıyığını bitirdim*** ‘yapacağımı yaptım, elimden geleni yaptım, elimden gelen bu kadar ?’: × ***Küçük oğul sustu. Baba, tahta bacağını hırsla salladı. “... yedi gününü yetirdim, bıyığını bitirdim. Onu ben kendi elimnen evermedim, it sürüsü gibi çocuk doğurt demedim...”*** (Orham Kemal 1948e s. 36). × ***Küçük oğul sustu. Tahta bacağını döşemeye hırslı hırslı vuran baba: “Yedi gününü yetirdim, bıyığını bitirdim! diye gürledi, zamanında o da herkes gibi mallı menallı bir kahbe dölü bulup alaydı. İki çıplak bir hamama yaraşır!”*** (Orhan Kemal 1951b s. 10). ***yedi gün yası bigi*** ‘yedi gün yayı gibi ?’: × ***Ḳurılalar yedi gün yası bigi / Yayılalar Cühūd sıtması bigi.*** (Şeyḫoġlı Muṣṭafā 1979 [1540] no. 4589). ***yedi hacet*** ‘kız evinin oğlan evinden istediği ayna, sandık, hamam takımı, tel duvak, kapkacak, ziynet gibi araç gereçler’ Reşat Enis 1944 s. 265. × ***Yüz lira başlık isterim. Kızımın “yedi haceti” tamam üstünüze.*** (Reşat Enis 1944 s. 117). × ***–Ömer Hoca, kızın “yedi hacetini alacak; yetmiş beş lira da başlık...*** (a.e. s. 118). ***yedi iklim dört bucak / yedi tepe dört bucak*** ‘her taraf, her yer, dünya‘: × ***Kimler ummaz yeniden gelmeni be, Yedi iklim, dört bucak? Değirmenin tası söyler adını.*** (F.H. Dağlarca 1958 s. 23). × ***Adapazarı’ndan çıkın, sağınızda solunuzda bol sular, geniş düzlükler, yedi iklim dört bucak uzanıp yatmaktadır.*** (F. Baykurt 1974 s. 229). ***yedi kat yabancı*** ‘hiç tanıdık olmayan‘: × ***İzzetî efendi, yedi kat yabancılara bu iyiliği ettikten sonra, velinimetini kurtarması, haydı haydıdır.*** (E.E. Talu 1937 s. 192). × ***Memo’nun,***

gözünü kırpmadan uğruma tatlı canın bağışlaması, bir yandan beni mutluluktan gökyüzüne çıkarır, bir yandan korkunun yeti kat yerin altındaki cehennemine sürüklerdi. (K. Bilbaşar 1969 I. s. 100). ***yedi kırkı et-*** 'cenaze yemeği vermek, banquet funeral, reiche Malzeit' Meninski 1680 III, 5565. ***yedi mahalle*** 'herkes, her taraf, çevrede bulunanların tamamı': × ***Ḳızıŋ içerden, sen ḍışarıdan āvāzıŋız çıḳdığı ḳadar bağırıŋız baḳalım, yedi maḥalleyi başıma ṭoplayabilecek misiŋiz?*** (H.R. Gürpınar 1335h s. 119). × ***Bir başına yedi maḥalleyi dolaşıp iti köpegi birbirine düşürüyorsuŋ, İsḥaḳ efendiniŋ evine gitmege mi üşenediŋ? Yezid kāfir.*** (M. Yesari 1928 s. 123). × ***Bu kazuletin yüzünde nur, fer yok, bakışı bile ok gibi saplanıyor; böylelerin yedi mahalleye zararı dokunur, demedim mi?*** (S.M. Alus 1933p s. 169). × ***Elindeki tefin dum dumuna karışan çingenenin bed sesi sokaktan duyuldu mu, haydi yedi mahallenin çocuğu bu ahengin peşine takılır.*** (H.R. Gürpınar 1943m s. 80). ***yedisinden tut yetmişine kadar*** 'büyük küçük': × ***Senin cami avlusundan geçiyordum, / ortalığı bir görme, / yedisinden tut yetmişine kadar / iç ice geçmiş ...*** (R. Ilgaz 1944 s. 33). ***yedi yaş dişleri*** 'yedi yaşında çıkan kesici dişler': × ***Sen ḳaç yaşındasıŋ ben ḳaç yaşındayım.... Sen benim bildiklerimiŋ biŋde birini bilemezsiŋ... Sen daha yedi yaş dişleri yeŋi çıḳmış bir veledsiŋ. Erkek işine ḳarışma.*** (H.R. Gürpınar 1341 s. 339). ***yediyi çeyrek geçe suratlı*** 'çarpık suratlı, çirkin': × ***Kamerüddinin adı "yediyi çeyrek geçe suratlı" kalmıştı ya: Yediyi çeyrek geçe suratlı yüz buldu; astarını istiyor; kuyruğu eksikti, onu da tamamladı. Yahudi kızı mıdır, kapatması mıdır, nedir?*** (S.M. Alus 1934 s. 282-383).

yedi- b. ***yed-***

yed-i emîn /yeddimin 'hukuki durumu ihtilaflı bir malın ihtilâf giderilinceye kadar emanet edildiği kimse, güvenilir kimse' <Ar. ***yed*** 'el' Fa. ***izafet*** + Ar. ***amīn*** 'güvenilir'. × ***Biz de gidip kızı alacaz. Kızı bir yediemine teslim edecez. Linline teslim ederiz en eyisi. Camala teslim etsek de olur.*** (F. Baykurt 1971t s. 239).

yedigen/yediger/yedi kardeşler/yediyar/yediyarlar 'Büyükayı da denilen yıldız takımı' THASDD 503, 1503, TS 4466, DS 4221, 4222, M.Z. Pakalın 1972 III, 614. <?. × ***Yedigen ılduza içdi bu gez and / Ḍaḥı aŋa ki oldur ḫuḏāvend.*** (Faḫrī 1974 no. 1373). × ***Esnedi. Sabaha kaç saat vardı aceba? Sırt üstü döndü. Yıldız kaynaşan gökte Yedi Kardeşleri aradı, buldu. Kırık Leğençeyi aradı.*** (Orhan Kemal 1954b s. 207). × ***Ḳadri gülzārına göklerdeki ülker yediger / Yėdişer dānelü güyü iki ebter sünbül.*** ('Ālī 1982 [1581] II, 208). × ***Belli başlı ıldızlar: 1 – Terazi: Üç ıldız şimdi bu şekilde bellidir. Evvel zamanda dünya ef'âlini tartarmış. 2 - 7 kardeşler. 3 – Kuyruklı ıldız. 4 - Ülker. Yedi kardeşle ülker döğüşmüşler.*** (K. Güngör 1941 s. 77).

yediger b. ***yedigen***.

yedi kardeşler b. ***yedigen***.

yedil 'hafta' THASDD 1503, <Slav. ***nedélja*** a.m. M. Vasmer 1955 II, 208, A. Tietze 1957 no. 146. ××.

yedil- ‘çekilmek, çekerek götürülmek’ **<*yed-*** fiilinin passivum hâli. × ***Adem nefsinden hayvan yularından yidilür.*** (Velet Çelebi 1936a s. 17 no. 92). × ***Beyler deve bigi olur kancaruya olsa yidilür.*** (a.e. s. 32 no. 258).

yediler ‘tasavvufta yedi veli’ **<*yedi*** + çoğul eki. × ***Eger ricāl-i ġaybdan Yediler, ḥuṣūl-i merāmuma taʿahhüd ve benātu n-naʿṣ pervīn nāmına olan nücüm-ı żiyā-güster vuṣūl-i behre vü kāmum içün kemāl-i cemʿiyyetle taḳayyüd ėtmiş olaydı merāyā-yi zevāt-ı kübrādan bu vech-ile ṣüret-i cevr u eẕā görünmezdi.*** (‘Ālī 1982 [1581] II, 219).

yedilik ‘doğuran kadınlara doğum sonrası verilen hediye ?’ **<*yedi*** + nomen abstractum yapan ***–lik*** eki. × ***Bir nev civān ḳocaya varup ėtdiklerin / Beş altı parça kesdiregör yediliklerin.*** (Vāṣıf ‘Oṣmān 1257 s. 46). × ***Altmış ġuruş bilezikler, beş mecīdiye kemer, beş de paçalıḳ, hepsi iki yüz altmış ġuruş ṭutuyor. Dört, beş yüz olmaġa ˍhayli pāra lazım... Daha düşün ḳızım, düşün. Ḳocan elden gitmeden iyice düşün. Ṣoŋra, dögünürsüŋ ha... Sana yedilik almadılar mıydı?..*** (H.R. Gürpınar 1316 s. 79). × ***İhtiyar kadınların sandıklarında saklı ipekli kumaşlar, bürümcükler, gençlerin gelinlik, paçalık, yedilik giyecekleri ufak tefek küpe, yüzük, bilezik, iğne gibi ziynet takımları onların arkasından gitti.*** (H.R. Gürpınar 1972n s. 264).

yedir- (akuzatif ve datif ile) ‘yemesini sağlamak; rüşvet vermek; yakıştırmak, kabul ettirmek’ DS 4222. **<*ye-*** fiilinin causatium hâli. × ***El parasını dolandırıp da yine işe başlamanın kolayı da var. Ama onu da namusuma yediremez idim.*** (E. Misailidis 1986 [1872] s. 74). × ***Bir yığın Anadolu çocuğunu, artık kopmuş, uzaklaşmış Medine içinde, iskorpite ve çöle yediriyorduk.*** (F.R. Atay 1938 s. 117). × ***Birini böyle, benim sana soyduğum gibi, soy, anana yedir. Biri tastamam onundur! Kıymığını ele verme!*** (F. Baykurt 1967k s. 153). × ***Bir oyuna geldin, onuruna yediremiyorsun.*** (H. Taner 1969 s. 21). (dayak, sopa vb.) ‘atılmak, dövülmek’: × ***Akkâm bozuntusu herifle miço kılıklı zıbıdıdan bize dayak mı yedirecekler?*** (S.M. Alus 1933p s. 152). × ***Seni severim. Düşkün sıramızda iyiliğini gördük. Ama doğrusu meseleyi duyunca öfkelendim! Karıya az daha sopa yedirecektin rezil!*** (Kemal Tahir 1957k s. 168). (para vb.) ‘biri uğruna harcamak’: × ***Pembe feraceli hanım da tenezzül etmek istememiş amma ne yapsın? Sevdiği delikanlı ipipullah sivri külâh. İster istemez bir kalantur bulacak, yüzüne gülecek, parayı çekip sevgilisine yedirecek.*** (S.M. Alus 1933p s. 212). × ***Sankileyin sen de erkek misin, Bayram? Bi karıya iki mark yedireceğim diye aklın çıkıyor. Adın kondu pintiye. Kimi de der, sözde sende erkeklik ıhmış da, ondanmış...*** (A. Ağaoğlu 1981f s. 21). ***gözüne yedir-*** (akuzatif ile) ‘gözüne kestirmek, bir şeyi yapmaya cesaret etmek, yakıştırmak’: × ***Fakat inatları inat, geri dönmeyi kabadayılıklarına yediremiyorlar, dikine doğru gidiyorlardı.*** (E.E. Talu 1937 s. 44). × ***Barut almağa Tophaneyi gözüme yediremedim. Galatadaki silâhçı yahudiden aldım. O cıfıtın barutundan hayır mı gelir? Kapsol patlıyor, fişek yerinde sayıyor.*** (S.M. Alus 1944 s. 140). b. ***gözüne yedir-***, ***nefsine yedireme-***, ***şanına yedireme-***

(Argo) ‘yalan söylemek, yalanına inandırmak; rüşvet vermek’ H. Aktunç 1998 s. 307; DS 4222.

yedişerleme ‘bir deniz fırtınası’ R. Dankoff 2004 s. 280. <***yedişer*** + bazı zarflarda kullanılan ***-lama*** ek grubu, b. ***aykırılama*** ⊡. × ***Ammâ yine deryânın temevvüci ârâm etmeyüp yedişerleme ta‘bîr etdikleri kum aslâ amân vermeyüp kâh evc-i âsumâna çıkup bulutlara geminin sütûnu dokunurdu.*** (Evliyā Çelebī 2009 II, 265a).

yedi tulâ ‘uzman; hüner, sanat, maharet’ M.Z. Pakalın 1972 III; 614. <Fa. ***yed*** + izafet + Ar. ***ṭūlā*** ‘çok uzun’ H. Wehr 1985 s. 794. × ***Hemân çârdîvâr üzre kubbe-i âlîdir kim ilm-i hendeseye mâlik olan üstâdlar gelüp temâşâ edüp, “Koca Mi‘mâr Sinân yed-i tûlâsını ayân etmiş” deyü engüşt ber-dehen edüp hayrân olurlar.*** (Evliyā Çelebī 2005 [17. yy.] IX, 67). × ***Koca Mi‘mâr bu minârelerde ve câmi‘de yed-i tûlâ-yı mi‘mârîsin ayân etmişdir.*** (a.e. s. 74). × ***Tabiî, bütün işler bu ipsiz mühendisin keyfine bırakılırsa böyle olur. Herifin ölçüsü belli değil ki... Santim elinde Hazreti Alinin zülfikarı gibi. ... evelâllah üç santimi yarım metro yapmakta ve bunu âleme bal gibi yutturmakta yedi tulâsı var!*** (F.O. Menteşoğlu 1936 s. 36). × ***Halbuki Fahim Bey gayet okuma meraklısı, allâme değilse bile âlim bir adammış! Tesadüfen herhangi bir bahis açılsa onda “yed-i tûlâ”sı olduğu görülürmüş.*** (A.Ş. Hisar 1941 s. 52). × ***Nihād keman da çalardı, fenn-i müsīḳide yed- ṭūlā ṣahibi bir mütebaḥḥir degildi.*** (H.R. Gürpınar 1927n s. 100).

yediveren gülü ‘devamlı çiçek açan gül’ × ***Başında saçlarının arasına tutturulmuş bir yediveren gülü; boynunda iki dizi beşi bir arada; göğsünde bir şefkat nişanı.*** (S.M. Alus 1944 s. 111). × ***Dışarı çıkmak için hazırlanmaya başlıyan Hafız hanımın kızı Şaziye, pencerenin önünde, saksılar içinde, mecmua kapaklarında gördüğümüz kıvrım kıvrım açmış toz penbe yediveren gülleri arasından başını uzatarak gazeteciyi çağırdı.*** (Y. Ahıskalı 1944 s. 11).

yediyar b. ***yedigen***.

yedi yarlar b. ***yedigen***.

yedizdir- Az. ‘yedirmek’ ADİL 3006 IV, 569. × ***Bäli, o gündän bu yoldan kim keçirdisä onu gätirirdilär imarätä. Āvvälcä yedizdirib, içizdirib, hamamda çimizdirib täzä paltar geyindirärdilär.*** (Azārbaycan naġılları 2005 V, 70). × ***Şah sağ olsun, gecä-gündüz onlara kişmiş, ˬhurma yedizdiräräm, mänim heç bir günahım yo̧hdu.*** (a.e. V, 107).

yefalle- b. ***yafalla-***.

yeftin ‘hafif’ THASDD 1503. < Sırp.–Hırv. ***yevtin*** Sırpça-Hırvatça ‘billig, wohlfeil, Bulg. ***(y)éftin*** a.m. E. Berneker 1924 I, 455, A. Tietze 1957 no. 69. ××

yeftinle- ‘ağırlığını üstünden atmak, hafiflemek’ DS 4222 <***yeftin*** + isimden fiil yapan ***la-*** genişlemesi, b. ***acabla-*** ⊡. THASDD 1504. ××

ye- iç- ‘yemek ve içmek, gününü gün etmek, eğlenmek’ × ***Sen yatıcak gevdede cānuŋ uçar / Kuş bigi ḳanda dilerse yir içer.*** (Sulṭān Veled 1341 s. 78). × ***Ölene bak gözün aç dökülür sakal u saç / Ilan***

çıyan gelir aç yeyip içip sīr gider (Gölpınarlı 1934 s. 272). × ***Yėdiler, icdiler, ‘işretler ėtdiler. Ücer, dörder gün durub saġlıġ-ile durdılar, yollarına gitdiler.*** (Ferec 855/1451 v. 26a). × ***Yėdiler, icdiler, ol gėce ḫöş gecdiler.*** (a.e. v. 129a). × ***Yėdiler icdiler. Cün sofra sumāṭ götrüldi.*** (a.e. v. 139b). × ***Ki yėyüp içeydüm dün ü günin / İşide idüm bu ḳopuzuŋ ünin.*** (M.F. Köprülüzade 1934 s. 50). × ***Yidüŋ içdüŋ yatacaḳ vaḳit ḳanda gėdersin.*** ’yedin içtin, iş tutacak vakit nereye gidiyorsun.’ (V. İzbudak 1936a [1466] no. 652). × ***Siz daḫı şehrde bir ḳaç gün diŋlenüŋ sizüŋile yėyelüm içelüm, babam ḫoşraḳ degüldir.*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 100). × ***Taḫtı bir oğlına vėrdi gendü çalıcı ‘avratlarıla bāġlar ve bāġçeler bucağında yėyüp üçüp yörür.*** (a.e. s. 121). × ***Yöridiler, Engürüs vilāyetine girdiler. Bir ay miḳdār aġnadılar, yėdiler içdiler yöridiler.*** (a.e. s. 110). × ***Sen anı vārişe ḳorsaŋ döker saçar ve yėr içer / Senüŋ ḥasret derdiyle ḳarılur ṭopraġa tenüŋ.*** (Eşrefoğlı Rūmī 1286 s. 57). × ***Şaẕlıḳ ḳılup bunlar yėyüp içer / ġuṣṣayıla anda atası geçer.*** (Enverī 1929 [869/1464] s. 25). × ***Geldiler bī-ḥadd u pāyān armaġan / Oldılar yėyüp içüpenin şādımān.*** (a.e. s. 26). × ***Yėyü içübenin ėderler şaẕlıḳ / Kimi yatur seḫöş kimisidür ayıḳ.*** (a.e. s. 32). × ***Çaġırur tekfür eydür dönüŋüz / Yėyelüm içelüm anda ḳonuŋuz.*** (a.e. s. 34). × ***Ḳırḳ yigit ilen yiyüp içüp otururlar-idi. Yarımasun yarçımasun, kāfirüŋ cāsüsı bunları cāsüsladı, varup Bayburd ḥiṣarı begine ḫaber virdi.*** (Dedem Ḳorḳut 1964 s. 33). × ***Beyrek apalaca gerdegi içinde yėyüp içüp bī̇haber oturur–idi***. (Dedem Korkut 1973 s. 41). ***yediği içtiği ayrı gitmeme-*** ‘çok yakın arkadaş olmak, her şeyi birlikte yapmak’: × ***Bakırköyünde, çok eski ehiibadan biri otururdu. Kardeşten ileri bir ahbat. Yediğimiz, içtiğimiz ayrı gitmez... Benim gibi Şehremanetliydi.*** (S.M. Alus 1944 S. 24). ***yediğin içtiğin senin olsun, (bari) gördüklerini anlat! / gördüklerinden haber ver!*** ’gittiğin yerde neler gördün anlat’: × ***Bu kuş uçmayan kervan göçmeyen yerlerde yediğin içtiğin senin olsun, gördüklerinden haber ver, ne iş tuttun?*** (Sadri Ertem 1931 s. 26). × ***–Eee, İbraam Bey, yediğin içtiğin senin olsun, Ankara’da gördüğünü, duyduğunu anlat bakalım...*** (Aziz Nesin 1967 s. 139). × ***Yediğiniz içtiğiniz sizin olsun, bari gördüklerinizi söyleyin***. (Y. Ahıskalı 1944 s. 45). ***yiyip içmeden kesil-*** ‘yiyip içmeyi bırakmak, bir şey yiyip içmemek’: × ***Dediler ki, sabaha kadar ağlıyormuş. Yiyip içmeden kesilmiş. Nihayet bir gün birdenbire kaybolmuş.*** (H.Z. Ülken 1941 s. 253).

yeğ/yig ’iyi, daha iyi, daha üstün, hayırlı’ B. Atalay 1986 s. 768, A. Vámbéry 1901 s. 180, W. Bang[-Kaup]-A. von Gabain 1931 s. 514, R. Dankoff 12004 s. 280; DS 4222. ***<yėg*** a.m. G. Clauson 1972 s. 909. × ***Benden yėg eger ola bunlar / Paşadur bakmaz ben ne ideven*** (Sulṭān Veled 1341 s. 30). × ***“Benüm ne maḥallüm ola–ki ḳızum şāyesteyi piseri Māhiyār ola? Anuŋ ḥareminde ḳızumdan yėg biŋ cāriye ola.” dėdi. Ḳāżī eyitdi: “Rāst eydürsin, ammā iḫtiyār anlaruŋ cānibindendür, senüŋ cihetüŋden degül,” dėdi.*** (Ferec 855/1451 v. 14a). × ***Bir kişi daḫı geldi, ol bayaġı kişiden hezār bār yigreḳ ḫidmetler ėder.*** (a.e. v. 24b). × ***Eger ben bu dört ḳırnaḳlaruŋ bir eyüsin müntehāsın müştehāsın saŋa vėrürsem kī ol vaṣf ėtdügüŋden yėg ola, rāżī vü***

ḳāni‘ olub ḳatumuzda dururmısın, bizümile eglenürmisin? (a.e. v. 185). × ***Firengī ṣanduḳa ḳoyuŋ, ḳuful uruŋ, kilīdini babaya vėrüŋ, ol yėg saḳlar!*** (a.e. v. 217a). × ***Anuŋ içün kim pādışāh niceme kim gendü vezīrinden rāy ve tedbīr içinde artuġısa ve ḳamu bābda kifāyeti andan yigise, daḳı ol vezir işāretinden çoḳ fāyide görür, -nite artar.*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] [1405] I, 74). × ***Şehre girübenin bular yapdı ḳapu / Yėg erenler èrişüp dėpdi ḳapu.*** (Enverī 1929 [869/1464] s. 39). × ***Taŋrı eyülükler ile günüŋi günden yėg ėdüp / Nice ̮hānlar ṭāpuŋa ṭapu ḳılup ḳul olalar.*** (Edirneli Naẓmī 1928 s. 6). × ***Şol engel kim semrimiş görkem olmış / Arıġiken yėydi ḍaḥı kem olmış*** (a.e. s. 23). × ***Yüce boyuŋa serv-durur öykünen ancaḳ / Öykünmese yėgdür yine öykünmesi alçaḳ.*** (a.e. s. 29). × ***Şaḳınman cānumı ben ol güzeller ̮hanı ̮hanumdan / Ki zīrā yėg severven anı ben bu gendü cānumdan.*** (a.e. s. 46). × ***Eyitdüm: Ne ṭursız, Türke bundan yėg fırṣat elüŋüze girmez.*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 121). × ***Paşalar eyitdiler: Sulṭānum kendüŋüz varmāḳ ḍaḥı yėgdür, dėdiler.*** (a.e. s. 123). × ***Bu ḥāller başımuza gelmedin bu ḥiṣārı eylükle vėrüp ̮hoş kişi olmaḳ yėġdür.*** (a.e. s. 147). × ***Evvelden ḳaçmaġı ol yėg bilürdi Pir Aḥmed ḍaḥı kim Yėŋiçeriyi gördi hevesi ḳaçmaġa ḳamudan yėg gördi.*** (a.e. s. 173). × ***İmdi bu iki pādişāhuŋ ‘adāvetinden ehl-i islāma ̮hasāret görinür bulur muḥabbetde olsa yėgdür.*** (a.e. s. 220). × ***Ayluk turmaktan ayluk işlmek yeğdür.*** (V. İzbudak 1936a no. 17, × ***Ortaḳlıḳ öküzden başḳa buzaġu yigdür.*** (a.e. no. 38). × ***İrteki dâne birincden bugünki bulamaç yiğdir.*** (a.e. no. 39). × ***Muhannes köprüsünden geçmekten düşüp suya boğulmak yeğdür.*** (a.e. no. 78). × ***Sak çobandan sağır it yiğdür.*** (a.e. no. 571). × ***Yaraşmazdı yeŋi şāhdan üzülmek, / Yėgidi şehriyār ile düzülmek.*** (Fąḥrī 1974 [1367] no. 1147). × ***Görürven ata binmekde özüm süst/ Nite başam yig aṣlan süksüni cüst.*** (a.e. no. 1599). × ***Yėg eyler bir bege ṭapu iki ḳul. / Yėg ırlar bir güliçün iki bülbül.*** (a.e. no. 3091). × ***Sağınma rāzı kim dėmek yaramaz, / sağınmaduḳ yėg eydilmeyicek rāz.*** (a.e. no. 3659). × ***Ol sana doğmuş karındaşından artuk müfiktir ve hem dostlukta dahı seni doğmuş kardaşından yeğ sever. Tâ hattâ ki şöyle böyle olayım, eğer yalan isem deyü and içti.*** (Mercümek Aḥmed 1966 [15. yy. ilk yarısı] s. 359). × ***Bürime ḍonlu yėg atlar binürler / Ḳılıç elde vü ḳalḳan yapınurlar.*** (Şeyḫoġlı Muṣṭafā 1979 [1540] no. 5602). × ***Ādem ‘āḳilidür ṭavardan yėgi / Yoḳ ol kim kişi ṭalaya it gibi.*** (Ferheng–nāme–i Sa‘dī 1340/42 s. 15 no. 179). × ***Her ādem ṭāvardan degül yėg neşek / Yavuz ādemīden yėg ola eşek.*** (a.e. s. 15 no. 180). × ***Görinmezse yėgdür aŋa pāẕīşāh / Ki ̮halḳ oŋa ḳor yılıcaḳ bārgāh.*** (a.e. s. 18 no. 217). × ***Kişi ger begini gözedür ola / Yeg andan ki ṣavaş içinde ḳala.*** (Ferheng–nāme–i Sa‘dī 1340/42 s. 21 no. 257). × ***Ki oḳ demreni itse gövdede baş / Yig andan ki mi‘adı ṭola siŋmez aş.*** (a.e. s. 46 no. 558). × ***Şu ‘ārif ola ādemiler yėgi / Ki şeyene’l-lillāhi ėde ṭam‘a kesmegi.*** (a.e. s. 52 no. 630). × ***Ṭuruḳmaḳ mı yig sözde bilmek ṣevāb / Ya beyhüde fi’l-ḥāl vėrmek cevāb.*** (a.e. s. 57 no. 691). × ***Bil andan yėg öten kümesinde bednüs / Çıġırup ẕikullāh èder o ̮horüs.*** (Eşrefoġlı Rūmī 1286 s. 68).

yegân yegân ‘birer birer, teker teker’ <Fa. ***yagān yagān*** ‘signly, one by one’ F.J. Steingass 1892 s. 1535. × ***Merkez efendideki niyet kuyusun-***

dan taş almak, Şamişerifteki Pamuk Dededen pamuk ipliği getirtip hanımın eline bağlamak. Bunların hepsine yegân yegân baş vuruluyor; olur şey degil, çocuk yok ta yok. (S.M. Alus 1934 s. 30). × ***İçlerinden elebaşıları olduğu anlaşılan biri kocaman kafesteki yeni tutulan bütün kuşları yegân yegân tetik ettikten sonra arkadaşlarına izahat verdi:*** (O.C. Kaygılı 2003 s. 291).

yeg arslança b. ***yek arslança***.

yeğe/yeye 'hızlı giden, sürüye ayak uyduramayan hayvan; başı boş gezmeye alışmış hayvan; azgın, zararlı' H.Z. Koşay–İshak Refet 1932 I, 421, 424, DS 4223. <Fa. ***yaka*** 'one, singular, unique; at onces, together' F.J. Steingass 1892 s. 1534. × ***Dırnak gadar çocuk! Dağlarda derelerde nasıl takat yetirsin sizin mallarınıza? Sizin mallarınız yeğe. Böyük adam bile derman yetiremez.*** (Fakir Baykurt 1961k s. 179).

yeğen I 'iç organ' × ***Damarlar, şiryanlar, asap, adelet, kemikler, gözler, ya o yürek, ciğer, o yeğen, dalak, böbrek... daha neler, daha neler de!..*** (Aḥmed Vefīḳ Paşa 1933dc s. 48).

yeğen II 'tüylü dişi deve ile tek hörgüçlü erkek devenin geriye melezlenmesiyle elde edilen bir tür deve' TüS. 1988 II, 2424. S. Batu, deve cinsleri s. 22. ××.

AD. **yeğgile-** 'yemlemek' <***yeğgi*** + isimden fiil yapan ***-le-*** genişlemesi, b. ***acabla-*** ⊡ × ***Otursun güzelce evde. Sonra, sığırı sıpayı yeğgileyip kapıları adamakıllı sürgülesin. Yatarken ateşi mateşi söndürsün.*** (F. Baykurt 1955 s. 73).

AD. **yegi** 'kız babasına verilen başlık' DS 4223. × ***O zamānun yegileri fiyatliydi. Yāni yegi, yegi, yāni para vermeḳ yāni, başluk yegi. O zaman yegi derduk ona biz hah, şindi başluk deyile-nda tabi.*** (T. Günay 1978 s. 216).

yeğin I/yekin 'hızlı, çevik, atik, şiddetli, seri' H.Z. Koşay-Orhan Aydın 1952 II, 141, R. Dankoff 12004 s. 280. ETk. ***yigen/yėgen*** 'rush' G. Clauson 1972 s. 913. × ***Yėg oldur kim bine taḫta yėgin ol / Ki gey erdür savaşçı bilüsi bol.*** (Faḫrī 1974 [1367] no. 1228). × ***Bir frengi cengde paşa bulur / Depdi at paşaya ol yekin gelür.*** (Enverī 1929 [869/1464] s. 65). × ***Erenköyü öyle değil, ne Kamil aġanın dedigi gibi tepesi bulutlara ḳarışmış yüksek ḍaġları, ne ulu aġaçları, yeğin (serī') aḳan çayları, ne ḳarınca gibi ḳaynayan ḥayvān sürüleri var, bir şey yok.*** (E. Hazım Tepeyran 1326y s. 105). × ***Yanlarında radyoları olsaydı. "Dünya bir penceredir / Her gelen baktı geçti" dediğini duyacaklardı. Velâkin, karanlık pek yeğin. Eşeklerini bile bulamıyorlar.*** (S. Başkurt 1949 s. 17).

yeğin II b. ***yeyni***.

yeğinç 'ısırgan otu' <Erm. ***ełiç*** 'nettle' R. Dankoff 1995 s. 43 no. 140.

AD. **yegit** 'yiğit' J. Thury 1885 s. 71. <ETk. ***yiğit*** 'a young man, strong and vigorous' a.m. G. Clauson 1972 s. 911.

yegle- 'tercih etmek, üstün tutmak' <***yeg-*** + isimden fiil yapan ***le-*** genişlemesi, b. ***acabla-*** ⊡. × ***Oşbu ḳarārsız dünyādan yüz döndürmişlerdür,***

anuŋ leẕẕetlerinden ve ārzularından el dartmışlardur, yaluŋuzlıġı ḫalḳa ḳarışmaḳ üzerine yėglemişler ve ḫāliḳa ʿibādet ḳılmaġı maḥlūḳa ḳullıḳ kılmaḳ üzerine iḫtiyār ḳılmışlardur. (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 55).

yeğni b. ***yeyni***.

yeğnil b. ***yėŋil***.

yeğnile- b. ***yeynile-***.

yegregi ‘iyisi, daha iyisi, daha güzel’ DS 4261. ***<yeğ*** + üstünlük yapan ***-rek*** + iyelik üçüncü tekil şahıs. × ***Eyitdi: Vallāhi benüm oġlum yoḳdur ki benden ṣoŋra taḫtuma otura taḫtumı düşmān eline vėrmeye. Pes yėgregi budur ki bu oġlancuġı alam, Allāh ʿaşḳına oġul ėdinem ve hem ḫayrum olur benden ṣoŋra yerüm bekleye.*** (M. Belletête 1912 s. 91).

yegü/yeygi/yeygü ‘erzak, yiyecek; kış için hazırlanan yiyecek veya yem’ Meninski 1680 III, 5645, A. Vámbéry 1901 s. 181, H.Z. Koşay–İshak Refet 1932 I, 425, DS 4260. ***<yė-*** + fiilden isim yapan ***-gü*** G. Clauson 1972 s. 911. × ***Üşbu düşmen ki seni isteyügeldi çırāġuŋı söyündürmege geldi. Ve bu senüŋ vezīrüŋe elli biŋ misḳāl rişvet vėrbidi. Vezīrüŋ daḥı mültezim oldı ki yėygü behānesiyle cemāʿatunı helāk eyleye.*** (Ferec 855/1451 v. 89a). × ***Yaramaz yėgüyi tārāc ḳılmaḳ / Ota hem miʿdeyi muḥtāc ḳılmak.*** (Fąhrī 1974 no. 2435). × ***Bu kez yėgüŋ güvāniş (?) oldu biryān / Ḍonuŋ var uş degülsin zār u ʿüryān.*** (a.e. no. 2623). × ***Ol ovada ki bir yatlu yėridi / Südi hep yėgüden yėgrek yėridi.*** (a.e. no. 2934). × ***Aḳçalu bir kimse bulsa dünyenüŋ bir ulusı / Anı yeygül ėdinür yėndek ṣıġır gibi ṣaġar.*** (Edirneli Naẓmī 1928 s. 17). ***“Balıkçı baba, efem, yani ağabeyim hasta bize balık ver”, dediler. Anlaşılan kıyı köylüleri balığı hem yeygi, hem ilâç sayıyorlardı.*** (Halikarnas Balıkçısı 1946 s. 69). × ***Zeliha’nın “Hır hırt” dediği irili ufaklı sahanlarla tencerelerin bulunduğu çuval, çamaşır leğeni, kara kazan, alaçık çadırı kurarken ḳullanacakları dut mertekleri, yeygi torbaları, yataklar, içlerinde zeytinyağı, sirke bulunan şişeler, demiri paslı küçük gemici feneri, kilim eskileri, çul çuval nalın malın çeyrek saat içinde kamyona yüklenmişti.*** (Orhan Kemal 1962 s. 138). × ***Çıḫdı yirmi otuz kile büda onu toḫu mu ekecāŋ çocuḫlara yėygi mi yapaciḫ.*** (Z. Korkmaz 1963 s. 185).

yeher ‘eyer, at eyeri’ ZTS 205, A. Tietze 1982z s. 195 no. 266, DS 4228. ADİL 2006 IV, 595. Az. × ***Säkil belindä ġuruşuları, cilovu älindä dästälämäkdä acizlik çäkän adamın minici olmadığını lap birinci däfä, yähärä ġaḫdığı andan duymuşdu.*** (S. Rähimov 2005 II, 64).

yek ‘tek, bir’ <Fa. ***yak*** ‘bir, tek’ F.J. Steingass 1892 s. 1532. × ***Oturmış yek arslança cihāndār / Yöresinde delim ḳurdidi ṭarrār.*** (Fąhrī 1974 [1367] no. 3339). [Bu örneği Tietze ***yėg arslança*** olarak almıştır. Ancak anlam açısından yek olarak okumak daha uygundur. O yüzden örnek buraya aktarılmıştır.]. × ***Onunki de güç, hem nasıl. Yek ekmeğe sürüyor ucu görünmez yolları. Daldığı uykuların derinliği altı aylık bebede zor bulunur. Yorgunluğu dile gelmez bir yorgunluk.*** (Füru-

zan 1972k s. 152). ***yek at yek mızrak*** 'yalnız, tek başına' K. Yedekçioğlu 1989 s. 448. × ***Aŋlaşılıyor ki Refīḳ Beg, yek at, yek mızraḳ meydāna atılmış ilk genç ġazete muḥarrilerinden ve zamānıŋ īcāb ettigi zerece āṣār-ı irfān ile müteḥallī erbāb-ı ḳalemden biridir.*** (İ. Erünsal 1982 I, 231). × ***Öyle büyük maḳāmlarda gözüm yoḳ. İbtidā'ī bir ġarībe çoḳdur bile. Ẕāten yek at, yek mızrağım.*** (R.N. Güntekin 1928 s. 115). × ***Ne yapıyorsun, çoluğunu çocuğunu, biçare Halil babanı unuttun mu? Sen bir kazaya uğrarsan ne olur?... Sen giyin ben soyunayım. Ben yek at yek mızrak bir adamım.*** (G. Zileli 1955 s. 82). × ***Ben ömrümde yek at-yek mızrak çingen görmedim. Berber ihsan: —Dur ağa, dedi, sakın bu kara herif çingen oymağında çingen zagonunu bozacak bir halt etmesin! Hem de bu suratla mutlak etmiştir.*** (Kemal Tahir 1958 s. 90). ***yek ekmeğe muhtaç et-*** 'aç bırakmak, bir dilim ekmeğe muhtaç etmek': × ***-Ne mi var? Ulan, Giritli Hacer'i gebe kodun, Arnavut Zekiye'yi erinden ayırttın, Kürt Güllü'yü yek ekmeğe muhtaç ettin, istanbul'lu Fitnat'ı, buna kezā, ben dersen...*** (Orhan Kemal 1950d s. 51). × ***Lâkin kardaşlar, biz biz olak, şeherlinin dolabına düşmiyek. Anam avradım olsun, bizi yek epmeğe mühtaç ederler!*** (Orhan Kemal 1954b s. 9).

yekbaşına 'tek başına, yalnız olarak' <Fa. ***yek*** + Tk. ***baş*** + iyelik üçüncü tekil şahıs ve datif eki. × ***Yekbaşıma dört kişinin gördüğü işi görürdüm ... İş görmekte de, başka şeylerde olduğu gibi birinci çıkmaya uğraşırdım.*** (Halikarnas Balıkçısı 1946 s. 85). b. ***tek başına***.

yek-büni 'fesleğen' O. Blau 1868 s. 243. ××

yeke/yekeke/yeyke 'dümen kolu' J.Th. Zenker 1876 II, 965, J.W. Redhouse 1890 s. 2206, W.A. Thompson 1892 s. 39, THASDD 1505, 1523, H.Z. Koşay–İshak Refet 1932 I, 421, L. Gürçay 1943 s. 414, DS 4228, H. Eren 1999 s. 448. <Biz.-Yun. ***οἰάκιον*** 'tiller' Kahane–Tietze 1958 no. 822. × ***Gemilerüŋ dümenleri żabṭ olunmayub büyük yekeler daḳılub*** (Kātib Çelebī 1329/1913 [1656] s. 65. × ***Çaldı silistire sür urdı ḍurub bād-ı sabā / Bādbānī kömiye dėdi yekeyi kullan.*** (Āgehī 1566, A. Tietze 1950–1955 s. 452). × ***Ne ki var ālāt u esbābı perīşān olmış / Ne re'is ve ne yeke var ne dümenci ne dümen.*** (Gubārī, A. Tietze 1950–1955 s. 465). × ***Rüzgār oldı müvāfıḳ, pupa ālāt-ile sen / Yekeden ırma dümenciyi hemān isa seren.*** (a.e. s. 465). × ***Bizim Reizin eline tutuşturunca, yekeyi kolunun altına kıstırır, iki avucunun arasına alırdı bardağı.*** (R. Ilgaz 1969k s. 250). × ***Recep, dümenin yekesi ayaklarının arasında bir dirsek çevirdikten sonra motorun başını verdi kıyıya.*** (R. Ilgaz 1969k s. 350). ***seke*** THASDD 1199, M. Ohannessian 1925 s. 526.

yėke/yėkke/yike 'büyük, iri, çok büyük, kocaman, irice' W. Radloff 1905 III, 317, DS 4228. <Mog. ***yėke*** a.m. A. Caferoğlu 1954 s. 6.

yekeke b. ***yeke***.

yekeper Az. 'cüsseli, iri kıyım, iriyarı' DS 4228, ADİL 2006 IV, 571. × ***Bu vaḫt uzaġdan fil üstündä yekäpär bir adam üz ġoyub meydana sarı gäldi, yaḫınlaşıb padşaha bir kağız verdi.*** (Azärbaycan naġılları 2005 III, 116).

yekeyek 'teke tek' DS 4228 <Fa. ***yake yake*** 'one whith another, singly' F.J. Steingass 1892 s. 1535. × ***Şimdi kaynana gelin karşı karşıya yekeyek kaldılar. İkisi de köpürdükçe köpürüyorlar, biribirlerine söylemediklerini bırakmıyorlardı.*** (H.R. Gürpınar 1933i s. 56).

yekin b. ***yeğin I***.

yekin- 'topal topal yürümek, kalkmaya davranmak, birdenbire harekete gelmek, hızla kalkmak'. H.Z. Koşay–İshak Refet 1932 I, 421, H.Z. Koşay-Orhan Aydın 1952 II, 141, DS 4229. × ***Yabancı köylü, ikinci defa yerinden yekindi. Bir elile kısa sakalını avuçlarken "Haydi bunları kabul ettik evlât," dedi.*** (H. Aytekin 1945 s. 11). × ***Gediyöm sevdim belkile gelem / Sene sene yollarımı öŋ galan, deyip atına toḫandı avradı serpitdi. Avrat yekinişin saçını yoldu bir fığan etdi.*** (A. Caferoğlu 1945 s. 142). × ***Adam bekçilere taraf döndü, baktı, cigarasından duman aldı... Kadın kalkmak, kaçmak için yekindi.*** (Orhan Kemal 1949e s. 58). × ***Şu Demirkıratların her tuttuğunu altın etsin Allah! Herifler bir çıktılar tahta, pambıktır yekindi. Bu memlekette bunca yıldır çütçülük ederik, pambuğun üçyüze, üçyüz elliye satıldığını kim gördü?*** (Orhan Kemal 1951s s. 57). × ***Essahdanı da söz mü bire Bekir. Melmekette zorlu güreş dutardı... Azgın di orda dur... irahıyı binniknen içerdi, zoppayı çekip de bir yekindi mi, tabır olsun önünde isterse... Azgın deyip geçiyon mu sen?*** (Orhan Kemal 1952m s. 65). × ***Yanında Reis ile Dâvavekili Mehmet Efendi var. Köşenin başında atımın kulakları belirir belirmez, yekindi yerinden.*** (İ. Tarus 1955 s. 115). × ***Bir ara başını kaldırıp bana baktı. Tekrar indirdi kafasını... Sonra birdenbire yekindi, doğruldu.*** (a.e. s. 92). × ***Bizim köylü vatandaş, kısıldığı köşeden tekrar yekindi. —Biz köylüyük beğem, aklımız fazla ileriye geriye gitmez, bana kalırsa ıcıh hükümet bu işi iyi yapmıyo, dedi.*** (H. Aytekin 1965 s. 63). × ***Güç belâ dirseklerini kıvırdı, yekindi, yatağın içinde.. Karısın uyandırmamağa çalışarak, beyaz patiska entarisini çıkardı.*** (İ. Tarus 1957 s. 102). × ***Güneş iyice yekinmiş, ortalığı ısıtıyordu.*** (Yaşar Kemal 1955i I, 108). × ***Bin bir eziyetle doğur... Doğur yekine yekine, çığrına çığrına... Bin bir eziyetle, çalına çırpına büyüt. Onlar da seni böyle aşağı eve kapayıversin!..*** (Fakir Baykurt 1959y s. 251). × ***Gülbahar da istemiyordu aldırsınlar. Kalağa yanaştı, doldurdu sepeti, yekindi yekindi kaldıramadı.*** (Ü. Kaftancıoğlu 1972 s. 92). × ***Kadınların apış araları erkeklerden daha rahattır. Tıpkı atlarda da olduğu gibi. Kısrağın sıcak günlerde, yola karşı dayanıklı olmasının nedeni bundadır. Cinsel duygular alabildiğine yekinir.*** (N. Üstün 1968 s. 14). × ***Kadın ürpedi. Ardındaki mutfak kapısına döndü. Kapı kapalıydı. Zaten o da açmaya yekinmedi.*** (A. Ağaoğlu 1980y 51). × ***Gözleri karanlığa alıştı. Mutfakla oda arasındaki taştan bir ocağın önünde gazlambasını seçti, ama yıkamağa yekinmedi.*** (a.e. s. 54). × ***Hayrullah Abi, sallanan koltuğunda yıkılır gibi öne doğru bir yekindi, sonra kendini geriye hızla attı.*** (İzgü 1993 s. 113). × ***Şadiye Ablanın gözlerinin rengine açık kahverengi diyenler oldu, yoğurt kaymağı rengi diyenler oldu, hatta kara diyenler bile oldu, ama ben yekindim, Haydi var mısınız, gidip soralım?" dedim.*** (a.e. s. 114).

yekindir- ‘yerinden kaldırmak, ıkındırmak, yapmaya zorlamak’ DS 4229. <***yekin-*** fiilinin kausatif hâli. × ***Usta aynı soğukkanlılıkla sözünün ardını getirdi: —Acemi adamı koltukçu yaptığı yetmezmiş gibi, geldi işe de burnunu soktu, ırgadı yekindirdi. Irgat hücumla deste taşımağa başladı.*** (Orhan Kemal 1954b s. 273). x ***Babam yetip bir koluyla beni çekmiş, bir koluyla anamı yekindirip bağrına basmıştır. Eve sevinç gelmiştir, ki bugüne kadar evimize pek çok şey gelmemiş olduğundan çok iyi gelmiştir.*** (A. Kutlu 1995 s. 75).

yekiniş ’yekinme işi’ <***yekin-*** + fiilden isim yapan ***–iş***. × ***Daha bir yekinişte, meşe çotuğu kökler gibi, çatırdatmış topu da, apalaya apalaya düze çıkarıvermiş.*** (F. Erdinç 1958 s. 73).

yekir- ’yekinmek, harekete geçmek, hareket etmeye başlamak’ × ***Havalar ısınmaya yüz tutar tutmaz, haşereler kış uykusundan uyandı, toprağın içinden yüze doğru yekirdiler. Toprak, bulgur bulgur döküldü başlarından aşağı, ayaklarının altına.*** (İbrahim Balaban 1968 s. 371).

yėkke b. ***yėke***.

yekta ‘biricik, benzersiz, eşsiz’ <Fa. ***yektā*** a.m. F.J. Steingass 1892 s. 1533. × ***Silâha çok meraklı, atıcılıkta yekta; avcılıkta da pek mahirdi. Altıpatlarla duvara ismini yazar, havaya atılan yumurtayı vurur, tüfeği tek kurşunla doldurup, üstüne de dürbününü koyup, iki üç yüz adımdan mecidiyeyi zımbalardı.*** (S.M. Alus 1944 s. 138). × ***Dikkat edin çocuklar.. Ben, bu ahretlik ilminde artık yekta oldum, diyordu, bunların ciğerlerinin içini bilirim.*** (R.N. Güntekin 1932 s. 116).

yektahdadan b. ***yektahta***.

yektahta/yektahtadan ‘birdenbire, birden’ DS 4229 <Fa. ***yak tahī’*** + Tü. datif ya da ablatif. × ***Müthiş bir şey bu!... Hani yüz tanesini bira arada zor görmüştür zavallı. “Şimdi yektahtadan 100.00 lira! Git tapu idaresine.. Filan yerdeki bahçemi filânca şirkete sattım, de.*** (Yeni Hikâyeler 1955 s. 7). × ***Yektaḫtadan görünme ėle taḫta perdeden / Gelmekde her gün işte görici tümen tümen.*** (Vāṣıf ‘Oṣmān 1257 s. 49).

yekten ’birden, tek seferde, hiç yoktan’ <Fa. ***yak*** + Tk. ablatif eki. × ***Ben senin çağında iken, fenerci bilem olamamıştım. Padişah fermanile, yekten reisliğe çıkıyorsun. Yolun daima böyle açık olsun.*** (E.E. Talu 1935 s. 99). × ***Ayrıca Kodamanı da tebrik ederek, kendisine yekten yeşil kordelalı tahlisiye sandalyesi ihsan buyurulduğunu tebşir etti.*** (a.e. s. 113). × ***Ne ḳadar artdırsalar azdır. Bir sulṭānī meʾẕunu ḫāriciyede olsa, yekden biŋ ġuruş aylıḳ verirler.*** (E.E. Talu 1928 s. 99). × ***O da bana karşı yekten bir yakınlık duymuş olacak ki, gülümseyerek: - Merhaba, kolay gele arkadaş, dedi ve cevabımı beklemeden yanıbaşıma çömelerek yardıma koyuldu.*** (Halikarnas Balıkçısı 1946 s. 79). × ***Maḥdümuŋ küçük yaşdaki büyük dirāyetine yar u aġyār parmaḳ ışırdı. Yekten ṣāniye mütemāyizi rütbesi ve üç biŋ ġuruş maʿāşla āmedīʾi dīvān-ı hümāyununa çıraġ oldu.*** (H.R. Gürpınar 1340c 15). × ***Eger biri kendi kendine yekten gülerdi***

ise, Köse Kenan çağırırdı o adamı. (Behçet Mahir 1973 s. 79). × ***Kiziroğlu hırsından kılıcı kından sıyırarak, "Hani kız?" deyip sordu. Kiziroğlu'nun kırlı kılıç çekmesine, "Az dur, öyle yekten yiğitler kılıcı çekmez, evvel bana sor. İşte ben senin gelişini gördüm, seni karşıladım."*** (B. Mahir 1973 s. 572).

yektir 'topal, aksak' DS 4228. × ***-Emmim emmim! Babo emmim gidiyor diye, dışarıda, bir öküz kafilesinin arkasında yürüyüp giden yektir bacaklı birini gösterdi. -Bizimkiler, dedi Hasso.*** (H. Aytekin 1965 s. 49).

yekun çek-/yekûn tut- (datif ile) 'susmak, konuşmayı kesmek' H. Aktunç 1998 s. 307. × ***Ḥayātım artıḳ lāfa yekün ṭut... İşimize baḳlalım babam.. Şimdi papaġanıŋ yaḥnisini de aŋlatırsaŋ, tuzu ya çoḳ gelmişdir ya az.*** (H.R. Gürpınar 1316 s. 262). × ***Oġlan çeŋen pırtı. Lāfa yekün çek. Ṣoŋra bekçi ne yapdı? Onu aŋlat.*** (H.R. Gürpınar 1339 s. 56).

yel/yil 'rüzgâr, esinti, romatizma' B. Atalay 1986 s. 769, A. Caferoğlu 1931 s. 124. H.Z. Koşay–İshak Refet 1932 I, 421, K. Emiroğlu 1989 s. 231. <ETk. ***yė:l*** a.m. G. Clauson 1972 s. 916-917. ***yel al-*** 'yel götürmek, uçurmak': × ***Basḳusız sazı yėl alur.*** 'Baskısız sazı yel alır, uçurur' (V. İzbudak 1936a [1466] no. 84). ***yel kayadan ne alır*** 'basit bir şey daha güçlü ve sağlam duran bir şeye zarar veremez': × ***Bana baksana sen bana... Mahallenin kızları, hepinizin dibi düşüyor ama yel kayadan ne alır? Hadi ötekiler halli mallı aile kızları. Sen? —Siz utanın! —Neden utanacakmışız kız? —Halli mallı değilseniz suç benim mi?*** (Orhan Kemal 1962 s. 121). × ***MİHRİBAN -Bundan ne çıkar. Benim gözümün içine istediği kadar baksın... yel kayadan ne alır kadınım.*** (Musahipzade Celal 1936l s. 23). ***yel alıp poyraz sat-*** 'boş işlerle uğraşmak, yaptığından eline bir şey geçmemek': × ***"Ah ne çāre bu olacak idi, amma senin talihin cinine düşman olan diğer bir cin mani oldu" derler, onların ise işleri güçleri yel alıp poyraz satmak ve divaneleri dolandırmaktır.*** (E. Misailidis 1986 [1872] s. 725). ***yel al- sel götür-*** 'yel olup gitmek, kimseye yararı olmadan bitmek, tükenmek': × ***Bu yalçın enginliğin içinde düşman ordusunun bir sürü boz renkli çekirgeden farkı nedir? Çekirgeleri yel alır, sel götürür. Burada kalacak olan gene bu taşlar, bu topraklar, bu dikenler, bu söğüt kütükleri, bu hayvanlar, bu küçük sığırtmaç ve ... benim.*** (Y.K. Karaosmanoğlu 1932 s. 268). × ***Yėl esmeyince çöp deprenmez / yil esmeyince çöp kımıldamaz*** 'bir şey sebepsiz yere olmaz' V. İzbudak 1936a no. 82. × ***Çün düşmedüm havāŋa niçün yilerin yā ben / Yil esmeyince ẕhod güzelüm çöp ḳımıldamaz.*** (Ẕātī 1970 [16. yy.'ın ilk yarısı] II, 25). ***yel ol-*** 'tükenmek, bitmek': × ***Dėdi Behrām yėl oldum ben ėy ah / Segirdü geldiler baḳār iken şāh.*** (Fąhrī 1974 s. no. 2671). ***yel üfür- su götür-*** 'kaybolmak, elden çıkmak, yanlış yola girmek': × ***Bilir ki bir zamānlar üç imparaṭor ittifākı var idi. Yel üfürdü şu götürdü, Rusya Almaya ile Avusturyadan ayrıldı.*** (Aḥmed Rāsim 1334 s. 51). × ***Keratanın dizginlerini ele almasaydım, sermayesini çoktan yel üfürmüş su götürmüştü.*** (S.M. Alus 1934 s. 134). × ***Basbayağı, nuru aynım! Yel üfürecek, su götürecek... Gelecek hafta içerisinde,***

Hayreddin reisin motörü ile yüz yirmi çuval malımız var sevkedilecek. (E.E. Talu 1937 s. 197). × ***Yaprak dökümünün olağan sonucuydu sanki; Şehzadebaşı'nda, o gün bütün gün çamaşır yıkamış, kolları kopmuş, gömlekleri örtüleri, çarşafları yıkamış, akşamüstü ipe sererken, mandalın biri hâlâ ağzında, yer üfürdü su götürdü, İkbal dadı sizlere ömür.*** (M. Seyda 1966 s. 144). × ***Yel üfürdü, su götürdü. "Ey gaziler yol göründü.." Eski hamam, eski tastı; gelen gelir, giden gider, mevsimler geçer.*** (M. Seyda 1969 s. 45). ***yele var-*** 'boşa harcanmış emek, faydasız': × ***Ve bilmek gerek kim ol kişiye eylük eylemek ẕāyi' olur ve yėle varur, kim kişi 'aḳl meẕhebi içinde eylük şükrin unutmaġı ve ni'meti ḥaḳḳın ödemegi revā göre.*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 49). × ***Yoluŋda çünki 'ömrüm yėle vardı / Ne aṣṣı ėtdüm ney bigi feryād.*** ('Ömer bin Mezīd 1995 [840/1437] s. 136). × ***Ṣoŋucı işitdiŋ ki vardı yile / Ne baḫtlu ol kim bu sırrı bile.*** (Ferheng–nāme-i Sa'dī 1340–42 [1073] s. 6 no. 72). × ***Ne bünyāẕı varısa yėle varur / Şu kim bir yavuz işe bünyāẕ urur.*** (a.e. s. 8 no. 95). × ***Niçe müflis olan ṭoyar yėr aşı / Niçe müna''amuŋ yėle varur işi.*** (a.e. s. 27 no. 328). × ***Ey şāh, ḥezar eyle kim şāhzāde dāḫı 'avrat fitnesine griftār olmasun kim 'avrat sebebinden niçe başlar yėle varmışdur.*** (M. Belletête 1912 s. 22). × ***Zāhidüŋ īmānı gevrer görse nār-ı ruḫlaruŋ / Yile varur ser-be-ser zühd-ü-ṣalāḥu-nām-u-neng.*** (Ẕātī 1970 [16. yy.'ın ilk yarısı] II, 221). ***yele ver-*** (akuzatif ile) 'boşa harcamak, boşuna ortan kaldırmak, faydasız yere harcamak, faydasız geçirmek, öylesine elden çıkarmak' krş. ***bada ver-***. × ***Sücü içüvem sücü delü oluvam delü / Nem var virevem yile seni dutavam bir gün.*** (Sulṭān Veled 1341 s. 22). × ***Baş ne olur bu yola vėr ṭavarın sen yėle / Baş söz cān gözün aç kim göresin ṭaŋrıyı.*** (a.e. s. 34). × ***Eger ol yavuz işlü 'avrat aġuyıla bir ġāfil ve uyḳudaġı ādama ḳaṣd eylemesedi -gendü şīrīn cānın yėle vėrmeyedi.*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 17). × ***Yüzüm suyın yėle vėrüb bu işler kim baŋa oldı / Ḳamu sen şūḫ u fettāndan bilürem, sen de bilürsin.*** ('Ömer bin Mezīd 1982 s. 90). × ***Benüm ̬havāṣuma müte'allik̬ işde niçün bulınursın? Ḥadduŋdan cıḳarsın. Bunuŋ gibi büyük işlere el urmaḳ, başı yėle vėrmek olur.*** (Ferec 855/1451 v. 63b). × ***Zindānbān 'avratına eyitdi: "Hey pelīd–i nābekār ve ė şüm-ı ̬hāksār! Bu benüm cezām u sezam-mıdur ki saŋa bu ḳadar renc-ü rüzigār iletmiş olam, 'ömrüm ̬hirmenini ̬hidmetüŋde yėle vėrmiş olam? Sen ayruġıla düzilesin, bu nice yıllıḳ ḥaḳ[ḳ]umı ziyāna vėresin?" dėdi.*** (a.e. v. 111b). × ***Ammā ṣaburalıḳ [!] eyleme, senüŋ gendü cānuŋı ve bizüm cānumuzı yėle vėrme!*** (a.e. v. 200b). × ***Maṭlab 'ışḳına deveyi yėle vėrmişsin.*** (a.e. v. 225b). × ***Nāmumuzı, nengümüzi yėle vėrmek ardınca olma! dėdi ve bu ḥikāyeti tevaḳḳufıla, āsānlıġıla ėt ki merd-i devān tīz yolda ḳalur.*** (a.e. v. 237a). × ***Demüŋde furṣatuŋı sen geçürme / Yėle vėrme bu 'ömri ni'metüŋdür.*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 77). × ***Vėrdi saŋa Çalap tā ̬hayra ḳılasın sebep / ̬Hayr eyle ḳıl ḥaḳḳı ṭalep vėrmeden ol mālın yėle.*** (M.Ş. Yaltkaya 1934 s. 157). × ***Ne bünyāẕı varısa yėle vėrür / Şu kim bir yavuz işe bünyāẕ urur.*** (Ferheng–nāmei Sa'dī 1340–42 [1073] s. 8 no. 95). × ***Gerek 'āşıḳ ola ṣabür u ḥamül, / Ben işitmedüm kīmiyācı melül / Niçe ḳızıl altun vėrür yėle / Ki bir baḳırı altun ėdü-bile.***

(a.e. s. 35 no. 421). × ***Lāle vü nergis bigi ildin ḳoma bir laḥẓa ḳadeḥ / Yėle vėrüp ʿömrüŋi gül bigi ėtme ḥebā.*** (M.F. Köprülüzade 1934 s. 58). × ***Yėle vėrüp ḳarārını giryān olup gider / Sünbül saçın seher yėli seyrān ėdüp gelür.*** (a.e. s. 95). × ***Pes gerekmez, ki çok assı içün var sermayeni yele veresin.*** (O.Ş. Gökyay 1966 s. 226). × ***"Ben bunu andan öğrenip-dururum ki dek yürüyeni incitme, çün incittin, öldür deyu. İmdi ben senin öğüdünle yine seni öldürürüm" deyü buyurdu ki Deylemi öldürdüler. Deylem, yavuz öğüdü ucundan başın yele verdi.*** (a.e. s. 264). × ***Ve andan gerü uğraşta şöyle cüret gösterip ileri depinme ki ol cüretinden yine kendi çerini yele verip helak ettiresin.*** (a.e. s. 298). ***başın yele ver-*** 'ölümcül hata yapmak' × ***Seyle vėrdi kimi ḳumaşın o dem / Kimisi yėle vėrdi başın o dem.*** (M.F. Köprülüzade 1934 [15. yy.] s. 124). × ***aklın yele ver-*** 'akılla hareket etmemek, aklı göz ardı etmek': × ***Göŋül şehrinde ol dost ḳaldı ancaḳ / Fikir ṭaġıldı ʿaḳlın yėle vėrdi.*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 32). ***yel gibi*** 'çabucak': × ***Ġanīmet bil bu ḥüsnüŋi, ki yėl gibi geçer dėrler.*** ('Ömer bin Mezīd 1982 s. 53). × ***Yir daḥı yil gibi anı sora / Dönür ol ṭamla ḳaçan süra.*** (Sulṭān Veled 1341 s. 62). × ***Yüzüŋ ayını görem dėyü ḫurşīd / Yėler yėl gibi, yaḳmışdur çırāġı.*** ('Ömer bin Mezīd 1982 s. 124). × ***Ẕātiyā, her dem hevāya yėl gibi güvler düşer. / Görmedüm ben dil ḳadar bir bī-ḥamiyyet ʿārsuz.*** (Ẕātī 1970 [16. yy.] II, 59). × ***Zebün düşdi ṭoprakda ṭulındı ol / Çü ger yėl gibi çevre ṭolandı ol.*** (Ferheng–nāme–i Sa'dī 1340/42 s. 45 no. 547). × ***Osuruḳdan nefes oğlı geçinür bir ışığuŋ, / Himmeti anuŋ içün yel gibi oldı ḳaḳoroz.*** (Sāḥī, A.N. Tarlan 1949 IV, 107). ***yel gibi uç-*** 'çok hızlı gitmek' × ***Yėl gibi uçup gögeler gėtdiler / Deŋize dökülenini dutdılar.*** (Enverī 1929 [869/1464] s. 21). ***Uzaktan - (Tulumbacıların nârası) haaat... hey, huuu... hey, semti Drağman, uşağı yaman, yel gibi uçan Drağmanlılar, yaman gider heyyy.*** (Aḥmed Vefīḳ Paşa 1933ka s. 26). × ***Ağzına üzümden sormuk vererek tahta beşiği yel gibi sallaması da yok.*** (M. Makal 1954 s. 15). ***yeli cinli / yelli cinli*** 'her şeyden huylanan, her şeyden şüphelenen ?' × ***"Ha şöyle! Herife bak be, bugün çıktı, bugün Allah olacak başımıza. Havadan nem kapıyor. Amma da yeli cinli olmuşsun..." "Uzatma artık..." dedim.*** (Tarık Dursun K. 1982 s. 100). × ***Fetci Kadrinin tarlasını alırdı. Kimse de bir şey diyemezdi. Keler İbrahim'inki de öyle. Deştinanın tarlasını da alabilirdir. Yelli cinli adamdı üçü de.*** (C. Tuncer 1970 s. 92). ***yel ipi*** 'halk hekimliğinde ağrı, sızı, romatizma gibi yelin sebep olduğu düşünülen ağrılar için ağrıyan yere dualar okunarak bağlanan ip, halk hekimliğinde yel bağlamada kullanılan ip'. ***yel savır-*** 'esmek' × ***Toz yėl kāfir üzere ṣavırur / Gözlerine ṭoldurur toprag̈ ürür.*** (Enverī 1929 [869/1464] s. 26). ***yel topu*** 'şişirilmiş top, balon' Meninski 1680 II, 3134. ***yel yut-*** 'at üst yutağın geçici genişlemesi şeklinde ortaya çıkan hastalığa yakalanmak' × ***Gelenektir ya, arabasına bindiğin adamın atını öveceksin. Yel yutmaz. Ürkmesi yoktur. Tepmez. Isırmaz. Ufağı da gelse, büyüğü de, yolları kirletmez.*** (F. Erdinç 1970 s. 206).

yel-/yil- 'koşmak, dolaşmak' Meninski 1680 III, 5604, B. Atalay 1986 s. 769, O. Blau 1868 s. 244, W. Radloff 1905 III, 346, H.Z. Koşay–İshak Refet 1932 I, 426, R. Dankoff 12004 s. 280. <ETk. ***yel-*** (of a horse) 'to trot, amble' ×

Yüzüŋ ayını görem dėyü ̧hurşīd / Yėler yel gibi, yaḳmışdur çırāġı. (‘Ömer bin Mezīd 1982 s. 124). × ***Bir nesne endīşe ḳılduḳ kim anuŋile saŋa yėlmek ve yortmak emeginden ferāġat ve bize iminlik ve rāḥat ḥāṣıl olur.*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 23). × ***Ulularuŋ sözi ḳur’āna girmez illā yanınca yėler.*** ‘Büyüklerin sözü, Kur’an ayetlerinden değilse de delâlet ettiği mana itibariyle ondan aşağı kalmaz’. (V. İzbudak 1936a [1466] no. 3). × ***Yatur kurttan yėler köpek yėğdür.*** ‘tembel tembel yatan kurttan, koşup rızkını arayan köpek hayırlıdır’ (a.e. no. 272). × ***Yatur sipāhīden yėler köpek yėgdür.*** ‘Ulufeye güvenerek tembel tembel oturan sipahiden, daima rızık peşinde koşan köpek daha iyidir. (a.e. no. 307). × ***Dilkü ne kadar yatursa iki ol kadar yėler.*** ‘Tilki ne kadar yatarsa yürüdüğü zaman onun acısını çıkarır, yine varacağı yere varır’. (a.e. no. 618). × ***‘Ālemi seyrān ėder zülfüŋ havāsına nesīm / Tan mı sevdāda yelen ger deng ü sergerdān ola.*** (Şeyḫī 1942 [14./15. yy.] s. 103). × ***Yaşum yeler ki yėlden öŋürdü ala gerdün / Dėdüm ki ivme epsem dedi bir izin öpsem.*** (a.e. s. 103). × ***Yėler oŋmazlıḳ ile vāy aŋa kim / Gezesin ḳapu ḳapu hem-çü nesīm. / Bezm-i ‘ışḳuŋ olub mey-āşāmī…*** (‘Ālī 1977 s. 147). × ***Tatarī at ėrişemez tāzīye / Ṣoyınca yėler düşüben yazıya.*** (Ferheng-nāme-i Sa‘dī 1340/42 s. 5 no. 60). × ***Sen ey Sa‘dī yudefterden elüŋ / İŋen yėlme yāyānı yoḳdur yoluŋ.*** (a.e. s. 75 no. 914). × ***Biz hemīşe senüŋ belāŋ içinde zaḥmet görürüz, ve sen hemīşe bizi avlamaḳda yėlüp yortup emek dartarsın.*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 23). × ***‘Aḳl eger tāzī binüp yarış ḳıla / Çoḳ dürişe, melike ėremeye / Düni güne ulaşdurub yėlerise / Meliküŋ tozını ol göremeye.*** (a.e. s. 73). × ***Pes bir gün aŋsuzda yėldi, zāġlar ḳatına vardı, Mālik çün anı gördi ̧haber sordı.*** (a.e. s. 92). × ***Gül yüzünde göreli zülf-i semen-sāy gönül / Ḳuru sevdāda yėler bī-ser ü bī-pāy gönül.*** (M.F. Köprülüzade 1934 s. 100). × ***Çīn-i zülfüŋden umar nāfe-i ̧hoş-büy murād / Bu havā yoluna yıllarla yėler niteki bād.*** (a.e. s. 100). × ***Māh-rülar dėyeler bir birine odur bu / Yüri yıllarla yėlerseŋ yetemezsin ey dil.*** (a.e. s. 106). × ***Sen ki yėlmekdesin yėl yėndek / Sevdügümden yaŋā ṭoprāġum ilet.*** (Edirneli Naẓmī 1928 s. 12). × ***Bu dünye içün her kim ki yėler / Varlıġı anuŋ yoḳ yėre gėder.*** (a.e. s. 19). × ***Her ḳandayısa oŋmaduġ olan / Ṭurmaz dünü gün yėl gibi yėler.*** (a.e. s. 19). × ***İt gibi yėler eşek gibi eşer / Ṣanki aŋul bir ḳuduz atdur eşek.*** (a.e. s. 35). ***O yāre yaramaḳ yoḳdur göŋül var öyle bil anı / Kerek sen anuŋ kulluġında yėl gibi biŋ yıl yėl.*** (a.e. s. 37). × ***Yolına yārin yöri var nice yıl yėl gibi yėl / Ayaġı ṭoprāġına yüzi sürmege tā ėre ėl.*** (a.e. s. 39). × ***Olupdur yėl gibi yėlmek işim ah / Göŋül vėrmeden ol zülfi hümāya.*** (a.e. s. 55). × ***İşine yėltenmekle dünyenüŋ / Olma ol işe yėlenüŋ nökeri.*** (a.e. s. 71). × ***Şu koca Osman boşuna yeliyor uğraşıyordu. Ali Safa Bey onları köylerinden sürecekti.*** (Yaşar Kemal 1955i II, 331). × ***Sen daha eski kafalarla yeldiğinden, bunları anlamıyorsun.*** (F. Baykurt 1971t s. 130). × ***Kırış kırış yüzü anlamsızdı, okunmuyordu. “Dehaa yol!” dedi. “Gidin, bir de siz yelin. Uğurlar olsun…” Kalktı, ekinin ardına yürüdü.*** (F. Baykurt 1967k s. 365).

AD. **yelaltı/yelatı** ‘bisiklet’ A. Tietze 1982z s. 195 no. 267, DS 4231, E. Gemalmaz 1978 III, 338. Tietze’ye göre ***yelaltı*** bir işitme veya yazım hatası olmalıdır.

yelbeyin ‘ahmak, budala’ DS 4231, ADİL 2006 IV, 573. Az. × ***Ey vāzir, sān insaflı adamsan. Belā yelbeyin, hār yalana aldanandan padşah olmaz.*** (Azärbaycan naġılları 2005 III, 135).

yelbir ‘hızlı (gitmek için)’ DS 4231. ××.

yelbirde- ‘yelle sallanmak’ DS 4231. ***<yelbir*** + ses taklidi kelimelerde ***/l/*** veya ***/r/*** olan son ünsüzden sonra ***la-*** yerine ***-da-*** fiil genişlemesi, b. ***alda-*** ⊡. ××.

yelbirdet-/yelpirdet- ‘yelde sallamak, rüzgarda sallamak, sallatmak, hareket ettirmek’ J. Deny 1921 s. 1126, DS 4239. ***<yelpirde-*** fiilinin kausatif hâli. × ***‘Älimler eyitmişlerdür kim: her açuk ḳaşlu kim anuŋ ṣaġ gözi sol gözinden kiçirek ola, yā daḳı gözin tiz yelbirdedür ve burnı sol yanına egri ola ve endamında ḳıl yėrlerinden her bir yėrde üç ḳıl bitmiş ola ve hemīşe naẓarı yėre baḳmaḳ ola, - anuŋ zātı fesād ve mekr evi olur.*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 63). × ***Cevher hanım, sapının üzerinde sallanan sünbül edasile geziniyordu. Toprağa, küçük iskarpinlerinin yalnız sipsivri incecik uzun ökçelerile mini mini burunları temas ettikçe bazı çevik hareketlerinde rüzgār esvabını yelpirdettiği zaman hemen hemen uçcak zannolunuyordu***. (H.R. Gürpınar 1943g s. 59)., × ***Geri geri ḳaçmak istedi. Vālidesi kefenini yelpirdeterek yaḳlaştı.*** (H.R. Gürpınar 1339 s. 662). × ***Acaba sabah yeli miydi o pencerede ucuz patiska perdeyi yelpirdeten?*** (Halikarnas Balıkçısı 1969 s. 8). Krş. ***yalbırdat-*** W. Radloff 1905 III, 188.

yelbir yelbir/yelpir yelpir ‘hızlı hızlı, yelde sallana sallana’ × ***Rüzgārıŋ şiddet-i vezānına maġrūż ḳaldıḳları tepelerde zevcesiniŋ o ḳamet-i ḳıyāmetini tezyīn eden ḳırmalar sayvānlar ḳurdeleler yelpir yelpir uçuşduḳca Ṣadrī Beg: -Melāḥat, ḳoluŋdan sıḳı ṭutmasam şimdi havālanacaḳsıŋ derdi.*** (H.R. Gürpınar 1927mü s. 54). × ***Dolgun başaklar gibi... Güneşte yelbir yelbir sallanan olgun başaklar gibi...*** (A. Ağaoğlu 1982o s. 382).

yeldir- ‘koşturmak, çok çalışmak; çok yaramazlık yapmak’ B. Atalay 1986 s. 769, Ebū–Bekir Ḥāzım 1326y s. 184, H.Z. Koşay–İshak Refet 1932 I, 421, DS 4231. ***<yel-*** fiili kausatif eki ***-dir-***. × ***Bi kere düşünseŋe, arayan yoḳ, ṣoran yoḳ, dur baḳalım, saŋa ne oluyor.” diye ̧hayli ṣoḳurdandıḳdan ṣoŋra “aḥılsız başıŋ belesini ayaḥ çeker, neme gerek, itin ayağı daşdan esirgenmez; yeldir tazıyı görsün yazıyı diyerek işleriyle meşġül oldu.*** (Ebū–Bekir Ḥāzım 1326y s. 182). × ***Selime “Memiş, Güççük Paşayı ıraḥlara götürüp çoḥ yeldirme, o seniŋ gibi daġil.*** (a.e. s. 184). × ***Cençlik Bāçasında kayığa bindirecem, dondurma alıverecem, taksi tomafilleri var, atıp birinin içine, bir Çankaya, Bir Baraj, bir Çankaya, bir Baraj... yeldirecem durmadan.*** (F. Baykurt 1971t s. 103). × ***Üç tane komşu kadın sedire, büyük ananın yanına oturmuşlar, beyaz başörtülerini yeldirerek baş sallıyor, dudakları kıpır kıpır ediyor, tesbih çekiyorlardı.*** (Yaşar Kemal 1976 s. 222). × ***Kınalı bir kayanın dibinden, turna gözlü bir pınar, şır ha şır kaynıyor, rengārenk balıklar yeldirerek dupduru suyun içinde dönüp duruyorlarmış.*** (Y. Feyzioğlu 1985 s. 5).

yele b. ***yalı III***.

yele- ‘budamak‘ DS 4233. × ***Emme dur, çit için güzden yelediğim ahlatların sürgünü var, onlara aşı vursak ne lâzım gelir?*** (F. Baykurt 1961 s. 257). × ***Çat pat, giriştiler. Göz kulak, burun yanak!.. Yoldular, yelediler biribirlerini.*** (F. Baykurt 1971c s. 303). b. ***yol-***.

yelegen ‘hızlı, koşucu, tez canlı‘ Meninski 1680 III, 5602, DS 4232. ***<yel-*** + sıfat yapan ***–egen***, b. ***depegen*** ⊡. ××.

yelek I/yilek ‘uzun tüy, kanat tüyü, telek‘ THASDD 1507, H.Z. Koşay-Orhan Aydın 1952 II, 142, DS 4232. ***kuş yeleği*** ‘tüy‘ × ***İsterseŋ gel, gölük (merkep)e bin, pek dölek (rāḥat) yörür, ayaḫları da ṣaġlamdır; ne tökezir, ne ḳapanır, yalıŋız yaġırına dürteyim dime, sen oŋa ḳuş yelegi (tügi) gibi yeğni (ḫafīf) geliŋ, kıç atar düşürir” dedi.*** (E.H. Tepeyran 1326y s. 110). ***lelek*** Az. × ***Padşah gördü, lālāk şahşonġar ġuşunundu.*** (Azārbaycan naġılları 2005 I, 223).

yelek II ‘iki yaşında deve‘ × ***Devenin yavrusuna köşek, (bir yaşına kadar) sonra yelek (2 yaşına kadar), daylak (3 yaşından sonra) ve nihayet dişisine maya, erkeğine erkek adı verilir.*** (K. Güngör 1941 s. 36).

yeleksüzlük ‘tüysüz ok‘ × ***Oḳçılaruŋ işi geçe, ḫalḳa ṭoġruluḳ ṣatalar ammā ki işleri yönelmek ola. Kāz atanlar yeleksüzlüge heves ederler. Ta‘līmḫānecilerde yeleksüzler çoḳ ola.*** (M. Çavuşoğlu 1977 [16. yy. başı] s. 154).

yeler oŋmaz ‘uğraşıp durduğu hâlde eline bir şey geçmez, çalışıp kazanamaz, beceriksiz, boşuna çalışan‘ TS 4496, DS 4233. × ***Yeler oŋmaz yėdigi hem siŋmez / Bādī-i serv-i bī-ḳarār ėyü mi.*** (Ġazālī 1973-74 [ca. 1530] s. 230). ***yeler oŋmaz köpek gibi*** ‘boş boş gezen köpek‘: × ***Ve bi’l-cümle olur olma ‘avām u nās u kār u kesbiŋ ‘avādına muḥtāc olan nüfüs-ı bī-ḳıyās ṣayd u şiḳāra yeltenmek ya‘nī boz ṭoġanlar ve ṭazılar ve zaġarlar ėdinüp yaz ve ḳış yeler oŋmaz ḳöpek gibi siŋ siŋ gezmek küştenīligine delālet ėderḫāletdür.*** (‘Ālī 1956 [1586–87] s. 61).

yeler oŋmazluk ‘uğraştığı hâlde eline bir şey geçmeme durumu’× ***Yeler-oŋmazlıḳda ve cüvān-mürg olup telef olmaḳda emsāl ü aḳrān olan nekbetīlerdür.*** (‘Ālī 1956 [1586–87] s. 146). × ***Dāyimā yeler oŋmazlıġı muḳarrer ‘ömri āḫir olınca felek-zedelegi muḳadder bir bed-baḫt-ı derbeder olur.*** (a.e. s. 151).

yelese/yelemse ‘yarasa‘ THASDD 1508. <Fa. ***yarāsa*** ‘a bat, rere-mouse’ F.J. Steingass 1892 s. 1529. ××

yelet- ‘budatmak‘ ***<yele-*** fiilinin kausatif hâli. × ***Ben sana ahlat dalları da göndereyim. Baharda aşılamak üzere ahlatları yeletiyorum çocuklara.*** (F. Baykurt 1961 s. 81).

yeleze ‘az yiyen ?‘ × ***Ahmed Efendi... kendi halinde bir vatandaştır. Ne oburdur, ne yeleze... Ne sessizdir, ne geveze.*** (B. Felek 1957 s. 3).

AD. **yelfe** b. ***yelve***.

yeli b. ***yalı I***.

yel illeti 'romatizma' J. Mészáros 1906 s. 170. ××.

yelim 'hafif' × ***Yühde ağır bahada yelim çıhir gidiller.*** (B. Seyidoğlu 1975 s. 321).

yelin 'kısrak memesi; tırnaklı hayvanların memesi, meme üstü' B. Atalay 1986 s. 770, O. Blau 1868 s. 243, H.Z. Koşay-Orhan Aydın 1952 II, 141, DS 4235. Karaçay: ***celin*** 'hayvan memesi' W. Pröhle 1909 s. 147. < ETk. ***yėlin*** a.m. G. Clauson 1972 s. 930, krş. H. Eren 1999 s. 449, G. Doerfer 1965 s. 194'e göre ***-n*** ile türemiş organ adlarındandır.

yelin- 'dolaşmak, yoluna devam etmek' TS 4501. × ***Gāh deŋiz göl oluram gāh sulṭān ḳul oluram / Gāh baḫār gül oluram elden ele yėlinürem.*** (Eşrefoğlı Rūmī 1286 s. 12).

yelincek I 'aceleci' × ***Aman sen de inci boncuk nedir, sen ne kadar yelinceksin al sana bir kaç kuruş git kendine inci boncuk ol.*** (U. Günay 1975 s. 296).

AD. **yelincek II/yelingli** 'yeğni, hafif' Balhasanoğlu 1904 s. 128. ××.

yelingli b. ***yelincek***.

yeliş- 'beraberce koşmak' <***yel-*** fiilinin reflexivum hâli. × ***Atalar sözi Ḳur'āna girmez, yanınca yėlişür.*** (V. İzbudak 1936a [1466] s. 9).

yelkele- 'rüyasında korkmak, kâbus görmek' [Metin neşrinde ilk örneğin geçtiği yerde dipnotta 'okun kuyruğuna tüy takmak, oku yelkelemek' anlamı verilmiştir. Ancak bu anlam bağlama uymamaktadır. İkinci örnekte bağlam da burada verdiğimiz anlamı desteklemektedir. Editörlerin notu]. × ***SIDKİYE – Canım durunuz. Ben çıldırmadım. Biraz dinleyin odamda tehna yatıyorken... -SÂFİ -Yelkelemişsin, hadi yat zıbar. Aman pek mühim bir müzakeremiz var şimdi, sırası değil.*** (Feraizci-zâde Mehmed Şâkir 1979 s. 56). × ***SÂFİ -Dedim ya rüya görmüş de yelkelemişsin. Karakancolos görünmüş, kâbus basmış; bazen olur.*** (a.e. s. 57).

yelken 'direklere, çubuklara veya bunlara bağlı serenlere, istralyalara açılan ve yüzeylere çarpan rüzgârın etkisiyle gemiyi hareket ettiren kumaş; saraydaki cücelerin giydiği yelken biçimli başlık,' A. Caferoğlu 1931 s. 124, L. Gürçay 1943 s. 414, M.Z. Pakalın 1954 s. 616, etimolojisiyle ilgili tartışmalar için b. H. Eren 1999 s. 449. × ***Ammā sāyir iç oğlanları seyyid-i büzürg-vārlarınıŋ sipāhiligine ve muḳteżā-yı ṭab'ına göre yā budur ki dārü'l-mülk-i İstanbul ekābiri ḫuddāmına maḫṣūṣ olan siyāh yelkenlere gireler.*** ('Ālī 1956 [1586–87] s. 206). × ***Veyāḫud ekābire taḳlīden siyaḫ yelkenlü ġılmān ḳulladuġuŋ taḳdīrce esīr-ḫāneye ḳonmış esīrcilere dönesin.*** ('Ālī 1956 [1586–87] s. 212). × ***Hemāndem Maḥmūd pāşāyı bir siyāh yelken bezile ṭaşra çıḳarup gelüriken kāż'asker olan 'Alī efendi eyitdi.*** (F. İz 1964 s. 351). ***yelken urun-*** 'başlık giymek': × ***Edānī huddāmı aṣḥāb-ı devletüŋ iç oğlanlarına taḳlīd ile siyāh yelken urunmaḳ efendileri māl̤ihüliyā ve 'aḳl eksükligine bā'is sevdā ile bendini siyāh sarınmaḳdur.*** ('Ālī 1587 v. 138b). × ***Zevraḳ-ı baḫr-i luṭf olur ḳaşı / Geyse ol mān ḳır-***

mızı yelken. (Nev'ī 1977 [16. yy.] s. 436). ***yelkenleri suya indir-*** 'alttan almak; inadı bırakmak': × ***Uzaktan görünce brehmenleri / Göŋül suya indirdi yelkenleri.*** (A.S. Levend 1943 s. 472). × ***Cevdet efendi, yelkenleri suya indirmiştir. –Anam babam, bir şey dediğimiz yok.*** (S.M. Alus 1934 s. 241). × ***Madam Viyolet dedikleri o iblis nerede? Cevdet efendi, bu tepeden inmeye karşı, gene o anda yelkenleri suya indirmişti.*** (a.e. s. 347). × ***Benim bu tepeden inme sözüm üzerine baktım, Etem'in rengi attı, hemen ustaca yelkenleri suya indirmeğe başladı.*** (O.C. Kaygılı 1939 s. 154). × ***Hā'in ḳocasını cürm-i meşhūd ḥālinde yaḳalamaḳ için fırṭınaya ḳarşı yelken açmış siŋirlerini indirmeye çabaladı.*** (H.R. Gürpınar 1926 s. 147). ***yelkenler suya in-*** 'sakinleşmek, altan almaya başlamak, inadı bırakmak': × ***Bunağın biri. Ne ise carta curtaya getirdim; herifte yelkenler suya indi.*** (S.M. Alus 1934 s. 163). ***yelken aç-*** 'hareket etmek, yola çıkmak, gemilerde yelkenleri indirip hareket etmek': × ***Çün yaḳın ėrişdi paşa ol zamān / On gemi yelken açup oldı revān.*** (Enverī 1929 [869/1464] s. 38). × ***Hazīnesini acduḳ, icinde varını daşıduḳ, gemilere ḳoyduḳ, bir nice ınaḳcālarıla gemiye bindük, yelken açduḳ***. (Ferec 855/1451 v. 47b). × ***Nihayet, eyyam zuhur etmekle, geminin timürüni alarak ve yelken açarak, Napoli semtine revan olduk.*** (E. Misailidis 1986 [1872] s. 648). × ***Sandala bindiler. Şiddetli bir meltem poyrazı esiyordu. Saray burnu açıklarına gelince yelken açdılar. Terbī'-i evvel ile bedr arasında bulunan kamer sanki biŋ parça olarak koyu dalġalar üzerine semādan palt palt kaynaşan, fıkırdaşan 'akisler yaġdırıyor.*** (H.R. Gürpınar 1339. s. 621). × ***Hiç boş durmazdım. Boyuna direği tırmanır, iner, çıkar, yelken açar ve söndürürdüm.*** (Halikarnas Balıkçısı 1946 s. 85). × ***Irgat başında olsun, demiri kaldırır ve bocaya alırken olsun, tulumba işletirken, yelken açar ya da söndürürken bir ağızdan heyamola diye gemicilerin şarkı söylemeleri nerede?..*** (Halikarnas Balıkçısı 1997 s. 185). ***yelken altına al-*** 'himaye altına almak' TS 4503. ***yelken ger-*** 'yelken açmak' A. Vámbéry 1901 s. 190. × ***Gemici tīz yelken gerdi, gemi sürdi, az vaḳtde öte gevdi, gemi ḳıraŋında baġladı.*** (Ferec 855/1451 v. 55a).

yelkendez/yelkendoz 'süslenmiş, donatılmış (at); koşumsuz ?' R. Dankoff 2004 s. 281. × ***Mülükī raḥt ve besāt ile ve ġāyet muṣannī'-i elvān ṣırma ile işlenmiş beyāż dībā kesme vezīn ve riḳāb-ı sīm-i maḫṣuṣ ile ḍonanmış midillü ve bir de yelkendoz ve bir tīrkeş-i ṣaġīr ki kemānı ve tirkeşi tīrleri ġāyet tekellüflü ve ḳīrkeş daḫı ziyāde muṣanni' ṣırma ile işlenmiş idi.*** (Yirmi Sekiz Meḥmed Çelebi 1306 s. 62). ***yelken kaldır-*** 'yelken açmak': × ***Çün gemiler cümle deryāya girür / Ḳalduрup yelken ḥak emriyle yürür.*** (Enverī 1929 [869/1464] s. 44).

yelkendoz b. ***yelkendez***.

(Argo) **yelkenle-** 'kaçıp gitmek; akli dengesini yitirmek' TüS 2011 s. 2567. <*yelken* + isimden fiil yapan ***–le*** eki, b. ***acabla-*** ⊡. × ***Bī-çāre bī-rūḥ düşer...! Silāḥ sesi ḍuyulunca ḳoşarlar, şu, mu, ayıltırlar... İşte, o gün bu gün evde eyvāh ḳātil oldum, cāni oldum diye yelkenler!*** (Aḥmed Rāsim 1334 s. 200). × ***Dutağacı tam odanın penceresinde. Açtı mı camı, tamam! Yelkenlemiş demek!*** (R. Ilgaz 1969k s. 207).

yelkin- ‘yekinmek, davranmak, birdenbire harekete gelmek’ × ***Gene de bezgin gıcırdayan, çarparken öfkeli sesler çıkartan o kapının sesini duymaz mıyım, döner geriye bir bakarım atın üstünden. At yelkinir, kulaklarını sallar bu sese. Neden bakarım? Neden o bilinmez sıkıntının çıngırakları öter içimde?*** (A. Yurdakul 1987 s. 5).

yel kovan ‘havai, hafif meşrep, boş gezen, faydasız, lüzumsuz işler peşinde koşan’ TS 4505. × ***Meger ḳuyıya düştidi bir ‘avān / Ki ol ölçericiydi vü yėl ḳovan*** (Ferheng–nāme–i Sa‘dī 1340/42 s. 16 no. 183).

yelkovan dikeni ‘boğa dikeni, eryngium campestre; yelde uçuşan dikenler’ × ***Tarlaya gidiyollar. Ekin biçiyollar. Bir yėl çıḥıyo, yėlgovan tikennerini yėl sürüyo, ikisiniŋ orta yėrine getiriyo.*** (A. Caferoğlu 1944 s. 59).

yelkovanlık ‘avarelik, lüzumsuz işler peşinde koşma’ × ***Ol ki bir yėr yiyilmez hergis köti / Yėl ḳovanlıḳdur ol iş ḳatı köti.*** (Edirneli Naẓmī 1928 s. 80). ***yelkovanlık et-*** ‘avarelik etmek, lüzumsuz işler peşinde koşmak’ × ***Anuŋ ola cihānda pehlevānlıḳ / Eger ėtmezse cānuŋ yėl ḳovanlıḳ.*** (Fąḥrī 1974 s. no. 745).

yel kovar kuş ‘yelkovankuşu, fırtına kuşları’ × ***Niçesinüŋ ayaġı birdür hemān / Yel ḳovar ḳuş gibi ötdürür zebān.*** (Pīrī Re’īs 1988 [932/1525] s. 28a).

yelle- ‘isteklendirmek, özendirmek; kışkırtmak’ DS 4236. ***<yel*** + isimden fiil yapan ***–le-*** × ***Gâvur Ali’nin domuzluğu... oğlanı bu işe Gâvur yellemiştir.*** (Kemal Tahir 1958 s. 225). × ***Olur demezsen, Güllü’yü yellerim ki gözünü çıkarır.*** (Kemal Tahir 1958 s. 247). × ***Sana şu kadar ceza verirler efendi, bu akıl iyi bir akıl değil! Seni yelleyenler, hiç şüphen olmasın, bir çukura düşürecekler.*** (Kemal Tahir 1973 s. 205). ***—Yeğenimi boşuna yelleme! Zemanenin bebekleri senden benden akıllı. Hak söylediğimi bildiğinden bana hiç canı sıkılmaz.*** (a.e. s. 221). × ***Ben bu kadar serseri değilim ya, bu hal neyin nesi? Ulan benim fikrimi şeytan mı yelledi?*** (a.e. s. 281).

AD. **yellemcek/yellemçek** ‘salıncak’ A. Tietze 1982z no. 268, DS 4236. ××.

yellemçek b. ***yellemcek***.

yellen- ‘havalanmak, havaileşmek’ TS 4504. ***<yel*** + isimden fiil yapan ***–le-*** ve passivum-reflexivum hâli. ***burnu yellen-*** ‘kibirlenmek, ukalalık etmek’ × ***Yellenüp burnı ġażübāne edā / Dedi ey bed-nefes ü zenne-ṣadā.*** (Enderūnī Fāżıl Beg 1286 s. 134).

yellendir- ‘isteklendirmek, özendirmek, kışkırtmak’ ***<yellen-*** fiilinin kausatif hâli. × ***Azime karı kızdı. “Bırakaydık, kız kendini asaydı madem! Ne yellendirdik bu kadar! Bak gine kız dedim, camız deyecektim! Töbe!*** (F. Baykurt 1971t s. 293).

yelli kavm (kum ?) ‘aceleci topluluk ?’ × ***Yelli ḳavm olub göze gör girelüm / Ḥaḳ ne yazmış başımuza görelim.*** (Firdevsī–i Rümī 1980 [15./16. yy.] s. 229).

yellim yelâlim ‘aceleyle, telaşla, özensizce’ TüS 2011 s. 2568. × ***Pencereden bakan zatın elindeki tesbihi hiddetli hiddetli çekmesine,***

gözlerinin mahmurluğuna, hele yellim yelâlim giyinmiş kadınlara bakışındaki öfkeye göre herhalde oruçlu idi... (B. Felek 1947 s. 136). × ***Her şeye içerler. Yolda giden adamlara, yolda duran adamlara, tüküren adamlara, tükürmiyen adamlara, ağlıyan çocuğa, bağıran kadına, vapur düdüğüne, "yağlıboyaaa!" diye yol istiyen hamallara.. Yellim yelâllim sokakta gezen kadınlara... Ağzını örten bacılara...*** (B. Felek 1957 s. 3).

yelli yelli 'acele acele, öfkeli biçimde' × ***Hüseyin efendi, dedi, Hac'eli yelli yelli geliyor vallaha!*** (Orhan Kemal 1948a s. 32). × ***İplikâne ustası çıktı. İplikânenin önünde Bankocu Karakız'la karşılaştı: "Nereye böyle yelli yelli?" diye sordu. İriyarı, esmer biri olan Bankocu Kaarakız: -Ananın dinin!" dedi.*** (Orhan Kemal 1950d s. 50). × ***"Aptal kızı gene yelli yelli konuşuyor ha!" dedi birisi.*** (a.e. s. 51).

yellos I/yellos balığı 'lagos balığı' × ***Yanından, yeşil zemin üzerine altın benekli, baştan kuyruğa pembe çizgili bir yellos balığı geçti. Ahtapot saldırmak üzere bütün duyargalarını ampule benzeyen başının altına topladı, karabasan gibi karardı, sonra öfkesinden kızgın demir gibi ağardı. Çünkü yellos, şimşek gibi bir hareketle kaçmıştı. Fakat yine yanaşıyordu. ... Yellos ufacık bir kuyruk çe!işiyle ok gibi kaçabilirdi.*** (Halikarnas Balıkçısı 1999ö s. 138).

yellos II b. ***yelloz***.

yellos balığı b. ***yellos***.

yelloz/yalloz/yellos II 'köpek gibi yal peşinde koşan, ekmek düşmanı; rahat davranışlı, hafifmeşrep (kız, kadın); ikiyüzlü' H.Z. Koşay–İshak Refet 1932 I, 413, H. Aktunç 1998 s. 307, DS 4238. < ***yelli*** + ***oz*** veya ***yel*** + ***loz*** ilavelerinden. Bu ilaveler kelimelere alaylı veya aşağılayıcı renk verir, krş. H. Eren 1999 s. 450, b. ***çişloz*** ⊡. × ***Ben istedikce bayrama ondan balaḳoza / Dėr baŋa ḳaḥbe yazıḳ degil mi saŋa ekilen tuza / Yazıḳ degil mi gençligime baḳ şu yelloza / Girmezden evvel yaşım otuza / On beş yaşında kendime bir oynaş arayım.*** (Vāṣıf 'Oṣmān 1257 s. 53). × ***-LENKO —Ben mi? YANKO —Utanmaz yelloz! KOSTÂKI —Bu herif canımı sıkıyor benim, YANKO (Hiddetle) —Galiba, efendin olacak bu herif seni tama'a düşürdü; seni bu daireye sahip edeceğini vâdetti.*** ('Ālī Beg 1961 s. 42). × ***Ay şimdi çıldıracağım.. karşıma geçmiş bıyık altından gülüyor, dudak büküyor, omuz silkiyor.. sana ispat ederim.. öyledir de a yellos yarim... neden kendi halinde, temiz, tendürüst fakir bir çocuğa varmıyorsun ha...*** (İ.G. Arcan 1932ydk s. 8). × ***Elâlem artığı yellozu nikâhlayıp bunca yıllık namusumuzu berbat etmek ha!*** (S.M. Alus 1933p s. 222). × ***Yelloz, büyü sayesinde, bu ana baba evlâtlarını kendine bendetmiş. Boşuna yere mi kurum kurum kuruluyor?*** (S.M. Alus 1934 s. 91). × ***Yelloz bu gece gelmezse gelmesin, hem inşallah ta gelmez.*** (a.e. s. 205). × ***-Ciğer köşem, bu sarhoş yellozlarla vakit gerçirmiyelim, biz işimize bakalım.*** (a.e. s. 377). × ***Caka Mehmet gerdanını çekip omuzlarını çarpıttı. -Yavaş gel ağam! Yelloz Emine -Güm! Aman da bu taş aman! Acaba kimin başına geldi.*** (A. Gündüz 1940 s. 6). × ***Benden ıraḳ olsun da cehenneme direk olsun! Artık illallāh! Öbür***

yellozdan çektiklerim yetti. (S.M. Alus 1944 s. 75). × ***Ben de ona 'āzıma geleni sŏledim, yürēmi söttum. Gel ki başımda saç goymadı yalloz minafık.*** (Ö.A. Aksoy 1945 s. 378).

yelpâze/yelpeze 'sallanarak yüzü serinletmeye yarayan küçük, katlanabilir, taşınabilir araç', Meninski 1680 III, 5600. <Fa. ***bādbėzen*** a.m. kelimesinden esinlenilerek Tü. ***yel*** + Fa. ***bezan*** türetilmiştir, A. Tietze 1964 s. 200. Bir başka açıklama da ETk ***yelpigüç*** 'a fan' kelimesinin bozulmuş bir biçimi olduğu yönündedir, G. Clauson 1972 s. 920.

yelpeze b. ***yelpâze***.

yelpikli 'nefes darlığı çeken, öksürük' DS 4239. × ***Yelpikli insanlar gibi hava alamıyorum, öksürüyorum. İçtiğim ilaçlı sular pis pis midemde kokuyor.*** (M. Güler 1990 s. 184).

yelpirdet- b. ***yelbirdet-***

yelpir yelpir b. ***yelbir yelbir***.

yelte- 'teşvik etmek, kışkırtmak, tahrik etmek' Meninski 1680 III, 5600, A. Vámbéry 1901 s. 181, W. Radloff 1905 III, 354 TS 4516, DS 4240. × ***Eger cerrāḥ 'avratı yavuz işe ve fesāda ol 'avratı yėltemesedi, burnı kesilüp rüsvāy olmayadı.*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 17). × ***Yėlteme yėl gibi göŋlüŋ olur olmaz işe var / Varlığuŋ çünki bilürsin ḳar ḳar ṭopraġ olur.*** (Edirneli Naẓmī 1928 s. 3). × ***Ne çeker Naẓmī senüŋ ah elüŋden ne çeker / Yėl gibi sensin anı her yaŋa yėndek yėlter.*** (a.e. s. 42). × ***Her güzelüŋ sevgüsine ṭurmaz ki yėltersün beni / Yandım elüŋden ey göŋül ben neyleyem bilmen seni.*** (a.e. s. 66). × ***Ḳıvandurur bunı vü ḳatı yėlter / Bilesine alur ü andan elter.*** (Meḥmed 1965 [1398] no. 7862).

yėlteme/yilteme 'kopuz, kopuza benzer bir çalgı' O.Ş. Gökyay 1973 s. 401, S. Tezcan 2003 s. 263, R. Dankoff 12004 s. 281. × ***Ozan geldi, yėlteme çaldı.*** (O.Ş. Gökyay 1973 s. 91). × ***Düşürüb gendü hevāsına ikiz yėltemesin / Ḳıldı ol yār-ı ḳamer-çihreyi āvāre ḳopuz.*** (S. Tezcan 2003 [Revānī, 16. yy.] s. 263).

yelten- (datif ile) 'kalkışmak' <***yelte-*** fiilinin reflexivum hâli. × ***Nüş-ı şarāb ve güş-ı çeng u rebāb ile hevāya yeltenüb çalkananlar...*** ('Ālī 1979 I, 146). × ***Bunlardan başka olur olmaz sıradan adamların ve geçimleri işlerine ve onun getirdiği kazanca bağlı olan sayıya gelmez insanların av avlayıp kuş kuşlamaya yeltenmeleri, yani doğanlar, tazılar ve zağarlar edinip yaz ve kış yeler-onmaz köpek gibi sin sin gezmeleri öldürülmelerine delalet eden bir haldir.*** (O.Ş. Gökyay 1978 s. 71). × ***Elin sıska, kağşamış, deli bir çanak yalayıcısı işgüzarlık olsun diye etrafa kabadayılık taslamağa yeltendi ise bize ne?*** (S.M. Alus 1944 s. 107). × ***Kendisine tıraş olmaya ömrü ceddince gelmeyeceğini sezen, uzak memleketinde olduğu gibi bin cakayla bir iyilik etme dalaveresiyle bu eşrafsız adanın eşrafı olmaya yeltenen, ötekine berikine evvela güya iyilikler yapan, sonra da emirler vermeye kalkan Gebecioğlu'nun arkasından işte Dimitro berber böylece söylemekle intikam alır.*** (S.F. Abasıyanık 1944me s. 119). × ***Yangın başlayalı çok olmamış. Çamlar çatırdayarak dev-***

rilirken, adamın biri de yangını genişletmek için çabalıyor bir yanda. Hiç ummazken, dağbaşında birkaç yolcunun görünüvermesi hoşuna gitmedi adamın. Yapınıp kaçmaya yeltendi. (M. Makal 1957k s. 42).

yelte ver- (datif ile) 'teşvik etmek, tahrik etmek' TS 4520. × ***Vėren kişi bu işde saŋa yėlte / Diler tīzcek cenāzeŋ sine ėlte.*** (Fąhrī 1974 s. no. 1065).

yelve/yelvi/yebre/yelfe 'bıldırcına benzeyen bir kuş; çulluğa benzer bir kuş', W. Radloff 1905 III, 358, A. Caferoğlu 1931 s. 124, THASDD 1468, 1501, 1508, 1512, 1522, 1536, G. Doerfer 1975 IV, no. 1893, H. Eren 1999 450, DS 4219, 4234, 4240. <Fa. ***yalva/yalvī*** 'a woodcock; a rail' F.J. Steingass 1892 s. 1536. × ***Dąḥı selvā indürdük. Selvā bir ḳızılsaġu ḳuşdur, yėlve dėrler, ol cinsden dąḥı indürdük, yėdiler.*** (A. Zajączkowski 1937 [1405] II, 8). × ***Orhan Kemal yaklaştı, İhsan Hasırcı'yı kolundan tuttu, "Kalk lan ben geldim, yelfe misin, kerkenez misin, nesin!" dedi. İhsan Hasırcı yerinden fırladı, sandalyesini Orhan Kemal'e bıraktı, elini göğsüne götürdü, "Buyursunlar beyim," dedi.*** (M. Buyrukçu 1982 s. 63).

AD. **yelvi** b. ***yelfe***.

yel yepelek/yel yeperek 'çabucak; yırtık pırtık, darma dağın' DS 4241. × ***Baş örtüsü fırḍolayı, hilāl ḳaş, māvī göz, çekme burun, ince dudaḳ, yeldirmesi yel yeperek, terliklerinin ökçesine başmış bir ḳādın başını baḳḳāl dükḳānından içeriye uzatarak: -Baḳḳal pirinç ḳaça?..*** (Aḥmed Rāsim 1334 s. 27). × ***Para çıkınını uçkuruna bağladı, yel yepelek Cağaloğluna çıktı. İyiliği ağızdan ağıza dolaşan kadın doktorun kapısını çaldı.*** (R. Enis 1939 s. 19). × ***Gel gelelim şeytan bırakmaz, cübbesi hüttâlar gibi şişmiş, şalvarı ıslak bir hocanın, yelyepelek kapıdan sıvıştığı dakika, gözlerinin önünde canlanır. Gülmek kolay, ağlamak kolay, kaçıp gitmek kolay, fakat bu iki gerçeğe bir arada dayanmak zor.*** (İ. Tarus 1950a s. 5). × ***Dışarı çıkıp katırlarımızı istedik. O Sırada, yanımızdan ayrılmış olanlar Hacıya haber salmışlar. Hacı Abdurrahman, yel yepelek geldi.*** (S. Şimşek 1960 s. 26). × ***Padişah hemen yelpelek sefinesine atlayıp gitti***. (Yaşar Kemal 1976 s. 287). × ***Nerdeyse gidiyorduk ki, bir adam yel yeperek koştu, zor atladı otobüse***. (Aziz Nesin 1972i s. 119). ***yel yeperek yelken kürek*** 'acele acele, hızlı hızlı, telaşla': × ***Beyāzīdda Rıżānıŋ ġazinosuna oṭurdum. Bekliyordum. Dedigim gibi de çıḳdı. Baḳdım ki yel yeperek, yelken kürek geldi. Beni çıraḳla istetdi.*** (Aḥmed Rāsim 1340 s. 380). × ***Mollayı da mı atlatamayacağım altmış altıya bağlayamıyacağım?... İstediğin dakika, budalayı kaçırırım; yel yeperek, yelken kürek, evine dehlerim.*** (S.M. Alus 1933p s. 195). × ***Kasap efendi bıçağını biledi, vekâlet verelim! deyince kazasker efendi yelyeperek yelken kürek odadan fırladı.*** (a.e. s. 238). × ***Sinirlenmeden, telâşlanmadan, yel yepelek yelken kürek büyük bir ıkınma göstermeden, hiç yorulmuyormuş gibi oynamak.*** (H. Taner 1971 s. 147).

yel yeperek b. ***yel yepelek***.

yel- yopur-/yel- yüpür- ‘koşuşturmak, to run around’ Meninski 1680 III, 5604 × ***Ġıbbü ẕālik̟ yüz görmiş bī-yüzleri ve erāzil ̮hiẓmetinde yėlmiş yopurmış poturları, ̮huṣuṣā ki genc-i nihānī ef‘īlere naṣīb olmış mümiyānları ya‘nī şehr oġlanı ḳışmından olub levend ve evbāşlara ḳarışmış...*** (‘Ālī 1956 [1587] s. 22). × ***Meyyitlerini Rümdaki gibi vaż‘ u ‘alāmet-ile götürmeyüb nümāyişde farażā ki er u ‘avrat degmede ma‘lüm olmayub gāh öŋince ẕikru llāh ile gāh ṣalavāt ile ve ardınca ̮hunyāger ‘avratlar ṣadāsından feryād u vāveylāya müte‘allik̟ ḥālāt-ile geçürmeleri ve namāzı ḳılınduġi gibi bile gelenler münteşir olub meyyit bir ḳac̮ havāṣṣı ile tenhā ḳalub defn etmege götürmeleri ve ardlarınca ba‘ż-i körlerüŋ tā güra varınca yelüb yüpürmeleri ġarib ḳışṣadur.*** (‘Ālī 1975 [1599] 115). × ***Yėl şöyle yeler yopurur ol yār yolında / Kim günler olur ṭurup olur yėlmede yorġun***. (Edirneli Naẓmī 1928 s. 47).

yel- yüpür- b. ***yel- yopur-***.

yem ‘hayvan yiyeceği’ <***ye*** + fiilden isim yapan **–m** eki. ***yem as-*** ‘köpekleri için yiyecek bırakmak ?’× ***Olanca ̮harclıġını ̮harbende ve şütürbān nāmına bir ḳac kilāba ma‘ṭūf ḳılub gėceden gėceye yetmiş seksen yem asarın dėyü sırıdur.*** (‘Ālī 1982 II, 242). ***yem kestir-*** ‘yem beklemek, yem gözlemek’: × ***Şimdi hamamların göbektaşında, belki aldatıcı rüyaları hayal edenler vardır. Atlar, yol hanlarında yem kestirmede; vapurlar, katarlar istim üzredir.*** (F. Erdinç 1948g s. 39).

(Argo) ‘rüşvet’ H. Aktunç 1998 s. 308.

yemeh b. ***yemek***.

yeme- içme- ‘hiç vakit kaybetmeden, hemen, aceleyle’ × ***Ben, boş bulunup ağzımdan laf ḳaçıracağım, onlar da yemeden içmeden eṭrafa yayacaḳlar...*** (M. Yesari 1928 s. 51). × ***Demek yememişler içmemişler, daha çocuk toprağa ayak basar basmaz olanı biteni yalan olarak anlatmışlardı.*** (S.F. Abasıyanık 1944me s. 140). × ***Bu gözcüler Idı ile Bıdı’nın böylecek dilleşip derleşirken ağızlarından kaçırdıklarını duyar duymaz, yemez içmez, gelir, padişaha naklederler.*** (E.C. Güney 1949n s. 8). × ***Postu serdik oğlanın odasına. Ev sahibi çirkef bir herif. Pezevenklikten tövbe istiğfar etmiş. Sabah sabah kapıya damladı. Biri yememiş içmemiş, yetiştirmiş. Ağzını bura bura: “Ben bir kişiye kiraladım bu odayı. iki kişiye değil...” dedi.*** (Tarık Dursun K. 1957r s. 34).

yemek/yemeh/yimek/ ‘yiyecek’ Bartholomaeus Georgievits 1943 [1544-1548] s. 110, 123. <***yė*** + isimden fiil yapan ***-mek*** eki. ***yemeh gör-*** ‘yemek hazırlamak’: × ***Gelir eve garısıynan gaynanasına diyir ki, “Ele yemah görecahsız ki, ele benim nası daa iki arhadaşım gelmiş.” Bu garılar gahillar yemeh göriller.*** (B. Seyidoğlu 1975 s. 401). b. ***imek***.

yemekçü ‘lokantacı’ J. Thury 1885 s. 71. <***yemek*** + isimden meslek ismi yapan ***–çü***. ××.

yemek içmek ‘yeme içme, beslenme; ziyafet’ × ***Yimek içmek bahşına nürdandur / ̮Hoşlıġın uçmak içre ḥürdandur.*** (Sulṭān Veled 1341 s.

54). × ***Yimek içmek anda dāyimdür bilüŋ / Cehd idüŋ gey uçmaḳı bunda buluŋ.*** (a.e. s. 92). ***Ṭa'āmlar geldi, yemek içmek oldı. Dün yarasına degin ḳıyaḳı ṣoḥbet ėtdiler.*** (Ferec 855/1451 v. 5b). × ***Faż-lullāh-ıla yėmekde içmekde, gülmekde oynamaḳda.*** (a.e. v. 17b). × ***Eger ṭāli'üŋ yār ise yė iç / Yalıncaḳla kesmeye seni ḳılıc.*** (Ferheng-nāme-i Sa'dī 1340/42 s. 47 no. 563). × ***Yėmek içmek ve ni'metler dün ü gün dünyā ḳovmaḳlar / Bu düzaklar bu bozmaḳlar ḳatı miḥnetidür cānuŋ.*** (Eşrefoġlı Rūmī 1286 s. 57). × ***Sevinmekdi hemīşe anlara iş / Yėmek içmek temāşāyıdı saġış.*** (Fąhrī 1974 s. no. 514). ***yemekler içmekler*** 'çok yeme içme': × ***Hele o yemekler, içmekler hiç hatır ve hayale gelir şeyler değildi. Düğün evindeki hususi misafir sofralarından başka Lonca'nın geniş meydanlığına kurulan upuzun sofralardan çorba, kızartma, pilav, zerde tepsi ve käselerinin biri kalkıyor; biri konuyor.*** (O.C. Kaygılı 1939 s. 185). × ***Çit evin önündeki üç dönüm tarlanın mahsulü. Dikkatli yemek içmek şartiyle, insanı belki bir sene doyurabilir.*** (S. Kocagöz 1946 s. 61). ***yemekten içmekten kesilmek*** 'yemeyi içmeyi bırakmak': × ***Baŋa andan ṣoŋra dirlik gerekmez diyü bunuŋ gibi dīvāne sözler dėmege başladı, yemekden ve içmekden kesildi. Ṭaḫtından vaz geçdi.*** (Tārīḫ-i ḳırḳ vezir 1030 s. 117).

yemekle- (akuzatif ile) 'yemek yedirmek, yemek vermek' DS 4241. ***<yemek-*** +isimden fiil yapan ***-le-*** × ***Bu kafileyi kız evi tarafından yemeklemek de ādetti.*** (H.Z. Koşay 1944 s. 81). × ***Havuzlar yolunda uçurtma koşuları yapılan at, ki kasabadan Türkmen oğlu Yusuf'un atı idi. ikinci oldu. Gün ortalamadan, misafirleri yemeklediler. Öğle üstü güreş başladı. Gece ile, güreşleri gücüne bitirebildiler. İçki içmeyenler, akşam yemeğine evlere kahvelere götürüldüler.*** (M.Ş. Esendal 1958m. 90).

yemeklen- yemek yemek, yemek verilmek' Meninski 1680, III, 5608, A. Vámbéry 1901 s. 181. ***<yemekle-*** fiilinin passivum-reflexivum hâli. × ***Zeynülaṣnām Mübārek̆haymeye girdiler, ḳalan ġılmān herbiri bir sāye-bān ėdindi; yėmeklendiler, şeb(-i) zengī-leb gelince āsāyiş oldılar.*** (Ferec 855/1451 v. 54b). × ***Durdı, atası anası ḳatına geldi, suyı, gölgeyi muştaladı. Andan atasını götürdi, aġac dibine iletdi, anda ḳodı. Geldi, anasını daḫı getürdi. Anlar daḫı sulandılar yėmeklendiler, Halefe du'ā ḳıldılar.*** (a.e. v. 129a). × ***Yoḳaru ṭabaḳaya cıḳ, oturudur! Seyyid yėmeklensün gitsün, andan ṣoŋra biribirimüzi görevüz.*** (a.e. v. 210a).

yemelik 'aşlık tahıl' DS 4241. ***<yeme*** + isimden isim yapan ***-lik***. × ***Bakalım hangimiz baskın çıkacak, deyiverirler. Yemelikten, samandan açılsa, şakacı biri atılır: Kapa kapa, bereket Osmanaga bizim ezanı okuyo...*** (M. Başaran 1955 s. 11). × ***Köy odalarında en çok konuşulan, "yemelik, tohumluk" konusudur. Herkesler kışlığını denkleştirmeğe çalışmaktadır. Eriştiremiyenler, aşağılara zeytin işçiliğine gitmek üzere hazırlığa koyulmuştur.*** (M. Başaran 1964 s. 11). × ***Vardık Hacı Kadir'e: "Bize biraz yemelik?" Hacı Kadir dedi: "Olur! Hayhay!"*** (F. Baykurt 1979c. s. 369). × ***İşleri bitip tükenecek değildi. Kadınlar kuyunun başında yemelik arpa buğday yuyorlardı.*** (F. Baykurt 1967k s. 224).

yemen/yemenî I 'bir mücevher, değerli taş, hacer-i Yemen' R. Dankoff 12004 s. 281. <Ar. ***yaman*** a.m. Az. × ***Get, oğluna de, mänä bir cüt ceyran gätirsin ki, birinin tükü yağut birinin tükü yämän. Ägär gätirä bilsä, onda ġızımı ona veräräm.*** (Azärbaycan nağılları 2005 V, 270). × ***Yanardöner ipeklilerini giydi. Göğsünü, göğüslükle kaldırdı. Saçına taşlı taraklarını, kulağına salkım küpelerini, parmaklarına Yemen taşlı yüzüklerini taktı.*** (S.M. Alus 1933p s. 73). × ***Özü gül, saçı sünbül, / Yaḳut-yämändi bu gälän.*** (Azärbaycan dastanları 2005 I, 164).

yemenî I b. ***yemen***.

yemenî II 'Yemen'de yapılan veya Hint'te yapılıp Yemen yoluyla gelen kalem-kâri işi, kalıpla basılıp el ile boyanmış tülbent'. <***yemen*** + isimden sıfat yapan Ar. ***-ī,*** b. ***Abbasî*** ⊡ × ***Ḍahı manṣūrī egere binmek ḥużür ve zibīdīye süvär olmak mücib-i ḥubür yemenīsinüŋ tedäriki ḫod pür yümn ü sürür ve şeştä egere ardılmaḳ ve tanbür büzüḳlü vuvänlara [binmek] uṣuldan ḫäric bir vaż'ı pür-şürür olduḳdan ġayri semere binmek s̱emeresizdür.*** ('Ālī 1956 [1586–87] s. 158). × ***Şalvarlı, ṣalṭalı, fesleri yemenili... Ayrı näṣīyeli, gür ḳaşlı, ḳalın eŋseli, uzun gümüş köstekli Türkler, geniş dizlerini nīm bükerek bu küçük iskemlelere, ṭaşarak oturmuşlar.*** (H.R. Gürpınar 1335h s. 49).

yemin 'ant' <Ar. ***yamīn*** a.m. /amn/ kökünden. ***yemin etsem başım ağrımaz*** 'yemin etsem rahatsızlık duymam, gerçek olduğuna çekinmeden yemin ederim' × ***Ne yorulması... dedi Gazeteci, ama burnundan soluyarak. Ne yorulması! Tam tersi, yemin etsem başım ağrımaz; bağrıma sendeki ateşin kıvılcımı düştü, canlandım ve çevikleştim bayağı.*** (M. Seyda 1966 s. 296). ***yemine çek-*** 'yemin ettirmek, yemin ettirerek sorgulamak' DS 4242. × ***Bütün kabahatleri kıza yükletmeğe vicdanınızdan sıkılmıyorsanız, birbirinizden utanınız. Beni tanıklığa çağırıp yemine çekerlerse, her şeyi dosdoğru söylerim. Çünkü ben Allahtan korkarım.*** (H.R. Gürpınar 1972g s. 190). ***yemin göçert-*** 'büyük yemin etmek': × ***—İşte bir de yemin göçertti bu İskender Ağa! Bu herif vallah billah ciddi! Sakın kâğıt mı yaptırdın rezil?*** (Kemal Tahir 1973 s. 207). ***yemin iç-*** 'yemin etmek, yemin vermek': ***— Yaa.. dedi, hırpo, beni mi kandıracaktın? İstediğin kadar yemin iç, Allah bir şey yapamaz ki adama!*** (Orhan Kemal 1949e. 101). × ***Meseleden senin haberin yok, Akpınarlı yemin etmiş. "Bizi bire kadar kırmadıkça korumuzdan Kulveren'e yaprak kestirmeyiz!" diyerek yemin içmişler.*** (Kemal Tahir 1957r s. 19). ***yeminini ye-*** 'yeminini bozmak': × ***Huvat, Atiye'nin aklını oynattığından korktuğu sıralarda, nişandan sonra köyden hemen çıkıp oğullarının yanına gideceğine dair, karısına ettiği yeminleri, Sarıkız'ın köye indiği ilk gece yedi.*** (L. Tekin 1984 s. 43). × ***Bir seslemesiyle uyanıp yataktan fırlayan oğlunun arkasından Atiye okuyup üfledi. İş yolundan başka yola saptırmaması için Tanrıya yalvardı. Ama Halit çok geçmeden ettiği yeminleri yedi.*** (a.e. s. 143). × ***Eliyle yüreğini avuçlayıp isyan etti. Tanrıya verdiği yeminini yedi. Ölmeden az önce soluk soluğa öğrendiklerinin hepsini söyledi.*** (a.e. s. 218). × ***İçin için bir daha acı duymayacağını düşünüp sevindi. Ama son anda yemini yediği***

için, sevincine, eli sopalı zebaniler karşı geldi. (a.e. s. 218). ***yemin billah*** 'Allah'ın adını anarak yemin': × ***Salih, yeminbillâh, babasına, geri kalan taksitleri kamyonun çalışmasile ödeceyeceğini bahçeyi rehinden, üç aya varmadan kurtaracağını vâdetti***. (S. Kocagöz 1941 s. 74). ***yemin billah et-*** 'Allah'ın adını anarak yemin etmek': × ***Atiye'nin birdenbire ortaya sürdüğü, doğru olduğuna yemin billah ettiği şeylerin gerçekle bir ilgisi olmadığını söylemesine rağmen Huvat, bir türlü çocuklarını kendisine inandıramadı.*** (L. Tekin 1984 s. 154). ***yemin kasem*** 'yemin': × ***Eger ṭoġrusın söylemezseŋ oğlanuŋ vebāli boynuŋda olsun. Şifā bulmaz ḳalur ve bu söz benümle senüŋ aramızda kalur diyü yemīn ve ḳasem eyledi.*** (Tārīḫ–i ḳırḳ vezīr 1303 32). × ***İşi anlattım. Önce inanmak istemedi. Yemin kasem zorla inandırabildim.*** (Z. Güvemli 1955 s. 125). b. ***kasem. yeminler et-*** 'çok ant içmek': × ***"İstanbulun bunca senelik kurduyum. Şimdiye kadar senin eline su dökecek bir kadına rastlamadım." diye yeminler ederek elini bırakıp eteğine, eteğini bırakıp ayağına varırmış.*** (S.M. Alus 1944 s. 114). ***yemin ver-*** 'yemin etmek, ant içmek': × ***Tanrıya öğrendiklerini söylemeyeceğine yemin verdi. Yalvardı.*** (L. Tekin 1984 s. 217). ***–Dur, şimdi imkâr etme... Demin söyledin. Hem de daha unutacak kadar olmadı. Garson! Sana haçına, putuna yemin veriyorum, doğrusunu öyle... Ben sarhoş olur muyum?*** (R.C. Ulunay 1941 s. 265). × ***Ebü 'Ali Sinā ṣayyādı def' edüp yemin verdikden ṣoŋra gözüŋi yum dedi.*** (Hikâye-i Ebû Alî ibn Sînâ 1302 s. 84). ***yemin, yemin*** 'yemin etmekten çekinmiyor, sözünde duruyor': × ***Baktım. Mükemmel mi mükemmel; benim bayıldığımın âlâsı... Arkadaşta yemin, yemin: -Bir haftadır ütülettimse, yarıbuçuk olsun ütü gömdüyse vallahi arabım, arabın fellâhıyım! Hem de öylesine giyiyorum ki billâhi her gün.*** (S.M. Alus 1944 s. 20).

yeminli (datif ile) 'bir şeyi yapmamak üzerine yemin etmiş olma' ***<yemin*** + isimden sıfat yapan ***–li*** eki. × ***Ben o toprağa gitmemege yeminniyim.*** (A. Caferoğlu 1945 s. 31). × ***"Ben senin gardaşınam. Aş gapıyi celim. "Bele dünya celse, hükumât celse, gapıyı açmam, ben yeminniyim.*** (B. Seyidoğlu 1975 s. 380). × ***Demircioğlu kargıyı göğsüne verdi söyledi. Bakalım ne dedi? Benden Selam olsun Cafer paşaya / Yeminliyim bugün döğüş olmasın / İzin verin koç kır atım terlesin / Yeminliyim bugün döğüş olmasın***. (Ü. Kaftancıoğlu 1974 s. 147). b. ***tövbe***.

yemiş/yimiş 'meyve; incir' B. Atalay 1986 s. 772, A. Caferoğlu 1931 s. 124, Bartholomaeus Georgievits 1943 [1544-1548] s. 110, DS 4242, H. Eren 1999 s. 451. <ETk. ***yėmiş*** a.m. G. Clauson 1972 s. 938. × ***Nāresīde yėmiş ṣatanlar yėmişin ṣıḳup hām diyeler.*** (M. Çavuşoğlu 1977 [16. yy. başı] s. 153). ***yemişin ye agacın sorma*** 'faydalan ama kaynağını sorma': × ***Ḳız ḳolın oğlanuŋ boynına bıraḳdı, eyitdi: Ey cānum efendi, bunca vaḳtdür ki ben senüŋ 'aşḳuŋdan bī-ḳarārum dėdi. Oğlan çün ḳızdan bu sözi işitdi, eyitdi: Ey cānum cānı bu ne yėrdür ve sen kimüŋ rüḫısuŋ dėyü gördi. Ḳız dėyüvėrmedi, yėmişin yė aġacın ṣorma dėdi.*** (M. Belletête 1912 s. 164). × ***Meṣel dėdi ulular böyle yaḳın / Yėmişin yė vü ṣormaġıl aġacın.*** (Meḥmed 1965 [1398] no. 1934). (Argo) 'cinsel ilişkide kullanılmış, düzülmüş' H. Aktunç 1998 s. 308.

yemişen b. ***yemşen***.

yemişgen b. ***yemşen***.

yemişkan b. ***yemşen***.

yemişken b. ***yemşen***.

yemleç 'hayvanların ahırda yem yediği ve bağlandığı yer'. F. Baykurt 1059y s. 272. ***<yemle-*** + fiilden nomen instrumenti yapan ***-(e)ç*** eki, b. ***aktaraç/akdaraç*** ⊡. × ***Haççа, gidip boş yemleçlerden birine oturdu***. (F. Baykurt 1959y s. 130). × ***Hayvanları içeri sürdü. Uca kıyıya bakındı: "Amaaat!.." Yemleçlere, samanlığa baktı: "Amaaat!.. „*** (F. Baykurt 1961ı s. 148). × ***Küreği çekip kapıyı açtı birden. Kapıyı açınca ahırın içi şavkardı. Bakındı köşelere bucaklara, duvar diplerine. Yoktu görünürde. Sonra yemleçlere baktı başını uzatıp.*** (F. Baykurt 1971t s. 144).

yemlihaya yat- 'ashabı kehf uykusuna yatmak, Yemliha gibi uyumak' (Yemliha ashab-ı kehf içindeki yedi kişiden birinin adıdır.) × ***Ayol evde kimsecikler yok mu? Yemlihaya mı yattınız, yoksa başınıza horozu bağlayıp sokağa mı çıktınız?*** (S.M. Alus 1933p s. 44). ***yemliha uykusu*** 'ashab-ı kefh uykusu, derin uyku': × ***Herkes horul horul uyuyor. Büyük hanım Yemliha uykusunda; ortanca hanım davul çalınsa duymıyacak; dayının kapısı kapalı. Cevdet efendinin kendisine hayran olduğuna delil mi yoktu ki?*** (S.M. Alus 1934 s. 122).

yemlik 'ilkbaharda biten pişirilmeden tuzlanarak yenen bitki; hayvanlara yem verilen yer' H.Z. Koşay-Orhan Aydın 1952 II, 141. ***<yem*** + nomen concretum yapan ***-lik***. × ***Çünkü bizim zavallı saf arkadaş, belki de o çok kurnaz, çok dessas, çok hilekâr ve esrar dolu bir adama benzeyen Etem'in eline tam bir yemlik olarak düşecek, yaman Çingene, onu birtakım dalaverelerle tez zamanda soyup soğana çevirecek, rahmetli babasından kalan evleri, dükkânları birtakım maceralar yüzünden deve yapacaktı.*** (O.C. Kaygılı 1939 s. 73). × ***Cacık diye burada karavuluk, mercimek, cıtlık, kuşkuşu, iğnelik, yemlik gibi unlara derler.*** (M. Makal 1950 s. 126). × ***Bahar olunca gün adamın belini, başını kızdırır. Otlar, soğanlar yeşerir. Karakavuklarını, kuzukulaklarını, yemlikleri kazar gelirsin, atarsın bir çanak sirkenin içine, bulgur pilâvının yanında yirsin.*** (F. Baykurt 1967a s. 45). × ***Ağır ağır yürüdü malların ardından eve. Hepsiyle teker teker ilgilendi. Samanlarını verdi önlerine. Yemliklerin keslerini ayıkladı. Birer avuç da arpa koydu öküzlere, eşeğe. İneğe, danaya da attı yarımşar avuç.*** (F. Baykurt 1971t s. 74). × ***Alevleri görür görmez at sinekleri vızıldamaya başlamıştı. Vahrat kapının arkasında duran baltasını aldı, yemlik tahtalarından ikisini parçaladı, birlikte dönüp ocağı tutuşturduk.*** (F. Baysal 1972 s. 312). ***yemlik zamanı*** 'yemlik bitkisinin çıktığı zaman': × ***Dirmit, yemlik zamanı iyileşip yataktan kalktı. Atiye, hastalığın Dirmit'te eser bırakmadığına öyle çok sevindi ki, onu ayağa kalktığı gün sokağa saldı. Saldı ama yanıldı.*** (L. Tekin 1984 s. 29).

yemre- 'çökmek, harab olmak' A. Vámbéry 1901 s. 180. ××.

yemşen/yemişen/yemişgen/yemişken ‘siyah veya kırmızı tatlıca ufak meyveleri olan dikenli ve yabani bir ağaç, alıç’ THASDD 1513, DS 4242. <Fa. ***yamşan*** ‘The Egytian lote-fruit’ F.J. Steingass 1892 s. 1536.<ETk. ***yėmşen*** kural dışı bir türev, G. Clauson 1972 s. 939, H. Eren 1999 s. 453.

yemşi- ‘topallamak’ × ***Topal Nergis işitti, havuz başından gelen sedayı. Lâkin, bir ayağı yemşir, koşa koşa havuz başına doğru, topal Nergis kanat açtı.*** (Behçet Mahir 1973 s. 140).

yem yemiş ‘yiyecek, erzak’ × ***Karadeniz seferlerinden dönüşünde ya bir teneke sadeyağ, ya bir sepet yumurta getirir, yem yemiş taşırdı.*** (R. Enis 1947 s. 121).

yeŋ/yiŋ ‘giysi kolu’ Filippo Argenti 2001 [1533] s. 292, O. Blau 1868 s. 244, A. Vámbéry 1901 s. 181; G. Doerfer 1975 IV, no. 1904; DS 4244. <ETk ***yėŋ*** a.m. Clauosn 1972 s. 940, krş. H. Eren 1999, 453. × ***Ecele kimse mānī‘ olamaz, mel‘ünuŋ yėŋi içinde ābdār ̆hançer varımış, gelüp pādişāhı at üzerinde ṭurur iken ̆hançerile urdı.*** (Oruc b. ‘Ādil 1343/1925 [1343] s. 25). × ***Yenlerinde ̆horoz ibiğiniŋ açığı dantelālar, belde toḳalı siyāh İngiliz kemeri, pişmiş ayva bir jüpon, ayaḳlarda bal rengi bir isḳarpin.*** (Alḥmed Rāsim 1328 s. 35). × ***Daha ilerde, kollarını yenlerine, geniş pantalonlarını dizkapaklarına ḳadar kıvırmış esmer tenli kayıkçılar bir mavnayı kalafatlıyorlardı.*** (Şahap Sıtkı 1951 s. 34). × ***Maşrabalarla birbirlerine su çımkırtıp duran çocukların da yenleri, paçaları ıslaktı.*** (M. Makal 1954 s. 42). ***Sıkıcı, oya bir işti bu kılçıklar ellerimize batıyor, yenlerimize doluyordu.*** (M. Başaran 1955 s. 13). × ***Mendilim ibibik kuşunun yuvasından da beter kokuyor. Mendil kullanmıyanların yenleri ise yaldızlanmış gibi parlıyor.*** (M. Yağmur 1957 s. 44). × ***Paltom zamanla bir çok yerinden incelmiş, tarazlanmıştı. En çok da tiftimiş yenlerinden utanıyordum.*** (E. Öz 1960 s. 13). × ***Kırmızı fesli ustasının arapca öfkesi karşısında siniveren, postallarının patlak yenlerinden utanıp yerlere geçen, bu patlak yenleri Rum kızı Eleni’ye göstermemek için akla karayı seçen bu tüysüz çocuğu seviyordu.*** (Orhan Kemal 1965f. 164). × ***Ensesine yıkılı kasketini sever, yenleri patlak postallarının sever, başkaldıran, dikilen, lâf yemiyen hallerini severdi.*** (a.e. s. 205). × ***Postallarının yenleri neden patlakmış.. sormadın mı?*** (a.e. s. 230). × ***Kol sınsa yin içinde, baş yarılsa börk içinde*** (Velet İzbudak 1936a no. 15) ‘yakın çevrede olan işler ve kötü şeyler dışarıya anlatılmaz’.

yen-l/yeŋ- ‘alt etmek, bastırmak, üstün gelmek, güreşte üstün gelmek; dayanmak’ B. Atalay 1986 s. 773, O. Blau 1868 s. 244, Filippo Argenti 2001 [1533] s. 292, A. Vámbéry 1901 s. 181, Bartholomaeus Georgievits 1943 [1544-1548] s. 122, TS 4531. <ETk. ***yėŋ-*** a.m. G. Clauson 1972 s. 942. × ***Ḳabül ėderse şāhinşāh kitābı / Yėŋiser bī-gümān dürlü ‘itābı.*** (Fąhrī 1974 [1367] no. 205). × ***Kim melik nuṣret ve yeŋmek maḳamında devlet döşegi üzerinde oturmışdur ve düşman ̆hörlıḳ ve meẕellet birle ḳana bulaşup yatmışdur.*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 49). × ***Kişi ġurbetse ider nāleyi kendin yiŋmez / Düd-ı āhuŋ ne ḳadar çekse kemendin yiŋmez.*** (Ẕātī 1970 [16. yy.’ın ilk yarısı] II, 56). × ***Beġāyet ̆hübdur. ‘Ālemüŋ melikzādeleri aŋa raġbet ėderler. Ol şaṭrancı pīş dutub-durur. “Beni yėŋen beni alsun, baŋa yėŋilen***

baş vėrsün," dėr. (Ferec 855/1451 v. 239b). × ***Yėŋer ṣarmısaḳ nice ḳoḳarsa gül / Baṣar cen ünin çalıncaḳ duhul.*** (Ferheng–nāme–i Sa'dī 1340/42 s. 42 no. 505). × ***Bahar yaz döndüğünde, Halit nişanlısını görmeye köye geldi. Gelir gelmez de bıyıklarına fıstık karası çekip saçlarını yan yatırdı. Evin içinde girdi çıktı, Zekiye türküsü çağırdı. Atiye iki gün Halit'i Akçalı'da zor yendi. Sonunda, "Babanın huyundan huyun var lan," diye diye ata bindi, oğlunu yanına alıp Dizgeme'ye gitti*** (L. Tekin 1984 s. 46).

yen- II/yin- 'yemek yenmek' J. Thury 1885 s. 72. <***ye-*** fiilinin passivum hâli. ××.

yen- III 'inmek' DS 4248. × ***Mezerin yanında bi çuḫur gazi, içinde saḫlani;, gėce yarısi bi beyaz dėv geli, beyaz ata minmiş. Atdan yėniyi, elin ati, daş torpaḫ beraber galdıri.*** (A. Caferoğlu 1951 s. 3).

yencecik 'hafif, yeğni' DS 4244. <***yence*** 'ince' + küçültme eki ***-cik*** × ***Bitti işte. Yeni bir çalışma. O ağır yük kalktı. Şimdi yencecik.*** (A. Ağaoğlu 1982h s. 52).

yenceciklik 'hafiflik' <***yencecik*** + nomen concretum yapan ***-lik***. × ***Durgun bir gölün derinliklerinden duyulur duyulmaz yankılanan, sigara dumanı yencecikliğinde bir ses.*** (A. Ağaoğlu 1977 s. 242).

yenç- 'sarsmak, silkelemek, tartaklamak; viruparare' Meninski 1680 III, 5612, DS 4244. <ETk. ***yanç-*** 'to crush, trample on' G. Clauson 1072 s. 944. ××.

yençle- 'ezmek, tundere, illidere' Meninski 1680 III, 5612. ××.

yėndek/yindek 'daima, pek ziyade, sürekli, her zaman; çok' A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 132, TS 4603. × ***Her kimüŋ himmeti yindėk ṭa'ām ve ḳuvvet ardınca olur, anı ılḳılar bölüginden ṣayarlar.*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 4). × ***Oturdı vü içmedi ayruḫ süci / Ḳopuz çalmaġa virdi yindek güci.*** (Mes'ūd b. Aḥmed 1991 [14. yy.] s. 305). × ***Vezīr eydür araya söz ḳarmaġıl / Ḳabarma vü yindek güce görmegil.*** (a.e. s. 375). × ***Ki yindek süci içmek erlik degül / Çuḳaldur erüŋ ṭonı derlik degül.*** (a.e. s. 497). × ***Çü ṣulḥ ile iş bite itme savaş / Dimezem ki yindek güce gör savaş.*** (a.e. s. 565). × ***Ki yėndek tāze ol ėy serv-i āzaẕ / Ḍudaġuŋ la'l u boyuŋ serv-i şimşād.*** (Fąhrī 1974 [1367] no. 3813). × ***Ḥisābın ārzünuŋ yėndek ėtmek / Vefā vaḳtında ḳoyup yārı gitmek.*** (a.e. s. 3917). × ***Ölüm her kişiye bir gün ėriser çün dīnince ha / Kişi pes ol güni niçün aŋmaya yindek ya.*** (Naẕmī 1928 [16. yy] s. 6). × ***Şol acı süci içmek yindek yarar çün/ Ṭatlulıġıyla anuŋ yirin ṭutar müṣelleş / Acı süciyile başda beynisi hīç alışmaz/ Her kim ki aġzı dadın bile sever müṣelleş.*** (a.e. s. 12). × ***O ki mānḳ ola o bir sözi oŋat anlayamaz / Olur ol yüzden olanuŋ sözi yindek yaŋlış.*** (a.e. s. 25). × ***Alub āhum tütüni çevremi yindek ki ḳomaz / Oldı Naẕmī Bege ol ḳuytılıḳ oş bir ḳara ḍaġ.*** (a.e. s. 28). × ***Ḳomışdur yoluŋa cānum dilerseŋ cānum al / Hey ela gözlüm güzel tek ėtme yindek al.*** (a.e. s. 39). × ***Baŋa yindek yalan söyleyorır yārim / Yaŋılup söylemez gerçek nedür bu.*** (a.e. s. 54). × ***Beni yindek görür görmezlenürsin.*** (a.e. s. 66). × ***Ḍilerseŋ yėyesin doyunca çoḳ süd, / Yüri yindek, benüm ḳoçum, ḳoyun güd!*** (a.e.s.

77). × ***İşit düşmenüŋ dėrse yavuzlığıŋ / Ki yėndek görür düstuŋ azlığın.*** (Ferheng-nāme–i Sa'dī 1340/42 s. 18 no. 220). × ***Ṣıma göŋlin aşaḳ göŋüllüleriŋ / Ki yėndek eli üstün olmaz erüŋ.*** (a.e. s. 27 no. 326). × ***Çekürge yėndek ḳarındu yürür / Ḳarınca ayaġından alup sürir.*** (a.e. s. 53 no. 649). × ***Ki ey diri oynama yėndek oyın / Ėt ẕikr aġır ṭutma ululayın***. (a.e. s. 77 no. 940).

yene b. ***yine***.

yenge/yinge 'geline kılavuzluk eden kadın, düğün çağrıcısı, büyük erkek kardeşin karısı; dayının karısı; konuşmada hanım, hanımınız' M.Ş. Yaltkaya 1934 s. 154, B. Atalay 1986 773, O. Blau 1868 s. 244, İbnü İbn Muhennā 1340 s. 144, DS 4245, K. Emiroğlu 1989 s. 231 <ETk. ***yeŋge*** a.m. G. Clauson 1972 s. 950, G. Doerfer 1975 IV, no. 1907. × ***Germiyan oġlı dạhi çeşnigīr başı Paşacuḳ aġayı gelinüŋ atın yedmege bile gönderdi. ¸Hatunını yenge eyledi, ol va'de ėdüp ḳızına vėrdügi ḥişārlar bunlar er ḳodılar.*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 54). × ***Ben güveyi girdiğim gece yingen şaşırdı kaldı.*** (M.Ş Esendal 1934 s. 31). × ***Yingen de, onun üstüne hastalandı mı sana! Karnında ur çıktı. Hekimler burada olmaz dediler. Aldık getirdik İstanbul'a.*** (a.e. s. 33). ***inge*** (Varna) J. Eckmann 1941 s. 164. × ***Gelini donattılar ingeler... pindirdiler oftomfile.*** (a.y.).

yengeclendür- 'karıştırmak, kafasını karıştırmak ?' <***yengeç*** + isimden fiil yapan ***-len-*** ve kausatif eki ***-dür-*** × ***Mihr ayıtmış çihre-i dil-ber hemān 'aynum benüm / Meh dėmiş işde bu yengeclendürür beynüm benüm.*** (Ẕātī 1970 [16. yy.'ın ilk yarısı] II, 497).

yengeç/yanıç 'yengeç' Bartholomaeus Georgievits 1943 [1544-1548] s. 105, O. Blau 1868 s. 244, H.Z. Koşay–İshak Refet 1932 I, 414, DS 4167. Varna: ***engece*** J. Eckmann 1940 s. 162. <etimoloji için b. ***engeç***. × ***Engece niçün yanın yürürsün dėmişler yigide nice yürürse yaraşur dėmiş.*** 'Yengece sormuşlar, niçin yanpiri yanpiri yürüyorsun, yiğide nasıl yürürse yakışır, demiş' (V. İzbudak 1936a [1466] no. 333). × ***Her biri bir ṭarafa perīşān olub bulduḳları otlıḳ ve böcek ve deŋiz kenārından engeç ve badalan her ne ise bulduḳca ekl ėderler idi.*** (F. İz 1965 s. 118). × ***Meselâ yengeç ve kerevit ve midye ve istiridye misilli haşerâtların kabukları zâhir olurdu.*** (Evliyā Çelebī 2009 [17. yy.] I, 9a). × ***Oğlan cüce, yengeç, maskara, fakat paralı. Bu işlerin eni de sonu da dünyalığa dayanır.*** (S.M. Alus 1944 s. 176). × ***Bir dalıcının büyük bir beceriyle çıkarıp bir kayanın düzlüğüne bıraktığı bir yengeç. Dalgırlı mavi-yeşil renkli, kocaman bir şey.*** (B. Karasu 1979 s. 77–78). b. ***lengeç***.

yenge kuşu 'ak kuyruksallayan, yont kuşu, motalica alba, Bachstelze' O. Blau 1868 s. 244.

(Argo) 'güç durumda, kötü durumda' H. Aktunç 1998 s. 309.

yeŋgin b. ***yeŋgin***.

yenginleş- 'hafiflemek' × ***İçinin ağılarını verdiği solukla dışarı çıkarttı. Kuş gibi yenginleşti, uçacak hale geldi. Serin serin düşündü.*** (H. Olcay 1949 s. 47).

yengişten 'yeniden' DS 4247. × ***Ortanca kardaşın oki gėtmiş sol vezirın kapisının ögine düşmiş. Küçik kardaşınki de gėtmiş bir köçerin çadırının ögıne düşmiş. Bu olmadi demişler, tekrar yengişten at. O gene gėtmiş çadırın ögine düşmiş.*** (Ş. Beysanoğlu 1966 s. 124). × ***Gel zaman gėt zaman bu padişahın karısı öli. Padişah yengişten evleni. Bu karidan da uç tane oğli oli.*** (a.e. s. 203).

yeni 'kısa süre önce, ilk defa' <ETk. ***yaŋı*** 'yeni' G. Clauson 1972 s. 943. × ***Atının arpasını kendi parasile satın alan, karnını heybesinden çıkardığı teneke kutulardan doyuran, sudan başka bir şey içmiyen hükûmat adamını, muhtar yeni görüyordu.*** (K. Bilbaşar 1941 s. 45). × ***O zaman, hakikaten bu lâkapları taşıyan sayılı mirasyediler vardı. Pamuk Cemil, yeni vefat etmiş bilmem hangi vilâyet valisinin oğluydu.*** (S.M. Alus 1944 s. 107). × ***İBRAHİM ÇELEBI – Erkencisin, Cevad! Ben de dükkânı yeni açtım. Ehibbâ nerede ise gelirler.*** (B. Necatigil 1970 s. 86). ***yeniye*** 'gelecek yıla, seneye' DS 4247. × ***Gayret ediyorum ki borcum paklansın. Şimdi sekiz yüz lira kaldı. Yeniye tarlalar benim oluyor.*** (F. Baykurt 1971c s. 388). ***yeni ayak*** 'yeni yürümeye başlayan': × ***Çeşmeniŋ öŋünde rākiplerini yeŋi ayāk bir çocuḳ gibi yere baṣdırırlar, Ḥācı bu def'a inṣāfa gelir.*** (H.R. Gürpınar 1335 s. 102). × ***Biz bütün insān ḳardeşlerimiz gibi şākülī yürüyemiyorduḳ. Yeŋi ayaḳ çocuḳlarıŋ 'acemī adımlarını andırır ṣarṣaḳ bir reftār ile ḫızlıca biraz gitdikden ṣoŋra ṭutunacaḳ bir yer arıyorduḳ.*** (H.R. Gürpınar 1341 s. 102). × ***Elindeki revolveriŋ etden, kemikden hedef üzerine altı ḳurşunu boşaltacaḳ ḳadar cenāb-ı Ḥaḳdan ḳuvvet isteyerek yeŋi ayaḳ çocuḳ gibi ṣarṣaḳ ṣarṣaḳ bitişik oḍanıŋ ḳapısına ḍoğru yürüdü.*** (H.R. Gürpınar 1928t s. 350). ***yeni baştan / yeŋi başdan*** 'tekrar, yeniden': × ***Elbette gendüsi yābānda ḳalmaz, ḫuṣūṣā ki yeŋi başdan bollıḳ bollıḳ satılmaz.*** ('Ālī 1956 [1586–87] s. 205). × ***Vāṣıf baŋa küsmiş dėyü ḫalḳ beni ṭaḳma / Göŋlüm yeŋi başdan yine āteşlere yaḳma.*** (Vāṣıf 'Oṣmān 1257 s. 63). × ***Her 'ıyd birer büse ėdüp ḳavl o mehle / Vāsıf yeŋi başdan yine aḥbāb etek öpmüş.*** (a.e. s. 365). × ***Ol ḍaḥi yeŋi başdan tecdīd-i 'ahd u rābıṭa eyledik.*** (Giridli 'Alī 'Azīz 1268 s. 155). × ***–Ah Hamza; eğer derdime bir çare bulacak olursan beni yeni baştan ihya etmiş olursun.*** ('Ālī Beg 1940 s. 35). × ***Ahmet Reşit artık gazetedeki işlere alışmıştı. Paristeki bu tahsil ve iş hayatı onu ilim ve tecrübe itibarile yeni baştan yetiştiriyordu.*** (Burhan Cahit 1934 s. 82). × ***Dünya düzenini Cermen elile yeni baştan kurmak hülyasını güden Alman imparatoru Vilhelm, Envere bu fırsatı veriyordu.*** (E.E. Talu 1937 s. 183). × ***Yağmur duası da fayda vermedi, altın arayıcıları tekrar faaliyete geçtiler, toprağı oydular, delik deşik ettiler, emekler boşa gitti. Toprak yeni baştan sürüldü, yağmur duasını üçlediler, başka köyden bir tepsi baklavaya nefesi imam Cerzizin nefesinden daha uğurlu bir Hoca getirtildi.*** (F. Baysal 1944 s. 164). × ***Fatma silkindi, "Bey geldi!" Kaşına düşürdüğü kâhkülünü yeni baştan tokalıyarak, huğların arasında kayboldu.*** (Orhan Kemal 1954b s. 130). × ***Her gün bir ölünün, bir hastanın arkasından geri doğru gidiyoruz. Hatıradan hatıraya kaynanam yeni baştan doğuyor, büyüyor, evleniyor...*** (A. H. Tanpınar 1955 s. 122). × ***Fethi böylece nice öğret-***

menlerin bamtelini bilirdi. O üsteledi mi, bilmem hangi hocamız yeni baştan hayatını anlatırdı. (F. Erdinç 1961 s. 170). × ***Bu gelinler, bu çilekeş analar ki her kıtlıktan, her kuraktan, askerlikten sonra milleti yeni baştan fışkırtıyorlar.*** (F. Baykurt 1967k s. 358). × ***Şemsi kalkmasına fırsat vermeden çullandı üzerine yeni baştan. Ayaklarıyla iki yandan kıskaca almış, iki kolunu da dolamıştı boynuna.*** (R. Ilgaz 1969k s. 117). × ***'Müdür bey üç yazımı geri çevirdi, iki virgülle bir nokta unutmuşum. Hepsini yeni baştan yazmak gerekti. Tam gâvur eziyeti.*** (Ç. Altan 2978 s. 82). ***yeŋiden dogmış ol-*** 'yeni baştan doğmak': '***Āzim olsa pederi 'uḳbāya / Yeŋiden ṭoġmış olur dünyā peh.*** (Enderūnī Fāżıl Beg 1286 s. 41). ***yeniden yeni*** 'son zamanlarda, yeni yeni': × ***Faḳat yeŋiden yeŋiye ba'ż zenginler marsilya kiremidi ḳullanmaġa başlamışlardı.*** (Nâbî–zâde Nâẓım 1307 s. 26). ***yeŋi yaz*** 'ilkbahar' TS 4531. × ***Müvekkel ḳıldı her baḳışa yüz nāz / Eŋek ayva ṣanasın yüz yėŋi yaz.*** (Fąhrī 1974 [1367] no. 415). × ***Beŋile ġamzesi oġrı vu ġammāz / Bėligi yüz müşkile yėŋi yaz.*** (a.e. no. 555). × ***Getürmek yėŋi yazı geh ḳucaġa / Benefşe baġlamaḳ gehī saḳaġa.*** (a.e. no. 1566). × ***Çü ḳıldılar yėŋi yaz yüzlüyi yāḏ / Delüler gibi ḫusrev ḳıldı feryāḏ*** (a.e. no. 808). × ***Zümürrüd pāresin ḳana getüre / Yėŋi yazı gülistāna getüre*** (a.e. no. 823). × ***Ne her gün yėŋiden olur yėnī yaz / Ne her sā'at dutılur ördek ü ḳaz.*** (a.e. no. 1501). × ***Oturmış bir güzel 'avrat işi nāz / Yüzi udlu güzellikde yėŋi yaz.*** (a.e. no. 1989). ***yeni yetme/yeni yitme*** 'on altı on yedi yaşlarında olan, ergen, delikanlı' H.Z. Koşay-Orhan Aydın 1952 s. 142, DS 4247. × ***On sekiz yirmi yıl, çevrede, sesinin güzelliğine ilminin derinlğine; namaz kıldırmasının, ölü yıkamasının, nikâh kıymasının kusursuzluğuna Muhammedin ümmetlerine inandırıp gelmişti. Ama yeni yetmeler bırakmadılar. Başmakçılı Süleyman efendiden sonra, Başmakçılı İbrahim efendi türedi.*** (F. Baykurt 1961k s. 70). × ***Kuzeyliye benzeyen yeniyetmenin kavuniçi ipek gömleği şimdi limonluk gibi bir yerde, karo taşlarla kaplı döşemenin üstüne atılmış duruyor.*** (A. Ağaoğlu 1992 s. 118). × ***Gizlice ilk sigaranın dumanını içine çeken bir yeni yetmenin büyüme isteğini andırıyordu bu.*** (A. Özakın 2007 s. 37). × ***Soğuk ve acı burada hayat. Çatlak, kuru, sert bir deri gibi sarıyor herkesi. Yeni yetme erkek çocuklarını bile...*** (a.e. s. 139). ***yeniyetmelik*** 'ergenlik, delikanlılık': × ***Oysa ne yiğit uşaktı yeniyetmeliğinde! Çayırlarda güreş tutardı. Varlıklı evlerin çocuklarını filan aldı mı çalardı yere. Koşar zıplar, yorulmazdı.*** (F. Baykurt 1970 s. 164). (EO) ***yeŋi yigit*** 'genç, yeni yetme, delikanlı': × ***Pes bir yėŋi yigit, yüksek boylu, ince bellü, datlu dillü, aŋa fitne olmışıdı, ayrıḳ ḥerifleri anuŋ yöresinden ḳomazdı.*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 15). × ***Yine ṭutdı yėŋi yigit bigi fer / Meşaḳḳat çerisine buldı ẓafer.*** (Mes'ūd b. Aḥmed 1991 [14. yy.] s. 537).

yenice 'şimdi, pek az önce, son zamanlarda' TS 4529, DS 4245. ***<yeni*** + isimden zarf yapan ***–ce***, b. ***anca I*** ⊡. × ***İşi azıttılar. Yenice akılları başlarına geldi tereslerin.*** (Yaşar Kemal 1955i I, 137). × ***Murata bir selam vererek kahveci Tevfiğin kahvesine aynı hızla yürüdü. Kahve daha yenice açılmıştı. Bir çay istedi. Tüten bir çay getirdiler.*** (a.e. II, 215).

yenik ‘yenilmiş, altta kalmış’ DS 4246. <***yen-*** fiilden sıfat yapan ***-ik,*** b. ***açık I*** ⊡. × ***-Onlar kaçıyorlar. Ben onları yenik sayarım. -Yenik ya, ama parayı da onlar kazanmış bulunuyorlar! Değil mi?*** (M.Ş. Esendal 1934 s. 144). ***yenik düş-*** ‘kaybetmek, yenilmek’: × ***Tütüncü yenik pehlivan gibidir. Yenik pehlivan nasıl güreşe doymazsa, bizim tütüncü de piyasaya, ağalara yenildikçe, bu zehirle uğraşmaktan vazgeçemez. O yıl bütün ufak ve orta ekiciler yenik düştü. Ama parsayı yine başa güreşen ağalar topladı.*** (F. Erdinç 1977 s. 82).

yėŋil/yeğnil/yiŋil ‘hafif, kolay, leggeri’ Filippo Argenti 2001 [1533] s. 292. <ETk. ***yėŋil*** a.m. G. Clauson 1972 s. 950, Karaçay: ***ceŋŋil*** ‘leicht, flink‘ W. Pröhle 1909 s. 147. × ***Ol sebebden ‘Osmāna ̮halķı ‘izzet ėdüp avda ķuşda etrākuŋ yigidi yėŋili anuŋ yanında cem‘ olurlardı.*** (Th. Nöldeke 1859 s. 197). × ***Yine vaḥy ėtdi ki yā Dāvud yiŋil / Vėr ̮haber ṣadīķları ķorķutġıl.*** (Gy. Németh 1919 [15. yy.] s. 163).

yenil- ‘zaptedilmek, alt edilmek’ <***yen***- fiilinin passivum hâli. × ***Atası bu ̮haber[i] işitmekden ̮hasta-dil oldı. “Yigitcükdür. Ḥac vaķti degüldür,” dėdi. Oġlan yėŋilmedi: Elbette cāzimem, ‘āzimem, ḥāzimem!” dėdi.*** (Ferec 855/1451 v. 49b). × ***Beġāyet ̮hübdur. ‘Ālemüŋ melikzādeleri aŋa raġbet ėderler. Ol şaṭrancı pīş dutub-durur. “Beni yėŋen beni alsun, baŋa yėŋilen baş vėrsün,” dėr.*** (a.e. v. 239b). × ***Ağbisi, “Komser Ağa’nın hatırı olmasa çekip vuracağım, bacımın yakasını bıraksın,” diye haberler gönderdi. Seyit yenilmedi. Beline bir tabanca taktı, ceketinin koluna, çorabının içine bir kama soktu. Elmas’ı kaçırmaya kalktı.*** (L. Tekin 1984 s. 51).

Osm. **yeŋile** ‘son zamanlarda, yenice, az önce’ TS 4529, DS 4247. <ETk. ***yaŋıla*** ~ ***yaŋılayu*** a.m. G. Clauson 1972 s. 952. × ***Benüm daḥılum biçilüdur hele / Siziŋ uş gögerü-durur yėŋile***. (Ferheng–nāme–i Sa‘dī 1340/42 s. 78 no. 951). × ***Şu ̮hatun ķi ḥüsni güneşden ķopar / Ne benzer yėŋide ķi yėŋile ķopar.*** (a.e. s. 65 no. 797). × ‘***Acemden yeŋile gelmiş bir dānişmend var-ıdı.*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 82). × ***Şarāb içmek güzel sevmek yeŋile ‘ādet olmadı / Ķadīmī resmdür ṣōfī ezelden eski ‘ādetdür*** (Helākī 1982 (16. yy.] s. 75).

yeŋile- ‘tecdid etmek, yenileriyle değiştirmek‘ A. Caferoğlu 1931 s. 124. <ETk. ***yaŋıla-*** a.m. G. Clauson 1972 s. 952. × ***Anaṭolı begler begligin ķulı Sinān bege ve Anaṭolı leşkerlerin yine yėŋiledi, tamam ėtdi, Dāvüd Paşaya koşdı.*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 229). × ***Yeŋiler savaşları ķovcı ķişi / Ķaķıdur yavaşıyu bozar işi.*** (Ferheng–nāme–i Sa‘dī 1340/42 s. 61 no. 742). × ***Andan ṣoŋra leşkerlerini yėŋileyüp ağır leşkerle vilāyet-i rüm ķaṣdına Yıldırım ̮hana ėlçi gönderüp...*** (Oruc b. ‘Ādil 1343/1925 s. 33).

yenilen- ‘tekrarlanmak, başa dönmek, yeniden başlamak’ <***yeŋile-*** fiilinin passivum hâli. × ***İmdi ne kim iş yėŋilenür eyüden yavuzdan saŋa bildürmek benüm üzerüme vācibdur.*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 33). × ***Arslan eyitdi: Senüŋ ınamlıġuŋ yavlaķ bellüdür, ve anuŋ eşeri senüŋ ḥāluŋda yavlaķ ẓāhirdür. Ne iş yėŋilendi, göstergil kim bilelüm, tā senüŋ şefaķatuŋa ve ögüdüŋe ınanalum.*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 25).

yenileyin ‘yeni yeni’ <***yeni*** ve zarf yapan ***-leyin***, b. ***akşamleyin*** ⊡. × ***Yenileyin bıyıklarım terlemeğe başlamıştı. Aynaya bakar, kendimi yakışıklı bulurdum.*** (Yeni Hikâyeler 1957 s. 46).

yenilmiş içilmiş ‘olup bitmiş’. × ***-Efendim biz ne yapalım, kabahat bizde mi? Tabla da meydanda, kapı da... Gelsin isterse kendi geçirsin. Bunda da yenmiş içilmiş bir şey yok ya! -Yenmiş içilmiş yok ama, değil mi şikayet var! -Şikayet her zaman olur, Beyefendi.*** (M.Ş. Esendal 1958o 178). × ***-Canım, babam. bunda yenilmiş, içilmiş bir şey yok ya! Sen onun dilinden anlarsın.*** (M.Ş Esendal 1958m s. 79).

yenilse- ‘görmezen gelmek, hor bakmak’ <***yeŋil*** + isimden fiil yapan ***-se-*** × ***İbrahim Ali, insanlardan kaçar oldu. İki kişiyi bir yerde konuşurken görse vurulmasını konuşuyorlar gibi geliyordu ona: Çocuklar bile yenilsedi bizi. Çayırı yayıyorlar da, höt bile diyemedim...*** (İbrahim Balaban 1968 s. 145).

Osm. **yeŋin/yeŋgin** ‘galip’ Meninski 1680 III, 5596, J.Th. Zenker 1876 II, 965, A. Zajączkowski 1937 [1405] II, 85. × ***Düşmānı sen gendüŋden yeŋin*** [metinde ***yigin***] ***gör alu çıḳarsa ṭali‘iŋ.*** (V. İzbudak 1936a no. 150). ***yeŋgin gel-*** ‘galip gelmek, superiorem evadere’. Meninski 1680 III, 5596.

yenir yutulur ‘kabul edilebilir’ × ***Karının çenesi bir açılmaz mı? Bülbül gibi ötüyor. İnkârın lüzumu yok, sözler ağzından öyle düzgün, öyle pürüzsüz çıkıyor ki konuşuşuna diyecek yok doğrusu. Fakat yalnız konuşmadan ne çıkar? Çehresi yenir, yutulur şey değil.*** (S.M. Alus 1944 s. 50).

AD. **yenişe** ‘yokuş aşağı, iniş’ × ***Küçüyh bir bacım var, o bacımı da elinden tutdum, gaçırmağ isdedim. Bu topluluğun arasından yenişe döndüm.*** (E. Gemalmaz 1979 II, 156).

yenişme ‘yarışmak, çekişmek, birbirini yenmeye çalışmak’ <***yen-*** fiilinin reciprocum hâli + isimden fiil yapan ***-me***. × ***Güreşte ciritte, atışta daima başbaşa gitmişler ve zaman zaman da yenişmenin, didişmenin heyecan ve öfkesiyle karşılaşmışlardı.*** (T. Evren 1943 s. 108).

yenişten ‘yeni baştan, yeniden’ DS 4247. × ***-İnsan olan bir insan günahı, sevabı bilmeli... Bu terencede kaç kişinin vabalı kaynâyor biliyon mı? -Çok çok parasını verrik ne yâni? -Parasını virirmiş... Paran var da ne dimeye çalıyon? Ac it! - Verrim ya ne belledin... -Ver haydi.. -Geri boşalttım terenceye tekmil... -Sen paradan habar vir, korum yenişden... - Para virsem essahdan kon mu?*** (Orhan Kemal 1954b s. 81). × ***Gelir mücerret gelir. Barabar giderik, Fatmayı da alırık, şehere inerik yenişden. Yusuf duvar ustası oldu mârem, bize de birer iş uydurur herhal...*** (a.e. s. 192).

yeni yeni (zarf) ‘son zamanlarda, henüz’ × ***Yeni yeni çıkan o sayısız gazeteler ne ömür şeylerdi yarabbi!*** (S.M. Alus 1933p s. 241).× ***Hiç unutmam, ya 308, ya da 309 senesi, bıyıkları henüz henüz ele aldığım, ava da yeni yeni merak sardığım zamanlar.*** (S.M. Alus 1944 s. 137). × ***Bıyıklarım yeni yeni terliyordu.*** (T. Yücel 1955k s. 49). × ***Şur-***

da yeni yeni kendimize gelmeğe başladıydık, Ah Rabbim! Her şey darmaduman olacak gene. (M. Başaran 1955 s. 58). × ***Kapıda oniki yaşlarında yeni yeni gelişen göğüsleri tazecik tomurmuş bir kız, elinde bir tepsi ile belirdi.*** (Tarık Dursun K. 1967 s. 35). × ***Alnındaki derin çizgiler de yeni yeni oluşmaya başlamıştı.*** (Ş. İşigüzel 1993 s. 80). × ***O küçük cennete gitmeye yeni yeni başlamıştı. Sonra fena halde dadandı.*** (B. Uzuner 1994 s. 14). (sıfat) 'yeni ortaya çıkan, daha önce görülmemiş, değişik': × ***Bu gençler, kendi akranları kızların bile yeni yeni eğlencelerle meşgül oldukları bir zamanda salonlarda boy göstermekten nasıl zevk alıyorlar bilmem. Maamafi bize ne, öyle değil mi?*** (Burhan Cahit 1941 s. 99). × ***Yeni yeni kişilerle kucaklaşıp çeneye başlamışlardı.*** (V. Türkali 1977 s. 40).

yeŋle- 'yenmek, zafer kazanmak' A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 165, krş. W. Radloff 1905 III, 325. × ***Ol kişiler kim işlerden ġāfildür ve hünerlerden ʿāṭıldur şol ʿākiller ve hünermendler ve bilgeler üzerine yėŋlemeye, kim iki dürlü iş pādişāhlar içinde eyü degüldür: ayaḳ bezegin başa bağlamaḳ, baş bezegin ayaġa bağlamaḳ ve yāḳütı ve incüyi ḳurşuna oturtmaḳ.*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 165, 9).

yeŋlemek 'zafer' × ***Anuŋ ilkinde muḫālifi def' eylemek ve düşmanı sımaḳ içün alçaḳlıḳ göstermek ve ḫorlıḳ yüklenmek hīç ʿayb olmaz, çün anuŋ ṣoyında feṯḥ ve yeŋlemek yüz gösteriserdür.*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 93).

yeŋli 'hafif' Meninski 1680 III, 5595. ××.

EOsm. **yeŋlicek** 'çok kolay, trés facilement' A. Zajączkowski 1937 [1405] II, 85. × ***Daḫı ḳıldı size evlerüŋüzde ḳarar ėdecek yer, daḫı ḳıldı size ṭāvarlar derilerinden, betinden: yüŋ gibi, ḳıl gibi, deve yüŋi gibi - ʿarab çadırları gibi, ban evleri gibi, anı yeŋlicek görürsiz, göçüŋüz güni götürmege, daḫı iḳamet ėtduġuŋuz güni ḳurmaġa.*** (A. Zajączkowski 1937 [1405] II, 38).

yenni 'değersiz, haylaz, hoppa' DS 4227. × ***Atiye, oğullarıyla başa çıkamayacağını anlayınca bir gidenle, "Gelsin şu yenni oğullarını ne edecekse etsin," diye Huvat'a haber yolladı.*** (L. Tekin 1984 s. 24).

yense- 'aşağılamak, ezmek, yenmek' DS 4248. ××.

yen yen (zarf) 'kenarlarından, kenarlarının değişik yerlerinden' × ***Birden gene hatırlıyor kasketi ensesine yıkılı, uzamış saçları fırlamış, postalları yen yen patlamış arkadaşını.*** (Orhan Kemal 1965f. 175).

yep-/yepe- 'yavaşça vurarak okşamak' C. Brockelmann 1917 s. 59, TS 4532 × ***İki gözlerinde paşayı öper / Bağrına başubanın arḳasın yėper.*** (Enverī 1929 [869/1464] s. 24). × ***Aŋul aŋul yeper arḳasın ol / Uzadurdı erenler boynına ḳol.*** (Fąḫrī 1974 no. 1316). × ***Haççа kalkıp şilteleri serdi. Çocuklarını iki yanına alıp uzandı. Kıçlarını başlarını yepe yepe uyutmağa çalıştı.*** (F. Baykurt 1959y s. 64). × ***Atı çözdü. "Davran Mustafa!" dedi. Eyerledi, gemledi hayvanı. Bel kayışını sıktı. Sağrısını yepti. Çıkardı dışarı. "Davran!..." dedi.*** (a.e. s. 209). × ***"Bir yanlışımız var mı Tülây Oca?" Tülây düşündü: "Dos doğrudur!" dedi. Tam sırtını yepecektim, saçını sıvazlayacaktım***

konuştu: “Eksiği var!” dedi. (F. Baykurt 1967a s. 423). × ***Çobanların sırtlarını yeper, gözlerini öper, koçlarımızı koyunlarımıza katarız. Üzmeyin kendinizi...*** (F. Baykurt 1967k s. 390). × ***Köye doğru ağdı usulca. Atı kişnedi. “Yaşa ulan!” dedi. Yelesini yepti atının. “Bir daha kişne be atım, Dürüm çıksın saçağa. Çıkmaz namıssız!”*** (F. Baykurt 1971t s. 104).

yepele-/yepeşle- ‘sırtını sıvazlamak’ R. Dankoff 12004 s. 281, DS 4249. × ***Koltuğunun altında, şımarık iri bir sarman gibi ron ron eden karısını yepeleyerek ona ne diyor:*** (A. İlhan 1974 s. 392). × ***Osman, sağ eliyle kuşağını yepeşledi: “İşte cüzdan burada! Bir kilo halva alıyorum size!” dedi.*** (F. Baykurt 1971c s. 329). × ***Azık çıkısında ne var, ne yoksa torbaya silkti: Kelekleri sardı çıkıya. Haydarın sırtını bir daha yepeşledi: “Hadi, böyle git.”*** (F. Baykurt 1967a s. 153). × ***Battal: “İçimizde en zarplısı sensin!” dedi. “Gelir geçerse, gine gelir. Tasalanma...” “Yok yok!” dedi Kır Abbas. “Siz tasalanmayın. Ben ne tasalanayım?” Rıza da Kır Abbas’ın sırtını yepeşledi.*** (a.e. s. 170).

yepelek I ‘taze, gür çayır, otun başak bölümü, yulaf’ DS 4248. × ***Yürüklerin oturdukları yaylalar ekseriya orman bulunmıyan sırtlar veya ormanın üst hudut mıntıkalarıdır. Buralarda ancak şu nebatlar bulunmaktadır: Çayır, sütlü ot, geven, yepelek, papatya, hatundöşeği, şalba, kuyrukyaran, yumak, devedikeni vs. Bu otlardan sütlü ot, yumak ve yepelek koyunların çok sevdiği ve fazla süt veren nebatlardır***. (K. Güngör 1941 s. 35). × ***Bir yar sėvdim edepli utlu / Emsem yanağnı şekerden datlı / Çayırlı çimenni yėpelek otlu / Başıŋ mor sünbüllü goruya beŋzer.*** (A. Caferoğlu 1943 s. 98).

yepelek II Az. ‘yeni tutulmuş alıcı kuşu evcilleştirirken onun önüne tutulan kuş; mec. herkes tarafından incitilen, aşağılanan, mazlum adam’ ADİL 2006 IV, 581. × ***Vallah, mänim sänä acığım tutmur, mänim acığım Adämä tutur. Ąhır o, niyä arvada yepäläk olurdu? Allahın altında onun yerinä män olaydım!*** (Ä. Haġverdiyev 2005 I, 203).

yepeşle- b. ***yepele-***.

yepinti ‘peynir suyundan yapılan içecek; içine damızlık katılarak kaynatılıp koyulaştırılmış süt, kımız’. ZTS 209, K. Güngör 1941 s. 69, DS 4249. ××.

yepisyeni b. ***yepyeni***.

yepyeni/yepisyeni/yesyeni ‘çok yeni’ + kuvvetlendirici sıfat öntakısı (réduplication + tezat ünsüzü) + ***yeni***. b. ***apak*** ⊡. × ***Bu mırıltı, şimdiye kadar hiç duymadığımız yepyeni bir şeydi. Şarkı desek pek şarkıya, türkü desek pek türküye benzemiyordu.*** (O.C. Kaygılı 1939 s. 7). × ***En yeni elbisem, mum gibi, ütüsü üstünde, dolabımda alesta. Fes, fotinler yepyeni. Hiç giyilmemiş iç çamaşırı, frenkgömleği, çorap, mendil bohçada.*** (S.M. Alus 1944 s. 33). × ***Öyle beyaz bıyıklarla süslü, kıpkızıl yanaklı, dik bir baş. Levend bir gövde. Daima yepyeni, pırıl pırıl bir redingot...*** (İ. Tarus 1949 s. 107). × ***Muhtar: “Yani, bana giydirdiği çoraplar daha ayağımda, eskimedi!” diyor. “İşte gör, yesyeni! ..” Gösteriyor. Yesyeni yün çoraplar.*** (F. Baykurt

1960 s. 126). × ***Hem benim ağzımın dişi seni fazla elâgadar etmesin bakalım. Ben kendime Burdurda yenisini yaptıracam. Yeni, gız gibi yes yeni dişler.*** (F. Baykurt 1961k. s. 82). × ***Cevap vermiyor. Yerinden de kımıldamıyor. Bekliyor. Kapının ötesinden hep İlyas'ın 'yepisyeni' küfürleri: —... ulan senin gibi erkeğin kulağının memesini... Bekir merdiven altına tüydü.*** (A. İlhan 1963 I, 135). × ***Bir de kamyon alacakmış. Gelini de bununlan getirecem köye diyormuş. Yesyeni bir pikâp kamyonu. Altın agçayı dabol dakacam diyormuş. Ne isterlerse dakacam diyormuş!*** (F. Baykurt 1971t. s. 67).× ***Rıza'nın sırtı kalın. Culfa örmesi doğrama-kırma ceket, dizlikli, yancıklı, doğrama şal. Sepili, hasıllı çarık, yepyeni çoraplar.*** (Ü. Kaftancıoğlu 1972 s. 18). × ***Eskiden beri duruyor ama daha yepyeni, gıcır gıcır!*** (A. Nesin 1970c s. 38). × ***Sabah olunca Ali Çavuş giyindi kuşandı, yanına yepyeni bir Alman filintası, bir torba da kurşun aldı, dağın yolunu tuttu.*** (Yaşar Kemal 1992ks s. 16). × ***Bir göbek bağı gibi, yepyeni kanallardan siyaseti emmelidir her çocuk. Ana sütü benzeri yaşamsal bir besi olan siyaseti.*** (U. Kökden 1995 s. 24). × ***Okul olarak yapılmış yepyeni bir yapıda, en seçkin öğretmenlerle, çok iyi bir öğrenim görüyorduk. Gerçi ilk karnede iki kırığım vardı, ama zorlanıyor da değildim.*** (M. Fuat 1998 s. 174).

yer/yėr/yir 'mekân, etraf, çevre; toprak, tarla; mesafe; yatak' Meninski 1680 III, 5566, Bartholomaeus Georgievits 1943 [1544-1548] s. 123, J. Thury 1885 s. 72, DS 4249. <ETk. ***yėr*** a.m. G. Clauson 1972 s. 453, H. Eren 1999 s. 453. × ***Bir az yer gitti.*** (Meninski 1680 III, 5566). × ***Oldem ḳız derincegini başından götürdi durdı, ḳāżiye yaḳın yėrde oturdı. İki gīysī cıḳardı: müşk-reng, ʿanber ṣıfat. Eyitdi: "Hīc üşbunda ʿayb varmıdur?" dėdi. Ḳāżī cün ol ṭurreyi merġūlı müselseli meftūlı gördi, vālih oldı. "Ḥāşā vu kellā, bunda ʿayb nistesün?" dėdi.*** (Ferec 855/1451 v. 15b). × ***Yaḳamdan yapışdı, beni yėrden ḳapdı, havā yüzinde beni bir-az vaḳt gezdürdi. Andan beni anda havāda bir od deŋizi varımış, beni aŋa bıraḳdı. Ol od diledi ki beni yandura. Bir yėl geldi, beni od icinden ḳapdı, bir ulu dağa bıraḳdı.*** (a.e. v. 43a). × ***Bu yiri ḳoyıban göge ağasın / Ḳaranu yėre nür gibi yaġasın.*** (Sulṭān Veled 1341 s. 50). × ***Yaʿnī ki ḳallāşlar taṣarrufına düşmişi marya yėrine ḳullanılub orṣalanmışı pīrezen-ı rüzigār ṣıfatında elbette bī-ḥayā ve bī-ʿār olur.*** ('Ālī 1956 s. 23). ***nâ-hakk yere*** 'haksız olarak': × ***Raḥmet ėt kim kimse hergiz ḫasta vü zār olmasun / Ḥāk-şînas ol kim gözün kanım içer nā-ḥaḳḳ yėre.*** (M.F. Köprülüzade 1934 s. 121). ***yėr gök kabul itme-*** 'hiçbir yerde yeri olmamak, kabul edilmemek': × ***Cihân redd eyledi cümle o şeh bābında ḳul ėtmez / Yėrüm yoḳ yėrde vü gökde beni yėr gök ḳabül ėtmez.*** (Ẕātī 1970 [16. yy.'ın ilk yarısı] II, 26). ***ayak yerisi*** Az. 'ayak koyacak yer, ayak basacak yer': × ***Ālläşdi ki, birtāhār ġuyudan çıḫsın, ancaġ ġuyu çoḫ dārindi, heç bir dānā dā ayaġ yerisi yoḫdu. Odu ki, çıḫa bilmādi.*** (Azärbaycan naġılları 2005 I, 280). ***yer al-*** 'bulunmak, mevcut olmak, dâhil edilmek': × ***Fakat ne göreyim, bize yasak olduğunu bellettikleri, gerçekten de piyasada bulunmayan birçok eski kitabın dolapta yer aldığını gördüm.*** (M. Makal 1971 s. 130). × ***İlkin, dünyanın en geri kalmış ülkelerini dolaşırız. Bizim mutluluğumuzu görünce,***

onlar da cup diye gelişkin ülkelerin arasında yer alırlar. (F. Kayacan 1968 s. 14). × ***Ama kitapta yer alan ironilerin, kitabı soldurduğunu söyler. Çünkü ona göre bu ironiler coşkunun ipini kesiyordur.*** (S. Birsel 1995 s. 35). × ***Değişik şekillerde düzenlenmiş havuzların yer aldığı devâsâ prömenadlardan geçip, sonunda konağa benzeyen bir başka evin kapısından izini sürdü öncü kadın.*** (B. Uzuner 1994 s. 59). × ***Başlarını kaldırıp, Hanyayı Konyayı bir anlasalar, nasıl piyon gibi kullanıldıklarının bilincine bir erseler, Türkiye'yi güllük gülistanlık yapmak isteyen iyi niyetli (ki hepsi de solcudur) insanların saffında yer almaktan büyük mutluluk duyacaklardır yüzde yüz.*** (V. Günyol 1999 s. 102). × ***Mardin'in sıcak iklimine dayanıklı olur taş evler. Bunlar uzun ayvanların ve yüksek kubbelerin yer aldığı evlerdir. Yazın sıcağını, kışın soğuğunu geçirmez.*** (M. Mungan 1996 s. 112). × ***Yollar hiçbir antologyada yer almamıştır. Eskimiş, eprimiş bir kilim duygusu taşırlar.*** (a.e. s. 207). ***yer batır-*** 'çok olmak, sayısız olmak': Az. × ***Tacirin varı, dövlāti, o necā deyārlār, yer batırırdı.*** (Azärbaycan naġılları 2005 I, 176). × ***Ticarātlāri günü-gündān böyüyürdü. Daha ele olmuşdular ki, dövlātlāri yer batırırdır.*** (a.e. I, 212). ***yerde alıp gökte savur-*** 'çok öfkeli olmak': × ***"Yazan kâtip kara yazmış yazılarımızı, elleri kırılsın!" dedi, gözünün içine, gözünün tâ diplerine baktı Havana'nın. Ama buluşamadılar. Havana yerde alıp gökte savuruyordu. Yanan yerlerine yerlerine vuruyordu rüzgâr.*** (F. Baykurt 1971t s. 91). ***yerde alıp gökte ye-*** 'kimseyi beğenmemek, kibirli davranmak': × ***BAY X –Sizi ölünceye kadar şükredin. Ben etmiyorum... Nerde bizim oğlan. KARISI –O da kendini artık iyice büyüdüm zannediyor. Yerde alıyor, gökte yiyor. Sen göstermiyorsun ki babalığını... BAY X -Serbest yetişsin serbest. Kendi anlasın iyiyi kötüyü... KARISI – O zaman nerde diye sorma...*** (Ç. Altan 1966 s. 86). ***yerde galanlar*** Az. 'geride kalanlar': × ***Ġabaġdakı adamları tamam ġırdılar. Yerdā ġalanlar da ġaçıb hārāsi bir tārāfā dağıldı.*** (Ġaçaġ Näbi 2011 s. 44). × ***Nābi, Hācār, Vāli, İsmayıl vā Hayik Gāncāyā, yerdā ġalanlar isā çadırları, mu̱hurları söküb Kirsā tārāf getmāyin binasını ġoy̱dular.*** (a.e. s. 124). × ***Ey zalım, elā bilirsān sāni salamat bura̱hacağam, deyib onun ortasından bir güllā keçirtdi, ağa yerā sārildi. Yerdā ġalanların da ġırılanı ġırıldı, ġırılmayanı da ġaçıb uzağlaşdılar.*** (a.e. s. 163). ***yerde ko-*** 'yere kapanmak; karşılıksız bırakmak': × ***Çün bu sözi işitdüm, yüz yėrde ḳodum eyitdüm: "Ėy ḥürī-yi ḥulle-püş ġariyb kişiyem. Göŋlüm ḳuşı duzağuŋa düşdi.*** (Ferec 855/1451 v. 12a). × ***Yaḳalum çaŗhı bir ah eyleyelim ġayret ile / Ol bizi yaḳdı niçün yirde ḳoruz ġayretümüz.*** (Ẕātī 1970 [16. yy.'ın ilk yarısı] II, 8). ***yer demir gök bakır/yer mermer gök bakır*** 'hiçbir yardım umudu yok; şartlar çok kısıtlı' Meninski 1680 III, 5566. × ***Ki yir mermer, demür olmış idi gök.*** (Tursun Bey 1977 [1490–95 arası] s. 175). × ***Hiçbir yerden bir şey beklıyemezlerdi. Yer demir, gök bakırdı. Kocasının bütün bu şeyleri iyice düşünmeden hayır demesi doğru olmazdı.*** (R.N. Güntekin 1930 s. 138). × ***Yakayı vermiş ele. Belki mahkemeye de düşermiş ama, kendi foyaları ortaya çıkmasın diye âmirleri işi örtbas etmişler. O gün bu gün işsiz. Yer demir, gök bakır sanki...*** (R. Enis 1947 s. 160). ***yerden biter gökten yağar*** 'hızlı bir şekilde çoğalmayı anlatan deyim':

× ***İki sinema kartelâcısı, şarap kendilerinden, ellişer kuruşa pazarlığı kesip götürürlerken, yolda ikişer ikişer, üçer üçer, yerden biter, gökten yağar gibi çoğalan bir alay zamparanın elinde, esrar, afyon, rakı, şarap, tekme, tokat, yumruk, tanınmaz hale gelmişti.*** (Orhan Kemal 1949e s. 56). ***yerden bitme*** 'kısa boylu, kısa bacaklı': × ***Yerden bitme mahalle bekçisi heyecanın afakı sardığı bir demde kahveye yıldırım gibi girer.*** (O. Akbal 1946 s. 38). ***yerden bitmiş gibi*** 'kısa boylu, kısa bacaklı': × ***Yavaş yavaş bıyıkları ele olmağa başlamış. Dükkânı var, kesesinde parası var. Üstelik genç; âlânın âlâsı, yerden bitmiş gibi. Dünya yüzünde Allahtan gayrı kimsesi yok.*** (S.M. Alus 1934 s. 28). ***yerden göğe*** 'tamamen, pek çok, her taraf, tereddüde yer bırakmayacak derecede': × ***Ey melek yirden göğe ḥayf oldı sensüz Ẕātī'ye / Bir ucı feryādınuŋ gökde bir ucı yirdedür.*** (Ẕātī 1967 [16. yy.'ın ilk yarısı] I, 443). × ***Enişte alimallah haklı, yerden göğe hakkı var. Molla bey tırnağına kadar insan evlâdı, yürekli, vicdanlı erkek.*** (S.M. Alus 1933p s. 151). × ***Buyurduğun şimdi dilimin altında idi Molla beyciğim!... Yerden göğe kadar haklısın kazasker zadem!...*** (a.e. s. 206). × ***Damadım ve lâkin herif yerden göğe kadar haklı. Kızım olacak karıda ne keyif var ne neşe ne alaalahey var, ne cümbüş... Cezayi ameldir, köşede pineklesin dursun; miskin illetine uğramışlar gibi siftinsin!..*** (S.M. Alus 1934 s. 294). × ***Evet, yerden göğe kadar haklıyım. Fikrim yanlış, baştan aşağı hata. Böyle çürük tahtaya basılmaz. Bu sındırlıyı sıyırtmış facire tahtı nikâha alınmaz.*** (S.M. Alus 1944 s. 70). × ***Cemiyetimizin bünyesine vâkıf olmadığı için sayın profesör böyle şüphe dolu bir sual sormada yerden göğe kadar haklıdır.*** (K. Bilbaşar 1961 s. 118–119). ***yerden yapılı / yerden yapma*** 'kısa (boy)' DS 4250. × ***Gırtlak veremi midir nedir, çehresinde damla kan yok; köşeli gibi boyun, hütta gibi boyun, yerden yapma boy.*** (S.M. Alus 1933p s. 111). × ***Yerden yapma adam, hemen ayağa kalkıp bir selâm verir.*** (S.M. Alus 1934 s. 158). × ***—Odada, çiçek bozuğu, yerden yapma, cüce Vasilâki kılıklı bir herif yok mu idi?*** (a.e. s. 355). × ***Boyu bosu da karar. Ne gökten yıldız toplıyacak kadar sırık, ne yerden yapma bücür.*** (S.M. Alus 1944 s. 161). × ***Hani tulumbalarda yerden yapma, pavurya kılıklı borucular ve fenerciler olur da takımın önünde paytak koşar. İşte o omuzdaşların harlıcası.*** (a.e. s. 163). × ***Oğlan yerden yapma, ispenç horozu gibi bir şey; fakat ne bilirsin? Onikilerden meşhur Kavanoz Mehmet de karamusal sepeti gibi bir adamdı. Gel gelelim, gözü kızsın da bir seyret! Minare kırığı gibileri pabuçsuz kaçırtır.*** (a.e. s. 170). × ***Zebellâ gibi biri, döşeme tahtalarını gıcırdata gıcırdata, kapının ta yukarısından koca kafasını ve palabıyıklarını uzatıp geri çekilirken yerden yapma birile çarpıştı. Adamcağız az kaldı eziliyordu. Kısa boylu zat bir mikdar sendeledikten sonra nihayet müvazenesini buldu.*** (S.M. Alus 1933k s. 111). ***yerden yere vur-*** 'pek çok kere yere fırlatmak, yere atmak' Meninski 1680 I, 504. × ***Fesini alıp alıp yerden yere mi vurmuyor?...*** (S.M. Alus 1933p s. 168). ***yerden yere çal-*** 'yere fırlatmak, perişan etmek' Meninski 1680 I, 1559 × ***Beni yirden yire çaldı ṣalub ayaklara ah / Feleki zîr-ü-zeber eyler idüm irse elüm.*** (Ẕātī 1970 [16. yy.'ın ilk yarısı] II, 445). × ***Şimdi efendim bir söz vardır, tabak sevdiği deriyi***

yerden yere çalarmış. (M. İzgü 1992 s. 15). ***yerden yığma*** 'bodur, şişman' DS 4250. × ***İliklerimize kadar titredik. Diğer iki şehirli bile bu adamın karşısında put gibi duruyorlardı. Çizmeli yerden yığma adam biz gözlerini içine bakarken gülle gibi çıkan bir sesle "Hangi devirde olduğumuzu unutuyorsunuz galiba, haydi dağılın bakalım, sabahleyin görüşürüz. Bir tarafa gitmeyeceksiniz" dedi.*** (H. Aytekin 1945 s. 41). × ***Köyün giriş yerindeki meydanlıkta elinde sopasiyle karşımıza ilkin o çıkar. Yerden yığma iri gövdesiyle besiden yeni çıkmış bir kaz gibi sağa, sola bel vererek öyle edalı bir yürüyüşü vardır ki, o bu adımlarını karşıladığı misafirini mevki ve derecesine göre ayarlar.*** (a.e. s. 58). ***yer dut-*** 'baba ocağını yakmak, bir yeri ele geçirmek ?' TS 4548. × ***Yėrdük oġlan yėr ḍutar.*** 'yerilen çocuk büyür babasının ocağını yakar'. (V. İzbudak 1936a [1466] no. 205). ***yere bakan*** 'sinsi, iki yüzlü' DS 4250. × ***'Ālimler eyitmişlerdür kim her açuḳ kaşlu kim anuŋ ṣaġ gözi sol gözinden kiçrek ola, yā ḍaḳı gözin tīz yelbirdedür ve burnı sol yanına egri ola, ve hemişe naẓarı yėre baḳmaḳ ola, anuŋ ẕātı fesād ve mekr evi olur ve göŋli ẏavuzlıḳ ve ġadr bıŋarı olur.*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 63). × ***Kime beŋzetsem anı? Bir yėre baḳan āfitāb? / Māh ise yüzi çalıḳ, ḥercāyī şehr oġlanı-dur***. (Ẕātī 1967 [16. yy.'ın ilk yarısı] I, 285). × ***Hele şu yere bakan oğlan, şu Yusuf yok mu, onun hesabını da görecek zaman gelir helbette.*** (Sabahattin Ali 1937k s. 89). × ***Hay seni yere bakan hay! Evlenmek deyince ikramı dayarsın değil mi? Kızma bir tanem, kızma, takılıyorum valla...*** (A. Ağaoğlu 1982o s. 199). ***yere bakan yürek yakan / yere bakar ciğer yakar*** 'uslu görünüp kötülük eden': × ***Ṣuṣ, ẖırlı ayaḳkabı, ṣus ebedsiz yere baḳar yürek yaḳar ẖā'in. Ben seni çoḳdan bilirim.*** (Aḥmed Vefīḳ Paşa 1927 s. 24). × ***Pek sinsi ḳadın... Yere baḳan yürek yakan...*** (H.R. Gürpınar 1332 s. 157). × ***Ayol, şimdi herkes ahretlik kız diye hant hant ötüyor. O hızmetci karının yere bakar, yürek yakar bakışlarını görmiyor musun?*** (S.M. Alus 1934 s. 201). × ***O ne fettan, o ne fücur, o ne yere bakar yürek yakar bir rengi bozuktu o!*** (S.M. Alus 1944 s. 90). ***yere baktım yer kurak, göğe baktım gök ırak*** 'hiçbir çare olmama': × ***Yere baktım yer kurak, göğe baktım gök ırak! Boynumu büküp çekildim ortadan: Tarlalar Hacı Kadir'in oldu!.. Biz gene eski sefil halimize geldik.*** (F. Baykurt 1971c s. 385). ***yere batası/yerin dibine batsın*** (beddua) 'yok olası, yok olsun': × ***Bu yere batası erkek cinsini idāre zordur.*** (H.R. Gürpınar 1339 s. 296). × ***Kim bilir şimdi meẏhānede midir? Ḳumaṛhanede midir? Keṛhānede midir? Yeriŋ dibine batsın.*** (H.R. Gürpınar 1339 s. 514). × ***Köy çocukları ilâhî yerine çarliston dedikleri o yere batası havaları mırıldanıyorlardı.*** (Celâlettin Ekrem 1930 s. 78–79). ***yere çak çakılır*** 'sağlam yapılı, çok dinç': × ***Müdürün aklına yatmıştı. Çağır bana revir aşçısını!" dedi. Çocuk çıktı. Müdür: "Ateş gibi oğlan, diye söylendi, yere çak çakılır."*** (Orhan Kemal 1949r s. 39). ***yere çal-*** 'yere atmak, yere vurmak' TS 4535. × ***Şöyle çaldı kāfiri ḫālid yėre / Ayıradek eyledi iki pāre.*** (M.F. Köprülüzade 1934 [14. yy. Tursun Fakih] s. 23). × ***Ben kamber keretesine kızarın, oğlan biṛ̆halṭdır etmiş, babası olacak köpek; ne eniginiŋ koḷaḫlarından dutup yere çalaṛ̆ḥ misāfirden māl çalmayı oŋa ögretmemesli mi idi.*** (Ebübekir Ḥāzım Tepeyran 1326y s. 187). × ***Elinde-***

ki camı hızla yere çaldı, kırıklarının üzerine çıplak ayaklarıyla basarak, başka bir tek kelime bile söylemeden ve yüzüme bakmadan yürüdü gitti. (Sabahattin Ali 1943 s. 119). × ***İyiceymiş sağlığın / kelle kulak gelmiş yerine, / aranızda pehlivan geçinen Asım'ı / bir tutuşta yere çalmışsın / kır gezintisinde...*** (R. Ilgaz 1944 s. 32). ***yere dep-*** 'yere çarpmak, yere vurmak' TS 4535 × ***Andan soŋra her bir sözi ki işidirsin, bī-tekellüf yere depme ve tezcek ögüp 'arşa çıḳarma!*** (Mercümek Aḥmed 1944 [15. yy.] s. 78). × ***Yetimi göricek yere depmegil / Aŋā karşu ḳarşu oğlancuġuŋ öpmegil.*** (Ferheng-nāme-i Sa'dī 1340/42 s. 25 no. 304). ***yere düş-*** 'gerçekleşmeden kalmak' Meninski 1680 II, 2172, III, 5567. × ***Ey gızım anan vesiyeti yere düşmesin, ben seni alacağım.*** (B. Seyidoğlu 1975 s. 348). ***yere geç-/yerlere geç-/yere keç-*** (ablatif ile) 'çok utanmak, utancından ne yapacağını bilememek; yere batmak': × ***Naḳl ėtmişler ki ḳabā'il-i 'Arab icinde resm böyle cārī imiş kim her ki yolda yürürken yöni ̇Hātim-i Ṭāy sinine uġraya ve eli dar olmaya, gereg-imiş ki ḳona, anda ḳurbān ėde, yėẏeler, iceler, ̇Hatimüŋ żiyāfeti yėrine gece.*** (Ferec 855/1451 v. 233a). × ***Ḳuyı ḳāzıcılar ḥicābından yėre geçe.*** (M. Çavuşoğlu 1977 [16. yy. başı] s. 153). × ***Göreyin yėrlere geçsün sirişküŋ ey felek-rif'at / Bulınmaz ḥaddi vü pāyānı hergiz māl-i Ḳāründur.*** (Ẕātī 1967 [16. yy.'ın ilk yarısı] I, 445). × ***Vuṣlatuŋ 'arşına irişmege ḥarc itmezse / Yire geçsün şu ki mālını bulub Ḳārünuŋ.*** (Ẕātī 1970 [16. yy.'ın ilk yarısı] II, 231). × ***Şol ḳadar vėrdi hicābı āsumāna ol ėşik / Şu gibi yėre geçerdi olsa ey meh yėr delik.*** (Ẕātī 1970 [16. yy.'ın ilk yarısı] II, 296). × ***Sendeki çāh-ı zenahdānuŋ işidüb vāṣfını / Yire geçmişdür utanub çāh-ı Bābil dostum*** (a.e. II, 432). × ***Yėre geçer 'ārından eriŋ köstebek gibi / Ayaḳ bağıyla ṣoŋra ḳalursuŋ eşek gibi.*** (Vāṣıf 'Oṣmān 1257 s. 48). × ***Şunu bir defa giy de efendinin yanına çık deseler, önüme de bin altın saysalar, vallahi yapamam, yerlere geçerim.*** (S.M. Alus 1934 s. 21). × ***Yabancı ve şık bir kadının karşısında, bu ne bayağı muamele, ne âdi ağız Lebip... Yerlere geçtim; yüreğime indirmek istiyorsan onu söyle.*** (a.e. s. 181). × ***İmkânı yok, öldürseler bu kadar erkeğe sesimi duyuramam, utancımdan yere geçerim. Mutlaka bir vekil bulun; hem de saçlı sakallı birini! diye çırpınmağa, yalvarmağa başlamaz mı?*** (S.M. Alus 1944 s. 80). × ***Görgüsüz yetişmiş rical kadınlarının oralarda nasıl gaflar yaptıklarını biliyordu, gözleriyle de görmüştü; utancından yere geçmişti.*** (R.H. Karay 1947 s. 36). Az. 'toprak olmak': × ***Evlārinā dolanacaġ düzāltdilār, gün gördülār, ömür sürdülār, öldülār, yerā keçdilār.*** (Azārbaycan naġılları 2005 IV, 226). ***yere geçir-/yerlere geçir-*** 'mahçup etmek, utandırmak, hakaret etmek': × ***Cevdet efendi, Mevlûtzade aleyhinde, ağız açıp göz yumduktan, herifi yerlere geçirdikten sonra, Lebibin itimadı bir kat daha kökleşmişti.*** (S.M. Alus 1934 s. 379). ***yere göğe koyama-*** b. ***yere yurda koyma-***. ***yere kapan-*** 'yere eğilmek, secde eder gibi yere eğilmek': × ***Benim ḳarārım da böyle... Boşasın.. İstemem artıḳ.. Hüngür hüngür yerlere ḳapanır.*** (H.R. Gürpınar 1339 s. 206). ***yere kuza koyma-*** 'değer vermek, uygun olmayan bir yere bırakmamak': × ***Kancının Arif, buzağıyı yere kuza koymadan, doğruca evine götürdü. İçinde koyun tezeği yanan sobanm başına yatırıp ısıttı. Sırı dökülmüş çinkonun içinde***

kepek vardı, kepeğin içine kırmızı biber koydu, yedirip karnını doyurdu güzelce. (F. Baykurt 1970 s. 32). × ***Gelinlerini, torunlarını, yere kuza koymamışlar. Babası Çelen Ali, köyün varlıklı adamıymış. Tutmuş zamanında yükünü. Dere boyundaki en iyi tarlalar onun, değirmen onun, kırda otlayan üç sürünün biri onun***. (F. Baykurt 1971c s. 281). ***yere sal-*** 'bırakmak, yere çalmak': × ***Var riyāset butun uşat yere ṣal nāmüsuŋı / ˌHalḳ içinde nefsiˌhör ėt bul saʿādet tā ebed.*** (Eşrefoġlı Rūmī 1286 s. 32). × ***Gel bu ʿāṣıḳlar öŋinde yėre ṣal nāmusuŋı / Gel bu zühdi ʿaṣḳa degiṣ ʿaḳlı medhüṣ eylegil.*** (a.e. s. 50). ***yere ser-*** 'alt etmek, yenmek, yere düşürmek': × ***Aman İzzet bey, sen deli mi oldun, eceline mi susadın? Bu herif Pariste bir tanedir. Şimdiye kadar 40 mı 50 mi düello etmiş; hasımlarının hepsini de yere sermiş. Vazgeç bu sevdadan! demişler.*** (S.M. Alus 1944 s. 138). × ***Malûm a kaçak diye avcının tüfeğinden kurtulmuş kuşlara denir. Pantalonumun cebinde dört fişek kalmışmış. Haydi o kaçakları da yere serdim... Bu kadar kuşu sırtı semerli hamal taşıyamaz. Çantacım şişti de bir çantacı daha bulacağım diye göbeğim çatladı.*** (S.M. Alus 1944 s. 144). × ***Zaptiye Nazırını da, ser hafiyesini de Beşiktaş muhafızını da yere sereceğim!*** (a.e. s. 171). × ***Böyle giderse, bu dal fidan boyu bir gün olup yere serer.*** (A. Tımış 1958 s. 47). ***yer et-*** (datif ile) 'iz bırakmak; yerleşmek' TS 4535. × ***Benim için ağladığın elvermedi mi? Dökdügün yaşlar yüzüŋe yer etmiş, göŋlüŋü mi ḳırdım?*** (Nāmıḳ Kemāl 1307 s. 44). ***yer eyle-*** × ***Bir demirden ḳalʿa aldum şāh-ı gerdün-rifʿatem / Cân virüb cânâna girdüm göŋline yir eyledüm.*** (Ẕātī 1970 [16. yy.'ın ilk yarısı] II, 503). ***yere ur-/yere vur-*** 'yere çalmak, yere düşürmek, yere fırlatmak, yere atmak, yere sermek' Meninski 1680 III, 5567. × ***Nice ʿaḳıl dürişse güce göre / Anı ʿaşk sevdāsı urur yėre.*** (Ferheng–nāme–i Saʿdī 1340/42 s. 36 no. 430). × ***Āh ėtdi, durdı, şehre gitdi, emīri Baṣra öŋinde dülbendini yėre urdı.*** (Ferec 855/1451 v. 8a). × ***Duḫter ḳınāʿı yüzine cekdi; andan buyurdı, keli içerü ḳoydılar. Cün kel duḫteri gördi, yüzi yėre urdı, ḳalḳdı, ayaġ üzerine durdı.*** (a.e. v. 204b). × ***Niçe küffārı atı yėre urur, / Anuŋ ardındaġı ol ḥāli görür, / Ḳarcasub anuŋ öŋindegi alay döner / Ardına, ardındaġı ḳolay döner.*** (Enverī 1928 s. 86). × ***Ėrte ḳāżī olıcak Ḥażreti Ḥaḳ, ẓulmüŋden / Külehi yėre urub çāk ėdeyin pīreheni.*** ('Amrī 1979 s. 175). × ***Hüsnü ile Ziya fesleri yere vurdular (Sen anlatacaksın, ben anlatacağım!) diye yarıştalar, mecelleşmedeler. Biri ötekine meydan vermiyor.*** (S.M. Alus 1944 s. 55). × ***Öküz dup-duru gelüb hemānˌHöcayı sallayub öyle yėre urdı kimˌHöcanuŋ ʿaḳlı başından gitdi.*** (P.N. Boratav 1995 s. 155). × ***Hıdır kafa kol kaptı, tutturamadı. Mıstafa yeniden çullandı. Hıdırı kucaklayıp yere vurdu.*** (F. Baysal 1955 s. 34). × ***Biraz daha seslenmeyeydin bir kılçık atıp yere vuracaktım sırtını.*** (a.e. s. 34–35). ***yere yıkıl-*** 'yere düşmek, devrilmek': × ***Duvara dayanmasam boylu boyunca yere yıkılı vereceğim.*** (S.M. Alus 1944 s. 39). ***yere yurda koyma-/yere göğe koyama-*** 'aşırı övmek, aşırı beğenmek, çok değer vermek': × ***Artık yeni askeri yere yurda koymuyoruz, onu baştacı ediyoruz; çünkü herkes ona karikatürünü yaptırmak istiyor.*** (B.S. Kunt 1937 s. 58). × ***Ne var, Ayten de senin gibiydi işte. Beni yere göğe koyamazdı. Gece karanlığında dövülen, yüzü toz-***

toprağa bulanan "yere yurda" ben değil miyim, sana ne oluyor? (A. Ağaoğlu 1982h. s. 17). ***yer garibi*** 'yabancı, yerli olmayan': × ***Yār u enīs ṣabr u ḳarār idi gitdi dil / 'Amrī ḥaḳīre meṛhamet ėt yėr garībidür.*** ('Amrī 1979 s. 64). ***yer göster-*** 'oturacak yeri işeret etmek': × ***Yer gösterdiler, oturdı.*** Meninski 1680 III, 5567. × ***-Bendenizi emir buyurmuşsunuz efendim! Müsteşar, nim tertib kıyam ederek muhatabına yanı başında yer gösterdi.*** (E. Ekrem Talu 1928 s. 64). ***yer götürmez*** 'çok kalabalık, sayısız, pek çok' Meninski 1680 III, 5567, TS 4537. × ***Arasından bir ez gėçdikten sōna, yėr götürmez asgerile padışah vardı beylerin yanına.*** (A.Caferoğlu 1945 s. 235). × ***Orda bir köve indiler. Orda bir ġaç gün ġaldıḥdan sona babasına birٍ ḥeber saldı ki: Ėy babam ben aşıḥımı aldım beŋe yėr götürmes esgernen, aḥaliynen garşı geliŋ.*** (a.e. s. 247). ***yer hamuru al-*** 'uyumak, dinlenmek' M. Başaran 1955 s. 23, M. Başaran 1992 s. 174. × ***Karnını doyurduktan sonra, azık torbasını başı altına çekmiş; yer hamuru almağa uzanmıştı Sülman Aga.*** (M. Başaran 1955 s. 3). × ***Meşe gölgesinde uzanıp biraz yer hamuru almak (uyumak) gücümü tazelemişti.*** (a.e. s. 23). × ***Soluk aldırmıyorlardı. Öğleyin bile karağıç bölgesinde uzanıp, şöyle bir cıgara içim yer hamuru (dinlenme) almamışlardı.*** (M. Başaran 1992 s. 174). ***yeridür*** 'uygundur, münasiptir' TS 4537. × ***Dişisi eyitdi: bu fikr yėridür kim eger deŋiz meliki gelüp bizüm yavrılarımuz ḳoparsa, ne ḥīle eyleyü bilevüz?*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 39). ***yeri geniş ol-*** 'rahat etmek': × ***Sessizlik iyice arttı. Birden, çok yüksekten birse: "Dönmem artık. Salığım gelirse gelir, gelmezse bilin ki öldüm. Babamın yeri geniş olsun," dedi.*** (Ü. Kaftancıoğlu 1983 s. 115). ***yerin dibine batır-*** 'utandırmak, aşağılamak, hakaret etmek, rezil etmek; çok zor durumda bırakmak': × ***Artık, enişte, Kanarya, Agavni yarışa giriştiler. Tayfuru yerin dibine batırıyorlar; ailesinin sonradan görmeliğini, kendisinin kuş beyinli, manken kılıklı, soğuk neva olduğunu sıralıyorlar.*** (S.M. Alus 1933p s. 50). × ***Bu yol, dedim, beni ya en yüksek yere çıkarır, ya da yerin dibine batırır.*** (Refi Cevad Ulunay 1955 s. 32). ***yerin dibine geç-*** (ablatif ile) 'çok utanmak, çok mahcup olmak': × ***Sanki herkesin hesabına orada ben utancımdan yerin dibine geçmiştim.*** (İsmail Galib 1932yd s. 13). ***yerin dibine geçir-*** '(akuzatif ve ablatif ile) utandırmak, aşağılamak, hakaret etmek, rezil etmek': × ***Ebuzarif beyi yerin dibine geçirirken, iler tutar yerini bırakmazken, şimdi baştacı edinmiş, göklere çıkarıyor.*** (S.M. Alus 1933p s. 127). × ***Cevdet efendi için en çıkar yol, Viyoleti yerin dibine geçirmekti. Ya Settar deyip girişti: -Buyurduğun gibi ortaya bir dudağı yerde bir dudağı gökte bir alamet girdi; onun ayağının atmasile de curcuna mayna oldu. Meğerse mundar, ne uğursuz ifritmiş.*** (S.M. Alus 1934 s. 351). × ***Büyük hanım, şişiniyor, etraftakiler yerin dibine geçiyorlar. Çocuğa bu nefreti o Gülsüm habisinin öğrettiğine şüphe var mı?*** (R.N. Güntekin 1944 s. 104). ***yerin dibine sok-*** 'çok utandırmak, rezil etmek, hakkında kötü konuşmak': × ***Fakat ayni halk bir gün gelip başında taşıdığını yerin dibine sokarsa sebebi muhakkak şudur. Halk ihmal ve iğfal edilmiştir.*** (B. Cahit 1934 s. 92). ***yerin eyridi düz otur*** 'söz söyleme, ufacık da olsa bir kusur bulma': Az. ***Bir çoḥ fikirٍ-häyaldan sonra gālib girdi ġızın otağına, gördü ki, ġız āylāşib, amma doğrudan da***

heç özündän ġalan ġız deyil. Gözällikdä heç Züleyha ona deyä bilmäz ki, yerin äyridi düz otur. (Azärbaycan naġılları 2005 II, 222). ***yerini yap-*** 'bir şeyi yapmak için imkân veya fırsat hazırlamak'; (kumarcı terimi) 'krediyi temin et, oynayacağın parayı sağlamla' H. Kodaman 1944 s. 261). × ***"Havana diyormuş! Herifçioğlu kararını vermiş de yerini yapıyor. 'Kızı verirsem sebabı sensin, çelişik çülüşük konuşma' diyor"*** (F. Baykurt 1971 s. 31). ***yerin kulağı var/yerüŋ kulagı var*** 'kimse dinlemiyor gibi görünse bile mutlaka duyulur': × ***Kimsenüŋ 'ayıbını söyleme, yėrüŋ ḳulaġı vardur. 'Kimsenin aleyhinde söz söyleme, yerin kulağı vardır'.*** (V. İzbudak 1936a [1466] no. 34). ***yeri var*** 'uygun, münasip': × ***Osmanlı ülkesinde yine toplar patlasın, mehtaplar yansın, fişekler atılsın; ahali sokaklara dökülüp şarkılar çağırsın çalgılar çalsın, "Yaşa!" diye haykırsın, yeri var; zira yine zulmün pazısı büküldü, halkın yüzü güldü.*** (R.H. Karay 2009 s. 184). × ***Unutmuş muyum?.. İhtimal... Unutsam da yeri var. Aradan, yirmi yıl geçmiş...*** (M. Yesari 1938 s. 8). × ***Bu ne azgınlık? Savaş değil, başımıza taş yağsa yeri var.*** (H.R. Gürpınar 1972g s. 189). ***... desem de yeri var*** 'diyebilirim': × ***Bu çocuğu altı aydır tanıyorduk. Artık hayatımızdan bir parça haline geldi desem yeri var.*** (Yeni Hikâyeler Dergisi 1952 s. 52). ***yer kulaglı olur*** Az. 'yerin kulağı var, konuşulan şeyleri biri mutlaka duyar': × ***Bir sövdägär onun ġabağına keçä bilmädi. Yer ġulaġlı olar, bu ähvalatı İbrahimnän anası eşitdilär.*** (Azärbaycan naġılları 2005 III, 95). × ***Beŋzetme Ẕātī'yā ̆haṭ-ı yārı benefşeye / āyed o ġonca işide yirüŋ ḳulaġı var.*** (Ẕātī 1967 [16. yy.'ın ilk yarısı] I, 399). × ***İşidüp cümle olurlar ̆haberdār / 'Aceb olmaz ki yėrüŋ ḳulaġı var.*** (Yaḥyā Beg 1977 [1582] s. 268). ***yerle beraber*** 'yere kadar eğilerek, öne doğru iyice eğilerek' Meninski 1680 III, 5568. × ***Bir kaç dakika soŋra Karaoğlan karşımda isbatı vücud ederek bana yerle beraber bir pati çaktı.*** (H.R. Gürpınar 1939g s. 129). × ***Haniya geçenlerde Emin önünde rastladığımı, bana yerle beraber temenna eylediğini söylemiştim ya!*** (S.M. Alus 1933p s. 50). × ***Nihayet enişte, başını çevirdi... Birden, sandalyadan sıçrayıp ayağa kalktı; göğsünü kavuşturarak yerle beraber bir temanna çaktı.*** (a.e. s. 227). × ***Şöyle üç dört adım kadar yakınıma geldi. Hemen fesi düzeltip, göğsü kavuşturup, kemali hürmetle yerle beraber bir kandilli temennah çaktım.*** (S.M. Alus 1944 s. 27). × ***Katıksız bir Rum olup çıkmıştık ya, yerle beraber temennahla "Evharistopoli paşam!"ı yapıştırıp iskemlemi masanın önüne çektim.*** (a.e. s. 128). ***yerle bir*** 'tahrip olmuş, yok olmuş, ortadan kalkmış' × ***Al işte, kurduğun düşler yerle bir şimdi. Kocasına kızıyordu.*** (P. Celal 1981 s. 18). ***yerle bir et-/yerle bir eyle-*** 'yıkmak, tamamen tahrip etmek': × ***Ben olsam o Memed'in yerinde, onun evinde canlı mahlûk koymam. Keserim. Evini de yerle bir eylerim. Anladın mı, Koca?*** (Yaşar Kemal 1955i II, 204). × ***Umutlarımı yerle bir etti bu kız.*** (P. Celal 1981 s. 23). ***yerle bir ol-*** 'tamamen yıkılmak, yere devrilmek, yok olup gitmek': × ***Birdenbire Ada, kocası yerle bir oldu.*** (P. Celal 1981 s. 36). × ***Bozulma temele kadar indi ve yıkımı bekliyoruz. Sessiz bir balyoz vuruşiyle her şey yerle bir olacak.*** (Z. Ankara 1991 s. 177). ***yerlerini isitmemiş*** Az. 'gelir gelmez, daha oturdukları yeri ısıtmadan': × ***Dördüncü günü atlanıb Arşaḫan täräfä getdilär. Yerlärini isitmämiş, naçalnik iki***

yüz atlı ilä Arşaḥana gäldi. (Ġaçaġ Näbi 2009 s. 287). ***yer öp-*** 'saygı ifadesi olarak yere eğilmek' Meninski 1680 I, 482. × ***Er iseŋ uyı yėr üstinde sen / Yėr öpü zilü isteme kimseden.*** (Ferheng-nāme-i Sa'dī 1340/42 s. 54 no. 651). ***yer yap-*** 'yatacak yer hazırlamak': × ***Biraz intiẓärdan ṣoŋra ḳahveci geldi ve yataḳ filän getirerek bir köşede baŋa yer yapdı.*** (Aḥmed Şerīf 1326 s. 317). ***yer yarılıp yere bat-/yer yarılıp içine gir-*** 'kaybolmak, bir türlü bulunamamak': × ***Arabacı Osman meydanlarda yok; yer ayrılmış içine girmiş.*** (S.M. Alus 1933p s. 92). × ***-Muskan ne oldu? —Kaç gündür fellek fellek arıyorum, sanki, yer yarıldı, içine girdi. Nereye koyduğumu bir türlü bilmiyorum. Vallahi ben artık bunamışım.*** (S.M. Alus 1934 s. 71). × ***Suat, ne yapacağını, ne diyeceğini şaşırmış, sallanıyordu. Yer yarılsa yere girmeğe razı.*** (a.e. s. 210). × ***Eyvahlar olsun, başımızın kara yazısı gene mi geliyor? Pembenin düğünü gene mi olacak? Yer yarılıp yere battı derken musibet nereden peyda oldu?*** (a.e. s. 396).× ***İkisi de, sanki yer yarılmış, yere girmişlerdi.*** (a.e. s. 364). ***yer yarılsa (da) içine geçsem*** 'çok utanma, çok mahçup olma, utancından ne yapacağının bilememe': × ***Sözlerinde bize karşı açık bir suçlama yoktur. Ama kişisel olmayan bir hücumla dimağımızı öyle cımbızlıyordu ki, o mağrur, o kütah Halis'i yer yarılsa da içine geçsem durumunda kıvrandırıyordu.*** (H.R. Gürpınar 1972g s. 187). ***yer yerinden oyna-*** 'çok gürültü patırtı, şamata olmak; büyük kargaşa çıkmak, çok telaş edilmek; herkes tarafından konuşulmak': × ***Ceketi çıkarınca, o da aramıza katıldı. Arkasından ondan daha az büyük adam olan iki kişi daha kalktı. Yer yerinden oynuyor. Sabaha karşı eve döndük.*** (A. Nesin 1957k s. 80). ***yer yerinden oynasa*** 'ne yapılırsa yapılsın, hiçbir suretle, katiyen': × ***Yüz dediğine taş çatlasa, yer yerinden oynasa, dünya bir araya gelse, mümkün değil, doksan dokuz demeğe tenezzül etmiyordu.*** (B. S. Kunt 1937 s. 74). × ***Ahmet bey 70 lira ödemedi ama. Kumaşçının istediği 30 lirayı verdi, kolunun altında paket, dükkândan çıktı. Bir yandan düşünüyor: Yer yerinden oynasa kimimize yok yok. Üç dil bilir Ahmet bey***. (A. Ağaoğlu 1973 s. 263). × ***Yer yerinden oynasa adama bir güzel Marmara kılıcı tattırırım ben.*** (a.e. s. 263). × ***Büyük adam da coşmuştu. Ceketi çıkarınca, o da aramıza katıldı. Arkasından ondan daha az büyük adam olan iki kişi daha kalktı. Yer yerinden oynuyor.*** (A. Nesin 1957h s. 80). × ***Sen şimdi bize destur ver ki, bir karşılama olsun, kurbanlar kesilsin, yer yerinden oynasın...*** (Aziz Nesin 1961z s. 79). ***yer yudası*** (beddua sözü) ''ölesi': × ***"Kalk Dürü gibi yer yudası!" dedi Havana başında. Veli kalktı. Fırladı kapıdan: "Gir ulan içeri!" dedi. Bir tekme savurdu.*** (F. Baykurt 1970t 33). × ***"Dürüüüü! Aaa Dürü!... Dürü gibi adı batası! Üzme beni, nere saklandıysan çık. Yoksam koca akşamlara kadar seninle mi uğraşacam yer yudası Dürü?.." Kapının ardına baktı. Kaplığa baktı. Yoktu.*** (a.e. s. 145). ***yer yükseği*** 'yüksek olmayan, tek katlı, yerin üzerine yapılmış, kilersiz ?': × ***Güllerin sümbüllerin, karanfillerin arasında ufacık, yer yükseği bir yapı. Kapıları pencereleri küçük. Hayvan oruz yok, saman yok, tezek yok. Sabahları gün ışıyana kadar uyu. Akşamları erkenden dön gel.*** (F. Baykurt 1961ı s. 192). × ***Geniş avluyu geçip hayata çıktılar. Yer yükseği bir evdi.*** (F. Baykurt 1961 s. 324). × ***Yer yükseği evin hayatında***

hâlâ kaşınıyordu. Derisi iyice kalınlaşmış gibi geliyordu kendine. Tırnakladıkça, kaşıdıkça, ak ak tozlar kabarıyordu karnından, kollarından. Üfürdükçe ak tozlar kepek gibi uçuyordu. (F. Baykurt 1967k s. 35). × ***Velilerin odası yer yükseği bir köy yapısıydı. Pisti. Adamlar, ahır pisliğine batmış pabuçlarını, çamurlu nalınlarını sürüyüp geliyorlardı.*** (F. Baykurt 1971c s. 39).

yer- 'azarlamak, eleştirmek, kötülemek, zem etmek' Meninski 1680 III, 5574, W. Radloff 1905 III, 515, C. Brockelmann 1919 s. 28, O. Blau 1868 s. 244, H.Z. Koşay–İshak Refet 1932 I, 424, TS 4556, DS 4253.<*yė:* ***r-*** a.m. G. Clauson 1972 s. 955. × ***Bir çeşmeden sızan su acı tatlı olmaya / Edeptir bize yermek bir lüleden sızarım.*** (Yūnus Emre 1941 s. 278). × ***Çirkin red eyleyüb yėrmek ister.*** (C. Brockelmann 1919 s. 28). × ***Yėrdük oğlan yėr ḍutar.*** 'yerilen çocuk çocuk büyür babasının ocağını yakar'. (V. İzbudak 1936a [1466] no. 205). × ***Bilesin bu maʿnāyı yėrmeyesin yoḥsulı bayı / Bir baḳasın ̆hāṣṣa ʿāma ṭutmayasın kimseye ṭaḳ.*** (Eşrefoğlı Rūmī 1286 s. 64). × ***Zavāllı adamıŋ hem ekmegini yiyip hem de kendisini bu ḳadar yermek insānlıġa yaraşır mı?*** (H.R. Gürpınar 1332 s. 63). × ***Ama beni kız evine yermişler.*** (H. R. Gürpınar 1972g s. 20).

-(y)er 'Erzurum ağzında geniş zaman eki'. × ***Bire beşe ona bine de bakmam / Gör Demircioğlu diyerler bana / Önümden de ordu bozulup kaçar / Gör Demircioğolu diyerler bana.*** (Behçet Mahir 1973 s. 233).

yer-be-yer/yer ve yer 'sıra sıra, yavaş yavaş, anında, her bir yerinde, muntazam; her taraftan' ADİL 2006 IV, 586. <Tk. ***yer*** + Fa. **be-** + Tk. ***yer***. × ***Camahat gelif yėrbeyėr ̆halının ̆halçanın üstünde oturuflar.*** (A. Caferoğlu 1942 s. 6). × ***Necip yėr bė-yėr ruh teslim ėti. Tėlli de Allah niyaz ėtdi benim de canimi Necibin üzerinde al od örada ruh teslim ėtdi.*** (a.e. s. 163). × ***Oğlanın camalnı gıza görsetdi, gızın camalnı da oğlan görsetdi. Gızı yėr ve yėr yatırtdı yatağın içine.*** (A. Caferoğlu 1942 s. 28). × ***Lėtif şah buna bir gılış salladı. Bu atdan aşağı düşdü. Yėr ve yėr öldü.*** (a.e. s. 38). ***yer be yerden*** 'her taraftan': × ***Elā ki, gördülār Hāsān ayıları tālāf elādi, yerbāyerdān alġışlayıb Hāsāni āl-āl üstā aldılar.*** (Azärbaycan naġılları 2005 II, 163). × ***Bu şücaāti Süsāndā görāndā padşah, ġoşun āhli çoḥ şad olub sevindilār, yerbāyerdān Süsāni alġışladılar.*** (a.e. III, 98). × ***Camaat da yerbāyerdān āllārinā ağaç alıb, padşahı, vāziri, ṭaḥtdan saldılar.*** (a.e. III, 266). ***yer be-yer ele-/yer be yer et-*** 'yerli yerine koymak': × ***Mehman bu yeni mānzildā yerlāşān gündān o, ev-eşiyi tāmizlāyir, şey-şüylāri yerbāyer edir, ġan-tār tökürdü.*** (S. Rähimov 2005 II, 43).

AD. **yerde gezen** 'yılan' Balhassanoglu 1904 s. 128, DS 4250. × ***Has bahcada sultanı sırt üsdü yatırdı, bu gız arhasına geçdi, hemen yerde gezen başını uzadır uzatmaz gırmızı çubuhlarınan vurdu.*** (B. Seyidoğlu 1975 s. 154).

yer deprenmesi/yer teprenmesi 'deprem' Meninski 1680 II, 2023, III, 5567, TS 4535, DS 4250.

yerdeş 'hemşehri, ildeş' TS 4535, DS 4250. <***yer*** + + ***deş*** ortaklık eki, b. ***adaş*** ⊡. × ***Nedir ki bu fülan vezīrüŋ yėrdeşi imiş ve bu ḍahi***

fülān aġanuŋ ḳardaşı imiş dėyü bir alay tasma ḳıran yoşmaları ḥıdemāt-ı ʿāliyelerine kabül ėtmeyeler. (Ālī 1956 s. 21). × ***Aḳçalu pullu yėrdeşin yoḳlar / O bulunmazısa ḳardaşın yoḳlar.*** (a.e. s. 124). × ***Güzel degşürme bir yėŋiçeriye / Çıḳar heryėrde her kim görse yėrdeş.*** (Edirneli Naẓmī 1928 s. 23). × ***O ḳul oġlınün altun üsküfle gün / Geçer her gün imdi gelüp yėrdeş.*** (a.e. s. 74). × ***Bu filan vezīrüŋ yėrdeşi imiş, bu dąḥı filan aġanuŋ ḳardaşı imiş.*** (ʿĀlī 1956 [1587] s. 20.

yerekân 'sarılık hastalığı' <Ar. ***yaraḳān*** a.m. H. Wehr 1446, Fa. ***yarḳān*** 'blight, smut, mildew; jaundice; the king's evil' F.J. Steingass 1892 s. 1530. × ***ʿAlīle huḳna yėrinde hemīşe bevl içürür / Yüzi gözi yereḳan rencine muṭābıḳ [olur].*** (ʿĀlī 1982 [1581] II, 173).

yer ev 'tek katlı ev' H.Z. Koşay-Orhan Aydın 1952 II, 142, krş. TS 4556, K. Emiroğlu 1989 s. 232. × ***Ölçüsüz pergelsiz, düzensiz sokaklardan geçerek, önü çitle çevrili, sıvası yavaş yavaş dökülen bir yerevin önünde durdular. Kuru Hasan: "Anahtarları bende, alın açın!" dedi. Çolak Osman açtı: "Üç odalı bir yerev..."*** (F. Baykurt 1961o. 228).

yer gök/yėr ü gök 'yeryüzü ve gökyüzü, her taraf, evren'. × ***Yiri gögi ne varsa ol yarattı / Gözünüzi açın ḳanda varursız.*** (Sulṭān Veled 1341 s. 18). × ***Tāmāmet göŋül cihānın onuŋ şuʿlesi ṭutdı / Yėr ü gök tecellī ṭoldı ṭaġ u ṭaş ve gūḫ u ṣaḥra.*** (Eşrefoġlı Rūmī 1286 s. 12). × ***Sebep bunlar bu yėr ü gök ṭurduġına / Bu maḥlükuŋ bularuŋıla niẓāmı.*** (a.e. s. 38). × ***Ḳanda baḳsaŋ dost görinür ṣanma dost ṭoġar ṭulınur / Yėr ü gök ṭopṭolu dostdur bu sözile yoḳ yaŋlışumız.*** (a.e. s. 51). × ***Ne'yleye kim devlet aŋa yār ola / Yėr ü gök hli aŋā dildār ola.*** (M.F. Köprülüzade 1934 s. 28). ***yere göğe koyma-*** 'çok değer vermek, çok yüceltmek': × ***Bunun için Neclâ ile Ayşe onu yere, göğe koymuyorlar, enişte diye pervane gibi etrafında dönüyorlardı.*** (R. N. Güntekin 1930 s. 134). × ***Buna mukabil, Karamusallı sütnine, Murat'ı yere göğe koymamakta idi. Köşkte onun lâkırdısı açıldığı zaman teslim işareti yapar gibi ellerini kaldırıp avuçlarını açarak: —Pardon dedim doğrusu, erkek dediğin böyle olur, diyordu.*** (R.N. Güntekin 1932 s. 294). × ***Bizi bir karşılama, bir karşılama, yere göğe koyamıyor. Sarılıp sarılıp öpüşüyoruz.*** (Aziz Nesin 1977z s. 270). × ***Ne oldu sanki? Yere göğe koymadıkları kızlarını sonunda meteliksiz bir serseriye yamamak zorunda kaldılar işte.*** (A. Ağaoğlu 1964 s. 58). × ***Askerlik, askerliktir: Annesinin öve öve yere göğe koyamadığı Nihal Hanım'ı göreyim diye içinden kavrulsa da, Teğmen Demir iznini uzatmaya kalkışmaz, kalkışamaz.*** (A. İlhan 1978 s. 152). × ***Triyandafilis Sultan'ı yere göge koymadı o akşam.*** (A. Kutlu 1990 s. 61). ***yere göğe sığ-***/Az. ***yerlere, göylere sıgma-*** (sevinç, heyecan vb.den) 'yerinde duramamak; rahat etmemek, huzur bulmamak, çok sevinmek' ADİL 2006 IV, 586. × ***Germ olub yire göke şıgmasaŋ ey şems nola / Vaṣle-i ǰhilʿat-i ḥüsnidür o māhuŋ külehüŋ*** (Ẕātī 1970 [16. yy.'ın ilk yarısı] II, 211). × ***Sokak kapısı gıcırdıyor birden... Acaba biri mi? Yüzü ışıyor. Memed'in, Hüseyin'in, "nerdesin anaaa?" diyen seslerini bekliyor kulakları. Atılırlar öyle arada, bir iki günlüğüne.***

Şeneldirler evi. Yere göğe sığmaz içi bir iki gün. (M. Başaran 1992 s. 77). Az. × ***Ġırt ġırt ̨hanım şadlığından yerlārā göylārā sığmırdı.*** (A. Şaiġ 2005 I, 180). ***yere göğe sığmazlan-*** 'yerinde duramamak, rahat durmamak': × ***Geçen karnavalda iyice şarap sarhoşu olup kuduzlanmış. Allah beterinden esirgesin, yere göğe sığmazlanmış. Sekiz on kopuk birleşip, altlarına birer sürücü beygir çekip 'şurası, burası' derken, Apostol'un aklına, Kapalıçarşı'ya girmek gelmez mi!*** (Kemal Tahir 1961 s. 90).

Osm. **yėrin-** 'teessür duymak, nedamet göstermek, üzülmek' A. Vámbéry 1901 s. 182, Meninski 1680 III, 5674, H.Z. Koşay–İshak Refet 1932 I, 424; DS 4252 <ETk. ***yėr-*** fiilinin reflexivum hâli, Clasuon 1972 s. 970. × ***Biḥamdilillāh her işüŋ buldı yėrin / Kim eydür ṭāli'üŋe böyle yėrin.*** (Meḥmed 1965 [1398] no. 831). × ***Bir eksüksüz getürdi hep yėrine / Oŋat ḳulluḳçıdan kimdür yėrine.*** (Fąhrī 1974 no. 3798). × ***Tana''um hemīn beş gün ėdebile / Ki ayrıḳ yėrindügine şāẕ ola.*** (Ferheng–nāme–i Sa'dī 1340/42 s. 18 no. 213).

yerince 'yerinde, münasip, uygun' TS 4538. ***<yer*** + iyelik üçüncü tekil şahıs eki + ***-ca*** ekvatif eki, ***ca*** zarfları için b. ***anca I*** ⊡.× ***Çü fi'lümden senüŋ faẕluŋ durur bol / Ḳılursaŋ raḥmeti yėrince-dür ol.*** (Fąhrī 1974 no. 49). × ***Yėrince düzet oğlanı dėrler*** (Ferheng–nāme–i Sa'dī 1340/42 s. 66 no. 808). × ***Yėrince oturur etekleri yaş / Ḳuru zühdil avlarlar lavaş.*** (a.e. s. 67 no. 818).

yerinceli 'istekli, var gibi ?' × ***Kara kütük karıncalı / Kızın gönlü yerinceli.*** (H.Z. Koşay 1944 s. 198). ***<yerince*** + sıfat yapan ***-li*** eki. ××.

yerinde 'durumunda, yerine geçmiş gibi, yer değiştirmiş, gibi, tamlamayı oluşturan kişi' [Tamlamada tamlayan yerinde özne varmış gibi, tamlayanın taşıdığı nitelikleri özne taşıyormuş gibi anlamı verir]. ***<yer*** + iyelik üçüncü tekil şahıs + bulunma hâli eki. × ***-A büyük babam yerinde ḳosḳoca pinpon.... Aḳ saḳalından utanmıyor musuŋ?*** (H.R. Gürpınar 1335h s. 96). × ***Eŋ büyüḳ günāhı burada seniŋ dükkānda yėmişleri görür, ḍayanamaz. Üç dört meyve almaḳ içün saŋa bir ḳaç öpücük verir. Sen de babası yėrinde adamsıŋ. Kötü bir niyetle öpmezsiŋ ya?..*** (a.e. s. 108). × ***Allah seni tevekkelli böyle arḳanda çekmece ile yaratmamış. Anan yerinde ḳadına bu yolda iftirālarda bulunmaya utanmıyor musun?*** (H.R. Gürpınar 1927m s. 159). × ***Ayıp bir şey yaptıgımı bile bile, mektubu, sanki arkadaşım yerindeymiş gibi, mektuba el sürmeden yan gözle okudum.*** (S.F. Abasıyanık 1940 s. 75). × ***Gelinlik kazık kadar kızı var. Durdum durdum, babam yerinde adama varmam a!*** (S.M. Alus, Akşam gaz. 9.5.1942). × ***Agucuk bebek! Ne de yaraşayor sana evlâdın yerindeki çocuklarla kolan vurmak! Aklına çocukluğun geldiyse git berbere o koskoca bıyıklarını kazıt ta mahallede çocuklarla yeniden zıpzıp oynamağa başla!*** (O.C. Kaygılı 1938a s. 24-25). × ***Davul dengi dengine çalar. Büyük baban yerindeki pinponla ömrün kararıyor. Gençliğine, güzelliğine yazık, günay değil mi a çocuk?...*** (S.M. Alus 1944 s. 175). × ***Benim peri, öyle mahcup mahcup da duruyor ki! Onun yerinde başka biri olsa, hanende Bülbül Seyfettin, kemanî Deve Raif gibilerin bulunduğu hususî saz takımı onun şerefine çalsa, çoktan***

ipliğini pazarar, çıkarır; şımarır; cıvır. (a.e. s. 160). × ***Hacı olmuş, dedem yerinde herife, şu parmak kadarcık körpe kızı karı diye almak düşer mi? Besbelli herifin mezhebi geniş!*** (A. Nesin 1972 s. 11). ***yerinde dur-*** 'huzur bulmak, rahat davranmak': × ***İki gün üstüste, rahatsız olduğumdan memuriyetime gelmediğim haberini getirince çılgına dönmüş. Ne ağzına bir lokma yemek koyabiliyor, ne yerinde durabiliyor, ne de uyuyabiliyormuş.*** (S.M. Alus 1944 s. 77). ***yerinde durama-*** 'aşırı telaş etmek, telaştan ne yapacağını bilememek': × ***Nikâh kıyılacaksa biran evvel kıyılıp bitsin, sarıklılar da defolup gitsin de artık keyfimize bakalım! diye yerimde duramıyorum.*** (a.e. s. 80). × ***Şimdi aldı mı beni bir kat daha merak. Yerimde duramıyorum... Bunlar kim? Kimin nesi?*** (a.e. s. 172). ***yerinde dursun*** 'olmaz olsun, varsın olmasın': × ***Büyük hanım, hastanın gece bekçiliği vazifesini evvelâ Karamusallı sütnineye vermek istedi. Fakat kadın: "İlâhi hanımefendiciğim, ben de senin gibi ihtiyar bir kadınım. Vücudum öyle şeylere dayanır mı? Öyle sevap yerinde dursun," dedi ve somurttu.*** (R.N. Güntekin 1932 s. 303). × ***Öyle gezme yerinde dursun. Belediye otobüslerinin sıcak bastırdıkça sasıyan tozlarını mı çekeceğim!*** (Füruzan 1973 s. 128). (EO) ***yerinde ḳo-*** 'yerine bırakmak': × ***Ortada mermerden bir birke yapılmış, dürlü dürlü faṣīḥ-zebān bülbüller, ṭūṭīler, tiyhülar altun, gümiş ḳafeṣleriyle ol maḳāmuŋ münāsib yėrlerinde ḳomışlar.*** (Ferec 855/1451 v. 72a). × ***Nāgāh havādan bu Sīmürġ gelür, bāġuŋ ortasında ḳonar. Ol cemā'at-ı zenān ḳorḳarlar dururlar, eve girürler, bėşigi yėrinde ḳorlar. Sīmürg yüriyügeldi bėşigi minḳārına aldı, havāya dügdi.*** (a.e. v. 188a). × ***Bu ev issi cümle ulular evinüŋ pīrāyesini, ziynetini 'ārīyete alub bir yėrde ḳoyub dururdı. Kimseye sımarlamaġa kıyamazıdı, emānetdür, kim-bile nola dėyü saḳınurdı.*** (a.e. v. 219b). × ***Cihāndan varın uṣlu alup gider / Yėrinde ḳor aḥmaḳ pes ayruk nėder.*** (Ferheng-nāme-i Sa'dī 1340/42 s. 26 no. 312). ***yerinde ol-*** 'yerine karar verecek olsa, kararı o verecek olsa' (nasihat ederken veya tavsiyede bulunurken 'o olsaydı şöyle davranırdı', 'o şöyle yapardı' demek için kullanılır, kişilere göre çekimlenebilir.): × ***Ben senin yerinde olsam, o heriflere yüz veririm. Sen fistan yapar, bilezik alırsın, ben kıçıma bir pantolon... He ne olacak? Heriflerin suratından çaktım. Sana vurgun.*** (S.F. Abasıyanık 1940 s. 62). × ***Mademki nasıl olsa başına bir belâ almağa azmetmişsin; ben senin yerinde olsam zenginini tercih ederim.*** (R.C. Ulunay 1941 s. 77). × ***Siz deli kanlı gibi eli kanlı değilsiniz. Ben senin yerinde olsam, şurada durur muyum?*** (Kemal Tahir 1957k s. 203). ***yerinde say-*** 'yere devrilmek, yere düşmek, yerde debelenmek, olduğu yerde yürür gibi yapmak': × ***Hödükoğlu hödükler, keşoğlu keşler, hâlâ burada mısınız, yerinizde mi sayıyorsunuz? Sizin memurluğunuza turp sıkayım be...*** (S.M. Alus 1933p s. 167). × ***Haydisene yahu, hâlâ mı yerinde sayıyorsun?*** (S.M. Alus 1933p s. 180). × ***Düdüğünü öttürüyor, çarkları dönüyor, kalkıyor... Ruhu yelpazeleyen bir rüzgâr; pırıltılılı mavi dalgalar; uzakta yeşil sahiller; ufukta mor dağlar... Birden yerinizde saymağa başlıyorsunuz ve soruyorsunuz.*** (S.M. Alus 1934 s. 173). × ***Cevdet Efendi durduğu yerde sayıyorken Lebip emri dayadı: -Sağdaki kapılardan başlasana kardaşım!*** (a.e. s. 372). × ***Memduh bey, bir haftadır bü-***

yük hanıma tavla öğretmeğe uğraşıyor ve nefes tüketiyor, hatun ise hâlâ yerinde sayıyordu. (a.e. s. 392). × ***CEMİL –Niçin durdun? ARİF –Yürümedim ki zaten... Görmüyor musun yerimde sayıyorum. CEMİL –Neden yerinde sayıyorsun. ARİF –Hazır ol, kumandasını veresin diye...*** (M.L. Dikbaş 1936 s. 64). × ***Barut almağa Topheneyi gözüme yediremedim. Galatadaki silâhçı yahudiden aldım. O cıfıtın barutundan hayır mı gelir? Kapsol patlıyor, fişek yerinde sayıyor.*** (S.M. Alus 1944 s. 140). × ***Tabancanın, bıçağın namusu var. Beş kardeşi bir inerim, araba altında kalmış uyuz köpek gibi yerde saymazsan bana it oğlu it desinler!*** (S.M. Alus 1933k s. 167). ***yerinde yeller es-*** 'kaybolmak, bulunamamak, yerinde olmamak' Meninski 1680 III, 5645. × ***Kişi kim ḳomadı cihānda eser / Ānuŋ āḫir yerinde yeller eser.*** (A.S. Levend 1943 s. 459). × ***Yėrinde yėller eser ben dem-ā-dem āh ėderin / Yıḳıldı gitdi ol ābād gördügüŋ göŋlüm.*** (Ẕātī 1970 [16. yy.'ın ilk yarısı] II, 495). × ***Gāh olurdı, bülend elfāẓlu bir maṭla' dėr idi. Mażmūnı yoḳladuḳda bir şemmesi bulunmayub yėrinde yėller eserdi.*** (Maḳālī, 'Ālī 1994 [1591–99] s. 328). × ***Lākin ẓālim ḳal'anuŋ ḥavālesi vardur, ammā zerre deŋlü bu ḳal'aya bir zevāl yoḳdur. Zīrā eser-i binā'dan bir āsārın yėrinde yėller eser.*** (Evliyā Çelebī 2001 [17. yy.] IV, 297a). × ***'Alī ḫelvāfurūşa baḳdı ki yerinde yeller eser. Bir meded baḳıŋ görüŋ bu cevān ḳanda gider.*** (Hikâye-i Ebû Alî ibn Sînâ 1302 s. 43). × ***Derhal çantamı altüst ettim. Markalı keten mendilimin yerinde yeller esiyor.*** (S.M. Alus 1933p s. 90). × ***Necatüddin nerede?.. Yerinde yeller esiyor. Çoktan ortadan kaybolmuş.*** (a.e. s. 148). × ***Fakir, kunduralarını göğsüne sokmağa uğraşıyor, fakat gömlek düğmelerinin yerinde yeller estiğinden muvaffak olamayıp düşürüyordu.*** (S.M. Alus 1934 s. 385).

yerinden 'olduğu yerden, bulunduğu yerden'. ***<yer*** + iyelik üçüncü tekil şahıs + ablatif hâli eki. ***yerinden ele-*** Az. 'esas işinden ayrılmasına neden olmak, avare etmek; yerinden yuvasından mahrum etmek' ADİL 2006 IV, 584. × ***Ġarı nänä Päri ḫanıma yaḫınlaşdı, başladı yavaş-yavaş Päri ḫanımı yerindän elämäyä, dedi: -A ġızım sänin ārinin adı nädi?*** (Azärbaycan nağılları 2005 II, 78). ***yerinden fırla-*** 'hızla ayağa kalkmak, telaşla ayağa kalkmak': × ***Yerinden fırlamaḳ içün bir ġayret de o gösterdi, ne mümkün! Üstüŋüze iyilik ṣaġlıḳ! Ṣaġ ḳalçası incinmişdi Beş altı daḳīḳa uġraşaraḳ, iki ellerine ḍayanmaḳ ṣüretiyle ṣol bacaġı üzerine ḳalḳdı.*** (H.R. Gürpınar 1927m s. 216). × ***Memurlar yerlerinden fırladılar ve el bağladılar.*** (K. Bilbaşar 1941 s. 54). × ***Para ile değil, sıra ile!.. deyip, sözüm yabana ben de sıkışmışım gibi yaparak yerimden fırladım. Gazino tarafına doğru hızlı hızlı yürüdüm; öteden kıvrıldım. Yan kapıdan haydi dışarı.*** (S.M. Alus 1944 s. 26). × ***O anda yerimden fırladım. Uzaktan uzağa takibe koyuldum. Hayli gittik. Tenha bir sokağa saptı.*** (a.e. s. 30). × ***Tüfekçi, tabanca önünde bir iki kere daha binliğe gidip geldikten sonra gene yerinden fırladı, odadan çıktı.*** (a.e. s. 129). × ***Nürteza, gözleri kapalı, ağzı bir karış açık, mâni temposuna uydurarak ayağını yere vurup dururken, ansızın gene yerinden fırladı. Yalnız üstüme doğru pertev ettiğini biliyorum, geri tarafından haberim yok. Gözlerim kararmış, kendimi kaybetmiştim.*** (a.e. s. 134). × ***Sa-***

niyesinde, sazende beyler yerlerinden fırladılar; oradan çil yavrusu gibi dağıldılar… (a.e. s. 168). × ***Hacı Arif Ağa yerinden fırladı, "Mızıka, mızıka ha?" diye dolaşmıya başladı," E, necep edeceğiz bu işi?" Doktor ellerini uğuşturdu: "Kolay, çok kolay ağam. İş sadece biraz paraya bakıyor. Boruları, davulları aldık mı, on on beş delikanlı işe girişecek.*** (S. Kocagöz 1957 s. 38). × ***Büyük ana boşanmış bir yay gibi yerinden fırladı.*** (Yaşar Kemal 1976 s. 467). ***yerinden kalk-*** 'yerini terk etmek': × ***Oradan uzaklaştık amma biraz sonra kendimize kızmağa başladık. Ne diye rahatımızı tedirgin ettik, yerimizden kalktık?*** (S.M. Alus 1944 s. 107). × ***Yahut tavlaya, damaya, kâğıt oyununa meraklısın. Geç masanın başına; yerinden hiç kalkmadan oyna 10 saat, 15 saat.*** (a.e. s. 137). ***yerinden kalkıp otur-*** 'aşırı gürültü, şamata olmak': × ***Fakat kadın hakikatı duyunca bir kızılca kıyamettir kopacak, yalnız ev değil, belki bütün mahalle yerinden kalkıp oturacaktı.*** (H.R. Gürpınar 1942 s. 6). × ***Zırzobun rakı beynine vurdu. Ev yerinden kalkıp otururken acı acı sokak kapısının zili çalındı.*** (a.e. s. 27). ***yerinden kıpırdama-*** 'aldırış etmemek, ciddiye almamak, umursamamak, hiçbir şey yapmamak': × ***Yumruk, tekme, kapı açılmaz da açılmaz. Yalnız kilidli, sürgülü de değil; arkasına eşya, meşya yığılmış olacak ki yerinden kımıldamıyor bile.*** (S.M. Alus 1944 s. 94). × ***Kahrolsun dokuz yorgan paralamadan can vermesin. Bizim kaynana olacak acuze, evvelki akşam getirdiğim palamutların kafalarını, kılçıklarını hep benim Fidele dayamamış mı? Hayvancağız hasta, yerinden kıpırdamıyor.*** (a.e. s. 141). × ***Yerinizden kıpırdamayın. Şimdi sizi kurtaracağım, buradan kaçacağız!*** (a.e. s. 186). × ***Kiraz kadın bazen onu kahveye bırakır: -Ben gelinceye kadar yerinden kıpırdama, diye bir tenbih basar giderdi. Zavallı Mustafa efendi, hani yanılıp da iskemlesini değiştiremez.*** (M.H. Egeli 1944 s. 14). ***yerinden kop-*** 'oturduğu yerden kalkmak, ayağa kalkmak' Meninski 1680 II, 3778, III, 5568. ***yerinden kopup kopup otur-*** 'yerinden kalkıp yeniden oturmak': × ***Araşıra yerinden ḳopup ḳopup oṭuruyor. Faḳaṭ benim içün eŋ mühim olan sır bu degil. Bir ikincisi var.*** (H.R. Gürpınar 1340c 577). ***yėrinden ḳopar-*** 'yerinden hareket, yerinden ayırmak' Meninski 1680 III, 5567. × ***Ṣarıḫān oġlı İsfendiyār begüŋ ėlçiyle Timur˘hana vardılar, ḥāllerin i'lām ėtdiler 'aḳıbet Timur˘hanı yėrinden ḳopardılar, dürlü dürlü˘habarla Timur˘han Yıldırım˘hāna ėlçi gönderdi.*** (Oruc b. 'Ādil 1343/1925 s. 32). × ***Cebe oġlı varup dürlü dürlü ḥüccetlerle ṣulṭān Murādı yėrinden ḳopardı getürdi.*** (a.e. s. 55). ***yerinden oyna-*** 'çok sevinmek, aşırı sevinç gösterisi yapmak': × ***Geçen yıl hürriyet ilân edilince, İstanbul yerinden oynadı ya…*** (S.M. Alus 1933p s. 241).

yerine 'bedel olarak', adına, yerini tutmak üzere, karşılık olarak' Filippo Argenti 2001 [1533] s. 293, Meninski 1680 III, 5566. ***<yer*** + iyelik üçüncü tekil şahıs + yönelme eki. × ***Bu eṣnāda emri ilāhī bir ḳızıl bulıt peydā oldı, yaġmur yėrine od yaġdurdı.*** (Ferec 855/1451 v. 46b). × ***Kaçar eşek acuyaraḳ cānı / Dökilüp yaşı yėrine ḳanı.*** (M.F. Köprülüzade 1934 s. 86). × ***'Oṡmān kiçiyidi. Erṭuġrula 'Oṡmān küçücük iken cift sürdürdi devlet˘hod 'Oṡmān ġāzī başında idi, ol iki ḳarındaş fevt oldı, 'Oṡmān ġāzī yėrlerine ḳāyim-i maḳām oldı.*** (Oruc b. 'Ādil

1343/1925 s. 6). × ***ʿHalīl paşa babası vefāt ėtdi, oġlı ʿHalīl paşa ḳāžīʿasker iken babası yėrine vezīr oldı.*** (Oruc b. ʿĀdil 1343/1925 s. 49). × ***Erṭuġrul fevāt ėtdi. ʿOšmān ġāzī yėrine ḳāyim-i maḳām oldı, kemālinde bir bahādır dilāver ḳopdı.*** (a.e. s. 77). × ***Meẕkür adada ḳızların çıḳarub ere vėrmek murād olunsa ol ḳıza esbāb yėrine demür kürek ve çapa vėrürler imiş.*** (Pīrī Reʾīs 1935 [932/1525] s. 243). × ***Aḳ deŋizden gelen degirmen ḍaşı meẕkür adadan gelür. Ve ol adada bir nevʿa gil olur. Ol adanuŋ ʿhalḳı meẕkür gili ṣabun yėrineʿharcanurlar.*** (a.e. s. 826). × ***Ḳıtlıḳ ṣovuḳ odun yėrine bu diyārda / Ancaḳ hemān geyiklerinüŋ boynuzı biter.*** (Yaḥyā Beg 1977 s. 107). × ***Bu ḥisāb üzre ṣarfuŋ nefʿi naḳḳādlara ve ehli bāzāra ve żarar u gezendi fuḳarāʾi diyāra vāḳiʿ oldı ki bir aḳça yėrine ikisin ʿharc ėder oldılar ve ihrācāt-ı lāzimelerini ber vechi żıʿf ziyāde buldılar.*** (ʿĀlī 1979/1581 s. 185). × ***Tenhāda ṣu yėrine içer ṣüfī bāde.*** (ʿĀlī 1994 [1591–99] s. 310). × ***Bu odada iskemle yerine gaz sandıkları konulmuşdur. Masalar yokdur. Saçı sakalı ağarmış olan nüfus memuru, ayağında kundurası olmayan yüz yigirmi beş kuruşlu zavallı nüfus kâʾtibi.*** (Aḥmed Şerīf 1326 s. 174). × ***Speçar olsam, bu da bir belâ. Bazı magneziya yerine yanlışlıkla ak süleyman verip âdem öldürmeli, bundan da hoşlanmadım.*** (E. Misailidis 1986 [1872] s. 75). × ***Sakın Kumru Hanımın yerine onu sana verip de bir dek etmesinler!*** (Şināsī 1940 [1860] s. 51). × ***Anam benim çoḳ ḳahrımı çekdi. Şoŋ deminde baġrına evlād yerine ṭaş-mı başsın?*** (Mahmud Yesari 1928 s. 67). × ***Bunu tekrar etmeyiniz. Turhan Bey! Haldun Beye çok eziyet ediyorsunuz. Onun yerine başkası olsa, cidden gücenir bir daha da yüzünüze bakmazdı.*** (Mahmud Yesari 1932 s. 224). × ***Bundan başḳa birʿhoca da şeẏhiŋ yerine oŋa ders verecek, arada bir çocuḳ şeẏhiŋ yanına gidecek, onu görecekdi.*** (H.E. Adıvar 1928 s. 160). × ***Dudaklarında takallüs yerine rahat bir gülümseme, bir güzel rüyaya dalmış adamın gülümsemesi...*** (Y.K. Karaosmanoğlu 1932 s. 281). × ***“Peki ama, beyefendi, şu davullar, toplar yerine daha gürültüsüz vasıta bulunamaz mı? Bilmezsiniz yine üç gecedir nasıl harap oldum... Uyanmak isteyenleri uyandırmadan, ne diyorsunuz bakayım, o sahur topuyla imsak davulunu...” “Şey, karıştırdınız, sahur davulu ve imsak topu diyecektiniz...” “İkisi de aksi bir zamanda, gece yarasından sonra ötmüyor mu, bence birdir. Evet, mesela bunlar yerine bütün memleketi ayağa kaldırmayacak, hastaları, çocukları uyandırmayacak bir vasıta bulunamaz mı dersiniz”*** (R.H. Karay 1939a s. 117). × ***Yukarı işine sen bak da ben senin yerine mutfağa gireyim!’ dedim.*** (Sabahattin Ali 1937k s. 81). × ***Yusuf, başına kalpak yerine kırmızı bir fes, ayaklarına tulumbacı pabucu yerine yanları lastikli bir potin giydi***. (a.e. s. 190). × ***“Fırın olmazsa koca şehrimiz köylüler gibi ekmek yerine katmer ve şepit mi yesin?” diye gürledi ve öteki dinleycilerine iyice sinmesi ve akıllarında kalması için biraz durup bekledi.*** (Halikarnas Balıkçısı 1954y s. 89). × ***Abdi efendi yerine Naşid’i sahnede gören seyirciler, önce yadırgar gibi olmuşlar, fakat az sonra keyifle, makaraları koyuvermişlerdi.*** (B. Arpad 1961 s. 18). × ***Bazı deppoylardan erlere postal yerine çarık verilmektedir. Ruzvelt, Çörçil tipi ayakkabılar yakında gelecek deniyor.*** (M. Seyda 1970 I, 200). ×

"Sinemaları görmüyor musun n'apıyor herifçiler?" "N'apıyorlar?" "Kalıbına senin emi, öküz! Sinemaya gidince perde yerine tavana mı bakıyorsun? Oğlan iki konuşuyor kızlan, fan fin fon ediyor şöyle, sonra tuttuğu gibi şappadak öpüyor kızı...". (Tarık Dursun K. 1982 s. 214). × ***Çoğumuzun muştası, muşta yerine kullanılacak keratası, kimimizin fil siniri, copu vardı, kimisi de ceket kolunun içine keser sapı sokmuştu.*** (A. Nesin 1988 s. 58). ***yerine (ol-)*** 'gibi sayılmak, gibi görülmek': × ***—Ben Hıdır değilim, Hıdır Ağa'yım. Koskoca baban bile ağa diye çağırıyor beni. Kırk yıldır yanındayım. Bir kere olsun kötü bir lâf duymadım ağzından. Ama senden çok kırıldım. Elime doğdun, kahrını ben çektim, oğlum yerinesin.*** (F. Baysal 1955 s. 33). × ***Sen benim oğlum yerinesin. Olsaydı daha fazla bile verirdim. Hakkını helâl et fakirim.*** (F. Baysal 1972 s. 116). ***yerine al-*** 'gibi görmek, gibi saymak': × ***Bana bak ulan numaracı! Beni eşek yerine alma. Namusum hakkı için, bir kafam kızarsa, atarım denize seni!*** (S.F. Abasıyanık 1940 s. 7). ***yerine çat-*** 'ulaşmak; sataşmak': × ***Ve ol vaḳtde ki o maḥdümı yoḳ bahāsına satarlar, ale'l-fevr goft u gü ve taʿaddī ile yérine daḫı çatarlar.*** ('Ālī 1956 [1586–87] s. 220). b. ***çat-***. ***yerine düş-*** 'uygun olmak, denk gelmek, münasip olmak': × ***Sevdāsı bunuŋ gibi işler başarurdı, gāh olurdı yérine düşerdi ola***. (Ferec 855/1451 v. 54a). × ***Ṣoġan bigi ṭāʿat yaramaz aṣa / Getür ʿöẕri şāyed yérine düşe.*** (Ferheng–nāme–i Saʿdī 1340/42 s. 41 no. 491). × ***Haşim Veysel'e baktı: Ne kadar iyimserdi. Ne kadar başkaydı. Onu kıskanmıyordu: "Yerine düşmüş, mülkü de var, eh!" diyordu.*** (F. Baykurt 1971c s. 275). ***yerine getir-*** 'yapmak, gerçekleştirmek, sözünü tutmak' Meninski 1680 III, 5567. × ***Benüm ḳatumda ol yégrek kim... ol melik ṭapusında ögütçilik bābın yérine getüre.*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 85). × ***Ölince seni terk étmeyem démişdüm. Yérine getürmeg-içün oşta sinnini beklerem.*** (Ferec 855/1451 v. 13a). × ***Şehzādeden ʿöẕür dile. Ben ü tamāmet keṯhudālar, şermesārlaruz ki şarṭ-ı ḫidmeti yérine getürmedük. Mānīʿümüz ḥayādur, utanduḳ ḫidmete zaḥmet vérmekden.*** (a.e. v. 58a). × ***Gürumuŋ ṣoḥbetini, ḥürmetini yérine getürdüŋ. Saġ ol, var ol. Taŋrı ḫayruŋ vérsün!*** (a.e. v. 233b). × ***Kirman oğlı daḫī geldi, pādişahün emrini yérine getürdi.*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 104). × ***Pādişāh eydür: Miḥāl oğlı ʿAlī begi gönderüŋ varsun ol vilāyetüŋ éli érdügi yérdekin ursun dédi ve ādemlerin esīr étsün dédi ve hem eyle étdiler ve pādişāhuŋ buyruġın yérine getürdiler.*** (a.e. s. 171). × ***Erkānlarınca ve törelerince ağırlıḳların yérine getürdi.*** (F. Giese 1929 [890/1485s. 127). × ***Maḥmüd paşa çadırına geldi. Eminler ve yazıcılar gönderdi. Padişāhün emrini tamām bī-ḳuṣür yerine getürdi.*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 157). × ***İṭāʿat étmeyüb temerrüd édüb ḫidmetin yérine getürmez kimesneler vāḳiʿ olacak olur ise, ol yérüŋ ḳāżīsi ve emīni olan kimesneler üzerine yıl geçmeden esāmīlerin ʿalā vechi ttafṣīl yazub der-gāhı muʿallāya iʿlām eyleyeler ki geregi gibi siyāset olınub ḥaḳḳından geline.*** (Ö.L. Barkan 1943 [904/1498] s. 93). × ***Eyle olsa Hak sübhanehu ve taâlâ seferi lâzım etti mümin kullarına tâ kim maldan faide göreler ve hem Tanrı fermanın yerine getireler, evini ziyaret edeler.*** (Mercümek Aḥmed 1966 [15. yy.] s. 23). × ***Ḫırsızlar ḫöcanıŋ sözlerini***

ʿaynen yerine getireceğine söz vérirler. (Türk masalları 1991 [1912] s. 50). × ***Benim bildiğim enişte ise hepsini yoluna kor, düzeni yerine getirir, yağdan kıl çeker gibi Molla beyi bu çirkeften kurtarıp Pembemizin koluna takar...*** (S.M. Alus 1933p s. 223). × ***Hanımı cennetleyince ehli, kadınların "erkekten vefa, zehirden şifa" meselini yerine getiriyor.*** (S.M. Alus, Akşam gaz. 4.5.1942). × ***Padişah babasının emrini mi yerine getirecek, yoksa onu mu dinliyecek? Yakasını bırakır mı artık, balta olmuş.*** (S.M. Alus 1944 s. 125). × ***Faraza üç beş arkadaş, çardağın altında, güle eğlene, sindire sindire içip kafayı yerine getirmişsin. Otellerden birinde, yatacağın yeri önceden peyledin ya "şöyle bir dolanayım, otelde bizden başka kimler var? deyip bir kolacana çıkmışsın."*** (a.e. s. 155). × ***Binaenaleyh, herçibadabad deyip, icab ederse kellemi koltuğuma alıp ricalarını yerine getiririm.*** (a.e. s. 172). × ***Bir kere bu yola girince de onun bütün icaplarını yerine getirmiş, dalkavuk ve mürai olmuştur.*** (C.F. Başkut 1963 s. 46). × ***Bizden olaylar bir şeyler istiyor. Bu isteği yerine getirmek zorunluğunu duyuyoruz. Bereket versin ki, bir zorunluk duyma çabamız var. O da olmasa yandık.*** (Yaşar Kemal 1980 s. 32). × ***Ben bi peri kıziyım, altın tüli kuş gibi havada uçarım. Şimdiye kadar beni hiç bir avci vuramamiştır. Sen çuk ista bir avcisın, ne istegın varise süle, ben birden istegını yerine getırırım.*** (N. Hafız 1985 s. 198). ***keyfini yerine getir-*** 'moral bozukluğunu gidermek, tekrar keyiflenmesini sağlamak': × ***Kakavirası çıkmış üç kadın, kuru bir farancala ve bir tabak piyaza yatıp, bütün gece "vizite" yaptıktan sonra, sabahın alaca karanlığında, ziyaretine gelecek ensesi, göbeği şişkin, karnı tok, sırtı pek, yakışıklı dostun da keyfini yerine getirecektir; bir gecenin de gelirini avucuna sıkıştıracaktır.*** (Reşat Enis 1935 s. 193). ***yerine getiril-*** 'yapılmak, gerçekleştirilmek, ifa edilmek': × ***Suzanın her sözü, her reyi derhal tasdik ediliyor, hemen yerine getiriliyordu.*** (S.M. Alus 1934 s. 286). × ***Uğruna adaklar adanıp dualar edilmiş, sosyetik kliniklerin kapılan aşındırılmış, meşhur doktorların her dediği harfiyyen yerine getirilmiş, nice menfi testten, pahalı tedaviden, usandırıcı tartışmadan, boşanmaların eşiğinden, "olmazsa evlat ediniriz" tesellilerinden sonra, hem de artık ümitlerin kesildiği bir anda nihayet başarılmış.*** (E. Şafak 2001, s. 29). ***yerine göre*** 'duruma uygun olarak, icap etmesi hâlinde' × ***Bundan evveki tramvaylar ne ḳadar iyi idi.. Yerine göre sükün ve tevaḳḳuf göterirler, yerine göre sürʿat ve istiʿcāl üzere giderler.*** (Aḥmed Rāsim 1334 s. 3). ***yerine ısın-*** (datif ile) 'bir yere alışmak': × ***Cümlesi diye ışınduḳ yine biz yirümüze / Göre hecrüŋde benüm yanḳınum ehl-i düzaḫ.*** (Ẕātī 1967 [16. yy.'ın ilk yarısı] I, 108). × ***Baŋa ben ettigüm ėderse dāver / Yėrine ışına düzaḫda kāfir.*** (Mesīḥī, E. Gibb 1909 VI, 93). ***yerine koy- I*** 'karşılığını vermek, hatayı düzeltmek': × ***Pādişāh emrile bir müfettiş gönderdiler kim vara erbāb-ı ḫayruŋ ḫayrını yėrine ḳoya. O daḥı vardı misāfirlerüŋ ṭaʿāmından keser, ocağı külin ṣatar.*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 208). × ***Vaḳiʿ olan ḫuşümetde ḳanḳı cānibden ẓulm ve taʿaddī vākīʿ olmış ise yėrine ḳoyasız.*** (F. Kraelitz 1921 s. 55). ***yerine kon-*** 'değer verilmek' × ***Onlara benden selam söyle! Hiç o deli, adam yerine konur muymuş? Hiç deli ile sokağa çıkılır mı? Ama***

ben de iyi yaptım yuvasını, oh olsun kafire! Göreyim seni, annelerine bir iyi anlat! (A.Ş. Hisar 1996 s. 53). ***... yerine koy- I*** 'yerine saymak, ...mış gibi kabul etmek, ... gibi değer vermek': × ***Ben zaten çarpıntılı, helecanlı bir kadınım, taze ise evhamlı, sinirli. Uzatmıyalım, kızcağız daha fazla tahammül edemedi, nevri döndü, bizi kötü kadınların yerine koydular, diye öfkesinden alı al, moru mor.*** (S.M. Alus 1933p s. 161). × ***–Suat'ı unuttuk, Kamerüddin Necat bitişiğimizdeki salonda. –Onu da hiç erkek yerine koyma.*** (S.M. Alus 1934 s. 257). × ***Beyoğullarında, İstanbullarda bu kadar dostlar tuttun, ne nazeninlerle yaşadın, bunu da onların yerine koy be Tosun. Canının istediği saat boşayıp defedersin!*** (S.M. Alus 1944 s. 90). × ***Adananın en hoşuma giden tarafı işte: Cenub Anadolu'nun bu köhne vilâyetinde "karakaçana" yol verilmiştir. Burada esnaf ve rençber, şeytan arabasını eşeğin yerine koymuştur.*** (Reşat Enis 1944 s. 212). ***yerine koy- II*** 'insan, adam, erkek vb. olarak önemsemek, değer vermek, dürüst ve cesur davranacağını beklemek': × ***Ötekinin iraptan mahalli yoktur, adam yerine koymayın!*** (S.M. Alus 1933p s. 146). × ***Evet, Allah onları bir kere fıkara yaratmıştı, bunda kimsenin kabahati yoktu, fakat onlar böyle yaratılmışlar diye niçin tepelerine binmeli, onları adam yerine koymaktan niçin çekinmeliydi?*** (Sabahattin Ali 1937k s. 68). × ***En azdan başını sokacak bir evi bile olmayanın adamlığından ne çıkarmış? Ben kendi nefsime, en azdan bir evi olmayanı adam yerine koymam.*** (Orhan Kemal 1950ö s. 41–42). × ***"Bilemezsin sen," diyor, adamlar bizi ikinci, üçüncü sınıf insan yerine koyuyorlar. Yerime oturdum, sağlam basıyorum artık.*** (Peride Celal 1991 s. 124). ***yerine yerleş-*** 'kalacağı yere eşyalarını yerleştirmek, bir yerde kalmaya başlamak': × ***Anacığım kusurumu affet, beni kırma. İzin ver de gelinin eteğini öpsün! deyip boynuna sarıldım. Ellerini, ayaklarını öpücüğe boğdum; gönlünü ettim. Kadını eve getirip ona da el öptürdüm ve yerimize yerleştik.*** (S.M. Alus 1944 s. 85). ***yerine yetür-*** 'ulaştırmak; ifa etmek': × ***Şarābdār İlyās sākit oldı, oġlını aldı gendü, ḫudāvendigāra ḳārşu getürdi. Ḳardaşı daḫı buyurdı cellāda, o daḫı buyruġı yerine yetürdi. Bursaya atası yanına gönderdiler.*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 91).

yerini 'münasip zamanını, anını, mekânını' ***<yer*** + iyelik üçüncü tekil şahıs + akuzatif hâli. ***âdet yerini bul-*** 'gerekli olmamakla birlikte alışılmış olduğu için yapılmak': × ***Adet yerini bulsun diye bir istida yazacağız.*** (S.M. Alus 1934 s. 209). × ***"Kızı çağır!" diye çıkıştı Velikul. "İt yallar gibi, bırakıverme beni! Çağır çabuk kızı! Kendin de geç şuraya. İkişer lokma yiyip kaldıralım. Adet yerini bulsun."*** (F. Baykurt 1971t s. 32). × ***hak yerini bul-*** 'bir şeyin karşılığı alınmak': × ***Benim ondan çaldığımı, köpek te benden çaldı. Bu suretle ödeştik, hak yerini buldu.*** (F. Baysal 1944 s. 131). × ***yerini bul-*** 'uygun olduğu yere gelmek, olması gereken biçimi almak: × ***Hele şu asabilmek için duvarı delik deşik ettiğim, önce hiçbir yere uymayan, sonra yerini bulan, denizin ve göğün renklerine egemen resme sırılsıklam aşığım.*** (Z. Ankara 1991 s. 103). ***yerini getir-*** 'bir fırsat yaratmak, uygun bir zamanını denk getirmek': × ***Onun şöhreti yalnız kendi fakültesindeki talebelerin değil, bütün yüksek tahsil gençliğinin kulaklarını doldurmuştu.***

Bir yerini getirerek hemen her tanıdığına şu meşhur felsefesini söylemişti: "Neş'e ışığa benzer. Yalnız ışık dışımızı, neş'e içimizi aydınlatır." (S. Tuğrul 1944 s. 19).

yerini yerini 'üzüntüyle, pişmanlık duyarak' × ***İnoza dek gönderir tekfür anı / Döndi evine yėrini yėrini.*** (Enverī 1929 [869/1464] s. 57).

yeriş getir- 'kavga etmek' × ***Keloğlan'ın başını dört yerden gırir. Gelil-ler bunun başına yeriş getiriller.*** (B. Seyidoğlu 1975 s. 321).

yer kömürü 'taş kömürü' × ***Bundan böyle köylü milleti, tezek yakmı-yacakmış. Tezek yakımı toptan yasak oluyor. —Ne yakılacak? Hep odun mu? —Odun da yakılmıyacak. Yerkömürü yakılacak. Halisin-den Zonguldak kömürü.*** (Kemal Tahir 1957k s. 193).

yerlen- 'yerleşmek, yurt edinmek' TS 4554, DS 4253. ***<yer*** + ***-len-*** geniş-lemesi, b. ***abaplan-*** ⊡. × ***Pes çoḳ zamāndan ṣoŋra bir ṭavşan geldi, anuŋ yėrinde ḳarār dutdy, yėrlendi.*** (A. Zajączkowski 1934 s. 79). × ***Minnetüŋ oġlı Muḥammed beg şimdi Ḳonuşta bir 'imāret yapdı ve bir kārbānsarāy daḥı yapdı anda yėrlendiler ḳaldılar.*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 81).

yerleşik 'yerleşmiş, sabit' ***<yerleş-*** + fiilden sıfat yapan ***-ik*** eki, b. ***akık*** ⊡. × ***Ayda işine daha kârlı bir mahiyet, bir ehemmiyet veriyordu. Bunun, ötekiler gibi yerleşik, temelli sermayeleri yoktu.*** (E.E. Talu 1937 s. 206). × ***Oraya gitmeliydim. Eski, küçük, tabii ki oval bir alanda durmalıydım. Kentin barok önyüzü, içinde yuvarlandığım kaygan/kaotik günün yerleşik fon perdesi olmalıydı.*** (A. Ağaoğlu 1993 s. 9).

yerleştir- 'yapıştırmak, atmak, sıkmak' ***<yerleş-*** fiilinin kausatif hâli. × ***Ya abdesthaneye gidiyorum diye beni kollamağa çıkarsa. Ben kaçar-ken enseme kurşunu yerleştirirse...*** (S.M. Alus 1944 s. 127).

yerli/yerlü/yirlü 'yabancı olmayan, bir bölgeden olan, sabit, yeri olan' TS 4556. ***<yer*** + sıfat yapan ***-li***. ***yėrlü itüŋ olur kuyrugı dik*** 'insan kendi yerinde daha cesur olur': × ***Meşeldür ki işit ḳulaġuŋı dik / Ki yirlü itüŋ olur ḳuyruġı dik.*** (Meḥmed 1965 [1398] no. 4635).

yerlibekâr 'Çukurova'ya mahsus bir ırgat tipi' × ***O da her "Yerlibekâr" gibi, bir mevsim için tutmalığına pazarlık etmiş, Kasımdan mayı-sın onbeşine kadar, öküz haydamış, çifte gitmiş; bazan hergeleyi götürmüştü. "Yerlibekâr", Çukurova'ya mahsus bir ırgat tipidir. Hepsinin de yaşantısı ve kaderi birbirininkine benzer. Kimsesiz-dirler. Uzak illerden gelmişler, bir ağa yanına, mevsimliğine tut-malıkla kapılanmışlardır. Her seferinde de, ağalarından toplu bir halde parayı alınca memlekete dönmeğe niyetlidirler. ... İğreti olarak gelirler ve yakalarını ağanın elinden kurtaramazlar bir daha... Onlara yerlibekâr denişi bundandır.*** (Reşat Enis 1944 s. 145).

yerli-dibli Az. 'temelli, büsbütün, bütünlükte, tamamiyle; asla' ADİL 2006 IV, 588. × ***Ġoy māmaliklär yerli-dibli olmasınlar. Bizim ġäddar düş-mänimizin, dädä-baba räġibimizin yuvaları belä ġalmasın.*** (S. Rā-himov 2005 I, 73). × ***Här gah ọhutmaġ istäsäydim, İrana göndärär-dim ki, gedib tälābä olub gälsin. Män heç yerli-dibli ọhutmaġ istämirdim.*** (A. Abasov 2005 II, 250).

yerli gülü mec. ‘yerli insanlar gibi nazik ?’ × ***İki dirhem bir çekirdek ama ne kadar nazik olsa nazeninim olamıyor. Yerli gülü olmadığı her halinden besbelli.*** (H.R. Gürpınar 1972t. 62).

yerli kelli ‘kelli felli, gösterişli biçimde’ × ***Dizlerinde baṭṭāniyesi, öŋünde manġalı, üzerinde ıhlamur birigi, öyle yerli kelli oḍasında oturuyordu.*** (H.R. Gürpınar 1330 s. 56).

yerli-yerden ‘her taraftan; oracıkta ?’ Az. × ***Ġuş uçurdan vaḫt dövlāt ġuşu gälib ġondu därvişin başına. Camaat yerli-yerdän därvişi özlärinä padşah tikdilär.*** (Azärbaycan naġılları 2005 IV, 190).

yerli yerince/yėrlü yerince ‘düzgün’ DS 4253. × ***Ki her biti yėrlü yėrince dürüst / Nėte Ṭatcadan Türkīye geldi cüst.*** (Ferheng-nāme-i Sa‘dī 1340/42 s. 5 no. 53). × ***Çalab yėrlü yėrince ḳuvvet ḳodı / Ḳarıncaya yüktür çekürge budı.*** (a.e. s. 29 no. 344). × ***Nāẓır, eliniŋ bir ḥareketiyle cümlesini yerli yerine oṭurtdu. “Hayır, efendim!” dedi, ...*** (E.E. Talu 1928 s. 230).

yerli yerinde/yerlü yerinde ‘bulundukları yerde; uygun yerde; orada, anında; olması gereken yerde’. × ***Urnus Beg daḫı İbşala ṭarafını feṯḥ idüp bu beglerüŋ her biri yerlü yerinde uc begleri oldılar.*** (Oruc b.‘Ādil 1343/ 1925 s. 16). × ***Evrenos beg daḫı İbşala ṭarafını feṯḥ ėdüp bu beglerüŋ her biri yėrlü yėrinde uç begleri oldılar.*** (a.e. s. 21). × ***Duḫter geldi, taḫtına geçdi. Ḥavāşī vu dāye yėrlü yėrinde ḳarār ėtdiler.*** (Ferec 855/1451 v. 202a). × ***Vüzerā ve erkān yėrlü yėrinde ḳarār ėtdiler, dīvān durdı vu daġıldı.*** (a.e. v. 245a). × ***Yörgüc kim Türkmānları ḳonduġı yėrlü yėrinde baġlatdı, “Bunlaruŋ işlerini bitüreyin!” dėdi, gendü bindi, revāne oldı.*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 101). × ***Ve eṭrāfı şehrde olan bāġ u bāġçe ve büstānları yėrlü yėrinde götürü ḍutub alub meyvelerin dükkāna götürüb...*** (Ö.L. Barkan 1942 [1502] II, s. 18). × ***Cevdet efendi, eski mağazasının şekline el sürmemişti. Kātipleri, emektarları, yanaşmaları, yerli yerinde.*** (S.M. Alus 1934 s. 134). × ***İşte benim belimde de yün kuşak. Daha ötesi var mı. Bak gene yerli yerinde!*** (S.M. Alus 1944 s. 16). × ***Hüsmen Ağa telāş ve heyecanla döşeğini kıvırmış ve şaşkınlığından ādeta dili tutulmuştu: anahtarlar yerli yerindeydi! Tuhafı şurada: Kendi eliyle kilitlediği kapılar gene kilitli, kale duvar!*** (Reşat Enis 1944 s. 18). × ***Her şey yerli yerindeydi. Başka türlü de olamazdı, Mevhibe hanım izin vermezdi çünkü.*** (S. Soysal 1979ye s. 110). × ***Arkamda bıraktığım sevgilimin evi yerli yerinde ıhlamur ve kestane ağaçlarının içindeydi.*** (O. Pamuk 1999 s. 14). ***yėrlü yerinde ko-*** ‘bulundukları yerde, uygun yerde’: × ***Şoŋra Marmara vilāyetine vardılar kāfirleri iṭā‘at ile geldiler ‘Osmān ġāzī daḫı yėrlü yėrinde ḳodı gine Yėŋişehire geldi.*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 22). × ***Ve eṭrāfı şehrde olan bāġ u bāġçe ve büstānları yėrlü yėrinde götürü ḍutub alub meyvelerin dükkāna götürüb...*** (Ö.L. Barkan 1942 [1502] II, s. 18).

yerli yerine/yerlü yerine ‘kalacağı yere, yatacağı yere, olması gereken yere, kendi yerine’ × ***Bu dört pāre ḥişārları kim aldılar ve vilāyetinde ‘adl dād cemī‘ köyler yėrlü yėrine gelüp mütemekkin oldılar.*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 19). × ***Mışr sulṭānı Melik Eşref anlara yardım verdi yėrlü yėrlerine vardılar. Ol vaḳitden berü Mışırlu ḥükm***

éder. (a.e. s. 32). × ***Ḳaçan-kim Bā-Yezīd̲ Hān ol vilāyetleri aldı, ol begler ʿAraba ḳısıldılar. Ḳaçan-kim Bā-Yezīd̲ Hāna Timür varṭası vāḳiʿ olınca Mıṣr sulṭānı sebebilen gene yérlü yérine vardılar.*** (a.e. s. 67). × ***Bu defʿa çift bozan resmine ḳā'il olmaduḳları taḳdīrce yérlü yérlerine varmaları fermān olunursa naḳl u riḥletleri muḥāl olub ve lākin çift bozan resmi seneden seneye ḳazanduḳları mālüŋ ʿöşrinüŋ ʿöşri gelmeyüb edāsı yanlarında emri sehil olmaġ-ile sāl-be-sāl alınub bilā nizāʿ u cidāl Mıṣrı Ḳāhireye muʿādil bir memleket feṯḥ olunmaḳca vardur.*** (ʿĀlī 1979 s. 151). × ***Akşam olmuş; hep toplanıp yemeği yemişler; herkes yerli yerine çekilmiş, Lebip de odasını boylamış, yatağına uzanmış.*** (S.M. Alus 1934 s. 52). × ***Biraz sonra dağıldılar. Her biri yerli yerine döndü***. (E.E. Talu 1936 s. 185).

yerli yersiz 'uygun zaman olup olmadığına bakmaksızın' × ***Zekeriya Hoca, galiba Şam'da doğduğunu ispatlamak için duaları arap agzıyla okumaya çalışıyor, heceleri yerli yersiz uzatıp kötü kötü yayvanlaştırarak Arapçayı Kuledibi Yahudicesine benzetiyordu.*** (Kemal Tahir 2007 s. 61). × ***Hala Hanım, zengin kocalarını kılıbıklaştıran bütün geçkin kadınlar gibi, sıralı sırasız, yerli yersiz dobra konuşmayı huy edinmişti.*** (a.e. s. 146).

yerlü b. ***yerli***.

yérlü yerince b. ***yerli yerince***.

yermür-/yarmur- 'sızlanmak' TS 4359, 4548, S. Tezcan 2001 s. 137. × ***Bu deŋlü söyledi vü̲ hāmüş oldı / Ḳatı yérmürdi vü gözleri ṭoldı.*** (Şeyḫoğlı Muṣṭafā 1979 [1540] no. 1112). × ***Dédi aġlamsınuraḳ yérmürürek / Ne ḳatlansun néce döysün bu yürek.*** (a.e. no. 3545). × ***Düşüp gör ʿışḳ odına cānı göyner / Geh aġlar yérmürür geh durur oynar.*** (a.e. no. 3917).

yer odası 'toprak tabanlı oda; evin alt kat odası' Meninski 1680 III, 5566, DS 4253, M.Z. Pakalın 1954 III, 654. × ***Karabibigin girdigi yer kerpīç şeklinde çamur parçalarından teşkil etmiş dört duvar arasında ṣıḳışmış sekiz arşun boy, beş arşın eŋ ve üç arşun yükseklikden ʿibāret bir maḥalliŋ üstü ḫāl-i ṭabiʿīsinde çam gövdelerinden mürekkep çatı üzerine bir karış ḳalınlığında yaġlı ṭoprak çekilmekten ʿibāret bir saḳf ile örtülmüş a̲hur gibi yer oḍası idi.*** (Nâbî–zâde Nâẓım 1307 s. 17).

yerpenek Az. 'hıyar' ADİL 2006 IV, 589. × ***Yolda tor ġurub beş-on bildirçin tutdum, budur torbada. Bir az şoraba üçün yerpānāk almışam, gedirām.*** (Ā. Haġverdiyev 2005 I, 65).

yerse- b. ***yersi-***

yersi- 'aşağı görmek, hakir tutmak, yermek, beğenmemek' DS 4254. ***<yer*** + isimden fiil yapan ***–si-*** eki. × ***Amma çünki bir kimse ile düşmanlık edesin, dembedem özünü anın üzerine yeyin bildiğin halde dahi anı halka yavuzlayıp görün ne acizdir deyü hemişe ana söğme ve kimse katında yerip yersime kim ol nesne ile sana fahrolmayı serdir bu işten. Zira neuzübillâlı eğer ol senin üzerine yeyin olur.*** (Mercümek Aḥmed 1966 [15. yy. ilk yarısı] s. 187).

yer su ‘vatan’ W. Radloff 1905 III, 334, W. Thomsen 1924 s. 131-175. × ***Bizden ilerü ‘ālimler vardı, buyurmışlardur kim; çün kişi düşmana ḳarşu durmaġa ve muḳābil olmaġa ‘āciz ola, -ehli ve mālı ve ‘ayālı ve yėri suyı terk etmek gerek, kim savaş eylemek ulu ḳorḳudur, ḥāşa kim bir sınamaḳdan ṣoŋra.*** (A. Zajączkowski 1934 s. 70). × ***Eyitdi: Ol sözler ol işāretler kim ol eyledi - ḳaçmak ve yėr su isüz ḳomaḳ- ben anı her gėz dėmezven.*** (a.e. s. 71). × ***Ḳarachiṣār tekürine ˘haber gönderdüler kim ye niye ṭurursun kim seni ve neslüŋi esīr ėderler ve hem bu vilāyeti bizüm elümüzden alurlar, ˘harāb ėderler kendüler ˘hod yėr ṣu dutar türk degüller kim biz daḥı anuŋıla mu‘āmele ėdeydük dėdiler.*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 11).

yer teprenmesi b. ***yer deprenmesi***.

yer ve yer b. ***yer be-yer***

yer-yemiş Az ‘kavun, karpuz türü meyvelerin ortak adı’ × ***Bayrama yaḳın neçā dāfä dövlātlilārin yanına gedib yer-yemiş istāmişdisā dā vermāmişdilār. Odur ki, balaca ġızı ona: -Ata, bayramdır, bizā yemiş al, -dedikdā, biçarā utana-utana ġızına belā cavab verirdi.*** (C. Cabbarlı 2005 I, 125).

yer yer ‘ara ara, aralıklı olarak, bazı yerlerde’ Meninski 1680 III, 5567. × ***Yėr yėr edīmden haymeler ḳurulmış, ṭanabları ebrīşem, mıḫları altun.*** (Ferec 855/1451 v 152b). × ***Ol şehrüŋ bīşe ucında bir ḳac ulu aġac gördi. Kirbāsa ḍolanmışlar, yėr yėr cıḳın cıḳın sarḳuḳlar var, icinden nür balḳır, yöresini rüşen eyler.*** (a.e. v. 189b). × ***Şimdi yer yer çöken ve üzerlerinde biten bin türlü ot altında taşları görünmez olan bu duvarların garp köşesindeki kısmının yıktırılmasına başlanmıştı.*** (Sabahattin Ali 1936 s. 62).

yer yerin ‘her taraftan, yer yer, taraf taraf; hep birlikte, el birliğiyle’ H.Z. Koşay-Orhan Aydın 1952 II, 142. TS 4548. × ***Çün havā yüzine ėrdiler, ādemiler anı görüp daŋlaşdılar, yėr yėrin ün ėtdiler ve eyitiler: görüŋ! İki ḳaz bir baġayı götürmiş uçar, dėdiler.*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 40). × ***Ḥişārı ṭolayı kuşatdı, yėr yėrin ṭoplar ḳuruldı emr olındı cenge bir nėçe eyyām cenkler olındı.*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 164). × ***Leylü ven-nehār, nehāru vel-leyl deryā yüzinde yüridiler. Günlerde bir gün Kefenüŋ limonına girdiler. Hemāndem şıçradılar yėr yėrin kenāra çıḳdılar.*** (a.e. s. 176). × ***Eger diler şükrini yėr yėrin / Dėmeyeler bėllü biŋden birin.*** (Ferheng-nāme-i Sa‘dī 1340/42 s. 75 no. 913). × ***Yaḳdılar külhān gibi yir yirin od / Gök yüzini ḳapladı ẓulmāt-ı düd.*** (Firdevsī-i Rūmī 1980 [15./16. yy.] s. 78). × ***Yir yirin ki atdı gökden ṣā‘iḳa / Yardı yiri erdi öküz balıḳa.*** (a.e. s. 136).

yer yurt ‘yaşanılan yer, vatan’ × ***Bu gün sizüŋ araŋuzda bunca ölmiş ve bunca başlu ve bunca ḳanadı sınmış ve yüŋi yolınmış var, - bundan düşvār olur kim bular bizüm yėrümüzi yurdumuzı gördiler.*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 70). × ***Abla! Dedi, sen nerelerdensin, yerini, yurdunu sağlık ver de çocukları getirip elini öptüreyim.*** (E.E. Talu 1928 s. 80). × ***Biiznillahi taalâ gene namusumuzla bu badireden kurtulmak imkânı belirdi. Ancak buradan kalkıp, güzel***

güzel yerimize yurdumuza avdet etmeliyiz. (E.E. Talu 1937 s. 247). × ***Ondan sonra, köylüler bu comarta bir ev vėrmişle, yėr yurt vėrmişle***. (A. Cafeoğlu 1943 s. 59). × ***Yerini yurdunu adam akıllı tarif ediyor demekti. Caminin karşısında, cumbalı ev.*** (S.M. Alus 1944 s. 52). × ***Dönüşte köyü satar, şehere göçeriz, şeherden yer yurt alırız. Şeherde adam zınıfına dahil oluruz. Köyünün 'mına goyem!*** (F. Baykurt 1970 s. 194). ***yeri yurdu belirsiz*** 'nerede veya nereli olduğu bilinmeyen': × ***Necatüddin namında bir serseri tarafından tevzi edildiği ve şeriri merkumun yeri yurdu belirsiz, mazannei su takımından olduğu ve son zamanlarda, Kadıköy taraflarında, dolaştığı, pek mevsuk bir membadan işar kılınmakla Necatüddinin serian derdestile ilh...*** (S.M. Alus 1933p s. 168).

yeryüzü 'dünya'. ***yeryüzünden kayıp*** 'ortalıkta görünmüyor': × ***Ebuzarif beye ne buyurursunuz?... Yeryüzünden kayıp. Evinde tek ışık yanmıyor; ne penceresinde, ne bahçesinde gölgesi görünüyor; uşağı, arabacısı bile kayıplara karışmış.*** (S.M. Alus 1933p s. 178).

yerzem b. ***zerzemi***.

yesâr 'zenginlik, rahat' <Arç ***yasār*** a.m. H. Wehr 1985 s. 1447. × ***Vuṣlat müyesṣer olmadı elde yesār yoḳ / Nev'î şarāb-ı nāba nola eylese yemīn.*** (Nev'ī 1977 [16. yy.] s. 451).

yesenli 'hafif yağmurlu hava' THASDD 1520 ××.

yesir/yasır 'esir, tutsak' TS 4550, K. Emiroğlu 1989 s. 232. <Ar. ***asīr*** a.m. H. Wehr 1985 s. 24. × ***Mıṣr vilāyeti bir üsti açuḳ zindān i'tibār olunub, duḫüli yesīr, ḫurücı icāzāt teẕkiresi olmayınca 'asīr hīc bir cānibinden sālike maḫlaṣ u rāhı necāt yoḳdur.*** ('Ālī 1975 s. 129). × ***Ḳarındur ayaḳ ṭutsağı el bağı / Boğaz yasırı ṭaŋrıyadur yağı.*** (***?*** (Ferheng–nāme–i Sa'dī 1340/42 s. 53 no. 648). × ***Arpa boyday mısiri / Oldım kızlar yesiri.*** (T. Kowalski 1926 s.178).

yeskenbil 'iskanbil' × ***Re'si Sivasta Ermeni milletinden Osep ile oğlu Nişan geceleyin saat dört ve beş raddelerinde yeskenbil oynamakta iken meyanelerinde vukubulan münazaa üzerine merkum Osep, oğlu Nişana bir tokat vurması ile merkum Nişan dahi üzerinde bulunan bıçağı ile sağ taraf göbeği altından kendi kendini darp ve cerhederek ferdası günü müteessiren vefat eylemiş ve mahkemeyi bidayetçe tahkikatı lâzimesi derdest bulunmuştur.*** (O. Hançerlioğlu 1954 s. 14).

(Argo) **yestehle-** 'dışkılamak, sıçmak' DS 4255, H. Aktunç 1998 s. 309. <***yesteh*** '?' + isimden fiil yapan ***-le-*** genişlemesi, b. ***acabla-*** ⊡. × ***Temürleng ibtidâ makramayı çözüp içinde olan yogurdı çıkarup makramayı eline alup nakşına bakup ayıtdı: "Bu makramayı işleyenin eline yestehlemek gerek." dedi. Heman ol mahalde Hoca ayıtdı: "Şimdi anı işleyen uzakdır. Amma gel şunun başına yestehle." demiş.*** (P.N. Boratav 2006 s. 1999).

yestehletdir- 'sıçırtmak' <***yestehle-*** + transitif fiil yapan ***–t-*** ve kausatif hâli. × ***Ṭatlı revāniye benzer herzeler ḳarışdırsın... Ḳalemine yestehletdirdigi türrehātıŋ hepsini burada tekrāra bereli, derdli dimāğımıŋ taḥammülü yok.*** (H.R. Gürpınar 1341 s. 447).

yesyeni b. ***yepyeni***.

yeşet- 'yeşertmek' <***yeşer-*** fiilinin kausatif hâli. × ***Ama burada bağ yeşetmek gönlünün büyük tutkusuydu. Tatsızlık çıkarmak istemiyordu. İçerlediğini belli etmiyor, İstekli istekli kazıyordu.*** (F. Baykurt 1987 s. 88).

yeşil (sıfat, isim) 'renk adı' <ETk. ***yaşıl*** a.m. G. Clauson 1972 s. 978. × ***İblīs naẓar eyledi, gördi: bir salḳum-dur. Dört renglü, bir nice dānesi süd gibi aḳ, bir nicesi ḳır gibi ḳara, bir nicesi mersīn gibi yeşil, bir nicesi ḳan gibi ḳızıl.*** (Ferec 855/1451 v. 195a). × ***O zamanki natamam mederek arkasında büyük limanın durgun sularında yeşil, turuncu, mavi gövdelerinin aksini seyreden sağlam yapılı sayısız martukalar, barkalar, sarhoş ve çapkın efendilerinin uzak yolculuklara çıkacağını müjdeleyen çuvallar ve kerestelerin, midelerini, şişireceği günü beklerdiler.*** (K. Bilbaşar 1939 s.35). × ***Evvelâ adama baktı, sonra beni baştan aşağıya şöyle bir süzdü, herife sunturlu bir küfür edip, kapı suratımızı kapanacağını hissettiğim zaman biçare kolcunun rengi limon sarısından şişe yeşiline geçiyordu.*** (F.C. Göktulga 1941 s. 32). × ***Ne ki, herkes gülün kırmızısını, pembesini, akını, sarısını, şusunu, busunu yetiştirirken, kendi gülün yeşiline gönül vermişti.*** (B. Karasu 1979 s. 187). × ***"Sizin melisalar nasıl da kokuyor! Gülleri Bastırıyor kokuları! Bak, kokla, hanım!" Elinde ezdiği yeşil melisa dalını uzatıyor."*** (Peride Celal 1991 s. 192). × ***Bir anlık şaşkınlık geçirip karmakarış olmuş balıklar, suyun karanlık yeşiline daldılar.*** (Yaşar Kemal 1992ks s. 116).

(Argo) 'Amerikan doları, 1 dolar; 100 liralık kayme; 10.000 liralık banknot' H. Aktunç 1998 s. 309.

yeşil bağa 'kara kurbağası, yeşil küçük bir kurbağa türü, rubeta, Feuerkrott' Meninski 1680 I, 853. ××.

yeşilbaş 'yeşilbaşlı yaban ördeği' DS 4255. × ***En değerlileri sayılan yeşilbaş, tekir, elmabaş, kaşıkçı, gülburun, hanım ördeği, destere diş, çamurcıl, kılkuyruk ve saire marti ördeği, sakarmeki, kara ördek ve patka denilen adi cinslerini de hemen her avcı tanır.*** (C. Avcı 1937 s. 110).

yeşilce/yeşilcik 'çevik kertenkele, Kars kertenkelesi, Lacerta agilis' O. Blau 1868 s. 244, DS 4255. <***yeşil*** + ***-ce*** küçültme eki, b. ***ahça*** ⊡ . ××.

Yeşilçam jönü 'yakışıklı' × ***İzlenimlerim, çağı bitmiş bir Yeşilçam jönünün sağlıksız izlenimleri.*** (T. Uyar 1982d s. 180).

yeşilî 'yeşile çalan' <Tü. ***yeşil*** + isimden sıfat yapan ***-ī***, b. ***adalî*** ⊡.× ***Azap Avni iki eliyle yataktan tutarak doğruldu, oturur gibi yaptı. Başı göğsünde, yüzünde yeşilî bir renk, gözlerinde öfke, yumrukları sıkılı, odanın bir köşesine bakarak ağır ağır konuştu.*** (Y.Z. Bahadınlı 1964 s.40).

yeşilistan böcüsü 'yeşil kertenkele' × ***Bir deri bir kemik yılanlar, tarla sıçanları, cenler, zavallı yeşilistan böcüleri sinecek bir gölge, girecek bir delik arıyorlardı.*** (F. Baykurt 1967k s. 11). × ***Rastladığı yılanlar, tarla sıçanları, emecenler, yeşilistan böcüleri bayılmış-***

lardı. Serçe kuşları ölü mü, diri mi, belli değillerdi. Toprak yanıyordu. (a.e. s. 18). × ***Kağnılara, düvenlere koşulu hayvanlar; kağnıların gölgesinde dillerini birer karış sarkıtmış köpekler; yanık toprakların üstündeki tarla sıçanları, emecenler, yeşilistan böcüleri sinecek bir gölge, girecek bir delik arıyorlar.*** (a.e. s. 1967).

(Argo) **yeşillen-** 'arzu duymak, istediğini belli etmek; sevgi, aşk, cinsel istek duymak' DS 4256, H. Aktun 1998 s. 309. ***<yeşil*** + ***-len-*** genişlemesi, b. ***abaplan-*** ⊡. × ***O... ehem... ehem... şanki ağam hîç genç olmamış... Kendisine kimse yeşillenmemiş gibi söylüyor! Bal ḳabağı sen de...*** (H.R. Gürpınar 1935h s. 26). × ***YANḴO –Ya bizi uyarlar,*** şeytan ***ḳulağına ḳurşun. DANDİNİ -Yoḳ yoḳ, kimse uymaz. YANḴO – Ben eviŋ Ḳoḳo nicesine yeşillenen bir*** çelebi ***ṭarafından geldim, gizli söz getirdim.*** (Aḥmed Vefîḳ Paşa 1927 s. 6). × ***Hayvan bir ara, yolda gelirken beygire de yeşillenmiş, girişmiş. Beygir bir çifte sallar, çene kemiklerini kırar boğanın.*** (Tarık Dursun K. 1955 s. 67). × ***Eski müşterisiydi. İyi para veriyorlardı. Bu yüzden ölüye yeşillenen birçok hocaların bulunacağı da belliydi.*** (Yeni Hikâyeler 1955 s. 116).

yeşilli allı göster- 'çekici göstermek' × ***Bize gösterme yeşilli allı / Bire şaşḳın hepimiz bir ḥāllı.*** (Enderūnī Fāżıl Beg 1286 s. 96).

yeşil yaprak 'rüşvet' × ***Ve bu yolda kesb-i malûmat ettiğinden (bilgi edindiğinden) ve hususu ile elçihanelerde ve hükümet kapularında ve gümrükteki Ticaret Meclisi'nde ve Patrikhanelerde birer ikişer dost tuttuğumdan ve arasıra birer yeşil yaprak (küçük armağan) ile önlerinden geçtiğimden, her ne iş ile varır idim ise, evvelallah icrası ile müşerref olur idim.*** (E. Misailidis 1986 [1872] s. 123). × ***Öyle ya, memurin huzurundan yeşil yaprakla geçmenin (çoban armağanı) hali başkadır.*** (a.e. s. 739).

yet- I (datif ile) 'ulaşmak; kâfi gelmek; türemek, meydana gelmek; tesir etmek; olgunlaşmak' H.Z. Koşay–İshak Refet 1932 I, 424, TS 4553, R. Dankoff 12004 s. 282. <ETk. ***yėt-*** a.m. G. Clauson 1972 s. 884. × ***Şehzade Seyfülmülük on-dört yaşına degicek āyet-i kübrā oldı, anuŋ gibi, ḫüb-rū oldı ki dile gelmez. Pādeşāh cün buları gördi ki ḥadd-ı bülūġa yėtdiler, ricāl oldılar, ḳatına okıdı: ikisine daḫı ḫil'at geyürdi, şarāb icürdi, köşklerine göndürdi.*** (Ferec 855/1451 v. 143b). × ***Anuŋ ardınca görelüm kimler yėtdi: Çaya baḳsa çalımlu, çalḳara ḳuş erdemlü, ḳurḳurma ḳuşaḳlu, ḳulağı altun küpelü, ḳalın Oğuz beglerini bir bir atdan yıḳan, Ḳazılık Ḳoca-oğlu Yegenek çapar yėtdi, çal ḳılıcuŋ ağam Ḳazan yėtdüm, dėdi.*** (Dedem Ḳorḳut 1973 s. 73). × ***Yine Germenek ḳatına yėtdiler. / Anda ėrüben esīri dökdiler.*** (Enverī 1928–29 [869/1464] s. 45). × ***Şol o̱ht oldı kim gitmege yėdi ḥükm.*** (Ferheng–nāme–i Sa'dī 1340/42 s. 82 no. 1002. × ***Ḳatı yürüsem ḳażā' baŋa yėter.*** (V. İzbudak 1936a [1466] no. 408). × ***Evvel bāzāra bāzār yėtmez.*** 'İlk pazarlığa sonraki pazarlıklar uymaz, ilk pazarlıkta bir mal verilmezse, sonradan fiyatı eksilir' (a.e. no. 439, × ***'Āṣī ḳuzıya ḳurt yėtmez.*** 'Kurt, yürümekten, koşmaktan perva etmez amma sürüden azan kuzu can korkusuyla o kadar koşar kurt bile yetişemez'. (a.e. no. 617). × ***Artık illâllah! Öbür yellozdan çektiklerim yetti. O vakit bu vakittir çarpıntılara uğradım; hafakan illetlerine tutuldum. Gık***

deyip gidiverirsem canıma can mı katacaksın? (S.M. Alus 1944 s. 75). b. ***et-*** 'yetmek' J. Eckmann 1941 s. 162. × ***Ėter kim benim yürēmde dert olmasın.*** (a.y.). ***yetene yet-, yetmeyene bir daş at-*** '?' Az. × ***SEMED – Getmäz, canım! Här käs böyümäk istär, amma bu... yaḫşı, nä vaḫt gälib? ˬHASPOLAT: Üç-dört gündür. Onu da yėtänä yėtmiş, yėtmäyänä bir daş atmış.*** (C. Cabbarlı 2005 II, s. 268). × ***İndi Maarif Komissarlığı götürüb bir bädär havanın birin dä yapışdırıb mänim ˬhirtdäyimä, yetäne yätir, yetmäyänä bir daş atır.*** (a.e. III, s. 304).

yet- II b. ***yed-***

yeteden 'yeniden' × ***Ne günnere galdık. Esgiden 'adet dulları yėtteden gişiye sessiz sedasız varıllardır.*** (Ö.A. Aksoy 1945 s. 356).

yetelge/yeterge 'kâfi miktarda, yetecek kadar' DS 4256. ***<yet-*** + ***-elge*** fiilden isim yapım eki. × ***Ağam helallık ver gidek, artık kızımın da evlenme çağı geldi. Bize yetelge mal-mul verdin. Tanrı kılıcını keskin etsin...*** (Ü. Kaftancıoğlu 1983 s. 135).

yetelik 'yetecek kadar' DS 4257. ***<yeter*** + nomen concretum eki ***-lik*** × ***Ham bezden kefinlik, yetelik, bir kefin koltuğuna aldı. Kılıc elinde, yahlı aldı, tuttu yolu.*** (Behçet Mahir 1973 s. 149).

yeter 'kâfi, yetişir' ***<yet-*** + geniş zaman fiilsıfatı. × ***Yėter aġlatduŋ aḫı bir dem amän iki gözum!*** (Ẕātī 1970 [16. yy.'ın ilk yarısı] II, 409). × ***Yėter aġlat yėter bülbüllerüŋ ey verd-i ter āḫir / Ne bizde böyle şeydālıḳ ḳalur ne sende rānālıḳ*** (Nev'ī 1977 [16. yy.] 363). × ***Seyre çıḳ gülşene güller gėy vaḳt-i güldür / 'Andelībi yeter aġlatdıŋ efendim güldür.*** (Vāṣıf 'Oṣmān 1257 s. 366). × ***Ey imrahor, yeter ileri gittin, ulan bu tayların görükeni bu değil mi, bunu şenlik görse, nas görse, üstümüze bütün milletler güler.*** (A. Caferoğlu 1942 s. 4). × ***Yeter gayrı sürdüğün, ayakları arpalıyacak hayvanın!*** (F. Erdinç 1955 s. 121). ***yeter ettin*** 'artık yeter, yaptıkların yetişir': × ***—Orospu senin anandır namussuz..; —Yeter ettin, namussuzun senden iyisini nerde bulmalı? Ortalık işte burada karıştı.*** (Kemal Tahir 1973 s. 110). × ***—Dur efendi, gözüne bir şey görünür de korkudan dudağın yarılır. —Yeter ettin namussuz ve de edepsizliği ele aldın. Adil yorganı bir tekmede üstünden attı.*** (a.e. s. 191). × ***—Sesini kes! Şart olsun vururum. Akşamdan beri yeter ettiniz reziller!*** (a.e. s. 355). ***yeter kırduŋız*** 'yeterince öldürdünüz, öldürdüğünüz yeter': × ***Ġāzīlerüŋ atları ḳāfirlerüŋ ölüsi üzerinde yörürdi at ayaġı yer bulımazdı kim başayıdı. İsḥāḳ beg çaġırtdı kim: Hay ġāzīler yėter ḳırduŋuz esir ėdüŋ dinden gėrü küffārı dėdi.*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 115). ***yeterin!*** 'yeter, kesin artık, hepiniz kesin artık': × ***Safsataya karnım tok ulan! Yeterin gayrı ulan! Telsizler, cahazlar getirtiriyorum ulan!*** (F. Baykurt 1971t s. 286). × ***İsterse anası arasın, Uluguş ninesi tuz yumurtlasın, oturur kız evinde, "A'aaaa karılar, yeterin gayri be! Acık yalnız bırakın bizi! Aha bugün son!*** (a.e. s. 352). ***yeter ki*** 'tek, en azından': × ***Daima ve her yerde beraber Reşit. Bütün servetimize rağmen en acı mahruimiyetelere katlanırım. Yeter ki sen mes'ut ol'*** (B. Cahit 1934 s. 270).

yeterge b. ***yetelge***.

yètesi 'yeterli, yetecek kadar' A. Vámbéry 1901 s. 182. × ***Bu resme zindigānī ètdi, tā hemşerileri Ḥicāzdan döndiler. Şābürı öğütlediler: "Vaṭana gidelüm, yètesi müdbirlik ètdüŋ" dediler***. (Ferec 855/1451 v. 117b).

yeti 'kabiliyet, beceri' ***<yet-*** fiilinden ***-i*** ile türemiş neolojizm. × ***Gece ve kumsal. Rüzgârsız ve soğuk hava... Bu gece Tuna'yla karşılaşmasını aklı almıyor. İnsanların isteklerini peşlerinde sürükleyebilme yetilerine de inanmıyor.*** (a. Yurdakul 1991 s. 172).

AD. **yetik** 'bir işten bir durumdan bilgisi olan' DS 4257. ***<yet-*** + fiilden isim yapan ***-ik*** eki. ***yetik ol-*** (datif ile) 'vakıf olmak, anlamak, bilmek' DS 4257, Behçet Mahir 1973 s. 613. × ***Ben, o gelen adamın haline ahvaline yetik olayım, derdine derman olayım! diyerek, derife koluna bu tenbihi verirdi.*** (Behçet Mahir 1973 s. 279). × ***Pusuda, karanlık gecede dolandı, yani uçan kuşun bile asla farkı olmadı, yetik olamadı bunun dolandığına.*** (a.e. s. 460). × ***Kırk güne kadar benim oğlumun derdine yetik oldunuz, oldunuz, yoksa sizin kellenizi keserim.*** (U. Günay 1975 s. 342).

yetikli 'yeterli' ***<yetik*** + isimden sıfat yapan ***-li***. × ***Annem babam yaşlı, kardeşlerim küçüktü. Yetikli paramız yoktu. Halimiz ne olurdu yollarda?*** (Yeni Hikâyeler 1957 s. 83).

yetim 'babası olmayan'<Ar. ***yatīm*** a.m. (/ytm/ kökünden, H. Wehr 1985 s. 1445. × ***Kendi kimseye varmayacaḳdı. Faḳaṭ ḳurduğı plān mücebince pek çoḳ yetīm ḳızları evlendirip barḳlandıracaḳdı.*** (H.R. Gürpınar 1926b s. 600). × ***Onun da avradı bizimkiler gibi tek olacak. Dul gelinlere, yetim kızlara göz dikmeyecek. Onları malsınmayacak.*** (F. Baykurt 1970 s. 98). ***yetim hırsızlığa çıkmış da ilk akşamdan ay doğmuş*** 'bahtsızın şansı olmazmış': × ***Yetim hırsızlığa çıkmış da ilk akşamdan ay doğmuş oğul, biz kim, Cılavuz kim? Bizim yazımız kara yazılmış...*** (Ü. Kaftancıoğlu 1972 s. 11). ***yetimi okşamışlar, vay sırtım demiş*** 'gösterilen iyiliğin kıymetini bilmemek': × ***Ev işinde pişsin diye çocuğu mektebe bile vermediler: Yetimi okşamışlar vay sırtım demiş, bebek oynamak her kızın hoşlandığı şeylerden değil mi? Ne haddine, yoksa koca mı istiyorsun, diye üzerine yürümek, Allah yarattı demeden hak dinine yandırmak işten bile değildi.*** (F. Erdinç 1943 s. 15). ***yetim kal-*** 'babası ölmek; sahipsiz kalmak': × ***Mutāṣarrıf mektebi Erzinde bırakacaġını ve bunuŋ içün çalışacaġını vaʿd ediyor. Eger bu da ḳābil olmazsa Erzin bütün bütün yetīm kalmış olacaḳ.*** (Aḥmed Şerīf 1326 s. 233). × ***Kim bilir bu gün dört ṭaş dīvārdan ʿibâret ḳalan ẖānelerden ne ḳadar pederler ve evlādlar, zevcler ve ḳardaşlar eksilmiş, bunlar bu ḳadar yetīm ḳalabilmek içün naşıl ḳanlı vicdānlara şaḥne olmuşlardır?*** (a.e. s. 236). × ***Emir Abla, Murat, Abraş... Bunların üçü bir aile sayılırdı. Emir Abla, kocası şehit düştükten sonra iki yaşında yetim kalan Murat'ı büyütmek için işinin başına geçmiş, çift zamānı öküz bulmak tarlaya tohumluk aramak, kasabaya mal indirmek, hâsılı kocasının bütün işleriyle uğraşmak hep ona düşer olmuştu.***

(S. Ayverdi 1940 s. 17). ***yetim lokması gibi lafı ağzında bırak-*** 'sözü tamamlamamak': × ***Dur anam. Yetim lokması gibi lâfı ağzımda bırakma sen de. Suyun içinde kımıldamıyor görünce öldü dedim.*** (F. Baysal 1955 s. 7).

yetim-yesir Az. 'anasız babasız çocuklar, evsiz barksızlar' ADİL 2006 IV, 591. × ***Bu verilän mal-dövläti oradaca payladı yetimä-yesirä.*** (Azärbaycan naġılları 2005 IV, 235). × ***Bayaġ dä sänä ärz elädim, ävvälä, görürsän män ġocalmışam, bu gün, ya sabah başımı ġoyacağam yerä. Mändän sonra bir bölük yetim-yesir ġalacaġ. Onların älläri gärak bir şeyä bänd olsun, ya yoḫ?*** (Ä. Haġverdiyev 2005 s. 73).

yetim yetim 'yetim olarak' × ***Yüzünün rengi değişmiş, sıvası dökülmüş, camları çatlamış, kaplamaları kalkmış. Zavallıcık boynunu öksüz öksüz bükmüş, başını yetim yetim içinin sızısına eğmişti.*** (S. Anadol 1948 s. 17).

yetir- 'eksiğini ikmal etmek; yetiştirmek; denk getirmek' H.Z. Koşay–İshak Refet 1932 I, 424, DS 4258. ***<yėt-*** fiilinin kausatif (ettirgenlik) 'hâli. × ***Ondan sonra kıza yeniden düğün yapıyorlar, gerdeğe koyuyorlar. Yiyip içip muratlarına yetiyorlar, Allah onları yetiriyor. Cümlemizi de muratlarımıza yetire.*** (M. Tuğrul 1946 s. 22).

yetiş- 'kâfi gelmek, yeterli olmak; ulaşmak' C. Brockelmann 1917 s. 56, W. Radloff 1905 III, 362. TS 4553. ***<yet-*** fiilinin reciprocum hâli. × ***Haydi küçük̮ hanım bıraḳıŋız bebegi gidelim. Gülteri bu gün bu ḳadar sevdiginiz yėtişir... Herkes ekmek parasını düşünüyor.*** (H.R. Gürpınar 1926 s. 347). × ***Agavni baygın halde iken Topaç yetişmiş, araplar da sırra kadem basmışlar... Meğerse Agavniyi, Molla beyin haşir neşir olduğu sofracı kadın zannetmemişler mi?*** (S.M. Alus 1933p s. 104). × ***Kafilenin son yolcusu buraya gelirken, köyünden getirdiği darı unundan yapılmış bazlama ile çökelek peyniri ancak beş, on gün yetişmişti.*** (S. Şengil 1943 s. 9). ***imdadına yetiş-*** 'yardımına gelmek': × ***Zavallı Kâmiye hanım bir kenarda pösteki gibi serili kalmış. Neden sonra, Mecit ve Seyit beyler imdadına yetişmişlerdi.*** (S.M. Alus 1934 s. 363). ***yetişip erme-*** (beddua sözü) 'büyümemek, ergen olmamak': × ***-Aaa! Sen misin Hüseyin Ağa! İlâhi birşeycik demem, yetişip erme! E mi! Ayol ne hırlayıp duruyorsun?*** (B. Felek 1947 s. 63). × ***Vallahi de saymam, billâhi de! diye bağırdığım işittim ve bu lâflar arasında, ihtiyar kadının: —Ay, yetişip ermeyin inşallah. Ödüm koptu. Şişem de devrildi, demesile şişedeki şeyin üstlerine sıçramaması için civardakiler aralandılar.*** (a.e. s. 161). × ***-Hay yetişip ermeyin fellâhlar.. ödümü kopardınız... nedir o?*** (A.G. Arcan 1932ydü s. 11). ***yetişme!*** 'büyüme' anlamında beddua: × ***Henüz yerleşmeğe uġraşan̮ hanımlarda ḳafa ḳafaya ufaḳ bir karanbol vuḳü' bulur. Faṭma̮ hanım arabacıya: - Ay yetişme içim şarşıldı...*** (H.R. Gürpınar 1927n s. 19). × ***Ḳocaḳarı çingenece bir şey söyler... Çırıl çıplaḳ esmer bir vücüd, şırıtġan bir çehre ile pencereniŋ öŋüne dikilir. A, ṣāḥī... yetişme ilāhī... Anadan ḍoġma... çıplaḳ Muṣṭafanıŋ dişisi...*** (H.R. Gürpınar 1335h s. 37). × ***Ah yetişme gidi kāfir cādü / Başına ḳuşduġum oynaḳ ruspu.*** (Enderūnī Fāżıl Beg 1286 s. 62). ***yetişmiyesice*** (beddua) 'geberesice' DS 4258. × ***Geçen günü de***

iki seṛḥoş ḳarıyı oṭomobile bindirdiler... Yetişmeyesice ḳaltaḳlar o ḳadar nerede içmişler bilmem... (H.R. Gürpınar 1341 s. 466). ***yetişmiyormuş gibi*** 'yetmiyormuş gibi, yeterli değil gibi': × ***Şu zatişerif meydana çıkalı daha bir hafta oldu olmadı yedi iklim dört köşe ne çabuk da haber almış, gündüz yetişmiyormuş gibi gece de geliyorlar.*** (Musahipzade Celal 1936ms s. 41). × ***İş değil bizimkisi. Eşşek gibi çalıştırdıkları yetişmiyormuş gibi bir de başımıza kontrol diye Allahın angutlarını musallat ediyorlar*** (M. Hacıhasanoğlu 1954y s. 66). × ***"Ihıcık hırsızlar gidi! Bunca dadandığınız yetişmiyormuş gibi yine geldiniz ha?" diye hoyrat hoyrat haykırdı.*** (Halikarnas Balıkçısı 1955 s. 118).

yetişmiş 'yetiştirilme, büyümüş, büyütülmüş' × ***Soyunda cimrilik olan ve mal alıp satmaya tazeliğinde başlayan şehir oğlanlarında ve puldan buçuktan yetişmiş, cimriliğini meydana vurması son kerteye varmış yeniçeri takımında ... çok çekişme olur***. (O.Ş. Gökyay 1978 s. 113-114). × ***Sahibi, muhtar olduğu için hatırlı ve paralıcaydı; miçoluktan yetişmiş kadar da meyhanecilikte ustaydı.*** (S.M. Alus 1944 s. 153). × ***Görgüsüz yetişmiş rical kadınlarının oralarda nasıl gaflar yaptıklarını biliyordu, gözleriyle de görmüştü; utancından yere geçmişti.*** (R.H. Karay 1947 s. 36). × ***İkinci çarkçı Recep Usta alaydan yetişmiş, yağcılıktan başlamış ... başçarkçılığa kadar dayanmış...*** (Z. Selimoğlu 1971 s. 76).

yetiştir- 'büyütmek, ulaştırmak' ***<yetiş-*** fiilinin kausatif (ettirgenlik) hâli. ***yetiştirene şükür*** 'ulaştırana şükür': × ***Yetiştirene şükür, havalar baharlandı. Kış gerçi henüz apartımanlarda, evlerde bağdaş kurmuş oturuyor, ama kendisine pabuçlarını çevirdik.*** (B. Felek 1947 s. 51). ***yetiştirme*** 'büyütmesi, eğittiği'× ***HİZMETÇİ KIZ –Evet... Evet... Bizim eski bayanla çok sıkı fıkı idiler. KOMŞU HİZMETÇİ KIZ –Eski bayan, Hayriyenin yetiştirmelerindendi. HİZMETÇİ KIZ –Öyle, derlerdi. Bayanın Hayriye ile konuşmasını, Bay, hiç istemezdi.*** (M. Yesari 1937 s. 61).

yetit/yetüt 'yetenekli, kafi, mükemmel; askere imdat' B. Atalay 1986 s. 778, A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 131. ***<yėt-*** + fiilden isim yapan ***–it*** eki. × ***Kelīle eyitdi: Öküzüŋ ḳuvveti ve zörı yavlaḳ çoḳdur ve 'aḳlı ve hüneri yėtitdur, meḳr ve ḥīle...*** (a.e. I, 22). × ***Pes ḳaçan kim pāẕişāh gendü sırların bu tertīb üzerine 'aziz ve gizlü dutdı ve biz 'āḳil ve yėtüt veziri i̱htiyār ḳıldı.*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 75). × ***Bir 'āḳil ve yėtüt vezīri i̱htiyār ḳıldı.*** (a.e. I, 131.

yetme- 'kâfi gelmemek, yeterli olmamak' ***<yet-*** fiilinin olumsuzu. × ***Düzd: "Bāġa gideriseŋ git! Ammā piyāde vü 'uryān gideriseŋ daḥı olur. Cānuŋı saŋa ḳoduġum yėtmezmi?" dėdi.*** (Ferec 855/1451 v. 103b–104a). × ***Öldüği yetmez koz ağacından tabut ister.*** 'ölüp kurtulduğu yetmiyormuş gibi bir de ceviz ağacından tabut ister' (Velet İzbudak 1936a no. 190). × ***Bakın şunlara... Allahtan korkmazlar. Hasta karıyı başıma sardıkları yetmedi de, şimdi ölüsünü üstüme yıkıp gidiyorlar. Getirdiğiniz gibi alın götürün!..*** (Sabahattin Ali 1943 s. 99). ***... yetmez gibi*** 'yeterli değilmiş gibi': × ***Ardımdan gelüller dėye goşa goşa burıya geldim. Benim bėlām vėrdüyüm ėşya yėtmez***

gibi sen-de burada tesadüf edip soymah istedin. (A. Caferoğlu 1946 s. 44). × ***Fatma hanıma sabah çayına buyurursunuz, orada envaitürlü dedikodu yaparsınız. Bu yetmez gibi burada da fiskosu bırakmazsınız.*** (Y. Ahıskalı 1944 s. 9).

yetmiş 'altmış dokuzdan sonraki sayı' <ETk. ***yėtmiş*** a.m. G. Clauson 1972 s. 891, H. Eren 1999 s. 453-454. ***yetmişinden sonra azanı teneşir paklar*** 'belli bir yaştan sonra yaşına uygun olmayan işlerin peşinde koşan huyundan ancak ölünce vaz geçer': × ***Etli, canlı, bıngıl bıngıl, duru beyaz tenli bir kadın olan Sıdıkanım, —Esmacım, yetmişinden sonra azanı teneşir paklar, dedi.*** (Aziz Nesin 1957 s. 8).

yetmiş iki 'çok çeşitli' × ***Guşa seyrėderken, guş yėtmiş iki dilden ötür. Buna merag olur, dėr gidem de ėve üş dene oğlum var, nası olsa bu guşu baŋa getiriller. Bu guş dağ guşu değildir, ėv guşudur.*** (A. Caferoğlu 1945 s. 59).

yetür- 'ulaştırmak, eriştimek, vasıl etmek; büyütmek, büyütüp yetiştirmek'' TS 4557. ***<yėt-*** fiilinin kausatif (ettirgenlik) 'hâli. × ***Selāmı getürdiler maḳberüme yėtürdiler / ̬Halka olup oturdılar Allāh saŋa sundum elüm.*** (A. Gölpınarlı 1934 s. 276). × ***Men bu oğlanı gėce bir köyde yėtürem, işini bitürem.*** (Ferec 855/1451 v. 7a). × ***Ė ḥarām-zādeler yalancılar bī-hayālar! Ḥarām-zādalığı benüm ḥaḳḳumda ve ol miskin-i bī-günāh bennā ḥaḳḳında ġāyete yėtürdüŋüz. Şimdiki ḥālda ol fārığ gendü ḥālında oturmışdur. Siz devletsüzligüŋüz ucından rüsvāyi olduŋuz, bende giriftār olub dirlikden el yuduŋuz.*** (a.e. v. 26b). × ***Bular senüŋ erüŋi ̬hoş dutduğum-icün günilendiler, anuŋ ayaġın almaḳ istediler. Ḥarām-zādalığı bu maḳāma yėtürdiler. ̬Hudādan mehel olursa göresin bulara nice cezālarını [vėrürem].*** (e.a. v. 27a). × ***Ė̬ hudāvend! Güşı vu hüşı baŋa dutarsaŋ, seni su'āluŋ cevābı arzüsına yėtürüm, oğluŋdan saŋa ̬haber vėrem.*** (a.e. v. 66a). × ***Gör ben ḍaḥı seni maḳāma yėtürem, seni atam ḍaḥı ḳardaşlarum ḍaḥı seveler.*** (Ferec 855/1451 v. 119b). × ***Dėmiş özin yėtüren vaşluma özin yitürür / Bu sözi işideli şevḳ ile yitürdüm özüm.*** (Ẕātī 1970 [16. yy.] II, 482). × ***Ḳoyunı yüze yėtür ėl anı biŋe yėtürür.*** (V. İzbudak 1936a [1466] no. 409). × ***Vaḳtī-ki nüzül u 'avārıżlarını cem' ėderler, getürürler, geregi gibi taṭhīr u tenḳīh ėdüb tefāvüti kiyel-ile menzile yetürürler ve lākin elbette "Getürdüğüŋüz nāḳışdur" dėnilmek ve "İntiḫāb olunmamışdur" dėyü birer miḳdār göz yaşları ḍaḥı alınmaḳ muḳarrer olur.*** ('Ālī 1982 II, 156). × ***Ne deŋlü ki bir ḳul terki ̬hidmet ve 'inād-ile ġül ola, mevlāsına lāzımdur ki 'ışyānına ḥamül ola, ol sebebden ki Mevlā-yı ḥaḳīḳī, 'ibāduŋ terki namāz u ṭā'at ve fısḳ u fücür u melāhiye müdāvemet ėtdügin görür, yine rızḳını ḳaṭ' ėtmeyüb iḫtimāli rüşd u ihtidā cānibine irādet yetürür.*** (a.e. II, 237). ***andan yetüri*** 'o sebepten ?': × ***Pes andan yėtüri burnı yıruŋ / Çıḳaruŋ gėderüŋ ḳatumdan ıruŋ.*** (Şeyḫoğlı Muṣṭafā 1979 [1540] no. 5028). ***başa yetür-*** 'tamamlamak, sonuca ulaştırmak: × ***Melikzāde geldi, ḳız-ile bulışdı. Oturdılar, ġamküsārlık bābını başa yėtürdiler.*** (Ferec 855/1451 v. 197a).

yetüt- b. ***yetit-***.

yetütlik ’olgunluk, mükemmellik’ A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 131. × ***Bularuŋ içinde beş zāġ varıdı, rāy artuḳlıġı ve ʿaḳl yėtütligi içinde meẕkür, alın ḳutlulıġı ve tedbīr oŋatlıġı içinde meşhüridi.*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 70). × ***Ve melik anuŋ ʿaḳlı tamāmlıġın ve rāyı ve fikri yėtütligin bilürdi.*** (a.e. s. 77).

yevimsiz b. ***yövümsüz***.

yevmi cedid rızkı cedid geçin-/yevmün cedid, rızkın cedid geçin- ‘gün kazanıp gün yiyerek geçinmek, yarını düşünmemek’ × ***—Ay, sen demek, bu saatten sonra nevale- düzüp evine’ öyle gideceksin? -Eh, ne yaparsın hanım ablacığım, biz yevmi cedit, rızkı cedit geçiniriz.*** (O.C. Kaygılı 1938a s. 43). × ***Böyle söylenmez Ağabey!.. dedi. İnsan biraz yarını düşünür. Böyle “yevmün cedit, rızkın cedit” geçinilir mi?*** (R.C. Ulunay 1941 s. 234).

yevmiye ‘her gün’ <Ar. ***yavmīya*** H. Wehr 1985 s. 1451. × ***Bu hiyanet ve hayasız delikanlı, yevmiye hanemizden eksik olmayıp, nihayet valideme alaka etmiş olmağ ile, bir gün utanıp arlanmadan, nihayet ifade-i meram ve fiil-i şeniayı (kötü işi) bila perva icraya kıyam eylemişse de, validem ehl-i ırz olup, şu terk-i edep cesaretinden veleh (şaşkınlık) getirmiş...*** (E. Misailidis 1986 [1872] s. 30). × ***Bu veçhile daha imlaya gelmediğimden, artık dedem [yani büyük pederim] daha ziyade tazyik etmeye mecbur olup yevmiye (her gün) kötek yemeden hali değil idim.*** (a.e. s. 36). × ***Onun için beni evvel emirde Yunanî lisanı tahsil ettirmekliği tercih ederek, mahallemizin kelisası (kilisesi) efimeriosuna [papasına] göndereceklerini haber verdiler ise, ben artık gerek evde rencide ile yevmiye kötek yemekten usanıp, gerek okumak yazmak tahsiline meyil olduğumdan, dedemin bu müjdesine pek de kederlenmedim.*** (a.e. s. 37). × ***Meyhaneci olsam, ona da sermaye iktiza ettikten başka, gelen müşterilerden yevmiye az koydun pezemesto çok koydun tere maydanoz lafzını işidirken, geyik gibi çatal matal şeyler peyda etmeli, benim ise başım zayıf olduğundan, onu kaldıramam, bu da olmadı.*** (a.e. s. 75).

yevmiye git- ‘günlük ücretle işe gitmek’ × ***Atiye, “Müteahhitlik alnına yazılmadı ya, elin ayağın tutuyor yevmiye git, anam,” diye Huvat’ın etrafında dört döndü.*** (L. Tekin 1984 s. 75). × ***Ama kocasını el kocaları gibi yevmiyeye gönderemedi. Huvat, “Ben yevmiye gidemem, herkesi kendime güldüremem,” diyerek Atiye’yi çaldı çaldı azarladı.*** (a.e. s. 76).

yevmü’ssu’âl ‘sual günü, kıyamet günü’ <Ar. ***yavm*** ’gün’ ve ***suʾāl*** ‘soru’ kelimelerinden tamlama. × ***Bilmem yevmü’ssüʾālde bunuŋ cevābını kim vėrür? Ẓāhir budur ki bu fi’li münkerüŋ icrāsına emr eyleyen ḥākim vėrür.*** (‘Ālī 1982 II, 154).

yevşen- ‘?’ × ***Yevim yevim yevşenirim, Anamdan çok gevşenirim.*** (N. Güngör, İ. Ozanoğlu 1939 s. 134).

yeydir Allah dedirt- ‘Allah bir dedirtmek, bağırta bağırta dövmek’ × ***Ya... iki gün bir avazı yerde bir avazı gökte. Yeydir Allah çağırdı. Ne***

hoca, ne ilâç, hiç, hiçbir şey fayda etmedi. (Musahipzade Celal 1936fd s. 28). × ***Çopur Ali tuttu.. ben dövdüm... azgın yezide yeydir Allah dedirttim.*** (İ.G. Arcan 1932ydk s. 19).

yeye b. ***yeğe***.

ye ... ye ... b. ***ya ... ya ...***

ye-yeci 'ye ye diyen, yiyici' ***ye-*** fiilinin emir hâli alıntılanarak üzerine meslek adı yapan ***-ci*** eki getirilmiştir. × ***"Hippilerle doldurma burasını ama." "Hippilerden hiç tanıdığım yok." "Bir sürü ye-yeci piç de istemem." "Hâlâ var mı öyleleri? Benim çocukluğumdaydı ye-yecilik."*** (P. Kür 1976 s. 123).

yèyesi b. ***yiyesi***.

yeygi b. ***yegü***.

yeygü b. ***yegü***.

yeyim 'rüşvet' H.Z. Koşay–İshak Refet 1932 I, 425. × ***Şeher uşağı yeyime alışkın olur pek. Emmim derdi ki, siz siz olun, şeherliye yeyimi eksik etmeyin derdi...*** (Orhan Kemal 1954b s. 34).

yeyim yiyecek 'yiyecek şeyler ?' × ***Kasabada bir Ruşen Ağamız var. Yeyim yiyecek satıyor. Haram mıdır, helal midir, küçükten başlayıp çıkmış yukarı doğru.*** (F. Baykurt 1960 s. 91).

yeyinti/yiyinti 'yiyecek' H.Z. Koşay–İshak Refet 1932 I, 425, DS 4260. ***ye-*** + fiilden isim yapan ***-inti*** eki, b. ***akıntı*** ⊡. × ***Evdeki Pazar çarşıya uymadı. Bari şu bizim yiyinti çantasını kurtaralım diyerek koltuğumuza alır almaz art kapıdan zamkinoz sokağa; oradan da işte buraya kadar geldik...*** ('Ālī Beg 1961 s. 22). Az. 'devletin ya da halkın parasını yeme, hırsızlık, israf' ADİL 2006 IV, 595. × ***Neyläyäcäk: fermanı on il ävvälki kimi saḫlayır, partiyanın indiki ġärarlarına görä işi ġura bilmir, yazıġ, mändän beşbätär yazı-pozuda piyadadır. Hälä yeyinti barädä olan danışıġları, adsız kağızları demiräm.*** (M. İbrahimov t.y., s. 702).

yeyke b. ***yeke***.

yeyni/yeğin II/yini 'hafif, ağır olmayan; itibarsız, değersiz, ehemmiyetsiz; hoppa' Meninski 1680 III, 5646, H.Z. Koşay–İshak Refet 1932 I, 421, H.Z. Koşay-Orhan Aydın 1952 II, 142, TS 4557, DS 4225, R. Dankoff 1204 s. 280. × ***Ḳav ṣatanlarda yiniler, ḳurşun ṣatanlarda ağırlar çoḳ ola.*** (M. Çavuşoğlu 1977 [16. yy. başı] s. 153). × ***Ben ayıtdum. Memi Çelebi sen ziyäde yinisin, senüŋ götüŋe bir ağır taş aṣayduḳ, amma aṣacağumuz ṭaş aḳ olaydı. Çün bunı memi Çelebi işitdi, incinmek ṣüretin gösterdi. Ben ayıtdum: Memi Çelebi incinme ḫaṭä ėtmişin, iŋen yini degülsin, bir ağırca ağäç aṣmak da olurmış.*** (M. Çavuşoğlu 1970 [16. yy. başı] s. 39). × ***Anuŋ kim uṣı olmayub başında olmaya beyni, / Süci içdükce esrükler, ağır olmaz, olur yeyni.*** (Naẓmī 1928 s. 79). × ***Bir kişi bir günäh işler, ġäyetde ağır gelür, bir daḫı işler evvelkiden ol yėyni gelür. Çün bir daḫı işler bu gez ögrenür.*** (M. Belletête 1912 s. 234). × ***İsterseŋ gel, gölük (merkep)e bin, pek dölek (räḥat) yörür, ayaḫları da ṣağlamdır; ne tökezir, ne ḳapanır,***

yalıŋız yaġırına dürteyim dime, sen oŋa ḳuş yelegi (tügi) gibi yeğni (ḥafīf) geliŋ, kıç atar (düşürir) dedi. (E.H. Tepeyran 1326y s. 110). × ***Bir saat sonra, çocuğu yıkadı. Haticenin üstüne koydu. –Ağır mı yeğin mi? diye üç defa sordu.*** (Reşat Enis 1944 s. 39). ***yeyni başlu*** 'ağır başlı olmayan, hafifmeşrep' TS 4560. × ***Yėl eyitdi: tamām ḳuvvet ṭaġda vardur kim baŋa "yėyni başlu ve dopraḳ ölçici" deyü ad ḳomışdur.*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 91). ***yeyni dut-*** 'değer ve ehemmiyet vermemek, aşağı görmek' TS 4562. × ***Dimne eyitdi: Arslan anı muḳarreb edinmekde ve gendüzine yaḳın eylemekde yavlaḳ mubālaġa eylemişdür, ayruḳ ḳavumları ve ögütcileri yėyni dutmışdur, şöyle kim bularuŋ ḳullıġından arslan fāyide bulmaz***. (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 18). × ***Şöyle kim ṣayru ṭabīb işāretini yėyni dutar ve ḫakīm sözini diŋlemez, gendü ārzüladuġı şerbeti ve ġıdāyı yėr.*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 29).

yeyni- 'azalmak, hafiflemek' W. Radloff 1905 III, 314, O. Blau 1868 s. 243, TS 4563. × ***Vaḳtī ki kāfir oldılar, ʿaẕābı anlardan ʿuḳübet yeynimeye.*** (A. Zajączkowski 1937 [1405] II, 38). × ***Bularuŋ dāḥı ġaẕabı yėyniye / Ḥaḳ taʿālā faẕl ėdübeni ḳoya.*** (Gy. Németh 1919 [15. yy.] s. 164, × ***Çok şükür sepet de, martı da orada yerinde duruyordu. Çok sevindi. Yüreği yeynidi. Oooh, dünya vardı.*** (Yaşar Kemal 1976 s. 41). × ***Bu çağda bile onun sesine uydurduğu kadim çalgıya, çekiç sesine, ta eski günlerdeki insanlar gene birikişiyorlar, hayran, yürekleri sevgiyle, dostlukla, insanlıkla dolarak, kirlerinden, hilelerinden, acımasızlıklarından, kötülüklerinden İsmail Ustanın ocağının kıvılcımlarında yunarak tertemiz, yeynimiş oradan ayrılıyorlardı.*** (a.e. s. 185). × ***Kuş gibi olmuştu Salih, kendini en küçük bir kuş gibi yeynimiş sayıyordu. Başını yastığa koyar koymaz uyudu.*** (a.e. s. 298).

yeynicek 'hafif, zayıf' TS 4560. ***<yeyni*** + küçültme eki ***–cek***. × ***Ol cezīrede bir daġ vardur, çıḳacaḳ yolı ṣarbdur. Yėynicek oġlancuḳlar, cüsteceler, gerekdür ki ol daġa çıḳabile.*** (Ferec 855/1451 v. 60a).

yeynil- 'hafiflemek' TS 4563, DS 4227. ***<yeyni-*** fiilinin passivum-reflexivum hâli. × ***Zira çok mesele vardır ki şeriat yüzünden hükmü ağır gele kişiye. Kadı gerektir ki anı yeynilde.*** (Mercümek Aḥmed 1966 [15. yy. ilk yarısı] s. 214). × ***Andan gerü her söz ki söylersin, gereklisin söyleyici ol, ve az söyleyici ol, ve az gülücü ol, tâ ki hizmetkârların yeynilmeyeler.*** (a.e. s. 302).

yeynile-/yeğnile- 'hafiflemek; hor görmek, küçümsemek' ***<yeyni*** + isimden fiil yapan ***–le-*** eki. × ***Ve andan gerü bir kul ki besledikleri yerde naz ile beslenmiş ola, anı satın alma. Zira ki eğer sen dahi anı bin naz ile besleyesin, hiç sana minneti olmaya. Zira ki izz ü nazı ayruk yerde dahi görüptür. Ve eğer hor tutup yeynilersen ya kaçar veya sat beni der.*** (Mercümek Aḥmed 1966 [15. yy. ilk yarısı] s. 154). ***kapu biraz yeynile-*** 'beslenenler azalmak, bakmakla yükümlü olunanlar azalmak': × ***Ḥācī ʿİvaż paşa eyitdi: Gelüŋ ḳulı maşlaḥata gönderelüm, ḳapu biraz yeynelsün. Andan şoŋra tedārik nesne ėdevüz dėdiler.*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 84). × ***Ben de saŋa söyleyecekdim, vaḳad baba acısı bir az yeğnilesin diye baḫıyordum.***

Seniŋ bu şandıḫda yalŋız ışılaḫ urbaŋla ḳılıcıŋdan başḳa bi şey yoḳ. (Ebū–Bekir Ḥāzım 1326y s. 215–216).

yeynit- ‘kolaylaştırmak, hafifletmek’ <***yeni-*** fiilinin kausatif (ettirgenlik) hâli. × ***Dileŋ ṭaŋrıŋuzdan ki yeynide bizden bu güncügez ʿaẕābın.*** (A. Zajączkowski 1937 [1405] II, 85).

yeyü ‘yemek, yiyecek’ Meninski 1680 III, 5648. ××.

yezid (hakaret sözü) ‘kötü, fena, hain, gaddar’ Meninski 1680 III, 5575. <Ar. ***yazīd***, Emevi halifesi Yezid b. Abū Sufyān’ın isminden. × ***Bir başına yedi maḥalleyi dolaşıp iti köpegi birbirine düşürüyorsuŋ, İsḥaḳ efendiniŋ evine gitmege mi üşendiŋ? Yezid kāfir.*** (M. Yesari 1928 s. 123). × ***Karılar put musunuz, taş mısınız?.. O ayı balığı nereye kaçtı diye soruyorum.. Bulsanıza şu yezidi, yakalasınıza nemrudu... Yetişin ümmeti muhammet!.. Neredesiniz eşim dostum?...*** (S.M. Alus 1933p s. 221). × ***Hürmüz entarisiniŋ eteğini gözlerine götürerek, bir iki hıçḳırdı. Cevāb vermedi. –Söyleseŋe yezīḍ ḳahbe... Hürmüz yine cevāb vermedi.*** (H.R. Gürpınar 1935h s. 101). × ***İsminin Osman olduğunu öğrendiğim hamal sakin ve kinle, karşısından yemek yiyene baktı: “Verecek misiniz?” dedi. Öteki “Defol yezit, bırak da rahat bir yemek yiyeyim” diye büsbütün bağırdı.*** (S. Kocagöz 1941 s. 101).

yezme/yezne ‘enişte, damat’ THASDD 1523, Az. H. Hüseynov 1941 s. 120, ADİL 2006 IV, 595. ××.

yıbar ‘misk’ B. Atalay 1986 s. 785. ××.

yıg- I ‘toplamak, bir araya getirmek, üst üste koymak’ B. Atalay 1986 s. 779, A. Caferoğlu 1931 s. 126. <ETk. ***yığ-*** a.m. G. Clauson 1972 s. 897. × ***Ṭolu şaḥrā oldı ḳatl ü ḳüşteden / Yıġdılar gövdeyi yüce püşteden.*** (Enverī 1929 [869/1464] s. 37). × ***Bir güne müczem çengelli morakları vardur. Anuŋ ile meẕkür ġāsül dikenlerin kesüb ˇhırman ˇhırnab yıġarlar. Baʿżı ādemler bu ġāsüli esvāb yıḳamaḳ içün istiʿmāl ėderler.*** (Evliyā Çelebī 1938 [17. yy.] X, 665). × ***Var, yėmez pinti, ḳara yėre gömer aḳcasını, / Bulmasunlar dėyü üstine yıġar ṭaş u aġac.*** (Naẕmī 1928 s. 13).

yıg- II (ablatif ile) ‘engellemek, yasaklamak, menetmek; esirgemek, mahrum etmek; dileğini geri çevirmek’ B. Atalay 1986 s. 779, A. Vámbéry 1901 s. 181, TS 4570, DS 4263. ETk. ***yığ-*** a.m. G. Clauson 1972 s. 897. × ***Daḥı yıġarsız yamanları ʿāṣī işlerden.*** (M. Cl. Huart 1921 s. 214, × ***Güneş cevāb vėrdi kim: ben saŋa benden güşlürek nişānın vėreyin kim gelür, benüm nürumı örter, ʿālemleri benüm cemālumdan yıġar, ol bulıtdur.*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 91). ***gıdayı yıg-*** ‘yiyecek vermeyi kesmek’: × ***Arslan buyurdı kim anı muḥkem bağladılar, gey iḥtiyāṭile zindāna bıraḳdılar, ve ṭaʿāmı ve ġıdayı andan yığdılar, tā kim zindān içinde aclıḳdan ve susızlıḳdan cān ısmarladı.*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 69). ***gözünü yıg-*** (ablatif ile) ‘el çekmek, bırakmak’: × ***Bizdān gözünü yığ ki, sānā aldanan olmaz. Get onları ˇham tovla ki, tāzvir elāyirsān.*** (Azärbaycan nağılları 2005 I, 234).

yıgıl- I ‘toplanmak; çekinmek, kaçınmak’ B. Atalay 1986 s. 779, J. Thury 1885 s. 70. **<*yıg-*** I, fiilinin passivum hâli. × ***Sulṭān Yıldırım Bāyezīd ˘Han Ḳonya üzerine düşdükde ˘hırman vaktiydi. ˘Hırmanuŋ çāçları yıġılmış yaturdı.*** (Oruc b. ‘Āḏil 1343/1925 s. 31). × ***Elḳıṣṣa bu bir er, iki ḳız, ol enbüh leşkeri daġıtdılar. Ammā Kişmīr nāḥiyyetinden ceri peyāpey gelüridi, yıġılurlar, ġerü depinürlerdi.*** (Ferec 855/1451 v. 42a). × ***Bir ḥimārı leng u ebtere binmiş, seccādesini pālān üstüne salmış, destārı ḳuyruġı ḳat kat dizi üzerine yıġılmış, mest olmış, ḳay ede ede gider.*** (a.e. v. 234b).

yıgıl- II (ablatif ile) ‘engellenmek, yasaklanmak’ **<*yıg- II***, fiilinin passivum hâli. × ***Ḥaḳ söylemek dīn ve mürüvvet içinde yavlaḳ ulu işdür; ikinci ol kim bir ˘hiyānet kişinüŋ ḳulaġın burmaḳ-ile ḳamu fesād ve ḍelālet ehli yavuzlıḳdan yıġılur.*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 61).

yıgılış- ‘kalabalık etmek, toplanmak’ **< *yığıl-*** fiilinin karşılıklılık (reciprocum) hâli. b. ***ayrılış-*** ⊡ × ***Yeniden terlemeye başladı. Önce küçük küçük domurlar derinin gözeneklerinde yığılıştılar, sonra arkadan gelen dalgalı bir akıntı öndekileri ileri sürdü, içi akıyordu, boşalıyordu.*** (E. Bener 1965 s. 86). × ***Karıncalar geldiler körelerin ağızlarına, toprak öbeğin diğine yığılıştılar.*** (Yaşar Kemal 1973 s. 26). × ***Birden bir vayeyla yükseldi. Çığlıklar gökyüzünü tuttu. Yer gök inledi bir süre. Sonra Ağanın evi önüne yığılıştılar çoluk çocuk... Ağlamağa başladılar.*** (a.e. s. 364). × ***Dehşet bir kaynaşma, itişme kakışma oldu, biribirlerinin üstüne yığılıştılar, açıldılar kapandılar, bilyaları fırlatıp topladılar.*** (Yaşar Kemal 1985 s. 48).

yığın yığın ‘küme küme, kalabalık hâlde, pek çok’ × ***Bozulmuş bağlardan, bahçelerden geçiyoruz. Her tarafta yığın yığın dökülmüş ağaç yaprakları, kurumuş tefekler.*** (M. Makal 1975 s. 74). × ***Bir yelpaze gibi açılan sokaklardan yığın yığın insan yorgun argın Köprüye dökülür***. (O. Akbal 1946 s. 54).

yıgırım ‘ok atımı mesafe ?’ ***bir yıgırım yer*** ‘bir ok atımı mesafe, tok sesli birinin adamın çağırması sırasında sesin duyulabileceği mesafe’ V. İzbudak 1936*i* s. 8. ××.

yığışdır- ‘toplamak’ TS 4566, DS 4262. **<*yığış-*** fiilinden transitif fiil yapan ***-dır-***. × ***Yėyif gurtulduḫdan sonra çöreyi, pilovu yığışdırdılar. Arvat girif içeriye dėyif camahat!*** (A. Caferoğlu 1942 s. 7).

yıgış- ‘toplanmak, yığıl’ **<*yığ-*** fiilinin reciprocum hâli. × ***Ḳara ḳıyma gözlerüŋ uẋhu almış açgıl ạ̄hı / On igiçe süŋüçügüŋ ören olmış yığşur ạ̄hı.*** (Dedem Ḳorḳut 1958 [14. - 15. yy.] s. 88).

yıgla- ‘ağlamak’ C. Brockelmann 1917 s. 49, W. Radloff 1905 III, 472, DS 4263. <ses taklidi ***yıg*** + ***-la-*** isimden fiil yapım eki, ***acapla-*** ⊡. ××.

yıglın- ‘çekinmek, kaçınmak, nefsini men etmek, imtina etmek, men edilmek’ M. Cl. Huart 1921 s. 214, TS 4566. **<*yıgıl-*** fiilinin reflexivum hâli. × ***Günāhlardan yıġlınasız. Öldürmekden yıġlınasız. Yıġlınsa ribā malın yėmekden.*** (M. Cl. Huart 1921 s. 214). × ***Ümi˙zdür kim siz ḳorḳasız daḫı günāhdan yıġlınasız.*** (A. Zajączkowski 1937 [1405] II,

10. × ***Ve uslulaṙ ḳudreti ve ḳuvveti ve ġāliblıġı variken, daḳı savaş ḳoparmaġı revā görmezler ve fitne ḳoparmaḳdan ve ḳorḳulu işe el sunmaḳdan yıġlınmaġı vācib görürler.*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 42). × ***Melik ol ögüdi işitmekden yıġlındı, ve ol bī-naẓīr veīrüŋ sözin ̯hör dutdı.*** (a.e. I, 89).

yıh- b. ***yık-***.

yıhıl- b. ***yıkıl-***

yık-/yıh- ‘yere indirmek, yere düşürmek, devirmek; yükleri indirmek; eğmek’ B. Atalay 1986 s. 782, J. Thury 1885 s. 72, TS 4574. <ETk. ***yık***- a.m. G. Clauson 1972 s. 897. × ***Germiyen oġlı gördi eyitdi: Hay ceng ėden Bāyezıd kendüdür, ne durursız dėdi. Fi’l-ḥāl ayrıldılar atıŋ dört yanından ṣarmaşdılar dutdılar, Timura getürdiler atından yıḳdılar. Timur çaġırdı kim atından düşürmeŋ dėdi.*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 70). × ***Mi̯hāyil ḳapudan girince Tāceddīn oġlı ḥāżırıdı, Miḥāyil oġlını gönderile sancdı, atdan yıḳdı, bir daḫı yatduġı yerde gene sancdı.*** (a.e. s. 91). × ***Ol bahādır yine kāfirden çıḳar / ̯Hālid anları daḫı ol dem yıḳar.*** (M.F. Köprülüzade 1934 [14. yy., Tursun Fakih] s. 23). ***atı yık-/atları yık-*** ‘attan yükleri indirmek’: × ***Ā garıya dėdi ki: -Çobana yardım ėt de atları yıḳın, dėdi.*** (A. Caferoğlu 1946 s. 356). × ***Geldükden sora ėrkē de dēmenden geliye geline çārıya: gel de atı yıḳalım, diye.*** (A. Caferoğlu 1946 s. 37). ***tahtdan yık-*** ‘devirmek, tahtan indirmek’: × ***Aṭlası çıḳardı giydürdi palās / Taḫtlarından şāhları yıḳdı bu ‘aşḳ.*** (Eşrefoğlı Rūmī 1286 s. 3). ***(sarığını, fesini vb.) kaşının üstüne yık-*** ‘kaşının üstüne gelecek şekilde giymek’: × ***Molla bey, sarığını kaşını üstüne yıkmış, ağız eğri, göz şaşı, sallana sallana koşuyor; gözlerini bererte bererte de bir şey kokluyor.*** (S.M. Alus 1933 s. 90). × ***Enişte, fesini kaşının üstüne yıkmış, ayağını ayağının üstüne atmış, iki parmağının arasında cigara, Efuzarif beye metelik bile vermiyor; vermediği gibi karşıdan süzüm süzüm süzüp zevkleniyor bile.*** (a.e. s. 146). × ***Hemen yüzü gülerek, fesini kaşının üstüne yıkarak, yanı başıma çöküvermiş, yelkenleri suya indirmiş.*** (a.e. s. 165). × ***Evin erkeği, güvey girdiğinin haftası olmadan, fesi kaşın üstüne yıkmış tutturmuş: -Bu oğlan mektebe gidiyorum diye Haymana beygiri gibi öteden beride dolaşacak mı?*** (S. M. Alus 1934 s. 26). ***yüzünü yere yık-*** ‘başını öne eğmek’: × ***Selâmıma, içlerinden bir iki tanesi, neden sonra isteksizce karşılık verdi. Sonra hep birden yüzlerini tekrar yere yıktılar. Elleri yüzlerinde tekrar düşünceye vardılar.*** (H. Aytekin 1945 s. 5).

(Argo) ‘parasını, eşyasını kazanmak, birisini yenmek; cinsel isteğine alet etmek’ H. Aktunç 1998 s. 309.

yıka boza ‘yıkıp bozmak suretiyle, tahrip ederek’ × ***Mevlānā Mezbür Baġdād’da iken Cengiz ̯han gelüp Beḫ şehrini ve vilāyetini ̯harāba vėrmişidi, memleketleri yıḳa boza ṣoŋra Baġdāda gelüp anı daḫı ̯harāb ėtdi.*** (Oruc b. ‘Ādil 1343/1925 s. 5). × ***Ḳaramanoğlı Mehmed ḥareket ėdüp yorūdi, Sarıḥiṣāra geldi. Andan çıḳdı yıḳa boza memleketleri Burusaya geldi.*** (a.e. s. 42). × ***Yeŋiçeri ḥażır olup sürından geçüp Engürüs vilāyetini gezüp yıḳa boza altı pāre ḳal‘ası-***

nı alup… (a.e. s. 51). **yıkan- yuğul-/*yıkan- yuğun-*** ‘iyice temizlenmek’ × ***Su birikintileri küçücük havuzlar oluşturuyordu toprak alanda. Ağaçlar yıkanıp yuğulmuştu***. (P. Celal 1985 s. 42). × ***Çitin arkasından uzanıp baktığımda içim rahatladı. Bahçe yıkanmış, yuğunmuştu. İnce yağmurun altında her zamanki erinç, rahatlık verici güzelliği içinde serilmiş yatıyordu önümde.*** (a.e. s. 63).

yıkan- yuğun- b. ***yıkan- yuğul-***

yıkık ‘yıkılmış; harabe, yıkılmış ev’ ***<yık-*** + fiilden isim yapan ***-ık*** eki. × ***Bir yıkık bacanın üstünde bir leylek gagasile yuvasını tamir ediyordu. Bihter uzun uzun baktıktan sonra o hırçın kahkahasile leyleğe haykırdı: “Tamir etme yuvanı ḥacıbaba leylek! Madem ki yıkılacak.”*** (Aka Gündüz 1940 s. 136). × ***Karlı dağların haşlayıcı rüzgârı yıkık barakalar içinde anafor çevirirdi.*** (Reşat Enis 1945 s. 4). × ***Bir sigara molası verdi. Karşıdaki yıkık duvara doğru yürüdü. Gazelleri hışırdatarak çöktü.*** (C. Akın 1956 s. 107). × ***Cin, peri olmaz. Niçin olacakmış. Bu akşam, dediğim gibi, seni yıkıkta beklerim.*** (Kemal Tahir 1957k s. 183). × ***Yarın gece… yatsıdan sonra yıkık eve geleceksin. Konuşuruz. –Gelmem. Yıkıkta seni Hacer beklesin.*** (Kemal Tahir 1957k 217). × ***Yıkık evin duvarına dayanmışım. İçim geçmiş. Yani arada gaflet basıyor. Arada uyanıyorum.*** (Kemal Tahir 1957 s. 236).

yıkıl- ‘devrilmek, düşmek; başkalarının sırtından geçinmek’ ***<yık-*** fiilinin passivum-reflexivum hâli. × ***Muṣā ḳaçdı. Ḳaçarken atı bir çamura çökdi. Meger Musānuŋ bir dürzī ḳulı varıdı, ṣaruca dėrlerdi, Müsānuŋ atını siŋirledi Musāyı atdan yıḳıldı. Ṣaruca dönüp Müsāyı sulṭān Mehmede getürdü.*** (Oruc b. ‘Ādil 1343/1925 s. 41). × ***Sahi nereden çıkarmıştı? Kendi ilinde olsaydı sabah gidip akşam dönerdi. Bilip tanımadığı insanlara da yıkılmasına gerek kalmazdı. Taa buralara uzanırken neyi düşledim ben? diyordu.*** (M. Güler 1990 s. 26). ***yıkıl!*** ‘defol’ Meninski 1680 III, 5585. ***var yıkıl git!/yıkıl git*** ‘defol git!’: × ***‘Anḳā eydür: Elbette seni götürürüm. Serçe eydür: var yıḳıl git buradan, yoḳsa seni şimdi ṭutar iki parça ėderim.*** (Tārīḫ–i ḳırḳ vezir 1303, s. 84). × ***Serçe eydür: Saŋa yıḳıl git diyorum, daḫı söylersiŋ. Göŋlüm başḳa başḳa söyler ammā ben saŋa ḳıyamam, var git şimdi seni fena ėderim.*** (a.e. s. 85). × ***-Yıkıl git evine bakayım! dedi, hakkında daha şikâyet işitmiyeceğim, anlıyor musun?*** (H.Z. Ülken 1941 s. 141). × ***Baḫs̱itme yıḳıl cāmi‘-i küyı ile nigāruŋ / Şāyed işidüb ṣüretüŋi bozalar ey deyr.*** (Ẕātī 1967 [16. yy.’ın ilk yarısı] I, 320). × ***Ẕātīyā göŋlümi yıḳdı o ṭabīb-i dil-ü-cān Tāḳatüm derd ile tāk oldı didüm didi yıḳıl.*** (Ẕātī 1970 [16. yy.’ın ilk yarısı] II, 335). × ***Baŋa yāruŋ yaŋaġı vu lebi vü ḳaddi yeter / Üzül ey gül, açıl ey gonça, yıḳıl ey ‘ar‘ar.*** (Necātī Beg 1963 s. 190). ***yıhılan agaca balta vuran çoh olar*** ‘düşene tekme atan çok olur’: × ***Sabah Şäbanın tutulmaġ̱ häbäri cämi şähärä yayıldı. “Yıhılan ağaca balta vuran çoḥ olar”. Şikayät şikayät dalınca divanın üstünä töküldü.*** (Ä. Haġverdiyev 2005 II, 187). ***yıkıldım yıkılacak*** ‘yıkılmak üzere’: × ***Boynuna kolalı yaka, kravat taktım. Sırtı takım takım elbise gördü, ayakları kundura, cebi para. Size gelince, o yıkıldım yıkılacak kira evinden***

kurtuldunuz. Sizi apartumanıma aldım apartumanıma! (Orhan Kemal 1965i s. 66).

yıkıl- git- ‘ölmek; yok olmak; defolmak; tamamen çökmek’. × ***Billāhi ‘acab mı yıḳılub gitse kilisā, / Ot ṭıḳdı senüŋ küyuŋ çaŋına, cānā.*** (Ẕātī 1967 [16. yy.’ın ilk yarısı] I, 19). × ***Küffār-ı nābekār daḫı ehli islāmıla muḳāvemete iẓhār-ı iḳtidār ve maḥall-i mezbürede ḳarār edemeyüp aṭalar cānibine yıḳılub gitdi.*** (Siliḥdār Fındıḳlılı Meḥmed Aġa 1928 [1655]. s. 12). × ***Hemān şimdiden agāh buyuruŋ yıḳılup bir ṭarafa gideyim, dedikde şāh Cevādıŋ bu ‘irfān ve keşfine müteḥayyir olup ḳalḳup ṣadrine basdı.*** (Giridli ‘Alī ‘Azīz 1261 s. 175). × ***-Ḥaber, alağıda gördügüm ṣarı bıyıḳlı żābitiŋ anası kim ise onuŋ gelinidir. Bu ḳocanıŋ bizimle hīç bir rābıṭası, münāsebeti ḳalmamışdır. Diyerek bir ḳaṣırġa sür‘atiyle dönüp merdivenlerden itti. Yıḳılıp gitdi.*** (E.H. Tepeyran 1326e s. 55). × ***Gün yıkıldı gitti. Gölgeler upuzun uzadı.*** (Yaşar Kemal 1955i I, s. 37).

yıkım ‘zarar, ziyan, felaket’ ***<yık-*** + fiilden isim yapan ***–ım***. × ***Efendim; veresiyecilik, bir tüccar için büyük yıkımdır! Ama ne yaparsın? Köylü kısmı alışmış! Ha dediğin zaman para bulunmaz elinde.*** (F. Baykurt 1959y s. 272). ***yıkım ol-*** ‘zarar olmak, masraf olmak’: × ***Seniŋ küçügüŋ çalışdığı biraḫāne nerede? Ara ṣıra Begoğluna çıkıyoruz, bāri oraya gidelim. Ṭanıdıḳ başḳadır, eṣnāfa yıḳım olmaz...*** (M. Yesari 1928 s. 169). ***yıkım olmasın*** ‘fazla gelmek, ödeyeceğinden fazla olmak’: × ***–Dayı, yirmi beş lirasını bana bağışla! –Ağa, az olmaz mı? –Yok, yok. Yıkım olmasın bunlara...*** (R. Enis 1944 s. 117).

yıkış- ‘güreşmek’ ***<yık-*** fiilinin reciprocum hâli. × ***Sırması var ondan mı isten? deyince Keloğlan da: Pek bildin halimden diyerek önde duran kadını iter. Arkadaki kızla yıkışır. Yıkılan kadın bir ziyafet verir.*** (H.Z. Koşay 1944 s. 275).

yıkup bozup ‘tahrip edip’ × ***Hicretüŋ sekiz yüz yetmişinde yine sulṭān Meḥmed Arnavuda sefer ėtdi, Yuvan vilāyetini yıḳup bozup yėdi biŋ beş yüz kāfiri ḳılıçdan geçürüp vilāyet-i Arnavudı tamam musaḫḫar edip gelip ḳışı Filibede ḳışladı.*** (Oruc b. ‘Ādil 1343/1925 s. 75).

yıḳ- yak- ‘harabeye çevirmek’ × ***Ve hem şimdi ḳulum Firiz ġāzilerilen furṣat bulduġınca geçsün ve vilāyetini ursun yıḳsun ve yaḳsun ve bulduḳları dişiden ve erkekden esīr etsünler.*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 94). × ***Eṭrāfda ġāzilerüŋ eli ėrdüġi yėrde şenlik ve ābādānlıḳ ḳomadılar yıḳdılar ve yaḳdılar ve mālın ve ṭavarın ne buldılarısa tārāc ėtdiler.*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 180). × ***Ve eger ol kāfire bulışmayacaḳ olursaŋ vilāyetlerini talan ėdüp yıḳ ve yaḳ ve ḫarāb eyle, şenlik ve ābādānlıḳ ḳoma.*** (a.e. s. 191). × ***Ġāziler bu ḫaberi işidicek eṭrāfa segirdim ėtdiler urdılar ve memleketi yıḳdılar ve yaḳdılar ve her ṭarafdan segirtdiler.*** (a.e. s. 192). × ***Daḫı niçe pāre şehirlerini ve köylerini ḫarāb ėdüp yıḳdı ve yaḳdı ve bile varan ġāzileri mübālaġa ṭoyum ėtdiler.*** (a.e. s. 192). × ***İmdi sen gündüz aşiḳare var ve hem ol kāfirlere ceht ėt. Allah ‘ināyetiyle ḥaklaşa gör ve illā ol kāfire ki buluşmaya, sen vilāyetelerini yıḳ ve yaḳ, ādemlerin esīr ḳıl.*** (a.e. s. 218).

yıl ‘sene’ B. Atalay 1986 s. 782, Bartholomaeus Georgievits 1943 [1544-1548] s. 123, b. ıl ‘Jahr’ Bartholomaeus Georgievits 1943 [1544-1548] s. 110. <ETk. ***yıl*** a.m. G. Clauson 1972 s. 917. ***akşama bir yıl var!/akşama yıl var*** ‘daha erken, daha vakit var´ × ***Kuzum anneciğim, canım anneciğim, ayağının altını öpeyim müsaade et. Daha vakit çok erken. Akşama bir yıl var. Bey arkadaşlarım bu gece Ayastafonosda bir köye davetliymişler. İzin ver de ablalarımla beraber biz de gidelim.*** (S.M. Alus 1944 s. 180). × ***-Hele akṣam olsun da bir şey yaparız! -Akşama daha bir yıl var!... Yarın Akşam’.*** (Aḥmed Rāsim 1342 s. 139). × ***HÜSEYİN. Bu işi bu gece neticeye bağlıyalım. HASAN. Dur telâşlanma... Akşam adah ayıl var. Evvela doktora vaziyeti anlatalım***. (F. Fehmi 1946 s.73). × ***KAYNANA: Senin rüyan çıksa da sayılmaz! Sen akşam soldan yatmışsın! GÖRÜMCE: (Girer) Ya benim? Ben sağdan yattım? KAYNANA: Dur bakalım! Acelen ne? Daha akşama yıl var! Seninkisi elbette çıkar!*** (N.Cumalı 1969 s. 223). ***yıl ...a/e devril-*** ‘...yıl geçmek’: × ***Kocam öleli yıl onüçe devrildi. Dört tane kızımla kaldım.*** (F. Baykurt 1959e s. 64). ***yıldan yıla*** ‘seneden seneye, yıl geçtikçe’: × ***Vefātına sebep ayaġında zaḥmeti vardı, yıldan yıla ẓiyāde oldı, Allah raḥmetine ḳavuşdı.*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 203). × ***Yıldan yıla vaḳti muʿayyende rüz-be-rüz artması sābıḳā ḫulefā-yı ʿAbbāsīyeden Meʾmūn Ḫalīfe yapdurdıġı miḳyāsdan maʿlūm olmışdur. Ḥaddi ẕātinde maẓharı nübüvvet u ʿilmi ḥikmet olan İdrīs Peyġamber anı inşā ėtmişdür.*** (ʿĀlī 1975 s. 97). × ***Yıldan yıla iki nevbet ḳalyonlar gelmesi ve Mıṣr ḫalḳı mevsim-i ġībet u mesāvīdür dėyü sevinmesi...*** (a.e. s. 125). × ***Yıldan yıla ki reʾsi sene ʿumūmen Mıṣra gelürler, bī-edebāne evżāʿ-ile ṣōḳāḳlarına ṣıġışmazlar yėyüb içüb füṣārāt-ile gezerek...*** (a.e. s. 135). × ***Ankara’daki seyircilerin tenkid ve takdir ölçüleri yıldan yıla bariz bir şekilde gelişmekte, incelmekte ve keskinleşmektedir.*** (S. Taşer 1956 s. 115). ***yıl kazanıp yıl yi-*** ‘bir yılda kazandığını aynı yıl harcamak, kazandıklarını harcamak’: × ***Şakir’in babası, Galib’in babasıyle aynı kasıktan çıktığı halde çekip çevirmiş, epey tarla toplamıştı. Çayırlık, söğütlük, bahçe... mal, davar, sığır... köyün içinde birinci değilse ikinci gelirler şimdi. Galipgilse, yıl kazanıp yıl yirler. Bir yıl çoban, bir yıl bekçi dururlar.*** (F. Baykurt 1970 s. 157). **yıllar yılı** ‘yıllarca, uzun seneler boyu’: × ***Motor icadı, meredi geleli ağaya bir şeycikler olmuş. “İdare edemiyorum, masrafları karşılıyamıyorum, köyü azaltacağım” diye başlamış vızlamaya. Oysa bunlar yıllaryılı bu toprakların adamlarıymış.*** (F. Otyam 1957 s. 22). × ***Orası senin, burası benim, yıllar yılı gezmiş dolaşmış.*** (Aziz Nesin 1958m s. 4). × ***Kim bu gelen? O binam... Nasıl inanayım kara sürmeli gözlerime ... Bir de bakarım, İdris karşımda, yıllar yılı göremediğim ...*** (Z. Selimoğlu 1970 s. 79). × **Yıllar yılı *o İstanbul hanımının elinde durdu. Çocuk bile yapmadı. Neden mi? Ağayı beğenmezmiş. Vali kızıymış. Babasının kumar derdi, kadın derdi onları buralı etmiş.*** (Füruzan 1971 s. 53). × ***Neyin eksik olduğunu araştırmıştı Mehlika. Namık’ın aldırmazlıklarını görmezlikten gelerek, yıllar yılı soluk yakınmalarla doyum kazanıp, sessiz yaşantısını sürdürmeyi yeğlemişti. Kocasıyla aralarındaki bu sörpmüş, diriliğini yitirmiş ilişkiler dizisine, kıtı kıtına para ile geçinmelerini tek neden sa-***

yamıyordu. (Füruzan 1981 s. 280–281). × ***Hele bir servant vardı, o evdeki yaşamı yıllar yılı az buçuk paylaştıktan sonra bile, koskoca kız olduktan sonra bile, gizli ya da açık, sayısız minik gözünü karıştırmaya doyamamıştım.*** (P. Kür 1983 s.175). × ***Araya, kuşkusuz, bir de milliyetçilik unsuru giriyordu (hem öylesine ağır giriyordu ki, savaşın bitiminde kendimi birden Dünya Vatandaşı ilân ettim, yıllar yılı bana empoze edilen tüm izm'lere rest çekerek).*** (G. Scognamillo 1990 s. 73). ***yılların yılı*** 'yıllar yılı, uzun yıllar': × ***Hanımı o günden itibaren Sulh hâkimine ziyafet çekmiş ve yemeklerini beğendirmiş olmanın şerefini mantosunun üzerine giydi ve yılların yılı çıkarmadı.*** (Seçilmiş Hik. Derg. VI. 58). ***yıl ol-*** 'bir yılı tamamlamak': × ***Sündüs efenin Sündüsü olalı yıl olmuştu.*** (M.H. Egeli 1944 s. 20). × ***Manavın hanımı, daha bu sabah, Altındağ'ın üst başında oturan, şu Keskinli bahçıvanın, öteygün üçüncü karıyı aldığına dair aldığı haberi ileri sürer. Rüveyde hanım birden parlamıştır: "AAAA! Vay utanmaz papas herif vay! İkinci karısını alalı daha yıl olmadı. Delirdi mi yabanın domuzu ne?"*** (İ. Tarus 1947t s. 91). × ***Ne diyeceğimi pek iyi bilirsin, dedi ve bir iki defa yutkunduktan sonra ilâve etti: Küpeli öleli yıl oldu.*** (T. Buğra 1969 s. 85). ***yıl on iki ay*** 'bütün sene': × ***Nice Veled ḥalḳiçün bir ḳaç 'āṣī içün / Yıl on iki ay aġlayup yalvarasın Teŋriye.*** (Sulṭān Veled 1341 s. 36). × ***Yıl on iki ay uş görürsün bāġı / Gāh üzüm vėrür gāh döker yapraġı.*** (Ferheng–nāme–i Sa'dī 1340/42 s. 56 no. 676). × ***Bir gün sen āfıtāba muḳārin olam diyü / Māh-ı felek yıl on iki aydur sefer çeker / Bezm-i belāda bir kişi ḫuşyār ḳalmadı / Cām-ı mey-i maḥabbete bilmem ne ḳattılar.*** (M.F. Köprülüzade 1934 s. 107). × ***Geçüp bir hafta iki hafta ayı / Benüm bāġumda yıl on iki ay.*** (Fąhrī 1974 [1367] no. 4534). × ***Arasaŋ şevḳ ile her şehri yıluŋ on iki ay / Bu cemāl ile bulınmaya misāli Recebüŋ.*** (Ẕātī 1970 [16. yy.'ın ilk yarısı] II, 276). × ***Eyā dil şehr-i 'ışḳ içre işitdüm yol ṭarīḳ oldur / Yıluŋ on iki ay eyle yolında ahı Ṣa'bānuŋ.*** (a.e. s. 284). ***–Ulan keratalar! böyle, yıl on iki ay sizinle mi uğraşacağız.*** (Aka Gündüz 1940 s. 19). × ***Bakır dağında hiç ot bitmiyordu. Dağ, yıl on iki ay çırılçıplak tüten bir kızıllıktı.*** (Yaşar Kemal 1976 s. 365). × ***Sultanımız buyurdu ki, kıçınızı, öteki yüce fillere öyküneerek yıl on iki ay ağaçlara sürmeyeceksiniz, bu kesinlikle yasaktır.*** (Yaşar Kemal 1977 s. 129). × ***Öteki dutmaların yıl on iki ay mırmırık çorbası içe içe karınları şişerdi.*** (Yaşar Kemal 1993h s. 15). ***yıl uğur*** 'bir yıl sürecek bereket ?': × ***–Yüzlerini ḳoyuca boyayanlar ḳazandılar... – Yeŋi cāmi' metā'ları. –Yıl uġur siziŋdir...*** (H.R. Gürpınar 1926b b. 86). × ***Yıl uġur siziŋdir. Bu yaḳınlarda başıŋa büyük bir devlet konacaḳ.*** (H.R. Gürpınar 1928t s. 205). ***yıl var ayı besler, ay var yılı besler*** 'bazen bir yıl çalışır bir ay yersin, bazen de bir ay çalışır bir yıl yersin': × ***Kızlardan biri işsizlikten yakınıyor, adam ona, – Yıl var ayı besler, ay var yılı besler, diyor. Bu atasözünü ilk orada duydum. Ev sahibi şişman kadın da, – Dükkân kapısı, hak kapısı! diyor.*** (Aziz Nesin 1984s s. 36). ***yıl yıldan*** 'yıllar geçtikçe, her geçen yılla birlikte': × ***İki senedir, Allah vermedi ki; yıl yıldan pahal gitti.*** (H. Aytekin 1945 s. 88). × ***Köyün kırında bayırında çalışan çırpınan insanlar, dağdan odun indiren eşekler, çifte koşulan öküzler, evler, damlar farır, kofalıktaki kofalar sapasağlam durur. Yıl yıldan yenilenir,***

tazelenirdi. (F. Baykurt 1959y. 14). × ***Allahın kutsal ramazanları yıl yıldan yaza geliyor, işin kaydın iyice kızıştığı bu mevsimde kullar oruç tutamıyorlar.*** (F. Baykurt 1961k s. 59). × ***Endüstri ve dış ticaret grafikleri, yıl yıldan üstün.*** (A. İlhan 1972 s. 48).

yıl- I 'yığılmak' <***yığıl- I***. × ***Bir sağa bir sola eğildikçe kayık bir sancak, bir iskele tarafına yılıyordu. İpi böylece dipteki kayaya sürte sürte koparacaktık.*** (Halikarnas Balıkçısı 1946 s. 61). × ***Kepçe yerde şakırdadı. Başı bir tarafa yıldı, dudağının bir tarafı titriye titriye aşağıya sarktı. Kadının yüzü yıkılıyorumuş gibi eğri büğrü oldu.*** (a.e. s. 119).

yıl- II 'bıkmak, usanmak, çekinmek, korkmak, uzaklaşmak' C. Brockelmann 1917 s. 59, W. Radloff 1905 III, 481, TS 4584. <b. ***yığıl II***. × ***Siziŋ gibi postallardan yılarsam, yufbenim erkekliğime.*** (H.R. Gürpınar 1926b s. 241). × ***O zamāna ḳadar her çeşid arḳadaşım vardı. Hepsiniŋ de arḳadaşlıḳlarınıŋ ne derecede olduġunu biliyordum; kimi ḳoltuġuma sığınmışdı, kimi de yumruġumdan yılmışdı.*** (M. Yesari 1928 s. 69). × ***Kedi tırmık atınca köpek korkar. Farenin fazla iricesinden kedi yılar.*** (R.H. Karay 1939a s. 65).× ***Öyle bir zaman geldi ki Sarı Mehmet gibi karılara mum tutturan, kızınca evin altını üstüne getiren bir erkek bile kadının şerrinden yılar oldu. Karı, kuduz bir köpek gibi sağa sola saldırıyor, ev halkına kanı, babayı yutturuyordu.*** (H. Aytekin 1945 s. 25–26).

yılabazan 'çevik, atik' THASDD 1524, Tietze 1967 no. 80, b. ***lafazan***. ××.

yılaf b. **yulaf**

yılan malum hayvan. × ***Sen öldürme yavrısını ilanuŋ / Ve ger ni ḳaç u yurdısın bil anuŋ.*** (Ferheng–nāme–i Sa'dī 1340/42 s. 21 no. 248).***yılan ayağını gören sultan olur*** 'yılanın ayağını gören öylesine zor bir iş başarmış olur ki, onu başaran sultan olur ?': × ***Zülfüŋ altından gelür bir gün ḫaṭuŋ dėdüm aŋā / Ol yılan ayaġıdur anı gören ṣulṭān olur***. (Ẕātī 1967 [16. yy.'ın ilk yarısı] I, 381). ***yılan dolana dolana gider de deliğin ağzına geldi mi doğrulur*** 'sürekli yanlış işler yaparken son anda doğru davranmak ?': × ***Zübükzâde'nin eğriliğini hep biliriz. Ama ne demişler: "Yılan dolana dolana gider de deliğin ağzına geldi mi doğrulur." Hayatta böyle olunacak.. İş, deliğin ağzına geldin mi doğrulmakta..*** (Aziz Nesin 1961z s. 185). ***yılanın ödü, kuşun südü*** 'yapılabilecek her şey': × ***Seninle az mı geçindim? Şükret bu zamanaca yaşadığına. Yılanın ödünden, kuşun südüne, hiçbir şeyini eğsik etmedim. Zızılar buldun, ocağın, ataşın başından ayırmadım! Döndüm durdum çevrende!*** (F. Baykurt 1970t s. 334). Az. ***ilan***. ***ilan agzından gurbaga gurtaran kimi*** Az. 'yılanın ağzından kurtulan kurbağa gibi: çok zorlu bir durumdan kurtulma': × ***Arvadla ikisi dā ilan ağzından ġurbağa ġurtaran kimi mağaradan çıḫıb ġaçdılar.*** (Azärbaycan naġılları 2005 V, 113). ***ilan dili çıhart-*** 'acizane yalvarmak, yalvarıp yakarmak' ADİL 2006 II, 526. × ***Onlara ġulaġ asdığca Yarmämmäd ilan dili çıḫartdı, and içib özünü öldürdü ki, ḫäbärim yoḫdur.*** (M. İbrahimov t.y. s. 799). × ***Onda Naznaz Kālāntār lālāşdān ümidini kāsdi, daha ġabağında āvvālki kimi āriyib-yayılmadı, yenidān Ġa-***

raşa meyl saldı. Sahäyä gedib düşärgänin dalına çäkäräk, ilan dili çıhartdı, "ädä, o kişi dädäm yerindädir, nä danışırsan?" deyib ağladı da. (a.e. s. 826). × ***-Ay kişi, düş aşağı, ägär öldürmäklä iş ġurtarır, üçümüzün dä bir ġaşıġ ġanı sänä halal. Öldür, çıh get! – deyib Lal Hüseyn yalvardı. Rüstäm kişi bir ġamçı da ona vurdu: -Sän dä mänä ilan dili çıhartma!*** (a.e. s. 904). × ***Düzü, Loġman, ġarşıma çıhan ilan dil çıharıb toppuza täslim olandan sonra demişäm, ġoy sürünüb rädd olsun cähännäminä!*** (S. Rähimov 2005 I, 283). ***ilan kimi guyrugunu çemberleyib beline göy-*** 'elini beline dayamak ?': × ***Ġäräz, arvad ilan kimi ġuyruğunu çämbärläyib ġoydu belinä, yapışıb Mähämmädin ġulağından saldı eşiyä ki: - Get, dediklärimi gätirmäyince evä gälmä!*** (Azärbaycan naġılları 2005 II, 276). ***ilan ulduz görmese ölmez*** 'kötülerin hakkından iyiler gelir, deyimin kaynağını şark efsanelerinden aldığı tahmin edilmektedir': ***ilan ulduz görmemiş ölmez*** 'kötünün hakkından iyi gelir': × ***O Sälim bäy mäni yaḫşı tanıyır. Hünärimä bäläddi. İlan ulduz görmämiş ölmäz. Män özüm onun yanına gedäräm.*** (Ġaçaġ Näbi 2009 s. 379). ***ilanın agına da lenet, garasına da*** 'kötü kötüdür, ne şekilde ve nasıl olduğu önemli değildir': × ***Bizim davamız mülkädarlarladı. Siz dä ki, onlardansınız. İlanın ağına da länät, ġarasına da!*** (Ġaçaġ Näbi 2009 s. 380). ***yılan ur-*** 'yılan sokmak': × ***Yılan urduğı uyumuş aç uyumamış.*** (V. İzbudak 1936a no. 529). ***ilan vuran ala çatıdan gorhar*** 'yılan tarafından sokulan kişi alaca renkli urgandan bile korkar, sütten ağzı yanan yoğurdu üfleyerek yer': × ***İlan vuran ala çatıdan ġoṛhan kimi kişi o saat ̮häbär aldı ki, burda ölünü neyläyirlär. Dedilär ki, burda ölünü basdırırlar.*** (Azärbaycan naġılları 2005 V, 112). × ***Necä deyärlär,ilan vuran ala çatıdan ġoṛhar. Bäylärin hamısı atlarını minib ̮Hocahandan ġaçdılar.*** (Ġaçaġ Näbi 2009 s. 281). Az. ***ay ilan vurmamış!*** 'yılanın sokmadığı': × ***Telli arvad Pärşana sataşdı. – Ay ġız, uşaġ sänä gör necä yaraşır, ay ilan vurmamış!*** (M. İbrahimov t.y., s. 744).

(Argo) 'erkeklik organı' H. Aktunç 1998 s. 309).

yılan balı 'meyan kökü' THASDD 1524, DS 4278. ***<γιάμπολη*** 'Lakritze, Süssholz' A. Tietze 1955 no. 55. ××.

yılan balığı 'yılana benzeyen balık' × ***Bu sepetler içre deŋiz maḫlüḳlarından yeŋgeç ve kereviz ve teke ve sülüne ve ıhtapot ve laḳoz ve paġurya ve ıstakoz ve teke ve yılan balığı misilli deryā ̮haşerātları girer.*** (Evliyā Çelebi 2006 [17. yy.] I, 186). × ***Kocaman ak sakallı orfozlar, itfaiyeci hortumları gibi uzamış yılan balıkları, izmineralar,… orada toplanmış olacaklardı.*** (Halikarnas Balıkçısı 1969 s. 66).

yılan çıyan 'yılanlar ve zehirli böcekler' × ***Bėş ḳarış bezdürür tonum yılan çıyan yėye tenim / Yıl gece düzlene sinim unutulup ḳalam bir gün.*** (Yūnus Emre 1943 [14. yy.] s. 262, no. 2128). × ***Niçe beslersin teni yılan çıyan yėr anı / Ḳo teni besle cānı tevbeye gel tevbeye.*** (Eşrefoġlı Rūmī 1286 s. 25). × ***Yā rabbī! Yā rabbī' Ben mezārıŋ yılanlarına çıyanlarına ḳā'ilim.*** (Nāmıḳ Kemāl 1307 s. 34). b. ***ilan*** × ***Pes ilanuŋ üstine çıḳdı revan. / Binüd olub anı götürdi ilan.*** (M. Adamović 1994 [1368–86] no. 3226).

yılan dili I 'ince, çok ince' × ***Acaba bu gece limanda tek demirle yatabilecek miyim? Acaba neden hilâl yılan dili gibi ip ince ve zehirli? Kepçe yıldızları neden böyle hırçın hırçın kıpırdaşırlar?*** (Halikarnas Balıkçısı 1946 s. 133). × ***Yarı yerine kadar batan güneşin sararmış çayırlara, küçük bulut kümelerine, bir yılan dili gibi kıvırarak uzattığı son kırmızı ışıkları uzun uzun seyrettim.*** (Sabahattin Ali 1935 s. 76).

yılan dili II 'hanım iğnesi de denilen ince, narin kayık, piyade' TS 4575. × ***Işmarlayup üç çifte yılan dili piyāde / Mehtāb ėdelüm bu gėce ey mā-ı felek-tāb.*** (Vāṣıf 'Oṣmān 1257 s. 73).

yılan ebesi 'büyük kertenkele, yılınların zihirlerini bir tür kertenkeleden aldığı ẓann-ı ġarībesine bina'en büyük kertenkelelere yılan ebesi derler'. Ebü-Bekir Ḥāzım 1326y s. 244, H.Z. Koşay-İshak Refet 1932 I, 425. × ***Bu meyyiti müsteriḥi ṣudan çıḳaran eŋ yaramaz çocuḳ çıblaḳ ayağınıŋ ucuyla kertenkeleniŋ vaż'īyetini tebdīl ile "yılan ebesi doŋuz keler ṣuya atılub gebermeyince elimizden ḳurtılamadı" diyerek bir iftiḥārı muẓafferānede bulundu.*** (Ebü-Bekir Ḥāzım 1326y s. 244).

yılanın başı 'kötülükte öncülük eden' × ***Niye o, sebep olsun... Ḳara Yüsuf aġadır yılanın başı.*** (M. Yesari 1928 s. 444).

yılan kavu 'kemer çeşidi, yılan derisi' TS 4575. × ***Kemer - Yılan kavu, aboniye, taslı, hasır, halka, arpacıklı, paftalı diye çeşitleri vardır.*** (H.Z. Koşay 1944 s. 333).

yılan kuşan- '?' b. ***ılan kuşan-*** × ***Dutam kim oġuldan üşenürsin / Yüzin göricek ılan ḳuşanursın.*** (Fāḫrī 1974 [1367] no. 4303).

yılan yasdugı 'yılan yastığı bitkisi, yumrulu, çok yıllık otsu bitkiler; Schlangenkraut' O. Blau 1868 s. 248, T. Baytop 2007 s. 287. ××.

yılar balığı b. ***yılarya***.

yılarya/yılar balığı 'levrege benzer bir balık' DS 4266, <Yun. ***γυλάρι*** /???/ Ch. Tzitzilis 1987g no. 87. b. ***ilarya***. ××.

yılbaşıları 'yılbaşları' × ***Bunların içinde borcu başından aşmış olanları da az değildir, kumarı, fistanı, kürkü, hediyesi, kokusu, yemesi, içmesi, kazinosu, barı, süsü, püsü ile beş bin liraya atlıyan yılbaşıları olağan şeylerdendir.*** (B. Felek 1947 s. 10).

yıldıra- 'parlamak, ışıldamak, ışık saçmak' Meninski 1680 III, 5601, H.Z. Koşay-İshak Refet 1932 I, 425, TS 4576, DS 4267. <ETk. ***yaltrı-*** 'to shine, gelam' G. Clauson 1972 s. 923. × ***Naḳḳāş eyitdi: iki renglü bir don ėdindüm, kim anuŋ aḳlığı şol su içindegi yılduz gibi ışılaya ve anuŋ ḳaralığı şol zengiler saçı bigi yıldıraya.*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 57). × ***Gine ḳoyun ürkdi. Çoban ilerü vardı. Gördi-kim bir yıġanaḳ yatur, yıldır yıldır yıldırar.*** (Dedem Ḳorḳut 1964 s. 85). × ***Başı it başına beŋzer ey kibār / Yıldırar gözi od gibi yanar.*** (Gy. Németh 1919 [15. yy.] s. 174). × ***Bağrıŋa bir ikindi güneşi çavdı, pek az yıldıradı, yalıŋladı çarçabuḳ geçdi.*** (Ebü-Bekir Ḥāzım 1326y s. 238). × ***Babam çala taban, ben de yanında tin tin giderek, ışıklı yıldırıyan ovada taban tepiyor, yol alıyorduk.*** (Halikarnas Balıkçısı 1946 s. 13).

× ***Kayık baston ucundan ta kıçına kadar, yıldırayan bir ateş parçası kesildi.*** (a.e. s. 79). b. ***ıldıra-***

yıldırağan ‘parlak‘ Meninski 1680 III, 5601. ***<yıldıra*** + fiilsıfatı ***–gan***. ××.

yıldırak ‘parlak, çok parlak, ak‘ DS 4267, R. Dankoff 2004 s. 277. ***<yıldıra-*** + fiilden isim yapan ***–k***. ××.

yıldırda- ‘parıldamak, parıl parıl etmek’ A. Püsküllüoğlu 1994 s. 95. ***<yıldır*** + isimden fiil yapan ***–da-*** × ***“Buyur ağa,” dedi gülerek, sakalı pırıl pırıl göğsünde inip kalkarak. Yumşak, yıldırdayan. “Kimsin, necisin?”*** (Yaşar Kemal 1976 s. 370).

yıldırım b.m. ***<yaltrı-*** + fiilden isim yapan ***–m***. G. Clauson 1972 s. 925. ***yıldırım şakı-*** ‘yıldırım ses çıkarmak, şimşek çakmak’. × ***Mübalāġa yaġmurlar yaġdı gök gürledi ve yıldırım şaḳıdı ve bir kāfiri ḳubbeye yıldırım doḳundu.*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 234). × ***Yaġmurlar yaġdı, gök gürledi ve yıldırım şakıdı.*** (M. Belletête 1812 s. 47). ***yıldırımla vurulmuş gibi*** ‘yıldırım çarpmış gibi, çok hızlı, çok acele‘: × ***Ḥasan yıldırımla vurulmuş gibi hemen ḳapıyı ḳapadı ḳaçdı.*** (H.E. Adıvar 1928 s. 17). ***yıldırum çal-*** ’(akuzatif ile) ‘yıldırım çarpmak’: × ***Seni gördüm geçeridin cānlar yolın açarıdın / ʿĀşıḳları seçeridin ḳalanın yıldurum çaldı.*** (Sulṭān Veled 1341 s. 32). b. ***ıldırım***.

yıldır yıldır ‘bakımlı, semiz’ DS 4267. × ***Gül Fatma bir baktı, kırmızı, yıldır yıldır tüylü keçi gelmiş yanında durmuş.*** (Yaşar Kemal 1976 s. 174). × ***Yıldır yıldır bir gökyüzü, yıldıza kesmiş, başını kaldırıp bakamazsın.*** (Yaşar Kemal 1985k s. 186). ***yıldır yıldır et-*** ‘parıldamak, pırıl pırıl etmek’ DS 4267, A. Püsküllüoğlu 1994, s. 96. × ***Çadırın orta direği oyma... Direğe uçan geyikler oymuşlar. Tüyleri yıldır yıldır eden geyikler... Som sedeften.*** (Yaşar Kemal 1952m I, 143). × ***Tavuskuşununki gibi yıldır yıldır telekli, kuyruklu bir duygu belirdi önümde.*** (L. Tekin 1986 s. 131). b. ***ıldır ıldır***.

yıldız I/yılduz I/yulduz ‘malum gök cismi; baht, talih‘ Bartholomaeus Georgievits 1943 [1544-1548] s. 123, O. Blau 1868 s. 248, W. Radloff 1905 III, 559, TS 4581, DS 4268. **<** ETk. ***yultuz*** a.m. G. Clauson 1972 s. 922–923. × ***Yüzüŋ aġında eşer görsem, taġayyürden, düşer / Yürege ḳarşuŋda yılduz gibi lerzān oynamaḳ.*** (‘Ömer bin Mezīd 1982 s. 191). × ***Naḳḳāş eyitdi: “İki renglü bir don ėdinem kim anuŋ aḳlığı şol su içindegi yılduz gibi ışılaya ve anuŋ ḳaralığı şol Zengīler saçı bigi yıldıraya.”*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 57). × ***Ḳaçan-ki güneşüŋ şuʿlesi gire, daḥı yılduzlar duŋıla...*** (A. Zajączkowski 1937 [1405] II, 71). × ***Andan melik-i cin bir naʿra urdı güyā ki İsrāfil ṣūr urdı. Nāgāh gök yüzinden bir ṣāḥib-cemāl ay gibi ḳız peydā oldı, yanında yılduz gibi cāriyeler bī-ḥisāb.*** (Ferec 855/1451 v. 56a). × ***Yıldızların bizim mukadderatımızla hiç bir alâkası olmadığını düşünmek, tarif edemiyeceğim kadar rikkatime dokunuyor. Zira bu düşünce, bize göre, onların da ciddî olmadıklarını görmeğe müsavi oluyor.*** (A. Ş. Hisar 1944 s. 349). × ***O zaman da ağabeyim bize yıldızları tanıtıyordu. Büyükayı’yı, Küçükayı’yı, Samanyolu’nu.*** (A. Özakın 1989 s. 76). b. ***ılduz*** A. Vámbéry 1901 s. 173. × ***Ol ṣulṭān ḳapusında ḥazreti tapusında / ʿĀşıḳlaruŋ ılduzı her dem çavuşa beŋzer.*** (Yūnus Emre

1943 [14. yy.] s. 296). × ***Yoḳ mıdur gökde bizüm ılduzumuz / K'olmadı yėr yüzinde boynuzumuz.*** (M.F. Köprülüzade 1934 [Şeyḫī 15. yy.] s. 84). ***yıldız alacası*** 'yıldız aydınlığı': × ***Maraz Ali, yıldız alacası bile bulunmadığı halde Kuru Zeynel Ağasının ne kadar fakir olduğunu görmeyle değil, sanki kokuyla anladı.*** (Kemal Tahir 1973 s. 171). ***yıldız barışıklığı*** 'geçinme': × ***Tayfurun önünde ikili, yaniya yol. Bir yere mi gitti, yahut gidecek? İkilinin önünde lokumun kızı, yanıya sarışın bir kadın. Zāhir, o anda başıma kan çıkmış, yüzüm kızarmış olacak ki Ayşe hanım: "Böyle tersin dönecekse faldan, maldan vazgeçtim." diyerek kaşlarını çatıyor. Lokumun kızının önünde de ferah, dirlik düzenlik, yıldız barışıklığı... Bu sarışın kadın kimdi?*** (S.M. Alus 1933p s. 42). × ***Yıldız barışıklığı için de neler tavsiye edilmiyordu? Sürmeyi okutup göze çekmek; çevirgil duası; nalın üstüne paşanın 41 ismini yazıp mangalın dibine gömmek.*** (S.M. Alus 1933k s. 141). × ***Yeni gelin güveyden farkları yoktu. Yıldız barışıklığı denilirse bu kadar olur.*** (s. M. Alus 1934 s. 150). ***yıldızı barış-/ulduzu barış-*** 'birbiriyle iyi geçinmek, dost olmak' DS 4268. × ***Āḫır ḥaydar-ḫāne mücāvirlerine ḳarışdı. Şemle-püş u iḥrām ber-düş olub ḳalenderler ile yıldızı barışdı.*** ('Ālī 1994 [1591–99] s. 275). × ***Ne yapacağımı şaşırdım kaldım. Taktırsam biliyorum ki bu oğlanla asla yıldızım barışmıyacak***. (M.L. Dikbaş 1936 s. 63). × ***Nedense, Ekrem Besim'le, Hüsrev Hakkı'yla Haldun Nedret'le yıldızı barışmadı.*** (M. Yesari 1932 s. 278). × ***O günden bu yana vāli ile muhtarın yıldızları bir türlü barışmamıştı.*** (H. Aytekin 1945 s. 52). × ***Müşterīdür gerçi göŋlüm mihrüŋüŋ bāzārına / Yılduzuŋ barışmadı anuŋla ey meh-rü senüŋ.*** (Ẕātī 1970 [16. yy.'ın ilk yarısı] II, 180). Az. × ***Ġaraş böyük bir minnārdarlıġla: -Maya. -dedi, -nā yaḫşı anam ̧hoşuna gāldi. Sağ ol ki, görān kimi ulduzun barışdı, ạ̄hı, gālin-ġaynana işi uzun işdir, çọ̄h zaman dava-dalaş ̧hirtdāyä çı̣hır, elä mäni ġoṛhudan māsālālārdān biri dä bu idi.*** (M. İbrahimov t.y., s. 358). ***yıldızı dişi*** 'herkese hoş görünen, herkesçe sevilen, cana yakın; alınyazısı iyi olmak' DS 4268. × ***Fikretin gözleri rahatlandı. Deli Hacıya, okşayan bakışlarla baktı. Büyük anasının hakkı vardı: "Herkes seviyor; yıldızı dişi koca berifini"*** (Reşat Enis 1957 s. 68). ***yıldızı düş-*** 'talihi ters gitmek' TS 4581, DS 4268. × ***Yaşumuz Ẕātī döküldi yire mānend-i sihāb / Yār raḥm eylemedi düşdi bizüm yılduzumuz.*** (Ẕātī 1970 [16. yy.'ın ilk yarısı] II, 7). × ***Āsitānı ile cemālin göreli ol melegüŋ / Çaṛhı bitdi güneşüŋ yıldızı düşdi feleküŋ.*** (a.e. s. 215). ***yıldızı düşkün/yılduzı düşkün/yıldızı düşük*** 'talihsiz, bedbaht, alınyazısı kötü' TS 4580. × ***Müneccimler bir derecede sā'at gözleyeler ki daḳīḳa fevt itmeyeler, ammā yılduzları düşkün ola.*** (M. Çavuşoğlu 1977 s. 148). × ***Sen ḳaçarsın gözlerüm ayaġuŋa dürler döşer / Yılduzı düşkün disem 'uşşāḳuŋ ey dil-ber düşer.*** (Ẕātī 1967 [16. yy.'ın ilk yarısı] I, 440). × ***Cihānda başuma gün ṭoġmadı bir māh-pārem yoḳ / Ziyāde ṭālı'üm bed yılduzum düşkün sitārem yoḳ.*** (Ẕātī 1970 [16. yy.'ın ilk yarısı] II, 162). ***yıldızı ışılda-*** 'şansı yaver gitmek': × ***Hele Bedriye Hanım dünyaya gelir gelmez, babasının yıldızı bir kat daha ışıldamakta. Bitişikteki dükkānla arkadaki ardiye de ticarethaneye ilāve edilmiş.*** (S.M. Alus 1934 s. 33). ***yıldızı parla-*** 'meşhur olmak, tanınmak': × ***"Son günlerde yıldızı parladı, cebi oksi gördü." "Milyonlara,***

milyarlara oturdu desene, kokmuş plâki!" (S.M. Alus 1934 s. 345). × ***Gazetelerde eden çok onun resmi çıktığından, en çok ondan söz edildiğinden midir nedir yıldızı birden beklenmedik bir hızla parlamıştı. Bir iki ay geçmeden olayın filmini bile çekmişlerdi.*** (P. Kür 1976 s. 212). ***yıldızı parlak*** 'şanslı': × ***Bilhassa Murat bey kitapları arasında o kadar meşguldü ki hemen kimseye ihtiyacı yoktu. Meselâ Göksu burunlarının dibinde idi. Ve o zamanlar Göksunun yıldızının en parlak demleri idi.*** (Akşam 9.10.1945). × ***Hem siz de, Alah içün, ṭāli'li imişsiŋiz ki Südī gibi baḫtı açıḳ, yıldızı parlaḳ adama düşdüŋüz.*** (E.E. Talu 1928 s. 234). ***yıldızını sür-*** 'yıldız falına bakmak ?' × **İnsanoğlu bu, merak etmediği iş mi vardır? Mademki yıldızını sürünce her insanın başına gelecekleri söylüyor hoca, neden sürdürmeyelim yıldızımızı. Hem bizler köylü bulunmuşuz. Şimdilik doğduğumuz aya göre yıldızımızın ne olduğunu takvim yapraklarından ve gazete eklerinden, baldır bacak dergilerinden öğrenemiyoruz.** (M. Makal 1957h s. 32). ***yıldızı sönük*** 'alınyazısı kötü' DS 4268. × ***Seyfi Bey, yaşamı boyunca hiç gülmemişti. Herhalde, sönük bir yıldızı vardı. Babası askerde kalmış, annesi iki yaşındayken ölmüş, karısı ile sekiz ay beraber yaşayabilmişti.*** (M.G. Anadol 1984 s. 43). ***yıldızları saydır-/yıldızları saydırt-*** 'döverek yere devirmek': × ***Ben o camusu çalanı bulmazsam, bulunca da yere yıkıp yıldızları saydırmazsam, bana da adam demesinler.*** (Aziz Nesin 1961z s. 195). × ***Lâstik kırbaç elimde, çektirirdim amanallah, saydırtırdım yıldızları!...*** (Orhan Kemal 1952m s. 31). ***yılduz sagışınca*** 'çok fazla': × ***Atları giyimlü bī-ḥadd ve bī-ḳıyās leşker yılduz ṣaġışınca var ve at boynına düşüp gelüler.*** (M. Belletête 1812 s. 25). ***yılduz say-*** 'yıldızları saymak, geceyi uykusuz geçirmek': × ***Ol da bir māhuŋ meger kim zār-u-ser-gerdaŋıdur / Her gice yılduz ṣayar yummaz gözin bīdār çaŗ̱ḥ.*** (Ẕātī 1967 [16. yy.'ın ilk yarısı] I, 103). × ***Her ġece yılduz ṣayar bu çeşm-i giryānum benüm / Her seḥer ahum çerāġ-ı encümi söyündürürür.*** (a.e. s. 422). × ***Ḳaçan ṣuḇḥ ola görem diyü ol mihr-i cihān-tābı / Ġecelerde gözüm yılduz ṣayar kuḥl-i seher çekdüm.*** (Ẕātī 1970 [16. yy.'ın ilk yarısı] II, 486). b. ***ılduz***, ***uldız*** C. Brockelmann 1917 s. 56, ***ulduz*** W. Radloff 1893 I, 1701.

yıldız II/yılduz II (gemici dili) 'şimal, kuzey; kuzeyden esen rüzgar' H.Z. Koşay-Orhan Aydın 1952 II, 142. × ***Yılduzdan ġayri rüzgārlara ol liman içinde iḫtirāz yoḳdur velī yılduzuŋ da hemān ṣurulkanı girür.*** (Pīrī Re'īs 1988 III, IV, 343b). × ***Ammā küçik gemiler olursa ol limānuŋ gün baṭısı ṭarafında yatur. Orada yılduz-da incitmez ḳoltuḳdur.*** (Pīrī Re'īs 1935 s. 686–687). ***yılduz tarafı*** 'kuzey tarafı, kuzey yönü': × ***Ammā iri barçalar meẕkür limana varıcaḳ mezbür adacügüŋ yılduz ṭarafından geçerler kim ol ṭaraf hem vāsi'dur hem ifrāṭ-ile deriŋdür.*** (Pīrī Re'īs 1935 s. 178). × ***Gemiler ekşer ol adacuġuŋ yılduz ṭarafından geçerler: gerçi-kim dar boġazdur ammā iki ṭarafı arıdur.*** (Pīrī Re'īs 1935 [932/1525] s. 243). × ***Stornodan bir mīl yılduz ṭarafında Porto Fino, ya'nī ḫāṣ liman, dėrler bir liman var.*** (Pīrī Re'īs 1935 s. 568). × ***Niçe eyyām ḳara-yėl ve ḳıble ve yıldız esmekle fortınalar oldı.*** (Selānikī 1989 [1599] I, 444). × ***Limanı gerçi ḳapulu liman degüldür, ammâ gün doğrusından ve poyrazdan ve yıldız-***

dan emîn limanı metîndür. (Evliyā Çelebī 1935 [17. yy.] IX, 321). × ***Kış, adanın bir tarafında yerleşebilmek için rüzgârlarını, poyraz, yıldız poyraz, maystro, dramudana ... halinde seferber ettiği zaman ...*** (S.F. Abasıyanık 1952s s. 3).

yıldız III 'şöhretli sinema oyuncusu, eğlence dünyasında meşhur kişi' × ***Bir vakitler, çocukluktan genç kızlığa geçmeye çabaladığım yıllarda herkesin delice tutkun olduğu Amerikalı sinema yıldızlarının parlaklığı vardı üstünde.*** (P. Kür 1984 s. 14). × ***Sonra ilanlar: Birdenbire patlayan flaşla beraber çok ünlü bir sinema yıldızının güzel yüzü. "Mintaksla yavrum, mintaksla," diye şakıyan sevinç dolu bir ses.*** (Peride Celal 1985 s. 15). × ***Gerçek bir yıldızdı o. Kim Novak dişiliği ile Katherine Hepburn oyunculuğu arasında, Avrupaî fiziği sayesinde, sinemamızın o güne dek görmeye pek alışık olmadığı hızda bir kariyer edinmişti.*** (A. Yurdakul 1996 s. 67–68). × ***Katafalkın üstünde, dört bir yanı rengârenk çiçeklerle donanmış tabutta yatan kişi bir askerden çok oraya bir film çekimi için öylece uzanıvermiş bir Hollywood yıldızını andırıyordu. Bu albay üniformalı Amerikan subayı, bir Türk kadınıydı.*** (A. Kulin 1997 s. 11).

yıldız IV 'mum' H. Ritter 1924 I, s. 4. ××.

yıldız arpası 'bir tür arpa' × ***Güzlükler pançalı yıldız arpası dedin mi kırk beş günde yetişir. Bizim toprağımız ısıcaktır, getirir.*** (F. Baykurt 1967a s. 45).

yıldız böceği 'ateşböceği' H.Z. Koşay–İshak Refet 1932 I, 425. × ***Ba'żıları daḥı yaz eyyāmında aḥşam ile yassı beyninde ṭayarān ėder bir düde-i ṭā'iredür. Ḳanadların açup ḳapadıkça āteş gibi żiyā vėrür dėyip lisān-ı Türkīde yıldız böcegi dėdikleri ṭā'ir olmaḳ üzere naḳl ėtmişler.*** ('Abdullāh Meḥmed bin Aḥmed 1288 s. 116).

yıldız kökü 'yer alması' F. Vincze 1908 s. 149, DS 4268. ××.

yıldızlama 'üfürükçü kitabı, falcı kitabı, yıldızname' DS 4268. <Tk. ***yıldız*** + Fa. ***nāme.*** örnek alınarak ortaya çıkmış olmalıdır ***yıldızlamaya bak-*** 'yıldızname ye baktırmak, fala baktırmak' × ***En sonu, Beytullah Hoca buldu çareyi! Hocanın elinde bin hüner. Yıldızlama'ya baka, cin dere, kitap açа sırrına vardı işin.*** (F. Baykurt 1974 s. 35). × ***Yıldızlama'ya baktım, göyle göründü. Kitap açtım, öyle göründü. Düşe yattım, öyle göründü, Cin dedim, öyle göründü.*** (a.e. s. 36). ***yıldızlamaya bakıt-*** 'fala baktırmak': × ***Adam bir düşündü: "Çok zaman bu. Ömrüm yetecek mi, yetmiyecek mi? İlâzım ıldızlamaya bakıtmak."*** (F. Baykurt 1959e s. 9).

yılduz b. ***yıldız I***.

yılgar yılgar 'çabuk çabuk, hızlı hızlı ?' b. ***ılgar***. ××.

yılgın I 'ılgın ağacı, bodur ağaçlardan bir nevi süpürge ağacı' B. Atalay 1986 s. 783, H.Z. Koşay–İshak Refet 1932 I, 425, DS 4269. ***<yıl-***+ sıfat yapan ***-gın*** eki. × ***Bunu su şehirden hayli aşağıya kıyıya götürdü. Bir yılgına yapıştı, durdu, ille yar idi, yukarı çıkamadı. Ve hem ol araya âdem gelecek yer değildir. Sergerdan kalmış iken baktı, yarda bir delik gördü ki su oymuş idi.*** (Mercümek Aḥmed 1966 [15. yy.] s. 39). b. ***ılgun/ılgın***.

yılgın II ‘yılmış, bıkmış’ DS 4269. × ***Diş yarası yiyerek tedavi neticesinde iyi olan köpek diğer avlarda olduğundan daha büyük bir hırs ve infial ile o hayvanın izini takip eder. Bu haris şekli tarif etmek için avcılar “ize yatıyor”, “ize uzanıyor” tabirini söyleyerek hayvanının hırsını anlatmış olurlar ve fakat dişilerin yaptığı gibi veyahut da çukur bir yere düşmek suretile ezilen köpekde “yılgın” denilen vaziyete düşerek bir daha geberse, katiyen domuzun izinde gitmez.*** (C. Avcı 1937 s. 214). × ***Kocam olacak herif şimdi karşımdan, hayır âdeta huzurumdan, sahibinden yılgın bir köpek gibi kuyruğunu bacakları arasına sıkıştırarak kaçtı.*** (H.R. Gürpınar 1972m s. 65).

yılgınlık ‘bıkkınlık’ DS 4269. **<*yılgın-*** + nomen abstracktum yapan ***-lık***. × ***Acaba Servinaz’ı söylettiler mi korkusu, akşamları eve dönünce Ayşe kadının buruşuk ağzından bu korkunç müjdeyi almak yılgınlığı ile nerelere saklanacağımı bilmiyorum.*** (H.R. Gürpınar 1972m s. 28).

yılgın yılgın ‘yılmış olarak’ × ***Hiç de korkunç bir adam olmadığım halde altı çift göz bana yılgın yılgın bakıyorlardı.*** (Halikarnas Balıklısı 1946 s. 144).

yılhı b. ***yılkı***.

yılık ‘eğri, çarpık, şaşı’ DS 4269. ××.

yılıklaş- ‘şaşılaşmak’ **<yılık** + isimden fiil yapan ***-laş-*** eki.+ × ***İnsanın yüzüne dikkatle baktığı zaman bu gözler yılıklaşıyor, gerilere doğru oyuluyordu.*** (M. Seyda 1970 s. 308).

AD. **yılın-** ’aralanmak, kapı çekilmek’ × ***Köye varıy ̧hı, kim kimse yoh. Her şėyleri mėydanda. “Bunnar nėcolmuş?” dėy iki yanına baḫārḫan bi gapı yılınıy. Bi avrat baḳıy.*** (A. Aksoy 1945 s. 386).

AD. **yılındır-** ‘kapıyı aralık etmek’ H.Z. Koşay–İshak Refet 1932 I, 426. × ***Hėç kimse yok Sīri sedā. Gene bi avret bi gapı yılındırıy. “Ne var babam, ne arėyŋ?” dėy.*** (A. Aksoy 1945 s. 388).

yılın yılın ‘yıllarca, yaşam boyu’ A. Püsküllüoğlu 1994 s. 96. × ***Yılancıklar çıkarsın da yılın yılın yatsın.*** (Yaşar Kemal 1955i I, 76).

yılışkan ‘sırnaşık, yılışmayı huy edinmiş, sulu’ ***<yılış-*** + fiilden isim yapan ***-kan*** eki. × ***Muhācir Şerīfe, ṣırf yaranmaḳ için şirretlik, yılışġanlık ediyordu.*** (M. Yesari 1928 s. 252). × ***On üç veya ondört yaşlarındaki yılışkan çocuk, kadının çocuğuna yaptığı kurulama ovalama gibi ihtimamı seyrediyordu.*** (Y. Ahıskalı 1944 s. 22). × ***Kız adama bu sefer daha yılışkan bakmıştı.*** (a.e. s. 79).

yılış yılış ‘yılışarak’ × ***Kız, şimdi söyle bakayım, sen bu Atiye olacak kaltağı tanır mısın? Mâide asıl şimdi bir sürtük, bir şıllık olmuştu. Yılış yılış sırıtarak, —Tanırım ya, dedi, onu Beyoğlu’nda tanımayan mı var?*** (Aziz Nesin 1957 s. 80).

yılkı/yılhı ‘at sürüsü’ Balhasanoğlu 1904 s. 128, R. Dankoff 12004 s. 282, DS 4271. Karç. ***jılḳı*** W. Pröhle 1909 s. 148. G. Doerfer 1965 II, no. 658. <ETk. ***yılkı*** ‘davar; at, hayvan, hayvan sürüsü’ ***<yıl*** + ***-kı*** ile türetilmiş isim, G. Clauson 1972 s. 925-926, H. Eren 1999 s. 454. b. ***yılkı***.

yıllan- 'oyalanmak, devri geçmek, eskimek' ***<yıl*** + isimden fiil yapan ***-lan-*** eki. × ***Bu yıllanmış fāḥişe, ḥayātıŋ bir naẓariyelerine tecrübeten vaḳıfdı.*** (H.R. Gürpınar 1335h. s. 41). × ***Sobanın borusunun arkasında dışardan biraz evvel gelmiş ısınmakta olan ihtiyar bir müvezzi kısık sesle (bu, meslekte yıllanmaktan ileri geliyor): -Madem ki simitten bir diş alabildin. Bir defa çalışacaksın, diye rüyayı tabir etti.*** (Y. Ahıskalı 1940 s. 73). × ***-Herkesin yanında söylemiyorum amma pek kaz beyinli; hem de çok pasaklı. İki ağız bir arada, Bedriye! diye bağırırken Binnaz hanım kollarını kurulaya kurulaya girdi. Havluları bir kenara koydu. Mangalda ateş kalmadığından, kurşunu eritmeğe mutfağa indi. Bir daha haykırdılar! -Kız Bedriye! Nerede yıllandın kaldın?*** (S.M. Alus 1934 s. 79).

yıltar b. ***yoltar***.

yıluk it 'kızmış köpek' J. Thury 1885 s. 72. ××.

yınını bıkını alamaz '?' × ***Elemez, belemez / gelse de yınını bıkını alamaz.*** (N. Güngör-İ. Ozanoğlu s. 1939 s. 88).

yıpra- 'yıpranmak, eskimek' Meninski 1680 I, 22, DS 4273. <ETk. ***opra-*** a.m. G. Clauson 1972 s. 14. b. ***ipra-***

yıprak 'yıpranmış, fersude' TS 4585, kş. 'kıvrak çabuk' DS 4273. ***<yıpra-*** + fiilden isim yapan ***-k***. × ***Yıprak, kokainci, şişkin, ayyaş çehreleri... Sırf gafil kız çocuklarını kandırmak için aileler içine sokulmuş ihtiyar tilkiler...*** (R.N. Güntekin 1930 s. 88). × ***Sebep hızlı nüfus artışı. Sebep, Doğu toprakları yıprak, meralar bitik, sulama yok. Her yıl Kıbrıs adası kadar toprağımız aşınma taşınmaya denizlere akıyor.*** (F. Erdinç 1969 s. 130).

yıpran- 'eskimek', ***ıpran-*** O. Blau 1868 s. 310, ***ipran-*** Meninski 1680 I, 24. ***<yıpra-*** fiilinin pasivum-reflexivum hâli. × ***Değişen hiç bir şey yoktu görünüşte. Yalnız yağmurdan, kıştan, evlerin duvarları biraz daha yıpranmış, yollar biraz daha bozulmuş, insanlar yıpranmış.*** (M. Makal 1971 s. 105). × ***Evler kara, kirli, yıpranmış bazalttan yapılmış, kemerleri, kafesleri, cağ denilen demirlerle örülmüş pencereleri, iki kat, toprak damlı evler.*** (Yaşar Kemal 1971bd s. 7). × ***Güzelliği hiç yıpranmamış, aksine daha da yerine oturmuştu.*** (Y. Yazıcı 1990 s. 62).

yıprat- 'eskitmek; yırtmak, kopartmak' Meninski 1680 I, 22, DS 4273. < ETk. ***oprat-*** G. Clauson 1972 s. 14. × ***Neyleri söyletdiler, defleri yıpratdılar***. (Ferec 855/1451 v. 3b). b. ***ıprat-***.

yıprantılık 'yıpranmışlık' ×***Hāneniŋ her ṭarafında, şimendifer, tramvay beklemeliklerini andırır bir 'umümīlik, bir baḳımsızlıḳ, bir yıprantılıḳ vardı.*** (H.R. Gürpınar 1339 s. 378).

yıprıltı 'yıpranma ?'× ***Bu köhne muḥabbetiŋ bī-dermān, vāpesīn yıprıltıları yanında birden bire berḳ-efşān bir bergān-ı sevdā feverāna başladı.*** (H.R. Gürpınar 1332 s. 177).

yır- 'küçükçe kesmek, kulağı birazcık kesmek; yırtmak, yarmak, yırtıp ayırmak' DS 4274. <ETk. ***yar-*** G. Clauson 1972 s. 954. × ***Eger dişi ṭoğursa***

ḳulaġın yırarlardı. (A. Zajączkowski 1937 [1405] II, 21). × ***Ḳulaġın yırarlardı.*** (M. Cl. Huart 1921 s. 216). × ***Bıçakla davarın kulağını yırıver, kan akarsa belki açılır. Yusuf- (Bıçağı alır, gider).*** (Musahipzade Celal 1936g s. 8). × ***Yusuf —Amca, kara davarın... kulağını yırdım, bir iki damla kan çıktı ama kurtulamadı, ağulanmış olacak, öldü.*** (Musahipzade Celal 1936g s. 11). × ***–Adak Ali mi? Adak Ali ha, sürmeli Şerife'nin evinde mi? Kaltağı yırmalı... –Şeyhimiz yalnız emretsin. İstersen bir gecede köyün altını, üstüne çevirelim.*** (H. Aytekin 1945 s. 35).

yırık 'yırtık, küçük yırtık' H.Z. Koşay-İshak Refet 1932 I, 426, TS 4585, 4607. ***<yır-*** + fiilden isim yapan ***–ık***. × ***Yek çeşm, muttāsıl yaşarır, yırıḳ, ḳapakları gevşemiş, de görmedim. Faḳaṭ yumuḳ, şiş göz görmedim.*** (Aḥmed Rāsim 1333 s. 16). × ***Fırıl fırıl dönen bir çift elā göz – dün ṣabāh yine gördüm – muşmula ālüde sivri bir burun, her iki noṭa-i temāsı yırıḳ, mineleri ṣarı, çentik dişlerle mücehhez bir aġız, küçücük bir çeŋe vardı.*** (Aḥmed Rāsim 1334 s. 65). × ***"Tepe-göz Mışdıḳ" gibi gözünü daldan budaḳdan esirgemeyen ḳaba-dayı, zorba, ḳumār-bāz, kel, keleş, yek-çeşm, bodur, şişmān, iri boy, ṣāfī siŋir, burunsuz, yırıḳ dudaḳ, her ucuna bir ādem aşılır yaşdıḳ bıyıḳ, nāne çöpü, eŋse ḳalıb kimseler kişiler var idi.*** (Aḥmed Rāsim 1926 s. 52). × ***Her halde güvey olduğuna işaret olmak üzere al şitâri tâbir olunan bir çizgisi al diğer beyaz ipekli kumaştan önü açık, yanları birer karış yırık entari giydirilir.*** (H.Z. Koşay 1944 s. 338). × ***Boyalısakal'ın yanında, kundaklı çocuğunu kucağına yatıran orta yaşlı bir arabuşağı, yırık dudağının tam ortadan ikiye ayırdığı kırçıl, posbıyıklarının terini kirli avuçlarında kurularken, konuşuyordu.*** (R. Enis 1944 s. 179).

(Argo) **yırt-** 'sıyırmak, kurtulmak; becermek, başarmak' H. Aktunç 1998 s. 310. × ***"Rakı ile Bolşevik salatasını önden yolla, beni de bu çaylaklara rezil etme. Sarıkamış'ta yırttınız paçayı ya, burada elimden kim kurtarır seni, bilmem artık..."*** (A. Yurdakul 1987 s. 83). × ***İri yapılı kumral gençle yeniden göz göze geliyoruz. Arkası bana dönük oturan, "Ne şans ulan!." diyor kumral gence. "Az daha yırtıyordun askerlikten."*** (a.e. s. 242). × ***Ama Kafaoğlu'nun işi gerçek anlamda yırtması, o dönemde bir süre ABD'de araştırma yapma olanağını elde etmesinden sonra gerçekleşecek. Sanırım, olaylara ve Türkiye'nin durumuna bir başka türlü bakmaya başlaması ondan sonradır.*** (C. Süreya 1991 s. 189). b. ***kefen***, ***paça***, ***perde***.

yırtakla- 'telaşa düşmek' × ***Gaḳıya goca gari geliniy yanna gidiya, Gara Mustafa geldi, dėya. Gız kendiniy mendilini gorüncü yırtaḳlaya***. (A. Caferoğlu 1951 s. 179).

yırtal b. ***yoltar***.

yırtıcı gibi 'çok hızlı, hızla, çabucak' ***<yırt-*** fiilinden isim yapan ***–ıcı***. × ***Ağıçtan bārmış, aslanımla gaplanım, yėtişiŋ dėye. Yırtıcı gibi goşmuşla gėmişlė ölanı yėcek gızı yırtmış ölüdürmüşle.*** (A. Caferoğlu 1940 I, 63).

AD. **yırtıh** b. ***yırtık***.

yırtık/yırtıh ‘arsız, utanmaz, yüzsüz, girişken’ DS 4274. ***<yırt-*** + isim yapan ***-ık***. × ***Fā’iz de ṣıḳılıyordu ama o benden yırtıḳ olduġu içün işi ḳış ḳış gülmege uruyordu.*** (Aḥmed Rāsim 1340 s. 161). × ***Ḳadınlar uzun uzun, yırtıḳ, falṣo, acı acı ahlardan ṣoŋra eŋ mübteẕel bir eda ile —Yandım.. Ḳale! gibi şırfıntı bir nidā çıḳarıyorlardı.*** (a.e. s. 216). × ***Eğer biçimine getirirsen / girersin açık artırmalara, / büyüklerden tanıdıkların var, / bilirsin yerinde lâf etmesini, / yırtıksın! / Henüz sana istifçilik gelmez, / doğru değil parayı bağlamak, / sürümden kazanmalısın.*** (F. Ilgaz 1944 s. 43). ***perde yırtığı*** ‘perde aralığı’: × ***Perde yırtığından bir de bakmışlar ki Necmi bey, dört beş kişi ile hararetli hararetli konuşuyor.*** (S.M. Alus 1944 s. 180).

yırtık pırtık ‘iyice yıpranmış, iyice eskimiş’. × ***İçeriye atılan ilk adımda göze tesadüf eden manzara kırık dökük, yırtık pırtık birtakım eşya yığınları, buruna çarpan koku bir nevi toz ve küf kokusuydu.*** (Y.K. Karaosmanoğlı 1939 s. 193). × ***Arkadaşım dediği insanın yüzüne baktı. Karşısında duran, sanki yıllarca aynı yırtık pırtık duvarların içinde, aynı camı kırık masaya dirsek dayayarak, günün yarısında da neticelerine nişadır veya neftyağı sürülmüş it gibi, haber peşinde koştukları adam değildi.*** (H. Ünalp 1962. s. 83–84). × ***Ve dünyaya omuz vuran çocuklar — giysileri pahalı ve cicili bicili de olsa yırtık pırtık da, hemen hemen aynı küstahlıkla yaşamdan bir şeyler bekleyen...*** (P. Kür 1983 s. 68). × ***Televizyonda bakıyorsun: Önde ‘beyefendiler,’ arkada yırtık yırtık gülen yağdanlıklar, tutsaklar.*** (P. Celal 1991 s. 461).

yırtıl- ‘sökülmek, uzatmak, vermek; ütülmek’ ***<yırt-*** fiilinin passivum-reflexivum hâli. × ***“Şamar geliyor. Ulan buralara yeni zagon mu çıkaracaksın? Papelleri görelim! Seninkiler karı kokuludur. Tekliği, yüz ona geçer.” “Anam avradım...” “Höst. Yırtıl pulları!” Mahmut, ağlar gibi yalvardı: “Borcum olsun Osman abi! Kocakarı mangiz getirecek. Sidikli’yi sen bilirsin, bizi boşlamaz.”*** (Kemal Tahir 2007 s. 72). × ***“Bir çıkıntı atla abi!” “Bir duman tosla da ciğerleri bayram edelim!” “Harmanım, anam avradım olsun dünden beri...” “Ayaklarını öpeyim bir cigara yırtıl!” “Bir cigara! Bayramdır bu anam babam! Allah çoluğuna çocuğuna kavuştursun.”*** (a.e. s. 105). × ***Osman Ağa zarları toplamıştı: “Çöktünüz mü mezarlık kumarcıları? Geçen gece birinizi yırttım, birinize yırtıldım. Bu gece yüreğim söylüyor ki zarımın en kötüsü düşeş...”*** (a.e. s. 158). ***yırtılan Deli Bekir’in yakası*** ‘olan yine aynı kişiye oluyor’: × ***Ama yırtılan Deli Bekir’in yakası, arada biz yanıyoruz. İşin bu tarafı karışık, ama basit: olmazsa ver baltayı ormana*** (M. Körükçü 1950 s. 115). ***yırtılan tüfekçibaşının yakası*** ‘olan yine aynı kişiye oluyor’: × ***Canrüba vallahilazim onun yanında derya... Ne Fuzuliyi bilir, ne Bakiyi... Cevdet tarihinden sorayım dedim, habersiz... Yanlışlarını Canrüba tashih eder durur. Avrupaya gittililer, yırtılan tüfekçibaşının yakası, öde çekleri... Bir geldiler, pir geldiler.*** (F. Erdinç 1943 s. 43).

(Argo) ‘vermek’ H. Aktunç 1998 s. 309.

yırtlaz ‘gözkapağı dışa dönük, biçimsiz (kimse)’ DS 4275. × ***Ulum ulum ulasıca da lep lep dökülesice yırtlaz Uṛhuya..*** (A. Aksoy 1945 s. 378).

yırtmac/yırtmaç ‘üç etekli entarinin açık yerleri’ H.Z. Koşay–İshak Refet 1932 I, 426. b. ***büzmeç*** ⊡. × ***Ol dạhı cebelüsin ‘arż ėtdi, ḳaltaḳ eyerlü ve yırtmac kürklüler, örmec kuşaḳlu ḳabalaḳ dülbendlü ḳayış üzengüli ipden ḳılıcı bạğı şol Ṭurḳutlunuŋ boğazından aşılacaḳ at uğrılarını divşürüp göndermiş.*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 124). × ***Bir ẖizmetḳāruŋ ki gerçekligi ve her ḳılığı dürüst olmaya iligi dügmesi ve çaḫşırı ve yırtmacı ‘ömrinde sökükden kurtulmaya.*** (‘Ālī 1956 [1586–87] s. 246).

yırtmaç b. ***yırtmac***.

yısa b. ***yisa***.

AD. **yıvıl-** ‘yığılmak, bayılmak’ DS 4275. ***<yığıl-***. × ***Pādişah görü verdinen fenalaşıyo, yıvılıyo bir tarafa.*** (J. Eckmann 1941 s. 165).

yıvışık ‘ıslak, yapışkan’ TüS 1988 s. 2453. × ***Fakat bu gece kadar hiçbir feci gece hatırlamıyordu. O gece sabaha kadar yıvışık, ıslak bir batak halinde açıldı. Kadın korkunç ve insan sıkan nemli bir mezar gibi idi.*** (S. Ertem 1935 s. 141). × ***Bu pis gecenin ıslak ve yıvışık kokusu halâ burnunda tütüyor ve bu kokuyu duydukça midesi lodoslu bir günün denizi gibi yalpalıyordu.*** (a.e. s. 141). × ***Gömlek sırtıma yapışıyor. Yıvışık bir ter sırtımın ortasından belime iniyor.*** (B. Karasu 1963 s. 46). × ***Bütün karlar erimiş, sokaklar yıvışık çamurla dolmuştu.*** (E. Öz 1960 s. 36). × ***Sonra tam gözümün üzerine yapışan ikinci tükürüğün yıvışık ağırlığı.*** (a.e. s. 58).

yıvışıklık ‘ıslaklık, yapışkanlık’ ***<yıvışık-*** + nomen abstractum yapan ***–lık***. × ***Ölü et kokusunu almış olabilir. Ellerimde tuzlu suyun yıvışıklığı, sandal tozunun pütürlülüğü, küreğin kızdırdığı nasır var.*** (B. Karasu 1963 s. s. 47).

yıvış yıvış ‘vıcık vıcık, ıslak ıslak, yapışkan’. × ***Hava dersen yıvış yıvış. Gökyüzü kirli bir beyazlıkta esmer. Belli belirsiz bir ahmak ıslatan her şeyi ıslatıp üşütüyor.*** (M. Seyda 1962 s. 5). × ***Sıtmalık, havası ağır, hele sabahları yıvış yıvıştır. Esinti yalnız tepelerde.*** (a.e. s. 70).

yıy- b. ***yiy-***.

yıylankuş b. ***yiğlengeç***.

yi- b. ***ye-***.

yibate ‘hırka’ THASDD 1531 b. Tietze 1958 s. 259. **<** Fa. ***labāda*** ‘a cloak for rain; a quilted cloak; a great-coat, pelisse; a wrapper’ F.J. Steingass 1892 s. 1115–16, <Ar. ***lubbāda*** a.m. b. ***libade*** B.A. Yanıkoğlu 1943 s. 283, ***ilibada*** ‘cepkene benzeyen süslü ceket’ ZTS 1976 s. 102. ××.

yide- b. ***yed-***

yidek b. ***yedek***.

yidil- ‘yedilmek, çekilmek’ × ***Buŋa bir çāre vardur şāh-ı ‘ālem / Ki yidilmişdür aŋa bunca ādem.*** (Şeyḫoğlı Muṣṭafā 1979 [1540] no. 7561).

yig b. ***yeğ***

yigid b. ***yiğit***.

yigirek b. ***yigrek***.

yigirmi 'yirmi sayısı, on dokuzdan sonraki sayı' O. Blau 1868 s. 244, Bartholomaeus Georgievits 1943 [1544-1548] s. 110, TS 4589 <ETk. ***yigirmi*** a.m. H. Eren 1999 s. 455. × ***Bin doḳguz yüz yigirmi sekkiz yılı bizim oralarda guraḥlıḥ oldu.*** (A. Caferoğlu 1945 s. 76). × ***Emerkada bulunan gendi adamlarıma tėl vėrdim, para istedıḥ, yigirmi yėddi gün içinde param geldi.*** (a.e. s. 81). × ***Goca garı da gocam öleli, yigirmi sene oldu bu onun yadikarı dėyi yataḥdan galdırmayorum dėdi.*** (A. Caferoğlu 1948 s. 35). b. ***igermi***, ***igirmi***.

yigirmi beş b. ***yirmi***.

yiğit/yiğid 'genç; cesur, korkusuz' Bartholomaeus Georgievits 1943 [1544-1548] s. 122, O. Blau 1868 s. 244, TS 4590. ***<yigit*** a.m. G. Clauson 1972 s. 911. ***her yiğitin göğsünde bir aslan yatar*** 'herkesin gönlünde bir iş başarma isteği vardır, herkes umutla yaşar': × ***Mevlützâdem, her yiğitin göğsünde bir aslan yatar. Seninkini de bilmiyor değiliz. Şimdi ağzımı açtırma. Topal Ayşenin evindeki Kel Melihaya tutkun olduğunu, Mısırdaki sağır sultan işitti.*** (S.M. Alus 1934 s. 322). ***Yiğidin anası tez ağlar.*** 'cesur insanların başları çabuk belaya girer': Ö.A. Aksoy 1996 I, 206. ***yigidin eli, karının dili*** 'erkekler el ile kadın sözle yapacağını yapar ?': × ***Aman sen ṣuṣaḳ.. Ġavġada mat olursa ḥafīẓe ṣoyumdur demem. Yigitiŋ eli, ḳarınıŋ dili... Aladıŋ mı çürük mantar ḳafalı herif.*** (H.R. Gürpınar 1335h s. 30). ***yigidin kalesi inkardır*** 'inkâr etmeye devam et, inkâr et': × ***"Yigidiŋ ḳal'esi inḳardır" sözünü zavallı delikanlı kendine destür-ı ḥareket edindi.*** (H.R. Gürpınar 1316 s. 225). ***yiğit lakabiyle yaşar*** 'cesur olanın lakabı olur, cesur olanın lakabı yayılır': × ***Sonra Molla'ya çevirdi yüzünü, ne var ne yok Molla? Sana, "yiğit lakabıyle yaşar", Karanın Küçük Molla derler, senden büyük molla var mı?*** (Ü. Kaftancıoğlu 1972 s. 100). ***yiğit yiğide kıymaz*** 'cesur insan cesur insana zarar vermez': × ***Pehlivana validesi muhabbet edib: "şu oğlanı öldür de seninle beraber olalım." deyince pehlivan dedi ki: "yiğid, yiğide kıymaz.*** (O. Spies 1941 s. 64). × ***"Eyvah, valide! Ettin mi bana edeceğini" deyince "ben sana şimden sonra edeceğimi ederim." deyip pehlivanı çağırdı, derakab pehlivan içeri girdi: "Şu oğlanın başını kes!" deyince pehlivan: "Yiğit yiğide kıymaz." dedi.*** (31). × ***"Yiğit yiğide kıymaz. Bağışla canımı. Ömrüm oldukça bir daha senin yoluna çıkmayacağım." "Baba, bu Arap hüngür hüngür ağlıyor... Beni öldürme diyor. Ne yapayım onu?"*** (Yaşar Kemal 1970 s. 57). b. ***igit*** Bartholomaeus Georgievits 1943 [1544-1548] s. 110. ***yigit ... karı/yigit ... koca/yigit ... pir*** 'genç ... yaşlı': × ***Ve çaḥ dönmeginüŋ pīşesi budur: yigitleri ḳoca eyler ve ḳocaları gör nice eyler.*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 80). × ***Ayaġı başduġı ėller yıḳıldı / Yigidüŋ ḳocanuŋ ḳalmadı dişi.*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 71). × ***İkiyi bir alma yiğit diyüp karı alma. 'ikiyi bir diye alma; güçlü, kuvvetli de olsa ihtiyar kadınla evlenme'.*** (V. İzbudak 1936a no. 251). × ***Yigitsen bugün ṭā'ata yüz urun / Ki gelmez yigitlik ḳocadan yarın.*** (Ferheng-nāme-i Sa'dī 1340/42 s. 77 no. 942). × ***Aġardınca ḳara ṣaḳalı yigit / Ḳoca aḳ ṣaḳalı siŋe ilter ėşit.*** (a.e. s.

78 no. 961). × ***Gerekdür yār u hemdem ü münāsebet / Gerek yigit ola ve ger ola pīr.*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 14). × ***Nāẓar atarlar ve ġamzelü tīrler / Fedā olur gören yigid ve pīrler.*** (a.e. s. 39). ***yigit ol-*** 'delikanlı olmak, yetişmek, büyümek; 'gençleşmek, gence dönüşmek': × ***Melik ol ferzendi dil-bendüŋ vücūdiyle piyr-iken yigit oldı.*** (Ferec 855/1451 v. 128a). × ***'Osm̱ān ġāzīı oġlı Oṛhan ġāziye verdi kim ol Lülüfer ̮hātundur Oṛhan dạḥı ol demde yigit olmışdı ve bir oġlı dạḥı vardı.*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 19). ***yigit yeŋil*** 'gözüpek, atılgan olanlar': × ***Kemālinde bir bahādır dilāver ḳopdı ki ṣan 'ālemde Zāl u Sāmm-ı nerīmānīydi. Ol ḳadar adı çıḳdı kim yigit yeŋil arasında ḥürmetlü ve 'izzetlü olmışdı.*** (Oruc b. 'Ādil 1343/1925 s. 7). × ***Ol sebebden 'Osm̱āna ̮halḳı 'izzet ėdüp avda ḳuşda etrākuŋ yigidi yėŋili anuŋ yanında cem' olurlardı.*** (Th. Nöldeke 1859 s. 197). × ***Ḥazır cemā'at: "Dirīġā, nāzenīn yigit ol nāpāk bī-pāk elinde helāk olur dėdiler."*** (Ferec 855/1451 v. 134a). × ***Kıldan köprü yaratmışsın / Gelsin kulum geçsin dėyü / Hele biz şöyle duralım / Yiğit isen geç a Tanrı.*** (M.F. Köprülüzade 1934 s. 30). × ***Ve dahi bilmiş ol ey oğul yiğitler gaflet yüzünden şöyle tasavvur ederler kim kendülerin bilüsü pirler bilüsünden yeğdir.*** (Mercümek Aḥmed [15. yy.'ın ilk yarısı] s. 7). × ***Ve kocalmış salhurde beyin kulluğuna yörenme ki niceme ömründen kalmıştır, halk anı ölüme yakın görürler, yiğitten ise.*** (a.e. s. 267). × ***Arada geçid virmez bir neh-i azīm olup, kāfir köprüsünün kestüği sebebden, yiğit yėnil yüzdürmek ile geçüp kal'a üzerine vardılar.*** (Tursun Bey 1977 [15. yy.] s. 127). × ***Çün ileri at sıçradup yetişen yiğit yėnil bunlara muḳabil oldılar, gulgule-i tekbîri arş-ı isti'ânete gönderüp at saldılar.*** (a.e. s. 127). b. ***igid.***

yigitlik 'gençlik; cesaret' TS 4594. ***<yigit*** a.m. G. Clauson 1972 s. 912. × ***Ne dirlik gibi dünyāda saġış var / Ne yigitlik günince yay u ḳış var.*** (Fạḥrī 1974 [1367] no. 825). × ***Bilesin-ki yigitlik zamānında Baġdād şehrinde emīrülmü'minīnüŋ ḥażretine yėtişmişdüm. Bizüm ḥaḳḳumuzda çoḳ in'āmları, teşrīfleri vāḳi' olubdur.*** (Ferec 855/1451 v. 121a). × ***Ḥaḳ Ta'ālā benüm ġarīblıġuma, yigitligüme, bī-günāhligüme merḥamet ėtdi, beni bu sırra muṭṭali' eyledi!*** (a.e. v. 132a). × ***Hem cinslik odı, yigitlik odı muḳtażāsı taŋrınuŋ ḳażāsına muvāfıḳ düşdi.*** (a.e. v. 195b). × ***Dirīġ yigitligüŋe ki gendüŋi esirgemezsin! Dur, bundan gėt!*** (a.e. v. 200a). × ***Zira yiğitlikte yiğit mücerret sücisiz sarhoştur. Kaçanki bir sohbette pirler bile olsa yiğitler yiğitlik sarhoşluğu ile muhal söz söyleyeler pirler edeplerler.*** (Mercümek Aḥmed [15. yy. ilk yarısı] 1944 s. 92). × ***Gerçi fuḳarādan idim amma aḳrānım içinde sözünde doğru yigitlik ve sėbāt-ı maḳālile meşhür bir ādem idim.*** ('Alī 'Azīz 1268 s. 222). × ***Ba'zısı yapma yigitlik-de ṣatar, / Ardına ḍoḳunana piştov atar.*** (Enderūnī Fāżıl Beg 1286 s. 132). × ***Yigitlikde urduŋısa el ayaḳ / Ḳocalıḳda öŋüŋi deper ḥaḳḳa baḳ.*** (Ferheng-nāme-i Sa'dī 1340/42 s. 79 no. 962). × ***Dirīġa ki geçdi yigitlik güni / Güle oynayu yavu ḳılduḳ anı.*** (a.e. s. 79 no. 967). × ***Nürī, yigitlige pislik sürmemek içün titrek eliyle belinden bir şıyırtma çıḳarır. Dā'ima on adım uzaḳdan silāḥını parıldatarak: -Âteşe ḳarşı ḳılaġılı bir demir parçası... Faḳaṭ diḳḳat et, ikisi de ete gömülür, cān alır.*** (H.R. Gürpınar 1341 s. 386). × ***Yiğitlik bir***

otdur sakın seni yakmasın. (V. İzbudak 1936a. 29). × ***Ve Deli Kosti dahi, Tavşanın ayaklarına kapanarak "Aman, Tavşan Ağa, ocağına düştük, yiğitliğine limon sıkma, bunların cümlesi hatun olduğu takdirde tasallut etmeklik rıfatına düşmez! Tezyinatları senin olsun, ırzlarına ilişme!" deyü rica etmeğe başlamış.*** (E. Misailidis 1986 [1872] s. 422). × ***Yaman bir karı! Güzelliğine güzel ama yiğitliği yufka... Köy işine dayanamaz!*** (K. Tahir 1955s. 185). x ***Mertliğine mert, yiğitliğine yiğit, emme karşısına çıkanlar yiğit değil. Adam gibi birer birer gelseler, heç tınmaz, tutuşur. Yoluna önüp arkadan vuruyorlar.*** (F. Baykurt 1961o s. 298). × ***Bu devriş ülke-be-ülke dolanıp benim yiğitliğimi, senin de gırgıtlığını söyler.*** (Behçet Mahir 1973 s. 282). ***yiğitliğin kalesi inkârdır.*** 'inkâr et, inkâr etmeye devam et': × ***Yiğitliğin kalesi inkardır demişler, ne olursa olsun tuttuğum yolda gideceğim.*** (H.R. Gürpınar 1972m s. 28). ***yigitlik pirlik*** 'gençlik ihtiyarlık': × ***Edebāli yüz yigirmi beş yaşadı ve iki ʿavrat adlı biri yigitliginde ve biri pīrliginde ve evveki ḫatununun ḳızını ʿOsm̱āna vėrdi.*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 11). ***yiğitlik ...de kal-*** 'alttan alan olmak, hoşgörülü olan olmak': ***yiğitlik bizde kalsın*** 'biz alttan alalım, biz hoş görülü olalım'): × ***Biz bu işi nasıl olsa guruturuz, gel etme, yiğitlik sende galsın, çabuk he de! Bizi beş "çilganat"tan çıkarma! İki verelim, üç verelim, sana verelim.*** (F. Baykurt 1976ı s. 124).

yiğlengeç/yıylankuş 'limon büyüklüğünde ve kavun gibi güzel kokan bir meyve, şamama' TS 4595. ***<yig*** (<ETk. ***yıḏ*** 'kokmak' + isimden fiil yapan ***-len***- + fiilden isim yapan ***-geç***. ××.

yiglik 'üstünlük' ***<yėg*** + nomen abstractum yapan ***-lik***. × ***Ḳaçan düşman çoḳlıḳ ve artuḳlıḳ birle ġālib ve anuŋ ḳuvveti ve yigligi ẓāhir olsa, ve anuŋ ḳorḳusı olsa kim ėla fesād yayıla.*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 71).

yigrek/yigirek 'daha iyi, iyice; daha uygun' A. Vámbéry 1901 s. 181, C. Brockelmann 1917 s. 59, TS 4484, 4597. ***<yėg*** + ve karşılaştırma eki ***-rek***. × ***Müzdden yigrek eyleye yazuġın.*** (Sulṭān Veled 1341 s. 64). × ***Eyitdi: berāber olmaḳdan ve savaşdan yigrek hīç vech yoḳdur.*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 38). × ***Benüm ḳatumda ol yėgrek kim ... ol melik ṭapusında ögütçilik bābın yėrine getüre.*** (a.e. I, 85). × ***Daḳı düşmānı uzlıḳ ve doḳuşıla ḳoparmaḳdan -bundan ötrü eyitmişlerdur kim: ḳatı erlikden ve ʿazīm alplıḳdan ʿaḳl ve fikr yigrekdur.*** (a.e. I, 95). × ***Saŋa daḫı yėgrek menzil vėreler.*** (Ferec 855/1451 v. 39a). × ***Gendü evümüzde, yurdumuzda ferāġı bālile oturalım. Cihānda emīnlikden yėgrek nesne yoḳdur.*** (a.e. v. 102b). × ***Ne ḳadar ki ben sāzuŋa, silāḥuŋa, atuŋa, eyerine baḳaram, seni benden yėgrek görürem... Ben nökerüŋ mes̱ābesinde duram; baŋa keremüŋden ne vėrürseŋ vėresin.*** (a.e. v. 131b). × ***Sīmurġ eyitdi: "Ṣabr eyle! Ben saŋa ėrte daḫı yėgrek atlar bulam." dėdi. Ṣabāḥ durdı, dört yaŋa pervāz urdı, hīc ata ẓafer bulımadı. Dermānde ḳaldı.*** (a.e. v. 197b). × ***Bu kāfirler eyitdiler: Cebrile alınmadansa eylügile vėrevüz dėdiler, onuŋ içün kim biz bu ḥiṣārı saḳlayımazuz dėdiler. İmdi ėyülügile vėrmek yėgrekdür.*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 176).× ***Ḳız beyġāmı işidicek durdı, gendözini hezār bār bayağıdan***

yėgrek düzüb ḳoşub geldi, taḫtı üzerinde oturdı. (a.e. v. 139a). × ***Degşürüb ehli ʿırżāne ḳuşanmaları yėgrekdür.*** (ʿĀlī 1956 [1586–87] s. 207). × ***Ḳuru yėgrek düşe ṭüfāndan, / Yemen ẕ̧hübrāḫ ola Tüfāndan.*** (Mesʿūd bin Aḥmed 1991 no. 5240). × ***Cevāb vėrdi kim: mühlet vermege sen yigreksin, ben inegi çıḳarayın, andan sen zāhidi helāk eyleyesin.*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 86). × ***Ḳatı erlikden ve ʿaẓīm alplıḳdan ʿaḳl ve fikr yėgrekdür.*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 95). × ***Cihānuŋ yėgrek işi ḍoġrulıḳdur / Kişinüŋ yatlu fiʿli oġrulıḳdur.*** (Fāḫrī 1974 [1367] no. 679). × ***Her ne yüzden dėrseŋ yėgregidür / Düşdi göŋlüm yine hay bir güzele.*** (Edirneli Naẓmī 1928 s. 59). × ***ʿAlā külli ḥāl anı bilmek gerek / Ki söz ḳalsadur māldan yigrek.*** (Ferheng-nāme-i Saʿdī 1340/42 s. 4 no. 38). × ***Çü söz ḥaḳ ola dėdigüŋ yigrek / Ki ḥaḳ söze ne ḥaḳ ne rüşvet gerek.*** (a.e. s. 7 no. 86). × ***Elinden yigil ne vėrürse ḥabīb / Ki aŋlar sökelden yigrek ṭabīb.*** (a.e. s. 37 no. 451). × ***Yazuḳlu ki ḳorḳa ṭura taŋrıdan / Yėgirek mi yā zerḳ u şālüs ėden.*** (a.e. s. 41 no. 494).

yigren- ‘tüyü ürpermek, iğrenmek’ B. Atalay 1986 s. 789, W. Radloff 1905 III, 513, TS 4598. <ETk. ***igren-*** G. Clauson 1972 s. 914). × ***Ben Şenzebanuŋ ṣuḥbetin ve ḳonşuluḫın yigrendim.*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 31). × ***Bir ẕ̧hātün gişi bir büyük kirli eski bardaḳ Müslimüŋ elinde ṣundı. Müslim bardaġı yigrendi, ḳaḳı-verdi: bardaḳ ʿavrat üstüne düşdi. Yüklüyimiş, oġlanın bıraḳdı.*** (Ferec 855/1451 v. 234b). × ***Rüʾyeti cemāl ve dest-bāzelīden erāzi-i ẕ̧huddām ve ġulāt-ı behre-mend olmaḳ görinür çāk başdan kendüden aʿlānuŋ ġılmānına ẕ̧hiẕmetkārını iḍhāl ėtmek anlaruŋ devlet ü tenaʿʿumlarını görüp o ẕ̧hiẕmetkār kendü ḥālinden yigrenmek iʿcāb ėtmesi muʿcībdür.*** (ʿĀlī 1956 [1586–87] s. 243). × ***Bā-ẕ̧huṣūṣ ki bu pāyelere ṭālib olan yararlar bunlara naẓar ve manṣablarına ṣarfı başar ḳılduḳlarınca ẕ̧hidmetlerinden usanurlar ve manṣablarından ibā vu istikrāh-ıla yigrenürler.*** (ʿĀlī 1979 I, 167). × ***Ve niçe niçe ẕ̧hidemāt-ı mebrüre-i pādişāhīde bulunan ḳar-güzārlar bunlara naẓar ve manṣablarına ṣarf-i başar ḳılduḳlarınca ẕ̧hidmetlerinden usanurlar ve manṣabparından ibā vu istikrāh-ıla yigrenürler.*** (ʿĀlī 1979 [1581] I, 167). b. ***iğren-***.

yike b. ***yėke***.

yil b. ***yel***.

yil- b. ***yel-***

yil başılık ‘yılbaşı hediyesi’ Meninski 1680 III, 5645.

yilek b. ***yelek***.

AD. **yimbeş** ‘yirmi beş’ × ***Irakı içek yâni. İsṫersen şarap içerik, bardağı yimbeş guruş. Dörder dene içdik mi, kafayı tam buluruk!*** (Orhan Kemal 1954b s. 257).

yilteme b. ***yėlteme***

yin ‘erkeklik, erkeğin cinsel gücü’ × ***Bir zamanlar bence önemli tek şey varlığımdı, etimdi. Gel gör ki zamanla o da beni bırakmaya başlamıştı. Yinimin her yanını ayrı ayrı seviyordum. O benim. Ben –bir***

gün bu el titremeleriyle başlayan tehlike çanı iyiden iyiye çalmaya başlayacaktı. (F. Edgü 1959 s. 29). × ***Ama su götürmez bir gerçek vardı. Birgün bu yin insanı bırakıp gidiyordu. O olmayınca da hiç bir şey yoktu. Ben yoktum. Eriyip bitiyordum. Er-geç olacaktı bu biliyordum, ama şimdi, ya da yarın olması arasında bir ayrım olmalıydı***. (a.e. s. 29).

yiŋ b. ***yeŋ***.

yiŋ- b. ***yen- II***.

yin- b. ***yen- III***.

yind- 'aramak, sormak' B. Atalay 1986 s. 792. ××.

yindek b. ***yėndek***.

yine/yene 'tekrar, yeniden, o zaman da' Meninski 1680 III, 4063, 5613. × ***Ama Mösyö Cimsonuŋ vefātı üzerine, ma'lüm olan sebepler dolayısıyla bunlar yine ḳarışdırılmaġa bunlardan bahis yine olunmaġa başlanmıştı.*** (Y.K. Karaosmanoğlu 1928s. 238). × ***Här äsärindän düz adama o̱hşayır. Amma yenä insanı tanımaġ olmaz.*** (S.S. Ạhundov 2005 s. 32). ***yine de*** 'her ne olursa olsun': × ***"Ḥamāḳat!" diyemiyordu, ṭutuḳluk maḥcübiyet diye īżāḥ ediyor, yine de bu ḳadarını faźla görüyordu.*** (E.E. Talu 1928 s. 96). × ***Tam on sene evel Ḥasonuŋ anası yine bu ḳarārgāhıŋ soḳaġında, küçük bir yer odasında oṭuruyor ve karārgāhda çalışıyordu.*** (H.E. Adıvar 1928 s. 59). ***yinemiz baki*** 'görüşmek üzere, yine görüşürüz, hoşça kal': × ***Nihayet, haneleri kapusuna musaveletimizde (vardığımızda) kibarcasına bir tavr ile "A domani sera sinyor Favini" yani (italyanca) Yarın akşama yinemiz baki diyerek, kapuyu yüzüme beraber kapattılar.*** (E. Misailidis 1986 [1872] s. 65). × ***"Allah aşkına bu yezidin karısı şimdi nerede ise zuhur eder, bırak yakamı, yarın yinemiz baki" deyüp ağlamaya başladı ise, artık dayanamayup ve vaadine ümit ederek, yakasını bıraktık o gitmede olsun.*** (a.e. s. 137). × ***Çaça tabir ettikleri edepsiz cadıyı istediki kadar para verup, hoşnut ettikten sonra, kızların da beherine yirmişer kuruş hediye vererek ve "yinemiz baki" diyerek tarafeyinin hoşnutluğu ile ondan def olduk gittik.*** (a.e. s. 155). ***yine ciğer, yine ciğer*** 'insan yine de acıyor ?': × ***Ali babanın evceğizi bir kat üstünde viran üç oda... Ne kadar merhamet koysan yine ciğer yine ciğer... Fakat ne yapsın babada para pul yok.*** (H.R. Gürpınar 1972m s. 54).

yinge b. ***yenge***.

yini b. ***yeğni***.

yipret- 'titremek, vibrieren lassen' A. Vámbéry 1901 s. 182. ××.

yipyiğit 'çok cesur' × ***İhsan gibi tertemiz, yipyiğit bir adam için bu, manevî bir sukuttu.*** (Aka Gündüz 1930 s. 71).

yir b. ***yer***.

yir- 'yırtmak, azıcık yırtmak, düzensiz yırtmak, koparmak' H.Z. Koşay–İshak Refet 1932 I, 427, TS 4608. ××.

yirç- ‘dedikodu etmek’ × ***Hemānā diledüm virdiler anı / Ne yirçüp beni ne yirdiler anı.*** (Şeyḫoğlı Muṣṭafā 1979 [1540] no. 7586).

yirik ‘çatlak, gedik; burnu çıban yarasından yirilmiş kimse’ H.Z. Koşay–İshak Refet 1932 I, 426, TS 4607. ***<yir-*** + fiilden isim yapan ***-ük***. × ***Üst dişlerinden birini gösteren yirik dudağiyle hep güler gibiydi.*** (F. Erdinç 1958 s. 130). × ***Geneci, kendi üst dudağının birkaç dişini ötemediği gibi, yarısı yirik kapağın açıkta bıraktığı motoru gösteriyordu.*** (F. Erdinç 1969 s. 62). × ***Ağzındaki siğara yirik dudağını yakacak kadar ufalmıştı.*** (a.e. s. 76). × ***Sırtında olup olacağı göbeğine kadar yirik bir gömlek*** (a.e. s. 120). × ***Ah bu geliniŋ elinden, aḫ bunuŋ yirik anasınıŋ elinden. “Yirik burnum şap burnum, gel küfdemi gap burnum”. Evvel gün ne saçamı godu, ne pürçēmi godu be gelin olacak damarı gırık.*** (Ö.A. Aksoy 1945 s. 376).

yirlü b. ***yerli***.

yirmi beş/yigirmi beş 'yirmi beş liralık eski kağıt para' × ***Şehreminli Ḥüsniye Semiḥ ‘Āṭıf beyi de yigirmi beş vurdu. İki buçuk paralıḳ bir pasaport ile kolera ḳordonuna geçdikden ṣoŋra oteliŋ üst ḳatındakileri yine ṣofra başında medenī nuṭuḳlarla ḳadeḥ doḳuşdurmaḳ ẕevḳine daldılar..*** (H.R. Gürpınar 1926b b. 240). Az. ***iyirmi beş yaşa dol-*** ‘yirmi beş yaşını doldurmak’: × ***Bu padşah iyirmi beş yaşa dolmuşdu, evlänmäk istäyirdi.*** (Azärbaycan dastanları 2005 I, 243).

yirmiye yoğurt (hapishane argosu) ‘yoğurt ucuzladı ama müşteri yok, gelen yok giden yok, yapayalnız kaldım’: × ***Girdim ama, çok kötü girdim. Cepte metelik nanay, dön şinanay şinanay... Gelen yok, giden yok, arayan yok, soran yok... Hapishane ağzıyla buna “yirmiye yoğurt!” derler. Benim de öyle: Yirmiye yoğurt. Hapisane gibi yerde, altı ay için sızlanmak ta olmaz. Eloğlunun sırtından yirmi yılı, otuz yılı var. Adamı ayıplarlar***. (Aziz Nesin 1958 s. 47).

yirüb yençmek ‘mırıldamak, homurdanmak, obmurmurare’ Meninski 1680 III, 5574. ××.

yisa/yısa (gemici dili) ‘beraber, ha gayret’ J. Rehdouse 1890 s. 2222, L. Bonelli 1899 s. 295, M. Mikhaïlov 1930 s. 40; TüS 1988 s. 2453, H. Aktunç 1998 s. 310. < İt. ***issa! [issare*** fiilinden emir] a.m. Kahane–Tietze 1958 no. 350. × ***“Çünkü ben onu oradan aldım çektimdi.” Perukār: Hem heyamola he yisa ile!”*** (Aḥmed Rāsim 1340 s. 323-24). × ***Vagonun başına gelince durdum. Çünkü bacaklarım, basamaklarına yetişemiyordu. Heyemola ha yisa, içeriye kendimi attım.*** (Aḥmed Rāsim 1333 s. 164). ***yisa boca*** ‘hep beraber’: × ***Yisa boca, kumluktan kurtulmuşlar amma sabah horozları da ötmeğe başlamış.*** (S.M. Alus 1933 s. 151). × ***Saatlerce yısa bacadan sonra balçıktan kutulundu amma beygirlerden, lândolardan da hayır bekleme. Nallar düşmüş, koşumlar kopmuş, dingiller kırılmış.*** (S.M. Alus Akşam 13.02.1941 s. 4). × ***Evvelce yisalarla hamama sokulan, zorlarla saçı, sakalı, ayakları yıkatılan paşa şimdi temizlik hususunda titiz mi titiz olmuştu.*** (S.M. Alus 1933k s. 65). ***yısa mola*** ‘gemicilerin veya hamalların yük kaldırır veya taşırken birbirlerini teşvik etmek için haydi, hep beraber anlamında kullandıkları ünlem’ L. Bonelli 1899 s. 295 b. ***mola***:.

× ***Önde piyano, arkasında ötekiler, yısa, molalarla, merdivenden yukarıya çıkarılıp sofaya yığıldı.*** (S.M. Alus 1934 s. 10). b. ***isa et-***

yit- I/yüt- ‘kaybolmak’ Meninski 1680 III, 5642,TS 4611, R. Dankoff 1204 s. 283. <ETk. ***yit-*** a.m. G. Clauson 1972 s. 885. × ***Eger ḳāfile gelmeye yite bāc / Ekinci giderse bozula ̮harāc.*** (Ferheng–nāme–i Sa‘dī 1340/42 s. 13 no. 153). × ***Gāh nebāt ̮olup biterem gāh ṭoprak̡ olup yiterem / Gạh et gāh ḳan süŋük olup çalḳanurum.*** (Eşrefoğlı Rūmī 1286 s. 11). × ***Dė anạhtarı sanma yitmiş durur / Süheyl aluban anı gitmiş*** (M.F. Köprülüzade 1934 [15. yy.] s. 48). × ***Seyle vėrdi kimi ḳumaşın o dem / Kimisi yėle vėrdi başın o dem.*** (M.F. Köprülüzade 1934 [15 yy.]s. 124). × ***Delim işler ki ol yār ile biter / Çoḳ iş yar olmaduġıyile yiter.*** (Fạhrī 1974 [1367] no. 533). × ***̮Hırsuzla buŋa ırazı olmuşla. Peşin birē kese altun vemişle. Yüten yüzüğü de müneccime teslim etmişle.*** (N. Güngör–İ. Ozanoğlu 1939 s. 78).

yit- II ’itmek, kakmak’ TS 4613. <ETk. ***it-*** G. Clauson 1972 s. 38. × ***Ağa yokmuş köyde, ama gene de başka yere gidilmezmiş. Götüren, kimseye sormadan bir kapıyı yitti. Tandırlı, tezekli bir yerdi burası.*** (S. Şimşek 1960 s. 35). × ***Sonunda onları dinlemek için üzerinde “kalem” yazılı bir kapıyı yitip içeri girer.*** (S. Şimşek 1960 s. 62). × ***Ondan sonra bunları, ilgi ve derecelerine göre ele alacak, “Müdür”, “Muavin”, “Kalem” v.s. yazılı kapıları birer birer yitecektir.*** (a.e. s. 62). b. ***it-***.

yitele- ‘itelemek’ ***<yit- II*** + sıklık yapan ***-ala-***. × ***Kiremitinin kırıldığını görünce beslemeye sövdü ve anasının yanına geldi: “Beni yiteledi!” dedi. Anası omuz silkti: “Sus, haydi sus, telin dökülmedi ya!*** (Orhan Kemal 1951 s. 51). × ***Kız, içini çeke çeke: —Hendeğe düştüm, dedi. ismet yiteledi beniii!*** (Orhan Kemal 1952m s. 18). × ***Bak, şurda kulun kıt, Allahın bol olduğu yazının yüzündeyiz. İstediğim sana her kötülüğü yaparım. Boş böğrüne iki bıçak. Yitelerim harmana, çalarım kirbidi. Hem harman yanar, hem de sen.*** (Orhan Kemal 1954b s. 205). × ***Akıl ne diyor biliyon mu? Boş böğrüne iki bıçak, yitele harmana, çal kibridi...*** (Orhan Kemal 1954b s. 199).

yiti ‘keskin, sert; yağ ve peynir hakkında yemesi ağır ve acı’ H.Z. Koşay–İshak Refet 1932 I, 427. <ETk. ***yitig*** a.m. G. Clauson 1972 s. 889. × ***Ey şāh destür var mı ḳılıç yiti ve ḳol ḳanlu ve kesilen baş gene bitmez ve ṣoŋra peşīmānlıḳ aṣṣı ėtmez.*** (M. Belletête 1812 s. 253). × ***Yaza ̮Haḳan-ı Çīn özine biti / Ki her sözi bıçaḳdan tīz ü iti.*** (Fạhrī 1974 [1367] no. 2488). b. ***iti***.

yitik/yitük/yütük ‘kayıp, kaybolmuş’ A. Vámbéry 1901 s. 182, H.Z. Koşay–İshak Refet 1932 I, 427, TS 4613. <ETk. ***yitük*** a.m. G. Clauson 1972 s. 890. × ***Elbet saŋa ne iş gördüğüŋü soralā. Sen de ben müneccimim dersiŋ. Onnarın yütüğü varısa saŋa bakıve derler.*** (A. Caferoğlu 1943 s. 14). × ***Eğer kızı vermiyeceklerse daha ilk müracaatta: -Yitiğinizi başka yerden arayın!*** (K. Güngör 1941 s. 70).

yitir-/yitür- ‘kaybetmek, mahv etmek, telef etmek; tahrip etmek’ A. Vámbéry 1901 s. 182, W. Radloff 1905 III, 525, C. Brockelmann 1917 s. 49, H.Z. Koşay–İshak Refet 1932 I, 427, TS 4609, R. Dankoff 12004 s. 283.

<yit- I fiilinin kausatif (ettirgenlik) hâli. × ***Ṣu yatlusı olur ki ṭaş bitürür / Söz aġduġı düşer ki baş yitürür.*** (Mes'üd b. Aḥmed 1991 [14. yy.] s. 445). × ***Şenzeba eyitdi: eger bu nişānları görürsem, ḥaḳiḳat bileven kim ol beni yitürmege yüz dutmışdur.*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 42). × ***Beni küllī yitürdüm seni buldum / Bu ben sensin ben öldüm ben gerekmez.*** (Eşrefoġlı Rūmī 1286 s. 5). × ***Seni sen yavı ḳıl külli bulasıŋ anı / uḥāl ola anı bolmaḳ yitürmeyince sen seni.*** (a.e. s. 8). × ***Eṣeri cān ile göŋle ėrişüp eyledi mest / Ol eṣerden yitürür Ḥallāc-ı manṣūr bu seri.*** (a.e. s. 13). × ***Sevgüŋe düşelden uṣṣum ḳalmamışdur sevdügüm / Uş delü olup özüm yitürdüm oldum işte şaş*** (Edirneli Naẓmī 1928 s. 24). × ***Ben belki yitiririm, al sen saḫla.*** (Ebü-Bekir Ḥāzım 1326y s. 160). × ***Ṣāliḥ üniformasını, hīç olmazsa alafranḳa birini geymek istedigi ḥalde ̧Haççа Selimeyi memnün edecek her şeyi men' etmek, ta'ẕīb edecek her şeyi yapmaḳ içün ẕāten vesīle aramaḳda bulunduġundan "Ṣandıġıŋ anaḫtarını yitirdim" dedi.*** (a.e. s. 163). × ***Ṣoŋra bir kese paramı yitirdim.*** (H.R. Gürpınar 1330 s. 194). × ***En korkunç istirap imanını kaybedenin, aşkının yitirenin derdidir.*** (S. Ertem 1935 s. 180).

yitit- 'yitirtmek, kaybettirmek' ***<yit-*** fiilinin kausatif (ettirgenlik) hâli. × ***Güc olur sevgüli yār ayruluġı / Yüce taŋrı baŋa anı yititme.*** (Edirneli Naẓmī 1928 s. 56).

yitre olmış 'kaybolmak' A. Vámbéry 1901 s. 182. ××.

yitük b. ***yitik***.

yiv 'birbirine bitişik şeyler arasındaki çizgi, çini ve camların henüz ayrılmamış fakat kırılmış çizgisi, derz; yarık, yüzdeki çıban yeri' Meninski 1680 III, 5613, H.Z. Koşay-İshak Refet 1932 I, 427, TS 4615. ××.

(Argo) **yivi seti kalma-** (vagina, anüs için) 'gevşemiş olmak, bollamış olmak; müptezel olmak, orta malı olmak' H. Aktunç 1998 s. 310. ××.

yiy-/yıy-/yiyi- 'kokmak' A. Caferoğlu 1931 s. 126, Meninski 1680 III, 5646, İbn Muhennā 1900 s. 120, TS 4622. <ETk. ***yıd-*** a.m. G. Clauson 1972 s. 888. × ***Esrük pīl ḳulaġından yiyir çirke ḳonar.*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 132). × ***Yārānları eyitdi: Senüŋ etüŋ yiyir ve ziyānludur melik yemege yaramaz.*** (a.e. I, 38). × ***Asıl asman sağ yiymaz. Asıl azmas cihanda sağ yiymez.*** (Velet İzbudak 1936a no. 19). × ***Balık başından yıyır.*** (a.e. no. 20). × ***Et ile tırnak arasına giren yiyüp çıkar.*** 'Ana, baba, evlat, karı koca gibi birbirine yakın olanlar bozuşsa da hemen barışır, araya girenler kabahatli olur' (a.e. no. 240).

yiyecek içecek 'gıda, yenip içilen şeyler' × ***Bazı hükemanın kavlince ahlâk, maişete daha açık tabirile yiyeceğe, içeceği tabi imiş. İnsaf ediniz, bu kadar karışık, bozuk yiyecek ve içecekler içinde halis tabiatlı kalmak mümkün mü?*** (H.R. Gürpınar 1942 s. 4).

yiye dur- 'sahip çıkmak'. × ***İstädim bunun ġapısını döyäm, üräyimä gäldi ki, gecä-gündüz evimdä yeyib içän dostlarım mänim bu dar günümdä mänä yiyä durmadı, bu mänä necä yiyä durar?*** (Azerbaycan naġılları 2005 V, 61).

yiyek ‘yiyinti, hayvan yiyeceği’ Mercümek Aḥmed 1966 s. 439. <***yė-*** + fiilden isim yapan ***–ek***. × ***Amma cenk eylemekte şöyle kim dedim, canına kıyma kim, tâ sen seni itler yiyeği eylemeyince arslanlar adını bulımazsın ki kazanmaya bu adı safi cehdeyle, ele getirmeye bak***. (Mercümek Aḥmed 1966 [15. yy. ilk yarısı] s. 351).

yiyesi/yėyesi ‘yiyecek, yemek’ Mercümek Aḥmed 1966 s. 439, TS 4617. <***yė-*** + ***ası*** eski gelecek zaman partisibi***.*** × ***Pes kekince olıcak her kişi yiyesini almış ola.*** (Mercümek Aḥmed 1966 [15. yy. ilk yarısı] s. 85). × ***yiyesi ye-*** ‘yemek yemek’: × ***Onuncu bap: Yiyesi yerken edepler şartın beyan eder.*** (Mercümek Aḥmed 1966 [15. yy. ilk yarısı] s. 9). × ***Önüne bak, kimse ile yiyesi yerken keleci etme ki şart-ı islâm budur.*** (a.e. s. 84). × ***Amma çünki içersin, bari yiyesi yedikten sonra tezcek süci içme, tâ ki üç kez susuzluğun kana.*** (a.e. s. 87).

yiyi ‘koku’ A. Caferoğlu 1931 s. 126, C. Brockelmann 1919 s. 28. <ETk. ***yıdıg*** a.m. G. Clauson 1972 s. 887. × ***Pes eyitdi: Şenzebayı görsem, anuŋ ẕamīrinden yiyi duysam! Arslan destur verdi.*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 32). × ***Ve bal arusı nilüfer çiçeği içine ḳonar, anuŋ gökçek yiyisi ve leẕẕetine meşġūl olur, tā ol vaḳta degin uçmaz kim ol nilüferüŋ yapraḳları biri birine kavışur.*** (a.e. I, 36). × ***Dosdoğru senüŋ mizācuŋ, i mekker! daşuŋ görklü ve içüŋ sişt-lıġı içinde şol süciye beŋzer: rengi görklü, yiyisi ḫoş kim aŋa ḳatmışlar olalar.*** (a.e. I, 90). × ***Hem saŋa gökcek yiyiler irgüre.*** (C. Brockelmann 1919 s. 29). × ***Burna gör ne yiyiler yiyiledür / Dile gör ne ‘ilm ne ḥikmet söyledür.*** (a.e. s. 29). ***yiyi duy-*** ‘koku almak, koku hissetmek’: × ***Hemīşe melik ḳatında ola ve ol kim anuŋ ḥaḳḳında söylenür yiyisin duya ve aŋa ḫaber ėde bildüre.*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 64).

yiyi- b. ***yiy-***

yiyile- b. ***yiyle-***

yiyinti ‘yiyecek’ <***yė-*** + fiilden isim yapan ***-nti*** eki, b. ***akıntı*** ⊡. × ***Fakat bütün bütün uzaklaşmadılar. Açıkça bir çember oluşturdular. Yiyintiye atılmak için güçlerinin elvereceği sırayı bekliyorlardı.*** (H.R. Gürpınar 1934 s. 55). × ***Haydutların hep dağılmış olduklarına eyice emniyet peyda ettikten sonra arka ayaklarından sürüyerek sarsak sursak yiyinti yerine yaklaştı.*** (a.e. s. 57). × ***Yiyinti işleri, yemek atları, hazırlama yolları ve mutfak*** [Bölüm başlığı] (H.Z. Koşay 1935 s. 221). × ***Haydi, cigarayı seslenmeyelim ama yiyinti hiç olmaz.*** (K. Tahir 2007 s. 54).

yiyintilik ‘yiyecek’ <***yiyinti*** + nomen concretum yapan ***–lik*** eki. × ***Göğşenlerin Çakır Ali ile Tellinin Pullu Fatik aç yatıp aç kalkıyorlarmış. Bizden azıcık yiyintilikle beş on yarımlığa tohumluk istediler. Veremedik, ne yaparsın hay kardeş!*** (Seçilmiş Hik. Derg. 36-37, 34).

yiyle-/yiyile- ‘koklamak’ × ***Līkin işitmişidüm kim ṣolmaya şol muṭahhar cismüŋi kim yiyleye*** (Gy. Németh 1919 [15. yy.] s. 164).

yiylet- ‘koklatmak’ <***yiyle-*** fiilinin causatium hâli. × ***Ferruḫ-rüz aḳ dopraġı aŋa yiyletdi.*** (Ferec 855/1451 v. 38b).

yiyim yeri ‘yenilip içilen yer, istismar edilen yer veya kişi’ × ***Bir sürü halayık ve hizmetçiden başka takım takım fakir akrabalar, paşayı yiyim yeri etmiş hacıdan, hocadan bir alay tufeyli...*** (R.N. Güntekin 1985 s. 22). × ***Müderrisin tek oğlu vardı, lâkin evi bir yiyim yeri olmuştu. Amcazadeler, halazadelerle tıklım tıklımdı.*** (O. Akbal 1950 s. 63).

yoğ b. ***yok***.

yogın/yogun ‘kalın, büyük; kaba, yontulmamış, şişman, koyu’ B. Atalay 1986 IV, 797 Caferoğlu 1931 s. 127, Meninski 1680 III, 5625, O. Blau 1868 s. 244, J.Th. Zenker 1876 II, 973, W. Radloff 1905 III, 412, H.Z. Koşay-İshak Refet 1932 I, 427, DS 4286, R. Dankoff 12004 s. 283. <ETk. ***yoğun*** ‘thick’ G. Clauson 1972 s. 904. × ***Olma semiz yėmekden, sevmez Teŋri yoġunı / ʿÖmr ikidür, bilgil; ḳo ḳısayı, dut uzunı!*** (Sulṭān Veled 1341 [1226/1312] s. 42). × ***Çün dilkü anuŋ gövesi yoġunlıġın gördi ve āvāzı heybetini işitdi, ṭamaʿ bağladı kim anuŋ derisi daḫı āvāzına göre ola, pes dürişdi ve ol ṭavulı yırtdı, ḳurı yaḳudan ve yėlden ayruk nesne bulumadı.*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 11). × ***Kenārda bir sivri yüce münāre gibi ḳaya bitmiş; depesinde bir pulād direk berkinmiş ve ol direkden bir yoġun zencīr asılmış.*** (Ferec 855/1451 v. 44b–45a). × ***Gördi bir aġac bitmiş ki hīc āferiyde anuŋ gibi yoġun ve uzun aġac gördügi yoḳdur. Şöyleki gölgesi ol ḍaġı bürümiş.*** (a.e. v. 195b). × ***Daḳı giyeler ṭonlar yaşıllar, ince barcından daḳı yoġun barcından***. (A. Topaloğlu 1978 II, 337). × ***Kurdun boynu yoğun olduğu işin kimseye inanmaz.*** (Velet İzbudak 1936a. no. 13). × ***Ulularla keşir ekenin yoğunu götine gider.*** (a.e. no. 631). × ***Sebzecilerde turp ṣüretlüler çoḳ ola, keşür almaġa gelene “Yoġına ḍuş geldüŋ” dėyeler.*** (M. Çavuşoğlu 1977 s. 151). × ***Aġaccılarda yoġınlar çoḳ ola.*** (M. Çavuşoğlu 1977 [16. yy. başı] s. 153). × ***Anda varan gemileri şuruḳ ṭarafında olan yoġun buruna bağlarlar.*** (Pīrī Reʾīs 1935 I, 294). ***ince-yogun*** 'ince kalın': × ***Baḳ ol barmaġuŋa ki boġun boġun / Düzübdür kimi ince kimi yoġun.*** (Ferheng–nāme–i Saʿdī 1340/42 s. 73 no. 894). ***yogına oturt-*** ‘kalına oturtmak’ (fıkrada cinsel ima vardır). × ***Nolaydı bu laṭīfeyi ėtmeyeydüm. Ol ayıtdı: Niçün? Ben ayıtdum: Sizi yoġına oturtdı. Biraz buŋa daḫi güldi, vāfir ʿaṭā ėtti.*** (Ẓātī, M. Çavuşoğlu 1970 [16. yy.’ın ilk yarısı] II, 37).

yogun b. ***yogın***.

yogunal- ‘kalınlaştırmak’ <***yogun*** + isimden fiil yapım eki ***-al-***, b. ***alal-*** ⊡. × ***Şol ekine beŋzer ki uccuġazlarını çıḳardı, daḫı anı ḳuvvetlendürdi, daḫı yoġunaldı.*** (A. Zajączkowski 1937 [1405] II, 85).

yogunlık/yoğunluk ‘kalınlık, kabalık’ J.Th. Zenker 1876 II, 973, H.Z. Koşay-İshak Refet 1932 I, 427. <***yogun*** + nomen abstractum eki ***-lık***. × ***Çün dilkü anuŋ gövdesi yoġunlıġın gördi ve āvāzı heybetini işitdi, ṭamaʿ bağladı kim anuŋ derisi daḫı āvāzına göre ola, pes dürişdi ve ol ṭāvulı yırtdı, ḳuru yaḳudan ve ėlden ayruḳ nesne bolumadı. Pes emek gördügi içün çoḳ peşīmān yidi ve eyitdi: bilmedüm kim her ḳanda kim yoġun gövde ve heybetlü āvaz olur, anuŋ menfaʿatı az olurmış.*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 11). × ***Felā-cirem bunca biŋ***

dînār u direm ile'l-ān zimmetlerinde bāḳiyedür ve beytü'l-māl-i müslimīnüŋ 'avāyidi ḥālā rişvet-ḫānelerinde ḳol yoğunlığı deŋlü birer sāḳıyyedür. ('Ālī 1587 v. 76a-76b). ***yogunlıgınca*** 'kalınlığı kadar': × ***Gitdi, cehd-i 'aẓīmile bir günde bir dağuŋ üstüne cıḳdı, gördi: bir 'aẓīm ḳayanuŋ delüginden bir aḳ süd gibi su münāre yoğunlığınca ola, gök yüzine atılmış cıḳabildügince yėr cıḳduğından soŋra deŋize egilmiş. Ol sudan elin yüzin yudı, yaġ gibi, 'uẓvını yumşaddı, icdi: bal gibi dadı. Ḳatı yėller esüb anı egüb bükemez, ammā eṯrāfından reşāş ḥāṣıl olur.*** (Ferec 855/1451 v. 244b).

yoğunluk b. ***yogunlık***.

yoğur- 'karmak' Meninski 1680 **III**, 5625. <ETk. ***yuğur-*** G. Clauson 1972 s. 905. × ***Süleymaniye'nin bu görkemli, böz kamaştırıcı mabedin bir de görünmeyen yüzü var elbet. Yedi yılı aşkın bir sürede tamamlanan yapının harcını kaç insanın alın teriyle yoğurdular dersiniz? Bunu hesap etmek içn sayısız icmal defterini, aylar boyu elden geçirmek gerek***. (N. Güngör 1992 s. 87).

yoğurd b. ***yoğurt***.

yoğurt/yoğurd/yugurt 'maya katılarak koyulaştırılmış süt' H. Dernschwam 1923 [1553–1555] s. 225, 250, Bartholomaeus Georgievits 1943 [1544-1548] s. 123, <ETk. ***yoğrut*** a.m. G. Clauson 1972 s. 905 ***<yuğur-*** fiilinden isim yapan ***–t*** genişlemesi, G. Clauson 1972 s. 905, G. Doerfer 1975 IV, no. 1866, H. Eren 1999 s. 455-456. × ***yoğurt dökülmüş gibi mehtab 'parlak mehtap'*** × ***Henüz şübheli bir şeye tesadüf etmedim. Dört yanım yoḫurt dökülmüş gibi mehtāb, oralarda bir gölge kımıldasa göreceğim.*** (H.R. Gürpınar 1929m s. 73). ***yoğurt ayranı*** 'ayran': × ***Söyle bakalım, ne yersin, canın bir şey istiyor mu? —Bir cığara ver! —Bırak şu zehiri... Sana yoğurt ayranı yapayım da iç!—Onu da içerim kardeş... Sabahtan beri cıgarasız, ben öldüm.*** (Kemal Tahir 1955s s. 234). ***yoğurt gönlün ayran ol-*** 'ilgisi azalmak, bağlıyken çabuk vaz geçecek duruma gelmek ?': × ***Karının zannınca, evleneceğini duyar duymaz, ümidi keseceksin; paşaya karşı yoğurt gönlün ayran olacak.*** (S.M. Alus 1933p s. 48).

(Argo) 'dinar; kendinden geçmiş baygın kimse' H. Aktunç 1998 s. 310.

yoğurla- 'kesilmiş süt yapmak, sauere Milch machen, zusammen grinnen lassen' Meninski 1680 **III**, 5625. ××.

yoğurtlama hikâyesi 'bir şeyin dikkat çekmesini sağlamak ?' × ***Ahālīden orta yaşlı bir ẕāt yanındakine: -Yoğurtlama ḥikāyesi... -Ne dėmek istiyorsuŋ efendi... –Şu ḥerīf çıblaḳ olmasa ba'żı sözlerini doğru bulurum. -Ba'żan da şapıtıyor.*** (H.R. Gürpınar 1341 s. 469).

yoh I b. ***yok***.

yoh II Az. (bağlaç) 'değil' DS 4287, ADİL 2006 IV, 604. × ***Rüstem diksindi. Lakin milin düşmesinden yoḫ, Sekinenin eline toḫunmaġdan diksindi.*** (M. İbrahimov t.y. s. 10). × ***Aḫı, bu kişi ilā mānim köhnā dostluğum var. Ancaġ indi bunun üçün yoḫ, sānin üçün gālmişām.*** (a.e. s. 110). × ***Sanki iki obraz yoḫ, iki mādāniyāt, iki dünyagörüşü üz-üzā gālir.*** (C. Cabbarlı 2005 II, 39). × ***ĄHUND. Hāyr, siz sāhv edir-***

siniz, Rüstämä yoḫ Ġurbana. SEFER. ̆Häyr, cänab ạḫund, siz sähv edirsiniz, Ġurbana yoḫ Rüstämä. (a.e. II, 24). ***yohumuzdur*** ‘elimizde değil, yok, kayıp’ Az. × ***-Apteçkanı bura gätirin, ġızdırma därmanı vermäk lazımdır. -Yoḫumuzdur, - deyä Käräm günahkar vä ümidsüz bir säslä cavab verdi. -Necä yäni yoḫumuzdur? Gecä-gündüz çöllärdæ, yağışın, küläyin altında, palçığın içində, soyuġ alaçıġlardasınız, apteçkanız da yoḫdur?*** (M. İbrahimov t.y. s. 385).

AD. **-yoh** ‘şimdiki zaman birinci çoğul şahıs çekimi, ***-yoruz***’ <şimdiki zaman eki ***-yo*** + 1. çoğul kişi eki ***-h***. × ***Baş ağrıtıyoh ya beğem ne yapah dert durdurmuyor. Diyeceğim şu ki çevremizde evkafa, hazineye ait yüzlerce dönüm hâli arazi var. Hükümetimiz buradan bize de bir hisse ayırsın istiyoh...*** (H. Aytekin 1945 s. 118).

yoha çıh- Az. ‘görünmemek, yitmek, kaybolmak’ ADİL 2006 IV, 605. × ***Şükranın köşäk gözlärini söndürmäk, Göyalının yurdculunu yoḫa çḭharıb, onun ocağını keçirmäk istäyirdi.*** (S. Rähimov 2005 I, 180). × ***İndi padşaha ̆häbär getmişdi ki, ġızın Päri ̆hanımla Ḳaraḳaş yoḫa çḭhıblar.*** (Azärbaycan naġılları 2005 s. II, 18). × ***Şübhäsiz ki, Bähramın äẓdaha öldürmäklä şöhrätlänməsi, ạḫırda da ġaranlıġ mağarada ḅatıb yoḫa çḭhması onun haman bu ̆hüsusiyäti ilä älaġalıdır.*** (a.e. s. 282).

yohsa b. ***yoksa***.

yohsul b. ***yoksul***.

AD. **yoh yohsul** b. ***yok yoksul***.

yok I/yoh ‘var sözcüğünün karşıtı, bulunmayan, olmayan’ <ETk. ***yök <*yo-*** fiilinden isim yapan ***–k*** genişlemesi, G. Clauson 1972 s. 895. × ***Bir budur ki ʿäşıḳam, maʿşuḳdan temettüʿüm yoḳ. Bir bu ki yoġam, yoġı aŋa nece gösterem.*** (Ferec 855/1451 v. 73b). × ***Çerīsi élleri iŋen çoġıdı / Anuŋ ḳullarına säġış yoġıdı.*** (Fạhrī 1974 [1367] no. 167). × ***Ḥaḳḳ budur ki väḳiʿ ḥäl bu taḳrīr olunan maḳal u aḳväldur. Ẓann olunmasun ki meʿäli yoḳ ḳīl u ḳaldür.*** (‘Ālī 1975 [1599] s. 174). × ***Yüzük ḳaşınuŋ var bir ̆haṣleti / Ṭutar mumda yoḳ ṭaṣda k’ola ḳatı.*** (Ferheng–nāme-i Saʿdī 1340–42 [1073] s. 19 no. 227). × ***Düşer oda perväne gibi sızar / Yoḳ ḳurt bigi ḳim birişim düzer.*** (a.e. s. 33 no. 394). × ***Bu damgayı taşıdıkça da bir yere kapılanmak, bir baltaya sap olmak imkânı yok gibi idi.*** (E.E. Talu 1935 s. 81). × ***Bu artık bırakılmış bir adet. Yapan yok gibi!*** (B. Cahit 1934 s. 72). ***yok!*** ‘etmeyin, olmasın’: × ***Günählaruŋı aŋu ḳorḳ imdi çoḳ / Ḳıyämet güni kimseden ḳorku yok.*** (Ferheng–nāme–i Saʿdī 1340/42 s. 85 no. 1042). × ***BEKİR - Yükselir, yükselir hocam (güler). MAHALLELİ - (Kahkaha ile gülerler). BEKİR - (Mahalleliye) gürültü yok. DAVUT - Utanmazlar, benimle eğleniyorlar ha.*** (Musahipzade Celal 1936ka s. 73). ‘veya’: × ***Oğlan o sırada, şėvkėtlüm, sizden bu ğadar guvvet bulduḫdan kēri, ben İngiltere’ye öyle kät üçün yok iplik için gitmen!*** (A. Caferoğlu 1943 s. 26). ‘değil’ Meninski 1680 III, 5625. × ***Eserin sahibi, daha yirmi beşinde yok. Yaşarsa ve çalışırsa âtisi çok parlak olacaktır.*** (Y.K. Karaosmanoğlu 1938 s. 151). × ***Bir gün ben evde yoktum, dört teneke yağ getirip bırakmışlar.*** (M.Ş. Esendal 1985 s. 98). ‘bir

de': × ***Bunu yaptın ha? Yok, onun yanına bırakacaktım!*** (M. Yesari 1932 s. 321). 'hayır' DS 4287, ADİL 2006 IV, 604. × ***Eline oḳ yay alurdı, oḳı ḍoldururdı, bilesinde oturup içen beglerüŋ ṣuçı ve günāhı yoġiken gögsine ururdı arḳasından çıḳardı ve gine oturanlara ėyü etdüm mi dėyü ṣorardı her kim yoḳ dėrse ṭutardı, yalıncaḳ ėdüp baġladurdı.*** (M. Belletête 1812 s. 39). ***—Yok, ne soyunacaksınız, ne çıplak resminizi çekeceğiz.*** (Aziz Nesin 1956 s. 100). Az. × ***Cantiġ durdu, baḫdı ki görsün ġarı yatıb, yoḫ. ėle ki, ġarı gördü Candiġ durdu, tez özün yuḫuluğa vurdu, ˛hor˛hor˛horuldadı.*** (Azārbaycan naġılları 2005 II, 79). 'yapmıyor, dâhil değil' × ***Bir daha zarımı inkâr edersen ben yokum. Zarzar Ağaya geldi mi, böyle kolpaları hiç yemez. Kalkar savuşur.*** (Kemal Tahir 1961 s. 158). × ***ARİF H. —(Kesik kesik konuşur) İki sokak aşağıda. Köşede. Bir kuyumcu dükkânı var. TARIK —Bana bak, ben böyle işlerde yokum, anladın mı? ARİF H. —Sersemliği bırak. Ne zamana kadar böyle köpek gibi sürünmeye devam edeceğiz?*** (G. Sümer 1962 s. 69). × ***Belkim gelecek sezon transfer ederler beni diye yağcılık etti. Bak arkadaş, ben bir daha bu ineğin olduğu takımda yokum.*** (H. Taner 1969 s. 94). × ***Sonra Belkıs eve gelir gelmez o mızmız ivecenliklerine dönüşlerine, mavi kazağım nerdeydi anne'li, fularımı gördün mü güzelim'li, ben çıkıyorum aneşko'lu, beni arayan olursa yokum yavrum'lu konuşmaların yapay içtenliğine kızıyor.*** (F. Hepçilingirler 1990 s. 8). 'olmayan, varla yok arası, çok az' DS 4287 × ***Dedi ˛Husrev ki ėy ḳorḳan bu işden / Geç imdi yatlu sözden yoḳ ṣaġışdan.*** (Faḫrī 1974 [1367] no. 1748). × ***Bu cisme kim oludur üsküfi yėl / Ne aldanduŋ kime ḳaldı bu yoḳ ėl.*** (a.e. no. 2422). × ***Gögüz germe vü görme kendüzüŋ hay / Ki yoḳ tedbīr ėden ṣoŋra ḳılur vay.*** (Meḥmed 1965 [1398] no. 3204). × ***Haydi yine Kâmil Bey! Ablak yanaklarını sarmış yok bir sakalı belli belirsiz okşayıp; yağlı yağlı, her yana dökülüp saçılan gözlerini zorla yuvalarında tutmaya çalışarak, "—benden iyi bilirsin ya, adamın sırtında damgası oldu mu, yandı, hiçbir yerde barınamaz artık..."*** (A. İlhan 1973 s. 12). Az. × ***Sen birce anlığa düşmen dėyil, menim ġızım olsaydın, bilerdin, yoḫ imanınla yeġın ėderdin ki, Mehmmed ġızı biruna çıḫmayıbdır, enderundan başġa biranda olan kesle göz-göze dayanmayıbdır.*** (S. Rāhimov 2005 I, 140). ***yoga say-*** 'yok farz etmek': × ***Filcümle bunı ḥaḳīḳat bilürem ki: ol gişi ḥālumı bilicek beni yoġa sayısar, ḳatı sıyısar ki 'avratların sevgüi leẕẕet-i mübāşereti icündür, oġlancuḳ oġşamaḳ ücündür***. (Ferec 855/1451 v. 73b). × ***Dėdüm ki hey göŋül bu sedā gey uludur gey / Dėdi sen beni yoġa ṣay bu 'aşḳıŋ işi böyledir.*** (Eşrefoġlı Rūmī 1286 s. 59). ***yog eylemek*** 'yok etmek': Meninski 1680 III, 5625. ***yogın*** 'olmadığını': × ***Uş ben eytdüm ḥālümi bu gün saŋa / Sen daḫı suçum yoġın bildür aŋa***. (Şeyyād Ḥamza 2017 [XIII. yy.] s. 61). ***yog-ıdugı*** 'olmadığı' × ***Ve şeb-i ṭīrede içilmezi ẓulmātından 'ibāret olan sırdur. Cam'iyyetine çendān raġbetleri yoġ-ıduġı her vech ile ẓāhirdür.*** ('Ālī 1956 [1586–87] s. 193). ***yok değilse...*** 'eğer öyle değilse': × ***Mahpussa o başka, yok değilse biraz yakasını bırak.*** (S.M. Alus 1944 s. 179). ***yok deve*** 'bu kadar da olmaz, çok abarttın': H. Aktunç 1998 s. 310. × ***Ne imiş pātista telli, pata küte? Yok deve! / Saŋa ṣevāyī kesdireyim, giy seve seve!*** (Vāsıf 'Osṃān 1257 s. 47). × ***"Dal'mış be***

Aloş, dedi, kocadık gayri." Kapıdaki güldü. Gülünce gözleri birbirinden ayrıldı. "Yok ulen, dedi, yok deve gayri. Biz kim, ihtiyarlık kim. (Tarık Dursun K. 1952 s. 102). × ***–Haydi oradan kuş... O zaman motor var mıydı? –Yok muydu? – Yoktu ya, gemiler yelkenli idi. – Rüzgâr mı çıkardı bu yokuşu? –Yok deve... İnsan koşmuş insan, arabaya beygir koşar gibi.*** (O. Hançerlioğlu 1952 s. 31). ***yok devenin pabucu/yok, devenin başı!*** 'bu kadar da olmaz, daha neler': × ***Önce adamlara, çocuklara, bir iki kadına baktı, sonra düşüncenin karanlığı gözlerine vurdu, gözleri karardı. "Yok, devenin pabucu!" dedi bir adam. Birkaç kişi güldü. Bir çocuk sarı yazıyı bir daha okudu, "Maşallah!" dedi. Sonra yeşil daldan atına bindi, yeşil daldan kamçısını şaklattı, koşmaya başladı. "Ev şimdi yok. Yok, devenin pabucu, Maşallah" diyordu kendi kendine, gevrek gevrek gülüyordu.*** (T. Yücel 1958 s. 51-52). × ***Ben ona iş bulmaya çalışayım, ancak kendisi istemiyor. "İşe girersem beni istediğim gibi bir koca almaz" diyor. -Yok devenin başı! Sen ona bir iş bul da o gene isterse gitmesin. Kaçık, dedi.*** (M.Ş. Esendal 1934 **s.** 263). × ***-Gider elbette. Gelip de keseden zorla almadılar ya, sen verdin onlar da yediler! -Ben hiç vermedim, İskender beni kandırdı, iğfal etti. -Yok, devenin başı!.. -Ama ben onlarda paramı bırakmam. İkisini de mahkemeye vereceğim.*** (a.e. s. 357). × ***Osmaniyenin kaptanı İngiliz mi?- İngiliz ya, değil mi?. -Değil ya! -E, nedir? Arap mı? -Nenin Arabı, kuyucu Hırvat be! -Yok, devenin başı... Arif, kahvecinin çırağına seslendi: -Hüsnü! ver şu gazatayı. Çırak gazeteyi getirdi. Açtılar. Posta ilanlarına baktılar. Şevki Bey okudu: -Osmaniye, carşamba – Pire, İskenderiye, Kaptan: Petric. -Gördün mü, Hacı Bey, dedi. -Neyi? -Neyi var mı? Petric İngiliz adına benziyor mu?*** (M.Ş. Esendal 1958me s. 14). × ***Benim senin vereceğin paraya ihtiyacım yok. Çay satışı serbest olsa bir araba satın alırdım. —Devenin başı mı kuyruğu mu sana gösteririm! terbiyesiz adam... Hem burada yolu kesmiş karaborsacılık yaparak dünyanın parasını kırıyorsunuz hem de elâlemin hanımları ile alay ediyorsunuz!*** (YTH I, 87). ***yok eger*** 'öyle değil de' × ***Bizim eve var, baḳ, ḳardaşım oḳuyorsa, bir şey dėme; yoḳ eger boş duruyorsa, de ki buraya gelsin.*** (C.C. Carbognano 1794 s. 518). ***yok eyle ki*** '... gibi değil, ... gibi olmasın': × ***Ḳılıcile ėl gün ḥarāba gider / Yoḳ eyle ki miskīnler ahı ėder.*** (Ferheng–nāme–i Sa'dī 1340/42 s. 8 no. 98). × ***Şu resme diril kim seni ögeler/ Yoḳ eyle kim ölücegiz sögeler.*** (a.e. s. 16 no. 193). ***yok ol-dem ki*** '...dığı zaman değil, iş işten geçtikten sonra değil'. × ***Sına şindi boynına ḳudrün bıçak / Yoḳ ol dem ki ḳoynı ṭutup yırtıcaḳ.*** (Ferheng–nāme-i Sa'dī 1340–42 [1073] s. 9 no. 106). × ***Saḳın şaştuŋ içinde olduḳça gez / Yoḳ ol dem ki ḍoldurup atıcegiz.*** (a.e. s. 17 no. 204). × ***Bahadurlara şimdi ėt dest-i büs / Yoḳ ol dem ki düşmen çala ḳarşu kös.*** (a.e. s. 22 no. 259). ***yok ol kim*** × ***Ādem 'aḳlıdur ḍavardan yėgi / Yoḳ ol kim kişi ḍalaya it gibi.*** (Ferheng–nāme-i Sa'dī 1340–42 [1073] s. 15 no. 179). ***yok ki*** 'değil': × ***Ḥaḳīḳātda yudı elin 'aḳldan / Yėdi ġuṣṣā yoḳ kim yėdi nuḳldan.*** (M.F. Köprülüzade 1934 s. 50). ***yok işlü*** 'işsiz, avare': × ***Zehī mülḥid zehī yoḳ işlü nākes / Ki adın ṣata ala kimḥā aṭlas.*** (Fąhrī 1974 [1367] no. 624). × ***Dėdi şāh kim bu yoḳ işlü ḳulmaş / Nite ḳılasıdur öŋüŋde savaş.*** (a.e. s. 754).

yok menziline koy- ‘görmezden gelmek, yok yerine koymak’: × ***Farażā-ki mezād-i sulṭānīde bir meṭā‘a rāst gelinse, niçeye çıkmışdur deyü dellāle su’āl ḳılınsa ṣāḥibi bu ḳadar aḳça ister ta‘bīrin ider, ya‘nī ki meṭā‘ ṣaḥibini yoḳ menziline ḳoyub ol māluŋ māliki gendü olmāk üzre istedügi ḳīmetüŋ taḳdīrin ider.*** (‘Ālī 1975 [1599] s. 120). ***yok mu (ya)*** ‘var ya, hani şu ... var ya, hani var ya; az değil, beklenmedik işler yapabilir’ × ***Adımların temāsıyla oranıŋ maḥremiyetini lekedār edecek bir mütecāviziŋ vücüdunu ḫaber alsa yoḳ mu ‘alim Allah ha...*** (H.R. Gürpınar 1928 s. 279). × ***Piliç gibi ḳarısını başḳaları ḳaçırıyordu. Ah, ah! Erkek olsaydım, yoḳ mu? Görürdüŋüz hep: vezīrini de, müşīrini de ṣadra‘ẓamını da, vükelāsını da derler, ṭoplar, cebime ḳoyardım.*** (E.E. Talu 1928 s. 120). × ***Eğer bu herif bana kapıya gelirse alimallah sopayı atarım... (şarap içer) oh. bu gece ne iyi oldu. meyhane meyhane dolaşmak çok keyfime gitti... kâtip sen yok musun... yaman şeysin ben... şu tebdil dolamayı ne iyi akıl ettin?*** (Musahipzade Celal 1936ba 69). × ***Ah... seni, seni, seni!.. Sen yok musun Neşati!*** (Musahipzade Celal 1936kd s. 34). × ***İrfan Bey, dedi, bu kadın seni seviyor ve benim yanımda seni bu kadar sevdiğini gösteren bu kadının yerinde başka bir kadın olsaydı, yok mu ya, inan olsun ki, ben bu akşam buralarda kıyameti koparır; bütün mahalleyi ayağa kaldırırdım.*** (O.C. Kaygılı 1939 s. 217). × ***Ay aman ḫıyānet etme.. Sen ġıdıḳladıḳça yoḳ mu vallāhi içim...*** (H.R. Gürpınar 1339 s. 156). × ***Bir, iki, çifte delik, Sultan Mecit oldu melik denilen padişah yok mu, onun devrinde Gülhane hattını yapan Sadrâzam Reşit Paşa yok mu işte o.*** (S.M. Alus 1944 s. 137). × ***Hani senin bana İzmirde yolladığın ilk hediyen yok mu, pembe glayöl buketi...*** (R.H. Karay 1947 s. 85). × ***Hasan onları bana vermez. Ne olduğunu söylemez. Kendi sokar çıkarır. Ama öbürleri yok mu öbürleri, onlar beni öldürmeye yetiyor.*** (A. İlhan 1953 s. 10). × ***Hele aşçı yok mu, herif keçileri kaçırdı kaçıracak.*** (a.e. s. 225). × ***Kunuri’den dökülüşen Amerikalıların Pyeng-Yang istikametine geçip de, Türklerin kalmaları yok mu, adamı hilâfsız fırttırır!*** (A. İlhan 1982 s. 72). × ***Feyzi Bey, Allah sizi inandırsın, o Yenicami minareleri yok mu birbirine dokunuyor ayrılıyor, dokunuyor ayrılıyor, o kaldırım taşları sanki su içinde fasulya kaynar gibi böyle kaynıyordu.*** (M.Ş. Esendal 1985 I, 124). ***yok ol-*** ‘görünmez olmak, gözden kaybolmak’: × ***Yine yola düzeldik. Artık evler seyrele seyrel hemen yok oldu.*** (H.R. Gürpınar 1938 s. 14). ***yok pahasına/yok bahasına/yok bahaya/yok fiyatına*** ‘çok uzuca, değerinin çok altında bir fiyata’: × ***Meyān-ı meydānda bāzār-ı kārzār ḳurılub dellāl-i ecel elinden ḳabāy-ı bekā yoḳ bahāya alınub ve mübārislerüŋ bādhamlesinden deryāy-yı veġa temevvüc ėdüb ḳılıçlar şimşekler gibi yalabırdı.*** (Maṭraḳçī 1976 [1533–36] s. 274). × ***Saḳalı gelince ol rīş-hand ile oyalarlar ve o vaḳtde ki o maḫdümı bahāsına satarlar.*** (‘Ālī 1956 [1586–87] s. 219). × ***–Eskiden tereke, mezat olurdu amma herşey yok pahasına. Çarşı esnafının, koltukçuların elinde savrulurdu.*** (S.M. Alus 1934 s. 15).× ***Kudret’in kaptan üniformasını yok fiyatına satın alan da Hayım’dı. Delikanlı, uniformasını satarken, meslekten menolduğu günkü acıyı duydu.*** (R. Enis 1947 s. 198). ***yok yere*** ‘boşuna’ Meninski 1680 III, 5626. × ***Bilüŋi bilmediler ḳılca deḳā-***

yiḳ-dānlar / Ortada yoḳ yére çoḳ ince ḫayāl eylediler. (Ẕātī 1967 [16. yy.'ın ilk yarısı] I, 371). × ***Saŋa raḥmum var déyü yoḳ yére var étme ḳasem / Gey ṣakın te'sīr édersem var ḳasemde ey hümām.*** (Ẕātī 1970 [16. yy.'ın ilk yarısı] II, 504). ***yok yok*** 'hayır hayır': × ***Çün televvüni ṣavuldı, yine Ṭaşköprī-zādeye teveccüh itdi andan yine televvün-i ṭab' iḳtiżāsıyla yoḳ yoḳ 'ālem-i ezelüŋ ḳadr u ḳażāsıyla Şām yeŋiçerilerine yazıldı.*** ('Āṣıḳ Çelebi 2018 [1568], s. 646). × ***Fi l-mesel cāyigāhında naḳḳāş-i cihānuŋ bir resmi ḳalmış. Yoḳ, yoḳ, genc-i nihānını zehrnāk yılanlar ve kenz-i ṣāyegānını def'i mümkin degül ef'īler ve sū'bānlar ve nābūd u nā-peydā ḳılub bir 'amel-mānde ṭılsemi ḳalmış.*** ('Ālī 1975 [1599] s. s. 94). ***yok … yok …*** alıntıların doğruluğundan şüphe edilen durumlarda kullanılan bağlaç, 'bağlanan öğelerden hiçbiri' anlamını verir. × ***Yok sağ kalçasında bir ur çıkmış, yok bütün vücudu sızlarmış. Hepsi yalan.*** (Y.K. Karaosmanoğlu 1932 s. 238). Krş. ***yok bilmem*** × ***Yoksam, siz kerizci, biz harmancı, yok bilmem öteki ıskaracı, beriki sepetçi, tarakçı, değirmenci diye düşersek karşılıklı zırıltıya, hırıltıya, marazaya…*** (O.C. Kaygılı 1939 s. 212). × ***İhtiyar paşa, gene Kıvırcığın kulağına eğildi, bir gözünü kırparak: -Yok kuma iyi gelir, yok sancıya birebirdir diye önüne gelen ev ilâcına da sakın baş vurma!… Macundu, haptı… Bir de bakarsın, sonu çapanoğlu…*** (S.M. Alus 1933k s. 113). × ***Sen bunu diline doladın, benim harekâtımı tezyife kalktın. Yok, ben bu hayattan silkinip çıkmalıymışım; yok, ben hayatımı tanzim etmemeliymişim… Benim hayatımdan sana ne?*** (R.C. Ulunay 1941 s. 264).

AD. **yok II** 'bir kâğıt üzerine birikmiş tozlar silindikten sonra geriye kalan iz' H.Z. Koşay-Orhan Aydın 1952 II, 143. ××.

AD. **yok-** 'iz bırakacak şekilde sürmek' H.Z. Koşay-Orhan Aydın 1952 II, 143.

yoka- 'yoklamak' Meninski 1680 III, 5626. ××.

yokarda 'üzerinde' Meninski 1680 III, 5626, C.C. Carbognano 1794 s. 496.

yokarı/yokaru 'üst, üst kat, yukarı' Bartholomaeus Georgievits 1943 [1544-1548] s. 123, Meninski 1680 III, 5626. <ETk. ***yokgaru*** a.m. G. Clauson 1972 s. 906. × ***Bu arada avcılar daḳı erdiler, gölüŋ yoḳarusın aşağasın ḳatı bağladılar.*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 27). × ***Bir deŋlügec (!) bir sıçan enügin yoḳarudan boşandurdı. Gelüb zāhidüŋ öŋine düşdi.*** (a.e. I, 90). × ***Bu endīşede-yiken nāgāh yoḳaru manẓaraya baḳdı, gördi ki bir ṣanem durur, dībā-yı zībā geyinmiş, yüzi ṣu'lesinden güneş yüzi tīre olmış. Ol ṣanem-i māh-ruḫ Ferruḫ-rüza eliyle 'Gel' déyü işāret eyledi.*** (Ferec 855/1451 v. 37b). × ***Yoḳaru ṭabaḳaya cıḳ, oturudur! Seyyid yémeklensün gitsün, andan ṣoŋra biribirimüzi görevüz.*** (a.e. v. 210a). × ***Dişlerinüŋ aşağası yoḳarusı heb aġrır.*** (a.e. v. 216a). × ***Aŋma senden yoḳarı yoldaşlar, / Kerkinür yoldaşum [déyü] çu ġarīm.*** ('Ālī 1977 s. 139 no. 177). × ***Siyah kıravatden yokarı görünen gömleyin yakası iki tarafden yuvarlak çenyesine yaklaşmış ve göksü ilikli siyah setri ile beyaz pantalon giyinmiş, başındeki fesin püskülü atı dizgin itdiyi yerde açık kumral perçemlerine çarpar durur.*** (Vartan Paşa 1991 [1851]

s. 61). × ***Eyi havaden söhbet açılub ve birahaneye ḳadar … yokarı çıkılub gezinmek fena olmaz deyu söyleşir iken …*** (a.e. s. 85). × ***Aşā uğraş, yoḳarı uğraş dėrken, gızıŋ da çėcikleri gevşemiş. İş yolunda, emme, yanaşmak guç. Soŋucunda yol bulmuşla ēvlenmeye garar vėmişlė.*** (A. Caferoğlu 1943 s. 6). × ***Bir de apartuman yaptırıp hane hane kiraya verdim. Otoposu da aldım. Şimdi aşağı yokarı boyuna sefer yapıp para kırkıyor.*** (F. Baykurt 1961 o s. 166).

yokkine 'yok ki' b, ***kine I***.

yokla- 'aramak, kontrol etmek; görmeye gitmek' H. Vámbéry 1901 s. 354, W. Radloff 1905 III, 405. < ETk. ***yokla***- a.m. G. Clauson 1972 s. 902. × ***Ḥācib ġulāmı yoḳladı, istedi. Naḫḫās-ḫānede görmişler dėdiler.*** (Ferec 855/1451 v. 223b). × ***Ḥāṭır gözetmeyüb, pāyi ṭaḫtı ʿalīyede bulınan arḳa ḥammāllarına varınca yoḳlayasın şöyle ki ol zümreden bile bir kār-dān u dānā bulasın, devleti vekāletüme maḳbülümdür.*** ('Ālī 1979 I. 142). × ***Horos sesi işitmemiş ne ḳadar kelimātı ʿarabīye var ise yoḳlayub īcābında ṣırt ṣırta dizmeli.*** (Aḥmed Rāsim 1342/1924 s. 59). × ***yokladığın çakmak taşı çıktı*** 'heves ettiğin boş çıktı, aradığın değersiz çıktı': × ***Baḳ! Kendi eviŋe ṣāḫip çıḳamıyorsun, yoḳladıġıŋ çakmaḳ ṭaşı çıḳdı. Ah aman! Bir ḳızıyorum, bir āfetleniyorum ki kendi kendimi ṭoḳatlayacaġım geliyor.*** (Aḥmed Vefīḳ Paşa 1927 s. 10).

yoklama et- (akuzatif ile) 'yoklamak' × ***Mubaṣṣır ṣoŋlara ḳalan işçileri de yoḳlama etmişdi.*** (M. Yesari 1928 s. 157).

yoklu 'yoksul' H. Vámbéry 1901 s. 183, DS 4287. <***yok*** + isimden sıfat yapan ***-lu***. × ***Sulṭān Maḥmūd zamānında bir ḳac nā-dāşt yoḳlular ittifāḳ ėtdiler ki Sulṭān Maḥmüddan nesne cer ėdeler.*** (Ferec 855/1451 v. 231b).

yoksa/yohsa/yoksam/*yoksama* 'aksi takdirde, öyle değilse öyle olmaması durumunda; acaba' C. Brockelmann 1917 s. 59, W. Radloff 1905 III, 407. <***yok*** + cevher fiilinin şartı ***ise***. × ***Bu söz rāst söz midür yoḫsa beni avutmaġiçün bir keleci midür ki söylersin?*** (Ferec 855/1451 v. 148a). × ***Bu işi baŋa rüşen ėtmek gereksin. Senüŋ maṣlaḥatuŋicün belā cekerem, yoḫsa ne ġarażum vardur?*** (a.e. s. 208b). × ***Bileyim sen bu evde ḫidmetḳar mısın yoḫsa aġa.*** (C.C. Carbognano 1794 s. 602). × ***Eger sen dėdigimi ėdersen pek ėyi, yoksa püşīman olursun.*** (a.e. s. 602). × ***Kendüsi anlarla hem-nīşīn olduġı gibi ḫızmetine ḳarīb ola. Yoḫsa kendüden rütmesi ʿulyā olanlar mecālisinde ol olmaz, yaʿnī ḫizmetḳārları ekābirüŋ ḥarem-i ġılmānına girmege yol bulmaz.*** ('Ālī 1956 [1586–87] s. 243). × ***Bu taḳdīrce umür-ı müşkile-i dīn ü devlet müşāveresine duḫūl ėtmeleri sāyirinden evlāterdür. Yoḫsa vāʿiźlerüŋ bunün gibilere ḳarışmaḳ lā-uʿḳılānedür.*** (a.e. s. 254). × ***Var-mı fercinde (yâni değerinde, rütbesinde) ʿaceb bir şāʿir? / Yoḫsa dillü düdük-mi kāfir?*** (Enderūnī Fāżıl Beg 1286 s. 66). × ***Münevveriŋ rengi değişivermişti. -Naşıl, yoḳsa gidiyor musuŋ?*** (M. Yesari 1928 s. 58). × ***Yoksa ben, Lütfinin mektepten daha dönmedigini, bizim mahallede ceviz oynadığını biliyordum.*** (S.F. Abasıyanık 1936 s. 75). × ***Yoksam, siz kerizci, biz harmancı, yok bilmem***

öteki ıskaracı, beriki sepetçi, tarakçı, değirmenci diye düşersek karşılıklı zırıltıya, hırıltıya, marazaya... (O.C. Kaygılı 1939 s. 212). × ***Birkaç adım attım atmadım, baktım, Feridun peşimden yetişti ve yakamdan çekerek, -Ulan kıtipiyoz züppe! Yoksa sen, canına mı susadın?..*** (a.e. s. 282). × ***Bildigimiz şekerlemeci dükkānları var ise de un mes'elesinden ḍolayı ḥükümet başta i'mālini men' etmiş veyāḫüd biri yer bdigeri baḳar, ḳıyāmet ondan ḳopar naẓariyesine ṣaḥiḥ naẓaiyle baḳmış. Yoḳsa fondan, rus şekeri, biskü'i, ḳahve, çikülata, süd, çay ṣatılıyor.*** (Aḥmed Rāsim 1333 s. 23). × ***Hokneti Efendi bana her sabah odamda on kere şöyle git, on kere şöyle gezin dedi, ama enine mi gezineyim yoksa boyunamı? Şunu sormayı unuttum.*** (a.e. s. 15). × ***Öyle ise seni istiyen Hoknetî Efeninin yeğeni, bacanağı tabip Liynetî Efendinin Oğlu Tamız Liynetî'dir. Yoksa adı İmadî değil. Sözü bu sabah kesiştik.*** (Aḥmed Vefīḳ Paşa 1933me s. 51). × ***Bunuŋ saḫte bir nümāyişden 'ibāret oldügunu, yoḳsa her günkü ḥālin bu olduġunu ṣarāḥaten aŋlıyorum.*** (Aḥmed Şerīf 1326 s. 269). 'acaba': × ***Yoksam kendi isteğimizle böyle yere gelir de senin antika lâflarına kulak mı tutardık?*** (E.E. Talu 1935 s. 89). × ***Yaralandıḳdan ṣoŋra ḳulaḳlarım uġulduyor da, ṣaḥīci ses mi yoḳsa ḳafamdan mı çıḳıyor, pek kesdiremiyorum.*** (M. Yesari 1928 s. 311). × ***-Acayip iş! -diye söylendi -ona celp çıkmadı mı? Yoksam, dâvayı kaybedeceğini anladı da...*** (R. Enis 1944 s. 106). × ***Atının gıçını gırdım, yarın söyle bi-daha bėle işler yapmasın, yoḫsa gendiyi çalgın ederim.*** (A. Caferoğlu 1945 s. 6). × ***Allı balığım, pullu balığım; ben senden daha yanığım! Şu beni nârına yakan Nar Tanesi elini elime verecek ama, kul ulaşmaz, kol yetişmez şey istiyor benden! Bu göle dalarsan yine sen dalarsin; bulursan yine sen bulursun bu inciyi, yoksa ben kim oluyorum?*** (E.C. Güney 1949n s. 28). × ***Arkasından bu tüfek lafı hiç uymadı. Biz susa boyunda, Sungurlu postasını mı vuracağız, yoksama haberli yavru mu alacağız?*** (Kemal Tahir 1957r s. 171). × ***Dedi. "Eger bacı edersizse ben çḭhardim, yoḫ yoḫsa çḭhatmim." O dedi: "Bacı ederik. Dünya aḫiretde bacımız olsun, çḭhart, köynegimizden geçiraḫ!"*** (B. Seyidoğlu 1975 s. 253). ***yoksamgi*** 'yoksa, aksi takdirde': × ***Penim Haḳḳım fidan boylum Haḳḳı, seni şişlere mi ḳuyayim, seni köşelere mi asayim, seni köylerden mi peḳleyeyim; yoḳsamgi ḳasḳar yaylasindan mi peḳliyēyim.*** (A. Caferoğlu 1946 s. 229).

yoksam b. ***yoksa***.

yoksama b. ***yoksa***.

yoḳsul/yohsul 'fakir' A. Caferoğlu 1931 s. 127, O. Blau 1868 s. 245, C. Brockelmann 1916 s. 196, C. Brockelmann 1917 s. 53. W. Radloff 1905 III, 408. ***<yok + sıl*** isimden isim yapım eki. × ***Ne yoḳsulı esirger ̮ho ne bayı / Ne aḳ ṣaḳallu pīr ḳor ne ̮ho oğlan.*** (Aḥmed Faḳīh 1932 [XIII. yy.] s. 32). × ***Eyitdi: "Dün gün tapar idim ben seni, / Tulaz, yoḫsul, ac ḳoyduŋ āḫir beni."*** (Şeyyād Ḥamza 1946 [XIII yy.] s. 83). × ***Eger vėresi yėre ol mālı vėrmezise, o kişi daḫı bir yoḫsul menziletinde ola, pes dünyā ẕevḳlerinden maḥrūm ḳala, bu dükelile felek işleri ve rüzigār āfetleri ol mālı dağıda ve anuŋ elinden çıḳāra.*** (A. Zającz-

kowski 1934 [1405] I, 2). × ***Bay ve ni'met issini yoḳsul ḳılur.*** (a.e. s. 35). × ***Sen baysın u ben yoḳsul sen begsin ü ben bir ḳul / Tanrıçün biz yalan dėġıl ki senünvem ben.*** (Sultan Veled 1341 [1226/1312] s. 26). × ***Ki bir bir içer ol sāḳī elinden / Bay u yọhsul, ulu, kişi ḥāş u*** 'ām. (M. Mansuroğlu 1946 [Şeyyad Hamza, XIII yy.] s. 181. × ***Şeh işitdi, sevündi [vu] dėdi: "Tėz, / Vėrüŋ yọhsula altun, aḳça vu bėz!"*** (Mes'ūd bin Aḥmed 1991 [14. yy.] no. 662). × ***Bir ḳız buldum ki cemāl u kemālda kimsene misḷini nişān vėrecekleyin degül. Ammā yọhsul ḳızı-dur.*** (Ferec 855/1451 v. 58b). × ***Sen bularuŋ küfvi degülsin, nafaḳadan 'ācizsin, dervīş u yọhsulsın***. (Ferec 855/ 1451 v. 119a). × ***Ki yoḳsulı gözetmek olsun işüŋ / Yoḳ o kim gözedesin āsāyişüŋ.*** (Ferheng-nāmei Sa'dī 1340-42 s. 7 no. 78). × ***Ve şol ḳoz aġacları-ki yọhsuluŋ bāġcesi içinde aşlaması olsa ve atasınuŋ ve dedesinüŋ aşlamış olsa, andan hemān 'oşr alına.*** (N. Beldiceanu 1967 [1501] v. 12b–13a). × ***Çü aġlaya dutuşup yoḳsul odı / Ya müdbir ya devletsüz olur adı.*** (Ferheng-nāmei Sa'dī 1340-42 s. 68 no. 838). ***... yoksulu*** 'olmayan, ...sız'. × ***Siperde, yarı beline kadar çamurlara saplı, tepesinde patlıyacak şarapneli, yahut ki beynini delecek tayyare çivisini bekliyen nefer; sağ dönmiyeceğini bile bile ileriye atılan aslan yürekli zabit, geride ırakmış oldukları insanlara, nefes almak hakkının bile dirhem dirhem ve ateş pahasına satılacağını ve bunun bedelile bir takım vicdan yoksulu heriflerin kasalarını dolduracaklarını bilselerdi harp bu kadar uzun sürmez ve belki de hiç başlamazdı.*** (Recaizade Mahmut Ekrem 1937 s. 193). ***yoksul … bay …*** 'fakir zengin, herkes': × ***Baḥşīşi kim vėrdi Ḥaḳ Mevlānāya / Anı ne yọhsula vėrdi, ne baya.*** (Sulṭān Veled 1341 [1226/1312] s. 72). × ***Her kim ki Velede inanuban yüz süre / Yọhsul ise bay olur bay ise sulṭān olur.*** (a.e. s. 122). × ***Güzeller anuŋ ḥüsni ḳatında ḳamu yoḳsul / Bu görk ile ol bay / Bir şāh-ı cihāndur ki bugün ḳullar içinde / Merdanelik eyler.*** (Köprülüzade 1934 s. 119).

yoksulluk 'fakirlik' W. Radloff 1905 III, 409. ***<yoksul*** + nomen concretum yapan ***–luk***. × ***Yıllarca küçükseyen, alay eden kayıtsız bir muhit ortasında, bir yığın yoksulluk içinde "Dilek"i çıkarmış, onun mütevazi sütunlarından bağırmış, inlemiş, hıçkırmış ve yalvarmıştı.*** (T. Evren 1943 s. 24). × ***-Ulan Haşmet, yoksulluk maskaralık bee! Herif yüzüne bile bakmıyor. Kör olsun Necibe Kadının tavukları***. (M.Ş. Esendal 1958me 53). × ***Ezel bahar, yaz ayları, teze soğanlar … Hep yoksulluk, yoksulluk, yoksulluk!*** (F. Baykurt 1961o s. 309). × ***Yoksulluk günleri yeniden gelip çatmıştı. Her şey gıdım gıdımdı bu evde.*** (N. Üstün 1968 s. 86). × ***Hey ne yoksulluk yıllarıydı!.. Balkan bozgunu, seferberlik, Yunan zamanı derken ne mal kalmıştı ne mülk…*** (M. Başaran 1992 s. 133).

yoktan 'önemsiz, olmayan' ***<yok*** + ablatif. × ***Kanır kaynar civanken, tek başına kukumav gibi ömür geçir, gençliğini kütah et; sonra sinirli olma, bu mümkün mü?… Yoktan şeyleri kuruntu ediyor, üzünlünce de derhal başına kan çıkıp gözlerinin altı bereriyor.*** (S.M. Alus 1933p s. 131). × ***O da, ayda yüz papeli, cebellezi edecek… Boru mu, yoktan, evin içine iki yüz lira geliyor.*** (S.M. Alus 1934 s. 217). ***yoktan yere*** 'sebebi yokken, bir sebebi olmadan': × ***Gelgelelim mizacı***

limoni mi limoni, cinli mi cinli. Bazan hiç yoktan yere tutarağı tutar. (S.M. Alus, Akşam gaz. 18.6.1941). × ***Kavga edip bıçak çeker. Hapisaneye girer yoktan yere. Ağlar, yahut erkenden yatıp uyur. Ne bileyim ne yapacağını?*** (F. Baysal 1955 s. 3). ***yoktan yonga kopar mı*** 'olmayandan bir şey alınmaz': × ***Olmayınca nereden bulup vereyim? Yoktan yonga kopar mı? Hadi iki lire bari kes.*** (F. Baykurt 19071 s. 300). × ***Kaç zamandır salma borcunu istiyordu. Urluboyun da "Yok!" diyordu. "Yok ula, sen Türkçe anlamıyor musun? Yok oğlu yok! Yoktan yonga kopar mı?" Muhtar, Urluboyun'a çok kızıyordu. Urluboyun da muhtara çok kızıyordu***. (a.e. s. 373).

yokumsa- 'yok saymak' <***yok*** isimden fiil yapan ***-msa-*** × ***Eviriyor çeviriyor ve Osmanı yokumsayan gözlerinde, şimdi hafifimsi bir durgunluk ve kendini beğenmişlik yer ediyordu.*** (M. Seyda 1966 s. 160).

yokuş 'yükselerek devam eden yol, güçlük' J. Thury 1885 s. 81, W. Radloff 1905 III, 403. <ETk. ***yok*** 'yüksek yer' ***-u*** genişlemesi, G. Clauson 1972 s. 896, H. Eren 1999 s. 456. × ***Her inişin yokuşu vardur.*** (V. İzbudak 1936a no. 120). × ***Yokuştan iniş kocaya yiğdür.*** (a.e. no. 530). × İşek ***ata eytmiş yokuşda sen bana küy inişde ben sana küyem.*** (a.e. no. 570). × ***Ne aŋlayaduŋ yoḳuşu inişi / Bu ḳapuyı açmasadı ay kişi.*** (Ferheng-nāme-i Sa'dī 1340/42 s. 76 no. 927). × ***Nite kim yazı yėrde ḳasırga yėl / Ya yoḳuşda ṭavşan u inişde seyl.*** (M.F. Köprülüzade 1934 s. 51). ***yokuşa koş-*** 'zorluk çıkarmak, zorlamak': ×***Kaynanası Sıdıkânım, bir deney edinmiş kimselerin bilinçlenişiyle, hem onları hiç yokuşa koşmuyor, hem "Şurada şunlar var. İşte, yanları şurada." diyerek, karyola örtüsünü kendi kaldırıp, açılır kapanır kitaplığın anahtarlarını kendisi çevirip, adamlara yardımcı oluyordu.*** (M. Seyda 1970 s. 290). ***yokuşa sar-*** 'yokuşa yönelmek; zorluk çıkmak': × ***Yol yokuşa sardığından Topal İsmail büsbütün yavaşladı. Mustafa sordu: - Demirlere 60-70 okka dedin. Bu da mı şakadan bir yalan?*** (K. Tahir 1957k s. 130). × ***Kınalı keklik başka imiş. Yolun gene yokuşa sardı hay pehlivan! Bu gece mutlak lâzım mı? Yarın sabah olmaz mı?*** (a.e. s. 165). ***yokuşa sür-*** 'zorluk çıkarmak': × ***Ey māh, felek āhumuzı yoḳuşa sürdi; / Yalıŋ ḳılıc ile nola bu gelse aŋa dik?*** (Ẕātī 1970 [16. yy.'ın ilk yarısı] II, 263). × ***Kızmaz mı adamlar buna? 3005 gelivermez mi akıllarına, bizi yokuşa sürmek için***? (M. Makal 1971 s. 188). × ***İlk sayfa senin gibi, her şeyi yokuşa süren, karamsar genç bir yazarın araştırması.*** (P. Celal 1990 s. 414). ***yokuşa vur-*** 'yokuşa yönelmek': × ***Osman, şaşıran arkadaşları arasında, yokşa vurdu.*** (F. Baykurt 1961o s. 289). × ***Çalıların arasından bir keçi yolu buldular. Vurdular yokuşa. Kırmızı şafak gürelip geliyordu arkalarından.*** (F. Baykurt 1971t s. 373). ***yokuş çık-*** 'yokuşu tırmanmak': × ***Faṭma hanım - Ṣanki ḥerīf bizi niçin çiçek pāzārından ḍolaştırdı? -Tāzesi - Ḥayvānları aldatmak için. Çünkü onlar yokuş çıkmak istemiyolar. Baḳsaŋıza yokuşa çıḳmadılar da düz yola ṣaldılar.*** (H.R. Gürpınar 1927n s. 24). ***yokuş gel-*** 'zor gelmek' x ***Zihinlere yokuş gelecek uzun düşüncelere saplanmıyorlar:*** (A.F. Kakınç 1950 s. 31). ***yokuşu tut-*** 'yokuşu tırmanmak, yokuşu tırmanmakta olmak': × ***Hasip paşanın uzun boylu bohçacı hanım, yokuşu tutmuş, şemsiyesine dayana dayana geliyor.*** (S.M. Alus 1933p s. 101).

yok yoksul/yoh yohsul ‘iyice yoksul, aşırı geçim sıkıntısı çeken’ DS 4288. × ***Ṣuṣuŋ artıḳ dilenci ḳarılar. Kediniŋ ḳomşudan getirdiği paṣdırma ile geçinen aç gözler.. Yoḳ yoḳsul kepāzeler***. (H.R. Gürpınar 1316 s. 35). × ***Bir tane istedim, vermedi. Öğleden sonra koşamazmışım, nefesim kesilirmiş. “Peki, ya çakılırsa?” “Yok canım, nerden çakılacak? Herif yok yoksul değil ya..”*** (Orhan Kemal 1950â 19). × ***Benim gimi yoḫ yoḫsul dēldi, cėplerine sarı lirayı doldurdu bunun me‘nesini öğrenmekliye yola irafan oldu.*** (A. Caferoğlu 1945 s. 163). × ***Öbür taraf temyizden-memyizden anlamazdı, bilmezdi. Yoktu, yoksuldu.*** (Ü. Kaftancıoğlu 1972 s. 56). × ***Ona çok para verin. Ben öldükten sonra, benim oğlum yok yoksul kalmasın*** (Yaşar Kemal 1985 s. 10). Krş. ***çöl çölistan***.

yol I b.m. Bartholomaeus Georgievits 1943 [1544-48] s. 123, W. Radloff 1905 III, 429. <ETk. ***yol*** a.m. G. Clauson 1972 s. 917. × ***Varup Ca‘bir ḳal‘ası ėline çıḳdılar. Andan Fırāt ırmaġı yollarına gelüp geçmek istediler.*** (Neşrī 1859 [15. yy.] s. 189). ***aynı yolun yolcusu*** 'birbirlerinden farkları yok, hepsi aynı': × ***O, kadınların ne mal olduğunu bir bakışta anlardı. Fakat böyle süslü kadınların ne olduğunu kestiremiyordu. Onların hepsinin aynı yolun yolcusu olduğu kanısında idi. Kadına ufaktan ufaktan lâf attı.*** (Y. Ahıskalı 1944 s. 43). ***hakk yolından az-*** ‘dinin emir ve yasaklarına uymamak, yanlış yapmak’: × ***Ṣunlar kim Ḥaḳḳ yolından azdılar anlaruŋ içün ḳātı ‘aẕāb vardur.*** (M. Belletête 1812 s. 20). ***o yoldan gelme*** 'fahişe': × ***Anası o yoldan gelme, kız kardeşlerini İstanbul’da herkes bilir. Fuat da işte o yoldan gelme. Faika fena da onlar eyi mi?*** (M.Ş. Esendal 1934 s. 226). ***o yollardan geç-*** ‘daha önce benzer tecrübeler yaşamış olmak’: × ***Gençlik nedir, sevgi nedir, biz de o yollardan geçdik. Kızım sen şu şaçlarıma baḳ, her telini bir başḳā derd aġartdı.*** (M. Yesari 1928 s. 34). ***o yolun yolcusu*** ‘ölümlü’: × ***Ah... ah... Ḥālden bilirim. Ne āteşdir o!... Cān ḍayanmaz.. Biŋ yan, biŋ ṭutuş fā‘idesi var nı? Ecele çāre olur m? Hep o yoluŋ yolusuyuz.*** (H.R. Gürpınar 1335h s. 13). ‘fahişe’: × ***Yanına birinin yaklaştığını hissetti. Bu, şık giyinmeğe özenmiş, sürmüş sürüştürmüş sıska bir kadındı. Kudret’e gülümseyişinden belli ki o yolun yolcusu...*** (R. Enis 1947 s. 131). ***yolu nerede?*** ‘nasıl ulaşılır, nasıl elde edilir’: × ***“Söyledim ya, biraz masraflı olur. İstersen tekrar Kayseri hastanesine baş vur. Ama vilâyet hastaneleri ve doktorları... Sen daha iyi bilirsin ya, başından geçti...” “İyi ama doktor, bin liranın yolu nerde?” Öteki bütün yüzünü kaplayan tatlı bir gülüşle: “Bunu bana mı soruyorsun? Bilsem vallahi söylerdim” dedi.*** (Sabahattin Ali 1947 s. 47). ***yolunu satın al-*** ‘kendisini ziyaret etmek isteyen birini önce davranarak ziyaret etmek’: × ***Hoş geldin sefa geldin şekerim. Buyur! —Ne yapıyorsun? —Yemeği bastırdım, elimi yüzümü yıkayıp sana gelecektim. Yolumu satın aldın!*** (Orhan Kemal 1974 s. 100). ***yola aparma-*** Az. ‘sürekli dalaşmak, çekişmek, rahat vermemek’ ADİL 2006 IV, 608. × ***Teze aldığı arvad seni yola aparmayacaġ. Atan ile senin aranda zidlik düşecek, ġėt-ġėde zidlik artacak.*** (Azärbaycan nağılları 2005 II, 49). ***yol aç-*** ‘sebep olmak; öncülük etmek’: × ***Diri eyler uluyı ‘Īsā bigi / Yol açar deŋizde ol Müsā bigi*** (Sulṭān Veled 1341 [1226–1312] s. 82). × ***Buŋa***

ėrdi ki Ferruḥ ḳaçdı nāgeh / Gözini yumdı vü yol açdı nāgeh. (Meḥmed 1965 [1398] no. 7666). × ***Tabii bunlar Şahinde'nin yeni birtakım hücumlarına ve çocuğun istikbaline dair falcılıklarına yol açıyordu.*** (Sabahattin Ali 1937k s. 19). × ***Yarar dīve yol açmaḳ ėtgil ḳıyās / Velī girü bağlamaġa yaramas.*** (Ferheng-nāme-i Sa'dī 1340–42 s. 58 no. 701). × ***Meşrūṭiyet bize ḥuḳūḳ-ı ṭabī'īyyemizi getirdi, insānlığımızı, serbestligimizi i'āde etdi. Kemāl-i ḥürriyetle çalışmaḳ, teraḳḳī etmek yollarını açdı.*** (Aḥmed Şerīf 1326 s. 141). × ***Akşam güzel, güzel olduğu kadar beni can evinden vuran bir düş görmüştüm; onu düşünüyor, üzüntünün, acının karanlıklarında yollar aça aça düşünüyor, hava emen karbüratör gibi dolduruyordum karanlıkları.*** (B. Duygulu 1963 s. 38). ***yol al-*** 'ilerlemek, mesafe kat etmek' Meninski 1680 III, 5631. × ***Ol on günde yol aldıdı yüz mīl / Ki her bir gün aŋayıdı yüz yıl.*** (M.F. Köprülüzade 1934 s. 51). × ***Yatup anda bu ḥāl ile ḳaldı / Kārbān̆ haylĭ hayli yol aldı.*** (a.e. s. 123). × ***Yarım sā'at ṣoŋra māhir ellerle idāre olunan tiren yol adı.*** (Aḥmed Rāsim 1333 s. 53). × ***Yaya yürümek mecbüriyetinde olanlar ayaḳlarından çıḳardıḳları çorap ve ḳunduralarını ellerine alıp bacaḳlarını da ṣıvayaraḳ bir dereden geçiyormuş gibi bata çıḳa yol amaġa çalışıyorlardı.*** (Aḥmed Şerīf 1926 s. 218). × ***Biraz daha yol aldıktan sonra Sultan Murat'la veziri, Bekri Mustafa'nın aynı şekilde ikinci bir teklifine maruz kalmışlar***. (M. Baler 1969 s. 243). ***yola çekil-*** 'yola koyulmak, gitmeye başlamak, yola çıkmak': × ***Arabacı benden alıp hancıya biraz para verdi; bindik, yola çekildik. Şimdi uykum da yok.*** (M.Ş. Esendal 1958o s. 19). ***yola döşen-*** 'gitmek, yola koyulmak': × ***Burada çok durmıyalım, on on beş dakika ormanların üstüne çıkar, manzarayı biraz yükseklerden daha iyi kucaklarız diye arabamıza dönerek gene yola döşeniyoruz.*** (H. Birand 1957 s. 87). × ***Çabucak toplanıyor, arabamıza atlıyarak yola döşeniyoruz ve kâh saf çam ormanlarından, kâh çamla gürgen ve kayının karışık korularından geçerek Belen yaylaya varıyoruz.*** (a.e. s. 90). ***yola düş-*** 'yola çıkmak, yola koyulmak, gitmeye başlamak': × ***Dutulmadı Yünus cānı geçti ṭamudan uçmaġı / Yol düşüp dosta gider ol aşlını uyaḳmaġa.*** (A. Gölpınarlı 1934 s. 276). × ***Kardeşim iyi ama dahalet eden eşkıya beyinin yaptığını bilirsin... Bir gün rahat ederiz sonra çoluk çocuk sersefil yollara düşeriz.*** (S. E. Etem 1930 s. 215). × ***Döne, Abdi Ağanın evine doğru yola düştü.*** (Yaşar Kemal I, 1955i s. 25). × ***Yola düşdüler. Şeherden gırağa çıhdılar. Savah açıldı. Bunnarın ileyinden çobannar, yolcular irast geldiler.*** (A. Caferoğlu 1942 s. 43). × ***Sen buradan şu gapları gacaḳlare bir soluḳ evel toplamadıŋ ki biz de onnardan evvel yola düşīdik.*** (A. Caferoğlu 1945 s. 159). × ***Sabah er kalktık. Yollara düştük.*** (F. Otyam 1960 s. 98). × ***Sopasını yere vurdu, hep birden yola düştüler. Ufukta gün kulağını sallamıştı.*** (H. Aytekin 1965 s. 23). × ***Keçel tokmaği çinine ali, yola düşi.*** (Ş. Beysanoğlu 1966 s. 174). × ***Herif tanyerleri ışımadan, cavır müslüman seçilmeden kalkacak da yola düşecek, terleyip yorulacak, Çubuk'a varacak.*** (F. Baykurt 1970 s. 187). × ***Nesrin'in rahat yaşamasını sağlayan, sabahları erken yola düşmesini, aptal insanlarla geri zekâlı konuşmalar yapmasını, bir masada sıkıntıdan patlamasını önleyecek sarı kâğıtları yolluyordu.*** (I. Özgentürk 1981 s. 36). × ***Budu,***

Göyde Ulduz Tanıyanlar Däryayi-Cahangir ġıs-ġıvraġ geyindiler, yola düşüb soraġbasoraġ gälib Canitġin evin tabdılar. (Azerbaycan Naġılları 2005 II, 80). ***yola düzel-*** 'yola çıkmak, hareket etmek': × ***–Vah zavällılar ḥäle baḳıŋız... Yanġından çıḳmışlar... Sözleri tekmïl ağızları ḍolaşdı. O semt ahälisin inẓär-ı şefḳatleri öŋünde titreşerek üç çıplaḳ yola düzeldiler.*** (H.R. Gürpınar 1335 s. 98). × ***Dört yerinden dügümlü ipeden ırbacı şaktır... Ḥayvänlar naʿïları ḳaldırırlar... Ġırrr araba yola düzelir. Yeŋi cämiʿi pazarertesi pazar***ını geçerler. (H.R. Gürpınar 1927n. s. 20). ***yola gel-*** 'yumuşamak, insaf etmek': × ***Ḳarısına inanmamaḳ, peşine düşmek pek ḥamäḳatdır.¸Ḥayırsız ḳarı yola gelmez, dahä beter şeyṭänları ṭoplanur. Näfile gürültü çıḳar, şaḳınan göze çöp düşer.*** (Aḥmed Vefïḳ Paşa 1927 s. 32). × ***–Onun için şimdilik birşey diyemem. -Hah! birader, şöyle bir parça yola gel. Maktul Raif beyin hayat tarzına, ve kayboluşundaki esrara dair malümat almak için müstantiklik elbette madam Parsih'in isticvabını ihmal etmiyecektir.*** (H.R. Gürpınar 1942 s. 132). × ***Yumuşamışa, yola gelmişe benziyordu. Kaşlarının çatıklığı gitmiş, yüzü gülümser bir hal almış, lâkırdıya hazırlanıyor gibi yutkunmağa başlamıştı.*** (S.M. Alus 1944 s. 8). × ***Başmüfettişin ilkten onu gözü pek tutmadı ya, sıkı tembihten sonra yola geleceğini umdu.*** (İ. Tarus 1961 s. 289). × ***Nasihatle yola gelmeyen acizlere aczlerini bildirir, akıllarını başlarına getirir, güzel bir ilaçtır hürmetli salak. Cennetten çıkmış tertemiz dayak.*** (M.Ş. Feraizcizade 1979 s. 31). × ***Kuytularında acar fahişelerin, yola gelmez haytaların, hant hant dolaştığı karanlık, ayazdan büzüldükçe büzülmüş, dokusu iyice sıkışmıştı.*** (A. İlhan 1981f s. 182). ***yola getir-*** 'yumuşatmak, ikna etmek': × ***O kadar uğraştım; kaç tane mahzur buldum, ne derece çocukluk olacağını söyledim; bir türlü Ebuzarif beyi yola getirip vazgeçiremedim.*** (S.M. Alus 1933p s. 142). × ***–Fettan fındıkçı; bak seni nasıl yola getireceğim! diye diş biliyordu***. (S.M. Alus 1934 s. 218). × ***Allah aşkına şu haspanın evine telefon et te domuz karıyı yola getir.*** (a.e. s. 307). × ***–Şu 100 liralığı cebe at, koca karıyı yola getir, nurum!...*** (S.M. Alus 1934s. 400). ***yola gir-*** 'yola koyulmak, yürümeye başlamak' Meninski 1680 III, 5632. × ***Gözi baġlu kişi çü yola gire, / Ḳoyunı yayulm[a]sı nitesi göre?*** (Ferheng-nāme-i Saʿdī 1340–42 [1073] s. 73 no. 892). ***yola git-*** 'yolculuk etmek' Meninski 1680 III, 5632. × ***Her gäh ki ol yola gideridük, ġerü dönmek ümiydimüz olmazidi.*** (Ferec 855/1451 v. 54a). × ***Yol bilmezsen yola git.*** 'usul ve adap bilmezsen seyahat et' (V. İzbudak 1936a no. 8). × ***Yola gitmeyeni yöne getürürler.*** 'Töreye ve göreneğe riayet etmeyeni yola getirirler, ananın babanın terbiye etmediğini zaman terbiye eder' (a.e. no. 9). × ***Yola gidenin işini Allah bilür.*** (a.e. no. 425). × ***Becīd bilüridük yaraḳ etmegi / Hīç aŋmaz mıduŋ sen yola gitmegi.*** (Ferheng-nāme-i Saʿdī 1340/42 s. 76 no. 933). × ***Bular her biri bir yola giderler / Pey-ä-pey näle vü feryäd ėderler.*** (M.F. Köprülüzade 1934 s. 56). × ***Haydi çıḳ bre sefïh, ġėt geldügüŋ yola.*** (Tārīḫ-i ḳırḳ vezir 13030 s. 85). × ***Erken yola gidenlerüŋ başına gün ṭoġa. Yaġmurlu günde yola çıḳan ṣırṣıḳlam deli ola.*** (Ẕātī, M. Çavuşoğlu 1970 [16. yy.'ın ilk yarısı] I, 152). × ***Ġarıcığım, ben yarın uzak bi yola gidecem, bana yicek ve azık hazır et!*** (A. Caferoğlu 1946 s. 62). Az. 'geçinmek' ADİL 2006 IV, 609. ×

Molla arvadı ile hėç yola gėtmirdi. Arvadı çọh acıdil, beḏhasiyyet idi. (Molla Näsräddin 2004 s. 57). ***yola sal-*** 'yolcu etmek, göndermek': × ***-Gene beklerim iki gözümün elifleri. Evim sizin; sık sık gelmezseniz billâhi gücenirim! diyerek misafirlerini yola saldı.*** (S.M. Alus 1944 s. 189). ***yola revan ol-*** 'yürümeye başlamak, hareket etmek, yola düşmek': × ***Gel zaman, git zaman, bir kurban bayramı günü, arkadaşlarile Samatyadan kayığa binmişler; adaya gezmeye gidiyoruz diye yola revan olmuşlar.*** (S.M. Alus 1934 s. 27). ***yola turab ol-*** 'yola düşmek, yola koyulmak': × ***Yola turab oldular. Gelirken bir şehere uğradılar***. (A. Caferoğlu 1944 s. 163). × ***Güççük ölum sırtdadı, böyük ölum elinden dutdu, yola turab oldu; gėderken bir ırmā üradılar.*** (a.e. s. 164). ***yola ver-*** Az. 'idare etmek, dolandırmak' ADİL 2006 IV, 609. × ***Bu teze arvad nanecip olduğundan, oğlanı yola vėrmeyib her ne ile mümündüse atası ile onun arasına zidlik salmağa çalışır.*** (Azärbaycan naġılları 2005 II, 50). × ***Sabahkı gün camaat mene dėyer ki, padşah veziri yola vėre bilmedi.*** (Azärbaycan naġılları 2005 III, 96). ***yola vur-*** 'alay yapmak, savmak, uğurlamak' Balhassanoglu 1904 s. 128, DS 4289. × ***Mola kemiler mola / Ėneller İstanbola / Kiyindi da ḳuşandi / Ḳagid da vurdi yola.*** (A. Caferoğlu 1946 s. 241). × ***Derviş ise keşkülün parasını alarak, "Hakikaten Köroğlu, yiğitlik sana mahsus, helal olsun!" dua ederek, Çamlıbel'den derife atlası devrişi yola vurdu.*** (B. Mahir 1973 s. 227). × ***Lâkin, sen, bu varlığı verdin, her bir yarasa kuşu gibi tüyünü döktün. Ama, oğlum olmaya, ki bu hükümdar senin üstüne gülerek elindeki polun aldı. Senin de, peşine güle güle, seni yola vurdu.*** (a.e. s. 232). ***yola vur-*** 'kafile yapmak, faire cortège', Balhassanoglu 1904, s. 128. ***yola yat-*** 'yola gelmek, uysallaşmak': × ***AZARYA -Hele siz beni halime koyunuz da görünüz. (Bohur'a) Ey, bakınız pedeeriniz zannınız gibi yola yatmaz değil.*** (Aḥmed Vefīḳ Paşa 1933az s. 120). ***yola yatır-*** 'inadını kırmak, uysallaştırmak' DS 4289. × ***Üç gün sonra dayısı gelende Fato, onu da yola yatırmada güçlük çekmemiş.*** (K. Bilbaşar 1969 I, 181). × ***Bunun için, elbet diyordu, günün birinde Mediha ne yapar, ne yapar, yine buralara gelir yahut kızın anası bir gün olur, amcası tarafından yola yatırılır.*** (O.C. Kaygılı 1938a s. 116). × ***Bıktım birade, sen daha Fadik'i yola yatıramadın mı? -Atıyorsun pehlivan. Sanki sen Sabriye'yi yola getirdin de...*** (K. Tahir 1957k. 174). × ***Çocuk gibi bir pelvansın. Mustafa sana merdan iş yapıyor mu? Eğer karıyı yola yatırdıysa, hiç sana söyler mi?*** (a.e. s. 258). ***yol az-/yoldan az-/yolı az-*** 'yoldan çıkmak, yanlış yapmak, yanlış işler yapmak' W. Bang-Kaup, A. von Gabain 1929 s. 256, Meninski 1680 I, 166. × ***Yol azan kişiden nevar binse ad / Yėg ol yaya kim yol yürüye oŋat.*** (Ferheng-nāme-i Sa'dī 1340-42 [1073] s. 15 no. 181). × ***Yol azmışa sen gey yürürsin diyen / Cefā ėdicidür degül ġam yėyen.*** (a.e. s. 19 no. 222). × ***Gėydüm dervīşler ḍonını illā varmadum yolını / Yolı ben azduġumlayın azmamışdur hīç bir daḥi.*** (Eşrefoğlı Rūmī 1286 s. 41). × ***Ḥālid ibni Velīd gelüp çeriyi bulmadı, ol arada yol azdı bir yüksek ḍaġa çıḳdı gördi kim ol ḍaġuŋ ardında çoḳ halāyıḳ cem' olmışdur.*** (Tārīḫ-i ḳırḳ vezir 1303 s. 245). × ***Meger bir ḳāfile yol azmış idi / Günüŋ iki ülüsi geçmiş idi.*** (Aḥmed Ḥarāmī 1972 s. 90 no. 423). ***yol azıt-*** 'yoldan çıkmak, yanlış yola girmek' Meninski 1680 I, 160.

yol azdür-/yolın azdur- ‘yanlış yola yönlendirmek, yanıltmak’. Meninski 1680 I, 161. ***Cennet yolın azdurup*** (a.y.). ***yol bas-*** ‘yolunu kesmek’: × ***Maʿlüm ola ḳim bundan evvel ʿāmil Baṭişto nām frengde benüm aḳcam varıdı. Meẕkür Baṭişto dergāh-ı muʿllāma gelüp Dubrovniklü Marin yolum başuƞ ḫayli aḳcam aldı dėyü ʿarż ėtdügi sebebden Dobrovnik kāfirlerinden biƞ atmış flori aluƞ ḫizāne-i ʿāmireme teslim olındı.*** (F. Kraelitz 1921 s. 63). × ***Keşfī yol başdı yėr uġurladı / Evin od ile yaḳdılar ėyüdür.*** (Ġazālī 1973-74 [ca. 1530] s. 245). ***yol başlarını tut-*** ‘yolların birleştiği yerler’: × ***-Komiser, şimdi yol başlarını tuttur, köyden dışarı kuş uçurtma. Kaçan bir gölge gördün mü sür beygiri üstüne; kim olursa olsun hayvanın altına alıp çiğne!*** (S.M. Alus 1944 s. 185). ***yol bul-*** (datif ile) ‘ulaşmak, bir mecra bulup ulaşmak; çare bulmak’: × ***Pes ol diƞlenmek delüligi ve niʿmet esrüklügi aŋa yol buldı, tamām şādılık ve sevinmegile bir güşlü āvāzile ögürüb muladı.*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 3). × ***Pes ḳaçan Şenzebanuƞ āvāzı anuƞ ḳulaġına erdi, yavlaḳ ḳatı ḳorḳu aŋa yol buldı.*** (a.e. s. 3). × ***Çün ẓaʿīflıḳ ve ḳocalıḳ aŋa yol buldı, pes avlamaḳdan ḳaldı.*** (a.e. s. 20). × ***Işḳ benüm üzerüme müstevlī oldı, vesvese baŋa yol buldı, rencür u mehcür ḳaldum.*** (Ferec 855/1451 v. 35b). × ***Ol dīn ve diyānet, ol zühd u taḳvā, ol setr u ṣalāḥ ki ol ḳızda varidi, neden böyle ḫizlān aŋa yol buldı?*** (Ferec 855/1451 v. 180a). × ***Ḫizmetḳārları ekābirüƞ ḥarem-i ġılmānına girmege yol bulmaz.*** (ʿĀlī 1956 [1586–87] s. 243). × ***Ciddi tam ėt ḳıl ʿamel fırṣat ṣaḳın ḳuvvet olmasun / Hep hevālardan kesil şeyṭān saŋa yol bulmasun.*** (Eşrefoġlı Rūmī 1286 s. 39). × ***Amma uslu isen harcını hâsılına göre kıl, tâ ki yoksulluk odu sana yol bulmaya.*** (Mercümek Aḥmed 1966 [15. yy. ilk yarısı] s. 134). × ***Hakikat birlik tanrıya sadıktır kı ikilik ana yol bulmaz.*** (a.e. s. 344). × ***Evin uçmaġ u anı ḥürī ṣandı, / Aŋa yol bulduġına div utandı.*** (Şeyḫoġlı Muṣṭafā 1979 [1540] s. 165 no. 993). × ***Aşā uğraş, yoḳarı uğraş dėrken, gızıŋ da çėcikleri gevşemiş. İş yolunda, emme, yanaşmak guç. Soŋucunda yol bulmuşla ėvlenmeye garar vėmişlė.*** (A. Caferoğlu 1943 s. 6). ***yolda kal-*** ‘yolda hedefine ulaşamadan ölmek’ DS 4290. × ***Eşek (eşkin) eve gelmiş yorga yolda kalmış.*** ‘hızlı başlayan değil, sebat eden hedefine ulaşır’. (V. İzbudak 1936a no. 427). × ***Cānlular varımaz yola cānum diyen yolda ḳala / Cān terk ėdüp dostı bula cāndan sefer ėtmek gerek.*** (Eşrefoğlı Rūmī 1286 s. 31). × ***Arabanın ḳapısı yine üç dört daḳīḳada bir açılıyordu. Faḳat yoldan ḳalmamaḳ içüƞ ḫanımlar artıḳ bunı arabacıya ḫbāra lüzüm görmeyerek kendileri çekip kapayorlar, ḳapamadıḳları zamān elleriyle ṭutuyorlardı.*** (H.R. Gürpınar 1927n s. 25). × ***Biraz sürmek istersek atlar kesilecekler, büsbütün yoldan kalacağız.*** (M.Ş. Esendal 1958o s. 19). × ***Hastaya benzer. Biz yoldan kalmıyalım diye deh dedik eşeklere... Varıp bakıver, sevaptır!*** (F. Erdin. 1958 s. 30). ***yoldan çık-*** ‘sapıtmak’: × ***Yol budur ol cān ki yoldan çıḳa / Degmeye gāvur gibi ol cān Ḥaḳa.*** (**Sulṭān Veled** 1341 [1226–1312] s. 86). × ***Oğlum, ananız sizin yoldan çıktı. Sizin birinizi kesecek. Hiç durmadan kaçın!*** (M. Tuğrul 1969 s. 269). ***yoldan çıkar-*** ‘baştan çıkarmak, ahlaken veya kanunen kötü bir şeyi yapmasına sebep olmak’: × ***Bu tasla suyu altın yapıp zenginleşir. Sonra padişah vey akral kızın tasa imrendirip yoldan çıkarır ve tası ve-***

rir. (M. Tuğrul 1969 s. 16). ***yoldan ilt-*** 'yoldan uzaklaştırmak, yoldan saptırmak': × ***Nefs ü hevā arzüları yoldan iltmesün seni / Zerḳ ü riyā ġavġaları göŋlüŋe gelüp ḍolmasun.*** (Eşrefoğlı Rūmī 1286 s. 39). ***yoldan taşra iş itme-*** 'doğru yoldan sapmamak, yanlış iş yapmamak': × ***Nola yolında beni bulduḳça düşnām eylese / Hīç yoldan ṭaşra iş ėtmez ol āfet yolıdur.*** (Ẕātī 1967 [16. yy.'ın ilk yarısı] I, 140). ***yol düz-*** 'yol yapmak ?': × ***Ve bugünki gün hīç pāẕişāhda yol düzmekde ve memleket saḳlamaḳda ol esẹr yoḳdur kim bu gün melike müyesẹsẹr olmışdur.*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 96). ***yol et-*** 'yol yapmak': × ***Buzları külüngile uvatdılar / Yol ėdübenin gemiye gitdiler.*** (Enverī 1928 [869/ 1464] s. 47). ***yol görün-*** (datif ile) 'gitme vakti gelmek, gitmesini gerektiren işaretler belirmek, yola çıkılması zorunlu olmak' DS 4290. × ***-Artık bizim işimiz kalmadı burada... Bize yol göründü. Allah muhabbetinizi artırsın!*** (O.C. Kaygılı 1938a 83). × ***Ona bir hal olmuştu, yerinde durmıyordu. Beni gördüğü zaman; -Bayım, galiba bize yol görünüyor diyordu.*** (M. Yesari 1938 s. 34). × ***Bize, gene yalnız yol göründü. Bu defteri Emine'ye teslim edip tek başıma, yarı aç, yarı çıplak ve böğrümden kanım sızarak bitmez tükenmez uzaklara doğru yürüyeceğim.*** (Y.K. Karaosmanoğlu 1932 s. 315). × ***-O arslan gibi paşa oldu, öyle mi? -Oldu. -Paşa olunca saŋa da yol göründü dimek.*** (Ebū-Bekir Ḥāzım 1326y s. 131). ***yol gözle-*** 'beklemek': × ***Ol içerüde ve ṭaşrada olan münāfıḳ kāfirler daḫı yol gözleyüp muntaẓırlardı.*** (F. Giese 1929 [890/ 1485] s. 191). ***yolı gözet-*** 'yol beklemek, yol gözlemek': × ***Ḳocalar ḥaḳḳıçün ki büküp bėli / 'İbādet ḳılub gözedürler yolı.*** (Ferheng-nāme-i Sa'dī 1340–42 [1073] s. 87 no. 1064). ***yolın bagla-*** 'engellemek, engel olmak' Meninski 1680 III, 5631. × ***Atına bindi, yüridi. Nā-gehān merghā-yı dīger anuŋ yolın baġladı. Anlara hem ẓafer buldı, bīrüz u bihrüz oldı. Uyur baḫtı uyandı, diŋlendi, gönendi.*** (Ferec 855/1451 v. 138b). × ***Çü ḳuvvet düşmen bėlin / Dökü ni'meti baġla fitne yolın.*** (Ferheng-nāme-i Sa'dī 1340–42 [1073] s. 20 no. 235). × ***Yarar dive yol açmaḳ ėtgil ḳıyās / Velī girü baġlamaġa yaramas.*** (a.e. s. 58 no. 701). × ***Yarar Diclenüŋ ṣu yolın baġlamaḳ / Yaramaya halḳun dilin baġlamaḳ.*** (a.e. s. 67 no. 817). × ***Çün Dimne gördi: belā ḳapusı açılmış ve saḳınmaḳ yolı baġlanmış.*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 54). ***yolından*** 'sebebinden': × ***Senüŋ gibi ġanī pādişāhuŋ üzerine gelene her ne kim ėtseler belā yolından lāyıḳ ve erzānidür.*** (F. Giese 1929 [890/ 1485] s. 125). ***yolından çek-*** 'yolundan alı koymak ?': × ***Fī nefsi'l-emr sāde-rülıḳ manṣıbından ma'zül ve bīvefālar meyānında cāyı mu'ayyen-i maḫlül ba'żı şehr oğlanları vardur; niçesi bir cüvānuŋ yanına düşüp birer pāye-dest bulmaḳ hevesi ile hevā-dārdur. Dil-rubālar yolından çekerler, çalarlar. Sakalı gelince ol rīşhandileoyalarlar.*** ('Ālī 1956 [1586–87] s. 219). ***yolındanko-*** 'engellemek, mani olmak': × ***Bir ġāzī pādişāh ġazāya gide yorır, biz anı yolından ḳomak ilāma düşer iş degüldür.*** (F. Giese 1929 [890/ 1485] s. 151). ***yolın git-*** 'yoluna gitmek, yola gitmek': × ***Şabāḥ olmadın çıḫdı şārdan girü / Gider yolın aŋlayımaz ḳancaru.*** (M.F. Köprülüzade 1934 s. 51). ***yolın güt-*** 'beklemek, gözlemek, yolunu takip etmek': × ***Velī anuŋ 'amel özi ėderse / Ki mellāḥ oldurur yolın güderse.*** (Pīrī Re'īs 1988 I, 6b). ***yolın kov-*** 'yolu takip etmek?': × ***Çeri çünki yolın ḳova gecige /***

Beginüŋ gerek boş ḳala kiçige. (Ferheng-nāme-i Sa'dī 1340–42 [1073] s. 21 no. 256). ***yolın tut-/yolunu tut-*** 'yönelmek, ... yoluna girmek, ... yolunu takip ederek gitmek; yolunu takip etmek; tercih etmek': × ***Ḳardaşı'Alī paşa dạḥı beglerbegligin terk ėdüp Oṛhana ışmarladı. Gendüsi meşāyiḥ yolın ṭutup derviş olmışdı.*** (Oruc b. Adil 1343/1925 s. 15). × ***Aldı anları geçer andan öte / Diler ol Ġafrolo yolını duta.*** (Enverī 1928 [869/ 1464] s. 31). × ***Ol Mışrdan gelen sulṭān ḳulları cenk ėtmediler, Malaṭya yolın ṭutup gitdiler.*** (F. Giese 1929 [890/ 1485] s. 226). × ***Eger 'āşık iseŋ özüŋi yoḳ ėt / Ve ger ni selāmet yolın ṭut git.*** (Ferheng-nāme-i Sa'dī 1340/42 s. 37 no. 448). × ***Ṣabaḥleyin köyden çıḳdıḳ ve Ḥaleb ṭarīḳini bıraḳaraḳ Hasṣṣa yolunu ṭuttuḳ.*** (Aḥmed Şerīf 1326 s. 248). × ***Uzun müddet tek başıma dolaştım. Ortalık kararınca evin yolunu tuttum.*** (Sabahattin Ali 1936 s. 138). × ***Rütbeli ve mevkili, genç ve yakışıklı paşalarla ve beylerle, paşa oğullarile ve damatlarile, mercimeği fırına vermek yolunu tutmuş.*** (S.M. Alus 1944 s. 175). 'engellemek, kesmek' × ***Şu bulmışiken yu etegüŋ tosın / Ki ırmak yolın ṭutalar aŋsuzın.*** (a.e. s. 84 no. 1032). ***yolı tarîḳı ile*** 'usulüyle usulüne uygun olarak': × ***Pīrī Pāşāya buyurmışlar ki: "Tetebbu'-ı vüzerāda sara ruḥṣat ve taḥassüb-i vükelāda benden icāzet ki yolı tarīḳı degürdür dimeyüp ḫuṣüsa rāh-ı müdārāyı meslük ṭutmaġ-ıla ḫātır gözetmeyüb yāy-i taḫt-ı 'alīyede bulunan arḳa hamāllarına varınca yoḳlayasın.*** ('Ālī 1982 [1581] ıl, 142). ***yolı tut-/yolu tut-*** (datif ile) 'yönelmek; hareket etmek, yola koyulmak': × ***Şaru çigdem oldı yanaġuŋ güli / Güneşim uyaḳmaġa ṭutdı yolı.*** (Ferheng-nāme-i Sa'dī 1340/42 s. 78 no. 957). × ***Tramvay, yolu tutmuşken arkasından koşup içine atladık.*** (S.M. Alus 1944 s. 55). ***yol iz bilme-*** 'ne yapacağını bilememek, çaresiz kalmak': × ***'Āḳıbet andan geçüp Ḥalebe geldi naḥiyesinde Ca'bir ḳal'ası dėrler ol ḳal'anuŋ öŋinde ḳondılar. Fırāt ırmağını geçmek istediler. Yol iz bilmezlerdi. 'Āḳıbet Süleymān şāh at tebdi Fırat ırmağın geçmege.*** (Oruc b. Adil 1343/1925 s. 6). ***yolda ve izde*** 'yolculukta veya iz sürmede' × ***Buyurdum ki yolda ve izde varışda ve gelişde meẓkūra māni' olmayasız ve atların ulaġa aldurmayasız, şöyle bilesiz.*** (F. Kraelitz s. 1921 s. 95). × ***Buyurdum ki meẓkür ḳulum emr olınan maḥalle varınca ve gėrü dergāh-ı mu'llāma gelince yolda ve izde menāzilde ve merāḥilde ulaḳ ṣāḥibi olan yerlerde meẓküre bir ulaḳ vėresiz, 'özr ve bahāne ėtmeyesiz.*** (a.e. s. 107). ***yol iz bil-*** 'usul bilmek, nerde nasıl davranılacağı konusunda tecrübesi olmak': × ***HAYRET -Sen de esnaftan bir adamsın ama, yol, iz bilirsin. Revnaki ile oğlu Nevres devlet adamlarının yanında beni mahcup etttiler.*** (M. Celâl 1936kd s. 59). ***yolunu izini kaybet-*** 'nerede olduğu hakkında hiçbir bilgi sahibi olmamak': × ***Bir kızı doğduğunu zavallı Mehmede haber bile veremediler. Yolunu izini kaybetmişlerdi. Kimbilir hangi cephede dövüşüyorlardı.*** (R. Enis 1944 s. 39). ***yol iz bilmez*** 'nereye gittiğini bilmeden' × ***Yol iz bilmez tamām üç gün gitdikde, yine bir ḳaryeye geldi.*** (Giridli 'Alī 'Azīz 1268 s. 203). ***yol iz'anı öğret-*** 'usul adap öğretmek': × ***Anaŋ da pek ḫam ḫalāṭ bir şey'e beŋziyor, artık oŋa da ben yürek tüketmem oŋa da şevḳ-efzā yol, iẓ'ān ögretsin.*** (H.R. Gürpınar 1927n s. 60). ***yol ḳaide*** 'usul, kural' × ***Oh müslümanlıġıŋ yolunu, ḳā'idesini düşünen ḳaldı mı şimdi?*** (H.R. Gürpınar

1335h s. 19). ***yol kes- I*** 'yol almak, mesafe katetmek' TS 4656. × ***Bile elümiz dutavuz bu ağır yolı kesevüz / Kişinüŋ ki gözi görmez dutavuz gözin açavuz.*** (Sulṭān Veled 1341 [1226–1312] s. 18). × ***Baġdād ḳatına gelicek ṣuʿluḳlar ḥarāmīler bu Levvāḥa üzere yol kesdiler, tamāmet mālını niʿmetini esbābını yaġma ḳıldılar.*** (Ferec 855/1451 v. 125b). × ***Ovadan yazıdan kesdi ögüş yol / İve érişdi Ermen dağına ol.*** (Fąhrī 1974 [1367] no. 470). × ***Ve bil-cümle gerek rüy-ı deryādan gerekse menāsil-i berre müteʿallīḳ olan ṣaḥrādan sefer édenler yol kesmek fülān güne dek fülān şehre varurur diye kesüp biçmek ḳaṭʿī yaŋlış kelāmdur.*** ('Ālī 1956 [1586–87] s. 169). × ***–Haydı şahzadem, bugün seni biraz gezdirek. Gıṛh biri de ata minif yok kesdiler. Dereden yél, tepeden sél, ol vahıt aynan günnen, şimdi müḫteseri dilnen, atdar ayağı külünk, aşıḫlar dili yürük, téz götürder, meŋziline yétirer***. (A. Caferoğlu 1944 s. 110). ***yol kes- II*** 'yoluna çıkmak, yoluna pusu kurmak, engellemek, haydutluk etmek': Meninski 1680 III, 5631, × ***Nā-gāh bir ḳara ̮hün ̮hār bizüm üzerümüze yol kesdi ̮hademümi ḥaşemümi ḳırdı. Beni on gündür oşbu kāşānede maḥbüs dutar.*** (Ferec 855/1451 v. 64a). × ***(Depegöz) yol kesdi, adam aldı ... Çoban çoluḳ ḳalmadı, hep yédi.*** (Dedem Ḳorḳut 1973 [14.–15. yy.] s. 167). × ***Ṭurġut oġlu Ḥarāmīyi beg étdiler, yolları kesdiler vilāyet-i Ḳaramana rāḥatlık vérmediler.*** (F. Giese 1929 [890/ 1485] s. 227). × ***Baŋa ṭanz édip kesmesün kimse yol / Bayıḳ bunı düzmekde maḳṣūdum ol.*** (Ferheng–nāme-i Saʿdī 1340–42 [1073] s. 6 no. 65). × ***Bağır, köpek! Kendiŋ istediŋ, al öyle ise! Yanġın yerlerinde yol kesen ḳaḥbe evlādı seni!*** (M. Yesari 1928 s. 216). × ***Çalılıklardan, fundalıklardan dağlara tırmandık. Yol kesmek için ellişer metre kadar aralıklarla kayabaşlarını tuttuk.*** (C.S. Gürler 1939 s. 18). × ***Köhne çadırın altından güzelim hayvanın üstüne sıçrar, gelişi güzel, alabildiğine sürersin. Gelişigüzel olunca, ya bir dere, ya da sık bir çalılık yolunu keser. Kabahat hayvanındır***. (B. Akınsar 1943 s. 94). × ***Benim Kavlak askerliğim sırasında bir gün tam on sekiz saat yol kesmem vardır ki koca Kavlak: "Bu ne iş! Osmanlı padişahının Tatar Ağası da bu kopuğun yayasına yetişemez," diye parmak ısırdıydı***. (Kemal Tahir 1957r s. 134). × ***Kâtip o sırada arka mağazadan dönmekte olan Köse Hasanın yolunu kesti.*** (Orhan Kemal 1954b s. 54). × ***Yılın birinde, el köyünde muhabbetten kaldırıp sürüklediği bir karıyı, yolunu keserek elinden almak istemişler.*** (F. Erdinç 1955 s. 29). × ***Yooo, çocuklarımı aç bırakmam... Bırakamam... Gerekirse, onları doyurmak için yol keserim, hırsızlık ederim, adam boğazlarım...*** (Aziz Nesin Vat 1968 s. 231). ***yollara dök-*** 'telaşlandırmak': × ***Karabelā kır ata binip te kazayı bir boylamayı koysun. Ertesi gün olduğu gibi yollara dökerdi köyü. Üç kişi hâlen bu yüzden delikte çürüyordu.*** (H. Aytekin 1945 s. 40). ***yolları erleri*** 'yol erkânı': × ***Okumamız, yazmamız yok amma soyumuzdan sopumuzdan bu yolları erleri öğrenmişizdir.*** (O.C. Kaygılı 1938a s. 160). ***yollarına var-*** 'önlerine çıkmak': × ***Buyurdum ki teftīş édüp göresiz vāḳıʿan ʿarż étdükleri gibi bunlaruŋ ̮halḳından baʿż gelüb benüm memālik-i maḥrüsamda ḳoyun alup alduḳları yérlerde ol yılıŋ resmini bunlar veyā ṣatan kimseler bir defʿa vérürlerse ki ṣoŋra ʿāmiller tekrār yollarına varup resm almaḳ isteseler menʿ édüp al-***

dırmayasız. (F. Kraelitz 1921 s. 71). ***yol seç-*** 'tercih etmek, yönelmek': × ***Lākin ne ḥāl ise Gürcistān içinden gitmek ve leşker-i ẓa'fer-rehbere ḫavf u ḫaşyet-i lâzimesini iṯbāt etmek, günden güne beş on kerre geçid virmez sular geçmek ve üştür u ester ḳıṭārları sā'at be-sā'at ḳulel-i cibālden minārelere çıḳub şāh-rāh-i fevz u felāha yol seçmek, ... ve tedārük-i fāsid olub yorġunlara şāh-rāh u hāmün ne derecede rāḥat u ma'īşet-nümün idügi ma'lümdur.*** ('Ālī 1982 [1581] II, 133). ***yol uğrat-*** (datif ile) 'tesadüfen uğramak, varmak, gelmek': × ***Gine böyle puŋar başında ağladuğu sırada ḳoyüŋ garip çobanı oraya yol uğratmış, baḳmı ki bubayīt bi deliganın biri ağlāya***. (A. Caferoğlu 1943 s. 6). ***yoluna çık-*** 'karşılaşmak, tesadüf etmek': × ***Neler aklıma geliyor! Yok, bırakayım gitsin, eğer kısmetim ise gene yoluma çıkar.*** (M.Ş. Esendal 1934 s. 275). ***yolum hakkına*** (yemin sözü) 'gittiğim yol için ?': × ***—Sahi gibi, şuna bak! Nerdeyse beni de inandıracak. —Yolum hakkına yalanım yok!*** (Kemal Tahir 1957r s. 174). ***yoluna geç-*** 'yoluna gitmek': × ***–Ne insanla zevklenirsiniz, akşam akşam geçin yolunuza gidin barimin yabanları, dedi.*** (H. Aytekin 1945 s. 86). ***yolun ağına düş-/yolun agını tut-*** Az. 'yola düşmek': × ***Asiman düşdü yolun ağına, gemiler mindi, deryalar kèçdi, cezireler aşdı, uzaġ yolu yaḫın èledi, aḫır gelib öz ölkelerine çatdı***. (Azärbaycan nağılları 2005 IV, 15). × ***Ağlaya-ağlaya düşdü yolun ağına, menzil kesdi, mekan addad, gelib Ḫizr dèdiyi şehere çıḫdı, gördü ki, buranın adamlarınınrengi de, birçimi de, gèyimi de ayrıdı***. (a.e. IV, 34). × ***Bir söz dèmeyib abidin ellerini öpüb, ḫudahafizleşib düşdü yolun ağına.*** (a.e. V, 105). × ***Aḫırda elacı kesilir, bir yolun ağını tutur, başdıyır gètmeye.*** (a.e. V, 259). ***yolu doğrult-*** (datif ile) 'bir yere yönelmek, yolunu tumak; ölümü yaklaşmak' DS 4291. ***yolu dut-*** 'harekete geçmek, yola koyulmak': × ***İptidā ḫır mır ederken, başlarlar el peşrefine, nihayet yek digeri görmeye tahammül edemeyüp, biri bir yol, digeri sair yol tutar.*** (E. Misailidis 1986 [1872] s. 739). × ***Duttular yolu; bunnar vararaḥ bir yoḫuşa dutuşdular.*** (A. Caferoğlu 1945s. 163). × ***Biŋnāz sen yolu ṭutmuşsuŋ... Beş on gün döşege yat. Perhīz et. Yeŋi yeŋi 'ilaclarım var. Onları sende tercübe edeyim.*** (H.R. Gürpınar 1340c s. 218). × ***Ben sabahlayın gurt guş uyanmadan kalkar, tarlanın yolunu dutarım. Yanıma Amadı alırım.*** (F. Baykurt 1976ı s. 45). ***yolu düş-*** (datif ile) 'uğramak': × ***En büyük üzüntüsü eski dostuna teşekkürname yazdırmamış olmasıydı. Fakat eski kasabanın inhisarcısı yeni memuriyet dolaysile bir gün yolu düşüp geldiği zaman dünyaları bulmuş kadar sevindi***. (K. Bilbaşar 1939 s. 66). × ***Yolum o tarafa düşmedi***. (E.E. Talu 1928 s. 235). ***yolu eline al-*** 'harekete geçmek, yürümeye başlamak': × ***Adam yolu eline alıyor, az gidiyor çok gidiyor, devlerin memleketine düşüyor.*** (U. Günay 1975 s. 377). ***yolu gibi doğru söyle-*** 'doğru konuşmak, her şeyi dosdoğru anlatmak': × ***Şimdi sana bir sualim var, merdane cevap vereceksin Emmi, yolun gibi doğru söyle: Babam Yunan savaşında kalmasaydı eşkiya olur muydu?*** (Kemal Tahir 1957r s. 14). ***yolu kesme vur-*** Az. 'kestirmeden gitmek' × ***Bu terefden İbrahim yolu kesme vurub, kesme yolla özün yètirdi şehere.*** (Azärbaycan nağılları 2005 II, 68). ***yol ur-*** 'yol kesmek' Meninski 1680 III, 5631. × ***Yolumuzı kim ururs a ileyümüze dururs a / Duravuz çalış ḳılavuz dartavuz***

ḳılıç uravuz. (Sulṭān Veled 1341 [1226–1312] s. 20). × ***Taŋrıdan ol diri ki cān vėrdi / Taŋrı yolun Tāŋrı yolun uranı ṭop ḳırdı.*** (a.e. s. 58). × ***Biçdi ol nefsini ki gāvurdı / Varmadın Taŋrıya yolın urdı.*** (a.e. s. 59). × ***Kim sizi uçmaġa ol ̮hāş götüre / Nefsüŋiz kim yol urur boynın ura.*** (a.e. s. 90). ***yol urucu*** 'haydut' × ***İy ̮hırḳa gėyen yol urucu zāhid-i zerrāk / Şirküŋden arın ̮hırkaŋı gel vaḥdete bandur.*** (M.F. Köprülüzade 1934 s. 37). ***yolunu bul-*** 'fırsatını ele geçirmek, çaresini bulmak': × ***Bir yolunu bulursa başından sarığı atıp çiftçiliğe, çobanlığa başlıyacaktı.*** (H.R. Gürpınar 1928 s. 46). × ***Bu fenalıktan kendi nefsim için en az zararla çıkmanın yolunu bulmak gerekti. Şöyle bir kenara çekilip sessizce düşünerek karımla Cevher Hanım arasında gönlümü bir terazileyecektim.*** (H.R. Gürpınar 1943g s. 297). × ***Söylemesi kolay, fakat filen muvaffakıyet yolunu bulmalı.*** (Fazlı Necip 1930 s. 155). × ***Ticaretin yolunu bulduk, cebellezi etmeğe bakalım!*** (S.M. Alus 1933p s. 234). × ***Elinden her geleni yaptığı için bir yolunu bulup da en iyi fransızca bilen genç ve istikbali parlak bir Hariciye memuru diye bu kadına takdim olunduğu gün heyecanından karşısında diz çökmüş, gözleri yaşarmış.*** (M.Ş. Esendal 1955 s. 24). × ***Avrupalılaşmayı yanlış anlayan idarecilerin bilmiyerek kurdukları bir sarsılmaz sistemdi ki, kökünden baltalıyacak bir adamın ortaya çıkmasına kadar, kılık değiştirerek, kamuflâjın çeşitlisine baş vurarak, yaşamanın yolunu bulacaktı.*** (İ. Tarus 1961 s. 231). × ***Biz bu Zübük'ü burdan sürmenin yolunu bulduk. Hemen şimdik bir mazmata tanzim olunacak: "Kasabamızın ahlâkını bozan böyle bir namussuzu aramızdan alırsanız alırsınız, almazsanız bundan sonra olacakların hiç bir mesulü biz değiliz."*** (A. Nesin 1961 s. 85). × ***Fakat padişah kızı haksız olarak cellâda teslim edildikten ve bir yolunu bulup kurtulduktan sonra artık bir keloğlan gibidir.*** (M. Tuğrul 1969 s. 47). × ***Bir yolunu bulup da evlerine veya bürolarına telefon bağlatabilenlerin bir kısmı, bu haklarını büyük rantlar karşılığı başkalarına devrediyorlar.*** (N. Cumalı 1969 s. 16). (Argo) 'para kazanmak, para kazanacak düzen kurmak' H. Aktunç 1998 s. 311. ***yolunu çevir-*** 'yolunu kesmek, önüne çıkmak': × ***Geceleyin yolunu çevirip döğmüşler. Gine öyle bir şeyler olacak sanıyor. Şüphe ediyor.*** (F. Baykurt 1961o s. 298). × ***Güllü'ye yıkama karşılığı on lira verdiğini gören gazinocu Asuman Yemez Nur'un yolunu çevirdi. "Yıkama 125 kuruş. Merte mert! Kanunu bozma bozuşmayalım!"*** (S. Soysal 1976 s. 83). × ***Dar sokakta köyün çocukları Dirmit'in yolunu çevirdiler. Saçlarını yoluk yoluk ettiler, kafasına taşla vurup yardılar, üstünü başını yırtıp bağrışarak köyün içine dağıldılar.*** (L. Tekin 1984 s. 60). × ***Babası, "Kim taşladı, kim yolunu çevirdi, kim kafanı yardı, göster," diye sordukça, Dirmit başını yere yıktı, sustu.*** (a.e. s. 61). × ***İki gün sonra da tahminleyip komşu oğlanın yolunu çevirdi. Sokakta ne kadar insan varsa camlara döküldü.*** (a.e. s. 79). ***yolunu gözle-*** Az. 'birini beklemek, gelmesini beklemek': × ***Terhan gelib Nüşabeye ėlçi gėtmiş olan veziri Saltikin yolunu gözleyir, aṛhadan o̱hunan mahnını dinleyir.*** (A. Şaiġ 2005 II, 473). ***yolunu kestir-*** 'yoluna çıkmak': × ***Sokağa çıkmağa yüreğim oynuyor. Yolumu kestiriverecek, sululuğa başlayacak diye avuçlarım ter döküyor.*** (S.M. Alus 1933p s. 106). ***yolunu sapıt-*** 'şaşırmak, yanlış iş yapmak;

başka bir yola gitmek, yol değiştirmek': × ***"Arkadaşım da madem, neden yaptı bu oyunu? Karşıdan gördügü halde yolunu sapıttı, zagıp kaçtı önümden?" "Yânışın var. Kızılcaya gitti o! Hüsnü yolunu sapıtmaz, kaçmaz!"*** (F. Baykurt 1970t. s. 59). × ***FAİK -Şükret karı... eğer büyük ikramiye çıkıp ta zengin olsaydık, paramızı ne yapacağımızı bilemiyecek, bir takım delilikler yapacaktık, ... belki de âleme gülünç olacak, yolumuzu sapıtacaktık, sonra unutma ki büyük başın derdi de büyük olur...*** (İ.G. Arcan 1932p s. 25). ***yolunu yokuşa sür-*** 'zorluk çıkarmak, işini zorlaştırmak': × ***Nuran hanım, ona kuşkuyla bakıyor. Yolunu yokuşa sürmeye hazırlanıyor.*** (A. Ağaoğlu 1977 s. 43). ***yolu uğra-*** (datif ile) 'tesadüfen varmak, uğramak': × ***Yolu ol māh-ı nevin gāhi bu bezme uġrar / İç deyu ḳahve sunup ḳanıma etmek doġrar.*** (A.S. Levend 1943 s. 458). ***yolu yol ile, ormanı balta ile açarlar*** 'her şey usulü ile yapılmalı': × ***İnsanlıḳda ġarīb bir ḫaṣlet var. Kendisine güvenmemediği zamānlarda güvendigini ileriye sürmek ister. Ben de Humboldı sürdüm. Sürdüm ama düşünemedim ki: -Yolu yol ile, ormanı balṭa ile açarlar.. Aradan bir ay geçdigi ḥalde Tercümān-ı ḥaḳiḳāt'de A.R. imżālı bir Ameriḳa ormanları görünmedi.*** (Aḥmed Rāsim 1342/1924 s. 37). × ***FERRUH —Muamma halledilmedikçe çekmece açılmaz. ETRAFTAN —(Evet evet sesleri). FERRUH —(Devamla) a tosunum yolu yol ile, ormanı balta ile açarlar, her işi bir yolu, yordamı var.*** (Musahipzade Celal 1936g 10). ***yolu tuttur-*** 'yönelmek': × ***Bāġçeye uġradılar. Ḳuru yolunu ṭutdurdular. Meḏhaldeki çeşmeniŋ öŋüne geldiler.*** (H.R. Gürpınar 1340c s. 629). × ***Ḳaldı fürḳatde Revānī iremez vuṣlatuŋ / Niçe yol ṭutar ise bulmadı hīç rāh saŋa*** (Revānī, A. N. Tarlan 1949 [16. yy.] IV, 11). ***yol var-/ yolın var-*** 'gitmek, gezmek': × ***Cümle Ḥaḳḳa yol vardılar ṣabrıla Haḳḳ'a ėrdiler / 'Işḳuŋ aṣlı oddandururur ṣabrumıla olmaz benüm.*** (Yūnus Emre 1965 s. 178). × ***Ḳanḳı kişi kim bu sözden yol vara / Taŋrı anuŋ muradını baŋa vėre.*** (Sulṭān Veled 1341 [1226–1312] s. 68). × ***Gėydüm dervīşler ḍonını illā varmadum yolını / Yolı ben azduġumlayın azmamışdur hīç bir daḥi.*** (Eşrefoġlı Rūmī 1286 s. 41). ***yol ver-*** 'işten çıkarmak, izin vermek; hızını arttırmak' DS 4292. × ***Ol vaḳt Efrenc la'in ittifāḳı bile olup gemiler gönderdi, Gelibolı boġazını ṭutdı, kimseye geçmege yol vėrmedi, 'āḳıbet Ġalaṭa ṭuşında yeŋi ḥiṣār ṭarafında bir frenk gemisiyle Anaḍolu çerisiyle geçdi ḍoġru Edirneye geldi.*** (Oruc b. Adil 1343/1925 s. 55). × ***Ben de arabayı çevirdim. Taksime doğru yol verdim.*** (H.R. Gürpınar 1942 s. 111). × ***Davut, Ateşoğlu'na eliyle Sisam kıyılarını gösterdi. Onları gözetlemekte olan Haşmet Bey, "Yol verin, korkmayın!" diye bağırdı.*** (Halikarnas Balıkçısı 1955 s. 264). ***yol yaŋıl-*** 'yolunu şaşırmak': × ***Ṭayanma ululıġa yaŋılma yol / Ki senlü ve sensüz olu geldi ol.*** (Ferheng–nāme-i Sa'dī 1340–42 [1073] s. 19 no. 225). × ***Nite başarubiliser menzile / Ki evvel ḳadem yaŋılurlar yolı.*** (a.e. s. 67 no. 822). × ***Ravża-i küyuŋ ḳoyub 'āşıḳ varursa cennete / Anda od oldı yėrüm yolum yaŋıldum bilmedüm*** (Ẕātī 1970 [16. yy.'ın ilk yarısı] II, 441). ***yol yaragın düz-/yol yaragın kıl-*** 'yol hazırlığı yapmak': × ***İrenlere gidelüm eteklerin dutalum / Yol yarağun idelüm yolda kalmamağiçün.*** (A. Gölpınarlı 1943 s. 259). × ***Yol yarağın düzdüm, sacumı iki şaḥ eyledüm, silāḥ geydüm.*** (Ferec 855/1451 v. 108a). × ***Şāh eyitdi:***

"Egerci baŋa sensüz ṣabr u ārām yoḳdur, lākin dilekden gecemezüz. Ata, ana daḥı görecek kimselerdür." Andan yol yarağın buyurdı, düzdiler. (a.e. v. 206a). × ***Yol yarağın ḳılmaduŋ uş geldi èrişdi ecel / Aŋsuzın ṭutar boġazuŋı server vèrmez āmān.*** (Eşrefoġlı Rümī 1286 s. 26). × ***Ġāfil oturma, yol yarağın bī-naẓīr gör, / Ten menziline şāh-ı ḥayāt oturaḳ degül.*** (Ẕātī 1970 [16. yy.] II, 357). ***yol yok aşam, iş yok koşam*** 'çok çaresizim': × ***Sen açlığı, yoksulluğu, yokluğu bir yana koy, yol yok aşam, iş yok koşam... Sen tut hacı-hoca, camı işiyle uğraş.*** (Ü. Kaftancıoğlu 1972 s. 77). ***yoluna dur-*** 'karşısına çıkmak, yolunu kesmek' × ***A bu güneşin Garaduman ismin-de bir 'emmisi oğlu vardı. Abu güneşi kimsiye vèrmezdi. Ben alırım dèyi yoluna durmuşdu. Abu güneş de düŋnede saa varmam dèrdi, istemezdi.*** (A. Caferoğlu 1945 s. 211). × ***"Senin dengin mi Dirmit, parmak kadar çocukla ne oyalanıp yatıyorsun," diye Elmas'ın yoluna durdu.*** (L. Tekin 1984 s. 52). ***yoluna gir-*** 'iş vb. düzelmek': × ***Kılaġuz ḳadınıŋ becerikliği sāyesinde her şey yoluna girer, iş pişirilüb ḳurtarılır.*** (H.R. Gürpınar 1330 s. 27). × ***Bari, lâtife ettik diyelim de hem enіştenin çenesi dursun, hem de bizim işimiz yoluna girsin.*** (S.M. Alus 1933p s. 178). × ***Orada bacaksız gibi genç kızlara sinema artistlerinin fotoğraflarını camlayıp satmağa başladı. Diğer taraftan bütün ressamlar yerini öğrenerek kendisine resimlerini camlattırmakta devam ediyorlardır. Velhasıl kocakarının küçük oğlunun işi yoluna girmişti. Hem bu her zaman istediği bir işdi. İşler yoluna girince gelinin kaynana ile zırıltısı yine arttı.*** (Y. Ahıskalı 1944 s. 7). ***yoluna git-*** 'tarzını benimsemek': × ***Ivır zıvır işleri kurcalamıyacak kadar olgun bir meslek adamı olan komser bu lâfı "Şüphe yok, şüphe yok" diye karşılıyarak barıştırma yoluna gitti.*** (Y. Ahıskalı 1944k s. 72). ***yoluna koy-*** 'düzeltmek, düzene koymak': × ***Faḳaṭ çāre var mı? Olan oldı şimdi bu keyfiyyetiŋ tā'mīre elverişli nuḳāṭı varsa onları mehmā-emken yoluna ḳoymaġa uġraşmaḳ, ḫanımdan 'özür dilemek, īcāb èderse Nerīmanıŋ gönlünü almaḳ, öyle bir ḥarekete cür'et in ṣarf-ı sā'ika-i mestī ile ve hemen ġayr-ı iḥtiyārī bir ṣüretde vuḳü'a geldigine inandırmaġa çalışmaḳ lāzımdı.*** (H.R. Gürpınar 1927n. s. 128). ***yoluna yürü-*** 'yoluna gitmek, yürümeye devam etmek': × ***Kim olursa olsun, karşımdan defoldu ya, istediğim bu idi. Yoluma yürüdüm. Çevremde peyda olacak en ufak pıtırtılara dikkat ederek Hurrem Beyin köşküne yaklaştım.*** (H.R. Gürpınar 1972g s. 152). ***yol yürü-*** 'gitmek, ilerlemek': × ***Yol azan kişiden ne var binse ad / Yèg ol yaya kim yol yürüye oŋat.*** (Ferhengnāme-i Sa'dī 1340–42 [1073] s. 15 no. 181). × ***Bir şey'im yok, dedi. Size öyle gelmiş. Belki biraz yol yürüdüm de, onuŋ yorġunluğu var.*** (E.E. Talu 1928 s. 323).

yol II 'defa, kere' H.Z. Koşay-İshak Refet 1932 I, 427, DS 4288. ***kaç yol*** 'kaç defa, kaç kere': × ***Süleyman, boynunu büküp doruyordu: – Ben de, Hacı Hafiz da kaç yol sana, dedikti.*** (M. Yesari 1930 s. 129). × ***Kaç yol ben onu sırtımda eve getirdim! Ben güveyi girdiğim gece yingen*** şaşırdı ***kaldıi. Sen kızanım sarhoştan korkma***. (M.Ş. Esendal 1934 s. 31). ***bir kaç yol*** 'birkaç kere, birkaç defa': × ***Birkaç yol kendisine söyledim, "Evi kızın eline bırakıyorsun, ben bunu istemem"***

dedim, "Bırakmam" dedi, gene bildiğinden şaşmadı. (M.Ş. Esendal 1958o s. 12).

yol III 'usul, uygun olan biçim; tarz, elverişli durum' DS 4288, R. Dankoff 12004 s. 283. × ***Niçin yazmadım? Çünkü oraya vardığını bildirir bir mektup olsun yollamadı. Yol bu değil miydi? Beni istemiyorsa gene istemesin! Selime bunları bilmez kadın değil ki.*** (M.Ş. Esendal 1934 s. 365).

yol IV 'davet' DS 4288. × ***Davulcu çingeneler, güneş aşmağa bir boy kala eşeklerile Kötüköy'e geldiler ve yol gezdirme (davet) faslı başladı.*** (R. Enis 1944, s. 122). × ***Yol dağıtımı bitip de davul dönünce, Ömer Hocagillerin evine bayrak çekidli ve iki iri koyun kesilip yemekler yapılmağa başlandı.*** (a.e. s. 99). × ***Hemen de herkesin getirdiği hediye, davette dağıtılan yolun değerinden aşağı düşmüyor, kimse, bu kabalığı yapıp da bütün köyü kendine güldürtmek istemiyordu.*** (R. Enis 1944 s. 126).

(Argo) **yol V** 'para' H. Aktunç 1998 s. 310. ***yol asıl-*** 'para istemek, borç istemek', ***yolu var*** 'daha parası var'. H. Aktunç 1998 s. 310.

(Argo) **yol-** 'parasını almak, birisinden karşılıksız çıkar sağlamak, para sızdırmak' H. Aktunç 1998 s. 311.

yola 'uğurda, yolda' × ***Kişinüŋ ki gözi görür bize cān vėrürken eydür / Ne ki bu yola vėrevüz yüz anuŋ bigi alavuz.*** (Sulṭān Veled 1341 [1226–1312] s. 20). × ***Baş ne olur bu yola vėr ṭavaruŋ sen yėle / Başsuz cān gözüŋ aç kim göresin Taŋrıyı.*** (a.e. s. 34). × ***Ussuŋı ḳoġıl delü ol bu yola / Bu yola bir cān vėren yüz cān ala.*** (a.e. s. 78).

yola- 'yolculuk etmek, reisen' < ***yol-*** isimden fiil yapan ***-a-*** eki. × ***Soġuḳ ālāmını beŋzer imiş siz / Ne zaḫmet çekdüŋüz kim yolamış siz.*** (Ża'īfī 1950 [1555] s. 147).

yolak 'tarla ve bahçelerden birinden diğerine geçilecek yer; su yolu; keçi yolu, patika; mezhep, itikat' H.Z. Koşay-İshak Refet 1932 I, 427, DS 4288. <***yol*** + küçültme eki ***-ak***, H. Eren 1999 s. 456. × ***Kim ol arslana ṭuş oldı yolaġı / Dilkü dėdi yoḳ yüregi ḳulaġı.*** (M. Adamović 1994 [1368–86] no. 3594). × ***Al ile oġrat yöreŋe yolaġın / Kim alam anuŋ yüregin ḳulaġın*** (a.e. no. 3607). × ***Eşref oġlı rümī 'aşḳa pek yapış / Çün saŋa da geldi yolaḳdı bu 'aşḳ.*** (Eşrefoğlı Rūmī 1286 s. 3). × ***Yola çıkarken düşündüklerim bunlar. Bir daha, belki de düşünülmeyecek şeyler. Hızla uzaklaşıyorum köyden, dikçe yolağa saparak.*** (B. Karasu 1979 s. 208). × ***Oysa doruğa çıkarken, yani tepenin yapısına göre, yolun -yol değil yolak olduğunu unutmadan, hep yolak demek daha doğru olur ya- yolağın kendince tutturduğu, bir o yana bir bu yana gidişlere gelişlere uyarak yürürken yapılan iş, salt çıkma, tırmanma, her adımda yükselme değil.*** (a.e. s. 209). × ***Kır atlı bir adam yolaktan suya indi. Atını çaykaraların yanından çardağa sürdü.*** (Yaşar Kemal 1992ks s. 141). ***yol yolak*** 'gidecek bir yer, yol benzeri bir şey': × ***Ben içimden içimden sinkaf etmeye başladım: Ulan insan bir haber verir. Yola yolağa bakarız. Açık helâları kaparız.*** (F. Baykurt 1970 s. 144). ***yol yolak bil-*** 'usul adap bilmek': × ***"Bahri-***

yeli'ye gidelim dedim Kemal'e, o, bu işlerin kurdudur. Yol yolak bilir, dedim..." (Tarık Dursun K. 1957 s. 51). × ***Girgin adam. Yol yolak biliyor ne olsa. Köyün bir muhtarı olduğum halde onun yaptığını ben yapamadım.*** (F. Baykurt 1967a s. 52).

yolak- (datif ile) 'rastlamak' H. Vámbéry 1901 s. 182. × ***Debbāġ eyitdi: Ṣultānum devletinde yola çıḳdum. Bir delüye yolaḳdum.*** (Ferec 855/1451 v. 241a).

yol ayrımı 'kavşak, yolun ayrıldığı yer' × ***-Ne oluyor da sen evlenemiyorsun, bana anlatsana? - Uzun şimdi. Ben evlenemem, evlenirsem de iyi çamaşır yıkayan, yemek pişiren bir aşçı kadınla evlenirim. -Hadi oradan, sen de... Yol ayrımı gelmişti, Fahri'den ayrıldım, arkamdan bağırıyordu: -Bana bak, yarın gece bize gel, anladın mı? Vallahi seninle işim var, alay değil.*** (M.Ş. Esendal 1934 s. 192). × ***Bu yola ravan olup gėdinci, yazının yüzünde iki yolun ayrımında bir adam oturuyor.*** (A. Caferoğlu 1944 s. 3).

yol ayrucu 'kavşak' × ***Ām, bėn ḳoyden gelėyken goca çamın yanındaki üç yol ayrucunun ėteyindeki dāda bir mantar bitmiş yolu gapatmış. Baltayle, kesmėye başladım.*** (A. Caferoğlu 1943 s. 12). × ***O dėvlerin bi tanesi üç yol ayrucunda bu adama iras geliyor.*** (a.e. s. 30). × ***Ḳoyüŋ yaḫın mevgiside üç yol ayrucu varmış.*** (a.e. s. 51).

yolbağcı 'haydut, yol kesici' × ***Oğlanın babası, emmileri de hırsız, yolbağcı insanlardı. Babası candarma kurşuniyle, emmisi de Kayseride darağacında can vermişti.*** (Orhan Kemal 1954b s. 61). × ***-Benim babam eşkiyaydı esas, yol bağcı. Arkadaşları kahpelik etmiş, ben küçükdüm, kurşununan furmuşlar***. (a.e. s. 242).

yol bağı 'yol kesicilik' × ***Ben kimim ki, götürüp tomarla parayı partiye vereyim... "Ulan sen bunu nerden çaldın? Hangi tüccara yol bağı yaptın?" diye, beni candarmaya verirler.*** (A. Nesin 1961z s. 71). × ***Bir de baktım, Deli Celil'in apışı arasında bir mavzer... -Ulan o ne? Yol bağına mı çıktınız nedir?*** (a.e. s. 165). × ***YAKUP: İçerliyor tabii... Sandık açılıyor, 52 rey Halk Partisi'ne, 133 tane de Demokrat Parti'ye... Bana kızıyorlar tabii... Bana iki kere yolbağı yapıyorlar... Bir keresinde değirmenlerin yanında, akşam ezanından sonra, ben kaçıyorum tabii.*** (N. Hikmet 1966 s. 69). × ***Kaba öksürüğün sahibi tam hizalarına gelince ikisi iki yandan yay gibi atıldılar üzerine ama, vay anasını, Berduş Ahmet'ti bu be! "Yuuuuh keresteler!" dedi. "N'oluyorsunuz lan? Bize de mi yolbağı? Vay inekler vay!"*** (Orhan Kemal 1968ö s. 24).

yol bel 'gidilecek, geçilecek yer' × ***Yolda, belde bir Allahin kuluna rastlamaz ama, yollar, beller dile gelip seslenir ona.*** (E.C. Güney 1949n s. 13).× ***Fakat, bizim köy ilceye tam 9 saat, yâni 45 kilometre mesafede, dışarısı kış, yol yok, bel yok, telefon yok, vasıta yok; yok da yok... Dert çok derman yok...*** (M. Makal 1952 s. 83). × ***Başındaki kadife kasketinin siperi sol kulağının üstünde. Yolda belde, kasabada hep böyledir. Bununla sofuluğunu göstermek ister.*** (Yaşar Kemal 1955i I, 25). × ***Yüriyemiyen küçük çocukları sırtlayan ağzı yüzü sarılı kadınlar, yol bel demeden tarladan tırmandan yürüyorlar.***

(M. Makal 1954 s. 50). × ***Başka karılarla yatmış erkekler, uzun uzun övünürdü yolda belde. Bayram hiç övünmeyecek.*** (F. Baykurt 1959y s. 115). × ***Biraz para geçsin elimize. Yolda belde perişan olmayalım.*** (C. Tuncer 1970 s.193). × ***O sarhoşluk içinde yol bel farkedilmiyordu.*** (a.e. s. 204).

yolca 'yol boyu'. ***yolca giderken*** Meninski 1680 III, 5634. ***<yol + -ca*** ekvatif eki, ***-ca*** zarfları için b. ***anca I*** ⊡.

yolcu 'yola giden, yolda olan' ***<yol*** + isim yapan ***–cu*** eki, b. ***evci***. b. ***ạhşam/akşam*** ⊡, ***attarcı*** ⊡ × ***Layfbotlar bordaya albura, filikalar yolcularla birlikte suya mayna edildi.*** (Reşat Enis 1947 s. 33). × ***Hiç ummazken, dağbaşında birkaç yolcunun görünüvermesi hoşuna gitmedi adamın. Yapınıp kaçmaya yeltendi. Saim Bey çifteyi, çevirince kaçamadı; yanımıza geldi. Kimliğini saptadık.*** (M. Makal 1957k s. 42). 'ölümü yakın olan, gidici': × ***Alt katta Fatma Hanım Hasan'a lamba tutarken: -Fena değil mi, yakında yolcu zavallı Ahmet! Diyordu. Bari sen olsun bizi bu günlerde pek yalnız bırakma, ara sıra uğrayıver!*** (O.C. Kaygılı 1938a s. 144). 'fahişe' F. Steinherr 1932 s. 196. ***yolcu yolunda gerek***/Az. ***yolçu yolda gerek*** 'yolcu olan oyalanmamalı, yoluna devam etmeli': × ***Yolcu yolunda gerek diyip yola çıktık. Ben kamyonun üstünde, eşyaların arasına oturmuştum. Biraz sonra, şoför yanının sıcaklık ve kokusundan bunalan hanım da yanıma geldi.*** (M. Körükçü 1950 s. 7). × ***Yolcu yolunda gerek. Beyhude para mı harcıyacaksın buralarda kışta kıyamette?*** (S.F. Abasıyanık 1954h s. 5). × ***Emektar bavula en çok fanilâ don koy. Havalar soğuk. Sonra yün çorap, eşortman, sonra kâğıtlar, kitaplar. Haydi düş yola, yolcu yolunda gerek.*** (I. Özgentürk 1981 s. 85). × Az. ***Oğul, daha yubanmạh vạhtı degil, yolçu yolda gerek, durun gedin hemin meydana, dėdiklerimin hamısını ėleyin***. (Azärbaycan nağılları 2005 V, 52). ***yolcu et-*** 'uğurlamak': × ***Veremlinin tedavisini yapan bir "mütetabbip"dir. Kuduz köpeğin dişlediği çocuk doktora değil, üfürükçüye götürülüyor ve parpullatılıyor, türü hatıra gelmez kocakarı ilâçlarile her gün yüzlerce vatandaşımızı ahrete yolcu ediyoruz.*** (Reşat Enis 1945 s. 149). ***yolcu eyle-*** 'uğurlamak, yola göndermek': × ***Anbarın ağzını aşdı, beş üz devenin ükünü tamam vėrdi. Deveni yolcu ėlledi. Özü geldi gėri Lėtif şạhın yanına.*** (A. Caferoğlu 1942 s. 32).

(Argo) 'ağır hasta, ölümcül hasta' DS 4289, H. Aktunç 1998 s. 210.

yolcula- 'yolcu etmek, uğurlamak' × ***Kimine mektuplar getirdi, kimini zengin etti, kiminin eşyasını toplayıp yolculadı, kiminin başına talih kuşları kondurdu, kimine yılan gibi düşmanlar buldu.*** (L. Tekin 1984 s. 93). × ***Onlar ağladıkça Huvat saydı döktü. Tüm köyün kendisini yolculamak için ağılın başına çıktığını, "Atiye'nin iyiliği büyüktür bize," diye karıların ağlaştıklarını art arda sıraladı.*** (a.e. s. 111).

yolcu yolakçı 'gezgin, gezgin durumda olan' DS 4289. ××.

yol çatı 'yol ayrımı' × ***Yirmi kilometre sonra köye ayrılan yol çatında indi.*** (İ. Balaban 1968 s. 397).

yoldam ‘yordam, kılavuz, yardımcı’ DS 4290. × ***Hanım kelapuşi örtmüş başına / Henüz girmiş on üç, on dört yaşına / Endamı güzel, yoldamı güzel, kendisi güzel.*** (H.Z. Koşay 1944 s. 214).

yoldaş ’eş, evlilikte eşlerden biri; yol arkadaşı’ DS 4290, ADL 2006 IV, 610. <***yol*** + ortaklık gösteren ***-daş*** eki, b. ***adaş*** ⊡ × ***Görür: ben u ol ṣanem mey u*** şīr ***gibi ḳarışmışuz; bilür ki ben erem, yoldaşum evdeşümdür.*** (Ferec 855/1451 v. 48a). × ***Bes eyle olsa yoldaşum degülsin, / Gözümsin sen, göŋüldaşum degülsin***. (Şeyḫoğlı Muṣṭafā 1979 s. 230 no. 2724). × ***Hayr sangıl eşüŋe yoldaşına.*** (Gy. Németh 1919 s. 165). Az. × ***Här il başġa, bu il başġa. Evdä gözlāyän var, yastıġ yoldaşı var, gārāk gālsin. Sän māni yuḫuya vermä, deyāsän galinin dä sımsığı aşağıdır.*** (M. İbrahimov 1960 s. 369). ***yoldaş et-*** ’dost edinmek, yemek’: × ***Yemek paydosunda bizden saklı / bir baş soğanı yoldaş ederdin / saçta pişmiş mısır ekmeğine.*** (R. Ilgaz 1944 s. 13). ***yoldaş koş-*** ‘arkadaşlık etmek, yanına arkadaş olarak birini vermek’ Meninski 1680 II, 3796. ***yoldaşlukda bulun-*** ’arkadaşlık etmek’: × ***Fe’ammā her senede üç dört def‘a defterler göndermek ve yoldaşlıḳda bulunan ġużātuŋ ri‘āyetlerini ricā‘ eylemek ki vākī‘olurdı, eksẹrīsinde ġendüyi serdār ve meydān-i heycāda mānend-i hayder-i kerrār bildürüb ḥilāf-i ḥāl kelimāt-i bī-me’āl-ile ḳarīn-i raġbet u iclāl ḳılınurdı.*** (‘Ālī 1982 [1581] II, 171). ***yoldaşsız yola gir-*** ’yol arkadaşı olmadan yola çıkmak’: × ***Çü yoldaş ola yol varmak revādur / Ki yoldaşsuz yola girmek ḫaṭādur.*** (Meḥmed 1965 [1398] no. 6053).

yol emri ’pasaport, yol tezkeresi, geçiş belgesi; Passport’ Meninski 1680 I, 418. ××.

yol erenleri ’yola gidenler, yolcular’ × ***Yol erenleri ḥaḳḳıçün baŋa yol / Bulıvėr ü ṣıġınacaġum sen ol.*** (Ferheng–nāme-i Sa‘dī 1340–42 [1073] s. 86 no. 1062).

yol eri ’yolcu’ × ***Yol eri yolda gerek.*** ’yolcu yolunda gerek’. (V. İzbudak 1936a no. 411). × ***Aġaç ve ḳuş ve buzınalar ve yol eri ṣüratı***. (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 44). × ***Var götür ḳüllī hevesden göŋlüŋü ey yol eri / Varlıġuŋ yoḳluġa degşür ölmekden öndin öl.*** (Eşrefoğlı Rūmī 1286 s. 47).

yol keçesine çevir- ’gelen geçen ezmek’ × ***Yoksa, başımıza bunca gelenlerden sonra, bir de plajda bizi dövüp çiğneyip yol keçesine çevireceklerdi. Dayaktan kurtulduk.*** (Aziz Nesin 1976d s. 139).

yol kesici/yol kesücü ‘haydut, yol kesen’ J. Thury 1885 s. 72. ××.

yolla- ’uğurlamak, göndermek; yola çekmek’ H.Z. Koşay-İshak Refet 1932 I, 427, TS 4657, R. Dankoff 12004 s. 283. × ***Yollamışsın, ruḫlaruŋ yaḳmış güneş, ey āfitāb / Yollamaḳ lāzım seni seyr itdügüŋ-çün bīŋiḳāb.*** (‘Ālī 1982 [1581] II, 189).

(Argo) **yollan-** ’para kazanmak’ H. Aktunç 1998 s. 211.

yollar basıcı ’haydut’ × ***Beni ey kāküli yollar basıcı / Harāmī çeşmüŋüŋ ḳurtar elinden.*** (M.F. Köprülüzade 1934 s. 105).

AD. **yolli** b. ***yollu***.

yollu I/yolli 'gibi, benzer, usulüyle, yoluyla, uygun bir biçimde, bir şeyi andırır biçimde' DS 4290. × ***Zevcinin fıḳdānına ağlamaḳ gibi eŋ memdūḥ olan bir ḥālini ḳabāḥat yollu ketm etmeğe mecbür olduğundan dolayı.*** (Nāmıḳ Kemāl 1944 [1876] s. 19). × ***Gülmeye müptelâ olduğundan, nekre yollu kendi söylediğine kendi kahkaha çekip satrlerin de gülmesini matlup eder idi.*** (E. Misailidis 1986 [1872] s. 721). × ***–Yoksa çekmenin tutkalı mı bırakmış? yollu söyleşmeler arasında, Bedriye tahtayı bir daha çekince annnesinin gözleri evinden oynadı.*** (S.M. Alus 1934 s. 15). × ***Sofrada spoorculara teşvik yollu bir iki söz söylemek icab etti.*** (M. Baler 1969 s. 4). × ***Antalya mutasarrıfı olan merhum Turhan Paşa, bir gün avda gezerken, kendisine çantacılık eden oldukça yaşlı, fakat çok dinç ve anlayışlı bir köylüye hasbihal yollu sormuş.*** (a.e. 99). × ***Bunu Sarı Süleymana cesaret vermek için şaka eder gibi alay yollu sormuştu.*** (M. Yesari 1930 s. 31). × ***LEA ... -Onu bir mekrile sizden soğutmalı. BOHUR – Yollu söylersin. LEA –Yollu söylerim ya! Bilirim ama bunun ucunu söküp çıkarmak kör şeytana bakar ha!*** (Aḥmed Vefīḳ Paşa 1933az s. 108). × ***Hani biri ötekini "Şükür kavuştuğumuza!" diye herkesin önünde kucaklamaya, öpmeye başlayarak lüzumundan fazla gürültücü bir gösteriş yaparsa ona tariz yollu kullanılan bir "Hacı Ömer Kâbeden dönmüş." tâbiri vardır.*** (A.Ş. Hisar 1944 s. 222). × ***Karaya adım atan Haşmet Beyi, sağında solunda yürüyen karşılayıcıları, "Aman efendim, bütün gece merakımızdan göz yummadık. Ne cesaret, efendim! Yıllardan beri fırtınanın böylesi görülmemişti!" yollu dalkavukluklarıyla, çevrelemişlerdi.*** (Halikarnas Balıkçısı 1955 s. 271). × ***"Şefik sen aklını mı oynattın? Geleceğini tehlikeye mi koyacaksın, İstanbul'da elâlem sana ne der? Seniha ne yapar?" yollu düşüncelerle, uykuya daldı.*** (a.e. s. 324). × ***Yine öyle ucuz yollu bir elbise yaptırsan, kendine bir çeki düzen versen iyi olacak.*** (T. Yücel 1955 s. 71). × ***İçinden "Keşkem oğlan olsa da Hasanın burnu kırılsa, pabucu dama atılsa!" yollu bir dilek geçti cabucak.*** (M. Seyda 1958n s. 26). × ***Uş dana karbuz pobasının sofrasının usdine ḳodi. Pirisi vaktinden kėçmişdur. Pirisi da tam vakti olmiş. Pirisi daˇham yolli.*** (A. Caferoğlu 1946 s. 252). ***—"İyi öyleyse, ben aşağı iniyorum, belki de bu vapurla hiç gelmem." dedi. Hızlaca uzaklaştı... Tam Oktay'ca...Şaka yollu bir giydirme...*** (Mehmet Fuat 1998 s. 497). ***yollu yolınca*** 'adabına uygun olarak': × ***Kānūn-ı 'Osmānī üzre yollu yolunca yüriyen yaġnī ki yedeklerden ilerü ve sancaḳldan gėrü mürür ėden halḳun ba'żısı ayrılup istedügi yerden yürürmek yolsuzluḳdur.*** ('Ālī 1956 [1586–87] s. 156). × ***Pes eger süknā Ḳonsṭanṭiniyede ve temekkün pāy-i taḫt-i 'alīyede olaydı, żikr olunan erbāb-ı mühimmāt ekābir-i develet-ma'āşire yollu yolınca bulışub ol taḳdīrce tuḥaf u hedāyānuŋ güzīdeleri vüzerāya düşüb anlardan fażla ḳalursa baŋa īsār iderlerdi.*** ('Ālī 1982 [1581] II, 229).

(Argo) **yollu II** 'parası olan, paralı; fuhuş yapan, kötü yola düşmüş kadın' H. Aktunç 1998 s. 211, DS 4290 × ***–E... si sağlığın... Odalarında yatıp kalkıyordum. Avrat esasda yollu. El atdım bir iki... Dirken bildiğin gibi işte. Elin ağzı durmaz ki. Kulağına gitti herifin.*** (Orhan Kemal

1954b. 145). × ***"Nasıl, ya terslerse?" "Bişey yapmaz, baksana yollu bişey, şimdi kalk, yanından geçiyormuş gibi yap, ayağın koltuğa takılsın yere düş."*** (M. Buyrukçu 1956 s. 38). × ***Erkeklerin hepsi birbirinin eşi. Belirli, güçlü bir ayrıntıları yok. İkisinin de kanlarındaki hayvan, baş kaldırmış, vücutlarını dolaşıyor, iğneliyor, ısırıyor. —Yanına git, merhaba de, yalnız mısınız de... korkma hiç. Hep siz de ona ama. Yollunun biri be. Veririz eline bir yirmi kâat, on kâat da masraf etsek, adam başına on beşer düşer. Sabaha kadar... Ha?*** (Tarık Dursun K. 1957v s. 32). × ***Çamaşırlarını yıkattığı kavruk karının ufak kızı fena değil a, başına bir iş açmasın? Kız yollu yoksa. Çamaşırlarını almaya gittiği sıralar pek yiyecek gibi bakıyor yüzüne.*** (V.O. Bener 1957 s. 127).

yolluk 'hayvan dışkısı' × ***Şıpanıŋ her bıraḳdıġı yolluḳ üzerine küme ile tarla ḳuşu ḳonaraḳ bulduḳları ṭoḫumu yemekde idi.*** (Nâbî–zâde Nâẕım 1307 s. 14). × ***Sekiz on tane mısır ekmeği bır mıktar peynir ve zeytin bir mıktar da tuzlu hamsi ve palamut balığı yolluk olarak bir sepet içine doldurdular***. (Y. Ahıskalı 1944 s. 78).

yol oğlu 'tarikat ehli ?, yolcu' × ***Hazırgada'nın cemine bütün köyü çağırdılar. Gün Sepetli'nin ardına sallandığında sökün etti cem ehli, yol oğlu olanlar. Kadın, kız, genç, çocuk, erkek, yaşlı... Oluk oluk aktılar.*** (Ü. Kaftancıoğlu 1983 s. 162).

yolpaz 'dağınık, karmakarışık' DS 4291. ××

(Argo) **yolsuz** 'kaba, görgüsüz, çirkin; oyun bozan; parasız, zügürt' H.Z. Koşay-Orhan Aydın 1952 II, 143, DS 4291, H. Aktunç 1998 s. 311. × ***Dānişmendleri defteri vārisḷerine māl-i metrūk mesāḇesinde olub hezār yolsuz rüstāyī cehelei deftere iḍhālleri ve ġumüm-i faḳr-ıla vefāt iden babalarınuŋ mirāsı̱nda bu ṭarīḳ-ıla temevvül-i pür-me'alleri muḳarrer olur.*** ('Ālī 1979 [1581] I, 178).

yoltar/yıltar/yırtal, yultar, ıltar 'yular sapı, tasma, urgan ip; serpme adı verilen balık ağının ipi' Meninski 1680 III, 5634, ZTS 98, THASDD 768 f., THASDD 727, 731, 921, 1528, 1530, 1549, H.Z. Koşay-İshak Refet 1932 I, 426, H.Z. Koşay-Orhan Aydın 1952 II, 143, ZTS 95, 210, AD 2. 143, DS 4314, 4272, <Yun. ***λητάρι*** (litári) a.m. Tietze 1962 no. 328, E. Berneker 1924 s. 725 b. ***ıltar***, ***ıltar***, ***hırtal***, ***kurtal***.

yol uğrağı/yol ugragı 'yol ağzı, yol geçen yer'. × ***Nihāyet ba'ż-i yol uġrağı yerlerde menzil bārgirleri ḳonudı.*** ('Ālī 1982 [1581] II, 151). × ***Han, yol uġrağı idi. Civar köylerden ḳaṣabaya gidip gelenler, namazgāhdaki ḳahvede ṣoluḳ alırlardı.*** (M. Yesari 1928 s. 354). × ***Köye giden yol, hem baṭaḳlıḳdır, hem de ḳıvrıntılıdır, ḥayvānların ṣoluġu kesilir, arabaların tekerlekleri çamura baṭar, ṣaplanır ḳalır. Yol uġrağı bir aġāçlıḳ bir ḍam altı, aġıl, filan da yoḳdur.*** (a.e. s. 430).

yoluk 'yolunmuş' <***yol-*** sıfat yapan ***–ık***. × **yoluk hindi kıyafetli herif** × ***Yoluk hindi kıyafetli pinpon!.. Kart köçek kılıklı herif, gaipler mi karıştın?.. Hangi deliğe girdinse kafanı çıkar!*** (S.M. Alus 1934 s. 386).

yolun- ‘saçını başını yolmak, tıraş olmak; ütülmek ?’ H. Vámbéry 1901 s. 182. ***<yol-*** fiilinin reflexivum hâli. × ***Gitdi, sarāyına geldi. Gördi, ırak-dan ki ḥaccām elin eŋegine ḳomış, oturur. Arḳuncaḳ yolundı, bir yoldan daḥı eve yuvalandı girdi, ferāġat yuvasını yuvaladnı. Ḥac-cām bu ḥāli bilüb yolındı, ḳapuyı bekledi oturdı.*** (Ferec 855/1451 v. 212b).

yoluna ‘uğruna, için, rızasını kazanmak için’ Meninski 1680 III, 5633. × ***Kā-firleri muṭī‘ olmayub fī-sebīlillāh ḥaḳ yolına yaġmā dėyüb ġāzīler her ṭarafdan yüriyüş ėdüb cebren ve ḳahren yaġmā ḳılub alub ġāyet ḍoyumlıḳ oldı.*** (Oruc b. ‘Ādil 1343/1925 s. 49). × ***Bir pādişāha ḳülluḳ ėden elbetde ‘ulüfe ve tīmār ve ḫoş yėyüp içmek ister öyle olsa sipāh daḥı şāh yolına baş terkin urmaz, düşme ḳarşu daḥı varma.*** (M. Belletête 1812 s. 99). × ***‘Aşḳ nāmına verdiginiz, iki ḳadı-nıŋ bā‘is-i felāketi olacaġı için bendeŋizce mülevves bir arzüdan başḳa bir şey olmayan ḥissiŋiz yoluŋa ikimizi de ḳurbān etmek istiyorsuŋuz.*** (H.R. Gürpınar 1927n s. 208). × ***Senin yaptıklarını bir zamanlar İttihatçıların kabadayıları yapardı. Sonunda çoğu bir yerlerde bok yoluna kuyruğu titretti.*** (A. Yurdakul 1987 s. 245). ***yolu-na kurban git-*** ‘bir şey uğruna zarar görmek’: × ***Vah vah zavāllı adam bir ḳaç sā‘atlik eglence yoluna ḳurban gitdi.*** (H.R. Gürpınar 1339 s. 135). × ***Kesp ve ḳazancıŋ ‘āşıkı fedākārıdır: Ḳazanç yolunda yoru-lur ve īcāb ėderse silāḥa ṣarılır; terine acımaz.*** (Cenâb Şahâbeddîn 1335 s. 11). × ***Bir ḥuṣūṣla olan kesret-i tevaġġul insānıŋ o şey ile lāubalīlik peydāsını intāc edecegindne tehlikeli bir tecrübe-i fen-nīyede bulunanlarıŋ ba‘žan esnā-yı tecrīyede fen yoluna ḳurbān gitdikleri vāḳi‘ olduġı gibi ‘āleme aḥlaḳ ders vereyim derken su’-i aḥlāḳ çirkābına düşüp de tā ka‘rīne düşenler de görülmemiş de-ğildir.*** (H.R. Gürpınar 1927mü s. 29). × ***Elle tutulmaz, gözle görülmez bir sevginin peşinden yıllarca koştu. Onun yoluna ağladı, güldü, söyledi ve öbür dünyaya göçeceği gün bildi ki, meğer hepsi ya-lanmış.*** (Y.K. Karaosmanoğlu 1932 s. 251). ***yoluna kul köle ol-*** ‘biri için her şeyi yapmak’: × ***Yoluna kul, köle olayım elmasım. Senin o kaz göğsüne, o asmakabağı kollarına, o dalyan vücuduna ben Cevdet denilen herif esir olsun...*** (S.M. Alus 1934 s. 126). ***yoluna öl-*** ‘uğruna her şeyi göze almak’: × ***Ben dünyāda ancaḳ ḳarım ve çocuġum için yaşarım. Onlarıŋ yoluna ölürüm. Onlarsız, elini şiddetle ṣallalaya-raḳ, bir ān, bir daḳīḳa ḍuramam, aŋlıyor musuŋuz?*** (H.R. Gürpınar 1927n s. 118). b. ***Hak yoluna, üçün beşin yoluna bak-***

yolunca 'usulüne uygun olarak, münasip bir biçimde'. ***<yol*** + iyelik üçün-cü tekil şahıs + eşitlik eki ***-ca*** × ***Henuz yolda, yolunda, yolunca yü-rüyemediğimiz her iniş yoḳuşlarda muḫṭar olan gâh eli bayraḳ-lı, gâh borulu, köşklü muḳallidi, pırpırī ḳıyafet vardacılar şehriŋ manẓarasına az-mı leṭāfet ḳatarlardı!*** (Aḥmed Rāsim 1334 s. 4). × ***-Bilmem. Gitme, kal dedim, dinlemedi. -Yanlış etmiş. -Ben yolun-ca söyledim, akılsız kadın, yahut çocuk değil ki, zorla oturtayım. Elbet onun da bir bildiği vardır.*** (M.Ş. Esendal 1934 s. 345). × ***Namaz kılındı ve nihayet yolunca bazı gençler dışarı çıktı. Vaizi duyan halkı ekserisi tahta çekmenin, rahlenin etrafına dizildi.*** (R.H. Karay 1940m s. 140).

yolunda I/yolında ‘uğruna, uğrunda’ × ***Ġazā-yı dīn yolında Ḥaḳḳ bu ǰhana / ‘Aṭālar ḥaḳ bu āle mürvet ėtti.*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 159). × ***Ben dost yolında naḳdumı hep oynayup ütdürmişüm / Çün gitdi küllī varlıġum ǰhavf vü ricā neme gerek.*** (Eşrefoġlı Rūmī 1286 s. 4). × ***Ol ki yoluŋda fedā eyledi evvel dil ü cān / Senden ol ṣaḳına mı girü ḳalan varluġı.*** (M.F. Köprülüzade 1934 s. 96). × ***Dīn yolında irādet-i Ḥaḳdan/ Her nefes döstlar ururdı ṣalāy.*** (Elvān Çelebī 1984 [1358–59] no 1839).

yolunda II ‘tarzında, benzeri’ × ***“Fransada yine erkek olur ki ṣulb-i āḫirden gelme bir çocuġuŋ fużülī pederligiyle şerefyāb olur da ebüvvet-i istiḥḳāḳ-ı maddiyesiniŋ kime ‘āid olduġunu düşünmekden kendini āzāde ‘add eyler, o ṭatlı ġafletle yaşar gider... işte baŋa böyle bir baba lāzım.” yolında düşünür...*** (H.R. Gürpınar 1927mü s. 15). × ***Ṣofradan ḳalḳarken elini ṣıḳsam?.. Bāġçede gezerken eteġinimi öpsem? yolunda çocuḳca biŋ dürlü şey düşündü.*** (a.e. s. 77). × ***“Yarın akşam muhakkak bekliyorum, elin kanda olsa geleceksin!” yolunda işaretler.*** (S.M. Alus 1944 s. 108).

yolunda III ‘sorun olmamak, bir sorun yok, olması gerektiği gibi, iyi’ × ***Bizim sentli bir deliḳanlı vardır. Dostluġumuz yolundadır. ‘Ud çalar.*** (H.R. Gürpınar 1341 s. 70).

yoluntu ‘yolunmuş şeyler’ ***<yol-*** fiili + fiilden isim yapan ***-ntu***. × ***Ocaḳ içindeki küller ve ucu yanıḳ odunlar üstünde pek ḥüzün-āver bir ḥālde ḍuran ṣaç yoluntuları ḳapudan gelen rüzgār ile ihtirāz ederek parlayor.*** (E.H. Tepeyran 1326e s. 77).

yolun- yıpran- ‘yıpranmak, yorulmak’ × ***Hele sabret! Yolunduk yıprandık, ama çoğu gitti azı kaldı şurada!*** (F. Baykurt 1979c s. 220).

yoluş- ‘birlikte yolmak, biçmek’ ***<yol-*** fiilinin işteş hâli. × ***Tavında yetişen arpanın maşallahı var. İki çalmada tırpanın ağzını döndürüyor, çekiçleme, kayarlama derken iş ağır gidiyorudu. Böylece bir hafta yoluştular. Ayağını aldılar. Ağadan izin istiyecek oldular; amma daha Ali ağzını açmadan Kibritçi Hasan ağlayımsı ağlayımsı, “Sorma başımza gelenleri Ali ağa, bacın hasta, evimizin tadı yok. ...” diye yalvarmağa başlamaz mı!*** (Seçilmiş Hikâyeler Derg. 36-37, 39).

yol üzici ‘yol kesici, yolu şaşırtan’ × ***ǰHayır dėr şerre iletür ḍoġrı ṭamuya çeker / Küfri īmān gösterür yol üzici ḳalmamışdur.*** (Eşrefoġlı Rūmī 1286 s. 36).

yol- yele- ‘birbirlerine zarar vermek, dövüşmek’ × ***Çat pat, giriştiler. Göz kulak, burun yanak!..Yoldular, yelediler biribirlerini. Tahsildar delirdi; “Mazifeme müdâla etti!.. Tutanak tutuyorum, duyduk duymadık demeyin!..”*** (F. Baykurt 1971 s. 303).

yol yoldam b. ***yol yordam***.

yol yordam/yol yoldam ‘usul, yapma biçimi’ × ***Allah razı olsun, işin yolunu yordamını gösterdiler, karakola haber saldık, en sonunda şu insan suretli yılan siyretli hırsız yumurcağı yakaladılar.*** (C.R. Delibaş 1943 s. 93). × ***Annesinin koltuğundan yeni ayrılmış. Kolay değil. Sonra bir açıldı, yol yoldam anlamaz oldu. Söz, nasihat kâr***

etmez oldu. (İ. Tarus 1950a s. 54). × ***Eski zaman kadını. Ben acırım eski zaman kadınlarına. Yol yordam bilmezler. Ha Çemişgezek'ten gelmiş vapura binmesini bilmiyen yabancı, ha eski zamandan günümüze kalmış kadın.*** (Oktay Rıfat 1961 s. 7).

yol yorgunu 'yolculuk yaptığı için yorulmuş kimse' × ***Kocasına köşe minderini gösterdi: -Yol yorgunusun, otur...*** (M. Yesari 1932 s. 155).

yoma/yuma 'kendirden kalın halat, bükme halat, denizden kayık çekmeye yarayan halat; hawser, cable' J.W. Redhouse 1890 s. 2221, W.A .Thompson 1892 s. 79, THASDD 1537, L. Gürçay 1943 s. 417, Kahane–Tietze 1958 no. 804, DS 4292. <Yun. ***λύγωμα*** 'robe' Kahane–Tietze 1958 no. 804. × ***Yomaların kasaları, rıhtımdaki demir babaların başından geçiyordu.*** (R. Enis 1947 s. 76).

yomalat- Az. 'yuvarlatmak ?' × ***Sanki elä bu anın özündä Mehmanın täsävürünä gälän Kamilov raykom katibi, Märdan Vahidovun da gözlärinä görünür, Vahidov onun necä dä iri ayaġları ilä Mehmanın yoluna daş-kötük yomalatdığını säçir, buna görä dä Mėhman himayekarlıġ ėdib onun güclü räğibinä ġarşı hiddätlänirdi.*** (S. Rähimov 2005 II, 58).

yon b. ***yön***.

yon- 'yontmak' Meninski 1680 III, 5640, O. Blau 1868 s. 245, H. Vámbéry 1901 s. 182, W. Radloff 1905 III, 417, H.Z. Koşay-İshak Refet 1932 I, 428, DS 4294. × ***Çün olurmış müyesser Hüsreve Şīrīn, niçün / Yoḳ yėre Ferhäd-ı bī-dil yondı bunca ṭaşlar*** ('Ömer bin Mezīd 1982 [840/1437] s. 174). × ***Yära bir dikicilik ėtdüm dėr idi seg raḳīb, / Keb yonarmış ṣoŋra bildüm ol itüŋ yalanını.*** (Necātī Beg 1963 s. 509). × ***Nökerle ā̆hıryän ola suç işlese aŋa / Çal yā̆hşı kütükler nacaġıla bir oŋat yon.*** (Edirneli Naẓmī 1928 s. 47). × ***Ol limana käfirüŋ kadirġaları girür, yaturlar. Dā̆hı halḳı ḍaġlarda aġaclar keserler ve mertekler yonarlar.*** (Pīrī Re'īs 1935 s. 186). × ***Şimdi bir taş olsa dakkada yonar çıkarım.*** (Kemal Tahir 1957k. 23).

yonca 'çayırlarda yetişen üç yaprak yem bitkisi' <ETk. ***yorınçga*** a.m. G. Clauson 1972 s. 971, sonundaki ***-nçga*** hayvan ve bitki adı yapmakta kullanılan bir ektir. × ***Ve yonca hususında kanûn-ı kadîm bu imiş ki evvel biçini her bağı gön ola ve göni kara sığır göni olup üç katar kebkeb olsa on altı akçaya birer vukıyyeden yiğirmi dört bağ olur imiş otlu olduğiçün.*** (TTV 1942 [1502] II, 35). × ***Artık karşı yamaçta baharın yeşil yumaklarla sarı taş yoncaları, kanarya çiçekleri, pembe ballı babalar, kırmızı gelincikler...*** (H. Birand 1957 s. 29).× ***Yeşil yoncalıklar maşallah! Doyurun garnınızı ulan! İşte ot, işte yonca, filfili, marsıma, guşdili, yavraz, gadın düğmesi!*** (F. Baykurt 1961ı s. 15). × ***Hadin arkadaş! Gazili Dağları'nın çebişinden bu kavurma; sade kekik, yonca, yarpüz, mübareğin eti. Yeyin, göresiz, gevrek.*** (Ş. Ünlü 1986 s. 248).

yoncaloz 'goncalos/çirkin ?' × ***Evden içeri girince, Ferdane, —Ne o ayol, o yoncaloz herifle halvete mi girdin, nedir? Saatler saatleri bekleriz, gelmezsin, ne oldu anlat.*** (Aziz Nesin 1957 s. 78).

yond I 'kuş tüyü kalem, penna avis' Meninski 1680 III, 5639. ××

yond II b. ***yunt***.

yongar 'üç telli bağlama, Species citharae Turcicae parvae trium chordarum, Delffine' Meninski 1680 III, 5639. ××.

yongayıla kaşın- 'çok fakir olmak, yoksulluk çekmek ?' × ***Yüklüğün perdesi aralık kalmış. Gelinliğinden yaptırdığı sırmalı yorgan ilişiyor gözüne. Ümmügül Hala diktiydi, ilk kızanına. Yenisini almazlardı ki, yongayla kaşınıyorlardı... Hey... ne yoksulluk yıllarıydı!..*** (M. Başaran 1992 s. 75).

yonıl- 'yapılmak, yonularak yapılmak' <***yon-*** fiilinin pasivum hâli. × ***Nerdibānlar yonılur anda öküş / Çoḳ metres urıldı yabanda öküş.*** (Enverī 1928 [869/ 1464] s. 30).

yonkaca 'yonga kadar' <***yonka*** + ekvatif eki ***-ca***. × ***Pes şeẏh emr eyledi, bir pençere dạhı Nīl deŋizine açılurdı, anı açdılar, baḳdı gördi kim Nīl deŋizini öyle ḍolaşup gelür kim eger öyle gelürse Mıṣr şehri anuŋ ḳatında bir yonḳaca degüllür.*** (M. Belletête 1812 s. 25).

yonla- 'yollamak, göndermek' O. Blau 1868 s. 245. ××.

AD. **yonsa/yonsam** 'yoksa' DS 4294. × ***Uzaktaki zengin gulunun birine merhamet verir de bizi sebeplendirirse bilmem! Yonsam nidecamızı bilmiyok. Dişimizi sıka sıka ölümü gözleyeciyik.*** (M. Makal 1950 s. 50). × ***Sen bakma o mektep yapılmasın diyenlere. Şaşkınlıklarından, kızgınlıklarından. Yonsam onlar da ölüp giyorlar.*** (a.e. s. 131). × ***Süpürgeci: "Eyvallah Halo emmi!" dedi, "nirde araban? Halo omuz silkti. "Aldılar..." "Aldılar mı? İşten mi çıhardılar yonsa?" "Cıhardılar.." "Dimek çıhardılar?" "Çıhardılar" "Yerine kimi aldılar ya?" "Ayının biri, amma, dur sen."*** (Orhan Kemal 1952ç s. 42). × ***Ne diyon Yusuf... Gözü çıksın. Yurdumuzu, yuvamızı ne demiye deptik yonsa?*** (Orhan Kemal 1954b s. 9).

yonsam b. ***yonsa***.

yonsuz 'yararsız, sebepsiz' H. Vámbéry 1901 s. 183. ××.

yontul- 'akıllı olmak, ince davranmak, kaba taraflarını gidermek' F. Steinherr 1932 s. 196. ***yont-*** fiilinin passivum-reflexivum hâli. × ***Biraz yontul, biraz incil ... bir erkekle kadının bir odaya kapanmaları dünyayı altüst edecek bir mesele.*** (H.R. Gürpınar 1926b s. 34).

yon yoş 'Ausweg u Mittel' H. Vámbéry 1901 s. 183

yopur-/yüpür- 'koşturmak' × ***Rüz u şeb rāh-ı hevālarda gelüp yopurmaġa / Ṣanma peyk-i bād-ı müstaʿcil degüldür gönlümüz*** (Ẕātī 1970 [16. yy.'ın ilk yarısı]II, 38).

yopyoğun 'kalınca, iyice yoğunlaşmış olarak' <kuvvetlendirici sıfat takısı (réduplication + tezat ünsüzü) + ***yoğun***, b. ***apak*** ⊡. × ***Pencerelerden bulanık bir ışık, sızmış sızmış, 'Cinler Penceresi'nin duru mavi gölünde yopyoğun birikmiş.*** (A. İlhan 1973 s. 224).

yopyoksul 'iyice yoksul' <kuvvetlendirici sıfat takısı (réduplication + tezat ünsüzü) + ***yoksul***, b. ***apak*** ⊡. × ***Belleğinin uzak doğusundaki yopyoksul köyde, ilk çocuğunu doğurmak için böğürmeye başlamadan az önce, rüzgârla ve at nalı büyüklüğündeki sihirli közle nasıl büyülendiğini...*** (L. Tekin 1986 s. 69).

yor- 'rüya tabir etmek; fal tutmak; yorumlamak' A. Caferoğlu 1931 s. 128, J. Thury 1885 s. 71, W. Radloff 1905 III, 420, M.Cl. Huart 1921 s. 215. × ***İ Yüsuf, Taŋruŋ dạhı saŋa ögredür düşler yormaġı, dạhı tamām ėdier ni'metini üzerüŋe.*** (A. Zajączkowski 1937 [1405] II, 27). × ***Hay diliŋ ṭutulsun... Yordığı şeye baḳ!.. Şom aġızlı ḳalṭaḳ... Ölüm ṣıra ile degildir.*** (H.R. Gürpınar 1330 s. 6). × ***Baḳsaŋ-a, Ḥasnā Hanım, aḳşamdan beri ḳocamıŋ ne ḳadar günāhına girdim, 'aleyhinde yormadığım fenā şey ḳalmadı.*** (H.R. Gürpınar 1927n s. 243). × ***Ayşe hanım gene teselliye başlamıştı. -Hiç o cihete yorma. Dağlar, taşlara öyle bir şey olsa, o anda dümbedüdük olur.*** (S.M. Alus 1933p s. 39). × ***Doktoru, aşağıki misafir odasına bırakıp yanıma koşmuş, kulağıma neler de neler fıslıyor: -Başka hastalık yormanın hiç lüzumu yok.*** (a.e. s. 121). × ***Yalnız, Ayşe hanımın ahbap çocuğu demek kāfi mi?... Kimbilir ne taraflar yorar, ne zehaplarda bulunur?...*** (a.e. s. 139). × ***Oysaki benim niyetim nerede, ālemin benim için yorduğu bu biçimsiz şeyler nerede?*** (O.C. Kaygılı 1939 s. 107). × ***Sayıd'a delikanlılardan hiçbiri binmemişti. Düğün sahipleri bunu iyiliğe yormadıklarından kasabaya varır varmaz, güveyin amcası, Osman Kalfanın Ferhat gibi başa gelen delikanlıları aradı ise de kimseyi bulamadı.*** (M.Ş. Esendal 1958m s. 92). × ***Her şeyin altında bir şey aramaya, evin içinde olanı biteni hep kötüye yormaya başladı.*** (L. Tekin 1984 s. 129). × ***Tam dönüp gidecekken avucunun kaşındığını hissetti. Kaşıntıyı hayra yordu.*** (O.Z. Özturanlı 1959 s. 119).

yordam 'usul; kılık kıyafet, münasebet; kural; oranlama, gözle ölçme; beceri, yatkınlık' H.Z. Koşay-İshak Refet 1932 I, 428, DS 4296-4297. × ***Hah hay bāri yürü yordamıŋa güleyim biraz / Ṭurp ṣıḳayım ẓarāfetīne foş çoġa bu nāz.*** (Vāṣıf 'Oṣmān 1257 s. 50). ***ayak yordamile*** 'ayağıyla yoklayarak': × ***Karanlık bir merdivenden ayak yordamile çıktıktan sonra girilen loş sofa camlı bir bölme ile bölünmüştür.*** (H.C. Yalçın 1975 s. 99). ***yordamla*** 'yoklayarak, dikkatlice' × ***ÜSTĀD-I SANİ, ṣaġdan ṣola yordamla gelir gider.*** (Aḥmed Vefīḳ Paşa 1339/1341 s. 29).

yordamla- 'bir şeyi karanlıkta el ile aramak; uygun bularak kararlaştırmak' DS 4297. ***-Sen ḳapıyı aç.. Bende kibrit var... -Kapıyı yoramlayamıyorum... Azıcık ḍur.*** (H.R. Gürpınar 1339 s. 432).

yorga 'ilk çıkışta hızlı giden at, rahvan yürüyüşlü at' Meninski 1680 III, 5616, Mevlana 155, DLT 3-131, İbn Muhennā 1340 s. 171, W. Radloff 1905 III, 425, DS 4298, R. Dankoff 2004 s. 283. Karaçay: ***corga***, W. Pröhle 1909 s. 149. × ***At cānbāzlarında yorġalar bī-ḳıyās ola.*** (Ẕātī, M. Çavuşoğlu 1977 [16. yy.'ın ilk yarısı] II, 152). × ***Eşek (eşkin) eve gelmiş yorga yolda kalmış.*** (V. İzbudak 1936a no. 427). × ***Bu gidiş yine onlarca kallıp dedikleri ṣandık altı yorga yürüyüş idi. Ġarīb bir āheng-i meşī. Baş omuzlar, bel ayaḳlar üzerinde yekdigerinden farḳlıca raḳṣlar peydā ediyordu.*** (Aḥmed Rāsim 1334 s. 61). × ***Ol seker ḳaya***

başında ḳarġa var / Geh biner geh yėder iki yorġa var. (Enverī 1928 [869/ 1464] s. 94).

yorgan b.m. ***yorgan altında ye-*** Az. 'yatağa düşesin' anlamında beddua? × ***HEMZE BEY. Men ėvi yı̣hılmışın, men oğlu ölmüşün, men yurdu itmişin, men küllüyü göye sovurulmuşun. Bėle haramın olsun, burnundan gelsin, yorġan altında yėyesen.*** (Ä Haġverdiyev 2005 I, 50). ***yorgan çevir-*** 'erkek köçeklerce orta büyüklükte bir yorganın havaya atılarak tek parmakla çevrilmesi suretiyle oynanan bir oyun': × ***Akçalı'da düğünlerde yorgan çeviren, havaya yumurta atıp tutan abdalların pek de makbul insanlar sayılmadığını bildiğinden, Huvat'ın kafasından bu düşünceyi silip atması için damadının tüm bunları okulda öğrenmiş olabileceğini öne sürdü.*** (L. Tekin 1984 s. 174). ***yorganına bah, ayaglarını uzat!*** Az. 'imkanlarına göre yaşa': × ***Men oğluma ayda yüz manat gönderirem, yėne "gördüm" dėmir. Sene varlılarla tarazıya girmek ne yaraşar? Yorğanına bạh, ayaġlarını uzat!*** (Ä.B. Haġverdiyev 2005 II, 211). ***yorganına göre boy uzat-*** 'yapabileceğin işlere giriş, işlerini planlarayak yap': × ***Gerçi bu da bir eser-ı 'umrān ve teraḳḳīdir. Faḳaṭ bir şey'i eṭrāfıyla düşünerek ṣırasıyla yapmaḳ, yorġanına göre boyu uzatmaḳ lāzım.*** (Aḥmed Şerīf 1326 s. 210). ***yorganına göre kösül-*** 'yapabileceğin işlere giriş': × ***Tāḳyeciler tāḳyesini ḫalḳuŋa oldura. Yorġancılar yorġanlarına göre kösüleler.*** (Ẓātī, M. Çavuşoğlu 1977 [16. yy.'ın ilk yarısı] II, 152).

yorgine 'yıldız çiçeği' SL 44, THASDD 1540, b. ***girgine*** THASDD 640. <Slav. ***georgína*** A. Tietze 1957 no. 44.

yorgun 'üşengeç, yorulmuş' W. Radloff 1905 III, 426. (Argo) (esnaf için) 'hırpalanmış, elden ele geçmiş (mal)'. H. Aktunç 1998 s. 311. <***yor-*** + participium passivum manasında sıfat yapan ***-gun*** eki, b. ***akkın*** ⊡. ***yorgunu yokuşa sür-*** 'yorgun birini daha da yormak': × ***Kâzım efendi koluna girdi Kemal'in. -Maksadı yorgunu yokuşa sürmek herifin, dedi. Besbelli birşey, yorgunu yokuşa sürmek! Yürüdüler, caminin avlusuna girdiler.*** (Tarık Dursun K. 1967 s. 14). × ***Sabahı Nattier et Fils'de, imzalayacağımız anlaşmanın son ayrıntılarını tartışarak geçirmiştim. Haftalardır yorgunu yokuşa süren genç Prevost, babasının müdahalesiyle isteklerime baş eğmişti.*** (A. İlhan 1981f s. 290).

yorgun argın 'yorgun vaziyette' × ***Ayşe ḫanım yorgun argın geldi, kendini mindere attı; hemen çatkısını başına çattı.*** (S.M. Alus 1933p s. 113). × ***Meselâ kalemden yorgun, argın gelmişim.*** (S.M. Alus 1944 s. 85). × ***Onlar ki arkasını bir hafta geçirmeden şehre inmezlerdi, annelerim günlerce arka arka indiler, yorgun argın ezan vapuriyle döndüler.*** (A.Ş. Hisar 1956 s. 48). × ***Bir yelpaze gibi açılan sokaklardan yığın yığın insan yorgun argın Köprüye dökülür***. (O. Akbal 1946 s. 54). × ***Adam yatak odasına çıktı; yorgun argın, soyunmadan yatağa uzandı.*** (M.Z. Saçlıoğlu 1997 s. 98–99).

yorgun durgun düş- 'iyice yorulmak, çok yorulmak' × ***Bütün gėce yol yüriyüp ḫuşūşā piyādeleri yorġun ḍurġun düşüp ḳonaġa ḳononlar bilā-żarüretin gün ortasında tekrār göçmek mücerred devesi ḳa-***

tırı şıyānetine muḳayyed olan mekkārīlerüŋ sözlerine mütābeʿat ėtmek muḫālif-tedbīrdür. (ʿĀlī 1956 [1586–87] s. 157).

yorgunluk 'yorgun olma hâli' ***<yorgun*** + nomen abstractum yapan ***-luk*** eki. ***yorgunluk al-*** 'dinlenmek': × ***Aġabegim içeri girdi. Oṭurduk. Ẓāhir! Yorġunluḳ alacaġız!... Ben ne bileyim?...*** (Aḥmed Rāsim 1340/1922 s. 41). × ***Mesnet için, mansıp için, şöhret için, servet için didişen, yorulan, işkenceleri göze aldıran beş on insan soğuktan donmuş veya sıcaktan bunalmış bir halde gelirler, yaktığın ateşten veya sunduğun sudan yorgunluk alarak perişan ve harap uykuya varırlar, sonra şafakla beraber çekilir, giderler.*** (R.H. Karay 1939a s. 89). × ***Ve bu arada taşan kaptan, bardaklara çay boşaltırken: Birer fincan içeriz. Hele yorgunluk alın! diyordu.*** (H.Z. Ülken 1941 s. 107). × ***Mutasarrıf ona bu memlekette işlerin az olduğundan, rahatına bakmasından, yorgunluk almasından söz etti.*** (R.H. Karay 1940m 34). × ***Nigârın evinde akşama kadar dinlendik, yorgunluk aldık.*** (S.M. Alus 1944 s. 189). ***yorgunluk çıkar-*** 'dinlenmek': × ***Ḥüsnā oṭurduḳdan ṣoŋra biraz yorġunluḳ çıḳarmaḳ için başını Faṭma ̱hanımıŋ omuzuna ḍayayaraḳ: -Aman ḳardeş Faṭma yėtdim.*** (H.R. Gürpınar 1927n s. 11). ***yorgunluk kahvesi*** 'yorgunken içilen kahve': × ***Hüsnü Cemal hanımla Hürmüz hanım, küçük odada yorgunluk kahvelerini içmişler, sigaralarını tellendirmişler, hattâ iki göz arası, Sürpik duduya kahve falını bile baktırmışlardı.*** (S.M. Alus 1933k s. 31).

yorgun urban gibi 'çok yorulmuş' × ***Karaağaca fener astınız. Hani üzerinizden dökülmedik kurtlar kalmadı gibi bir şey... Sonra da, çöl̇de tabanları yarılmış yorgun urban gibi yolunuza devam edemiyerek olduğunuz yerde düşüp kaldınız.*** (M.L. Dikbaş 1936 s. 60).

yorı- b. ***yürü-***.

yornuk 'yorgunluk, dinlence' DS 4298. ***yornuğunu al-/yornuğunu çıkar-*** 'dinlenmek' A. Püsküllüoğlu 1994 s. 96. × ***Kaya demiyor, çalı, taş demiyor koşuyordu. Yornuğunu iyi almıştı. Duruyor, bi̇r an arkasına bakıyor, sonra gene koşmaya başlıyordu.*** (Yaşar Kemal 1955i I, 12). × ***Ali Safa gülümsedi: Bu telaşın ne? dedi. Hele azıcık yornuğunu al. Konuşuruz sonra.*** (a.e. I, 166). × ***Adam: "Avrat," dedi, "gelin de azıcık yornuğunuzu alın."*** (Yaşar Kemal 1982h s. 27).

yort- 'çalımla yürümek, gitmek; şırnaşıkça davranmak; hızlı adımlarla gitmek, acele davranmak; at sürmek, dört nala koşturmak' B. Atalay 1985 s. 803, Ferheng–nāme-i Saʿdī 1340–42 [1073] s. 97. W. Radloff 1905 III, 427, R. Dankoff 12004 s. 283. × ***Ḳalʿa cebbārda, iresiz aŋa siz, / Yortuŋ eglenmeŋüz, ḳayıḳmaŋ tīz!*** (Elvān Çelebī 1984 [1358–59] no. 557). × ***Eger gitdiyse nesneŋ sevgülü dört / Saŋa muştılaram dört nesne el yort.*** (Fąhrī 1974 [1367] no. 389). × ***Ṣabāḥın yola inüp yortar idi/ Kime kim ṭuş olursa yırtar idi.*** (Meḥmed 1965 [1398] no. 5187). × ***Sen hemīşe bizi avlamaḳda yėlüb yortub emek dartarsın.*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 23). × ***Bir nesne endīşe ḳılduḳ kim anuŋile saŋa yėlmek ve yortmak emeginden ferāġat ve bize iminlik ve rāḥat ḥāṣıl olur.*** (a.e. I, 23). × ***Ḳurtılan sürtüp girürler içerü / At***

depüp yortup gelür pāşā gėrü. (Enverī 1928 [869/ 1464] s. 70). × ***Yoz söze olma ḳulaḳ ḍurma yort / Yaramaz işi görür olursaŋ ört.*** (Ferheng–nāme-i Sa'dī 1340–42 [1073] s. 59 no. 717). × ***Bir niçe göc kim göcdiler, bir gün*** 'ala ***ṣṣabāh yortdılar. Toḳaduŋ üzerine çıḳa geldiler.*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 169). × ***Erkekler yetmiş altı kadınla fink atsın, essin, yortsun, yirmi kere baskın versin, zerre kadar namusları lekelenmez.*** (Musahipzade Celal 1936ka s. 10). b. ***esip yort-***.

(Argo) 'başıboş dolaşmak, avarelik etmek' H. Aktunç 1998 s. 311. ××.

yortavla- Az. 'hızlı adımlarla yürümek, süratle gitmek' ADİL 2006 IV, 615. × ***Ġaloşlu adam bir an yubanmadan yanlarını basa-basa, ġaloşlarını sürüye sürüye yortavladı.*** (S. Rähimov 2005 II, 194).

yorti b. ***yortu***.

yortu/yorti 'Hristiyan bayramı' Meninski 1680 III, 5616, <Yun. ***γιορτή*** a.m. G. Meyer 1893 I, 67. ××.

yorul- dayan- 'yorgunluktan yola devam edememek' × ***Töbe... Biz yorulmadık, Topal herif, "Ben yoruldum, dayandım, aman biraz bekleyelim" dedi. Gölgeye oturduk. Bildin mi?*** (Kemal Tahir 1955s s. 73).

yorul- ırıl- 'çok yorulmak, bitkin düşmek'. × ***Tam sekiz kişiydiler. Oruç ayı içinde, yukardan gelip aşağılara doğru gidiyorlardı. Yorulmuş, ırılmışlardı. Uzun yol gelmişlerdi. Hâlâ da gideceklerdi.*** (F. Baykurt 1960 s. 103). × ***Yoruldum ırıldım demiyordu. Canını dişine takıp çalışıyordu. Sonradan sonradan içine bir gayret gelmişti.*** (F. Baykurt 1961ı s. 167). × ***Beyler, yerlerinden kıpırdamadan, yorulup ırılmadan, köylünün kazandığından çok çok çok kazanıyorlarmış.*** (F. Bakurt 1961o s. 239). × ***Akşama kadar kazdı. Daha çok da Rıza'nın payda çalıştı. Yoruldum, ırıldım demedi.*** (F. Baykurt 1967k s. 95).

yosma 'güzel, çok güzel; şuh meşrepli; fahişe' Meninski 1680 III, 5524, J. Thury 1885 s. 72, H.Z. Koşay-İshak Refet 1932 I, 428, DS 4299. <? H. Eren 1999 s. 1457. × ***Nedir ki bu fülan vezīrüŋ yėrdeşi imiş ve bu daḥi fülān aġanuŋ ḳardaşı imiş dėyü bir alay tasma ḳıran yoşmaları ḫıdemāt-ı 'āliyelerine kabül ėtmeyeler.*** ('Ālī 1956 [1586–87] s. 21). × ***Efendiler karşusında hesābla duran "Ben bu-gün çok ayaġın durdum ve sen az eglendüŋ" hesābın vėren içoġlanları kā'ide-i ḫidmetden o ġāfil ve hüsn-i edebi riāyet fennine cāhil erāzil-i nās ḫidmetinden gelme yosmalardur.*** (a.e. s. 246). × ***Her yoşmayı görünce yayılma döşek gibi / Gidüp ḳına gėcesine sürtük telek gibi.*** (Vāṣıf 'Oṣmān 1257 s. 46). × ***Eger o yoşma bizim evde ise bizim edebsiziŋ anasını babasını ḳandırmaġa bu da yeter, ḳızlarınıŋ cārisligini, düzenbāzlıġını, eŋ ṣoŋ anlarda anlar.*** (Aḥmed Vefīḳ Paşa 1927 s. 45). × ***Ama, Marinet bak. Nikâh ikimizi bir boyunduruğa bağladıktan sonra artık şu bu olmaz. Yosmalara kulak vermek yok ha, sonra kıyamet kopar.*** (Aḥmed Vefīḳ Paşa 1933ia s. 95). × ***Orada ilim adamı ile kaldırım yosması yanyana, en müthiş vatanperverle en malûl kozmopolit eleledir.*** (Burhan Cahit 1934 s. 185). × ***–Bir de içeriye daldık, ne göreyim. Sözüm yabana bir sürü Beyoğlu***

yosması, Beyazıt dudusu, kaldırım vasıtası, bir alay da at hırsızı. ... -Sözünü balla kestim, yosma dediklerinin arasında, orta boylu, ince kaşçı, fındık kurdu gibi fakat burnu Kaf dağında bir hanım var mı idi? (S.M. Alus 1934 s. 354). × ***Bak biz karda geziyoruz da izimizi belli etmiyoruz, değil mi yosmam?*** (Musahipzade Celal 1936ka s. 32). × ***O eski badanalı kale kapısı yosması şimdi tamamile cennetlik muhterem bir banu halini alır.*** (H.R. Gürpınar 1940 s. 11). × ***Dur öyleyse, hepsinden önce sana delikanlılıktaki kıl pıranga kızıl çengi kıyafetimi, yani 50 sene evvelki yosma zamparanın kılığını tarif edeyim.*** (S.M. Alus 1944 s. 12). × ***En çiçeği burnunda zamanım, en fiyakalı ve yosma devrim, Şehremanetinin kantar idaresinde kâtiplik vaktimdi.*** (a.e. s. 12). × ***Göz kamaştıran bir yosmaya kendini kaptırdın mı, fırsatı düşürüp yanına da yerleştin mi, hemen yiyecek gibi göz dikmek çiğliktir.*** (a.e. s. 158). × ***"Ne akıl be! Düğün kınası yakınacak yosmam!" Yerden birer taş buldular. Tükürükleyip sürtmeğe başladılar.*** (F. Baykurt 1961o s. 316). × ***İşte bir banliyö kahvesi, işte gece devriyesine çıkmış pelerinli iki polis, göğüsleri ve kirpikleri takma, sarışın bir yosma, neon reklâmlarının dilsiz şenliği, ışıkları kösülmüş bir sürü de pencere.*** (A. İlhan 1981 s. 79).

yosun/yusul/yussıl 'su, ağaç veya taşın üzerinde yetişen ilkel bitki' Meninski 1680 III, 5579, 5624. × ***Riyāya maḥal ḳoma ḳamu 'ömür / Ki yoṣunuŋ olur dibinde çamur.*** (Ferheng–nāme-i Sa'dī 1340–42 [1073] s. 50 no. 599). ***yosun tut-*** 'yosun bağlamak': × ***Bir daḥı ḥammāmlarınuŋ leṭāfeti, eksẹrinüŋ ḳulleteyn ile zīb u zīneti, sāyir diyār ḥammāmları gibi mermerleri yosun ṭutmayub āyine-i muṣaffā gibi ṣayḳal u cilā semtinde ri'āyetleri her āyine muḳarrerdür.*** ('Ālī 1975 [1599] s.104). × ***Duvarlar sırılsıklamdı, yosun tutmuştu, küf kokuyordu.*** (R. Enis 1957 s. 85). × ***İlk ağızda bir mezarlık... Eski mezarların taşları yosun tutmuş, ağaçları çürümüştü. Yeni yeni eşilmiş çocuk mezarları, başları poçulu gelin mezarları, biribirine ulanıp gidiyordu.*** (F. Baykurt 1961o s. 183). × ***Kıyıda yosun tutmuş çekekler. Çekilmiş sandallar.*** (A. Özyalçıner 1991 s. 62).

yosun pösün 'işe yaramaz'. × ***Dıştan bak, parlak, gıcır gıcır. İçten bak, yosun pösün. Karısının kitap okuma merakına bile saygı duymayan bir okumuş.*** (A. Ağaoğlu 1984 s. 103).

yosunsu yosunsu kok- 'yosun gibi kokmak'. × ***Şeher ekmaynan karınnarı doymaz, içdikleri su yosunsu yosunsu kokmadı mı kanmazlar. Bilmez deelsin***. (Orhan Kemal 1951s 23).

yoşu- 'kararmak, alaca karanlık olmak'. × ***Akşam oldu; ortalık iyice yoşudu. Hayat kapısında zağar ürüp duruyordu.*** (M. Makal 1957k s. 33).

yoşungu 'yıpranmış ?' × ***Ve böylece günler, kocaman, yoşungu bir kağnı tekeri gibi ağır ağır dönmede.*** (S. Şimşek 1960 s. 40). × ***Anılarda gezersin. Yoşungu bir mektup alırsın eski bir dosttan. Bir şeyler yapmak geçer içinden.*** (a.e. s. 56).

yoy- 'yok etmek, bozmak, yerine uymamak, tutmamak; başından savmak, başından dağıtmak' W. Radloff 1905 III, 397, DS 4300. <ETk. ***yoḏ-*** a.m. G.

Clauson 1972 s. 885, 950. × ***Sırrına olmamış muḥīṭ beşer / Yoymamış ḥükmini ḳażā vü ḳader.*** (Elvān Çelebī 1984 [1358–59] no. 127). × ***Kim cānuma kār ėdüp ḳoydı benüm / Ol aġac var fikrümi yoydı benüm.*** (M. Adamović 1994 [1368–86] no. 2439). × ***Cün ḥāldan duydılar, naḳşlarını yoydılar, şādīleri ġamma mübeddel oldı. Andan cenāzeyi a'nāḳ-ı ricālıla şehre iletdiler.*** (Ferec 855/1451 v. 44b). × Şehzādeye ***hemān-dem hevesi seferi Hicāz oldı. Ne-ḳadar dürüşdise ki ol ḥāṭırı yoya, başarımadı.*** (a.e. v. 49a). × ***Naẓmī gönülden gider ḳamu yaramazlıġı / Eylügile gel anun götürisin ḳazı yoy.*** (Edirneli Naẓmī 1928 [16. yy.] s. 71). ***özünden yoy-*** 'kendisinden uzaklaştırmak': × ***Ḳamu sevdüklerinden yüz çevirdi / Özinden yoydı naḳşın māsivānıŋ.*** (Eşrefoġlı Rūmī 1286 s. 66). × ***Ol ọḥtın kim ḳalavuz biz*** ü ***bir hüy / Kerem ḳıl raḥmetüŋden suçumuz yuy.*** (Fąhrī 1974 [1367] no. 37). × ***Şekerlü sütden aŋasın beni yār / Ki susalıġı süt şekerle yoyar.*** (a.e. no. 3236). × ***Niyāzı Ḥusrevüŋ göŋline ḳoydı / Ki göŋlinde ne kim var idi yoydı.*** (a.e. no. 3728). × ***Eger yatlu sözde dilüŋ yoyasın / Yeg andan ki işde elüŋ yuyasın.*** (Ferheng-nāme-i Sa'dī 1340–42 [1073] s. 60 no. 729). b. ***coy-***.

yoyul- 'bozulmak, yok olmak; ayrılmak, dağılmak' H.Z. Koşay-İshak Refet 1932 s. 429, W. Radloff 1905 III, 416, DS 4300. <***yoy-*** fiilinin passivum hâli. × ***Medāyīnde olupdı şehr-ārāy / Dügün rengi yayılmadıydı bir ay.*** (Fąhrī 1974 [1367] no. 4265). × ***Yazılmışda yoyulmış yoḳdur aṣlā / Ecelden öŋdin ölmiş yoḳ ḳaṭ'ā.*** (Ża'īfī 1950 [1555] s. 152). b. ***coyıl-***

yoyut- 'gizlemek' C. Brockelmann 1917 s. 49, W. Radloff 1905 III, 416. <***yoy-*** fiilinin kausatif hâli. ××.

yoz 'sade; sağılmayan kasaplık erkek ve kısır davar; kısır, adi, soyu bozuk, görgüsüz, kekliğin erkeği; meyvesiz ağaç' H.Z. Koşay-İshak Refet 1932 s. 429, C. Avcı 1937 s. 95. × ***Yağına kıymayan çöreğin yoz yir.*** (V. İzbudak 1936a no. 533). × ***Büyükbabaları gününde bu çiftliklerin her birinde katlı iki üç pulluk döner, yozu, hergelesi, sığırı, koşu hayvanları, sağmalı ile birkaç yüz baş hayvanı çıkarmış.*** (M.Ş. Esendal 1934 s. 25). × ***Okumuşu da o, yozu da o! İnsanın mayası hep bir. Hepsi pisliği, cahallığı seviyor...*** (F. Baykurt 1961o s. 60). × ***"Ulan durmayın böyle yoz yoz! Gelenler insan! Size zararları olmaz. Kapatmayın karılarınızı evlere. Alın, onları da getirin! Otursunlar söğütlerin dibine, lafa karışsınlar.*** (F. Baykurt 1967a s. 190). × ***İkindi namazından sonra Kumlubayır'a doğrulmuştu o gün. Öküzleri alacaktı yozdan. Mısır doldurma zamanıydı, aralarını çizmeden olmazdı.*** (M. Başaran 1992 s. 110). ***yoz davar*** 'kısır, sağmal olmayan davar': × ***Kovalı köye iki saat uzak, Sakarya boyunda kısmen çayır, geniş bir kırdır. Yoz davar, sürü bu havalide yayılır.*** (T. Apaydın 1952 s. 74). 'erkek tay, insana alışmamış tay ?' ***yoz tay*** × ***Didi bulduḳ bunu bu demde ḳolay / Ąhurda var durur tosun yoz ṭay.*** (Meḥmed 1965 [1398] no. 5407).

yoz- 'zamanla soysuzlaşmak, bozulmak, yabanıllaşmak; caymak, vazgeçmek' H.Z. Koşay-İshak Refet 1932 s. 429, DS 4301. × ***Savran bütün bunları, oğlunun halini, bir tek kelime ile ifade ediyordu. Kederli kederli başını sallayıp Bizim oğlan yozdu! diyordu.*** [metinde ***bozdu*** yazılmıştır.] (S. Kocagöz 1941 s. 73).

yozcu ‘koyun tüccarı’ DS 4301. **<*yoz*** + isim yapan **-*ci*** eki, b. ***evci***. b. ***aḫşam/akşamcı*** ⊡, ***attarcı*** ⊡ × ***Yozcusu, hergelecisi, sığırtmaçları, güdücüleri, çoban kâhyaları, nazırı, odacısı, anahtarcısı, çiftçisi, yamakları, hizmetkârları, koruculari ile her çiftlikte bir sürü insan bulunur, hele orak ayında davul zurnalarla Karaçimenin, yahut başka büyük bir çiftliğin orakçıları şehir pazarına inince bir bayram olurmuş.*** (M.Ş. Esendal 1934 s. 25). × ***Hizmetkarlara, yozculara, çoban ve sığırtmaclara, güdücülere ayaklarından çarıklarını, başlarından sarıklarını çıkarmayan bu kır adamlarına düğün eğlencesi sırası, ancak düğün bittikten, güvey bile el öpmeye gittikten sonra geldi.*** (M.Ş. Esendal 1958me s. 93).

yozlaş- ’huyu suyu bozulmak’ DS 4301. **<*yoz*** + isimden fiil yapn **–*laş-*** eki. × ***Türkiye yok olma uçurumunun tam başında. İnsanlan çoğunlukla yozlaşıp gidiyor. Bir insanın ölümü, yozlaşması onun onursuzluğuyla başlar.*** (Yaşar Kemal 1995 s. 215).

yozul- ‘bozulmak’ **<*yoz-*** fiilinin pasivum-reflexivum hâli. × ***Ve hattā kâffe-i Anadolu Rumları antik Yunanlıların hafidleri olduklarını bilerek, tefahhür ederler. Lâkin hayıflar olsun, benim akl-ı kasirimce Anadolu Rumlarının aslı has buğday tohumu ise de, yozulup, cehalet sebebine arpa heyetini kesbeylediklerinden, biz atik Yunanlıların hafidleriniyiz demeye hicabetmelidirler.*** (E. Misailidis 1986 [1872] s. 328).

yozuna ’tersine, düzensiz ?’ **<*yoz*** + üçüncü tekil şahıs iyelik ve datif eki. × ***Haçik, kat kat kırışık ensesi, yağlı yakası, düşük kıranta bıyıkları, gür ve yozuna ḫüyüyen sazlar gibi çarpuk çurpuk kaşları ile bir acayip mahlûktu.*** (S. Ertem 1933 s. 8).

yozut- (akusative ile) ‘bozmak, kaçırmak’. × ***–Çocuk, aklını yozuttu, dediler. Bu gidişle tımarhaneyi boylar.*** (M. Halıcı 1959 s. 102).

yögrüş- b. ***yügrüş-***.

yöle- ‘bilemek’ R. Enis 1944 s. 296. × ***–Çiftliğe dönünce kazmaları yölemeği unutmayın.*** (R. Enis 1944 s. 137).

yön/yon/yun ‘yan, canib, cephe; yüz; tarz, tavır’ Meninski 1680 III, 5638. W. Radloff 1905 III, 447, H. Duda 1930 s. 68, H. Vámbéry 1901 s. 184, A. Gölpınarlı 1934 s. 277, A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 133, H.Z. Koşay-İshak Refet 1932 s. 429, DS 4305. × ***Kol salsa yön bellü olur.*** (Velet İzbudak 1936a no. 14). × ***Hem beni okur sübhanım eşiğine dün gün yönüm / Anda çıkar benüm günüm bunda niye eğleneyin.*** (A. Gölpınarlı 1934 s. 277). × ***Uyanurdı her dem dönerdi yönin / İşidürdi ṣuda legençe ünin.*** (Mes‘ūd bin Aḥmed 1991 [14. yy.] s. 424 no. 3371). × ***Ėle dėyīken bu gız bir gün pencereye çıḳmış, babası melmeketine yönnü dönmüş ağlamış.*** (A. Caferoğlu 1945 s. 194). ***ne yönile*** ‘nasıl, hangi açıdan, hangi yönden’: × ***Ḳavl ve ‘ahd sımaġı ol deve üzerine ne yönile tudavuz?*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 37). × ***Ḳavl ve ‘ahd sımaġı ol deve üzerine ne yönile dutavuz?*** (Şeyḫī 1942 [14./15. yy.] s. 37). ***yöne getür-*** ‘terbiye etmek’: × ***Yola gitmeyeni yöne getürürler.*** ‘Töreye ve göreneğe riayet etmeyeni yola getirirler’. (Velet İzbudak

1936a no. 9). ***yöninden*** ‘açısından, bakımından, kausale postposition’ H. Duda 1930 s. 68, J. Deny 1921 s. 664. ġıdā yöninden Meninski 1680 III, 5638. × ***Müddet-i ʿömrinde taḥṣīl-i kemālāt ve tekmīl-i edeb u ʿiffet yöninden ḳaṭʿ-i derecāt eylememiş ola.*** (ʿĀlī 1982 [1581] II, 128). × ***Eger sen oŋa ʿaḳıl yöninden raḥm ėderseŋ...*** (H. Duda 1930 s. 68). × ***Vaḳtā ki aŋa dėnilürdi: “Taŋrıdan ḳorḳ!” dėnilürdi, ġayret dutardı anları günāhile tekebbürlik yöninden, yėter aŋa ṭamu, ne yamān maḳām-durur ol ṭamu.*** (A. Zajączkowski 1937 [1405] II, 16). × ***Günāh yöninden.*** (a.e. s. 86). ***yönin tut-*** (datif ile) ‘yönelmek, yüzünü dönmek’: × ***Şeh anı işitdi vü yırtdı ṭonın / Hemān dem sarāyına ṭutdı yönin.*** (Mesʿüd bin Aḥmed 1991 [14. yy.] s. 229 no. 525). × ***Delü gibi hep parladı ṭonın / Ata bindi vü ṭaġa dutdı yönin.*** (a.e. s. 426 no. 3399). × ***Pes ḳaẕī yönin aġaca dutdı ve altun ḥālın ṣordı.*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 47). × ***Pes ḳaçan oruc dutucı çetük buları gördi, saġ ayaġı üzerine durdı, miḥrāb içinde yönin ḳıblaya dutdı, namāza durdı.*** (a.e. s. 80). ***yöni var*** ‘uygun’: × ***Eyitdi: şübhem zāʾil olmadı, her biriŋüz birine nisbet ėtdüŋüz. Gerçi sözlerüŋüzüŋ heb yöni vardı, ammā bu işde bir nesne ḳaldı, dėdi.*** (M. Belletête 1812 s. 69). ***yönü beri (ol-)*** Az. ‘iyileşmeye başlamak, sağalmaya yüz tutmak’ ADİL 2006 IV, 617. × ***Ses her yana yayıldı, padşaha muştuluġçu gėtdi ki Ġemerin nefesi ġayıtmışdır, yavaş-yavaş yönü beri olur.*** (Azārbaycan naġılları 2005 IV, 15). × ***Bala, men Abbası ne cür saḫlaram? Yönü beri olsa, ölse de dalınca gelecek. O sensiz dayana bilmez.*** (Azārbaycan dastanları 2005 II, 134). × ***O biri terefden Nebinin yaraları hele sağalmamışdı, amma yönü beri idi, kefeni cırmışdı. Yoldaşları çoḫ fikir ėlediler, sonra Nebini götürüb ġoyun aḫ̮ırhacına apardılar.*** (Ġaçaġ Nābi 2009 s. 51). ***yönüm saŋa*** ‘sana yönelmiş’: × ***Yönüm saŋa ve ḳıblem maʿbūdum sen / ʿAyān gördüm seni gümān gerekmez.*** (Eşrefoġlı Rümī 1286 s. 5). ***yönünü döndür-/yönünü dönder-*** ‘dönmek, yönelmek’: × ***Andan ki ardın berü dön deyesin, yönin aŋaru döndür deseŋ yėgrek olurdı.*** (Mercümek Aḥmed [15. yy.’ın ilk yarısı] s. 63). × ***Beri dön, yönüŋü bā dönder, dışarı işiyu bir şėy yapalım dėmiş.*** (A. Caferoğlu 1946 s. 93).

yöncü ‘öncü’ × ***Kınalı yas zamanı, göçmen kuşlar Alacûvek’e geldiler. Genç kızlara telli duvak, çocuklara kum yumurta, delikanlılara oyalı mendil getirdiler. Yöncü kuşlar, kavaklardan kavak beğendiler. Artçılar çer çöp topladı.*** (L. Tekin 1984 s. 26). × ***Artçı kuşlar, bağbozumunu beklemediler. Yöncü kuşları kavakların tepesinden aşağı atıp öldürdüler.*** (a.e. s. 26).

yönel- (datif ile) ‘bir yöne dönerek gitmek, bir yöne doğru ilerlemek; yüzünü çevirmek, bir yöne doğru gitmeye ya da akmaya koyulmak; eğilmek’ W. Radloff 1905 III, 448, M.CI. Huart 1921 s. 216, Velet İzbudak 1936i s. 54, H. Vámbéry 1901 s. 184, DS 4306. R. Dankoff 12004 s. 283. ***<yön*** + isimden fiil yapan ***-el-*** J. Deny 1921 s. 532. × ***Bedürüstī ol ḳaʿbaya yönelmek ḥaḳdurur Taŋrıdan buyurulmışdur.*** (A. Zajączkowski 1937 [1405] II, 86). × ***Ol canāvar çün ṣuya batdı gėrü / Biz gėrü yola yönelduḳ aŋaru.*** (Gy. Németh 1919 [15. yy.] s. 164). × ***Cün ṣabāḥ oldı, Ebülfeṯḥ-i Ẓālim durdı, edügine biṟ̮hanceri ābıdār soḳdı, yalaŋuz güṟ̮hāneye yöneldi, tā Bülḳāṣımı öldüre.*** (Ferec 855/1451 v. 7a). ×

Gendözüni keşīş şüretine ḳoyub şehre yöneldi. Şehre varduḳda müvekkel-ler "Ne gişisin?" dėyü teftīş ėtdiler. (a.e. v. 39a). × ***Andan bayaġı düzenile melik-i cindin yaŋa yöneldiler. Cāriye'yi maḥāfeye ḳoydılar.*** (a.e. v. 59b). × ***Cem' olur begler ḳılurlar meşveret / Yönelür dimestokosa sultan.*** (Enverī 1928 [869/ 1464] s. 46). × ***Yāre yöneldükce yindek her ayaḳda cāna baṣ / Ey göŋül hem ḳan yaşumdan dökülen mercāna bas.*** (Edirneli Naẓmī 1928 [16. yy.] s. 26). × ***Yöneldükleri yön bil Ḥakka ṭoġrı / Ve ger çok ṭaġ u ṭaş bėller geçildi.*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 49). × ***Pādişāh daḫı Bayburda yöneldi.*** (a.e. s. 172). × ***Ġāzā ėtdi İstanbuldan çıḳdı dolandı ve lavu leşkerilen ḳardan yöneldi.*** (a.e. s. 187). × ***Ḳanat bükdi ve uçmaġa yöneldi.*** (Ġazālī 1973-74 [ca. 1530] s. 244). × ***Herkes evlerinin yolunu tuttu. Ben de bizim kulübeye yöneldim.*** (S. Ertem 1931 s. 237). × ***Hastanede üstünkörü muayeneden sonra Kalepark'a yöneliyoruz. Kalepark tepeden bakıyor kente. İyi de parçalar bulunur orada. Sotalı bir yer bulduk mu...*** (M. Güler 1990 s. 224). × ***İskambil kâğıtlarını ters çevirerek masaya bıraktım, mutfağa yöneldim. Sabahtan beri iki kez denemiş, ancak yine de kek yapmayı beceremeмiştim.*** (Z. Ankara 1991 s. 25). × ***Tin tin hanım kamburunu mamburunu unutur, tüm dişiliğiyle yönelirdi mutfağa.*** (L. Erbil 1961 s. 71). × ***Kahve fincanım elimde, çalışma odama yöneldim.*** (A. Yurdakul 1996 s. 47). × ***Hep beraber kilisenin avlusuna girer, sonra taş yapılı, toprak damlı kilisenin cümle kapısına yönelirlerdi.*** (M. Margosyan 1996 s. 31). × ***Sanki koca adam değilsin de okul kırmış bir öğrencisin. Tedirgin adımlarla boş bir masaya yöneliyorsun.*** (M. Gülsoy 2000 s. 37).

yönelt- 'yönlendirmek' ***<yönel-*** fiilinin kausatif (ettirgenlik) hâli. × ***Abbas Efendi keseden gidelim diye bizi Yenicami avlusuna yöneltti. İşte her ne olduysa o Yenicami avlusunda oldu. Çünkü dünyanın en büyük gezginci panayırının içine düşmüştük.*** (A. Nesin 1976d s. 73).

yönen- (datif ile) 'yönelmek, kalkışmak, dönüp gitmek; yeltenmek; birine güvenmek' C. Brockelmann 1919 s. 28. ***<yöne-*** fiilinin reflexivum hâli. × ***Daḳı düşmanile çekişmegi revā dutmaya, gendü yaraġına yardımına tekye eylemeye; ve her kim tiryaḳı ve ayruḳ dürlü otları ele getüre, aŋa ınanub aġu içmege yönenmeye.*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] l 82). × ***Tanrınuŋ birligine inandılar / Ḥaḳ dėyü peyġambara yönendiler.*** (C. Brockelmann 1919 s. 28).

yönet 'doğru, yerinde, uygun, iyi; becerikli' DS 4306-4307. × ***İlçeye gidin, daha yönettir. Tüccarlar tanıdıktır.*** (F. Baykurt 1961o s. 59). × ***Benim tanıdığım ustalar vardır. Yönet fiyetle her şeyi tamam ederiz.*** (a.e. s. 217). × ***Her şey aynı... Heç farkı yok... Dahi bu bizimki ondan çok eyi... Ondan yönet.*** (F. Baykurt 1967k s. 53).

yönetmen 'rejisör' ***<yönet-*** + fiilden isim yapım eki ***–men***. × ***Esin, filmin yönetmeni de benmişim gibi konuşuyor.*** (A. Ağaoğlu 1992 s. 113). × ***Sanki ben bir korku filmi yönetmeniyim de, senaristler yazdıklarını teker teker karşımda okuyorlar.*** (A. Ümit t.y. [1990?] s. 94). × ***Ne yazık ki genel yayın yönetmeni bu inceliği kavramaktan yoksun biriydi ki koruma görevlisinin arkasında durup yüzüme karşı***

“Sen manyaksın!” diye, arslanlar gibi kükredi ve beni kovdu. (A. Yurdakul 1993 s. 7).

yören- b. ***yüren-***.

yörendür- ‘yöneltmek’ **<*yören-*** fiilinin kausatif (ettirgenlik) hâli. × ***Çü bir ḳaç devri yörendürdi sāḳī / Odından beglerüŋ ḳalmadı daḳı.*** (Fąhrī 1974 [1367] no. 3569).

yörep ‘yamaç, yokuş’ DS 4309. < Erm. ***verew*** ‘upward’ R. Dankoff 1995 s. 137 no. 686. ××.

yörük/yürük ‘hayvancılıkla geçinen oymak, göçebe, yarı göçebe; hızlı koşan at’. × ***‘Acem vilāyetini Cengiz-ḫānīler ḍutmışdı. ‘Ālem feterāt olduġı sebebden Oġuz ṭāyifesi göcmek yürük ṭāyifesiyidi.*** (Oruc b. ‘Ādil 1343/1925 s. 5). × ***Ve Ṣāruḫān élinde göçer yürükler vardı.*** (Oruc b. ‘Ādil 1343/1925 s. 24). × ***Bir köyüŋ içinde bir yürük ve yā-ḫüd iki yürük olsa, ol köyüŋ her gelesinde bulınan yava mīrīnüŋdür, yürükler gendü subaşılarına vérmeyeler. Māli mīrīye ġadr olur.*** (Ö.L. Barkan 1943 [977/1569] s. 287). × ***Muhacir ḳafilesi aḳın aḳın yoldan geçmekde devām ediyordu. Omuzlarındaki ağır yüküŋ altında, dingin yük hayvānları gibi ṣoluyan erkekler, yürükler gibi çocuklarını ṣırtlarına bağlamış ḳadınlar...*** (R.N. Güntekin 1928 s. 266–267). × ***Yollarda boş, yüklü arabalara rastlamışdı. Yaylalardan çekilüb ḳışlaḳ arayan yürükleri görmüşdü.*** (M. Yesari 1928 s. 287). × ***Yürükler, malî durumlarının biraz sarsılmış olduğunu söylemektedirler. Sebepleri de ekelgelerin artması ve otlak hususunda gördükleri müşkülât olduğunu söylüyorlar.*** (K. Güngör 1941 s. 48). × ***Bir ermiş yörük kesti attı benim bacağı. Nasıl kesmesin, kangıren olayazmış, geberecekmişim!*** (F. Erdinç 1961 s. 112). × ***Bu sıralar, yani Kasım ayları yörüklerin yaylalardan sahile inmek zamanıdır. Yollar keçi, koyun sürüleriyle dolu. Gündüzleri yollarda sıra sıra deve katarları. Deve katarları yüklü. Yol boyunca arka arkaya tirkenmişler. Yüklerin üstüne kilim atılmış***. (Y. Kemal 1971bd s. 392). × ***-Yirmi pehlivan çağıracaklarmış hey! -Yalnız pehlivanla kalmıyacaklarmış, yürük de koşturacaklarmış!*** (Z. Yamaç 1979 s. 190). × ***Devir dönüyor. Anavarzanın dibindeki Ağcasaz bataklığından kurtarılmış topraklara iki Yürük köyü yerleştirmiş hükûmet.*** (Yaşar Kemal 1955ç s. 13). ***yörük aynaya bakar gibi*** ‘aval alval bakmak, şaşkın şaşkın bakmak’: × ***Ne oldu, ne geçti acaba? Kime sormalı? Kolonyacı, yörük aynaya bakar gibi bakıyor. Sarmadı bu herif beni.*** (A. İlhan 1953 s. 36).

yörüşlü ‘iyi yürüyen, yürümeye alışkın’ ***<yörüyüş*** + sıfat yapan ***-lü*** × ***Eğitmen: “Pire gibi gider Hoca bu!” dedi. “Çok da rahvandır. Yani, yörüşlüdür. Karının yörüşlüsü ne anlama gelir? bilirsin...”*** (F. Baykurt 1961o s. 103). × ***Geldi üzerime kapandı! Bir domuzluk var mıydı gözlerinde? Döke döke ağlamıştı... Benim adım çıkmış, fukaralığın gözü kör olsun, demişti. Eğitmenin dediği gibi “yörüşlü” olsa, bir halinden belli olurdu.*** (a.e. s. 111).

yör-yöndem Az. ‘dış görünüşü’ ADİL 2006 IV, 618. × ***Özünün de bütün vücudu, bütün yör-yöndemi, yérişi, gülüşü zenenedir!*** (S. Rähimov 2005 **II**, 170).

yöşeni ‘gün batımı, alacakaranlık’. ***yöşeni çök-*** ‘karanlık bastırmak, karanlık çökmek‘: × ***“Garadaş’ın orasbılarını goğlaştırıyoruz!” dedi. “Kimler kimlere çerez yolluyor? Yöşeni çökünce kimler kimlerin evlerine dolanıyor? Kimler cimadan sonra su dökünmüyor? Kimler abdassız namaz gılıyor?.. Onları gonuşuyoruz...”*** (F. Baykurt 1961ı s. 70). × ***Akşam, yöşeni çökünce, varıp üç sefer ıslık çalacaksın, o da bohçasını alıp enecek. Öyle dedi. Erim er olsun da, yerim çalı dibi olsun, dedi.*** (F. Baykurt 1961o s. 303). × ***Buldur pazarı günüydü. Akşam, yöşeni çöktükden sonraydı. Bohçası hazır olacaktı. Eri er olacaktı.*** (a.e. s. 304). × ***Yöşeni çöktü aman yengem, şimdi kurtlar dağı daşı tarar, bağla ağızlarını çabuk...*** (F. Baykurt 1961k s. 180).

yövüm ‘geçim, dirlik’ DS 4319. ××.

yövümsüz/yevimsiz ‘uğursuz’ **<*yövüm*** + isimden sıfat yapan ***–süz***. × ***Dün akşam hava güzel, mehtap ta var. Şu yövümsüz eve yeni taşındık; taşındık taşınalı da, kapı dışarı çıkmadık.*** (S.M. Alus 1933p s. 160). × ***Şimdi mezattan alınan eşyayı, ne yevimsiz sayan var, ne de kullanırken, baştan kalmış diye tiksinen.*** (S.M. Alus 1934 s. 15).

yu-/yü- (akuzatif ile) ‘yıkamak’ A. Vámbéry 1901 s. 47, W. Radloff 1905 III, 534-335, A. Caferoğlu 1931 s. 129, O. Blau 1868 s. 246, DS 4315, R. Dankoff 12004 s. 283. **<**ETk. ***yu:-*** a.m. G. Clauson 1972 s. 870. Karaçay: ***cu-*** W. Pröhle 1909 s. 149. × ***Bir garip ölmüş diyeler üç günden sonra duyalar / Soğuk su ile yuyalar şöyle garip bencileyin***.(Yūnus Emre 1941 s. 172). × ***Süciden içüben nuḳuldan yėdi / Ṣunup ḥavż içinde elini yudı.*** (Mes‘ūd bin Aḥmed 1991 [14. yy.] s. 228 no. 508). × ***Ṣabāḥ u ġaḫşām meẕheb-i Şāfī’yedeki ḳavmuŋ andan ṭahāret ü isti‘mällerini temāşā ḳıldum ki ‘arżı iki zirā‘ ve ṭūlı dört zirā‘ ve ‘umḳı bir zirā‘ olan ḥavżdan meseẕelā sā‘at-i vāḥidede bir fellāḥ-i bī-felāḥ çirk u vasaġnāk olan ayaḳlarını yurdı, biri daġı anuŋ yanında ṣafā vu zevḳ-ile vużü tedārükini görürdü.*** (‘Ālī 1975 [1599] a. 110). ×***ˇHoca çok gövenir, Omarın atı, şalvarı, hırgası ˇhocanın oldu. Hemenˇhoca yür yikar, alılla mezerliye. Omarın dediği gibi açığa gorlar.*** (A. Caferoğlu 1940 s. 106). ***el yu-*** ‘vaz geçmek’: × ***Tamām er aŋa dėyeler kim çün bir işi sürmege anuŋ ḳaṣdı berkiye, gerek kim evvel gendü cānından el yuya ve başından göŋül götüre.*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 94). × ***Eger ‘āṣıḳısaŋ azıtma yoluŋ / Yuġıl sa‘di bi̇gi ġarażdan elüŋ.*** (Ferheng–nāme–i Sa‘dī 1340/42 s. 39 no 475). × ***‘İbādetde i̇hlāṣ olursa ėyü / Ve ger ni ḳo var ḳaydı elüŋi yu.*** (a.e. s. 48 no 579). ***yuyub agartma!*** Az. ‘abartmak’: × ***ĀLİĠULU. Gövheri bir işdir oldu, yuyub ağartma! Bağışla meni.*** (S. Rāhman 2005 s. 78). ***yüzini yu-*** ‘yüzünü yıkamak’: × ***Fi’l-cümle ṭahārete māyilleri ellerin ve yüzlerin yumaḳ leṭāfetini daḫı seçerler.*** (F. Giese 1828 [890/1485 s. 117). × ***Ve hem bil bu ‘azab kim ne gürühdur / Niçe aylar yüzini yumamışdur.*** (a.e. s. 153).

yuban- ‘gecikmek, ayak sürümek, bir işe vaktinde başlamamak’ DS 4315, ADİL 2006 IV, 618. **<**ETk. ***yuba-*** ‘to suffer, be in pain, be troubled’ fiilinin reflexivum hâli’ G. Clauson 1972 s. 878. b. ***acın II*** ⊡. Az. ***Hėç zad canım, çıḫmışdım ova, bir ceyrana rast geldim, ġovhaġov-ġovhaġov bėle yubandım.*** (Azärbaycan naġılları 2005 II, 95). × ***Ey haramzada,***

yuvanma! Yoḫsa günün ġara ėylerem. (a.e. II, 232). × ***Oġul, daha yuvanmaḥ vaḫtı dėyil, yoçu yolda gerek, durun gėdin hemin meydana, dėdiklerimin hamısını ėleyin.*** (a.e. V, 52).

yudum 'bir seferde yutulan; çok az, birazcık' <***yut-*** + fiilden nomen actionis yapan ***-um*** eki, b. ***adım I*** ⊡. × ***Agavni gözlerini araladı; "Bir yudum su!" deyip gene kapadı. Bardağı nasıl koşturdum, eline nasıl verdim, hiç haberim yok.*** (S.M. Alus 1933p s. 103). × ***Acaba bir duble yuvarlasam mı? diye düşünüyor, ağzına bir yudum bile alamadan, otomobile atlayıp evinin yolunu tutuyordu.*** (S.M. Alus 1934 s. 38). × ***Çiylik olmasın ve İhsānıŋ hatırı kalmasın diye iki yudum rakı içmişti.*** (Sabahattin Ali 1934 s. 116). × ***Tuz hemen erimediği için, ilk yudumlar her halde acı değildi.*** (R. Ilgaz 1959 II, s. 66). × ***Çay önünde soğumuştu. Bardak ağzına değene dek akla karayı seçti. Bir yudum fırtladı, aynı zorlukla indirdi.*** (D. Akçam 1978 s. 13). × ***Babam oyuncak kadehinden bir yudum alıp yüzünü buruştururdu.*** (Füruzan 1972k s. 44). × ***İlk viskimi bir yudumda dipledim.*** (T. Uyar 1983 s. 85). × ***En susuz olduğun anda bile bir dikişte değil de yudum yudum içmek suyu, her yudumu bir bir yaşıyarak.*** (P. Kür 1984 s. 170). ***bir yudumda*** 'bir seferde yutarak': × ***Bir kupaya taze su koyup götürdüm. Bir yudumda içti. Akşamdan kalma olduğu besbelli idi.*** (Sabahattin Ali 1937k s. 80). × ***bir yudum su gibi içiver-*** 'çok zorlanmadan hakkından gelmek': × ***Deli misin çocuk? Dīdār bir başına geçenlerde hepmizi ḳırdı geçirdi. Bu gece yanında bir de Yedi Belā var... Vallāhi ikisi seni bir yudum ṣu gibi içiverirler.*** (H.R. Gürpınar 1339 s. 532).

yudun- 'yutkunmak, sıkıntı çekmek' H. Vámbéry 1901 s. 183. <***yut-*** fiilinin reflexivum hâli. × ***Reng-rezüŋ rengi müteġayyir oldı, yalandı, yudundı.*** (Ferec 855/1451 v. 116b). × ***Bu ḥikāyeti 'ammum ḳızına bildürmek elümden gelmedi. Birḳaç gün yudundum yüridüm.*** (a.e. v. 72b). × ***Gėrü ṣabur ėtdi, yudundı yüridi, nesne dėmedi.*** (a.e. v. 88b).

yuf (datif ile) 'yuh (olsun), boş, karşılıksız;' Meninski 1680 III, 5625; DS 4311. × ***Anlara müntesib geçinen kec-nihāda yuf! / Dünyā ḥarīsi dün u denī bed-niyāda yuf!*** ('Ālī 1975 [1599] s. 118). × ***Siziŋ gibi postallardan yılarsam, yuf benim erkekliğime.*** (H.R. Gürpınar 1926b s. 241). ***yufa git-*** 'fayda gelmemek, zararı dokunmak': × ***Ḥarām māl yufa gider.*** Meninski 1680 III, 5625. ***yûf borısın çal-*** 'yuh çekmek, zort çekmek': × ***Ehl-i sünnet ve cemā'atuŋ i'tiḳādādına yuf borısın çalarlar.*** ('Ālī 1956 [1586–87] s. 195). ***yuf ervahına / yuh ervahına*** [***ervahına*** sözündeki iyelik ilgili kişiye göre çekime girer: ***yuf benim ervahıma, hepsinin ervahına yuf*** vs. gibi]. (kınama sözü) 'yuh sana, yuh senin ruhuna': × ***Bu avallerin alayını cebimden çıkarmazsam yuf benim ervahıma. İnsan hayat adamı olmalıdır.*** (S.M. Alus 1934 s. 51). × ***Bakıyorsunuz, bazen ağzından lakırdı dirhemle değil de miskalle çıkıyor, bazen de bir şeye kızıp yumruğunu masaya vurarak, -Bana lüzumu yok gülün de gülşenin de... Hepsinin yuf ervahına! Diye bar bar bağırıyor.*** (O.C. Kaygılı 1939 s. 142). × ***KAVUKLU: Ulan, inat bu ya, ben de o bahçeye girmezsem yuh benim ervahıma! Haydi bakalım!***

PİŞEKÂR: Haydi, sen de inat et, ben de. Anladım, iş inada bindi. Bakalım hangimiz üste çıkar. (C. Kudret 1973 I, 131). ***yuf ol-*** 'zarar gelmek; ayıplamak': × ***'Afv edersiŋ birader... Biz seni çarşafıŋ altında ṭompalaḳça göredük. Az ḳalsın silāḥ çatacaḳdıŋ. Ters bir iş olacaḳdı. Senden ziyāde bizim namusumuza yuf olurdu.*** (H.R. Gürpınar 1339 s. 150). × ***–Tu, allah müstahakını versin; gelmişime de, geçmişime de, ervahıma da yuf olsun. Şu çerçevesine üfürdüğüm gözlük az kaldı başımı derde sokacak, elimden bir kaza çıkaracaktı.*** (S.M. Alus 1933p s. 164).

yufka I 'ince; boş, sığ' B. Atalay 1985 s. 808, A. Zajączkowski 1937 [1405] II, 17, W. Radloff 1905 III, 538, Meninski 1680 III, 5625, O. Blau 1868 s. 245, DS 4311, 4313, R. Dankoff 12004 s. 283. <ETk. ***yuvka*** 'slender, insubstantial, thin' G. Clauson 1972 s. 874. × ***Vėren şol öpmege ḳuçmaġa çoḳ dad / Güzel yufḳa dudaḳdur ince beldür.*** (Naẓmī 1928 [16. yy] s. 16). × ***–Mevlûtzadem, cebini bu kadar yufka mı görecektik? Hani bu paraların ağa babası?...*** (S.M. Alus 1934 s. 325). ***yufka yürek*** 'merhametli': × ***Yufḳa yüregüm vaṣfını nāzüg ġazel itdüm / Olạ yaraşur kāġadı nāzüg varaḳ-uṭ-ṭayr.*** (Ẕātī 1967 [16. yy.'ın ilk yarısı] I, 320). ***yufka yürekli*** 'çok merhametli':× ***Faḳaṭ ben bitdim. Tāḳatim ḳalmadı. Böyle ziyāretler bizim gibi yufḳa yüreklilerīn taḥammül edecegi şey midir ya?*** (Aḥmed Rāsim 1933 s. 153).

yufka II 'oklava ile ince, yuvarlak biçimde açılıp sacda pişirilen ekmek' <b. ***yufka I***. ***yufka kayıl-*** × ***Nişandan bir hafta evvel, Akçalılı kadınlar toplanıp Atiye'ye yardıma geldiler. Dağlar gibi yufka kayıldı, hoşaflar kaynatıldı, baklavalar açıldı.*** (L. Tekin 1983 s. 39).

yufkal-/yukal- 'incelmek, küçük kalmak, sığlaşmak' DS 4313. < ***yufka*** + isimden fiil yapım eki ***-l-***. × ***Biri bir yandan, biri öbür yandan, erittiler beni. Zaten etim ne, ensem ne? Kaç kiloluk adamım? Yol boyunca hep abandılar üzerime. Yufkaldım gittim aralarında.*** (F. Baykurt 1955 s. 69).

yufkalık 'merhametlilik' W. Radloff 1905 III, 569. <**yufka** + ***-lık*** isimden isim yapım eki, b. ***ağırlık*** ⊡. × ***Arslan eyitdi: her vaḳt kim Şenzebanuŋ ṣuḥbetin ve ẖiẓmetin ve bilüsin ve kifāyetin aŋarven, göŋül yufḳalıġı ve şefḳat baŋa ġālib oldı.*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 49). × ***Ḳaçan dürger bu faṣlı tamām işitdi, yufḳalıḳ ve raḥmet anuŋ göŋli içinde belürdi***. (a.e. s. 88).

yuğ- 'damların üstünde yuvarlak, silindir biçimindeki taşı gezdirerek akıtmaması için toprağı sıkıştırmak, düzeltmek, sıkıştırmak' DS 4312. × ***Damların başına çıkmışlardı. Yuğuyorlardı. Kızlar başlarına çuval geçirmişlerdi. Oluklar şar şar akıyordu. Yağmur durmadan, yavaşlamadan yağıyordu.*** (F. Baykurt 1971t s. 322). × ***Bütün kış boyunca odalarda oturup oyun oynar. Ya da oynıyanlara bakar. Bir de giderse, üç güne bir dağa oduna gider, eşekle. Yağmur yağarsa dam yuğar.*** (F. Baykurt 1971c s. 335).

yuğun- 'yıkanmak, temizlenmek' <***yuğ-*** fiilinin reflexivum hali <ETk. ***yuv-*** G. Clauson 1972 s. 870. × ***Suya eriştiler. Arınıp yuğundular. İkisi de içemedi sudan.*** (Tarık Dursun K. 1959 s. 96).

yuğurt b. ***yoğurt***.

yuha 'protesto ünlemi'. ***<yuha*** ses taklidi kelimelerden. ***yuha et-*** 'gürültü patırcı çıkararak bir tarafa doğru koşturmak': × ***O zamana kadar, padişah bağırıyor: "Kim benden olursa, gündeliği şu kadar para!" diye. Herkes parayı görünce o yana "yuha!" ediyor.*** (M. Tuğrul 1969 s. 257). ***yuhayı bas-*** 'yuha diye bağırmak, bağırarak kınamak, ayıplamak': × ***–Şu gördüğünüz rakıyı, İstanbul içinde, bizden gayri ağzına koyan babayiğit varsa bıyıklarımı kazırım; Beyazıt meydanına çıkıp kendime yuhayı basarım...*** (S.M. Alus 1934 s. 311).

yuharı b. ***yukarı***.

AD. **yuhu/yuku** 'uyku' W. Radloff 1905 III, 537. ***yuhusi gel-*** 'uykusu gelmek': × ***Gėce yarısi gėşdikden sora uşaḫların yuḫusi gelmege başladi. Uşaḫlar birbrilerine dėdiler ki: -Yuḫumuz geli, biraz masal söylüyek ki, yuḫumuz gelmesin.*** (A. Caferoğlu 1943 s. 32). b. ***uyku***.

yuka b. ***yufka***.

yuka-/yoka- (datif ile) 'el sürmek, dokunmak, dokundurmak' H. Vámbéry 1901 s. 184, W. Radloff 1905 III, 538. ***<yok*** + isimden fiil yapan ***–a-*** × ***Ḳīseden bir ustura cıḳardı, Ḥālidüŋ başına yoḳadı, bir iki ḳıl kesdi, andan usturayı ḳodı, lāḥavl oḳıdı.*** (Ferec 855/1451 v. 207b). × ***Ė cüvānmerd! Baġdādda kimsenüŋ zehresi yoḳdur ki ben yoḳaduġum başa yoḳaya.*** (a.e. v. 208a). × ***Andan 'ifrīt ikinci gez yüzüge ḳaṣd eyledi. Yüzüge yoḳaduğınlayın ol bayaġı 'amūd gibi yılan aŋa evvelki dem gibi bir dem gėrü urdı.*** (Ferec 855/1451 v. 240a). × ***Budur dilek baŋa yoḳamayasın / Beni dut ü biz anı ḳomayasın.*** (Meḥmed 1965 [1398] no. 4429).

yukal- b. ***yufkal-***

yukarı/yuharı 'üste, üst tarafa doğru, inişin tersine, yukarıya doğru' B. Atalay 1985 s. 798. <ETk. ***yokaru <yokgaru*** a.m. G. Clauson 1972 s. 907. × ***Yuḳaru dėmiş idük Şāh Nu'mān / Ki Hengāma vėrüp māli firāvān.*** (Meḥmed 1965 [1398] no. 4651). ***–a yuharı*** '-a istikametinde, -a yönünde': × ***Depeniŋ yarısına çıḫdılar, gızıŋ eline bi tepsi baḳlava vėrdiler, hepisi halallaşdılar gızı depeye yuḫarı yolcu ėttiler.*** (A. Caferoğlu 1945 s. 38). × ***Gız da yavaş yavaş adımlarınan depeye yuḫari çıḫiydi.*** (a.e. s. 39). × ***Haydın gızlar gidek dağa yuḫari.*** (a.e. s. 42). × ***Ur'a yukarı vurdular yolu. Bura senin, şura benim, köyden bir tüvek atımı uzaklaştılar.*** (Ü. Kaftancıoğlu 1972 s. 18). × ***Dört yolcu Ur Suyu'na yukarı yürüyor habire... Burası olmadı şurası, şurası olmadı burası...*** (a.e. s. 19). ***su yuharı*** 'suyun yukarısına doğru, suyun akışının tersine': Az. × ***Nökärlär balığı suya salan kimi hamısı dirildi, başladılar su yuḫarı ġaçmağa.*** (Azärbaycan naġılları 2005 V, 115). ***yuharıdan bah-*** Az. 'beğenmemek, hor görmek, dikkate almamak' ADİL 2006 IV, 619. × ***Tacirin arvadıynan naḫırçının gızı banı da yuḫarıdan baḫırdılar.*** (Azärbaycan naġılları 2005 III, 281). × ***Loġman başa düşdü ki, vezir yuḫarıdan baḫırmış, odu ki men ėle bėle de dözerem.*** (a.e V, 120). ***yukardan beri*** 'yukarıdan bu tarafa doğru': × ***Tipi yukardan beri, alabildiğine savuruyordu. Tipi, göz açtırmı-***

yor günlerdir. Ev aralarında köpekler bile yok. Köy, bir dağ başı gibi ıpıssız. (Yaşar Kemal 1955i I, 47). ***yukarıdan al-*** 'yumuşaklık göstermemek, sert davranmak, zorlamak'. × ***"Yo, yoo" dedi Bolulu. "İyi etmişsin. Alınmaz mı hiç?" "Almıyacaktım." diye yukarıdan aldı İbrahim. "Zorla verdi herif. Sokuverdi şu cebime..."*** (K.B. Manav 1961 s. 89). Krş. ***aşağıdan al-. yukarıdan atıp aşağıda tut-*** 'üst perdeden konuşmak': × ***Kapı ağaları yine kapıya varır, bu defa, daha yukarıdan atıp, aşağıdan tutarlar, tutarlar ama Perili ana gürültüye pabuç bırakır mı? Onları dinler dinler de, sonunda: "Padişah kulları, padişah kulları, yokuş yukarı koşulup boşuna yorulmayın, o sizin padişahınızsa ben de kendi gönlümün sultanıyım! Aşımı, ekmeğimi o vermiyor ya! Benimle görülecek bir işi varsa, o benim ayağıma gelsin." der, yine kapısından kovar onları.*** (E.C. Güney 1946n s. 11). ***yukarı doğru*** 'yukarıya, yukarı yöne': × ***İşte tıpkı çocukların kuvvet denemeleri için tepedeki bir hedefe isabet ettirip patlatmağa çalıştıkları ufak el arabaları kadar küçük görünen kömür yüklü varageller aynı sürat ve gürültü ile yeşil bir tepede çizdiği siyah demir yolundan yukarı doğru tırmanıyor.*** (U.N. Yiğiter 1948y s. 42). × ***Uzun, sarı kıvırcık saçları tombul yanaklarının yüzüne düşmüştü. Yukarı doğru kalkık ufacık bir burnu vardı.*** (T. Ağaoğlu 1957 s. 72). × ***Kasabada bir Ruşen Ağamız var. Yeyim yiyecek satıyor. Haram mıdır, helal midir, küçükten başlayıp çıkmış yukarı doğru.*** (F. Baykurt 1960 s. 91). × ***Eğer sizin için de büyük bir engel yoksa, beni pazartesi günü sabah saat 10.00 da Dil-Tarih'in arkasında biraz yukarı doğru, yani eski taşmektebin orada bekleyin.*** (A. Ağaoğlu 1973 s. 278). × ***Koşarak, hep koşarak yukarı doğru gittim. Bir sapakta hasır koltukçuya rastladım.*** (A. Ağaoğlu 1980y s. 206). ***yukarı et-*** 'kaldırmak': × ***Jandarma: -Tuh! diye tükürdü, bir manda yüzünden üç saat yol! Sağ dirseğini şöyle bir yukarı edip namluyu doğrulttu.*** (K.H. Karay 1944 s. 143). ***yukarı tükürse bıyığı, aşağı tükürse sakalı*** 'çaresiz durumda, hangi tercih de bulunsa iyi olmayan durum': × ***Memduh bey, iki cami arasında kalmış beynamaz. Yukarı tükürse bıyığı, aşağı türkürse sakalı. Ne yardan geçiyor, ne de serden.*** (S.M. Alus 1934 s. 399).

yukaru b. ***yukarı***.

yuku b. ***yuhu***.

yukuntu b. ***yuyuntu***.

yulaf/yılaf 'daha çok hayvan yemi olarak yetiştirilen bitki, avena sativa' O. Blau 1868 s. 307, Meninski 1680 III, 5633. <Yun. ***γιλάφ*** Ch. Tzitzilis 1987g no. 3. b. ***ulaf***.

yular 'hayvanın başlığına veya tasmasına bağlanan ip' A. Škaljić 1966 s. 374 <ETk. ***yolar*** 'a halter' G. Clauson 1972 s. 932. × ***Seni sevdi saŋa sevildi bular / Anın iblīs bulara urdı yular.*** (Elvan Çelebi 1984 [1358–59] no. 1692). ***yularına sar-*** 'bağını koparmak': × ***Ben o Samsun'u kendim de istemiyordum. —Güzel ama şimdi de ikiye bölündünüz, güveyi kaldı Samsun'da. —Ne güveyi? biz onun yularını çoktan sardık! —Ne, güveyinden ayrıldın mı? —Kızı ayırdık be! —Yââ! —O***

düpedüz deliymiş be. (M.Ş. Esendal 1934 s. 32). ***yularını gevşet-*** 'rahat bırakmak, serbest bırakmak, sıkmamak': × ***-Oğlan avunsun; karısını kurup kendini üzmesin! diye yularını gevşetmişler, o da bildiği gibi yaylasını almıştı.*** (S.M. Alus 1934 s. 278). (Argo) 'kravat' H. Aktunç 1998 s. 312.

yulduz b. ***yıldız I***.

yuliyos/yulyos 'Temmuz' Meninski 1680 III, 5635, <Yun. ***ἰούλιος*** G. Meyer 1893 I, 68.

yultar b. ***yoltar***.

yum- 'atmak, yığmak; örtmek, kapamak,' H. Vámbéry 1901 s. 183. <ETk. ***yum-*** a.m. G. Clauson 1972 s. 934. × ***Meydān başında bir çukur eşmişler, ol mercüme-i merḥümeyi gögsine degin gömdiler, üstine ṭaş yumdılar.*** (Ferec 855/1451 v. 175b).

yuma b. ***yoma***.

yumak 'açılmamış çiçek, gül goncası' DS 4316. <ETk. ***yumgak*** G. Clauson 1972 s. 936. × ***Yürüklerin oturdukları yaylalar ekseriya orman bulunmıyan sırtlar veya ormanın üst hudut mıntıkalarıdır. Buralarda ancak şu nebatlar bulunmaktadır: Çayır, sütlü ot, geven, yepelek, papatya, hatundöşeği, şalba, kuyrukyaran, yumak, devedikeni vs. Bu otlardan sütlü ot, yumak ve yepelek koyunların çok sevdiği ve fazla süt veren nebatlardır***. (K. Güngör 1941 s. 35).

yumıl-/yumul- I 'toplanmak; kapanmak' DS 4217. ***<yum-*** fiilinin passivum-reflexivum hâli G. Clauson 1972 s. 936. × ***Yumılur bir araya geldi Moġol / Görüben sulṭān anı oldı melūl.*** (Enverī 1928–29 [869/1464] s. 11). × ***Şīrīn kelāmı menā'-ı āb-ı ḥayāt iken / Niçün yumuldu ol dehen-i cān-fezā dirīġ.*** (M.F. Köprülüzade 1934 s. 99).

yumırlan-/yumurlan- 'yumru hâline gelmek, toparlanmak' B. Atalay 1985 s. 813; A. Zajączkowski 1937 [1405] II, 86, M.Cl. Huart 1921 s. 215 <ETk. ***yumurlan-*** a.m. G. Clauson 1972 s. 938. × ***Ṭoġanuŋ çevrilmekden gözi ḳararmışdı, vardı bir ot içine yumurlandı düştü.*** (M. Belletête 1812 s. 196). ××.

yumluş- 'toplanmak, yığılmak' H. Vámbéry 1901 s. 183. ***<yumul-*** fiilinin reciprocum hâli. × ***Ġuṣṣalar üzerüme yumluşdı. Bir budur ki 'āṣıḳam, ma'şūḳdan temet(t)ü'üm yoḳ.*** (Ferec 855/1451 v. 73b). × ***Sā'iḳa yumluşdı, gemi pāre pāre oldı, mā-fīhā barca ġarḳ oldı.*** (Ferec 855/1451 v. 183b).

yumma 'kadın' × ***Ey bezirgānbaşı, bi 'arap yummaŋ mı var, yösa bi gara ̆halėygıŋ mı var?*** (Ö.A. Aksoy 1945 s. 348).

yumrı/yumru 'şiş, yuvarlak, şişman, oval; domets' Meninski 1680 III, 5607, O. Blau 1868 s. 1868 s. 246, Zajączkowski 1937 [1405] II, 86, W. Radloff 1905 III, 583, DS 4316. × ***Ve bundan ġayrı İnos ḳurusına ḳarşu bir yumrı ḳaya vardur, görinür.*** (Pīrī Re'īs 1935 s. 97). × ***Ve eger deŋizden varurlarsa ẕikr olan yėr bir bayḳuş gibi görinür yumrı yėrdür.*** (Pīrī Re'īs 1935 [932/1525] s. 807). × ***Her yumru koz olmaz.*** (Velet İzbudak 1936a no. 46). × ***Lem'an, boġazınıŋ yumru gibi bir şey' ṭıḳandıġını ḥiss etdi.*** (E.E. Talu 1928 s. 125).

yumru b. ***yumrı***.

yumul- I b. ***yumıl***.

(Argo) **yumul- II** 'yiyecek içeceğe girişmek, hızla yemeye içmeye başlamak; kadını kızı öpmek, üzerine kapanmak, altına almak' H. Aktunç 1998 s. 311-312. × ***Kıs çeneni de önündeki yemeğe yumul! Bulmuşsun beleşten bir kayıntı!*** (R. Ilgaz 1969k s. 159). × ***Dinlenme tatilinde okulda kaldım. Karnem kötü. Yumuldum kitaplara.*** (M. Başaran 1982 s. 86). × ***İsveçli çizikleri saymaya yumulmuştu. Saydıkça cıkcıklıyor, kafasını sallıyordu.*** (M. İzgü 1993 s. 178).

yumur 'verimsiz toprağı kiraya verenin karşılığında aldığı tohum kadar ürün' DS 4317. <Yun. ***γεωμόρος*** Ch. Tzitzilis 1987g no. 75.

yumurlan- b. ***yumrılan***.

yumurtla- 'yumurta yapmak, yumurta bırakmak; üremek' ***<yumurtka*** + isimden fiil yapan ***–la-*** eki. × ***Seni gidi katmerli oruspu kızı oruspu seni! Benim tavuğum Hafizenin folluğuna yumurtlamışsa sana ne oluyor?*** (H.R. Gürpınar 1940 s. 52). × ***İşitirdim, eğer arpa, biber ile kaynatılıp tavuklara yedirilecek olursa pek ziyade yumurtlatırmış. Köy yerinde olduktan sonra insan hepsini yapabilir.*** (M.Ş. Esendal 1958 I, 65). ***tuz yumurtla-*** 'uyuyamak, kaygılanmak, sıkıntı çekmek': × ***İsterse anası arasın, Uluguş ninesi tuz yumurtlasın, oturur kız evinde, "A'aaaa karılar, yeterin gayri be! Acık yalnız bırakın bizi! Aha bugün son!*** (F. Baykurt 1971t s. 352). (Argo) 'saçmalamak' × **garaib sözler yumurtla-** 'tuhaf sözler söylemek': × '***Āḳıbet sarāyına gelürken ortaya aldılar, 'acāyib u ġarāyib sözler yumurtlayub 'ırżına pāyimāl eylediler.*** ('Ālī 1975 [1599] 167). b. ***nane***.

yun b. ***yön***.

Yunan eli 'yunan ülkesi' × ***Kimüŋ kim ārzüsı ola ḥikmet / Ḳılur Yünān ėline ol 'azīmet.*** (Meḥmed 1965 [1398] no. 558).

Yunanlar b.m. × ***Yunanlar filvaki âlim âdemler idi.*** (E. Misailidis 1986 [1872] s. 274). × ***Filvaki, Yunanlar asillik sebibine fakirliğe düşerek muhtaç olduklarından, memuriyetle teayyüş edinmeye mecbur idiler.*** (a.e. s. 792. × ***"Ah Kir Stefane, eli nasıl bilirsin? Kalbim gibi" dediği fehvasınca, kimseye bir fenalık etmediğimden, bana da başkası etmez belledim ve hatta Yunanlar şu müstakil Kıraliyetle hatteden çekilmişler potadan çıkmışlar, âlem-i politikada yeniden dünyaya gelmişler.*** (a.e. s. 795).

Yunanlı 'Yunan, Yunanistandan olan kimse' ***<Yunan*** + isimden sıfat yapan ***–lı*** eki. × ***Dadandırma kara gelin, dadanır da yine gelir fehvasınca, bunu bir daha gelmekten menetmek için sekiz dereden dokuz su indirdik ve hattâ Atik Yunanlıların ve elyevm islamların namahremlik maddesi zımmında uzun boylu mübahasaya da giriştik.*** (E. Misailidis 1986 [1872] 274). × ***Filvaki, Yunanlılar zeki ve ilimperver ve lâubalî (açık konuşan) ve işgüzardılar.*** (a.e. s. 792).

yunt/yond 'at, at sürüsü' krş. W. Radloff 1905 III, 418. <ETk. ***yunt*** a.m. G. Clauson 1972 s. 946, H. Eren 1999 s. 4659-460. × ***Ba'ż-i çavuşlar tā***

diyār-i 'Arabdan yararca yondlara binüb tedrīc-ile Rüma dek getürmek ve ser-menzile geldügi gibi bir ādemine virüb döl niyetiyle çiftligine göndermek mirāren vāḳi' olmışlardur. ('Ālī 1982 [1581] II, 153). AD. 'damızlık eşek' DS 4320.

yuntu b. ***yuyuntu***.

yurdı 'delik' × ***Sen öldürme yavrısını ilanuŋ / Ve ger ni ḳaç u yurdısın bil anuŋ.*** (Ferheng-nāme-i Sa'dī 1340/42 s. 21 no. 248). [kelime orijinal metinde ***yardı*** 'ceza' olarak açıklanmış, TS 4343'e de böyle alınmıştır. Ancak Tietze ***yurdı*** okumuştur ki anlama daha uygundur.]

Yûsufî 'Yusuf gibi, Yusuf peygamber gibi' <Ar. özel isim ***Yūsuf*** + isimden sıfat yapan ***-ī*** eki, b. ***Abbasî*** ⊡. × ***Mışır ve Şām ve Ḥaleb ve sāyir memālikdeki ekābir-i 'ālī ruteb̲ hiẓmetḳarlarında bi-ḥasebi'l-ekvār Yüsufī ṭavr ile nümüdār gerekdür.*** ('Ālī 1956 [1586–87] s. 206). × ***Anlar dāyimü'l-evḳāt libāslarını ḳat ḳat iḫzar ėdüp ḳādir olurlarsa günden güne birer güne libāsa girmeleri ve ehl-i 'ırżāne yüsufī ve perīşānī destārıyla görünmeleri ḥurr̲ huddāmınuŋ 'aḳsine debrenüp ferāceler ile ḳarşu ṭurmaları pesenddür.*** (a.e. s. 208).

yussıl b. ***yosun***.

yusul b. ***yosun***.

yut- 'gizlemek' <ETk. ***yut-*** 'to swallow' G. Clauson 1972 s. 885. × ***Cürümleri ṣādır oldukca cerīmeleri kendüleri yutmaġa cür'eti münāsib gördüler.*** ('Ālī 1956 [1586–87] s. 252).

(Argo) 'inanmak, aldanmak, kanmak. H. Aktunç 1998 s. 312.

AD **yutur-** 'kaybetmek'. ***ussun yuturur*** 'aklını kaçırır' J. Thury 1885 s. 71

yuva 'kuşların yumurtlamak, kuluçkaya yatmak ve yavrularını büyütmek için yaptıkları barınak; ev' <ETk. ***uya*** a.m. G. Clauson 1972 s. 267, baştaki ***y-*** türemedir, H. Eren 1999 s. 461. ***yuvasını yap-*** 'gereken cezayı, cevabı vermek, hakkından gelmek': × ***Biliyorum, ben gidersem, kahveye,*** şuralar ***kurulacaklar; "Zaten belli idi" diyecekler. Ulan neresi belli! Belli idi de ne demek, cevap ver! Ulan sana söylüyorum, uyan! Ben adamın yuvasını yaparım. Belli mi idi? (Mütakait korkudan fenalıklar geçirilir, dili tutulmuştur.)*** (A. Dino 1944 s. 12). × ***Onlara benden selam söyle! Hiç o deli, adam yerine konur muymuş? Hiç deli ile sokağa çıkılır mı? Ama ben de iyi yaptım yuvasını, oh olsun kafire! Göreyim seni, annelerine bir iyi anlat!*** (A.Ş. Hisar 1996 s. 53). × ***Ḳapuŋuŋ üzerinde soḳaġa nāẓır pencereniŋ öŋünde oṭurup Merfumeniŋ gelmesine intiẓār ve geldigi vaḳitde ne ṣuretle yuvasını yapayım efḳārına ḍalar.*** (K. Yedekçioğlu 1289 s. 40).

(Argo) 'cami avlusu' H. Aktunç 1998 s. 312.

yuvalan- 'yuvarlanmak' × ***Bir kişi yaturken yuvalandı, bir oġlancuġuŋ üstüne düşüp ölürse bunda ḥükm̲ haṭā gibidür.*** (M. Belletête 1812 s. 65).

yuyın- 'yıkanmak' <***yu-*** fiilinin reflexivum hâli. × ***Şu resme düzdi ṭaşdan ırmaġ ol / Ki yuyına yoġıdı bir ḳıla yol.*** (Fąhrī 1974 [1367] no. 3000).

yuyuntı/yukuntu/yuntu ‘bulaşık suyu’ DS 4320. + fiilden isim yapan ***-nti*** eki, b. ***akıntı*** ⊡. × ***Ve fodulaları ḫāk-i siyāh rengine girüb meder ṣüretini bağlamışdur, şörbāları yuyuntıya ve pilāvları ve żırvaları ḳusundıya dönüb yaḫnilerinüŋ eksėri öldükten soŋra boğazlanmış lāğar ḳoyun etlerinden olub bir dereceye varmışdur ki ʿimāretlerine ḳonanlar mücerred süknā içün ḳonub ṭaʿāmı zamānında Taḫte l-ḳalġeye çekilürler.*** (ʿĀlī 1982 [1581] II, 144). × ***Ne taʿāmında leẕẕet ve ne zevḳinde ʿişret olup fazlası mür u māra sirāyet ve yuyuntısı sinnevr ü kilāba isābet etmeden ġāyrı menfaʿati yoḳdur.*** (a.e. s. 152a). × ***Dedim ki bu tosuna iyi bakın, el suyu verin, yukuntu verin dedim. Çiçek ot verin, kekik verin, dedim.*** (Ü. Kaftancıoğlu 1983 s. 160).

yüce ‘yüce, yüksek’ TS 4742, DS: 4019, 4055 × ***Deryā kenārına geldük, görürem kenārda bir sivri yüce mināre gibi ḳaya bitmiş.*** (Ferec 855/1451 v. 44b). × ***Güneş ṭaŋla çögürdi yüce başın.*** (Fąhrī 1974 [1367] s. 272 no. 340). × ***Bir nevʿ becene var ki bir yüce ḍağ eteginde yalım ḳayadur, üsti aşağasına ḥavāle ve iki yaŋından arḳurı bir nerdübān-şekl yol ėtmişler ki bir bir çıḳılur.*** (Tursun Bey 1977 [1490–95 arası] s. 123). × ***İki cānibinde iki yüce ḳulleler vardur. Ol ḳulleler her gėce fenār ėderler.*** (Pīrī Reʾīs 1935 s. 567). × ***Binlerce insanın gözleri önünde, yalnızca yakarışlarını dinleyerek, hiçbiri parmağını kıpırdatmadan, bütün inançlarıyla birlikte, can çekişmek, yeryüzünün yaşadığı en yüce yalnızlık olmalıydı. Havarileri bile yalnız bırakmışlardı onu.*** (A. Yurdakul 1989 s. 29). × ***Kārbālayı Ġulamāli hacının bu sözlārini eşidändä uca sövt ilä hönkürüb bihal dizi üstā çökdü.*** (A. Haġverdiyev 1971 II, s. 12). b. ***uça, uca.***

yügün b. ***oyan***.

yügrüş-/yögrüş- ‘koşuşturmak’ Atalay 1986 s. 821. ***<yügür-*** ‘koşmak’ fiilinin reciprocum hâli G. Clauson 1972 s. 915. × ***Yengeler, mişāṭeler derḥāl daşradın icerü yügrüşdiler, anları ol ḥālda gördiler, gülāb getürdiler, yüzlerine sacdılar. Ögleri geldi: birbirin ḳocdı ağlaşdılar.*** (Ferec 855/1451 v. 51b). × ***Sarāyuŋ ortasına varduġumda oğlancuḳlarumı gördüm: yügrüşdiler geldiler, yaḫşı donlar gėymişler.*** (a.e. v. 68a). × ***Cün kārubān görmişler, cümle dėrilmişler, ḳulluḳda vuḫidmetde yügrüşmişler. Geldiler Şābüruŋ elin öpdiler ve ʿöẕürlendiler.*** (a.e. v. 121b).

yük ‘yük, hamilelik’ B. Atalay 1986 IV. 822, DS 4828, TS 4753. <ETk. ***yük*** ‘a load, burden’ G. Clauson 1972 s. 910. × ***Ṣabāḥ bāġa vardı, bāġubaŋī oḳıdı, ol aġacdan bir enār getürtdi, dāneledi: yüz dāne çıḳdı, tamāmın yėdi. Yüz gėcede yüz cāriyeyile yatış eyledi. Dükelinüŋ yüki belürdi.*** (Ferec 855/1451 v. 63a). × ***Bu meliküŋ bir vezīri var–idi, çoḳ yaraḳ kaydın yėdi. Unlar, etmekler, etler, şarāblar, ḥavāyicler, yėmişler yükler, yükletdi, aldı, melik çerisine meded gitdi.*** (a.e. v. 89a). × ***Cümle altun kīrmīdi aldılar / Götürüb yük yük gemiye gelditer.*** (Enverī 1928 s. 42). × ***Ḥarīr yüki olsa on batmaŋ ḫāliṣ ibrişimi olanuŋ iki batmanın aşaġı varub sekiz batmanın ḥisāb ėdüb bāc alurlar imiş.*** (Ö.L. Barkan 1943 [922/1516] s. 182). × ***Eger ol ḥavīci bir havāna ḳoyup dögseŋ acısı yükdeki ḥavīclere varmasa hemān***

birin yumaḳ gerekdür eger varsa cümlesin yumaḳ gerekdür. (M. Belletête 1812 s. 94). [Tietze bu örneği ***yöŋdegi*** diye okumuştur. Ancak kaynaklarda böyle bir kelime bulunamamıştır.] × ***Deve, "beni ıhtırmayıp da bana yükü ayakta sarsalar dünyayı arkamda taşırım" dermiş.*** (Y.Z. Demircioğlu 1934 s. 108). × ***Şair, bu kadının yaşamında kendisinin pek gerekli olmayan bir aksesuar, bir zamanlar değerli sayılmış ama artık ağırlık yapan bir yük olduğunu sezdi.*** (İ. Aral 1997 s. 43). ***ükde yuŋul bahada ağır*** 'ağır değil ama kıymetli': × ***Esmer hanım getdi iki at çıhartdı. Özü de er kişi paltarı geyindi, bir gılış Lētif şaha getirdi, bir gılış da özü bağlandı. Ükde yuŋul, bahada ağır ellerine keçeni de aldılar.*** (A. Caferoğlu 1942 s. 43). × ***Bir molla, bir ịhtiyar garı bir de gızı hazırrandılar, ükde yuŋul bahada ağır mallardan kejavaya koydular.*** (A. Caferoğlu 1944 s. 110). b. ük.

yüklü 'dolu, yükletilmiş, yüklenmiş olarak; (kumarcı terimi) çok' H. Kodaman 1944 s. 261. ***<yük*** + sıfat yapan ***-lü*** eki. × ***Yollarda boş, yüklü arabalara rastlamışdı. Yaylalardan çekilüb ḳışlaḳ arayan yürükleri görmüşdü.*** (M. Yesari 1928 s. 287). × ***İyi bak, portföyde para yüklü mü?*** (H. Kodaman 1944 s. 261). × ***Avukat, boşanmayı sağlamak için usulünce müzakerelere girip, adamın eline yüklü bir para vererek, yağdan kıl çeker gibi skandala dönüşmeden halletmişti işi.*** (P. Celal 1985 s. 136).

yüksek 'yüksek' B. Atalay 1986 IV, 823, TS 4757, DS 4073. <ETk. ***yüksek*** a.m. ***<yügse-*** 'yükselmek' G. Clauson 1972 s. 915. × ***Meẕkür cezīrenüŋ cümle eṭrāfı yetmiş mīldür. Deŋizden vararken mezbür adanuŋ nişānı iş-budur kim bir yüksek degirmi şekil daġ görinür.*** (Pīrī Re'īs 1988 II, 136b). × ***Başında siviḳoz külah, yüzde geyik bir burun, elde fener, ayaḳda yüksek na'līnler, bir vesile ile hemen her gün bütün muḳaddesāta ve mekvenāta seb ve şetm ede ede ölünceye ḳadar mes'üd yaşadı.*** (Aḥmed Rāsim 1334 s. 145). × ***Üsgekdir yarın eyvani / İçinde türlü elvani.*** (A. Caferoğlu 1941 s. 41). × ***Şahın guşlar üsgek yapar yuvasi/ Sen ağlama gider gözün sürmesi.*** (a.e. s. 38). × ***Oğlan yolına devam edi. Gidi gidi sonında bir bağçaya geli. Baḫi iki üskek çınar ağaci üstünde bir kuş var.*** (Ş. Beysanoğlu 1966 s. 208). × ***Birinin önünde durup, "Üç kahve: 30.000..." diye yüksek sesle ve ciddî bir ifadeyle hesap yapıp, adisyonu önüne koydu.*** (Ş. Gürbüz 1992 s. 47–48). b. ***üsgek***, ***üskek***.

yüksel-/yüsgel- 'yükselmek' B. Atalay 1986 IV, 823. <ETk. ***yükse-*** + fiilden fiil yapan ***-l-*** eki, 'to be high' G. Clauson 1972 s. 916. × ***Derecesi yükseldi tā kim cümle ceriden ve ḳamu yaḳınlardan veٍ hāṣṣekīlerden geçdi.*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 14). × ***Perde iner inmez... nerede öğrenildiği anlaşılmayub "bir daha!" ma'nāsına olan biz!, biz! ṣadāları yükselirdi.*** (Aḥmed Rāsim 1926 s. 52). × ***Güneş epeyi yükselmişti. Toprağa ışıkları diklemesine vuruyordu.*** (F. Baysal 1944 s. 21). × ***İsmayıl beg baḫıy ki bunun öğünde her türlü yemeg var ve nehirin suyu bunun dodaḫlarına geder yüsgeliy gine içemiy.*** (A. Caferoğlu 1945 s. 99). × ***Tuvalet ücretleri yükseliyor... Tüm kent baştan aşağı amonyak kokuyor.*** (O. Duru 1995 s. 74). b. ***üsgel-***.

yülü-/ülü- 'tıraş etmek, tıraş olmak' DS 4330, TS 4761. <Orta Tü. ***yüli-*** 'tıraş etmek' B. Atalay 1986 IV, 824, H. Eren 1999 s. 285. Firdevsi Qutbname 1122 b. ***ülü-***.

yülüt- 'tıraş olmak; abrasieren lassen' <***yülü-*** + ***-t-*** ettirgenlik eki. J.W. Redhouse 2006 s. 2219b, B. Atalay 1986 IV, 824, TS 4763, DS 4330. × ***Komşunun sakalın yoldularsa sen dahi sakalın ülüt.*** (V. İzbudak 1936a no. 645). b. ***ülüt-***.

yüm 'kutlu' × ***Ahşam bazarı sabaha yümdür.*** (V. İzbudak 1936a no. 437).

yüpür- b. ***yopur-***.

yürek 'yürek, kalp; mide', B. Atalay 1986 IV, 825, TS 4768, DS 4068. <ETk. ***yürek*** 'a heart' G. Clauson 1972 s. 905. ***-e yürek razı ol-*** (datif ile) 'bir şeye rıza göstermemek' × ***Biçare taze zarı zarı ağlarken, zavallı masum incecik sesile feryat ve figan eylerken o evde nikahlar kıymağa, şerbetler içmeğe hangi yürek razı olurmuş?*** (S.M. Alus 1944 s. 74). ***meselenin yüreği*** 'işin özü': (K. Tahir 1957k s. 167). ***üregi soğan gabığı kimi soyul-*** 'içi yanmak, parçalanmak': × ***Baharı göründä Nəbinin üräyi soğan ġabığı kimi soyuldu: -Oḫ, yazıġ ġız, yazıġ ġız!*** (Ġaçaġ Näbi 1961 s. 273). ***ürek-direk ver-*** 'destek olmak, moral vermek': × ***Eybi yoḫdur, Ġizyetär. Sänin älindä iş olmaz ki, düzälmäsin, -deyä Maya ona üräk-diräk verdi.*** (M. İbrahimov 1960 s. 659). ***ürek getmesi*** 'kalp durması': × ***Elä acıladım ki, arvad dayana bilmäyib uşaġ kimi ağladı, demä elä onda äcäl yazığın başının üstünü almış imiş, üç gün sonra üräk getmäsindän öldü.*** (M. İbrahimov 1960 s. 648). ***ürek-göbeyi ye-*** 'korkmak, çok heyecanlanmak': × ***Sähärdän başımı dolaşdırmışsan, üräk-göbäyimi yemişäm. Haçan gäldin? Uşaġlar necädir? Gülsün bacı neyläyir?*** (C. Cabbarlı 2005.3. s. 195). ***üreyi demirci körüyü kimi alışıb yan-*** 'yüreği demirci körüğü gibi yanmak, içi yanmak': × ***Bir dä baḫdı ki, odu, uzaġdan käcavä görünür. Abbasın üräyi dämirci körüyü kimi alışıb yandı.*** (Xalġ dastanları 1961 II, 141). ***üreyi dörd ol-*** 'coşmak': × ***Näbinin üräyi dörd oldu: Çoḫ sağ olun, ġardaşlar! Yaḫşı bilirdim ki, väfalı dostlarım mäni darda ġoymazlar.*** (Ġaçaġ Näbi 1961 s. 45). × ***Näbinin näräsini eşidändä Häcärin üräyi dörd oldu, görək Näbini nä cür kömäyä çağırdı.*** (Ġaçaġ Näbi 1961 s. 260). ***üreyi gelme-*** 'kıyamamak, razı olmamak': × ***İstädi keçäli döyüb söyä, amma şärt bağlamışdı, üräyi gälmädi ki, här söyüşä bir beşlik verä, başladı çığırıb bağırmağa.*** (Azerbaycan Nağılları 2005 II, 271). ***üreyi get-*** 'bayılmak': × ***Väzirin üräyi gedib bir täräfä yıḫıldı, arvadın üräyi gedib o biri täräfä yıḫıldı. Haçannan-haçana väzir özünä gälib arvadını da ayıltdı, ġıza yaḫın gälib ḫäbär aldı.*** (Azerbaycan Nağılları 2005 II, 149). × ***Yüzbaşı mänim öz yanımda ona o ġädär däyänäk vurdu ki, aḫırda üräyi getdi.*** (A. Haġverdiyev 2005, II s. 63). ***üreyi gızma-*** 'güvenmemek, inanmamak': × ***Ḫanımın ġulluġçuya üräyi ġızmadı, özü çıḫıb onları yoḫlamaġ istädi.*** (Azerbaycan Nağılları 2005 V, 254). ***üreyi keç-*** 'bayılmak': × ***Arvad gälib oğlunu, ġızını gördü, ähvalatı bilän kimi üräyi keçib ġäşş elädi, tez gülab tapıb bunu ayıltdılar.*** (Azerbaycan Nağılları 2005 III, 93). × ***Toppuz İsanın üstünä düşdü, onu o ġädär döydü ki, üräyi keçib yerä yıḫıldı.*** (Azerbaycan Nağılları 2005 V, 265).

× ***Öküzlärin birini canavar yedi, biri dä batlağa batıb öldü. Oğlunun da üräyi keçib, ġalıb zağada.*** (Xalġ dastanları 1961 I, 42). ***üreyine dam-*** 'içine doğmak; eine Eingebung haben': × ***Bozatın başında bir iş olması onun üräyinä dammışdı.*** (Ġaçaġ Näbi 1961 s. 224). ***üreyine sal-*** 'bir şeyi kendine dert etmek': × ***Ay dayı, sän allah, sakit ol. Här şeyi üräyinä salma.*** (S.S. Ąhundov 2005 s. 228). ***üreyine yat-*** 'hoşlanmak, beğenmek': × ***Bu at heç üräyinä yatmırdı. Elä hey Bozatı arzulayırdı.*** (Ġaçaġ Näbi 1961 s. 224). ***üreyine yatımlı*** 'sevgili, sevimli': × ***Mehman üräyinä yatımlı olan Cabirovu çağırmağ, onunla yolu haġġında danışmağ, bilmäk istädi.*** (S. Rähimov 2005 II, s. 54). ***yüreği bayver-*** 'yüreği kabul etmek, içi almak': × ***"Essahtan mı kız? Diye şaştı, yedin mi? Yüreğin nasıl bayverdi?" Kadın: "Yedim, dedi, on senelik helalım... Zehir bile içerim..."*** (Yeni Hikayeler 1950 s. 34). ***yüreği/üreği bozul-/yüreğini boz-*** 'kötü niyet beslemek': × ***Bir gün sabağnan gız˛hamır yoğurirdi. O sıra˛hoca gapiyi vurdi. Ne getirmise gız bilehleri çermehli˛hocanın garşısına getdi. Gedende˛hocanın getirdiğini aldi. Alannan sora˛hoca bunun bilehleri ele bir havaslandı ki hocanın üreği bozuldi. Sora getdi bir goca garı buldi. Sen bülürsün bu gızi gandır da bennen baş bir essin.*** (A. Caferoğlu 1942 s. 147). × ***Oysa Mustafa, Topal İsmail'in Vahit'i öfkelendirmesine seviniyordu. Hocaların Hakkı'yla ortaklığını duydu duyalı, Pelvan'a yüreği bozulmuştu.*** (K. Tahir 1957k s. 270). × ***Bir huyunu sevmem: Uçkuruna gevşek... Gevşek ki, cıscıvık... "Uçkuru hiç yok," diyeyim de sen anla! Bacı, teyze şurda kalsın, öz anasına yüreğini bozar, Allah göstermesin özbeöz anasına.*** (K. Tahir 1957r s. 68). ***yüreği bulan-*** 'midesi bulanmak' Meninski 1680 I, 940. × ***Seniŋ yüzüne baḳdıḳca yüreğim bulanıyor, balḳılıyor!*** (Aḥmed Vefīḳ Paşa 1927 s. 32). × ***Bir gece kurulukta ayak sesleri duydum, yüreğim bulandı. Camın önünden koca bir gölge parçası kaydı, Karaçayı gün düşmeden suladığım yalağa doğru yürüdü.*** (F. Baysal 1944 s. 202). ***yüreği cız de-*** 'çok üzülmek': × ***Hem de Haçca öyle kötü kanlardan değildir. Eğer senin kaşın altında gözün var dese, şöyle bir yan baksa, benim gurbette burnumun direğinin sızlayacağını, yüreğimin "cız" diyeceğini, çırpına çırpına kanayacağını o bilir, dedi.*** (E. Hazım (Tepeyran) 1326y s. 194). × ***'Çal müddeiumumisi seni istedi, tahkikatı genişletecekmiş, Çal'a gideceksin!' dediler. İzmir'den gelirken tabanlarımda açılan yarıklar yeni iyi olmuştu. Yüreğim cız dedi.*** (S. Ali 1935 s. 158). ***yüreği cız et-/yüreğinin başı cız et-*** 'bir anda derin bir üzüntü hissetmek': × ***O mavi kamyona şimdi bile elleri değince yanar gibi oldu. Yüreği de cıılız etti.*** (Yaşar Kemal 1976 s. 309). ***yüreği dağlı*** 'çok dert görmüş' DS 4332. × ***Benim gibi yüreği dağlı bir ananın gözyaşlarına merhamet eden bulunmayacak mı ?*** (Musahipzade Celal 1936g s. 11). ***yüreği ferahlan-*** 'sevinmek, rahatlamak': × ***-İzin ver bir gececik olsun bize götüreyim. Deniz derya görür, hava alır, yüreği ferahlanır, yüzüne renk gelir.*** (S.M. Alus 1944 s. 179). ***yüreği hop et-*** 'çok heyecanlanmak': × ***Ortanca hanım beline kaldırdığı eteklerini indirmek için kolunu uzatırken dirseğinin temasile tahta içeri girince hep birlikte ooh! Çektiler. -Yüreğimiz hop etti amma kırılıp mırılmamış.*** (S.M. Alus 1934 s. 15). × ***Eşin menendin yokmuş. Yüreği hop edermiş görenin.*** (M. Başaran

1964 s. 72). × ***İçim bir hop ediyor.*** (D. Asena 1987 s. 17). b. ***hop. yüreği hop oturup hop kalk-*** 'çok gergin olmak': × ***Sevinçten yüreğim hop oturup hop kalkıyor. Lâf değil Beyefendi; 4800 lira!*** (R. Enis 1944 s. 50). b. ***hop … hop. yüreği hun ol-*** 'yüreği kan ağlamak': × ***-Ah ben de o kadına acıyorum ya. Yüreğim hun oluyor… -Ah, kimseler duymasın. Bizi tefe korlar da çalarlar…*** (H.R. Gürpınar 1926b s. 107). × ***Yavrucuğum senin bu içler acısı halini gördükçe yüreğim hûn oluyor. Davul bile dengi dengine çalar. Büyükbaban yerindeki pinponla ömrün kararıyor.*** (S.M. Alus 1944 s. 175). × ***Biçare kızcağızın bu karının elinde esir gibi kaldığını gördükçe yüreğim hûn oluyor!*** (R.C. Ulunay 1941 s. 135). ***yüreği kaldırma-*** 'dayanamamak, çok üzülmek' DS 4332. × ***"Amcamı bir görmeyecek miyiz?" dedi. "İstemem… Göremem… Yüreğim kaldırmaz. Aslan gibi ayalimi kim bilir ne hallere koydular. Amanın çocuklar… Yürekler dayanır mı… Yandım!"*** (S. Ali 1943 s. 32). × ***Geçenlerde İzmir'e gittiğim zaman evinin önünden belki; on defa geçtim, içeriye giremedim. Yüreğim kaldırmaz benim! Zaten insan kırka merdiven dayadı mı bu işi bırakmalıdır. Bu işte en büyük tehlike işte bu: Allah vermesin, nüzul.*** (S.F. Abasıyanık 1944me s. 75). × ***"Neden?" dedi, takma kirpiklerini kıpıştıra kıpıştıra. Yüreği kaldırmıyor diye düşünüyor.*** (H. Taner 1954 s. 85). ***yüreği kalk-*** 'iğrenmek, tiksinmek, acımak' DS 4332. × ***Yüzünü göreyim de bir kat daha yüreğim mi kalksın?*** (Şināsī 1940 s. 57). × ***Ağladığını gördükçe öyle yüreğim kalkıyor ki merhametimden yengeliği kendim edeceğim geliyor.*** (a.e. s. 69). × ***Dirilerle ölüler karışık!.. Sabır, katlanabilme, insanlık uçup gidiyor. Bin türlü düşünce içinde insanın yüreği kalkıyor.*** (M. Makal 1950 s. 94). × ***Dirmit duvardaki işarete bakıp saçlarını eline aldı. Yoluk yoluk etti. Tel tel Atiye'nin önüne attı. Atiye Dirmit'in yolup yolup önüne attığı saçlara baktı. Yüreği kalktı. Kızına acıdığından kendini tutamadı, ağlamaya başladı.*** (L. Tekin 1984 s. 135). ***yüreği kana-*** 'çok üzülmek': × ***İçlerinden yalnızca bir kişi, Ermeni Ante, Tunus'tan ayrılmanın ezikliğini yaşıyordu; çünkü geride yüreği kanayan, içi buruk ve ölüme dek yalnızlığa mahkûm bir dost bırakıyordu.*** (H. Akdoğan 1998 s. 78). ***yüreği karış-*** 'midesi bulanmak': × ***Koca donuz, bu kılığınla gılıcı mılıcı ne yapacahsın? Sana gılıç değil, çoban değneği yahışır. Şu ganlı çatlahlı eline, şu çıbanlı, irinli yüzüne balı, kanara (salhane) da doğmuş it eniği gibi mundar suratına bahanın yüreği karışır.*** (E. Hazım (Tepeyran) 1326y s. 265). ***yüreği kef kef solu-*** 'sık sık, derin nefes alarak solumak': × ***Gözünü açub gendüyü meclisde ṭasa nāẓır gördü, yüregi kef kef ṣolur, çehresi müteġayyīr olmuş.*** (Seyyid Yahya Celaleddin Şirvanî 1300 s. 84). ***yüreği kop-*** 'çok korkmak' TS 4767. ***yüreği kopup ağzına gel-*** 'çok korkmak': × ***Güneş şanmaŋ tulü' iden görüb hörşīd-i ruhsārın / Yüregi kopup aġzına gelür ṣubh-u-seher-gāhuŋ.*** (Ẕātī 1970 [16. yy.'ın ilk yarısı] II, 382). × ***Yüregi ḳopuban aġzına geldi/ İşitdi ṣubh āh-ı ṣubh-gāhum.*** (a.e. s. 450). ***yüreğinin yağı katı*** 'içi rahat, kaygısız': × ***Bayram sağlık raporu doğrudan kendisiyle ilintili olmadığı için, öteki dört kişi gibi değil. yüreğinin yağı katı. Ötekiler sınav kapısına dikilmiş çocuklar sanki.*** (A. Ağaoğlu 1981f s. 265). ***yüreğinden kan git-*** 'çok üzülüyor olmak': × ***Hasna eliyle Emsal'i iterek:***

-Haydi çekil, haydi çekil; orasını hiç sorma!.. Yüreğimden kan gidiyor. Ne dedim de söyledim. (H.R. Gürpınar 1927n s. 178). ***yüreğine in-*** 'inme inmek, felç geçirmek' DS 4331. × ***Evliya gibi ehlim böyle gelini görünce yüreğine inip hücceten gitmez mi?*** (S.M. Alus 1933p s. 223). × ***-Cariyeniz olayım, köpeğiniz olayım beni bu halde eve götürmeyin. Eniştem billahi beni öldürür; ablamı boşar; anneciğimin de yüreğine iner.*** (S.M. Alus 1944 s. 64). × ***Böylelerine de rastladık: Babası veya büyük babaları iflâs edip yüreğine iner. Alacaklılar malı mülkü yağma ederler.*** (a.e. s. 160). ***yüreğine indir-*** 'inme inmesine neden olmak' DS 4332. × ***Lebip te pusulayı şaşırmış, benzi kül gibi olmuştur. –Tahtelbahir filan olmasın!.. –Aman sus, yüreğime indireceksin. Git anla Allah aşkına!*** (S.M. Alus 1934 s. 167). ***yüreğine od düş-*** 'derin bir üzüntüye kapılmak': × ***Adam olur ki, komşusunun ineği dişi doğurdu, der yüreğine od düşer. Yeryüzü gözüne karanlık olur. Rahatı kaçar. Yatar, uykusu tutmaz. Gezer, gezdiği yerde onu düşünür.*** (M.Ş. Esendal 1958m s. 174). ***yüreğine su serpil-*** 'rahatlamak': × ***Saat on bir, on bir buçuk suları... Şakır şukur bir araba sesi. Kupa kapının önünde durdu. Yüreğime su serpildi.*** (S.M. Alus 1944 s. 79). ***yüreğine yetim acısı çök-*** 'derin bir üzüntüye kapılmak': × ***Murād bir eliyle duvara ṭutunmuş, öbür elini havaya ṣavurdu: -Aldırma... ölüm yoḳ ya ucunda... – Ama çoḳ bekledim bilrsiŋ'... –Ben saŋa bekle dedim mi? –Demedin ama, anaḫtarı almaġı unutmuşsuŋ. Dalġınlıḳ be Ṣofyacıġım... 'Aḳıl başda mı? Ṣofya, beklediği iltifātı görememişdi. Yüregine bir yetīm acısı çöküverdi.*** (M. Yesari 1928 s. 43). ***yüreğini burk-*** 'üzmek': × ***Onun böyle bahisden alakadar olmuyormuş gibi görünmesi jale'nin müfsid yüreğini burktu.*** (H.R. Gürpınar 1926b s. 364). ***yüreğini dağla-*** 'birini çok üzmek': × ***Māh-ı bedri münhasif ṣandı görenler dün gice / Āteş-i āhumla çarhuŋ yüregini daġladum***. (Ẕātī 1970 [16. yy.'ın ilk yarısı] II, 417). × ***Kurdan Paşa çün alayı bağladı/ Anda kāfirler yüregin ṭaġladı.*** (Enverī 1928 [869/1464] s. 48). ***yüreğini del-*** 'çok üzmek': × ***Hürde geçüben derdān-ı nigār / Deldi yüreğin dürr-i 'adenüŋ***. (Ẕātī 1970 [16. yy.'ın ilk yarısı] II, 225). ***yüreğini ferah tut-*** 'sakin olmak, rahat olmak': × ***Yüreğini feraht tut horozum dedi, anam karı patavasızdır***. (F. Baysal 1944 s. 198). × ***-Süleyman, atların eşkini açık ya.. Arka yoldan gidelim, taşlık değildir, araba sarsılmaz... –Yüreğini ferah tut Ağam, ben, hepsini düşündüm...*** (M. Yesari 1930 s. 55). ***yüreğini kopar-*** 'korkutmak': × ***Saŋa te'sir itmeyübdür ṣubh-gāhuŋ dā'imā / Yüregini kopārur āh-ı seher-gāhum benüm***. (Ẕātī 1970 [16. yy.'ın ilk yarısı] II, 395). ***yüreğinin çiçeği yarıl-*** 'çok sevinmek': × ***Kız seviniyor, yüreğinin çiçeği yarılıyor: "Yarabbi, iyi ki yanlış olmuş" diyor. Kalkıyor, hemen başını örtüyor.*** (U. Günay 1975 s. 455). × ***Saat üç buçukta bunlar dolaşmağa çıkıyorlar. Bütün şehri dolanıyorlar, hiçbir yerde ışık görünmüyor. Padişahın sevincinden çiçekleri yarılıyor.*** (a.e. s. 512). ***yüreğinin yağı art-*** 'çok sevinmek': × ***Yaġduḳça ḳarlar bizi incitdügince kış/ Artar yüregi yaġı cihānuŋ karış karış***. (Ẕātī 1970 [16. yy.'ın ilk yarısı] II, 84). ***yüreğinin yağ(lar)ı eri-*** 'çok üzülmek': × ***Sekiz ay sonra da eşeğin büsbütün tâb u tuvânı kesildi. Yükün altında ikide bir düşmeğe ve can çekişmeğe başladı. Salah'ın yüreğinin yağı eriyordu.*** (O. Ce-

mal Kaygılı 1339 s. 17). × ***Her seher saḥrāda ey meh görinen şeb-nem degül/ Nar-ı āhumdan erir çaṙhuŋ yüregi yaġıdur.*** (Ẕātī 1967 [16. yy.'ın ilk yarısı] I, 240). × ***Gözümün çün yüzüŋdür şeb çırāġı/ Erirse yüregümüŋ ṭan mı yaġı.*** ('Ömer bin Mezīd 1982 s. 120). × ***"A benim nazlı güvercinim senin de var mı gamın?" diye sordukça Hasan'ın yüreğinin bütün yağları eriyor: -Nasıl yok, inanmazsan gel de şu kalbimi bir dinle! Diye kantocu kadına karşı bağıracağı geliyordu.*** (O.C. Kaygılı 1938a s. 38). ***yüreğini üzme-*** 'üzülmemek, kendine dert etmemek': × ***Beni hakikaten seviyorsanız tahtı nikahınıza alırsınız. Yoksa hiç yüreğinizi üzmeyin ve peşime de düşmeyin.*** (S.M. Alus 1944 s. 66). ***yüreğin varsa*** 'cesaretin varsa' Meninski 1680 III, 5069. ***yüreği otur-*** 'sakinleşmek' TS 4771. × ***Olum Kelölan ne yapdın? Usdam ālama, ben yaparım. Bende erkeklik hakgı galmadı. Doru söylüyoŋ emme, bana göstert de yüreğim otursun. Kelölan zavallı usdasının ālamasına dayanamayıp barmağındaki yüzüğü hemen yaladı. Dört dane Arap çıḥdılar.*** (A. Caferoğlu 1944 s. 45). ***yüreği pek*** 'güçlü, sağlam, cesur': Meninski 1680 III, 5617. ***yüreği rahat et-*** 'içi huzurlu olmak': × ***Eh, artık istediğim oldu, yüreğim raḥat etse ya... Hayır, bilakis arpacı kumrusu gibi düşünmeğe, hatta kağıdı gönderdiğime pişman olmağa başlamıştım.*** (S.M. Alus 1944 s. 70). ***yüreği soğu-*** 'içi rahat etmek, gönlü ferahlamak' TS 4768. × ***'Āşam o̱htu 'azē topla!' demiye galmadı üstüme gıcıleyp gelmesiŋ mi? Ben de ona 'āzıma geleni sőledim, yürēmi söttum.*** (Ö.A. Aksoy 1945 s. 378). ***yüreği soğuma-*** 'öfkesi geçmemek': × ***Yüreği sovumadı sövmek ile / Ulımadı eşeği dövmek ile.*** (M.F. Köprülüzade 1934 s. [Şeyḥi, 14. yy.] s. 86). ***yüreği taşa gel-*** 'kalbi coşmak': × ***Ḳalb-i sengīnüŋi aŋsam yüregüm ṭaşa gelür / Başdan mevc-i belā baḥri revān aşa gelür.*** (Ẕātī 1967 [16. yy.'ın ilk yarısı] I, 328). ***yüreği titre-*** 'çok heyecan duymak': × ***Meraktan yüreği titreyen Hayri, Petro'nun fuzuli tezkiyesine tahammül edemiyordu.*** (M. Yesari 1928 s. 168). × ***Geçende İsmail'in tekesi Huriye'nin keçisine bedava aştığı kavgasında yüreğim titredi, titredi, canım boğazıma geldi...*** (H.R. Gürpınar 1940 s. 30). ***yüreği yağ bağla-*** 'çok sevinmek': × ***Yaġ bağlasun yüregi ninenüŋ ḳarış ḳarış / Tek tur küçükden evde oturmaḳlıġa alış.*** (Vāṣıf 'Oṣmān 1257 s. 49). ***yüreği yan-*** 'çok üzülmek': × ***Görmediğini gördü, takmadığını taktı, ummadığına erdi. Bari bir matah olsa yüreğim yanmıyacak... Yüzüne şöyle dikkatli bak, şebele maymunundan farkı var mı?*** (S.M. Alus 1934 s. 204). × ***Kuyruğuma baka baka köşkten öyle bir çıkmıştım ki yürekler acısı halde. O gün bugün ne zaman bir ipek takım lafı olsa hemen bu vak'a aklıma gelir.*** (S.M. Alus 1944 s. 43). × ***Hasılı burada, bir kantocunun, bir hanendenin hasretiyle yüreği yanmıyan erkek yoktur, her delikanlı gelecek yazdan çılgın, sıcak ve memnu bir aşk gecesi bekler.*** (K. Bilbaşar 1953 s. 51). ***yüreği yangılı*** 'çok dertli': × ***"Etme Ali," dediler, "fıkaranın fidan gibi oğlu gitmiş, yüreği yangılı. Ne yaptığını bilmiyor fıkara. Bir de sen tuz biber ekme yarasına. Mahpuslarda çürütme fıkarayı. Evini köylü söndürdü..."*** (Yaşar Kemal 1952i s. 173). ***yüreği yanık*** 'felakete uğramış, çok acı çekmiş' DS 4332. × ***Pādişahın sihirbaz bi garı vardı. Çağırdı garıyı, getiriseŋ bu gızı sen getirirsin dedi. Zaten garının yüreği yanḥdı. Bu***

harpden iki oğlunu öldürmüşdü Kender. (A. Caferoğlu 1945 s. 50). ***yüreği yerine otur-*** 'rahatlamak': × ***Yine dükkânına geldi işine başladı dil-ber/ Oturdı yüregüm yirine Ẕātī işledi devlet.*** (Ẕātī 1967 [16. yy.'ın ilk yarısı] I, 86). × ***Oturdı yüregüm yirine devlet işledi/ Dükkâna geldi işine başladı ol nigār.*** (a.e. s. 309). × ***Taŋrı ṣıḫhat virüben ger gele dükkânına dost/ Ẕātī'yā yüregümüz yine yirine oturur.*** (a.e. s. 425). ***yüreği yufka*** 'merhametli' DS 4332. × ***-Na kafa!.. El alemin arasına girmek senin nene lazım? Senden başka yüreği yufka yok mu?.. İşte bu tuzkabağına uyup adamcağızı kurtarmağa girdik.*** (S.M. Alus 1934 s. 356). ***yürek al-*** 'gayrete gelmek' Meninski 1680 III, 5617. ***yürek burmaları*** 'bağırsak sancısı; dizanteri' TS 4769, Meninski 1680 III, 5617. ***yürek kalkınlığı/yürek kalkıntısı*** 'kalp çarpıntısı' DS 4333. × ***Olur; bakarsın, o heyecan, o yürek kalkınlığıyla çocuğunu düşürüverir. Ondan sonra kanlı katiller gibi, mahkeme mahkeme sürün artık.*** (Tarık Dursun K. 1957v s. 28). × ***Durdunun kaynanası yürek kalkınlığıyla: —Doğru mu kadın kızım? dedi geline. He'mi gelin kızım, he'mi düvem? —Hep öyle söylüyorlar teyzeciğim.. dedi gelin.*** (Tarık Dursun K. 1967 s. 135). ***yürek oynamasına uğra-/yürek oyna-/yüreği oyna-*** 'kalp çarpmak, çarpıntı gelmek' TS 4767, H. Eren 1999 s. 285. × ***Bâd-ı ṣubḥ ile diŋüz oynamasun ġonca-i ter/ Yürek oynamasına uġramasun bülbüller.*** (Nev'ī 1977 s. 273). ***-Perşembe günü yüreğimi oynattınız! Hani bir gören olsaydı benim halim dumandı, demez mi! Afalladım.*** (M. Yesari 1932 s. 66). × ***Yine mollaya gidip, marifetler icat ederse, potlar kırarsa diye de yüreğim oynuyor.*** (S.M. Alus 1933p s. 106). ***yürek Selanik*** 'korkak': × ***İkisi de ellerinde silah birbirilerine kuru sıkı buyurlanıyorlardı amma ikisinde de yürek Selanik olduğunu biz karşıdan görüyorduk.*** (H.R. Gürpınar 1341 s. 388). × ***Sonracığıma bak dinle ama... dün değil de daha önceki gece kapım aralanmaz mı gırrc diye? Ben kuşkuda, yürek Selanik, bekliyordum zati.*** (M. Seyda 1966 s. 82). × ***Zanneti ki hesetten bu boyük oğlum cessur bi adamdu, ne bilu ki yureği selāniktu.*** (T. Günay 1978 s. 197). ***yürek sızısı*** 'üzüntü verici': × ***Oh, ne diyeyim, ne yazayım, hep iç acısı, yürek sızısı şeyler. Elinizi nereye uzatsanız nazarınızı hangi cihete nasb etseniz zalim bir hükümetin uzun seneler cehd ü gayretle çalışarak vücuda getirmeğe muvaffak olduğu sefaletleri biçarelikleri görüyorsunuz.*** (Aḥmed Şerīf Önay 1326 s. 73). ***yürek sızlat-*** 'çok üzmek': × ***Zavallı anacığımın bu hali yüreğimi sızlattı. Ana gibi yar olmaz, Bağdad gibi diyar olmaz derler. Ben ne haltediyorum. O kadar sütü bozuk muyum?*** (S.M. Alus 1944 s. 77). × ***Bütün hastalıklar içinde köylüyü en çok perişan eden, diş ağrısıdır. Yediden yetmişe kadar kadın erkek, çenesini tutarak hocaya koşan, köydeki "dişçi"ye giden ya da elini savadının altına sokup duvar diplerinde "of" çekerek ağlayanlar, öyle yürek sızlatan bir görünüm oluştururlar ki, onları görenin de ağlayası gelir.*** (M. Makal 1952 s. 45). ***yürek sür-*** 'ishal olmak; Durchfall haben' O. Blau 1868 s. 247, Meninski 1680 II, 2705, TS 4772. ***yürek tüket-*** 'çaba harcamak, yorulmak': × ***Neyse yavaş yavaş ben seni terbiye ederim. Anan da pek ham halat bir şeye benziyor. Artık ona da ben yürek tüketemem. Ona da Şevkefza yol, anlayış göstersin.*** (H.R. Gürpınar 1927n s. 60). ***yürek yağı*** 'zevk,

keyif': × ***Oğullar ataya yürek yağıdur / Oğuluŋ eyüsi ġuṣṣa ṭaġıdur.*** (F. Giese 1929 s. 121). ***yürek yak-*** 'üzmek, can acıtmak; etkilemek': × ***İki gönül bir olduktan sonra geridekiler vız gelir. Artık benim de sabra tahammülüm kalmadı; firkatinin acısı yüreğimi yaktı…*** (S.M. Alus 1944 s. 79). × ***Lakin onun ateşten yanan ebruli yanaklarını gölgeleyen uzun kirpikli gözleri ne sihirli bir güzellik almıştı… Kızıl dudaklar ne yürek yakıyordu.*** (M. Yesari 1928 s. 113). ***yürek yakan*** 'çok tatlı, iç bayıltan' TS 4773. × ***Kadehleri birbiri arkasına yuvarladıkça bu felaket, bu yoksulluk, bu fıkaralık dünyasının beynini kemiren düşünceleri, merakları hafifliyor, dünyanın her bakışta yürek yakan görüntüleri değişiyor, şimdiye kadar seçemediği umulmadık yönlerden ümit gülümsemeleri bile belirtiyordu.*** (H.R. Gürpınar 1942 s. 6). ***yürek yarası*** 'dert, üzüntü; sevda': × ***Dil belâsı da geçer; yürek yarası da geçer ama, yine kimse bilmez kim olduğunu..*** (E.C. Güney 1949n. s. 31). × ***İki üç yıl öncesine dek, Ali Usta bizim komşumuzdu. Bilebildiğim kadarıyla bu kesime, dükkânın arkasına Ahmet nedeniyle taşındı. Ahmet, Usta'nın en büyük yürek yarası. Yokluk çektiği günlerde Ahmet'i polis okuluna verdiği için Ali Usta hep kendisini suçlar.*** (A. Ağaoğlu 1981 s. 1818). b. ***ürek***.

yürekli 'yiğit, korkmaz, cesur' ***<yürek*** + ***-li*** isimden sıfat yapım eki, TS 4770. × ***Savaşa viribigil eyle eren / Ki yüreklü ola ḳılıç uran.*** (Ferheng-nāme-i Saʿdī 1340–42 [1073] s. 22 no. 263). × ***Bu iki çetede semtlerince keçe külâh edilmiş, yaʿnī teşkīlātdan ṭard edilmiş yalın ḳıçın ḳabādayılarla raḥmetli oduncu İsmāʿīl gibi bıyıġıŋ palalığından, sesiniŋ gürlüğünden dolayı yürekli ẓann edilenler de var idi.*** (Aḥmed Rāsim 1926 s. 330). × ***Ben burada beklerim. Bir sefer gider, traversleri getirirsin. Buradan biri aşırmasın diye ben beklerim. Bir sefer daha gidersin. Eğer yürekli bir pehlivansan, "Hak oyunu üç" demişler. Üç nöbet gidersin. Her seferi üçer traversten şu kadar tutar. Biri benim, ikisi de senin.*** (Kemal Tahir 1957k s. 264). × ***"Bakın size bu anayı tanıtayım!" dedi kalabalığa. "Bu anaya Garataş köyünden Irazca derler, efendim! Osmanlı avrattır. Çok cesurdur. Çok yüreklidür. Tasdik ederim: Aslının aynıdır. Natıkası da guvatlidir, daşa söylese eritir.*** (F. Baykurt 1961ı s. 155).

yüreklilik 'cesaret, korkusuzluk, yürekli olma durumu' ***<yürekli*** + ***-lik*** isimden isim yapım eki, TS 4770. × ***Babayiğitlikte kalıp kıyafete bakılmaz. Lazım olan yürekliliktir.*** (S.M. Alus 1944 s. 170). × ***İyi yüreklliliğim tuttu işte. Ailenin yüzünü akedecek aklıkta bir bluz için o uçak biletini şeydiverince…*** (A. Ağaoğlu 1979 s. 32).

yüren-/yören- 'etrafını çevirmek, dolanmak; sich drehen, umzingeln' <? ETk. ***yöre*** 'surroundings, environment' G. Clauson 1972 s. 956, H. Vámbéry 1901 s. 185, DS 4309, TS 4698. × ***Yalvardı, taẕarruʿ tevāẕuʿ eyledi: "Ayruḳ bu ṭarafa yörenmeyem!"*** (Ferec 855/1451 v. 43a). × ***İ āẕādmerd! Sen benüm yöreme yörenimezsin zīrā kimsenüŋ milkiyem.*** (a.e. v. 116b). × ***Er ḳuyruḳdın-yaŋa yörendi. Behiyme sümüşidi. Bir nice çifte eyle doḳundurdı ki ḳo varsun!*** (a.e. v. 235b). × ***Bu işüŋ yöresine yörenme, ẖaşmuŋ bī-raḥmetdür, pür-zaḥmetdür.***

Kār u bārdan dönmek gereksin, bu endiyşenüŋ ziyānı südından artuḳdur. ('Ömer bin Mezīd 1982 [840/ 1437] v. 133b). × ***Ḳāżī ḥayrān oldı. Pes aġacı yörendi, bildi-kim ḥīle vardur, kim hīç kimsene ḥiyānetlıḳ āleti birle kerāmete érmez olur.*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 47). × ***Ve kocalmış salhurde beyin kulluğuna yörenme ki niceme ömründen kalmıştır, halk anı ölüme yakın görürler.*** (O.Ş. Gökyay 1966 s. 312).

yürik 'kaköl; alna dökülen saç' <Erm. ***porik*** 'a.m. R. Dankoff 1995 no.761. Krş. ***porik*** DS 3469. × ***Erkeklerin cihaz yazmakla meşgul oldukları sırada içerde kadınlar da sessiz sadasız zülf ve yürik kesmekle meşgul olurlar. Gelini sağdıç karısiyle güvey hemşiresi bunu gizlendiği diğer odadan kadınların bulunduğu odaya getirirler. Gelin başını açıp yüriğini kesinceye kadar iki eliyle yüzünü saklar. En mahir en zarif yürik yapan hanımlardan biri kalkar, gelin olacak kızın saçlarını tarar, yüriklerini keser, güzel bir şekil vererek âşıkının ağuşu muhabbetine hazırlar. Erkekler cihazı kadınlar da yürik kesmeyi bitirdikten sonra kadınlar düşen oynama, şarkı söylemeye karşı cihaz cemiyetinin hâlâ rahatı, hzuı u kalbi yoktur.*** (H.Z. Koşay 1944 s. 104).

yürü-/yorı- 'yürümek' B. Atalay 1986 IV, 802, W. Radloff 1905 III, 598, TS 4775. <ETk. ***yorı-*** 'to walk' G. Clauson 1972 s. 957. × ***Dā'imā ayaġuŋa düşer yürür dll döstum / Ol garībe düşdügince merhamet ḳıl döstum***. (Ẕātī 1970 [16. yy.'ın ilk yarısı] II, 432). × ***Beş dakika soluk almadan, gerisin geriye o kadar yolu tekrar yürümüş, Beşiktaşa indiği vakit az kaldı yere yıkılıverecekmiş.*** (S.M. Alus 1933p s. 111). × ***Aleksi geride kalmış, çardağın öbür yanından dönmüştü. Gene durup bir müddet baktı, baktı; yürüdü gitti...*** (S.M. Alus 1944 s. 169). ***-a yürü-*** '-mekte olmak': × ***Baġdāda gide yürürdük, bu Kerbelā-yı kerb u belāya, bu atriḳā-yı renc ü 'anāya yétişdük***. (Ferec 855/1451 v. 64a). × ***Sulṭān 'Alā'eddīnüŋ şol ḥāline yetişürler ki Tatar Sultan 'Alā'eddīni buŋladup ṣıya yürür.*** (Th. Nöldeke 1859 s. 191). × ***Pādişāhuŋ sarāyına geldi. Havlı ḳapusınuŋ iç yanında bu ḳavaḳ aġacı dikmege başladı. Girdiler ḫāna ḫaber virdiler, o dervīş geldi bir ḳavaḳ aġacı daḫı getürdi, ḳapuda dike yürür didiler.*** (F. Giese 1929 s. 43). × ***Bu sanıklar, savunmaları için, bulundukları yerin en anlı sanlı avukatlarından dört beşini tutmuşlar, onlara yerlerinde vekâletnameler vermişlerdir. Ortaoyununda Şakşakçı mı nedir, birisi vardır. Sahnede gezerken her attığı adımda belini öne ve arkaya getire götüre yürür. Belden kaz adımı gibi bir yürüyüştür bu.*** (Halikarnas Balıkçısı 1990 s. 83). ***-ı yürü-*** '-mekte olmak' (şimdiki zaman eki olarak kullanılır.) × ***Ḥācı 'İvaż Paşa ol vaḳt Bursa begiyidi. Bursa ḫalḳını getürüp meşveret itdi, Ḳurman oġlu gelü yürür diyü.*** (Oruc b. 'Ādil 1343/1925 s. 42). × ***'Osṃan Gāziye ḫaber oldu kim Ṣulṭān 'Alā'eddīn sana bunca in'āmlar eyledi, geli yürür diyü.*** (a.e. s. 8). × ***Pādişāhumuz Rümelindedür, Ḳarman oġlı geli yürür.*** (F. Giese 1929 s. 76). × ***Ben el öpmege geldüm ve hem beşārete geldüm, laz oġlıla datdılar işte getüri yürürler didi.*** (a.e. s. 58). × ***Küffār hücüm idüp uş yorıdı geliyürür, vilāyet ḫarāb olur.*** (a.e. s. 121). ***-up yürü-*** 'süreklilik bildiren yardımcı fiil görevinde': × ***Gay-***

rı giyecek giydürdi, ve hem durduġum yerden ırdı, maʿlüm oldı kim benüm ḥālüm bir nevʿa daḫı dönse gerekdür, didi. Dāyim bu ḥāli fikr idüp yürürken Türk girü ḥiṣār üzerine gelüp ceng iderler. (F. Giese 1929 s. 32). × ***Andan soŋra Ḳurman oġlı tezcek Engruza elçi gönderdi kim ne ṭurursun uşda ʿOsm̱ān oglı delü oldı, tạḫtını bir oġlana virdi, kendü çalıcı ʿavratlarıla bāġlar u bāġçalar bucağında yiyüp içüp yürür.*** (a.e. s. 121). ***yürüdüğü pat pat, bastığı çat çat ol-*** 'normal hareketleri kaba görülmeye başlamak': × ***SAFDER -Kuzum ne oluyorsunuz ha... şu konağın içinde yürüdüğüm çat çat, bastığım pat pat oldu. Büyük hanım bir türlü ortanca bir türlü.*** (Musahipzade Celal 1936ak s. 62).

yürüdü 'öldü' × ***Sizin anlıyacağınız verem herif yürüdü de bu yürekler acısı kız oh dedi***. (F.C. Göktulga 1943 s. 17).

yürügen 'iyi yürüyüşlü; hızlı' <***yürü-*** + fiilden sıfat yapan -***gan*** eki, b. ***alıngan*** ⊡. × ***Amma Diyar-ı Mağrib'de mezkür Badis'de olan kayıklar bir yirde binā olmaz. Gayet yürügen kayıkları olur.*** (Pīrī Re'īs 1926 [16. yy.] s. 623). × ***Atun yürügenin al yüğrük çıkarsa taliin.*** (V. İzbudak 1936a no. 177).

yürük b. ***yörük***.

yürüt- 'çalmak, aşırmak, kumarda hakkından fazla oynamak' H. Kodaman 1944 s. 261. <***yürü-*** fiilinin kausatif (ettirgenlik) hâli. × ***"Hani bir yerden yürütmedin ya... Fransızcadan, İngilizceden?.. Yani tercüme falan değel ha?"*** (R. Ilgaz 1962s s. 13). × ***Kumarhane ve bitirim paycıları, "mano"dan kendi haklarına düşen parayı ister oynarlar, isterlerse para olarak alırlar. Bazıları hakları yirmi lira tutarken 40 lira oynar ki işte yürütmek budur.*** (H. Kodaman 1944 s. 261).

yüsgel- b. ***yüksel-***.

yüsgüf 'yüksük' Balhassanoglu 1904 s. 128, DS 4334. ××

yüt- b. ***yit-***.

yütük b. ***yitik***.

yütüz- 'ütülmek, kumarda kaybetmek' × ***—Kocan pereleri kumara yütüzdü ha! İsrafil'nen Hasan Çavuş üttüler...*** (O. Kemal 1949e s. 45).

yüz I 'çehre' B. Atalay IV, 826. <ETk. ***yüz*** 'a face' G. Clauson 1972 s. 983. ***-a yüz çevir-*** 'ilgilenmemek, yüz vermemek': × ***Savahnan bunnar atdarı minif yola düşüfler, üz çevürüfler evlerine doğru gelmē.*** (A. Caferoğlu 1942 s. 6). × ***Bu yıl, kışın uzun sürmesi ve ekinlerin bataktan kurtulamaması yüzünden tarikata girmeyen hemen hemen kalmadı gibi bir şey. Öyle ya! Bu kışı Allah niçin gönderiyor? Kulları kendisine yüz çevirdiği için.*** (M. Makal 1950 s. 94). ***-a yüz tut-*** 'bir eylemi yapmaya başlamak; yüzünü bir yöne çevirmek' Meninski 1680 III, 5620. × ***Ḥaḳḳa yüz dutup ḫalḳ içinden ḳaçup / Baḳup sāḳiye vü şarābı seçüp.*** (Ferheng-nāmei Sa'dī 1340–42 [1073] s. 33 no. 399). × ***Çü farḳ üzre ḳona ḳocalık tozı / Yiğit ʿayşine dutma ayruḳ yüzi.*** (a.e. s. 78 no. 953). × ***Kāfir leşkerinüŋ üzerine aman virmeyüp yüridiler. Bu tarafdan kāfir daḫı gördi kim İslām leşkeri daḫı varı-***

mış. Ḳaçmaġa yüz dutdı. (F. Giese 1929 s. 61). × ***Hemān kim ṭavlunbāz urup bir kezden tekbīr getürdiler. Kāfirüŋ üzerine hücüm etdiler. Kāfir bu hali göricek biri birine başaraḳ ḳaçmaġa yüz dutdı.*** (a.e. s. 108). × ***Vakıa her taraf kır, vakit gecikmiş, hava kararmağa yüz tutmuş. Kimseye görünme ihtimali yok.*** (S.M. Alus 1933p s. 119). × ***Akşam iyice yaklaşmış güneş batmaya yüz tutmuştu.*** (O.C. Kaygılı 1938a s. 28). × ***İsmail aşağıdaki odada Kaymakam'a bir yatak sermiş ve çekilmişti; Salâhattin Bey de soyunmadan bunun üzerine uzandı ve sönmeye yüz tutan çıranın ışığında donuk bir kırmızılıkla parlayan rakı testisine gözlerini dikti.*** (S. Ali 1937k s. 189). × ***Tornavida Hasan, boyuna doldurup doldurup iri iri kadehlerle susuz yuvarladığı rakıdan cıvımıya yüz tutar gibi olmuştu.*** (O.C. Kaygılı 1939 s. 16). × ***Üç saat kadar sürdükten sonra güneş baba usul usul sıyrılıp kurtulmaya yüz tuttu.*** (M. Makal 1954 s. 55). × ***İnce duygulardan süzülerek gelmiş, çekici, yumuşak, güven sağlayıcı sözcüklerle büyümüş bir sevgiyi sönmeye yüz tutmuşken diriltmek uğruna ömrünün yarısını seve seve verebilirdi.*** (N. Cumalı 1970 s. 188). ***-a yüz urun-*** 'ilgi göstermek, gerçekleştirmek': × ***Yigitsen bugün ṭa'āte yüz urın / Ki gelmez yigitlik ḳocadan arın.*** (Ferheng–nāmei Sa'dī 1340–42 [1073] s. 77 no. 942). ***-a yüz yu-*** 'bir şeyden uzaklaşmak': × ***Sirişk-i dîde ile 'ışḳa yüz yuduḳ ne 'aceb / Duḫân-ı âh ile olduḳsa rû-siyâhîler.*** (Nev'ī 1977 s. 283). × ***Ehl-i namâz ibâdete yüz yuya.*** (Ẕātī, TDED 1977 XXII, s. 149). × ***Yüz yumaz kimse bu demlerle ṣalāha söfī / Bârī nüş eyle müdām āb-ı şafādan yuma el.*** (Ẕātī 1970 [16. yy.'ın ilk yarısı] II, 378). ***-den yüz çevir-*** 'küsmek, uzaklaşmak' Meninski 1680 III, 5620. × ***Eşref oġlı Rümī ḫalḳdan yüz çevir / Ol ulu dergāha var yüz yire ur.*** (Eşrefoġlu Rūmī 1286 s. 70). × ***Benden ol mah yüz çevirse ṣabr u samānım gibi / Çaṛha çıḳsa zārum ah-ı ateş-efşānum gibi.*** (Vāṣıf 'Oṣmān 1257 s. 79). ***-den yüz döndür-*** 'küsmek, uzaklaşmak' Meninski 1680 III, 5620. × ***Çalab ḫaḳḳa dapgıl döndürme yüz / Ḳo ḫalḳı disünler eyü ya yavuz.*** (Ferheng–nāme-i Sa'dī 1340–42 [1073] s. 67 no. 819). × ***Ḥayf dönderirsen bu sözden yüzi / Ki devlet yüzidür işit bu sözi.*** (a.e. s. 32 no. 386). × ***Rümeli begleri dahı bildiler kim Emīr Süleymān ṣoḥbetine meşġüldür. Memleketinden yüz döndürmişdür.*** (Oruc b. ʿĀdil 1343/1925 s. 38). × ***Edirne nāḥiyesinde Emīr Süleymān ḳonmuşken Müsā Çelebi aŋsuzın irişdi, ceng itdiler, devlet Emīr Süleymāndan yüz döndürmişdi.*** (a.e. s. 39). × ***Ġāfil olan kişi üç ḥālden ḫāli degüldür. Ol kişi yā delü ola yā nādān ola yā ḫod devlet andan yüz döndürmiş ola.*** (M. Belletête 1812 s. 49). × ***Ne kim melik buyurur eyledür, līkin 'āḳiller gendü pādişāhınuŋ rıżası ve ferāġatı içün ḳatılıḳlardan yüz döndürmez.*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 93). ***ne yüz ile*** 'utanmayacak mı' anlamında deyim Meninski 1680 III, 5621. ***üzden-gözden sal-*** 'çok dil döküp mahcup etmek': × ***Bu däfä atı alan bir hündürboylu därviş kişini üzdän-gözdän salıb, yüyäni zornan alır.*** (Azerbaycan Naġılları 2005 V, 210). ***üzden irag*** 'ayıptır söylemesi, bizden uzak olsun, anlamlarında kendisinden sonra kötü bir sözcüğün geleceğini bildiren ifade': × ***Elä çäpindän hämän otlaġda bizim, üzdän iraġ, itimiz dä ġancıġlamışdı.*** (Azerbaycan Naġılları 2005 I, 267). × ***Üzdän iraġ, indi olmasın, Sälim bäy Ġarabaġın Äfätli känd mülkä-***

darı idi. (Ġaçaġ Näbi 1961 s. 376). ***üze durguz-*** isyan ettirmek, ayaklandırmak': × ***Gedib känddä bir-iki belä söz danışsa, camaatı bilmärrä bizim üzümüzä durğuzacağ.*** (A. Haġverdiyev 2005, I s. 91). ***üz töh-*** 'surat asmak': × ***Bu oğlan harbe başladı. Aradan bi sene geçdi ama bu oğlan da her mehdupta annesine "Aman anne aman baba gurban olim, işde nişannıma bişe demeyin. Burdan gah oriya otur demeyin. Üzüzi töhmeyin. Güleş yüzle garşılayın. Her ne istediği varsa onu yerine getirin". Yani çoh ey mektup yazir.*** (B. Seyidoğlu 1975 s. 156). ***üzü bezek, içi tezek*** 'dışı iyi görünür ama içi kötü, anlamında deyim': × ***Belälärini män elä bu cür gördüm. Maya ̆hanım, üzü bäzäk, içi täzäk.*** (M. İbrahimov 1960 s. 572). ***üzümde erik ağacı bitmeyib ki*** 'yüzümde maymun mu oynuyor, anlamında deyim': × ***Sän niyä marıtlayıb durmusan, üzümdä ärik ağacı bitmäyib ki... Çıh get işinä.*** (M. İbrahimov 1960 s. 24). ***üzümüze gelen*** 'hafta, yıl vb. için gelecek, gelen': × ***Üzümüzä gälän bazar ellikcä sänä ġonağıġ. Zeynäb bacıya da salam de.*** (M. İbrahimov 1960 s. 660). ***üzüne ag ol-*** 'karşı gelmek, itiraz etmek': × ***Rüstäm kişini narahat edän onların pis toḫum säpmäläri idi, üzünä ağ olmaları idi.*** (M. İbrahimov 1960 s. 245). × ***Mälun, küfr danışma! Üläma üzünä ağ olanın yeri cähännämdir!*** (A. Haġverdiyev 2005, I s. 275). × ***Balam, bäylä bäylik eläyäcäksäk? Bäy, bäyäm sänin tayın-tuşundu, gündä üzünä ağ olursan?*** (Ġaçaġ Näbi 1961 s. 6). ***üzüne daş yaman-*** 'çok kızmak': × ***Onun täġsiri var, -deyib özünü iräliyä verdi, -özü dä boynuna alıb, mänim täġsirim yoḫdur, vallah, yoḫdur, gecä bir ölmüş ġarının toyuğunu tülkü hindän aparır, sähär durub üzünä daş yamanmış mäni yaḫalayır ki, sänsän!*** (Rahimov 2. cilt s. 140). ***üzüne sal-*** 'arsızlık ederek bir şeyi elde etmeye çalışmak': × ***Şirzad çoḫ dedi, ağ ġuş az eşitdi. Üzünä salıb gecäni onlarda bir otaġda yatdı.*** (Azerbaycan Naġılları 2005 II, 109). ***üz ver-*** 'ortaya çıkmak, vukua gelmek': × ***Fuad:-Bu gün bizimçün çoḫ kädärli bir gündür, - dedi. -Memarlığımıza ağır itki üz vermişdir.*** (A. Rzayev 2003 II, s. 505). ***üz vur-*** 'bir şeyi ısrarla istemek': × ***Mehriban ata, üz vurma, gedäcäyäm!*** (Azerbaycan Naġılları 2005 IV, 16). × ***Āmi, üz vurma! Män ġayıda bilmäyäcäm.*** (Xalġ dastanları 1961 I, 48). ***yüz aç-*** 'yüz vermek, ilgi göstermek': × ***Ne bir cur'a süci içerdi ırsuz / Ne muṭribsüz 'işrete açardı yüz.*** (Faḫrī 1974 [1367] no. 828). ***yüz ağart-*** 'utandırmamak; gururlandırmak': × ***"Bu kadar genç ve güzel hizmetçiyi kocanın karşısına çıkarma" dediler. O, size olan güveninden şaşmadı. Herkesin bu sözlerine gülüverdi. Siz herkese karşı iyi yüzümüzü ağarttınız maşallah!..*** (H.R. Gürpınar 1927n s. 225). ***yüz aklığı*** 'utançsızlık': × ***Allahuŋ 'inäyetinde saġ ve selämet yüz aḳlığıyıla pädişāhuŋ hiḏmetine müteveccih olup geldi.*** (F. Giese 1929 s. 192). × ***Bu 'älemde maḳṣüd olunan birḳaç nesnedür. Oġul evermek ve ḳız çıḳarmaḳ ve dünyädan āḫirete yüz aḳlığıyıla naḳl eylemek.*** (F. Giese 1929 s. 128). ***yüz al-*** 'şımarmak': × ***-... Sonra vezir rütbesini aldınız paşa hazretleri kesildiniz. Bütün bu değişiklikler sırasında ben de Kirkorluktan Kirkor efendiliğe geçmişim, çok mu? Bu hazır cevaplık Reşit Akif paşanın hiddetini geçirdi. Yüz almaması için "Defol" diyerek dışarı çıkarttıktan sonra gülmeğe başladı.*** (M.Z. Pakalın 1946t s. 299). ***yüz bul-*** 'şımarmak' Meninski 1680 III, 5621. ***üz bulduğunca/bulıcak***

başdan aş- 'şımartılınca daha fazlasını istemek': × ***Ḳanuma girdi beni mustaġraḳ-ı hün itdi yaş / Kim didi yā Rabb aŋa-yüz bulduġınca başdan aş.*** (Ẕātī 1970 [16. yy.'ın ilk yarısı] II, 102). × ***Yüz virmez isem yaşuma cismüm kül ider nār-ı 'ışk / Yüz bulıcaḳ başdan aşar yā Rab nidem yaşum benüm***. (Ẕātī 1970 [16. yy.'ın ilk yarısı] II, 401). ***yüz bulup astarını iste-*** 'şımartılınca daha çok istemek': × ***Kanarya, eniştesinin işitmeyeceğine emin olduktan sonra açtı ağzı: -Yüz bulup astarını istemesin diye bizim altı kulaca duyurmak istemiyorum...*** (S.M. Alus 1933p s. 216). ***yüzden al-*** 'yüzünden anlamak': × ***Birinde nasıl oldu da söyledim, şaşarım. "E.A size çok benzer" dedim. "Yaa, hiç bakmamıştım, bir bakayım da..." dedi. Soğuk karşıladı, yüzümden aldı. Kızmıştır bana belki. E.A kuru çalı. Bu kız yepyeni bir doğa, yepyeni bir düşünce, yepyeni bir düş...*** (Ü. Kaftancıoğlu 1983 s.74). ***yüze bakma-*** 'ilgi göstermemek' Meninski 1680 III, 5621. ***yüze çık-*** 'rahata ermek': × ***Nihayet babası oğlunu yola getiremeyeceğini, düzeltemeyeceğini ve oğlu da babasından korkmağa lüzum olmadığını anladı. Artık yüze çıktılar. Şimdi Halis bazen haftalarca, aylarca evden kaybolur.*** (H.R. Gürpınar 1943g s. 172). ***yüze gülücü*** 'iki yüzlü': × ***AYŞE KADIN: İhtiyar mı? A o nasıl lakırdı, efendim? Kendinize yorduğunuz şeye bakınız. REFİ EFENDİ: Hay yüze gülücüler... Hay müdahaneciler, hay yalancılar...*** (H.R. Gürpınar 1332 s. 322). ***yüz et-*** 'yüzünü asmak, kötü davranmak': × ***Her ne kadar Ermeni bakkal ona iyi muamele etse bile, bazen patronluk damarı kabararak ufak bir şeyden, mesela klüp rakısı bittiği halde haber vermeği unutmasından dolayı yüz etmesinden zaten çıraklıkta gönlü olmadığı için, müthiş canı sıkılırdı.*** (Y. Ahıskalı 1944 s. 6). × ***Kocakarı oğlunun eskisi gibi kendini tutmadığını gördü. Hatta oğlunun anasına sık sık yüz ettiği, ara sıra da bağırdığı oluyordu.*** (a.e. s. 7). ***yüz geri çevir-*** 'aksi yöne çevirmek': × ***Şoför sert ve çabuk bir manevra ile otomobili yüzgeri çevirdi.*** (C.S. Gürler1939 s. 83). ***yüz geri et-*** 'aksi yöne çevirmek': × ***Atı yüzgeri etmemle dörtnala kaldırmam bir oldu.*** (A. Yurdakul 1987 s. 253). × ***Zavallı ihtiyar mektupla bohçanın ne olduğunu bilmeden alırken jandarma atını yüz geri etti.*** (C.S. Gürler 1939 s. 74). ***yüz geri ettir-*** 'geri döndürmek': × ***"Sen onları koru! Yüzlerini yere verme. Gönüllerini karartma. Düşman karşısında yüz geri ettirme!"*** (Ş. Ünlü 1986 s. 296). ***yüz geri git-*** 'gerisin geri dönmek': × ***Çanakkalenin bütün toprak istihkâmları düşman mermilerile altüst olduğu halde Türk alaylarının demir cephesi, Mehmetçiğin göğsü bu yıldırım sağnaklarına karşı dayandı. Düşmanı yüzgeri edinciye kadar dayandı.*** (B. Cahit 1934 s. 228). ***yüz güldür-*** 'sevindirmek': × ***Kol mahzenden çıkarılır. Muayene edilince bunun da kesildiği tarih öteki iki organın kesildiği tarihe uygun görülür. Ayrıca bunda zabıtanın yüzünü güldürecek bir iz de bulunur. Ecza ile temizlenirken elin adsız parmağında çürük etlere gömülmüş bir altın alyans yani evlenme halkası görülür.*** (H.R. Gürpınar 1942 s. 7). ***yüz göster-*** 'ortaya çıkmak': Meninski 1680 III, 5621. × ***Sa'ādet sa'īd oldı, iḳbāl yüz gösterdi! Ol ḳavmuŋ belāsından ḳurtılduḳ.*** (Ferec 855/1451 v. 47b).× ***Tīmūr Ḫān eyitti, ḥükm Allahuŋdur, ḳudret şöyle yüz gösterdi, eger ben bu varṭaya düşsem sen beni nice ederdüŋ didi.*** (Oruc b. ʿĀdil 1343/1925 s. 35). × ***Sovuḳ***

yüz gösterür ʿuşşāḳa tīġüŋ / Yalıŋ yüzlü durur ammā ḳatı serd. (Helākī 1982 [16. yy.] s. 64). ***yüz göz ol-*** 'fazla samimi olmak': × ***Kurun-ı vustadan müntakil olan bu aile ve mahalle kuvveti bilhassa dinin nüfuz-ı katisiyile çok yerinde idi. Çocuk ne evde ne de mahallede yüz göz olmamıştı.*** (Aḥmed Rāsim 1340 s. 339). (R.N. Güntekin 1930 s. 59). × ***-Nereye gidiyorsun diye sormadın mı? -Ne diye sorayım? Sorsam söyler mi? Söylese de bakalım doğrusunu mu söyleyecek? Büsbütün yüz göz olmaktansa suyun akıntısına gitmek evlâ...*** (M. Yesari 1932 s. 35). × ***-Ayol onda saygı, izan var mı?.. Haydi kocasile yüzgöz olmuş; adam yerine koyduğu yok. Bu kadar kişiyiz, birimize aldırış ediyor mu?*** (S.M. Alus 1934 s. 197). × ***"Biz Cevher hanımla çoktan yüz göz olduk." —"Allahasen?" —"Vallahi..."*** (H.R. Gürpınar 1943g s. 197). × ***-Kızınız bunu size anlatmadı mı? -Ben daha benimle yüzgöz olmasın diye kıza bir şeyler açmadım. Annesi meseleyi kendisine sormuş, sözde bizim kız, ta çocukken sizin kızı tanıyormuş...*** (O.C. Kaygılı 1938a s. 106). ***yüz göz sür-*** 'hürmet etmek için yüzünü gözünü hürmet edilen nesneye sürmek': × ***-Sultanım bak ayağına kapanıyoruz, yüzümüzü gözümüzü sürüyoruz, yalvarıyoruz... Vallahi elinden bir kaza çıkacak.*** (S.M. Alus 1933p s. 221). × ***Şimdi de başladı Baba Tahiri yerin dibine batırmağa: Vefasızlığı, kalleşliği, Allahtan bulacağı, sürüm sürüm sürüneceği, bunun kapısına gelip yüz göz sürerken içeride nasıl kasap havası çaldırıp horaya kalkacağı...*** (S.M. Alus 1944 s. 115). ***yüz karalığı*** 'utanç duyulacak şey' Meninski 1680 III, 5620. × ***Ol ẓālimler Tokadı yaġma etdiler, şehrini yıḳdılar, taladılar, yıḳup ̮harāb etdiler. Kāfirāne işler işlediler. Müsülmānlaruŋ ʿavretine, oġlanına nāmeşrūʿ işler işlediler. Bu yüz ḳaralıġıyıla baʿżısı Uzun Ḥasana gitdi ve baʿżısı Ḳurman oġlanlarını aldılar.*** (F. Giese 1929 s. 169). × ***Mıṣr leşkeri Ḳaraman vilāyetinde Ḳayseriye, Engürüye, Aḳsaraya, Larendeye varup bu vilāyetleri yaḳdı ve yıḳdı. Gülek ḥiṣārı üzerine vardı, ceng etdi, alamadı. Yüz ḳaralıġıyıla memleketine gitdi.*** (a.e. s. 233). ***yüz karası*** 'utanılacak şey, durum; Meninski 1680 III, 5620, H. Vámbéry 1901 s. 185. × ***Ne yüz karası ben suyumı ceke bilürem.*** (H. Vámbéry 1901 s. 185). ***yüzle-*** 'yüzüne vurmak' M.Cl. Huart 1921 s. 216, W. Radloff 1893 III, 622. × ***-Hepsini anʿanesiyle bildiğini söyledi. Dadının evinde buluştuğumuzdan bile haberi var. -Ya kocan? -O bir şey yüzlemedi... Fakat halinden anlıyorum ki o da her şeye vakıf.*** (E. Ekrem Talu 1928 s. 240). ***yüzleri kasap süngerile silinmiş*** 'hiç utanması yok, anlamında deyim': × ***Aldırış etmiyelim, istedikleri kadar kuyruk sallasınlar, dedik. Öyle ya, abı pâke ne zarar vakvakai kurbağadan... Fakat herifler oralı mı ya? Yüzleri kasap süngerile silinmiş; gittikçe işi azıtıyorlar.*** (S.M. Alus 1933p s. 152). × ***Senin ne mal olduğunu bilirdim amma bu derece kepaze, rezil olduğunu bilmezdim. Meğerse ne koftici andonmuşsun; ne yüzü kasap süngerile silinmiş matahmışsın...*** (S.M. Alus 1934 s. 261**).** × ***-Kuldan çekinmiyorsun, Allahtan kork bari. Kırkı çıkmadan rahmetlinin evi meyhaneye döndü... Bugün, refika söyledi de şaştım, parmağım ağzımda kaldı. Gelir gelmez koltukçuları çağırıyor. Yüz, surat kasap süngerile silinmiş. Ayağının tozile mezada başlıyor. Ne çok bilmiş teres!*** (M. Yesari 1943 s. 34). ***yüz suyu*** 'yüz aklığı, onur': × ***Kāfir***

çok ḳırılmış diyü ḳorḳdı, ol daḫı bir tarafa ḳaçdı, gitdi. Sulṭān Bāyezid ḫān yüz ṣuyıla geldiler, Tunayı geçdiler. (Oruc b. ʿĀdil 1343/1925 s. 27). × ***Tīmūr ḫān bunlaruŋ yüz suyına bu şehri āzād kıldı māllarını aldı.*** (a.e. s. 33). × ***Hayāsızlıġ idüp ütüzen oyın/ Nite koyar ayruġın yüz ṣuyın.*** (Ferheng-nāme-i Saʿdī 1340–42 [1073] s. 44 no. 525). × ***Yüz ṣuyı dökme kimseye yoḳ şimdiden tezi.*** (Vāṣıf ʿOṣmān 1257 s. 48). ***yüz suyu dök-*** ʻyalvarmakʼ: × ***Yüz suyı dökme kimseye yok şimdiden tezi.*** (Vāṣıf ʿOṣmān 1257 s. 48). × ***İç ırmaḳ suyını belā çekmegil / Yüzin ṣuyını kar-içün dökmegil.*** (Ferheng-nāmei Saʿdī 1340–42 [1073] s. 52 no. 634). × ***Nite döke yüzi suyın ol ḫoca/ Anuŋ kim döker gözi yaş her gice.*** (a.e. s. 85 no. 1049). × ***Öküş yiyici ḳarın yükini çeker/ Yüzi suyın açıḫsa ḳayġu döker.*** (a.e. s. 53 no. 646). × ***Ve ben gendüzümi vebāla bıraḳdum, ḥālī bularuŋ ʿişretini datsuz eylemek gerekmez, ve ol er ḳatında bunuŋ yüzi suyın dökmek gerekmez.*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 88). × ***Hem bakalım Yusuf, kendi ekmeğini kazanabilecek miydi? Hiçbir iş tutmayan ve boşta gezen bu "evlatlığa" yüzsuyu dökmektense, aslan gibi bir damat bulup köşeye kurulmak herhalde çok daha akıllı işiydi.*** (S. Ali 1937k s. 147). × ***Altındiş'e yüz suyu dökmek, iş diye bükelenmek, "Aliosman gelince..." diye yalvarmak yoktu gayrı.*** (M. Başaran 1992 s. 36). ***yüz sür-*** ʻhürmet etmek, saygı göstermekʼ: Meninski 1680 III, 5620. × ***Ol ulu katına bu miskin har / Vardı yüz sürdi didi iy server yüz sürmek.*** (M.F. Köprülüzade 1934 s. [Şeyḫī 14. yy.], s. 83). × ***Diler gönül ki ayağuna yüz süre heyhat / Bu ârzûya ol irince ben gubâr oluram.*** (M.F. Köprülüzade 1934 s. [Hümami 15. yy.] 118). × ***Her ki bugün Velede inanuben yüz süre / Yoḫsılsa bay olur bayısa sulṭān olur.*** (Sulṭān Veled 1341 s. 122). × ***Ṣadrı aʿẓam ḥażretleri ḫilʿati fāḫire ile ḳānūnı ḳadīm üzre girüb pāyei serīri ʿālem-maşīre yüz sürdiler. İki ḫilʿati fāḫirei girān-berā, biri bā pōstīni samūrı aʿlā Enderündan geydürülüb çıḳdılar.*** (Selānikī 1989 [1599] II, 789). × ***Gözüme, kim seni ister yüz sürüyü, / Meded ėrgil ki ġarḳaya düşübdür.*** (ʻÖmer bin Mezīd 1982 s. 127). × ***İzi tozına yüz sür sevdügüŋüŋ / Göŋül, yüz dürlü ḳıllıḳ ḳıl, gözüŋ aç!*** (Naẓmī 1928 s. 12). ***yüz ur-*** ʻönünde secde etmekʼ: × ***Bir kerīm var-ise varsam aŋa yüz ursam şāyed baŋa nafaḳa vėrey-idi ḳaṣdumdan ḳalmayadum ḥacc ėdeydüm.*** (Ferec 855/1451 v. 124b). × ***Ėlçiler geldi, yėre yüz urdılar, / Kimi diz çökdi, kimi durdılar.*** (Enverī 1926–29 [869/1464] s. 48). × ***Dilek itdi yüz urdı hazretine / Didi zulmet ise bu bende sana.*** (M.F. Köprülüzade 1934 [I5. yy.] s. 125). ***yüzü ağar-*** ʻonur duymak, mutlu olmakʼ: × ***Boz ata avrete oğlana kulluk idenün yüzi ağarmaz.*** (V. İzbudak 1936a no. 339). ***yüzü ak/yüzü ağ*** ʻonurlu, utançsızʼ Meninski 1680 III, 5619. × ***Ümmetinüŋ alnı açuḳ yüzi aġ/ Ol ki münāfıḳ yüzi mānend-i zāġ.*** (Şeyḫī 1291 s. 3). ***yüzü ak et-*** ʻonurlandırmak, utandırmamakʼ Meninski 1680 I, 327. ***yüzü ak ol-*** ʻonurlanmak, utanç duymamakʼ: × ***Zihī teniŋ kim dün ü gün kıldı iṭāʿat / Var çıḳ ḥażrete yüzi aḳ oldı.*** (Eşrefoğlu Rūmī 1286 s. 10). ***yüzü ak alnı açık*** ʻutanılacak hiçbir şeyi yokʼ: × ***Şevk-i mihrüŋle yaḳubdur sīnesine ṣubḥ dāġ. / Olmasun mı alnı açuḳ adı şādıḳ yüzi ağ.*** (Ẕātī 1970 [16. yy.ʼın ilk yarısı] II, 248). ***yüzü bozul-*** ʻcanı sıkılmak, yüzü asılmakʼ: × ***Bu sırada yandaki salıncak durdu ve oraya bu sefer iki yeni müşteri***

bindi. Bunlardan biri Hacı Rifat'ın İhsan, öbürü de fabrikatör Hilmi Bey'in oğlu Şakirdi. Yusuf'un derhal yüzü bozuldu. Bu Şakir, yaşının on sekizden fazla olmamasına rağmen, kasabada herkese yaka silktirmiş bir çocuktu. (S. Ali 1937k s. 37). ***yüzü bulunma-*** 'cesaret edememek, başaramayacağını düşünmek': × ***Yalnız olsaydım ve bu şeraiti haiz diğer bir ev bulmak mümkün olsaydı belki de oturacağım evin diğer tepelerdeki evler arasında bulunmasını isterdim. Çünkü oraları daha yüksek, daha havadar ve daha güzeldi. Fakat arkadaşım hastanenin ezcacısı olup öteben beri hafi bir göğüs anjininden mustaripti. Çalıştığı hastane ise bizim tepenin üstünde idi. Bu itibarla yokuşa pek yüzü bulunmayan arkadaşımın hatırı için bu, amele mahallesine -ki bunlar derme çatma ufak tefek kulübeciklerdir- çok yakın bulunan semte yeleşmiş bulunuyorduk.*** (U.N Yiğiter 1948y s. 17). ***yüzü çatık*** 'yüzü asık, canı sıkkın; stirurunzelnd' (O. Blau 1868 s. 247). ***yüzü çatıl-*** 'yüzü asılmak, öfkelenmek': × ***Alişan yatışmayan öfkesinin Ayten'e yöneldiğini sezmişti. "Gülme" demişti. Yüzü çatılmıştı. "Neden?" diye sormuştu Ayten. "Kalleşlik gibi oluyor işte, gülme."*** (Füruzan 1981 s. 254). ***yüzü ekşi-*** 'yüzünde mutsuz bir ifade olmak': × ***Hacı Bey: -Sen, çabuk arkadaşlarının yanına git, ben şimdi geliyorum! Derken kaşları çatılmış, yüzü ekşimişti.*** (S.M. Alus 1933p s. 172). ***yüzü ekşit-*** 'suratını asmak': × ***-Hatun içeri girer girmez seni sordu, hanım sultanım yok mu, dedi. Hemen yüzümü ekşitir gibi yaptım, yok diye başımı salladım.*** (S.M. Alus 1933p s. 221). ***...yüzü gör-*** 'bir şeyi az da olsa tatmış olmak': × ***Altı yaşına basmadan sığırtmacın yamaklığına katılan Hüseyincik te bir daha ne baba yüzü, ne rahat yüzü gördü. Yağar yağmur, eser rüzgâr sığır başında süründü, tarladan çırpı çekti, darı tarlasında kuş taşladı. Sırtı üzülüp düşmüştü. Ona bakmak istiyen arkabalarını da babası tersliyordu.*** (F.O. Menteşoğlu 1936 s. 25). × ***Onsekizine basan oğlunu ilk defa uzak yolculuğa çıkarıyordu. Hastalıklı büyüyen cılız vücudu denize dayanmaz diye daha erken yanına almamıştı. Bu yüzen Hüseyin biraz mektep yüzü de görebilmişti.*** (K. Bilbaşar 1939 s. 36). ***...yüzü görme-*** 'bir şeye hiç ulaşamamış olmak': × ***Zaten kolları bacakları arasındaki vırank vırank boy boy çocuklardan hiçbir yerde rahat yüzü görmezler*** (H.R. Gürpınar 1336k s. 84). × ***Mühürdarların büyük bey, Cidde mutasarrıfı olmuştu da senelerce İstanbul yüzü görmemişti... Hele vali olursa şimendifer piyangosuna konduk.*** (S.M. Alus 1933p s.128). × ***Dul kadın artık ümidini kesince başlamış bedduaya! Bekirlerin kulağına geldiği gibi bütün mahallenin de malûmu imiş kadının kem sözleri: "İnşallah içinde kim yatarsa rahat, huzur yüzü görmesin!"*** (E.N. Gökşen 1952 s. 70). × ***Fatoş adlı bir kadın, iki çocuğuyla birlikte tek göz evinde oturur. Güzün, şalak, kabak gibi şeylerin de kökü tükendiğinden, baharın otlar bitene kadar kuru ekmekten başka bir şey yüzü görmez bu aile.*** (M. Makal 1978 s. 15). ***yüzü gözü açıl-*** 'dünyadan haberdar olmak': × ***Artık ittifakı âra ile karar verilmişti: Lûtfiyi yüzü gözü açılmadan bir an evvel evlendirmek; çileden çıkmadan eve bağlamak, aynı zamanında mürüvvetini de görmek.*** (S.M. Alus 1934 s. 41). × ***-A üstüme iyilik sağlık... Burada biraz daha dursak edepsiz olacağız, ahlakımız bozulacak. Çinge-***

ne gelini sus, yanımda genç kız var, yüzü gözü açılır. Böyle şeyler öğrendiğini istemem. (H.R. Gürpınar 1940 s. 34). ***yüzü gözü ekşi sat-*** ‘mutsuz görünmek’: × ***Şarāba yaṣaġdan meɣhāneci kāfir ola. Türşicinüŋ yüzi gözi ekşi ṣata.*** (M. Çavuşoğlu 1979 II, 144). ***yüzü gözü hürmetine*** ‘birinin hatırı için’: × ***Huvat, Atiye’nin öte dünyada en çok Nuğber’i kurtardığına güvendiğini, onun yüzü gözü hürmetine günahlarının yarısının defterinden silineceğini sandığını söyledi.*** (L. Tekin 1984 s. 209). ***yüzü gözü turşu sat-*** ‘mutsuz görünmek‘: × ***Ṣan‘atlarında kâmil geçen yüzi ḳara işkenbecilerüŋ boḳı çıḳa. Turşîcilerüŋ yüzi gözi turşî ṣata, ḫalḳa ekşi ṣûret göstereler.*** (Ẕātī, TDED 1977 XXII, s. 152). ***yüzü gül-*** ‘mutlu olmak’: × ***Zira memleketin hayatı, istikbali, iktisadiyesi köylünün elindeki saban merbuttur ve artık bu zavallı da geniş nefes almalı bir parça yüzü gülmelidir.*** (Aḥmed Şerîf Önay 1326 s. 99). × ***Mahsulden yüzü gülmediği için çiftini terkeden ve İstanbula iş bulmağa giden bir köylü.*** (K. Bilbaşar 1939 s. 91). × ***Kara kışta kurt avına çıkardık. Kız kızan hep bu civar halkının yüzü gülerdi bu yıllar***. (H.Z. Ülken 1941 s. 25). × ***Arnavut gözünü benden ayırmıyordu. Garibi neresi, deminki ateş püskürmesi geçmiş, yumuşamış gibiydi. Hatta yüzü bile gülmeğe başlamıştı.*** (S.M. Alus 1944 s. 122). × ***Alın terimizin ortakçısı çekilecek aradan. Karının kızın, çocuğun çenginin yüzü gülecek.*** (F. Baykurt 1961o s. 347). ***yüzü hürmetine*** ‘hatırı için‘: × ***Ve bu zafer çelenkleriyle köylü çocuklarımız oyuncak oynayacaktır. İşte, bugünler yüzü hürmetine bir kenara çekilip beklemekten başka yapılacak her hareketin anlamı bir çılgınlık değil midir?*** (Y.K. Karaosmanoğlu 1932 s. 271). ***yüzü kalmama-*** ‘bir durumdan ötürü utanır hâlde olmak‘: × ***Didiler derdümüz öküş devā yoḳ / Yüzümüz ḳalmadı ḥāli deyesi.*** (F. Giese 1929 s. 68). ***yüzü kara*** ‘utanır durumda’: × ***Gammazın kandiyse yüzi karadur.*** (V. İzbudak 1936a no. 433). ***yüzü kara çıkar(t) ma-*** ‘utandırmamak‘: × ***-Varam bi icabına bakam, dedi. Kalabalık: -Aman görem seni Hafız; yüzümüzü gara çıkarma da gari… diye onu teşci etti.*** (Antoloji: İzmir Hikayecileri 1943 s. 16). × ***Bereket versin akşamüzeri çiften dönen köylüler öğretmen ve muhtarın imdadına yetişerek yüzlerini kara çıkartmadılar.*** (H. Aytekin 1945 s. 77). ***yüzü karar-*** ‘üzgünleşmek’: × ***Neş’esi soldu. Yüzü inceldi. Güneşte kızarmış hissini veren renkli yağız yüzü karardı.*** (K. Bilbaşar 1939 s. 25). ***yüzünden ak-*** ‘çok belli olmak‘: × ***Ne yapsam diye düşünürken baktım ki merdivenden biri iniyor. Zayıf, çelimsiz biri. Kapının önüne geldi, durdu. Gözleri küçük, tek bıyık, seyrek sakal, dişlik, tatarlık yüzünden akıyordu.*** (Aḥmed Rāsim 1342/1924 s. 22). ***yüzünden düşen bin parça ol-*** ‘yüzü çok asık olmak’: × ***Sanki bir dakika önce yüzünden düşen bin parça olan adam. o değildi, neşeliydi, onu görenler adeta gülüyor derlerdi.*** (M. Yesari 1969 s. 19). ***… yüzüne*** ‘üstüne’: × ***Niceme kesek yol yüzine düşe / Kişi baḳmaz aŋa çü gelmez işe.*** (Ferheng-nāmei Sa‘dī 1340–42 [1073] s. 55 no. 673). × ***Ḳayın adasına andan irdiler / Çok gemi deryā yüzinde gördiler.*** (Enverī 1928 [869/1464] s. 32). ***yüzüne bakan kadı azl olur*** ‘çok ürkütücü‘: × ***Üçüncü kapıya vardıkta, araplar ipi çekip iftahil bâb, yani “aç kapuyu” avaz ettiler ise akabinde kapu açılıp ikinci daireye girdik. Anide, yüzüne bakan kadı azl olur, altı nefer (tane)***

arap ellerinde topuzlu baston ve bellerinde hançer ile beni ihata edüp "Çelebi keder etmeyin bizim hanım seni balık emini yapacak, haydi bakalım" deyü gülüşerek uzun boylu bir havludan (avlu) sonra vussatlı bir divanhaneye girdik. (E. Misailidis 1986 [1872] s. 383). ***yüzüne bakılır*** 'güzelce, hoş': × ***İki saat oturduğumuz müddetçe ne bir taksim, ne bir gazel, ne bir şarkı kulağımıza irişti. Ne yüzüne bakılır bir bey görebildik, ne de kendimizi gösterebildik.*** (S.M. Alus 1933p s. 201). × ***Mısırçarşısında üç aydır mühürlü duran dükkan, ne de olsa o parmak kadar yetimin iyi kötü, beş on paralık sermayesi de içinde hazır. Taze dula gelince, hem daha yirmibeşinin içinde, hem de kulaktan kulağa rivayete göre yüzüne bakılacaklardan.*** (S.M. Alus 1934 s. 26). ***yüzüne bakılmaz*** 'çok çirkin' Meninski 1680 III, 5622. ***yüzüne bakma-*** 'yüz vermemek, ilgi göstermemek': × ***O çingene maşası karının bir daha yüzüne bakmıyacak, nikâhını, nafakasını da kafasına atıp elinin kirini temizliyecek. Erkeğin elinin kiri, kadının yüzünün karası.*** (S.M. Alus 1934 s. 291). × ***Şimdi de başladı Baba Tahiri yerin dibine batırmağa: Vefasızlığı, kalleşliği, Allahtan bulacağı, sürüm sürüm sürüneceği, bunun kapısına gelip yüz göz sürerken içeride nasıl kasap havası çaldırıp horaya kalkacağı... Ama haksız mı imiş?.. Bu da ona o kadar sadıkmış ki hiçbir erkeğin yüzüne bakmazmış, peşine düşenlerin hiç birine metelik vermezmiş.*** (S.M. Alus 1944 s. 115). ***yüzüne bak, ömrün artsın*** 'çok güzel': × ***Öksüz, üvey baba yanında hor hakir, zavallıcık bir kızcağız... 14, 15 yaşlarında; ayın ondördü gibi güzel; yüzüne bak ömrün artsın.*** (S.M. Alus 1944 s. 174). ***yüzüne beraber*** 'yüzüne karşı, açık açık': × ***Akşama doğru pazar seyrelince Maraz Ali, yüzüne beraber avradına sövmüşler gibi dişlerinin arasından küfrederek boz danayı Emrah Mustafa Bey'in tüccar dükkanına götürdü. Çerçi Ağanın selâmını söyledi, meseleyi anlattı.*** (K. Tahir 1957r s. 115). ***yüzüne çarp-*** 'birinin yaptığı hatayı yüzüne söylemek': × ***Canavar bana evliya görünmek istiyor. Bunu yüzüne çarpmak ve onu rezil etmek işten bile değil.*** (H.Z. Ülken 1941 s. 96). ***yüzüne de-*** 'yüzüne karşı açıkça söylemek': × ***Dimezse kişi 'aybını yüzine / Ṣanırsun hüner anı kendüziŋe.*** (Ferheng-nāmei Sa'dī 1340-42 [1073] s. 19 no. 223). ***yüzün ...e dön-:*** × ***Pes şāh yüzin üçünci vezīre dönüp eyitti.*** (M. Belletête 1812 s. 51). ***yüzüne durama-*** 'yüzüne karşı hayır diyememek': × ***Sonrası, zor zaptetttim... Geceyi senin yazıhane odanda geçirmek için bana yalvardı. Ben de yüzüne duramadım, oraya çıkardım.*** (H.R. Gürpınar 1926b s. 522). × ***Yavrucak yalvarıyor, "Ah hanım teyzeciğim, benim ilkimde bulun da, öyle gidersin" diyor. Olsun, benim tabiatım, kimsenin yüzüne duramam, hem yavrucak benim elimde doğdu. Kendi evladım sayılır.*** (M.Ş. Esendal 1934 s. 352). × ***Elden dost olmaz diyerek kızına öğüt verdi. Herkesten uzak durması, yakın arkadaş tutmaması için tembihledi. Arkadaşlarının yüzüne duramıyorsa onları alıp eve gelmesini söyledi.*** (L. Tekin 1984 s. 137). ***yüzüne göre tabanca ur-*** 'tef çalanlar, tefin yüzüne göre vurmak': × ***Ṭanbûre-zenler her maḳâmı çala çarpa. Def-zenler yüzine göre ṭabancasın ura.*** (Ẕātī, TDED 1977 XXII, s. 150). ***yüzüne gözüne bulaştır-*** 'bir işi iyi yapamamak': × ***Yalnız nezarette borusu ötenlerin kimler olduğunu oğlu vasıtasıy-***

la öğrenmek kabil değildi. Dünyada, yüzüne gözüne bulaştırmadan Sudi böyle bir tahkikatı yapamazdı. (E. Ekrem Talu 1928 s. 75). ***yüzüne gözüne sür-*** 'sevincini göstermek için bir şeyi yüzüne sürmek': × ***Zavallı kadın bir sevinç ağlaması içinde mektubu yüzüne gözüne sürüp öpücüklere boğarak: -İşittin mi Hasna hanımcığım… Bana "gözümün nuru zevcem" diyor; daha boşamamış. Daha ben onun karısı imişim…*** (H.R. Gürpınar 1927n s. 2419). ***yüzüne gül-*** 'iki yüzlü davranmak': × ***Bildük mi cihān kimselere neyledi netdi / Güldi yüzine iki gün aldadı yatdı.*** (F. Giese 1929 s. 150). × ***Kapı yoldaşların hep senin yüzüne gülerler. Azıcık olsun çıtlata idin.*** (E. Ekrem Talu 1928 s. 74). × ***Kandilzade: -Herif işin kurdu; bütün dalaverelerin künhüne agah. Yüzüne güler, eşek gibi çalıştırırım!*** (S.M. Alus 1934 s. 133). × ***-Erkek dediğin böyle olur. Maşallah nazarım değmesin, şifalar olsun, bir oturuşta delikanlılar gibi yarım okka ekmeği kıvırıyor. Bir tencere pilavı temizliyor. Ragıp bey, gözünün içine bakan Gülfidanın meramını çakmış, yüzüne gülmeğe başlamıştı.*** (a.e. s. 285). ***yüzüne iğneyi batır, irini (cerahati) al*** 'rengi çok sarı, hastalıklı': × ***O alyanak Tayfur gitmiş, yerine başkası gelmiş. Benzinde ne bet kalmış, ne bereket. Yüzüne iğneyi batır, irini al.*** (S.M. Alus 1933p s. 82). × ***Konağın efkarı fukarası ortanca hanım kara derilere sarılmış, canlı cenazeye dönmüştü. Yüzüne iğneyi batır, cerahati al.*** (S.M. Alus 1934 s. 394). ***yüzüne tükür-*** 'ayıplamak': × ***Ekmek tereyağına bulanıp ve bakkal kağıdına sarılıp haydi fırına. Parmaklarını da beraber yemezsen yüzüme tükür.*** (S.M. Alus 1944 s. 148). ***yüzüne vur- I*** 'birinin yaptığı hatayı hatırlatmak': × ***Öpsem elini yüzüme urur ṭabancalar / Dāyim günāhumı o benüm yüzüme urur.*** (Ẕātī 1967 [16. yy.'ın ilk yarısı] I, 209). × ***Muhtara o akşam ne kadar da aptalca takmıştım. O hinoğlu hin şapşallığımı yüzüme vurmak gayretile "Sığırtmaçların gelini canım" demişti.*** (Antoloji: İzmir Hikayecileri 1943 s. 16). ***yüzüne vur- II*** 'yansımak' Meninski 1680 I, 506, Meninski 1680 III, 5621. × ***İşte Gülsüm'ün sükûn halinde güzelce bir kız göründüğü halde, hareket ve lâkırdı ettiği zaman, çirkin ve bayağı görünmesinin sebebi bu idi. Büyük hanımın dediği gibi, sanki içinin pisliği yüzüne vuruyordu.*** (R.N. Güntekin 1944 s. 128). ***yüzüne vurma-*** 'hatasını söylememek': × ***Benden suçımı sorma, ʿaybım yüzüme urma / Maḥrüm beni döndürme, istiġfār Allah tövbe.*** (Eşrefoğlu Rūmī 1286 s. 67). × ***Büyük hanım torununun odaya girişinden işi çaktı: -Efkardan galiba dışarıda bir şeyler becermiş! İçkiliye benziyor, diye derhal hükmünü verdi amma yüzüne vurmadı.*** (S.M. Alus 1934 s. 197). × ***Tanrı günde bin bir ayıbımızı görüyor da yüzümüze vurmuyor. Dedikodu olan yerden ben kaçarım.*** (H.R. Gürpınar 1943g s. 54). ***yüzün gözün çat-*** 'yüzünü asmak': × ***Nedür yüzün gözün çatar felek bize iki bir / Ne ġam ki zülf-i gīsular gibi penāhumuz var.*** (Şeyḫī 1291 s. 20). ***yüzünü azdır-*** 'surat asmak': × ***-Burda olduğumu bilse… Değel mi? Bilse gelir ha! Bir iki dimez. Ben etdim sen etme Ali dese, töbe dese, elime ayağıma düşse… Yüzümü azdırırdım. Ne dirim biliyon mu? İstemiyom seni derim, git derim.*** (O. Kemal 1954b s. 220). ***yüzünü burtar-*** 'yüzünü buruşturmak, surat asmak': × ***Bir sınuḳ ḫāce gibi yüzini burtarsa nola / Eyledi rişk-i cebīnüŋ meh-i ṭābānı şikest.*** (Ẕātī 1967

[16. yy.'ın ilk yarısı] I, 74). ***yüzünü ekşit-*** 'memnuniyetsiz bir ifade takınmak': × ***Didar hanım yüzünü ekşiterek: -Adam siz de bu da tasa edilecek şey mi? Şekip benden çok Neriman'ı seviyormuş!.. Çocuktur bu. Sözünü bilir mi?*** (H.R. Gürpınar 1927n s. 67). ***yüzünü gör-*** 'görüşmek': × ***Karaköye geçtim. Arkadaş yüzü görecek, yarenlik edecek takatim yok.*** (S.M. Alus 1944 s. 67). × ***Gık deyip gidiverirsem canıma can mı katacaksın?.. beni daha kızdırma, vallahi başımı alıp gidersem bir daha yüzümü göremezsin!*** (a.e. s. 75). ***yüzünü kızdır-*** 'zor bir şeyi mahçup olmayı göze alarak yapmak': × ***Pul mı virürdi avcına ol mutribüŋ 'aceb/ Ḳızdurmasa eger ki yüzin Ẕātī'yā defüŋ.*** (Ẕātī 1970 [16. yy.'ın ilk yarısı] II, 201). × ***Müsteşar ekşidi. O da muavin gibi sussa olmayacak. Yüzünü kızdırıp muavine, -Nazır Beyefendi çok isabet buyuruyorlar, dedi.*** (M.Ş. Esendal 1958o s. 157). ***yüzünün derisi yere geç-*** 'çok utanmak': × ***Aman öğretmenim, kurbanın olayım. Ben sahneye çıkmadım ömrümde. Yüzümün derisi yere geçti. O şaşkınlıkta bir de kaynımla gözgöze gelmeyeyim mi?*** (A. Ağaoğlu 1980ö s. 20). ***yüzünün karası*** 'utanç': × ***Dünyā-yı mekkāreye her kim ṭolaşdı tā ebed / Gitmedi, gitmeyiser yüziniŋ ḳarası.*** (Eşrefoğlu Rūmī 1286 s. 42). ***yüzünü şeytanlar görsün*** 'hiç görülmek istenmeyen kişiler için kullanılan bir deyim': × ***Acuzeyi hiç gözüm tutmamış, o da muhakkak ki benden hoşlanmamıştı... Bir daha semtine uğrarsam iki olsun; yüzünü şeytanlar görsün.*** (S.M. Alus 1944 s. 85). × ***Āzād ḳāğıdım, param, cihāzım her şeyim var... Aman istemem artıḳ, bir ayak evvel bu ḳonaḳdan ḳurtulalım. Yüzlerini şeyṭānlar görsün...*** (H.R. Gürpınar 1928, 115). × ***Fakat, araya giren, askerlik ve memuriyet yıllarından sonra, ne zaman büyük bir üzüntüye kendimi kaptırmış olsam veya ne zaman, dünyanın da, hayatın da yüzünü şeytan görsün! diyecek olsam, bana sağdan soldan, "aldırma! daha gençsin, genç (sayılırsın) denmeye başlandı.*** (S. Kocagöz 1946 s. 41). × ***-Muhafızı tanır mıydın? Yüzünü şeytan görsün!*** (a.e. s. 82). × ***HATİCE -Soyunmuş yatıyor. Sıcaklığı da var zavallının. TEMEL -Tutuşsun. SALIM -Amma ne dedindi birader? Ne dedindi. "Yüzünü şeytan görsün demedin mi idi.*** (İ. G. Arcan 1949 s. 60). × ***Yemekten yemeğe çıkarım yukarı. Kimi zaman hiç çıkmam. Yüzlerini şeytan görsün.*** (P. Celal 1991 s. 257). ***yüzünü turuş et-*** 'yüzünü asmak': × ***Didi öldigüm açlığıla öküş / Yig andan ki ol yüzin ide turuş.*** (Ferheng-nāmei Sa'dī 1340–42 [1073] s. 53 no. 639). ***yüzünü ur-*** 'yüzüne vurmak': × ***Atdan indi yüzini paşa urur.*** (Enverī 1928 [869/1464] s. 25). ***yüzünü yere getir-*** 'utanacak duruma düşürmek': × ***Çocuklarımın bir taneciği kendini kurtarır gibi oldu, şimdi de ona mı kancayı taktın? El adamına dilenci gibi el açıp Fikret'in yüzünü de yere getireceğiz, öyle mi?*** (R.N. Güntekin 1930 s. 115). ***yüzünüze amber*** 'iğrenç bir şey söylemeden önce kullanılan özür sözü': × ***Zavallıcık taze, düğünden döner dönmez başını vurup serildi, sabaha kadar fırınlar gibi yandı... hala da nöbet düşmüyor. Üstünüze şifalar, buhran, sayıklama; yüzünüze amber, öğürme, gasyan...*** (S.M. Alus 1933p s. 108). × ***-Gizli kapaklı yok bey oğlum. Bizi de o kör olası kader, Kandilzade denilen, hâşâminhuzur yüzünüze amber... -Yaşa okkalı erkeksin.*** (S.M. Alus 1934 s. 349). ***yüzünüze güller*** 'iğrenç bir şey söylemeden önce kullanılan özür sözü':

× *–Siz buyurunuz; İbrahim Efendi şimdi gelecek; kavun karpuz zamanı değil mi, desturun, yüzünüze güller, biraz ameli var da helada…* (S.M. Alus 1933k s. 48). × *–Ö, ö, ö!.. Aman bey evladım, içim dışım birbirine karışıyor; boğazıma kadar midem kaynadı. Yüzünüze güller, kendimi tutamayıp istifrağ edeceğim… Kaldık kaldık, o kazurat hamalına mı kaldık!..* (S.M. Alus 1934 s. 353). ***yüz üstü(ne) kal-*** 'yarım kalmak, tamamlanamamak': × *-Mektupta ne diyor? -Memlekete çağırıyor, ihtiyarlamış, bağ işleri yüz üstü kalmış… Bir yığın laf.* (M. Yesari 1928 s. 55). × *Çocuklar günden güne ihmal ediliyor, evin idaresi yüz üstü kalıyordu.* (E. Ekrem Talu 1928 s. 147). × *Eğer onu Allahın izniyle pek yakın bir zamanda yetiştiremezsem imamet başkalarına geçer… Biz, yüzüstü kalırız… İnşallah ihtiyar babasına hayrülhalef olacak.* (R.N. Güntekin 1928 s. 142). –× *Yanındaki kadın mı idi? -Evet, zannederim!.. Delikanlı kusuruna bakılmaz! -Yok onun için bir şey demiyorum… Şirketin işleri yüzüstüne kaldı.* (S.E. Ertem 1935 s. 128). ***yüzü sulu*** 'kutlu, kerametli': × *Megerīn bu dili bileydi ulu / Ol ḫüdāvendigār yüzi sulu.* (Elvan Çelebi 1984 [1358–59] no. 284). × *Bahādur didiler ana ululaṛ/ Bahādurlaṛ vü hem yüzü sululaṛ.* (Fạhrī 1974 [1367] no. 260). × *Tanuḳlıḳ yazdılaṛ cümle ululaṛ / Ulu devletlüleṛ yüzi sululaṛ.* (a.e. no. 1253). × *Şehi karşuladı şāṛ ululaṛı / Güheṛlüleṛi yüzü sululaṛı.* (a.e. no. 1755). × *Ve hem orta yaşlı ve kethüda nakış, ev işin başarıcı ola. Ve kendi helālin sevici ola. Arı dirlikli ve yüzü sulu ve etegin saklayıcı ola.* (O.Ş. Gökyay 1966 s. 199). ***yüzü suyu*** 'hatırı': × *Ḫançerüŋ yüzi suyına yire dök ḳanumı tek / Ben hevā-dārunı ġurbet odına itme ḳarīb.* (Ẕātī 1967 [16. yy.'ın ilk yarısı] I, 57). ***yüzü suyu hürmetine*** 'hatırı için': × *Bütün bu kadın kalabalığı benim yüz suyum hürmetinedir der gibi pürvakar ve azamet teşrif eder, kont gibi piyasaya katılır.* (S.M. Alus 1933p s. 135). × *Bu zengin müşteriler eskiden olsaydı Hacıyı pek sevindirirdi. Halbuki şimdi keder duymasına sebep oluyordu. Çünkü bunların Yusufun yüzü suyu hürmetine geldiklerini biliyordu.* (K. Bilbaşar 1939 s. 14). ***yüzü tutma-*** 'utanmak, çekinmek': ×- *Olmaz ya, hem bu öyle adam değil canım, mektep çocuğunun biri. -Sen de turnayı gözünden vurmuşsun!.. -Ne yapayım, bana çok iyiliği vardır. Benim yüzüm tutmaz. - Kız alacağım demesi kötü!* (M.Ş. Esendal 1934 s. 60). × *Ben özü sözü doğru bir kadınım. İçimde kötülük saklayamam. Yalvarana yüzüm tutmaz.* (H.R. Gürpınar 1943g s. 56). × *Gazi: —Bütün bunlar sonraki iş oğlum, dedi; bu enayinin yüzü tutmaz, dünden beri açız, Allahımız şaşıyor. Sen sokul bakalım, kaç kuruşun var üzerinde?* (Orhan Kemal 2016 s. 30). ***yüzü yerde*** 'sefil durumda, hor, ezik durumda': × *Üniversitede okurken ne derdi oğlumuz: "Ne yapmalı etmeli, iyi yiyip, iyi giyinip iyi yaşamanın yollarını bulmalı. Tabii sizi de yüzü yerde, açta açıkta bırakacak değilim" derdi.* (Füruzan 1981 s. 124). ***yüzü yere düş-*** 'mahcup olmak, utanmak': × *Baŋa Ẕātī süreyin yirlere yüzüŋ didi döst / İşidigeldi 'adü veh ki yire düşdi yüzüm.* (Ẕātī 1970 [16. yy.'ın ilk yarısı] II, 482). × *'Ahdünde hacil oldı yüzi yerlere düşdi / Girdügi için kisvet-i küffâra benefşe.* (M.F. Köprülüzade 1934 s. [Necati, 15. yy.] 103). × *Bir söylese münasebetsiz sekiz cevap işitilecek misafirlerin yanında yüzü düşecekti.* (H.R.

Gürpınar 1926b s. 48). ***yüzü yere geç-*** 'utanmak': × ***-Korktuğun bu mu? -Biz soracağız emme, gel gelelim, karşılık o, ne diyecek. Beni korkutan bu... Tutunduğu kuvvetli ise, ağır basıverirse, yüzümüz yerlere geçer... Şimdi neden tasaya düştüğümü anladın mı?*** (M. Yesari 1930 s. 80). ***yüzü yere gel-*** 'utanmak, mahçup olmak': × ***"Pavlikadan yana garip kaldık. Biz de pavlika isteriz. Civara karşı yüzümüz yere geliyor" dedim. Bey: "O nasıl söz. İş, pavlika işiyse kolay. Pavlikaya kalsın hele. Ne pavlikası istiyorsunuz?" diye sordu.*** (Aziz Nesin 1958g s. 11). × ***Kendisi kabul etmiyor ya, biz arkadaşlarla ricada bulunduk da he dedi. İşinden istifa edecek adam. Hiç mi değil, mebus diye Ankara'ya gönderilince yüzümüz yere gelmez. Gedikli İhsan Efendi de, -Bana kalsa en uygunu Baha beydir. Adam bunca yılın öğretmeni, dediği dinlenir. Hazır emekli de olmuşken, dedi.*** (Aziz Nesin 1961z s. 179). ***yüzü yok*** 'zaafı var': × ***Fakat giderken karısına hiç kumandana görünmemesini, hatta hanımı ve hizmetçileriyle bile münasebette bulunmamasını sıkı sıkı tenbih etmişti. Yalnız paraya yüzü olmadığı için karısının alt katları bir ücret mukabilinde temizlemesine muvafakat etmişti.*** (H.E. Adıvar 1928 s. 199). × ***Ziynet bunları söyledi ya, hemen inanmak da biraz alıklık olur. Çünkü ben Ziynet'i tanırım, paraya hiç yüzü yoktur, hem söylenir, hem yapar. O Halide olmalıydı ki hoşuna gitmeyen bir iş oldu mu, vursun tekmeyi aksın gitsin!*** (M.Ş. Esendal 1934 s. 360). × ***Ceza Reisi çok namuslu, hakperest bir adam olduğu halde, kumara biraz yüzü yoktu. Büyük oyunlara girmese bile, şöyle bir iki saatlik bir parti çevirmekten kendini alamazdı.*** (S. Ali 1937k s. 57). ***yüzü yumuşak*** 'kolay ikna olan, hayır diyemeyen': × ***Vāy başına olursaŋ eger yüzi yumuşaḳ / Eyler birisi göbegüŋiŋ altın iki şaḳ.*** (Vāṣıf 'Oṣmān 1257 s. 46). × ***Oğlu babasına kızıyor, hıncını benden alıyor. Ona karşı yüzü yumuşak, sesi kısık. Ama beni döğdü çürüttü!*** (F. Baykurt 1982 s. 148). ***yüz ver-*** 'ilgi göstermek, iyi davranmak' Meninski 1680 III, 5621. × ***Yavuzlara kimse nite vire yüz / Yavuzlara eyler taḥammül yavuz.*** (Ferheng-nāmei Sa'dī 1340-42 [1073] s. 31 no. 370). × ***Ve illā bilmedükleri olursa dögerler, yüz vermezler varur gider.*** (F. Giese 1929 s. 135). × ***(Düşünerek) Şevkefza kardeşim, bu kıza evlatlık desinler, ne derlerse desinler... Biz ona hizmetçi gözüyle bakalım, hiç yüz vermiyelim...*** (H.R. Gürpınar 1927n s. 57). × ***Ne sandın?.. Önüme gelene yılışacak, yüz verecek, nabzına göre şerbet dayayacak kadar avanak mıyım?*** (S.M. Alus 1944 s. 18). × ***Mızıkalı günden güne karısına yüz vermeği artırmağa, tazenin her dediğini yapmağa, öte berisine göz yummağa, hulasa adamakıllı kılıbıklaşmağa başlamış.*** (a.e. s. 175). ***yüz yerde koy-*** 'birini utanılır durumda bırakmak': × ***Daḥı başını ṣalup biraz tedārik üzere olup 'aḳlını cem' ėdüp devlet tācın çıḳarup cem'iyyetleri gibi ṣaçların ṭağıdup 'acz u nāzile yüz yėrde ḳoyup gerü ḍurunca...*** (A. Bombaci 1946 s. 200). × ***yüz yere vur-*** 'saygı göstermek için alnını yere değdirmek': × ***Yüz yire urdı anuŋla şeyḫ ü şāb / Ḥaḳ du'āsı ḳıldı anuŋ müstecāb.*** (Enverī 1928 [869/1464] s. 37). ***yüz yu-*** 'bir şeyden elini çekmek': × ***Ẕātīyā yüz yumaduŋ zühd-ü-ṣalāḥa yüri var/ Bārī nüş eyle müdām āb-ı ṣafādan yuma dest.*** (Ẕātī 1967 [16. yy.'ın ilk yarısı] I, 75). × ***Ol bir içim su baŋa meyl itmede yüz yumayub/ Ola 'āyn-ı meşk-i sakkā***

çeşm-i hüm-bärum benüm. (Ẕātī 1970 [16. yy.'ın ilk yarısı] II, 349). ***yüz yukarı yat-*** 'sırt üstü yatmak': × ***Çıkıp vardı. Odanın ortasında bir bohça. Bok yedicilerin avratlarıyla Havana bir olmuş, altüst edip duruyorlar aklıları göklüleri. Şundan ne yapsak, bundan ne kessek? Havana'nın yüzü mezara girip çıkmış gibi soluk. Bir susuk. Yıkıp yatmış yüzyukarı, pes demiş…*** (F. Baykurt 1971t s. 155). ***yüz yüze/yüze yüz*** 'karşı karşıya, karşılıklı' Meninski 1680 III, 5620. × ***Yüze yüz ağzınuŋ räzını sordum / Dėdi var kim ̮hired ėrmez bu räza.*** ('Ömer bin Mezīd 1982 s. 126). × ***Çü ay ̮Hurşîd ile yüze yüz idi / Ḫaḳīḳat ol giceler gündüz idi.*** (Şeyḫoġlı Muṣṭafā 1979 [1540] s. 243 no. 1621). × ***Bu gicemüz degüldür bârî yavuz / Ki söyleşdük bir arada yüze yüz.*** (a.e. no. 3029). × ***Ne yüz idi ki bana yüze yüz görindi 'aceb / Ne yeng idi ki getürdi bu ̮hışm ile peygäm.*** (Meḥmed 1965 [1398] no. 1383). × ***Buyurdı äferīn her beytine yüz / Çü ma'nī bikrini gördi yüze yüz.*** (Fąhrī 1974 [1367] no. 135). × ***Ki çün işbu iki leşker yüze yüz / Yine doḳına atlular yüze yüz.*** (a.e. no. 961). × ***Bu bir gice gelüp ḳayġu getür'lüm / Yüze yüz şäd̲ oluban hoş otur'lum.*** (a.e. no. 4168). × ***İçtikleri su ayrı gitmiyordu. Her gün buluşuyorlar, görüşüyorlar, gittikçe samimiyeti ve laubaliliği arttırıyorlardı. Vaziyetler yüzyüze böyle mütekabil olduğu gibi arka arkaya da karşılıklı.*** (S.M. Alus 1934 s. 133). × ***Sakallı haydudun benden başkası olmadığını anlamış olsaydı, gerçeği böyle yüz yüze değiştirmeye cesaret edemezdi.*** (H.R. Gürpınar 1943g s. 237). × ***Hafif bir gıcırtı ile kanat açıldı. Ohh, kalenin birinci kapısını fethetmiştim. İçerde yirmi beşlik bir ampul yanıyordu, şimdiye kadar da Servinaz ile bu kadar yakın yüz yüze gelmemiştim.*** (H.R. Gürpınar 1943m s. 17). ***yüz yüze dur-*** 'karşı karşıya, karşılıklı durmak': × ***Yüz yüze ḍurub ḳılıç çalışdılar / Yėr yüzinden baş u cän alışdılar.*** (Oruc b. ʿĀdil 1343/1925 s. 61). ***yüze yüz ol-*** 'karşı karşıya gelmek' Meninski 1680 III, 5621.

yüz II 'sayıda yüz' <ETk. ***yüz*** 'a hundred' G. Clauson 1972 s. 983, B. Atalay 1986 IV, 827. ***yüz bin kere pişman*** 'çok pişman': × ***Ya!.. Tevekkeli değil, iş içinde iş varmış. Benden saklama; söyle bakayım, kimdir o dilinin altındaki Çıfıt? Cevdet Efendi boş bulunduğuna yüz bin kere pişman olmuştu.*** (S.M. Alus 1934 s. 327). ***yüzde bir*** 'yüz parçada bir parçası; çok az': × ***Pīşkeşler çekdi paşaya yarın / Sana didüm ḳışṣanuŋ yüzde birin.*** (Enverī 1928 [869/1464] s. 31). × ***Tahkikat için bir mebde vardı. Ümit ihtimali yüzde bir raddesinde de olsa boşlamamak lâzım gelirdi.*** (H.R. Gürpınar 1942 s. 119). ***yüzden bir*** 'nadiren, çok seyrek': × ***Katib yüzdän bir evä zäng edärdi. Ancaġ nä mäsälä olsa sakit vä yumşaġ danışar, heç zaman ġışġırmaz, säsini ucaldıb hökm etmäzdi.*** (M. İbrahimov 1960 s. 770). ***yüz gün yarag, bir gün gerek*** 'yüz gün silah taşırsın ama bir gün gerekli olur; ihtiyat iyidir, anlamında deyim': × ***Atalar deyib, - "Yüz gün yaraġ, bir gün gäräk"*** (S. Rähimov 2005 II, s. 150). × ***Näbi onun patronundan bir az götürdü, ġalan şeyläri özünä ġaytarıb dedi: - Al sąhla, yüz gün yaraġ, bir gün gäräk, deyärlär. Sänä lazım olar.*** (Ġaçaġ Näbi 1961 s. 329). ***yüz on, tarla başına kon*** 'saymaca': × ***Mart başlarında toprak, ekmek içi gibi kabarmış, göğsünü bağrını açarak, tohum beklemiye başlamıştı: Köylüler "Yüz on, tarla başına kon!„***

diyerek ellerine tükürmüşler, birer ‹‹Bismillâh› çektikten sonra toprağa yanaşmışlardı. (Z. Yamaç 1979 s. 190). ***yüz ölç bir biç*** ‘bir şeyi yapmadan önce çok düşün, anlamında deyim’: × ***Yoldaşlar, adam sözünün dalını-ġabağını bilsä yaḫşıdır. Atalar yaḫşı deyib ki, yüz ölç, bir biç.*** (M. İbrahimov 1960 s. 222). ***yüz yüz gel-*** ‘bol bol gelmek’: × ***Ġässab Säfär dä här gün ät payımızı göndärir. Atanın da näziri yüz-yüz gälir.*** (S.S. Ạhundov 2005 s. 157). ***yüzde yüz*** ‘kesin, mutlaka’: × ***Başladı mı beynimi ateş bürümeğe... Niçin anasına gittiğini saklıyor, niçin Beşiktaşı, meşiktaşı karıştırıp yalan atıyor? Yüzde yüz bir dalgası var.*** (S.M. Alus 1944 s. 92). × ***Ne de kibar, terbiyeli terbiyeli oturuyordu. Adamakıllı yüksek mal vesselam; yüzde yüz henüz açılmağa başlamış goncalardan.*** (a.e. s. 160). × ***Kunduracı Aleksi bunları görmüş, dönüp dönüp dik dik bakmış ve yüzde yüz tanımış.*** (a.e. s. 17). × ***Etejerin üstündeki, görünüşüne göre yüzde yüz doğru işliyen saate bakmıyordu. Sanki kendini kolundaki saate bakmıya alıştırıyordu.*** (Kemal Bekir 1949 s. 5). × ***Cezayirli Araplar, Faslılar, Tunuslular: Yoksul banliyö kahvelerinde kuskus, şaşlık ve Cezayir pilaviyle alçak gönüllü masalar donatan, müziği bildiğimiz yâlel, melankolisi yüzde yüz İslâm, bakışlarının ezikliği her seferinde içimi kaldıran sessiz sadasız gurbetçiler.*** (A. İlhan 1972 s. 65). × ***Bunlar, bu maşalar, öylesine beyinleri (ki varsa) yıkanıp, vur dedin mi vuran, öldür dedin mi öldüren, aslında zavallı gençlerdir. Hepsi de bir başbuğun, bir parababasının kulları, köleleridir. Başlarını kaldırıp, Hanyayı Konyayı bir anlasalar, nasıl piyon gibi kullanıldıklarının bilincine bir erseler, Türkiye’yi güllük gülistanlık yapmak isteyen iyi niyetli (ki hepsi de solcudur) insanların saffında yer almaktan büyük mutluluk duyacaklardır yüzde yüz.*** (V. Günyol 1999 s. 102).

yüz- I ‘yüzmek’ O. Blau 1868 s. 308. × ***Ṭuṭaġından şeker ṣuda üzerdi / Ḳonuġa virmege şerbet düzerdi.*** (Fạḫrī 1974 [1367] no. 605). × ***Gemimiz girdaba düştü, garkoldu. Biz sercümlemiz yirmi iki kişiden bir ben ve bir pir kişi dahi Basra’dan ve bir dahi benim kulum vardı, adı Zeyrek Keykâvuş idi, biz üçümüz yüzdük, sudan taşra çıktık.*** (Mercümek Aḥmed 1944 [15. yy.] s. 205). × ***Tüccar yazıhanelerinde konişmento sif, fok, kod ve emsali kelimelerden yapılmış beş on bin liralık konuşmalara ekmek parasına harcanmış, içinde kolyozların, sardalyaların, uskumru, kraça ve istavritlerin yüzdüğü küfür dolu sesleri değişmek için insanın gözünü hırs, para hırsı bürümüş olmalıdır.*** (S.F. Abasıyanık 1952s s. 19). × ***Direk ve bacalarının etrafında sürü sürü orfoslar, lahoslar ve fangri balıkları tembel tembel yüzüyorlardı.*** (Halikarnas Balıkçısı 1952 s. 74). × ***Ve neden balıklar yüzüyor bu saatte, / Haber getirsin bana amiralim.*** (F.H. Dağlarca 1957 s. 134). × ***Kimi boş arsalarda çıplak çocuklar, bohçalama ya da balıklama, denize atlıyor, yüzüyor.*** (G. Dino 1991 s. 82). ***üzüb üze çıḫ-*** ‘ortaya çıkmak’: × ***Bu dünyada bütün ölüm hadisälärinin üstü açılırmı? Bütün ġanlar üzüb, üzä çıḫırmı?*** (S. Rähimov 2005 I, s. 117). b. ***üz- II***.

yüz- II ‘soymak, derisini yüzmek’ <ETk. ***yüz-*** ‘to flay’ G. Clauson 1972 s. 984, B. Atalay 1986 IV, 827. ***yüzüp yüzüp/yüzdük yüzdük kuyruğuna***

gel- 'bir işin sonuna yaklaşmak': × ***Elin çapkını bile bize yuf çekiyor. Hele dur bakalım. Yüzdük yüzdük kuyruğuna geldik. Ismarlama iki yosma daha kapana düştü.*** (H.R. Gürpınar 1339 s. 47). × ***Kadınım düşünme, ya herru, ya merru. Çaydan geçdiniz de derede mi boğulacaksınız? Yüzdük yüzdük kuyruğuna geldik...*** (H.R. Gürpınar 1926b s. 186). × ***Dudaklarında titreye titreye acayip bir inbisat ve takallüs husule geliyor ve içinden "Oh oh yüze yüze kuyruğuna geldik. Hah işte mesele patlak verdi" diye ümitlenip duruyordu.*** (H.R. Gürpınar 1927mü s. 175). × ***Kim ġızarsa bir davlı gön yüzmee bazarlıḳ yapdıla.*** (A. Caferoğlu 1940 s. 73). × ***Zavallı hımbıl şellâki... Gönlümün anahtarım kaybetmiş de dolabınkini arıyor. Of, bekle yüzdük yüzdük kuyruğuna geldik bu seferki herife açtığım kavgada çıbanın başını kopardım, gelecek kavgada bütün özünü deşip kurtulacağım.*** (H.R. Gürpınar 1943m s. 100). × ***Bak, sarhoş taklidi de yapıyor. Savulun yanımdan, keratanın derisini yüzeceğim.*** (S.M. Alus 1944 s. 184).

yüzci 'damat adayı tarafından gelin adayının yüzünü görmekle görevlendirilmiş kadın, görücü' H. Vámbéry 1901 s. 185. ***<yüz I*** + meslek adı yapan ***-ci*** eki. ××.

yüzcilik 'damat adayı tarafından gelin adayının yüzünü görüp bilgi vermekle görevlendirilmiş kadının yaptığı iş, görücülük' ***<yüzci*** + nomen abstractum yapan ***-lik***.

...yüzden '...nedeniyle' ***bu yüzden*** 'bu nedenle; bu sayede': × ***Eşkiya koca Mustafanın vak'aları üzerine böyle bir yol kesme hâdisesinin oluşu ticaretini yollara gidip gelmekle yapan ve geçimleri bu yüzden olan tüccarları koyu koyu düşündürmeğe başlamıştı.*** (C.S. Gürler 1939 s. 82). × ***Daha evvel tecrübe ile öğrenmişlerdi ki bunlardan herhangi birini dansa kaldırmağa teşebbüs etmek kös kös geri dönmekle neticelenirdi. Bu yüzden kendi dillerini pürüzsüz konuşan genç kaymakamın kendilerini büfeye davet edişinden istifade ederek bir aralık "dam" rica ettiler.*** (Antoloji: İzmir Hikayecileri 1943 s. 111). × ***Bu yüzden o bakışların belli bir noktada uzun uzun gezinmesiyle, bu dolaylı sürtünmeyle, bir kehribar manyetizması oluşuyordu.*** (U. Kökden 1995 s. 101). ***ne yüzden*** 'hangi nedenle': × ***"Hayr Beg ne yüzden riʿāyet ėtmişdür görek?" buyurmışlar? "On biŋ ḥasene iḥsān ėtmiş" dėnildükde, "āferīn bre Çerkes! Hele ḳatı nā-kes degül imişsün!" dėyü pesend ėtmişler.*** ('Ālī 1975 s. 157). b. ***ne yüzden***, ***o yüzden*** 'o nedenle': × ***Demincek, Paris'i seyrederken, bana bir söz söylediniz. O yüzden size çok kırıldım.*** (Y.K. Karaosmanoğlu 1938 s. 349). × ***Esker ocağında ayrılık hasretine çok marağ etmişin. O yüzden merem olmuşun. On beş gün okuycaz seni. Günde ikişer löbet geleceksin.*** (F. Baykurt 1970 s. 165). ***gayrı yüzden*** 'başka türlü?': × ***Su almağa çıkup su ararken bunlara rast gelüp asla aman virmeyüp bunların ellerin bağlayup firkateye koyup alarga olup memleketlerine doğru gitdiler. Bu bîçareler gördiler iş gayri yüzden gitdi. Feleği gör, kendülerden yüz çevürdi.*** (Ş. Elçin 1975–76 s. 180).

yüzgeç/yüzgüç ‘iyi yüzme bilen’ Meninski 1680 III, 5599. ***<yüz- I*** ve fiilden nomen instrumenti yapan ***-gaç*** eki, b. ***atlangaç*** ⊡. ***yüzgüç yılan*** ‘yüzücü yılan’. ***yüzgeç ol-/yüzgüç ol-*** ‘iyi yüzme bilmek’ DS 4336, TS 4785. × ***Suların altında basılıp kalıyor sesi. Baktığını göremiyor. Dediğini işittiremiyor. Biraz yüze çıkıyor, sonra gene batıyor. “İnsan yüzgeç olmayınca böyle olur!” diyor kendine.*** (F. Baykurt 1971t s. 200).

yüzgüç b. ***yüzgeç***.

yüzi kuyı b. ***yüzü koyu***.

yüzi kuyun b. ***yüzü koyu***.

yüzleştür- ‘karşı karşıya getirmek’ Meninski 1680 III, 5623. ***<yüzleş-*** fiilinin kausatif (ettirgenlik) hâli. ××

yüzsüz ‘utanmaz’ ***<yüz I*** + ***-süz*** yokluk eki. Meninski 1680 III, 5623. × ***Bu bunaḳ ḳarı da geleyim diye diye bu ḳızı yüzsüz edecek. Biz bir yandan terbiyesine uğraşıyoruz, o bir yandan münäsebetsizlik ediyor. Naṣıl olsa da şunuŋ ḳulaġını büksek?*** (H.R. Gürpınar 1927n s. 63). × ***Vay yüzsüz ḳara kütük! … Anadan ṣomurduḳ!*** (Aḥmed Vefīḳ Paşa 1928 s. 16). × ***Yürü utan taŋrıdan ḳoġıl bizi/ Olma yüzsüz dime bu seme sözi.*** (Enverī 1928 [869/ 1464] s. 34). × ***Aman sus, şimdi külçe kesileceğim! Tu utanmaz, arlanmaz çapkın, tu yüzsüz, hayasız züppe!*** (S.M. Alus 1933p s. 111). × ***Amma ey oğul esrüklerle ve kişilik bilmez Türklerle, yüzsüzlerle ve ağır canlı heriflerle oynama.*** (O.Ş. Gökyay 1966 s. 119).

yüzük ‘yüzük’ <ETk. ***yüzük*** ‘finger-ring’ G. Clauson 1972 s. 986, B. Atalay 1986 IV, 828. ***üzük gaşı kimi*** ‘yüzük taşı gibi, bir şeyin etrafını iyice saran’: × ***Elä bu vaḫt gälib ̧häbär gätirdilär ki, firäng padşahı şähäri üzük ġaşı kimi mühasiräyä alıb, bac ̧härac istäyir.*** (Azerbaycan Nağılları 2005 V, 131). × ***Padşah ämr elädi, ġoşun İlyasın evin üzük ġaşı kimi mühasiräyä aldı.*** (Azerbaycan Nağılları 2005 V, 253). b. ***üzük. üzüyünü ogurla-*** ‘bir yerde kafasını kaldırmadan çalışmak, hiç ayrılmamak’: × ***Pärşan vedräni ġapıb evin ġabağındakı çälläyä täräf gedändä Säkinä düşündü: Gör nä yaḫşı ġulluġ eläyir, elä bil bu häyätdä ġızın üzüyünü oğurlayıblar.*** (M. İbrahimov 1960 s. 643).

yüzü koyu/yüzü koyun/yüzi kuyı/yüzi kuyun/yüzün goylu ‘yüzü aşağı gelecek biçimde’ H. Eren 1999 s. 285, Meninski 1680 III, 5533. × ***Sofa tahtalarını gıcırdata gıcırdata dolaşırken ölçüp biçiyor, arada iri iri söylenip küfrediyordu. Bir ara gene durdu. Yüzü koyun, cansız gibi yatan annemi kolundan tutup hoyratça kaldırdı.*** (Orhan Kemal 1949b s. 26). × ***Hancı Hurşud gelir. “Ulan efendi ne var?” Ses yoh. “Ula vallah bu teres öldi”. Gidir odanın gapisini açir ki üzi guyli yatir.*** (B. Seyidoğlu 1975 s. 417). × ***Bu dev karısı da kazandakileri yiyor, ateşi söndürüyor, kazanı da üzü kuyun deviriyor, savuşup gidiyor.*** (U. Günay 1975 s. 331). × ***Ben de bir el attım. İki el de başkası onun tarafından atmış. Baktım poşnak yüzün goylu tüşmüş ölmüş.*** (A. Caferoğlu 1940 s. 23). × ***Bu merakla etrafına bakınırken gözlerim ağacın arka tarafındaki hasıra ilişti. Hasırın üzerinde biri sırtüstü uzanmış, diğeri yüzükoyun yatmış iki adam.*** (S.M. Alus

1944 s. 104). × ***Meger var idi ol bāğ içre ḳuyı / Bıraḳdılar ḳuyıya yüzi-ḳuyı.*** (Meḥmed 1965 [1398] no. 2487). b. ***üzü kuyun***, ***üzi guyli***.

yüzü koyun b. ***yüzü koyu***.

yüzük yumurta ‘bir oyun adı’ × ***Avcılar ikindiye keklik, tavşan getirdiler. Kadınlar toplanıp arabaşı pişirdiler. O akşam Huvat köyün erkeğiyle güreşe tutuştu. Güreşe güreşe yorulunca, yüzük yumurta oynamaya oturdu.*** (L. Tekin 1984 s. 66).

yüzünden/yüzünnen ‘sebebiyle; sayesinde’ Meninski 1680 III, 5621. × ***Varol evlâdım; aziz ol. İhtiyar baban, bundan sonra gülerse senin yüzünden gülecek.*** (R.N. Güntekin 1928 s. 143). × ***Geliboluya indik. Bizden önce buradan denizi yüzerek geçen olmuş. Galiba bir dildade yüzünden.*** (Nâzım Hikmet 1936s s. 27). × ***En gani gönüllüleri Hacı Rifat’ın İhsan isminde birisi idi. Bir sene evvel babası avda kaza neticesinde vurulup ölünce (bu ölümün kaza olmayıp, bir zeytinlik meselesi yüzünden araları açık bulunan Arnavut Galip Ağa’nın intikamı olduğunu söyleyenler de vardı) evin erkekliği ve bütün mallar bu on dört yaşındaki çocuğa kalmıştı.*** (S. Ali 1937k s. 28). × ***Yaman çingene onu bir takım dalaverelerle tez zamanda soyup sovana çevirecek, rahmetli babasından kalan evleri, dükkânları bir takım maceralar yüzünden deve yapacaktı.*** (O.C. Kaygılı 1939 s. 73). × ***Yalıda hayat, bilhassa eniştemizin tuhaflıkları yüzünden birkaç zaman için daha eğlenceli olacaktı.*** (A.Ş. Hisar 1944 s. 200–201). × ***Bu parayı yuḫardan aḫtardı, aşağıdan hep gızıl altun döküldü… Artık bu fıkara olan oğlan bu kesenin yüzünnen goca bir tüccar oldu.*** (A. Caferoğlu 1945 s. 9). × ***Annemle babam, iki odun yüzünden atışmışlardı. Dargındılar.*** (M. Buyrukçu 1956 s. 7). × ***Tarzan yüzünden mahallede korkunç bir Amerikan aleyhtarlığı başladı.*** (A. Nesin 1992 s. 69).

yüzün goylu b. ***yüzü koyu***.

yüzünnen b. ***yüzünden***.

yüz yazısı günü ‘???’ × ***Haniya, yüz yazısı günü, davetliler daha gelmeden, ev ne halde olurur; nasıl telâş ve heyecanla hazırlıklar yapılır… İşte bizim evin bu sabahki hali… Ondan fazlası var, eksiği yok…*** (S.M. Alus 1933p s. 227). ***yazub yüzümü*** ‘???’ × ***Yazub yüzümi esmā̱ hanım kākülümi kes / Bir āşināya varacağım sen çıḳarma ses.*** (Vāṣıf ‘Oṣmān 1257 s. 54).

Z

-z ‘***s*** yerine’ Sözsonu: × ***Arkasından Süleyman Efendinin vefakâr hanımı Rüveyde Hanım sökün eder. Herkez ayağa kalkar ve büyük küçük eğilip elini öper.*** (İ. Tarus 1947ts. s. 90). × ***“Her önüme gelene ev veremem doğrusu.” —“Doktor, abukat, mehendiz olmalı değil mi?”*** (Orhan Kemal 1952ç s. 12). × ***–Sooona... O yarışmayı açan mecmaada resmim çıkınca, okulun müdürü “Ya mektep, ya artizlik!” dedi.*** (A. Nesin 1972i s. 211). ***Sözbaşı:*** × ***Bunnar biri birni tanıyıf bahçada sarma dolaş olurken gırh çeriye heresi bir zopa gapıf: hāy hāy seni çepel bu hambalnan sen nēdirsen deye ağaşdarı çediler.*** (A. Caferoğlu 1944 s. 117). × ***Zabah namazı olmuşdu. Gaḥdım semaveri yahdım, peynir, ekmē surfuya goydum. Aylemi sesledim.*** (a.e. s. 212). × ***“Çıksam da çıkmasam da dayağı yiyeceğime ganaatim geldi. Dedim, şu zopayı çıkmadan yiyeceğime, çıkayım da yiyeyim daha eyi!”*** (F. Baykurt 1959e s. 30). × ***Emme bak şayet kendin üçün diyorsan eyi bir zoba alayım sana. Yok bu döller üçün diyorsan heç lüzümü yoktur. Bakmıyor musun galabalıklarına? İt sürüsü gibiler. Onların nefesi orasını hamam gibi ısıtır...*** (a.e. s. 27). × ***Soymuşlar bunu, dömeltmişler, kestiği dalı da getirip... Ekiz Ali terleye terleye zabahı zor etmiş.*** (a.e. s. 19). b. ***herkes***, ***mehendiz***.

zaana b. ***zağana***.

zaar b. ***zahir***.

zabın b. ***zebun***.

zabuk ‘sokak’ DS 4340. <Ar. ***zabuḳ*** ‘ruelle étroite; dar sokak’ A. Barthélemy 1935 s. 307. ××

zâc ‘kara boya’ O. Blau 1868 s. 311, DS 4340. ××

zad/zat ‘herhangi bir şey’ Meninski 1680 II, 2226 DS 4340. <Ar. ***zād*** ‘a stock of provisions’ J.W. Redhouse 2006 s. 1001a. × ***Zad yok ekmek yok.*** (H. Vámbéry 1901 s. 215).

zade ‘oğul, evlat; doğmuş’ <Fa. ***zāde*** a.m. J.W. Redhouse 2006 s. 1001a, M.Z. Pakalın 1946 III, 644. × ***Mirasyedi diye beklediğimiz paşazade, mollazade, Mısırçarşılı zade meydana çıkmadı.*** (S.M. Alus 1944 s. 108). × ***Besbelli şu üç demir masanın birleşmesinden teşekkül etmiş olan büyük sofrada oturanlar bilmem ne zadelerden olsa gerek.*** (U.N. Yiğiter 1948y s. 71).

zadelik ‘soyluluk, önemli bir aileye mensup olma‘ <Fa. ***zāde*** + Tü. ***–lik*** isimden isim yapma eki. × ***Cevdet Beyciğim, âlem, zade kesildi; herkes isminin başına zadelik kulpu takıp ortaya fırlıyor***. (S.M. Alus 1934

s. 137). × ***Sesini kıstı: ..... zadelerin dün dört yüz elli sandık şekerlerini yakalamışlar, tekmil kaçak, beyannamesiz şekerler... Bir güzel de el koymuşlar mı sana... Yarın mapısa da atar; hükümet bu, dinler mi senin zadeliğini?*** (O. Kemal 1952ç s. 66).

zaden 'arka yükü' <Bulg. ***zaden*** 'hinterer, hinten befindlicher' A. Tietze 1957 no. 233, DS 4340. ××

zafer 'başarı, kazanma' <Ar. ***ẓafer*** a.m. J.W. Redhouse 2006 s. 1271a. ***düşmana zafer bul-*** 'düşman karşısında kazanmak': × ***Ṣabr ile düşmāna buldılar ẓafer / Ṣabr ile dermān her derde irer.*** (Eşrefoğlu Rūmī 1286 s. 69).

za'fiyet 'zayıflık, güçsüzlük' <Ar. ***ża'fiyyet*** a.m. J.W. Redhouse 2006 s. 1211b. × ***Ne ahlakta bulunduklarını vasf etmeklik (anlatmak) pederimin bazı mertebe namusuna dokunacağından sükut etmek (susmak) isterim, halbuki zafiyet-i insaniyyeye murat etmek için olmayıp ancak kusurlarını hakikat-ı hal üzere vasf etmek niyetinde bulunan kimesne (kimse) zemme ve takbihe şayan olmayacağı için...*** (E. Misailidis 1986 [1872] s. 26).

zağ I 'keskinlik; kuvvet, şiddet; Schärfe des Messers' TS 4803, DS 4341, H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 433, M.Z. Pakalın 1946 III, 645. × ***Yeniçeri kabadayısı yeni almış olduğu yatağanın iyice kesip kesmediğini tecrübe için onunla yolda kendi haliyle giden bir adamı iki biçip bıçağını silerek ve güya tavuk boğazlamış gibi madde-i katilden asla müteessir olmayıp, "kahpe bıçak zağı iyi imiş" diye bıçağı medh ederek geçip gittiği nice def'alar görülmüştür.*** (Żiyā Paşa, YTEA 1978 [1869] II, 98). Krş. ***zağla-***.

zağ II 'karga; piliç' <Fa. ***zāg*** 'a crow, raven, rook' F. Steingass 1998 s. 606, H. Eren 1999 s. 465. ***karazağ*** 'karakarga, bir küçük kuş' A. Tietze 1967 no. 128, DS 4341. × ***Ol vaḳtden bėrü yalan danuḳlaruŋ tüsi oŋmadı, zāġ ḍaġda, bayḳuş vīrānede, serçe çaluda, 'akke başını oŋine bıraḳmış-dur.*** (Ferec 855/1451 v. 108 a–b). × ***Tedābīri keşīreye mālik ve taṣārīfi celīle semtine sālik. Emṣāl u aḳrānında ferīd, lā-siyyemā maṭbū'-cümlei emācid u ṣanādīd iken, bunlaruŋ anuŋ gibi şānı şerīfe teşebbühleri zāġuŋ hümāya ve kelāġuŋ 'anḳāya öykünmesi gibidür.*** ('Ālī 1979 I, 165). × ***Pes zāġ endi, ol büründüğü ḳapdı, ... aŋul aŋul uçdı, anı yılanuŋ üzerine bıraḳdı.*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 22). × ***Ügüler meliki anuŋ işāretine baḳmadı, buyurdı kim ol zāġı 'azīz dutalar.*** (a.e. s. 89). × ***Çün ki leşkerüŋ ḍaġılduġın aŋladı, 'aḳılların başlarına cem' eyleyüb fi l-fevr dafşurdı ve zāġ u kalāġı başına üşürdi, Tata altında ṭabur bağladı.*** (Ta'līḳī–zāde 1983 [1596] s. 157). × ***Bülbüli ḫaste-dile nāleler ėtdürmeg içün / Zāġ düşlendi dirīġā nėdeyin gülşenüŋe?*** ('Amrī 1979 [17. yy.] s. 145). × ***Ėder ney bigi bülbül āh u efġān / Ki bir zāġ olmış iki gül ınağı (?)***. ('Ömer bin Mezīd 1982 s. 124).

zağ- 'yılan gibi kayıp gitmek' × ***Hiçbir yerde Husnu'ye benzer bir görüntü yok. "Yok!" dedi. "Ya yok, ya ben bulamıyorum! Ya beni avsunlayıp yılan gibi zağdı gitti çavlandan aşağı! Ama nere giderse gitsin, evi burda!*** (F. Baykurt 1971t s. 56). × ***Fakat aşkolsun! Pire***

gibi herif? Kaşla goz arasında tuyuverdi! Çavlandan aşağı yılan gibi zağdı gitti! (a.e. s. 56). × ***"Arkadaşım da madem, neden yaptı bana bu oyunu? Karşıdan gördüğü halde yolunu sapıttı, zağıp kaçtı önümden?"*** (a.e. s. 59). × ***Kız için merak etme Musdu! İpten adam alırım, ipteeen! Ankara'dan candarma komandoları getirir gene bulurum! Öyle komandolar ki, uçan eşkıyayı yakalayıp alıyor havadan! Yıllanmış yılan eti yiyor, yılan gibi de zağıyorlar!*** (a.e. s. 270).

zağa 'mağara' <Kürt. ***zaga*** a.m. Jaba–Justi 1879 s. 219, DS 4340. × ***Elä yenicā zağaya girmişlärdi ki, bir dä gördülär hava ġaraldı, göy guruldadı, şümşürāy oynadı, ildırım çaḫdı, elä bir tufan ġopdu ki, az ġaldı yer-göy dağılsın.*** (Azärbaycan nağılları 2005 V, 71).

zagal 'aldatma, hile; Betrug' × ***Kimiyā-yı 'ışḳ bulduḳ misi altun iderüz/ Ortadan çıḳsun zaġal kim ṣāfdur pāzārumuz.*** (Eşrefoğlu Rūmī 1286 s. 3).

zağana/zaganus/zaana 'yengeç; émerillon; Seekrebs' <Yun. ***τζαγανος*** (tzaġanós) a.m. Yun. müzekker eki ***-os*** için b. ***aforos*** ⊡. M.CI. Huart 1921 s. 199, G. Meyer 1893 s. 21, W. Radloff 1893 IV, 860, B.A. Yanıkoğlu 1943 s. 299, DS 4341. b. ***çağanos***.

zaganus b. ***zağana***.

zağar I/zâr 'av köpeği; köpek yavrusu; fino gibi küçük köpek cinsi; Jagdhund, Wachtelhund, Spürhund' A. Caferoğlu 1943 s. 267, A. Caferoğlu 1945 s. 314, F. Miklosich 1889 s. 24, H. Eren 1999 s. 465, B.A. Yanıkoğlu 1943 s. 299, O. Blau 1868 s. 311, 312, DS 4340, 4341. <? × ***Şöyle vasfederler ki –bir vakit, bir adem Kabe'den avdet ederken, istikbaline meşhur bir hır söylemez çıkagelmiş. Ve teper sakar bir halt eder deyü familyasından haber sormaya çekindiğinden "Ey hır söylemez, bizim zağar (av köpeği) ne yapıyor" deyü av kelbi için sual etmiş.*** (E. Misailidis 1986 [1872] s. 779). × ***Zağarları öne saldık. Sağda solda dan dunlar başladı.*** (S.M. Alus 1944 s. 139). × ***Efendim, zağar zağar, tüysüz İngiliz puanterleridir. İngiltereden getirtmek masrafını gözine yediremiyorsan, daha ehven olan Fransız yahut Alman braklarından şaşma. Köpek, beslediğine, yanında taşıdığına değmeli; görenler de adama tabiat sahibi adammış demeli.*** (a.e. s. 141). × ***"Oşt kâfir, şimdi de bana ürme!" dedi Cünül, çumağa pavkurdu: "Ulan asıl sensin, kapı zağarı, kurt gelince, içeri."*** (Ü. Kaftancıoğlu 1972 s. 142). × ***Bunlardan başka olur olmaz sıradan adamların ve geçimleri işlerine ve onun getirdiği kazanca bağlı olan sayıya gelmez insanların av avlayıp kuş kuşlamaya yeltenmeleri, yani doğanlar, tazılar ve zağarlar edinip yaz ve kış yeler -onmaz köpek gibi sin sin gezmeleri öldürülmelerine delalet eden bir haldir.*** (O.Ş. Gökyay 1978 71). (Argo) 'muhbir' H. Aktunç 1990 s. 314.

zağar II b. ***zahir***.

zağara kürk 'yakanın üzerinde dikilen kürk, yaka kürkü' <Fa. ***zagara*** a.m. + Tü. ***kürk*** 'post' H. Eren 1999 s. 465. × ***İşte ayda en azı en aşağı iki bin akçadan, gene yılda altı bin kuruş; ondan saniyen sadece***

temizliği adet edinip ağır esvap, yaka, zağara kürk, sürme, oya, altın üstüne kakma, elmas, türlü kuyum ve zümrüt, akar su, paftalı klaptan işleme ve daha akran ve emsalinin… (Aḥmed Vefīḳ Paşa 1933az s. 66).

zağla- 'gebertmek; bilemek, keskinleştirmek' ***<zağ I + -la-*** isimden fiil yapım eki. R. Dankoff 2004 s. 286. ***zağlan-*** 'keskinleşmek', TS 4803, DS 4342, J.W. Redhouse 2006 s. 1002a. × ***Ya'ni kim mihr ü maḥabbet ḳılıcın zağlaruz.*** (Nev'ī 1977 s. 340). × ***Merdivenleri hoplaya hoplaya indim. Ahırdan dehşetli bir inilti geliyordu, fazla düşünmedim, martinimi kaptım, kapıya dayandım. Bir kurşun ikisini de zağladı.*** (S.E. Ertem 1931 s. 241).

(Argo) **zagon** 'bulunç, vicdan; yasa, kural' DS 4341. <Rus. ***zakon*** 'kanun, yasa, ahlak' H. Aktunç 1990 s. 314. × ***Dostumun ahbabımın karısı benim kızkardeşim sayılır. Bizim zagonumuzda böylelerine nikah bile düşmez.*** (Cemal Refik 1943 s. 36). × ***"Ah, diyor, adamdı Müslim bey, ama adam derim sana… Ne taraftan yuvarlasan şeş otururdu! İllevelakin bizim hatip Hoca'nın zagonuna dayanamadı…"*** (S. Şengil 1949 s. 9). × ***Oysa ben duymuştum ki Gazi Paşa, devlet kapısına ana bir zagon astırmıştır. 'Devletimizin dini İslam dinidir' deyi yazdırmıştır zagonuna.*** (K. Bilbaşar 1969 s. 33). × ***Gırtlağını kesseniz, Medine efendim demez. Ne azarlar işitmiş, ne zılgıtlar yemiştir oysa, aldırmamıştır bile, Medine'nin zagonu kendi zagonudur, boşverir ötesine…*** (N. Üstün 1971 s. 14).

zagota/zaguda 'yeşil zeytin; grüne Olive in Salzwasser' B.A. Yanıkoğlu 1943 s. 299, DS 4341. <Yun. ***τζαχώτα*** Ch. Tzitzilis 1987g no. 517, Ch. Symeonides 1973 no. 214. ××

zaguda b. ***zagota***.

zağ zağ es- Az. 'çok korkmak, titremek; zittern' × ***Bälğ pählävan çoḫ güclü pählävandı. Belä ki, bütün pählävanlar Bälğin älindän zağ-zağ äsirdiler.*** (Azerbaycan Naġılları 2005 II, 13).

zahar b. ***zahir***.

zahir/zağar/zaar/zeher/zahar 'ihtimal; açık, belli ki' Ö.A. Aksoy 1947 s. 781, DS 4343, H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 433. <Ar. ***ẓāhir*** a.m. J.W. Redhouse 2006 s. 1269. × ***Maşallah Kanarya ile Agavni, kolları sıvamışlar, (pinpon kesenin ağzını açtı, yeriz zahir!) diyerek bir dakika durmamışlardı.*** (S.M. Alus 1933p s. 234). × ***Esrar içenin ağzından köpük gelir mi? –Bilmem, geliyor zahar! Buna çok mu içirdiler, ne oldu?*** (M.Ş. Esendal 1934 s. 400). × ***–Bilmem… Bilmem… Beynim karıncalanıyor. –Karıncalanır zahir… Biraz daha düşünürsen beyninde damarın bile patlar.*** (H.R.Gürpınar 1340c s. 618). × ***Sarı lira, o taraklarda bezi olanların hangisini yumuşatmamış, bendetmemiş ki? Şöhret te, zahir yangabuzun çok paralılığına kapıldı da ona ruyu iltifat gösterdi.*** (S.M. Alus 1944 s. 176). × ***–Oğlum Kaymakam bey burda mı? –Burda zeher… -Adı ne?*** (M. Körükçü 1950 s. 7).

zahir bahir 'çok açık' <Ar. ***ẓāhir*** a.m. + Ar. ***bāhir*** a.m. × ***Naime Hanım (ufak, acı bir kahkahadan sonra) Ha şöyle… Söyleyiniz… Zahir***

bahir bir hakikatı şekl-i diğerde göstermek için seksen dereden su getirmeğe ne lüzum var? (H.R. Gürpınar 1332 s. 232).

zahle rakısı 'Lübnan'ın Zahle kentinde yapılan rakı' × ***O saatlerde yalınayak kadınlar, yarı çıplak çocuklar, duvarlarının diplerine sessizce çöküp dinlenirlermiş. Karanlık iç odalarda da fakir erkekler düşüne düşüne zahle rakısı içerlermiş.*** (İ. Tarus 1950a s. 100).

zahm 'yara; zahmet; eziyet; Wunde' <Fa. ***zaḫm*** a.m. J.W. Redhouse 2006 s. 1006a. × ***Ḳanlar aġlar dem-be-dem, sīnemdeki zaḫmum gibi / Derdi bī-ḥad, oŋmaduḳ, bī-çāredür göŋlüm benüm.*** (Ẕātī 1970 [16. yy.'ın ilk yarısı] II, 399). × ***Budaḳtan çü saŋa ḳızıl gül gerek/ Diken zaḫmına hem taḥammül gerek.*** (Ferheng-nāme-i Sa'dī 1340–42 s. 63). × ***Soŋra ol cengde Yanḳu mel'üna oḳ toḳundı, zaḫmlu oldı, bilinmedi, bunlar daḫı ġāfil olup ḥiṣāruŋ üstinden gitdiler. Yanḳu mel'ün ol zaḫmdan helāk oldı.*** (Oruc b. 'Ādil 1343/1925 s. 72). × ***Ammā söz zaḫmı hergėz otalanmaz ve her oḳ kim dil kirişinden boşana ve göŋül nişānesine doḳına, ayruḳ anı çıḳarmaḳ mümkin degül.*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 81). × ***İkisin ḳaraḳta itgil hele/ Ki cerrāḥ urur zaḫma merhem bile.*** (Ferheng-nāme-i Sa'dī 1340–42 s. 17). × ***Zaḫmı ̮hün-ālüdumı ḳanlu yaşumla yuma kim / Ḳanı ḳan-ile yuma kim / Ḳanı ḳan ile yumaḳ düşmez, benüm şāhum, saŋa!*** (Şem'ī, A.N. Tarlan 1948 II, 66). × ***Oḳuŋ zaḫmından her bir nāz-pīşe / Ḳulandan ḳılmış-idi yėri bīşe.*** (Fąhrī 1974 s. 325 no. 1401). × ***Herifçioğlu bir kenara sıkıştırmış Esma'yla dövüşüp duruyorlar. Gittim: -Ayıp be! Dedim. Ayıp sana, senin zahmın hep karılara galiba! Ersen çık meydana.*** (S.E. Ertem 1931 s. 246).

zahma 'ipten veya kayıştan üzengi; üzenginin takıldığı kayış' A. Caferoğlu 1940 s. 215, Ö.A. Aksoy 1947 s. 780, DS 4344, H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 433. <Ar. ***zaḫme*** 'üzengi kayışı' J.W. Redhouse 2006 s. 1006a, H. Eren 1999 s. 466, A. Barthélemy 1935 s. 309, A. Tietze 1958 no 79. × ***Zahmalara ayağını geçirmesiyle Ceylan'ın başını çevirip Çamlıkaya Bağı'na doğru sürmesi bir oldu.*** (M. Yesari 1928 s. 310). × ***Tam beygirden ineceği zaman ayağında yanık bir sancı duydu. Zahmadan ayağını çıkaramıyordu.*** (M. Yesari 1928 s. 442).

zahman 'ana vatan; Vaterland' <Fa. ***zaḫmān*** 'patria' B. Georgievits 1943 [1544-1548] s. 123. ××

zahmet 'hastalık, sıkıntı' <Ar. ***zaḥmet*** 'any kind of trouble or difficulty' J.W. Redhouse 2006 s. 1005b. × ***Andan şeh-zāde Naṣrı 'Ayyāra eyitdi: "İmkāna sıġduḳca baŋa ̮hidmet eyledüŋ, beni ̮hān-u-mān issi ḳılduŋ. İmden gėrü destüruŋ-ile zaḥmeti götürelüm!" dėdi.*** (Ferec 855/1451 v. 50b). × ***Ol sebebden coḳ zaḥmete oġradı. Yarımı bed nīk uy-bilmez meflücdur.*** (a.e. v. 182b). × ***Ögüt ilkin ḳulaḳdan zaḥmet eyler, / Ki ögütdür cihānda kesb utevfīr.*** (Şeyḫoğlı Muṣṭafā 1979 s. 386 no. 6813). × ***Ḳardaşum var, gey ḳatı zaḥmet çeker, / Göyner özüm, neydeyim, ḳandur ciger.*** (J. Németh 1919 s. 162). × ***Ḳırḳ üç yaşında ̮huṭbesi oḳındı, yigirmi altı yıl 'Osṃān Ġāzī didiler, vefātına sebeb ayaġında zaḥmeti vardı, yıldan yıla ziyāde oldı.*** (F. Giese 1929 s. 203). × ***Sulṭān Maḥmud ̮Hān Ġāzīnüŋ 'ömri elli bir yıl***

oldı. Atası vefātında on yedi yaşındayıdı. Bunuŋ daḥı otuz dört yıl ḫuṭbesi oḳındı. Vefātına sebeb ayaġında zaḥmeti vardı. (a.e. s. 204). × ***Kim ki ṭā'at zaḥmetine ṣabr ide / Ṣorusuz düz ṭoġrı uçmaġa gide.*** (Eşrefoġlu Rūmī 1286 s. 68). ***zahmet çek-*** 'eziyet çekmek': Meninski 1680 II, 2431. × ***Çün sen ayruḳ kişinüŋ milkidüŋ, evvelden baŋa dėyeydüŋ, böyle zaḥmet çeküb efgār olmayadum nolayidi, bī-edeblik daḥı ėtmeyedüm.*** (Ferec 855/1451 v. 116b). × ***Merg ḥāline düşdüm. Çendīn vaḳt iflāc zaḥmetin çekdüm.*** (a.e. v. 186b). × ***Ḫayāli bī-fāyide zaḥmetin çekme! Senden bunuŋ gibi endiyşe daŋlamaludur.*** (a.e. v. 63a). × ***Bellüdür, oġlansın, nesne bilmezsin. Ben bir cihāndīde gişi olam, ıssı sovuḳ zaḥmetin coḳ çekmiş olam. Baŋa bu senüŋ sırruŋmı ma'lüm-dur?*** (a.e. v. 209a). × ***Evvelden baŋa dėyeydüŋ böyle zaḥmet çeküb evgār olmayaydum nolayidi!*** (a.e. v. 116b). × ***Çeküb zaḥmet gelüb bir küya ėrdük. / Devān bir ḫānei dihḳāna girdük.*** (Ża'īfī 1950 [1555] s. 148). × ***Şuya vėrsüŋ bāġbān gül-zārı zaḥmet çekmesün. / Bir gül açılmaz yüzüŋ tek vėrse miŋ gül-zāre ṣu.*** (Fużūlī, K. Akyüz 1958 s. 23). × ***Bir gün Firenüŋ ḳāżīsi hüvendigāra gelmişdi kim vilāyetinüŋ ḥālini bildüre, Enez kāfirlerinden bu vilāyet ne ḥāldedür ve ne zaḥmet çekerler.*** (F. Giese 1929 s. 135). × ***Dėdi: "Bu deve aramuzda durur, / Zaḥmeti biz çekerüz, ol lüt urur..."*** (M. Adamović 1994 nr. 1175). × ***Ḳardaşum var, gey ḳatı zaḥmet çeker, / Göyner özüm, neydeyim, ḳandur ciger.*** (J. Németh 1919 s. 162). × ***Lacivert etekleri, diz kapaklarını bile örtmeye zahmet çeken iki kız ellerinde dar ve uzun maron çantalariyle vapurun merdivenlerini çıkarken kalabalık arasında genç ve hattā yaşlı erkek başlarının, ten rengi çoraplara sarılı gergin bacaklarla beraber hareket ettiğini görüyordum.*** (Burhan Cahit 1941 s. 12). Krş. ***emek dart-***. ***zahmete gir-*** 'emek vermek, eziyet çekmek': Meninski 1680 II, 2431. ***zahmet et-*** 'emek vermek': Meninski 1680 II, 2431. × ***Raif Efe güldü. "İlâhi çok yaşa Çavuşum, boşuna zahmet ederiz gibime gelir."*** (K. Bilbaşar 1944 s. 80). × ***RECEP: - [...] Her ne hal ise... El mukadder layetgayyer... 15 bin ... On bin liraya kadar verebilirim... Bana müsaade... Zahmet etmeyin...*** (Nâzım Hikmet 1965e s. 27). ***zahmet getür-*** 'emek harcamak': Meninski 1680 II, 2431. ***zahmete koy- (ko-)*** 'birini sıkıntıya sokmak': Meninski 1680 II, 2431. ***zahmet gör-/zehmet gör-*** 'eziyet çekmek': × ***Bir gün nā-gāh ḳatı yėl cıḳdı, salı oyınatdı. Ḳatı zaḥmet gördiler.*** (Ferec 855/1451 v. 147a). × ***Bir gün nāgāh ḳatı yėl cıḳdı, salı oyınatdı. Ḳatı zaḥmet gördiler.*** (a.e. v. 147a). × ***Bular senüŋ sözüŋle ol işden durur degüldür, dek sen zaḥmet görürsin.*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 44). × ***Sen her gün coḳ rencile ve delim meşaḳḳatile bizlerden birimüz avlarsın, ele getürürsin; ve biz hemīşe senüŋ belaŋ içinde zaḥmet görürüz.*** (a.e. s. 23). × ***Zahmetini görübenin dürersin dünya malını/ (?) harç edüp seni anmaya (?) zehi bela.*** (M.Ş. Yaltkaya 1934 s. 156). × ***Üş gün sonra getrēm. O vaḫıt asaḥ. İndi zehmet görmemece assaḥ, ölüf keçer geder.*** (A. Caferoğlu 1942 s. 43). ***zahmet ver-*** 'birini sıkıntıya sokmak': Meninski 1680 II, 2431. × ***Şehzādeden 'öẕür dile. Ben ü tamāmet keṯhudālar, şermesārlaruz ki şarṭ-ı ẖidmeti yėrine getürmedük. Mānī'ümüz ḥayādur, utanduḳ ẖidmete zaḥmet vėrmekden.*** (Ferec 855/1451 v. 58a). ×

Şehzādeden ʿöẕür dile. Ben ü tamāmet keṭḫudālar, şermesārlaruz ki şarṭ-ı ʿḫidmeti yėrine getürmedük. Mānīʿümüz ḥayādur, utanduḳ ḫidmete zaḥmet vėrmekden. Ammā cün mübārek ḥużürumuz ʿḫidmetümüz ʿḫʷāhānmışlar keḏhudālarıla ʿatebe-büse varavuz, taḳṣīr-i güdeşte ʿöẕürin dileyevüz, ʿaybatdığı gibi ḥużürda dağı seṉā-yı cemīl ola, raṭbu l-lisān olavuz in-şaʾallāh! (a.e. v. 58a). × ***Üş gün zehmet verek ondan sonra asaḥ.*** (A. Caferoğlu 1942 s. 43). × ***Ben artık ölmeliyim. Bu benimkisi de yaşamak mı? Âleme zahmet vermek.*** (H. Taner 1954 s. 68).

zahra/zahre/zâra/zat zahre ʼzahire, buğday, arpa, ot, samanʼ <Ar. ***ẕaḫīre*** a.m. A. Barthélemy 1935 s. 309, A. Caferoğlu 1940 s. 215, A. Caferoğlu 1943 s. 268, A. Caferoğlu 1945 s. 314, A. Caferoğlu 1946 s. 355, A. Caferoğlu 1951 s. 288, DS 4351. ××

zahre b. ***zahra***.

zahter ʻçok yıllık, mor veya pembe çiçekli ve kuvvetli kokulu bir bitki, kara kekikʼ <Ar. ***saʿtar*** ʻbir çeşit kekikʻ H. Eren 1999 s. 466. × ***Sultan sabah erkenden çarşıya çıkmış, eşek arabası yükle dönmüştü. Sebze, meyve ve bin türlü otlarla. Nane, maydonoz, zahter, semiz, tarhun, reyhan, defne, ıtır, dereotu, tere.*** (A. Kutlu 1991 s. 14).

zaifi- ʻzayıflamak, güçsüz düşmekʻ <Ar. ***żaʿīf*** ʻzayıfʻ + Tü. ***–i-*** simden fiil yapım eki. × ***Bunu da anladım ise, artık elektriğe yatmaktan da zaifiyip (zayıflayıp) usandığımdan, çoklarının başına geldiği misilli belki ben de bir gün uyur da uyanmam korkusu ile hekimi de sanatını da terk edüp Fiorenca'dan bil-huruc bir tacir maiyetinde katip olmak üzere Livorno'ya gittim.*** (E. Misailidis 1986 [1872] s. 713).

zakca ʻkargaʼ DS 4344. <Fa. ***zāgça*** ʻa small crow, a dawʼ ***<zağ II***. A. Tietze 1967 no. 129, F. Steingass 1998 s. 606. ××

zakir ʻsöyleyen, söyleyici; icra edenʻ <Ar. ***zākir*** ʻwho tells, narratesʻ J.W. Redhouse 2006 s. 943, M.Z. Pakalın 1946 III, 646. × ***İri elektrik ampulleri, cezbeye tutulmuş çılgın birer zakir gibi sallanıyordu.*** (Reşat Enis 1933 s. 123). × ***Konakta, kalakala, büyük süt ninenin damadı, Salı tekkesi zakirlerinden Hacı efendi, Paşanın eski perde çavuşlarından alaylı zabit, kerime hanımın süt babası, süt babasının ağızlıkçı büyük oğlu, Haddehaneli küçük oğlu gibi ektiler kalmıştı.*** (S.M. Alus 1933k s. 124). × ***Silahtarağa meyhanesinde "Ceyhun arayan dide-i giryanımı görsün" gazeliyle içki meclisini coşturan "hoşneva" tatlı sesli zâkir Rıza...*** (H.R. Gürpınar 1940 s. 56).

zakkum ʼdere yataklarında yetişen, kışın yaprak dökmeyen, zehirli bir bitkiʼ DS 4344. <Ar. ***zaḳḳūm*** ʻder Höllenbaum mit bitteren Früchtenʻ J.W. Redhouse 2006 s. 1010b, H. Eren 1999 s. 466. × ***Gürül gürül akan haram çeşmesinin suyu bal gibidir. Damla damla sızan helâl kaynağı zakkuma benzer.*** (H.R. Gürpınar 1933ş s. 79). (Argo) ʻuyuşturucu hapʼ H. Aktunç 1990 s. 314. b. ***ağan ağacı***, ***zıkkım***.

zamah/zamak/samah ʻeğlenti; düğünde oğlan tarafının oturduğu yerʻ <Ar. ***samāḥ*** ʻeine art Tanzʻ A. Tietze 1958 no 100, A. Barthélemy 1935 s. 357, H. Hüsnü 1934 s. 95, DS 4345. ××

zam mum 'zam mam (pekiştirme)' × ***-Bizim oğlanın kaynı olur da hani... Verdiğin maaş pek az bire herif... Oğlanın yedi sekiz nüfusu var başında... Heye, benim oğlanın faydası olmuyor değil amma, devirler malum ne de olsa... On yirmi zam mum ediver bari... Kesen delinmez a!*** (R. Enis 1947 s. 68).

zamak b. ***zamah***.

zaman b.m. <Ar. ***zemān*** 'time' J.W. Redhouse 2006 s. 1013a. ***haftalarca zaman*** 'haftalar boyunca': × ***-Bir gün hiç sualsiz, cevapsız, baş çavuş beni kolumdan tutunca deliğe tıktı, haftalarca zaman, ihtilâttan memnu, hapsi riyaziye mahkûm yattım.*** (F.C. Göktulga 1943 s. 127). ***-mak zamanı:*** × ***Olmaz, olamaz! Size de, bana da, ona da ayıptır, günahtır, yazıktır; anlamıyor musunuz? Artık haykırmak zamanı geldi. Beyefendi kendimi tutamıyorum.*** (H.R. Gürpınar 1927n s. 217). × ***Deli eniştemiz, gözlüklerini takıp bu kitaplar üstüne öyle bir atılırdı ki, bunları okumak heyecanından, bazen yemek zamanlarını bile unutur... ve uyumazdı.*** (A.Ş. Hisar 1944 s. 95). × ***Bu sıralar, yani Kasım ayları yörüklerin yaylalardan sahile inmek zamanıdır. Yollar keçi, koyun sürüleriyle dolu. Gündüzleri yollarda sıra sıra deve katarları. Deve katarları yüklü. Yol boyunca arka arkaya tirkenmişler. Yüklerin üstüne kilim atılmış.*** (Y. Kemal 1971bd s. 392). ***... zamanı:*** × ***Haydi yeter artık, haydi in aşağı, o koskoca gövdenle ipi koparırsın da başımıza iş çıkarırsın; in artık ta gel, yerine otur, zaten kerâhet zamanı da yaklaştı. Gel de rakını ziftlenmeğe başla!*** (O. C. Kaygılı 1938 s. 25). × ***Ben harman zamanı onun tarlalarını dolaşır, akşam vakti ırgatlarla beraber harman savururum.*** (S.F. Abasıyanık 1944me s. 101). × ***Sabah yaklaşıyor. Öküz görümü zamanı geldi.*** (Reşat Enis 1944 s. 114). × ***Ulan Çerçi, ulan nâ-mert Çerçi! Hayır canım, bu Sungurlu toprağında Çerçi domuzuna güç yetirmenin zamanı çoktan geçti ihvanlar!*** (Kemal Tahir 1957r s. 7). × ***Bu, nüfus müdürü Yahya beydir; kışın bol yoğurtlu su mantısına, patlıcan zamanı "pehli" yemeğine bayılır, hiçbir ölüm haberi onun iştahını kapıyamaz.*** (Cevdet Kudret 1958 s. 15). × ***Doğrudur, iyinin kötünün ayırdı zamanı geldi de geçti bile.*** (A. Nesin 1961z s. 102). × ***Güz zamanı köy bir civcive girdi. Yeni sığırlar için türlü lâf çıktı.*** (F. Baykurt 1967a s. 282). × ***O, karısı kadar yorulmaz. Yorulsa yorulsa çift çubuk zamanı yorulur.*** (F. Baykurt 1971c s. 335). ***... zamanında*** '..esnasında, ...sırasında, ...döneminde': × ***Ben "Sarıova"da softalığı bilfiil iş başına gelmiş görüyorum... Çömezliğim zamanında bütün dünyayı gölgesi altına alacak bir "Yeşil ordu" hayal ederdim...*** (R.N. Güntekin 1928 s. 77). × ***Onun kanaatince kış zamanında şurada burada titreyerek ekmek parası kazanmaktansa üç dört ay hapiste yatabilmek için ufak bir vak'a çıkarmak ve dama tıkılmak daha iyi idi.*** (C.S. Gürler 1939 s. 79). × ***Alevin en harlı zamanında, gâvurların ırımsız bayramında yaptıkları gibi, ateşin bir ucundan öteki ucuna zıp zıp sıçramıştı.*** (S.F. Abasıyanık 1944 s. 42). × ***Bugün İç Anadolu çorağının bile Sümer uygarlığı zamanında, sepserin ormanlıklar olduğunu biliyoruz.*** (F. Baykurt 1960 s. 8). × ***"Eski iktidar zamanında altın otuz altı liraydı" diye perkiştirdi, "Şimdi elli altı lira."*** (Orhan Kemal 1963m s. 18). × ***Toplum neymiş... Kleopat-***

ra zamanında yaşasaydık, kardeşimizle evlensek bile toplumun gıkı çıkmazdı. (A. Kutlu 1983c s. 78). ***zamanında*** 'yeri geldiğinde; bir zamanlar': × ***Zamanında ben bir padişah oğluyidim. Bir ellihde gezerken bir güzel ġız çingenelerde gördüm. Bu çingen ġızına aşıg oldum.*** (B. Seyidoğlu 1975 s. 236). × ***Zamanında pısmasını, zamanında su yüzüne çıkmasını bilmeli insan.*** (A. Ağaoğlu 1981f s. 222). × ***Aniden öldü fıkara. Anam öldü, babam öldü zamanında. Haydar'ın ölümüne ağladığım gibi tövbe ağlamadım. Neden? Arkadaştı, ama bildiğin gibi değil, sapına kadar arkadaş!*** (Orhan Kemal 2016 s. 15). ***zamandan sonra*** 'bir süre sonra': × ***Bir ip alup kendüni bu aġacuŋ ḥalḳasına aṣa ḳodıydı oġlan yemīn idüp ölsün didi. Bir zamāndan soŋra bāzirgān nerḫüm oldı. Oġlan daḫı az zamāndan dalḳavuḳlar ile mālı telef idüp... etmege muḫtāc oldı.*** (Tārīḫ-i ḳırḳ vezīr 1303 s. 222). × ***Benüm bularuŋ aġlaşmasından ḫaberüm yoḳ o ḳarar benden yaŋa ḫışm ile baḳdı. Diledüm ki su olam geçem. Bir zamāndan soŋra gördüm-idi, ṣaḳafuŋ açılan yirinden iki kimse girip geldi.*** (Ebu'l-Leyṣ Semerḳandī 1965 [15. yy.] s. 188). × ***Ey ḫātun erün var mıdur, ḫātun yoḳdur diyü gitdi, vardı zamāndan soŋra bir ḳul gelüp şāhı da'vet etdi.*** (M. Belletête 1812 s. 28). ***zamanım değil*** 'vaktim yok': × ***Murat, hiddetle gözlerini kırptı: -Boş, rahat bir zamanımda gelirsin, istediğin gibi anlatırsın. Bugün hiç zamanım değil, kısa kes.*** (M. Yesari 1928 s. 385). ***zamanıylan*** 'bir zamanlar': × ***-Bu sazlar sulak yerlerde yetişir... Dağ başında görmemiştim. -Haklısın Ağa... Bura zamanıylan sulak yermiş.*** (M. Yesari 1930 s. 4). ***zaman olur ki*** 'yeri geldiğinde': × ***Oyuncular zaman olur ki bir hafta, yirmi gün mütemadiyen kazanır. ... Yine zaman olur ki bir ay her gün kaybeder. Argoda bunun adı tersodur.*** (H. Kodaman 1944 s. 51). ***zaman sana uymaz sen zamana uy:*** × ***Zemāne saŋa uymaz sen aŋa uy / Cihān küymez saŋa sen devrāna küy.*** (Meḥmed 1965 [1398] no. 1957).

(Argo) **zamazingo** 'sevgili, oynaş' <? DS 4345. 'araç, gereç, nesne', H. Aktunç 1990 s. 314. × ***"Ulan kahpe, benim o sıram mı?" diye sertel. İki of çek, lafı mangizden aç! Hemen toslar. Uçlanmaya alıştı mı, elini çorabına atı atıverirsin. "Anlayalım imanım! Sen benim zamazingom degil misin?" dersin.*** (K. Tahir 1961 s. 71). × ***Hüseyin Mutlu: "Armudun iyisini" diye başlayıp, "Babası falan değil ha!" dedi. "Yanlış belleme. Zamazingosu. Dün bizim mağazaya gelmişlerdi."*** (M. Seyda 1969 s. 9).

zambıl zort 'hava, çalım' × ***-Ohul diirsin ohul kaldıriir başımıza... sankilim hökümet memuriyeni olmuştur. Damızlık nedi? Afattır beladır nedir başımızda? Bir zambıl zort, bir çalım, abukat kesilmiştir.*** (M. Körükçü 1950 s. 102).

zambuk kayığı 'Kızıldeniz ve Basra körfezinde kullanılan bir Arap teknesi' × ***Kendimi kaybettim. Uyanınca kendimi bir sürü Araplarla dolu bir zambuk kayığında buldum. Kürekte yardım ettim.*** (A. Nesin 1957h s. 93).

zamına ver- 'birinin sorumluluğunu üstlenmesiyle hapisteki birini geçici olarak serbest bırakmak' × ***Murtuz Murtuzov saralmış halda ayağa***

durub titrāyān āllārini ovuşdurdu: - O dedi, hāmin koḷhoz briġadiri o uzun Salamatovu zamına vermāk lazımdır, mān dirānib bārk etiraz etdim! (S. Rähimov 2005 II, s. 96). × ***Sānallah, bir āncam çākin!.. Heç olmazsa Mehman ġağa zamına verib o yazığı burạhsın!*** (S. Rähimov 2005 II, s. 210).

zamiri döğ- 'kendine eziyet etmek, içine sıkıntı vermek': × ***Bu cümle ile mecburen icra ettiğim meslekten hoşnut değil idim. Filvaki bir can telef etmedim ise de daima zamirim döğer idi.*** (E. Misailidis 1986 [1872] s. 739).

zamk/zamka 'ağaçların kabuklarından sızıp donan bir madde' <Ar. ***ṣamg*** a.m. J.W. Redhouse 2006 s. 1013b, H. Eren 1999 s. 466, Meninski 1680 II, 2987, DS 4346. × ***Odanın oturulacak tek iskemlesi üzerinde bile boya tüpleri, boya kalemleri, fırçalar, zamklar, terebentin, karanfil yağı, alkol, aseton, gliserin, kısacası bir sürü resim malzemesi vardı.*** (M. Balaban 1959 s. 65).

zamka b. ***zamk***.

zamkin 'zamkinos, adı söylenmek istenmeyen şeyler ?' × ***Sözleşip, piyazcı Hurşit'te buluştuk... İki okka kuşbaşı et pişirttik, soğursa soğusun, yoksulca, delikanlıca, serserice sofra bu; portakal aldık, dört paket cigara, bol rakı, pide, salata-sovan, zamkin...*** (S. Şengil 1957 s. 45).

(Argo) **zamkinos/zaŋkinoz** 'zımbırtı; dost, metres' <? H. Aktunç 1990 s. 314. × ***Hazzından ağzı kulaklarına vararak yüzlük banknotu okşadı. Para gibi tatlı şey var mıydı şu dünyada? Bu zamkinos elinde olduktan sonra insan neyi arzular da yapamazdı.*** (O. Hançerlioğlu 1952 s. 78). × ***(Önüne geçerek) Aman efendim! Bu akşam ne kadar zaŋkinos kızarmış!*** ('Ālī Beg 1961 s. 22).

(Argo) **zamkinos et-** 'kaçmak' <? H. Aktunç 1990 s. 314. × ***Şimdi seni buraya Lofça çivisi ile çakmadılar ya? Şimdi kalk, hemen yine geldiğin yere zamkinos et!*** (O.C. Kaygılı 1939 s. 266). × ***Sen yanımdan zamkinos ettin edeli, ben hep günlerimi hasbi geçiyorum***. (a.e. s. 247).

zamzalak b. ***zanzalak***.

zanagır b. ***zangır***.

zanayır b. ***zangır***.

zandeyi-zehlesi get- 'aşırı şekilde nefret etmek' × ***Vāzirin Kāl Hāsāndān zāndeyi-zāhlāsi gedirdi.*** (Azerbaycan Nağılları 2005 II, 174).

zandos/zanguş 'deli, alıngan', F. Steingass 1998 s. 625. DD 1566, DS 4347, A. Caferoğlu 1940 s. 159. <Yun. ***τζαννός*** 'verrückt; unvernünftig, eigensinnig, dumm' Ch. Tzitzilis 1987g no. 518. b. ***canaz***. ××

zanga b. ***zanka***.

zangarakçı 'işsiz güçsüz dolaşıp gönül eğlendiren' DS 4347. ××

zangır/zankır/zanayır/zanagır 'serseri, aptal' DS 4346, 4347, H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 433. <Ar. ***saŋkari, saŋgari*** 'çingene' <İt. ***zingari*** A. Barthélemy 1935 s. 362. ××

zangırdı şangırtı (yansıma kelime) 'sallanma, silkelenme' × ***Trenin zangırdı şankırdısı ile beraber uyumak şöyle dursun, nefes almak bile güç geliyordu.*** (Aḥmed Rāsim 1333 s. 165).

zangırtı '(yansıma kelime) sarsıntı' H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 433. × ***Eliyle tık tık vurmazdan evvel kulağını kapıya verir, içerisini dinler. Derin derin iniltiler, sıtmaya tutulmuş bir vücudun titremesiyle karyolada zangırtılar işitir.*** (H.R.Gürpınar 1340c s. 305).

zangır zangır '(yansıma kelime) aşırı şekilde titreyerek' × ***Karyolanın yanındaki sandalyede her tarafı zangır zangır; nabzıma uzanırken avucu terler içinde.*** (Ş.M. Alus 1933p s. 122). × ***Lokmanruhu şişesi burnumda, her azam zangır zangır, ecel terleri dökerek, bu sözleri dinliyor, bayılmamak için dişlerimi birbirine geçiriyordum.*** (a.e. s. 157). × ***Olanca kanım başımda, öfkeden zangır zangır, yüz, yüz elli adım peşinden gidiyorum. Şeytan diyor ki yetiş, ayağının altına al; kafasını, gözünü birbirine kattıktan sonra, "Talâkı selâse ile boş ol!" diyip git, karkola teslim ol.*** (S.M. Alus 1944 s. 92). ***zangır zangır titre-*** '(yansıma kelime) aşırı şekilde titremek': × ***Madam Sara masasının altına girmiş, hem zangır zangır titriyor, hem de yerdeki havyar tabağını parmaklıyordu.*** (S.M. Alus 1934 s. 334). × ***Başımı çevirdim. Benim peride renk menk uçmuş; iskemlesine büzülmüş, zangır zangır titriyor.*** (S.M. Alus 1944 s. 167). × ***Leman Hanıma: — Padişah gitmiş... dedi. Sonra zangır zangır titremeye başladı. Bir üşüme nöbetine tutulmuştu.*** (M.C. Anday 1965a s. 23).

zangoç 'kilise hizmetini gören ve çan çalan kişi' <Erm. ***zangoç*** a.m. R. Dankoff 1995 no. 188. × ***Başında zangoç kesilmeyecek, seni serbest bırakacak, bir dediğini de iki etmeyecek... Yağma mı var?*** (S.M. Alus 1933p s. 96). × ***Anasile karısı bastırmışlar; evin içine kapamışlar; başında zangoç gibi bekliyorlar, kapı dışarı salıvermiyorlarmış.*** (a.e. s. 235). × ***Gözüne uyku girmiyor, odanın içinde zangoç gibi dolaşıyordu.*** (S.M. Alus 1934 s. 121).

zanguş b. ***zandos***.

zank 'tembel' <Gürcü. ***zanti*** 'lazy' E. Cherkesi 1950 s. 84. ××

zanka/zanga 'atla çekilen kızak' DS 4347. <Rus. ***sanki*** 'kleiner Schlitten' A. Tietze 1957 no. 182, H. Eren 1999 s. 466. ××

zankır b. ***zangır***.

zaŋkinoz b. ***zamkinos***.

zann 'sanma, sanı' <Ar. ***ẓann*** a.m. J.W. Redhouse 2006 s. 1269a. ***-diği zannını ver-/verdir-*** 'öyle görünmek': × ***Ne kurttan, ne çetelerden korkar görünüyor; bununla beraber yer yüzünde tek başına kalmış bir insanın haşyetiyle titrediği zannını veriyordu.*** (H.Z. Ülken 1941 s. 11). × ***Adam korkunç bir yorgunlukla uyuyordu. Yüzünün öteki yarısı karanlığın içinde, Hikmet'e yüzü ancak bu kadardır zannı-***

nı verdirecek kadar kaybolmuştu. (S.F. Abasıyanık 1944me s. 170). ***zann et-*** 'sanmak': × ***Ẓāhir budur ki bu ḥaḳīre sü'i ẓann ėderler, belki iḥtiyārātı ebnā'i zamāna göre ġaraż u nisbetile yazmışdur dėyü söylerler.*** ('Ālī 1982 [1581] II, 174). × ***Ötede, önlerinde kahve fincanları, muhabbet lezzet ü hararetiyle kendilerini kahvehanede oturuyor zanneden memur...*** (Aḥmed Şerīf Önay 1326 s. 39). × ***Bunlara sokakta rast gelseniz geniş geçimli bir ailenin henüz otomobillerinden inmiş, karınları tok, mutlu kızları zannedersiniz. Bir hafta geceli gündüzlü dökülen göz nurları karşılığında alınan pek az ücretle bu süs, bu fantezi nasıl elde ediliyor?*** (H.R. Gürpınar 1926b s. 431). × ***Deminden mühim mes'ele dedin de, oğlum, ben de bir şey ẓann etdimdi.*** (H.R. Gürpınar 1927n s. 122). × ***Deli Necip, bazı geceler dertleşmek için mektebe gelirdi. Yine onu zannederek aşağı indi. Fakat sokakta, kapının eşiğine oturmuş bir kadın buldu.*** (R.N. Güntekin 1928 s. 187). × ***Söyle bakayım, nankör köpek, söyle! Sen beni duymaz mı zannettin, alçak!*** ('Ālī Beg 1940 s. 68). × ***Ẓann ėtme ben Amāsya'da paşalıḳ eyledim. Buldum yetīm ḫalḳını, babalıḳ eyledim.*** (Żiyā Paşa, YTEA 1978 II, 34). × ***Siz bir ġardan giderken soḳaḳlar ve meydānlar size ḳollarını açıyor ẓann edersiñiz. Zīrā Viyana 'ṣoñradan görmüş" bir şehir değildir, orada Habsburġ ḫānedānı ḳadar ḳadar ḳıdemli bir aṣālet ḥissolunur.*** (Cenâb Şahâbeddîn 1335 s. 232). × ***Bayır aşağı epeyce inmişiz, Niko'nun meyhanesinden epeyce uzaklaşmışız zannediyordum.*** (S.M. Alus 1944 s. 185). × ***... her günā cem'īyātı, kendi 'aleyhlerinde teşekkül ėtmiş fesād ḳomiteleri ẓann ėderdi.*** (Türk masalları 1991 [1912] s. 139). ***zannedersem*** 'sanırım': × ***Erkekleri, zannedersem, vefasız ve dönek kadınlar kadar yola getirecek, tahrik edecek bir kuvvet yoktur.*** (H.E. Adıvar 1928 s. 270). × ***Çocuğun anası ile on sene evvel münasebette bulunduğumu zannedersem, biliyorsunuz.*** (a.e. s. 400). × ***Zannedersem bu yaz da geçen yaz gibi ve geçen yazdan daha yorucu olarak böyle hay huyla geçecek.*** (A.C. kaygılı 1939 s. 225). ***zannedil-*** 'sanılmak': × ***Bu iki çetede semtlerince keçe külâh edilmiş, ya'nī teşkīlātdan ṭard edilmiş yalın ḳıçın ḳabādayılarla raḥmetli oduncu İsmā'īl gibi bıyıġıŋ palalıġından, sesiniŋ gürlüğünden dolayı yürekli ẓann edilenler de var idi.*** (Aḥmed Rāsim 1926 s. 330). × ***Bunların üzerine eğilmiş çalışıyor zannedilen, karşısında bir heykel gibi dikilmiş olan köylünün istediği bir kayıt bulmak için yarım saatten beri çalıştığı halde esrār-ı āmiz defterinde bunu bir türlü keşfe muvaffak olamayan...*** (Aḥmed Şerīf Önay 1326 s. 39). ***zannına düş-*** 'kanısına kapılmak': × ***Saniyen, o gün birlikte Göksuya gitmek çılgınlığını etmedi mi, kendini kaybedip gece de Saraymeydanında beraber kalmadı mı bunu da gören möreni duyan muyan olduysa, bunların hala münasebetleri baki zannına düşerlerse diye de yüreğine inmekteymiş.*** (S.M. Alus 1944 s. 73). ***zannile*** 'kanısıyla, sanarak': × ***Murat'ın içini çekerek fısıldar gibi tekrar etmesi, Hayri'yi kuşkulandırmıştı, onun bir sır söyleyeceği zannile sustu, bekledi.*** (M. Yesari 1928 s. 73). × ***-Hayır... Biraz evvel ne dedim? Seni bana açılmıyor zanniyle ben de sükûtu tercih ediyordum.*** (M. Yesari 1932 s. 260). × ***Arada bir, etraftan görmüyorlar zannile, bir ağacın arkasına çömelerek cebindeki şi-***

şeyi ağzına dikiyor, ölümü gör, cenazemi öp! diyerek enişteye de uzatıyor. (S.M. Alus 1933p s. 90). × ***Ben de, bana bir akıl verecek, yahut bir kaç kuruş yardım edecek zannile yarım saattır onu dinleyorum.*** (M. Rona 1944g s. 10). ***zannolun-*** 'sanılmak': × ***İnsān biraz elifbā oḳudu ve biraz da "emā tereynā"nıŋ i'lāli gibi 'abeşīyāt ile uġraşdı mı, taḥşīlini tekmīl ėtmiş ẓann olunur.*** (Nāmıḳ Kemāl, YTEA 1978 II, 201). × ***Yā Rab, bu ne bitmez nezle ki işte her gün bitecek ẓannolunuyor da çocuḳlarını bitiriyor?*** (H.Ż. Uşaḳlıgil 1317 s. 122). × ***Salonun köşesinde hafif, uzun boylu, iskelet yapılı bir adam doğruldu, o kadar zaif, o kadar iskeletti ki hareket ederken kıkırtı kabilinden sesler çıkaracak zannolunurdu.*** (S.E. Erten 1933 s. 87–88). × ***Hilkatin bütün bu güzelliklerine, letafetine, bina edilmiş zannolunan o tek köşkte on dört on beş oda var.*** (H.R. Gürpınar 1934 s. 61). × ***O devirde öyle zann olunuyordu ki İstir nehri Reab mevḳi'ī ile Demirḳapu arasında birbirine ulanan göllerden mürekkepti.*** (C. Şahabeddin 1335 [1919] s. 280). × ***Pek azametli olması icap ederdi zannolunabilen Sait Paşa bu tarz müracaattan hiç muğber olmamış, bilakis maarif nazırı Zühtü Paşaya beni tavsiye etmiş olacak ki bir gün Zühtü Paşa beni çağırttı.*** (H.C. Yalçın 1938 s. 94).

zanzalak/zamzalak/zenzelak 'tesbih ağacı, akasya; leylak çiçeği' F. Steingass 1998 s. 557, A. Caferoğlu 1943 s. 268, Ö.A. Aksoy 1947 s. 781, DS 4348, H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 433. <Ar. ***zanzaḫt*** 'leylak' A. Barthélemy 1935 s. 320 × ***Biz kızlar sabahları bekçilere soruyoruz "Bekçi bekçi, bizim kapının önünde bir zanzalak ağacı vardı, gördün mü?"*** (N. Meriç 1965 s. 50).

zanzur 'zelzele, deprem' Krş. Gürcü. ***zanzari*** 'to quake' E. Cherkesi 1950 s. 84, DS 4348. ××

zapata kurşunu 'beklenmedik anda gelen kurşun?. Meksikalı Emiliano Zapata'nın dostane görünen bir toplantada kurşunlanarak öldürülmesinden ortaya çıkmış olmalı.' × ***Bir sessizlik oldu. Ufuk'un sol kaşı üstünde tam o yara dikişinde belli belirsiz bir seğrime. -Zapata kurşunu yemişti. Düştüğü yerde tortop olmuştu. Bir bacağı açıkta kalmış, seğriyor. Sombrerosu fırlamış: üstünde üç kurşun deliği.*** (A. Ağaoğlu 1984 s. 43).

zappik 'ökçeleri nalçalı yarım çizme' DS 4348. ××

zaptiye 'Osmanlı Devleti'nde toplum güvenliğini sağlamakla görevli askerî polis kuruluşu' <Ar. ***ẓabṭiyye*** 'pertaining to the poliçe, police administration' J.W. Redhouse 2006 s. 1206a. × ***Kalfa yine münkir geldi ise, zaptiye buna bir şamar vurup, "Düş öne!" dedi.*** (E. Misailidis 1986 [1872] s. 342). × ***Kim gelirse gelsin, isterse zaptiye nazırı dızgallısı, serhafiye enayisi. Geleni vuracağım, yakacağım, devireceğim.*** (S.M. Alus 1944 s. 169). ***zaptiye kapısı*** 'polis binası' M.Z. Pakalın 1946 III, 644. × ***Yoksa zaptiye kapısında mıyız, Beşiktaş karakoluna mı düştük?..*** (S.M. Alus 1933p s. 163).

zapzayıf 'çok zayıf' <Tü. ***zap*** 'pekiştirici öge' + Ar. ***ża'īf*** 'zayıf' × ***At, biraz ötesinde kütürtüyle yayılıyordu. Yıkılacak gibi zapzayıf...; Kaburgaları dışarı fırlamış... Yaşlı bir hayvan. Belki on beş.*** (Yaşar Kemal

1952i s. 41). × ***Sıyrıngaçta karşılarından önü eşekli, arkasında beş çocuk bir karısıyla, yalınayak başıkabak bir Kürt geldi. Çocuklar, kadın, Kürt, hepsi de üfürsen yıkılacak gibi zapzayıftılar.*** (Y. Kemal 1982h s. 12).

zar I/ızar/izar 'kadın çarşafı, baş örtüsü; elbise, entari; örtü, perde' A. Caferoğlu 1940 s. 215, A. Caferoğlu 1945 s. 291, 293, DS 4348, H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 433, Kemal Edip 1945 s. 116. <Ar. ***izār*** a.m. F. Steingass 1998 s. 42, Tietze 1958 no. 3. × ***Gīvedüz evini dürlü dürlü döşeklerile, dīvārını izār(lar)ıla, saḳf-larını dutuḳlarıla, peşşe-ḫāneler-ile, ḳapuları perde-leri, miyān-sarāyı perde-lerile bezedi.*** (Ferec 855/1451 v. 59a). b. ***car I***, ***çar I***.

zar II ??? × ***Koltuk esnasında ve sonradan, gelini köşeye oturttuğu zaman, Kodaman onun yüzüne yan gözle bakmış fakat zarı tutmamıştı.*** (E.E. Talu 1935 s. 102).

zar III 'tavla ve başka oyunlarda kullanılan kemik, fil dişi, plastik vb. maddelerden küp olarak yapılan ve altı yüzünde, birden altıya kadar benekler bulunan oyun aracı' <Ar. ***zār*** a.m. J.W. Redhouse 2006 s. 1001. ***zar at-*** 'kumar oynamak' Meninski 1680 II, 2415. × ***Tavlanın daha elifini kavrayamamıştı. Sıra kendisine gelince yalnız zar atıyor, pulları Memduh bey sürüyordu.*** (S.M. Alus 1934 s. 393). × ***Bir gün balıktan bomboş döndü. "Kesik bey ağabey! Bugün havaya zar attık!" dedi.*** (E.N. Gökşen 1949 s. 40–41). × ***Bu sefer hırsla, kinle atına atladı Okçuoğlu. "O puşt yapılı" diyordu, "o puşt yapılı benimle zar atacak. O oğlan..."*** (Y. Kemal 1955t s. 89). × ***Zar attık. Sarı attı: Üç. Seliminki tek geldi. İbrahim beşi kondurunca Allahım şaştı benim. Zarı salladım. Haydi oğlum kemik. Arslan kemik. Şeş!*** (Tarık Dursun K. 1955 s. 62). × ***Ortaokuldayken daha, ikide bir kaçar, Karacaahmet'te mezar aralarında zar atardı itdaşları ile.*** (V. Türkali 1977 s. 20). ***zar kes-*** 'zar atmayı engellemek': × ***Kocaman avucuyla zarları kapan Ömer Zorlunun zararı gene on liraya yaklaşıyordu. Şaşı gözleriyle zarlara baktı, öptü, bir dua mırıldandıktan sonra zarları salladı salladı attı. Topal Durmuş adamakıllı karda olduğu halde gene de Ömerin zarını kesti. –O, yok! Ömer söğdü. –Ne söğüyon oğlum? –Söğerim ya. Ne kesiyon zarımı? –Tabii keserim. Zara okunur mu? Günah!*** (O. Kemal 1954b s. 98).

zâr b. ***zağar I***.

zâra b. ***zahra***.

zar-aciz 'zor durumda, sıkıntı içinde' <Fa. ***zār*** 'miserable, sorrowing' J.W. Redhouse 2006 s. 1011a + Ar. ***'āciz*** b.m. × ***Yetişkin gızları okula yazıyorum deye bizlere takaze ediyor. Namaz niyaz bilmiyor. Ahali zar-acız bundan! Öteygün de komşular çevirip birez ıslatmışlar.*** (F. Baykurt 1961o s. 164).

zarafatcıl Az. 'şakacı' <Ar. ***ẓarāfet*** 'a being ingeniously' J.W. Redhouse 1270a + isimden sıfat yapım eki ***-cıl*** için b. ***adamcıl*** ⊡. × ***Rüstām kişi, corab ṭoḫuyan, tikiş tikān, ġab-ġacaġ silārāk heç bir zaman işsiz oturmayan orta boylu, mütānasib bādānli arvadı Sākinā ilā***

ahāstā-ahāstā oradan-buradan danışar, bāzān dā oynaġ tābiātli vā 21 yaşına çatdığına baḥmayaraġ hālā dā bir uşaġ kimi nazlanmağı sevān zarafatcıl vā ārköyün ġızı Pārşanın laġġırtısına ġulaġ asardı. (M. İbrahimov 1960 s. 2).

zaraman ağlat- 'çok ağlatmak' <Fa. ***zār*** 'miserable, sorrowing' J.W. Redhouse 2006 s. 1011a + <Ar. ***amān*** a.m. 'yenilene gösterilen merhamet' × ***Vaktı zamanında, bu dağın güney yamaçlarında bir köyde, köylüyü zaraman ağlatan bir ağa varmış.*** (S. Şimşek 1960 s. 9).

zarar b.m. <Ar. ż***arar*** a.m. J.W. Redhouse 2006 s. 1209b. ***zarara kaç-*** 'zarar vermek': × ***Türk akıncılarının anılarını yaşatan o koca su parıldaya parıldaya akıyormuş. Derken sürünün huysuz koçu zarara kaçmış.*** (M. Başaran 1955 s. 55). ***zarar çek-*** 'zarara uğramak': Meninski 1680 II, 3038. ***zararda*** 'zarar vermede': × ***Bununla beraber öküz sahibi diretti! –Bakın ağalar, dedi; kaybolan öküz benimdir. Üç gün evvel koruculardan biri zararda yakalamış, hayvanı hırpalamış, kaçırmış.*** (K. Hulusi 1944 s. 32). ***zarar degül*** 'zararı yok': Meninski 1680 II, 3038. ***zarar dokundur-*** 'zarar vermek': Meninski 1680 II, 3038. ***zarar et-*** 'zarara uğramak': Meninski 1680 II, 3038. × ***Aylıklarımızı o zaman elli altı kuruşa geçen kremis altını olarak verir ve bunu da silik olarak ayırırdı. Bu silik kremis altınlarında beş altı kuruş zarar ederdik.*** (H.C. Yalçın 1935 s. 101).× ***Posta çıkılan, parayı kazanır. Bağlamasa bile, zarar etmez.*** (H. Kodaman 1944 s. 21). ***zarar gör-*** 'zarara uğramak': Meninski 1680 II, 3038. ***zararı dokun-*** 'zarar vermek': Meninski 1680 II, 3038. × ***Hişārı size virelüm gidenümüz gitsün ḳalanumuz ḳalsun didiler ve hem bizden kimsemüze żarārı ṭoḳınmasun didiler.*** (F. Giese 1929 s. 181). × ***Bu kazuletin yüzünde nur, fer yok, bakışı bile ok gibi saplanıyor; böylelerin yedi mahalleye zararı dokunur, demedim mi?*** (S.M. Alus 1933p s. 169). × ***Şaşkın mı şaşkın. Sağa sola boyuna koşturuyor, onu alıyor, öbürünü bırakıyor, faydasından çok zararı dokunuyordu bize.*** (Tarık Dursun K. 1955 s. 59). ***zararım yok*** 'fena değilim': × ***–Ben iyiyim ya, eh gene artık evvel Allah sonra sen!.. Hah, işte bu kadar... Gayri sen nasıl bilirsen... İşte bu! Ana da sen, baba da sen. Davranırım belki... Baksan zararım yok ama kulak asma... Evvel Allah sonra sen...*** (M.Ş. Esendal 1934 s. 325). ***zararına*** 'aleyhine': × ***–Du be Ali... Hemen parlama... Bakır efenin daha bir şey söylediği yok... Bunlar nazik şeylerdir, o da söz çıkmasını, işin talazlanmasını istemez, çocuğunun anasını kötülemek onun da zararınadır.*** (M. Yesari 1930 s. 79). × ***Devlet makinesinin bu hurda aletlerini siyasi cereyanlara kaptırıp hırpalamak doğrudan doğruya devletin zararınadır.*** (B.C. Morkaya 1934 s. 63). × ***Uğrayıp içeriye canlı cansız her hafta bir hediye bıraktığı kapıların himayesile tarlalarını başkalarının zararına genişletmiş, su vakfına mütevelli olmuş, eski vergi borçlarını kapatmıştı.*** (R.H. Karay 1940m s. 43). ***zararın neresinden dönülse kârdır*** 'zarar ettiren veya olumsuz giden bir iş, hangi aşamasında bırakılırsa bırakılsın, zarar azalmış olur': × ***Peşinen işaret edeyim ki bu saf, bu fedakar insanları şehirin bozucu ahlak tesirlerinden korumak istiyorsak onları şehirle sıkı temaslardan uzaklaştırıcı tedbirler almalıyız. Zararın neresinden dönülürse kârdır.*** (H. Aytekin 1945 s.

55). ***zararsız*** 'fena değil, iyi durumda sayılır': × ***-Kızımı beğenmediniz mi? Beğenmediniz mi? Onunla ilgili iki çift söz söyleyiniz... -Zararsız, akça pakça bir kız. -Söyleyip söyleyeceğiniz bu kadarcık mı?*** (H.R. Gürpınar 1927n s. 79). × ***Hayret - Ben de göreyim. Sesi de güzelmiş. Neşati -Evet efendimiz zararsız okur (güler).*** (M. Celal 1936kd s. 56). × ***Her tarla gelin parmağı gibi baş bağladı. Ortaköylüler nasıl dilsiz ağızsız, çıt çıkarmadan ektilerse, dilsiz ağızsız, çıt çıkarmadan biçip taşıdılar. Öteki tarlaların da ekinleri zararsızdı. Harman yerinde, geçmiş yıllarınki kadar büyük harmanlar oldu.*** (F. Baykurt 1961o s. 280).

zarb 'etki, cazibe' <Ar. ***żarb*** 'vurma, vuruş; tarz' H. Wehr 1985 s. 748. × ***Tabii bıçağı en keskin olan küçük karıyı alırdı. Küçük karının zarbı hepsinden daha kuvvetliydi.*** (F. Baykurt 1961k s. 68). × ***Fakat Ayşe hesabını kitabını bilir tutumlu bir ev kadını idi. Kâfir kadın, âmalierbeadan cemin ve zarbın iki ayaklı bir timsali idi. Tarhtan taksimden ise hiç hoşlanmazdı.*** (Halikarnas Balıkçısı 1946 s. 133.).

(Argo) **zarbo** 'polis; Polizist' <Çing. ***zervo*** a.m. H. Aktunç 1990 s. 314. × ***Kendi deyimleri ile Polis (Zarbo), Para (Kene), Çocuk ise (Çoni)dir.*** (N. Meriç 1965 s. 18). × ***Toplu halde parasını soydukları şahsı sıkıştırdıkları vait olay yerinde Sivil veya Resmi ilgili şube memurunu görürü görmez hemen "Çoni Zarboni Bırav" diyerek çocuğa yani "Polis var kaç" diyerek çocuğu uyarırlar.*** (a.e. s. 19).

(Argo) **zarfçılık** 'sahte para dolu cüzdanla yapılan sahtekarlık' H. Aktunç 1990 s. 315. × ***Zarfçılık suçu iki kişi tarafından sabahın erken caddelerin tenha olduğu bu tip yerlerin hastahane civarı olması tercih edilerek işlenir.*** (N. Meriç 1965 s. 37).

zarf kağıt 'zarf ve kâğıt' × ***İçlerdekine bir yuvarlak ayna, bir girme çıkma kurşunkalem, beş altı tane zarf kağıt ve küçük bir zımbalı defter.*** (S.M. Alus 1944 s. 19).

zargana 'yılan balığına benzer bir balık; Meeraal' DS 4349. <Yun. ***σαργώνος*** a.m. G. Meyer 1893 s. 26, H. Eren 1999 s. 466, D.J. Georgacas 1978t no. 33, A. Tietze 1955 no. 238. ××.

zarıl zarıl (yansıma kelime) 'aralıksız, sürekli' × ***Millet, mâ-mir gibi zarıl zarıl aylık alıyor. Ertan Beyin madenleri de işlemeye başladı. Karnı almayanlara bakma sen Yabana gidiyor deye kurtlanıyorlar. Onlar varsın kurtlansınlar Paşam, yerin altında durmasının ne faydası var? Çok şükür allaha ki, sayanda yirmi dene kamyon zarıl zarıl maden taşır bizim Karabelen'den!*** (F. Baykurt 1967a s. 177).

(Argo) **zarına bak-** 'fayda sağlamak' × ***Irgatbaşı: -Koğ gitsinler, dedi. Odacı göz kırptı: -Kolay... Benim zarıma bak, karışma üst yanına. Irgatbaşı "zarına baktı" çekildi gitti.*** (O. Kemal 1954b s. 69). × ***- Bir cigara uçlan! Sana karagöz oynatayım. - Kaç gündür abazanız. Sevabına bir duman... - Allah çoluğuna çocuğuna bağışlasın abi. Zarıma bak!*** (K. Tahir 1961 s. 104). × ***Metin'in aklı yatmıyordu bu işe: "Avucunu yalar İbrahim!" diyordu. "Doktorların zarına bakmazsa zor yapışır hava tebdiline!"*** (R. Ilgaz 1962s s. 84).

zarı naçar 'perişan ve çaresiz biçimde' <Fa. ***zār*** 'miserable, sorrowing' J.W. Redhouse 2006 s. 1011a + Fa. ***nāçār*** 'who has no remedy' W. Redhouse 2006 s. 2060a. × ***–Nasıl olsa Allah bize yol görsedir. Gardaşları zārı naçar gidek dediler.*** (A. Caferoğlu 1945 s. 59). b. çarnaçar.

zarınca-/zarıncı- 'inlemek, sızlamak; stöhnen' DS 4349, TS 4804, H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 436. × ***Öküş zârincidi bu resme Behrâm/ Atası sözlerine olmadı râm.*** (Şeyḫoğlı Muṣṭafā 1979 [1540] s. 243 no. 6604). × ***Tomruḳcu başının petendesi altında zarıncıyan ḳul dökeni çalıp gurtarmay üçün hepisāneyi basmaya nōlursa olsun tasavvurlamış.*** (A. Caferoğlu 1943 s. 4).

zarı zarı ağla- 'çok fazla ağlamak, inleye inleye ağlamak' <Fa. ***zārī*** 'wretchedness, misery' + Tü. ***ağla-***. × ***Biçare taze zarı zarı ağlarken, zavallı masum incecik sesile feryat ve figan eylerken o evde nikahlar kıymağa, şerbetler içmeğe hangi yürek razı olurmuş.*** (S.M. Alus 1944 s. 74).

zarkula 'sultanın sarayındaki memurların başlıkları; sır külahı' ***<zerkülāh*** B. Georgievits 1943 [1544-1548] s. 124, H. Dernschwam 1923 s. 63, M.Z. Pakalın 1946 III, 655. × ***Gözünü aşdı yumdu ki cansuz devin ğonağnın üstünde, gonaḫ ortada, edrafı deniz, sır ḳulā gafasında.*** (A. Caferoğlu 1944 s. 16).

zarlık bez 'kaput bezlerinin incesi, yatak yüzlerinde kullanılır; Tuchart' R. Enis 1944 s. 296. ***<zar I***. × ***Gün kararırken alacaklarını ancak tamamlayabildiler. İpek gelinlik, duvaklık, kadifeli pazenden sabahlık, kondura, çorap, beyaz tül, bir demet beyaz düğün teli, yapma taşlı tarak, fildişi tarak, hamamtası, etrafı yapma çiçeklerle bezenmiş gelin çiçeği, bir masa, kenarları yaldızlı bir ayna, yorganyüzü, döşekyüzü, bir top zarlık bez, bir top kaput bezi, düğüne davet edilecek tanıdıkların sayısınca peşkir.*** (R. Enis 1944 s. 122).

zarplı 'şiddetli, zorlu, güçlü' DS 4350. <Ar. ***żarb*** + sıfat yapım eki ***–lı.*** × ***Oooh! Hay anasını sattığım karısı be! Rezil etti beni. Yani kadının da utanmazı çok zarplı oluyor doğrusu. Erkek kısmı bu kadar saldırgan olmaz.*** (Z. Güvemli 1949 s. 103). × ***Avdeti vapurla yapmadım... ne olur ne olmaz... karı çok zarplı geldi.*** (a.e. s. 104). × ***Delikanlılığında Osman karasıtmalıydı. Çok zarplı (şiddetli) gelirdi nöbeti.*** (M. Başaran 1955 s. 11). × ***Ertan Bey radiyonun başına geçip karıştırıyor. Amarika, İngiliz, Urus, Bulgar... hep çıkartıyor. Ara-sıra Çin'e bile dokandırıyor amma tam alamıyor, silip geçiyor. Amarikanın Sesini duyabilmek, sade bizi değil, Amarikanları da memnun ediyor. Tabiî onların elindeki radiyolar zarplı olmaya daha zarplı. Onların yanında Ertan Bey Urus'u, Bulgar'ı ellemiyor.*** (F. Baykurt 1967a s. 67). × ***"Dürzü, ben de sandım bu akşam yapacaksınız hemen... O zamana belim gelir... geçer, dürzü Battal!.." Battal: "İçimizde en zarplısı sensin!" dedi. "Gelir geçerse, gene gelir! Tasalanma..."*** (F. Baykurt 1967k s. 170). × ***Daha dün, ordu malı, çıkıntı bir Reo çektim. Hamdolsun variyetim yerinde. Vücudum zarplı. Karıların çeşidine düşkünüm.*** (F. Baykurt 1971t s. 275). × ***Sancılanıyo ki yerleri tırmalamacasına. Sıcak koydum olmadı.***

Süpürge sapıyla göbeğini büktüm, hadi kaçtıysa iyi gelir diye, para etmedi. Öğürtü de var. Belli zamanlar çok zarplı olurmuş kimilerinde. Hesap ettim o da değil. (M. Başaran 1992 s. 98).

zarp zarp (yansıma kelime) 'zıp zıp' ***zarp zarp sıçra-*** 'zıp zıp zıplamak': × ***Şâdimendân olup kendine ihsan iden Mevla'ya şükürler idüp sürur zevkinden zarp zarp sıçrayup durup oturamazdı.*** (Ş. Elçin 1976 s. 187).

zarta 'martaval; osuruk' <Ar. ***żarṭa*** a.m. H. Eren 1999 s. 467, A. Barthélemy 1935 s. 459, A. Tietze 1958 no 121, DS 4350. ××

zarta- 'gaz çıkarmak' × ***Bre Zübük, diye bağırdı, ulan, cami cami der dursun, hey bînamaz, ömründe bikez şu camiye yolun uğradı mı? Burası doğru ya, avukat Burhan'ın lâfı, gürültüden başçavuşun katırı zartamış gibi güme gitti.*** (A. Nesin 1961z. s. 176). b. ***zarta***.

(Argo) **zartacı** 'abartmayı seven, çok yalan söyleyen' <<Ar. ***żarṭa*** 'martaval; osuruk' + Tü. ***-cı*** isimden isim yapım eki. DS 4350. ××

(Argo) **zarta çek-** 'ölmek' × ***"Tanrının inayetile Kürt padişahlığını kuranda Dersimlileri dize getirmek boynumun borcudur" deyi tehdit savurdu. O sıra esteri zarta çektiğinden tüm Dersimli şıhlar, seyitler Şıh Said'in tehdidine daha bir keyifli güldüler.*** (K. Bilbaşar 1969 s. 38).

(Argo) **zartazito** 'cahil, boş kafalı' × ***Öğretmen: "Nasıl biliyorsun hangi mühür hangi üyenin?" "Biçiminden! Bu kadar yıldır bunu da mı bilmiyelim? Sen beni temelli zartazito bir muhtar mı sanıyorsun yavu?"*** (F. Baykurt 1961o s. 79).

(Argo) **zartoloz** 'lüzumsuz, işe yaramaz' ***<zart***. ***istakoz, varyoz, yakamoz, zifos*** gibi ***os***/***oz*** ile biten Yun.'dan geçmiş kelimelere benzetilmesi için ***aloz*** heceleri ilâve edilmiş; krş. ***kartaloz***, ***zartaloz*** gibi kötüleyici kelimeler. Yun. müzekker eki ***os*** için b. ***aforos*** ⊡ × ***ZAKİRİ – Sen, fakire hamam anasını hatır-ı şerife getir. MAHİRİ –Haydi zartolos! (İvaz'a) Ben reyimi beyan ettim, şimdi kan alınmazsa gider.*** (Aḥmed Vefīḳ Paşa 1933ta s. 31).

(Argo) **zartzurt** 'gereksiz, yersiz, saldırgan konuşma' DS 4351. × ***-Cici beyim, ikimiz de aynı cezayı görürüz. Böyle zart zurtla benim elimden kurtulamazsın.*** (H.R. Gürpınar 1341 s. 382). × ***Ulan andavallı, her zaman fiyaka, kuruboru, zartzurt sökmez, bazan da böyle apışıp kalırsın.*** (S.M. Alus 1934 s. 259). ***zart zurt et-*** 'yüksekten atıp tutmak' DS 4351, H. Aktunç 1990 s. 315. × ***Beni çileden çıkaranı yine fısıldamağa başladı. "Sözünü sakınma! Şu karşında parasile zart zurt eden züppeye ağzına ne gelirse söyle…"*** (R.C. Ulunay 1941 s. 221).

zarûrî 'zorunlu' <Ar. ***żarūrī*** a.m. J.W. Redhouse 2006 s. 1210b. × ***Şāh ta'accüb idüp sebeb ne idügin bilmekde 'āciz kaldılar. Neylesün żarūrī iki gün vezirüŋ sarāyında ḳarār eyledi.*** (Ḥikāye-i Ebū 'Ālī Sīnā 1302 s. 111).

zâr u zâr ağla- 'çok ağlamak' <Fa. ***zāra-zār*** 'continiously or totally wretched' × ***Cevābında aġlayuben zār ü zar / Didi ḳo etegüm elüŋden iy yār.*** (Ferheng-nāme-i Sa'dī 1340–42 s. 36).

zar zor/zor zar 'güçlükle, zorla' <Fa. ***zür*** a.m. × ***Gid-gide maḥallede aclıḳ artdı. Herkes zor zār kendi yaġile ḳavrulabilir iken, şimdi kimseniŋ ne yaġı ḳaldı ne ṣuyu.*** (H.R. Gürpınar 1335 s. 13). × ***Zar-zor razı oldum. Başka da kurtuluş çaresi yok. Daha dayatsam Kanarya'nın dediği gibi herifin belki tepesi atacak.*** (S.M. Alus 1933p s. 142). × ***Cabbar, sandığı kerevete istinaddan ayırarak zor zar biraz çekebildi, yük kapısı aralandı.*** (H.R. Gürpınar 1339 s. 537). × ***Gece saat onbire yaklaşıyorken, çakaralmaz fayton zar zor Bakırköyünü bulmuştu.*** (S.M. Alus 1934 s. 212). × ***İçimdeki baygınlığın geçmesini bekliyorum. Çarmıha gerilsem belki bu kadar eziyet çekmezdim billahi. Zar zor Beyazıt meydanına gelebildim.*** (S.M. Alus 1944 s. 35). × ***Antrakta zarzor da olsa dinleyebildiğim piyano ile Şuman'ın...*** (F.R. Ergüven 1953 s. 107). × ***Kadın önlerine düşüp köyün dışına çıkardı onları. Yönünü Anavarza kalesine dönüp aşağıları gösterdi. Bozarmış, göğünmüş, sıcaktan tüten ovanın ardı pusarıyor, pusun arkasındaki tepeler, hüyükler, ağaçlar zar zor seçiliyorlardı.*** (Yaşar Kemal 1993h s. 71).

zat b. ***zad***.

zata b. ***zati***.

zatır 'kekik, 10-35 cm. yükseklikte, bir yıllık, otsu, basit yapraklı, mor veya beyaz çiçekli bir bitki; Gartensaturei, conila sativa' <Ar. <Lat. ***satureya*** a.m. J.W. Redhouse 2006 s. 1000, G. Meyer 1893 s. 35. ××

zati/zata 'zaten' <Ar. ***ẕāten*** a.m. J.W. Redhouse 2006 s. 943a, DS 4351. × ***Niçin ölümü bekleyeyim durayım? Zati her nefeste bütün ömrüm gidiyor.*** (Nāmık Kemal 1307 s. 32). × ***Emine'nin cevap vermediğini görünce bıyık altından dudak büktü: -Onu sezmiştim zati... Boşanırsan Ömer sende kalır.*** (M. Yesari 1930 s. 75). × ***-Ben yeni aptallaşmadım. Anadan doğma aptalım zati her halde zekâsiyle iftihar edilecek bir koca olmadığımı biliyorum.*** (H.R. Gürpınar 1943m s. 25). × ***Allahımı inkâr edim, ona iki dene miralay tokadı. Zati iki sıkımlık canı var...*** (Orhan Kemal 1952c s. 36). × ***Depem bir attı. Lan dedim senin ıstavrozunu. Isanı, Musanı, sin kef... Bir karakucak bir savurdum. Canı zati bilmem neresinden, başımıza adamdan sayacaklar.*** (a.e. s. 57). × ***Üstüme biri çıkacak olduktan kelli ha o ha başkası hepsi bir ne edeceklerini zati Hüsrev bey söylüyor hiç biri onun dediğinden çıktı mı sanki lakin o ilk gece tevatür yandıydı canım uy anam oof gökyüzü başıma kopuyo sandım.*** (P. Kür 1979 s. 70).

zat zahre b. ***zahra***.

zava 'güvey' <Kürt. ***zawa*** a.m. Jaba-Justi 1879 s. 219, DS 4351. ××

zavadacuk 'az miktarda azık; kleine Menge von Reise- oder Mundvorrath' <Fa. ***zevade*** 'stock' J.W. Redhouse 2006 s. 1017 + Tü. ***-cuk*** küçültme eki. × ***Zenbiline zavadacuk koymiş.*** (H. Vámbéry 1901 s. 215).

zaval b. ***zugal***.

zavallı 'çaresiz, kötü durumda' <Ar. ***zevāl*** 'gitme, kaybolma, eksilme' J.W. Redhouse 2006 s. 1017, Ch. Symeonides 1973 no. 54. × ***Hey zavallı çocuğum, sen ḳoyduġum yerde otlayorsuŋ. Buradaki maʿārif meʾmürlarını ŋeẓāret değil, Ṣarı-Ova türbecileri ʿazl u naṣb eder.*** (R.N. Güntekin 1928 s. 246). × ***Ḳızcağız öyle bir derde çatdı ki söylemekle bitmez. Belâlısı kedi yavrusunu ṭaşır gibi zavallıyı evden eve ṭaşıyor. Hîç göz açdırmıyor.*** (H.R. Gürpınar 1316 s. 360). × ***Asıl zavallı olan, kadın. O belki bugün kıtır kıtır açtır. Azraille pençeleşiyor.*** (Reşat Enis 1945 s. 46). × ***Günün birinde, tek bulut yokken, şimşekler çakmaya başladı güpegündüz irili ufaklı yıldızlar uçuştu o zavallı emektar gözlerimin önünde. Meğer sol gözümün korneası yırtılmış.*** (M. Urgan 2000 s. 22). ***... zavallı:*** × ***Validem zavallı arasıra dayak ve daima meşakkat ile on ay zarfında o derece zayıf imiş ki, hatta hekimler artık bundan ümit yoktur, herhalde vaz-ı haml edecek (doğuracak) cevabında bulunmuşlar ise de şükürler olsun tabiat galebe eylemiş.*** (E. Misailidis 1986 [1872] s. 29).

zavar 'kırma arpa vb.; el değirmeninde çekilmiş iri un' <Erm. ***savar*** a.m. H. Eren 1999 s. 467, Jaba–Justi 1879 s. 233, A. Caferoğlu 1948 s. 263, DS 4350, H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 434. ××

zavga/zavuz/zavzı/zavzu/zavzalık 'sebze; hıyar' <Fa. ***sebze*** 'any green plant' F. Steingass 1998 s. 648, DS 4352, 4353, H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 434. ××

zavurda- 'yüksek sesle bağırıp çağırmak' DS 4353. × ***–Ne biçim meyhane burası be! –Oğlum, zavurdama orda... Boğaz'ın her bir yanı meyhane. Burasını beğenmedinse çeker gidersin başka birine.*** (A. Nesin 1964 s. 21).

zavuz b. ***zavga***.

zavzalık b. ***zavga***.

zavzana 'ev önündeki küçük sebze bahçesi' Fa. ***sebze*** 'any green plant' F. Steingass 1998 s. 648 + Fa. ***ḫāne*** 'hose, building' J.W. Redhouse 2006 s. 827b, DS 4353. ××

zavzı b. ***zavga***.

zavzu b. ***zavga***.

zayıfcacık 'küçük, güçsüz, zayıf' <Ar. ***żaʿīf*** 'zayıf' + Tü. diminutivum eki ***-ca*** + ***-cık*** küçültme eki için b. ***acıcık*** ⊡. Yapı için krş. ***hemencecik***. × ***Kaçırılıp dağda gezdirilen, sonra Mustafa ile birlikte yakalanan kızın küçücük, zayıfcacık hayaliydi.*** (İ. Tarus 1950a s. 102).

zayıf nahif 'zayıf, güçsüz, narin' <Ar. ***żaʿīf*** 'zayıf' + <Ar. ***naḥīf*** 'zayıf, çelimsiz' J.W. Redhouse 2006 s. 2074b. × ***Sözün doğrusu: erkeğin güzelliği kuvvetli olmasındandır. Çelimsiz, zayıf nahif, çıtkırıldım erkeği de neyneyim?*** (İsmail Galip 1932ydk s. 13). × ***Lütfi bey on yedisini bitirmiş, on sekizine basmıştı. Okuyup yazmakla arası hoş olmadığı, zayıf nahif te bulunduğu için kaç senedir mektepten alınmıştı.*** (S.M. Alus 1934 s. 38).

zaypak b. ***zıpak***.

zebellâ 'iri yarı ve uzun' DS 4354, H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 434. <Ar. ***zeballā*** 'individu qui aime a proferer des jurons obscènes' H. Eren 1999 s. 467, A. Barthélemy 1935 s. 307, A. Tietze 1958 no 78. × ***Peşkircibaşının oğlu zaten güçlü kuvvetli, genç irisi, kapı gibi delikanlıdır. Öbürünün yanında çocuk gibi kalmış. O maazallah bir ibret; minare kırığı gibi bir zebellâ...*** (S.M. Alus 1933p s. 148). × ***Kapının iki kanadı arasında zebellâ gibi bir kapıcı, sırmalı poturlarını giymiş, Karadağ tabancasını takmış, kolları çaprazvari gerip korkunç gözlerini açmış.*** (a.e. s. 72). × ***Ben kapının önünde iken o zebellâ karı içeriyi birbirine katıyordu; avaz avaz bağırarak hora tepiyordu.*** (S.M. Alus 1934 s. 350). × ***Masallardaki "Dağ deviren" gibi zebellâ adamlara has besmelesiz bir ad.*** (M. Halıcı 1959 s. 99).

zeber b. ***zelber***.

zebil I b. ***zibil***.

zebil II 'çok bol, fazla; değersiz' <Ar. ***sebīl*** 'hayır için, karşılıksız dağıtılan şey' J.W. Redhouse 2006 s. 1036b. × ***Ben kendime değil de şu bir tek oğlumuza acıyorum. Onun akılsızlığı yüzünden sonunda bu da bizim gibi zebil olacak.*** (T. Apaydın 1959 s. 8). ***zebil et-*** 'dökmek, saçmak, dağıtmak' DS 4355. × ***–Ben giden paralara acıyorum anne! Neliklerle bulduk, buluşturduk, o, ziyanı zebil etti, eminim.*** (M. Yesari 1932 s. 86). × ***Karısı kanalı açmaya giderken arkasından seslendi, oğlunu zebil etmemesini, ara sıra hapishaneye beraber getirmesini, kocakarıya da hakaret etmemelerini tembih etti.*** (S. Ali 1935 s. 155).

zebun/zabın 'kötü, harap; verkommen, schmutzig' DS 4340. <Fa. ***zebūn*** 'zayıf, güçsüz, aciz' J.W. Redhouse 2006 s. 1004, O. Blau 1868 s. 311. × ***Bunca zamāndur ki merdānı cehān elümde zebūnlardur. Şimdiki ḥālde bir ġarīb bir güşeden çıḳa geldi, söz güyını elümden ḳapdı, beni rencür eyledi.*** (Ferec 855/1451 v. 136b). × ***Ḳoca var idi Türk, adı Ḳulundı, / Ki Türk içinde yoḳsul u zebündı. / Ki geydügi anuŋ ḳürḳ-idi, geyẖām, / Yėdügi keşk u ḍaru-yidi mādām.*** (Fąhrī 1974 s. 383 no. 2595–96). × ***Kişi-mi ola düşmişi inciden; / Zebūn ḳuş ḳapar dāne ḳarıncadan.*** (Ferheng-nāme-i Sa'dī 1340–42 [1073] s. 9 no. 111). × ***Karabibik kimin öküzlerini almak daha kârlı olduğunu düşünmekde idi. Andon Efendinin öküzlerine çıkışamıyor idi. Durali'nin öküzü ise hem bir tane idi hem zebûn.*** (Nâbî-zâde Nâẓım 1307 s. 21). × ***'Osṃān Ġāzī vardı, Ulubat köprüsinüŋ başında ḳondı.ˬHaber gönderdi kim zebünumı verüŋ.*** (F. Giese 1929 s. 23). × ***Ulubat teküri eydür 'ahd idelüm senden ve neslinden hīç birisi bu köpriden geçmeyeler zebünuŋı vireyin didi.*** (a.e. s. 23). ***zebun et-*** 'perişan etmek': × ***Ey dirīġā, bizi ġāfil-le zebūn ėtdi havā.*** (Tietze 1951 s. 116 no. 28). × ***Öğretmen diye bir deliyi başımıza zebun ettiniz. Ne döl okutuyor ne bir şey. Dölleri şebek gibi ağaçların başına çıkartıyor.*** (F. Baykurt 1961o s. 164). ***zebun kal-*** 'kötü durumda kalmak'. ***zebun ol-*** 'perişan olmak': × ***Melik eyitdi: "Üşbu laṭīf-nihād nāzenīni gör, ąhı nėce rüzigāruŋ ḳahrı elinde zebūn olmışdur!" dėdi.***

(Ferec 855/1451 v. 32b). × ***Ol yigit eyitdi: "Ḳorḳma, ādemī degülem. Perī-yem, Müsülmānam, perīlerüŋ begiyem. Şol esirgedügüŋ aḳ, zebün olmış yılanam." dėdi.*** (a.e. v. 88a). × ***Andan oġrıylara eyitdi: "Sizi asmaḳ gereg-idi ammā bir ʿavratuŋ zebünı olmışsız, bu ihānet yeter. Varuŋ, tevbe ėdüŋ, ayruḳ ḥarāmiylik eylemeŋ!" dėdi.*** (a.e. v. 220b). × ***Baŋa iki göz ile baḳmamaġ içün yā ḫüd örter / Gözinüŋ birini, yā ḳan ḍutub ġāyet zebün olmış.*** (Ẕātī 1970 [16. yy.'ın ilk yarısı] II, 106). × ***Çün bi-ʿināyeti llāh ḳalʿa alındı ve düşmen ḳamandı, zebün oldı.*** (Ṭursun Beg 1977 s. 60). × ***İşini ileri götürmek istedikçe tazyikinin artdığını, borcunun çoğaldığını, boyunduruk altında bütün bütün zebün olduğunu hisseder.*** (Aḥmed Şerīf Önay 1326 s. 222). × ***Ve illā sulṭānü lmücāhidīn Sulṭān Muḥammed Ḫān Gāzinüŋ naẓarına döymedi ve ḳatı zebün olub ṭāḳat getürmedi.*** (F. Giese 1929 s. 175). × ***Ey döst, çünki gördi cemāliŋ ʿayān ʿuyün / şerḥ eylemekde oldı anı bu zebān zebün.*** (Ṣadrī Çelebī, Laṭīfī 1314 s. 223; veya Sunʿī, ʿĀlī 1994 [1591–99] s. 158). × ***O anda sıfırı tüketmiş, kara kadına bir kat daha zebun olmuştum. Valde, malde artık solda sıfır kalmış, hayalimden geçmiyordu.*** (S.M. Alus 1944 s. 78). × ***Yani, delilik olmıyacağını bilse her şeyi göze alacak evimin kapısına kadar gelip sıhhat haberimi soracak, sesimi duysa hayat bulacakmış. O anda sıfırı tüketmiş, kara kadına bir kat daha zebun olmuştum.*** (a.e. s. 78).

zeftir 'öküz boyunduruğu' DS 4355. <Yun. ***ζευχτήριου*** 'Jochriemen' Ch. Tzitzilis 1987g no. 132, A. Tietze 1955 no. 77. ××

zeğerek b. ***zeyrek***.

zegur b. ***zugal***.

zeh 'tırnak dibi' DS 4356. <Ar. ***zeh*** 'sınır' A. Barthélemy 1935 s. 327, A. Tietze 1958 no 86. ××

zehel/zehil/sehil/sahil 'sahil; kar tutmayan kuytu yer; sıtmalı, havası fena (yer ve böyle yerin havası)' <Ar. ***sāḥil*** a.m. J.W. Redhouse 2006 s. 1025b, A. Barthélemy 1935 s. 336, A. Caferoğlu 1940 s. 202, A. Caferoğlu 1940 s. 215, A. Caferoğlu 1948 s. 257, A. Tietze 1958 no 101, Ö.A. Aksoy 1947 s. 584, DS 4356. b. ***seyil***, krş. ***sehl***. ××

zeher b. ***zahir***.

(Argo) **zeherlen-** 'tıkınmak, çok yemek; fressen' Krş. ***ziftlen-***. ××

zehil b. ***zehel***.

zehinsiz b. ***zeyinsiz***.

zehir b.m. <Fa. ***zehr*** a.m. J.W. Redhouse 2006 s. 1020a. ***zehir gibi*** 'çok acı; zeki, yetenekli': × ***–Ağabey, niçin sigara içmiyorsun? Dumanı beni öksürtür diye mi korkuyorsun? –Sabahtanberi çok içtim... Ağzım zehir gibi...*** (M. Yesari 1943 s. 159). × ***Zehir gibi çocuktur. Garanti markizleri sıralarken Nolwfolk'daki fışkırık kızı düşünürdü.*** (A. Hünalp 1962 s. 16). × ***Sabah kahveni içmedin daha. Ağzın zehir gibi acı.*** (Peride Celal 1991 s. 45). ***zehirini dök-*** 'derdini anlatmak' DS 4356. × ***–Bakalım fikrimi nasıl bulacaksın?.. Şu kış, zehirini dökünciye***

kadar, bir buçuk iki ay, sen bir hastanede yatsan! (M. Yesari 1943 s. 183). ***zehirler yut-:*** × ***Seŗhoşlarda bengîlerde kendüyi bilmez ḥarîfler çoḳ ola. Tiryâkîler zehrler yudalar, zemâne ḳanların ḳuruda.*** (Ẕātī, TDED 1977 ××II, s. 150). ***zehir saç-*** 'zehrini akıtmak': × ***Halil Pertev şimdi gözünde bir adam değil. Yaz günü otlar içinden sokulup zehirini saçan korkunç bir mahlûkun sembolü olmuştu.*** (H.Z. Ülken 1941 s. 230). ***zehir yeyesi*** 'beddua': × ***Vālidesi eyitdi. Bre zehr yiyesi, kifāyet miḳdar vereyim az dirsin, çok vereyim çoḳdur dersin.*** (Tārīḫ–i ḳırḳ vezir 1303 s. 302). ***zehir ye- zahir iç-*** 'çok sıkıntı çekmek': × ***Ömer bir gün bile yüksünmedi, hiçbir işten kaçmadı; zehir yedi zahir içti, bin derdinden birini anasile babasına açmadı...*** (M. Yesari 1930 s. 165). ***zehir yutmuş kelbe dön-*** 'kıvranıp durmak, kendini çok kötü hissetmek': × ***Mürûr eyyâm ile nâme ve burunsuz ilçi İspanyol kralına vâsıl oldu. Cevapnâme okunup bildikde zehir yutmuş kelbe döndi.*** (Ş. Elçin 1976 s. 182). ***zehir zahnebit olasıca*** 'beddua': × ***Zatı nʿader aş bişirecēm: Bi o, bi ben... Hemin bu namıssızlē etti, hemin de, zehir zaẖnebit olasıca, içini dışını boyıyasıca oturdu hʿafil hʿafil zoḫumlanmıya başladı.*** (Ö.A. Aksoy 1947 s. 378). ***zehir zakkum*** 'çok acı' DS 4356. × ***Ayşe Hanımın dediği gibi, bu seyre gitmek değil, zehir, zakkum.*** (S.M. Alus 1933p s. 10). × ***Yavrucağın ağzı leş gibi içki kokuyor... Huriye hanım devam ediyordu: -O zehir zıkkım, dal gibi oğlanın içini ne yapmaz?*** (S.M. Alus 1934 s. 41). ***zehir zemberek*** 'çok acı' DS 4356. × ***Bakarsın ki nikahtan evvel görünen muhabbet, birden bürudete (soğukluğa) tebdil olur. Ve bal-yağ ayı tabir ettikleri iptidadaki ay dahi zehir zembereğe tebdil olur.*** (E. Misailidis 1986 [1872] s. 739). × ***Benim aşağılık bir çapkın olduğumu komşulara yaydı. Artık tatlı tabaklarına karşılık şimdi o taraftan bizim eve zehir zemberek sözler esiyordu.*** (H.R. Gürpınar 1943g s. 13). × ***Aradan biraz vakit geçti. Bir gün Fikret'ten zehir zemberek bir mektup geldi!*** (H.C. Yalçın 1938 s. 183). × ***Zeyyad, muamelât müdürüne yolladığı zehir zemberek mektuba, bir dostu tarafından nakledilen şifahı bir cevap aldı; "Güneş her çamaşırı kurutur!"muş.*** (R. Enis 1944 s. 264). ***zehir zemberek et-*** 'çok üzmek': × ***Eğer böyle ayrılacak olursak sonra bu hal günlerce benim kalbimi didik didik didikleyecek, birçok günlerimi bana zehir zemberek edecekti.*** (O. C. Kaygılı 1938s s. 36). ***zehr-i mâr*** 'yılan zehiri': × ***'Ālemi zülfüŋ ġamı didüm nedür eyler helāk/ Ḫışm ile ol lebleri tiryāk ayıtdı zehr-i mār.*** (Ẕātī 1967 [16. yy.'ın ilk yarısı] I, 141).

zehmer b. ***zemheri***.

zehmeri b. ***zemheri***.

zehresi çâk ol- Az. 'korkudan ödü kopmak' × ***Başdı kāfir birbirin ḳıldı helāk/Ḳorḳudan zehresi çoġıŋ oldı çāk.*** (Enverī 1928 [869/1464] s. 48).

zehresi yok 'cesareti yok' <Fa. ***zehre*** a.m. J.W. Redhouse 2006 s. 1020b. × ***Şehri ortaya alup ḳondı çeri/Zehresi yok çıḳa taşraya biri.*** (Enverī 1928 [869/1464] s. 48).

zehri yarıl- Az. 'ödü patlamak' × ***Az zaman içində bu elä ġüvvätli pählävan oldu ki, kimin meydanına girsäydi zähri yarılardı.*** (Azerbaycan Nağılları 2005 IV, 165).

zekir b. ***zikir***.

zeklen- b. ***zevklen-***.

zelbe b. ***zelve***.

zelber/zeber/zelverce/selverce/serverce 'hayvana yükletilen iki denk üzerine konulan eşya' DS 4357, H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 434. <Fa. ***sarbär*** a.m. H. Eren 1999 s. 467, F. Steingass 1998 s. 669, A. Tietze 1967 no. 106. ××

zeli 'sülük; a leech' DS 4357.<Fa. ***zalü*** 'a leech' A. Tietze 1967 no. 130, F. Steingass 1998 s. 620. ××

zelle 'sürçme, kayma' <Ar. ***zelle*** a.m. J.W. Redhouse 2006 s. 1012b. × ***Sadakati ne kadar mücerrep, uğuru hümayunda canını dişine takacağı ne derece muhakkak olursa olsun insan değil mi bu, peygamberlerden bile zelle sadır olmuş; olur olur, şeytana uyacağı tutar.*** (S.M. Alus 1933k s. 8).

zellet 'lezzet' <Ar. ***leẕẕet*** a.m. J. W. Redhouse 2006 s. 1630a, DS 4358. × ***Bir kerrecü' Gezban dudagin sormuşdum ah! / Galib, benim agzimda va'dur halen o zellet.*** (J. Thury 1885 s. 42).

zelve/zevle/zevre/zevli/zelvi/zilve/zelbe/selve/sevli 'boyunduruk değneği; Johring, Halsring' H. Hüsnü 1934 s. 95, A. Caferoğlu 1940 s. 215, A. Caferoğlu 1943 s. 268, H. Eren 1999 s. 467, R. Dankoff 2004 s. 287, B.A. Yanıkoğlu 1943 s. 299, DS 4358, H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 435. <Yun. ***ζεύλα*** a.m. G. Meyer 1893 s. 59, Kürt. ***zevle*** a.m. Jaba–Justi 1879 s. 226, R.M. Dawkins 1916 s. 601, A. Tietze 1955 no. 78, 79. × ***Bir gün, Akbayır'dan çavdar yüklemeye gittik Duranla. Yolda Emmi'nin kağnısı devrilmiş. Kaldırmışlar sapı yeniden yüklüyorlar. Ama boyunduruk kırılmış, zelveler kırılmış, öküzün biri fenalaşmış.*** (M. Makal 1950 s. 33). × ***[Tilki] bardağı insan sanmış. Bardağa işkesmek için zevle ipi ile kuyruğuna bağlamış.*** (M. Tuğrul 1969 s. 212).

zelverce b. ***zelber***.

zelvi b. ***zelve***.

zelzem b. ***zerzemi***.

zelzeme b. ***zerzemi***.

zembelek b. ***zemberek***.

zemberek/zembelek/zenbelek 'yay; ok' Meninski 1680 II, 2470, DS 4359, M.Z. Pakalın 1946 III, 652. <Fa. ***zenbürek*** 'a cross-bow; a small cannon; a camel-swivel' H. Eren 1999 s. 467. × ***Kavgacıların içlerindeki sinir zemberekleri çok bozulan kadınlar baştan ayağa kadar bütün vücut uzuvlarını mıncıklıyarak kan ve ter içinde yerlere yatıp kendi kendilerine tepiniyorlardı.*** (O.C. Kaygılı 1939 s. 167). Krş. ***sebmerek*** Enverī 1928 [869/1464] s. 20.

zembil/zenbil/zembül ‘meyve sepeti’ A. Caferoğlu 1943 s. 268, DS 4359. <Fa. ***zenbīl*** ‘sepet’ F. Steingass 1998 s. 624, H. Eren 1999 s. 467, A. Barthélemy 1935 s. 320. × ***Nevale zembili Recep’in kucağında mı? Öyleyse, şakacıktana vurup, üç beş yudum yuvarlar ille!*** (M. Eloğlu 1957 s. 45). × ***Bir çocuk elinde zenbili sallıya sallıya geldi. Çayları bıraktı gitti.*** (F. Baykurt 1961o s. 202). × ***Pazarda zembilim dolunca, her gün koltuk altıma somunumu koyunca, keyfim gıcırdır benim.*** (M. Seyda 1974 s. 18).

zembildek/zemberek/zenbildek ‘kuş vurmak için kullanılan aygıt’ DS 4359, H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 435. <Fa. ***zamburak*** ‘a cross bow; a small cannon; a camel-swivel’ F. Steingass 1998 s. 624, A. Tietze 1967 no. 131. ××

zenbül b. ***zembil***.

zemhari b. ***zemheri***.

zemheri/zemhari/zehmeri/zemherir/zehmer ‘kışın en soğuk vakti; ocak ayı, kışın ilk kırk günü’ A. Caferoğlu 1940 s. 215, A. Caferoğlu 1942 s. 287, A. Caferoğlu 1943 s. 268, A. Caferoğlu 1944 s. 271, A. Caferoğlu 1946 s. 355, A. Caferoğlu 1948 s. 264, Ö.A. Aksoy 1947 s. 782, DS 4360. <Ar. ***zamḥarīr*** ‘strange Winterkälte’ H. Eren 1999 s. 467, Meninski 1680 II, 2467, F. Steingass 1998 s. 622, A. Tietze 1958 no 82. × ***Elâ gözlümün çıkagelişi en ziyade kânunlarda; 40 gün süren Erbain ve 50 gün süren Hamsin içinde, Erbainin Zemherir fırtınasile “İştidādülberd”ine sanki balmumu yapıştırmış***. (S.M. Alus, Akşam Gaz. 30.I.1941). × ***İbibik yā hüthüt zemheride “Yaz geldi” diyerek ütmüş. Çoban da kakmış, davarını çıkarmış meydane.*** (M. Räsänen 1942 IV, 76). × ***Zemheri bitti, “gücük” de bitti. Köyde ören olmaya yüz tutmuş bir okul var ama üç yıldır öğretmen yok.*** (M. Makal 1960 s. 89). × ***Zemherinin çat ayazında ve sabahın bu erken vaktinde yola çıkmak her babayiğidin harcı değil doğrusu.*** (M. Makal 1965 s.95). × ***Ne var, yazın kovaldığım yazarlar, zemheride, hamsinde, ya da ilkyazda hamaköçek yaşadıklarım değildir.*** (S. Birsel 1992 s. 89). ***zahmeri gış*** ‘kışın en soğuk mevsimi’ A. Caferoğlu 1951 s. 288. ***zemherir ayısı*** ‘kışın uyanmış ayı’: × ***–Planım pek sade... hemen sen koş, yetiş... Beş dakika geç kalırsan sonra zemheri ayısı gibi tabanını yalarsın.*** (H.R. Gürpınar 1926b s. 554). ***zemherir zürefası gibi*** ‘şık olabilmek için kara kışta ince kıyafetlerle dolaşan’: × ***Ondan başka dört Türk yolcu var: Bir karı-koca. Bir talebe. Bir de ne olduğu belirsiz, sıkıntılı bir adam: Yol boyunca zemheri zürefası gibi atlet fanilası ile dolaştı durdu.*** (A. İlhan 1953 s. 13).

zemherir b. ***zemheri***.

zemin-edeb öp- Az. ‘saygıyla eğilerek selam vermek’ × ***Väzir bir dünya görmüş ġoca, ağıllı kişi idi. Zämin-ädäb öpüb ̧hahiş eläd̈i, bir az da gözläsinlär.*** (Azerbaycan Nağılları 2005 II, 68). × ***Ġarı zämin-ädäb öpüb bir gecä möhlät istäd̈i.*** (Azerbaycan Nağılları 2005 II, 262).

zemin kat ‘giriş kat’ <Fa. ***zemīn*** ‘yer’ J.W. Redhouse 2006 s. 1014a. + Tü. ***kat.*** × ***Daha sonra, beceriksiz ellerle yaptığım derme çatma bir***

anne maketiyle o koskocaman sitenin zemin katında, siyah tül peçesiz kaldım. (L. Tekin 1990 s. 147).

zemin ü zaman ‘yer ve konu uygunluğu’ b. ***zemin***, ***zaman***. × ***Besbelli benim kerimenizi almak arzusunda bulunduğumu duymuş bunu her ne gareze mebni ise geri bıraktırmayı da zihninde kurar durmuş ki güya benim seyyah makulesi bir adam olduğuma vakıf olunca bir çok zemin ü zamandan sonra meramını meydana koydu.*** (Recaizāde Ekrem 1941 s. 67).

zemlik b. ***zerzemi***.

zemnik ‘yanları açık, üstü çalı ile örtülmüş çardak’ DS 4360. ××

zemzem b.m. <Ar. ***zemzem*** a.m. J.W. Redhouse 2006 s. 1013b. × ***Cemālüŋ ravżasına sellimü kim / Ki Riżvān zemzeminde bir çekemdür.*** (‘Ömer bin Mezīd 1982 [840/1437] s. 112). × ***İmamın karısı, hararetten yanan adamcağıza billûr kâselerde buzlu su gösteren şeytana fırsat vermemek için, elindeki pamuğu zemzem fincanına batırarak seyrek sakallı ihtiyarın kısık sarı dişleri arasına damlatıyordu.*** (Celâlettin Ekrem 1930 s. 75). × ***Hacı bey, şikârını bulmuş yırtıcı bir pelenk gibi, tam Kanaryanın üstüne saldıracağı saniye, hatun: “Yavrum, hakkını helâl et, ağzıma zemzem getir!” diye canhıraş bir feryat koparır koparmaz, çırıl çıplak, ipek gömlekle odaya kendimi atmışım.*** (S.M. Alus 1933p s. 163). × ***Onun üstüne düştü kafası. Zemzemi de içemedi. Attı çenesi.*** (C. Aykın 1955 s. 116). ***zemzemle yıkanmış*** ‘temiz, masum’: × ***Bozpınarlı Naileler, Çengi Raziyeler, Civcik Zehraların yanında Fakı komşunun kızı zemzemle yıkanmış gibi idi.*** (M. Yesari 1930 s. 40). × ***–Gene siz şükredin, öpüp te başınıza koyun. Bazen öylelerini görüyorum ki onlara nazaran bizim gelin hanım zemzemle yıkanmış.*** (S.M. Alus 1934 s. 95).

zenaat ‘iş güç, meslek’ <Ar. ***ṣınā‘at*** ‘ustalık, hüner marifet’ J.W. Redhouse 2006 s. 1186a. × ***Evdoksiya kibar, yüksek, huri gibi bir kadın. Bu kart, mendebur herifin dünyada dostu postu olamaz. Kızı mızı desem zenaati malum. Kızına kızmak değil memnun bile olur.*** (S.M. Alus 1944 s. 168). × ***Benim delikanlılığımda av merakı, bilhassa bıldırcın avı, bu kadar alıp vermişken o zamanın avcılığa heveskâr paşazadeleri, sonra asıl zenaattan olan tabaka derlerdi ki: “Bugünkü avlar 20–30 sene evvelkilere kıyasen metelik mi eder? Bu gördükleriniz çocuk oyuncağı!”*** (a.e. s. 137). × ***Kanaatine göre bu pezevenklik, yani kavatlık, yani kodoşluk, yani geyiklik, yani kibarcası deyyusluk, gayet ince zenaatti.*** (Kemal Tahir 1957r s. 56).

zenbelek b. ***zemberek***.

zenbil b. ***zembil***.

zencef I b. ***zencep I***.

zencef II b. ***zencep II***.

zencep I/zencef ‘etek pervazı’ J.W. Redhouse 2006 s. 1015b, DS 4360, TS 4805. <Fa. ***zincef*** ‘a border’ F. Steingass 1998 s. 624. ××

zencep II/zincef/zencef/sicef ‘elbisenin iç tarafındaki dikiş’ Ö.A. Aksoy 1947 s. 749, TS 4805, DS 4388, DS 4360. <Fa. ***şincāf*** a.m. J.W. Redhouse 2006 s. 1082, F. Steingass 1998 s. 635. ***sancaf***, A. Barthélemy 1935 s. 335. × ***Hayyatlar ki fermûde sâde çuka kaftan sincefli ola a‘lâsı yiğirmi evsatı on sekiz ednâsı on beş akçaya ola.*** (Ö.L. Barkan 1942 I, s. 336).

zencerek ‘yazma kitapların sayfa kenarlarına ve levhaların yazılarının etrafına süs olarak yapılan, birbirine zincirleme halkalar şeklindeki su tezyinatına verilen ad’ M.Z. Pakalın 1946 III, 652. × ***Revnaki – Aferin yavrum. Kitabeye serendezar nakşı pek yakışmış. Kenara “zencerek” mi işliyorsun? Nevres – Evet. Çifte kuzulu yahut perdahlı kuzulu işliyeyim dedim ama “zencerek” daha uydu.*** (M. Celal 1936kd s. 13).

zenci b.m. <Ar. ***zencī*** a.m. J.W. Redhouse 2006 s. 1015b. ***zenci saçı gibi karmakarışık:*** × ***Daha şimdi belimi yastığa dayanıp rahat edeceğim derken yeni baştan her işin zenci saçı gibi karmakarışık olmasına müsaade edemem.*** (R.C. Ulunay 1941 s.). Krş. ***arap saçı***.

zencirci ‘hapishane gardiyanı’ <Fa. ***zencīr*** ‘zincir’ + Tü. ***–ci*** isimden isim yapım eki. F. Steingass 1998 s. 624, DS 4360. ××

zencire çekil- ‘zincirle bağlanmak’ <Fa. ***zencīr*** ‘zincir’ × ***Bu ‘ışḳ zencīrine çün kim çekildi / Ḳoyundan daḥı yavaş oldı arslan.*** (Eşrefoğlu Rūmī 1286 s. 6).

zendle bah- Az. ‘dikkatle bakmak’ × ***Fuad danışdığca Ġurban zändlä, diġġätlä, çoḥ böyük diġġätlā oğluna baḥırdı, sanki onu birinci däfä görürdü.*** (A. Rzayev 2003 II, s. 525).

zenen Az. ‘kadın’ <Fa. ***zenān*** ‘kadınlar’ J.W. Redhouse 2006 s. 1014b. × ***Yoḥsa burda bäni-adäm nä gäzir? Özü dä ki, zänān̆ heylağı.*** (Azerbaycan Naġılları 2005 II, 247). × ***Ravi belä rävayät eläyir ki, zänän Bağdad padşahının baş härämi imiş.*** (a.e. s. 249).

zeneye çık- (erkek için) ‘kadın rolünde oynamak, zenne olmak; in weibl. Rolle auftreffen’ <Fa. ***zene*** ‘a woman, a female’ J.W. Redhouse 2006 s. 1017b + Tü. ***çık-***. × ***Zeneye çıḳsa oyunda çengi / Yüreği oynar uçardı rengi.*** (Enderūnī Fāżıl Beg 1286 s. 115).

zengin ‘parası, malı çok olan’ <Fa. ***sengīn*** ’heavy, weighty; important’ J.W. Redhouse 2006 s. 1084a, H. Eren 1999 s. 467. ***-den zengin*** ‘...açısından zengin’: × ***Mahalleli –O... O... O... O! Karagöz –(Sıçrıyarak) Güm!.. İmam – Bitten zengin olmuş abasının yakası. Mahalleli –O... O... O... O!*** (M. Rona 1945 s. 37). ***zengin arabasını dağdan aşırır, (züğürt düz yolda yolunu şaşırır):*** × ***Bu ilacın gayet acil vakalarda kullanılmak üzere hastanelerde bile mevcudunun pek az olduğunu, doktor raporlarıyla alınabildiğini muhterem zenginlerimize bildirir, ‘Zengin arabasını dağdan aşırır...’ meselinin ilk kısmını hatırlatırız.*** (S.F. Abasıyanık 1952h s. 53). ***zengin gidişi*** ‘hızlıca kalkmak, misafirlikte gitmek için çabucak müsaade istemek’: × ***—Bize müsaade Tahsin Efendi oğlum... Sıdıka, —Aaa... Bu ne zengin gidişi böyle... dedi, postacı Tahsin.*** (A. Nesin 1972m s. 28). Krş. ***zengin kalkışı. zenginin gönlü oluncaya kadar fakirin canı çıkar:*** × ***-Acelen ne? Kaçı-***

yor muyuz? Kaşlar daha çatıldı. -Kaç aylık hesap beyim? Zenginin gönlü oluncıya kadar, fakirin canı çıkarmış! (M. Yesari 1943 s. 58). ***zenginin malı fukaranın çenesini yorar*** 'fakirler gereksiz yere zenginin malı hakkında konuşur, başkasının zenginliği hakkında konuşmak anlamsızdır': × ***Bezmi – Serveti için ne işitiyorsunuz, zengin midir? Recep – (Gülerek) Zenginin malı züğürdün çenesini yorar derler. Ama biz ehl-i kanaat olduğumuzdan böyle şeylere kendimizi yormayız.*** (M. Celal 1936k s. 33).

zenginle- 'zenginleşmek' <***zengin*** + Tü. ***-le-*** isimden fiil yapım eki. × ***Meram yanıma gelip boynuma ağır elini koydu. -Duydun ya, ık mık yok, zenginliyeceğiz. Peygamber efendimiz de bizden yana…*** (F. Baysal 1944 s. 20).

zenginlen- 'zenginleşmek' <***zengin*** + Tü. ***-len-*** isimden fiil yapım eki. × ***Eskiden 'bir hicran saati yahut bir haz ve sefa günü yaşadım' denemezdi, şimdi denir. Buna lüzum vardır. Lisan zenginlenmeli. Mesela 'Ben bir mihnet gecesi uyudum. Ben bir dehşet sevdası öldüm' demek fesahate aykırı değildir.*** (H.R. Gürpınar 1339 s. 129).

zenk 'bağlarda külleme hastalığı' DS 4360. <Fa. ***zang*** 'rust' F. Steingass 1998 s. 626 A. Tietze 1967 no. 131. ××

zenker 'eğlenceli, neşeli, girişken' × ***Bu Osman düzgün söz eder. Sanırsın ki sen gibi. Şehir adamı hiç aranmadan anlayıverir konuşmasını. Azıcık zenkerdir. Bilemedin her hal zenkerin ne demeye geldiğini. Nasıl açayım, düğünlerde güreşe soyunur, ortanın en çok dolanıp el kol sallayarak gezenidir. Bulunduğu yeri şenlendirip sıcaklar.*** (F. Akatlı 1982 s. 192).

zenn et- Az. 'dikkatle bakmak' × ***Ġürur vä nigarançılıġ içində näfäsini däränˬHatun dönüb Züleyhaya diġġätlä zänn etdi, gälinin gözlärində muncuġlanan gilälär görüncä sevindi.*** (S. Rähimov 2005 II, s. 64). × ***Murtuzov işin därində olduğunu almış kimi Mämmäḍhanın ġırışıġ içində gizlänän gözlärinä zänn etdi.*** (S. Rähimov 2005 II, s. 185).

zenn ile Az. 'dikkatle' × ***Ġaloşlu adam Züleyhanın gözläri içinä zänn ilä baḥıb: - Bu ämin dünya görübdür, - deyä ona yaḥınlaşdı.*** (S. Rähimov 2005 II, s. 151). Krş. ***zenn et-***.

zenzelak b. ***zanzalak***.

zeprik b. ***zeyrek***.

zepsi 'dalyanda kaptanın üstüne çıktığı direğin karşısındaki direk' DS 4361. <Yun. ***ζέψη*** 'yoking, bridging' H. Eren 1999 s. 468, Kahane–Tietze 1958 no. 771 ××

zerana 'sütleğen otu' F. Steingass 1998 s. 359, DS 4360. ××

zerdek 'havuç' DS 4361. <Fa. ***zardak*** 'a carrot' F. Steingass 1998 s. 614, A.Tietze 1967 no. 133. ××

zerek b. ***zeyrek***.

zerel zebil 'israf' A. Caferoğlu 1940 s. 215. b. ***zebil I***, ***zebil II***. ××

zerencam ‘son, sonuç; durum, keyfiyet’ <Fa. ***serencām*** ‘a end, a conclusion’ J.W. Redhouse 2006 s. 1048. × ***“Ah gözünü sevdiğim okumuşluk! Biz de mi insanık diye yaşıyok? Goca köyde bi tek kişi çıkıp da öllüğün körü! Şu cızzık şunu gösteriyor diyemedi. Bir torunum var. Ömrüm olursa boynuma torba takıp dileneceğim de onu gene okudacam. Kırk öğütten bir zerencam iyidir”*** (M. Makal 1952 s. 80).

zerengade/zerrin kadeh ‘nergis çiçeği’ DS 4361. <Fa. ***zerīn-kadeh*** ‘a white and yellow narcissus’ J.W. Redhouse 2006 s. 1009a, F. Steingass 1998 s. 616, A. Tietze 1967 no. 134. × ***Zerrīn ḳadeḥler içre seḥer jâle vaḳtidür.*** (Nev‘ī 1977 s. 322).

zerk ‘eziyet’ DS 4361. <Ar. ***zerk*** ‘das Drängen, Pressieren’ A. Barthélemy 1935 s. 312, A. Tietze 1958 no 80. ××

zerre deŋlü ‘çok az, çok küçük’ <Ar. ***ẕerre*** ‘a mote, an atom’ + Tü. ***deŋlü*** b. ***deŋlü I***. × ***Lebüŋ esrārını bir ẕerre deŋlü yoḳ bilür kimse, / Bu gün ben sirr ile ġā’ib erenlerden ḫaber çekdüm.*** (Ẕātī 1970 [16. yy.] II, 486). × ***Her kimüŋ göŋlünde ẕerre deŋlü dünya ḥayı var/ Anı maḥrüm itdi bilsün nefsüŋ emāresi.*** (Eşrefoğlu Rūmī 1286 s. 42). × ***Eşrefoğlı Rümī sende eger şāha maḥrem iseŋ / Himmetüŋ gözine günin ẕerre deŋlü gelür degül.*** (a.e. s. 55).

zerre kadar ‘çok az, çok küçük’ <Ar. ***ẕerre*** ‘a mote, an atom’ + Tü. ***kadar*** b. ***kadar I***. × ***Erkekler yetmiş altı kadınla fink atsın, essin, yortsun, yirmi kere baskın versin, zerre kadar namusları lekelenmez.*** (Musahipzade Celal 1936ka s. 10). × ***Hâlâ konuşup durdukları bozuk İspanyolcanın ne dinleri, ne ananeleriyle zerre kadar ilişiksizliği, apaykırılığı meydanda iken bir türlü vazgeçememelerine, dillerinden düşürmemelerine şaşılır.*** (S.M. Alus, Akşam Gaz. 15.XII.1943). × ***Eğer bugünlerde vazifen sıkı da gelemezsen, yarın aşam, şayet bir gece daha müsaaden olursa, öbür gün İfakatle gönderirim. Zerre kadar da merak etme.*** (S.M. Alus 1944 s. 179). × ***Hepsi iyi idi, hoşdu, ille ve lākin şehirdeki konfordan zerre kadar nasibleri yoktu. Semt dağ başı. İn cin geçmez bir arzullahı vâsıa.*** (H. Taner 1951t s. 84). × ***Bu psikoloji romanlarının topu safsata bence. İnsanlığa zerre kadar faydaları yok.*** (İ. Tarus 1955 s. 161). × ***Muhtar kılıklının içi ferahladı amma temkini zerre kadar bozulmadı; üstelik, sabahtan beri yüzünde “hadi bakayım, karayiyen, deyiver deyeceğini” der gibi asılı duran müşfik mâna eriyip gitti ve yerine donuk bakışlar, soğuk bir gerilme geldi.*** (T. Buğra 1964 s. 14). × ***Anlattıklarına göre, öğretmenlerin köyle zerre kadar ilgileri yokmuş. “Nerde, nerde bizim derdimizle dertlenecek, ağrımıza acınacak öğretmen, nerde? Bunların hepsi eskidenmiş, enisdü mekteplerinin devrindeymiş” diyorlar.*** (M. Makal 1971 s. 104).

zerrin kadeh b. ***zerengade***.

zerzamba b. ***zerzemi***.

zerze/zırza/zerzede/zırzala ‘kapı halkası, mandalı, çengeli’ A. Caferoğlu 1943 s. 268, A. Caferoğlu 1948 s. 264, Kürt. ***zerze*** I.A. Orbeli 1957 s. 169, 176, DS 4362, H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 435. <Kürt. ***zerze*** ‘gond’ Jaba–Justi 1879 s. 221. ××

zerzede b. ***zerze***.

zerzem b. ***zerzemi***.

zerzembi b. ***zerzemi***.

zerzeme b. ***zerzemi***.

zerzemi/zeyremi/zerzem/zerzamba/zerzembi/zerzeme/zelzem/zemlik/zelzeme/erzem/yerzem 'bodrum, kiler, mutfak' DS 4362, H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 435, M.Z. Pakalın 1946 III, 651. <Fa. ***zīr-zemin*** a.m. F. Steingass 1998 s. 634, Jaba-Justi 1879 s. 227. ××

zetin b. ***zeytin***.

zevk 'eğlence, haz' <Ar. ***ẕevḳ*** a.m. J.W. Redhouse 2006 s. 951. ***zevk ve safa*** 'eğlence': × ***Pamuk denilmesi teninin beyazlığından kinaye, Beyoğlu zevk ve safa alemlerine Horhor çeşmesi gibi para akıtırdı.*** (S.M. Alus 1944 s. 107). ***-meden zevk duy-:*** × ***Bununla beraber omuzlarını kaldırıyor, göğsünü kabartıyor, kaşlarını çatıyor. Hakikaten bir erkekmiş gibi görünmeden zevk duyduğu farkediliyordu.*** (H.Z. Ülken 1941 s. 73). × ***Onu kırmadan çekinmese, odayı dolduran Tolstoy cildlerini ateşe atmadan zevk duyacaktı.*** (a.e. s. 261). × ***Teferruata heyecanla girmeden ne kadar zevk duyuyordu!*** (a.e. s. 263). × ***Orada yaralılara kendini vakfetmeden ne büyük zevk duyuyor.*** (a.e. s. 208). ***-mekten zevk duy-:*** × ***Konu komşu arasında, sındırlıyı sıyırmış, artık sırasını savup geçmez olmuş, fakat hala da tek duramayan, fikir çelmekten zevk duyan işgüzar kocakarılar çok.*** (S.M. Alus 1944 s. 175). ***zevke al-*** 'alay etmek': × ***KAHVECİ HASAN – Aman Efendim! Kulunuzu zevke mi alıyorsunuz?*** (Recaizāde Ekrem 1941 s. 95). ***zevk et-*** 'eğlenmek': × ***Alem, seyirlerde, seyranlarda gezip tozuyor; piyasalarda, sandallarda sürtüp zevkediyor; sazlarda, tiyatrolarda eğlenip safa sürüyor.*** (S.M. Alus 1933p s. 181). ***zevkine bırak-*** 'istediği gibi seçmesine izin vermek': × ***Dilfikar – Ben sunayım... Demli – (Dervişane) ganisiyiz... hoş gör. Kenan – Dedemi zevkına bırakın.*** (M. Celal l936aa s. 37). ***zevkine git-*** 'hoşlanmak': × ***Peripeyker hikayeleri oğlanın ilk gençlik ateşiyle uyanmış, el değmemiş duygularına hoş geliyor, pek zevkine gidiyordu.*** (H.R. Gürpınar 1928 s. 51). × ***Nihani – Bu masaldan bana ne? Numan – Dinle canım, dinle... pek zevkine gidecek... Kösem sultanın bu marifeti meydana çıkınca helvacı Uveys de saraydan sir oldu.*** (M. Celal 1936ms s. 52). ***zevkini çıkar-*** 'tadını çıkarmak': × ***Kendüsini ịhfāya çeküp bir ṭarafa ṭurdı ve bunlarıŋ zevḳını çıḳarırıdı.*** (Ḥikāye-i Ebū 'Alī Sīnā 1302 s. 116). ***zevkten dört köşe ol-*** 'çok keyiflenmek': × ***Zor bu müzeyi anlatmak. Gidip görmek gerekir. Zevkten dört köşe olmak gerekir.*** (F. Otyam 1957 s. 44).

zevklen-/zeklen- 'dalga geçmek, alay etmek' <Ar. ***ẕevḳ*** + Tü. ***-len-*** isimden fiil yapım eki. × ***Roksandra'yı hüsn-ü terbiye ve ahlak-ı hamide ile perverde eyleyüp, hiçbir eğlenceye yalınız bırakmadığından sair hatunlar bunu zevklenirlerimiş.*** (E. Misailidis 1986 [1872] s. 597). × ***Ne yapsam aynı çehre-i hareketlerle mimiklerimi iade ederek beni zeklenen bu müstehzi şekil benim mi?*** (H.R. Gürpınar 1341

s. 382). × ***Eğlenecek hiçbir şey bulamazsam aynanın karşısında kendi kendimi zeklenirim.*** (a.e. s. 431). × ***Kendi kendimi mi aldattım? Ben beni mi zeklendim?*** (a.e. s. 484). × ***Demek bu biçare bahtı kara benimle alay etmiyorsunuz. Ey, alay etmiyor, zeklenmiyorsunuz da benden ne istiyorsunuz?*** (F.C. Göktulga 1948 s. 34). ***-i zevklen-*** 'dalga geçmek': × ***Eline ḳazma kürek alup başı altını ḳazmaġa başladı. Ḳarı bu tarafdan Nu'man'ı zevklenüp eydür. Bre adam yorulduġun definenüŋ yarısı benümdür.*** (Tārĭḫ–i ḳırḳ vezir 1303 s. 256). × ***Kāfirler benüm 'ayālimi taḳlīd edüp ẕevklenür imişsiz.*** (A. Tietze 1948 s. 219). × ***Baksa ki efendi yine kadınları zevkleniyor... Ay makaralarımı zaptedemeyip şimdi kahkahayı basacağım.*** (H.R. Gürpınar 1927mü s. 134). × ***Biz çeşmenin önünde dokuz doğuruyoruz, Allahın belası herif yere çömelip sigarasını yakmış, fesini yıkmış; hayvanlar su içerken Cimdallı türküsünü söylüyor; yan gözle bakıp bizi zevkleniyor.*** (S.M. Alus 1933p s. 10). × ***Enişte, fesini kaşının üstüne yıkmış, ayağını ayağının üstüne atmış, iki parmağının arasında cigara, Ebuzarif beye metelik bile vermiyor; vermediği gibi karşıdan süzüm süzüm süzüp te zevkleniyor bile.*** (a.e. s. 146). × ***Adamcağız derin bir heyecan içindeydi. Değneğin her inişinde, yavaşça "aman" diye inliyor, birini zevklenir gibi, durmadan kaşını gözünü, burnunu çarpıtıyor.*** (R.N. Güntekin 1944 s. 49).

zevle b. ***zelve***.

zevli b. ***zelve***.

zevre b. ***zelve***.

zevtin b. ***zeytin***.

zey 'şap' DS 4363, H.Z. Koşay-O. Aydın 1952 s. 145. ××.

(O) **zeybek** 'hafif silahlı, asayişi korumakla görevli eski asker' Ş. Sāmī 1317 I, 693. × ***O zaman caminin merdivenleri yanında, üstlerinde bizim salapuryacıların, Memedciklerin zeybekleri otururlar, kısmet beklerlerdi.*** (Aḥmed Rāsim 1340 s. 377). × ***Ennihayet (Fıtnat) tırnağını taktı. Bu defa o çekmeğe başladı. Velhasıl bizim (yeni cami) zeybeği birinci sınıf sermayelikte karar kıldı.*** (a.e. s. 386).

zeyinsiz/zehinsiz 'kavraması kıt' <Ar. ***ẕihn*** 'anlama, bilme kuvveti' + Tü. ***–siz*** yokluk eki. J.W. Redhouse 2006 s. 951, DS 4356. × ***"Tehhooo!.. Onlar bizim evin önüne sıçarsa, ben de onların tümünün ağzına sıçarım. Yaptıramazlar! Dikkat edin, savaş var! Deli Mehmet'in zeyinsiz Haceli kendini ne sanıyor?"*** (F. Baykurt 1959y s. 248). × ***"Ben yemem bunları!" dedi. Evin köşelerine savurdu hepsini. Belindekileri de çıkarıp savurdu. Babası şaşırdı. "Gıı budala! Gıı zeyinsiz! Neden savuruyorsun! Neden telef ediyorsun çerezleri gıı eşşeğin kunladığı?" diye bağırdı.*** (F. Baykurt 1971t s. 31).

zeyit b. ***zeyt***.

zeykir b. ***zikir***.

zeylek b. ***zeyrek***.

zeyrek/zerek/zeprik/zeylek/zeğerek ‘keten tohumu’ DS 4363, H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 435. <Fa. ***zagīr*** ‘Linseed’ + ***-(a)k*** küçültme eki. × ***Tüttürmeye üzerlik otu, boynuna sarıldıklarına karıştırmaya zeyrek tanesi, suyunu içirmeye mısır püskülü ve deve kığalağı aradılar.*** (M. Makal 1954 s. 100). ***zeyrek yokuşu*** ‘yer adı’: × ***Karagözün Karısı - Biraz sabret kızım, bak ne güzel yakıştı. Şimdi biraz da saçlarını düzelteyim. Söyle bakayım bana; Hotozun Zeyrek yokuşu mu olsun, yoksa Çakmakçılar simidi mi? Karagöz – Ne?.. Karagözün Karısı – Hotozunu Zeyrek yokuşu mu yapayım, diyorum.*** (M. Rona 1945 s. 27).

zeyremi b. ***zerzemi***.

zeyt/zeyit/zeyt yagı/zeytûn yagı ‘zeytin yağı’ DS 4363. <Ar. ***zeyt*** ‘zeytin yağı’ J.W. Redhouse 2006 s. 1022a, B. Georgievits 1943 [1544-1548] s. 124, × ***Aşağadan yuḳarudan altı dişin çıḳardılar, yérlerini zeytile ḍağladılar.*** (a.e. v. 216a). × ***Andan soŋra meẕkür adada bī-bedel ̆hüb zeyt yağı olur.*** (Pīrī Re’īs 1988 s. 330). × ***Mezkür ḳal‘anuŋ öŋinde ekṣer gemiler varurlar, zeytün yağı yükledirler.*** (a.e. s. 53). × ***Ba‘dehü ḳuyudan ṭaşra çıḳarub cenderelere ḳoyub zeyt yağı çıḳarurlar.*** (Ö.L. Barkan 1943 s. 344). × ***Ve ‘asel yükinden dört aḳça ve birinc yükinden dört aḳça ve zeyt yükinden beş aḳça ... alına.*** (a.e. s. 222). × ***–Yusuf: -Yağ var mı? diye sordu. –Yok. –Alak mı?? –Al. –Zeyit mi yonsa.*** (O. Kemal 1954b s. 107). × ***Sabunu çentti, yumurtanın akıyla zeytinyağında karıştırıp ezdi.*** (Tarık Dursun K. 1957r 62). ***zeytin yağı gibi üste çık-*** ‘haksızken haklı duruma gelmek’: × ***–Buna alçaklık demezler de ne derler? Memur beyi çağırıp da ne yapacaksın, zeytinyağı gibi üste mi çıkacaksın?..*** (S.M. Alus 1934 s. 377).

zeytin/zevtin/zetin/zeytün ‘zeytin’ <Ar. ***zeytün*** a.m. H. Eren 1999 s. 468, A. Caferoğlu 1940 s. 216, A. Caferoğlu 1948 s. 264, A. Caferoğlu 1951 s. 288, DS 4364. × ***Her ḳarye ̆halḳı gendi ḳaryeleri ṭopraġında olan zeytüni rumānīnuŋ vaḳti olduḳda ḳurusın ayırtlayub...*** (Ö.L. Barkan 1943 [978/1570] s. 207). × ***Pes ol dirachtlaryn giümlesi bejnlerinde ittifak ile jaban zejtininden verilsin dijü emrü ferman etdiler.*** (C.C. Carbognano 1794 s. 710). × ***Ve fevākihi müṣemmerātından ādem kellesi ḳadar lifān nārı ve zeytün ve encīri ve nice biŋ bāġ ve ḥadīḳai cinānları cihānı zeyn etmişdür.*** (Evliyā Çelebī 1928 VIII, 699). × ***‘Ayşe ̆hanım bir hafta evvelisi gelüb-de bir tek zeytün dānesi isteseydi, ḳapıyı ṣüratına ḳapar, bir temiz de paylardıŋ.*** (Maḥmūd Yesārī 1928 s. 33). × ***Zeytinlerden, tuzlama çekişteler evlere iniyordu. Çatal çatal batıyordu. Sütü, zeytinin üzerlerinde toplanıyor, acıyordu.*** (Tarık Dursun K. 1960 s. 17). × ***Zeytin ülkesiydi bura.*** (M. Başaran 1964 s. 82). × ***Hemen boynuna ilmik, ağzına bir zeytin tanesi, basarmış tekmeyi sonra sandığa, ve herif sallandığı gibi, çiğneyip yutmaya vakit bulamadığı zeytin bürtleyip çıkarmış ağzından.*** (F. Erdinç 1973 s. 144–145). × ***Ege kentleri kıyılardan içlere doğru dizim dizim. Evleri beyaz badanalı, pancurları renk renk, arnavut kaldırımlı yokuşları zeytin ve iğde kokulu deniz kasabaları.*** (E. Atasü 1996 s. 264). ***zeytin çekirdeği:*** × ***Şani paşanın zeytin çekirdeği hanımefendisi gene merdivenden aşağıya sürçe sürçe kaydı.*** (S.M. Alus 1933p s. 81).

zeytinli ‘zeytin bulunan’ <Ar. ***zeytūn*** + Tü. ***-li*** isimden sıfat yapım eki. × ***Ol limānuŋ altı mī ḳarşusında bir zeytünlu ada vardur.*** (Pīrī Re’īs 1988 s. 403).

zeytûn yagı b. ***zeyt***.

zeyt yagı b. ***zeyt***.

zeytün b. ***zeytin***.

zıbın b. ***zubun***.

zıbıt- b. ***zıyp-***.

zığ ‘çamur’ DS 4366.

zığva b. ***zıpka***.

zıkkım/zıkki/zohum ‘zıkkım; kötü; acı’ Ö.A. Aksoy 1947 s. 785, B.A. Yanıkoğlu 1943 s. 311, A. Barthélemy 1935 s. 315, DS 4367. <Ar. ***zaḳḳūm*** ‘der Höllenbaum’ DD 1572, A. Tietze 1958 no 81. × ***Ulan, bu meret konyaktan daha enayi zıkkım be! Rakı diye göklere çıkardığınız bu külüstür mü yahu?*** (S.M. Alus 1934 s. 320). × ***Burada iki çift lâf edecek bir adam var. Hele içerken, insan mutlaka bir kadehdaş istiyor. Tek başına bu zıkkım gitmiyor!*** (E.E. Talu 1937 s. 8). × ***Bu yıl döngelelerin kökünde bir şey var. Köklerini kurt yemesin zıkkımların? Kopup kopup geliyorlar.*** (Yaşar Kemal 1960 s. 5). × ***Dedim ya, kırk senedir, içerim bu zıkkımı… He, deyince bıçak gibi kesemezsin ki…*** (R. Ilgaz 1991 s. 58). b. ***zakkum***.

zıkki b. ***zıkkım***.

zılkıç b. ***zılgıt***.

zılgıt/zılkıt/zılkıç/zırgıt ‘kadınların düğünlerde lülülü diye bağırmaları; korkutma, çıkışma, tehdit’ DS 4368, H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 435, Kemal Edip 1945 s. 145. <Ar. ***ṣalgūṭa*** a.m. H. Eren 1999 s. 469, R. Dankoff 2004 s. 288, A. Barthélemy 1935 s. 503. ××

zılgıt çal- ‘zılgıt sesi çıkararak sevinç göstermek’ ***<zılgıt*** + Tü. ***çal-*** Kemal Edip 1945 s. 145. ××

zılgıtla-/zırgıtla- ‘zılgıt gibi ses çıkarmak; (mec.) rica ile karışık ısrar etmek’ Ö.A. Aksoy 1947 s. 783, H. Hüsnü 1934 s. 96, DS 4368. ***<zılgıt*** + Tü. ***-la-*** isimden fiil yapım eki. ××

zılkıt b. ***zılgıt***.

zımarı ‘pişmemiş ekmek’ <Yun. ***ζυμάρι*** ‘Teig’ A. Tietze 1955 no. 81, R.M. Dawkins 1916 s. 601, DS 4369. ××

zımbıra ‘bir çalgı’ F. Steingass 1998 s. 624. ***zambura***, DS 4370. ××

zımzırık b. ***zurzubuk***.

zındık ‘vara yoğa küsen; ahlaksız, kötü, kavgacı’ DS 4371, M.Z. Pakalın 1946 III, 657. <Ar. ***zindīḳ*** ‘a ditheist, or believer in two Gods’ J.W. Redhouse 2006 s. 1016b, F. Steingass 1998 s. 626. × ***Mektepte keçi sakallıyı susturduğu halde, bu zındık karşısında kıskıvrak kalıyordu. Ne***

şeytanî bir kafası vardı: Mademki Kur'an insanlar için gönderilmişti, o halde onu anlaşılacak bir dille yazmalı ve okumalıydı. (K. Bilbaşar 1944 s. 29). × ***Zaten pederle bu Nuh yüzünden kavga ettik ya!.. Defol!.. Senin gibi zındık evlat eksik olsun dedi. Öldüğünde ta Erzurum'da işteydim; ne de olsa sebeb-i hayatımız; cenazesinde bulunamadım diye canım sıkıldı.*** (S. Kocagöz 1954 s. 9).

zıpak/zıybılak/zıybıncak/zıypak/zaypak 'kaygan, çok kayan' ***<zıyp-*** F. Steingass 1998 s. 632, DS 4373, DS 4383. ××

zıpır 'delikanlı, iriyarı adam, delişmen' <Çing. ***zapari***, ***djapari*** A.G. Paspati 1870 s. 591, DS 4374. × ***Zıpır bir de oyuna getirildiğine öfkelenip üstümüze saldırır.*** (Kemal Tahir 1957r s. 10). × ***O anorak denen zıpır işi şeyi de giyersin böylece!*** (B. Günel 1984 s. 116).

zıpıra b. ***zurba***.

zıpka/zığva/zıvga/zipka/zifka/zivra 'potur, şalvar' A. Caferoğlu 1942 s. 287, A. Caferoğlu 1946 s. 355, B.A. Yanıkoğlu 1943 s. 300, DS 4374, H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 436<? H. Eren 1999 s. 469. ××

zıra 'kimyon' DS 4376. ××

zırba b. ***zurba***.

zırgıt b. ***zılgıt***.

zırgıtla-b. ***zılgıtla-***.

zırza I b. ***zerze***.

zırza II 'elbise üzerine ve umumiyetle kadınların takındıkları süs' A. Caferoğlu 1942 s. 287. ××

zırzala b. ***zerze***.

zırzamık b. ***zurzubuk***.

zırzımbık b. ***zurzubuk***.

zıvan 'delice otu' Ö.A. Aksoy 1947 s. 787, F. Steingass 1998 s. 635, A. Barthélemy 1935 s. 324, DS 4382. <Ar. ***zivan*** 'Taumellolch' A. Tietze 1958 no 84, Jaba–Justi 1879 s. 225. ××

zıvga b. ***zıpka***.

zıvgar/zıvkar/zilkar 'dört köşe koşulmuş araba' DS 4382. <Yun. ***ζευγάρι*** 'Teig' R.M. Dawkins 1916 s. 601, A. Tietze 1955 no. 76. b. ***civgar***, ***çıvgar***, ***çıvgar***. ××

zıvkar b. ***zıvgar***.

zıy- b. ***zıyp-***.

zıybılak b. ***zıpak***.

zıybıncak b. ***zıpak***.

zıygın- b. ***zıyp-***.

zıyın- b. ***zıyp-***.

zıyıp- b. ***zıyp-***.

zıyp-/zıyın-/zıyıp-/zıygın-/zıbıt-/zıy- 'kaymak' DS 4383, H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 437.

zıypak b. ***zıpak***.

zızmuk b. ***zurzubuk***.

zibil/zebil I 'çöp, gübre; fazla, çok' A. Caferoğlu 1942 s. 287, A. Caferoğlu 1944 s. 271, A. Caferoğlu 1945 s. 315, A. Caferoğlu 1946 s. 355, B.A. Yanıkoğlu 1943 s. 299, Ö.A. Aksoy 1947 s. 784, DS 4384, TS 4808. <Ar. ***zibl*** 'mist, Kot (der Tiere)' J.W. Redhouse 2006 s. 1004a, A. Tietze 1958 no 77, H. Eren 1999 s. 477, Jaba–Justi 1879 s. 220. ***zibil dök-*** 'halt etmek, münasebetsiz iş yapmak' Ö.A. Aksoy 1947 s. 784. ***zibil gibi*** 'çok fazla': × ***"İstanbul'dayum, işlerim hizlı, keseyrum racon. Var bir dostum Galata'da, bir dostum Ziba'da. Para dersen zibil..."*** (Orhan Kemal 1954y s. 65).

zibilli 'çöplü, pis' A. Caferoğlu 1945 s. 315, DS 4385. ***<zibil*** + Tü. ***–li*** isimden sıfat yapım eki. ××.

zibillik/zivillik 'gübre ve süprüntülerin biriktirildiği yer' ***<zibil*** + Tü. ***–lik*** isimden isim yapım eki. Ö.A. Aksoy 1947 s. 784, A. Caferoğlu 1944 s. 271, DS 4385. ××

zibin b. ***zubun***.

zifir/zipir 'yağ lekesi, is lekesi' <Ar. ***ẕafir*** 'stark riechend' J.W. Redhouse 2006 s. 1010b, A. Tietze 1958 no 71, Kürt ***zefer*** a.m. Jaba–Justi 1879 s. 222, R. Dankoff 2004 s. 288, Ö.A. Aksoy 1947 s. 784, A. Barthélemy 1935 s. 502, DS 4385, TS 4808, H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 437. × ***Ṭa'ām yėmekden fāriġ olıcaḳ, taşt-u āfitābei zerrīne getürdiler, dest-ü dehān yuyub zifir ḳoḳusın götürdiler.*** (Ferec 855/1451 v. 3b). × ***Dize kadar pantolon, omuza kadar kol, kırdığımız yaprakları desteleyip kucakladığımız sol meme üstü sıvama zifir. Tütünün kara sakızı.*** (F. Erdinç 1961 s. 77). × ***Güz geldi. Tütünün arkasını alıp elimizin zifirini yıkar yıkamaz okullar açılıverdi.*** (a.e. s. 81). × ***Bu deneyim yaşanmış olamaz. Hem de "duru mavi bir günde" Yüzyıl sonunun pis dumanlarıyla dolu gökyüzü, kömür ve kükürt tanecikleri, egzos gazları, sanayi atıkları. Yağmur bile zifir gibi.*** (E. Atasü 1996 s. 277).

zifka b. ***zıpka***.

zikir/zeykir/zekir/züfkür 'sallantılı, incili yüzük; yüzük oyunu' DS 4386, H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 435, H.Z. Koşay-O. Aydın 1952 s. 145, M.Z. Pakalın 1946 III, 657. <Fa. ***zihgīr*** 'a ring, generally of bone, worn by archers on the thumb, to save it from being cut by the bow-string, a thumb-stall' F. Steingass 1998 s. 631, A. Tietze 1967 no. 135. × ***Onnarın zeykirin de ġardaşlarınıŋ barnaḳlarına daḳdı.*** (A. Caferoğlu 1945 s. 176). × ***Bu gahir bir bulgur çorbası bişirir, zekiri içine atir. Dir ki "Baba sen götür padişa oğlunun yanına çıhart"*** (B. Seyidoğlu 1975 s. 363).

zilbiye 'ince undan yapılmış hamuru açarak susam yağında kavurmakla hazırlanan börek' A. Barthélemy 1935 s. 316, DS 4386. ××

zili/sili 'dar ve uzun, muntazam şekilli kilim, delikli kilim' H. Eren 1999 s. 470, R. Dankoff 2004 s. 288. <Fa. ***zīlū*** 'a kind of woolen blanket worn by the poor' J.W. Redhouse 2006 s. 1023a, Kürt ***zili*** 'dar' I.A. Orbeli 1957 s. 171, F. Steingass 1998 s. 635, DS 4386, TS 4808, H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 437. × ***Nāgāh bu esṇāda gördiler ki faġfūr cānibinden şehzādeye teşrīf geldi: örti döşek, don geyesi, ḫalı kilim, zili şemʿ ü şarāb u ṭaʿām u nuḳl.*** (Ferec 855/1451 v.136b).

zilkar b. ***zıvgar***.

zilve b. ***zelve***.

zimilas 'dikenleri sert, ince uzun, kiraz büyüklüğünde bir ot' <Yun. ***σμιλάχιου*** 'Bezeichnung für verschiedene rankende Pflanzen' Ch. Tzitzilis 1987g no. 482, DS 4388. ××

zincef b. ***zencep II***.

zingil 'yumurta şeklinde lokma tatlısı' A. Barthélemy 1935 s. 321, DS 4389. ××

zipir b. ***zifir***.

zipka b. ***zıpka***.

zir 'çay bardağı tabağı; Untertasse des Teeglases' J.W. Redhouse 2006 s. 1022b. <Fa. ***zīr*** 'Unterseite, Unterlage'A. Tietze 1982z s. no. 269. ××

zivillik b. ***zibillik***.

zivra b. ***zıpka***.

zivrik 'çevik, atik' DS 4390. ××

zoğ Az. 'bitkinin filizi, kolu; Spross, Schössling' DS 4392. × ***Pärşan älindä ġayçı, ġayalar aşağı enän kimi pillälärdän bağçaya sıçradı, ay işığında uzun zoğlar üstündä ağ örpāk kimi açılaraġ bütün häyäti ātirlā doldurmuş zanbaġ güllärinä yaḫınlaşdı vā dästä bağlamağa başladı.*** (M. İbrahimov 1960 s. 768).

zoğal b. ***zugal***.

zoğla- 'dilmek, uzunlamasına kesmek' DS 4392. ××

zohum b. ***zıkkım***.

zohumlan- 'zıkkımlanmak' <Ar. ***zaḳḳūm*** 'der Höllenbaum' + Tü. ***-lan-*** isimden fiil yapım eki. Ö.A. Aksoy 1947 s. 785. ××

zol 'sığır derisinden kesilen bir karış eninde uzun parça' H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 438. <Gürcü. ***zoli*** 'stripe' E. Cherkesi 1950 s. 86, Kürt ***zol*** a.m. I.A. Orbeli 1957 s. 172. ××

zolota 'madeni para, sikke' M.Z. Pakalın 1946 III. 664<Bulg. ***zolota*** 'Münze im Werth von dreissig, nach anderen von vierzig Para' F. Miklosich 1889 s. 24. ××

zomp 'dikdörtgen şekline konmuş ağaç gövdesi' A. Barthélemy 1935 s. 504, DS 4393. ××

zop ‘alık’ DS 4394. ××

zor ‘keder, ıztırap’ DS 4395. <Fa. ***zür*** ‘a difficulty, a disease’ J.W. Redhouse 2006 s. 1018b, F. Steingass 1998 s. 628. ××

zorba b. ***zurba***.

zorbaz ‘kuvvetli’ DS 4395, M.Z. Pakalın 1946 III, 664. <Fa. ***zürbāz*** ‘who exerts his strenght’ J.W. Redhouse 2006 s. 1019a, F. Steingass 1998 s. 629. ××

zorlan- ‘güçlenmek’ ***<zor*** + Tü. ***-lan-*** isimden fiil yapım eki. DS 4396. ××

zorlu ‘güçlü, dayanıklı; sıkı, yoğun’ DS 4396, H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 438. ***<zor*** + Tü. ***-lu*** isimden sıfat yapım eki. × ***Bir elensede başpehlivanları yıkarmış. İşte böyle zorlu adam.*** (S.M. Alus 1944 s. 16). × ***Kâtip de iyi oğlan, hatırnaz. Zorlu da içki içer hani.*** (Orhan Kemal 1952c s. 10). × ***“Bir parmaklar var adamda kerpeten gibi. Sahiden kuvvetli.” —“Essahdanı da söz mü, bire Bekir. Melmekette zorlu güreş dutardı.”*** (Orhan Kemal 1952m s. 65).

zor zar b. ***zar zor***.

zor zoruna ‘bin bir güçlükle’ DS 4397. ××

zoval b. ***zugal***.

zoyka ‘alaca kargaya benzeyen ötücü bir kuş’ <Rus. ***sójka*** ‘Eichelhäher’, F. Miklosich 1889 s. 20, DS 4398. ××

zubun/zıbın/zibin ‘entari, kadın fistanı’ A. Caferoğlu 1940 s. 216, A. Caferoğlu 1943 s. 268, R. Dankoff 2004 s. 287, B.A. Yanıkoğlu 1943 s. 300, R.M. Dawkins 1916 s. 601, F. Steingass 1998 s. 633, DS 4400, TS 4812, H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 439, M.Z. Pakalın 1946 III, 658. <Ar. ***zubūn*** ‘an under waistcoat or vest’ J.W. Redhouse 2006 s. 1005a. × ***Gençler üç etek zıbınları üzerine şakarı kumaşından sırmalı cepkenlerini, ihtiyarlar beyaz dolamalarını geçirirdi.*** (R. Enis 1944 s. 24). × ***Tefarik kutnudan delmesiz giyinilmiş tilikli keleş yenli üçetek zıbın ve bağlama şalvar.*** (a.e. s. 326). × ***Selim de Kemal de, Garip de üçü de birer zıbınla. İç gömlekleri bile yok. Bacaklarında birer yamalı şal, birer uzun don, birer zıbın. Rıza’nın sırtı kalın. Culfa örmesi doğrama-kırma ceket, dizlikli, yancıklı, doğrama şal. Sepili, hasıllı çarık, yepyeni çoraplar, iç gömleği, zıbını…*** (Ü. Kaftancıoğlu 1972 s. 18). × ***Gülü durmadan kör lambanın ışığında yamalık yamadı, çorap çitedi, zıbının yakasına iki asker düğmesi dikti.*** (a.e. s. 15).

zugal/zuval/zoval/zoğal/zuhal/zaval/çokal/zegur ‘kızılcık ağacı’ A. Caferoğlu 1942 s. 288, A. Caferoğlu 1943 s. 268, 269, A. Caferoğlu 1944 s. 271, A. Caferoğlu 1948 s. 264. <Yun. ***σβωλάχι*** ‘Erdklumpen’ Ch. Tzitzilis 1987g no. 461, H. Eren 1999 s. 471, Jaba–Justi 1879 s. 222, Kürt. ***zongal*** ‘cornonille’ I.A. Orbeli 1957 s. 172, H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 438. ××

zuhal b. ***zugal***.

(Argo) **zula et-** ‘çalmak; stehlen’ H. Aktunç 1990 s. 318 <Yun. ***ζούλα*** ‘Diebstahl’ Ch. Symeonides 1973 no. 57. × ***Hele Ankara’dan sonra bere-***

ketlidir yollar. Hangi kavşağın, hangi terminalin ne vereceği hiç belli olmaz. Şansımız iyi gider de bir iki piliç düşürdük mü, bak keyfimize. Hemen karartırım arka tarafı. Zula ederiz üniversiteli abimizi şuraya. (M. Güler 1990 s. 187).

zurba/zurva/zorba/zırba/zıpıra 'kuş veya hayvan sürüsü, kafile' H. Hüsnü 1934 s. 96, A. Caferoğlu 1945 s. 315, Ö.A. Aksoy 1947 s. 787, A. Barthélemy 1935 s. 339, A. Tietze 1958 no 90, DS 4401, H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 439. <Ar. ***surba*** 'Herde, Schwarm' H. Eren 1999 s. 471. ××

zurva b. ***zurba***.

zurzubuk/zımzırık/zırzımbık/zırzamık/zızmuk 'dolu' I.A. Orbeli 1957 s. 171, DS 4401. ××

zuval b. ***zugal***.

züfkür b. ***zikir***.